

ULUSLARARASI

1

Mehmet Akif ERSOY
Sempozyumu

BİLDİRİLER KİTABI

19-21 Kasım 2008 / BURDUR

CİLT-2

MEHMET AKIF ERSOY
ÜNİVERSİTESİ

1. ULUSLARARASI
MEHMET AKİF ERSOY SEMPOZYUMU

BİLDİRİLER

19-20-21 KASIM 2008

CİLT II

EDİTÖRLER

Prof.Gökay YILDIZ

Prof. Dr. M. Zeki YILDIRIM

Yrd. Doç. Dr. Şevkiye KAZAN

Yrd. Doç. Dr. Hülya YAZICI OKUYAN

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

**MEHMET AKİF ERSOY
ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
SEMPOZYUM DİZİSİ: 2**

**I. ULUSLARARASI MEHMET AKİF ERSOY
SEMPOZYUMU**

EDİTÖRLER

Prof.Gökay YILDIZ
Prof. Dr. M. Zeki YILDIRIM
Yrd. Doç. Dr. Şevkiye KAZAN
Yrd. Doç. Dr. Hülya YAZICI OKUYAN

ISBN 978-9944-729-03-1

©Yayımlanan bildiri metinlerindeki yazı, fotoğraf, harita, illüstrasyon, yazım, noktalama vb. konusundaki tüm sorumluluklar bildirilerin yazarlarına aittir.

I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı
T.C. Başbakanlık Tanıtma Fonu'nun Destekleriyle Bastırılmıştır.

Birinci Baskı

Mart 2009 Burdur

Tasarım

Yasemin DURAN

Tel: 0 248 212 27 00 - 2210

e-mail: yaseduran@gmail.com

Baskı

DESEN OFSET

Birlik Mahallesi 7. Cadde 67. Sokak

No:2 Çankaya/ANKARA

Tel: 0 312 496 43 43 (pbx) Faks: (0312) 496 43 47

e-mail: desenofset-w@desenofset.com.tr

I. ULUSLARARASI MEHMET AKİF ERSOY SEMPOZYUMU

Başkan

Prof. Gökay YILDIZ (Rektör)

Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı

Prof. Dr. M. Zeki YILDIRIM (Rektör Yrd.)

Sempozyum Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Mehmet YALÇINER

Yrd. Doç. Dr. Hülya YAZICI OKUYAN

Yrd. Doç. Dr. Şevkiye KAZAN

Yrd. Doç. Dr. Hasan BAĞCI

Yrd. Doç. Dr. Kadir ŞEKER

Yrd. Doç. Dr. Nihat KARAER

Yrd. Doç. Dr. Salih CEYLAN

Öğr.Gör. Mustafa KARACA

Öğr.Gör. Kamuran Semra EREN

Öğr.Gör. Rabia BİCAKCI

Öğr.Gör. Ziyet YILDIZ

Ok. Demet Nazlı ÖRMECİ

Arş.Gör. Armağan KONAK

Arş.Gör. Huriye DENİŞ

Sempozyum Sekreteryası

Yrd. Doç. Dr. Şevkiye KAZAN

Yrd. Doç. Dr. Hülya YAZICI OKUYAN

Sempozyum Bilim Kurulu

- Prof. Dr. Abdullah UÇMAN (Mimar Sinan Ünv.)
Prof. Dr. Abide DOĞAN (Hacettepe Ünv.)
Prof. Dr. Adnan ŞİŞMAN (Uşak Ünv.)
Prof. Dr. Ahmet KIRKKILIÇ (Atatürk Ünv.)
Prof. Dr. Ahmet MERMER (Gazi Ünv.)
Prof. Dr. Ali İhsan KOLCU (Atatürk Ünv.)
Prof. Dr. Azmi ÖZCAN (Bilecik Ünv.)
Prof. Dr. Bilge ERCİLASUN (Hacettepe Ünv.)
Prof. Dr. Cahit KAVCAR (Ankara Ünv.)
Prof. Dr. Cemal KURNAZ (Gazi Ünv.)
Prof. Dr. Danuta CHEMIŚLAKOVA (Varşova Devlet Ünv.)
Prof. Dr. Doğan AKSAN (Ankara Ünv. Emekli Öğr. Üyesi)
Prof. Dr. Ekrem ÇAVUÇEVİÇ (Zagreb Üniv.)
Prof. Dr. Fatih ANDI (İstanbul Ünv.)
Prof. Dr. Gürsel AYTAC (Ankara Ünv.)
Prof. Dr. Hikmet ALTUNAY (Mehmet Akif Ersoy Ünv.)
Prof. Dr. İlber ORTAYLI (Topkapı Sarayı Müzesi Müd.)
Prof. Dr. İrfan MORİNA (Priştina Ünv.)
Prof. Dr. İsmail ÇETİŞLİ (Pamukkale Ünv.)
Prof. Dr. İsmail PARLATIR (Ankara Ünv.)
Prof. Dr. Kazım YETİŞ (İstanbul Ünv.)
Prof. Dr. Korkut TUNA (İstanbul Ünv.)
Prof. Dr. Kubilay AKTULUM (Süleyman Demirel Ünv.)
Prof. Dr. M. A. Yekta SARAÇ (İstanbul Ünv.)
Prof. Dr. M. Orhan OKAY (Emekli Öğr. Üyesi)
Prof. Dr. Mahiye ÖZÇELİK (Mehmet Akif Ersoy Ünv.)
Prof. Dr. Menderes COŞKUN (Süleyman Demirel Ünv.)
Prof. Dr. Muhammed HARİDİ (Mısır, Ayn Şems Ünv.)
Prof. Dr. Murat ÖZBAY (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa İSEN (Cumhurbaşkanlığı Genel Sek.)
Prof. Dr. Mustafa ÖZBALCI (Ondokuz Mayıs Ünv.)
Prof. Dr. Nazım Hikmet POLAT (Niğde Ünv.)
Prof. Dr. Nilgün ÇELEBİ (Mehmet Akif Ersoy Ünv.)
Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ (Kosova, Priştina Ünv.)
Prof. Dr. Nurullah ÇETİN (Ankara Ünv.)
Prof. Dr. Olcay ÖNERTOY (Ankara Ünv. Emekli Öğr. Üyesi)
Prof. Dr. Osman HORATA (Atatürk Kültür Merkezi Başkanı)
Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN (Pamukkale Ünv.)
Prof. Dr. Özer ERGENÇ (Bilkent Ünv.)
Prof. Dr. Refik TURAN (Gazi Ünv.)
Prof. Dr. Sedat SEVER (Ankara Ünv.)
Prof. Dr. Suat CEBECİ (Sakarya Ünv.)
Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY (Gazi Ünv. Emekli Öğr. Üyesi)
Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN (TDK Başkanı)
Prof. Dr. Talat HALMAN (Kültür Eski Bakanı)
Prof. Dr. Tulga OCAK (Hacettepe Ünv.)
Doç. Dr. Ahmet ARI (Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürü)
Doç. Dr. Kerima FİLAN (Saraybosna Ünv.)
Doç. Dr. Yakup ÇELİK (Başkent Ünv.)
Doğan HIZLAN (Gazeteci-Yazar)

İÇİNDEKİLER

CİLT I

A. AÇILIŞ KONUŞMALARI

1. Sunuş	1
2. Açılış Konuşmaları	
<i>Ertuğrul GÜNAY</i> Kültür ve Turizm Bakanı	3
<i>İbrahim ÖZÇİMEN</i> Burdur Valisi	5
<i>Prof. Gökay YILDIZ</i> Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörü	9

B. BİLDİRLER

1. Mehmet Akif Ersoy'un İnsan İrade ve Hürriyetine Bakışı	
<i>Abdulvahit İMAMOĞLU</i>	15
2. Mehmet Akif Ersoy'un, Muhammed Hüseyin Şehriyar Üzerindeki Etkileri	
<i>Abdulkadir İNALTEKİN</i>	23
3. Mehmet Akif Ersoy ve Johann Christoph Friedrich Von Schiller'in Şiirlerinde Hürriyet Motifi	
<i>Ahmet CUMA</i>	29
4. Uzlaşma Kültürümüzün İdeal Bir Örneği Olarak M. Akif Ersoy	
<i>Ahmet Faruk KILIÇ</i>	43
5. Akif'in İlk Şiir Toplamı Safahat'ta Eğitim Bilimsel Göstergeler	
<i>Ahmet ÇEBİ</i>	51
6. Ayetlere Manzum Meal	
<i>Ahmet KIRKKILIÇ</i>	61
7. Mehmet Akif'in "Hikmet" Cephesi	
<i>Ahmet SEVGİ</i>	71
8. Mehmet Akif'in Kur'an Tasavvuru	
<i>Ali AKPINAR</i>	75

9. Mehmed Akif Ve Alfred Döblin'in Berlin Şehri Perspektifinde Alman Sosyo-Kültürel Olgusu Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma <i>Ali BAYKAN</i>	87
10. Tasvir ve Tahlil Şiirleri İle İki Şair: Mehmet Âkif Ersoy ve Mirza Elekber Sabir <i>Ali EROL</i>	101
11. Âkif'in Şiirlerinde Yalnızlık <i>Ali PULAT</i>	113
12. M. Akif'e Göre Mantık Yanlıları ve Sonuçları <i>Bayram DALKILIÇ</i>	117
13. Azerbaycan'da M. Akif Hayranı Bir Şair: Bahtiyar Vahabzade <i>Bayram GÜNDOĞDU</i>	127
14. Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Dil ve Üslup <i>Bilâl AKTAN</i>	131
15. Mehmet Âkif ve Kader Meselesi <i>Bilge ERCİLASUN</i>	135
16. Kendi Şiir Anlayışının Dışına Düşmüş Bir Şair: Mehmet Âkif'in Poetik Görüşleri Işığında Sanatına Bir Bakış <i>Cafer GARİPER - Yasemin KÜÇÜKCOŞKUN</i>	145
17. Safahat Tartışması <i>Cafer ŞEN</i>	157
18. Safahat'ta Eleştirel Tavrı: İroninin "Âkif"çesi <i>Dursun ŞAHİN</i>	165
19. Mehmet Akif Ersoy Şiirinde II. Meşrutiyet İstanbul'unun Sosyal Tipleri <i>Ebru KAVAS</i>	179
20. Mehmet Akif'in Milli Mücadele Dönemindeki Edebî Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme <i>Ebülfez AMANOĞLU</i>	183
21. Mehmed Akif Ersoy Yaratıcılığında Türk Zafer Tarihi ve İstiklal Duygularının Terennümü <i>Etman KULİYEV</i>	187
22. Mehmet Akif Ersoy'un (1873-1936) Arap Dili ve Edebiyatına Dair Tespitleri <i>Emine ERSÖZ</i>	191
23. Milli Mücadele'de Kamuoyu Oluşumunda Mehmet Akif <i>Emine KISIKLI</i>	203
24. İnsancıl Dünya Görüşü Açısından Mehmet Akif Ersoy <i>Emir İçhem İDBEN</i>	219
25. Mehmet Akif ve Hiciv <i>Erbay KÜCET</i>	223
26. Asım'da Eğitim Değerleri <i>Erol OGUR</i>	229

27. Necip Fazıl Kısakürek'in İdeoloji Bakımından Etkilendiği Şair <i>Eşkane BABAYEVA(EZİMOVA)</i>	239
28. Mehmet Âkif Ersoy'un Kadın Konusuna Yönelik Çevirileri ve Safahat'ta Kadın Olgusu <i>Evren KARATAŞ</i>	247
29. Metaforik Tercihler Bakımından Akif'i Okuyabilmek <i>Fatih ARSLAN</i>	259
30. Türk Dünyasının İki Ünlü Şairi: Mehmet Akif Ersoy ve Ehmed Cavad <i>Fergane KAZIMOVA</i>	265
31. Mehmet Akif'in Millî Mücadelede Dinî Metinleri Kullanma Biçimi <i>Fethi Ahmet POLAT</i>	271
32. Mehmet Akif Ersoy ve August Heinrich Hoffmann Von Fallersleben'in Şiirlerinde Vatan Düşüncesi: İstiklal Marşımızın ve Alman Milli Marşının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi <i>Filiz İlknur CUMA</i>	285
33. Yirminci Yüzyıl Başlarında Eliot'a Göre Tarikat- Medrese Mensupları ve Atatürk'ün Bu Konuya Bakışı <i>Fuat YÖNDEMLİ</i>	297
34. Mehmet Akif'in Şiirlerinde Halk Edebiyatı Unsurlarından Kalıplaşmış Sözler <i>Halil Altay GÖDE</i>	307
35. Mehmet Âkif Ersoy'un Yakın Dostlarından Ömer Ferit Kam <i>Halil ÇELTİK</i>	319
36. Mehmet Akif Ersoy'un Şiirsel Söyleminde Doğu'nun Geri Kalmışlığının Felsefi Çözümlemesi <i>Hasan AYDIN</i>	327
37. Mehmet Âkif Ersoy'un Manzum Hikâyelerinin Okunabilirliği <i>Hasan BAĞCI</i>	337
38. Mehmet Akif Ersoy'da İslamcılık ve Milliyetçilik Düşüncesi <i>Hasan DURAN - M. Enes SALKIN</i>	345
39. Mehmet Akif'in Hayatı ve Eserlerindeki Ruhi Değişmelerin Psikanalitik Yorumu <i>Himmet UÇ</i>	355
40. Mehmet Akif Ersoy'un Küfe Şiirinde Yoksulluk İmgesinin Betimlenmesi <i>Hülya Yazıcı OKUYAN</i>	385
41. Nurettin Topçu'nun Düşünce Dünyasında Mehmet Akif Ersoy <i>Hüseyin KARAMAN</i>	389
42. Fikret-Âkif' Meselesine Nesnel Bir Bakış <i>Hüseyin TUNCER</i>	393
43. Mehmet Akif' in Şarkı Formunda Bestelenmiş Şiirlerinde Makam ve Usûl Özellikleri <i>H. Seval KÖSE - Beste ESEN</i>	399
44. Mehmet Akif Ersoy'un Milli Mücadele Yıllarında Çankırı'ya Gelişi ve Çankırı Vaazı <i>İbrahim AKYOL</i>	409

45. Bulgaristan'da Özel Türk Okullarında Mehmet Akif Ersoy <i>İsmail CAMBAZOV</i>	413
46. Mehmet Akif'in Şiir Kaynaklarından Biri Olarak Kur'ân-ı Kerîm <i>İsmail ÇETİŞLİ</i>	417
47. İkinci Meşrutiyet Dönemi Fikir Hareketleri İçinde Mehmet Âkif <i>İsmail PARLATIR</i>	425
48. Ulus Devlet Anlayışı ve Avrupa Birliği Çerçevesinde Mehmet Akif ve İstiklal Marşı <i>İsmail TAŞ</i>	429
49. Mehmet Akif ve Tıp Etiği <i>İsmail YAKIT</i>	439
50. Mehmet Akif Ersoy'da Spor Sevgisi ve Gençlik İdeali <i>Kadir PEPE</i>	445
51. Mehmet Akif'de Doğu-Batı Düşüncesi <i>Kadir ŞEKER</i>	451
52. Safahat'ta Giyim Kuşamla İlgili Tespitler <i>Kadriye TÜRKAN</i>	459
53. Mehmet Âkif'te Bülbül İmgesi <i>Kamile ÇETİN</i>	467
54. Mehmet Akif'te Seslenme Söylemi ve Ünlemler <i>Kamuran Semra EREN</i>	475
55. Mehmet Akif Ersoy ve Azerbaycan Şairleri <i>Lutfiye ASGERZADE</i>	479
56. Mehmet Akif'te Kader ve İrade İkilemi <i>Lütfü CENGİZ</i>	483

CİLT II

---

57. Marş ve Hi'mn Anlayışı Mehmet Akif Ersoy ve Ahmet CAVAT <i>Maarife HACIYEVA</i>	489
58. Mehmet Akif'in Düşüncesinde Dinî Yenilenme <i>Mehmet AKGÜL</i>	495
59. Arnavut Mehmet Akif ve Devletin Bütünlüğü <i>Mehmet AZİMLİ</i>	501
60. Mehmet Akif, Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad <i>Mehmet Cemal ÇİFTÇİGÜZELİ</i>	507
61. Âkif'in Dinî Yazı ve Hitabelerinde Hadislerle Verdiği Mesajlar <i>Mehmet EREN</i>	513

62. Mehmed Akif Ersoy ve Antakya <i>Mehmet TEKİN</i>	517
63. Sa'dı'nın Edebiyatımıza Etkisi ve M. Âkif'in Sa'dı'den Yaptığı Alıntılar Üzerine Bir Değerlendirme <i>Mehmet TEMİZKAN</i>	533
64. Mehmet Akif'in Berlin Hatıraları'nda Batı(lı) İmgesi <i>Mehmet UYSAL</i>	539
65. Mehmet Âkif'in Şiir Anlayışı ve Şiir Seviyesine Yükselmış Manzumeleri <i>Menderes COŞKUN</i>	547
66. Mehmed Akif Ersoy'un Temel İnanç Esaslarına Bakışı <i>Mustafa AKÇAY</i>	563
67. Mehmet Âkif Ersoy'un Kalemıyla Çanakkale Zaferi <i>Mustafa GÜNEŞ</i>	573
68. Mehmed Âkif Ersoy'a Göre Doğu'nun Geri Kalmışlığının, Batı'nın Gelişmişliğinin Eğitim-Öğretim İle İlişkisi <i>Mustafa KESKİN</i>	583
69. Süleymaniye Kürsüsündeki Vaiz: Abdurresid İbrahim (1857/1944) - <i>Namık Kemal KARABİBER</i>	593
70. Mehmet Akif'in Şiir Estetiği <i>Nazım ELMAS</i>	605
71. Türk İstiklâl Marşı İle İngiliz Milli Marşı'na Üslûp Açısından Karşılaştırmalı Bir Bakış <i>Nazlı GÜNDÜZ</i>	613
72. Mehmet Âkif Ersoy'un Şiirlerinde Hasbihâl Üslûbu <i>Necati TONGA</i>	621
73. Süleymaniye Kürsüsünde'n Dünya Görüşü Ve Varlık Tasarımı Olarak Yansıyan Uygarlık Anlayışı <i>Nesrin TAĞIZADE KARACA</i>	631
74. Mehmet Akif Ve II. Meşrutiyet <i>Nihat KARAER</i>	639
75. Mehmet Akif Ersoy'un Vaaz ve İrşat Faaliyetlerinde Kur'ân Tefsirinin Yeri ve Önemi <i>Nurettin TURGAY</i>	647
76. Mehmet Akif'in Şiirlerinde Çocuk Eğitimi ve Unutulan Bir Değer Âmin Alayı <i>Nuri ÇELEBİCAN</i>	653
77. Mehmet Âkif'te Batı Emperyalizmine Karşı Tavrı Alış <i>Nurullah ÇETİN</i>	661
78. Oğlu Emin Akif Ersoy'un Anlatımlarıyla Mehmet Akif Ersoy'un Millî Mücadeleye Katılması ve Bazı Hususiyetleri <i>Osman AKANDERE</i>	671

79. “Eşyaya Hakikati Söylemek” Yahut Mehmet Âkif Ersoy’un Şiirlerinde Tasvirin İşlevi <i>Özlem FEDAİ</i>	677
80. Mehmet Âkif’in İdeal İnsan Tipi <i>Ramazan GÜLENDAM</i>	687
81. Dramada Metin ve Tema Kullanımının Ekisi <i>Ramazan SAĞ - Rabiye BIÇAKCI</i>	693
82. Mehmet Âkif Ersoy’un Küfe’sinin Metin Dilbilimsel Açıdan İncelenmesi <i>Seher ERDOĞAN ÇELTİK</i>	703
83. Mehmet Akif’in Safahat’ında Farsça Yazan Ediplerin Bulduğu Yansımalar <i>Selami TURAN</i>	711
84. Mehmet Akif ve Neyzen Tevfik <i>Selman YAŞAR</i>	721
85. Mehmet Akif’in Azerbaycan Şairlerine Tesiri <i>Seriye GÜNDOĞDU</i>	731
86. Safahat’ta Ahlakî Öğeler <i>Soner AKPINAR</i>	737
87. Mehmet Akif’te Sa’y (İş/Çalışma) Felsefesi <i>Süleyman Hayri BOLAY</i>	747
88. Mehmet Âkif’te Tarih ve Manayı Geçitte İnşa Etmek veya Zamanı ve Kutsalı Asım’ın Neslinde Yeniden Okumak <i>Şevket YAVUZ</i>	753
89. Safaat’a Göre Kadın ve Aile <i>Şevkiye KAZAN</i>	759
90. Âkif Bey İçin Yazılmış Bir Mersiye ve Târih Manzûmesi <i>Uğur DERMAN</i>	773
91. Asım’da Tahkiye Unsurları <i>Ümmühan Bilgin TOPÇU</i>	781
92. Asım’ın Söz Varlığı Üzerine Bir Çözümleme Denemesi <i>Vedat KARTALCIK</i>	793
93. Mehmet Akif ve Safahat Adlı Eserinde Eğitim ve Kültür <i>Yaşar BARUT</i>	817
94. Mehmet Akif’in Çağında Propaganda ve Karşıt Propaganda <i>Yusuf Ziya BİLDİRİCİ</i>	821
95. İki Hatip Bir Kent: Mustafa Kemal ve Mehmet Akif Balıkesir’de <i>Yücel YİĞİT</i>	835
96. Tasavvuftaki İnsan Anlayışının Safahât’taki Yansımaları <i>Zafer ERGİNLİ</i>	847
97. I. Meclis’te Bir Meb’us: Mehmet Akif (Ersoy) Bey <i>Zeki ÇEVİK</i>	855

C. POSTER BİLDİRİLER

98. Safahat'ın Çocukları <i>Dilek ÇETİNDAS</i>	871
99. Bir Özdeşlik Kişisi Olarak Safahat <i>Halil ADIYAMAN</i>	881
100. Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Kişi Adları <i>İdris Nebi UYSAL</i>	889
101. Mehmet Akif' in Şiirlerindeki Sosyal Mesajlar <i>Metin CEYLAN</i>	903
102. Şair mi Baba mı? Çocuklarının Gözünden Mehmet Âkif Ersoy <i>Turgay ANAR</i>	913

D. I. ULUSLARARASI MEHMET AKİF ERSOY SEMPOZYUMU

FOTOĞRAFLAR - SERGİLER

1. Mehmet Rüyan SOYDAN Resim Arşivi	923
2. Mehmet Akif Ersoy ve Özgürlük Temalı Resim Sergisi <i>Hatice KETEN - Melek ŞAHAN</i>	937
3. 1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu'ndan Fotoğraflar	945
4. Basından Haberler	956
5. 1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Programı ve Katılımcıları	973

I. Uluslararası
Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu

BİLDİRİLER

MARŞ VE HİMN ANLAYIŞI MEHMET AKİF ERSOY VE AHMET CAVAT

Maarife HACIYEVA*

Milli istiklal marşı Azerbaycan Türkçesinde Devlet Himni, Türkiye Türkçesinde İstiklal Marşı şeklinde ifade edilmektedir.

Marş ve Himn anlayışının tarihi anlamlarına küçük bir açıklama vermek istiyoruz.

Marş-Fransızca bir kelime olup (Fransızca marche, Almanca marsih, İtalyanca marcia şeklinde yazılır) dünyanın bir çok dillerinde kullanılır. Marş yürütüş etme (harp'da), müayyen bir regiona varmak için ordunun müteşekkil yerdeyişmesi, harp emeliyatlarının hazırlanmasında, keçirilmesinde mühüm önem taşır.

Marş hem de müzikte bir türdür. Harp müziyinin bir türü gibi orduda yayındır. Uyumlu temp ive selis ritmi ile seçilir. Marş opera ve balede, konser müziyinde de kullanılmıştır. V.Motsart, L.Bethoven, R.Vaner, F.Şubert, F.Şopen, R.Ştraus, C.Verdi, C.Puçinin, M.linka, P.Çaykovski, N.Rimski-Korsakov, Azerbaycan besteçileri Ü.Hacıbeyov, C.Cahangirov, T.uliyev ve b. marş yazmışlar (Bax.: Azerbaycan Sovet Ensiklopediyası, VI c. Bakı, 1980, seh.380).

Himn (yunanca – hymnos) – tenteneli mahnı demektir. Yunanıstanda Apollon, Dionise ait dini müziye verilen addır. M.Ö.7-5-ci yüzyillerde Alkey, Alkman, Pindar himnler yazmışlar. XV-XVI yüzyillerde sosyal dini hareketin genişlenmesi ile ilgili himnler yaranmıştır. Fransa inilabı devrinde (1789) «Marselyoza» adlanan himn yarandı. Marselyoza sonra Fransanın devlet himni olarak kabul edildi (1792) (Bax.: Azerbaycan Sovet Ensiklopediyası, X c., s.235).

Çağdaş devletlerin gerbi (arması) ve devlet bayrağı ile beraber devlet himni de devletin resmi sembolüdür.

Azerbaycan Devlet Himninin (İstiklal Marşının) tarihi Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti (1918-1920) illerine tesadüf etmededir. 28 Mayıs 1918-de Çarlık Rusiyasının sömürgesinden kopan Azerbaycan bağımsızlığını ilan etdi. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetinin hayata keçirdiyi tetbirlerden biri de Devlet Himninin kabul edilmesi idi. ADR-in himni için müsabaka ilan olundu. Bu yarışma ile bağlı «Azerbaycan» azetesinde (14.XI.1919, №246, rusca) malumat verilmiş, sonralar da bu ilan tekrarlanmıştır. Bu yarışma hakkında Ethem Üngörün 1966-da Ankarada yayınlanan «Türk Marşları» kitabında bilgi verilmiştir. Malum olur ki, Azerbaycan Milli Marşının tenzim ve seçimi için bu müsabakanın son kabul tarihi 1 şubat 1920-dir. Açılan yarışmada ünlü Azerbaycan bestecisi Üzeyir Hacıbeylinin eseri birincilik kazanmıştır. Bu marş Devlet Tiyatrosunda Halk huzurunda bir kere çalınmıştır. Sonralar okullarda öyredilmesine başlanan bu İstiklal Marşı yasak edilmiştir¹. Onu da kayd etmek lazımdır ki, kitabda adı keçen marşın sözlerinin kime ait olduğu belli deyil ve Üzeyir Hacıbeyliye ait olduğu ihtimal edilmektedir.

1 * Bkz: Ethem Üngör. Türk Marşları, Ankara, 1966, s.193. "Üzeyir Hacıbeyovun iki marşı". «Edebiyat ve incesenet» azetesi, 1989, 14 iyul, «Ulduz» jurnalı, 1989, №7.

Müsabaka'ya mayısın başlarında yekun vurulmuştur. Bakı ve Tiflis azetelerinde ilan olunmuş adı geçen müsabakada sözleri Ahmet Cavata, bestesi Üzeyir Hacıbeyliye ait Azerbaycan Devlet Himni birinci yer aldığı için kabul edilmiştir ki, bu marş hakkında ayrıca bilgi verilecektir.

Yarışmaya sunulan marş metinlerinden biri de aşağıda bir kıta'sını taktim etdiyimiz şiiirdir:

*Vurulur meydanda sincu tebl,
Düzülün, askerler, sefbesef.
Giriniz meydana sanki şir,
Dilinizde olsun bu zikir:
Ya Allah, ya Allah, ya Allah!
Medede yet (hüve kebir).*

Bestesi Üzeyir Hacıbeyliye ait olan adikeçen marş hakkında da Ethem Üngörün «Türk Marşları» kitabından bilgi almak mümkündür.

Yarışmaya takdim olunan himnlerden biri de yine bestesi Üzeyir Hacıbeyliye, güftesi Aliabbas Müznibe ait olan «Devlet Himni»dir. Himnin metni şu şekildedir:

*Azerbaycan çelik ollar bağçası,
Bakı hanlar gülzarıdır bu öлке
Mehemmed han, Ehmed hanlar meskeni,
Cavad hanlar mezarıdır bu öлке.*

*Turan iri bu ölkede boy atmış,
İğitliyin sancağını ucaltmış,
Dünyaları eyret ile donatmış,
ehremanlar peykarıdır bu öлке.*

*Medenleri fironları udurtdu,
İskenderi uzak yerden getirtti.
Nuşabeni, Sedanları büyüdü
Serkerdeler emharıdır bu öлке.*

*Turan soyu başa soya arışmaz,
ul olmağa heç bir zaman alışmaz.
ucağında yad tutmağa çalışmaz,
Düşmenlerin eğyarıdır bu öлке.*

*Moskovlular gözlerini yumdular,
Turanlıya barbar deye cumdular.
Pozuldular ahır geri döndüler.
Hırsızların ehharıdır bu öлке.*

*Mabudumuz üç boyalı bayrağı,
Kebemizdir her bir ovuc torpağı.
Sevmez bu yer her haini, alçağı,
Doğruların asarıdır bu öлке.*

Açıklanmasına çox da ihtiyac olmayan bu şiiir Vatan sevgisi, milli düşünceler zemininde yazılmıştır. Şiiirin yazarı Aliabbas Miznib de Sovyet rejiminin 1930-cu illerinin represiya kurbanlarından biri olmuştur. Bir süre sonra 28 Nisan 1920-de Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti bolşevik Rusiyası tarafından sükut etdirildi ve onun gerbi (arması), bayrağı kimi himni de yasaklandı. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetinin mövcud olduğu iki il zaman itibarile az bir suredir. Bu yıllar hakkında olan bilgiler Sovyet Döneminin 70 yılı erzende halkdan saklandı. Bu sebepten de sonralar Azerbaycan istiklal marşı hakkında yanlış fikirler de ortaya çıktı. Bu gün mövcut olan marşın sözleri gah A.Müznibe, gah Üzeyirbeye, gah da Camobeye ve b. ait olduğu ihtimal edildi (Bax: «Odlar yurdu», 1990, avust, №8, ADR, Gerb, Himn).

Ethem Üngörün «Türk Marşları» kitabının 194-cü sahifesinde Üzeyir Hacıbeylinin, ikinci «Azerbaycan Marşı» eserinin notu ve sözleri verilmiştir. Bu marşın da sözlerinin kime ait olduğu yazılmadığı için onun yazarının da bazen Üzeyir Hacıbeyli olduğu ihtimal edilse de hemin şirin Ahmet Cavata ait olduğu bilinmektedir.

Onu da söyleyim ki, Ahmet Cavatın bu şiiri de, Türkiyede ezber bilineen «Çırpınırdı Karadeniz» şiiri de çok zaman yanlış ünvanlara ait edilmiştir. Bu da Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetinin sükut etdirilmesi taleyi ile daha çok bağlı idi. İstiklal marşının kabul edilmesinden çok az sonra cumhuriyet de, onun kabul ettiği yasalar, marşlar, bayrak ve gerbin de yasaklanma talisizliyi ile bağlı olduğunu söyleye biliriz.

M.Akif Ersoyun «İstiklal marşı» ile bağlı bir epizod çok maralıdır. 1986-da yayınlanan «Safahat»da bele bir bilgi var ki, M.Akif Ersoy bu eserini millete hediye ettiyiyinden daha hayatta olduğu yıllarda yayınlanan toplularının hiç birine dahil etmemiştir.

Sözleri A.Cavata ait olan Azerbaycan Devlet Himninin de metnine onun yazarının eserleri toplusunda rast gelmediyimizin bir sebebi de 1920-de milli marşın kabul edilmesinden az bir süre sonra Azerbaycanın bolşevik Rusiyası tarafından işğala uğraması, ADR-in mevcutluğuna tanıklık eden bu metnin uzun süre arşivlerde, yaddaşlarda, yaşayıb ortaya çıkarılmasının mümkün olmaması idi.

Ama bu da bir tarihi gerçekliktir ki, milli duygu ve sevgi ile yazılmış adigeçen Azerbaycan istiklal marşları içerisinde sözleri Ahmet Cavata ve bestesi Üzeyir Hacıbeyliye ait olan «Azerbaycan Devlet Himni» yarışmanın alibi olarak 1919-da Azerbaycan Parlamentosunda kabul edilmiştir.

1989-da Azerbaycan Halk Cebhesinin teşebbüsü ile 1919-da ADR hükümeti zamanı yarışmada alib olan «Milli Azerbaycan Marşı» (Azerbaycan Devlet Himni) lente alındı.

1992-ci il 27 mayısta Azerbaycan parlamentosu «Azerbaycan Devlet himni hakkında» anun kabul etdi. anuna esasen 1919-da ünlü besteçi Üzeyir Hacıbeyov ve sözleri şair Ahmet Cavata ait «Azerbaycan Marşı»nı «Azerbaycan Devlet Himni» olarak onaylandı. Hemin Himn günümüzde de bağımız Azerbaycan Devletinin İstiklal Marşı («Devlet Himni») gibi kabul olundu. Metni Ethem Üngörün de «Türk Marşları» kitabında mövcut olan hemin marş şöyledir:

*Azerbaycan! Azerbaycan!
Ey ehreman övladın şanlı Veteni!
Senden ötrü can vermeye cümle hazırız!
Senden ötrü an tökmeye cümle adiriz!
Üçrengli bayrağınla mesud yaşa!*

*Minlerle can urban oldu,
Sinen herbe meydan oldu!
Huuundan geçen asker,
Here bir ehreman oldu!*

*Sen olasan güliüstan!
Sene her an can urban!
Sene min bir mehebbet
Sinemde tutmuş mekan!*

*Namusunu hişz etmeye,
Bayrağın yükseltmeye
Cümle gencler müştadır!
Şanlı Veteni! Şanlı Veteni!
Azerbaycan! Azerbaycan!*

Göründüğü gibi, Azerbaycan İstiklal Marşının Sovyet döneminin 70 yılı erzinde bir kere de olsa adı dile getirilmedi.

23 ocak 1918-den «İnternasional» 1 ocak 1944-e gibi Sovyetler Birliyinin Devlet Himni gibi kabul edildi. 1944-de Sovyetler Birliyinin yeni devlet himni kabul edildi, İnternasional ise proletar (fehle) himni olarak okundu.

Sovyetler Birliyi terkinde yaşayan her bir Cumhuriyetin bir himni yazıldı. 1945-de Azerbaycanın sözde bir Devlet Himni yazıldı. (Metn S.Vurğun, S.Rüstem, bestesi ise Ü.Hacıbeyova ait idi).

Üç bent ve her bentten sonra tekrarlanan bir nakaratdan oluşan şiirden bir kıta:

*Ustadımız büyük Lenin – şanlı zafer bayrağımız,
Rehberimiz Stalindir – bizim hayat növrağımız.
Gözel Bakı üdretinden ilham alır Azerbaycan,
Yaşa Veten! Halkımızın şerefisen, şöhretisen.*

1978-de ise Azerbaycan Devlet Himninin sözleri S.Vurğun, S.Rüstem, H.Arife, bestesi ise Üzeyir Hacıbeyova, muzik redaktesi Niyaziye ait yeni metni yazıldı. ayesi belli 3 kıta ve her kıtadan sonra tekrar nekaratdan oluşan metnden örnek:

*Yolumuz Lenin yoludur, partiyadır rehberimiz,
Kommünizmin güneşile nurlanacak seherimiz.
Biz gedirik geleceye aliblerin cergesinde,
Yaşa, yaşa, Azerbaycan, büyük Sovet ölkesinde.*

Azerbaycan devletçilik tarihinin şanlı sahifelerinden olan Azerbaycan Demokratik Respublikasının (1918-1920), onun bayrağının, istiklalının, ölümsüz tarihinin şerefine, Azerbaycanın sömürgeci ve basınlardan, saldırlardan kurtulması için canlarını feda etmiş Türk askerlerinin, Türk ordusunun, Türk bayrağının şerefine şiirler yazan Ahmet Cavat Azerbaycan halkının tarihinde önemli sahifa teşkil eden Azerbaycan Devlet Himni (İstiklal marşı) ile Azerbaycan tarihinde kendine ebedi şöhret kazandırmıştır.

Ne yazık ki, bir devlet adamı, bir hayriyyeci, bir şair ve muallim olan A.Cavat 1920-ci ilin 28 aprelinde Azerbaycanın bolşevik Rusiyası tarafından işkalından sonra mehrumiyetlere düşer olmuş, halk düşmanı, pan-türkist adı ile suçlanıp hapsa atılmış ve kurşunlanıp mahv edilmiştir.

10 Nisan 1919-da Parlamento üzerinde dalğalanan milli bayrağa söylediği «Azerbaycan Bayrağına», Bakıyı ermeni-rus işalından kurtaran türk askerini alkışlayan «Ey Asker», «Türk Ordusuna» (1918) milli bir şarkı olarak nesillerin gönlünde taht kurmuş «Çırpınırdı Karadeniz» (1914), «Şehidlere» (1919), ay-yıldızlı türk bayrağına muhabbetle söylediği «Al Bayrağı» (1919) gibi şiirleri yazarak 1918-1920 yıllarında Azerbaycanda meydana gelen ictimai-siyasi hadiselerle feal munasibet besleyen ve

*Ben her gelen bir mayısa,
Pek çok umutlar bağlarım.
Her gelecek mayıs için
Nisan ağlar, ben ağlarım².*

diyen Ahmet Cavat Azerbaycanın bağımsızlığını sona erdiren sovyet rejimini bir türlü kabul edemedi. Davamlı göz hapsinde tutuldu. Eserleri ciddi şekilde eleştirildi. Yalnız 1929-un 1 Kasım – 15 Kasım arasında resmi devlet azetelerinin Ahmet Cavat hakkında yayınladığı makalelerin başlıklarına dikkat etmek yeterlidir: «A.Cavata nifret», «Musavat bayuşlarına son zarbe», «Ahmet Cavatın uyrularına mübarize açılmalıdır», «Keçinin andınanı, horuzun uyruşunanı?» ve s.³

Bir süre sonra, yani 4 haziran 1937-de A.Cavat tutuklandı. Aynı yılın kasım ayında daha 45 yaşındayken kurşunlanarak öldürüldü. Toprağı gömüldümü? Bilen yok. Mezarının merede olduğunu da gören yok.

Ahmet Cavat (1882-1937) ulusal türk marşının şairi Mehmet Akif Ersoy (1873-1936) gibi türk, hemçinin Azerbaycan türk ordusunun zaferlerine sevindi, mili felaketlere ise içten ağladı. Bu felaketler karşısında «Ağzım kurusun haşa, yokmuş Adili İlahi»: diyen Mehmet Akif Ersoyla sanki aynı iztirabı paylaştı. «Of, bu yol» adlı şiirinde

*Ey Allahım, yanıldın,
Her bir doğru adımı.
Yoksa yoksul dünyadan,
Adaletin kalktımı? –*

diyerek inandığı Allahına sitemlerde bulundu.

Türk kurtuluş savaşında şiirler yazarak, konuşmalar yaparak, orduya, ulusa seslenerek cebhe-cebhe gezererek orduya cesaret aşıl原因 Mehmet Akif Ersoy gibi Mehmet Cavat da bir vatansever şair gibi «Men çiylenen bir ölkenin hak bağıran sesiyem» diyerek Azerbaycan torpaklarına göz dikenleri lanetleyerek, ermeni zulmüne

2 Mayıs derken şair 28 Mayıs 1918-de kurulan bağımsız Azerbaycan Cumhuriyetini, Hisan derken ise 28 Nisan 1920-de Bolşevik Rusiyası tarafından süüt etdirilen Azerbaycan Cumhuriyetini kasd edir.

3 Şamil urbanov. «Cemaleddin Efani ve Türk Dünyası». Bakı, Azərneşr, 1996, s.181.

uğrayan Erzurum, Kars, Batum gibi türk ellerine Azerbaycan Hayriye Cumhuriyetinin üyesi olarak yardıma koşur, I Dünya savaşının beşeriyete getirdiyi felaketleri kötüyeyirdi.

Ahmet Cavat vatanın istiklalı için her şeyini feda eden, fakat karşılığında kurşulanarak katledilerek sessizce Rabbinin huzuruna giden bir adamdır. Mehmet Akif Ersoy da «İnanıldığı hayatında yaşayarak her şeyini, dini, milleti ve vatanı için feda edip, ufacak bir karşılık daha almadan, sessizce Rabbinin huzuruna giden bir adamdır» (Safahat, s.2).

Uğursuz bir tale yaşayan Azerbaycan istiklal marşının şairi Ahmet Cavatın ölüm taleyini (1937), Türk istiklal marşı şairi Mehmet Akif Ersoyun ölümü ile (1936, 27 aralık) kıyaslamak, tabir caizse, yerine düşer.

«Safahat»da okuyoruz:

«Akifin arabaya konmayan tabutu Edirne kapısına kadar ellerde taşındıktan sonra, kefeninin üzerine bayrak sarılan na'şı Kuran ve İstiklal Marşı ile defn olundu...» (Bak: M.A.Ersoy. Safahat. Hazırlayan: M.Ertuğrul Düzdağ. İstanbul, 1992, LXXXIII).

Ahmet Cavat ise sovyet rejiminin sert cezası ile mehkum edildi. M.Akifin vefatından bir sene sonra – 1937-de kurşunlandı, kefenlenmedi, mezarı bile bilinmedi.

Malumdur ki, M.Akif Ersoy «İstiklal Marşı»nı 1921-de yazmıştır. 1 Martta Milli Meclisin kürsüsünde okunmuş, 12 Mart tarihindeki oturumda milli marş olarak kabul edilmiştir. Bu tarihte henüz istiklal savaşı kazanılmamıştır. «İstiklal Marşı»nın kabul edildiği tarih ile istiklalın kazanıldığı tarih arasında geçen günler son derece bürhanlı günler olduğu tarihi gerçekliktir. M.Akif durumun içerisinde yaşayan bir vatandaş, içi sızlayan bir aydın olarak türk milletine sesleniyordu:

*Bastığın yerleri toprak deyerek geçme, tanı!
Düşün altındaki binlerce kefansız yatani.
Sen şehid oğlusan, incitme, yazıktır atanı,
Verme, dünyaları alsan da bu cennet Vatanı.*

Aynı türk düşünce tarzı ile Ahmet Cavat:

*Minlerle can urban oldu,
Sinen herbe meydan oldu.
Hüüundan geçen esger,
Here bir ahraman oldu, – diyordu Azerbaycan için.*

Yukarıda adıkeçen bütün misralarda bizi içten yıkan yabancı ve zararlı felsefelere karşı büyük kahramanlar yetiştirmiş türk milletinin dayandığı temel deyerler – Vatan, toprak ülviyyi bir ana konu olarak deyerlendirilir.

«İstiklal Marşı» «korkma» kelimesile başlar. Türk edebiyatının ünlü araştırmacılarından olan prof. Mehmet Kaplan bu kelimenin anlamına şöyle açıklama vermiştir:

«O günlerin şartlarını bilmeyenler «İstiklal Marşı»nın «korkma» kelimesile başladığını soruşmuşlardır. Bunun cavabını Mustafa Kemal'in cümlelerinde bulmak mümkündür.

... Efendiler, maddi ve bilhassa manevi sukut, korku ile... aciz ile başlar. Aciz ve korkak insanlar herhanki bir felaket karşısında milletin de ataletle düşer olmasına ve müctenip bir hale gelmesine saik olurlar» (Mehmet Kaplan. Türk edebiyatı üzerinde araştırmalar. 2. Dergah yayınları. İstanbul. 1987, s.213).

Mehmet Akif «korkma» kelimesi ile türkleri ayakda tutan milli temel deyerlerden birinin de cesaret, korkmazlık olduğu için o zamanın bürhanlı ateş çemberinden geçmeyin gereyini vurgulama istemiştir.

Dikkat edildikde her iki marşda nezere çarpan xususlardan biri bayrak meselesidir.

M.Akif:

*Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimin ancak.
Ahmet Cavat ise rus sömürgesinden kurtulan Vatanı*

Üç renkli bayrağınla mes'ud yaşa – diyor.

Mehmet Akif şiirini kahraman türk ordusuna ithaf etmiştir.

Ahmet Cavat:

Hüüundan geçen asker

Here bir ahraman oldu – diyerek Vatan için kahramanlığın önemini vurgulayıp, her bir askeri Vatanın bir kahramanı biliyor.

İster «İstiklal Marşı», isterse de «Azerbaycan Devlet Himni» o devrde doğru düşünenlerin inanclarını en güçlü bir şekilde eks etdirmiştir.

Mehmet Akif:

*Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın
Siper et gövdeni, dursun bu hayasızca akın*

– diyorsa Ahmet Cavat da:

*Namusunu hifz etmeye
Bayrağını yükseltmeye
Cümle gençler müştadır – diyor.*

Her iki marşda «hür olma», «istiklal», «hurriyet» kavramı en güzel, heyecanlı parçalarda ifade olunmuştur. Mehmet Akif'in:

*«Hakkıdır, Hakka tapan milletimin istiklal» ,
«Verme dünyaları alsan da, bu cennet Vatanı»,
«Hakkıdır hür yaşamış, bayrağımın hürriyet»*

misraları

Ahmet Cavat'ın:

*Ey ehreman övladın şanlı Veteni!
Senden ötrü can vermeye cümle hazırız!
Senden ötrü an tökmeye cümle adiriz!*

– misraları firkrimize bir örnekdir.

«İstiklal Marşı»nda türk milletinin istiklal fikrine bağlılığını ifade eden «Hak» kelimesi beş yerde geçmedir.

Hak kelimesi Türkcede Tanrı, Arapca çoğulu olan «hukuk» kelimesinde sosyal bir anlam taşıdığı gibi onun «Hakikat» adlanan bir manası da vardır. Türkler arasında bu kelime Tanrı, hakikat ve adalet gibi üç kavramı ifade etmedir. «İstiklal Marşı»nda «Hak» kelimesi her üç manayı ifade etmektedir.

«Azerbaycan Devlet Himni»nde ise bu kelime «Hukuk» kelimesindeki sosyal bir anlam (Hukukundan geçen esger) ifade ediyor.

Görüldüğü gibi, XX yüzyılın başlarında (1918) hürrolma mücadilesi vermiş, Doğuda bağımsız Cumhuriyet olan Azerbaycan, 1923-de ise Türkiye özgür, bağımsız devletler kurmuşlar ve bu devletler kendi istiklal marşlarını yazıp dünyaya beyan etmişler. Aslında bu marşların yazılma tarihlerinde de esaslı fark mevcut deyil. Türk Milli İstiklal Marşı 1 Mart – 1921-de BMM-de okunmuş, 12 Martda kabul edilmiştir. Azerbaycan İstiklal Marşı (Azerbaycan Devlet Himni) ise 1919-da yazılıb 1920-de kabul edilmiştir.

1919-da Bakıda Milli Azerbayan Cumhuriyetinin istiklalının birinci yıldönümü münasibetile yayınlanan «Azerbaycan» ezetesinde Üzeyir Hacıbeyli yazıyordu: «Azerbaycan Cumhuriyeti sağlam bir milliyet fikri – Türklük şüuru üzerine kurulmuştur (Bak: «Azerbayan Türk Kültür Dergisi». Sayı: 253, Kasım, 1985, s.6).

Bu temel üzerinde olduğu için 1992-de bağımsızlık kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti yeni bir istiklal marşı deyil, mehz ilk istiklal marşını bir daha kabul etti.

Deyirler ki, M.Akif Ersoy hasta iken onu ziyaret edenlerden biri diyor ki, «Acaba İstiklal Marşı yeniden yazılsa daha güzel olmazmı?». İstiklal Marşının yazarı ise cavabında «Allah bir daha bu millete bir istiklal marşı yazdırmasın» demiştir (Bak: «Odlar Yurdu» azetesi, 1990, may, №10 (465)).

XX yüzyılın başlarında ve sonlarında iki kere bağımsızlığa kavuşan Azerbaycan ilk istiklal marşını bir kere yazdı. İkinci kere 1992-de kommunist rejiminden konup yeniden bağımsızlığına kavuşan Azerbayan asrın başlarında yazılan müziyi Üzeyir Hacıbeyliye ve sözleri Ahmet Cavata ait olan İstiklal marşını yeniden candan okuyarak kabul etdi ve günümüzde de bu marşı söylemekle bağımsızlığının tatını çıkarıyor. Yüce Allah bizlere de bir daha istiklal marşı yazmayı nasip etmesin.

MEHMET AKİF'İN DÜŞÜNÇESİNDE DİNÎ YENİLENME

Mehmet AKGÜL*

Türk Modernleşme tarihinin, dün olduğu gibi bugünlerde de, en çetin konularından biri din ve değişim sorunudur. Değişen zaman ve mekan'a karşılık değişmez ve ebedi-evrensel inançları temsil eden dinlerin, modern zamanlarda geri kalmışlık-çağdaşlık ekseninde tarihsel yürüyüşe hız veren 'evrim, değişim ya da ilerleme' kavramı karşısında ürettiği tepkiler, farklı toplumsal tecrübeler esas alındığında farklı karşılıklar bulsa da, dini anlamda başta reform, ihya, ıslah, tanzimat, tecdit, techeddüt kavramlarıyla ifade edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'de modernleşme sürecinin ürünü olan hemen her dünya görüşü ve bakış açısı, Batı karşısında toplumun alması gerektiği pozisyonu belirlemeye çalışırken, büyük ölçüde din fenomenini ele alış biçimiyle farklılaşmaktadır. İslamcılık, Batıcılık, Milliyetçilik vs.

Mehmet Akif Ersoy da, İslamcı düşünce içinde, toplumu çağdaşlaşma, kalkınma ve ayağa kaldırma adına din- değişim ve batılılaşma sorunu karşısında çok farklı ve özgün bir konuma sahip edip, şair ve aydınlarımızdan biridir.

Batı karşısında başta İslam dünyası olmak üzere, Osmanlı imparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin alması gereken vaziyetin belirlenmesinde İslam dini'nin anlaşılma ve algılanma biçiminin önemi büyüktür; çünkü modern bir devlet ve toplum hayatında dinin yeri çok önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

19.yüzyılda İslam dünyasının Avrupa toplumlarından geri kalmasının sebepleri üzerinde düşünen pek çok aydın, bürokrat ve idareci, mevcut Avrupa gerçeği ve tahayyülü karşısında bir değişime ihtiyaç duyduğu konusunda hemfikirdir. Bu anlamda ortaya çıkan değişik görüşlere farklılık kazandıran hususiyet, değişimin alması gereken yön ve öne alınması gereken prensiplerdir. Farklı perspektif ve önceliklere sahip aydınlar, Avrupa karşısında acze düşen geleneksel sosyal, iktisadi, siyasi ve kültürel sistemin sağlamlık ve doğruluğuna duyulan güvenin sarsılması ile modern Avrupa perspektifinin oluşturduğu düşünülen önceliklere göre geleneksel sistemin eleştirisine yönelmişlerdir.

Geleneksel sistem eleştirisi, modern Avrupa'yı kurduğu düşünülen akıl, bilim ve zihniyet dönüşümü ekseninde şekillenmektedir. Bu bağlamda, Avrupa karşısında tarihsel, toplumsal ve kültürel bir 'geç kalmışlık'¹ içinde bulunduğunu kabul eden İslam dünyası, aydınları aracılığıyla medeniyete geç kalmışlığı sembolize eden 'uykuya dalmış' halinden kurtulmaya çalışır. Aydınlar, iki farklı dünyanın 'gelişmişlik' ve 'geri kalmışlık' arasındaki tarihsel ve toplumsal zaman farkını kapatmak, başka bir ifade ile çağdaşlaşmak amacıyla öngörülen problemlerle başa çıkmak için tarihte 'neyin/ nelerin yanlış gittiği'nin anlaşılması gerekiyordu.²

Akif'in devrinde hemen hemen bütün aydınların zihnini meşgul eden gerçeklik, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecine girmesidir. Siyasi ve askeri çözülmenin yanı sıra, sosyal ve kültürel kurumlar artık eski işlevlerini yerine getiremiyordu. Bu durum herkesin gözlemlediği bir gerçeklik olmasına rağmen, gerçeğin yorumlanması ona bakan zihnin konumuna göre farklılaşıyordu. Bu bağlamda, ortak noktalar olmakla birlikte, 'neyin problem olup, neyin olmadığı' konusunda bakış açıları değişmekteydi.³

1 Daryush Shayegan, Yaralı Bilinç, Geleneksel Topumlarda Kültürel Şizofreni.(çev. Haldun Bayrı), Metis Yayınları, İstanbul 1991. s.59.

2 C.J.Adams, Fazlurrahman ve Klasik Modernizm, İslam ve Modernizm; Fazlurrahman Tecrübesi, İstanbul 1997.ss.82-83.

3 Erol Güngör, 'Dindar Aydının Dünkü Meseleleri', Sosyal Meseleler ve Aydınlar, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1993.s.484.

Bu çerçevede, ilk problem İslam dünyasının iç zafiyetinin kaynaklarını tespit etmektir. İkincisi nokta, Batı'ya mevcut üstünlüğünü veren özelliklerin neler olduğunun belirlenmesidir. Üçüncü husus ise, İslam dünyasının tespit edilen zafiyetlerinin 'batılı örneğe göre', 'oradan ilham alarak' nasıl ortadan kaldırılacağıdır?

Kendi özgünlüğü içinde, Mehmet Akif'in *dini yenilenme anlayışı* yukarıdaki sorulara verilmeye çalışılan karşılıklar içinde aranabilir.

Akif'e Göre İslam Dünyasının Zaafiyeti

Batı medeniyetinin üstünlüğünün doğurduğu çok yönlü baskı, dine sıcak bakmayan aydınları dine karşı menfi tavır almaya sevk etmiştir. Bunun başlıca sebebi, bütün düşünce akımları için geçerli olan ve hala geçerliliğini koruyan ana sorun, Osmanlı toplumunda hemen her kurumun din ile karışmış ya da iç içe olmasıdır. Dindar aydın nasıl kurtuluşu din de arıyorsa, yine modernleşme karşısında dine mesafeli duran aydınlar da toplumun mevcut bütün sorunların din kaynaklı olduğunu ileri sürmüştür. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki, modernleşmenin ilk dönemlerinde, din anlayışının yanlışlığı'ndan başlayan ve içe doğru yönelen eleştiriler, zamanla aydın kadrosu arasında din karşıtlığına kadar savrulmalar yaşanmıştır. Değişim sürecinde karşılaşılan zorunluluk ve acil ihtiyaçların, farklılaşma için önemli bir etken olduğunu söyleyebiliriz.

Bu bağlamda, toplumsal sorunları çözmeye girişiminde İslamcılar, yanlış din anlayışının yerine 'doğrusunu' koymaya çalışırken; Batıcılar, dinin yerine başka şeyler teklif etmektedir. Bilim-din tartışması, işte bu noktadan çıkmaktadır. Ama şurası gözden kaçmamalıdır ki, her iki açıklama da din temelli bir açıklamadır.

İslamcı aydınlar, modernleşmenin ilk yıllarında hem yerli aydınlara, hem de Batılı değer ve kurumlara karşı savunma stratejisi geliştirirken, adeta iki cephede mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu noktada dindar aydının çözüm için sunduğu reçetelere itiraz edildiği gibi, yaşanmakta olan sorunların vebali de onların omzuna yüklenmiştir. Hatta dindar aydınların görüşleri, Osmanlı toplumunda geçerli olup da, Batı karşısında yenilgiye uğrayan sistemle eş değer görülmektedir. Evrimci anlayış, toplumda pozitivistik kesinlik arayışı ve doğal din anlayışı insanları bu noktaya savurmuştur.

İslamcı aydına içten ve dıştan yöneltilen eleştiriler, pek çok kültür unsuru ve kompleksine karşı radikal tavır almaya yöneltmiştir. Kurum ve değerler üzerinde dinin, geleneğin, adetin vesairenin rolleri iyice ayırt edilmeksizin - kendi anlayışlarına göre- dinin esasında olup-olmadıklarına göre bir değerlendirme yapılmaktadır.

Akif, Muhammed Abduh'un etkisiyle Ortodoks din anlayışı ve skolastik düşünce yolundan çok erken ayrılmıştır. Safahat'ında ideal hale getirilmiş bir kök İslamcılığı amaç olarak alan, ahlak yönünden derin, samimi ve içten bir yönelişle dine doğru yeniden gidişin yolunu önermektedir. Sadece öte dünyayı göz önünde tutan kaderci din anlayışı olduğu kadar, dinin donup kalmasına götürmüş olan geleneksel mezhep görüşlerine sıkı sıkıya bağlı kalmayı da tasvip etmiyordu. Ona göre ana kaynakların Kur'an ve hadis'in serbestçe araştırılmasına yeniden müsaade edilmeli ve kıyamete kadar dinin donup kalmasının önüne geçmek gerekmektedir⁴.

Akif'e göre, modernleşmeye yön verecek usul anlamında Batı'yı körü körüne taklit etmekte, 'moğollaşmak' da Türkiye'nin problemlerini çözemezdi, toplumun hali hazırdaki sorunlarını tam anlamıyla anlaşılmuş yeni bir İslamlaşma çözebilirdi. Akif düşüncesini, Abduh geleneği yanında, Sait Halim Paşa'nın kaleme aldığı ve kendisinin tercüme ederek Sebilürreşad mecmuasında yayınladığı 'İslamlaşma' risalesiyle sabitlemiştir⁵. Bu sayede, yenilenmiş İslam inancı ve dünya görüşüyle İslam dünyasında yeni bir birlik kurmak ve kavmiyetçiliğin yaratacağı parçalanmayı önlemek mümkün olacak, bütün ümmete bir birlik ve kardeşlik şuuru kazandırılacaktır.

Bu bağlamda yenilenmiş bir İslam anlayışı ve eğitimi sayesinde, Akif yeni insan tipine ulaşır. İnsan 'kor-ku' yüzünden değil, Allah ve Peygamber'e sevgiyle bağlanacak ve inanacak, böyle bir ortamda şekillenecek vicdanın emrine uyarak hem Allah'a kulluk yapacak, hem de çağın ihtiyacı olan inancı, bilgiyi, ahlakı, çalışmayı, kalkınmayı, kısaca Müslüman kalp, zihin ve ellerle kurulacak alternatif medeniyeti inşa edecektir. Akif'in 'Asım'ın nesli' dediği insan tipi bu amacı tahakkuk ettirecek niteliklere sahip model insan tipini temsil etmektedir.

Akif, İslam dünyasının zafiyetinin neler olduğunu tespit ederken, öncelikle, diğer düşünme biçimlerinden ayrı bir yol izler. Bu farklı yol, O'nun aynı zamanda samimi ve ihlaslı bir mü'min olarak toplum nezdinde sevilmesi ve sayılmasının en önemli nedenidir. Bilindiği gibi, 19. yüzyılda Avrupa'da geçerli olan bilim, toplum ve tarih felsefelerinin etkisi ile bazı düşünce akımları ve aydınlar yaptıkları toplum çözümlerinde 'evrimci kuram'ı esas almışlardır. Bu kuramsal açıklamalarda, gelecek zamanda insanlığın hayatında ve oluşacak modern toplum düzeninde dinin yeri ve işlevi konusunda pek olumlu beklentiler ileri sürülmemiştir: Dinlerin, artık devrini tamamladığı ve dinden boşalan alanın ilerleyen zamanlarda bilim tarafından doldurulacağı' iddia edilmiştir.

4 Gotthard Jaschke, Yeni Türkiye'de İslamlık(Ter:Hayrullah Örs),Bilgi Yayınevi, Ankara 1972. s.17.

5 Geniş Bilgi İçin Bkz: Said Halim Paşa, Buhranlarımız ve Son Eserleri,(haz. M. Ertuğrul Düzdağ), İz Yayıncılık, İstanbul 1993 içinde ss.181-222.

Akif, bu kanaate sahip yerli aydınları, düşünce ve kanaatlerinden dolayı tenkit eder:

*'Mütefekkir geçinenler ne diyor sizde bakın;
'Medeniyette tealisi umumen şark'ın,
Yalnız bir yolu takib ederek kaabildir;
Başka yollarda selamet gözeten gafildir.
Bakarak hangi zeminden yürümüş Avrupalı,
Aynı izden sağa, yahut sola hiç sapmamalı.
Garb'ın efkarını mal etmeli Şark'ın beyni,
Duygular çıkmalı hep aynı kalıptan; yani:
İctimai, edebi, hasılı her meselede,
Garb'ı taklid edemezsek, ne desek beyhude.
Bir de din kaydını kaldırmalı, zira, o bela,
Bütün esbab-ı terakkimize engel hala.⁶*

Yine Akif, din karşıtı düşüncelerinden dolayı bazı aydın tavırlarına karşı ise, eleştiri dozunu artırarak karşılık verir.

*Geldi bir tanesi akşam, hezeyanlar kustu!
Dövüyordum, bereket versin, edebsiz sustu.
Bir selamet yolu varmış... O da neymiş? Mutlak,
Dini kökten kazımak. Sonra, evet, Ruslaşmak!⁷*

Devamında Akif, kızların örtüden sıyrılması, ilim tahsil etmesi ve esaretten kurtulması gibi kadim tartışma ve çatışmalı sorunları ele alır. Eğitim ihtiyacını kabul etmekle birlikte, kılık-kıyafetle okul arasında bağ kuranlara şaşığını söyler:

*Demiş olsaydı: 'kızlara mektep lazım...
'Şu kadar vermelisin' kahrolayım kaçmazdım⁸.*

Dinî Uyanış ve Yenilenme

Akif, İslamcı düşüncenin ana çizgisini temsil eden bir imani kabul ile, Osmanlı İmparatorluğu ve İslam dünyasının batı karşısında mağlup olduğu gerçeğini kabul etmekle birlikte, evrimci yaklaşımların aksine, İslam'ın bir din ve dünya görüşü olarak evrenselliği karşısında, *hakikatte mağlup olanın İslam değil, Müslümanlar olduğunu, müslümanların yanlış din anlayışı olduğunu* söyler.

*'Mütefekkirlerimiz dini de hiç anlamamış;
Ruh-u İslam'ı telakkileri gayet yanlış.
Sanyorlar ki: terakkiye tahammül edemez;
Asrı asar-ı kemaliyle tekamül edemez.
Bilmiyorlar ki, ulumun ezeli dayesidir,
Beşerin bir gün olup yükselecek payesidir.
Mündemiç sine-i safında bütün insanlık...
Bunu teslim eder insaflı olanlar azıcık.
Müslüman unsuru gayet mütedenni doğru,
Şu kadar var ki değildir bu, onun mahzuru.
'Müslümanlık' denilen ruh-u ilahi arasak,
'Müslümanız' diyen insan yığınından ne uzak!
Dini tedkik edeceksek, dönelim haydi ger;
Alalım neş'et-i İslam'a yakın bir devri.
O ne dehşetli terakki, o ne müthiş sür'at,
Öyle bir harika gösterdi mi, insaniyet?⁹*

Akif'e göre, yıkılmakta olan Osmanlı devleti ve sömürgeleştirilen İslam dünyası karşısında, Müslümanları geç kaldığı medeniyet hamlesine hazırlamak için öncelikle yapılacak olan iş, *taassuba, fanatizme ve toplumsal hareketsizliğe* ve İslam dünyasındaki Batı hegemonyasına karşı toplumu seferber etmektir. Bunun adı

6 Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde,II.182 (İnkılap ve Aka yayımları, İstanbul 1986).

7 Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde,II.167

8 Aynı yer.

9 Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde,II.185-186.

Nahda, Rönesans veya uyanıştır.¹⁰ Uyanış için dini kaynaklara dönüş ve İslam rönesansı fikri işlenmektedir. İslam dünyasının bugün yaşadığı sorunlar, hakiki dini yozlaştırıp, İslam'ı 'ters giyilmiş kürke' dönüştüren zihniyettir.

Akif, bu noktada geleneksel din anlayışını kuran ilkelerin gözden geçirilmesini ister.

*Bakın ne hâle getirmiş ki cehlimiz dîni:
Hurâfeler bürümüş en temiz menâbi'ini.
Değil hakaiki şer'in, bugün, bedîhiyyât
Bilâ-münâkaşa, ikrâr olunmuyor... Heyhât!
Kitâb'ı, Sünnet'i, İcmâ'ı kaldırıp artık;
Havâssı maskara yaptık, avâmı aldattık.
Yıkıp ,ser'ati, bambaska bir binâ kurduk;
Nebî'ye atf ile binlerce herze uydurduk!*

Akif'e göre Müslümanlara ilk önce dinin hakikatını, dolayısıyla modern ilim ve fenni öğretmek gerekmektedir. Akif bu gayeyi Afgani ve Abduh arasında geçen bir konuşmayı naklederken özellikle belirtmektedir. Dini yenilenmenin aceleye getirilmemesi gerektiğini ve uzun zamanlı bir proje olacağını ifade etmekle birlikte, devlet ve toplumun karşı karşıya olduğu fiili durumlardan dolayı inkılabın, dolayısıyla toplumsal ve dini değişimin 'hızlandırılmasını' ister.

*Mısır'ın en muhteşem üstadı Muhammed Abdu
Konuşurken neye dairse Cemaleddin'le;
Der ki tilmizine Afgan'lı:
Muhammed dinle!
İnkılap istiyorum, başka değil, hem çabucak!¹¹*

İnkılap arzusuna rağmen, Akif geleneğin direnme araçlarını tespit ederek, onları değişim için harekete geçirecek dinamiklere dönüştürmek ister. Ancak geleneksel kurumların değişime direnme gücünü de bilmektedir.

*Milleti hayrı için her ne düşünsen, bid'at;
Şer'i tağyir ile terzil ise; -haşa- sünnet!
Ne Hüda'dan sıkılırlar, ne de peygamberden.
Bu ilimsiz hocalardan, bu beyinsizlerden,
Çekecek memleketin hali ne olmaz? Düşüniün!
Sayısız medrese var, gerçi buhara'da bugün...
Okunandan ne haber? On para etmez fenler,
Ne bu dünyada soran var, ne de ukbada geçer!
Üdeba doğrusu pek çok, kimi görsen, şair.
Yalnız si'rine mevzu iki şeyden biridir:
Koca millet! Edebiyatı ya oğlan, ya karı...*

Zihniyet değişimini sağlamak için, geleneksel dini kültürün düşünsel, epistemik, mantıki ve kozmolojik zeminini sarsmayı dener. Bu anlamda, akli, bilimi ve fizik dünyaya ait gerçeklikleri öne çıkarabilmek için en fazla eleştiriye tabi tuttuğu alan tasavvuf ve tarikatlardır.

*Sonra tenkide giriş:hepsi tasavvufta dolu,
Var mı sofyye'de bilmem ki ibahiye kolu
İçilir, her türlü şeneatler olur, biperva;
Hafız'ın ortada Divanı, kitab'ül fetva!
"Gönül incitme de keyfin neyi isterse becer!"¹²*

10 Bu anlamda İslam dünyasındaki genel uyanış hareketinin ilk nüvesi, Cemaleddin-i Afgani(1839-1897) ve Muhammed Abduh'un(1849-1905) Paris'de 1884 de çıkardıkları *Urvet'ül Vuska gazetesini* değışmez konularından biridir. İşledikleri ana kavramlar, taakkur-geri kalmışlık,Cumud-donmuşluk,tatavvur-gelişme, terekki-ilerleme'dir. Bkz:Shayegan, a.g.e. s.61.

11 Abduh,' Şu iki hususu gerçekleştirmek ve insanları oana çağırarak için bütün gücümle çalıştım. bunlardan birisi, düşüncüyü taklit zincirinden kurtarmak; dini tefrikaya düşmeden önce ilk Müslümanların anladıkları şekilde anlamak: onu aklın aşırılıklarından korumak dini düşüncesidir. ikincisi ise, Arapçayı ıslah etmektir. Halkın büsbütün habersiz olduğu, hatta aklına bile getirmekten uzak tuttuğu, ancak toplum hayatında gevşekliğe ve zillete yol açan üçüncü bir husus daha vardır. O da şudur: hükümetin halk üzerindeki itaat hakkı ile halkın hükümet üzerindeki adalet hakkının açıkça belirtilmesidir. İşte ben insanları buna davet ettim'.Muhammed Abduh, Tevhid Risalesi.(çev:Sabri hizmetli),Fecr yayınları, Ankara 1986, s.

12 Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde,II.169.

Akif, tasavvuf'un söylem ve zahiren 'dinginliği, sükuneti' tavsiye etmesi karşısında, hareketi, terlemeyi, çalışmayı ve alın terini temsil eden modern ihtiyaçları karşılamının mümkün olmadığını bildiği için, devrimler çağında halkı/milleti harekete geçirmek istemektedir.

*Gelelim şimdi, ne merkezde avamın hissi...
Şüphedir ki tamamıyla bu fikrin aksi:
Görenek neyse, onun hükmüne münkad olarak,
Garb'in efkârını, asarını düşman tanımak;
Yenilik namına vahy inse kabul eylememek.¹³
Ey cemeat, uyanın! Yoksa, hemen gün batacak!
Uyanın! Korkuyorum; leyl-i nedamet çatacak!
Ne vapurlarla trenler sizi bidar etti!
Ne de toplar bu derin uykuya bir kar etti!
Sizi kim kaldıracak, suru mu İsrâfil'in?¹⁴*

İslamcı aydınlara göre, milleti harekete geçirmek, çeşitli çekince ve rezervlerden dolayı Avrupa'dan daha çok, model millet Japonlar, model ülke Japonya'dır. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Japonlar, Hıristiyan olmadıkları halde, kendi değerlerinden taviz vermeden modernleşmiş ve kalkınmış bir toplumdur. Ayrıca Batı'lı sayılan Rusya-Japonya savaşı(1905) da oldukça önemli bir faktördür.

*Şark'ı baştan başa yıllarca dolaştım, gezdim;
.....
Bu Arap'muş, Bu Acem'miş, bu Tatar'muş demedim.
Müslüman unsurunun hepsini gördüm kendim.
Küçük ademlerinin ruhunu tedkik ettim,
Büyük ademlerinin fikrini tamik ettim.
İstedim sonra, neden böyle Japonlar yüksek?
Nedir esbab-ı terakkisi? Yakından görmek.
.....
.....
.....
Başka yerlerde taharriye heveslenmeyiniz.
Onu kendinde bulur yükselecek bir millet!
Çünkü her noktada taklid ile sökmeyiz hareket.
Alınız ilmini Garb'in, alınız san'atini;
Veriniz hem de mesainize son sür'atini.
Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız;
Çünkü milliyeti yok san'atin, ilmin; yalnız,
İyi hatırda tutun ettiğim ihtarı demin;
Bütün edvar-ı terakkiyi yarıp geçmek için,
Kendi 'mahiyet-i ruhuyye'niz olsun kılavuz.
Çünkü beyhudedir ümmid-i selamet onsuz.¹⁵*

İşte, O'nun 'dinde yenilenme' düşüncesi, İslam dünyasının yeni bir anlayışla, 'sa'ye sarılarak/çalışarak' ayağa kalkarak, eski 'safvet ve itibarına yeniden kavuşması' için lazımdır.

Dini yenilenme düşüncesi, geleneksel din algısı ve anlayışının aksine, modern çağın gereklilik olarak gördüğü yeni enstrümanlarla -akıl, çalışma, üretme, tekamül vs. gibi- inşa edilmektedir. Esasen bu bir zihniyet değişimidir.

*'Bırakın matemî yahu! Bırakın feryadı;
Ağlamak faide verseydi, babam kalkardı!
Göz yaşından ne çıkarmış? Neye ter dökmediniz?
Bari müstakbeli kurtarmaya bir azm ediniz!
Ye'se düşmeyecek zerrece imanı olan;
Sade siz derdi bulun, sonra kolaydır derman.¹⁶*

13 Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde,II.181-186.

14 Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde,II.180.

15 Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde,II.187

16 Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde,II.182

Akif, sonuç olarak, Fatiha Suresi'nin tefsirinde¹⁷ '*Biz yalnız Sana ibadet ederiz ve yalnız Senden yardım dileriz*' ayetini, iki boyutta değerlendiriyor. Birincisi, yapılması icap eden her iyi ve faydalı işe teşebbüs etmek, bu gibi işleri başarmak için gereken her şeyi sarf etmek. İkincisi, bu işleri gayesine vardırmak için Allah'tan yardım dilemek ve sarf olunan gayretlerin boşa gitmemesi için ona yalvarmaktır. Akif birinci maddede zikredilen hususlarda, yer yer belirsizlikler ve kafası karışık gibi görünmekle birlikte; ikinci madde O'nun dini samimiyeti ve imanının çok kati ve sarsılmaz bir değer olarak varlığına işaret etmektedir.

Burada yapılması gereken iyi ve faydalı iş, surenin tefsirinde devam ettiği üzere, '*bizi dosdoğru yola ilet*' niyazıyla İslam dünyasını geri kalmışlıktan kurtarmak ve yeniden ayağa kaldırmaktır.

Toplum nasıl ayağa kalkacak, doğru yola nasıl girilecektir?

İnsan kafasının en yüksek tasavvurları güzel, doğru ve iyidir. Fakat Tanrı Buyruğu bunların içinde en büyük önemi ve değeri '*doğru*' ya veriyor.

Sözü yine Akif ile tamamalayalım;

Ya İlahi! Bize tevfikini göster...

-Amin!

Doğru yol hangisidir, millete göster...

- Amin!¹⁸

17 Ömer Rıza Doğrul, Kur'an'dan Ayetler ve Nesirler, Yüksel Yayınevi, İstanbul 1944, ss.11-12.

18 Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde,II.188.

ARNAVUT MEHMET AKİF VE DEVLETİN BÜTÜNLÜĞÜ

Mehmet AZIMLI*

*Bana sor sevgili kaari', sana ben söyleyeyim
Ne hüviyette şu karşında duran eşârım;
Bir yığın söz ki, samimiyeti ancak hüneri;
Ne tasannu' bilirim, çünkü ne sanatkârım.»*

Bu sözler, kendisini tartıştığımız insanın samimiyeti en güzel anlatan satırlar olmalıdır. İttihatçılar Çanakkale'yi unutulmaz hale getirmek için İstanbul'dan bir gemi dolusu şair ve yazarı Çanakkale'ye götürdüler.¹ Ancak, hiç birinin söz ve şiirleri aklımızda yokken, Çanakkale'yi görmeyip Arabistan'da bir tren istasyonda² yazdığı o samimiyet kokan meşhur şiiri hepimiz biliriz. Bunun sebebi samimiyet olmalıdır.

Mehmet Akif'in Osmanlı Devleti'nin yıkılışı sırasındaki zorlu yıllarda devlet aleyhindeki ırkçı fikirlerle ve bağımsızlık adına yola çıkan Araplara ve Arnavutlara karşı devletin birlik ve bütünlüğünü savunması, günümüz açısından aynı sıkıntıları çeken bizler için çok önemlidir. Ona göre bütün toplumlar ve ırklar, devletin şemsiyesi altında kardeşçe aynı dinin mensubu olarak sırt sırta vermeli ve bütünlüğü bozan hareketlerden kaçınmalıdır.

Bu bildirimizde Akif'in şiir kitabı olan Safahat'ını merkez alarak onun şövenist düşüncelere karşı tavrını incelemek istiyoruz. Arnavut kökenli bu değerli insanın şövenist Arnavutlar başta olmak üzere devletin birliği merkezli olarak bütün ırkçı fikirlere karşı tavır alışını, şiirlerindeki samimiyetini aktarmak istiyoruz.

Akif'te Arnavutçuluk

Mehmet Akif, aslen Arnavut kökenli olup, babası Tahir Efendi, Kosova-Prizren yakınlarındaki İpek Köyü'ndedir. Annesi Buhara kökenlidir.³ Akif ise İstanbul'da doğup ömrünün sonuna kadar devletine bağlı, vatanını seven ve İslam merkezli ümmetçi bir çizimde yaşamıştır.

Mehmet Akif, Abdülhamit döneminde bir müddet Abdülhamit'e karşı İttihatçılarla birlikte hareket etmiştir. Bu birliktelik, organik bir birlikten öte, ortak düşmana karşı çıkışta benzer söylemleri dile getirmek şeklindedir. Abdülhamit'in düşüşüyle başa geçen ve Turancılık fikrini ön plana alarak hareket eden ittihatçılara karşı Akif, bu dönemde sert eleştiriler yapmaya başlamıştı. Akif, merkezdeki Turancılık fikrinin devletin diğer gruplarında tam tersi bir hareketi ateşleyeceğini biliyordu.

Bunun örneklerinden biri de Balkanlarda meydana geldi. Balkanlarda en önemli Müslüman gruplardan biri olan Arnavutların bir kesimi, "Özgür Arnavutluk" sloganıyla ortaya çıkıp birlik anlamına gelen "Başkım" adını verdikleri bir örgüt etrafında örgütlenmişlerdi. Arnavutların Osmanlı devleti şemsiyesinden çıkıp batılı devletlerin işvâsıyla onların elinde oyuncak haline gelmesi ve bu arada balkanlardaki Sırp tarafında Müslüman kesimlerin katledilmesi, Akif için yıkım olmuş, o bu dönemde hücumlarını bu ırkçı Arnavutlara yöneltmiş

1 Hasan Basri Çantay, *Akifname*, İstanbul, 1966, 196.

2 Şiir, 10 temmuz 1924'te ilk defa tam olarak Sebilürreşat Dergisi'nde yayımlansa da (Bkz. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar-2*, İstanbul, trz, 98-99, Akif savaşın başında Almanya'da idi, bkz. Sh.104) Akif şiiri, Arabistan'da bulunduğu sırada zafer haberini aldığı el-Muazzam İstasyonu'nda gözyaşları içinde yazmıştır. Bkz. Ramazan Altıntaş, *Mehmet Akif Ersoy el-Muazzam İstasyonu'nda*, Diyanet Aylık Dergi-Mart sayısı, Ankara, 2007.

3 Çantay, 14.

ve bunu şiirlerinde işlemiştir. O dönemin acılarını Fatih Kürsüsünden adlı şiirinde şöyle anlatmaktadır:

*Nufus-i Müslime çokmuş da ğayri müslimeden
İdare müşkil olurmuş tevazun eylemeden
Demek tevazun içindir bu Müslüman kesmek
O hasıl oldumu artık adam kesilmeyecek
Tevaziin olmadı besbelli hertaraf yanıyor
Odun kıyar gibi binlerce sine doğranıyor
Ne rengi mazlume girmiş o yemyeşil Kosova
Şimale doğru bütün Pirzerin, İpek, Yakova
Fezayı mahşere dönmüş giriv-i matemden
Hem öyle arsa-i mahşer ki yok şefaet eden
Ne bir yaşındaki masum için beşikte hayat
Ne seksenindeki mazlum için eşikte necat
O baltalarla kesiktir bu süngülerle delik
Öbek öbek duruyor pıhtı pıhtı kemik
Bütün yıkılmış ocak başka bir şey değil görünen
Yüzelli bin bu kadar hanumanı buldu sönen*

Akif bu katliamları anlattıktan sonra halkı Arnavutçuluk adına hareket ettiren ırkçı Arnavut milliyetçilerine yani Başkımcılara şöyle seslenir:

*Siz ey bu yangını izhar eden beş altı sefil
Ki ettiniz bizi hurvatla sırpa rezil
Neden halifeye kuranla bağlı arnavutu
Ayırdınız da harap ettiniz bütün yurdu
Nasılmış anlayınız iddia-ı kavmiyet
Ne yolda mahvoluyormuş bakın ki bir millet
Siz ey zehri en evvel kusan beyinsizler
Kaçıp da kurtuluruz sandınız fakat ne gezer
Bu gün belanızı bulmuş değilseniz mutlak
Yarın ki saikalar beyninizde patlayacak⁴*

Akif'te Turancılık

Akif, İslam Alemine bin yıldır hizmet edenin Türk milletinden başka bir milletin olmadığını biliyordu. O, Türk milletinin başında olduğu Osmanlı devlet şemsiyesinin bütün dünya Müslümanları için gerekli olduğunu düşünüyordu. Kendisine “Üstad! Seni Türkçü görüyoruz” diyenlere “ne zannediyorsun hiçbir kavmin Türke baş olmasına tahammül edemem” diyordu. O, kavmiyetçi değildi ama onun milliyetçiliği, başında Türk milleti olmak kaydıyla milyonlarca Müslüman’ı ihata etmek şeklindeydi.⁵

O, milliyetçilik ile kavmiyetçiliği birbirinden ayırmıştı. Türklerin başında bulunduğu İslam milletini sonuna kadar savunurken, Türk ittihatçıların, Arnavut Başkımcıların ve Arapçıların düşüncelerine çok sert karşılıklar veriyor, kuru bir milliyetçilik yapan ittihatçılara karşı çok sert eleştiriler yöneltiyordu. Bu düşüncesini şöyle ifade etmişti:

*Birbirinden müteferrik bu kadar akvamı
Aynı milliyetin altında tutan islamı
Temelinden yıkacak zelzele kavmiyettir
Bunu bir lahza unutmak ebedi haybettir
Arnavutlukla Araplıkla bu millet yürümez
Son siyasetse Türklük, o siyaset yürümez...⁶. (1912)*

İşte bu Türklük siyaseti ile yola çıkan ve bunun sonucu olarak yüz binlerce Müslüman’ın katledilmesine sebep olan balkan savaşlarının müsebbibi ve ardından büyük savaşın başlatıcısı olarak gördüğü ittihatçıların üç lideri Enver, Talat ve Cemal paşalara karşı şu şiiri yazmıştı. Bu şiir aynı zamanda ırkçı Arnavutçulara karşı da yazılmıştı ve Arnavut kökenli babasına şöyle seslenmişti:

4 Mehmet Akif Ersoy, *Safahat, Fatih Kürsüsünde*, Hz: Ertuğrul Düzdağ, İstanbul, 2007, 273.

5 Çantay, 224.

6 Ersoy, Süleymaniye Kürsüsünde, 168.

Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk
Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!
Diriler koşmadı imdâdına, sen bâri yetiş...
Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek müdhiş!

.....
Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın
Olacak mıydı fedâ hırsına üç kaltabanın?
Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti...
Öyle bir gitti ki hem: Bir daha gelmez ebedî!
Ne olurdun bunu kalkıp da göreydin acaba?
“Meşhed”in beynine haç saplanacak mıydı baba!
Ne felâket: Dönüversin de mesâcid ahıra,
Hrvat’ın askeri tepsin çıkıp üstünde hora!
Bâri bir hâtıra kalsaydı şu toprakta diri...
Yer yarılmış, yere geçmiş, şühedâ türbeleri!
Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova...
Sen misin, yoksa hayâlin mi? Vefâsız Kosova!

Hani binlerce mefâhirdi senin her adımın?
Hani sînende yarıp geçtiği yol “Yıldırım “ın?
Hani asker? Hani kalbinde yatan Şâh-ı Şehîd?
Ah o kurbân-ı zafer nerde bugün? Nerde o iyi?
Söyle, Meşhed, öpeyim secde edip toprağını;
Yok mudur sende Murâd’ın iki üç damla kanı?

.....
Basacak mıydı, fakat, göğsüne Sırb’in çarığı?
Serilip yerlere binlerce şehîdin sarığı,
Ya şu üç parçalı bayrak dikilirken tepene,
Niye indirmede, kim çıktı bu halkın önüne?

Hani, milletlere meydan okuyan kavm-i necîb?
Görmedim bir kişi, tek bir kişi meydanda...Garîb!

.....
Hani, ey kavm-i esâret-zede, muhtâriyyet?
Korkarım, şimdi nasîbin mütemâdî haybet!
Hani, ey unsur-i bî-râbîta, istiklâlin?
Ebediyyen, sanırım, söndü bütün âmâlin!
Hani “Başkım” cıların kurduğu yüksek hülyâ?
Seni yıllarca avutmuş da o mel’un rü’yâ,

.....
Karadağ haydudu, Sırp eşeği, Bulgar yılanı,
Sonra Yunan iti, çepçevre kuşatsın vatanı...
Târümâr eyleyiversin de bütün ordumuzu,
Bizî kovsun elimizden alarak yurdumuzu.
Kimsesiz ailelerden kimi gitsin bıçağa
Kimi bin türlü fecâ’atle çekilsin kucağa...

Birinin ırzı heder, diğerinin hûnu helâl...
İşte, ey unsur-i isyan, bu elîm izmihlâl,
Seni tahrîk eden üç beş alığın ma’rifeti!
Ya neden beklemiyordun bu rezîl âkıbeti?
Hani, milliyyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!
Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyyetine.
“Arnavutluk” ne demek? Var mı şer’atte yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri!

*Arabın Türke; Lâzın Çerkese, yâhud Kürde;
Acemin Çinliye rüchânı mı varmış? Nerde!
Müslümanlık'ta "anâsır" mı olurmuş? Ne gezer!
Fikr-i kavmiyyeti tel'în ediyor Peygamber.*

*En büyük düşmanıdır rûh-i Nebî tefrikanın;
Adı batsın onu İslâm'a sokan kaltabanın!
Şu senin âkıbetin bin bu kadar yıl evvel,
Sana söylenmiş iken doğru mudur şimdi cedel?
Artık ey millet-i merhûme, sabâh oldu uyan!
Sana az geldi ezanlar, diye ötsün mü bu çan?
Ne Araplık ne de Türklük kalacak aç gözünü!
Dinle Peygamber-i Zîşân'ın İlâhî sözünü.
Türk Arapsız yaşamaz, kim ki 'yaşar' der delidir,
Arab'ın, Türk ise hem sağ gözü, hem sağ elidir.
Veriniz baş başa; zîrâ sonu hüsrân-ı mübin:
Ne hilafet kalıyor ortada billâhi, ne din!
"Medeniyyet!" size çoktan beridir diş biliyor;
Evela parçalamak sonra da yutmak diliyor:
Arnavutlar size ibret olacakken, hâlâ,
Ne bu şûrîde siyâset, ne bu fâsîd da'vâ?
Görmüyor gittiği yanlış yolu, zannım, çoğunuz...
Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!
Bunu benden duyunuz, ben ki, evet, Arnavudum...
Başka bir şey diyemem... İşte perişan yurdum!.. (1913)*

Akif'te Vatanperverlik

*Arnavut Akif, bu vatani her şeyinden önplana alan birisidir:
Canı cananı bütüin varımı alsın da huda
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cuda...7*

O bu vatan üzerinde yaşayıp da vatana karşı görevlerini yapmayan, vatani sevmeyenlere karşı kendi içindeki vatan sevgisini kıyaslayarak anlatır:

*Vatan muhabbeti millet yolunda bezli hayat
Hulasa aile hissiyle cümle hissiyat
Mukaddesatı için çarpınan yürekte olur
İçinde leş taşıyan sineden ne hayr umulur
Vatan felakete düşmüş onun hamiyeti cuş
Eder mi zannediyorsun herif vatan berduş
Bulunca kendine bir yer, doyunca kör boğazı
Kapandı gitti bakarsın ki nekbetin ağzı
Fakat sen öyle değilsin senin yanar ciğerin
Vatan deyip öleceksin semada olsa yerin
Nasıl tahammül eder hür olan esaretine
Kör olsun ağlamayan ey vatan felaketine⁸*

Akif'te Çözüm ve Devletin Bütünlüğü

Akif ömrünün sonuna kadar ayrılıkçı fikirlerle mücadele etti. Onun için vatanın birlik ve bütünlüğü, ümetin beraber yaşaması çok önemliydi. Bu düşüncelerle Araplara karşı geldi ve onları ikna için Arabistan'a gitti. Aynı yıllarda Turancılığı ön plana alan İttihatçılara karşı çıktı. Kendi milleti olan ayrılıkçı Arnavutçulara karşı en sert söylemlerde bulundu. O akraba kavim olan Sırlara karşı Türklerin yanında yer alınması gerektiğini haykırıyordu. Onun bu düşüncelerinde ne kadar haklı olduğu müttefik Almanya'daki İngilizlerden alınan esirlerle görüşmek üzere gittiğinde dönüşte Viyana'da Kudüs'ün İngilizlerce işgal edildiğini duyan Müttefikle-

7 İstiklal Marşı

8 Ersoy, Fatih Kürsüsünde, 259.

rinin sevinç çılgınlıkları atmaları üzerine daha net anlamıştı.⁹ O, çözümünü şu şekilde sunmuştu:

*Mahalle mektebi lazım düşünmeyin artık
Mahalle mektebi olsaydı bizde vaktiyle
Ya uğrasaydı kalanlar güzelce ta'dile
Yarım pabuçla gezen donsuz üç buçuk zibidi
Bir Arnavutluğu isyana kaldırır mıydı idi
Bu gün anasırı islamı bir deni cereyan
Sürüklüyor ki bakın nerden eyliyor nebean
Felaketin başı hiç şüphe yok cehaletimiz
Bu derde çare bulunmaz nede olsa mektepsiz
Ne Kürt elifbeyi sökmüş ne Türk okur ne Arab
Ne çerkezin ne lazın var bakın elinde kitap
Hulasa milletin evladı bilgiden mahrum
Unutmayın şunu lakin zaman zaman-ı ulum¹⁰*

9 http://gulevuslatim.blogcu.com/canakkale-de-mehmetcik-edebiyatta-mehmet-akif_5674641.html

10 Ersoy, Fatih Kürsüsünde, 257

MEHMET AKİF SIRAT-I MÜSTAKİM VE SEBİLÜR-REŞAD

Mehmet Cemal ÇİFTÇİGÜZELİ*

“Dökülen kanlar, yıkılan canlar, söndürülen hânımanlar, kül olan samanlar, payımal edilen ırzlar, ayaklar altında kalan namuslar, düşman ayağıyla çiğnenen yurtlar, sefaletlerin en müdhişi içinde ölümünü bekleyen dullar, yetimler, kadınlar ve o kadar çok, o kadar çok ki, hepsini şöyle dursun, binde birini düşünebilecek beyin için çıldırmamak kabil değil” (Sebilürreşad, sayı 224-22 Teşrinisani 1328)

Mehmet Akif Ersoy kendisinin tarif ettiği böyle bir ortamda yaşıyordu, yazıyordu, mücadele veriyordu.

İslam âleminin göz bebeği Türk milleti “ İstiklal Mücadelesi” verirken, Mehmet Akif Ersoy bir yandan şiirlerini yazarak feryad ediyor, bir taraftan gazetelerde makaleler neşrederek milleti felaketlerden ders almaya çağırıyor ve bir yandan da memleket memleket dolaşarak halkı “ İstiklal Savaşına” hazırlıyor, moral ve cesaret veriyor, işin ehemmiyetini anlatıyordu.

Mehmet Akif Ersoy, yazılarıyla birer silah, şiirleriyle birer bomba, vaazlarıyla birer tank olmuş, “ yedi düvelin” üzerine üzerine gidiyordu. Bir Akif değil, binlerce Akif saldırıyordu, sanki düşmanın üzerine.

Mehmet Akif Ersoy, Sıratımüstakim ve Sebilürreşad işte böyle bir dönemde, böyle mühim bir görev üstlenmişlerdi; cansiparane, fedâkârane ,canlarını ve mallarını ortaya koyarak.

İsterseniz, Sebilürreşadın ilk ismi olan “Sıratımüstakim”in ne zaman, nasıl yayımlandığını, Mehmet Akif Ersoy’un kadim dostlarına Merhum Eşref Edib Fergan’dan dinleyelim:

“ – Çok geçmeden hürriyet ilan edildi. Bizde hemen, bir haftalık gazete çıkarmaya karar verdik. Adını (Sıratımüstakim) koyduk. Süratle hazırlıklara başladık. Üstad Mehmet Akif gazetenin başmuharriri. Ahmet Naim, Manastırlı İsmail Hakkı, Musa Kazım, Bereketzade, Mardinlizade, Tahir-ül-Mevlevi ve Halim Sabit gibi kıymetli âlimler, muharrirler de heyeti tahririyeye girdiler.

Üstad Akif ilk nüshada;

“- Fatih camii’ni neşredelim, dedi

14 Ağustos 1324’de (1908) sıratı müstakim’in ilk nüshası Bâbîâli Caddesi’ni doldurdu.

*“Aşındırmış öpüp layenkati damanını a’sar ,
O lakin işte endamıyla pa ber cayı İstikrar.”*

diye başlayan bu şiir tekrar tekrar okundu. Bu nüsha tekrar tekrar basıldı. Arkasından “Tevhid ve Feryad” çıktı. Mektuplarla, telgraflarla her taraftan üstada tebrikler yağmaya başladı. On bin, yirmi bin basıyor, gazete yetiştiremiyorduk.” (Mehmet Akif – Hayatı ve Eserleri – Yetmiş Muharririn Yazıları İstanbul. Sebillürreşat Neşriyatı – 1962 cilt 1 sahife 7)

Sıratımüstakim ilk çıktığında büyük ilgi gördü. Öyle ki dergi bütün İslam âlemine dağılıyordu. Kırım’dan Kazan’a; Balkanlardan Hindistan’a kadar bütün Müslümanlar okuyarak, İstanbul’dan haberdar oluyorlardı.

Sıratımüstakim’de, Eşref Edib’in eserinde zikrettiği isimlerden başka; Ömer Ferid (Kam), Said Halim Paşa, M. Şemseddin (Günaltay), Bursalı Mehmet Tahir, Ebulûlâ Mardin, Halil Halid, İsmail Hakkı, Midhat Cemal (Kuntay), Muallim Feyzi Bey de yazıyordu.

Mehmet Akif Ersoy Sıratımüstakim’de tercümelemler de yaparak yayınlattırıyordu. Bunların başında Cema-leddin Afgani (1838–1897) ve Muhammed Abduh’un (1848 – 1905) eserleri geliyordu. Akif Şeyh Şibli, Ferid Vecdi, Abdülaziz Çavuş gibi çağdaş İslam düşünürlerinde de çeviriler yaparak yayınlattırdı.

Bu arada şunu da zikretmeden geçemeyiz. Mehmet Akif Ersoy’un ilk şiir çalışması Baytar Mektebi’nde okurken başlar. Talebe iken yazıp da ilk yayınlanan şiiri “Kuran’a Hitaptır.” (Mektep Mecmuası Cilt 2, 1311–1895)

Mehmet Akif Ersoy’un ilk yazdığı dergilerden biri de gelenekçi ediplerin yer aldığı Resimli Gazete’dir. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, cilt 3. sahife 73)

Mehmet Akif Ersoy makalelerinin altında pek çok sevdiği Gülistan Şairi (Sa’di)’nin namı müstearı ile imza atıyordu.

Sıratımüstakim’in İslam halkı arasında tutunması, hatta Rusya’ya binlerce nüsha sevk olunması Mehmet Akif’i mütehasis etmişti. Öyle ki;

“-Ah ne olur, bütün eli kalem tutanlar, âlimler, şairler, muharrirler siyaset dedikodularını bıraksalar da, milleti irşad edecek faydeli şeyler yazsalar.” diyordu. (Eşref Edip Fergan-Mehmet Akif sahife 9)

Gerçekten de sıratımüstakim’in naşiri ve yazarları gazetede siyasi didişmelere, dedikodulara ve fitneye sebep olacak yazılar yazmamaya özen gösterdiler. Ve başarılı da oldular. Sıratımüstakim’de böyle bir tek satıra dahi rastlanmaz.

31 Mart Hadisesi sırasında sıratımüstakim’in dizildiği matbaa basıldı ve yazılar etrafa dağıtıldı. Gazetede daha sonra yayını tatil etmek mecburiyetinde kaldı.

Olay karşısında Mehmet Akif şöyle diyordu:

“- Millet böyle siyaset kavgalarından hiçbir faide göremez. Daha ziyade tezebzüb ve teşeddüte uğrar. Allah bilir, ama büyük bir fitne kopacağından korkuyorum.(Sıratımüstakim, sayı 34, 20 Nisan (1325–1909)

Mehmet Akif olaylar durulunca “sureten dini, hakikatta ise siyasi ve irticai olan o hadise haile” hakkında Sıratımüstakim’de uzun bir “bend” yayınladı. Olayla ilgili Hindistan ve Mısır gazetelerindeki yanlış tesbitlere de cevap verdi.

Mehmet Akif’in yazı ve şiirlerinden dolayı haklı şöhreti bir anda bütün İslam âleminde ve özellikle Çarlık Rusya’sındaki Müslümanlar arasında büyük bir hızla yayıldı.

Bütün engellemelere rağmen, Rusya’daki Müslüman yazarlarla Mehmet Akif arasında manevi bir rabıta hâsıl olmuştu. İstanbul’a gelen muharrirler, âlimler mutlaka Mehmet Akif’le görüşür, öyle ülkelerine dönerlerdi.

Abdürreşid İbrahim, Yusuf Akçora, İsmail Gaspıralı, Ayaz İshaki gibi muharrirler de bu vesileyle Rusya’daki Müslümanlarla ilgili yazı ve makalelerini Sıratımüstakim’e göndererek, neşrettiriyorlardı. Bunlardan bir başkası da Ağaoğlu Ahmet bey’dir.

Ağaoğlu Ahmet Bey hatıralarında şöyle diyor:

“-İstanbul matbuatı Azerbaycan Efkarı üzerinde büyük tesirler göstermeye başladı. Bu meyanda Sıratımüstakim gazetesi, Türkiye ile haricteki Müslümanlar arasında rabıtalara ve münasebetler tesisi hakkındaki yazılarıyla, ciddi ve ehemmiyetli neşriyatıyla dikkatimizi celbetti. Bilahare, İstanbul’a geldiğim zaman, Sıratımüstakim’i neşredenlerle, Mehmed Akif’le görüştim. Tanıştım. Ve hayli zaman birlikte çalıştık. Yusuf Akçora da vardı. Biz siyasi makaleler yazıyorduk. Mehmet Akif biraz haşin olmakla beraber, çok doğru dürüst bir adamdı ve kudretli bir şairdi.”

Mehmet Akif’in bu arada bazı eserlere önsöz yazdığını görüyoruz. Bunlardan biri M. Şemseddin (Günaltay)’ın “Zulmetten Nura” isimli eseri, (9 Mayıs 1329–1913), öteki ise Ferid Bey’in ve Lamartin’in Meditasyon Peotik’inin Türkçeye çevirisi.(Sıratımüstakim sayı 61)

Mehmet Akif Ersoy, bazı sanatçıların Sıratımüstakim’de yazı yazmalarını istemiş, bazılarını teşvik ve tahrik etmiş, bazılarına da imkân sağlamıştır. Bunlardan İzmirli İsmail Hakkı, Köy Hocası Vahid Bey, Ömer Rıza Doğrul ilk akla gelen isimler.

Mehmet Akif Ersoy, doğu ve batı kültürünü yakından takip ederdi. Bunlardan İranlı Hafız ile Sâdi’nin ve Lamartine ile Aleksandra Düma Fils’in etkilerini uzun süre görmekteyiz. Akif ayrıca Şekspir, Milton, Bayron ve Anatol Frans’ın eserlerini de büyük hayranlıkla takip etmiştir.

Sıratımüstakim yedinci ciltten yani (182.)sayıdan sonra gereken lüzum üzerine ismini Sebilürreşad olarak değiştirdi. Sebilürreşad 1925 yılına kadar aralıksız sürdü. Mehmet Akif’in bu dönemde 1908’de 29, 1909’da 5, 1910’da 7 şiirinin yanı sıra daha ilerde Küfe ve Seyfi Baba’dan sonra, öteki manzum hikayelerini de yazarak dikkatleri yeniden üzerine topladı.

Yeri gelmişken, Sezai Karakoç'un Mehmet Akif Ersoy hakkındaki tespitlerini de burada zikretmek istiyorum (Mehmet Akif- Yağmur Yayınları,1968)

“Üç ana düşünce belirledi: Her şeyi tam bir batıya dönüşmede bulan batıcılar. Türk ırkının ve varlığının şuruna varmayı temel kuruluş prensibi sayan Türkçüler. Devletin ve milletin kurtuluşunu İslam'a tam anlamıyla sarılmakta bulan İslamcılar. Bunların dışında ayrı bir görüşü temsil eden Prens Sabahattin ise, bir ideolojiden çok, bir metod getiriyordu.

Mehmet Akif, İslamcı cereyanın tam ortasında buldu kendini. İlkelde Eşref Edip 'le birlikte, Sıratı müstakim'i kurdular. Said Halim Paşa da aralarındaydı. İslamcı düşünce, halk ve devlet yapısından çok, kişilerin ahlaklarındaki genel hareket tarzlarındaki bozukluk yüzünden, varlığımızın tehlikeye girdiği, felaketimizin İslamdan kopmaktan ileri geldiği, tekrar İslama dönmekle kurtulabileceğimiz tezini müdafaa ediyordu. İslamın ilerlemeye, teknik kalkınmaya aykırı olmadığını, karşı tarafın iddialarına cevap olarak söylüyorlardı.”(s.20)

Bu dönemde Akif, şiirleriyle, makaleleriyle, verdiği derslerle, çevirdiği çağdaş mütefekkirlerin eserleriyle, aydınlara hakikatleri anlatmaya çalıştı(s.21)

O zamanın çağdaş İslam düşüncesini Mısır ve Hind Ekolü diyebileceğimiz iki ekol temsil ediyordu. Mısır ekolü (Ferid Vecdi, Reşit Rıza ve Muhammed Abduh) daha çok akılcı bir ekoldü. Hind ekolü ise daha çok batının eseri olmanın yol açtığı bir teselli ihtiyacıyla ve görüş imkanlarıyla, batı zincirlerini kırma esasına dayanan tarihi ve tasavvufi bir karakter gösteriyordu: Muhammed İkbâl. Tarihi perspektif Cemaleddin Afgani de ağır basıyordu. Türk Ekolü bunların yanında zayıftı (s. 23)

Üst üste gelen felaketler; Balkan Savaşı, Cihan Harbi Akif'i Sıratı müstakim 'de şiir ve yazılarıyla halkı uyandırmaya didindiği psikoloji içinde çok velüd yapmış ve ebedileştirmiştir(s.25)

1908 ve 1918 yılları Akif bakımından “Mütefekkir Akif” dönemi diyebiliriz.(s.26)

Türklüğün ve İslamlığın en kara günleri başlar. savaş boyunca kalemini bir kılıç gibi kullanan Şair de, İstanbul'un bu halini Müslümanlığın bu halini, Anadolu'nun ve Anadolunun bu halini görür de yas tutmaz, geçici de olsa karamsarlığın en koyusuna yuvarlanmaz mı?(s.28)

Şair, vaiz Kastamonu 'da idarehanesinden başlayarak cami cami, köy köy, çeşme çeşme, yol yol, yürek yürek Ankara Millet Meclisi'ne kadar bütün Anadolu'yu ruhça geliştiriyordu.

Bir inanç cephesi kuruyordu Akif ve arkadaşları(s.29)

Sıratı müstakim düşünce dergisiydi ve fikirde en doğru olanı “doğru yol'u” gösteriyordu. Sebilürreşad ise Allah uğrunda can verenlerin, kanlarını sebil edenlerin dili ve destanıydı.

Taceddin Dergahı bütün bu çalışmaların karargahıydı.(s.30)

İslam ve realite. İşte bu iki kelime Akif'in bütün şiirlerini özetler.(s.42)

Akif'in şiiri bir nevi günlüktür (jurnaldır).(s.44)

Gerçek ve değerli bir doğu gazetesi cildidir Safahat handiyse (gazete mefhumunu gerçeğiyle düşünürsek elbet)”(s.50)

Mehmet Akif Ersoy mühim ve çok kıymetli yazılarını Sebilürreşad 'da yazmıştır. Mücadele yazılarıyla birlikte ilk edebi yazılarını da burada yayımlamıştır.(Sebilürreşad sayı 183).

Büyük şair artık camilerde vaazlara da başlamıştır.(1328–1912) Akif şiir ve yazılarını sadece gazete sütunlarında bırakmıyor, onları vaazlarında cemaate de okuyordu. Şiirlerinde, makalelerinde ve hutbelerinde ayrıca mutlaka bir ayet intihab ederdi.

Safahat baştanbaşa feryatlarla, çığlıklarla dolu bir eserdir. Akif cehalete yükleniyor, maarifsiz yaşamının imkânsızlığını anlatıyor, nifakların, dedikoduların milleti nasıl tarumar ettiğini gösteriyor, herkese vazifesini hatırlatarak “İstiklal Mücadelesi” ne çağırıyordu. Çağırımı kalemiyle, sesiyle, gövdesiyle bir bütün olarak yapıyordu.

Mehmet Akif Ersoy 1913'de Mısır ve Hicaz'a gitti. Bir sene sonra da Almanya'daki Müslüman esirlerin durumunu görüşmek üzere Berline gitti, Necid Emiri İbnürreşid ile görüşmek üzere de Sudi Arabistan'da görüldü.

Bu seyahatlerden hayli yorgun düşen Mehmed Akif, İstanbul'a dönünce hatıralarını yazdı ve parça parça Sebilürreşad 'da yayımladı.

Said Halim Paşa'nın Fransızca yazdığı (İslamlaşmak)adlı eserini tercüme ederek Sebilürreşad'da neşretti. Yine Said Halim Paşa'nın Malta'da telif ettiği “İslam'da Teşkilatı Siyasiye” isimli eserini de Ankara'da tercüme ederek, daha sonra Ankara'ya taşınan Sebilürreşad'da tefrika etti.

İstiklal mücadelesi'nin kötü günlerinde. İzmir'in işgali (14 Mayıs 1335–1919) haberiyle, bazı yazarlar tarafından da savunulan “manda modası “Mehmet Akif'i çileden çıkarmıştı. Sebilürreşad idarehanesine giderek bir yazı kaleme aldı:

“-Türklerin yirmi beş asırdan beri istiklallerini muhafaza etmiş bir millet oldukları tarihen müspet bir hakikattir . Türkler istiklalsiz yaşayamaz” dedi. Sonra idarehanedekilere dönerek;

“-Haydi, hazırlanın gidiyoruz?”

“-Nereye” dediklerinde ise;

“-Harekâtı milliyenin başladığı cepheye. Artık buralarda duramıyorum” dedi.

İlk durak Balıkesir oldu.

Mehmet Akif Zağnos Paşa Camiinde toplanan halka şöyle diyordu:

“-Cihan altüst olurken seyre baktın, böyle durdun da,

Bugün bir serserisin, derbedersin kendi yurdunda,

Hayat elbette hakkın... Lakin ettir haykırıp ihkak,

Sağırdır kubbeler, bir ses duyar: da'vayı istihkak.”

Ey balıkesirin muhterem mücahidleri!...

Anadolu'yu müdafaa hususunda diğer vilayetlere önyak olmak şerefini ihraz ettiniz. Sa'yiniz meşkûrdur. İnşallah bu şan ve şeref kıyamete kadar gider. İnşallah vatanımızın haysiyeti, istiklali, saadeti, refahı, ümrani dünyalar durdukça masun ve mahfuz kalır.(Sebilürreşad, sayı 458)

Mehmet Akif'in hutbeleri de sürekli olarak Sebilürreşad'da yayınlanıyordu. İstiklal mücadelesinin Anadolu postası da mektupları, gazeteleri özel kuryelerle Sebilürreşad idarehanesi'ne getiriyordu. İstanbul'dan Anadolu'ya geçenlerin mektuplarını ailelerine verilirlerdi. Ankara'nın neşriyatı, gazeteleri lazım gelen yerlere ulaştırılıyordu.

Sebilürreşad bu arada Hindistan'ın Müslüman muharrirlerinden Şeyh Müşir Hüseyin Kıdvay'ın “Anadolu'yu müdafaa ve İngilizlere hücum” eden eserlerin tercüme ve yayını da üzerine almıştı.

Sebilürreşad'ın Anadolu'ya taşınmasını Eşref Edip Fergan şöyle anlatıyor:

“-Anadolu harekâtı milliyesi genişleyerek Ankara 'da toplanmaya başlayınca üstad Akif;

-Artık burada duracak zaman değildir. Gidip çalışmak lazım. Bizim tarafımızdan halkı tenvire ihtiyaç varmış. Çağırıyorlar. Mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara'ya hareket ediyorum. Hiç kimsenin haberi olmasın. Sen de idarenin işlerini derle topla. Sebilürreşad klişesini al, arkamdan gel. Meşihattakilerle de temas et. Harekâtı Milliye aleyhinde bir halt etmesinler... dedi

Elini öptük. Vedalaştık. Üstadın Anadolu'ya geçtiği anlaşılınca bize karşı tazyik arttı”(Mehmet Akif, Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları sahife139)

Sebilürreşad'ın ilk durağı Kastamonu'dur. Sebilürreşad ekibi Kastamonu'da buluşur.(19 teşrinievvvel 1336-1920)

O zaman Kastamonu'da yayınlanan Açıksöz gazetesi olayı şöyle duyurur:

“-Büyük İslam Şairi Edib-i, a'zam Mehmet Akif Beyefendi iki gün evvel şehrimize gelmiştir. Sebilürreşad'daki yazıları ve sair asarı bergüzidesiyle İslam aleminin yegane şairi tanınan Mehmet Akif Beyefendiye gazetemiz namına hoş amedi eyleriz.(21 Teşrinievvvel 1336-1920)

Açıksöz 9 Mayıs 1336-1920 tarihli sayısında da şunları yazıyordu:

“Sebilürreşad Mecmuayı İslamiyesi Başmuharriri, Büyük İslam Şairi Mehmet Akif Beyefendi'nin ahiren Ankara'ya vasil olduğu, Ankara gazetelerinde okunmuştur. Zulme, hakarete tahammül edemeyerek ailesini, refahını, İstanbul'da terk ile Anadolu'ya firar edebilen bu vicdanlı şairin Anadolumuzun ahvalini şiirleriyle terenüm etmesini temenni ederiz.”

Açıksöz daha sonraki günlerde de bir müjde veriyordu:

“-Sebilürreşad Ceridei İslamiyesi Kastamonu'muzun şerefine ilk nüshasını şehrimizde neşredecektir. Bütün İslam aleminde pek büyük bir tesiri dinisi olan muhterem risale başmuharriri Mehmet Akif ve müdürü Eşref Edib beylerin şehrimizde kaldıkları müddetçe mücadelelerini memnuniyetle haber aldık. Büyük ve her müslümanca muhterem olan risalenin temadii neşrini temenni ederiz.(22 Teşrinisani 1336-1920)

İki gün sonra. Yani 24 Teşrinisani 1336 -1920 Sebilürreşad'ın 464. sayısı Kastamonu'da yayınlandı.

Sebilürreşad şöyle diyordu Kastamonu'da yayınlanan ilk nüshasında:

“-İngilizler, İstanbul'u işgal ile; zulüm ve tazyiklerini artırdılar. Maddi manevi bütün hürriyeti İslamiye-yi selbettiler. Her şeyi tahakküm ve iradeleri altına aldılar. Bunun üzerine Müslümanlığı ve Müslümanların hukukunu müdafaa hususunda hiçbir tesir altında kalmayarak daima istiklal efkârını muhafaza etmiş bulunan Sebilürreşad'ın İstanbul'da intişarına imkân kalmadı. Onun için inayeti hakla bugünden itibaren Anadolu'da neşretmeye başlıyoruz. Kastamonu'da bulunduğumuz müddetçe Sebilürreşad burada intişar edecektir.

Mehmet Akif Kastamonu Nasrullah Camii'nde de kürsiye çıkıyor.

“- Milletler topla, tüfekte, zırhla, ordularla, tayyarelerle yıkılmaz. Milletler ancak, aralarındaki rabitalar çözümlenerek, herkes kendi başının derdine, kendi havasına, kendi menfaatine, kendi menfaatini temin etmek kaygusuna düştüğü zaman yıkılır. “Sebilürreşâd, sayı 464 sahife 335)

Bugün için dahi tazeliğini muhafaza eden Mehmet Akif'in hutbeleri bir biri ardından Sebilürreşad'da neşrediliyordu. O kadar ki, halk tarafından bir ilaç gibi kapışılan, tiryakisi olunan Sebilürreşâd bütün sayfelerini artık Mehmet Akif Ersoy'un hutbelerine ayırmak zorunda kalıyordu. 464, 465, 466, 467 sayılı Sebilürreşâd bu hutbelerle yayınlandı.

Ankara Hükümeti bunun üzerine Mehmet Akif'e ricada bulunarak, Kastamonu'nun kazalarına da gitmesini istedi. Mehmet Akif köy köy dolaştı. Tabanları çatladı, sızlanmadı, yorgunluktan gözlerinde fer kalmadı dinlenmedi. Koştı, koştuğu coştı, çotukça mesafeler katetti.

Kastamonu'ya bir gün bir telgraf geliyor. El Cezire Kumandanı Nihad; Sebilürreşâd'a çektiği telgrafta, gazete sayılarının hiç birinin bölgede kalmadığını, halk tarafından kapışıldığını, bunun üzerine Elaziz, Diyarbakır, Bitlis ve Van vilayetleriyle, civar mutasarrıflıklarına ve cepheye tevzi olunmak üzere Diyarbakır Vilayet Matbaasında Sebilürreşâd'ın teksir edildiğini belirtiyordu.

Mehmet Akif Ersoy Anadolu basınına önem veriyor. Hatta Asım'daki (Kır Ağasının Rüyası)'nı Sebilürreşâd'da yayınlanmadan Kastamonu'daki Açığsöz'de neşrettiriyor. Daha sonra aynı gazetede (Ey Müslüman, Umar mıydın?... , Ye'is Küfürdür, Mevlidi Nebevi Gecesi, Ey Cemaat Uyanın) isimli şiirleri de (11, 15, 18, 22 ve 25 Teşrinisani 1336-1920) yayınlanıyor.

Sebilürreşâd'ın gerek İstanbul'daki ve gerekse Kastamonu'daki idarehaneleri bölge stratejilerinin tayin edildiği merkezler oluyor.

Sebilürreşâd 25 Kânunuevvel 1336-1920 kışında Ankara'ya taşınıyor. Tâceddin Dergâhı'na yerleşen Mehmet Akif, karargâhını burada kuruyor. Gelen giden hiç eksik olmuyor. Bir merkez gibi çalışıyor. Dergah. Üzüntülü sevinçli haberler bir biri ardından geliyor Dergâh'a:

“-Sebilürreşâd'ın Kastamonu'da intişarını haber aldık. Anadolu'da çıkan ilk nüshasını Pozantı'da okuduk. Bilhassa üstadın mev'izası bizi çok müteessir etti. Elden ele gezen bu mev'iza camilerde okunmaktadır.”(Sebilürreşâd sayı 467)

Mehmet Akif o sıralarda Maraş ve Antep mücahidlerinden gelen bu haber karşısında sevincini belli etmiyor, eziliyor sanki.

Mehmet Akif çok zamanını sarfettiği şiirlerini yazmaya Taceddin Dergahı'nda da devam etti. İstiklal Marşı Dergâh da yazıldı. 17 Şubat 1337'de (1921) Sebilürreşâd'ın baş sahifesinde yayınlandı.

İstiklal Marşı, 21 Şubat 1337-1921 yani dört gün sonra Kastamonu Açığsöz gazetesi'nde neşrolundu. Mehmet Akif bir nüsha da, kendi eliyle yazıp, imzalayarak Açığsöz'e göndermişti.

Açığsöz, İstiklal Marşı'nı yayınlarken mutluluklarını belli etmek için şunları yazmayı da ihmal etmiyordu:

“- Şairi azam ve Muhterem Mehmet Akif beyefendi üstadımız, İstiklal Marşı ünvanlı bir bedi'î nefislerinin ilk neşri şerefine gazetemize lütuf buyurdular. Her mısraında Türk ve İslam ruhunu ulvi ve mübarek hisleri titreyen bu abidei sanatı kemali hürmet ve mubahatla dercederiz.”

Sebilürreşâd Eylül 1337'de (1921) Kayseri'ye taşındı.

O günlerde Yunan Orduları'nın Ankara'ya doğru yürüdüğüne ilişkin haberler heyecana sebep oldu. Halkın bir kısmı Kayseri ve Kastamonu cihetine hicret etti. Hatta Ankara Hükümeti'nin bile Kayseri'ye taşınmasına taraftar olanlar vardı. Mehmet Akif buna karşı çıkıyor, Ankara'nın tahliyesine şiddetle muhalefet ediyordu. Gelişmeler ise Anadolu'da halka yanlış ve maksatlı anlatılıyor, duyuruluyor ve yönlendiriliyordu.

Sebilürreşâd işte o tehlikeli ve heyecanlı günlerde, Anadolu insanını teskin etti, yeni bir ruh verdi.

Sanki Sakarya Zaferi'nin müteakip günlerinde müjdelenmesi, bir nevi Sebilürreşâd'ı haklı çıkarıyordu. Çünkü Sebilürreşâd; biz kazanacağız diyordu, ye'is içinde değildi, inançlıydı, güçlüydü. Sakarya Zaferi Sebilürreşâd'ın da yeniden Ankara'ya avdetine sebep oldu ve orada intişara başladı.

Ancak zaferden sonra büyük değişiklikler olmuştu. Ve olmaya da devam ediyordu.

“Doğacaktır sana vaat ettiği günler hakkın ,

Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın”

Akif'in mısralarında doğruğa varan; inanç, teslimiyet ve berraklık, bir bayram sevinci verdi gönüllere, Yüzbinlerce kişilik tam teçizatlı ordular, Türk milletinin inancı karşısında mağlup olmuştu, kaçıyor.

Sebilürreşâd zaferle birlikte yeniden İstanbul'a eski merkezine döndü. (Mayıs 1339 – 1923)

Mehmet Akif İstanbul'a dönerken iki hatırayı da birlikte götürüyordu. Birincisi istiklal madalyası, ikincisi de mavzer tüfeği.

“İslam davasının bir neferi olarak Türkiye’nin kurtuluşu için çalışan Mehmet Akif, üst kademe yöneticilerin Milli Mücadele’nin amaçlarından uzak, tamamen ters maksatları ile çelişti. Bu yüzden 1923 Ekim’inde Abbas Halim Paşa ile Mısra gitti. Kışı orada geçirdikten sonra, bahara döndü. Birkaç yıl kışları Mısır’da, yazları Türkiye’de geçirdi.” (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, cilt 3 sahife 72) Mehmet Akif aralıksız yaklaşık on bir yıl vatan hasreti içerisinde Mısır’da kaldı, Kahire’de ve banliyösü Hilvan’da yaşadı.

Mehmet Akif, Mısır’a gittikten sonra daha az yazmaya başladı. Gerçi yazdıkları Sebilürreşâd’da yayınlıyordu ama, az neşrediliyordu.

Mehmet Akif nasıl yazardı?...

“- Benim için yegâne arzu olunacak bir şey varsa o da şehrin dağdağasından azade bir mahalde, mesela Boğaziçi’nin bir tepesinde yahut Çamlıca’nın kenar bir tarafında şöyle dergâh gibi bir yerim olmak. Evlâd ve ayalın maişet derdi olmasın, orada tabiat ile baş başa kalayım. Düşündüklerimi yazayım. İnsanlardan uzak, insanların hırslarından, rüyalarından uzak. Yalnız beni sevenlerle, benim sevdiğim beni ziyarete gelsin. Hoş sohbetler edelim. “(Eşret edip Fergan Mehmet Akif, cilt 1 sahife 181)”

“Şiirin ilhamı azdır. Şiir çalışmakla, uğraşmakla olur. Zannederler ki şair tabiat karşısında oturur, ilhamlarını toplar, hemen kalemi eline alarak şiirini yazar. Hiç de öyle değil; odaya kapanıp, ter dökerek, düşünecek, yorulacak, uğraşacak. Yüz ter dökerek bir beyit meydana gelir. Ben manzaraları odama getirir, orada kafa yorardım. Ter döker, dört duvar arasında şiirimi yazarım.

Ben şiir yazmadan önce çok düşünürüm. Tam bir mühendis bir mimar gibi.

Ben bir eser yazmadan evvel bütün mukaddematı hazırlarım. Eserime nasıl gireceğim, ne neticeye varacağım? Bütün bunları hayalimde kurarım, ondan sonra yazmaya başlarım. İstedğim neticeye varırım. (age. sahife 257)

Yeniden Sebilürreşâda dönelim ve konumuzu noktalyalım. Mehmet Akif’in hastalığı artıkça yazamıyordu. Ancak Sebilürreşâd yayını sürdürüyordu. Ta ki Diyarbakır İstiklal Mahkemesi’nin kararıyla kapanıncaya kadar.

Mehmet Akif Ersoy’un vefatından 12 sene sonra Sebilürreşâd 1948’de yeniden yayımlandı. Yayıncısı Eşref Edip 1953 yılında Gazeteci Ahmet Emin Yalman’a yapılan bir saldırı üzerine tevkif edilince Sebilürreşâd’ın yayını yeniden aksadı. Ancak Sebilürreşâd Diyarbakır İstiklal Mahkemesinden beraat kararı aldı.

İttihad-ı İslam fikriyatının savunucusu Sebilürreşâd 1966 yılında yayın hayatına son verdi.

Başta Mehmet Akif Ersoy ve Eşref Edip Fergan olmak üzere istiklal mücadelemizde büyük hizmetleri olan Türk Basını’nın yüzakları Sıratimüstakim ve Sebilürreşâd’ın hadimlerine binler selam ve dua.

ÂKİF'İN DİNÎ YAZI VE HİTABELERİNDE HADİSLERLE VERDİĞİ MESAJLAR

Mehmet EREN*

Giriş

Mehmet Âkif, yakın tarihimizin önemli edebî simalarından birisidir. Onu önemli kılan hususların başında, zorlu milli mücadele yıllarında milletimizin inancını, heyecanını, acısını-kederini kalbinde duyarak, yazdığı şiirlerle onun hislerine tercüman olması gelmektedir. Âkif, yaşadığı dönemde cereyan eden olayları akliselikle değerlendirerek, şiirleri, nesirleri ve hitabeleri ile toplumu irşat etme gayreti içinde olmuştur. Türkçe, Arapça, Farsça ve Fransızca lisanlarındaki vukufunun yanı sıra, pozitif bilimler ve dini ilimlerdeki geniş malumatı, onun temayüz eden özellikleri arasında sayılabilir. İyi bir din ve dil öğrenimi görerek yetişen Âkif, bu iki konudaki hassasiyetini şöyle dile getirir: “Bence iki şey mukaddestir; din ve dil. Din, bütün kutsî duyguları, düşünceleri insana telkin eder. Bu duyguların, düşüncelerin mümkün olduğu kadar vasıta-ı tebliği olan da dildir.”¹

Âkif hakkında yapılan araştırmaların, daha çok onun şairlik yönü üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Hâlbuki onun nesir yazıları ve yabancı dillerden yaptığı tercümeleri de vardır. Nitekim başmuharrirliğini yapmış olduğu *Sırât-ı Mustakîm* ve devamı olan *Sebîlürreşâd* mecmualarında seri yazıları çıkmıştır. Bu yazıların bir kısmı, bazı Kur’ân ayetlerinin tefsirine dairdir. Diğer bir kısmı da, yapmış olduğu tercümelere aittir. Ayrıca, Balkan Harbi ve Millî Mücadele yıllarında değişik camilerde verdiği vaazlar ile irat ettiği hutbelerin özet metinleri de, yine bu mecmuada neşredilmiştir.

Âkif, konuşmalarında ve yazılarında, zaman-zaman birçok âyet ve hadis kullanır. Kur’ân tefsirine dair yazıları ile vaaz ve hutbelerinin incelenmesi, kanaatimizce Âkif’in genel olarak “dini”, özel olarak da “Kur’ân ve Sünnet” kültürünü ortaya koymada, bize önemli ölçüde yardımcı olacaktır. Bu bildiri metninde, söz konusu malzmeden hareketle, onun bu yönünü incelemeye ve kullandığı hadislerle verdiği mesajları tahlil etmeye çalışacağız. *Tefsir Yazıları* ile *Vaaz ve Hutbeleri*’nde² ve *Safahât*’ında³ mevzu bahis ettiği hadislerden bir kısmını, konularına göre tasnif ederek altı başlık halinde sunmak istiyoruz.

1. Din Kardeşliği ve Birlik-Beraberliğin Önemi, Tefrikanın Zararı

Âkif’in en çok üzerinde durduğu konu, Müslümanların din kardeşliği, onların birlik-beraberliğinin önemi, ayrılık/tefrikanın büyük bir tehlike olduğu hususudur. O, bu konuları işlerken, ilgili âyet ve hadisleri zikredip açıklamakta, kardeşliği, birlik-beraberliği tekrar temin etme hususunda muhataplarını uyarmaktadır.

Âkif’in bu konudaki açıklamalarından örnek olarak şu pasajı nakledebiliriz: “Âyât-ı kerime var, nâmütenâhî ehâdîs-i şerîfe var ki, efrâd-ı müslimînden biri, diğer dindaşlarını kendi öz kardeşi bilmedikçe, onların meserretiyle mesrûr, musîbetiyle-mâtemiyle mahzûn olmadıkça tam Müslüman olamaz. İmanın kemâli, cemâat-i müslimîne sınımsız sarılmakla kaimdir. ‘Bütün Müslümanlar bir araya gelerek tek bir vücudu meydana getiren muhtelif uzuvlara benzerler. İnsanın bir uzvuna bir hastalık, bir acı isabet etse, diğer uzuvların kâffesi o hasta

1 Düzdağ, *Mehmet Âkif Hakkında Araştırmalar*, s. 11-12.

2 Abdülkadiröğlü Abdülkerim-Nuran, *Mehmet Âkif’in Kur’ân-ı Kerim’i Tefsiri, Mev’ıza ve Hutbeleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1992.

3 Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahât*, Akvaryum Yayınevi, İstanbul 2006.

uzvun elemine ortak oldukları gibi, bir Müslüman da diğer dindaşlarının acısına, musibetine, mâtemine kâbil değil bîgâne kalamaz. Kalabiliyorsa, demek ki Müslüman değil. 'Bir müminin diğer mümine karşı vaziyeti, yekpâre bir duvarı vücuda getiren perçinlenmiş kayaların birbirine karşı aldığı vaziyet gibidir. Öyle olacaktır, öyle olmalıdır'⁴ hadis-i şerifini elbette işitmişsinizdir.⁵

Müslümanlar için birlik-beraberliğin önemini/faydasını, ayrılık ve tefrikanın da zararını/kötülüğünü dile getiren bir grup hadis vardır. Bu hadislerde, Peygamber (a.s.), Müslüman toplumun çeşitli fırkalara/gruplara bölünmemesini isteyerek, fertlerin birliğe (cemaate) sarılmasını, tefrikadan uzak durmasını kesin bir dille tavsiye etmişlerdir. Hadis kaynaklarımızda, Müslümanların siyasi istikrarı korumaları için yöneticilere itaati emreden, Müslüman toplumun geneli ile birlikte olmanın önemini dile getiren ve Allah'ın da cemaatin (birlik içinde olanlar) yanında olduğunu ifade eden rivayetler bulunmaktadır.

Âkif, Müslümanların birlik-beraberliğinin önemini bir şiirinde şu şekilde dile getirir:

“Şu vahdet târumâr olsun” deyip saldırma İslâm'a,
Uzaklaşsan da îmândan, cemâatten uzaklaşma.
İşit, bir hükm-i katî var ki, istînâfa yok meydan:
“Cemâatten uzaklaşmak, uzaklaşmaktır Allah'tan”⁶

Osmanlı Devleti'nin dağılmaya başladığında, farklı soydan olan grupların devletten ayrılmalarının zararına sık-sık işaret eden Âkif, birlik-beraberliğin önemini anlatırken şu hadisi çok kullanır: “Herhangi bir ırkçılığa çağırın bizden değildir. Bir ırkçılık davası üzerine savaşın bizden değildir. İrkçılık davası üzere ölen bizden değildir.”⁷ O şöyle der: “Hasebin, nesebin hiçbir kıymeti olmadığını bildiren ehadîs-i kerîme pek çoktur. Haccetü'l-vedâdaki ihtar-ı Peygamberî, ümmetin kıyamete kadar hatırandan çıkmamalıdır.”⁸

2. Güzel Ahlâk Sahibi Olmak

Âkif, “İslâm güzel ahlâktır”⁹ şeklindeki açıklamasından başka, güzel ahlâka dair hadislerden bir kısmını zikreder. Peygamberimize biri: “İslam nedir, ya Resûlellah?” diye sorunca, “İslam, hüsn-i ahlaktan ibarettir” buyurdular. Yine sordu: “Ya Resûlellah, hüsn-i huluk nedir?” Buyurdular ki: “Sana darılan, seninle rabıtayı (ilişkiyi) kat eden (kesen) adamla barışmandır. Seni mahrum bırakana bilmukabele vermemdir. Sana zulmeden de hoş görüp affetmemdir.”¹⁰

3. İman-Amel Birlikteliğinin Gerekliliği

Âkif'in şu açıklamaları bu konuyla ilgilidir: “Cenab-ı Hak sizi sıkı imtihanlara çekmedikçe, siz de sabr u sebat göstermedikçe, cennete gireriz mi zannediyorsunuz? (bkz. Âl-i İmrân, 3/142) Yanlış. Sonra, Peygamber (a.s.) buyurdu ki: ‘İman olmadıkça cennete giremezsiniz...’ Malum, fakat alt tarafı var: ‘Birbirinizi sevmedikçe de mümin olmazsınız.’¹¹ Lâkin ben bütün Müslümanları seviyorum. Kalbimde din kardeşlerime karşı hiç buğz, nefret yok. İyi ama muhabbet, şefkat gibi şeyler hep umûr-ı bâtuniyedendir. Vücuduna hükmolunmak için, hariçte âsârı, tecelliyatı görülmek lâzım. Yalnız hissîyât-ı kalbiye kâfî olsaydı, Cenâb-ı Hak bu namazları, bu oruçları, bu ibadetleri emretmezdi. Kalben beni tanıyın. Bu kadar kâfî, derdi. Hâlbuki böyle değil. Allah bile ahvâl-i kalbiyemizi, ahvâl-i vicdâniyemizi hâricî eşkâl ile görmek istiyor...”¹²

Rasûlüllah'ın (a.s.) hayatı boyunca din ve dünya için sürdürdüğü çaba/gayret için de şöyle der: “Allah'ın en sevgili kulu, en son ve en muhterem peygamberi olan o Nebiyy-i Muazzam, dini, kelimetullahı i'lâ için, hiçbir an mücâhededen, fedakârlıktan geri durmadı. Ömr-i saâdetleri ibâdât içinde, tâat içinde, mücâhedât içinde, hareketler içinde, faaliyetler içinde geçti... Elindekini-avucundakini muhtaçlara vererek, kendisinin evzâc-ı tâhirât ile beraber aç yattıkları çok zamanlar vaki olmuştu. Geceleri sabahlara kadar huzûr-ı ilâhîden

4 Buhârî, “Salât”, 88; “Edeb”, 36; Müslim, “Birr”, 65; Tirmizî, “Birr”, 18; Nesâî, “Zekât”, 67.

5 Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 144.

6 *Safahât*, s. 433.

7 Ebû Dâvûd, “Edeb”, 112. Değerlendirme ve açıklama için bkz. Münâvî, Feyzu'l-kadîr, V, 386.

8 Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 35, 43, 79, 100. Herhalde Veda hutbesindeki şu sözler kastediliyor: “Sadece, takva ile olan üstünlük hariç, ne Arab'ın Acem'e, ne de Acem'in Arab'a; ne kırmızı derilinin siyah deriliye, ne de siyah derilinin kırmızı deriliye her hangi bir üstünlüğü vardır.” Bu cümlelerin yer aldığı rivayet için bkz. Ahmed b. Hanbel, V, 411.

9 “Müslümanlık, huy güzelliğinden ibarettir” şeklinde tercüme edilen rivayet, şiire başlık olarak konmuştur. (*Safahât*, s. 292) Rivayet için bkz. Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, III, 17 (h. no: 5225)

10 Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 103. “İslam nedir” ve “hüsn-i huluk nedir” kısımları bu hadiste yoktur. Sonrasındaki cümleleri, Rasûlüllah (a.s.) Ukbe b. Âmir'in üstün/faziletli amelleri sorması üzerine söylemiştir. (Ahmed b. Hanbel, IV, 148, 158-159; ayrıca bkz. III, 438)

11 Müslim, “İman”, 93; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 131; Tirmizî, “İsti'zân”, 1. Ayrıca bkz. Tirmizî, “Sıfatü'l-kıyâme”, 56; Ahmed b. Hanbel, I, 165, 167.

12 Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 116.

ayrılmayan, teheccüden fâriğ olmayan Peygamber, gündüzleri bütün ümmetin mesâlihiyle, muâmelâtıyla uğraştıktan başka, Medine'nin en ücra yerindeki fakir bir hastanın ayağına gider, hatırını sorar, bir ihtiyacı varsa def etmeye çalışırdı.¹³

4. İlimin Önemi

Âkif, maârifin can alıcı öneme sahip olduğunu şu cümleleriyle dile getirir: “Maârif, maârif!... Bizim için başka çare yok. Eğer yaşamak istersek, her şeyden evvel maâriife sarılmamızdır. Dünya da maârifle, din de maârifle, âhiret de maârifle... Hepsî, her şey maârifle kâim. Bizim dinin cehalete tahammülü yok, cahiller eline geçince mahvolur. Kur’ân’da, Hadîs-i Peygamberî’de nâmütenâhî hakâyık (hakikatler) var. Onlar nasıl meydana çıkar? İlimle, irfanla.”¹⁴ Bir şiirinde de ilimle cehaleti mukayese ederek şöyle der:

Fakat cahille âlim büsbütün nispet kabul etmez:

O bir kördür, bu lâkin doğru yoldan hiç udûl etmez.

Diyor Kur’ân: “Bilenler, bilmeyenler bir değil. Heyhât

Nasil yeksân olur zulmetle nûr, ahyâ ile emvât!”¹⁵

O iman, “farz-ı katîdir” diyor tahsîli irfânın¹⁶

Ne cahil kavmiyiz biz Müslümanlar, şimdi dünyanın

O iman, hüsn-i hulkun en büyük hâmîsi olmuşken

Nemiz vardır fezâilden, nemiz eksik rezâilden?¹⁷

5. Temizliğe Riayet

Âkif temizliğin dindeki yerini şöyle açıklar: “Bir kere bizim bedenî ibadetlerimiz temizlik üstüne müesstir. Biz tamamıyla temiz olmadıkça ne abdest alabiliriz, ne Allah’ın huzuruna çıkabiliriz. Efendimiz (a.s.): ‘İmanın yarısı temizliktir, pâklıktır’ buyuruyor.¹⁸ Tepeden-ternağa temizliğe dikkat etmeyen bir Müslüman, alından kalkamayacak vebale girer. Çünkü her gün muayyen zamanlarda edası üzerine farz-ı ayn olan ve ölümden başka hiçbir özür götüremeyen namazı kabil değil kılamaz. Daha sonra bilirsiniz ki, Müslümanlar haftada birkaç kere bütün vücutlarını yıkamaya, temizlemeye dinen mecburdurlar.¹⁹

6. Hz. Ömer’den Aktarılan Bilgiler

Âkif, çalışmalarında, Hz. Ömer ile ilgili bazı olayları ve onun hikmetli sözlerinden bir kısmını kullanmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki, onun hayatını, uygulamalarını ve sözlerini iyi bilmektedir ve örnek alınmasını istemektedir. “Kocakarı ile Ömer” adını verdiği uzun bir şiirinde, açlıktan dolayı perişan halde bulunan bir anne ile çocuklarına Hz. Ömer’in yaptığı yardım esnasında yaşanan hâdiseleri adeta tablolastırarak anlatmaktadır.²⁰

Hz. Ömer’in, Şam’da veba salgını olduğunu duyması üzerine, yoğun istişarelerden sonra, şehre girmeyip geri döndüğü bilinir. Âkif, bu olayı; kader, tevekkül, çalışma gibi konular muvâcehesinde ele alarak, çok güzel bir şekilde manzum olarak anlatır.²¹ Yine Hz. Peygamber’in ashabına kader konusunda tartışmayı yasaklama-

13 Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 175.

14 Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 114.

15 *Safahât*, s. 137. Zümer, 39/9. ve Fâtır, 35/20, 22. âyetlerine işaret edilmektedir.

16 “İlim tahsîli, her Müslüman’a farzdır” rivayeti için bkz. İbn Mâce, “Mukaddime”,

17 *Safahât*, s. 295.

18 Bu cümlelerin yer aldığı hadis, Ebû Mâlik el-Eş’arî tarafından nakledilmiştir. Ancak, hadisin farklı rivayetlerinde, bu cümlelerin lâfızlarında bazı değişiklikler vardır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: “Temizlik imanın yarısıdır” (Müslim, “Tahâret”, I; Dârimî, “Vudû”, 2; Ahmed b. Hanbel V, 342, 343, 344) “Abdest imanın yarısıdır” (Tirmizî, “Deavât”, 85) “Abdestin güzel alınması imanın yarısıdır” (Nesâî, “Zekat”, I; İbn Mâce, “Tahâret”, 5) “Abdest imanın yarısıdır, misvak da abdestin yarısıdır” (Münâvî, Feyzu’l-kadîr, VI, 376) “Temizliğin imanın yarısı olduğu” cümlesinin yer aldığı diğer bir rivayet de, kimliği açıklanmayan sadece Süleym oğullarından olduğu belirtilen bir sahâbiden nakledilmiştir. (Tirmizî, “Deavât”, 86; Dârimî, “Vudû”, 2; Ahmed b. Hanbel, V, 363, 370, 372)

“Temizliğin/abdestin, imanın yarısı olması” hakkındaki açıklamalar için bkz. Nevevî, Şerhu Sahîhi Müslim, III, 126; Münâvî, Feyzu’l-kadîr, IV, 290-291. Nevevî’nin tercihi göre, burada “temizlik” ile “abdest”, “iman” ile de “namaz” kastedilmiştir. Nitekim bir âyette “namaz” için “iman” denilir. (Bakara, 2/143) Temizlik, namazın sıhhati için en önemli şart olup, âdetâ şartların hepsinin yerine konmuş, bu yüzden o, sanki namazın yarısı gibi olmuştur. Nesâî ile İbn Mâce’nin bu hadisi muttasıl bir isnatla “Abdestin tam eksiksiz alınması, imanın yarısıdır” şeklinde rivayet etmeleri de, kanaatimizce bu görüşü desteklemektedir.

19 Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 164.

20 *Safahât*, s. 85. Âkif, bu kıssayı çok uzun bir şekilde anlatır. Hicretin on sekizinci yılında Hicaz’da büyük bir kıtlık olmuştu. Hz. Ömer, bu zor günlerde, muhtaçlara yardım etmek için oradan oraya koşuşturur durur. İslam Tarihi kitaplarında bunun misalleri anlatılır. Ebû Hüreyre: “Allah Ömer’e rahmet eylesin. Zamanında meydana gelen o kıtlık yılında, onu çoğu vakit sırtında çuvalar, elinde yağ tulumlarıyla oradan oraya koşarken görüyordum” dedikten sonra, bizzat şahit olduğu hadiselerden birini anlatmaktadır. (Akkoyunlu Adil, *Hz. Ömer*, s. 104. Bilgi için bkz. Taberî, *Tarih*, II, 571)

21 *Safahât*, s. 245 vd.

si²², ashâbın kader ve tevekkül anlayışı üzerinde durarak *veba hadisini* zikreder.²³ Ayrıca Hz. Ömer'in, "biz mütevekkilleriz" diyerek tembel-tembel oturanlara karşı gösterdiği sert tavra işaret eder.²⁴

Değerlendirme Ve Sonuç

Millî şairimizin kişiliğinde, genel İslam kültürü yanında hadis kültürü de önemli bir yer tutar. Gördüğümüz gibi, ele aldığı konulara dair birçok hadis aktarmaktadır. O hadislerin önemli bir kısmı güvenilir hadis kaynaklarında bulunmaktadır. Bir kısmı ise, Hadis ilminin ölçülerine göre zayıf rivayetlerdir. İçlerinde az sayıda da mevzû hadis vardır.

Bize göre, Âkif'in bir miktar zayıf ve az sayıda mevzû hadis kullanmasının sebebi, "senet ve kaynak bilgisine" fazla özen göstermemesidir. Zira o da, diğer edipler gibi, mütalaa ettiği eserlerden kazandığı birikimiyle, bahsettiği konuya uygun düşen rivayetleri hadis olarak nakleder. Birikimi de, daha çok Mevlânâ, Sa'dî gibi İslâm edebiyatının klasik ürünlerini ortaya koyan âlimlerin eserlerine dayanır. Kanaatimizce Âkif, hadislerin temel hadis kaynaklarında bulunup-bulunmaması ve sahih olup-olmadıklarına dair ayrı bir araştırma ve inceleme yapmamıştır. Kendi açısından buna gerek duymamış da olabilir. Zira bir edebiyatçı olarak, tabii ki rivayetlerin sihat derecesi ile değil, topluma vermek istediği mesajların etkili bir dille aktarımı ile meşgul olacaktır.

Âkif'in ilmi ve edebi çalışmalarındaki amacı şu şekilde açıklanabilir: "Tarihî zaman içinde kazandığımız değerlere, başta bozulmamış dînî değerler olmak üzere, yani kendi ifadesiyle 'mâhiyet-i rûhiye' mize sahip çıkarak, yeniliklere yönelmek, millet adına fedakârlığa hazır olmak, dini değerlerin aslına hareket noktası almak ve içinde yaşanılan zaman dilimini gözden uzak tutmadan onları tefsir etmek yani yorumlamak."²⁵

Netice olarak; küçüklüğünden itibaren kendisini iyi yetiştirmiş olan Âkif'in, zor ve sıkıntılı günlerde halkı derleyip toparlamak, onların millî ve manevî duygularını canlı tutmak için; *Safahât*'ındaki şiirler, Kur'an-ı Kerim'den bazı âyetlerin açıklamalarına dair yazdığı yazılar ve memleketin çeşitli yerlerinde verdiği vaaz-hutbelerle, yurdumuzun düşman istilâsından kurtarılması ve Türk halkının dînî kültürünü artırma hususundaki misyonunu güzel bir şekilde ifâ ettiğini söyleyebiliriz.

Kaynakça

1. Abdülkadiroğlu, Abdülkerim-Nuran, *Mehmed Âkif'in Kur'an-ı Kerim'i Tefsiri, Mev'ıza ve Hutbeleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1992.
2. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
3. Akkoyunlu, Adil, *Hz. Ömer*, İstanbul 1994.
4. Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, Beyrut 1979.
5. Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
5. Dârimî, Abdullah b. Abdîrahman, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
6. Düzdağ, Mehmet Ertuğrul, *Mehmet Âkif Hakkında Araştırmalar*, Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı M. Âkif Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 1987.
7. Ebû Davud, Süleyman b. el-Eşas, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
8. Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahât*, Akvaryum Yayınevi, İstanbul 2006.
9. İbnü'l-Esîr, el-Mübârek b. Muhammed, *en-Nihâye fi ğarîbi'l-hadis ve'l-eser*, Kahire 1385/1965.
10. İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
11. Koçyiğit, Talat, *Hadisçiler ile Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar*, Ankara 1989.
12. Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
13. Münâvî, Abdürreâûf, *Feyzu'l-kadîr şerhu'l-Câmii's-sağîr*, Beyrut 1391/1972.
14. Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
15. Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
16. Nevevî, Yahya b. Şerefiddin, *Şerhu Sahîhi Müslim*, Kâhire 1412.
17. Taberî, Muhammed b. Cerîr, *et-Tarih*, Beyrut 1407.
18. Tirmizî, Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.

22 Rasûlullah'ın kader hakkında tartışmayı yasakladığını ifade eden rivayet için bkz. İbn Mâce, "Mukaddime", 10; Ahmed b. Hanbel, II, 178, 196. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Koçyiğit, *Hadisçiler ile Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar*, s. 149-163.

23 *Safahât*, s. 246-247. Dipnotta, baş kısmının Arapçası verilen veba ile ilgili hadis şöyle tercüme edilir: "Veba olan yere girmeyin. Veba olan yerde iseniz çıkmayın." Bu hadis için bkz. Muvatta', "Câmi", 22, 23, 24; Buhârî, "Tib", 30, 31; "Enbiyâ", 54; "Kader", 15; "Hiyel", 13; Müslim, "Selam", 92-100; Tirmizî, "Cenâiz", 66.

24 *Safahât*, s. 250. Hz. Ömer, çalışıp-kazanmaya ve bir meslek sahibi olmaya büyük önem vermektedir. Kaynaklarda bu konuda yaptığı bazı açıklamalara yer verilir. Meselâ o, kişinin bir meslek sahibi olmamasına, fakir olmasından daha fazla üzülmektedir. Yine, görüşünü beğendiği bir insan hakkında 'mesleği var mı' sorusuna 'hayır' cevabı alınca, o kişi onun gözünden düşermiş. (İbnü'l-Esîr, *Nihâye*, I, 370)

25 *Safahât*, s. xx.

MEHMET AKİF ERSOY VE ANTAKYA

Mehmet TEKİN*

İstiklâl Marşımızın şairi Mehmet Akif Ersoy için düzenlenen bu bilgi şöleninde şairimizin hayatı, çalışmaları, eserleri ele alınacak, onunla ilgili pek çok yeni bilgiler, belgeler ve yorumlar ortaya konulacaktır. Bu sebepten, bildirimizde onun hayatına ilişkin ayrıntılara girilmeyecek, şairimizin hayatından küçük bir kesit olan Antakya seyahati ile bu seyahatin etkileri anlatılacaktır.

Mehmet Akif'in Antakya Seyahati ve Etkileri

Mehmet Akif, Mısır hayatının son yıllarında karaciğerinden rahatsızlanmıştı. Biraz rahatlama ümidiyle Haziran 1935 sonlarında Lübnan'a gider. Kudüs'ten otomobille Hayfa'ya varıp, oradan Beyrut'a geçerler. Hem seyahati hazırlayan, hem de yolculukta kendisine eşlik eden ve bütün ihtiyaçlarını karşılayan Abdul'ilah Bey (Mısır'da yayınlanan Enbâü's-Şarkıye gazetesini yöneten) Beyrut'ta onu doktora götürüp muayene ettirir. Doktorun Akif'e yüksek rakımlı bir yerde istirahat etmesini tavsiye etmesi üzerine Abdul'ilah Bey onu Âliye yakınlarındaki **Sûk ül-Garp** köyüne götürerek bir otele yerleştirir. (Resim 1) Burada hem tedavi olup, hem dinlenmektedir. Ama Hilvan'dayken kendisini arasına yoklayan sıtma nöbetleri onu burada da rahat bırakmaz. Sabahları sırsıklam terlemiş halde kalkmaktadır. Bu yüzden kendisine aşı yapılır.

Yüzelliliklerden biri olan Filozof Rıza Tevfik, o yıllarda Lübnan'da, Cünye'de yaşamaktadır. "Gayet muhlis ve temiz kalpli bir Müslüman" olarak tanımladığı Akif'in Sûk-ül Garpte misafir olduğunu öğrenince kendisini 1 Temmuz 1935 günü evinde yemeğe davet eder. Yemeğe, Filozof'un Akif şerefine davet ettiği bir-iki

İstanbulu dostu da katılır. Yemekten sonra Akif, Filozof'a ve misafirlere Safahat'ın son nüshasını imzalayarak armağan eder.¹

1. Akif'in Antakya'ya Gelişi

Akif'in Sûk-ül Garb'e gelişinden bir ay kadar sonra Antakya'dan Ali İlmi Bey'in Beyrut'a ² geldiğini ve kendisini ziyaret edeceğini söylerler.³ (Resim:2) Ağustos'un ilk günü (Perşembe) Ali İlmi Bey Sûk ül-Garb'e, gelir ve Ona, kendisini Antakya'ya beklediklerini, burada yapayalnız oturmasında bir mana olmadığını söyler. 8 Ağustos Perşembe günü birlikte Antakya'ya gitmeye karar verirler.⁴ Akif ve Ali İlmi kararlaştırdıkları gibi, 8 Ağustos 1935 günü Sûk ül-Garb'ten ayrılarak akşamüzeri Halep'e varırlar. (Akif, köyden ayrılırken Antakya adresi olarak, "*Bereketzâde Cemil Bey'in Konağı*"nı vermiştir).⁵ O gece Halep'te Refik Bey'in (Refik Halit Karakayış) misafiri olurlar. Ertesi sabah (9 Ağustos) Antakya'ya gelirler. Akif'in gelişi, gazetede halka şu haberle duyurulur: (Resim:3)

Mehmed Akif Şehrimizde

On yıldan beri Türkiye dışında ve en çok Mısır'da oturmakta olan Safahat müellifi Mehmet Akif, iki gün evvel Halep'ten şehrimize gelmiştir...⁶

2. Antakya Günleri

Akif, Cemil Bereket'in Hükümet Konağı yakınındaki Turizm Oteli'nin bitişiğinde bulunan konağında⁷ misafir kalmakta, kendisini görmeye gelen ziyaretçileri de burada kabul etmektedir. (Resim: 4-5) Binanın arka cephesindeki odaların pencereleri Asi Nehri'ne bakmaktadır. (Resim:6, 7)

Cemil Bereket Bey⁸ Akif'e çok hürmet etmekte, en iyi şekilde ağırlamaya çalışmaktadır. Ali İlmi Bey de Akif'i bir an olsun yalnız bırakmamakta, başka hiçbir şeyle meşgul olmamaktadır. Akif burada olmaktan ve gördüğü konukseverlikten çok memnundur. Cemil Bey, konakta ev sahipliğini adeta Akif'e devretmiş, kendisi mahcup bir misafir gibi bir köşeye büzülmüştür. Aşçılar, hizmetliler bütün emirleri şairimizden beklemekte, beylerine hiçbir şey sormamaktadırlar. Cemil Bey hoş sohbet, iyi bir insandır, ama şiirle, edebiyatla pek ilgisi olmadığından Akif'in ağırlanması ve davetlere cevap vermesi konusunda bütün sorumluluğu onun namına Ali İlmi Bey üstlenmiştir.⁹

Akif'in geliş haberi Sancak'ta onu tanıyan Türkler arasında büyük sevinç ve heyecan yaratmıştır. Kendisini ziyaret için Kırıkhan, Reyhaniye ve Ordu'dan (Yayladağı) dahi gelenler olur.

Onu ziyarete gelenler kendisine büyük saygı göstermekte, hayranlıklarını ifade etmektedirler. Hatta onun hayranı olan bazı ilkökul öğretmenleri Akif'i öğrencileriyle birlikte ziyaret ederek ellerini öptürmüşlerdir. Akif günün bir kısmında gelen ziyaretçilerle sohbet etmekte, kalan zamanını ibadet ve istirahatle geçirmektedir. Ali İlmi Bey'in dışarıda olduğu zamanlarda Akif'le ve gelen ziyaretçilerle genç hukukçu Memduh Halef ilgilenmekte, bir an bile yanından ayrılmamaktadır. Şair, akşamüzerleri Asi kenarında gezintiye çıkar, bu gezintiye ahbabları ve hayranları da katılır, peşlerinde mutlaka meraklı birkaç genç bulunurdu.

Antakya eşraf ve ağaları arasında Akif'i çok seven, ona hayran olan pek çok kişi vardı. Onu davet için adeta yarışa girmişlerdi.

Hemen hemen hepsi kendisini konuk etmek istiyor, bu arzularını Ali İlmi Bey'e iletiyorlardı. Bu tür istekler artınca, Ali İlmi Bey gelen davetleri bir sıraya koydu ve bu programa göre Dervişiy'e'de, Harbiye'de, Döver'de, Ayncamus'ta (Tosunpınar), Adalı Hacı Mehmet Efendi tarafından da Maşukiye'deki bahçelerinde kendisi için düzenlenen ziyafetlere katıldı.¹⁰ (Resim:8)

Akif "*...sırtını Habib-ü Neccar dağına vermiş, ayaklarını Asi nehrine uzatmış, gözlerini de karşıdaki Toros cibaline dikmiş, ağaçlık, bahçelik, zeytinlik, bağlık, sulak, yemyeşil bir Türk yurdu...*" olarak tanımladığı Antakya'da, (Resim:9) sohbet meclislerinde Türkçe'ye hasretini dindirmiş, adeta yeniden hayat bulmuştu.^{10/a}

Kendisine düzenlenen krallara lâıyk davetler bir şölen havası içinde geçiyor, büyük saygı ve itibar görüyordu. Ona gösterilen tarif edilmez ilgi, Koca Akif'in asil ruhuna, şerefli geçmişine, ilmine ve sanatına gerçekten lâıyk seviyedeydi. Antakya ona çileler ve sıkıntılar içinde geçen hayatı boyunca kimsenin göstermediği saygıyı gösteriyor, onu güzel ve nezih bir şekilde ağırlıyordu. Bu ağırlama ile Antakya, adeta Anavatan Türkiye'yi, Türkçeyi ve Türk edebiyatını karşılamanın da sevinç ve gururunu yaşıyordu.

Akif, gördüğü büyük ilgiden ve samimi misafirperverlikten çok memnundu. Burada hem tedavi görüyor, hem de tebdîl-i hava ediyordu. Perhiz yaptığı için karaciğeri nisbeten rahatlamıştı ama yine de neşesi yoktu. Sıtması da henüz geçmemişti. Bu yüzden 22 Ağustos günü bir aşı daha yaptırdı.

Bu arada Refik Halit eşiyile birlikte Antakya'ya gelir, Ali İlmi ile birlikte Bityas yaylasına giderler ve oradaki otelden onbeş günlüğüne bir oda kiralarlar. (Resim 10) Ali İlmi iki gün sonra tekrar Antakya'ya dönerek

yeniden M. Akif'e verilecek ziyafetlerle uğraşmaya başlar.¹¹ Bu arada, Ayncamus'ta Halefzade Mesrur Ağa'nın Asi vadisine hâkim bir yerde bulunan muhteşem manzaralı konağında üç gün kalırlar. (Bu konak 1990'lı yıllarda yıkılmıştır. Resim 11). Akif, 24 Ağustos 1935 tarihinde, o sırada Atina'da bulunan Abdul'ilah Bey'in mektubuna yazdığı cevapta, Antakya'da onbeş gün kadar daha oturduktan sonra Hilvan'a dönme niyetinde olduğunu belirtir, Antakyalıların son derece misafirperverlik gösterdiklerini kaydederek "*Allah kendilerinden razı olsun*" der. Akif Antakya ziyaretinden ve burada yaptığı sohbetlerden çok memnundur. Ama hastalık yüzünden neşesi yoktur. Yine de perhiz sayesinde karaciğeri eskisinden daha rahattır.¹²

3. Mehmet Akif'in Antakya İçin Söylediği Dörtlük

Bu yıllar Antakya'nın işgal altında olduğu ve Anavatan hasretiyle dolu geçen yıllarıdır. Akif, bu öz Türk yurdunda hasret dindirirken, Türklerin işgalden duyduğu üzüntü ve ezikliği ve Anavatan hasretini de bizzat yaşayarak hissetmiştir.

Bölgede resmi görevliler ile resmi binalardaki bayraklar yabancı işgalini göstermekte, ama konuşulan Türkçe, evlerde, seyran yerlerinde, Asi kenarlarında terennüm edilen şarkı ve türküler, yaşanan, yaşatılan gelenekler, burada halkın Türk kültürünün bütün yönlerini yansıtan bir atmosfer içinde yaşadığını ilan etmekteydi. Bu yüzden, bu ortamda o hiç yabancılık çekmedi: İstanbul'daymış gibi hasretini ve gönül yorgunluğunu gidermeye, hasta vücudunu tedaviye ve dinlendirmeye çalıştı.

Bir gün ikindi vakti Mehmet Akif, beraberindeki grupla birlikte yine Asi kenarında gezintiye çıkmıştır. Dost ve hayranlarının oluşturduğu grup hem ağır ağır yürümekte, hem de aralarında konuşmaktadırlar. Kışla'nın aşağı tarafındaki Lâfut denilen yere geldiklerinde duraklarlar, çevreyi seyredeler. (Resim:12,13) Burada Ali İlmî Fani, Mehmet Akif'e Antakya'yı nasıl bulduğunu sorar. Akif, buranın çok güzel bir yer olduğunu belirtir, ancak sağlık yönünden rahatının olmadığını, üzerine bir ağırlığın çöktüğünü söyler. Ümitsiz bir hali vardır. Gençler, rahatsızlığından dolayı kendisini teselli ederler. Bundan sonra Ali İlmî bu defa, "*Üstadım, Antakya için bir şiir lûtfeder misiniz, hâtıranız olur*" diyerek bir şiir isteğinde bulunur. Bunun üzerine Akif, bir batıda gurup vakti oluşan manzaraya, Asi'nin akşam güneşi altında renkli pırıltılar yaparak akıp giden sularına, bir de Kışla'daki direktte dalgalanan Fransız bayrağına bakar. Sonra bu cennet beldenin anavatandan ayrı kalmasından duyduğu derin üzüntüyü dile getiren şu kıt'ayı söyler: ¹³

"Vîrânelerin yascısı baykuşlara döndüm
Gördüm de hazânında bu cennet gibi yurdu.
Gül devrini bilseydim onun, bülbül olurdum,
Yâ Rab, beni evvel getireydin, ne olurdu?..."

Şiiri hepsi bütün derinliğiyle anlamış, gözleri dolmuştu. Bu şiiri hemen defterine not eden Ali İlmî, daha sonra okullar açıldığında lisede öğrencilerine yazdırıp ezberletecektir.

4. Hem Paylaşlamayan Hem de Aleyhinde Propaganda Yapılan Konuk:

Mehmet Akif Ersoy, konuğu olduğu şehrin sosyal yapısını ve iç problemlerini bilmekte, ama işgal altında yaşamının yarattığı ezikliği ve sıkıntıyı çok iyi hissetmektedir. Kendisi devamlı olarak Fransız istihbarat elemanlarının sıkı takibi altındadır. Kışla yakında olduğu için her gün boru-trampet takımının peşinde talime giden Fransız askerlerini konağın önünden geçmekte, etrafta gezen polisler işgalî her an halka hatırlatmaktadır. Ama kendisinin işgal idaresi görevlileriyle hiç teması olmamıştır..

Akif, şehri anavatandan bir parça ve halkı bir bütün olarak gördüğünden şehir halkı arasındaki sosyal gruplaşmadan, şapka meselesi gibi konulardan ve bunların yarattığı gerginlikten, sıkıntılardan da habersizdir. Zaten hastalığı yüzünden can derindedir. Kendisini konaklarına, bahçelerine davet edenler ve ağırlayanlar genellikle şehrin tanınmış ağaları ve eşraf kesimidir.

Bunlar, o günlerde fesi atıp şapka giyen ve "*Kemalist*" adı verilen Türkiye taraftarlarının hedef aldığı zengin ve tutucu muhalif gruptur. Ali İlmî ve Mesut Fani birer yüzelliliktir ve lisede öğretmenlik yapmaktadırlar. Bu iki kardeşin hem Fransızlarla, hem de ağalarla ve eşrafla yakın olmaları dolayısıyla, o sırada Antakya'da Türkiye yanlısı mücadeleyi sürdüren aydınlar, gençler ve esnaf grubu ile araları biraz açıktır. Bunun yanında Türkiye ile teması olan ve Türkiye'deki görevlilerden gelen talimatlara göre hareket eden bazı heyecanlı gençler, Akif'i yeterince tanımadıklarından, onun Türkiye ve devrimler aleyhinde konuşup konuşmadığını tesbit amacıyla gezilerde hiç yanından ayrılmamaktadır. Yani Türkiye'de ve Mısır'da olduğu gibi Akif burada da takip altındadır! Çünkü bazı çevreler bu gençlere, Akif'in Ali İlmî ve Mesut Fani gibi yüzelliliklerden biri olduğunu, Atatürk'e, devrimlere ve özellikle şapkaya karşı olduğu için uzun yıllar yurt dışında yaşadığını telkin etmişlerdir. Yanlış yönlendirilen bu gençler de dışarıda Akif'le birlikte olabilmekte, ama davet ve toplantıla-

ra katılamadıkları için, içerdeki sohbetler hakkında yeterli bilgi alamamaktadır. Bu gençler, kendilere ulaşan bilgi kırıntılarına dayanarak davet ve toplantılara katılıp Akif’le sohbet eden bazı kişilerin (Akif’in değil!) Antakya’daki Türkiye yanlıları, Türkiye’de Latin harflerinin kullanılması ve dil çalışmaları aleyhinde atıp tuttuklarını, bu işlerin hiçbir zaman sökmeyeceğini söylediklerini yaymaktadırlar. Ama Akif’in bu konularda konuştuğuna dair en küçük bir ima dahi yoktur, duyulmamıştır. Üstelik O, Türkiye, İstiklâl Marşı ve Safahat gibi üç sembolün efsanevi şairidir. Hayatı ülkesine ve milletine adanmış bir dava adamıdır. Üstelik kendisi için düzenlenen davetlerde yapılan bütün sohbetlerin ana konusu İstanbul’dur, Türkiye’dir, Türk edebiyatıdır. Ama bir sosyal psikoloji gerçeği olarak, - yapılan olumsuz telkinlerin de etkisiyle- Akif, birlikte olduğu, kendisini davet eden muhalif grupla birlikte algılanıp değerlendirilmiş, “Kemalist” olarak tanımlanan ve fesli atıp şapka giyen mücadele öncüleri ile onları izleyen gençler ona karşı açıkça tavır koyma eğilimi göstermişlerdir. O ise bundan habersiz, herkese aynı hasret ve dostluk duygularıyla yaklaşmıştır.

Şehirde gelenekçi kesimi oluşturan eşraf, ağalar ve yüzellikler de bu toprakların bir gün Türkiye’ye katılacağını bilmekte, ama bu bir devlet işi olduğundan, bu konuda çoğunluğunu esnafın ve esnaf çocuklarının oluşturduğu genç kesimin Türkiye yanlı hareketlerini dayanaksız girişimler ve sonu gelmeyecek bir macera olarak görmektedirler. Aslında bu dönemde İskenderun Sancağı’nda ağır bir ekonomik kriz vardır. Gençlik, işsizlik ve hedefsizlik yüzünden bunalım içindedir. Bu bunalımlı ortamda bazı gençler Mehmet Akif’i evde bulunduğu saatlerde ziyaret edebiliyor, eve gidemeyenler yürüyüş ve gezintiler sırasında arkalarına takılıp sohbetlerini dinliyor, hocaları Ali İlmî Bey’in de teşvikiyle edebiyatla ilgili sorular soruyorlardı. O zaman lise son sınıf öğrencisi olan Hüseyin Cemil’in (Cemil Meriç) yıllar sonra bir eserinde Mehmet Akif hakkında belirttiği görüşler, işte onun şairle bu günlerde yaptığı sohbetlerden edinilen izlenimlere dayanmaktadır.

Akif’i görmek ve yakından tanımak mutluluğunu yaşayan gençler ona daha çok hayran oluyor, kendisini daha çok seviyorlardı. Gençler, özellikle Ali İlmî Bey’in bizzat Akif’ten isteyip getirttiği ve Antakya’da edebiyat meraklıları ile öğrencilere sattığı Safahat’tan okuyup tanıdıkları, derslerde şiirlerini ezberledikleri bu büyük şairi tanımaktan, onunla konuşmaktan duydukları hazı unutamıyorlardı.

Antakya ziyareti sırasında şehir halkının ve özellikle kültürlü kesimin Akif’e karşı tutumundaki endişe, ikilem ve farklılığı fark eden ve Akif’in Atatürk hakkındaki görüş ve kanaatini soran ilk ve tek kişi lise felsefe öğretmenisi Mesut Fani Bey olmuştur. Mesut Fani’ye göre, Mehmet Akif bir sohbet sırasında ona Millî Mücadele yıllarına ait hatıralarını ve özellikle yaşanan sıkıntılarla Mustafa Sagir olayını uzun uzadıya anlatmış ve düşünüp içini çektikten sonra Atatürk için, “*Büyük adam vesselâm. Keşke halife olmak isteseydi! Ona ilk defa ben biat eder ve şimdi böyle vatan hasretiyle diyar diyar sürünmezdim*” demiş, o da bunu hem öğrencilere anlatmış, hem de daha sonra yayınladığı kitabına almıştır.¹⁴

5. Akif’in Antakya’dan Ayrılışı:

Akif Antakya’da olmaktan çok memnun ve mutludur. Eylül ortalarına kadar burada kaldıktan sonra Mısır’a dönmeyi düşünmektedir. Ama Hilvan’da yalnız kalan ve rahatsız olan eşinden aldığı mektup üzerine erken dönmeye karar verir ve 31 Ağustos 1935 Cumartesi günü dostlarına veda eder, Antakya’dan ayrılarak Lazkiye üzerinden Beyrut’a, oradan Mısır’a gider.¹⁵ Aynı günlerde Sancak’a gelen oğlunun, babasının Beyrut’a gitmesi sebebiyle buluşmadan yakalanarak hapse atılması ve Türkiye’ye iadesi o günlerin hazin hatıralarından biri olarak kalır.¹⁶

Akif, Mısır’a vardıkdan sonra 26 Eylül 1935’te İstanbul’a, Emine Abbas Hanımefendi’ye yazdığı mektupta Antakya seyahatini anlatarak Antakya’dan ve Antakyalılardan bahseder, kendine gösterilen ilgiden duyduğu memnuniyeti dile getirerek, “*asalet mutlaka kendini gösteriyor; asil adam ne kadar düşse, yine sağlam bir tarafı kalıyor*” sözleriyle ev sahibi Cemil Bey’in asaletini metheder.¹⁷

6. Akif’in Türkiye’ye Dönüş Haberinin Antakya’ya Yansıması:

Mehmet Akif Ersoy Antakya seyahatinden bir yıl sonra Türkiye’ye döner. Antakyalılar onun Türkiye’ye gittiğini İstanbul gazetelerinden öğrenirler. Ama tüm yayını kurtuluş mücadelesine odaklayan, bu yüzden şehirdeki ağa, eşraf ve tutucu kesimle arası iyice açılan Yenigün gazetesi bu haberi Antakya halkına yansıtmada tarafsız davranmaz, Türkiye’de bağlantı kurdukları Türk bürokratlarla ters düşmemek için Türkiye’nin Akif’e karşı takındığı olumsuz tavrı haber metninde aynen yansıtır. (Çünkü Akif’in bir rejim muhalifi, şapka düşmanı, bir yüzellik olarak tanıtılması istenmektedir.) Gerçekle ilgisi bulunmayan, tek yanlı telkinlere dayanan, ama yine de şairi suçlayamayan bu haberin metni şöyledir:

Şair Mehmed Akif Nihayet
İstanbul’a Dönerek Oraya Yerleşti

“Son posta ile gelen İstanbul gazetelerinde, kuvvetli Türk inkılâpları karşısında gözleri kamaşarak on sene evvel Türkiye’yi terk ile Mısır’a hicret eden Şair Mehmet Akif’in İstanbul’a döndüğü haber verilmektedir.

Hâlbuki geçen sene şehrimizde beş on gün kalan şair, burada kendisiyle görüşen adedleri parmak sayısını geçmeyen malûm birkaç kişi buranın inkılâbı, Latin harfleri ve dil işleri aleyhinde atıp tutmuş ve bu işlerin hiçbir zaman sökmeyeceğini söylemiştir.

Şairin, yeni Türkiye’yi gözleriyle gördükten sonra hakikatle karşılaşarak yola geldiği anlaşılıyor.”¹⁸İsnat edilen bu sözleri o meclislere katılan birileri sarfetmiş olabilir, ama bilindiği kadarıyla Akif’in bu konularda tavrı kesindir, hiçbir olumsuz sözü, tutumu yoktur ve Türkiye hakkında olumsuz görüş belirttiğini söyleyen hiç bir tanık ve kayıt ta yoktur. Dolayısıyla, işgüzar istihbaratçıların yönlendirmesiyle kaleme alınan bu iddiaların gerçeğe ilgisi yoktur.

7.Akif’in Vefatı ve Ardından Yazılan Şiirler

Bilindiği gibi Akif, 27 Aralık 1936’da vefat eder. Vefat haberi Antakya’da büyük teessürle karşılanır. Ölümden bir süre sonra Akif’in hem hayranı, hem dostu olan ve tüm sohbetlerinde hazır bulunan Antakyalı Şair Yahyazade Âsaf, ahbablarının istek ve teşvikleri üzerine, şairin vefatına tarih düşürür, bu tarihi Cumhuriyet gazetesine de gönderir. Âsaf Bey’in Âkif’in vefatıyla ilgili şiiri şöyledir:¹⁹

*Şâir-i Meşhûr Mehmed Âkif Efendi'nin Tarîh-i Vefatı
Aceb kim zâr-u giryân olmamış incinmemiş kimdir
Hayât-ı derd elem-encâmdan bu dehr-i pür- gamdan*

*Gelen mihnet-serâ-yı dehre hep bir hisse almıştır
Bize âlâm-ü gam mevrûsdur tâ zât-ı Âdem'den*

*Bu dehr-i bî sebâta her gelen gitmek mukarrerdir
Nişâne kalmadı Cemşîd-ü Cem'den,Tây-i Hatem'den*

*Erişti devr-i rihlet bu faziletmende de âhir
Cihan-ı zevk-u şevka gitti dâr-ı hüzn ü mâtemden*

*Garîk-i lücce-i gufrân ola kurb-ı İlâhî'de
Tazarru'la duâhânım Cenâb-ı Rabb-i Erhamdan*

*Sezâdır ehl-i diller mâtemin tâ haşredek çekse
Ayırdı ehl-i irfânı felek dâhî-i â'zâmdan*

*Gönül pür-hûn olur fazl u kemâli yâda geldikçe
Hurûş eyler sirişk-i âl-i hasret çeşm-i pür- nemden*

*Onun fevvere-i irfânının vasfında bir katre
Yenâbi'-i maânî aksa da mîzâb-ı hâmemden*

*Çıkıp bir ehl-i mâtem yazdı Âsaf fevtine târîh
Muhammed Âkif el çekdi şu mihnetgâh-ı âlemden.*

۱۳۵۵

محمد عاكف ال چكدي شو محنت گاه عالمدين

H.1355 / M.1936

Mehmet Akif’in ölümünden üç ay kadar sonra, Ali İlmî Fani de onun için bir şiir yazar. Bir anlamda onun Antakya seyahatini de hikâye eden ve Mehmet Akif’in istiklâl aşkı ile Hatay’ın o sırada kurtuluş yolunda hız kazanmış olan siyasi gelişmeler arasında bağ kuran bu şiir şöyledir:²⁰

*Mehmet Akif'in Aziz Ruhuna
Ey, bağı yanık şairi İslâm elinin, gel;
Gel, bağına basmak için açmış sana her el.*

*Dalma ebedî uykuna bir lâhza uyan da,
Ruhundaki hicranları sil, gel de şu anda*

*Bak, başka bahar arz ediyor şimdi tabiat,
Doğmuş gibidir âfâkına fecr-i ezelliyyet.*

*Zulmet eridi, her yer ışıklarla donandı,
En gamlı gönüllerde ne sevdalar uyandı!*

*Geldindi, fakat fasl-ı hazânydı bu yurdun,
Baktın da solan rengine, vurgun gibi durdun.*

*Sezmiştin onun çektiği âlâmı derinden,
Âsi'ye düşen gözyaşının mevcelerinden,*

*Fikrinde geçen bahse hemen nokta komuştun.
Şu şi'ri bize sen hazin bir sesle okumuştun:*

*“Virânelerin yascısı baykuşlara döndüm,
Gördüm de hazânında bu cennet gibi yurdu.
Gül devrini bilseydim onun, bülbül olurdum,
Yâ Rab, beni evvel getireydin ne olurdu? ...”*

*Haklıydın evet, gülşeni küldü bu diyarın,
Sönmüştü o şen neşeleri eski bahârın,*

*Tan yerlerine yaşlı bulutlar sürünürdü,
Her gün batıda kanlı alevler görünürdü.*

*Gökler doğacak aylara hasretle bakardı,
İssiz gecenin koynuna yıldızlar akardı,*

*İşte bu hazân bir kara hülya gibi geçti,
Yıllar bile en korkulu rüya gibi geçti.*

*Görmek bu günü sence de en mutlu dilekti,
Dursandı ne var, beklediğin gün gelecekti,*

*Gittin bizi öksüz gibi âvâre bıraktın
Kalsandı Hatay Marşı'nı sen yazacaktın,*

*Gül devri onun geldi, fakat bülbülü nerde?
Yâdın gibi onmaz yaralar kaldı ciğerde.*

7. Hatay Devleti'nde Mehmet Akif'i Anma Törenleri:

Hatay'da sürdürülen mücadeleler sonunda 2 Eylül 1938'de Hatay Devleti kurulmuştu. (Resim 13-14) **İstiklâl Marşı**, Türk idare ve egemenliğinin Hatay'da yeniden canlanması olan **Hatay Devleti'nin de Millî Marşıydı**. 27 Aralık 1938 günü Antakya Liselerinde (Erkek ve Kız Lisesi) “*Büyük Türk Şairi ve İstiklâl Marşı'nın kudretli mübdi*” Mehmet Akif için anma törenleri düzenlendi, hatırası ta'ziz edildi.

Kız Lisesi'nde sabah saatlerinde derse girilmeden önce düzenlenen anma töreninde Edebiyat Öğretmeni Remzi Siliöz şairin hayatını, eserlerini ve tesirlerini anlattı. Mebuslardan A.Hikmet Süral Akif'in bir şiirini okudu. Bir kız öğrenci İstiklâl Marşı'nı, bir diğeri de Çanakkale Şehitleri şiirini okudu. Daha sonra kürsüye gelen din dersleri öğretmeni Servet Hoca Akif'in şiir anlayışını ve bu anlayışa kaynaklık eden ilâhi duyguları anlattı, şairin hayatına dair bilgiler verdi. Daha sonra öğrenciler sınıflarına girerek derse başladılar.²¹

Erkek Lisesi'nde aynı gün öğleden sonra yapılan törene ise Hatay Millet Meclisi Reisi Abdülğani Türk-

men, Meclis İkinci Reisi Vedi Münir Karabay, birçok mebuslar, Belediye Başkanı ve öğretmenler hazır bulundu. Artık ne tereddüt, ne endişe vardı ve bu, Türkiye'nin resmi tutumuna zıt düşen, Hatay Devleti'nin bu konudaki tavrını ortaya koyan bir **devlet töreniydi**.

Törende Lise Müdürü Zekeriya Gökaytaç salondakilere bir dakikalık saygı duruşu yaptırdı, daha sonra şairin hayatı, sanatı, edebi kişiliği hakkında bir konuşma yaptı ve coşkunca alkışlandı. Öğretmen Latif Günal şairin şiirlerinden birkaç kıta okudu, daha sonra lise öğrencileri Safahat'tan şiirler okudular. Lisede Ali İlmi Fani'nin öğrencisi olan, aynı zamanda amatör gazetecilik yapan son sınıf edebiyat kolu öğrencisi Kemal Sülker, törende "*Mehmet Akif ve Gençlik*" konulu bir konuşma yaptı.²² Konuşmasında Akif Antakya'ya geldiğinde kurtuluş mücadelesinde görev alan ve Türkiye'ye katılmak için çalışan kesimin Akif'ten uzak tutulduğuna, ilgi göstermelerinin engellendiğine dikkat çekerek, şaire o zaman gösterilmeyen ilgiyi öldükten sonra şimdi ödediklerini ifade etti ve çokça alkışlandı. Sülker, konuşmasının metnini daha sonra Yenigün gazetesindeki köşesinde yayınladı. Şehir ve şehirliler adına bir itiraf, bir tür özür dileme olan bu konuşmanın metni şöyleydi:²³

Gençlik ve Mehmet Akif

"İçinde bulunduğumuz yuva Hatay'ın atan kalbi, yarını yaratacakların kültür beşiğidir. Burada söylenen her söz, gelecek günlerin tarihe aksederek gölgesi hakkında biraz olsun bir fikir verdirebilecek mahiyettedir. Unun içindir ki burada yaptığımız ihtifaller, ihtiyar babalarımızın göğsünü kabartmakta, fersiz gözlerini bize çevirenlerde heyecan yaratmaktadır. Biz, yarına önce olduğu gibi ölümlerimizin üzerine basarak değil, bizi düşünenlere heyecanlarımızı kısarak değil, bizi terennüm edenlere ağızımızı kasarak değil, ölümlerimizi yaşatarak, bizi yaşatanları hatırlatarak varacağız! "

Karanlık günlerin boşluğunda loş bir sal d'etüd olan burası, aydın tarihimizle beraber Türk'ün iftihar abidelerinin ruhlarına ayrılan günlerle dolmağa başlamıştır. En acı ve en içli ihtifali ilk defa Ebedi Şef Atatürk'e yaptıktan sonra, bize vatani ve milleti getiren Namık Kemal'i de burada andık. Şimdi ihtifalini yaptığımız Mehmet Akif, ölümünden az önce, bizi öldürmek isteyenlerin ortaya saçtığı emniyetsizlik havası içinde memleketimizde dolaşmış bir halk ve hamaset şairidir. Aramızda bulunduğu zamanlar kendisine lâkayt kalışımızı, bizden ayrıldıktan sonra hatırasına kucağımızı açmakla ödiyoruz! Yaşarken bize onu ölü gösteren saikle, öldükten sonra onu içimizde yaşatan kuvveti mukayese edersek, dünyanın dehşetini ve bugünün metanetini daha iyi anlarız.

Mehmet Akif'e bir mezar yaptıran İstanbul Üniversitesi gençliği, Kemalist Türkiye'nin edebî ve millî seciyesini yeter derecede sembolleştirmiştir.

Anayurtta olduğu gibi ona bir gün ayıran Kemalist Hatay gençliğinin de bugün burada gösterdiği alâka ve hassasiyet sınırsız bir birliğin kuvvet ve kudretini; tarih, kültür, ahlâk ve zevk vahdetinin sonsuz salâbetini göstermesi bakımından mühimdir.

İstiklâl Marşı'nı memlekete ve millî tarihimize eşi az bir pırlanta parlaklığı ile sunan Mehmet Akif, bütün ömrünce kalemini yalnız sanatı ve ideali için kullanan, maddi hayatını hırpalayan ve manevi âlemine el sürdirmeyen bir bahtlı Türk şairidir.

Şimdi, alının bütün açıklığı ve parlaklığı ile karşımda Çanakkale şehitleri arasında imiş gibi mukaddes bir nur ile duran Mehmet Akif'e temiz ömrünün mükâfatını öldükten sonra alabiliyor diye hayran kalıyorum.

O zamanlardaki sanatkârların çoğuna benzemeyerek, kıvrılıp kavruan bir milletin içini duymuş, halka yükselmiş, bekçisinden, manavından bahsederek halkı işlemiş, halkın dilini nazım kalıpları içinde şiirleştirmiştir.

Onun sofuluğunu iddia ederek kıymetini hiçe sayanlar, ideali, idealisti tanımayan, davası için ölene değer veremeyen zavallılardır. Bugünkü gençlik, biz, idealimizi sevdiğimiz kadar idealiste hürmet etmesini bilen neslin çocukları, Atatürk gençleriyiz."

Bundan sonraki yıllarda Akif'i anma toplantıları Antakya Halkevi'nde devam etmiş, her yıl 27 Aralık'ta şehrin aydın kesiminin katıldığı bu toplantılarda şairin hayatı anlatılmış, şiirlerinden örnekler okunmuştur.²⁴

8. Akif için Hatay'da Sonraki Yıllarda Yazılan Şiirlerden Bir Örnek:

Antakya'da on yıl öğretmenlik ve okul müdürlüğü yapan Kilisli Öğretmen-Şair Osman Dokuzoğuz'un Antakya'da yaşadığı yıllarda Mehmet Akif için yazdığı şu şiir Hatay'dan Akif'e bir başka armağandır: 25

HATAY'DA BAHAR

*-Büyük Akif'in aziz ruhuna -
Subhunda seher yüzlü, bahar gözlü ufuklar,
Tüller onu mor, pembe, sarı renkli bulutlar,*

*Estikçe sabâ ruhu sarar ıtr-ı baharla,
Mahmur uyanır göllerde şetâretli sular.*

*Al rengine vurgun uzanır, hem menevişli,
Nergis ile, sümbül ile, çiğdem ile işli;
Göğsünde yatan sırmalı kaynakları içli,
Zümrüt ovanın neftî çalan çamları dağlar.*

*Renk renk bezenen bahçeleri kuşlu, kafesli,
Gök gözlü civan yosmaları benli ve hisli,
Gülşende öten bülbül-ü şûh, beste nefesli,
Şen goncaların açtığı sevdaları bağlar.*

*Kuş sesleri, su sesleri güür, taze çınarlar,
Yıldızları şebnemlere efsane fısıldar,
Mehtâba bürünmüş gece hengâmesi bunlar,
Yok burda hazân, gökte bahar, yerde bahar var.*
Atayolu, 14.5.1946

Sonuç

Mehmet Akif Ersoy'un Antakya seyahati onun burada yaşayan Türk halkını ve Türk kültürünü yakından tanımasını sağlamış, burada kendini vatanında hissetmiştir. Burada kaldığı süre uzun olmamasına rağmen ruhsal ve bedensel yönden çektiği sıkıntılardan büyük ölçüde kurtulmuş, milletine olan derin güven ve hayranlığı bir kat daha artmıştır. Antakyalılar, işgale rağmen Türk İstiklâl Marşı şairinin kente gelişine gereken önemi vermiş ve ağırlama konusunda azami titizliği göstermişlerdir. Ziyaret sırasında bir kesimin şüphe ile baktığı şairin asaleti, karakteri ve vatanseverliği yakından tanınmış olduğundan, Hatay Devleti döneminde kendisi, Hatay Milli Marşı'nın şairi olarak devlet töreni ile anılmış, kendisi hakkındaki tereddütler de ortadan kalkmıştır.

Mehmet Akif'in Antakya gezisini ve etkilerini anlatmaya çalıştığımız bu bildirinin sonunda sözlerimi Akif'in dostu, değerli bilim adamı Fatin Gökmen'in Mehmet Akif'in ölümüne düştüğü tarihle bağlıyor, merhumu rahmet ve saygıyla anarak hepimizi saygıyla selamlıyorum:

*"Mum gibi yandı ciğer, çünkü vatan türküsünü,
Hep geçen kapkara günlerde terennüm etti.
Çıktı "Kırklar" bir ağızdan, dediler tarihini
İçimizden vatanın şâiri "AKİF" gitti." 26*

Dipnotlar

1. Hilmi Yücebaşı, **Filozof Rıza Tevfik**, Hayatı- Şiirleri-Hâtıraları, İstanbul 1957, s.130
2. **Ali İlmi Fani (Bilgili)** : Aslen Kadırlı'lidir. Adana'nın işgali sırasında yayınlamakta olduğu "Ferda" adlı gazetesinde işbirlikçi bir yayın politikası izlediğinden daha sonra yüzellilikler listesine alınarak yurt dışına çıkarılmış kişilerdendir. 1922-1938 yılları arasında yurtdışında yaşadı, son 9 yılını Antakya'da geçirdi, Antakya Lisesinde edebiyat öğretmenliği yaptı. 1938'de Yüzellilikler için af çıkınca yurda döndü. 25.8.1964'te öldü. İyi bir şairdi. Antakya Lisesi'nde Türk edebiyatı ve kültürü için yararlı çalışmaları olmuştur. Hayatı ve mektupları için bkz: Ali İlmi Fani, **Bir Yüzelliliğin Mektupları- Ali İlmi Fânî'den Rıza Tevfik'e Mektuplar**, Hazırlayanlar: Abdullah Uçman, Handan İnci, Kitabevi yayını, İstanbul 1998. Mehmet Akif 1933 yılında Mısır'da Safahat'ın yedinci cildini bastırduğunda Antakya'ya Ali İlmi Bey'e yüz adet göndermiş, Ali İlmi Bey Antakya'da kitapları tanesi beş franktan satarak, bedelini Mehmet Akif'e göndermiştir.(Ali İlmi Fani, **Bir Yüzelliliğin Mektupları- Ali İlmi Fânî'den Rıza Tevfik'e Mektuplar**, 1998, s.72. (30 Ekim 1934 tarihli mektup). Ali İlmi Fani şairi önceden tanımakla birlikte, ilk temasları bu alışverişle başlamış olmalıdır.
3. Akif, 28 Nisan 1935 tarihinde Emine Abbas Hanımefendi'ye yazdığı mektubunda Temmuz ayında Antakya'ya gideceğini yazdığına göre, davet daha önce yapılmış ve seyahat buna göre planlanmış olmalıdır. M.Ertuğrul Düzdağ, **Mehmet Akif Mısır Seyahati ve Kur'an Meâlî**, s.102
4. Ali İlmi Fani, **Bir Yüzelliliğin Mektupları - Ali İlmi Fânî'den Rıza Tevfik'e Mektuplar**, s.96. Davetin sahibi, Antakya ağalarından **Cemil Bereket**'tir. Bereket astımdan rahatsız olduğu ve havası iyi geldiği için her yıl Hilvan'a gitmektedir. Akif'le orada tanışmışlardır. Kendisi rahatsız olduğu için Akif'e daveti ilemek ve eşlik etmek üzere yerine Ali İlmi Fani'yi göndermiştir.

5. Cemal Kutay, **Necid Çöllerinde Mehmet Akif**, İstanbul 1978, s. 252-253
6. **Yenigün** 11 Ağustos 1935
7. Şimdiki Antik Beyazıt Otel.
8. Eski Halep Mebuslarından Rifat Ağa'nın oğlu ve Suriye'nin eski Cumhurreisi Rifat Bereket'in kardeşi olan Cemil Bey Aralık 1936'da vefat etmiştir. Âsaf Yahya, Cemil Bey'in vefat tarihine şöyle tarih düşmüştür:
- “Gonce-i ömrü şebâbında hazân-dîde olup
Sarsar-ı sâ-m-ı ecel ile sarardı soldu
Geçerek dağdağasından bu sırât-ı ömrün
Gülşen-i adne Cemîl Beg Berekât yol buldu.”*

Hicrî 1355/ Miladi 1936-37

Hüseyin Güfta, **Antakyalı Şair Yahyâzade Âsaf-Hayati, Edebi Kişiliği ve Şiirleri**, Antakya 1999, s.129

9. Ali İlmi Fani, **Bir Yüzelliliğin Mektupları** s. 105 (M.C. Kuntay'dan), M.Ertuğrul Düzdağ, a.g.e. s. 105

10. Ali İlmi Fani, **Bir Yüzelliliğin Mektupları** s.98-99. Rasim Adalı ile 18.3.1983'te yaptığımız görüşme. Rasim Bey'in ifadesine göre, Şair Maşukiye'de gittikleri Adalı Mehmet Efendi'nin bahçesinde bir köpeğin saldırısına uğradığından ve tekrar davet edildiğinde gitmeyi reddetmiştir.

10/a. Şairin Emine Abbas Hanımefendi'ye yazdığı mektuptan. M.Ertuğrul Düzdağ, **Mehmet Akif Mısır Seyahati ve Kur'an Meâli**, s.104-105

11 . Ali İlmi Fani, **Bir Yüzelliliğin Mektupları**... s. 98-99

12.Cemal Kutay, **Necid Çöllerinde Mehmet Akif**, s.252-253

13. Mehmet Akif, **SAFAHAT**, 10. baskı, s. 568. Dîpnotta bu kıt'anın yerinin ve tarihinin bulunamadığı kaydedilmiş, K.T.B. baskısında (1987) kıt'anın altına 1935 tarihi konulmuştur. Doktor Mesut Fani Bilgili şairin bu dördlüğü kendi evinin penceresinden Asi'yi seyrederken söylediğini kaydeder. (Mesut Fani Bilgili, **Atatürk'ün Hayat Felsefesi**, Antakya 1938, s.33) Akif'in Mesut Fani'nin evine gittiğine dair en küçük bir bilgi yoktur. Kendileriyle 1983 yılında mülâkat yaptığımız merhum Memduh Halefoğlu ve merhum Mehmet Burç, Mehmet Akif'in bu dördlüğü ilk defa Kışla'nın alt tarafında, Asi kenarında birkaç kişilik bir grupta birlikte yürüyüş yaptıkları sırada söylediğini ifade etmişlerdi. Ali İlmi Fani de bunu doğrulamaktadır. (H. Basri Çantay, **Akifname**).

14. Mesut Fani Bilgili, **Atatürk'ün Hayat Felsefesi**, Antakya 1938, s.33. Kitap, adına yakışır derinlikte bir içerikten yoksundur. Yazarı, askerın Hatay'a girişı dolayısıyla, çarpıcı bir isim olur, satışı artar düşüncesiyle böyle bir isim seçmiştir.

15. Ali İlmi Fani, **Bir Yüzelliliğin Mektupları**, s. 99

16. Ali İlmi Fani, **Bir Yüzelliliğin Mektupları**, s. 102

17. M.Ertuğrul Düzdağ, **Mehmet Akif Mısır Seyahati ve Kur'an Meâli**, s.104-105

18. **Yenigün**, 28.6.1936

19. Âsaf, şiir defterinin 26. sayfasında bu konuda şunları yazmıştır (Sadeleştirerek): “Mehmet Akif Efendi'yi şahsen tanımıyor, eserleriyle, güzel yazılarıyla tanıyordum. Mağfur-ı müşarüniyleh hazretlerinin hakikaten ilim irfan yönünden ne kadar güçlü bir kişi olduğuna kıymetli eserleri şahittir. Son zamanlarda Antakya'yı teşriflerinde kendisiyle daima görüşmek ve sohbet etmek şerefine mazhar olmuş ve birbirimizi sevmiştik. Onun sohbet meclislerinde bulunan bazı ahbablarımlın merhumun vefatına dair bir tarih yazmamı istemeleri üzerine hem merhumun ruhuna dua, hem de kederli ailesini taziye için güzel bir sebep kabul ederek, merhuma olan aşırı sevgimin verdiği cesaretle, onun yüce erdemliliğine lâayık olamayacağını bildiğim halde, şu naçiz tarihimi yazmak cesaretinde bulundum. Yoksa bu husustaki aczimi takdir edemediğimden değildir”. Hüseyin Güfta, **Antakyalı Şair Yahyazade Asaf- Hayati, Edebi Kişiliği ve Şiirleri**, Antakya 1999, s.130

20. Şiir, Ali İlmi Fani'nin öğrencisi Merhum Dr. Edip Kızıldağlı'nın ezber okuyuşundan yazılmıştır. Bu şiirin Ali İlmi Fani af çıkıp Hatay'dan ayrılmadan önce yazılmış olması gerekir. Öyle olmasa o sırada lise öğrencisi olan Edip Kızıldağlı'nın bu şiiri duyma ve öğrenme imkânı olmazdı. Nitekim Akifname'de bu şiirin altında 9 Mart 1937 tarihi vardır. (Hasan Basri Çantay, **Akifname** (Mehmed Akif) Ahmed Said Matbaası, İstanbul 1966). Yazılış sebebi, 27 Ocak 1937'de Milletler Cemiyeti'nde İskenderun Sancağı'na bağımsızlık verilmesi kararıdır. Şu kaynakta da şiirin metni mevcuttur: **İslâm-Türk Ansiklopedisi Mecmuası**, Sayı 72, İstanbul 1947, s.11

21. **Yenigün**, 29.12.1938

22. **Yenigün**, 30.12.1938

23. **Yenigün**, 30.12.1938

24. 1940'lı yıllardaki anma törenlerine örnekk olarak bkz: **Atayolu**, 27.12.1944
25. Osman Dokuzoğuz, **Güz Yağmuru**, Yayına hazırlayan: Mehmet Tekin, Antakya 2001, s. 24
26. Mehmet Akif Ersoy, **Safahat**, s.574

Kaynakça

Yazılı Kaynaklar

- Atayolu- Günlük gazete (Antakya), 1944
Bilgili, Ali İlmi Fani, **Bir Yüzelliliğin Mektupları- Ali İlmi Fânî'den Rıza Tevfik'e Mektuplar**, Hazırlayanlar: Abdullah Uçman, Handan İnci, Kitabevi yayını, İstanbul 1998
Bilgili, Mesut Fani, **Atatürk'ün Hayat Felsefesi**, Antakya 1938
Çantay, Hasan Basri, **Akifname** (Mehmed Akif) Ahmed Said Matbaası, İstanbul 1966
Dönmezer, Sulhi, "Akif'in cenaze töreni", **Tercüman**, 5.1.1987
Dülger, Bahadır R., "Bir acıklı hikâye", **Marmara**, Sayı 6, Kânunsani 1937
Düzdağ, M.Ertuğrul, **Mehmed Akif Mısır Hayatı ve Kur'ân Meâli**, Şule Yayınları, İstanbul 2003
Ersoy, Mehmet Akif, **Safahat**, Eseri tertip eden: Ömer Rıza Doğrul, Baskıya Hazırlayan: M.Ertuğrul Düzdağ, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul İstanbul 1975
Hüseyin Güfta, **Antakyalı Şair Yahyazade Asaf -Hayatı, Edebi Kişiliği ve Şiirleri**, Antakya 1999
Güneyde Kültür, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi (Antakya),1989-2008
Hatay, Aylık dergi (İskenderun), 1986
Hatay'da Kütüphane Haftası, Yıllık Bülten, (Antakya) 1986
Hiçyılmaz, Ergun, **Belgelerle Teşkilat-ı Mahsusa**, Ünsal Yayınları, İstanbul 1979
İslâm-Türk Ansiklopedisi Mecmuası, Sayı 72, İstanbul 1947
Kutay, Cemal, **Necid Çöllerinde Mehmet Akif**, İstanbul 1975
Mehmet Akif Ersoy, (Ölümünün 50. yılı.), Hatay Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 27.12.1986
Ortaç, Yusuf Ziya, **Portreler**, İstanbul 1960
Ozansoy, Munis Faik, "Mehmed Akif" **Marmara**, Sayı 6, Kânunsani 1937
Tansel, Fevziye Abdullah, **Mehmet Akif-Hayatı ve Eserleri**, İstanbul 1945
Tekin, Mehmet ve diğerleri, **Hatay'da Eğitim ve Kültür**, Ankara 1983
Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi III, Dergâh Yayınları, İstanbul 1979
Türk Edebiyatı-Mehmed Akif Anıt Sayısı, Sayı 158, Aralık 1986
Yenigün Gazetesi (Antakya),1938
Ziya İlhan (Zaimoğlu), "Mehmet Akif'i Niçin Seviyoruz - Mehmet Akif'i Niçin Sevmiyoruz?" **Hatay**-Günlük gazete , (İskenderun),1939

Kaynak Kişiler

- Edip Kızıldağlı (Merhum)
Fatın Müftüoğlu (Merhum)
İhsan Alibaba (Merhum)
Mehmet Burç (Merhum)
Memduh Halefoğlu (Merhum)
Rasim Adalı

Resimler

Resim 1: Mehmet Akif'in Antakya seyahatinde izlediği yol.

Resim 2: Ali İlmî Fani

Resim 3: Yeniğün Gazetesinin Mehmet Akif'in Gelişini Haber Veren Nüshası.

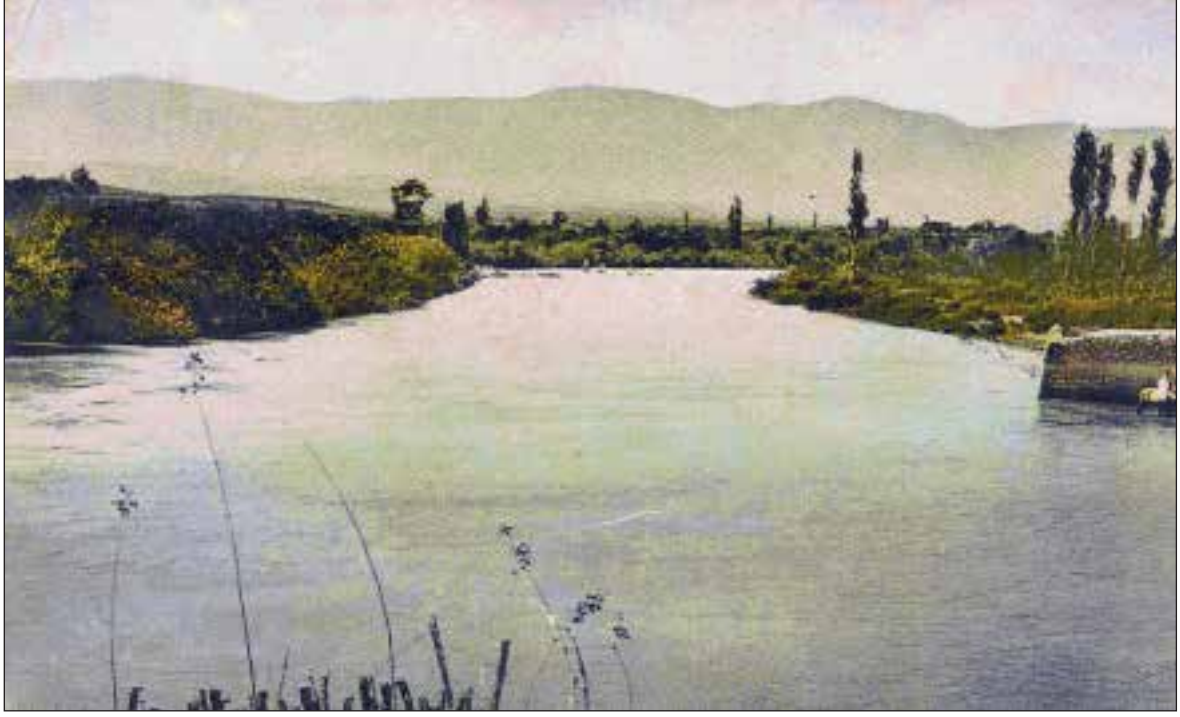

Resim 4: Antakya'da Mehmet Akif'in Kaldığı Ev. (Cemil Bereket'in Konağı)

Resim 5: Cemil Bereket'in Konağının Bugünkü Hali. (Antik Beyazıt Hotel)

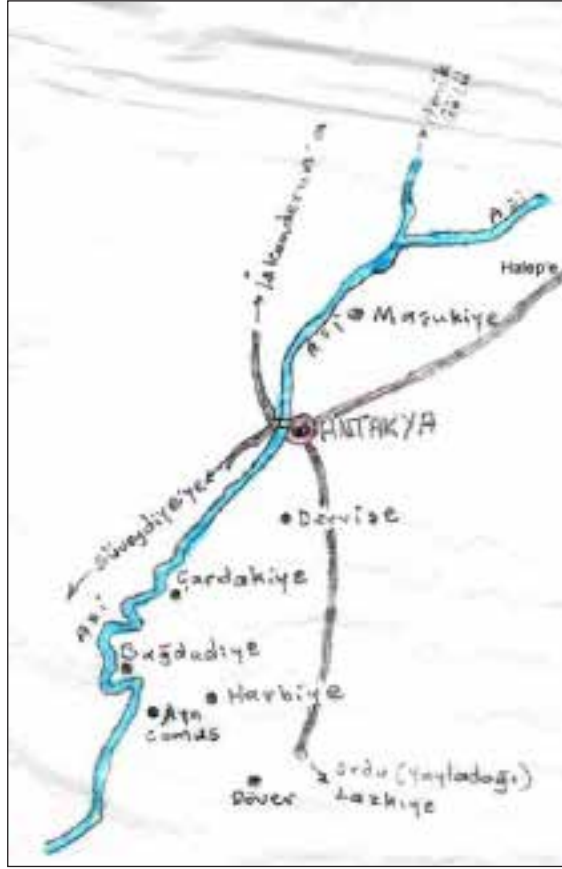

Resim 6: Cemil Bereket Konağından Asi Nehrinin Görünüşü (1930'lu Yıllar)

Resim 7: Asi Nehri'nden Bir Görünüş (1930'lu Yıllar)

Resim 8: Antakya'da Mehmet Akif'in Davet Edildiği Yerler

Resim 9: Mehmet Akif'in Tarif Ettiği Antakya

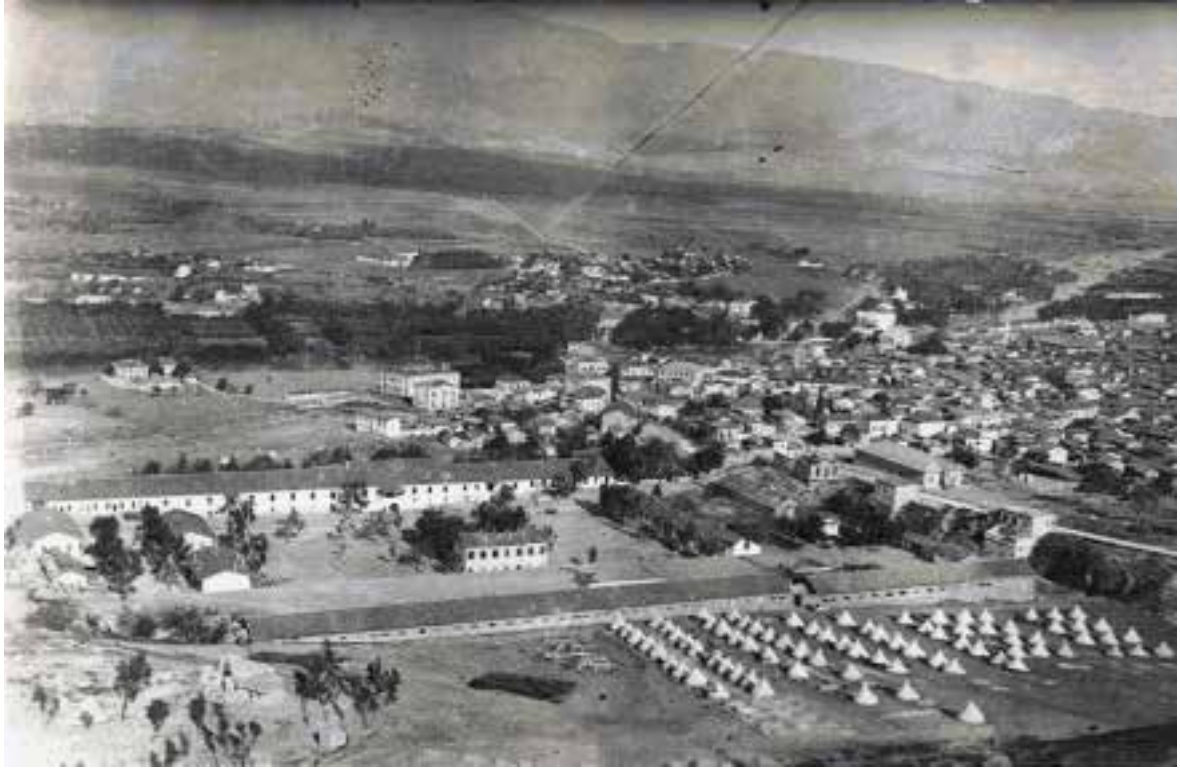

Resim 10: Ön Sıra: Gazeteci Şükrü Balcı, Ali İlmi Fani, Refik Halit, Mesut Fani (Antakya Yaylalarında)

Resim 11: Mehmet Akif'in Ayn Camus Köyünde Kaldığı Konak (1990'lı Yıllarda Yıkılmıştır)

Resim 12: Kışla ve Çevresinin Tepeden Görünüşü

Resim 13: Hatay Devlet Reisi
Tayfur Sökmen

Resim 14: Hatay Devleti Bayrağı

SA'DÎ'NİN EDEBİYATIMIZA ETKİSİ VE M. ÂKİF'İN SA'DÎ'DEN YAPTIĞI ALINTILAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet TEMİZKAN*

Bilindiği gibi, Sa'dî-i Şirâzî, sadece Farsların değil, bütün Müslüman doğu dünyasının en parlak yıldızlarından biridir. Kaleme almış olduğu Bostan ve özellikle Gülistan adlı eseri, dünyadaki pek çok dile tercüme edilmiştir. İki yüzden fazla çevirisinin bulunduğu bilinmektedir. Tercüme edildiği dillerden biri de, Türkçedir. İlk defa, on dördüncü yüzyılda Seyf-i Sarayî tarafından Kıpçak Türkçesine çevrilen Gülistan, Şahidî İbrahim Dede, Sûdî Bosnavî, Kilisli Rifat Bilge ve Hikmet İlaydın ... gibi isimler tarafından da tercüme ve şerh edilmiştir.¹ Gülistan, hem tercüme hem de medreselerde ders kitabı olarak okutulan orijinal haliyle, Türkler tarafından en çok okunan eserler arasında yer almıştır. Bunun tabîi bir sonucu olarak da, Sa'dî, şairlerimizin fazlaca etkilendiği birkaç Fars şairden biri olmuştur. Türkmen edebiyatı tarihinde, Türkmen şairler üzerindeki etkisinden dolayı, kendisine beş sayfalık yer ayrılmıştır.² Özellikle klasik Türkmen şiirinin Azadî ve Magtım-gulî gibi önde gelen temsilcileri üzerindeki etkisi, çok belirgindir.

Pek çok Türk şair, Sa'dî'yi hürmetle anmış; ondan uzun veya kısa alıntılar yapmış ya da çeşitli vesilelerle Gülistan'ına yer vermiştir. Bilindiği gibi, gülistan sözlük anlamıyla "gül bahçesi" demektir. Kelimenin eser adı olarak kullanılması ise, söz konusu eserde gül bahçelerindeki güzelliklere benzer güzellikler bulunmasından dolayıdır.³ Divan şiirinde gülistan, genellikle, sevgilinin yüzü için bir benzetilen olarak tasavvur edilir. Gülistan kelimesine, tevriyeli olarak kullanılmak suretiyle, sözlük anlamı yanında Sa'dî'nin eserini çağrıştıracak şekilde de yer verilir. Mesela, divan şiirinin büyükleri arasında yer alan Necatî Bey, sevgilisinin yüzünü gülistana benzeterek gülistan ile Sa'dî'nin eseri olan Gülistan arasında tevriye sanatı yapmıştır.⁴

Divan şiirinin bir başka büyüğü olan Ahmet Paşa ise, bir beytinde hem Bostan'a hem de Gülistan'a yer vermiş, Bostan'ın sözünü sulayan lutf suyu olduğunu belirtmiş; Gülistan'ı ise, sözünün benzetilene olarak kullanmıştır. Benzetme yönü olan "hoşluk"da, kendi şiirinden çok Gülistan'ın niteliğidir:

*Bûstânun sözüümün lutfı suyudur suvaran
Ki hemîşe hoş olur Sa'dî Gülistanı gibi⁵*

Divan şiirinin en büyükleri arasında sayılan Hayalî Bey de, "... şiirini renkli bir gülistana benzetirken, ona bülbül olarak da Sa'dî'nin ruhunu münâsip görür."

*Hayâlî rûh-ı Sa'dî yaraşurdu andelîb olsa
Diyâr-ı Rûmda nazmum gibi rengîn gülîstânâ⁶*

1 İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara ?, s. 192-193.

2 **Türkmen Edebiyatının Tarihi**, (Redaktör: C. A. Garriyev), Türkmenistan İlimler Akademiyası "İlim" Neşriyatı, Aşkabat 1975, I. Tom, s. 148-152.

3 Beşir Ayvazoğlu, **Güller Kitabı**, Ötüken Neşriyat, III. Baskı, İstanbul 1996, s. 58.

4 Mehmed Çavuşoğlu, **Necatî Bey Divanı'nın Tahlili**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s. 138.

5 Harun Tolasa, **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1973, s. 314-315.

6 Cemal Kurnaz, **Hayalî Bey Divanı Tahlili**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 122.

Sa'dî'yi saygıyla anan ve ondan alıntılar yapan şairlerimizden biri de, Mehmet Âkif Ersoy'dur. Her şeyden önce, Sa'dî ile Âkif'in benzer şartların çocukları olduğu hatırlanmalıdır. Sa'dî'nin yaşadığı dönemde Moğol istilası, Âkif'in yaşadığı dönemde ise, bir sürü devletin Anadolu'yu işgali söz konusudur. Ortam veya şartların (kontekst) metin (tekst) üzerindeki etkisine, iki şairin din karşısındaki tavırlarının ve mizaçlarının benzerliği de eklenince, sorumlu birer kalem sahibi insan olarak verdikleri mesajların –bir dereceye kadar- benzer ya da ortak oluşunu anlamak kolaylaşmaktadır. M. Âkif, kendisinden yedi asır önce benzer şartlarda yaşamış olan Sa'dî'den söylediklerini destekleyecek alıntılar yapmakta bir sakınca görmemiş, tam aksine fayda görmüş olmalıdır.

Hatırlanacağı gibi, Mehmet Âkif, İstiklal Harbi'ne hem hitabeti hem de şiirleri ile iştirak etmiştir. Başka bir ifadeyle, halkın İstiklal Savaşı'na desteğini ve iştirakini sağlamak amacıyla, hem kürsülerde vaaz etmiş hem de tesir ve teşvik derecesi yüksek şiirler kaleme almıştır. Vaazlarında ve şiirlerinde zafere olan kesin inancını ifade etmiş ve bu inancını halkla paylaşmaya çalışmıştır. Her nimetin bir külfeti olduğunu bilen şair, zafere bedelinin de azim ve gayret olduğunu sık sık tekrarlamıştır. Onun şiirlerindeki hâkim temalardan biri de, azim, gayret ve tevekküldür. Elbette, azim ve gayret tevekkülden önce gelmektedir. Mehmet Âkif'in Sa'dî'den yaptığı alıntılar, kendi fikrî yapısına uygun mesajlar veren, yani azmi ve gayreti yücelten ve başarının şartı veya mimarı olarak gösteren ifadelerdir. Bilindiği gibi Gülistan, sonunda önemli bir ders veren, genellikle kısa hikâyelerden meydana gelmektedir. Mesajın, çarpıcı bir hikâyeye bağlı olarak verilmesi, doğrudan doğruya verilmesinden daha önemlidir. M. Âkif, zaman zaman vermek istediği mesajı çarpıcı bir hikaye ile de desteklemek istemiş; ancak, bu hikâyeleri kendisi uydurmak yerine, asırlardan beri tekrar edilen ve kendisi tarafından da çok iyi bilinen Gülistan'daki hikâyelerin arasından seçip almakta bir sakınca görmemiştir. Zaten, yakın dostluğu daimî olan Mithat Cemal Kuntay ile yaptığı sohbetlerden,

daha doğrusu münakaşalardan birinde, Sa'dî'yi Acemin en büyük şairi olarak kabul ettiğini açıkça söylemektedir. Sa'dî'nin küçük hikâyelerinin kendisini saatlerce düşündürdüğünü belirtmektedir.

Mehmet Âkif, büyük hikmetler söylemek için uzun vak'alar yazmaya gerek olmadığı kanaatindedir. Mithat Cemal ise, mekteplerde ders olarak okutulduğu için Sa'dî'yi pek sevmemekte; buna karşılık Hayyam'a bayılmakta, Hayyam'ın fırtınanın şarabını devirmesi neticesinde "*Allahım, ben içtim, sen mi sarhoş oldun?*" şeklindeki nârâsı ve bu nârâdaki derin felsefe karşısında çıldırdığını söylemektedir. Bunu, Hayyam'ın Acemin en büyük şairi olduğu şeklindeki kanaatini de ekleyerek Âkif'e söylediğinde, ondan ders niteliğinde bir cevap almıştır. Aslında bu cevap, Mithat Cemal'in şahsında herkese verilmiş bir derstir ve Âkif'in edebiyat anlayışını yansıtmaktadır: Mehmet Âkif, Acemin en büyük şairinin Hayyam değil, Sa'dî olduğunu söylediğinde, Mithat Cemal'in "*Hani mekteplerde okuduğumuz Sa'dî?*" şeklindeki itirazı üzerine, La Fontaine'nin de mekteplerde okutulduğunu söyler ve "*Çocuklara okutuyorlar diye büyük şair değil mi?*" diye de sorar. Fikrinde ısrar eden Mithat Cemal'in itirazı (ya da savunması) aynen şöyledir: "*Sa'dî! Gülüstan'ında iki kere iki hep dört eder, hani kıssadan boyuna hisse çıkarır, bu adam büyük şair de koca Hayyâm, asırlık fikirleri iki beyitle yıktığı halde; yahut koca Firdevsi, altmış bin beyitli kitap yazdığı halde büyük şair değil, öyle mi?*" Âkif, dersini işte bu itiraza veya savunmaya cevabında verir:

"...Hayyâm'ın kıymeti, 'intrinseq' bir kıymet değil... Kabul edilmiş fikirleri kabul etmemekten çıkan yalancı bir kıymet..." Firdevsî hakkındaki değerlendirmesi ise şu şekildedir: "...senin 60.000 beyitli Firdevs'in yok mu? Hani Avrupalıların da 'Dünyaya gelen şairler içinde Homer'den sonra en büyükleri dedekleri Firdevsî... onun 60.000 beyitli kitabı Bostan'ın sekiz beyitli hikayesi kadar insanlığa hizmet etmemiştir, bunu bil." ⁷

Bu kısa ifadelerinden anlaşılmalıdır ki, şaire göre, bir eserin edebî olmasının, büyük eser olmasının ölçüsü, hacmi değildir... Kabul edilmiş fikirleri kabul etmemek ve bunu mısralar halinde dile getirmek de, büyüklük değildir. Büyük şair ve büyük eser, verdiği mesajlarla insan davranışlarının daha olumluya yönelmesinde etkili olan şair ve eserdir. Büyüklüğün ölçüsü, kısaca "insanlığa hizmet"tir.

Sadece yakın dostlarıyla yaptığı sohbetlerinde değil, **Safahat**'inde da sevdiği ve okuduğu isimleri söylemekte bir sakınca görmeyen Âkif,

*Ben ki Attâr ile Sa'dî'yi okur severim*⁸

diyerek, Attar ile birlikte, Sa'dî'yi okuduğunu ve bildiğini ifade etmektedir. Aldığı her hikayenin başında da, hikayenin sahibini yani Sa'dî'yi anmıştır. Onun hakkında kullandığı sıfatlar da, ona karşı beslediği duyguların birer ifadesidir.

Bu kısa girişten sonra, Âkif'in Sa'dî'den yaptığı alıntıları tanıtmaya ve değerlendirmeye geçebiliriz.

Safahat'taki ilk alıntıda Sa'dî, yaptığı bir çöl yolculuğunu anlatmaktadır. Kendisi, uykuya daldığı için çölde kalmış; istirahatinden fedakârlık yapanlarsa, çölü geçip menzil-i maksuda ermişlerdir. Şair, burada

7 Mithat Cemal, **Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif**, Türkiye İş Bank. Kültür Yay. , Ankara 1986, s. 60-62.

8 Mehmet Âkif, **Safahat**, (Tertip eden. Ömer Rıza Doğrul), İnkılâp Yayınevi, 18. Baskı, İstanbul 1984, s. 369.

deveciyi konuşmakta, daha doğrusu kendi düşüncelerini onun ağzından vermektedir:

Ser-menzili merâma varır, durmayıp giden;
Yoktur necât ümîdi bu çöllere geçilmeden.
Heyhât, yolda böyle düşen uyku derdine,
Hep yolcular gider de kalır kendi kendine!⁹

Âkif, daha sonra, Sa'dî'nin devecinin ağzından söylediklerini yorumlar ve o da kendi fikirlerini Sa'dî'ye söyler:

Varmak istersen -diyor Sa'dî- eğer maksada,
Tuttuğun yollar tükenmekten muarrâ olsa da;
Şedd-i rahl et, durmayıp git, yolda kalmaktan sakın!
Merd-i sâhib-azm için neymiş uzak, neymiş yakın?
İbret al erbâb-ı ikdâmın bakıp âsârına:
Dağ dayanmaz erlerin dağlar söken ısrârına.
Menzil-i maksûda varmazsın uyanmazsan eğer...
Var mı bak, yollarda hiç bîdâr olanlardan eser?"¹⁰

Burada tavsiye edilen ve her türlü zorluğa çare olacağı söylenen iki şey vurgulanmaktadır: Yukarıdaki mısralarda da geçen "azim sahibi olmak" ve "bîdâr (uyanık)

olmak". Buradaki "çöl" kelimesinin de sadece gerçek anlamıyla kullanılmayıp bir sembol olduğu, aynı şekilde "bîdâr" kelimesinin de hem gerçek hem de mecazî anlamıyla kullanıldığı dikkate alınır, metnin sahip bulunduğu anlam derinliğini kavramak, zor olmayacaktır.

Safaha'taki ikinci alıntı, Sa'dî'nin

Ömr-i giran-mâye der in sarf şü'd
Tâ çîherom sayf, çipûşem şitâ!

şeklindeki beytidir ve

Yazda yiyim, kışta giyim derdine
Sarf olunup buldu ömür intihâ!¹¹

anlamına gelmektedir. Mehmet Âkif, bu iki mısrayı, Sa'dî'nin doksan yıllık ömrünün nihayeti ya da özeti olarak görmektedir. O, âlemin "cedel-gâh-ı maîşet" olmasına, daha doğrusu insanların âlemi bu hale getirmesine bir anlam verememektedir. Sa'dî'yi "asr-ı fazilet" olarak nitelendiren Âkif, maîşet endişesini Sa'dî gibi birinden işitmenin korkunç bir şey olduğunu söylemektedir. Sa'dî, insan üstü bir hürriyet, yani tam bir hürriyet fikrine sahiptir. Buna rağmen maîşet kaygısı taşıdığına göre, hiç kimse âzâdeliğin adını ağzına almamalıdır. Âkif'e göre, maîşeti tek endişe olarak görmek, bir nevi esarettir.

Safahat'taki üçüncü alıntı, "Azim" başlıklı şiiirdir. Bu şiir, "Şarkın rûhu ve kemâli" olarak vasıflandırıldığı Sa'dî'nin anlattığı bir olayı, -hakikat dersi olarak nitelendirip- meâlen aktararak başlamakta ve bu olaya bağlı olarak kendisinin yaptığı değerlendirme ile bitmektedir. Sa'dî'nin anlattığı bu olay da, yine bir çöl yolculuğunda yaşanmıştır ve özet olarak şöyledir:

Sa'dî'nin de içinde bulunduğu beş on kafil, sahrada yolculukta. Gündüz yürüyüp gece bir menzile gelirler. Çok geçmeden, Sa'dî bir adamın endişe ve telaş içinde koştuğunu görür. Adam, çocuğunu kaybetmiştir. Menzildeki bütün haymeleri dolaşır ve gördüğü taşı bile oğluna yorar. Şair, tam da "Âvâre peder, nerede bulacaksın?" diyeceği sırada, adamın çocuğunu elinden tutarak mutlu bir şekilde kendilerine doğru geldiğini görür. Adam, deveciye yaklaşır ve çocuğunu nasıl bulunduğunu anlatmaya başlar: Baba, karşısına çıkan her şeye "o!" demiş, tahmininde defalarca aldansa da azminden bir şey kaybetmemiş ve ümitsizliğe asla düşmemiştir. Kumsalda yüzmüş, karanlığın derinliklerine dalmış ve nihayet Allah'ın inayetiyle çocuğunu karşısında görmüştür...

Âkif, olayı Sa'dî'nin ağzından bu şekilde aktardıktan sonra, onun bu ifadeleriyle bize bir "irfan mesleği" öğrettiğini söylemektedir. O da, bir maksat uğrunda koşan bir kimsenin azmini kaybetmemesi ve ümitsizliğe düşmemesi şartıyla, maksadına mutlaka ulaşacağıdır. Çünkü, kişi azim ve gayret ettikten sonra, Allah'ın tevfinin zuhur etmemesi mümkün değildir. Ümit yolu birkaç kez başarısızlıkla kapansa da, insan azmini yitirmemeli ve ümitsizliğe düşmemelidir. Şiir, ye'se düşenin halini anlatan mısralarla tamamlanmaktadır. Âkif de, zaten vereceği mesajı burada vermektedir:

9 Safahat, s. 28.

10 Safahat, s. 29.

11 Safahat, s. 34.

*Ye'sin sonu yoktur ona bir kere düşersen
Husrâna düşersen, çıkamazsın ebediyen!
Mahkûm olarak ye'se şu bî-çâre peder de,
Evlâdını şâyed o karanlık gecelerde
Vaz geçmiş olaydı aramaktan, ne bulurdu?
Elbet biri candan, biri cânandan olurdu!¹²*

Safahat'ta, "Acem Şâhı" başlığını taşıyan ve iki bölümden meydana gelen bir şiir bulunmaktadır. Bu şiirin birinci bölümünü Mithat Cemal, ikinci bölümünü ise Mehmet Âkif yazmıştır. her iki bölümün başında da Sa'dî'den birer beyit bulunmaktadır.

Mithat Cemal Kuntay tarafından yazılan birinci bölümün başındaki beyit
*Be-merdî ki mülk-i serâser zemîn
Ney-rezd ki hûnî çeked ber zemîn*

şeklinde dir. Dipnot olarak, beytin Türkçe tercümesi de şu şekilde verilmiştir:

*Yiğitlik namuna ederim yemin
Ki arzın tamamen hâkimiyeti
Değmez bir damlacık kan akmasına
Cerh rimesi zulmün kalb-i milleti¹³*

Mehmet Âkif tarafından yazılan ikinci bölümün başındaki beyit ise,

*Riyaset be-dest-i kesânî hatâst
Ki ez-destişân desthâ ber-hudâst*

şeklinde olup Türkçe tercümesi de, yine dipnot olarak şöyle verilmiştir:

*Zalim ellerinden halkın elleri
Allah'a açılmış hükümdarların
Hükûmet tahtında kalması hata
Onları oradan çekip kaldırın¹⁴*

Şiirde ve Sa'dî'den yapılan alıntılarda, devlet başkanlarının âdil olması ve özellikle zulümden uzak durması gerektiği vurgulanmaktadır. İran şahının zulüm ve baskıları tasvip edilmemekte ve söylenenler şarkın şair filozofu Sa'dî'den alınan beyitlerle desteklenmektedir. Bu şiirden anlaşılmaktadır ki, Âkif, sadece "dış mücadele" ile ilgilenmemekte; "iç mücadele" ile de ilgilenmektedir. O, halka yaptığı zulümlerle "maskeli vicdan"a sahip Garbın bile vicdanını sızlattığını söylediği Şah'a, ağır bir dille hakaret etmekten de geri durmamaktadır.

"Vâiz Kürsüsü"nde isimli şiirde de, Sa'dî'nin bir hikayesine yer verildiğini görmekteyiz. Bu şiirin teması da, azim ve tevekküldür. Âkif, azmin ve tevekkülün bir arada bulunması gerektiği kanaatindedir. Bir âyetin "... onları affet, onlara mağfiret dile, iş hakkında onlara danış, fakat karar verdin mi Allah'a güven..." şeklindeki Türkçe mealini de manzum olarak şiirine alan şair, bacaklarını uzatıp yatan ve "Bakalım Cenâb-ı Hak ne yapar?" diyen kimseye, Allah'ın ne yapacağını anlatmak için "Senin şu halini Sa'dî ne hoş hikaye eder?" diyerek Sa'dî'den bir hikaye anlatır: Kalenderinin biri, nasibini aramak üzere sabahleyin köyünden çıkar. Dönüşte de, köye varmadan akşam olur. Kırdan, güneş batıp karanlık bastırınca, yerde yatamayacağını anlayıp bir ağaca çıkar. Ağaçta beklerken, kötürüm olmuş bir tilkinin açlık iniltisini işitir... Az sonra, kuvvetli dişleriyle bir ceylan tutan aslan, vadiye iner. Ağaçtaki kalenderi de, aç ve topal tilki de, sessizce onu izlemeye başlar. Aslan avını yiyip ormana dalınca, kötürüm tilki efendisinin artığıyla karnını doyurup yatar. Bu manzara karşısında, ağaçtaki kalenderi şöyle düşünür:

*Cenâb-ı Hak ne kadar merhametli, görmeli ki:
Açım! Demekle amel-mende bir topal tilki,
Ayağına gönderiyor rızkın en mükemmelini...
O halde çekmeli insan çalışmadan elini.
Değer mi koşmaya akşam, sabah, yalan dünya?
Dolaşmayan dolaşandan akıllı... Gördün ya:*

12 Safahat, s. 67.

13 Safahat, s. 79.

14 Safahat, s. 82.

*Horul horul uyuyor kahpe tilki, senden tok!
Tevekkül etmeli öyleyse şimdiden tezi yok.
Yazık bu ana kadar çektiğim sıkıntılara!...*¹⁵

Sabah olunca da dağ başında bir mağaraya çekilir. Birinci gün ne gelen olur ne de giden. İkinci gün, eriyip süzölmeye, üçüncü günse büzölmeye başlar. Tâkati kesilip uzandığında da işittiği şu sesle silkinip uyanır:

*Dolaş da yırtıcı arslan kesil, behey miskîn
Niçin yatıp, kötürüm tilki olmak istersin?
Elin, kolun tutuyorken çalış, kazanmaya bak!
Ki artığınla geçinsin senin de bir yatalak.*¹⁶

“Vaiz Kürüstünde” şiirinin ve şiirde yer verilen alıntıların teması, çalışmaktır. Kişi, elinden gelen her şeyi yaptıktan sonra, işi Allah’a havale etmelidir. Şiirin devamında, Hz. Ömer’in mütevekkil olduklarını söyleyen kümeyi kamçıyla dağıttığını söylemekte ve onlara “Gidip ekin” dediğini aktarmaktadır.

“**Demek: tevekkül eden, önce mutlaka ekecek;**” mısraıyla şair, tevekkülün ne demek olduğunu veciz bir üslupla ortaya koymaktadır. Daha sonra, Hz. Mevlânâ’dan da bir hikayeye yer veren Âkif, söylemek istediği asıl şeyi, yani vermek istediği asıl mesajı, “**Demek ki kurtuluruz biz bugün olursak adam.**” mısraıyla, âdeta zihinlere kazımaktadır.

Sonuç olarak, Mehmet Âkif’in İslamı bilen bir şair olarak, dinin yanlış anlaşılmasına, özellikle miskinlik ve tembelliğin “tevekkül” dairesinin içine alınarak –âdeta- İslamlaştırılmasına tahammül edemediğini söyleyebiliriz. İçinde bulunduğumuz duruma düşmemizde, bu anlayışın da payı vardır. Kurtuluşumuzun şartlarından biri de, bu anlayışın doğru olmadığını anlamamız ve onu terk etmemizdir. Bu yüzden, Âkif, İslamda miskinlik ve tembelliğe yer olmadığını, bunların hurafe olduğunu belirtmekte; dinin azmi, çabayı, her türlü gayreti göstermeyi emrettiğini sık sık ifade etmiştir. Söylediği şeylere âyetleri, hadisleri ve geçmişin büyüklerinden aldığı hikayeleri delil olarak gösteren Âkif, doğunun en parlak yıldızlarından biri olan Sa’dî’ye de yer vermiştir. Onun için yüceltici sıfatlar kullanan, onu okuduğunu ve sevdiğini söyleyen şair, azim ve gayretin önemini anlatırken, Sa’dî’nin konuyla ilgili hikayelerinden alıntılar yapmıştır. Hayatı mücadele ile geçen Âkif, bir yandan cehaletle ve hurafelerle boğuşmuş, bir yandan da Millî Mücadele’nin içinde yer alarak, şiirleri ve hitabetiyle halkın zafere inanmasını ve bu mücadeleye katılmasını sağlamaya çalışmıştır. Divan şairlerinin –daha çok- kelime oyunları yaparak andıkları Gülistan’ı ve Sa’dî’yi, Mehmet Âkif, mücadelesindeki güç kaynaklarından biri olarak kullanmıştır. Bu yönüyle diğer şairlerden ayrılan Âkif, Sa’dî’yi –âdeta- Millî Mücadele’nin içine almış, ölümünden yaklaşık yedi asır sonra verilen var olma kavgasının önemli bir destekleyicisi, adsız bir kahramanı haline getirmiştir.

15 Safahat, s. 273.

16 Safahat, s. 274.

MEHMET AKİF'İN BERLİN HATIRALARI'NDA BATI(LI) İMGESİ

Mehmet UYSAL*

Giriş

Mehmet Akif, *Berlin Hâtıraları*'nı Birinci Dünya Savaşı esnasında, Çanakkale Savaşı'nın en yoğun olduğu günlerde, 5 Mart 1915'te Berlin'de yazmıştır. Bilindiği gibi Akif, Birinci Dünya Savaşı sırasında görevli olarak Almanya'ya ve Hicaz'a (Necid) gitmişti. İngilizler ve Fransızlar, sömürgelerinden topladıkları Müslüman askerleri, “[Almanlar]İstanbul'u işgal edip halifeyi esir aldılar!” propagandasıyla aldatarak Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Almanların üzerine sürüyorlardı. Batı cephelerinde yapılan muharebelerde Almanlar, yüz bine yakın Müslüman'ı esir almış, bunlar için Vunstorf yakınlarında özel kamplar, hatta bir de cami inşa etmişlerdi. Bütün benliğiyle “İslam Birliği” idealine sarılmış olan Akif, kendisine Teşkilat-ı Mahsusa aracılığıyla gelen teklifi tereddüt etmeden kabul etti ve Almanya'ya giderek *Tunuslu Şeyh Salih*'le birlikte, farkında olmadan Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan bu Müslüman esirleri aydınlatmaya çalıştı.¹ Akif'in manzumesini ithaf ettiği *Binbaşı Ömer Lütfi Bey* de şairle beraber aynı ekipte bulunmaktaydı. Fatma K. Barbarosoğlu bu gezi hakkında “Almanlara esir düşmüş Müslüman askere ‘ümmet şuru’ vermek için gelmişti Berlin’e. Kendisi için ayrılan lüks otelde kalmayarak mütevazı bir pansiyon odasını tercih et[tiğini]”² söyler. Akif'in bu esirlere verdiği vaazlar çok etkili olur ve Almanların ses kayıtlarını cephede Osmanlı'ya karşı savaşan Müslüman askerlere ulaştırması sayesinde, içlerinden çoğu savaşmaktan vazgeçerler.

Her ne kadar Akif manzumesine “*hâtıralar*” başlığını uygun görerek bir nevi eserin türünü belirtmişse de; kanaatimize göre şiir bir çok açıdan “*seyahatname*” olarak nitelendirilebilir. *Hatıra* veya *hatırat* yaşanan olayların üzerinden belli bir süre geçtikten sonra yazılır. Günün gününe yazıldığı takdirde *anı* veya tarih verilmesi durumunda *günce* veya *günlük* türü içerisinde değerlendirilir ve sınıflandırılır. Seyahatname ya da gezi notları ise; genellikle gerçek bir gezinin izlenimlerinin ve intibalarının okuyucuya aktarılmasıdır. Hakan Arslanbenzer'in de dediği gibi “Berlin Hatıraları ise Almanya seyahatinin izlenimlerini okuyucuya taşır.”³ Hepsisi de kurmaca olmayan (Alm. nicht fiktional, İng. non-fiction) türlerden olan bu edebi türler (Genre/Gattung) zaten hem içerik hem de üslûp açısından birbirlerine çok yakın türlerdir ve sıkça birbirleriyle karıştırılır. Zira şairin çok uzun süre kalmadığı bir ülkedeki izlenim, intiba ve gözlemlerini yansıtmaktadır. Bunu yaparken seyahatnamelerin olmazsa olmazı olan yerli kültüre ait unsurlarla karşılaştırma yapma geleneğinden de vazgeçmez. Seyahatname türü için ilginç olan Akif'in notlarını nazım formunda yapmış olmasıdır. Ancak Türk edebiyatında zaten eskiden beri manzum seyahatname örnekleri bulunmaktadır.⁴

Berlin Hâtıralar'nda Batı(lı) imgesini tespit etmeye geçmeden önce, *imge* terimi hakkında biraz durmak istiyorum. İmge; Almanca *das Bild*, İngilizce *image* terimlerinin karşılığı olarak, bir başka deyişle “imaj”

1 Bkz. http://www.aruz.com/m_akif/ustamakifcemalkutayag.html. (Erişim: 14.11.2008)

2 “Akif'in Berlin'i: Anlatılmayan/anlatılmayan kadınlar”, *Yeni Şafak*, 15 Temmuz 2008.

3 Hakan Arslanbenzer, “Şairin Düşünür Olarak Portresi”, *Akif'ten Asım'a: Mehmet Akif Ersoy Gençlerle*, (Ed. Sezgin Çelik), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara 2007, s.22.

4 Bkz. İsmail Sefa'nın *Trabzon Seyahatnamesi*. İçinde: Veysel Usta, *Seyahatnamelerde Trabzon*, Serander Yay., Trabzon 1999, s.180-193. Ayrıca bkz. Orhan Şaik Gökyay, “Türkçede Gezi Kitapları”, *Türk Dili, Aylık Dil ve Edebiyat Dergisi Gezi Özel Sayısı*, Yıl 22, Cilt XXVII; Sayı 258, Ankara 1 Mart 1973, s. 457- 467.

anlamında kullanılmaktadır. İmaj/imge etimolojik olarak Latince imago-inis kelimesinden gelmektedir ve “süret, tasvir, tasarım, resim, heykel”⁵ anlamına gelmektedir. İmge araştırmaları günümüzde son derece yaygın olarak yapılmakla birlikte bu konudaki tartışmalar da sürmektedir. Bu konuda Serhat Ulağlı nitelikli bir eser yazmıştır. Serhat Ulağlı, *imgebilim* (Alm. Imagologie, İng. imagology) hakkında şu farklı görüşleri aktarır: Jean Marie Carré’ye göre imge araştırmaları karşılaştırmalı edebiyat içinde bir inceleme türüdür. Rene Wellek’ göre ise imge araştırması bir edebiyat incelemesi değil diğer sosyal bilimlerin alanına girer. Hugo Dysernick’e göre ise edebiyat bilimi içerisinde özgün bir bilim dalıdır.⁶ Bize göre *imgebilim* artık bağımsız bir bilim dalı olarak görülmelidir.

1. Akif’in Berlin Hâtıraları’nda Batı(lı) İmgesi

Akif, *Berlin Hâtıraları*’nda tek bir Batı ve Batılı resmi/imesi koymaz ortaya. İçerisinde bulunan savaş şartları göz önüne alındığında bu durumu anlayışla karşılamak gerekir. Zira Batı dünyası, *İttifak Devletleri* (die Allierte) ve *İtilaf Devletleri* (die Entente) olmak üzere iki cepheye ayrılmış ve o zaman kadar dünyanın gördüğü en büyük muharebeyi yapmakta ve birbirlerini boğazlamaktadır. Berlin’e yukarıda bahsettiğimiz Almanlar tarafından esir alınan Müslüman esirleri “aydınlatma” ve bir çeşit halifeye bağlama görevi sebebiyle gelen Akif, emperyalist Batı ile müttefikimiz olan Almanları aynı kategori içerisinde değerlendirmemektedir. Mehmet Akif, mevcut Avrupalı/Batılı imgesinin değişmeye başladığının ipuçlarını daha şiirinin başlarında şu şekilde vermektedir:

*Onun netice-i ikâzıdır ki “Avrupalı”
Denince râhu sağır, kalbi his için kapalı,
Müebbeden bize düşman bir ümmet anlardık.
Hayır, bu an’anenin hakkı yok deyip artık,
Benât-ı cinsine göstermek isterim seni ben...⁷*

Tabiatıyla Akif, İngilizler ve Fransızların başını çektiği Batı ile Almanya’ya farklı açılardan yaklaşmaktadır. Ancak Batı dünyasındaki ilerleme ve maddi refahı temin eden düşünce ve zihniyeti açıkladığı mısralarda yekpare bir Batı imgesinden bahsedilebilir. Gündelik yaşamla ilgili konularda doğal olarak Almanya ve Almanlardan misaller vermektedir.

1.1. Almanya ve Alman İmgesi

Şairin tip olarak tanıttığı ilk kişi bir biletdir Akif bir tren garında bilet almak ister fakat bozuk parası yoktur. Biletçi parayı bozdur gel deyince ikna etmeye çalışır, ancak etrafındakiler kendi insanını iyi tanıdığı için müdahil olurlar ve: “-Dikilme nâfile, sinyor ne derse kânundur!” derler. Bu ifadeyle Akif, otoriter ve taviz vermez, katı devlet memuru tipinin Almanya’da ne denli yaygın olduğunu son derece doğru bir şekilde gözlemlemiştir. Mehmet Akif’i ilk etapta etkileyen husus, ülkenin refah seviyesinin yüksekliği ve zenginliğidir. Önce kaldığı oteli tasvir etmekle ve ülkemizdeki otellerle mukayese etmekle başlar:

*Meğer oteller olurmuş saray kadar mâmûr.
Adam girer de yaşarmış içinde, mest-i huzûr.
Beş altı yüz odanın her birinde pufla yatak...
Nasîp olursa eğer, hiç düşünme yatmana bak!
Sokakta kar yağadursun, odanda fasl-ı bahâr,
Dışarıda leyle-i yeldâ, içerde nısf-ı nehâr!
Hıtyât-ı nûrunu temdît edip her âvîze,
Fezâda nescediyor bir sâbah-ı pâkîze,
Havâyı kızdırarak hissolummayan bir ocak;
İlîk ılık geziyor, her tarafta aynı sıcak.
Gürül gürül akıyor çeşmeler, temiz mi temiz;
Soğuk da isteseniz var, sıcak da isteseniz.*

Almanya’daki oteller yalnızca çok lüks, kaloriferli, pahalı avizelerle aydınlatılmış, her zaman soğuk ve sıcak suyu olan günümüzde bile her otelde bulunmayan teknolojik özellikleri haiz olmakla kalmayıp ülkemizde yaygın bir şekilde rastlanan istenmeyen böcek ve haşarat da bulunmaz bu gelişmiş sanayi ve refah ülkesinin otelinde:

5 Sina Kabağaç, Erdal Alover, *Türkçe Latince Sözlük*, Sosyal yayımlar, İstanbul 1995, s. 279.

6 *İmgebilim. Ötekinin Bilimine Giriş*, Sinemis Yayınları, Ankara 2006, s.23.

7 Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001, s. 303. Alıntılar bu eserden yapılmıştır.

*Unuttum ismini... Bir sırtışık böcek vardı...
Çıkar duvarlara, yastık budur, der atlardı.
Ezince bir koku peyda olurdu çokça, iti...
Bilirsiniz a canım... Neydi? Neydi? Tahtabiti!
O hemşerim, sanırım, çoktan inmemiş buraya,
Bucak bucak aradım, olsa rastgelirdim ya!*

Oteller bu denli temiz ve konforlu iken Almanların trenleri de onlardan geri kalmaz ve başka bir refah ve gelişmişlik göstergesi olarak karşımıza çıkar. Bu trenler, yüksek süratleri ile uzun mesafeleri kısa zaman içerisinde kat ederler:

*Şimendüfer de meğer başka türlü bir şeymiş;
Hemen binip uçuyorsun... Aman bayıldığım iş!
Mesafe kaydı, mekân kaydı bilmiyor insan;*

Akif, Almanya’da çeşitli geziler yapmıştır. Bu seyahatler esnasında ülkenin farklı kentlerini görme fırsatı bulmuştur. Şair, “Şehirlerin yapışık sanki hepsi birbirine” demek suretiyle kentleşmenin ne denli yoğun olduğunu tespit etmiştir. Keza bizde durduğu yerde öten düdük seslerine Almanya’da hemen hiç rastlanmadığını “Düdük sadâsına hasret kalır işitmezsin.” mısrasıyla dile getirir. Lüzumsuz düdük veya kornanın çalınmaması, ülkenin medeniliği ve eğitilmiş olması ile izah edilebilir. Dolayısıyla bu açıdan da Almanya imgesi olumludur. Almanya’da sadece bu zikrettiklerimiz değildir mamur olan, bu ülkede yollar ve sokaklar da bizimkilerden çok farklıdır. En azından insanlar yürürken daha rahat ederler bu cadde ve sokaklarda. Bu kadar yağış olan bir ülkede çamur insanların hayatını zindana çevirmez:

*Çamur bu beldede âdet değil, ne kış, ne de yaz.
Geçen de haylice kar yağdı Berlin’in içine;
Bıcık bıcık olacakken takır takırdı yine.
Merak ettim soruverdim, “bırakmayız” dediler!
-Bırakmayın; güzel ammâ, yağar durursa eğer?
“Bırakmayız!” sözü aynen tekerrür etmez mi?
Evet, bu sözde nümâyân heriflerin azmi.*

Hâlbuki bizim ülkemizde durum çok farklıdır Akif’e göre; düşen kar zor kalkar, lodos duasına çıkarız bu defa her taraf çamur olur ve bıkarız. Bu sefer don tutsa, en azından temizdir diye dua ederiz. En sonun da nasıl olsa yaz gelmeyecek mi diyerek teselli buluruz. Bu mısralarda örtük bir şekilde olsa da “tembel doğulu” stereotipine bir gönderme yapılmaktadır. Karları temizlemek yerine duaya çıkmak ancak doğu toplumlarına özgü bir davranış tarzı olsa gerek.

Mehmet Akif bir arkadaşı ile birlikte “bizim Düÿün-i Umûmiyeden heybetli” dediği bir kahveye giderler ve orada bir Alman anneye rastlarlar. Bu anne nezdinde Akif, şiirine kurmaca bir çerçeve hikâye katar: Bir Alman anne, oğlunu cephede kaybetmiştir ve yüreği kan ağlamaktadır. Akif, kadını teselli eder ve ona dünyanın her tarafında anaların evlatlarını vatan uğruna feda ettiklerinden bahsederek teselli etmeye çalışır. Zira oğlu “heder olmamış, vatan fedaisi” olmuştur. Akif, anneye sadece Anadolu’dan değil bütün dünya coğrafyasından, savaşın yakıp yıktığı bütün bölgelerden misaller verir:

*Bilir misin ne kadar anne var bugün, yasta,
Tunus’ta, sonra Cezâyir’de, sonra Kafkas’ta?
Götür de kalbine ey kadın bir kere elini;
Düşün zavallının ser-nüvişt-i erzelini;
Ne iptila! Ne musîbet! Cihan cihan olalı,
Bu ızdırabı, eminim ki çekmiş olmamalı.*

Bu çerçeve hikâye, şiirde oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Şair, oğlunu kaybeden anne vesilesiyle bütün dünyadaki mazlum ve yaşlı annelerin sesi olur adeta. Akif, Almanlara yine de diğer Avrupalılar gibi bakmaz. Onun gözündeki müttefikimiz çok daha vicdan ve düşünce sahibidir. Almanlar bu mazlumların derdiyle hem hal olurlarsa; dertler azalacak, sevinçler paylaşıldıkça artacaktır:

*Değil mi anasın sen? Değil mi Almansın?
O halde fikr ile vicdâna sâhip insansın.
O halde “Asyalıdır, ırkı başkadır ...” diyerek,
Benât-ı cinsin olan ümmehâtı incitecek*

*Yabancı tavrı yakışmaz senin fazîletine...
Gel iştirâk ediver şunların felâketine.
Ya "Paylaşıldı mı artar durur sürûr-ı beşer;
Kederse aksine: Ortakla eksilir" derler.*

Mehmet Akif oğlunu cephede kaybeden anneyle sohbetini sürdürür. Şarkta kendisi gibi milyonlarca annenin varlığını hatırlar ve kafasındaki hiçbir ciddi bilgiye dayanmayan olumsuz Doğu ve Müslüman imgesini silmesini ister. Onun nezdinde Almanya'ya şu teklifi yapar:

*Yabancı durma ki pek âşinâsınız kalben.
O annecikler için duyduğun hurafeyi at!
Düşünme, dest-i musâfâtı Şark'a doğru uzat.
Ne hisli validelerdir bizim kadınlarımız!
Yazık ki anlatacak yok da yanlış anladınız.
Yazık ki onları tasvîr eden birer umacı,
Beş on romancı, sıkılmaz beş on da maksatçı.*

Akif, Şark imgesinin burada nasıl şekillendiğine işaret ederek önyargıların ve yanlış inanışların ortadan kalmasıyla Doğuluların ve Müslümanların yani Almanlar açısından *öteki* olan Şarklıların çok yanlış tanındığını ya da hiç tanınmadığını vurguluyor. Annenin şefkat elini Şark'a uzatması, metaforik olarak Almanya'nın sömürgeci diğer Avrupa devletlerine karşı Şarklı mazlumlara elini uzatması anlamına gelmektedir. Bu açılım, doğudaki ve Kuzey Afrika'daki mazlumların yegâne umududur. Burada şair; Bismarck'ın yaptıklarının aksine Şark politikasında köklü bir değişikliğe giderek, 1889 yılında II. Wilhelm'in Alman imparatoru olmasından sonra yaptığı gibi, kısaca *Drang nach Osten* terimiyle ifadesini bulan doğuya doğru açılma siyasetine devam edilmesi gerektiğine bir gönderme yapmaktadır.

Akif, Almanya'nın tarihi hakkında da malumat sahibidir. Onlardan Doğu'ya yardım elini uzatmalarını isterken kendilerinin nasıl bir gelişme devresi kaydettiklerinin ve Almanya'da görece geç başlayan sanayileşmenin ne kadar kısa sürede büyük ilerleme kaydettiğinin altını çizer. 1871'de Fransızları Prusya Prensi Otto von Bismarck komutasında mağlup ederek Alman birliğini kuran bu millet, artık Avrupa'nın en önemli askeri ve ekonomik güçlerinden birisi haline gelmiştir. Aşağıdaki satırlarda şair Almanların bu inkişafı nasıl sağladıklarını biraz hayranlık biraz da gıpta ile anlatırken Almanlara bakış açısı, yine müspettir:

*Siz elli yıl oluyor, belki harbe girmediniz:
Geçen muhârebeden şanlı bir celâdetle
Çıkınca verdiniz evlâd-ı memleket elele;
Çalıştınız gece gündüz, didindiniz o kadar,
Ki hây ü hây-i tekâmülle cenge döndü hazar!
Sükûn-ı mutlak olan sulha verdiniz hareket;
Zamânı, tayy-i vekyi'de geçtiniz hayret!
Bu seyri alması kâbil mi diğer akvâmın?
Koşarlar da giderler izinden eyyâmın.
Nüfusunuz iki kat arttı, ilminiz on kat;
Uçurdunuz yürüyen fenne taktınız da kanat.*

Görüldüğü gibi Akif'e göre Almanların elli yılda kaydettiği ilerleme diğer milletlerin zor başaracağı bir iştir. Burada Almanların *çalışkanlığı* ön plana çıkartılıyor. Yakında denizlerde de Alman hâkimiyetinin sağlanması kaçınılmazdır. Bu vesile ile İngiltere'nin eski gücünü muhafaza edemeyeceğine işaret eden Akif, bu kalkınmanın itici gücünün eğitim olduğunu şu dizeleriyle ifade ediyor:

*Maârif oldu umûmun gîdâ-yı müştereki.
Havâsanız yazıyorken avâmınız okudu,
Yazarların da okutmaktı, çünkü maksûdu.*

Akif, daha sonra Almanya'nın kalkınmasının altında yatan sırrı, beyin ile kalbin uyumu sayesinde gerçekleştirdiğini belirterek bu birlik fikrinin ihtişamlı terakkiyi gerçekleştirdiğini ve dünyayı titrettiğini şöyle edebileştirir:

“Beyin”le “kalb”i hem-âhenk edip de işleteli,
Atıldı vahdet-i milliye safkının temeli.
O vahdet işte, bütün ihtişamınızdaki sır,
Cihâna ra’şe veren ses onun sedâlarıdır.

Mehmet Akif, bütün seyahatnamelerde yaygın bir şekilde yapılan *öteki* ile kendi ülkesine ait olanın karşılaştırılmasından burada da vazgeçmez ve biz de durumun tam tersi olduğunun altını çizer. “Bizde kısa süre içerisinde fikir ayrılıkları ortaya çıkar” der. Akif, birlik yani vahdet fikrine büyük ehemmiyet atfeder. İlerlemenin sağlanabilmesi Akif’e göre, ilmin ve dinin el ele vermesi suretiyle sağlanır. Battal İnandı [Arvası], “Almanlardaki birlik ruhu ve bunun bir neticesi olan ‘müşterek vicdan’, ‘okul’ ile ‘mâbed’ arasındaki dengenin bozulmasına da müsaade etmemiştir”⁸ der. Şair Alman inkişafının ardındaki itici gücü bakın nasıl temellendiriyor:

*Nasılsa mektebiniz tıpkı öyle mâbediniz.
Ne çan sadâsı boğar san’atın terânesini,
Ne susturur medeniyet bu ahiret sesini.*

Mekteple mabedin aynı olması, bir ülkede eğitime ve dine aynı ehemmiyetin verildiğinin göstergesidir. Ne dini kurumlar, ilim ve sanatı gereksiz görerek arka plana atmaya çalışmaktadır, ne de ilim ve sanat dine ve dini müesseselere karşı ret cephesi oluşturmaktadır. Bu aynı zamanda maddi ve manevi kalkınmanın birlikte olması gerektiğine de bir işaret. Akif’e göre bu kalkınma için örnek alınması gereken bir yaklaşım tarzıdır.

Akif’in Alman tarihi hakkında malumat sahibi olduğuna daha önce işaret etmiştim. Napoleon Bonaparte komutasındaki Fransız ordusu, 14 Ekim 1806 tarihinde Auerstedt ve Jena şehirleri yakınlarında Alman ordularını mağlup ederek Almanya’nın tümünü hâkimiyeti altına almıştır. Böylece Ortaçağ’dan beri devam etmekte olan *Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu* (Heiliges Römisches Reich / Sacrum Romanum Imperium) tarihe karışmıştır. Akif’e göre bu hadise, 1871’de gerçekleştirilen Alman birliğine sebep olduğu için galibiyet hanesine yazılmalıdır:

*Sizin de varsa da pek kanlı bir hezîmetiniz;
Bizînkiler ona benzer mi; nerde! Nisbetsiz.
Fransız ordusu gâlipti vakîâ “Yena”da,
Fakat yenilmediniz, bence, siz Napolyon’a da;
Zafer değil de nedir öyle bir perişanlık,
Ki buldu verdiği gayretle vahdet Almanlık!*

Görüldüğü gibi; Akif’in Almanya ve Alman imgesi, son derece müspettir. Birinci dünya Savaşı sırasında müttefikimiz olan ve o devrin yöneticilerinin bilhassa Enver Paşa’nın büyük hayranlık duyduğu Almanya, Akif’in gözünde de hemen hemen kusursuz bir masal ülkesi gibi tasvir edilir. Onun tek derdi Şark’ın yegâne ümidi olan bu ülkeye daha fazla yakınlaşabilmektir. “Endişe etmeyin, bizden zarar gelmez” der adeta. Şimdi diğer Batı ülkelerinin nasıl resmedildiğine bakalım.

1.2. İngiltere İmgesi

Sanayi devriminden sonra hızla kalkınan ve zenginleşen Batı dünyası, yeni hammaddeler ve pazarlar bulmak için bütün dünyada sömürgeler edinmeye başlamıştı. Bu emperyalist devletlerin başını İngiltere ve Fransa, daha sonra da diğer denizci Avrupa ülkeleri çekmekteydi. Rusya ise uzun bir süredir Kafkaslarda ve Orta Asya’da hâkimiyet alanını genişletmekle meşguldü. Hatta bu devletler bu bölgelerde bir birlerinin amansız rakipleri durumundaydı. Asya’daki İngiliz Rus nüfuz mücadelesini Akif şöyle dile getiriyor:

*Biraz da geçmeyi ister misiniz bizim yakaya?
Al işte, bir günü mâtemsiz geçmeyen Asya!
O eski mâbed-i irfan, o mehd-i İbrahîm;
O şimdi, boynu bükülmüş, zavallı hâkî yetim!
Zamân-ı rüştünü andıkça ağlasın diursun,
İkiz vesayeti altında İngiliz’le Rus’un.
Sülük benizli vasîler ne emdiler kanını,
Mecâli kalmadı artık çıkardılar canını!*

⁸ Battal İnandı, “Mehmet Akif’in Berlin Hatıraları”, *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy’u Anma Kitabı*, Ankara Üniv. Yay., Ankara 1986 s. 143.

*Bütün hazâini Hind'in, o muhteşem yurdun.
Gider de hırsını teskîne üç şâki lordun;
Zavallı yerliyi kıtlık zaman zaman kemirir;
Bu, kan tükürmeye baksın... O, muttasıl semirir!*

Akif, sömürgeciliği ne kadar etkili ve canlı anlatmış değil mi? Ancak sadece bunlarla kalmıyor ki İngiliz'in istekleri. Şimdi de bu zavallı insanların evlatlarını, adını daha önce hiç duymadıkları ülkelerde cepheye sürmektedirler. Bunu yaparken bazen de Akif'in Almanya seyahatine sebep olan Müslüman askerlere yaptıkları gibi yalan propaganda yaparak güya kendi halifelerini kurtarmak sevdasıyla cepheye sürmektedirler. Akif'e kulak verelim:

*Hukûki millete hâkim denî bir istibdât.
Hayâtı, rûhu soyulmuş yığın yığın escad
Verir de hepsini kalmazsa hiç parası;
Damarlarındaki son damlanın gelir sırası...
Ki saklı durmayacak, ister istemez akacak,
Gidip efendisinin düşmanıya çarpışarak.
O, can alıp veredursun, bilir misin bu ne der?
"Ölürse hizmet eder, öldürürse hizmet eder!"
Ya çünkü her sûret lehine cânînin.*

İngiltere, 19. yüzyılın şüphesiz en kudretli imparatorluğudur. Ancak bu üzerinden güneş batmayan devletin gelirlerinin ve servetinin büyük kısmı; başkalarının kanı, gözyaşı, açlığı ve ölümü pahasına temin ve tedarik edilmiştir. İngilizler en büyük zulmü ve sömürüyü Müslüman ülkelerde tatbik etmişler, bunu gerçekleştirirken de sayısız entrikalara yalan ve hilelere tevessül etmişlerdir. Akif'e göre İslâm dünyası, üç önemli organdan yani bölgeden müteşekkildir. *Mısır bu dünyanın başı, Hindistan kalbi, Osmanlı ise kollarıdır.* Burada şair, bu manzumesinde kullandığı çok sayıda söz sanatlarından birisi olan *kişileştirme* (Personifikation) sanatını başarılı bir şekilde uygulamıştır. İslam dünyası, tam manasıyla bir insan bedenine benzetilmektedir. İşte bu üç önemli uzvun İngilizler tarafından nasıl tarumar edildiğini, İngilizlerin dilinden şöyle anlatıyor Akif:

*Bilirsiniz ki; Mısır, kâinat-ı İslâm'ın
O sıska gövde üstünde âdetâ kafası;
Diyâr-ı Hind ise, göğsünde kalb-i hassâsı;
Sizinkiler de, kımıldamak isteyen koludur.
Ki boş bırakmaya gelmez, ne olsa korkuludur!
Biz İngilizler olup hâli önceden müdrik,
O beyne pençeyi taktık, o göğse yerleştik.
O hâlde bir kolu kalmış ki bizce çullanacak,
Yolundadır işimiz bağladık mı kısıvrak!
Hem öyle zorla değil, çünkü "fikri kavmiyet"
Eder bu gâyeyi teshîle pek büyük hizmet.
O tohum-ı lâneti baştan saçıp orta yere,
Arap'la Türk'ü ayırdık mı şöyle bir kere,
Ne çarpınır kolu artık, ne çırpınır kanadı;
Halîfenin de kalır sâde bir sevimli adı!
Donanmamızla verip, sonra, Şarkı velveleye;
Birinci hamlede bayrak diker Çanakkale'ye;
İkinci hamlede Dârü'l- hilâfe! der çekeriz!*

1789 yılında gerçekleşen Fransız ihtilali *hürriyet, eşitlik, kardeşlik* sloganlarıyla başlamış ve kısa süre içerisinde bütün dünyayı etkisi altına almıştır. İhtilalin en mühim siyasi ve sosyal neticesi, *milliyetçilik* fikrinin yeryüzünün her tarafına yayılması ve imparatorlukları birer birer ortadan kaldırması olmuştur. İngiltere, etnik milliyetçilikleri kıskırtmak yoluyla Osmanlı Devleti'nden yeni küçük devletçikler yaratma yöntemini, defalarca sahneye koymuş ve başarılı da olmuştur. Milliyetçilik dalgası; Osmanlı Devleti'ni paramparça etmiş, arkasında uzun yıllar barışmayacak düşman kardeşler ve suni sınırlar bırakmıştır. Ancak her zaman bu planlar tutmamıştır. Nitekim İngilizler ne Çanakkale'ye ne de Halife'nin ikametgâhına bayrak çekmeye muvaffak olamamışlardır. Akif, Çanakkale savaşlarını ebedileştiren eşsiz manzumesini daha sonra yazacaktır.

1.3. Fransız İmgesi

Avrupa'ya hemen her alanda son yüz yıllarda yön veren üç kavim ve bunların kurduğu devletlerin olduğunu söylemek çok iddialı olmasa gerek. Bunlar İngilizler, Fransızlar ve Almanlardır. Devletlerin adı değişse bile nüfuz sahaları ve temel politikalarında büyük değişiklik olmaz. Bu üç devlet, daima birbirleri ile rekabet halinde olmuşlardır. Aralarından birisi öne çıkacak olsa diğer ikisi anında birleşir ve önünü keser. Napolyon ve Hitler örneklerinde olduğu gibi. Almanlar ve İngilizlerden bahseden Akif, Fransızları da ihmal etmez. Fransa'nın İslâm camiasının tepkisini çekmesinin en önemli sebebi, Müslüman ülkelerde de, bilhassa Kuzey Afrika Mağrip ülkelerinde ve Mısır'da, önemli sömürgeler edinmiş olmasında aranmalıdır. Çerçeve öykü kahramanı anneye şöyle seslenmişti Akif:

*Bilir misin ne kadar anne var bugün, yasta,
Tunus'ta, sonra Cezâyir'de, sonra Kafkas'ta?*

Sadece Tunus ve Cezayir değil, Mısır ve Fas da Fransız emperyalizminden tasviri kabil olmayan ıstıraplar çekmiştir ve kısmen çekmeye devam etmektedir. Bu ülkelerde Mustafa Kemal benzeri bir lider çıkmadığı için buralardaki Fransız nüfuzu, günümüzde de devam etmektedir. Fransa, her türlü yolu kullanarak bu arka bahçelerini kontrolü altında tutmaya devam etmektedir. Fransa'nın bu ülkelerde yaptıkları mezalimi Akif'ten dinleyelim:

*Ne iptilâ! Ne musîbet! Cihan, cihan olalı,
Bu ızdırabı, emînim ki, çekmiş olmamalı.
Hesâba katmıyorum şimdilik bizim yakada
Sönen ocakları; lâkin zavallı Afrika'da,
Yüz elli bin kadının bugün tütüyor bacası.
Ne körpe oğlu denilmiş ne ihtiyar kocası,
Tutup tutup getirilmiş -Fransız askerine
Siperlik etmek için- saff-ı harbin önlerine.
O ümmehâtı, o zevcâtı bir düşünmelisin;
Kimin hesabına ölmüş, desin de inlemesin,
Anarkan oğlunu, bîçâre, yâhut erkeğini?
"Kimin hesabına? ..." Bir söz ki: parçalar beyni!
Bakınca kasdolunan gâye şenâatine,
Ne olsa çıldırır insan işin fecâatine.
Ne milletin şereftiçin, ne kendi şânın için!
Fedâ-yı can edeceksin adüvv-i cânın için!
Geber ki sen: Baba yurdun, hârim-i nâmûsun
Yabancı ökçeler altında çiğnenip dursun!
Gebermek istemiyorsun değil mi? Bak ne olur;
Rehin bıraktığın efrâd-ı âilen tutulur,
Birer birer ezilir. Hem nasıl vesâitle:
Yanardı havsalan imkân olaydı tahlîle.*

Görüldüğü üzere; Fransız sömürgeciliği, her türlü zulüm araçlarını kullanmaktan imtina etmemektedirler. Girdikleri ülkelere kan ve gözyaşından başka bir şey vermemektedirler. Akif'in görevi ne uğruna savaşmalarını bilmeyen bu Müslüman esirleri aydınlatmak ve Almanlara karşı, dolayısıyla bize karşı, savaşmaktan alıkoymaktır. Milletlerin Akif gibi *hürriyet* ve *istiklâl*in ehemmiyetini idrak eden şairleri ve sanatçıları olduğu sürece, o milletler kolayca sindirilir esarete mahkûm edilemez. Daha sonra *Çanakkale Şehitlerine* yazdığı şiirlerinde benzer ifadeleri çok daha keskin bir şekilde kullanacaktır Akif. Bu iki mefhum nihayetinde *İstiklâl Marşı*'mızdaki;

*Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır hakka tapan milletimin istiklâl.*

dizeleriyle taçlanacaktır.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı'nın çatışmalarının en yoğun olduğu günlerde Teşkilat-ı Mahsusa tarafından Almanların esir aldığı Müslüman askerleri aydınlatmak ve onları İttifak Devletleri'ne karşı savaşmaktan vazgeçirmek için Berlin'e gönderilen Mehmet Akif, *Berlin Hâtıraları* adlı manzumesini bu kentte yazmıştır. Bu manzum seyahatname/hatıralarda Almanya müreffeh, zengin, kalkınmış, otelleri konforlu, sokakları temiz, ulaşım araçları gelişmiş, insanları medeni bir Avrupa ülkesi olarak tasvir edilir. 1806'da Jena'da Fransızlara mağlup olan Almanlar, 1871'de Bismarck liderliğinde bu kez Fransızları bozguna uğratarak milli birliklerini kurmuşlardır. Akif'e göre; Avrupa'nın vicdan ve ızan sahibi kavmidir Almanlar. Almanya ve Almanlar, Asya ve Afrika'da sömürgeci ülkelerin yaptıkları zulme karşı yegâne panzehir olarak takdim edilir bu manzumede. Netice itibarıyla *Berlin Hâtıraları*'ndaki Alman ve Almanya imgesi son derece müspettir. Buna mukabil; İtilaf Devletleri safında yer alan İngiltere ve Fransa, Akif'in çok sert eleştirisine maruz kalırlar. Her iki ülkenin fakir ve geri kalmış sömürgelerine yaptığı insan onurunu ayaklar altına alan tasarrufları, Akif tarafından canlı bir tablo gibi dramatik benzetmelerle resmedilir, aynı zamanda da hak ettikleri ölçüde eleştirilir. *Berlin Hâtıraları*'nda son derece olumlu Alman imgesine karşın; sömürgeci/emperyalist, zalim, gaddar, acımasız ve entrikacı bir İngiliz ve Fransız imgesi hâkimdir. Alman imgesinin be denli olumlu olmasının sebebi, çok şiddetli bir savaşta Almanlarla aynı cephelerde bulunmamızda ve Almanya'nın geç sanayileşen bir Avrupa devleti olması dolayısıyla sömürgelerinin yok denecek kadar az olmasında aranmalıdır. Ayrıca bu bakış açısında; dönemin yöneticileri olan İttihat ve Terakki liderlerinin, bilhassa Enver Paşa'nın aşırı Alman yanlısı siyasetinin etkisi olduğu aşikârdır. Almanların gayri resmi de olsa Osmanlı topraklarını *Enverland* olarak adlandırdığını unutmayalım. Bu vesile ile milli şairimizi rahmetle anıyorum.

MEHMET ÂKİF'İN ŞİİR ANLAYIŞI VE ŞİİR SEVİYESİNE YÜKSELMİŞ MANZUMELERİ

Menderes COŞKUN*

Âkif, edebiyat anlayışını, şiirlerinin yanı sıra *Sırât-ı Müstakîm* ve *Sebilürreşâd*'da yayınladığı makalelerde, özellikle "Edebiyat" başlıklı makalesinde ortaya koymuştur. Âkif bu makalelerde edebiyat anlayışı ile ilgili olarak beş konuyu ön plâna çıkarmıştır. Bunlar faydacılık, ahlâkîlik, millîlik, gerçekçilik ve plânlılıktır. Âkif'e göre edebî eser okuyucuya faydalı olmalı, onu fikrî ve hissî bakımdan eğitmeli; en ahlâklı aileler arasında utanmadan okunabilmeli, gerçekçi olmalı, millî meseleleri konu etmeli, yani bizim dünyamıza yabancı olan Batılıların hayatını anlatmamalı; eserlerde Batı edebiyatı konu bakımından değil sanat bakımından taklit edilmeli, anlaşılabilir ve güzel bir Türkçe ile kaleme alınmalı, emek ve plânla yazılmalıdır. Âkif'in bunlardan başka şiir için önem verdiği şekil, kafiye ve vezin gibi hususlar da vardır. Ancak bunlar o dönem şiirinin olmazsa olmazlarından olduğu için Âkif'in bu makalelerinde yer almamıştır.

Âkif'in hayatta, eğitimde ve sanattaki temel düsturu faydacılıktır. Âkif, Fransız edebiyatının en müstehcen konularını kaleme alan Emile Zola'yı sanatı için okuyacak ve takdir edecek kadar objektif, Zola'nın sadece sanatını alacak kadar seçici ve tutarlı, aldıklarını şiirine tatbik edecek kadar yetenekli bir kişiliğe sahiptir.

Edebiyatın "süs veya çerez" olabileceğini, ancak bunun, "karnı tok, sırtı pek" toplumlar için geçerli olduğunu söyleyen Âkif, milletin istikbalinin belirlendiği zor bir dönemde yaşamıştır, karşısında bir yangın vardır. Cehalet, ayrımcılık, miskinlik, hurafeler, batıl inanışlar, ahlâksızlık, kişisel hırslar ve menfaatler milletin istikbalini tehdit etmektedir. Âkif gibi birisinin, bu yangın karşısında, gönül eğlendirmek için şiir yazacak vakti yoktur. Âkif'in yaşadığı dönem, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın etkili olduğu edebî gelenek, Batı edebiyatı sayesinde yakaladığı ufuk, kişisel özellikleri onu faydacılığı ve sosyal meseleleri ön plâna çıkaran bir şiir anlayışını benimsemeye zorlamıştır.

Âkif "el-Hansâ" adlı bayan bir Arap şairini anlattığı yazısında vezin ve kafiyenin şiir için yeterli olmadığını söyler. Şiirin Arapçada, "kasden vezinli ve kafiyeli olarak söylenen kelâm" şeklindeki tanımına karşı çıkar. Vezin ve kafiyeyi "sakatat" olarak gören Âkif, ahenginden ve kafiyesinden dolayı "nazm-ı sarfî şiir derecesine" çıkarmanın doğru olmadığını düşünür (Abdülkadiroğlu 1990: 125).

Âkif'in Eski ve Yeni Edebiyata Yönelik Eleştirileri

Âkif kendi şiir anlayışı çerçevesinde eski ve yeni edebiyatı eleştirmiştir. *Safahat*'ın "Süleymaniye Kürsüsünde" adlı kısmında¹ ve "Berlin Hatıraları"nda divan şairlerini, divan şiirini takip edenleri ve Batı tesirinde

1 Sayısız medrese var gerçi Buhârâ'da bugün;
Okunandan ne haber, on para etmez fenler! (Ersoy 1987: 153)
Ne bu dünyâda soran var ne de ukbâda geçer!
Üdebâ doğrusu pek çok, kimi görsen şâir.
Yalımız, şi'rine mevzu iki şeyden biridir
Koca millet, edebiyâtı ya oğlan ya karı
Nefs-i emâre hizâsında henüz duyguları!

gelişen modern edebiyatı eleştirmiştir. Divan şairlerini ve divan şiiri geleneğini devam ettirenleri topluma faydalı olmadıkları; şiirlerinde meyhane, şarap, sâkî (oğlan) gibi bayağı konuları işledikleri, bunlarla insanları miskinleştirdikleri, “köhne alıp hurda sat” tıkları için tenkit eder. Âkif’e göre, eski edebiyat bitmek üzere iken yeni edebiyat yeni sorunlarla gelmiştir. Zira ona göre yeni edebiyatçılar bütün ahlâkî, dinî ve millî değerlere saldırmışlardır. Batı toplumuna ait ahlâksızlığı ve müstehcenliği samimiyetle bizim edebiyatımıza aktarmışlar, şiirlerini bira ve fahişe kavramlarıyla doldurmuşlardır. İnsanları fuhşiyata, ahlâksızlığa sevk eden eserlerle toplumdaki arı ve namusu bitirmek istemişlerdir; kimisi de mektepsiz ve ekolsüz feylesof olmaya kalkışmıştır.² Âkif, divan şairlerini ve çağdaşı şairleri 15-20 yaşlarındaki bir kişinin duygularıyla, kendi ifadesiyle “nefs-i emmâre” seviyesindeki duygularla şiir yazdıkları için eleştirir. Ona göre şiirler âdî değil, âlî hislerle, bilgelikle yazılmalıdır.

Âkif, “Mukallitliği de yapamıyoruz” adıyla 17 Eylül 1325’te *Sırat-ı Müstakim*’de yayımlanan yazısında, divan şiirini, gerçekçi olmadığı gerekçesiyle eleştirir. Bu yazıda altı yüz küsur senelik Osmanlı siyasî tarihinin bizi gururlandıracak parlak sayfaları olduğunu, ancak divan şairinin bunları eserlerine yansıtmadıklarını söyler: “*Tarih-i edebiyatında o gözleri kamaştıran ve zihinleri durduran mâzî-i mefâhirden sönük bir lem’a, nâçiz bir hâtrâ olsun yok.*” (Abdülkadiröglü 1990: 4). Divan şairlerinin meddahçı tavrına karşı çıkan Âkif “*Altı yüz bu kadar seneden beri yalnız havassı düşüne düşüne avam olup gitmişiz.*” der (Ersoy 1987: XL). Yahya Kemal de “Resimsizlik ve Nesirsizlik” adlı yazısında benzeri bir tespitte bulunur ve şöyle der: “*Resimsizlik yüzünden cedlerimiz yüzlerini göremiyoruz... Eski meydan muharebelerimizi, bu muharebeleri başaran şerefli ordularımızı göremiyoruz.*” (Yahya Kemal 1984: 69).

Sonra tenkîde giriş, hepsi tasavvufla dolu
Var mı sûfiyyede bilmem ki ibâhiyye kolu
İçilir, türlü şenâ’etler olur, bî-pervâ
Hâfiz’in ortada dîvânü kitâbü’l-fetvâ (Ersoy 1987: 154)

Üdebânız hele gâyet bayağ mahlûkât
Halkı irşâd edecek öyle mi bunlar, heyhât!
Kimi Garbın yalnız fuhşuna hasbî simsar
Kimi İrân malı der, köhne alır, hurda satar!

Eski dîvânlarımız dopdolu oğlanla şarâb
Biradan, fâhişeden başka nedir şi’r-i şebâb
Serseri, hiç birinin mesleği yok, meşrebi yok!
Feylesof hepsi, fakat pek çoğunun mektebi yok!
Şimdi Allâh’a söver... Sonra biraz bol para ver
Hiç utanmaz, Protestanlara zangoçluk eder! (Ersoy 1987: 169)

- 2 Okutma, bitti; okut serseri-i şi’r ü hayâl
Okutmasan da okutsan da aynı istikbâl (Ersoy 1987: 303)

Ne kaldı? Bir edebiyâtımız mı? Vâ-esefâ! (Ersoy 1987: 304)
Bırak ki ektiği yoktur bir ihtiyâca vefâ;
Yâ rûh-ı milleti efsûnluyor, uyuşturuyor;
Yâ sinelerdeki hislerle çarpışıp duruyor!
Şarab kokar (bütün) eslâfın en temiz gazeli
Beş altı yüz sene “sâkî” hevâ-yı mübtezeli
Sinir bırakmadı Osmanlılarda gevşetmedik!

Muhîtin üstüne meyhâneler kusan bu gedik
Kapanmak üzre iken başka rahneler çıktı
Ayakta kalması lâzım ne varsa hep yıktı
Değil mi bir tükürük alna çarpacak te’dîb
Ne hükmü var diye üç beş hayâ züğürdü edîb
Bitirmek istedi ahlâkı, ârı, nâmûsu
Çıkardı ortaya, gezdirdi saksılar dolusu
Hevâ-yı fuhşu kudurtan zehirli “Zanbak”lar
....

Okur yazar denilen eski baş belâsından (Ersoy 1987: 304)
Olunca ümmet-i merhûme büsbütün me’yûs
Muhî-i fikrine çullandı kanlı bir kâbûs
Çekilse arkada mâzî denen leyâl-i azâb
Atılsa önde bir âfî ki dalga dalga serâb
Ne gökte yıldıza benzer ufak bir aydınlık
Ne yerde göz kadar olsun ışıldayan bir ışık (Ersoy 1987: 305)

“Her kavim için kendisinden meziyetli gördüğü diğer bir kavmi taklit etmek pek tabiidir.” diyen Âkif, eski şairlerimizin taklit için kötü örnekleri seçtiklerini söyler. Hâlbuki Âkif’e göre İslam’dan sonraki Arap şiirinde de hikmet, hamaset, hakikat ağırlıklı şiirler bulunmaktadır. Endülüslü şairler gayet nezih aşk şiirleri yazmışlardır. Bütün bu güzel örnekler gözden kaçırılmış ve Fars şiirinin mazmunculuğundan etkilenerek bozulan Arap şiiri taklit edilmiştir. Arap edebiyatında kaside şairi Mütenebbî’nin, Fars edebiyatında Senâ’î ve Sa’dî’nin hikmet dolu şiirleri dururken, Enverî’nin yalanları taklit edilmiştir. Edebiyatın toplumun ahlâkını ve idrakini geliştirmesi gerektiği düşünülmemiştir. Şairlerimiz, halkın bile ağızına almaktan utanacağı sözler söylemişlerdir. Âkif’e göre nüktencilik ve mazmunculuk edebiyatı mahveder. Âkif, Şu’arâ suresindeki şairlerle ilgili bir ayeti tefsir ederken malzemesi yalancılık ve ahlâksızlık olan şair ve edebiyatçıları şiddetle eleştirir. “İslâm dini şiirin temizini makbul, murdarını ise kötü görür” diyen Âkif, bazı şairlerin “bir mazmun, bir kafiye uğrunda bin hakikati, bin hikmeti kurban” ettiklerini “bir nükte hatırı için hatıra gelmeyecek rezilliklere kucak” açtıklarını söyler. Ahlâkî ve dinî değerlere duyarsız olan, zulme ve haksızlığa karşı çıkmayan şairleri, millet için bir “belâ” ve “musibet” olarak görür. Âkif’e göre “İctimâî ruhu yüksek olan bir milletin sinesinde bu gibi sefiller türese de üreyemez.” (Kabaklı 1987: 171).

Âkif’e göre, yüzlerce, binlerce divan incelense “hakîkî, hamâsî, hikemî, ahlâkî, hissî şiirler”den bir mecmua veya seçki oluşturulamaz. Ziya Paşa’nın müntehabatı bile herkesi sıkımıştır. Bu konuda şöyle der: “Harâbâtı okuyan bir Osmanlı edibi için sıkılmamak, müteessir olmamak kabil midir? Ziya Paşa merhumum Arap’tan Acem’den bulduğu bedayiî yanında bizim Osmanlı şairlerinin sözleri ne kadar sönük durur.” der (Abdülkadiroğlu 1990: 5). Âkif yazısını şu tavsiye cümleleriyle bitirir: “İşte vaktiyle şarktan nasıl istifade edememiş, zarar görmüşsek bugün de garp edebiyatından öylece mutazarrur oluyoruz. Bir iki edib-i güzünümüzün âsârı istisna edilirse garbın bedâyi-i edebî nâmına aldığımız şeyler hiç işimize yarayacak mâhiyette değildir. Biz bugün heyet-i ictimâiyemizin (yani toplumumuzun) gözünü açacak, hissiyatını yükseltecek, hamiyetini (millet sevgisini) galeyana getirecek, ahlâkını tehzib edecek (süsleyecek), hülâsa bize her manasıyla ders-i edeb (edep dersi) verecek bir edebiyata muhtacız.” (Abdülkadiroğlu 1990: 6-7).

Âkif, “Plân” başlıklı *Sebîlürreşâd*’da çıkan ikinci yazısında divan şiiriyle ilgili övücü bir değerlendirmede bulunur ve şöyle der: “Evet bizim divanlarımızda, mecmualarımızda yer yer öyle kıymetli beyitler, öyle cemiyyetli mısralar bulunur ki bir garb şairinin karîhasından nâdiren sunûh eder. Âkif, “Letâ’if-i Arab’dan” başlıklı yazısında Mütenebbî ile Nef’î’yi kıyaslarken şöyle der: “Nef’î Divan”ında o kadar vecd-engîz, o kadar rakik gazeller bulunabilir de Mütenebbî’de belki bir tanesi görülemez.” (Abdülkadiroğlu 1990: 89).

Âkif’in Kendi Şiirleri ve Şairliğiyle İlgili Değerlendirmeleri

Âkif’in manzumelerini içerik bakımından birçok gruba ayırmak mümkündür. Meselâ Ahmet Kabaklı, Âkif’in manzumelerini yedi bölüme ayırmıştır. Bunlar 1. Kur’an’dan ilhamlı şiirler, lirik şiirler, manzum hikâyeler, hutbe ve öğüt şiirleri, mizahlı şiirleri, manzum tasvirler, seyahat şiirleridir. Biz daha genel bir bakış açısıyla Âkif’in şiirlerini üç gruba ayıracağız. Bunlardan birincisi toplum ve ferdin hayatını anlattığı nasihat, bilgi ve tasvir manzumeleri; ikincisi milletin dertlerini terennüm ettiği hüznü ve hamaset şiirleri, üçüncüsü de kalbinin ve aklının Allah’la münasebetini dile getirdiği tefekkürî şiirleridir. Âkif’in birçok manzumesinde bilgi, tasvir, öğüt, his, tefekkür birbirine karışmıştır. Bazı manzumelerde beyit veya mısraların bir kısmında tasvir, bir kısmında his veya hamaset, bir kısmında da tefekkür vardır. Orhan Okay’ın anlatımlarına göre Âkif, Mısır’dayken “Gece”, “Secde” ve “Hicrân” başlıklı üç şiir yazar ve bu şiirlerini Hasan Basri Çantay’a gönderir. Hasan Basri de Âkif’e gönderdiği mektupta “Üstad, sen vadiyi değiştirmişsin.” der. Âkif de cevaben der ki “Benim asıl vadem bu idi, fakat içinde yaşadığım cemiyetin durumunu görünce yönümü değiştirmiştim, şimdi tekrar oraya döndüm.” (Okay 2007: 59). Âkif, şiirlerinin Hasan Basri tarafından iki gruba ayrılmasına itiraz etmemiştir. Âkif bu sözleriyle, “Küfe”, “Hasta”, “Meyhane”, “Seyfi Baba”, “Berlin Hatıraları” ve “Âsım” gibi manzum hikaye ve tasvirlerini, içinde yaşadığı dönem ve cemiyetin durumu gereği yazdığını söylemektedir. Burada önemle vurgulamak gerekir ki *Safahât*’ın hemen her kitabında Âkif’in asıl vadem dediği dinî ve tefekkürî şiirlere, nazım parçalarına rastlamak mümkündür. Yani Âkif, asıl vadisinden hiçbir zaman tamamen vazgeçmemiştir. Meselâ Birinci Kitab’ında yer alan “Tevhîd yâhûd Feryâd” adlı manzumesi de Âkif’in asıl vadem dediği tarz veya türde yazılmıştır. Âkif şair olarak bir yüzünü halka çevirirken, onun sorunlarını şiirleştirirken, diğer yüzü daima Hakk’a çevrili olarak kalmış ve kendi inanç ve tefekkür dünyasını anlatmayı ihmal etmemiştir. Ancak, Âkif’in, hisle ve hamasetle yazdığı şiirlerini hangi gruba dâhil ettiğini bilemiyoruz. Bir manzumesinde yaşadığı dönemin, kendisini bir ağıt ve eleştiri şairi hâline getirdiğini söyler. Der ki ben bu devletin hazan mevsiminde geldim ve adeta “viranelerin yasıcsı baykuşlara döndüm”. Eğer bu devletin gül devrinde, yani baharında gelseydim, elbette ben de bülbül gibi şakırdım, şiirlerim tenkitle değil, takdirle dolu olurdu:

Kıt'a

*Virânelerin yaşçısı baykuşlara döndüm
Gördüm de hazânında bu cennet gibi yurdu
Gül devrini bilseydim onun, bülbül olurdu
Yâ Rab, beni evvel getireydin ne olurdu?*

(1935) (Ersoy 1987: 550)

Kuşkusuz Âkif'in en güzel şiirleri, milletin dertlerini hisli bir yürekle terennüm ettiği şiirleridir.

Âkif başka manzumelerinde de kendi şairliğini söz konusu etmiştir. Burada unutulmamalıdır ki Âkif bir insan olarak kendi şairliğini beğenebilir, ancak bir Âkif olarak kendi şairliğini övemez. Mükemmeliyetçi bir kişiliğe sahip olan Âkif, özellikle kendi şiirlerine karşı acımasız bir münekkit tavrını takınabilir. Nitekim *Safahat*'ta birkaç yerde kendi şairliğini söz konusu etmiş ve her defasında kendisini eleştirmiştir. Bu şiirlerdeki eleştiriler, daha çok, Âkif'in mesajını daha etkili ve sanatlı ifade edebilme endişesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu şiirleri tahlil ederken önce Âkif'in gayesini veya mesajını yakalamak gerekir. *Safahat*'ın Birinci Kitab'ının sonunda yer alan "İ'tirâf" adlı manzumede Âkif, *Safahat*'ta şiirin olmadığını söyler:

*Safahâtımda evet şi'r arayan hiç bulamaz
Yalnız bir yeri hakkında "Hazîn işte bu! Der
Küfe? Yok. Kahve? Hayır. Hasta? Değil. Hangisi yâ?
Üç buçuk nazma gömülmüş koca bir ömr-i heder!*

(Ersoy 1987: 137)

Âkif'in bu kıtada isimlerini saydığı manzumelere bakılınca, bu manzumelerin gerçekten şiir olmadığı, manzum hikâyeler şeklinde yazılmış oldukları anlaşılır. Âkif'in yukarıdaki sözlerinin bir şiir olduğunu unutmamak gerekir. Âkif ilk üç mısrayı, son mısrayı söylemek, son mısraya bir zemin hazırlamak, böylece okuyucuyu meraklandırmak için söylemiştir. Nitekim bu şiir, Batılıların *paraprosdokian* dedikleri ve bizim *beklenmezlik* veya *şaşırtma* olarak çevirebileceğimiz sanata örnek olarak verilebilir. Âkif bu şiirde halkı uyandırmak için hayatı boyunca bin bir zihin işkencesiyle vücuda getirdiği manzumelerin bir işe yaramadığını, *Safahat*'ın haddizatında koca bir ömrü hederden başka bir şey olmadığını şairane ilân etmektedir. Âkif, aynı düşüncesini *Safahat*'ı söz konusu ettiği başka bir manzumesinde de ifade etmiştir. *Safahat* için "Uğrunda harâb eylediğim ömr-i harâbım" demiştir (Ersoy 1987: 457).

Âkif, "okuyucu" anlamına gelen "Kârî" adlı şiirinde de kendi şairliğini söz konusu eder:

Kârî

*Bana sor sevgili kârî; sana ben söyleyeyim
Ne hüviyyette şu karşında duran eş'ârım;
Bir yığın söz ki, samîmiyyeti ancak hüneri;
Ne tasannu' bilirim, çünkü, ne san'atkârım.
Şi'r için "göz yaşı" derler; onu bilmem, yalnız,
Aczimin giryesidir bence bütün âsârım!
Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım!
Oku, şâyed sana bir hisli yürek lâzımsa;
Oku, zîrâ onu yazdım iki söz yazdımsa*

Âkif, bu şiirinde, "tasannu"yu yani yapmacıklığı bilmediğini, sanatkâr da olmadığını söyler. Aslında Âkif, sanatı ve "tasannu"yu fikrine ve hissine güzellik katmak için şiirlerinde kullanmıştır. Ancak bu sözlerin şiir oluşturmak kastıyla söylendiği unutulmamalıdır. Şiirde etkileyicilik ve çarpıcılık önemlidir. Kendi döneminde Cenap Şehabettin ve Süleyman Nazif gibi şairler tarafından beğenilen ve bazı gazeteler tarafından İslâm'ın büyük şairi olarak halka takdim edilen birisinin, "ben iyi bir şairim" şeklindeki sözü şiir olmaz, nesir olur. Diğer yandan araştırmacı için, bir şairin kendisini büyük veya küçük bir şair olarak göstermesi önemli değildir. Ortaya koyduğu eser önemlidir. Yukarıdaki şiirde Âkif şöyle demektedir: Benim şiirlerimin en hünerli yanı, samimi bir yürekte çıkmış olmalarıdır; ben bu şiirleri sanat yapmak için söylemedim; ben yapmacıklığı bilmem, sanatçı da değilim. Şiiri gözyaşı diye tarif ediyorlar; bu konuları pek bilmem, ancak benim şiirlerime dense dense acizlik gözyaşları denebilir. Ben kalbimdeki ıstırapı anlatamamanın, gönlümdeki millete ait dertleri şiirlerime yansıtamamanın acizliğini ve ıstırapını yaşıyorum. Şimdi sen ey okuyucu, âciz fakat hisli bir yüreği dinlemek istiyorsan benim şiirlerimi okuyabilirsin. Âkif aynı düşüncesini farklı ifadelerle "Hüsran" adlı şiirinde de söyler:

Hüsrân

*Ben böyle bakıp durmayacaktım, dili bağlı,
İslâm'ı uyandırmak için haykıracaktım.
Gür hisli, gür îmânlı beyinler coşar ancak,
Ben zâten uzun boylu düşünmekten uzaktım!
Haykır! Kime, lakin? Hani sâhibleri yurdun?
Ellerdi yatanlar, sağa baktım, sola baktım;
Feryâdımı artık boğarak, na'sını tuttum,
Bin parça edip şi'rime gömdüm de bıraktım.
Seller gibi vâdiyi enînim saracakken,
Hiç çağlamadan, gizli inen yaş gibi aktım.
Yoktur elemimden şu sağır kubbede bir iz;
İnler 'Safahât'ımdaki Hüsrân bile sessiz!*

İstanbul – 1919 (Ersoy 1987: 410)

Şiirde Âkif, “Ben böyle dili bağlı bakıp durmayacaktım, İslâm'ı, Müslümanları uyandırmak için haykıracaktım” der. Hâlbuki hayatı boyunca hep bunu yapmıştır. Aynı manzumede, feryatlarını şiirlerine gömdüm fakat şu sağır kubbede feryadından, elemimden bir iz yok, der. Yani bir şair olarak âcizliğinden şikâyetçidir. Hâlbuki kendi döneminde milletin hislerine onun kadar tercüman olan, onun kadar millete tesir eden ve bu özelliği ile millî mücadelede çok önemli, daha takdiri yapılamamış görevler ifa eden başka bir şair yoktur.

Âkif'in kendi şairliğini tenkit ettiği başka mısraları da vardır. “Âsım” adlı manzumesinde Köse İmam'ın ağzından kendi şairliğini eleştirir. Bu manzumede Âkif, Köse İmam'a şiiri tenkit etme, kendisine de şiiri savunma rolü vermiştir. Köse İmam, Âkif'e hitaben şöyle der: Senin şiiri savunmana hiç gerek yok. Benim şairlere yönelik eleştirilerimden dolayı alınma, bunları kendi üstüne alma. Çünkü sana senden başka şair diyen yok ki. Sana bazıları mevlitçi diyorlar:

*Hem senin şi're müdâfi' çıktığın ma'nâsız
Sana şâ'ir diyen oğlum seni gördüm yalnız
Kimi mevlidci diyor... Ah olabilsem nerde!
Yetişilmez ki Süleymân Dede yükseklerde*
(Ersoy 1987: 327-328)

Âkif, Abbas Halîm Paşa'ya hitaben yazdığı bir “Arîza”da kendisini nükteli bir şekilde eleştirir. Eski nazım şekillerinden, eski kılıktan bir türlü vazgeçemediğini söyler:

*Mevzûn düşürür saçmayı bir saçma adam var,
Manzûm sayıklar gibi manzûme sayıklar!
Zannım mütekâ'id şu'arâdan olacak ki
Hiçbir yenilik yok, herîfin her şeyi eski.
Hâlâ ne sakaldan geçebilmiş ne bıyıktan
Âsârı da memnûn görünür köhne kılıktan.
Hicrî, kamerî ayları ezber sayar ammâ
Yirminci asır zihnine sığmaz ne mu'ammâ!
Ma'mûre-i dünyâyı dolaştıysa da yer yer
Son son “Hadi sen kumda biraz oyna!”, demişler
Yahu sorunuz bir. Bakalım tâkati var mı
Kaynarken adam oynamak ister mi, sarar mı*
(Ersoy 1987: 459-460)

Âkif, 1918'de yazdığı bir manzumede kendini divan şiirinden aldığı bir teşbihle eleştirir. Koca bir ömrü bülbül gibi şakıyarak değil, baykuş gibi öterek geçirdiğini, arkasında “hoş bir sada” bırakmadığını, sadece hüznü birkaç şiir yazdığını söyler:

*Şi'rin başı hilkatteki âheng-i ezelmış...
Lâkin ben o âhengi ne duydum ne duyurdum!
Yıktım koca bir ömrü de baykuş gibi geçtim.
Kırk beş yılın eyyâm-ı harâbında oturdum.
Sen başka ufuklar bularak yükseledurdun*

*Ben kendi harâbemde kalıp çırpınadurdum!
Mağmûm iki üç nevha işittiyse işitti,
Bir hoşça sadâ duymadı benden hele yurdum.*
(Ersoy 1987: 421)

Âkif'in Şiirleri

Her ne kadar kendi şairliğini kısmen sanat, kısmen tevazu, kısmen de mükemmeliyetçi tavrı gereği bazı manzumelerinde eleştirse de Âkif büyük bir şairdir ve güzel şiirleri vardır. Kendisini eleştirdiği manzumeleri bile onun şairliğine ve sanatkârlığına şahittirler. O, her şeyden önce millî bir şairdir. İstiklâl Marşı, avamdan havassa, çocuktan ihtiyara kadar herkese hitap edebilen, yani Türk halkının bütün katmanlarının edebî zevkini okşayabilen bir şiidir. İyi şairlerin nispeten çok olduğu bir dönemde Âkif'in yazdığı İstiklâl Marşı'yla rekabet edebilecek bir şiir çıkmamıştır. Bunun sebebini söyle izah etmek mümkündür: Bilindiği gibi şairlerin, kendi şiir anlayışları çerçevesinde belirledikleri konu ve temaları vardır. Hayatın geçiciliğini en güzel şekilde anlatan "Otuz Beş Yaş" şiirini Cahit Sıtkı'nın yazması tesadüf değildir. "O Belde"yi Ahmet Haşim'in, "Süleymaniye'de Bayram Sabâhı"nı Yahya Kemal'in, en güzel nasihat şiirlerini Yunus Emre'nin, en hikemî gazelleri Nâbî'nin yazmasının tesadüf olmadığı gibi. Aynı şekilde "İstiklâl Marşı", Çanakkale Şehitleri, "Umar mıydın", "Bülbül" gibi şiirlerin Mehmet Âkif'in kaleminden çıkması da tesadüf değildir. Çünkü Âkif, şiirini veya şiir yeteneğini millî, ahlâkî konulara hasretmiş, şiirlerinde millî hisleri ve millî dertleri terennüm edip durmuştur. Aynı konuda, aynı estetik kurallar çerçevesinde ve aynı şair tarafından yazılan bu manzumelerin sadece bazıları şiirleşebilmiştir. Hakikatte Fuzûlî, Bâkî ve Yahya Kemal de dâhil hiçbir şairin bütün şiirleri güzel değildir. Bu durum, Âkif için de geçerlidir. Güzel şiirler bir şairin şiir ağacının meyveleri gibidir. İstiklâl Marşı, Âkif'in şiir ağacının meyvelerinden birisidir. İstiklâl Marşı'ndaki birçok düşünce ve edebî malzeme Âkif'in diğer şiirlerinde de dile getirilmiştir. Yani bu marş, birkaç aylık çalışmanın ürünü değil, bir sanat anlayışının veya sanat hayatının ürünüdür. Meselâ İstiklâl Marşı'nın ilk dizelerinde, bu ülkede en son ocak söntünceye, yani en son fert kalıncaya kadar, bayrak dalgalanacak, istiklâl mücadelesi devam edecektir fikri vardır, aynı fikir başka bir manzumede de dile getirilmiştir:

*Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak
Sönmeden yurdumun üstünde en son ocak*

*Düşer mi tek taşı sandın harîm-i nâmûsun
Meğer ki harbe giren son nefer şehîd olsun*
(Ersoy 1987: 309)

Vatanın her tarafının şehit naşı ve kanı ile dopdolu olduğu düşüncesi İstiklâl Marşı'nda ve Âsım'da şöyle ifade edilmiştir:

*Şühedâ fıskıracak toprağı sıksan şühedâ
Şühedâ gövdesi bir baksana dağlar taşlar
O rükû olmasa dünyâda eğilmez başlar*
(Ersoy 1987: 389)

Batılıların o kadar askerî donanımına karşı olarak Türkün imanı vardır, düşüncesi İstiklâl Marşı'nda ve Âsım'da şöyle dile getirilmiştir:

*Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar
Benim îmân dolu göğsüm gibi serhaddim var*

*Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller
Yıldırım yaylımı tûfânlar, alevden seller
Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından
Alınır kal'a mı göğsündeki kat kat îmân*
(Ersoy 1987: 389)

Âkif, kadın, çocuk, ihtiyar demeden bu kadar katliamı hunharca yapan Batıların, “medeniyet” kavramını, diğer milletleri aldatmak bir maske olarak kullandıkları hususunu, birkaç manzumesinde değişik ifadelerle dile getirmiştir:

Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar

*Medeniyyet denilen maskara mahlûku görün
Tükürün maskeli vicdânına asrın tükürün*
(Ersoy 1987: 183)

*Kim bilir hangi şenâ’etle oyulmuş gözler
Medeniyyet denilen vahşete la’netler eder*
(Ersoy 1987: 182)

*Maske yırtulmasa hâlâ bize âfetti o yüz
Medeniyyet denilen kahbe hakikat yüz­süz*
(Ersoy 1987: 388)

*Ne hayâsızca tehaşşüd ki ufuklar kapalı
Nerde gösterdiği vahşetle bu bir Avrupalı
Dedirir – yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi
Varsa gelmiş açılıp mahbesi yahut kafesi*
(Ersoy 1987: 388)

Bu yazıda Âkif’in şiirleri üç başlık altında incelenecektir. Birincisi Âkif’in müstakil şiirleri, ikincisi manzumelerindeki şiir parçaları ve üçüncüsü berceste beyitleridir.

Âkif’in Müstakil Şiirleri

Âkif’in baştan sona şiir olan veya şiir kastıyla yazılan manzumeleri vardır. Âkif’in tefekkürle ve hisle yazdığı bu manzumelerden bazıları güzeldir. Bunlar arasında “Hüsrân”, “Bülbül”, “Umar mıydın”, “Şark”, “Leylâ”, “Gece”, “Bir Gece” gibi şiirlerinin yanı sıra kıtaları vardır. Bu şiirler yedinci kitapta toplanmıştır. Bunlardan başka ilhamını âyetlerden alan şiirleri de vardır. Bu şiirler de “Hakkın Sesleri” adlı *Safahat*’ın üçüncü kitabında ve *Hatıralar* adlı beşinci kitapta yer almaktadır. Bu şiirlerden birisinde Âkif, ilhamının merkezine şu âyeti koyar: “İşte sana, onların kendi yolsuzlukları yüzünden ıpsız kalan yurtları”. Söz konusu manzume 20 Ocak 1913’te kaleme alınmıştır. O yıllar Osmanlının en hazin yıllarıdır. Yüzyıllardır cihana azametle ve adaletle hükmetmiş olan Osmanlı devleti, dağılma sürecine girmiştir. Her cepheden mağlubiyet haberleri gelmektedir. Güzelim Balkanlar kaybedilmiştir. Şiirde Âkif, memleketin hazin halini müşahede eden bir yolcuya seslenmektedir. Âkif’in kendisi de resmî görevleri gereği Necid çöllerinden Balkanlara kadar ülkenin birçok yerini dolaşmıştır. Milletinin hazin durumunu ruhunda derinlemesine hisseden Âkif, bu hüznünü bütün edebî yeteneklerini kullanarak şiirleştirmiştir. Şiirde Âkif şöyle der: Eğer şu Osmanlı ülkesinin harap olmuş, ziyaretçisiz bir mezarlığa dönmüş topraklarından geçen bir yolcu varsa, yürekleri paramparça eden bir feryat duyacaktır. Ve bu feryat kim bilir kaç tane kırılmış, inkisar-ı hayale uğramış gönülden yükselmektedir. Bu öyle bir feryattır ki insanların son ümitlerinin son kez kırılmasıyla ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu insanlara zorla yeni bir ümit verme imkânı da kalmamıştır. Zira insanların kurtuluş sabahını bekleyen gözleri birer birer batmış gitmiştir. Çatlamış dudakları, yudum yudum hüsrân zehrini içerken, milyonlarca dostu, koşmak şöyle dursun, sadece uzaktan seyretmişlerdir. Hâlbuki bu ıssız topraklar bir zamanlar candan daha azıd. Âkif bu düşüncelerini şöyle şiirleştirir:

*Geçenler varsa İslâm’ın şu çiğnenmiş diyârından,
Şu yüz binlerce yurdun kanlı zâ’irsiz mezârından,
Yürekler parçalar bir nevha dinler rehğüzârından.
Bu mâtem kim bilir kaç münkesir kalbin gubârından
Hurûş etmekte, son ümmîdinin son inkisârından?*

*Evet, son inkisârından ki yoktur cebrin imkânı
Batıp gitmiş nazarlar beklemekten fecr-i nâzânı!
Nasil ey yolcu, bin la’net gelip ezmez ki vicdânı
Dudaklar çâk çâk olmuş içerken zehr-i hüsrânı,
Uzaktan baktı – Koşmak nerde! – milyonlarca yârânı*

*Bu ıssız âşiyânlar bir zamân cândan mu'azzezdi
Bu damlar böyle baykuş seslerinden çın çın ömezdi
Şu kurbağlar seken vâdîde, ceylânlar koşup gezdi
Şu coşmuş ağlayan ırmak ne handân gölgeler sezdi
Bütün mâzîyi bir tûfân, fakat, hep boğdu, hep ezdi!*

*Vefâsız yurd! Öz evlâdın için olsun, vefâ yok mu?
Neden kalbin karârmış, bin ocaktan bir ziyâ yok mu?
İlâhî, kimsesizlikten bunaldım, âşinâ yok mu?
Vatansız, hânümânsız bir garîbim, mültecâ yok mu?
Bütün yokluk mu her yer? Bâri bir yok der sadâ yok mu?*

*Gitme ey yolcu, berâber oturup ağlaşalım,
Elemim bir yüreğin kârı değil paylaşalım,
Ne yapıp ye'simi kahreyleyeyim, bilmem ki?
Öyle dehşetli muhîtimde dönen mâtem ki!
Ah! Karşımda vatan namına bir kabristân
Yattıyor şimdi. Nasıl yerlere geçmez insân?
Şu mezarlar ki uzanmış gidiyor, ey yolcu
Nereden başladı yükselmeye, bak, nerede ucu*

...
*Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar
Dipçik altında ezilmiş, paralanmış kafalar
Kim bilir hangi şenâ'etle oyulmuş gözler
Medeniyyet denilen vahşete la'netler eder
Müslümânlıkları bîcârelerin öyle büyük
Bir cinâyet ki, cezâlar ona nisbetle küçük*

*Ey bu toprakta birer na'ş-ı perîşân bırakıp
Yükselen mevkıb-i ervâh, sakın arza bakıp
Sanmayın şevk-i şehâdetle coşan bir kan var
Bizde leşten daha hissiz, daha kokmuş cân var.
Tükürün milleti alçakça vuran darbelere
Tükürün onlara alkış dağıtan kahbelere
Medeniyyet denilen maskara mahlûku görün
Tükürün maskeli vicdânına asrın, tükürün.*

*Hele i'lânı zamânında şu mel'ûn harbin
Bize efkâr-ı umûmiyesi lâzım Garbın
O da Allâh'ı bırakmakla olur herzesini
Halka îmân gibi telkîn ile dînin sesini
Susturan aptalın idrâkine bol bol tükürün!*

*Yine hicrân ile çulğunluğım üstümde bugün...
Bana vahdet gibi bir yâr-ı müsâ'id lâzım!
Artık ey yolcu bırak, ben yalnız ağlayayım!*

(Ersoy 1987: 181-183)

Âkif'in Osmanlının yıkılış günlerini anlattığı manzumelerinden birisi de "Umar mıydın" başlığını taşımaktadır. Bu manzumede Âkif, ilhamını Atâullâh Bahâeddîn adlı Ortaasyalı bir mütefekkirin şu sözlerinden almıştır: "Odama girdim; kapıyı kapadım; ağlamaya başladım. O gün akşama kadar İslâm'ın garipliğine, Müslümanların inhitâtına ağladım, ağladım." Bu hüznü sözler, Âkif'i de inletmiş ve Türk edebiyatına "Umar mıydın" başlıklı manzumeyi kazandırmıştır. Bu manzumede "n" seslerinin tekrarı dikkat çekmektedir. N sesi inilti sesidir.

Umar mıydın?

Görünmez âşinâ bir çehre olsun rehğüzârında
Ne gurbettir İslâm'a çöken İslâm'ın diyârında
Umar mıydın ki ma'bedler, ibâdetler yefîm olsun
Ezânlar, arkasından ağlasın bir nesl-i me'yûsun
Umar mıydın, cemâ'at bekleyip durdukça minberler
Dikilmiş dört direk görsün, serilmiş bir yağın mermer
Umar mıydın, tavanlar yerde yatsın, rahnedan bitâb
Eşiklerden yosun bitsin, örümcek bağlasın mihrâb
Umar mıydın, o taş taş devrilen bünyân-ı mersûsun
Şu vîrân kubbelerden böyle son feryâdı dem tutsun.

İşit on dört asırlık bir cihânın inhidâmından
Kopan ra'din ufuklar inliyor hâlâ devâmından
Civârın, manzarın, cevvin, muhîtin her yerin mâtem
Kulak ver, çarpıyor bir mâtemin kalbinde bin âlem.

Gezerken tavr-ı istîlâ alıp meydânda bin münker
Şu milyonlarca îmân "nehye kalkışsam demez ürker
Ömürlerdir bbir alçak zulme miskîn inkıyâdından
Silinmiş emr-i bi'l-ma'rûfun artık ismi yâdından
Hayâ sıyrılmış inmiş, öyle yüzüzlük ki her yerde
Ne çirkin yüzler örtermiş meğer bir incecik perde
Yüreklere merhametsiz, duygular süflî, emeller hâr
Nazarlardan taşan ma'nâ ibâdullâhu istihkâr

Sen ey bîçâre dîndâş, sanki bizden hayr ümîd ettin
Nihâyet ye'se düştün, ağladın, ağlattın, inlettin.
Samîmî yaşlarından coştı rûhum herc-ii-merc oldu
Fakat mâtem halâs etmez, cehennemler saran yurdu
Cemâ'at intibâh ister, uyanmaz gizli yaşlarla
Çalışmak, başka yol yok, hem nasıl cânlarla başlarla
(Ersoy 1987: 419-420)

Âkif'in Manzumelerindeki Şiirler

Âkif'in uzun soluklu yani çok mısralı müstakil şiirlerinden küçük bir şiir kitabı oluşturmak mümkündür. Bu kitaba Âkif'in şiir parçalarını da ilâve etmek gerekir. Çünkü *Safahat*'ta manzum hikâye, tasvir ve nasihatlerin içinde şiir seviye yükselmiş kısımlar vardır. Meselâ, Âkif, "Berlin Hatıraları" başlıklı manzumesinde Batı ile Doğu arasında mukayeseler yapar, Batının gelişmişliği karşısında Doğunun geriliğini tarizli bir üslûpla ve temsillerle anlatır. Manzum bir seyahatname niteliği taşıyan bu kısımlara şiir demek mümkün değildir. Ancak bu manzumenin sonunda okuyucunun aşağılık duygusuna kapılmasını engellemek, ona cesaret vermek için söylenen mısralar, hamasî bir şiir hâlini almıştır:

Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz
Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz
Düşer mi tek taşı sandın harîm-i nâmûsun
Meğer ki harbe giren son nefer şehîd olsun
Şu karşımızdaki mahşer kudursa çıldırsa
Denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa
Bu altımızdaki yerden bütüin yanardağlar
Taşıp da kaplasa âfâkı bir kızıl sarsar
(Ersoy 1987: 309)

*Değil mi cebhemizin sînesinde î mân bir
Sevinme bir, acı bir, gâye aynı, vicdân bir
Değil mi sîne de birdir vuran yürek... Yılmaz!
Cihân yıkılsa, emîn ol, bu cebhe sarsılmaz!*
(Ersoy 1987: 310)

Bilindiği gibi “Âsım” adlı altıncı kitap, kısmen manzum bir hikâye tarzında yazılmıştır. Hikâyenin konusu gerçeğe yakın olmakla birlikte kurgusaldır. Manzumede, Âkif’in kendisi, Köse İmam, Âsım ve Emin gibi gerçek kişiler kullanılmıştır. Bu manzumede Âkif şairlik, eğitim, Çanakkale savaşı gibi birçok konu üzerinde kendi fikirlerini beyan eder. Meselâ eski kurumların hızla yıkılması hususunda şöyle der:

*Yıkmak insanlara yapmak gibi kıymet mi verir
Onu en çolpa herifler de emin ol becerir
Sâde sen gösteriver “işte budur kubbe!” diye
İki ırgadla iner şimdi Süleymâniyye
Ama gel kaldıralım dendi mi heyhât o zamân
Bir Süleymân daha lâzım yeniden bir de Sinân*
(Ersoy 1987: 360)

“Âsım” adlı manzumede, Âkif’in nükteli diyaloglarla devam eden hikâyeci anlatımı bazen hamasî bir şiir üslûbuna döner:

*Zulmü alkışlayamam zâlimi aslâ sevemem
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem*
(Ersoy 1987: 361)

*Biri ecdâdına saldırdı mı hattâ boğarım
Boğamazsın ki! Hiç olmazsa yanımdan kovarım
Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam
Hele hak nâmuna haksızlığa ölsem tapamam
Doğduğumdan beridir âşığım istiklâl
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle
Yumuşak başlı isem kim dedi uysal koyunum
Kesilir belki fakat çekmeye gelmez boyunum
Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim
Onu dindirmek için kamçı yerim çifte yerim
Adam aldırma da geç diyemem aldırırım
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım*
(Ersoy 1987: 362)

Âkif, Âsım’da, bu milleti marifet ve ahlâk sahibi bir neslin, kendi isimlendirmesiyle Âsım’ın neslinin kurabileceğini söyler. Kafkaslarda, Sîna Çölünde, Çanakkale’de kendi kutsalları için savaşan askerlere Âsım’ın nesli der. Bu korkusuz insanların ne kadar zor ve mukaddes bir görev yaptıklarını anlatmak için Çanakkale savaşını tasvir etmeye başlar. “Şu boğaz harbi nedir?” ifadesiyle başlayan bu bölümde, hikâye veya diyaloglar bir anda şiirleşir. Okuyucunun hem millî hem de bedîî hislerine hitap eden bu hamasî şiir, kuşkusuz Türk edebiyatının şaheserlerindedir ve bu manzumede öyle berceste beyitler vardır ki şiirlere değışilmez:

*Şühedâ gövdesi bir baksana dağlar taşlar
O rükû olmazsa dünyâda eğilmez başlar
Vurulup tertemiz alnından uzanmış yatıyor
Bir hilâl uğruna yâ Rab ne güneşler batıyor
Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor tevhîdi
Bedr’in arslanları ancak bu kadar şanlı idi*

*Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın
Gömelim gel seni târîhe desem sığmazsın
Herc-ü-merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb*

*Seni ancak ebediyyetler eder istî'âb
Bu taşındır diyerek Ka'be'yi diksem başına
Rûhumun vahyini duysam da geçirsem taşına
Sonra gök kubbeyi alsam da ridâ namıyla
Kanayan lahdine çeksem bütün ecrâmıyla
Mor bulutlarla açık türbene çatsam da tavan
Yedi kandilli Süreyyâ'yı uzatsam oradan
Sen bu âvîzenin altında bürünmüş kanına
Uzanırken gece mehtâbı getirsem yanına
Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem
Gündüzün fecr ile âvîzeni lebrîz etsem
Tüllenen mağribi akşamları sarsam yarana
Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana*

*Sen ki son ehl-i salîbin kırarak savletini
Şarkın en sevgili sultânı Salâhaddîn'i
Kılıç Arslan gibi iclâline ettin hayrân.
Sen ki İslâm'ı kuşatmış boğuyorken hüsrân
O demir çenberi göğsünde kırıp parçaladın
Sen ki rûhunla beraber gezer ecrâmı adın
Sen ki a'sâra gömülse taşacaksın.. Heyhât
Sana gelmez bu ufuklar seni almaz bu cihât
Ey şehîd oğlu şehîd, isteme benden makber
Sana âğûşunu açmış duruyor peygamber
(Ersoy 1987: 389-390)*

Berceste Beyitler

Bir şairin büyüklüğü, onun, şiir severlerin hafızasına kazandırdığı mısra veya şiir sayısı ile ölçülmez. Âkif'in bazı manzumelerindeki birçok mısra veya beyit, ahenk ve konu bakımından gelişimini tamamlamış, âdeta bir atasözü güzelliği kazanmıştır. Âkif'i büyük şair yapan en önemli özelliklerinden birisi onun mısra veya beyit oluşturabilme gücüdür. Mısraın önemini Yahya Kemal şöyle ifade eder: "Nice mecmûa-i eş'âr sahibi şairler bilirim ki ömürlerinde henüz bir mısra söylemiş değillerdir." (Yahya Kemal 1984: 270). Âkif'in ve Yahya Kemal'in hafızalarda yer bulan en güzel şiirleri, murassa beyitler hâlinde yazılmış olanlardır. Âkif'in ardı ardına berceste beyitleri sıraladığı manzumeleri vardır. Ayrıca onun şiir seviyesine çıkamamış manzumelerinde de berceste beyitlere rastlamak mümkündür. Âkif'in berceste beyitlerinden bazıları şunlardır:

*Şarka bakmaz Garbı bilmez görgüden yok vâyesi
Bir kızarmaz yüz, yaşarmaz göz bütün sermâyesi
(Ersoy 1987: 198)*

*Gel ey Leylâ, gel ey cândan yakın cânân, uzaklaşma!
Senin derdinle cânlardan geçen Mecnûn'la uğraşma!
(Ersoy 1987: 438)*

*İmândır o cevher ki İllâhî ne büyüktür
İmânsız olan paslı yürek sînede yükündür
(Ersoy 1987: 18)*

*Ne vicdândır ahlâka veren yükseklik ne irfândır
Fazîlet hissi insânda Allâh korkusundandır*

*Girmeden tefrika bir millete düşman giremez
Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez*

*Bu hissizlikle cem'iyyet yaşar derlerse pek yanlış
Bir ümmet göster ölmüş ma'neviyyâtiyle sağ kalmış
(Ersoy 1987: 272)*

*Yâ Rab bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı
Mahşer de mi bîcârelerin yoksa felâhı*

(Ersoy 1987: 191)

*Hayâ sıyrılmış inmiş, öyle yüzüzlük ki her yerde
Ne çirkin yüzler örtermiş meğer bir incecik perde*

(Ersoy 1987: 420)

*Müslümânlıkları bîcârelerin öyle büyük
Bir cinâyet ki, cezâlar ona nisbetle küçük*

(Ersoy 1987: 183)

*Âfîyi karanlık görerek azmi bırakmak
Alçak bir ölüm varsa, emînim, budur ancak*

(Ersoy 1987: 189)

*Ye's öyle bataktır ki düşersen boğulursun
Ümmîde sarıl sımsıkı seyret ne olursun*

(Ersoy 1987: 190)

*Sîneler gayzını fâş etmeye dursun varsın
Vakti gelsin, o zamân var mı yürek, anlarsın*

(Ersoy 1987: 158)

*Allâh'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete râm ol
Yol varsa budur bilmiyorum başka çıkar yol*

(Ersoy 1987: 428)

*O îmân farz-ı kat'idir diyor tahsîli irfânın
Ne câhil kavmiyiz biz Müslümânlar şimdi dünyânın*

(Ersoy 1987: 280)

*O îmân hüsn-i hulkun en büyük hâmîsi olmuşken
Nemiz vardır fezâ'ilden nemiz eksik rezâ'ilden*

(Ersoy 1987: 280)

Kuvvetin meddâhı olmak aczi hiç söyletmemek

(Ersoy 1987: 278)

*Senin etrâfını alsın ki yağınlarla sefil
Kimi idmanlı edebsiz, kimi ta'lîmlî rezîl*

(Ersoy 1987: 383)

*Ensedem arslan kesilmek, cebheden yaltak kedi
Müslümanlık bizden evvel böyle zillet görmedi*

(Ersoy 1987: 278)

*Doğrudan doğruya Kur'ân'dan alıp ilhâmı
Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm'ı*

(Ersoy 1987: 381)

*Müslümânlık denilen rûh-i îlâhî arasak
Müslümânız diyen insân yağınundan ne uzak*

(Ersoy 1987: 171)

*Irzımızdır çiğnenen evlâdımızdır doğranan
Hey sıkılmaz ağlamazsan bari gülmekten utan*

(Ersoy 1987: 274)

*Neden öyleyse mâtemlerle eyyâmın perîşandır?
Niçin bir damlacık göğsünde bir ummân hurûşandır?*

*Hayır, mâtem senin hakkın değil... Mâtem benim hakkım:
Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım!*

*Tesellîden nasîbim yok, hazân ağlar bahârımda;
Bugün bir hânumânsız serserîyim öz diyârımda!*

*Ne hüsrândır ki: Şarkın ben vefâsız, kansız evlâdı,
erâpâ Garba çiğnettim de çıktım hâk-i ecdâdı!*

*Hayâlimden geçerken şimdi, fikrim herc-ü-merc oldu,
Salâhaddîn-i Eyyûbîlerin, Fâtihlerin yurdu.*

*Ne zillettir ki: nâkûs inlesin beyinde Osmân'ın;
Ezân sussun, fezâlardan silinsin yâdı Mevlâ'nın!*

*Ne hicrândır ki: en şevketli bir mâzî serâp olsun;
O kudretler, o satvetler harâb olsun, türâb olsun!*

*Çökük bir kubbe kalsın ma'bedinden Yıldırım Hân'ın;
Şenâ'etlerle çiğnensin muazzam kabri Orhan'ın!*

Âkif'i Kendi Tarzının Büyük Şairi Yapan Özellikleri

Âkif'i kendi tarzının büyük şairi yapan özelliklerini de burada söz konusu etmek gerekir. Âkif'in şairliğini besleyen damarlar vardır. Bunlar arasında Âkif'in divan şiirinin bütün estetik kurallarını tatbikî olarak öğrenmesi; Arap, Fars ve Fransız edebiyatlarından aldığı edebî malzeme, kelime hazinesinin genişliği, gözlem ve tefekkür gücü, hissîliği, sanatkâr kişiliği, titizliği, mükemmeliyetçi tavrı sayılabilir. Bunlardan bazıları üzerinde daha ayrıntılı durabiliriz.

Şairlik için öncelikle belli bir edebî geleneğin şaire sunduğu imkân ve malzemeyi iyi bilmek ve kullanmak gerekir. Edebiyat bilgisini edebî metinlerin bizzat kendisinden alan, onları edebî ve bedî bir zevk almak için okuyan, onları taklit ederek edebî yeteneğini geliştirenlerin edebiyat bilgisi, şairlik adına faydalı bir bilgidir. Divan ve halk şairlerinin, Mehmet Âkif'in, Yahya Kemal'in, Attila İlhan'ın edebiyat bilgisi bu türdendir. Bu şairler, şairliklerini geliştirmek, şiirlerine farklı tat ve motifler katabilmek için Batılı ve Doğulu ediplerin eserlerini okumuşlar, tetkik etmişlerdir. Bu şairlerin hafızlarında birçok beyit, birçok sanatlı ifade tarzı vardır. Âkif'in edebiyat bilgisi de böyle faydacılığa dayalıdır. Âkif şiir balını ortaya koymak için bir arı gibi birçok Türk, Arap, Fars ve Fransız edebiyatının çiçeklerinden yararlanmıştı.

Âkif'in şiirini veya şairliğini besleyen en güçlü damarlardan birisi **divan şiiri geleneğidir**. Bilindiği gibi Âkif çocukluğundan itibaren şiire merak sarmıştır. Âkif, kendisinin şiire karşı bu zaafına babasının müsamaha gösterdiğini söyler. Kendi ifadesine göre ilk okuduğu şiir kitabı Fuzûlî'nin *Leylâ ve Mecnûn*'udur (Kabaklı 1987: 28). Âkif, Rüşdiyede iken hocası İsmail Safa'nın tarzında mesneviler kaleme almış ve bu mesneviler dönemin önemli şairlerinden Hersekli Ârif Hikmet tarafından takdir edilmiştir. Âkif şöyle der: "*Gençlik devrinde idi. Çok gazeller yazdım. Birçok defterler doldurdum. Bir aralık bunlardan birini kaybettim. Buna çok yandım. Fakat daha sonra şiirimi hayatı, ictimâ mevzulara tahsis edince, o deftere acımadım. Diğer defterlerimi de imha ettim. Neşretmediğim şiirlerim pek çoktur.*" (Kabaklı 1987: 112). Âkif, aruzu ve divan şiiri nazım şekillerini çok iyi kullanan bir şairdir. Aruzun sınırlayıcılığı, onun şiirlerinde bir olumsuzluğa sebep olmamıştır. Onun şairliği aruzun oldukça ince imbiğinden geçmiştir. Böylece dili kullanma yeteneği artmıştır. Âkif aruz ölçüsünü ve divan şiirinin şekille ilgili bazı estetik kurallarını bazen küçük değişiklikler yaparak hayatı boyunca kullanmıştır. Âkif, eski şiir geleneğinin bu kadar şiirlerine hâkim olmasını bir manzumesinde nükte için eleştirir (Ersoy 1987: 459-460).

Âkif'in divan şiiriyle münasebeti gelenek bakımındandır, yani kendi döneminde şiir yazan diğer şairlerin münasebeti gibi kişiseldir. Âkif'in çocukluk döneminde şiir deyince, akla divan şiiri nazım şekilleri ve aruz ölçüsüyle yazılan şiir akla gelmelidir. Burada iki hususu birbirinden ayırmak gerekir. Aruzla gazel, kaside yazmak ayrıdır, divan edebiyatı bilgisi ayrıdır. Birçok şair Tanzimat döneminde ve sonrasında divan şairlerini fazla tanımadan aruzla gazel ve kaside yazmıştır. Bu dönemde Divan edebiyatı ne halk kültürünün, ne de eğitimin bir parçasıdır. Mektep ve medreselerde Osmanlı edebiyatı tarihi okutulması 19. asırda başlamıştır. Nâcî ve Abdülhalîm Memdûh gibi o dönemin bir bakıma edebiyat tarihçilerinin eserlerine bakılınca, bu kişilerin divan edebiyatıyla ilgili oldukça sathî sayılabilecek bilgileri bile hafızalarından değil araştırarak bir araya getirdikleri anlaşılır.

Âkif 1908'den sonra, yani kendi şiir tarzını oluşturduktan sonra yazdığı manzumelerde divan şiirinin kelime dünyasını kullanmakla beraber, divan şiirinin temel kavram ve temalarını kullanmamıştır. Âkif bülbül, meyhâne, sâkî, Leylâ, Mecnûn gibi divan şiirinin temel kavramlarını millî, dinî, fikrî, hissî mesajlarını aktarırken bir araç olarak kullanmıştır. Zaten, o, divan şairlerini değil Ziya Paşa, Muallim Nâcî ve Namık Kemal

gibi şairleri kendisine örnek almıştır. Âkif'in bazı şiirlerinde özellikle Ziya Paşa'nın tesirlerini açıkça görmek mümkündür.

Divan şiiri tezgâhının, divan şiiri estetik ölçülerinin Âkif'in şiirine kazandırdığı bazı hususiyetler olmalıdır. Bunlar arasında dile hükmetme veya dile tasarruf etme gücü, geniş bir kelime ve ibare hazinesi ve bu kelime hazinesini etkin bir şekilde kullanabilme yeteneği, kolayca kafiye ve redif bulabilme, bir fikri ifade ederken aruzun da etkisiyle farklı ibare ve kelimeler seçebilme yeteneği, hayatı şairane seyredebilme ve akla gelen bir manayı şairane ifade edebilme gücüdür. Âkif gibi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Tevfik Fikret, Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Faruk Nafiz Çamlıbel hatta Attila İlhan gibi birçok meşhur şair, divan şiirinin tezgâhında kendi sanatlarını geliştirmişlerdir.

Mehmet Âkif'in en güzel şiirlerine bakıldığı zaman onların gizli bir şekilde mesnevi kafiye örgüsüyle veya murassa beyitler hâlinde yazıldığı anlaşılacaktır. Meselâ Âkif'in Çanakkale şehitlerine hitaben yazdığı manzume ardı ardına sıralanmış birçok mısradan oluşmaktadır. Ancak dikkat edilirse bu uzun manzumenin önemli bir kısmı anlam bütünlüğünü kendi içinde tamamlamış beyitler hâlinde yazıldığı anlaşılacaktır. Bir beyte sığmayan anlatımlar da yine mesnevi kafiye tarzıyla veya murassa beyitler hâlinde kaleme alınmıştır. Âkif'in birçok manzumesi de bu şekildedir. Yahya Kemal'in de "Süleymaniyede Bayram Sabahı" gibi birçok meşhur şiiri murassa beyitler hâlinde yazılmıştır. Bu durumu fark edemeyenler Âkif'in ve Yahya Kemal'in şiirlerini yazarken mısraları yanlış yerden ayırabilmektedirler.

Divan şiiri geleneğinin Âkif'e kazandırdığı en önemli hususiyetlerden birisi mısra oluşturma yeteneğidir. Onun hafızaları süsleyen berceste mısra ve beyitleri, bu yeteneğin şahididir.

Âkif'in şairliğini besleyen ikinci damar **Arap ve Fars edebiyatlarıdır**. Âkif, ortaokul yıllarında Arapçayı babasından, Farsçayı da Esat Dede'den öğrenmiştir. Arap edebiyatından İmam Busîrî'nin meşhur "Kasîde-i Bürde"sini, *Mu'allakât*'ı, Müberrid'in *El-Kâmil*'ini ve İbnü'l-Fâriz'i okumuştur (Kabaklı 1987: 58). Âkif özellikle Mütenebbî'yi sever ve bir yazısında onunla Nef'î'yi kıyaslar. Mütenebbî'nin övdüklerini insan-ı kâmil olmaya teşvik ettiğini söyleyen Âkif, bu tarzın Osmanlı şairleri tarafından taklit edilmemesini eleştirmiştir. Âkif, Fars edebiyatından *Mesnevî*, *Hâfız Divanı* ve Sa'dî'nin *Gülîstan*'ını Farsçayı öğrenirken okumuştur (Kabaklı 28). Midhat Cemal, Âkif'le birlikte Fars şairlerinden başta Hâtûfî-i İsfehânî'nin "Tevhîd"i olmak üzere bazı eserleri okuduklarını söyler (Kabaklı 1987: 59). Âkif, Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Burdur mebusu iken Mahir İz'e Şeyh Sa'dî'nin *Bostân*'ını, Şems-i Mağribî Dîvânı'nı, *Harâbât*'tan Farsça müntehabâtı okutmuştur (Kabaklı 1987: 65). Yine bu dönemde bazı arkadaşlarına *Mu'allakât*'ı ve hâriciye hukuk müşaviri Münir Erteğün'e *Hâfız Dîvânını* okutmuştur. Mahir İz'in anlattıklarına göre, Âkif daha önce de 17 kez Hâfız Divânını başkalarına okutmuş ve âdeta Hâfız'ın beyitlerini hıfz etmiştir (Kabaklı 1987: 66). Âkif Fars edebiyatında Senâ'î'nin, Sa'dî'nin hikmet dolu şiirlerini beğenerek okumuş, eski Türk şairlerinin hikmetçi şairler yerine Enverî gibi "yalancı" yani sanat için şiir yazan şairleri taklit etmelerini eleştirmiştir. Fars ve Arap edebiyatı ile ilgili okuduklarının Âkif'in şiirlerinde ve üslûbunun tekâmülünde önemli bir yerinin olduğu aşikârdır. Âkif'in yazdığı özellikle münacaat türündeki manzumelerinde, hikmet, temsil ve nasihat dolu beyit ve şiirlerinde Arap ve Fars edebiyatından okuduklarının da tesiri olmalıdır.

Âkif'in şairliğini besleyen üçüncü damar **Batı edebiyatıdır**. Âkif ortaokul yıllarında Arapça ve Farsçanın yanı sıra Fransızca'yı da öğrenir. Onun Fransızca'yı kendi kendine öğrenmesi dikkat çekicidir. Mektepte dört dilde de birinci olmuştur (Kabaklı 1987: 28). Âkif Fransız edebiyatıyla münasebeti bağlamında şöyle der: "*Fransız şairlerinden Hugo, Lamartine ile ve Klâsiklerle çok meşgul oldum. Daudet ve Zola beni cezbe etti.*" (Kabaklı 1987: 30). Midhat Cemal, bir ara şüphe duyduğu Âkif'in Fransızca bilgisine, hatta telâffuzuna hayran olur. Âkif, Midhat Cemal'le birlikte çarşamba ve pazartesi günleri Victor Hugo, Lamartine, Chateaubriand gibi Fransız ediplerinin eserlerini okumuştur. Bu şairler dışında Âkif Alexandre Dumas-fils, Anatole France, Shakespeare, Milton, Bayron'u okumuştur (Ersoy 1987: XVIII).

Batı edebiyatıyla münasebeti Âkif'in şairliğine bazı bakımlardan katkı sağlamıştır. Bu katkının niteliği, Âkif'in okuduklarıyla yazdıkları mukayese edildiği zaman daha iyi anlaşılır. Meselâ "Meyhane", "Derviş Ahmet", "Neyzen Tevfik", "Küfe", "Mahalle Kahvesi" gibi çoğunlukla sefalet veya sefalet içinde olan insanların hayatını anlattığı gerçekçi ve tasvirî manzumelerinde, *Meyhane* romanının yazarı Emile Zola ve *Değirmenimden Mektuplar*'ın yazarı Alphonse Daudet gibi realist ve natüralistlerin izleri görülebilir. Gerçekçi ve tasvirî hikâyelerin aruzla manzum olarak yazılması çok üstün bir yetenek gerektirmektedir. Aruzun revaçta olduğu bir dönemde bu yetenek elbette takdir edilmiştir. Meselâ, Dr. Adnan Adıvar "Fatih Kürsüsünde" başlıklı manzumeyi "büyük bir fen âbidesi" olarak tanımlar ve Âkif'in yeteneğine hayranlığını ifade eder (Kabaklı 1987: 67). Ancak aruzun etkisini ve değerini yitirdiği dönemlerde, mesela günümüzde bu yetenek takdir edilemez, hatta gereksiz görülebilir. Nitekim manzum hikâye, tasvir ve nasihatler Âkif'in şairliğini gölgelemiştir. Ancak eğer Âkif, divan şiiri tarzında şiirler yazsaydı, yeniliğe ve değişime açık olmasaydı, bugün, adı yalnız kütüphane

kataloglarında kayıtlı bir şair olarak kalacaktı. Aynı düşünce Namık Kemal, Cenap Şehabettin, Tevfik Fikret, Yahya Kemal gibi şiire gazel yazarak başlayan bütün başarılı şairler için geçerlidir.

Batı edebiyatı, Âkif'e bir olay, fikir, kişi vesaire belli bir **kompozisyon ve plân** içinde ve gerçekçi bir üslûpla ayrıntılı bir şekilde anlatma veya resmetme yeteneği kazandırmıştır. Tanzimat'ın birinci neslinin şiirlerinde, meselâ Ziya Paşa'nın Terkîb-i Bend'inde, Namık Kemal'in "Hürriyet Kasidesi"nde konu bütünlüğü var, fakat kompozisyon veya plân yoktur. Âkif, "Plân" başlığıyla *Sebilürreşad*'ın 12 Temmuz 1328 tarihli nüshasında yayımladığı yazısında Osmanlı şairlerinin plânsızlıklarından yakınır. Resimsiz ve plânsız sanat eserinin vücuda gelmeyeceğine, uzun ömürlü sanat eserlerinin plânla hazırlandığına inanan Âkif şöyle der: "*İyi bir plân metin bir üslûp ile birleşince artık o eser cihân-ı edebde bekâya namzettir.*" (Abdülkadiroğlu 1990: 154-155). Plâncılık düsturunu Âkif manzumelerinde hassasiyetle tatbik etmiştir. Bunu hemen her şiirinde görmek mümkündür.

Şairliğin en önemli gereksinimlerinden birisi de orijinal bir **mana, hayal, veya fikir** yakalayabilmektir. Âkif bir fikir ve yorum adamıdır, dolayısıyla mana ve fikir bulmakta ve bu fikirlerini nazmetmekte hiç zorlanmaz. Bilindiği gibi şiir için aşk, hasret, ölüm, şarap, sevgili ve tabiat güzelliği gibi etkileyici konular seçilir. Bu konular biraz çarpıcı, özlü, vezinli veya âhenkli bir şekilde ifade edildiği zaman kolaylıkla şiirleşebilir. Günümüzde şiir namıyla yazılan söz yığınlarının, lâfazanlıkların şiir zannedilmesinin veya belki de şiir olmasının sebebi seçilen konulardır. İnsanlığa ait aşk acıları, gönül dertleri, baharatlar gibi söz yığına şiirsel bir tat vermektedir. Âkif'in şiiri işte bu tür baharatlardan mahrumdur. Âkif içinde yaşadığı şartların da zorlamasıyla şiir için etkileyciliği olmayan zor konular seçmiştir. Âkif manzumelerinde hayatı gerçekçi bir üslûpla tasvir etmekte, vaaz etmekte, âdeta fikra ve deneme yazmaktadır. Olağanüstü olmayan bir bilgi, fikir veya nasihat hiçbir zaman yalan ve kurgu kadar etkileyici değildir. Çünkü Haşim'in ifadesiyle "Güzel, yalanın çocuğudur." Gerçek hayatın, sosyal ve fikrî konuların şiirleşmesi çok zordur. Âkif'in birçok manzumesinin şiirleşmemesinin sebebi seçtiği konulardır. Gerçeği, hikmeti, bilgiyi etkileyici bir şekilde sunmak, şiirleştirmek çok zordur. Âkif bazı manzumelerinde işte bu zoru başarmıştır.

His, bir ifadenin şiirleşmesini sağlayan en önemli kimyeviler arasındadır. Necip Fazıl, şiiri, fikrin hisleşmesi veya hissin fikirleşmesi olarak görür. Âkif bu konuda şöyle der: "*Millet fertlerinin içtimaî seviyesini yükseltmek, bununla beraber fikirleri, düzgün bir ifadenin sihirli tesiriyle kalplerde his hâline getirmek ancak şairlerin vazifesidir.*" (Kabaklı 1987: 171). Âkif'in birçok manzumesinde hisle fikir kaynaşmıştır. Üstelik bu şiirlerdeki hisler asil, fikirler de isabetlidir. Ancak Âkif'in şiirlerinde karşı cinse karşı duyulan sevgi, hasret hisleri yoktur. Bundan dolayı Âkif'i şairlikten men etmek isteyenler çıkabilir. Hâlbuki Âkif'in şiirlerinde yer alan his daha asildir. Çünkü onda kendi hayatıyla ilgili bencil diyebileceğimiz ıstıraplar yoktur. Bütün milleti alâkadar eden hüznüleri şiirlerine konu etmiştir. Bu şiirler, yüzyıllarca dünyaya hükmeden bir milletin hazin sonunu idrak etmiş hisli bir ruhun gözyaşlarıdır.

Kaynakça

- Abdülkadiroğlu, Abdülkerim (1990), *Mehmet Âkif Ersoy'un Makaleleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Ersay, Mehmet Âkif (1987), *Safahat*, hzl. Ertuğrul Düzdâğ, Gonca Yayınevi, İstanbul
- Kabaklı, Ahmet (1987), *Mehmet Âkif*, Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul
- Okay, Orhan (2007), "Söyleşi: M. Orhan Okay", *Âkif'ten Âsım'a*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 45-60
- Yahya Kemal (1984), "Resimsizlik ve Nesirsizlik", *Edebiyata Dair*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1984, 69-73
- Yahya Kemal (1984), "Yahyâ Kemal Bey'le Mülâkat", *Edebiyata Dair*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 265-275
7. Yetiş, Kâzım (1992), *Mehmet Âkif'in Sanat-Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara

MEHMET AKİF ERSOY'UN TEMEL İNANÇ ESASLARINA BAKIŞI

Mustafa AKÇAY*

Bu tebliğde Mehmet Akif'in (1873-1936) İslam'ın temel inanç esaslarından özellikle ikisi, Allah ve peygamber algılayışı üzerinde durulacaktır. Ancak bu amaca hizmet etmesi maksadıyla Mehmed Akif'in ilmî-dinî kişiliğinden ana hatlarıyla bahsedilecektir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki Akif, samimi bir mümin olarak İslam'ın temel inanç ilkelerinin hepsine inanmıştır ve bu itibarla onlardan her hangi birini inkâr ettiğini veya edebileceğini düşünmek doğru değildir. Zira İslam'ın temel ilkeleri bir bütündür, birine iman diğerlerine imanı da gerektirir ve birbirinden ayırmak mümkün değildir. Onlardan her hangi birini kabullenmemek bir Müslüman için söz konusu olamaz. Bu durumda Akif'in temel inanç esaslarına inanıp inanmadığı değil, inandığı bu iman esaslarını nasıl algıladığı, hangi yönlerine vurgu yaptığı, eserlerinde nasıl kullandığı, hangi üslup içinde kullandığı üzerinde durulması gerekmektedir. Bu tebliğde imkânlar ölçüsünde Safahat'tan hareketle bu hususlar üzerinde durulacak ve örnekler verilmeye çalışılacaktır.

I- Mehmet Akif'in İlmî-Dinî Kişiliği

Mehmet Âkif'in ilmî dinî-ahlakî kişiliğinin oluşmasında şüphesiz içinde bulunduğu aile, mahalle, semt, sosyo-kültürel çevre ile genel anlamda Türk-İslam toplumu etkili olmuştur. Öncelikle kendileri, aile, mahalle ve semt gibi ilk sosyo-kültürel çevre olarak dindar bir çevrede doğup büyümüştür. Mehmet Akif, dindar bir ailede doğup büyümüş olduğu kadar dindarlığı ve sosyo-kültürel seviyesinin yüksekliğiyle tanınmış İstanbul'un Fatih semti gibi seçkin bir çevrede yetişmiştir. Babasının Fatih medreselerinde tefsir hocası olduğunu bildiğimiz Akif, ömrü boyunca babasının kendi üzerindeki dinî terbiyesinin olumlu etkilerini hissetmiştir. Ebeveyni muttaki-dindar bir hayat yaşayan Akif, onlardan olumlu yönleriyle dinî-ahlakî anlamda etkilenmiş; etkilenmemekle kalmamış ebeveyninin doğrudan ilmî-dinî eğitim ve telkinleriyle yetişmiştir. Mahalle mektebinden itibaren başlayan eğitim hayatında da dinî eğitim ve atmosferden hiç kopmamıştır. Ebeveyni'nin oldukça dindar olduğu ve özellikle babasının ahlakî ve ilmî kişiliğiyle tanınmış fatih dersiamlarından Temiz Tahir Efendi olduğu bilinmektedir. Babasıyla cemaatle namaz kılmak üzere çok küçük yaşlarda camiye gitmiş, o atmosferi yerinde tecrübe etmiştir. Nitekim yıllar sonra Akif'in eşsiz eseri Safahat'ın yedi kitabının ikisinin adının *Süleymaniye Kürsüsünde* ve *Fatih Kürsüsünde* olması, ayrıca *Fatih Camiinde* isimli müstakil cami şiiirlerinin bulunmasında Akif'in çocukken babasıyla birlikte yaşadığı bu cami tecrübesinin etkisinin yansımaları görülmektedir.¹

Akif, daha mahalle mektebinden itibaren dinî bilgilerin yanı sıra babasından İslamî ilimleri anlamada önemli vasıta olan Arapçayı öğrenmeye başlamış, bunun yanı sıra Fatih'te farklı hocalardan Farsça, Fransızca da öğrenmiştir. Ortaokuldan (Rüştiye) sonra Mülkiye'nin ilk bölümü bitirmiş, baytarlık yüksek öğrenimini tamamlamıştır. Baytarlık eğitimini esnasında hocalarının yüksek seviyeli ilmî ve dinî-ahlakî kişilikleriyle temayüz etmiş şahıslar olması onun hem ilmî hem dinî kişiliğinin oluşmasında etkili olmuştur.² Vefatından dört ay önce kendisiyle yapılan bir mülakatta Akif, ilk dinî telkinleri aile, mahalle ve okul çevresinden aldığını bizzat ifade etmiş; bu konuda özellikle anne-babasının dindarlığının kendisi üzerinde etkili olduğunu 'ilk dinî terbiyemi veren, ev ve mahalle, iptidai, rüşdi tahsilden aldığım telkinler olmuştur. Bilhassa evin bu husustaki

1 Ahmet Faruk Kılıç, *Millî Yürek, Mehmed Âkif Ersoy*, s. 13, Adapazarı, 2008.

2 M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Akif Ersoy*, s.1-9, İst., 2004.

tesiri büyüktür. Annem çok abid ve zahide bir hanımdı. Babam da öyle. Her ikisinin de dinî salâbetleri vardı.³ sözleriyle belirtmiştir. Baytarlık Mektebi'nde okurken çoğu doktor ve dindar kimseler olan hocalarından ilmî ve dinî açıdan oldukça istifade etmiştir ki kendileri bu etkilenimi 'Baytar Mektep'inde olan hocalarımızın ekserisi doktordu. Bunlar da hem mesleklerinde yüksek hem de dinî salâbet sahibi idiler. Bunların telkinleri de dinî terbiyem üzerinde müessir olmuştur.⁴ sözleriyle ifade etmiştir.

Mehmed Akif, çocukken (sekiz-on yaşlarında) hafızlık yapmaya başlamış, Rüştüye'de okurken diğer taraftan hafızlığa çalışmış, babasından Arapça öğrenmeye devam etmiş, Hoca Halis Efendi'den Arapça'sını geliştirmiş, Fatih camiinde Selanikli Esad Dede'den Farsça dersleri almıştır. Edebiyat alanında Şirazlı Hafız'ın *Divan*'ını, Sadî'in *Gülistan*'ını, Mevlana'nın *Mesnevi*'sini, Fuzulî'nin *Leyla ve Mecnun*'unu okumuştur. Öğreniminin ileriki yıllarında da kendi çaba ve gayretleriyle hafızlığını (baytarlık fakültesini bitirdikten kısa bir süre sonra) tamamlamıştır.⁵

Memuriyet hayatını sürdürürken 1894'lü yıllarda İstanbul'daki bazı camilerde (Kirazlı Mescit'te) birkaç sene mukabele okuduğu ve bazı dostlarının evinde Ramazan aylarında teravîh kıldırıldığı olmuştur.⁶ Hz. Peygamber'e olan sadakati ve sünnete bağlılığın bir göstergesi olarak çok genç sayılabilecek bir yaşta (1902'de 28-29 yaşlarında)sakal da bırakmıştır.⁷

Mehmet Akif, siyasî anlamda İslamcı, itikadî anlamda Selefiyye akımının temsilciliğini yapan '*Sırât-ı Müstakim* ve *Sebilü-r Reşad*' dergilerinde yazarlık, özellikle *Sırât-ı Müstakim* dergisinde uzun yıllar baş yazarlık yapmış; *Sebilü-r Reşad* dergisinde kısa tefsirler ve manzum tefsirler yazmış; zamanının sorunlarıyla ilgili ayet ve hadisleri ele alıp incelemiştir. Selefiyye hareketinin önemli simaları Muhammed Abdüh, Ferid Vecdi gibi âlimlerden İslam'ın siyasî geleceği ve itikadî, fikhî meselelerde tercümelere bulunmuştur.⁸ Abdülaziz Caviş'in '*Esrâru'l-Kur'an*' adlı eserinin *Sebilü-r Reşad*'da yayınlanan kısımlarından son elli beş tanesini Akif tercüme etmiştir.⁹ Kur'an ve tefsir okumaya son derece önem vermiş ve *Celaleyn* tefsirini 18 defa baştan sona okumuştur.¹⁰ Bu durum Akif'in Kur'an'a verdiği önemi göstermektedir. Ayrıca on Mısır'daki ömrünün önemli bir kısmını Kur'an tercümesi işine hasretmesi, tercüme bitirmesine rağmen suiistimal edilir endişesiyle bastırılmasına izin vermeyip yakılmasını vasiyet etmesi de Onun Kur'an-ı Kerim'e olan köklü bağlılığının ayrı bir ifadesidir.

Dinî ve mücadeleci kimliğinin bir yansıması olarak Mehmet Akif Ersoy, Balkan harbi esnasında (1913) İstanbul'da Beyazıt, Fatih ve Süleymaniye gibi camilerde daha sonra neşredilecek olan vaazlar vermiştir. Onun bu gibi camilerde verdiği vaazların neşredilmesi, bu vaazlarının ilmî değeri ve etki gücünü göstermesi bakımından oldukça önemlidir. O bununla kalmamış Balkan harbi esnasında kurulan 'Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin en önemli heyeti olan irşat heyetine katılarak Anadolu'yu dolaşmış ayrıca bu cemiyetin genel sekreterliğini (umumi kâtibi) görevini yürütmüştür.¹¹ Anadolu'nun kurtuluş hareketinde aktif roller üstlenerek Balıkesir'de Zağanos Paşa Camii (Ocak 1920)¹², Kastamonu'da Nasrullah Camii'nde (1920) Kastamonu'nun kaza ve köylerinde, Konya'da vaazlar vermiş; irşat amaçlı gittiği bazı yerlerde camii cemaatine namaz da kıldırmıştır.¹³

Kendileri 1908'de Dârülfünun Edebiyat fakültesinde edebiyat hocalığı, 1918'de İstanbul'da kurulan Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye'nin başkâtiplik ve üyeliğini yaptığı gibi¹⁴, Mısır'daki uzun süreli hayatında Kahire Üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde Türkçe hocalığı yapmıştır¹⁵ ki bu gibi ilmî kuruluşlarda yer alması onun ilmî kişiliğinin seviyesini göstermesi bakımından oldukça önem arz etmektedir.

Büyük İslam şairi Mehmet Akif, İslam ve Kur'an'ın bütün esaslarına samimiyetle inanıp bağlanmış bir dindardır ve dinî yaşayışın onun hayatında çok önemli yeri vardır. O, İslam dininin temel ibadeti olan namaza çocukluğundan itibaren başlamış ve hiç bırakmadan sürdürmüştür; gençlik yıllarında özellikle de Halkalı Baytar Mektebinde cemaatle namaz kılmaya özen göstermiştir. Onun ibadet hayatının düzenli bir şekilde devam ettiğini ve bundan hiç uzaklaşmadığını şiir ve yazılarında da görmekteyiz. Bu itibarla o, dinî ilim ve bilgilere sadece teorik anlamda sahip olmakla kalmamış, aynı zamanda dinî buyrukları yaşamış ve hayatıyla

3 Kılıç, *Millî Yürek, Mehmet Akif Ersoy*, s. 11, Adapazarı, 2008.

4 Kılıç, a.g.e., s. 17, Adapazarı, 2008

5 Kılıç, a.g.e., s. 15, 18, Adapazarı, 2008.

6 M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Akif Ersoy*, s.12, İst., 2004.

7 Düzdağ, a.g.e., s.18, İst., 2004.

8 Düzdağ, a.g.e., s.21-25, 38-39, İst., 2004.

9 Düzdağ, a.g.e., s. 84-85, İst., 2004

10 Eşref Edip Fergan, *Mehmed Akif, Hayatı ve Eserleri*, I, 674, İst., 1938.

11 Düzdağ, a.g.e., s. 41-42, İst., 2004.

12 Eşref Edip Fergan, a.g.e., I, 51, İst., 1938.

13 Düzdağ, a.g.e., s. 84-85, İst., 2004; Vahit İmamoğlu, *Mehmet Akif ve İnanan İnsan*, s.22, İst.1996.

14 Sadık Albayrak, '*Dârü'l-hikmeti'l-İslamiyye*', DİA, VIII, 506-507, İst. 1993.

15 Düzdağ, a.g.e., s.26, 80-81,141, İst., 2004.

bütünleştirmiştir.¹⁶ Mesela Süleyman Nazif onun bu yönüne dikkat çekmiştir. Nazif'in 'Akif, Garbın ulûm-u tabiiye ve edebiyesine isal-i vukuf etmekte hiçbir vakit taassup göstermedi; okudu, öğrendi, okuttu, öğretti... İtikadını taklitten tahkike isal ettikten sonra Mehmed Akif daha kavi bir Müslüman olmuştur.'¹⁷ ifadeleri onun ilmî-dinî kişiliği konusunda bize ışık tutmakta olduğu gibi yine Süleyman Nazif şu sözleriyle de Akif hakkında hüsn-ü şahadette bulunmaktadır: 'Akif Hakka, Hz. Peygamber'e, önceki İslâm büyüklerine (eâzımı eslâfa), cemiyete, insaniyete ve bilhassa İslamiyet'e ilan-ı aşk etmiş kamil bir mümin idi.'¹⁸ Nurattin Topçu da Akif'in dinî-ahlakî kişiliğini şöyle ifade etmektedir: 'Bütün varlığını şiirlerle dile getiren Akif, bizi bu dünyada iken büyük mahkemenin huzuruna yükselten mürşittir, büyük kurtarıcımızdır. Hattab'ın oğlu Ömer'in yirminci asırda yaşayan müridi, onun gibi haşin mizaçlı, sert yürüyüşlü, zulme tahammülsüz, riya karşısında şiddet taşıyan bir iman ve isyan heykelidir.'¹⁹

Samimi bir Müslüman ve İslam mütefekkiri oluşunun bir tezahürü olarak Mehmet Akif, şiirlerinde ayet ve hadislerle yer vermiş; bunların bir kısmını şiirlerinin ana teması haline getirmiş; bir kısım ayet ve hadisleri şiirlerinin içinde anlam olarak zikretmiştir. Hasan Basri Çantay Akif'in samimi dindarlığı ve bu dindarlığını şiirlerine yansıtmasını 'Bizde İslam'ın ruhunu, İslâm'ın felsefesini, İslam'ın samimiyetini, en yüksek ve ince idrâk ile şiir ile anlatan yegane şair üstad'dır.'²⁰ sözleriyle ifade etmektedir.

O, samimi bir mümin olarak dini sadece kendi hayatında yaşamakla kalmamış, içindeki imandan kaynaklanan dinamik mücadelecî bir ruhla döneminde batıcılık veya komünizm adına yapılan İslam düşmanlığına ve ilhada/inançsızlığa din ve millet adına şiddetle karşı çıkmıştır. Mesela Tefvîk Fikret (1867-1915) ve onun *Târih-i kadim* adlı şiiri gibi mukaddesat aleyhine yaptığı yayımlara karşı '*Süleymaniye Kürsüsünde*' ve '*Berlin Hatıraları*' gibi şiirlerinde Tefvîk Fikret ve onun şahsında din düşmanlığı ve mukaddesata saldıranları eleştirmiştir, cevaplar vermiştir.²¹ Keza İslam'a ve onun tesettür gibi bazı emirlerine karşı yapılan aleyhte fikirlere karşı şiir üslubu içinde cevaplar vermiştir.²²

İslam'a ve onun temel ilkelerine yürekten büyük bir samimiyetle inanmak ve yaşamakla birlikte ve üstelik babası Tahir Efendi Nakşibendî tarikatına mensubu olmakla birlikte Akif'in kendisi her hangi bir şeyhe bağlandığı ve bir tarikata mensup olmamıştır.²³ Akif medrese tahsili yapmış İslam âlimi ve uleması değildir, sistemli bir dinî ilimler tahsili yoktur. Böyle olmakla birlikte İslam'ın temel esaslarını ve ruhunu iyi kavramış önemli bir İslam mütefekkirdir. Hatta medrese eğitimi yerine Baytarlık yüksek okulu gibi modern bir okuldan mezun olması bakımından Akif, yeni bir aydın tipidir. Onun medrese ulemasının skolâstik zihniyetini eleştiren, onların içine düştüğü ruhî atalet ve duyarsızlığı aşip dışa dönük, dinamik bir tavır sergilemesi, Türk-İslam dünyasının ıstıraplarıyla dertlenmesinde onun bu modern eğitimi almasının önemli rolü vardır.

Bütün bir hayatı ve eserleri dikkate alındığında Akif, dini bütün samimi bir Müslüman olmaktan öte, bir mürşit ve muallim, İslam'ın özü, ruhu ve temel esaslarına bağlı bir abid, hayatı boyunca Kuran'dan kopmayan ve onun hizmetkârı olan örnek bir şahsiyet, şiir ve vaazlarıyla Hakkı haykıran bir davetçi olarak değerlendirilmelidir. Hâsılı Akif, İslam'ı bir hayat ve kuvvet kaynağı görüp ona sınımsız sarılmış, ilhamını doğrudan Kur'an'dan almış bir İslam mütefekkiri ve şairidir.²⁴ Kendisine millete, vatana ve İslam'a yaptıkları üstün hizmetler sebebiyle Milli Şair, İslam dünyasında da 'Şâiru'l-İslam/İslam Şairi' olarak anılmıştır.

II- Allah İnancı

Mehmet Akif, iman esasları ve İslam'ın inanılması gereken diğer bütün hükümlerine temelini Kur'an ve sahih sünnet içinde bulan Ehl-i sünnet prensipleri çerçevesinde inanmaktadır. Bu gerçeği diğer eser ve vaazları bir yana Safahat'ını oluşturan şiirlerinde de açık bir şekilde görülmektedir. O iman esaslarının yanı sıra inanılması gereken diğer konulara da şiirlerinde yer vermiştir. Mesela sur, nefha-i sur, haşir, kıyamet, sırat, cennet, cehennem, kader, tevekkül, gibi dinî konulardan da bahsetmiş; bunları sistematik bir şekilde değil ele aldığı konular içinde yeri geldikçe şiir üslubuyla zikretmiştir. Onun ele aldığı ve zikrettiği iman esasları ve diğer itikat meselelerinde firak-ı dalle denilen aykırı ve sapkın mezheplerin görüşlerini benimsemediği ve daima Ehl-i sünnet anlayışı çerçevesinde kaldığı görülmektedir. En başta Âkif, İslamiyet'in insanın tabii dini ve hayat dini olduğuna yürekten inanmıştır ve bu gerçeği 'Asım' şiirinde

16 Bk. Vahit İmamoğlu, *Mehmet Akif ve İnanan İnsan*, s. 17, İst, 1996.

17 Hasan Basri Çantay, *Âkifname*, s. 27, İst. 1966.

18 Çantay, *Âkifname*, s. 26, İst. 1966.

19 Nurettin Topçu, *Mehmet Akif*, s. 14, İst. 2006.

20 Çantay, *Âkifname*, s. 27, İst. 1966.

21 Ahmet Faruk Kılıç, a.g.e., s. 23, Adapazarı, 2008

22 Mehmet Akif, *Safahat*, III, 199, 226, İnılap ve Aka, İst. 1966; Düzdağ, *Mehmed Akif Ersoy*, s. 35-37, İst., 2004.

23 Vahit İmamoğlu, *Mehmed Akif ve İnanan İnsan*, s. 16, İst. 1996; Düzdağ, *Mehmed Akif Ersoy*, s.4, İst., 2004.

24 Vahit İmamoğlu, *Mehmet Akif ve İnanan İnsan*, s. 26, İst. 1996.

'Hoca, mademki bu din, Din-i beşer, din-i hayat
Beşerin hakka refik olmak için vicdanı
Beşeriyetle beraber yürümektir şanı
Yürümez dersen eğer, ruhu gider İslam'ın
O yürür, sen yürümezsen ne olur encâmın'²⁵ dizeleriyle dile getirmiştir. Kendileri,
'İmandır o cevher ki İlâhî ne büyüktür
İmansız olan paslı yürek sinede yüküdür.'

diyerek de iman ile insan arasında zorunlu bir ilişki olduğunu, imansız bir insanın insan olmanın anlamını yitirdiğini ve böyle bir insanda iman merkezi olan kalbin de gerçek anlamını yitirmiş olacağını teşbih sanatıyla vurgulamıştır.

Mehmet Akif'in dindarlığı bireysellikten yükselerek toplumsal ve evrensel boyuta ulaşmıştır. Nurettin Topçu'nun ifadeleri içinde onun İslamî ideallığı şöyledir: 'Akif'in dindarlığı mücerret bir ideal olarak sadece kendi ruhunun kurtuluşu davası halinde kalmadığı, cemaatin kurtuluşu davası olduğu için milletini içerisine alır ve onu kucaklar... Onun istediği Türklüğün mayası, ruh ve ahlakımızın temeli olan İslam'ı canlandırmak ve onunla milletimizi yükseltmekti.'²⁶ Bu noktada Akif bir 'İslam idealcisi'²⁷ olduğunu da 'Hüsran' adlı şiirinde

'Ben böyle durmayacaktım, dili bağlı
İslam'ı uyandırmak için haykıracaktım' ifadeleriyle dillendirmiştir.

O, şiirlerinde "Allah, Rab, İlah-İlahî, Huda, Hak, Yazdan, Mevla, Mabud, Hak, Hazret-i Hak, Cenâb-ı Hak" gibi kelimeleri kullanmakta; yer yer Allah Teala'nın 'Maliku'l-mülk, Kudret, Celal, Cemal' gibi bazı zatî sıfatlarını ve 'Halik, Hallak, Mübdî', Fâtır' gibi fiilî sıfatlarını, zikretmektedir.²⁸ Bunu ortaya koyduktan sonra belirtmek gerekir ki Akif, tevhid dininin temeli olan Allah'a iman esasını özümsemiş ve Allah'ın varlığı, vahdaniyeti/birliği, zat ve sıfatlarıyla ilgili esaslara Kur'an ve sahih hadisler doğrultusunda inanmıştır. Allah, vardır, birdir, eşi menendi olmayan yegâne, eşsiz bir yüce varlıktır. O, mutlak kudret ve kuvvet sahibi, merhametli, kullarına yardım severdir. Bu yüzden Akif, şiirlerinde sık sık 'yâ Râb' 'ilahî' gibi Allah'ın rubûbiyet ve ulûhiyet sıfatlarıyla O'na seslenmekte, kendisi ve tüm Müslümanlar için O'ndan yardım dilemekte ve O'na sığınmaktadır.

'Tevhid yahut Feryâd' adlı şiirinde Allah Teâlâ'nın varlığı, Rab ve İlah oluşu, sonsuzluğu/ezelî-ebedî oluşu, samediyet/hıçbir şeye muhtaç olmayışı, Halik, Mübdî, Fâtır, mutlak kudret ve hükümlerlik sahibi, Adil-i mutlak oluşu, Lâyüsel oluşu gibi sıfatları zikrederek O'na seslenmektedir. Bu şiirinde Allah'ın zatı ve sıfatlarıyla ilgili zikrettiği hususlar şöyle belirtilebilir:

a) Allah'ın zatının bilinemezliği, aklın bu konudaki yetersizliği

Akif'in anlayışı içinde namütenahiliği, azamet ve yüceliğinden dolayı Allah'ın zatı bilinemez. Allah'ın zatını bilmesi bir yana insan, O'nun nurunun gölgesi durumunda olan kâinatı ve evrendeki bir zerrenin hakikatini, onların yoktan yaratılışını bile bilmekten acizdir. İnsan aklı yoktan var etmeyi bile anlayamamaktadır. Akif bu hakikati şöyle dillendirir:

'Ey nur-i ulûhiyetinin zılli avalim
Zullin bile esrar-ı zuhurun gibi muzlim
Kürsi-i celâlin ki semalarla zeminler
Bir nokta kadar sahn-i muhitinde tutar yer
İdrakin eder gaye-i ümidini haybet
Yâ Rab o ne dehşettir, İlâhî, o ne heybet
...Sun'undaki esrarı teâli bize memnu
Olmaz mı ridâpûş dururken daha masnû
Hurşîd-i ezelden nasıl ister ki haberdar
Olsun daha bir zerreyi derk etmeyen efkâr.'²⁹

25 Mehmet Akif, *Safahat*, (Hz. M.Ertuğrul Düздаğ), s. 379, İst. 2007.

26 Nurettin Topçu, *Mehmet Akif*, s. 52, İst. 2006.

27 Topçu, a.g.e., s. 51, İst. 2006.

28 Mehmet Akif, *Safahat*, 15-16, 47, 72, 192-192, 199, 210, 213-214, 218, 229, 269, 272-273, 350-351, 356-357, 423, İnkılap ve Aka Yay., İst. 1966.

29 Mehmet Akif, *Safahat*, (Hz. M.Ertuğrul Düздаğ), s. 15-16, İst. 2007.

Akif'in kanaatine göre kâinattaki varlık ve oluşlardaki bütün bu bilinmezlik ve esrarın nedeni Allah'ın insanları dünyevî meşguliyetlerle meşgul edip dikkatleri başka taraflara çevirmektir. Nitekim o şöyle der:

*'Bir anladığım varsa şudur: Hâlık-ı âlem
Hilkat kalıversin diye bir ukde-i mübhem
Daldırmada insanları hâcât-ı hayata
Döndürmede ezhanı bütün başka cihâta'*³⁰

b) Her şeyin Allah'ın kudret ve emrine boyun eğmiş olması

Allah Teâlâ, mutlak kudret ve kuvvet sahibidir, Mâlikü'l-mülktür, bütün varlık O'nun mülküdür, insan dâhil tüm evren O'nun hükmüne boyun eğmiştir ve O'nun takdirine göre hareket etmektedir. Bu durumu Akif

*'Fermanına mahkum ezeliyet, ebediyet
Ey Padişah-ı arş-ı Güzin-i Samediyet/*

.....

Hükümün ki tahakkum edemez seyrine bir şey
Bir anda bu payansız olan cevvi eder tay.

dizeleriyle şiirleştirirken; İlk şiiri olan 'Hakkın Sesleri' nde de

*'İlâhî, emrinin avare bir mahkûmudur âlem
Meşiet sende, her şey sende, hiçbir şey değil ade*

.....

*İlâhî, "Mâlikü'l-mülküm" diyorsun, doğru, amenna
Hakiki bir tasarruf var mıdır insan için asla'*³¹ demektedir.

c) Allah'ın kâinatı en mükemmel şekilde yaratması

Akif'in anlayışı içinde Allah kâinatı en mükemmel şekilde yaratmıştır ve Allah, kâinatı yoktan yarattığı için insan bu yaratışı dahi tam olarak kavrayamamaktadır.

*'İbdâ-ı bediîn -ki cihanlarla bedâyi
Meydana getirmiş- bize ey Hâlık-ı Mübdî
Müphem nasıl olmaz ki, âdemden değil isbat
Bir zerre-i mevcudu yok etmek bile heyhat
Kabil olamaz çıksa da bin dest-i muharrîb
Yâ Rab, bu nasıl âlem-i lebrîz-i garâib.'*

d) Allah Teâlâ mutlak yaratıcıdır, zaman ve mekândan münezzehtir, bunlardan aşkın ve mütealdir.

İnsan ise yaratılmış olma gereği varlık ve oluşlar arasında benzetmelerde bulunarak düşünebilir. Bu gerçekler Akif'in şiirinde şöyle ifadesini bulmuştur:

*'Bir an diyerek eylemişim bilmeyerek, bak
Takyîd-i zamanla Seni ey Fâtır-ı mutlak
Bakiyi beşer her ne kadar etse de tenzih
Faniyeti icabı eder kendine teşbih
İtlaka nasıl yol bulabilsin ki tefekkür
Eşbahu görür eyler iken ruhu tasavvur.'*

e) Allah Teâlâ, tüm fiillerinde mutlak irade sahibidir.

Lâyüseldir, her hangi bir şeyi yapmak veya yapmamak zorunda değildir; kâinattaki tasarruflarından dolayı hiçbir şekilde sorgulanamaz, hiçbir varlığa hesap vermez. O bu hakikati

*'Lâ yüsel'e binlerce sual olsa da kurban
İnsan bu muammalara dehşetle niğehban'*

dizleriyle ifade eder.

f) Allah mutlak adalet sahibidir, asla zulmetmez.

30 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. M.Ertuğrul Düzdağ), s. 31, İst. 2007.

31 Mehmet Akif, *Safahat*, III, 192, İnkılap ve Aka Yay., İst. 1966.

*'Zalimlere kahrın o kadar verdi ki meydan
Yok Âdil-i mutlak, diyecek yeis ile vicdan'*

mısralarında Akif, Allah'ın mutlak adalet sahibi olduğuna iman etmekle birlikte yapılan zulümler ve müminlerin çektiği çileler yüzünden ümitsizlik içinde kalmış bir insanın yakarışıyla Allah'ın adaletine seslenmektedir. İleriki mısralarında ise müminin gerçek tavrı ve hadislerin ötesindeki anlam ve hikmetlere olan bakış açısını şöyle sergilemektedir:

*'Mümin – ki bilir gördüğü yek rûze cihanın
Fevkinde ne âlemleri var subh-i bekâ'nın'*

Akif, Allah'ın mutlak adalet sahibi olduğuna tüm kalbiyle inanmaktadır. Ancak kendi döneminde Müslümanların perişan halini derin bir ıstırapla müşahede ettiği, bunun sebep ve hikmetlerini pek kestiremediği için çaresizliğinin verdiği dayanılmaz hüznün içinde zaman sitemkâr bir üslupla Allah'ın mutlak adaletinden yardım dilemekte, Müslümanlara zulmeden zalimleri cezalandırmasını isteyerek yer yer

*'İslam ayak altında sürünsün mü nihayet
Yâ Rab, bu ne hüsrandır, İlahî bu ne zillet*

.....

*Madama ki ey Adl-i ilahî yakacaktın
Yaksaydın a melunları...tuttun bizi yaktın.'*

dizelerinde olduğu gibi haykırmakta; bu yakarışını

*'Yetmez mi musap olduğumuz bunca devahî
Ağzım kurusun, yok musun ey Adl-i İlahî'³²*

mısralarıyla sonlandırmaktadır.

Bununla birlikte Akif, genel anlamda insanın özelde Müslümanların başına gelen felaketleri Allah'a ve kader'a yüklemenin yanlışlığını da

*'Kustu bin murdar ağız şer'in bütün ahkamuna
Âh, bir ses bari yükseltseydin nefret namına
Altı yüz bin can gider, milyonla iman eksilir
Kimseler görmez, gören sersem de Allah'tan bilir'³³*

mısralarıyla ifade eder.

h) Allah, Arş'in sahibidir.

şiiirlerinde yer yer Allah'ın evrenin yegane sahibi oluşunu (Mâlikü'l-mülk), azamet ve kudretini ifade eden 'Arş'ı zikreden Akif, bu suretle ayetle sabit olan Arş'in varlığına inandığını dolaylı olarak ifade etmiştir.³⁴

ı) Allah'a daima güvenmek ve O'nun rahmetin asla ümit kesmemek

Akif, *'sakin Allah'ın inayetinden ümidinizi kesmeyiniz. Zira Kâfirlerden başkası Allah'tan ümidi kesmez.'*³⁵ âyetinden hareketle Allah'a iman ile ümit arasında tam, zorunlu bir ilişki olduğunu, bu ikisinin birbirini gerektirdiğini, Allah'a imanla ümitsizliğin ters orantılı olduğunu vurgulayarak şöyle demektedir:

*'Âtiyi karanlık görerek azmi bırakmak
Alçak bir ölüm varsa eminim budur ancak
Dünyada inanmam hani görsem de gözümle
İmanı olan kimse gebermez bu ölümle*

....

*Bir seyyie yoktur sana ey unsur-u iman
Nevmid olarak rahmet-i mev'ud-u Hüdâ'dan'³⁶*

Onun anlayışında Allah'a iman eden bir kimse, O'nun rahmet ve inayetinden ümit kesip bedbin ve karamsar olmak şöyle dursun aksine her şeye rağmen ümitle dopdolu olmalı ve mutlaka hayatının belli bir emeli, gaye ve hedefi olmalıdır. Bu mümin olanın Allah'a imanının gereğidir. Akif bu hakikati

32 Mehmet Akif, *Safahat*, III, 214. İnkılap ve Aka Yay., İst. 1966

33 Mehmet Akif, *Safahat*, III, 222. İnkılap ve Aka Yay., İst. 1966

34 Mehmet Akif, *Safahat*, III, 222. İnkılap ve Aka Yay., İst. 1966

35 Yusuf, 12/87.

36 Mehmet Akif, *Safahat*, III, 209-210. İnkılap ve Aka Yay., İst. 1966

*'Ey Hakk'a taparken şaşırın kalb-i muvahhid
Bir sine emelsiz yaşar ancak, o da Mühlid
Birleşmesi kabil mi tevhd ile ye'sin
Hâşâ, bunun imkanı yok elbette bilirsin.'*³⁷

İfadeleriyle seslendirmektedir.

Mehmet Akif *'Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu.'*³⁸ ayetinden hareketle marifetullah/Allah'ı bilme konusuna değinmiş; bilgi-iman, iman-haya/ar ilişkisine dikkat çekmiş; Allah'a iman ve haya-utanma duygusunun da ancak bilgi ile gerçekleşeceğini, bunun insan olmanın bir gereği olduğunu vurgulamıştır. Allah'ı bilmenin O *'Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu.'* anlamındaki ayeti açıkladığı şiirine

*'Olmaz ya, tabii, biri insan biri hayvan
Öyleyse cehalet denilen yüz karasından
Kurtulmaya azmetmeli baştan başa millet
Kafi değil mi yoksa bu son ders-i felaket'* dizeleriyle başlayarak
*'Lakin ne demek bizleri Allah ile ıskat
Allah'tan utanmak da olur ilim ile, heyhat'*³⁹ mısralarıyla bitirmiştir.

Akif'in anlayışı içinde Allah korkusunun da (mehafetullah) Allah'a imanla doğrudan ilgisi vardır. O, *'ey iman edenler, Allah'tan nasıl korkmak gerekiyorsa öyle korkun'*⁴⁰ ayeti esas alarak bu hususu dizeleriyle açıklamaya çalışmıştır. Kötülüklerle karşı insanı koruyan ve insan iradesini güçlendiren en etkili duygu ve düşüncenin Allah korkusu ve Allah'a hürmet anlayışı olduğunu; irfan ve vicdanın kaynağının Allah korkusu olduğunu vurgulamıştır. O, bunu

*'yüreklere çekilmiş farz edilsin havf-ı Yezdan'ın/ Ne irfan kalır tesiri katiyen ne vicdan'*⁴¹ mısralarıyla ifade etmektedir.

Akif, Allah'a olan güçlü iman ve teslimiyetin dünyevî fonksiyon ve neticelerine de değinmektedir. Onun anlayışı içinde Allah'a iman etmek, dünyanın bir imtihan âlemi olduğunu idrak ettirir, insanı tembellikten sefaletten kurtarır ve onun gayret ve sebatı artırır. O, bunu

*'Bu âlem imtihan meydanıdır ervah için mâdam
Demek insan değilsin eylemezsen durmayıp ikdam
Neden geçsin sefaletlerle, haybetlerle ezmanın
Neden azmin süreksiz, yok mudur Allah'a iman'*⁴² dizeleriyle anlatmaktadır.

Akif, vatandan ayrılmak zorunda kaldıktan sonraki hayatında, özellikle Mısır'daki hayatında geleneksel dindarlık ve medrese İslam anlayışından Nurettin Topçu'nun vurguladığı gibi mistik derunî bir İslam ve din anlayışına ve yaşayışına yönelmiştir. Akif'in son nefesini kucağında verdiği can dostu Fuad Şemsi'nin anlattığına göre kendisi Akif'in son zamanlarında en çok sevdiği şiiri sormuş, rahmetli Akif de şu şiiri okumuştur –ki bu şiir onun Allah aşkı ve sevdasını derin bir hüznün içererek çok güzel yansıtmaktadır:

*'Gözüm ki kana boyandı/ Şarabı neyleyeyi./ Ciğer ki odlara yandı/ Kebabı neyleyeyim/ Ne bana yaradı cismim/ Ne yâre yâr oldu/ İlahî, ben bu bir avuç/ Türabı neyleyeyim.'*⁴³

Peygamber İnancı

Mehmet Akif, peygamberliğe İslam'ın emrettiği şekilde yani insanlar içinden seçilip Allah'ın vahiy ve ilhamına mazhar olan ve Allah'ın buyruklarını insanlara tebliğ etmekle görevlendirilmiş yüksek ahlaklı insanlar olduklarına inanmak şeklindeki peygamberliğe inanmaktadır. Nitekim O, bütün peygamberler hakkında şöyle demektedir: *'Peygamberler Allah-u zü'l-celâl tarafından insanlara hem dünyada hem ukbada mesuliyetlerini üzerine aldıkları birer nizam tebliğ ediyorlar. Bu âlem-i hilkatte câri olan kavânin-i ilâhiyeyi kendilerine bildiriyorlar.'*⁴⁴ Akif, insanların Allah'ın istediği hedefe götürülmesinde peygamberliğin vazgeçilmez olduğuna inanmakta ve bunun lüzumlu olduğunu kabul etmektedir.⁴⁵ O, peygamberlerin insanları zulüm ve küfür gibi batıl inançtan kurtarıcı rolüne Hz.Musa örneğinde dikkat çekmiştir. Nitekim

37 Mehmet Akif, *Safahat*, VII, 465, İnkılap ve Aka Yay., İst. 1966.

38 ez-Zümer, 39/9.

39 Mehmet Akif, *Safahat*, III, 217-218. İnkılap ve Aka Yay., İst. 1966

40 Âli İmran, 3/102.

41 Mehmet Akif, *Safahat*, V, 316, İnkılap ve Aka, İst., 1966.

42 Mehmet Akif, *Safahat*, V, 316, İnkılap ve Aka Yay., İst. 1966.

43 Hasan Basri Çantay, *Akifname*, s. 243, İst., 1966.

44 Vahit İmamoğlu, *Mehmet Akif ve İnanan İnsan*, s. 72, İst., 1996.

45 Vahit İmamoğlu, a.g.e., s. 73, İst., 1996.

'Bu resim, askeri basmakta iken Firavn'ın

*Bahr-i ahmer yarılıp geçmesidir Musa'nın.*⁴⁶ ifadelerinin yanı sıra şu mısraları da dolaylı olarak bu hususa işaret etmektedir:

*'Kimsiniz söyleyiniz, Hazret-i Musa mısınız
Hele Firavun elinden yakamız kurtuldu
Hele mahvolmadan evvel sizi millet buldu.'*⁴⁷

Akif, Safahat'ın çeşitli bölüm ve yerlerinde Hz. Âdem⁴⁸, Hz. Davud⁴⁹, Hz. İbrahim⁵⁰, Hz. Üzeyir⁵¹, Hz. Musa⁵², Hz. Mesih⁵³ gibi önceki peygamberlerden bahsetmiştir. Ayrıca bazı peygamberle özdeşleşmiş Cudi dağı (Hz. Nuh)⁵⁴, Tur-u sina (Hz. Musa)⁵⁵, Hira (Hz. Muhammed)⁵⁶, Serendip (Hz. Adem ile Havva'nın dünyaya ilk indikleri söylenen yer)⁵⁷, ve Beyt-i Makdis (Hz. Süleyman)⁵⁸ Harem ve Harfım-i pak, Merkad-i Nebevî, Merkad-i Pak, Ravza-i Peygamber (Hz. Peygamber)⁵⁹ gibi mekan ve dağları da zikretmiştir.⁶⁰

Âkif, Safahat'ında "Ahmed, Mahmud, Muhammed, Mustafa"⁶¹ gibi isimleri, "Nebi, Peygamber, Resul, Resulullah, Resûl-i Ekrem, Dürr-i yetim, Rûh-i rahmet"⁶² gibi sıfatlarıyla Hz. Muhammed'e (s.a.v) sık sık atıflar yapmakta, O'na olan sevgisini ilan etmekte, O'ndan medet dilenmektedir. '*Bir Gece, Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi, Necid Çöllerinde*' adlı şiirlerinde Resûl-i Ekrem'e olan aşkını, bağlılığını ve meftuniyetini mısralarıyla destanlaştırmış; bu şiirlerinde Akif, ümmet-i Muhammed'in dertlerini ümmetin sahibi Hz. Muhammed'e açmıştır. O Hz. Peygamber'in 'öksüz, günahsız/masum, âlemlere rahmet' oluşuna, mucizevî başarısına şu dizelerle dikkat çekmiştir:

*'On dört asır evvel, yine böyle bir geceydi
Kumdan ayın on dördü, bir öksüz çıkıverdi
.....
Bir nefhada insanlığı kurtardı O Mâsum
Bir hamlede Kayserleri, Kisraları serdi
Âlemlere rahmetti evet, Şer'i mübinî
Şehbalini adl isteyenin yurduna gerdi
Dünya neye sahipse Onun vergisidir hep
Medyun Ona cemiyeti, medyun Ona ferdi
Medyundur O Masum'a bütün bir beşeriyet
Yâ Rab, bizi mahşerde bu ikrar ile haşret.'*⁶³
Bunun yanı sıra dizelerinde olduğu gibi Akif,
'Yıllar geçiyor ki yâ Muhammed
Aylar bize hep Muharrem oldu
Akşam ne güneşli bir geceydi
Eyvâh o da leyl-i mâtem oldu.' dizeleriyle başlayıp
'Allah için ey Nebiyy-i Masum
İslam'ı bırakma böyle bîkes
İslam'ı bırakma böyle mazlum'

46 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. M.Ertuğrul Düzdağ), s. 116, İst. 2007.

47 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 382.

48 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 238.

49 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 412, 462.

50 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 294.

51 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 230.

52 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. , 382.

53 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 230.

54 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 412.

55 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 7, 90, 308, 384, 412, 447, 462.

56 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 412.

57 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 309, 311, 412.

58 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 412.

59 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 310, 312-313, 412.

60 Bk. Mehmet Akif, *Safahat*, VII, 452, İnkılap ve Aka, İst., 1966.

61 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 86, 197, 310, 312-313, 463, 479-480, İst. 2007

62 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 72, 113, 151, 162, 184, 215, 231, 234, 236, 254, 310, 312-313, 324, 330, 357, 380, 387, 412, 452, 487, İst. 2007.

63 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 455.

yalvarış mısralarıyla bitirdiği ‘*Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi*’ şiirinde de Hz. Muhammed’in şahsında peygamberlerin ismet sıfatına/günahtan arınmış, masum olduklarına inandığını ortaya koymuş; Hz. Resul-i Ekrem’in ruhaniyetinden tüm Müslümanların selameti için istimdat dilemiştir.

Şeyh Galib’in ünlü ‘*Naat*’ından nakilde bulunduğu alıntıda da Akif,

‘*Sultân-ı Rusül, Şah-ı Mümeccedsin, efendim/Bîçarelere devlet-i sermedsin, efendim/ Menşûr-i “Le ‘am-ruke” le müeyyedsin efendim/ Divân-ı ilâhîde ser-âmedsin efendim/ Sen Ahmed ü Mahmûd-u Muhammed’sin efendim/ Hak’tan bize Sultan-ı müebbed’sin efendim.*’⁶⁴ diyerek Şeyh Galib’in ağzından Resul-i Ekrem’e övgüde bulunmuştur.

İslam Şairimiz Şerif Muhyiddin’e yazdığı şiirin mısralarında Hz. Peygamber’in (sav) İslam’ı tebliğ ve neşirde gösterdiği olağanüstü gayret ve çabayı da

‘*Ne terler döktü alınandan Büyük Ced’din ne uğraştı/ O terler ki serpildikçe kumdan vahalar taşıtı/ Büütün gözler kararmışken behimiyetle, küfranla/ Nasıl yükseldi yurdun kalbi lâhûti bir imanla/ Nasıl fıskırdı ümmî sinelerden öyle hisler ki/ Hayal etmezdi insaniyetin biçare idraki.*’⁶⁵ dizeleriyle Türk-İslam tarihimize hediye etmiştir.

İstiklal marşı şairimiz, Hz. Resulullah’a (sav) aşk derecesinde bağlı ve öylesine meftundur ki O, bu aşk ve bağlılığını 1914’lü yıllarda Medine’ye gidip, Efendimiz’in mübarek şehrini, mescidini ve kabri şerifini ziyaret etmekle de göstermiş; Son Resul ve Nebî’nin yüce huzurunda iken yaşadığı ruhî tahassüratı ‘*Necid Çöllerinden Medine’ye*’ adlı şiiriyle terennüm etmiştir.⁶⁶ Bu muhteşem şiirinde Necid çöllerinde aşk humması ile kendini helak ettikten sonra Hz. Peygamber’in türbesine serilerek can veren Sudanlı Müslüman gibi Akif’de Peygamber Efendimizin (sav) ‘mürşitliğiyle ulûhiyetin huzuruna yükselmek istemişti.’⁶⁷ Akif, ona olan hasret, özlem ve büyük aşkı sonucu Resul-i Ekrem’in huzurunda ölen Sudanlı müslümanın şahsında duyduğu özlem gibi Çanakkale şehitlerini Son Resul ve Nebiy-i Masum’un kucaklarına emanet etmiş;

‘*Ey şehid oğlu şehid, isteme benden makber
Sana aguşunu açmış duruyor Peygamber*’

diyerek bir insanın en büyük mertebesi olan şehitlik mertebesinde ulaşmış olan şehitleri, Hz. Muhammed’in kucağına yani huzurunda olma ve O’nun tarafından karşılanma şeref ve mutluluğuna şehitlerin ulaşabileceğini ifade etmiştir.

Midhat Cemal’in naklettiği Tevfik Fikret hakkındaki Akif’in kanaatini yansıtan ilişkin şu olay da şairimizin Hz. Peygamber’e olan bağlılığını göstermektedir. Buna göre Fikret’in *Tarih-i kadim* adlı şiiri yayınlandıktan sonra Akif, onun adını hiç anmaz olmuş ve ‘Bu adam Peygamberime sövdü, babama sövse affederdim, fakat Peygamberime sövmek... fakat bunu ölüürüm de hazmetmem.’ demiştir.⁶⁸ Bu aziz ruh, Fikret’e karşı olan bu tutumunun asla şahsî bir mesele olmadığını; Hz. Muhammed’e ümmet olma şerefini elde etmiş her Müslümanın yapması gereken samimi bir davranış olduğunu göstermekte; dahası ‘Allah için sevmek, Allah için buğzetme’ ilkesinin gereğini sergilemektedir.

Hz. Peygamber’in ümmetine çok düşkün olduğunu ve onların çileleriyle dertlendiğine dikkat çekerek O’nun çok merhametli ve şefkatli olduğunu şu dizeleriyle ifade etmiştir:

‘*Hiç sıkılmaz mısınız Hazret-i Peygamber’den
Ki uzaklardaki bir mümini incitse diken
Kalb-i pâkinde duyarmış o musibetten acı
Sizden elbette olur Rûh-i Nebi davacı.*’⁶⁹

Hz. Peygamber’in ümmetine olan bu vefası ve merhametinden dolayı olsa gerektir ki Allah uğrunda cihat edenlerin hem Allah Teâlâ hem de Nebiy-i Ekrem yardımcı olduğunu ‘Cenk Şarkısı’ şiirinde şöyle dillendirmiştir:

‘*Ey vatanın şanlı gaza mevkibi
Saldırınız düşmana aslan gibi
İşte Hudâ yaverimiz, hem Nebî
Haydi gidin haydi, uğurlar ola.*’⁷⁰

64 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 462-463.

65 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. , İst. 2007.

66 Eşref Edip, *Mehmet Akif, Hayatı ve Eserleri*, I, 430, İst. 1938.

67 Nurettin Topçu, *Mehmet Akif*, s. 12, İst. 2006.

68 Midhat Cemal Kuntay, *Mehmet Akif, Hayatı-Seciyesi-Sanatı ve Eserleri*, s. 108-109, İst.,1939’dan naklen Düzdağ, a.g.e., s.63, İst. 2004.

69 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 162.

70 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 483.

Akif, bazı şiirlerinde doğrudan hadis-i şeriflere yer vermiş, bazılarının anlamını zikretmiş, bir kısmına atıflarda bulunmuştur. Mesela şiirin dinî konumunu sorgularken genel anlamda şiire düşman olmamak gerektiğini, zira bir kısım şiirin hikmet ifade ettiğini, kendisinin de hikmet ifade eden şiirlerden hoşlandığını ve bu meyanda Atar ve Sadi'yi okuyup sevdiğini belirtirken Hz. Peygamber'in de bazı şiirlerin hikmet içerdiğine dikkat çekmiş olduğunu söylemiş ve 'öyle şiirler vardır ki hikmettir, öyle beyanlar vardır ki sihir.'⁷¹ hadisini şu ifadelerle nakletmiştir:

*'...Sade pek sövme ki Peygamberimiz şiiri sever
Vakta, "inne mineş-şi 'ri..." büyük bir nimet
Dikkat etsen yine sevdikleri, lakin hikmet
Ben ki Attar ile Sa'di'yi okur hem severim.'*⁷²

Keza *Fatih Kürsüsü*'nde Hz. Ömer'in veba hastalığına yakalanmış bir beldeye girmeyip geri dönmesi olayını kader bağlamında anlatırken Tâun/veba hadisine atıfta bulunarak 'şöyle demiştir:

*'Düşün kaderle değil de bu yaptığın nedir
Ömer bu sözde iken İbn-i Avf zahir olur
Hemen rivayete başlar hadîs-i tâûnu
Ebu Ubeyde tabii susar duyunca bunu.'*⁷³

Sonuç

Mehmet Akif Ersoy dinî terim ve kavramlarını şiirlerinde en çok kullanan çağdaş şairlerimizin en önde gelen şahsiyetlerinden biridir. Kendisi Allah Teala'nın ve Hz. Muhammed'in çeşitli isim ve sıfatları şiirlerinde bolca kullanmıştır. Bu kavramları zikrettiği yerlerde daha çok dua ve niyaz, yakarış (msl. Yâ Rab, yâ İlahî, Ey Nebî, yâ Resulellah, ey Nebiyy-i Masum gibi) veya ('*ağzım kurusun yok musun ey adl-i ilahî*' gibi) sitemkar bir üslup kullanmıştır. Bu sitemkâr üslubu onun bu inanç esaslarını inkâr ettiğini veya onlardan şüphelendiğini değil, aksine bu inanç esaslarına son derece bağlı olduğunu göstermektedir. Çünkü o elem verici sıkıntılar karşısında çaresizlik ve hikmetini kavramakta zorlandığı musibetler karşısında Allah'a isyan yerine derdini dökecek yegâne merci olarak özellikle Allah ve Hz. Peygamber'i kabul etmekte ve bu üslupla onlara yönelmiştir. İslam dünyasının ve ülkesinin bunalımlı günlerinde hem vatanının hem de diğer Müslümanların dertlerini yüreğinde hissetmiş bir hisli yürek olarak şiirlerinde onların dertlerini kutsal değerlere sığınarak, onlardan yardım bekleyerek seslendirmiştir.

Mehmet Akif Ersoy Türk-İslam medeniyeti içinde yetişmiş ve bu medeniyetin temel dinî özelliklerini kendi kişiliğinde ve şiirlerinde yansıtmış abide bir şahsiyettir. O dinî-millî şairliğinin yanı sıra örnek kişiliğe sahip bir İslam mütefekkiridir. Şiirlerinde Allah ve peygamber inancına ilişkin konuları İslam'ın ana kaynakları Kur'an ve hadisler temelinde Ehl-i sünnet anlayışı doğrultusunda ele almıştır. Sapkın itikadî mezhep ve inanış biçimlerine şiirlerinde yer vermemiş ve bu tür görüşleri benimsememiştir. Bu özelliğiyle tam bir ehl-i sünnet şairi ve mütefekkiridir.

71 Buharî, Edeb, 90.

72 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. Düzdağ), s. 324.

73 Mehmet Akif, *Safahat*, (hz. M.Ertuğrul Düzdağ), s. 232, İst. 2007.

MEHMET ÂKİF ERSOY'UN KALEMİYLE ÇANAKKALE ZAFERİ

Mustafa GÜNEŞ*

*“Vurulup tertemiz alından uzanmış yatıyor
Bir hilâl uğruna yâ Rab! ne güneşler batıyor”*

Tabiatın kanunu olarak isimlendirilen savaş, şiir ve başka edebi şekil ve türlerle gelecek kuşakların dikkatlerine sunulmaktadır. Şiir ve savaş birbirine hiç yakışmayan iki kavram olmasına rağmen, insanlık tarihi boyunca daima varlığını sürdürmüştür. Başka ifadeyle, tarih boyunca var olan savaşın, şiiri de yazılmıştır.

Savaş şiirleri, bütün bir milletin savaş karşısındaki duygu ve düşüncelerinin ifadesi olarak kabul edilebilir.

İnsanoğlu, kendi benliğindeki kötü duygu ve tutkularla da daima savaş halindedir. Dolayısıyla savaş, tarih boyunca, barış gibi insanın tabiatıyla ilgili bir olgu olarak daima var olagelmiştir. Bilindiği gibi ilk insan Hz. Âdem, nefsiyle; çocukları (Habil ve Kabil) da kendi aralarında mücadele etmiştir.

İnsanlık tarihine baktığımız zaman, bütün milletlerin geçmişlerinde önemli dönüm noktaları bulunur. Bu dönüm noktalarının en önemlisi, kuşkusuz bağımsızlık üzerine verilen mücadelelerdir. Tarihte, bağımsızlık uğruna yapılmış pek çok fedakarlık örneklerini görmek mümkündür. Türk milletini diğer milletlerden ayıran önemli bir özellik, çok köklü bir tarihi geçmişe sahip olması ve bağımsızlık uğruna verdiği mücadelelerin çokluğudur.

İnsanlık tarihinin seyrini çok derinden etkilemiş olan savaşların, özellikle son yüzyıllardaki etkileri, acımasız hale gelmiştir. Çanakkale Savaşları (zaferi), tarih boyunca bir çok zafer kazanmış olan Türk milletinin tarihinde de çok önemli dönüm noktalarından birisi olarak kabul edilir. Bunun için, Türk şâirleri, harp zamanından günümüze kadar, bu önemli dönüm noktasını ve bu acılı günleri şiirleştirmişlerdir. Dolayısıyla Çanakkale Zaferi'nin, Türk şiirine benzeri olmayan bir ilham kaynağı olduğu da söylenebilir.

Çanakkale muharebeleri, Türk tarihi ve edebiyatı açısından çok önemlidir. Çanakkale muharebesinden günümüze gelinceye kadar pek çok şiir yazılmıştır. Toplumun gözü, kulağı ve dili olan Türk şâirleri, halkımızın bu savaş karşısındaki duygu ve düşüncelerini şiirleriyle ifade etmişlerdir.

Türk milleti, tarihin hiç bir döneminde bağımsızlıktan feragat etmemiştir. Mustafa Kemal Atatürk, bu durumu “Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir” sözleriyle ortaya koymaktadır. Bağımsızlığına çok düşkün olan Türk milleti, 1915 yılında yine, canıyla ve canıyla ölümsüz bir bağımsızlık destanı yazmıştır. Yüz binlerce insanımızı, şehit verdiğimiz Çanakkale Savaşları, sadece Türk tarihinin değil, aynı zamanda dünya tarihinin de önemli dönüm noktalarından birisini oluşturmuştur.

Ayrılık, ölüm, savaş ve yoksulluk gibi durumlarda hemen irticalen birkaç mısra söyleyiveririz. Bu, bizim milli bir özelliğimizdir. Yüz binlerce insanımızı gül yaprağı gibi toprağa döken Çanakkale Savaşları için pek çok şâirimiz, duygularını dile getiren şiirler söylemişlerdir. Şehit olan askerimizin, genç yaşlı Anadolu insanının destanını, mersiyesini ve fahriyesini de yine bu toprağın yetiştirdiği şâirlerimiz ve yüreği duygu yüklü insanlarımız yazmışlardır. Bazı şiirlerdeki ifade, anlam ve ruhi duygu o kadar ince ve yüksektir ki onları tahlil

etmek için, kitaplar bile az gelir.

“Bir kuşağın toprakla öpüştüğü mukaddes vatan parçası!” olan Çanakkale, Halide Edip Adıvar’ın tabiriyle, tam olarak “Türk’ün ateşle imtihanıdır.” Çanakkale, hayatı destan olan bir milletin, en güzel destanlarından birisinin yazıldığı savaştır. Çanakkale, insanımızın duygularını şaha kaldıran, yanık bir ezgidir. Çanakkale, bir güldestedir. Çanakkale, şehitlik mertebesine çıkılan bir basamaktır

Destanlar, milletlerin yaşadığı olağanüstü felaket ve sevinçlerin edebi ürünleri olarak kabul edilirler. Geçmiş asırlardaki anonim destanlara karşılık, çağımızda da zengin bir kahramanlık edebiyatı meydana gelmiştir.¹ Buna rağmen, hamasi edebiyatımızın yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Geçmişte bu kadar zengin destanları olan bir milletin, bugün hamasi edebiyatını daha zengin olması gerekirdi.

İnsanın en değerli şeyi, kıyamadığı tatlı canıdır. Bu milletin evlatları, çoluk çocuk, genç yaşlı demeden milli haysiyet ve onurları için, seve seve canlarını vermişlerdir. Gelecek nesillerin rahat etmesi amacıyla kendi rahatını bozan atalarımız için bu nesil, hala ağıt yakmakta, şiir yazmaktadır.

Kanlı bir savaş, ağır kayıplar ve ardından hiçbir şeye değişilmeyecek olan bir bağımsızlık... Savaşın sonuçları ve boyutları o kadar ürkütücüdür ki yazılan şiirler de bir o kadar anlamlı ve hüznü doludur. Arkasından tarih, edebiyat, sosyoloji vb. bilim dallarında yeni bir hareketlenme. Bu savaştan sonra bizim, zengin bir Çanakkale tarihimiz oluşmuştur.

Çanakkale hakkında yazılan o kadar şiir vb. edebî malzeme vardır ki bunlar toplanıp bir araya getirildiğinde, edebiyat tarihlerinde yeni bir bölüm -Çanakkale Edebiyatı- oluşacaktır. Türk şiiri için derin bir ilham kaynağı olan, sebep ve sonuçları itibarıyla önemli dönüm noktalarından birisi olan Çanakkale Savaşlarının ortaya çıkardığı acıklı vaziyetin, Türk şiirine kısmen yansıdığını söyleyebiliriz. Bu yansımanın yeterli olduğunu söylemek maalesef pek mümkün görülmemektedir.

Çanakkale Savaşları ile ilgili bir çok şiir yazılmasına rağmen bunlar arasında eşsiz bir şiir vardır. Bu şiir, aynı zamanda bir milli mücadele şairi olan Mehmet Âkif Ersoy tarafından kaleme alınmıştır. Savaş alanına gitmediği halde Çanakkale şiirlerinin en güzelini, zafer destanını (Süleyman Nazif’e göre Mucize Şiir), Çanakkale edebiyatının pırıltılı sayfaları arasına, milli şairimiz Mehmet Âkif Ersoy yazar.

Osmanlı Harbiye Nezareti, Çanakkale Muharebeleri’nin yapıldığı yerleri şâirlere göstermek için on günlük gezi düzenledi. Bu şekilde Çanakkale’deki kahramanlık ve olağanüstü başarı, gelecek kuşaklara şiirle aktarılacak istenmişti. Şüphesiz Çanakkale şiiri yazanlar, yalnız bu edebî heyetle sınırlı kalmamıştır. Çanakkale’ye giden şâir ve yazarlar arasında, Süleyman Nazif’in “*Cihanın en büyük şâiri*” dediği Mehmet Âkif yoktu.

Türk milleti, tarihin en büyük devletlerinden birini kurmuş, her gittiği yere almak için değil vermek ve imar etmek için gitmiş, yenildiği savaşlardan en az zayıyla kurtularak el ele verip bir araya gelmeyi başarmış bir millettir. Bu milletin kültüründe, derin manevi temeller vardır. Çünkü, tamamen somut sebeplerin sonucu gibi görünen olayların altında bile soyut, ruhî ve manevî birtakım yaptırımlar olduğu söylenebilir.² Mehmet Âkif, İstiklal Marşı’nda bu manevî güce şöyle vurgu yapar:

*Garb’in âfâkı sarmışsa çelik zırhlı duvar;
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imânı boğar,
“Medeniyet!” dediğin tek dişi kalmış canavar!*

Batı orduları, çelikten bir duvar gibi tank ve toplarıyla üzerimize saldırıyorlarsa ne olmuş! Bunlar, bizi korkutmaz. Ben, onların karşısına, hepsinden daha üstün olan müthiş bir silâhla çıkıyorum: Bu silâh, benim imân dolu göğsümdür! Onların gürültüleri, homurtuları, ulumaları seni asla ürkütmesin! Medeniyet maskesi altında, insanları ezen, öldüren ve sömüren tek dişi kalmış bu canavar, böyle kuvvetli bir imânın sahiplerini asla mağlûp edemez!..

Bazı şiirler, seçilen konu veya şâirlik gücünün icrası bakımından, diğerlerine göre daha güzel olabilir. Mehmet Âkif’in Çanakkale şiiri de İstiklâl Marşı’ndan sonra en çok sevilen bir şiiridir. Bu şiir, bu inanç ve azimle kazanılan Çanakkale muharebelerini ve buradaki savaş tablosunu, eşine az rastlanır bir şekilde, sımsıcak bir üslupla tasvir eden eşsiz bir şiirdir. Mehmet Âkif, Çanakkale şiirini yazmamış olsaydı genç kuşaklara, bu Çanakkale ruhunu anlatmak ve aktarmak daha zor olabilirdi. Mehmet Âkif, Çanakkale şiirini yazarak topyekun milletimizin his ve duygularının tercümanı olmuştur.

Çanakkale Şehitleri şiiri, Safahat’ın Âsım adını taşıyan altıncı bölümünde (kitap) bulunmaktadır. Âsım, “Kitap halinde, Ağustos 1924’te yayımlandı. Eserdeki Çanakkale Şehitleri, daha önce yayımlanmıştır.

Mehmet Âkif’in üzerinde en fazla durduğu bu şâheserle ilgili olarak İsmail Habib Sevük, şunları söyler: “

1 Okay, Orhan, “**Mehmet Âkif- Bir Karakter Heykelinin Anatomisi**,” Akçağ Yay. , Ankara, 1998, s.76
2 Işık, Emin, “**Gerçek Yunus**” **Fikirde ve Sanatta Hareket**” S. 70, İstanbul 1970, s.10.

Vecdi ve heyecanı olan Mehmet Âkif, o kitapta, bilhassa Çanakkale harbinin tasvirine ait sayfalarda, bize yalnız kendi şiirinin son zirvesini değil, aynı zamanda edebiyatımızın da en mühim irtifalarından birini vermiştir. Âsım'da bütün Mehmet Âkif vardır. Elinde öyle bir cilt alan bir kimse de şiir mâbedinin içine, her vakit kendi evi gibi girebilir.”³

Mehmet Âkif, eşine pek rastlanmayan bu şiirini en yakın dostlarından birisi olan Fuat Şemsi⁴'ye ithaf etmiştir. Âkif, Fuat Bey'i çok severdi. Yeni yazdığı şiirleri, önce ona gönderirdi. Fuat Şemsi Bey, Âkif'in şiirlerini ezbere okurdu. Âkif, şiirlerini onun sesinden dinlemeyi severdi. Şiiri okurken tahlil ve tenkit eder, beğendiği yerleri de tekrar ederdi.

Mehmet Âkif, bu şiirini Arabistan yolculuğu sırasında yazmıştır. Bu yolculukta, Eşref Sencer Kuşçubaşı da Âkif'le beraberdir. Yolculuğun amacı, devlete baş kaldıran kabileleri ikna etmektir. O günün şartlarında, bu görev çok zorlu bir görevdir. Âkif, bu benzersiz şiirini, önemli bir millî görevi ifa ederken Şam-Medine demiryolunun üzerinde bulunan El-muazzam istasyonunda yazdı. Bu küçük istasyonda bir memur bir de bekleme odası vardı. Uçsuz bucaksız bir çölde, küçücük bir odaya muazzam adı verilmişti. İstasyondaki memurun odasındaki telgraf makinesiyle şifreli görüşme yapıldı. Eşref Bey, müjdeli haberi alır almaz arkadaşlarına ve özellikle Âkif'e haber vermek için sabırsızlandı.

Âkif, aylardan beri endişeliydi. Devamlı Çanakkale'yi soruyordu. Gözlerini, olayların içini bilebileceğini tahmin ettiği arkadaşlarının gözlerine dikip defalarca sormuştu. “Eşref Beyefendi... İngiliz ve Fransızlar Çanakkale'yi geçebilecekler mi? Askerlik ilmene aklım ermiyor. Hissim ve imanım, bu muazzam Osmanlı kalesinin aşılamayacağını bana söylüyor. Ama karşımızdaki düşmanın kuvveti de müthiş. Siz ne dersiniz?”

Âkif, kendi sorusuna, ruhunun özlediği cevabı almak istiyordu. Ümitli ve aynı zamanda endişeli bir bakışı vardı. Eşref Bey, tertemiz heyecanın akışına kendisini kaptırarak benliğinin derinliklerinden fıskıran bir hasretle şöyle dedi:

“Üzülmeğin üstat! Bu kadar samimiyet ve ihlas ile bağlı olduğunuz milli kahramanlık, pâyitahtı düşmandan muhafaza edecektir. Bu milletin tarihinde mantığı durdurmuş olan az mı destan vardır?”

Âkif, de sır söyler gibi, kısık bir sesle fısıldayarak Eşref Bey'e şunları söyledi:

“İstanbul'un fethi de bir ilahi müjdenin sonucunda gerçekleşti. Bunun için İstanbul düşman eline geçmeyecektir.”

Mehmet Âkif, Safahat'ın üçüncü cildinden itibaren Balkan Harbi facialarından başlamak üzere şahidi olduğu, bu büyük facianın destanını yazmaya başlar. Bilindiği gibi bu maceranın sonu, Çanakkale Zaferi ile noktalanır. Mehmet Âkif'in Çanakkale için yazdığı bu şiir, epik türün ve dünyanın en anlamlı şiirlerinden biri olarak kabul edilir.⁵ Türk edebiyatında bu konuda birçok şiir yazılmasına rağmen, Çanakkale deyince ilk aklımıza gelen şâir olan Mehmet Âkif, savaşa ilgili duyguları, bu şiiriyle ölümsüzleştirmiştir. Bu şiirin yazıldığı ortamla ilgili olarak Cemal Kutay da şu bilgileri verir:

Âkif, Eşref Bey'i gördüğü anda bir şeyler olduğunu anlamıştı... Hem de her halde hayırlı bir şeyler... Hazır ol vaziyetine geçti:

“- Kafitemiz Allah'a şükürler olsun tam arızasız gelmişlerdir.” dedi. Eşref Bey şüphesiz ki yorgun ve dinlenmeye muhtaç olan şairin, hadiseleri daima ümit ve tevekkülle kucaklayan mizacına hayran, onu kucağına bastı:

“- Üstat... Aziz üstat... Size hayatımın en büyük müjdesini vereceğim. Bana bu mutluluğu veren yüce Allah'a nasıl şükredeceğimi bilemiyorum: Çanakkale'de muhteşem bir zafer kazandık. Sizin duanız makbul oldu. Düşman, o muazzam donanmasını da beraberine olarak mağlup ve mahkum, Boğaz'ı terletti. İstanbul, kurtuldu, vatanın şeref ve haysiyeti halâs oldu.”

Eşref Bey, konuştuğu Mehmet Âkif'ten ne bir ses, hatta ne bir nefes duyuluyordu. Adeta donmuş kalmıştı. Eşref Bey, bu hal karşısında, rûhî bir ihtiyaçla bu güç inanılır müjdeyi, bu gerçekleşmesine ömürler adanan, kanla beslenmiş ve kahramanlıkla inşa edilmiş rüyanın hakikat olduğunu teyit etmek ihtiyacını duydu:

“- Müjdeyi bizzat Enver Paşa'dan aldım.” dedi.

Acaba Mehmet Âkif, bu son teyidi duydu mu? Bilinmez... Zaten o, karşısındaki insanı derinliğine tanıyordu. “Ey yüce Allah'ım! Demek Allah'ın adını yüceltmek için asırlarca dünyanın dört bucağında cömertçe kan dökmüş olan bu mert, kahraman, büyük milletin haysiyetinin ezilmesine müsaade etmedin.” Dedi. Eşref

3 Düzdağ, M. Ertuğrul, **Mehmet Âkif Ersoy**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 2002, s.192.

4 Mehmet Âkif'in dostu Fuat Şemsi İnan (1886- 1974), Osmanlı maarif müdürlerindedir. Onun Âkif'le ilişkisine dair Eşref Edip şu bilgileri vermektedir: “Fuat Şemsi, ona bir insan için yapması mümkün olan bütün ihtimam ve şefkati gösterdi. Çok vefâkar bir dost olduğunu ispat etti. Üstat, onu çok seviyordu. Dolayısıyla “Âsım” gibi en önemli eserini ona ithaf etti. Yeni yazdığı şiirleri önce ona gönderirdi. Sanki, onun kucağında öleceğini biliyordu. Fuat Şemsi'yi bir evlat kabul ederek gönlünü ona bağlamıştı. Ona şöyle derdi: -Sen benim yalnız vefâkar dostum değil, aynı zamanda hakikatli bir evladımın. (Safahat, Haz. Cemâl Kurnaz, vd. İstanbul 1996 s.365)

5 Okay, a.g.e., s.76

Bey'in söze başladığı zamandan beri heykelleşmiş duran Mehmet Âkif, birden coşarak dostunun boynuna atıldı.. Eşref Bey'in omzunda masum bir çocuk gibi hıçkırma hıçkırma, sarsıla sarsıla ağlıyordu. Bu gözyaşları, Çanakkale'de Mehmetçiğin oluk gibi döktüğü kan gibi cömert ve temizdi. Mehmet Âkif'in sevincinin ne kadar sürdüğünü Eşref Bey hatırlamıyor. Çünkü o da, bu ilahi cezbenin tesiriyle kendinden geçmiş ve gözyaşlarını tutamaz olmuştur. Daha sonra, o sakin insan, büyük bir duygu coşkuluğuyla Çanakkale Şehitleri adlı ölümsüz şiirini edebiyatımıza hediye edecektir

Mehmet Âkif'in davası, Çanakkale'de hayatını ebedileştiren şehitlerin davasıyla aynı dava değil miydi? Oğlunu Kafkasya'ya, Sina'ya, Galiçya'ya gönderip, kendisi tüyü bitmemiş torununu yanına alıp, tarlasında didinen ninenin çektikleri nedendi? Hepsisi, vatan denen ve her şeyden aziz büyük varlığın devamı ve bekası için değil mi? İşte bu şiirde bu aziz vatan için yazılmıştı.

Biraz ötede, artık göremeyen, tek gözünü eliyle kapatmış Mümtaz Bey'in erkek ve dik hıçkırıkları, haberi öğrenen Teşkilat-ı Mahsusa'nın sadık ve emektar kaptanlarının sesine karışıyordu. O küçücük El-Muazzam istasyonu, kurulduğundan beri, acaba böyle bir heyecan günü yaşamış mıydı, bir daha yaşayabilecek miydi?

Ne Mehmet Âkif, ne Eşref Bey, o gece uyumadılar. Âkif, daha sonra yine beraber geçen zamanlarda o geceyi daima hatırladı. Mehmet Âkif, Çanakkale Destanı'nı yazmadan canını almaması için o gece, Allah'a çok yalvardı: Bu bir çocuk yakarışı idi. Masum, tertemiz, hiçbir fânî hissin ucuna dokunamadığı bir yalvarış...

El-Muazzam istasyonundaki o çöl gecesi, heyecan ve edebi kudretini, vatanın ve milletin saadeti, istiklali, fazileti uğruna vakfetmiş büyük bir şâirin, rabbanî ve ilâhî olduğuna şüphe olmayan heyecan ve vecdi andıran, kendinden geçişine tanık oldu. Cezbe halinde idi. Çok az konuşan bu büyük şâir, şimdi, bir çağlayandı.

Mehmet Âkif, Benimle değil, âdeta kendi kendisiyle konuşuyordu: Milletlin büyüklüğüne, kahramanlığına, yiğitliğine inanmıştı. İnanıyordu. Medeniyet ve teknik, Çanakkale'ye yığılmıştı. Para, vasıta, malzeme, insan, her şey boldu. Ya biz? Biz bunların sadece birisinden değil, her şeyinden mahrumduk. Neyimiz vardı? Sadece Mehmetçiğimizin imânı...! Âsım'ın nesli, Birinci Dünya Harbinin(1914-1918) ve daha sonra Milli Mücadele (1918-1922) devrinin destanını yazan eşsiz, fedakar insanlardı. **Çanakkale, Sarıkamış, İnönü, Sakarya ve Dumlupınar**'da kahramanlık destanlarını da yine bu yiğit nesil yani Asımın Nesli yazacaktı ve yazdı.

Mehmet Âkif, o gece, bu neslin sesini, inancının gücünü, damarlarındaki asil kanın özelliklerini, maddi-manevi terkiğini yani Çanakkale Destanını, gelecek nesillere anlatmadan canını almaması için, yüce Allah'a sabaha kadar dua etti. Kendi kendine şöyle and içti:

“- Ya Rabbi! Bana bu destanı yazma şerefini ver sonra emanetini al. Bana bu lutfu çok görme, ihsan ve ikramının sonsuz hazinesinden bu aciz kulunun duasını kabul eyle...”

Sabah oldu, onu sakinleştirmek mümkün değildi. Mehmet Âkif, bu psikolojik durum içinde Çanakkale Destanını hicaz yolculuğu devam ederken, yolda yazmış oldu. (Cemal Kutay, Necid Çöllerinde Mehmet Âkif, İstanbul 1978, s.109-113) ⁶

Hakkı Süha Gezgin, Mehmet Âkif ve Çanakkale şiiri için şöyle der: Çanakkale'ye giden heyette o yoktu. Fakat şanlı savaş sırtlarının Homer'i o oldu. Kaynağı ne olursa olsun, eseri büyük, adamı yaratıcı yapan heyecandır. Ondaki sanat gücüne hiç imrenmedim. Çünkü bu, bence kanatsız uçmak gibi bir şeydi.⁷ Mehmet Âkif ve şiiri hakkında, Hüseyin Cahit Yalçın'ın söyledikleri de oldukça düşündürücüdür. İhmal edilmiş bir halde vefat eden şâire, Türk gençliği hürmet gösterdi ve onu hayırla andı. O, gür bir pınar gibi aktı, çağladı ve bize bütün duyduklarını anlattı. **Onun hayatı, şiirinden daha büyüktür.**⁸

Her edebi eser, meydana geldiği sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve sosyo-politik şartların ürünü olarak kabul edilir. Aynı durum sanatkar için de geçerlidir. İlhamını tamamen içinde yaşadığı hayattan alan bu şiir için, devir, eser-toplum ilişkisi oldukça önemlidir. Bu şiir, herhangi bir şâirin sıradan duygularını dile getiren herhangi bir şiir değil, milli bir destan olarak kabul edilir.

Bilindiği gibi destanlar, milletlerin hayatında olağanüstü olayların yaşandığı dönemlerin ürünüdür. Bu ürünler, genellikle bir şâirin veya sanatkarın dili ve kalemiyle ifade edilir. Zamanla milletin bütün bireyleri tarafından benimsenerek destanlaşırlar. Destanlar, milletlerin ruhu, hayatı ve ideallerinin ifadesidir. Çanakkale Destanı da bu türden bir destan olup Türk milletinin vatan, hürriyet ve bayrak aşkıyla, neler yapabileceğinin bir haykırışıdır.⁹

Mehmet Âkif'in, Berlin Hatıraları adlı şiirinin sonunda, Korkma! hitabıyla başlayan bir bölüm bulunmaktadır. Mehmet Âkif, bu şiiri yazarken İtilaf devletleri, son kale olan Çanakkale'yi alma peşindeydiler. Osmanlı aslanı, bir kere daha kükredi ve en kötü şartlarda ülkesini savunarak namusunu çiğnetmedi.

6 Mehmet Âkif Ersoy, **Safahat**, Haz. Cemâl Kurnaz, v.d., MEB Yay., İstanbul 1996 s.431-436

7 Kocakaplan, age., s. 94

8 age., s. 95

9 Çetişli, İsmail, “Metin Tahlillerine Giriş / 1,” Akçağ Yay., Ankara 2004, s. 155-156

Mehmet Âkif, Avrupalıların başarılı olamayacağını zaten biliyordu. Korkma! hitabıyla başlayan bu şiirde, Türk'ün asil ruhunun heyecanını dile getirdi.¹⁰ İşte, genç Türkiye Cumhuriyetini de bu ruh doğurdu. Mehmet Âkif, Berlin'de iken daima Çanakkale'yi düşünüyor ve cephe ile ilgili düşünce ve duygularını şu mısralarla dile getirdi:

*Korkma!
Cehennem olsa gelen göğsümüzde söndürürüz;
Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz!*

Mehmet Âkif, görevli olarak gittiği Arabistan'dan dönerken Çanakkale'de düşmanın sonuçtan ümidini kesecek şekilde mağlubiyetini ve Türk'ün zafer haberini, küçük bir istasyon olan El-Muazzam'da öğrendiği zaman şehitlerimize şöyle seslendi:

*Vurulup tertemiz alnından, uzanmış yatıyor
Bir hilâl uğruna ya Râb ne güneşler batıyor!
Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
Gökden ecdâd inerek öpse o pak alnı değer.
Ne büyüksün ki kanun kurtarıyor Tevhîd'i...
Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi.
Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
"Gömelim gel seni tarihe!" desem, sığmazsın.*

Bu mısralarda, idealist bir insan ruhu yaşamaktadır. Âkif, en kötü zamanlarda bile bütün varlığıyla yaşayan ve ümidini kaybetmeyen bir şâirdir. Onun sanatındaki sır, milli duyguları, hayallerinin renkleriyle yoğurup ihtişamlı bir levha çizebilmesidir.¹¹

Şiirin birinci bölümünde, düşmanın özellikleri şöyle tanıtılır.

*Eski Dünyâ, Yeni Dünyâ, bütün akvâm-ı beşer,
Kaynıyor kum gibi, tûfan gibi, mahşer mahşer.
Yedi iklimi cihânın duruyor karşında,
Ostralya'yla berâber bakıyorsun: Kanada!
Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk;
Sâde bir hâdise var ortada: Vahşetler denk.
Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ...*

İkinci bölümde, düşmanın Türk milletine acımasızca saldırışı, bu saldırı karşısında insanüstü bir gayret, azim, heyecan ve inançla yurdunu koruyan askerimizin kahramanlıkları, şöyle dile getirilir.

*Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
O ne müdhiş tipidir: Savrulur ankâz-ı beşer...
Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak,
Boşanır sırtlara vâdilere, sağanak sağanak.
Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller,
Kahraman orduyu seyret ki bu tehlide güler!*

Üçüncü bölümde şehitler, dördüncü bölümde de zaferin tarihteki yeri ve önemi üzerinde durulur.

Sonuç

Günümüzde, aradan yıllar geçmiş olmakla birlikte yeryüzü coğrafyasında fazla bir şeyin değişmediğini üzümlere görmekteyiz. Yine süper güçler, farklı coğrafyalarda benzer zulümlere devam etmektedir. Savaşlar, farklı şekillerde, değişik yerlerde devam ediyor. Bu hal karşısında, oturup ağlayarak hastalıklarımıza çare ara-maktan vazgeçerek, büyük düşünüp çok ama çok çalışmalı ve gözyaşı yerine ter dökmeliyiz. Mehmet Âkif, istikbalen ümit keserek tembel tembel oturan insanları şöyle uyarır:

*Âtîyi karanlık görerek azmi bırakmak
Alçak bir ölüm varsa eminim budur ancak*

10 Doğan, D. Mehmet, "Câmideki Şâir," İz Yay., İstanbul, 1998, s.66

11 Tansel, a.g.e, s.190

Mehmet Âkif, “menfaatlerimiz gereği, Batı dünyası ile işbirliği yaparken, geçmişte yaşadığımız trajik olayların, husumetin asla unutulmaması ve çekişe çekişe pazarlık yapılması” düşüncesindedir. Mehmet Âkif, İslâm dünyasının kendi öz kaynaklarını akıllıca kullanarak fen ve teknoloji alanında ciddi bir gayret göremediği için üzgündür. Toplum olarak, tembelliği, ezikliği, zavallılığı, birbirimizle boğuşmayı, sefaleti, geri kalmışlığı ve cehaleti tamamen ortadan kaldırmalıyız. Bu noktada Âkif, hepimize şöyle sesleniyor:

*Merhametin yok diyelim nefesine;
Merhamet etmez misin evlâdına?
Ey koca Şark, ey ebedî meskenet!
Sen de kımıldanmaya bir niyet et.*

Mehmet Âkif’in:

*Âsım’ın nesli... diyordum ya.. Nesilmiş gerçek:
İşte çiğnetmedi nâmûsunu, çiğnetmeyecek.*

mırsalarıyla idealize ettiği Âsım, Çanakkale şehitleri ve gazileridir Âkif, bu gençliğin başarısına gönülden inanmıştır. Bu gençlik, onun ve milletin yüzünü güldürmüştür. Âkif, Âsım’ın kazandığı Çanakkale zaferini, bir ressam gibi resimleştirdi; heykeltıraş gibi heykelleştirdi.

Mehmet Âkif, gerektiğinde, aynı şekilde vatani uğruna, gözünü kırpmadan canını vermeye hazır olan bizlere, şöyle seslenir:

*Bastığın yerleri “toprak!” diyerek geçme, tanı!
Düşün altındaki binlerce kefansız vatani.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır atanı.
Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatani.*

Üzerinde yaşadığın vatan, bu kutsal topraklar, önem verilmeden basılıp geçilecek sıradan yerler değildir. Bu toprakların altında, onun yolunda, Çanakkale’de, Dumlupınar’da ve Sakarya’da canını vermiş, kefansız vatan binlerce şehit var. Onları asla unutma! Sen de o şehitlerden birinin oğlu veya torunusun. Vatanını korumazsan; şehit atalarını çok üzersin

*Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan, şühedâ!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hudâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ.*

İçimizde bu cennet vatanın uğruna canını feda edemeyecek kim var? Şimdiye kadar bu güzel vatan uğruna bir çok yiğit canını seve seve verdi . Toprağı sıksan, sanki bu şehitlerin kanı damlayacak gibidir.

Anadolu, yalnızca bir coğrafya da değildir. O bir kültürdür, geleceğimizdir. Başlı başına bir sahnedir. Bizi biz yapan, hürriyet, istiklal, milli kültür, vatan ve bayrak gibi bütün kutsal değerler ve bu değerler için verdığımız mücadeleler, bu sahnede yerini alır. Bu değerleri unutmamak lazımdır. Çanakkale ruhunu ve bu ruhu bizlere aktarmak isteyen Âkif’i unutmamanın en azından bir vefasızlık olduğunu bilmek lazımdır. Çanakkale şehitlerini, 1934’ten sonra Anzakların atalarını hatırlamalarından sonra hatırlamış olmamız da bir gelişmedir. Aynı şekilde, Mehmet Âkif’i de 29 Aralık 1976’dan sonra hatırlayıp resmî olarak anmamızı da bir kıymet bilme meselesi olarak algılamamız icap eder.

İnsan gibi toplum hafızası da boşluk kabul etmez. Konuyla ilgili olarak H. Nihal Atsız’ın şu ifadeleri oldukça düşündürücüdür: “Mazide yaşayanların fikir ve mefkureleri bize aykırı gelse bile onları zaman ve mekan şartları içinde mütalaa ettiğimiz zaman haklarını teslim etmemek küçüklüğüne düşmemeliyiz. Mehmet Âkif’in Çanakkale Şehitleri için yazdığı şiir, bu memlekete yaptığı hizmet için yeter. Başka söz istemez.”

Çanakkale şehitlerini ve Âkif’i saygıyla anarken **ÇANAKKALE ŞEHİTLERİ DESTANI**’nı da okumak isterim.

ÇANAKKALE ŞEHİTLERİ DESTANI

Şu Boğaz Harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi?

En kesif orduların yükleniyor dördü beşi,

(kesif: sık,yoğun)

-Tepeden yol bularak geçmek için Marmara’ya

Kaç donanmayla sarılmış ufacak bir karaya.

Ne hayâsızca tahaşşüd ki ufuklar kapalı!

(hayâ: utanma)

Nerde – gösterdiği vahşetle “Bu: Bir Avrupalı” (tahaşşüd: birikme, yığılma)
 Dedirir – yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
 Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yâhud kafesi!
 Eski Dünyâ, Yeni Dünyâ, bütün akvâm-ı beşer, (akvam: kavimler)
 Kaynıyor kum gibi, tûfan gibi, mahşer mahşer.
 Yedi iklimi cihânın duruyor karşında,
 Ostralya’yla berâber bakıyorsun: Kanada!
 Çehreler başka, lisânlar, deriler rengârenk;
 Sâde bir hâdise var ortada: Vahşetler denk.
 Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ...
 Hani, tâûna da züldür bu rezil istîlâ! (taun: veba)
 Âh o yirminci asır yok mu, o mahlûk-ı asîl, (zül: alçalma)
 Ne kadar gözdesi mevcûd ise hakkıyla sefîl,
 Kustu Mehmetçiğin aylarca durup karşına;
 Döktü karnundaki esrârı hayâsızcasına.
 Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz...
 Medeniyet denilen kahpe, hakikat yüz­süz.
 Sonra mel’ûndaki tahrîbe müvekkel esbâb, (mel’ûn: lanetlenmiş)
 Öyle müdhiş ki: Eder her biri bir mülkü harâb. (müvekkel: vekil tayin edilen)

Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı; (sâika: yıldırım)
 Beriden zelzeleler kaldırıyor a’ mâkı; (a’ mâk::derinlik)
 Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin;
 Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.
 Yeni altında cehennem gibi binlerce lağam;

Atılan her lağamın yaktığı: Yüzlerce adam.
 Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
 O ne müdhiş tipidir! Savrulur enkâz-ı beşer...
 Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak,
 Boşanır sırtlara vâdîlere, sağnak sağnak.
 Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller,
 Yıldırım yaylımı tûfanlar, alevden seller.
 Veriyor yangını, durmuş da açık sînelere,
 Sürü halinde gezerken sayısız tayyâre.
 Top tüfekten daha sık, gülle yağın mermiler...
 Kahraman orduyu seyret ki bu tehlide güler!

Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmundan;
 Alınır kal’a mu göğsündeki kat kat iman?
 Hangi kuvvet onu, hâşâ, edecek kahrına râm?
 Çünkü te’sis-i İlâhi o metin istihkâm. (istihkâm: sağlamlık)

Sarılır, indirilir mevki-i müstahkemler, (mevki-i müstahkem:
 Beşerin azmini tevkif edemez sun’-ı beşer; sağlamaştırılmış yer.)
 Bu göğüslerse Hudâ’nın ebedî serhaddi; (tevkif: durdurma)
 “ O benim sun’-ı bedîim, onu çiğnetme!” dedi (sun: san’at)
 Âsim’in nesli... Diyordum ya... nesilmiş gerçek: (bedîi: güzel)
 İşte çiğnetmedi nâmûsunu, çiğnetmeyecek. (serhad: sınır)
 Şühedâ gövdesi, bir baksana, dağlar, taşlar... (şüheda: şehitler)
 O, rükû olmasa, dünyada eğilmez başlar, (rükû: eğilme)

Vurulup tertemiz alnından, uzanmış yatıyor;

Bir hilâl uğruna, yâ Rab, ne güneşler batıyor!
Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer.
Ne büyüsin ki kanın kurtarıyor “Tevhîd’i...”
Bedr’in arslanları ancak, bu kadar şanslı idi.
Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
“Gömelim gel seni târihe!” desem, sığmazsın.
Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb...
Seni ancak ebediyetler eder istîâb.
“Bu, taşındır” diyerek Kâ’be’yi diksem başına;
Rûhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
Sonra gök kubbeyi alsam da, ridâ nâmıyla,
Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyla;
Mor bulutlarla açık türmene çatsam da tavan,
Yedi kandilli Süreyyâ’yı uzatsam oradan;
Sen bu âvîzenin altında, büürnmiş kanına,
Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,
Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;
Gündüzün fecr ile âvîzeni lebrîz etsem;
Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana...
Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana.

Sen ki, son ehl-i salîbin kırarak savletini,
Şarkın en sevgili sultânı Salahâddîn’i,
Kılıç Arslan gibi iclâlîne ettin hayrân...
Sen ki, İslâm’ı kuşatmış boğuyorken hüsrân,
O demir çemberi göğsünde kırıp parçaladın;
Sen ki, ruhunla berâber gezer esrâmı adın;
Sen ki, a’sâra gömülse taşacaksın... Heyhât,
Sana gelmez bu ufuklar; seni almaz bu cihât...
Ey şehîd oğlu şehîd, isteme benden makber,
Sana âgûşunu açmış duruyor Peygamber.

(herc ü merc: kargaşa)
(edvar: devirler)
(istiab: içine alma)

(rida: örtü)
(lahd: mezar)
(ecram: cisimler)

(fecd: sabah aydınlığı)
(lebriz: ağzına kadar dolu)

(ehl-i salîb: Hristiyan âlemi)
(iclal: büyüklük, yücelik)

ÇANAKKALE KAHRAMANLARI 43-ncü Alay 1-nci P. Tb. 1-nci Bölük

1917 YILI YEMEK LİSTESİ

GÜN	SABAH	ÖĞLE	AKŞAM	EKMEK
15 HAZİRAN :	ÜZÜM HOŞAFI	YOK	YAĞLI BUĞDAY ÇORBASI	TAM
26 HAZİRAN :	YOK	YOK	ÜZÜM HOŞAFI	TAM
18 TEMMUZ :	ÜZÜM HOŞAFI	YOK	YOK	YARIM
8 AĞUSTOS :	YARIM EKMEK	YOK	ŞEKERSİZ ÜZÜM HOŞAFI	-

**NOT: 21 TEMMUZ 1917'DEN İTİBAREN
BAŞLAYARAK ORDU EMRİYLE
EKMEK İSTİHKAKI 500 GRAMA
İNDİRİLMİŞTİR.**

ÇÜNKÜ UN VE EKMEK KALMAMIŞTIR.

**BU VATANIN NASIL KAZANILDIĞINI
BİLMİYENLERE,
ANLAMAYANLARA YA DA ANLAMAK
İSTEMİYENLERE
LÜTFEN ANLATINIZ**

Kaynakça

- Banarlı, Nihat S., "Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II," MEB Yay., İstanbul, 1971.
Çetişli, İsmail, "Metin Tahlillerine Giriş / 1 ŞİİR," Akçağ Yay., Ankara, 2004.
Doğan, D.Mehmet, "Câmideki Şâir," İz Yay., İstanbul, 1998.
Düzdağ, M. Ertuğrul, "Mehmet Âkif Ersoy /Safahat," Çağrı Yayınları, İstanbul, 1999.
Düzdağ, M. Ertuğrul, "Mehmet Âkif Ersoy," Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002.
Ersoy, Mehmet Âkif, "Safahat," Haz.Cemal Kurnaz vd., MEB Yay.İstanbul, 1996.
Ersoy, Mehmet Âkif, "Safahat," M. Orhan Okay'ın Giriş Yazısıyla, Akçağ Yay.Ankara, 1994.
Genç Nurullah, "Çanakkale: Her Şey Yanıp Gül Oldu", Timaş yay., İstanbul, 2006.
Gökalp, Ziya, "Türkçülüğün Esasları," Bin Temel Eser, İstanbul, 1970.
Gündüzalp, Selim, Mehmet Âkif, Hayatı, ve Eserlerinden Seçmeler,- Belge ve Fotoğraflarla- Zafer Yay., İstanbul 2008.
Işık, Emin, "Gerçek Yunus Fikirde ve Sanatta Hareket" S. 70, İstanbul 1970.
Kaplan, Mehmet, "Cumhuriyet Devri Türk Şiiri," Dergah Yay., İstanbul, 1965.
Kaplan, Mehmet, "Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II, Dergah Yay, İstanbul, 1997.
Kocakaplan, İsa, "İstiklâl Marşımız ve Mehmed Âkif Ersoy," İstanbul, 2002.
Köprülü, M. Fuat, "Edebiyat Araştırmaları," TTK Yay., Ankara, 1966.
Kuntay, Midhat C., "Mehmet Âkif," İstanbul, 1940.
Okay, Orhan, "Mehmet Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi," Akçağ Yay. Ankara, 1998.
Okay, Orhan; Aktaş, Şerif "Yirminci Asırda Türk Edebiyatı" Büyük Türk Klasikleri, C.X, İstanbul, 1990.
Tansel, Fevziye A., "Mehmet Âkif, Hayatı, ve Eserleri," İstanbul, 1945.

MEHMED ÂKİF ERSOY'A GÖRE DOĞU'NUN GERİ KALMIŞLIĞININ, BATI'NIN GELİŞMİŞLİĞİNİN EĞİTİM-ÖĞRETİM İLE İLİŞKİSİ

Mustafa KESKİN*

1. Giriş

24 Kasım “Öğretmenler Günü” münasebetiyle “SAFAHAT”¹ın dördüncü kitabı olan “FATİH KÜRSÜ-SÜNDE”², İstiklâl Marşı şairimiz Mehmed Âkif Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı :18 Yıl : 2005/1 (1-14 s.) Ersoy’un Doğu (İslâm), ve Batı (Hıristiyan) dünyaları ile ilgili, oldukça zengin içerikli, mukayesesini konu olarak seçmiş bulunuyoruz. Yeni Türkiye Devleti, daha 1920’den itibaren üç büyük ve önemli düşmana karşı savaş açmıştır: Cehalet, fukaralıkve hastalıklar. Birincisi sonrakilerin de kaynağıdır. “Fatih Kürsüsünde” adlı eserin ilk baskısı 1914’te yapılmıştır. Bunun yayınlanmasından 14 yıl sonra, genç Türkiye Cumhuriyeti, ülkemizle Batı medeniyet dairesindeki ülkeler arasındaki bilimsel ve teknolojik uçurumu hızla ve inatla kapatmak, onlarla yanyana, hatta ön saflarda bulunmak için birtakım önlemler almıştır. Bu önlemlerden biri, belki de en önemlisi 1 Kasım 1928 tarihli “Harf İnkılabı”dır. Tam sağlıklı olmasa da, okuryazar insan nispetimiz belirtilen tarihe değin %8 ilâ %10 idi. Bu tarih itibariyle de okur-yazar nispetimiz âdeta sıfırlanmış idi. Türk milletinin, çağdaş medeniyetin nimetlerinden yararlanmasını, aydınlanmasını temin edecek millî bir seferberlik ilân edilmiş, “millet mektepleri” marifetiyle ve “Başöğretmen Mustafa Kemal”in önderliğinde milletimizin, kadın-erkek ayrımı gözetmeksizin okur-yazarlığını sağlamak ve bununla eş zamanlı olarak, ünlü düşünürümüz Ziya Gökalp’in ifadesiyle “son derece muhtaç olduğumuz”, ilmin cazibe merkezi olan Avrupa’nın iş ahlâkına, bilim ve teknolojisine erişmek, nihâyet Türk milletini “muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmak” için yola çıkılmıştır. I. ve II. Meşrutiyet devirleri, tarihimizin sancılı dönemlerinden biridir. Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilmesine azmedilmiş, karar verilmiş projeler bu dönemde tartışılmış, yakın geleceğin fikrî alt yapısı hazırlanmıştır. Farklı düşünceden aydınlar konu ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuşlar ve çare önermişlerdir. Mehmed Âkif Ersoy, Doğu’nun geri kalmışlığının ve Batı’nın gelişmişliğinin nedenleri üzerinde durmuş, Türk Devleti’nin sorumluluğunu elinde bulunduranlara çareler önermiştir. Onun konumuzla ilgili düşünceleri ve önerileri, eserinin 264- 294. sayfalarını içermektedir. Bundan sonraki ifadeler doğrudan Mehmed Âkif Ersoy’a ait olup, gerekli gördüğümüz sadeleştirmeler, okuyuculara ve dinleyicilere kolaylık sağlasın diye, metin içinde verilmiştir. Konunun günümüzde de önemini koruduğunu düşünüyor ve sözü millî şairimiz ve düşünürümüz, “Millî Mücadele”nin kalem kahramanı, Mehmed Âkif Ersoy’a bırakıyoruz.

2. Batı ve Doğu

Batı çalışkandır, Doğu tembeldir. “Bakın mücahid (çalışkan) olan Garb’a şimdi bir kere: Havaya hükmediyor kâni olmuyor da yere, Dönün de âtıl (tenbel) olan Şark’ı seyredin: ne geri! Yakında kalmayacak yeryüzünde belki yeri!³ 1914 yılı itibariyle Batı’nın ayırt edici sembolleri, sayısız fenler ve sanatlardır; ilmin eşyada görülen eserleridir: Büyük okyanusları yaran gemiler, dünyayı ülke ülke tarayan trenler, havada yükselen balonlar, düşmanlara karşı ateş kusan toplar, omuzlarında yıldırımlar yatan uçaklar, kovuklarında yanardağ

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

bulunan demirden kaleler yani tanklar; özetle insana korku ve hayret veren eserler hep topluca çalışmanın eseridir. Zenginlik içinde yaşamalar, toplumca paylaşılan sevinçler, insanın düşünme ve belleme rahatlığına bağlı mutluluklar, hep kuvvetlenen emeller, sözü geçerli olmalar, küçülmeyen büyüklükler, sürekli ilerlemeler ve medeniyete erişmeler...

Doğu'ya gelince:

*“Zaman zaman görülen âhiret kılıklı diyar
Cenazeden o kadar farkı olmayan canlar
Damarda seyri belirsiz irinleşen kanlar;
Sürünmeler, geberip gitmeler, rezaletler;
.....
“Dilencilikle yaşar derbeder (kapı kapı gezen) hükümetler;
Esaretiyle mübâhi (öviünen) zavallı milletler;
Harabeler, çamur evler, çamurdan insanlar;
Ekilmemiş koca yerler, biçilmiş ormanlar;
Durur sular, dere olmuş akar helâlar;
Sıtmalar, tifolar, türlü mevt-i sâiriler (bulaşıcı ölümler);
Hurafeler, üfürükler, düğüm düğüm bağlar;
Mezar mezar dolaşıp, hasta baktıran sağlar...
Ataletin (tenbelliğin) o mülevves teressübatı (kirli dibe vurmaları) bütün!
Nümune işte biziz... Görmek isteyen görsün!
Bakın da haline, ibret alın şu memleketin!
NASILDIN EY KOCA MİLLET? Ne oldu akibetin?
Yabancılar ediyormuş -eder ya- istikrah (tiksinme)
Dilenciler bile senden şerefidir billâh (Allah'a yemin olsun ki).
Vakarı çoktan unuttun, hayayı kaldırdın;
Mukaddesatı ısrırdın, HUDA'ya (Tanrı'ya) saldırdın!
Ne hatratına hürmet, ne ananâtını (geleneklerini) yâd;
Deden de böyle mi yapmıştı ey sefil evlâf⁴.*

Mehmed Âkif Bey, şerefli bir geçmişi geriye getirmenin imkânı bulunmasa da; müptezel (itibarsız) yaşamaktansa ölmenin daha iyi olacağını söylüyor ve şöyle devam ediyor:

*“Tevakkufun (durmanın) yeri yoktur hayat-ı millette (millet hayatında)
Sükûn (hareketsizlik) belirdi mi bir milletin hayatında
Kalır senin gibi zillet (onursuzluk), esaret altında
Nedir bu meskenetin (miskinliğin), sen de bir kımıldasana!
Niçin kımıldamıyorsun? Niçin? Ne oldu sana?
Niçin mi? “Çünkü bu fani hayata yok meylin!
Onun neticesidir sa'ye (çalışmaya) varmıyorsa elin.”
Bundan sonra Âkif kendisinin de dahil olduğu dünyanın insanlarına sesleniyor:
“Düşün: hayata veda etmedik elinde ne var?
Şeref mi, şan mı, şahamet mi (akıl, zeka ve cesaret), din mi, iman mı?
Vatan mı, hiss-i hamiyet mi (ülkesini ve milletini tecavüz ve hakaretten
koruma duygusu), Hak mı, vicdan mı?
Mezar mı, türbe mi, ecdadının kemikleri mi?
Salîbi (haçı) sineye çekmiş mesacidin (mescidlerin-camilerin) biri mi?
Ne kaldı vermediğin bir çürük hayatın için?
Sayılsa ah giden fidyeler necatin (kurtuluşun) için.⁵
“İşitemdin mi ne söylerdi muhterem ceddin (Gâzi Tiryaki Hasan Paşa):*

1 Mehmed Âkif Ersoy, Safahat, eseri tertib eden: Ömer Rıza Doğrul, 19. Baskı, İnkılâb Kitabevi, İstanbul 1985. Eser, “merhum üstad Mehmed Âkif Ersoy'un yazdığı yedi ki tabını ve bunun dışında kalan şiirlerini ihtiva ediyor”.

2 Safahat'ın dördüncü kitabı olup, ilk baskısı 1914'te yapılmıştır.

3 Fatih Kürsüsünde, s. 264.

*“Zafer ilerdedir oğlum, hücum edip, düşman sınırını aşıp bir mezar almak,
kaçıp da ömürlü olmaktan bin yıl hayırlıdır.”*

Bu defa da Batı'nın maddî fetihleri karşısında şaşkına dönen aydınlarımıza sesleniyor:

*“Mezellethin (alçaklığın) o kadar yâr-ı canısın (can dostusun) ki yazık,
Ucunda ölüm yoksa her belâya göğsün açık!
Dilenci mevkii, milletlerin içinde yerin!
Ne zevki var, bana anlat bu ömr-i derbederin (serseri)?*

.....
*“Aman Grey! Bize senden olur olursa meded...
Kuzum Puankare! Bittik... İneyet et, kerem et”
Dedikçe sen, karşıdan “inayet ola” dediler.
Dilencilikle siyaset döner mi, hey budala?
Siyasetin kanı servet, hayatı satvet (şiddet ve kuvvet) tir.
Zebûnküş (mazlumu ezen) AVRUPA bir hak tanır ki: kuvvettir.
Donanma, ordu yürürken muzafferen ileri,
Üzengü öpmeye hasretti Garb'ın elçileri!
O, ihtişamı elinden bırakıp da bugün ayaklar altında yatıp duranlara, başımıza
gelenleri dine ihale edenlere:
“KADERMİŞ!” öyle mi? Haşa, bu söz değil doğru
Belânı istedin, Allah da verdi... Doğrusu bu.*

.....
*Çalış dedikçe din, çalışmadın durdun,
Onun hesabına bir çok hurafe uydurdun!
Sonunda bir de “TEVEKKÜL” sokuşturup araya
Zavallı dini çevirdin onunla maskaraya!*

.....
*“Demek ki: her şeyin Allah, Yanaşman, ırgadın O;
Çoluk çocuk O'na ait: Lalan, bacın, dadın O;
Denizde cenk olacaktı... Gemin O, kaptanın O;
Ya ordu lâzımmış... Askerin, kumandanın O;
Köyün yasağcısı, şehrin de baş muhassılı (tahsildarı) O;
Tabib-i aile (aile hekimi), eczacı... Hepsi hâsılı O.
Ya sen nesen? MÜTEVEKKİL! Yutulmaz artık bu?
Biraz da saygı gerektir... Ne saygısızlık bu!
HUDA'yı kendine kul yaptı, kendi oldu HUDA;
Utanmadan da “TEVEKKÜL” diyor bu cür'ete... Ha?
Âkif Bey bu konuyla ilgili gerçekler üzerinde de duruyor:
“Sarılmadan en ufak bir işinde esbâba (vâsıtalara),
Muvaffakiyete (başarıya) imkân bulur musun acaba?
Hamakatin (beyinsizliğin) aşılıyor hadd-i itidali (orta çizgiyi), yeter!
Ekilmeden biçilen tarla nerde var? Göster!
“KADER” senin dediğin yolda, dine bühtan (iftira) dır,
Tevekkülün, hele hüsrân içinde hüsrân (ziyan) dır.*

.....
*“Tevekkülün, hele, manası hiç de öyle değil.
Yazık ki: beyni örümcekli bir yığın cahil,
Nihayet oynayarak dine en rezil oyunu;
Getirdiler, ne yapıp yaptılar, bu hâle onu!6*

.....
*“Dolaş da yırtıcı aslan kesil, behey miskin!
Niçin yatıp, kötürüm tilki olmak istersin?*

4 a.g.e., s. 265.

5 a.g.e., s. 266.

*Elin, kolun tutuyorken çalış, kazanmaya bak!
Ki artığınla geçinsin senin de bir yatalak”*

.....
“Yıkıp dini, bambaşka bir bina kurduk;

Nebi’ye (Adı güzel kendi güzel Muhammed’e) atf ile, binlerce herze (boş lakırdı) uydurduk! O hâli buldu ki cür’et “İbadeti teşvik maksadıyla hadis uydurmak caizdir” en rezil kararı fetva kesildi⁷.

Allah’a ve elçisine yalan söyletenler marifetiyle:

*“Zavallı milletin idraki tarumar olalı,
Muhit-i ilme (bilim çevresine) giren yok, diyar-ı fen (fen ülkesi) kapalı;
Sanayinin adı batmış, ticaret öylesine,
Ziraat olsa da...Âdem nebi usulü yine!
Hulâsa, hepsi çalışmak, yorulmak isteyecek
Fakat çalışmak için önce şart olan: İSTEK.”⁸*

İctihad kapısı için:

*“Kilitlidir kapı ümmî duhat (anadan doğma dâhiler) için amma
Kıyam-ı haşre kadar ictihad eder “ulema” (bilginler)
Evet, şeraiti (şartları) mevcut olunca insanda;
Ne kaldı menedecek ictihadı (din önderlerinin ayet, hadis ve kıyasa dayanarak
dinî sorunları çözmedeki gayretleri) meydana?
İlel- ebed yetişir müctehid bu ümmetten (milletten)
Şu var ki: çıkmalı ferda-yı nûra (aydınlık geleceğe) zulmetten (karanlıktan)
“Kıyas-ı fâside (bozuk benzetmeye) bir kere eyleyin dikkat:
SÜVEYŞ’i açtı herif... Doğru... Neyle açtı fakat?
Omuzlamakla mı? Heyhat! Öyle bir fenle,
Ki bir ömür telef etmiş o fenni tahsile (edinmeye)
Düşünmüyor bu kopuklar ki: Müctehid geçinen
Zamanın olacak muktedası (kendisine uyulanı) irfanen”⁹
Mehmed Âkif Bey uzmanlaşmadan, iş bölümünden yanadır:
“Sokarsa burnunu herkes düşünmeden her işe
Kalır selâmet-i milliyemiz (millî kurtuluşumuz) öbür gelişe!
Neden vezâifi (görevleri) taksime hiç yanaşmıyoruz?
Olursa bir kişinin koltuğunda on karpuz,
Öbür gelişte (ölümden sonra dirilişte) de mümkün değil selâmetimiz
Yazık, yazık ki bu yüzden bütün felâketimiz”¹⁰
Düşünüriümüz kurtuluş çarelerini de belirlemiş ve teklifte bulunmuştur:
“Nasılsa kaybedip kâmilen muharebeyi,
Esaret altına girmişti bir büyük millet;
Zevi’l-ukûl (akıl sahipleri) arasından seçilme bir heyet
Düşündü: Milleti i’lâya (yüceltmeye) çare hangisidir”¹¹
“Döküldü ortaya ârâ-yı encümen (meclisin düşünceleri) bir bir
Siyaseten kimi, kurtarmak istemiş kalanı;
Demiş ki diğeri: “Asker halâs eder vatani”
O, der: “Donanmaya vardır bugün eşedd-i lüzûm (şiddetli gereklilik)
Bu, der: “Hayır, daha elzemdir iktisab-ı ulûm (bilim edinme-eğitimöğretim)”*

.....
“Bir ihtiyar, yalnız dinleyip bidâyette (başlangıçta)

“Mahalle mektebi lâzım!” demiş nihayette.

Zavallının sözü pek anlaşılmamış ilkin;

“Bunak!” diyen bile olmuş düşünmeden lâkin,

Herif, bu söz ne demektir, güzelce şerh etmiş (açıklamış)”

.....

6 a.g.e., s. 271.

7 a.g.e., s. 274.

8 a.g.e., s. 276.

“Sonunda kuvvetimiz şüphesiz ilerlemeli;
Fakat düşünmeli, her şeyde önceden temeli.
Taammüim etmesi (genelleşmesi) lâzım MAÂRİFİN mutlak:
OKUR YAZARSA ahali, ne var yapılmayacak?
Donanma, ordu birer ihtiyac-ı mübremdir (kuvvetli gereksinimdir)
O ihtiyacı, fakat öğreten “MUALLİM” dir!12
Deyip kararını vermiş ki, aynen icraya
Konunca, ortaya çıkmış bugünkü ALMANYA.

Sedan’da orduyu Almanlara teslim eden Fransızlar “Prusyalının harb edenordusu talimlidir; lâkin asıl zaferi kazanmış olan “ÖĞRETMEN ORDUSUDUR” derlermiş. Uğradığımız felâketlerin, bozgunların kaynağı şüphesiz cehâletimizdir:

“Bu derde çare bulunmaz –ne olsa- mektebsiz
Ne Kürd alfabeyi sökmüş, ne Türk okur, ne Arap
Ne Çerkesin, ne Lazın var bakın elinde kitap!
Hulâsa milletin efrâdı (bireyleri) bilgiden mahrum.
Unutmayın şunu lâkin: “ZAMAN: ZAMAN-I ULÛM! (BİLİM ÇAĞI)”13
.....
Demek ki; atmalıyız ilme doğru ilk adımı.
MAHALLE MEKTEBİDİR, işte en birinci adım;
Fakat bu hatveyi (adımı) ilkin tasarlamak lâzım
MUALLİM ORDUSU derken, çekirge orduları
Çıkarsa ortaya, artık hesap edin zararı!
“MUALLİMİM” diyen olmak gerektir imanlı,
Edebli, sonra liyakatlı, sonra vicdanlı.
Bu dördü olmadan olmaz: VAZİFE, ÇÜNKÜ BÜYÜK.
Halkın vatana bağlılığının devamı, çağın ilimlerini gençliğe öğretmekle mümkündür:
“Evet, ulûmunu asrın (çağın) şebaba (gençliğe) öğretelim;
Mukaddesâta, fakat çokça ihtiram edelim (saygılı olalım)
Eğer hayatını kasteleyorsanız vatanın:
Bakın, anâsır-i İslâmî (Müslüman halkları) hangi râbitanın (bağın)
Devamı bağlayabilmiş bu müşterek vatana”14

Mehmed Âkif Bey merhuma göre kurtuluşumuz birlik ve beraberliğimize bağlıdır: “Sizin felâketiniz: tarumar (darmadağınık) olan “VAHDET” (BİRLİK)

Eğer yürekleriniz aynı hisle çarparsa;
Eğer o his gibi tek, bir de gâyeniz varsa;
Düşer düşer yine kalkarsınız, emin olunuz!
Demek ki, birliği temin edince kurtuluruz.
O hâlde vahdete hâil (engel olan) ne varsa çiğneyiniz
Bu ayrılık da neden? Bir değil mi her şeyiniz”15

Üstadımız bundan sonra, XX. yüzyılın hemen başlarında, Osmanlı toplumunu tahlil etmeye başlar: Halkımıza bakanlar, beyni bozulmuş yığın yığın kafa görür. Düşünceleri ters yönlü olup, hepsi yanlışlıkta son bulur. Osmanlı toplumunu oluşturanları altı gruba ayırır:

I
“Birinci zümreyi teşkil eden zavallı avam (halk yığınları)
Bıraksalar, edecek tatlı uykusunda devam.
Bugün nasibini yerleştirmeden kursağına
“Yarın” nedir? Onu bilmez, yatar dönüp sağına.
Yıkılsa arş-ı hükûmet (devlet çatısı), tıksa kabre vatan

9 a.g.e., s. 277.

10 a.g.e., s. 278.

11 a.g.e., s. 280.

12 a.g.e., s. 280.

Vazifesinde değil: Çünkü hepsi ALLAH'tan!

.....
Fena kuruntu değil! Ben derim, sorulsa bana:
Kabul ederse cehennem, ne mutlu amca sana”¹⁶

II

“İkinci zümreyi teşkil eden cemaat (topluluk) ise,
Hayata küskün olandır ki saplanıp ye'se (ümitsizliğe),
“Selâmetin yolu yoktur... Ne yapsalar boşuna!
Demiş de hırkayı çekmiş bütün bütün başına
Bu türlü bir hareket mahz-ı küfr (katıksız küfür) olur; zira:
Taleple âmir olurken bir ayetinde Huda:
Buyurdu: “Kesmeyiniz rûh-i rahmetimden ümit;

Ki müşrikîn (Allah'a ortak koşanlar) olur ancak o nefhadan (esintiden) nevmîd (ümitsiz)”¹⁷

III

“Üçüncü zümreyi kimlerdir eyleyen teşkil?
Evet ŞEBÂB-I MÜNEVVER (aydın gençler) denen şu nesl-i sefih.
-Fakat nezihini borcumdur eylemek tenzih-
Bu züppedeler acaba hangi cinsin efradı?
Kadın desen, geliyor arkasından erkek adı;
Hayır, kadın değil; erkek desen, nedir o kılık?
Demet demetken o saçlar ne muhtasar (kısaltılmış) o bıyık?
Sadası baykuşa benzer, hıramı (salınarak naz ve eda ile yürümesi) saksığana
Hulâsa, züppe demiştim ya, artık anlasana!

.....
Fakat bu kukla herif bir büyük seciyye taşır;
Ki, haddim olmayarak “âferin” desem yaraşır.
Nedir mi, anlatayım, öyle bir metaneti var,
Ki en savunmayacak ye'si tek bira ile savar.
Sinirlerinde teessür (üzüntü) denen fenalık yok,
Tabiatında utanmakla âşinalık yok.

.....
Cebinde gördü mü üç tane çil kuruş nazlum,
Tokatlıyan'da satar mutlaka, gider de çalım.

Muzdarip şairimiz, Meşrutiyet devrinin, Midhat Cemal Kuntay'ın “ÜÇ İSTANBUL”undan, sislere gömülmüş Osmanlı başkentinin genç aydınlarını tanımlamaya ve özelliklerini saymaya başlar: “Beyoğlu'nun o mülevves (kirli) muhit-i fâhişine (Ahlâk ve edebe aykırı çevreye)

Daha gider, takılıp bir sefîlenin peşine.
“Haya, edeb gibi sözler rûsûm-i fâsidedir (bozguncu âdetlerdir, tavırlardır);
Vatanla aile, hatta, kuyûd-ı zâidedir (gereksiz önem vermelerdir)”
Diyor da hepsine birden kuduzca saldırıyor...

.....
Namaz, oruç gibi şeylerle yok alış verişi;
Mukaddesât ile eğlenmek en birinci işi.
Duyarsanız “KARA KUVVET” bilin ki: imandır.

“KİTAB-I KÖHNE” de –haşa- Kitab-ı Yazdandır (Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim'dir)

13 a.g.e., s. 281.
14 a.g.e., s. 282.
15 a.g.e., s. 284.
16 a.g.e., s. 286.
17 a.g.e., s. 287.
18 a.g.e., s. 288.

Üşenmeden ona Kur'an'ı anlatırsan eğer,
Şu ezberindeki esmâyı muttasıl geveler:
“Kurân-ı mâziyeden (geçmiş zamanlardan) kalma cansız evrâdı (âyetleri, duaları)
Çekerse, doğru mu yirminci asrın evlâdı?”
“Utanmıyor musun? Ettiklerin rezalettir!”
Denirse kendine, milletlerin ekâbirini (büyüklerini)
Sayardı göstererek hepsinin kebairini (büyük günahlarını):
“Filân içerde... Filân fuhşa münhemikti (yatkındı)” diye
Mülevvesâtını (pisliklerini) bir bir ricâl-i mâziye (geçmişin büyük adamlarına)
İzâfe etmeye başladığı paye vermek için¹⁸.
“Peki! Fezâili (erdemleri, faziletleri) yok muydu söylediklerinin?”
Diyen çıkarsa “müverrihlik etmedim” derdi.
Batı medeniyetinin iki yüzüne dikkat çeker:
“Fransızın nesi var? Fuhşu, bir de ilhâdı (dinsizliği!)
Kapıştı bunları “Yirminci asrın evlâdı!”
Ya Almanın nesi var zevki okşayan? Birası;
Unuttu ayranı ma'tûha (bunağa) döndü kahrolası!
Heriflerin, hani dünya kadar bedâyii var:
Ulûmu (numune ve emsali olmayan yeni icadları) var, edebiyatı var, sanayii var.
Giden birer avuç olsun getirse memlekete;
Döner muhitimiz elbet muhit-i marifete
Kucak kucak taşıyor olmadık mesâviyi (olmadık kötülüğü)
Beğenmesek “medeniyet” diyor; inandık iyi!
“Ne var biraz da maarif getirmiş olsa...” desek
Emin olun size “hamallık etmedim” diyecek¹⁹
Ne kaldı arkaya? Dördüncü kısmun efrâdı (bireyleri)

Bu zümrenin de sefahet (zevk ve eğlenceye dalma) hayat-ı mu'tâdı (alışılmış yaşamıdır). Hem itiyadını (alışkanlığını) hiçbir zaman değiştiremez;

*O nazlı sineye zira, acıklı şey giremez!
Geçen kıyamet için “fırtınaydı, geçti” diyor.
Diyor da zevkine vur patlasın, devam ediyor.”*

Hayatı zevkten ibaret sanan, toplumun dördüncü zümresine Âkif Bey altı sahnelik bir tiyatro arz eder ki, bütün sahneleri 1912-1913 tarihli BALKAN SAVAŞI'dır.

Birinci sahne

*Edirne kalesidir gördüğün hisar-ı mehîb (azametli kale)
O zirvesinde biten simsiyah ağaç da: salîb (haç)!
Murad-ı Evvel'i (Sultan Birinci Murad Hudavendigâr); sırtında gezdiren tepeler,
Nasıl rükû ediyor (eğiliyor) Ferdinand (Bulgar Kralı) a bak bu sefer!
Bizim midir sanıyorsun şu yükselen bayrak?
Çeken: Savof (Bulgar orduları komutanı)... LALA ŞAHİN değil, kuzum, iyi bak!
Edirne... İşte o İslâmın âhenin sûru (zorlu kalesi)
Edirne... İşte o Şarkın cebîn-i mağrûru (gururlu, şerefli alını)
İkinci arş-ı tealisi (yükselme kürsüsü) Âl-i Osman'ın.*

.....
*Edirne... İşte o İstanbul'un demir kilidi
Sefil ayakları altında Bulgarın şimdi*

.....
*Salibi sineye çekmiş de bekliyor .... nevmîd!
Ezan sadası değil duyduğun tanîn-i medîd (uzun çan sesidir)*

.....
Birer mezar-ı müebbed (ebedî mezar) kesilmiş evlere bak:

¹⁹ a.g.e., s. 289.

Beş ayda kırk bini sönmüş ki yanmıyor tek ocak!
Sokak sokak dolaşan sayha: vâpesin feryad (en geride kalan bağırma);
Derin derin duyulan ses: enîn-i istimdât (yardım isteyen inilti)
Dışarıda kendisi mahkûm, içeride namusu...
Esiri öldürüyor, bak ki, zulmün en koyusu!
Meriç'le Tunca'nın üstünde gördüğün kümeler
Nedir bilir misin? Enkâz-ı tarumar-ı beşer (darmadağın olmuş insan enkazıdır)
Sarayıçi'ndeki biçareler ki hepsi kadın...
Kenara vurmuş olan kısmıdır bu, ecsâdın (cesetlerin)!

.....
-Nedir şu karşıki vadiyi bir alev bürüyor;
Fakat yılan gibi yerlerde kıvranıp yürüyor?
-Nedir mi? Kükremesinden de bellidir: ARDA...
-Ya imtidat-ı mehîbince (heybetli uzayıp gitmesiyle) yükselen her ada?
-Mezar-ı sâhibi (yüzen mezarıdır) binlerce gövdenin, kafanın!²⁰

İkinci sahne

“Gümlcine'yle havalisidir ki bir canavar
Bu melanetleri yapmaz – meğer ki BULGARLAR!-
Ne ihtiyar seçiyor, bak, ne kimsesiz tanıyor;
Beşaltı günde otuz bin adam boğazlanıyor!
POMAKLARIN deşilip, süngülerle vicdanı;
Alınmak isteniyor tâ içinden imanı!

.....
Şu, beyni taşların altında uğrayıp kafadan,
Karın, çamurların üstünde inleyen canlar;
Şu, bir yığın kömür olmuş, kül olmuş insanlar;
Ki gazlı bezli, o olmazsa yağlı katranla
Yakıldı Bulgara şâyeste bir soğuk kanla;
“Salîbe secdeye varmak Huda'ya isyandır”
Deyip Huda'sına kurban olan şehîdandır²¹

.....
Biz almasak bile a'dâdan (düşmanlardan) intikamımızı;
Huda ki defter-i ebrâra (iyilikler defterine) yazdı namunuzu
Günüün birinde şu dağlardan indirir elbet.
O intikamı alır kanlı, canlı bir MİLLET!”

Üçüncü sahne:

Nedir uzakta nümayân (görünen, âşikar olan) olan şu ıssız ova?
Ki pek hazin duruyor?
Bilmiyor musun, KOSOVA!

.....
O, Yıldırım gibi sahibkranların, ebedî
Sada-yı kahrı fezasında çınlayan vâdi,
Bir inkılâb ile, ya Râb, nasıl harab olmuş?
Murad-ı Evvel'i koynunda saklayan toprak,
Kimin ayakları altında inliyor, hele bak!
Kimin elinde bıraktık... Kimin emânetini!
O Padişah-ı şehîdin huzur-ı heybetini
Sonunda çiğneyecek midir Sırbın orduları,
İçip içip gelerek önlerinde bandoları?²²

Dördüncü sahne

-“Nedir şu karşıda birçok karaltılar yürüyor?

20 a.g.e., s. 291.

-Muzaffer ordu ahaliyi şimdi öldürüyor.

Nüfus-ı müslime (Müslümanlar) çokmuş da gayr-ı müslimeden (Müslüman olmayanlardan)
İdare müşkil olurmuş tevazün (dengelemeden, eşitlemeden) eylemeden Demek tevazün içindir bu Müslüman kesmek;”

.....

*Ne reng-i muzlime (siyah renge) girmiş o yemyeşil KOSOVA!
Şimale doğru bütün Pirzerin, İpek, Yakova
Fezâ-yı mahşere dönmüş girivv-i mâtemden... (mâtem, yas tutulmasından)
Hem öyle arsa-i mahşer ki: Yok şefaet eden”*

Beşinci sahne

*“Şişip şişip gidiyorsun, değil mi, ey VARDAR?
Ya boğduğun kadının, erkeğin hesabı mı var!
Mezarı olmaz iken bunca na’s-ı mevvâcın (dalgalanan cesedin),
Cenaze yutmaya hâlâ mı doymaz emvâcın (dalgaların)*

.....

*O kanlı canlı yiğitler ki: Gök kubbenin altını
Koşar gezerdi senin dâş-ı imtinanında (minnete duçar olduğun)²³*

Altıncı sahne

*Selânik’in, Serez’in, bak, o nâmdar (tanınmış) ovası,
Kimin elinde bugün, hangi haydudun yuvası?
Zemini öyle boyanmış ki, hûn-ı İslâm’a: (İslâm’ın kanına)
Kızıl kesafeti çökmüş cebin-i eyyâma! (günlerin alnına)*

.....

*Kızardı çehre-i dünya; kızardı rây-ı sema (gökyüzü)
Fakat şu mavili bayrak kızarmıyor hâlâ!*

.....

*Şehirde evlere baskın; kaza katl-i nüfus (halkı öldürme)
Kurada kalmadı telvis (kirlenmedik) olunmadık namus!
Yapan da kim? Adı Osmanlı, ruhu Yunanlı,
Bu işte en mütehasıs bölük bölük kanlı*

3. Sonuç

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti’nin pek de doğal olmayan çöküşünün ızdırabını benliğinde duyan Mehmet Âkif ERSOY, geri kalmışlığın ve çöküşün sebepleri üzerinde durmakta, önleyici çareler önermekte ve o tarihlerdeki Türk toplumunun bir profilini de çizmektedir. Daha o tarihlerde yorgun ve bitâb düşmüş olan halk yığınları, bıraksalar tatlı uykusunda devam edecektir. Yorgunluğunun ve güçsüzlüğünün nedenleri üzerinde düşünmemekte, olup bitenleri Allah’tan bilmektedir. Toplumun bir kesimi de hayata küsmüş, ümitsizliği meslek edinmiştir. Bunlara göre kurtuluşun, adam olmanın bir yolu yoktur. Aydın gençlere gelince, sınırlarında üzüntü, tabiatında utanmakla tanışıklığı yoktur. Halbuki gençlik gelecektir ve çok iyi bir donanımla yetiştirilmelidir. Bir de dünya hayatını zevkten ibaret sayanlar vardır ki, Mehmet Âkif Bey, bunlara hayatın aynı zamanda mihnet ve meşakkatten ibaret olduğunu, Balkan savaşları sırasında ve sonucunda oluşturulan sahnelerle göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, yüzyıllardır çekilen millî belâların bir uyanıklığı ve aziz vatanın her karış toprağını sulayan kanların bedelidir. Bağımsızlık ve özgürlük tarihimizin ne zaman başladığı bilinmeyen doğal bir sonucudur. Meşrutiyet devri aydınları, yukarıda tasnif edilen Osmanlı toplumu içinden “Millî Mücadele” yi yapacak “Âsım’ın nesli”ni çıkardılar ve bu nesil marifetiyle millî devleti, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti’ni kurdular. O altın nesle Türk kültürünü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmayı millî ülkü olarak miras bıraktılar. Bir daha ağır bedeller ödememek için, yetiştirilecek olan çocuklarımıza, eğitimin hangi kademesinde olursa olsun, Türk Milletine, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne, Türk millî geleneklerine düşman bilcümle unsurlarla mücadele etme lüzumunun öğretilmesini, daima ileri gidilmesini, Türk millî kimliği ile çağdaş uluslar içinde yer alınmasını vasiyet ettiler. Medeniyetin

21 a.g.e., s. 292.

22 a.g.e., s. 293.

23 a.g.e., s. 294.

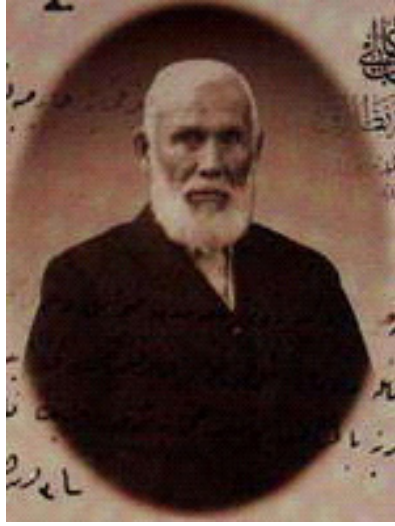

belirli bir dine, bir coğrafyaya, bir millete ait olmadığını ve olamayacağını, binaenaleyh medeniyetin tüm insanlığın ortak eseri ve mirası olduğunu, bu esere sahip olmak ve bu mirastan yararlanmak gerektiğini bizzat hayatlarıyla göstermiş oldular.

Kaynakça

Ersoy, Mehmed Âkif, Safahat, (eseri tertib eden: Ömer Rıza Doğrul), 19. Baskı, İnkılâb Kitabevi, İstanbul 1985.

SÜLEYMANİYE KÜRSÜSÜNDEKİ VAİZ: ABDURREŞİD İBRAHİM (1857/1944)

Namık Kemal KARABİBER*

Dertli şairimiz Mehmed Akif'in Safahatındaki "Süleymaniye Kürsüsünde" adlı enfes şiirini okumayamız yoktur. Şiirine, Haliçten Süleymaniye Camiine doğru yolculunda gördüğü manzaraları, akabinde Süleymaniye Camiinin dış ve iç mekanlarını şiirsel bir dil ile tasviriyile başlar. Akabinde çağdaşı ve dostu bir İslam seyyahı'nın ağzından dönemin Osmanlı toplumu ve diğer İslam diyarlarının o dönemdeki dini, sosyal ve siyasal durumlarından bahseder. Mehmed Akif'in söz konusu şiirinde uzun uzun konuşturduğu bu kişi kimdir diye bir soru sorulduğunda, çoğumuzun hakkında ayrıntılı bir bilgisinin bulunmadığı, hatta adını bile duymayamızın olduğu bir şahsiyettir.. Süleymaniye Kürsüsünde adlı şiirde konuşturulan bu kişi Abdurreşid İbrahim'dir. O, eğitimci, hoca/imam, vaiz, gazeteci, matbaacı/yayıncı, seyyah, yazar, siyasetçi, medrese hocası ve Rusya Türklerinin ilk siyasî temsilcisi gibi sıfatları bulunan çok yönlü bir aksiyon adamıdır.

Abdurreşid seyahatlerinin çoğunu doğuya yapmıştır. Aynı şekilde insanlık medeniyetinin doğduğu yer olan doğu Akif'inde önem atfettiği bir coğrafyadır. Akif'e göre, medeniyetin gerçek kaynağı Müslüman Doğu'dur. Doğunun medeniyet yarışında geri bırakan sebepler arasında, aydınların batı hayranlığı, yeis, atalet, tembellik, cehalet, taassup ve öz güvenin olmayışı zikreder. İslam'ın terakkiye engel bir din değil, özü itibariyle ilme ve ilerlemeyi teşvik edici yönünün bulunduğunu ve İslam'ın özde müntesiplerini geri bırakan bir din olmadığını ifade eder.

* Arş. Gör Dr. Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi (nkarabiber@harran.edu.tr)

19. yüzyıl da Müslümanların geri kalmışlığını kendine dert edinmiş dönemin nice şahsiyetleri vardır. Geri kalmışlığın nedenleri ve çözüm önerileri başlığında bir çok şey yazılıp çizilmiş, çareler aranmış ve aynı zamanda bu durumdan ızdırıp duyulmuştur. İçinde buldukları şartlardan memnun olmayan, bu olumsuz şartların ortadan kalması yönünde gayretleri olan bu şahsiyetlerden birisi Mehmed Akif, diğeri de dostu Abdurresid İbrahim'dir. Biri İslam dünyasını gezerek, sorunları ve bu sorunlara, çözüm arayışları içerisine girerken, diğeri de aynı duyguları paylaşarak bu duygu ve düşüncelere şiir diliyle tercümanlık yapmıştır. Aslında her iki müellif de aynı dili kullanarak benzer sorunlara değinmişlerdir. Dönemin sağduyulu düşünce adamlarının İslam dünyası ve özellikle Osmanlı'nın gidişatı hakkında ciddi endişeleri bulunmaktaydı. Bu endişe beraberinde bir arayışı da getirmiştir. Bu düşünceden hareketle Akif'in "Süleymaniye Kürsüsünde" şiiri Osmanlı'nın son dönemi ve İslam Dünyasının genel durumu hakkında aydınlatıcı fikirler vermektedir.

Abdurresid İbrahim

Türk okuyucusu Abdurresid İbrahim'i 1907-1910 yılları arasında Türkistan, Sibirya, Moğolistan, Çin, Mançurya, Japonya, Kore, Singapur, Endonezya, Hint Adaları, Hicaz ve İstanbul'da son bulan seyahatlerindeki müşahede ve düşüncelerinin anlatıldığı seyahat notları "Âlem-i İslam" adlı kitabı ile tanınmaktadır. Onun Süleymaniye Kürsüsünde şiirinin hatibi olduğunu da unutmamak gerek.

Tatar Türklerinden olan Abdurresid İbrahim, 23 Nisan 1857'de Sibirya'nın Tobolsk ilinin Tara kasabasında doğmuştur. Aslen Buharalı Özbek bir aileden gelen babası Ömer Efendi, devrin siyasî faaliyetlerine iştirak eden bir vatanperver, annesi Başkurt Türklerinden, Tara'da bulunan kız mektebinde uzun yıllar muallimlik yapan Afife Hanım'dır. Abdurresid İbrahim genç yaşta ailesinden ayrılarak başladığı tahsil hayatını, çevre kazalardaki medreselerde sürdürür. Teman Medresesinde de bir süre okuduktan sonra devrin tanınmış medreselerinin bulunduğu Kışkar'a gider. Bir süre Kırgız kabileleri arasında dolaşarak hocalık ve imamlık yaptıktan sonra Orenburg'a gelir (1879). Gizlice bir gemiye binip hacca gitmek üzere İstanbul'a geçer (1880). Burada geçirdiği iki aylık bir sürenin ardından hacca gider. Hacdan sonra Medine'de tahsil hayatının ikinci devresine başlar. Çeşitli âlimlerden ders okuyarak kıraât, fıkıh ve hadis ilimlerinden icazet alır. 1884 yılı sonunda İskenderiye üzerinden İstanbul'a, oradan da Tara'ya dönerek medresede ders vermeye başlar (1885). Aynı yıl evlenir. Medine'ye talebe götürmek üzere İstanbul üzerinden ikinci defa hacca giderek öğrencilerini Medine'ye yerleştirerek yine İstanbul üzerinden tekrar Tara'ya döner.

Memleketi Tara'da bir "Usûl-i Cedîd" okulu açarak eğitim faaliyetlerine başlar. Bu sırada "Livâü'l-Hamd" adlı risalesini İstanbul'da bastırarak Rusya'da dağıtır. "Ülfet" adıyla çıkardığı dergi çok büyük bir ilgi ile karşılaşılır. Türkçe yayımlanan "Ülfet" Türkistan'da gördüğü aşırı ilgiden dolayı "Zaralî neşriyat" olarak kayıtlara geçmiştir. Özellikle dini meselelere ağırlık veren ve medrese talebeleri tarafından da büyük bir ilgiyle takip edilen dergi Seksen beşinci sayıda Rus merkezi yönetimi tarafından kapatılır. Yayımlanmasıyla büyük tevaccüh kazanan Ülfet'in kapatılması ile "Tilmiz" adlı bir mecmua daha çıkarır. Tilmiz'in dili ise Arapça'ydı. Tilmizin yayın hayatı da ancak bir yıl kadar sürer ve Ülfet ile aynı kaderi yaşar ve kapatılır. Ülfet ve Tilmiz'in peş peşe merkezi yönetim tarafından kapatılması da Abdurresid Efendi'yi yıldırılmaz ve Kazak şivesiyle yayın tapan Serke'yi de çıkarır.¹ Abdurresid İbrahim'in farklı dil ve lehçelerde yoğun bir yayın faaliyetlerinin varlığına da şahid olmaktayız. Akif, Abdurresid'in yayıncı yönünü şiirinde yer verir.

Abdurresid İbrahim, 1907 senesinin sonlarında Orta Asya'ya yaptığı kısa seyahatten sonra asıl uzun seyahatini yapmaksızın üzere ailesinin de bulunduğu memleketi Tara'ya tekrar gelir. Üç haftalık bir süreden sonra ailesini de yanına alarak Kazan'a yerleşir. Ailesi için bir ev tutar ve onların ihtiyaçlarını da karşıladıktan sonra seyahat plânları yapar. Seyahat için gerekli yol masrafları için yeterli parası da olmadığı için dostlarından birinden yirmi ruble borç para alır. Ailesi bu uzun seyahatin mahiyetini tam olarak anlayamamıştır. Abdurresid İbrahim'in ailesi ile vedalaşma ânı hazin bir tablodur. "Bir aralık oğlum Ahmed Münir güya bir şeyler hissetmiş gibi hazin ve ağlamaklı bir sesle 'Babacığım!' diye elindeki paraları vermek istedi. Gözleri yaşla dolmuştu. Benim de zaten gözlerim kararmıştı. Ne kadar para olduğunu da bilemedim. Dedim: 'Oğlum, mâsume kardeşlerine bak...' Başka bir söz demeye takatim kalmadı. Bir taraftan da iki masumelerim hiçbir zaman ağlamadıkları hâlde o gün bütün ağlamakta idiler." "Arabaya bineceğim zaman Kadriye'm: 'Baba, dört ruble para lâzım.' dedi. Yol için tedarik etmiş olduğum yirmi rubleden dört rublesini kızımın eline verdim. 'Allah'a emanet olun!' diyerek arabaya bindim. Kazan'dan ayrıldım. Nereye gideceğimi ve niçin gideceğimi düşündürdüm. Tekrar dönüp dönmeyeceğim de belli değildi."² Bu duygu ve düşüncelerle yola çıkan Abdurresid İbrahim 1908 senesinin Eylül ayında, 2-3 yıl sürecek olan Orta Asya, Çin, Hindistan, Japonya, Hicaz ve İstanbul'da

1 Ayrıntılı bilgi için bkz., M. Ertuğrul Düzdâğ, Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar, İstanbul 1987, s., 167-170; Uzun, Mustafa, "Abdurresid İbrahim", *DİA*, İstanbul 1988, 1/295-7; Türkoğlu, İsmail, *Abdurresid İbrahim*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997; Okur, Salih, Önderlerimiz, "Abdurresid İbrahim 1, 2, 3.", 24/09/2007 www.cevaplar.org.

2 20. *Asrın Başlarında İslam Dünyası ve Japonya'da İslamiyet*, s., 70-1.

sona erecek olan seyahatine başlar.

Abdürreşid İbrahim uzun seyahati akabinde 1911'de İtalyan'ların Trablusgarp'ı işgal etmeleri üzerine Büyük Sahra'yı aşarak oraya giderek bizzat cephelerde çalışır. Halkı işgalcilere karşı harekete geçirmek için cihad fetvası dağıtarak faaliyetlerini burada da devam ettirir. (1911–1912). Abdürreşid İbrahim 1912 senesinde Osmanlı vatandaşlığına kabul edilir. Trablusgarp'tan döndükten sonra, Kuzey Afrika'daki müşahedelerini, Sırât-ı Müstakim'de yayımlayarak, vaaz ve konferanslarla halkı aydınlatmaya çalışır. Sarıkamış'ın Ruslar tarafından işgali üzerine Sarıkamış'a da gider (1915). Yine bu yıllarda İstanbul'da kurulan Rusya Müslüman Türk Kavimlerini Himaye Cemiyeti üyesi olarak da çalışır. Cemiyet üyeleri ile birlikte çeşitli Avrupa ülkelerini ziyaret ederek Rusya'da yaşayan Türk topluluklarının dertlerini ve uğradıkları baskıları dile getirir. İstanbul'a tekrar dönen Abdürreşid İbrahim 1922–1923 yıllarında Rusya'da, 1930'da Kahire'de, 1930–1931 yıllarında da Mekke'de bulunur. 1934'te ailesiyle birlikte Japonya'ya giderek oraya yerleşir ve ölümüne kadar İslâmiyet'in burada yayılması için çalışır. Tokyo'da bir cami inşa ettirilmesine ön ayak olur ve bu caminin imamlığını yapar. Abdürreşid İbrahim, Japonya'da İslâm dininin resmen tanınmasını sağlamıştır (1939). 17 Ağustos 1944 günü doksan altı yaşında Tokyo'da vefat eder. Ölümü Japon radyosu ile ilân edilerek cenazeye katılmak isteyenlerin gelmesi için dört gün beklenir, daha sonra büyük bir törenle aynı yerde defnedilir.³

Abdurreşid İbrahim, Osmanlının buhranlı son döneminde yaşamış, tanıklık etmiş ve bu buhranlı dönemin ağır yükünü omuzlamaya çalışan ender insanlardan birisidir. Onun gayretleri, fedakarlıkları, ızdırabı, hamiyetperverliği ve dertlenmesi bunu açıkça göstermektedir. Muasırı daha nice dava ve aksiyon adamı gibi alem-i İslâm'ın derdi ile dertlenmiş ve hal çareleri için yoğun bir gayretin ve arayışın içinde olmuştur.

Âlem-i İslâm Adlı Eser

Mehmed Akif'in adı geçen şiirinde İslam dünyası hakkında dile getirilen hususlar *Âlem-i İslâm ve Japonya'da İntişâr-ı İslamiyet*⁴ adlı eserinde ayrıntılı olarak anlatılır. Bu eserde Abdurreşid İbrahim'in İslam Dünyasına yaptığı iki seyahatinin notlarından oluşur. Bu seyahatlerin ilki 1907 yılı sonlarında başlayıp, Batı Türkistan, Buhara, Semerkant ve Yedisu'yu kapsamaktadır. İkinci ve daha uzun süren seyahati ise 1908 yılında başlayıp, Sibiryâ, Moğolistan, Mançurya, Japonya, Kore, Çin, Singapur, Hint Denizi adaları, Hindistan ve Hicaz yoluyla 1910 yılında İstanbul'da sona ermiştir.

Seyahat notları, "Âlem-i İslâm" adı ile kitaplaşmadan önce, Eşref Edip'in çıkardığı, Sırât-ı Müstakim adlı mecmuada tefrikalar halinde yayımlanmıştır. Akif'in eser için yazdığı takrizde "... Sırât-ı Müstakim'in delâletiyle yayımlanan Âlem-i İslâm..."⁵ şeklindeki ifadeyle seyahat notlarının kitaplaşmasında adı geçen mecmuanın rolünün olduğu anlaşılmaktadır. Mecmuanın başyazarı Mehmed Akif, esere yazdığı takrizi "Gayet Mühim Bir Eser" şeklinde başlıklandırır.⁶ Söz konusu takrizde gerek eser ve gerekse müellifi hakkında memnuniyetlerini dile getirir.

Akif, esere yazdığı takrizi, "eser gayet sade bir lisanla yazılmış, ötesine berisine resimler serpiştirilmiş. Ben çoktan beri bu kadar samimi, bu kadar faydalı, lâkin bu kadar tesirli kitap okuduğumu hatırlamıyorum... Şimdi bize bu kadar mühim, bu kadar faydalı bir eser hediye ettiği için Abdürreşid'e büyük büyük teşekkürler ederim." ifadeleri ile sonlandırırken eser ve müellifi hakkında son derece iltifatlar yağdırır.

Günümüzde, ilki Mehmet Paksu tarafından hazırlanan ve "20. Asrın Başlarında İslâm Dünyası ve Japonya'da İslâmiyet" ve "20. Asrın Başlarında İslâm Dünyası Çin ve Hindistan'da İslamiyet"⁷ adıyla yayımlanan "Alem-i İslâm" adlı eser; Ayrıca Ertuğrul Özalp tarafından hazırlanan ve "Alem-i İslâm ve Japonya'da İslamiyet'in Yayılması"⁸ adı ile iki cilt olarak günümüz Türkçe'si ile tekrar yayımlanmıştır.

Kitaplaşmasını netice verdiği bu uzun seyahatlerin nedenleri hakkında esere yazdığı önsüzünde bahseder. Bu yoldu çok sıkıntı, çile ve meşakkatlere de katlandığını ayrıca ifade eder. Kendisini şahsi hayatı yerine, bir milletin hayatı demek olan içtimai hayata hizmeti hayatına düstur edindiğini ifade eder. Şu sözleri ile de hayatının gayesini özetler mahiyettedir: "... Ben de kendi milletime ve dinime hizmet fikrini kabullenmiştim. 25–30 senedir "Milletî, milletî" dedim, demekteyim ve diyeceğim. Benim dinim İslam, milletim de İslâm'dır." Bu hususta çektiği sıkıntılara ve verdiği mücadelelere de değinir. "Ben tıynet ve yaratılış icabı olarak, milli hayatım demek olan şu İslâmî hayata hizmet yolunu tuttum. Bu uğurda türlü zahmetlere göğüs gerdim. Çoluk çocuğumu feda ederek İslam düşmanlarına karşı ne gibi teşebbüsler münasip görüldüyse, sebeplerine yapışmakta

3 Bkz., *20. Asrın Başlarında İslam Dünyası ve Japonya'da İslamiyet*, s.468; Krş., *Yeni Selamet*, c., IV, S., 32-100.

4 Abdurreşid İbrahim'in adı geçen eseri için bkz., Mustafa Uzun, "Âlem-i İslâm", *DİA*, II/361-2.

5 *20. Asrın Başlarında İslam Dünyası ve Japonya'da İslamiyet*, s.15.

6 Akif'in söz konusu takriz için bkz., *Sırât-ı Müstakim*, Sayı, 97, s. 322-323; *20. Asrın Başlarında İslam Dünyası ve Japonya'da İslamiyet*, s.15-18.

7 Yeni Asya yayınları, İstanbul 1987.

8 İşaret Yayınları, İstanbul 2003. Kitabın ikinci cildinin sonunda Abdurreşid İbrahim ile ilgili makale, beyanat, mülakat ve resimlerden oluşan ekler mevcuttur.

kusur etmedim. Ecnebilere karşı sözle, yazıyla müdafaada bulunduğum gibi, İslamiyet iddiasında bulunanlarla da birçok kereler mücadeleye mecbur oldum.”

Abdurreşid, yaptığı uzun seyahatlerin nedeni hakkında da bilgiler verir: “...fe sîrû fi'l-ard (yeryüzünde dolaşın; Nahl Suresi 16/36. ayet) ilahi emrine uyararak uzun bir seyahate çıktım. Önümde bir giden, arkamda bir iten yok idi. Yalnız himmet kemerini bele bağlayarak tevekkül asâsını ele aldım. Yalnız ilâ-yı Kelimetullah halis niyetiyle, Allah'ın ipine sarılma fikrini tervic ve takviye mukaddes emeli uğruna çoluk çocuğumu ve mini mini ciğerparelerim olan masumlarımı Allah'a emanet ederek terk etti. 'Yâ Allah' diye yola çıktım.”⁹ Bu uzun seyahate çıkmasının bir diğer nedeni Rusya'daki faaliyetlere kısıtlama getirilmesi olmuştur.

Mehmed Akif ve Abdurresid İbrahim

Millî şairimiz Mehmed Âkif'in hakkında yazdıklarına bakılırsa, çok yakından tanıdığı ve fikirlerini paylaştığı Abdurresid'in yakın bir dostu olduğu anlaşılmaktadır. Beğenerek destek verdiği ve basımına katkı sağladığı “Âlem-i İslâm” bir çok yönü ile Doğu ve Müslüman halkları, özellikle Orta Asya Müslüman Türkleri hakkında sağlıklı bilgiler vermekte ve o dönemin şartlarını tahlilde bize değerli bilgiler sunmaktadır. Mehmed Âkif'in esere yazdığı takriz'de Avrupa hakkında bilgiler sunan bir çok eserin varlığına rağmen kendi dünyamız olan Asya kıtası hakkındaki bilgilerimizin eksikliğini şu ifadeler ile dile getirir: “Lakin Asya'yı hangi eserden öğreneceğiz? İtiraf etmeliyiz ki, dünyada en az bildiğimiz bir kıta varsa, o da kendi menşemiz, kendi memleketimiz olan Asya'dır. Bu eski dünyadaki bitmez tükenmez ülkelerin en meşhurlarını, yalnız isimlerini bilmek suretiyle tanırız. O çeşit iklimlerde yaşayan milletlerin lisanlarına, ahlaklarına, adetlerine dair, o da yanlış olmak şartıyla pek az şey biliriz.”¹⁰ Batılı seyahatçilerin Asya hakkında verdikleri bilgilere güvenilemeyeceğini beyan eden Âkif Batılı seyahatçilerin şark hakkında verdikleri bilgilere güvenilmeyeceğini örneği ile beraber zikreder ve devamla: “... Biz Asyamız hakkında doğru malumatı doğrudan doğruya Abdurresid İbrahim'den alacağız, Bu zat Japonya'da, Çin'de ve Hindistan'da iken Sırat-ı Müstakim'de yayımlanan mektuplarıyla, Osmanlı toprağına geldikten sonra yine Sırat'a dercedilen hutbeleriyle tanıttırılmıştı. Onun için yüce irfanından, ahlaki faziletlerinden uzun uzadıya bahsetmeyeceğiz.”¹¹ (I/16-7) Sözleri ile Abdurresid İbrahim'in yaptığı seyahatlerdeki sağlıklı gözlemleri hakkında övgülerini ifade eder.

“Hazret, Asya'nın her tarafını senelerce gezmiş, bir koca kıt'ada yaşayan insanların mazisini incelemiş, halini tedkik etmiş. Buralarda saadet görmüşse sebeplerini aramış; sefalet görmüşse kaynağını araştırmış, Evlâdını ailesini, memleketini sırf hamiyetle çoşan bir hisle bırakıp yola çıktığı halde, gezdiği yerlerde hiç hissiyatına mahkûm olmamış. Evet, İslam âleminin felahı için çırpınıp duran bu muazzam kalp başkalarının faziletlerine karşı lâkayd kalmamış; bir mecusiye, bir budiste affettiği tedkik ve tenkit nazarını, bir Müslüman'a da atfetmiştir.”¹²

Akif, “Bugün zillet içinde, sefalet içinde çalkanıp duran İslam dünyasının bir çok manzarası, bir çok tezahürleri zavallıyı adım başı ağlatmış olmakla beraber, o etrafını iyi görmek için, gözlerini sile sile yoluna devam etmiş. Evet, oturup ağlamanın, şu üçyüz milyonluk insan kitlesinin haline acımanın hiçbir faydası yoktur. Ne yazık ki, cibilliyetsilerin Şark tarafına dönüp bakmayı medeniyetlerine zül saydıkları gibi, hamiyetlilerimiz de Müslümanların felâketlerine üzülmeyle kendilerine vazifelerini ifa etmiş nazarıyla bakıyorlar.”¹³ İfadeleri ile o günün şartlarında aydınımızın üzerlerine düşeni yapmadıklarını dile getirmektedir.

Mehmed Akif “Âlem-i İslam” adlı kitabın basımından sonra sarf ettiği sözler kitabın mahiyeti ile ilgili bilgileri de ihtiva etmektedir: “Vakıa Abdurresid'in bu seyahatnamesi insana o kadar keyif vermiyor. Çünkü bir çok acı hakikatleri olanca acılığıyla, olanca üryanlığıyla gösteriyor, şarkın emrâz-ı içtimaîsini ortaya döküyor. Lâkin hastalık bütün a'râziyle, edvârıyla meydana çıkmalıdır ki müdâvatı kabil olsun, esbabı bertaraf edilebilsin.”¹⁴

Süleymâniye Kürsüsünde Şiiri ve Abdurresid İbrahim

Mehmed Akif, Safahat'ın ikinci kitabı olan ve 1002 mısradan oluşan “Süleymaniye Kürsüsünde” adlı uzun şiiri 1912 yılında yazmıştır. Bu şiir yirminci asrının başındaki İslam dünyasının umumi bir manzarasını resmeden bir tablo gibidir. Mehmed Akif'in tabiri ile “bu tablo hiç de insana sürur ve neşe vermiyor.” Bu uzun soluklu şiirde Akif İslam toplumlarının içine düştüğü hazin manzaraları dostu Abdurresid'in ağzı ile aktarır.

9 20. Asrın Başlarında İslam Dünyası ve Japonya'da İslamiyet, s.32-3.

10 20. Asrın Başlarında İslam Dünyası ve Japonya'da İslamiyet, s., 16.

11 20. Asrın Başlarında İslam Dünyası ve Japonya'da İslamiyet, s., 16-7.

12 20. Asrın Başlarında İslam Dünyası ve Japonya'da İslamiyet, s., 17.

13 20. Asrın Başlarında İslam Dünyası ve Japonya'da İslamiyet, s., 17.

14 20. Asrın Başlarında İslam Dünyası ve Japonya'da İslamiyet, s., 18.

Mehmet Akif'in bu şiirini Abdurreşid'in İslam Dünya'sına yaptığı uzun seyahatinden hemen sonra kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Akif, bu şiirinden Abdurreşid İbrahim'in İstanbul'dan başlayan ve Rusya, Türkiye, Çin, Japonya, Hindistan ve tekrar İstanbul'da sona eren uzun seyahatinin her safhasını ayrı ayrı ele alır. Mehmed Akif'in adı geçen şiirinde İslam dünyası hakkında dile getirilen hususlar Âlem-i İslâm ve Japonya'da İntişâr-ı İslamiyet¹⁵ adlı eserinde ayrıntılı olarak anlatılır. Akif'in Süleymaniye Kürsüsünde şiirinin bir tefsiri mahiyetinde olan söz konusu eser Akif'i çok etkilediği görülmektedir. Diğer şiirlerine de ilham kaynağı olmuştur.

Süleymaniye Kürsüsünde adlı şiirinde işlenen konuları bir tertip üzere sekiz alt başlık altında ve kısa örneklerle ele almanın konumuzun anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

1) Abdurreşid İbrahim

Akif, Abdurreşid İbrahim'i takdimine, aslında şiirinde girişi sayılabilecek olan, ilk olarak kürsüdeki tasviri ile başlar.

*Kimdi kürsüdeki? Bir bilmediğim pîr amma,
Hiç de bîgâne değil kalbe o câzib sîmâ.
Bembeyaz lihye-i pâkiyle, beyaz destârı,
O mehîb alnı, pek mûnis olan didârı,
Her taraftan kuşatıp, bedri saran hâle gibi,
Ne şehâmet, ne melâhat veriyor, yâ Rabbi!
Hele gözler iki mihrak-ı semâvidir ki:
Bir şuaıyla aevlendiriyor idrâki.
Ah o gözlerden inen huzme-i nûrânûrun,
Bağlı her târ-ı füsunkârına bin rûh-i zebun!*

Akif, Kürsüdeki Abdurreşid'i tasvirinden sonra sözü Abdurreşid'e bırakarak olayları bizzat onun ağzıyla vermeye başlar ve şiir sonuna kadar Abdurreşid İbrahim'in ifadeleri ile devam eder. Kürsüdeki vaiz öncelikle kendini ve amacını dile getirir:

*-Beni kürsüde görüp, va'zedecek sanmayınız;
Ulemâdan değilim, şeklime aldanmayınız!
Dînin ahkâmını zâten fukahanız söylesin,
Anlatırlar size bir müşkiliniz varsa eğer,
Bana siz âlem-i İslâm'ı sorun, söyleyeyim;
Çünkü hiçbir yeri yok gezmediğim, görmediğim.
Şark-ı Aksâ'dan alın, Mağrib-i Aksâ'ya kadar,
Müslüman yurdunu baştan başa kaç devrim var!
Beni yormuştu bu yıllarca süren yolculuğun,
Daha başlangıcı... Lâkin gebereydim yorgun,
O zaman belki devâm eyliyemezdim yoluma;
Yoksa âram edemezdim. Bana zirâ "Durma,
Yürü, azminde devâm et... " diye vermezdi aman,
Bir sadâ benliğimin fişkırıp a'mâkından.
O sadâ işte benim gayret-i dîniyyemdir,
Coşuvermez mi, içim sanki yanardağ kesilir;
Yeniden davranırım, eğlenemem bir yerde.
Ne cihan kaygusu derman bu devâsız derde,
Ne de can, sonra filân duygusu engel, heyhat!
Can, cihan hepsi de boş, "gâye" dedir varsa hayat.*

Şiirin bu kısmında, kürsüdeki Abdurreşid'in vazetmek için değil, gezdiği Âlemi İslam'ı anlatmak üzere kürsüye çıktığı ve bununla da hedeflediği gayeler anlatılarak seyahati hakkında bilgiler verilmeye başlanır.

2) İstanbul-I

Osmanlı'nın başkenti ve Âlem-i İslam'ın kalbi hükmündeki İstanbul, Abdurreşid İbrahim'in hayatında merkezi bir konumdadır. O uzun seyahatini İstanbul'da başlatıp, İstanbul'da noktalamıştır. İstanbul'da olup

15 Abdurreşid İbrahim'in adı geçen eseri için bkz., Mustafa Uzun, "Âlem-i İslâm", *DİA*, II/361-2.

biten her şey Abdurresid'in gündemini işgal ediyordu. Şiirimizde İstanbul'un ilmi, askeri, dinî, siyasi ve idari yapısı hakkında verilen bilgiler hiç de içaçıcı değildir.

*Bir zamanlâr yine İstanbul'a gelmişim ben.
Hâle baktıkça fakat, ümmetin âfisinden,
Pek derin ye'se düşüp Rusya'ya geçtim tekrar.*

.....
*Saltanat nâmına; din nâmına bin maskaralık...
Ne felâket, ne rezâletti o devrin hâli!
Başta bir kukla, bütün milletin istikbâli
İki üç kuklacının keyfine mahkûm olmuş.
Bir siyâset ki didiklerdi, emînim, Karakuş!
Nerde bir maskara sivrilse, hayâsızlara pîr
Haydi Mâbeyn-i Hümayûn'a!... Ya bâlâ, ya vezîr!
Ümmetin hâline baktım ki: Yürekler yarası!
Ne bir ekmek yedirir iş; ne de ekmek parası.
Kışla yok dâire yok, medrese yok mektep yok;
Ne kılıç var, ne kalem... Her ne sorarsan, hep yok!
.....
İnkulâb eyledi bir nâmiutenâhî ye'se*

İstanbul'daki genel durumu ifade eden yukarıdaki mısralar, Osmanlı'nın gerek ilmi, gerek askeri ve gerekse siyasi açıdan oldukça ehliyetsiz kişilerin elinde olduğu ifade edilmektedir. Bu durum müellifimizi ümitsizliğe sevk etmiş ve bu ortamı terk ederek Rusya'ya gitmiştir.

3) Rusya

Müellifimizin Rusya ile ilgili izlenimleri de ilginçtir. Rusya'daki baskı ve zulüm burada bulunan Müslüman ve Türk unsurları ciddi rahatsız etmekteydi. Özellikle düşünceye yönelik baskılar ve bu baskıların Medenî Avrupa tarafından görülmemesi şiirde dile getirilen hususlardandır.

*O zaman Rusya'da hâkimdi yaman bir tazyik...
Zulmü sevdirmek için var mı ya bir başka tarik?
Düşünen her kafanın mutlak ezilmektir sonu!
Medeni Avrupa, bilmem, niye görmezdi bunu?*

Abdurresid İbrahim Rusya hayatını anlatırken ilk iş olarak halkı bilinçlendirme adına bir matbaa kurmak ve yayın faaliyetlerine başlamaktır. Daha önceden de benzer yayın faaliyetlerinde bulunmuş, birçok gazete, dergi, broşür ve kitabın yayımlanmasına öncülük etmişti. Bu dönemde insanları bilinçlendirmenin etkili yolun matbuattan geçtiğini ifade ile işe buradan başlar:

*"Evvela gizlice bir matbaa tesis ettim.
Beş on öksüz bularak basmacılık öğrettim.
Kalemim çok pürüzlüydü, fakat çaresi ne?
Sonra, bilmem kimin üslubu avamın nesine!
Dilimin döndüğü şiveyle bütün gün yazdım;
Okuyanlar o kadar çoktu ki, hiç ummazdım.
Usta, asarını verdikçe çocuklar bastı;
Altı ay geçti, bizim matbaanın çıktı adı
Göğsü imanlı beş on tane fedai gelerek,
Dediler; "Sen ne basarsan, onu tevzi edecek
Vasutan işte biziz, korkulacak şey yoktur...
Para lazımsa da bildir ki, verenler bulunur."
Bir cerideyle hemen başlayıverdim vaaza.
Zaten en başlıca yol halkı budur ikaza."
Medeniyetteki insanlar için Matbuât,
Şimdi Kürsilerin en yükseği, lakin, heyhât,*

Rusya'daki zenginlerin okutmak amacıyla Avrupa'ya "Haydi gidin fen getirin" diye tahsile gönderdikleri gençlerin, bir kısmının kendi değerlerine düşman olarak döndükleri hazin bir şekilde anlatılır:

*Sonra zenginlerimiz: „Haydi gidin, fen getirin. „
Diye, her isteyenin şahsına bilmem kaç bin
Ruble tahsis ile sevkeylediler Avrupa'ya;
Pek fedâkâr idi hemşehrilerim doğrusu ya.
Bu giden kâfileden birçoğu cidden tahsîl
Ederek döndü. Fakat geldi ki üç beş de sefil,
Hepsinin nâmını telvîse bihakkın yetti...
Gönderenler ne peşîmân oluyorlar şimdi!
Hiç unutmam ki, cömerdin biri, hem zengin adam,
Beni yüzdürdü nihâyette şu sözlerle: „İmam,
Günde on kere gelip istediniz, hep verdim.
Yine vermezsem eğer millet için, nâ-merdim.
Yalnız, ehline gitsin bu emekler... Olur a,
İş bizim Avrupa yârânına benzer sonra!
Hâli islâh edecekler, diyerek kaç senedir,
Bekleyip durduğumuz zübbelerin tavrı nedir?
Geldi bir tânesi akşam, hezeyanlar kustu!
Döviyordum, bereket versin, edebsiz sustu.
Bir selâmet yolu varmış... O da neymiş: Mutlak,
Dîni kökten kazımak sonra, evet Ruslaşmak!
O zaman iş bitecekmış... O zaman kızlarımız
Şu tutundukları gâyet kaba, pek mâ'nâsız
Örtüden sıyrılacak... Sonra da erkeklerden,
Analık ilmîni tahsil edecekmiş... Zâten,
Müslümanlar o sebepten bu sefâlette imiş:
Ki kadın „sosyete“ bilmezmiş, esârette imiş!
Din için, millet için iş görecek alçağa bak:
Dîni pâmâl edecek milleti Ruslaştırarak!
Bunu Moskof da yapar, şimdi rızâ gösterelim,
Başka bir ma'rifetin varsa haber ver görelim!
Al okut, Avrupa tahsîli desinler, gönder,
Servetinden bölerek nâ-mütenâhî para ver;
Sonra bir bak ki: Meğer karga imiş beslediğin!
Hem nasıl karga? Değil öyle senin bellediğin!
Sâde bir fuhşumuz eksikti, evet, Ruslardan...
Onu ikmâl ediverdik mi, bizimdir meydan!*

4) Orta Asya, Türkistan

Seyyahımızın Rusya'daki yayın faaliyetleri Rus yetkililerini rahatsız edince o da Rusya'yı terk ederek, Orta Asya ve Türkistan'a gider. Orta Asya'ya yapmış olduğu ilk kısa seyahatinde, seyyahımız, Türkistan Müslümanlarının kendilerine ait bir okullarının olmadığını, yerli Müslümanlar arasında Rusçayı bilenlerin bulunmadığını, misyonerlik korkusuyla da çocuklarını Rus mekteplerine de göndermedikleri için Türkistan Müslümanlarının cehalet deryasına düştüklerini ifade eder. Cehalete ahlâksızlık ve içki müptelâlığının yaygınlığı da eklenince “Türkistan milleti ölüme mahkûm bir millettir.” diyesi geldiğini esefle dile getirir. Diğer taraftan Türkistan'ın her beldesinde ufak ufak ilk mektepler ve eski zamanlardan kalma medreseler, seyyahımızı ümitlendirmiştir.¹⁶

Buhara'ya yaptığı ilk seyahatinde, aksiyonerimizin dikkatini buradaki medreselerin fazlalığı çeker. O, Buhara'da iki yüz civarında medrese ile buna bağlı birçok vakıf ve yirmi yedi bin de talebe olduğunu ifade eder. Eskiden mâlî durumu iyi olanların medrese inşa etmesi ve bu medreselerin ihtiyaçlarını karşılamak için vakıf kurmaları bir gelenek hâlini almıştı. Buna rağmen zamanla bu medreselerin eğitim sistemlerinin yozlaştıklarını da şu şekilde ifade eder: “...Öğretim usulü berbat, bir kitabın mukaddimesini beş senede tahsil ederler. Yirmi-otuz sene medrese odasında oturur, bütün ömrünü lisan tahsilinde geçirir. Tahsil sonunda iki kelime Arapça konuşmadığı gibi, bir satır da Arapça bir şey yazmaktan âcizdir. Bütün medreseler, bütün Buhara talebesi bu

16 20. Asrın Başlarında İslam Dünyası ve Japonya'da İslamiyet, s., 41.

kapsamlı ümitsizlik hâline bakarak lisan-ı hâl ile feryat eder ki; “Bizim hücrelerimizde oturarak zayı etmiş ve etmekte olduğunuz ömürlerin hesabını kıyamet gününde vakıf sahipleri huzurunda nasıl vereceksiniz?”¹⁷ (s.46) Buna rağmen de genç müderrisler arasında gayretli kimselerin bulunduğunu ve bunların eski eğitim sisteminin kalitesini yakalama çabasında olduklarını da ifade eder. Fakat genel durum hiç de iç açıcı değildir. İbn Sinaları, İmam Buhari hazretleri gibi binlercesini bağrında çıkaran bu topraklardaki cehalet, ahlaksızlık ve hurafeler müellifimizi derinden etkilemiştir:

*O Buhârâ, o mübârek o muazzam toprak;
Zilletin koynuna girmiş uyuyor müstağrak!
İbn-i Sînâ'ları yüzlerce doğurmuş iklim,
Tek çocuk vermiyor âğuşuna ilmin, ne akîm!
O rasad-hâne-i dünyâ, o Semerkand bile;
Öyle dalmış ki hurâfâta o mâzîsiyle:
Ay tutulmuş, “Kovalım şeytanı kalkın!” diyerek,
Dümbelek çalmada binlerce kadın, kız, erkek!
Bu havâlide cehâlet ne kadar çoksa, nifâk,
Daha salgın, daha dehşetli... Umûmen ahlâk
-Pek bozuk” az gelecek -nâmütenâhî düşkün!
Öyle murdârını görmekte ki insan fuhşün;*

İkinci ve uzun seyahatinin ilk durağı olan Ufa'ya giden gemi içinde karşılaştığı bir imam ile yaptıkları sohbet o dönemin yapısı ve bazı problemleri ile ilgili ilginç bilgiler ihtiva etmektedir. O imam, “Ulemaya itibar azaldı. Millet içinde ahlâksızlık çoğaldı.” şeklindeki sözler ile içinde bulunduğu durumlardan serzenişte bulununca, Abdürreşid İbrahim de buna karşılık ulema sınıfının toplumun nazarında değer görmemesini ulemanın üzerine düşen vazifeleri tam olarak yapmamasına bağlar. Zenginlerin talebe okutmak üzere kendilerine verdikleri zekât, öşür ve sadakayı ulemanın yerli yerinde harcamadığını ifade ederek sözlerine şöyle devam eder: “Ulemada makam sevgisi, baş olma arzusu dinî hizmetin önüne geçti. Ulema, elinde olan nimeti takdir edemedi. Gaflet içinde yuvarlandı. Cahil çocuklarını kendi yerlerine bırakmaya çalıştılar. Cahil çocuklar sarık cübbe ile âlim babalarının makamına vâris oldular. İlim ve marifetten habersiz adamlar imam oldular. İmamet, hitabet makamları miras oldu. Cahillere miras yoluyla geçti. Halkın haberi olmayarak fırsatlar elden gitti...”¹⁸ Bu sözleri dinleyen imam efendi de Abdürreşid İbrahim'e hak vererek kendisini irşad ettiğini ifade eder. Abdürreşid İbrahim'in bu sözleri bölgede bulunan pek çok ilim yuvasının kapanma sebeplerini, ilim erbabının itibar kaybının nedenlerini açıkça dile getirdiğine şahit olmaktayız. Öteden beri Orta Asya'da çokça medresenin varlığı bilinmekteydi. Medreselerin yozlaşması sonucunda da bölgenin giderek aslî değerlerinden uzaklaştığı da bilinmektedir.

5) Çin

Seyyahımız gezdiği yerlerin hepsinde Osmanlıya ve hilafete büyük bir bağlılık görür: “O da gariptir ki Müslümanlar her nerede olurlarsa olsunlar, hep Osmanlıların meftunu (âşık) ve dostu olup, hep kendi aralarında Osmanlıdan birkaç tüccarı görmek arzusunda bulunuyorlardı.” Çin'deki Müslümanların durumu içler acısı olsa da yine de Osmanlıya ve sultana olan sevgileri de hayret etmiştir:

*“Yalnız hepsi de hürmetle anar namınızı
Hiç unutmam, sarılıp hırkama bir Çinli kıızı
Ne diyor anlamadım, söyledi birçok şeyler
Sonra meyus (üzüntülü) olarak ağladı, biçare meğer
Bana Sultân'ı sorarmış da, “nasıldır?” dermiş;
Yol yakın olsa imiş, gelmeyi isterlermiş!*

Çindeki bazı izlenimleri şöyle; “Bugün bütün Çin'de, bazı vilayetleri müstesna olarak, İslam'ın yalnız adı kalmış.” Erken denebilecek bir dönemde Çin'in İslam ile tanışmasına rağmen buralardaki İslam'dan uzaklaşma Abdürreşid'in hayretine gitmiştir. Müslümanım diyen kimselerin bile İslam adına bildikleri üç beş kelime ile sınırlı kalmaktaydı. İslam'ı Çin dinleri ile karışık bir hale getirmişler. Din, “Böyle gördük dedemizden” yanlış anlayışı üzerine bina edilmiştir:

Çin'de Mançurya'da din bir görenek, başka değil.
Müslüman unsuru gâyet geri, gâyet câhil.

17 20. Asrın Başlarında İslam Dünyası ve Japonya'da İslamiyet, s., 46.

18 20. Asrın Başlarında İslam Dünyası ve Japonya'da İslamiyet, s., 72-75.

Acabâ meyl-i teâlî ne demek onlarca?
“Böyle gördük dedemizden!” sesi milyonlarca
Kafadan aynı tehevürle, bakarsın, çıkıyor!

6) Japonya

Abdurreşid’in seyahatinde Japonya çok önemli bir yer tutar. Hayatının son on yılını burada geçirecek kadar bu ülkeyi sevmektedir. İslam’ın bir din olarak kabulünü sağlayarak burada İslam’ı tanıtmaya adına çok büyük gayretleri olmuştur. Rus ve Japon halklarını karşılaştırarak, Japonların İslam ahlakına çok yakın yaşadıklarını da ifade eder. Bunlardan birkaç örnek zikredecek olursak: Ona göre **Ruslarda rüşvetin yaygın olmasına rağmen, Japonlarda rüşvet hiç yoktur. Ruslarda ahlak çok bozulmasına karşılık, Japonlar çok ahlaklı ve çalışkan bir millettir. Japonların İslam’a çok yakın bir hayatlarının olduklarını ifade ile ismen olmazsa bile şeklen ve yaşayış olarak Müslüman olduklarını ifade eder:**

*Sorunuz, şimdi, Japonlar da nasıl millettir?
Onu tasvîre zafer yâb olamam, hayrettir.
Şu kadar söyleyeyim: Dîn-i mübînin orada,
Rûh-i feyyâzı yayılmış, yalnız çekli Buda
Siz gidin, safvet-i İslâm’ı Japonlarda görün!
O küçük boylu, büyük milletin efrâdı bugün,
Müslümanlık’taki erkânı siyânette ferîd;
Müslüman demek için eksiği ancak tevhîd.
Doğruluk ahde vefâ, va’de sadâkat, şefkat;
Âcizin hakkını i’lâya samîmî gayret;
En ufak şeyle kanâ’at, çoğa kudret varken,
Yine ifrât ile vermek, veren eller darken;
Kimsenin ırzına, nâmûsuna yan bakmıyarak
Yedi kat ellerin evlâdını kardeş tanımak;
„Öleceksin!“ denilen noktada merdâne sebat;
Yeri gelsin, gülererek oynuyarak terk-i hayat;
İhtirâsât-ı husûsiyyeyi söyletmeyerek
Nef -i şahsîyi umûmun kine kurbân etmek
Daha bunlar gibi çok nâdire gördüm orada...*

Japonlar, Müslümanların muvaffak olamadıkları bir şeyi de başarmışlardır. Avrupa’nın fenni ile ahlakını birbirinden ayırarak, yalnız fennini aldıkları ifade edilir:

*Medeniyyet girebilmiş yalnız fenniyle...
.....
Ne kadar maskaralık varsa kovulmuş kapıdan!
Garb’ın eşyâsı, eğer kıymeti hâizse yürür;
Moda şeklinde gelen seyyie gümrükte çürür!*

İslamiyete çok yakın olan Japonların, az bir gayretle müslümanlığı kabullenecekleri de ifade edilir. Hıristiyan misyonerlerin gece gündüz dünyanın her tarafında çalışıp durmalarına karşılık İslam alimlerinin bu hususta çok geri kaldıkları ifade ile sitemlerini dile getirir:

*Müslümanlık sanırım parlıyacaktır orada;
Sâde Osmanlıların gayreti lâzım arada
Misyonerler, gece gündüz yeri devretmedeler,
Ulemâ vahy-i İllâhîyi mi bilmem, bekler?*

7) Hindistan

Abdurreşid İbrahim 7 Ağustos 1909 tarihinde Singapur’a vardı. Bura halkı da kendisini büyük bir coşku ile karşıladılar. Adada bulunduğu müddetçe Müslümanlara itihad-ı İslam (islam birliği) ağırlıklı vaazlar ve sohbetler yaptı, onları uyudukları uykudan uyandırmak istedi. Şii ve Sünni Müslümanlara yönelik ikazlarda bulundu: “Bin üç yüz sene önce geçmiş adamlara lanet okuyacağımıza bu saat bizim hayatımıza taarruz etmekte olanlara hiç olmazsa “ne yapıyorsunuz?” dersek daha münasip olmaz mı?” “Bin üç yüz sene önce vefat etmişleri biz diriltmeyeceğiz. O geçti. Oradan bahsederseniz birbirimizin **kalbini rencide etmekten başka**

bir netice vermez. Bugünkü ihtiyaçlarımızı düşünelim. Ve büyük düşmanlarımıza karşı şimdiki halimizi ve geleceğimizi düşünelim.”

İngilizler bu toprakları sömürmekle kalmamış Kadiyanilik ve emsali bir çok haşerenin türemesine de zemin hazırlamışlardır. “Hindistan esasen mezhep yuvasıdır” ve “Hindistan’da İngilizlerin paralarını kuvveti ile meydana gelmiş yeni yeni mezhepler pek çok olup hepsinden birer numune de Bombay’da bulunur.”¹⁹

Gerçi “Hintliler eskiden beri esarete alışkın bir millettir. İngiltere hükümeti ne kadar zulmederse eder, bir Hindli yine ses çıkarmaz.” “Hindliler bu zilleti tamamıyla kabul ediyorlar. Değil avamı, belki Londra’da tahsil görmüş subayları da aleni olarak tahkirleri olduğu gibi kabul ediyorlar. Ben bir iki subay ile görüşüp sordum: “Niçin size İngiliz subayları ellerini vermiyorlar? Ve niçin maaşlarınız müsavi (aynı) değil? Buna nasıl tahammül ediyorsunuz? Dediğimde ne cevap verirlerse beğenirsiniz?: “İngilizler sahiptir (efendi) ” cevabını veriyorlar. Biliyorsunuz ki, Hindistan’da ‘Sahip’ deme ‘efendi’ demektir. Bir İngiliz kim olursa olsun, amele olsun, Hindlilere efendidir.”

Abdureşid’in Hindistan’daki seyahati İngiliz polisinin takibi nedeniyle sıkıntılı geçmiştir. İngilizler bu tür faaliyetlerine sınırlama getirerek baskı altında tutmaya çalışmışlardır:

*Hind’i baştan başa gezmekti murâdım, lâkin,
Nerde olsam, beni ta’kibi yüzünden polisin
Tâkatim bitti de vazgeçmede muztar kaldım;
Kaldım amma yine her mahfile az çok daldım!*

İngiliz işgali altındaki bu mazlum milletin, ilmi yüksek ve batıyı bilen âlimleri, şeraite bağlı, milliyeti sağlam ve tahsilli gençleri vardır. Bu milletin muhakkak istiklaline kavuşacağını da ifade eder:

*Besliyormuş, bereket versin, o iklim-i kadîm,
“Rahmetullâh “a muâdil daha yüzlerce hakîm.
Rûh-i edyânı görür, hikmet-i Kur’an’ı bilir
Ulemâ var ki: Huzûrunda bugün Garp eğilir
Hele hayran kalır insan yetişen gençlere de:
Bunların birçoğu tahsil eder İngiltere’de;
Sonra dindaşlarının rûhu olur, kalbi olur,
Çünkü azminden, ölüm çıksa, o dönmez, sokulur.
Öyle maymun gibi taklide özenmek bilmez;
Hiss-i milliyeti sağlamdır onun, eksilmez.
Garb’ın almışsa herif, ilmini almış yalnız,
Bakıyorsun: Eli san’atlı, fakat, turnaksız!
Fuhşu yok içkisi yok himmeti yüksek gözü tok;
Şer’-i ma’sûma olan hücrmeti bizlerden çok.
Böyle evlâd okutan milletin istikbâli,*

Hindistan, bu günkü Pakistan, halkı Osmanlı ile ilgili her habere kulak kabartmış ve Osmanlı başkentinde olup biteni çok dikkatlice takip etmişleridir. Şiirin mısralarında da dile getirilen bir Osmanlı hayranlığı ve halifeye olan bağlılık vardır:

*Haydarâbâd’a giderken, beni teşyfe gelen
Mîzebânın ne hazin çıktı şu ses kalbinden:
Ah biz hayra yarar unsur-i îman değiliz...
Hind’in İslâm’ını pek Türk’e kıyâs etmeyiniz.
Onların rûh-i şehâmetle coşan kanları var;
Bizde yok öyle samîmî asabiyyet, o damar.
Bu ağır zilletle ukbâya kadar mahkûmuz..
Duymuyor çektiği hüsrânları zîrâ çoğumuz!
Varsa ümmîdimiz Osmanlıların şevketidir.
Onu bir kerre işitsek... Bu sa’âdet yetişir. ..*

19 20. Asırda İslam Dünyası Çin ve Hindistan’da İslamiyet, s., 223.

8) İstanbul-II

1910 yılında Haccını ifa eden Abdürreşid Efendi Hicaz demiryolu ile Beyrut'a oradan da gemi ile İstanbul'a geldi. Hariciye nezaretine (Dış İşleri Bakanlığına) Osmanlı vatandaşlığına geçmek için bir dilekçe verdi. 1912'de Osmanlı vatandaşlığına kabul edildi.

İstanbul'a geldikten sonra Sırat-ı Müstakim dergisi idarehanesinin düzenlediği konferanslara katıldı. Bursa ve İstanbul'da tertip edilen samimi konferansların konusu Alem-i İslam'ın durumu idi. Çok yoğun bir ilgiye mazhar olan bu dertleşmelerle ilgili İslam Şairi Mehmed Akif bey şunları yazıyor: "Zaten hazretin meclisi de öyle değil mi? Binlerce huzzara (hazırda olanlar) karşı îrad ettiği hutbelerde memleketine mahsûs şive ile İstanbul şivesini mecz eyleyerek (birleştirerek) , hiç bir parlak cümleden, mutantan bir terkîbden imdat istemeyerek gayet açık bir lisan ile yürüttüğü mülâhazat (düşünceler) cemaati meshur ediyor (sihirliyor) ; namütenahi (durmadan) söylese insanın namütenahi dinleyeceği geliyor."

İstanbul'da Sultanahmet, Ayasofya, Şehzadebaşı camilerinde vaaz tarzında yapılan bu konferanslara en az beş bin kişi iştirak etmiş, cemaat dışarılara taşmıştır. Bu konferanslarda Abdürreşid bey halka "Sibiryalı Meşhur Seyyah-ı Şehir" veya "Hatib-i Şehir" diye takdim ediliyordu. Akif bey bu konferanslardan birini şiirleştirmiş ve "Süleymaniye Kürsüsünde" adıyla neşretmiştir.

Bu uzun seyahatinin ardından İstanbul'a gelen seyyahımız meşrutiyetin ilanıyla birçok şeyin değişeceğini hayal eder ama umduğunu bulamaz:

*Bir de İstanbul'a geldim ki: bütün çarşı, pazar
Naradan çalkanyor, öyle ya... Hürriyet var!
Galeyan geldi mi, mantık savuşurmuş... doğru:
Vardı aklından o gün her kimi gördümse zoru.
Kimse farkında değil, anlaşılan, yaptığının;*

.....
*Ne devairde hükümet, ne ahalide bir iş!
Ne sanayi, ne maarif, ne alış var, ne veriş.
Çamlıbel sanki şehir, zabıta yok, rabıta yok;
Aksa kan sel gibi, dindirecek vasıta yok.
'Zevk-i hürriyeti onlar daha çok anlamalı'
Diye mekteblilerin mektebi tekmil kapalı!
İlmi taziyik ile ta'lim, o da istibdad
Haydi öyleyse çocuklar, ebediyyen azad.
Nutka gelmiş öte dursun hocalar bir yandan...
Sahnedeki sahneye koşmakta bütün şakirdan
Kör çıban neşterin altında nasıl patlarsa,
Hep ağızlar deşilip, kimde ne cevher varsa,
Saçıyor ortaya, ister temiz, ister kirlî
Kalmıyor kimseceğin muzmeri artık gizli.
Dalkavuk devri değil, eski kasaid yerine
Üdebanız ana-avrat sövüyor birbirine.
Türlü adlarla çıkan namütenahi gazete,
Ayrılık tohumunu bol bol atıyor memlekete.*

....
*Müslüman mülkünü her yerde felaket vurdu...
Bir bu toprak kalıyor dinimizin son yurdu!
Bu da çiğnendi mi, çiğnendi demek şer'-i mübin;
Hak-sar eyleme ya Rab, onu olsun...
-Amin!
Ve'l-hamdu li'l-lahi Rabbi'l-alemin.*

Sonuç olarak, Mehmed Akif ile aynı duygu ve düşüncüyü paylaşan ve aynı zamanda dostu olan Abdürreşid İbrahim, Mehmed Akif'in bir çok şiirine, özellikle Süleymaniye Kürsüsünde adlı şiirine büyük etkisi olmuştur. Hatta bundan da öte, söz konusu şiir hemen hemen tamamı Abdürreşid'in dilinden olaylar aktarılır. Akif, Abdürreşid İbrahim'in yaptığı seyahat izlenimlerinden çok etkilenmiş ve bunu şiirlerine de yansıtmıştır. Bu tebliğ başlığı altında, Abdürreşid İbrahim'in hayatı, seyahat notları, Akif'in de yayımlanmasına katkı sağladığı

“Âlem-i İslam” adlı eseri ve Süleymaniye Kürsüsünde adlı şiirde anlatılanların Abdurreşid İbrahim ile olan ilgisi ele alınmıştır. Akif’in söz konusu şiirini anlayabilmek için Abdurreşid İbrahim’in tanınması, fikir ve düşünce dünyasının bilinmesi gerekmektedir. Her iki müellif de içinde yaşadıkları dönemin sosyal, siyasal, dini, ilmi ve kültürel alanları ile ilgili önemli bilgilere eserlerinde yer vermişlerdir.. Tek farkla ki, Mehmed Akif bu hususları şiir dili ile, Abdurreşid İbrahim de yaptığı uzun seyahatlerindeki müşahadelerini kitaplaştırarak bizlere aktarmıştır.Onların bize sunduğu bu bilgilerin Osmanlının son dönemi hakkında fikir edinmemize ciddi katkı sağladığı ifade edilebilir.

Kaynakça

Abdurreşid İbrahim, 20. Asrın Başlarında İslâm Dünyası ve Japonya’da İslâmiyet,(Âlem-i İslâm) Hazırlayan Mehmet Paksu, İstanbul 1987.

Abdurreşid İbrahim, 20. Asrın Başlarında İslâm Dünyası Çin ve Hindistan’da İslamiyet, (Âlem-i İslâm) Yeni Asya yayınları, Hazırlayan Mehmet Paksu, İstanbul 1987.

Düzdağ, Mehmed Ertuğrul, Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı yayınları İstanbul 1987.

Ersoy, Mehmed Âkif, Safahât, Neşre Hazırlayan Ertuğrul Düzdağ, İstanbul 1987.

Uzun, Mustafa, “Abdurreşid İbrahim”, DİA, İstanbul 1988, I/295-7.

Okur, Salih, Önderlerimiz, “Abdurreşid İbrahim 1, 2, 3.”, 24/09/200 www.cevaplar.org

Abdurreşid İbrahim, Alem-i İslam, 2 cilt, Hazırlayan: Ertuğrul Özalp, İşaret Yayınları, İstanbul 2003.

Türkoğlu, İsmail, Abdurreşid İbrahim, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997.

Türkoğlu, İsmail, “Mehmet Âkif’in Süleymaniye Kürsüsü’ndeki Vaizi Abdurreşid İbrahim”, Vefatının 60. Yılında Mehmet Âkif Sempozyumu Bildirileri, İsar Yayınları. İstanbul 1996.

MEHMET AKİF'İN ŞİİR ESTETİĞİ

Nazım ELMAS*

Giriş

Sanat şubeleri içinde şiirin önemli bir yeri vardır. Bu edebi tür ile ilgili tariflerde duyguların düşüncelerin estetik değerler içinde sunulması gündeme geliyor. Güzel sanatlardan her hangi birinin bizde bıraktığı hayranlık, etki, uzun yıllar süren hatırası, zihinsel izi eserle buluşmayı sağlayan yollardır Sanat eserini incelerken ele alacağımız ölçütler olacaktır. Eserin taşıdığı değer, bu ölçütlere yakın ya da uzak oluşuna göre belirlenebilecektir.

Duygu ve düşünce aktarımında akla ve duyulara hitap edilir. Alılmayıca giden mesaj, günlük konuşma dili ile aktarıldığı gibi, üst dilin imkânlarıyla da ulaştırılabilir. Edebi alanda aktarımların üst dil ile bilimsel alandaki aktarımların da günlük tabii dil ile aktarıldığı bilinmektedir. Mehmet Akif sanat anlayışı itibarıyla ve şiir ortamı bakımından her iki aktarımı da sunmak durumunda kalan bir sanatçıdır.

Sanatçının şiir ortamı ürünlerin oluşması için önemli bir etkidir. Kimi sanatçılar çevrelerinde olup bitenden hiç söz etmeden edebi hayatlarını tamamlamışlarsa da birçoğu çevresine ilgisiz kalamamıştır. Akif'in "gül devrini görseydim bülbül olurum" sözü bu alanda dikkate alınmalıdır. Sanatçımız ortamın sesi olmak durumunda kaldığı zaman ve dönemlerde sanatın amacı da hedefi de duruma göre şekil almıştır. Bir eylem gerektiren hallerde muhataplarını kıyama ve dirilişe davet eden Mehmet Akif, onları ikna edebilecek söyleyiş usulünü seçmiştir. Bu usul, edebiyatın her şekliyle, her yerde, çoğu zaman cami kürsülerinden sunulan tebliğlerdir. Onun şiiri böylesi durumlarda sanat endişesi taşımaz. Buna rağmen Akif'in çarpınışları, feryatları, tehditleri, ikazları, telaş ve isyanları adeta vecd halinde sunulur. Söyleyiş amacına bakıldığında bu şiirlerin de ilgi gördüğü, dinlendiği okunduğu, bir hissiyatın en güzel ifadeleri olması bakımından beğenildiği bilinmektedir.

Akif bir hisli yürektir. Onun estetik açıdan üstünlükler taşıyan şiirlerini acı, hüznün, hasret, ıstırap ölüm gibi daha derinlikli temalarda bulmak mümkündür. İlk şiirlerinin yer aldığı defterlerdeki denemeleri de güzeldir.. Akif, ferdi duyguların yer aldığı o günlere ait ifadeleri gündemi yansıtmadığı için yetersiz bulur. Safahat'ta yer alan basılı şiirlerinin sayısı oldukça fazladır. Kendi bölümlenmesiyle tamamı 7 kitap, 109 adet ve toplam 11240 mısra olan şiir havuzunda, şair ruhunun her türlü duygulanmaları yer alır. Akif, bir bakıma sanatlı söyleyişe fırsat bulamamış bir sanatçıdır. Sanata fırsat ve ortam bulduğu anlarda söylediği şiirler onun sanatkar yönünü tespiti rehber olacak şiirlerdir. Çalışmamızda bu tür şiirleri ön plana alarak tespitler ve kanaatler oluşturacağımızı ifade edelim. Sanat adamı olarak anılmayı düşünmedi elbette. Ama biz onu sanatçı kimliğiyle tanıtmaya gayret edeceğiz.

Şiir Estetiği

Sanatçı Ruh ve Temalar

Sanatkar kimliği ve sorumluluğu sebebiyle milletin sesi olmakla, kendi sesi olmak arasında görev alan Akif her iki alanda da gerekeni yapmıştır. Sosyal olayların Osmanlı topraklarının her tarafında derin yaralar açtığı bir dönemde İstanbul ve saray çevresinde yaşanan hadiseler, milli mücadele ve yeniden kurulan Türkiye

Cumhuriyeti, Akif karakterinde biri için ilgisiz kalınacak olaylar değildir. Sanat alanının bir kısmı tabii olarak bu gündemlere tahsis edilmiştir. Sanatçımız bu gündemler içinde milletin sesi olma görevindedir. Ruhi durumu gündemin şiirini yazmaya uygundur. Temalarla buluşan ruh, kendi alanında en zengin ifadeleri kurmaktadır. Geriye kalan zamanlarda da kendi sesi olma imkânını bulmuştur. Ne yazık ki bu zamanlar da onu mutlu edecek görüntülerden yoksundur. Hasret, acı, ümitsizlik, ölüm, yalnızlık, çaresizlik ve bütünüyle hüznün, şaire kalan şahsi alandır. Bu temalarla şiirini kurduğu anlarda Akif'in sanatkar yönünü görmek daha kolaydır.

Onun şiirini hüznün yapar. Hüznün insanı etkileyen önemli bir hadisedir. İnsan ruhunu en yoğun bir şekilde sarsan bu durum sanatçı duyarlılığı ile bütünleşince ortaya çıkan ürün bir söyleyiş ustalığı olarak belirir. Tür olarak bir ıstırap anının ifadesi olan mersiye ağıt gibi şiirlerde sanatçının iç sızılarını bulmak mümkündür. Akif'in genç yaşta bir yakını için yazdığı mersiyede samimi hüznü ve dört mısraa yazılmış estetik seviyeyi görürüz.

*Ey hatırasıyla kaldığım yar
Artık aramızda bir cihan var
Sen gökte safa- güzün didar
Ben yerde azap içinde bızar
Guşumda bütün terane şiven.. (Safahat , s.88) ¹*

Sanat eserini oluşturmak bir işçilik gerektirir. Edebi esere çıkan yolun her adımı dikkat ve ustalık ister. Nice zorluklarla varılan nokta sanatçının iç yangınıdır, zihinsel tufanıdır Bu durumun dışı vurumunda hüner, rahat ve tabii ifade, kolaylıkla, hatta kendiliğinden, öylesine ifade edilmiş söyleyişler olduğunu hissettirmesindedir. Sanatçının ustalığı burada ortaya çıkar. Eserin başarısı burada fark edilir. **Mezarlık** adlı şiirinde sehl-i mümteni de dediğimiz bu özellik, duraklarla nidalarla aliterasyonlarla zenginleştirilerek sunulmuştur. İşte birkaç mısra;

*Ey şebistan, ey adem, ey perde perde Kibriya,
Sendedir ümitler ,sende doğar fecr-i beka,
Her hacet -paren okur bin şi'r-i lahuti- eda,
Her neşiden ruhu eyler sermediyyet- aşına,
Ey semavi hak, benden bin selam olsun sana..(s.33)*

Sanat eserini oluşturmada sanatçının hissettiklerini tam olarak ifade edebilmesi esastır. Güzel sanatların hangi şubesi olursa olsun, aktarılan duygular sanat şubesinin ifade vasıtasıyla somutlaşınca, mesajın tam olarak yansıtılıp yansıtılmadığı, sanatçının hissettiklerinin alılmayıncılar tarafından algılanıp algılanmadığı önemlidir. Sanatçının coşkusu acısı, isyanı, teslimiyeti, aczi, eserde hissedildiği oranda başarılı sayılır. Bu oran kimi sanatçılarda yüksek bazılarında düşüktür. Akif'in şiirleri sanatçı duyarlılığını, içindeki sesini bütün samimiyet ve edasıyla bulduğumuz şiirleridir. Onun şiiri ruhun ta derinlerinde fıskırmakta, yürekte söylenmekte o oranda da tesirli olmaktadır. Akif'in sanat görüşü de bu doğrultudadır. Sırat-ı Müstakimdeki bir yazısında ruhlar arasındaki bağı böyle izah eder:” Söz ruhtan çıkarsa ruha girer, ağızdan çıkarsa kulağın hududunu aşmaz” derler ki ne kadar doğrudur. ²

İçteki sesin şiirde hissedilmesi söyleşin etkisini artırmaktadır. Seçilen kelimeler, kurulan cümleler, mısralar arasındaki anlam bağları, şairin iç sesini yansıtır. Bir bestekârın notalarla gösterdiği hüneri şair kelimelerle gösterir. İşte masum isyan:

*Yetmez mi musab olduğumuz bunca devahi?
Ağzım kurusun... Yok musun ey adl-i ilahi !. (s.176)*

İşte acz ve sitem:

*Şu sessiz kubbenin altında insandan eser yokmuş,
Diyorduk “Bir buçuk milyar” meğer tek bir nefes yokmuş,
Bu hissiz toprağın üstünde mazlumine yer yokmuş,
Adalet şöyle dursun, böyle bir şeyden haber yokmuş !
Bütün boşlukmuş insanlık, ne istersen meğer yokmuş... (s.164)*

1 Mehmet Akif Ersoy, Safahat; Hazırlayanlar: Orhan Okay-Mustafa İsen, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları No:262 İkinci Baskı Ankara 1992 (Sonraki örnekler için aynı kitap kullanılacak sadece sayfa numaraları verilecektir.)

2 Mehmet Akif Ersoy; Sırat-ı Müstakim 1 Temmuz 1326, c.4, adet 97 s.322,323 (Mehmet Akif Külliyyatı , İ Hakkı Şengüler,Hikmet Neşriyat c.5, s.90 dan nakil)

İmgelerle Örülen Şiir

Sanat eserine derinlik ve güzellik katan özelliklerden biri de imgelerdir. Alımlayıcının zihninde derin çağrışımlar, farklı tasarımlar ve yeni anlamlar oluşturan bu uygulama edebi eserde estetik bir öge olarak sık sık kullanılmaktadır. Okuyucu ya da dinleyici imgelerin sunduğu yeni form ve anlamda dolaşırken, edebi eserin büyüsunü de yaşar. Kendi ruhi beklentilerini, maziye ait hatıralarını, sesini, sözünü, özlemine eserin muhtevasıyla buluşturur. Tabii gerçekliğin dışında sanatçının sunduğu fantezi âlem, uyarıcı olarak esere anlam katar. Özgün imge, alımlayıcının esere tutunmasını sağlayan önemli bir vasıttır. Akif'in mısralarında bu tür unsurlara sık sık rastlanır. Bazı örnekler:

*Zehirli bir düğüm olmuş dudaklarında keder,
Çözölmüyor, onu çözerse ancak girye çözer. (s. 273)*

Rebii bir bulut şeklinde ağlarken mezarında , (s. 418)

*Temevvüç eyleyerek gözlerimde jale-i nur,
Şukufe - zarda guya ki ağlıyor ezhar. (s.47)*

*Demin gülümseyen afakı tülledikçe zılal,
Uyandı ruh-ı garibimde bir hayal-i muhal (s 264)*

*Gülömsüyor dağınık başlarında altın taç,
Semâya fırça vuran hurmalar sevahilden (s.263)*

O, Nil'i koynuna çekmiş yeşillenen, vadi, (s.261)

*Garip, sâ-m-ı gariban kadar hazin oluyor,
Nigâh-ı rikkatimin karşısında fecr-i bahâr. (s.47)*

Bu mısralarda, *dudaklarda zehirli bir düğüm olan keder, mezarda ağlayan bulut, sukûfe-zarda ağlayan ezhar, gülümseyerek afakı tülleyen zılal, dağınık başlarda gülen altın taç, semaya fırça vuran hurmalar, Nil'i koynuna çekmiş vadi, Nigâh-ı rikkatin karşısında hazin duran fecr-i bahar* özgün imgeler olarak dikkatimizi çeker.

Samimiyetin Sağladığı Güzellik

Samimiyet Akif'in eserlerinde dikkati çeker. O, zaten tek hünerinin samimiyet olduğunu söyler. Görmüş söylemiş, inanarak ifade etmiş samimi duygularını şiire yansıtırken bir eksiklik ya da eleştiride kendinden başlayarak dışa açılmıştır. Bu durum sanatçının inandırıcılığını artırmaktadır. Bir millet suçlu ise sanatçının da kabahati vardır. Sorumluluğunu yerine getirmeyen sanatçının söyleyecek sözü de yoktur. Akif "iğneyi kendine batıran" bir sanatçıdır. Bu yüzden eserine yansıyan düşünce, ruhunun samimi terennümü olarak değer kazanmaktadır.

*Bakmayın, hem tükürün çehre-i murdarımıza
Tükürün; belki biraz duygu gelir arımıza. (s.168)*

Ve şairin sükûnu:

*Yine hicran ile çulğunluğım üstümde bugün.
Bana vahdet gibi bir yar-ı müsait lazım !
Artık ey yolcu bırak....ben yalınız ağlayayım. (s. 168)*

Sahafat'ı okurken sanatçının sesini duymaya çalışmak, ruhun değişik durumlarını hissetmek mümkün. Akif'i başarılı kılan sanatıyla bütünleşmiş olmasıdır. Zor yazdığını ifade eden şair, kolay yazılmış intibai veren şiirlerinde bütün hissiyatıyla yer almaktadır. Şiir, yazıldığı dilde değerinin zirvesindedir. İmgeleriyle, musikiyle, edasıyla, ait olduğu kültür ifade kalıplarıyla özgündür. Tercüme şiirin esrarını bozar. Akif dil kabiliyeti sayesinde dilden dile aktarımda da başarılıdır. Sadi'den çevirdiği bir dörtlükte musiki, samimiyet, anlam zenginliği ve imge şöyle yer alır Safahat'ta;

*Bahar olmuş,çemenler,laleler,güller bütün bitmiş;
Gülüm,bir sensin ancak bitmeyen hala şu topraktan.
Rebii bir bulut şeklinde ağlarken mezarında,
Nihayet öyle yaş döksem ki, artık sen de fıskırsan! (s. 418)*

Akif, bize, bütün hüneri, samimiyetinde gizli olan bir şiir dünyası sunarken, şairlik iddiasında da bulunmaz. Bu düşüncesini açıklarken de tevazu dolu mısralarla durumunu en iyi ve en güzel anlatmayı başarır. Sanatçının sözlerinin samimi olması, sanat eserinin cazibesini artırır. Anlatıcılar kadrosunda, birinci şahıs anlatıcının anlatıma kattığı inandırıcılık ve cazibe Akif'in gayet içten yazılmış mısralarında da vardır.

*Bir yığın söz ki, samimiyeti ancak hüneri;
Ne tasannu bilirim. Çünkü ne san'atkarım.*

*Ağlarım, ağlatamam; hissedirim söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bizârum. (s.3)*

Bu mısralarda da yıllar sonra Orhan Veli'nin "Duyuyorum anlatamıyorum" mısraıyla tamamladığı ve çok güzel anlattığını teslim ettiğimiz samimi söyleyişi buluruz. "Sanat yapmak gibi bir amacı olmadığı halde yaşadığı halin birikimi, hüznü yüklü mısralar vücuda getirmesini sağlamıştır. Onun samimiyeti, şiirlerindeki etkiyi ve telkin gücünü artırmıştır. Karşı karşıya olduğu olayların doğurduğu isyan, öfke, arayış, teslimiyet, acz gibi duygular, mısralarda hissedilecek biçimde okuyucuya sunulmuştur. Manzumelerinde çoğu zaman muhatabın sanatçıyla birlikte ürpermesi, öfkelenmesi, üzülmesi ve sevinmesi mümkün olmaktadır."³

Akif'te sanatla hayat iç içedir. Çevre, şiirlerine kaynaklık eder. Yaşadığı ortam, karşılaştığı olaylar şiire rengini verir. Safahat'ta şöyle der:

*Hayır, hayal ile yoktur benim alışverişim...
İnan ki her ne demişsem, görüp te söylemişim. (s.212)*

Gördüğü hiçbir şeye ilgisiz kalamamıştır. Olayların değişik yüzleri eserine yansımıştır. Kademe kademe bir hayat bütün yüzleriyle esere girmiş, şiirin temeli olmuştur. Şiir kitabına "yüz, dış yüz" anlamına gelen safha kelimesinin çoğulu olan Safahat ismini vermesi hayat ve sanat uyumunun da ifadesidir. Akif'in, hayatı olduğu gibi yansıtan şiirleri aynı ortamları yaşayan insanların hissiyatına tercüman olmaktadır. Sanat eserinin muhtevasında alımlayıcıyı ilgilendiren bir işaretin bulunması, kendi dünyası ile kontak kurmayı kolaylaştırılmaktadır.

Ölçünün Ritmi

Şiir türünde çoğu zaman ölçü kullanılmıştır. Şairler insanda doğuştan var olan ritim duygusunu dikkate alarak dengeli ve simetrik ses, hece ve kelime gruplarını estetik uyarıcı olarak değerlendirmişlerdir. Şiirde bir değer olarak kabul edilen ahenk, kalıcılık gibi alanlar, ölçünün ustalıklı kullanılması ile de ilgidir. Her devir sanatçısının eserine yön vermesine de etki eden okuyucu beklentisi, Akif'in sanatını icra ettiği dönemde hece ve aruz ölçüleri çevresinde yoğunlaşmıştır. Akif, daha üstün bir ahenk sağladığı kanaatiyle aruz ölçüsünü tercih etmiştir. Onun, çok yönlü anlatım tekniği, eserlerinde ele aldığı konularını farklılığının getirdiği dil zenginliği, çoğu zaman olayların geçtiği yere ait mahalli söyleyişlerin ifadesi, eserde yer alan şahıs kadrosundaki her kademedeki insanın lisanı ile aruzu kullanıyor olması önemli bir meziyettir.

Akif şiirde sağladığı ölçü ustalığı ile, ses unsurlarını düzene sokar. Heceler ve kelimeler arasında vezin gereği oluşturulan takt'iler, şiirde tabii bir tempo meydana getirir. Uzun kısa hecelerden oluşan ahenkli düzen insanlar için estetik uyarıcı olur. Bu tür şiirlerde şair tekdüzeliği ortadan kaldırmak için zaman zaman kalıp değiştirir. Bir konudan başka bir konuya geçildiğinde anlatımın vurgu sistemi değişmekte, okuyucu ya da dinleyici üzerinde farklı bir tesir meydana getireceği düşünülmektedir. *Fatih Camii* şiirinin ilk bölümünün aruz kalıbı ile ikinci bölümünün aruz kalıbı farklıdır. Bu durum ağırlaşan ve yavaşlayan şiir temposunu yükselten, okuyucuyu daha bir dikkat ve yeni bir canlılık ile esere bağlayan bir özelliktir.

Şiirde ölçü gereği yapılan susuşlar, kesmeler sanat eserine ayrı bir katkı yapar. Bunlar cümlelerin veya cümle içindeki anlam birimlerinin birbirinden tabii olarak ayrılmasını sağlayan uygulamalardır. Bu uygulamalar noktalama işaretleriyle sağlandığı gibi, tabii olarak, kelimelerin mısraa ustalıklı yerleştirilmesi ile de kendini hissettirir. Aruz ölçüsünde bu duruma "takti" hece ölçüsünde ise "durak" adı verilir. Cümleler bu tür

3 Elmas, Nazım; Hisli Yürek, Mehmet Akif'in Şiir Sanatı, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yayınları No:21, Ankara 2000, s.256.

uygulama ile bölünürse anlam daha net olarak ortaya çıkar. Akif'in bu uygulamada da başarılı olduğunu görmekteyiz: Dört mefâilün kalıbıyla yazılmış bir örnek:

*Güneş mağrip-güzün olmuş, semâ esmer, ufuk gülgün;
Zaman durgun, zemin muğber, cihan dembeste, can mahzun. (s.82)*

Kafiyenin Sihirli Gücü

Şiirin ahenk unsurlarından biri de kafiyedir. Seslerin belli bir düzene göre sıralanması, insan hayatında var olan tempo, denge, simetri gibi estetik uyarıcıları gündeme getirir. Şiirde ses tekrarları kullanan sanatçı, şiirin içeriğinden önce sağladığı teknik imkânla hatırda uzun süre kalacak sesleri öne çıkarır. Okuyucu önce mısraların musikisine vurulur, sonra anlamın derinliklerine karışır. Günlük konuşmalarda bile etkiyi artırmak için kafiyeli ifadelerin tercih edildiğini görürüz. Atasözlerinin, özdeyişlerin hatırda kalması, kafiyenin gücüyle de ilgilidir. Daha fazla insana ulaşmak ve çok daha etkili sonuç almak amacıyla kurulan reklam cümlelerinde kafiyenin sihirli gücünden yararlanıldığı görülmektedir.

Edebiyat bilimi üzerine yapılan çalışmalarda kafiyenin gücünden söz edilmektedir: “Şiirdeki kıta kalıplarının düzenleyicisi hatta yegane düzenleyicisi ve mısra bitimlerinin habercisi olan kafiyenin vezindeki rolü, estetik açıdan çok daha önemlidir. Fakat her şeyden önemlisi kafiyenin bir mana taşıması ve bunun için de şiirin bütünüyle ilgili olmasıdır. Kelimeleri bir araya getiren bağdaştırıcı ve zıtlıştırıcı kafiyedir.”⁴

Şiiri kurarken kafiyenin zorluğunun farkındadır Akif. Şiir sanatı ile ilgili görüşlerinde “*Kafiyenin hatırı için*” *mevzuun da birliğin de dağıldığını ifade eder.*⁵

Akif'in kafiyelerinde zorlama yoktur. Kafiyenin hatırı için kurulmuş boş mısralara rastlanmaz. Mısra sayıları hayli fazla olan şiirlerinde bile, şiirin ahenk unsurunu ustalıklı kullandığını görürüz. Kafiyenin oluşturduğu ahenk, mısraları bağlama kabiliyeti, ritmik seslerin musikisi, şiire akıcılık katmakta, okuyucuyu etkileyen bu yönüyle de Akif, ustalığını belli etmektedir.

Şiirde Ses Olmasıydı

Şiiri diğer türlerden ayıran en önemli özellik sestir. İçindeki ahengin dışı vurumu sesle olmaktadır. Roman veya hikâyede anlam ve kurgu ön planda iken, şiir sesin yankısıyla kendini belli eder. Bu vasfı sebebiyle şiir tarifinde sanatçıların musikiye dikkate aldıklarını görürüz. Ahmet Haşim'in tarifi şöyle: “Şiir söz ile musiki arasında, sözden ziyade musikiye yakın mutavassıt bir lisandır.” Nurullah Ataç da şiirin ses ve mana beraberliğinden ibaret olduğunu şöyle dile getirir: “Şiir manadadır diyenlerle de sestedir diyenlerle de anlaşamam. Çünkü ikisi de doğrudur, ama ayrı ayrı değil, bir araya gelince doğrudur.”

Safahat'taki şiirlerde ses okuyucuyu etkileme unsuru olarak kullanılmıştır. Temanın özelliğine göre, hitabet lisanı ile ifade edilen mısralar olduğu gibi, yeri geldiğinde daha rakik ve akıcı seslerden oluşturulan mısralar da vardır. Bu tür ses özellikleri sanat eserini değerli kılmaktadır. Safahat şairi, şiirlerinde ses unsurunu kullanarak bu alanda da hünerini göstermiştir.

Dil musikisini sağlamada aliterasyon ve asonansların verdiği imkânlardan yararlanılmıştır. Akif bu uygulamada başarılıdır. Aşağıdaki mısralarda 'a' ve 'n' seslerinin şiire kattığı musiki dikkati çeker.

*Gel ey Leyla, gel ey candan yakın canan uzaklaşma!
Senin derdinle canlardan geçen Mecnun'la uğraşma. (s.121)*

Akif seslerin armonisini manayı kuvvetlendirmede bir vasıta olarak kullanmıştır. İfadelerdeki armoni ses-anlam ilişkisiyle şiire dönüşür. Biçim ve içerik uyumu, tebliğden telkine geçen, duyulara hitap eden bir sanat eseri olarak ortaya çıkar.

Niçin Tekrar?

Şiirin ahengi tekrarların oluşturduğu zenginliktedir. Tekrar, bir kelimenin şiir içinde birden fazla sayıda kullanılmasıdır. Bir yandan önemli bir mesaj üst üste zihinlere kazınırken bir yandan onun ritmi ve ezgisi alımlayıcıyı uyarır..

Sanatçı yinelemelerle okuyucu ya da dinleyicinin dikkatini çeker. Ustaca yapılan bu uygulama güzellik unsuru olarak kabul edilir. Aksi halde bir zaaf olarak görülür, eserin değerini düşürür. “Yinelemelerle doğal olan şeyler anlatılırken tekdüze anlatımın hemen arkasından geliveren beklenmedik bir kavram okuyan/dinleyen de bir şaşkınlık ve buna bağlı olarak bir etkilemeye neden olmaktadır.”⁶

4 Wellek, R Waren , A; Edebiyat Biliminin Temelleri, Çev.Ahmet Edip Uysal ,Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Aralık 1983, s.21.

5 Eşref Edip; Mehmet Akif, Hayatı, Sanatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları, Asar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyat, 1938, s.414.

6 Aksan, Prof. Dr. Doğan: Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, BE. TA Basın Yayım A.Ş. İst. 1993, s. 218

Mehmet Akif, tekrarların şiire kazandırdığı ahenkten ve mesajı ulaştırmadaki gücünden yararlanmışır. Safahat'ta Akif tekrarları, bir duyguyu bir düşünceyi okuyucunun zihnine yerleştirmek amacıyla, teessürlerini ve heyecanlarını anlatmak üzere ve şiddetli bir arzuyu ifade için kullanmıştır. Böylesi mısralarında yeni bir dikkatle bizi şiirine bağlar:

*Zaman olur, kabaran dalgalarla savrulurum,
Zaman olur, açılan cehennemi uçurum,
İner benimle beraber fezayı inleterek;* (s.439)

Edebi eserde ifadeye heyecan unsuru katmak ve daha yüksek oranda etki uyandırmak için seslerin, kelimelerin, kelime gruplarının, mısraın ve mısraların tekrarlandığı görülür. Bu yolla çok belirgin bir etkileme gerçekleştirilmektedir. "Bütünlüklü bir tümce içinde aynı sözcüğün yinelenmesi, çoğu kez mantıksal gereksinimlerden dolayı, belirtilen düşüncelerin açıklanması için ya da tümce öğeleri arasındaki anlamsal bağlantıların daha açık saçık amacıyla yapılır."⁷

Safahat'ta birçok yerde bu estetik unsurdan yararlanıldığı görülür. O yerlerde tempo yükselir, hareketlilik başlar, şiir öne çıkar.

Kelime: Şiire Giden Yol

Güzel sanatların edebi şubesi dil malzemesinden kurulur. Dilin somutlaşmış ifadesi kelimelerdir. Sanatçının seçtiği kelimeler, duygularını anlatırken kullanılır. Ayrıntıların ifadesinde oluşturduğu her duruma yeni kelime seçme titizliği sanatçının hüneri ile ilgilidir. Sanatçının hayalindeki sesler, tasavvurlar, kelimelerle ifade edilirken, o halin sunulmasında gerekli somut vasıta dil olmaktadır. Hissedilenin bire bir anlatımı dilin zengin kullanımı ile ilgilidir. Kelime serveti, gereksiz tekrarları da önleyerek şiiri güzel noktasına taşır.

Eserin güzelliği sanatçının dili kullanmadaki başarısı ile ölçülür. Kelimelerin sanatçı tarafından seçimi ve kullanımı sanatkarlığın bir ölçütü sayılmaktadır. Sanatçı tarafından ifadeyi anlatmada seçilen kelimeler, sanatçının kelimelere yüklediği özel anlam, özgün oluşun göstergesidir. Akif'in kelimeleri seçmede ve kullanmadaki ustalığını Süleyman Nazif şöyle ifade eder: "Peygamber Davut'un elinde balmumu haline geldiği söylenen demir ne ise Akif'in elinde de kelime odur."⁸

Mehmet Akif Türkçe'yi iyi bilmektedir. Lisana kabiliyeti vardır. Çok iyi bildiği Türkçe, Arapça, Farsça ve Fransızca dillerinin verdiği zengin birikimle eserini yazar. Hitap ettiği her seviyeden okuyucunun zevkle okuduğu veya dinlediği şiirler bu zengin kelime dünyasının ürünüdür.

Akif'in şiir hali somutlaştırılması zor bir durumdur. İfadesi ancak Akif'e düşer. O, tüm bu hisleri dilin imkânlarıyla sunarken hiçbir ayrıntıyı kaçırmaz. Aynı gramatikal bünyeye ait sayısız kelime şiire girer. Eserin muhatapları bu zengin anlatım içinde zihinsel derinlikle iç içe olur. *Said Paşa İmamı* adlı şiirdeki insan manzaraları şöyle anlatılıyor:

*Renk renk açmış o başlar, biriken mahşere bak,
Fes, arakiyye, sarık, yazma, bürümcük, yaşmak,
Taylasan, takke, nazarlıklı hotoz, âbâni,
Mavi boncuk, oyanın türlüüsü, dal dal yemeni...* (s.491)

Bu mısralarda Akif bir topluluk tasviri yapmaktadır. Genel görüntü renk renk çiçeklerle bezenmiş bir bahçe gibidir. Her çiçek farklı bir kültürü, geleneği ve zevki temsil etmektedir. Mısralarda renk renk görüntü kadın erkek, genç yaşlı her kesimden insanın başlarındaki örtüler, başlıklar anlatılmaktadır. Aynı alanı anlatan kelimeler, ikinci ve üçüncü mısralarda aruzun ve kafiyenin gerektirdiği ahenkte yer almıştır. Son mısradaki bir örtü yemeni adıyla verilmiştir. Kelime zenginliğine örnek olması bakımından dikkat çeken örtü adlarını alalım: *Fes, arakiyye, sarık, yazma, bürümcük, yaşmak, taylasan, takke, hotoz, âbâni, yemeni.*

Şiirlerde bu tür ayrıntıları anlatan ve çeşitliliği sunan kelime zenginliği muhatabını etkileyen bir unsurdur. Kalabalığı bütün kültür birikimiyle sunma imkânı, bu tür anlatımlarda sezilir. Okuyucunun dikkati her ayrıntı ile meşgul edilir, her nokta ile irtibatlandırılır. Bu hal sanat eserinde estetik uyarıcı olarak alımlayıcıyı esere bağlar, ilgisini, hazzını artırır.

Mahalli Olmak

Sanatçı bulunduğu toplumun sesidir. Onların sözcüsü, duygu aktarımında temsilcisidir. Sanatını icra ederken içinde yaşadığı insanlara daha yakın olmayı, samimi bir bağ kurmayı arzular. Yakın olmak biraz da onların diliyle konuşmaktır. Bu noktada mahallilik devreye girer. Safahat'ta her kesimden insan manzaraları, farklı

⁷ Pospelov, G. N: Edebiyat Bilimi, Çev. Yılmaz Onay, Evrensel Kültür Kitaplığı, İst. Kasım 1995, (s.399)

⁸ Eşref Edip; Mehmet Akif, Hayatı, Sanatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları, Asar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyat, 1938, s. 364

temalar ve olaylar içinde yer alır. Hüseyin Rahmi'nin, Ahmet Rasim'in nesirle ortaya koyduğu toplum kesitlerini Akif nazımla ifade etmiştir." Şair içinde yaşadığı cemiyetin manzaralarını fevkalade kuvvetli bir mahalli renkle tasvir etmiştir. İstanbul'un fakir ve orta halli sınıfı bu şiirlerde maddi ve manevi hayatının bütün akisleri ile canlı, kuvvetli elle tutulur, gözle görülür bir şekilde yaşar, dolaşır, düşünür, ağlar." 9

Edebi eserde mahallilik ülke insanının genel yapısını, sosyolojik durumunu tespit bakımından önemli bir ipucudur. Şiirde geçen her mahalli ağız insan zenginliğinin göstergesi olur. Akif sık kendi şiveleriyle konuştuğu insanları şiire alır. Bu zengin şahıs kadrosu eseri çağrışımlarla doldurur ve okuyucu ya da dinleyici nezdinde değerli hale getirir.

Akif yeri geldiğinde sözlerini sakındırmaz. Safahat'ta okuyucuların ya da dinleyicilerin ilk anda şu kelime şiire uygun düşmemiş diyeceği ifadeler bulunabilir. O ifadeleri metnin tamamı içinde düşündüğümüzde anlamı kuvvetlendirmek ve zenginlik kazandırmak gibi bir görevle cümlede yer aldığını görürüz. Sözü sakındırmak, bazen argolarla şiire yansır. Şiirde bu tür ifadeler anlatıma tabii ve samimiyet de katar. Argonun çağrışım zenginliği şiiri okuyan veya dinleyende yeni imgelerin oluşmasına zemin hazırlar. Bu gibi ifadeler "Sözüm hakikat olsun, odun gibi olsun tek" (s.212) anlayışındaki gerçekçi şaire ilgiyi artırır. Şu mısralarda sanatçının anlatıma kattığı değeri kolayca görmek mümkün:

*Deyivermez mi, tabii senin oğlan tokadı,
Herifin yırtılacak ağzına kalkıp yamadı* (s.361)

Bir kızgınlık anının tepkisini dile getirmek için yazılmış bu mısralarda "oğlan" "herifin" "yırtılacak ağzına" tokadı "yamamıştır". Şiirde, *yamamak*, şiddetli bir şekilde vurmak argo anlamında kullanılmıştır.

Deyimlerle Zenginleşen Anlatım

Deyimler sözlü ya da yazılı ifadede gerçek anlamı dışında bir görevle cümlede yer alan kalıplaşmış sözlerdir. İletişimde alıcı ile verici arasındaki bağlantıyı zenginleştirir. İki taraf arasındaki irtibatı daha hızlı ve etkili bir şekilde kurmayı sağlar.

Deyimlerin edebi eserde kullanılması ifadeye imge zenginliği kazandırır. Kurmaca metnin bu tür sunumlarında zihni faaliyetini zorlayan okuyucu ya da dinleyici yeni tasarımlarla farklı imgeler kurar. Bu da sanat eserine estetik bir değer kazandırır.

Deyimler insanlar arasında bir olayı daha iyi anlatmanın vasıtasıdır. Sanatçı tarafından esere alınan, halk tarafından ilk fırsatta kullanılan kalıplaşmış sözler, zengin çağrışım gücüyle aktarımın, daha anlaşılır bir şekilde anlatılmasını sağlar.

Akif sade yazmayı sanatın bir ilkesi olarak kabul etmiş, sadelik içinde en geniş anlamları sunmak istemiştir. Bu yolda deyimlerden istifade etmeyi denemiştir. Örneğin korkusuz Asım'dan:

*Yine vardır bir ölüm kokusu arslanda bile;
Yüz göz olmuş bu çocuklar ölümün şahsiyle!* (s.357)

Yıllardan beri halk arasında söylene söylene iyice anlamı zenginleşmiş, birçok çağrışımı bünyesine almış, deyimleri kullanan Akif, şiirini daha tesirli kılmıştır. Atasözlerinin de bu manada katkısını bilen Akif, bazı mısralarında da atasözlerinin ifadeye verdiği zenginlikten yararlanmıştı.

Sonuç

Yaşadığı dönemde zor günler geçiren bir milletin acısının içinde duyan Akif, bir sanatçı olarak üzerine düşen görevi yapmıştır. Önceliği milletin sıkıntısı olan gündeminde insanlara faydalı olmak vardır. Edebi ortamın gerektirdiği şartlarda şiirini yazan Akif, sanat eserinin estetik unsurlarını ihmal etmez. Deyimlerle, kimi zaman atasözleriyle örülmüş şiirlerinde halka yakın ve tabii olmayı sağlamıştır.

"*Ne tasannu bilirim çünkü ne sanatkârum*" mısralarındaki iddiasız, samimiyet ve tevazu zirvesi beyanına rağmen o, günlük tebliğlerin içinde bile sanatçı kabiliyetinin verdiği tabiilikle şiir vasfı taşıyan mısralar kurmuştur. Şairin vecd hali dediğimiz kendine ayırdığı zamanlarda, Akif tamamen coşmuş, duygular, "*sehl-i mümteni*" bağlamında şiir olmuş, Akif'in çığlığı olarak ortaya çıkmıştır.

Hisli yürek sahibi olan Akif, acı, ıstırap, hüznün, ümitsizlik ve ihanet dolu bir dönemde insan ruhunu etkileyen bu gibi temalarla iç içe olmuştur. Ruhu, bu tür hüznü ifadeye zaten yatkındır. Onun şiir yazmaya fırsat bulduğu anlarda iç içe olduğu durum, yine hasret, acı, sevgi, hayranlık, ihanet olmuştur. Akif bu anların şiirlerini yazarken cezbe halindedir ve söz tam bir şiirdir.

9 Eşref Eşref Edip; Mehmet Akif, Hayatı, Sanatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları, Asar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyat, 1938, s. 374

Mehmet Akif şiiirlerinin çoğunda mesajla estetiği bir arada bulundurmıştır. Söyleyişindeki fikir coşkusu ve yükü ilk bakışta şiirdeki ustalıkları ikinci plan iter. Ancak eserlerindeki fikir unsuru aşılnca sanatkârane hüner ortaya çıkar. Manzum hikâyelerde, didaktik parçalarda artan sanatçı hüneri, diğeri şiirlerde fikirle iç içe girmiş, Akif'in sanat anlayışına uygun bir seviyeye ulaşmıştır. Lirik ve didaktik karakter arz eden şiirlerinde ifade sanatı ve şiir estetiği bakımından farklıdır. Safahat şairi, her iki sahaya ait şiirlerinde bu farka rağmen başarılıdır. Lirik şiirleri mesajdan uzak olmadığı gibi didaktik şiirlerinde de "kolayca söylenivermiş" hissi uyandıran şiirler çoktur. Duygularını ve düşüncelerini dile getirirken edebi alanın estetik imkânlarını kullanmıştır. Şiirlerinde ilk bakışta dikkati çeken tabii söyleyiş, muhavere üslubu gereği bilinçli oluşturulan mısralar incelendikçe imge zenginliği, edebi sanatların şiire kattığı derinlik, dil kabiliyetlerinin verdiği ayrıntılardaki saklı güzellik görülür.

Estetik uyarıcı olarak sanat eserinde değer kabul edilen tekrarlar, ölçünün ritmi, duraklar, Akif'in şiirinde her zaman vardır. Şiirlerinde benzetmeler yapar, mukayeseler ve karşıtlıklarla niyetini en açık bir şekilde ifade eder.

Hakikati ifade etmek amacıyla en olmadık mekânların tasvirini okuyucuyu veya dinleyiciyi yanına alarak yapar. Akif'le birlikte oralarda derin gözlemler yapan alılmayıcı taraf eserden kopamaz. Beklenmedik kişilerin tepkileri ve konuşmaları ilgiyi artırır. Bu yolda kullanılması gereken bir kelimeyi yeri ve zamanı geldiğinde kullanmaktan çekinmez.

Mahalli kelimeler, argolar, günlük konuşmalar, çeşitli meslek gruplarına ait sözler ve muhtelif ortamlara ait söylemler, aruzun ahenk kalıplarına yerleştirilerek sanat eserinin mısraları haline gelmiştir. Aruz ahenğindeki mahareti, hece ölçüsüne gerek bırakmamış bu sebeple nesri de ikinci derecede kullanmayı tercih etmiştir.

Bir edebi faaliyette sanatçının heyecanlarının, duygularının tam olarak sanat eserine yansıtılması esastır. Mehmet Akif, şiirlerinde bu edayı hissettirir. Samimiyetin bir ifadesi olarak gördüğümüz bu durum şiir mısralarında tempoyu etkilemektedir. Birkaç mısra içinde hareket, heyecan, inişler, çıkışlar gözlenir. Okuyucu sanatçıyla birlikte coşmakta, onunla birlikte sükûneti yaşamaktadır. Sanat esrinde muhatabı etkileyen, onunla sıkı bağ kurmayı sağlayan bu özellik estetik öge olarak değer ifade eder.

Güzel sanatlarla ilgili zevk değişikliği çağlara göre farklı seviyelerde tezahür etmiştir. Estetik uyarıcı olarak kabul edilen unsurlarda beğeniye bağlı olarak sıralama tercihi yapılmış, kimi zaman öne geçen bir madde-nin, yıllar sonra yer değiştirdiği görülmüştür. Akif'in sanatını değerlendirirken yüz yıl önceki estetik sıralamayı da dikkate almamız gerekmektedir. Öncelikler değişse de estetiğin genel ölçütleri her çağda yine insana göre belirleyicidir. İnsanın sevgisi, merhameti, acıması, hüznü, hasreti, ihanet karşısında yıkılmışlığı, insan olarak tavrı, benzer özellikler taşır. Eser karşısında güzellik tespiti, hazzı, doyumu, beğenisi, zevki, hayalleri, hoşlanması aynı özellikleri hatırlatır.

Mehmet Akif şiirini oluştururken insanların ilgisini çekecek, etkileyecek, zevkine ve beklentilerine hitap edecek unsurları kullanmıştır. Döneminde ilgiyle okunan şiirler bazı mız mız okuyucuların dil tembelliği sebebiyle bugün aynı heyecanla karşılanmıyorsa şiirin güzelliğini anlama sıkıntısı var demektir. Akif, sanat erbabı tarafından hemen hissedilen ustalığı ile şiir türünde, türün gerektirdiği güzellikte ve özellikte eser veren bir sanatçı olarak görülmektedir.

TÜRK İSTİKLÂL MARŞI İLE İNGİLİZ MİLLİ MARŞI'NA ÜSLÛP AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ

Nazlı GÜNDÜZ*

Giriş

Ülkelerin milli marşları, onların halklarını ve kültürlerini tanımamızda, ulus olma bilinçlerinde hangi değerlerin ön plana çıktığını anlamamızda köprü vazifesi görürler. O marşları incelediğimizde toplumların hayata bakış açısı ve yaşam şartları hakkında bilgi ediniriz. Milli marşlar birer 'toplumsal belge' niteliğindedir ve buldukları toplumlara ait "kimlik" teşkil ederler. Dahası, milli marşlar milletlerin kahramanlık destanlarıdır. Onları dikkatli okuyan ve göntülden söyleyen nesiller birer milli şuur kazanır ve kim olduklarının farkına varırlar. Ünlü yazar Buket Uzuner bu şuurı şöyle tasvir eder:

Ulusal marşlar aynı ülkede yaşayan insanların bayrak, ulusal değerler, gelenekler kadar gönüllerini birleştiren, onları coşturan simgelerdir. En milliyetçi olanımızdan, dünya vatandaşlığını yürekte benimsemiş olanımıza kadar, yıllarca aynı marşı dinleyerek büyümüş, rol model olarak aldığımız anne- babamız veya öğretmenlerimizle aynı sözleri bir ağızdan söylerken paylaştığımız duygu ve düşünceleri hafızamıza kazımışızdır. O duygular, onları coşturan tarih ve hikâyelerdir ki bizi yetişkinlik yıllarımızda da ulusal marşlarımızı dinlerken heyecana sürükler, bazen gözlerimiz bile doldurur. (2001)

Milli marşların simgesel özellikleri de vardır ki bu da bir ülkeyi başka toplum ve devletlere tanıtmak ve o ülkeyi diğer devletler nezdinde temsil etmektir. 18. yüzyıldan sonra ortaya çıkan bir uygulama ile günümüzde devletlerarası protokollerde her devletin milli marşı çalınıp okunur ve tanıtılır. Temsil işlevi ise genellikle spor yarışmalarında gözlemlenir. Örneğin, milli maçlarda bir ülkeyi temsil eden futbol takımlarının oyuncularını maç başlamadan önce milli marşlarını hep bir ağızdan koro şeklinde söyleyerek ülkelerini diğer takım ve izleyicilere takdim ederler. Spor müsabakalarında yapılan bu uygulama en az yenmek kadar önemlidir çünkü koro şeklinde okunan marşlarda benlik bilinci ortak topluluk bilincine dönüşerek ortak heyecan ve coşkuyu tetikler ve birlikte hareket etme kararı aldırır. Dolayısıyla, milli marşlarda ifade kısa ve öz olmalıdır. Bu nedenle şair halka ulaşmak için coşku, heyecan ve kahramanlık duyguları uyandıracak, duyulduğunda çabuk kavranabilecek simgesel sözcükleri özenle seçerek kullanır.

Bir şiir türü olan 'ulusal marş' kavramı İngilizce 'National Anthem' olarak adlandırılır ve Latince 'Hymne' kavramından türemiştir. Ulusal Marşlar törenlerde müzik eşliğinde söylenen "tanrıları ve kahramanları kutsayıcı, övme ve yüceltme şarkılarıdır" (Tepebaşı, 2005: 48).

Şair kısa sürede az sözle çok şey söyleme gayretinde olduğu için şiir düzyazıya göre daha az yer kaplar. Leech'in (1969) de ifade ettiği gibi, şair okuyucunun ya da dinleyicinin dikkatini çekmek istediği için 'devrik' cümle yapısı kullanarak bunu sağlar. Bilindiği gibi, devrik yapıda şiir dizesindeki en önemli kelime, yani vurgulanmak istenen kelime cümle başına getirilerek önem kazandırılır ve öncelenir. Görüleceği gibi, aşağıda incelen her iki milli marşta da böyle bir dizgesel üslûp kullanılmıştır.

Üslûp

Üslûp (biçem, stil) genel anlamda yazarın veya şairin eserini anlatım biçimidir; anlatılan olay kadar anlatılış biçimi ve sözcük kullanımı da büyük önem taşır (Çelik, 2002). Antik Yunan ve Roma edebiyatlarında üslûp ‘asil’ ve ‘bayağı’ olarak ikiye ayrılmış ama 21. yüzyılda artık öyle basit sınıflandırılmıyor. Kelimelerin diğer unsurlar ile ilişkilerine göre üslûplar ideal ve hissi, sakin ve heyecanlı, basit ve süslü, küçültücü ve abartılı, kısa ve uzun gibi sınıflandırılmaktadır. Günyol öteden beri bilinen ‘üslûbu beyan, aynıyle insan’; yani, üslûp insanın ta kendisidir sözüyle şairin amacının kendisini tanıtmak olduğunu ifade eder ve ekler “Türk yazarları biçemin sadesine, yalınına gönül vermişler, şiir de kısa yoldan yürekteki yüreğe köprü kurarlar” (bkz. Çelik, 2002: 24). Canavan (1983) ise üslûbu doğru yerde doğru sözlerin kullanılması olarak betimler ve tonlamayı özellikle bir edebi eserin okuyucu üzerinde bıraktığı duygu ve entelektüel etki olarak tasvir eder. Başka bir deyişle, üslûp bir yazarın bilgisini, geçmişini, zekâsını, kişiliğini ve ruh halini yazıya yansıtmasıdır.

Edebiyat anlatımına açıklık getiren ve onu pekiştiren bütün teknikleri Wellek ve Warren (1983) üslûp (stilistik) alanına dahil ederler. Onlara göre bütün dillerde görülen mecazi anlamlar, retorik teknikleri ve sözdizimi özellikleri edebi üslubun birer yardımcılarıdır. İnsan ağzından çıkan her sözün anlatım değeri bakımından incelenebileceğini ifade ederler.

Atay (bkz. Aktaş: 1986) *Çile* adlı eserinde üslûp’tan şöyle söz eder; “bizim idadının edebiyat kitabından üslûp üç türlü idi: Üslub-ı Sade, Üslub-ı Müzeyyen, Üslub-ı Âli. Diğer bir deyişle, anlatım şekilleri tumturaklı, komik, zarif, saf, cesaretlendirici, yüceltici, acıklı, abartılı ve benzeri olarak örneklendirilebilir. Günümüzde ise üslûp incelemesinde bulunması gereken en önemli unsurlar aşağıdaki şöyle sıralanabilir:

- a. Tasarı-plan (şiirin şekli, kıtaların sayısı, vs...)
- b. Kullanılan sözcükler (somut, soyut, halk dili, vs...)
- c. Tümce kuruluşu ve dizeye yerleştirilmesi (şiir, düzyazı; devrik, basit, vurgulu, vs)
- ç. Düşüncelerin anlatım yolu (yalın, benzetmelerle, zıtlıklarla, abartılı, vs...)
- d. Metin doğrultusu ve tonlaması (övme, açıklama, isyan, betimleme, vs...)
- e. Yineleme (düşüncelere heyecan anlatan bölümlerin ard-arda, iç içe, yan yana getirilmesi, tekrarlama, biriktirme, vs...)

f. İmla (ünlem işareti ile okuyucunun dikkatini vurgulanan dilbilimsel öğeye mçekmek, vs...)

Bu çalışmada Türk İstiklâl Marşı ile İngiliz Milli Marşı’nın güftelerinin sadece iki kıtası ele alınarak üslubun nasıl yansıtıldığı incelenecektir.

Mehmet Akif Ersoy

İstanbul Fatih’te 1873 yılında doğan Mehmet Âkif Ersoy, babasının üzerine durmasının etkisiyle iyi bir eğitim alır ve o günün siyasal bilgiler fakültesine girer ama bitirmez ve Baytar Mektebine geçer. Burayı bitirmesine rağmen, çok kısa süreli olarak devlet hizmetinde Baytar olarak çalıştıktan sonra İstanbul’a dönerek Darülfünun’da edebiyat dersleri vermeye başlar. Ayrıca yazısı güçlü olduğu için gazetelerde köşe yazılarında doğruluk, içtenlik, hürriyet, vatanseverlik ve insani duyguları sürekli dile getirir. Üslûbunda öylesine başarılıdır ki, şiirin vezin ve kâfiye gibi unsurlarını ustaca kullanır.

Milli mücadele hareketi başlayınca bu harekete katılır ve Birinci Millet Meclisine Burdur milletvekili olarak girer. Osmanlı Devletinin Cumhuriyet’e kadar kesin bir Milli Marşı olmaması ve Anadolu’da iyice kızışan kurtuluş savaşı sırasında Milli Marş isteğinin doğması Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne bir güfte yarışması açtırır. Âkif’in eseri 724 şiiri geçerek, Gazi Mustafa Kemal Paşanın başkanlığındaki Türkiye Büyük Millet Meclisinin 12.03.1921 oturumunda büyük bir coşkuyla İstiklâl Marşı olarak kabul edilir. “Milletlerin bağımsızlıklarının iki önemli unsurlarından birisi milli marşları, diğeri ise Bayraklarıdır” (Özgül, 2000: 55). Daver “şair Mehmet Âkif, yürekleri çelikleştiren İstiklâl Marşını yaratması ile İstiklâl Harbi’nin manevi cephesinde dövüşen kahramanlardan biri olmuştur” der (bkz. Kocakaplan, 2002: 91). Süha onun şiir dehasını, “şanlı savaş sırtlarının Homer’i oldu” diyerek över (bkz. Kocakaplan 2002: 93).

İstiklâl Marşı’nın Üslûp Açısından İncelenmesi
Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.
Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celal?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helal...
Hakkıdır, Hakk’a tapan, milletimin istiklâl!

Bu çalışmada üslûp yukarıda belirtilen teknikler ile incelenip gösterilmeye çalışılmış, ilk olarak da ‘tasarı ve plan’ açısından ele alınıp diğer teknikler tarafından sırasıyla izlenmiştir.

Tasarı ve Plan

Âkif İstiklâl Marşını son kıta beş dize olma ayrıcalığı ile dörtlükler halinde sondan uyak kullanarak on kıta halinde yazmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi bu çalışmada ilk iki kıta incelenmektedir. Bu ilk iki kıta şiirin en etkili kıtalardır ve bilindiği üzere törenlerde sadece bu iki kıta söylendiği için dikkati özel olarak bu iki kıtaya yoğunlaştırmak istiyoruz.

Kullanılan Sözcükler

Âkif etken, kısa ve yoğun anlam yüklü sözcükler seçmiştir. Her iki kıtanın mısra başlarında kullandığı *Korkma*, *Çatma* fiilleriyle adeta kükrüyor, haykırıyor, emrediyor, ordunun ve askerinin vicdanını harekete geçirmek istiyor ve kazanılan istiklâl harbiyle de bunu başardığını gösteriyor! Çünkü fiiller cümlelerin belkemiğidir ve eylem, yani hareket gösterirler. Zaten durmamak devamlı hareket halinde olmak Türk’ün karakterine çok uyuyor. Üslûp sanatı açısından şiire baktığımızda eylemler etken özellik taşımaktadır ve bütün dizelerdeki fiiller etken durumdadır, bu da gücün onlarda olduğunu vurgularlar.

Tümce Kuruluşu

Bu edebi şiirin biçimi dizedir ve burada dizeler kısa ve basit cümle şeklinde yazılmıştır. Çünkü milli marşlarda ifade kısa ve öz olmalıdır. Asıl olan içerik ve aktarımdır ve şair bunu vurgu ile yapar. Vurgu ise genellikle cümlenin ya başındaki ya da sonundaki sözcüğe konur. Şiir sanatında sözlere ve fikirlere anlam ve vurgu yüklemek için genellikle devrik yapı kullanılır. Özünlü (2000) vurgu ve tonlamanın özellikle Türk Halk Edebiyatında zorunlu olduğuna değinir. Aşağıda da görüldüğü gibi, dizeler çoğunlukla devrik olarak kurulmuştur. Kurallı cümle halleri ise tarafımdan parantez içinde gösterilmiştir:

*Korkma, Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
(Sen korkma bu şafaklarda yüzen al sancak sönmez;)*

*Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
(Yurdumun üstünde tüten en son ocak sönmeden)*

*Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
(Ey nazlı hilâl, çehreni çatma, kurban olayım!)*

*Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helal...
(Dökülen kanlarımız sonra sana helal olmaz ...)*

*Hakkıdır, Hakka tapan, milletimin istiklâl!
(İstiklâl, Hakka tapan milletimin hakkıdır!)*

Âkif, ilk dizesinden başlayarak iki dörtlükteki beş dizeyi şiir yazım kurallarından en etkili üslûp olan “devrik cümle” yapısını kullanarak öncelikle orduya, askere, hilâle, bayrağa ve millete bir nida edasıyla seslenmekten öte haykırarak heyecan, endişe ve dolayısıyla hareket yaratmaya çalışmaktadır. Kocakaplan’ın (2002) da dediği gibi, İstiklâl Marşı’nı incelerken yazıldığı dönemi göz önünde bulundurmak gerekir. Düşman orduları Ankara Polatlı’ya kadar gelmiştir, vatan elden gitmek üzereydi ama Âkif’ in yüce Türk ordusuna inancı tamdır ve askeri bu yakarıyla harekete geçirmeyi amaçlamaktadır. Kahraman Türk ordusuna seslenen bu şiirin devrik yapı ile burada gösterilen beş dizenin her biri ayrı birer nidadır ve başa alınan sözcüklerin önemi bu sayede bir bir vurgulanmaktadır ki, burada da şair amacına ulaşmıştır.

Dörtlüklerin ilk kelimeleri yukarıda da belirtildiği gibi eylem belirtmektedirler. Yani ‘korkma’ harekete geç; çehreni, kaşını ‘çatma’ bu sana yakışmaz haydi gül diyerek orduya cesaret vermek istemektedir. Burada önemsenen bu eylemler, dizenin önüne alınarak öncelenmiş ve bu sayede göz önüne alınmıştır. Seslendikleri varlıkların harekete geçmesi emredilmektedir. Yoksa sonuçlar tehlike gösterecektir. Görüldüğü gibi, Âkif eylem öncelemesinden faydalanarak söz dizimsel olarak aynı yapıyı tekrarlamıştır.

‘Korkma’ ve ‘çatma’ sözcükleri aynı zamanda birer emir kipleridir. Âkif devrik üslubu daha da vurgulamak için emir kipi kullanarak eyleme geçilmesi istemektedir ve bu sayede askerinin dikkati öncelenen dilbilimsel öğeye, yani dizelerin can damarı olan iki önemli sözcüğe çekmiştir. Leech’in de (1983) ifade ettiği gibi

şairin amacı okuyucunun ya da dinleyicinin dikkatini ilk andan itibaren şiirin üzerine ve sözlerine çekmektir ve bunu Âkif devrik cümleye emir kipi taşıyan sözcükler katarak kelimelerin önemini pekişmesini sağlamıştır. Birinci dizede “Ey Türk ordusu sana emrediyorum ‘Korkma’ çünkü sen kahramansın, sen yenilmezsin, sana inanıyorum, haydi ne duruyorsun harekete geç” demektedir. İkinci dizede ise bayrağa seslenerek ona da insani vasıf yükler ve kaşlarını çatmamasını emreder çünkü sert çehre insanlara olumsuz bir hava yükler ve burada askerinin umudunu kırarak, moralsiz bırakacaktır. Bilakis, onlara gülmesini, onları neşelendirmesini ve bu sadye umutla doldurmasını emreder.

İkinci dizede ‘sönmeden’ filini başa alarak vatanın içinde hâlâ tüten bir ocak olduğuna göre orada yaşayan fertlerin vatanları uğruna savaşacaklarını ve kanlarını son damlası akıncaya kadar onu koruyacaklarını belirtir. Yedinci dizede ‘sana’ işaret zamirini yani cümlelerin nesnesini dize başına almıştır. Dikkati yine bayrağa çeker; burada bayrak kahraman Türk ordusuna naz yapmakta ve kırgınlık göstermektedir ki bunu yüce Türk halkı hak etmez ve Âkif ona böyle devam ederse onun uğruna dökülen kanların helal olmayacağını hatırlatmak ister.

Sekizinci dizede ise ‘hakkıdır’ filini dizinin başına alarak ‘Hakk’ sözcüğünü yani Allah’ın yarattığı kullarını kendisine inandıkları için başarıya yani zafere ulaştıracağını vaat ettiğini için sonunda düşman işgalinden kurtulacaklarına inanmalarını çünkü bunu hak ettiklerini vurgulamak için kullanmıştır.

Düşüncelerin Anlatım Yolu

Her iki dörtlükte edebi sanatlarla rastlarız. Bunların en önemlisi benzetme ile verilmiştir. Birinci dörtlüğün birinci dizesinde ‘sancak’ güneşe, ikinci dizesinde ‘ocak’ eve, aileye; üçüncü dizede ‘yıldız’ bayrağa benzetilmektedir. İkinci dörtlüğün birinci dizesinde ise ‘hilâl’ yine bayrağa benzetilmektedir. Âkif o kadar heyecanlı ve coşkuludur ki dizelerini konuşurmanın ötesinde duygularını resmetmiştir bize. İstiklâl Marşını anlayabilmek için onu iyi tanımak, bütün yönleri ile şahsında topladığı ve Türk milletinin bütünüyle benimsediği ‘Millî Mücadele’ ruhunu yakından hissetmek gereklidir (Kocakaplan, 2002). Türk milletinin içinde bulunduğu karanlığın uzun süreceğine inanmıyordu ve bağımsızlığına çok kısa bir sürede kavuşacağına hiç şüphesi yoktu. Son fert kalsan bile bayrağı gökyüzünden indirmeyeceksin ve ölene kadar mücadele edersen güneş bir önceki akşamın karanlığından ertesi sabaha nasıl doğarsa vatanına da tekrar doğacak demek istiyor.

Metin Doğrultusu ve Tonlaması

Yukarıda daha önce birkaç kere de ifade edildiği gibi ‘İstiklâl Marşı’ bir nida bir yakarış ile başlar. Nida heyecan, coşku ve endişe yaratan bir üslup unsurudur. Büyük Millet Meclisi, millî marş yazma yarışması düzenlemiştir ama yarışmaya katılan yüzlerce marş beğenilmemiş ve Âkif’ten Türk milletine yaraşır bir millî marş yazması istenmiştir. Daha önce belirtildiği gibi Âkif o kadar coşku, heyecan ve umut doludur ki kalemiyle heyecanını bir köprü misali Türk ordusuna ve milletine geçirmiş ve onları da coşturmakta gecikmemiştir. İstiklâl Marşı bir cesaret şiiridir, ilk dizeden başlayarak son dizeye kadar artarak devam eder ve sonunda da Türk milletini Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde zafere ulaştırır.

6. Yineleme

Millî marşlar halka hitap ettikleri için yineleme (tekrarlama) üslubu çok kullanılır. İfade kısa ve öz olmalı, Tepebaşı’nın (2004) da altını çizdiği gibi, coşku ve kahramanlık duygularını uyandıracak kelimeler seçilerek hafızalarda daha iyi kalmaları için tekrarlanmalı ve bu şekilde pekiştirilmeli. Birinci dörtlüğe baktığımızda ‘sönmez’ iki kere; ‘O’ üç kere; ‘benim’ üç kere; ‘milletimin’ iki kere tekrarlanmıştır. Bu tekrarlar sayesinde bu kelimeler adeta bir harp kazanmıştır.

7. İmlâ

Şiir sanatında imla kullanımı çok önemlidir. Özellikle, ünlem işareti şairin dizeye ne anlam yüklediğini gözler önüne serer. Dizeye vurgu koymasının yanı sıra devrik yapı ile vurgulanmış bir dizinin sonuna bir de ünlem işareti konması aşağıda görüldüğü gibi vurguyu kulaklarda çınlatır. Âkif, hilâle hem sitem hem de emir eder:

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!

İngiliz Milli Marşı

İngiliz milli marşı anonim bir eserdir; ne güfte yazarı, ne de bestekârı bilinmektedir ama marş olarak bilinen en eski marşlardan biridir. 1745’lerde ortaya çıkmıştır. Kimilerine göre İngilizlerin Fransızlara, kimilerine göre ise İspanyollara karşı kazandıkları bir zafer sonucunda bu sözler söylenmiş ve sonradan bestelenmiştir. Başka bir rivayete göre ise İskoçya Kralı Charles Edward Stuart’ın İskoç Katoliklerinden oluşan ordusuyla göz koyduğu İngiliz tahtını ele geçirmek için İngiliz Kralı II. George’a karşı yaptığı Prestonpars savaşının yenilgisinden sonra İngilizlerin söylediği zafer şarkısıdır. Resmi olarak ilk defa İngiliz Kraliyet Tiyatrosunda Kralın tiyatroya girmesi ile çalınmış ve söylenmiştir. O günden sonra gelenek haline gelmiş ve bütün tiyatrolarda söylenmeye başlanmıştır. Günümüzde Ulusal ve uluslar arası toplantılarda, kraliçenin bulunduğu ortamlarda ve milli maçlarda söylenmektedir. Daha sonraları da birçok dünya marşına örnek olmuştur.

Colles’e (1994) göre İngiliz milli marşının nasıl yazılıp bestelendiği değil, nasıl bir ortamda ulusal marş olarak kabul edildiği önemlidir. Avusturyalı Hayden’in İngiltere’ye yaptığı ziyarette ‘God Save the King’ (Tanrı Kralımızı Korusun) marşının İngiliz halkının üzerinde bıraktığı coşkudan o kadar etkilenmiş ki, Viyana’ya geri döner dönmez Avusturya milli marşını bestelemiştir (Cerulo, 1993). Cerulo’nun doğru söylediği gibi “toplumları haklı kılan ulusal simgeleri, gelenekleri ve törenleridir”.

İngiliz Milli Marşı’nın Üslûp Açısından İncelenmesi

God save our gracious Queen,	Tanrı korusun iyi yürekli Kraliçemizi,
Long live our noble Queen,	Uzun ömürler soylu Kraliçemize
God save the Queen!	Tanrı Kraliçeyi korusun!
Send her victorious	Yengin kılsın onu,
Happy and Glorious,	Mutlu ve şanlı,
Long to reign over us	Eksik etmesin başımızdan;
God save the Queen!	Tanrı Kraliçemizi korusun!

O Lord our God arise,	Ey Tanrım kalk ayağa,
Scatter her enemies	Darmadağın et düşmanlarını
And make them fall	Serilsinler toprağa;
Confound their politics	Politikalarını karıştır,
Frustrate their knavish tricks,	Hilelerini hüsrana uğrat,
On Thee our hopes we fix,	Sende bütün umudumuz,
Oh, save us all!	Tanrım, hepimizi kurtar!

Tasarı ve Plan

İngiliz Milli Marşı yedi dizeden oluşan sondan uyaklı altı kıta şeklinde yazılmış İlahi niteliği taşıyan dini bir şiirdir. Yukarıda ifade edildiği gibi bir savaş sonrası kazanılan zafer sonrasında söylenmiş sözlerden oluşur. Tınısı kimilerine göre bir Fransız İlahisini, kimilerine göre ise bir İskoç İlahisini anımsatır. Bu çalışmada sadece ilk iki kıtası incelenmektedir. Bu ilk iki kıta şiirin en etkili kıtalardır ve törenlerde genellikle bu iki kıta ya da ilk üç kıta okunmaktadır. Son kıtasının ise artık hiç okunmadığı bilinmektedir.

Kullanılan Sözcükler

İngiliz Milli Marşı da basit ve eylem dolu sözcüklerden oluşur. İlahi olduğu için Tanrıya yakarış sözcükleri ve tümceleri içermektedir. Özellikle Tanrıya hitap edilip dua edildiği için Tanrı (God) iki kıta da dört kez geçmektedir. Savaştan hemen sonra yazıldığı için şair etken ve dinleyenleri coşturan fiiller, isimler ve özellikle sıfatlar kullanmıştır. Fiiller, aşağıda altı çizili olarak görüldüğü gibi save (korusun, kurtarsın), live (yaşa), send (gönder), reign (yönet), sıfatlar ise gracious (iyi yürekli), long (uzun), victorious (yengin), happy (mutlu), glorious (şanlı) kelimelerinden oluşmaktadır.

God <u>save</u> our <u>gracious</u> Queen,	Tanrı <u>korusun</u> iyi yürekli Kraliçemizi,
<u>Long live</u> our <u>noble</u> Queen,	Uzun ömürler soylu Kraliçemize
Tanrı Kraliçeyi korusun!	God <u>save</u> the Queen!
<u>Send her victorious</u> ,	<u>Yengin</u> kılsın onu,
<u>Happy and Glorious</u> ,	<u>Mutlu ve şanlı</u> ,
Long to <u>reign</u> over us;	<u>Eksik etmesin</u> başımızdan;
God <u>save</u> the Queen!	Tanrı Kraliçemizi korusun!

Tümce Kuruluşu ve Dizeye Yerleştirilmesi

Cerulo (1993) milli marş gibi ulusal sembollerin hem halklara mesaj verdiğini hem de liderlerin ulusal kimliklerini sağlamlaştırdığını dile getirir. Bu marş aslında dini bir ilahidir ve devrik cümle şeklinde yazılmış dizelerden oluşmaktadır. Milli marşlar ve ilahiler her seviyede halka hitap ettikleri için anlaşılır olmalıdır; ifade kısa ve öz olmalıdır. Bu şiir başlangıçta sözlü olarak nesilden nesile aktarılmış ve daha sonra marş dönüşmüştür. Tümceler hem devrik yapıda hem de emir kipi ile yazılmıştır. Sözcükler öncelikle savaştan yengin çıkan askerleri ve sonra halkı etkileyip coşturmayı ve harekete geçirmeyi ister. Bu yüzden sözcükler dize başlarına alınarak öncelenir ve tümceye daha yoğun anlam katarlar. İngilizcede kurallı cümle yapısı ‘özne+yüklem+nesne’ sözdiziminden oluşurken, aşağıda altları çizili dizelerde gösterildiği gibi, etkin fiiller ve sıfatlar dizelerin başında yer almaktadır. Kurallı cümle halleri ise parantez içinde gösterilmiştir.

<u>Long</u> live our noble Queen, (Our noble Queen live long)	Soylu Kraliçemiz uzun ömürlü yaşa onu yengin,
<u>Send</u> her victorious, <u>Happy</u> and Glorious, (You send her victorious, happy and glorious)	mutlu ve şanlı kılsın,
<u>Long</u> to reign over us; (You reign over us long)	başımızdan eksik olma
<u>Scatter</u> her enemies (You scatter her enemies And <u>make</u> them fall; (You make hem fall)	Düşmanlarını darmadağın et Toprağa ser;
<u>Confound</u> their politics, (You confound their politics)	Politikalarını karıştır,
<u>Frustrate</u> their knavish tricks, (You frustrate their knavish tricks)	Hilelerini hüsrana uğrat,
Oh, <u>save</u> us all! (Oh, you <u>save</u> us all)	Tanrım, hepimizi kurtar!

Marşın ikinci dizesinde İngiliz halkı, düşmanı bozguna uğratan ve ordularının başında onlara önderlik eden krallarını yüceltmek için ona ‘Long live our noble King’ diye nida ediyor. Anglikan mezhebinden olan bu koyu dindar halk o günlerde Avrupa’daki kanlı mezhep savaşlarından dolayı İskoçyalı Katolikleri düşmanları olarak görüyordu. Zaferi onlara layık gören dini liderleri Tanrı’ya ‘God save the King’ (Tanrı Kralımızı korusun) dizesi ile koro halinde yakarıp önce sevgili krallarını koruması ve sonra da ona uzun ömür vermesi için dua ediyorlar. Günümüzde, İngiltere tahtının başında bir Kraliçe olduğu ve dünya çapında böyle bilindiği için sözü geçen dize yukarıda ‘Tanrı Kraliçemizi korusun’ diye yazılmıştır ama marşın oluşturulduğu yıllarda İngilizlerin başında bir kral olduğu için ‘Tanrı Kralımızı korusun’ diye yazılmıştı.

Vurgulanmak istenen Tanrı (God) sözcüğü dizinin başına alınmıştır çünkü Hıristiyan olan halk krallarının onları yönetmesi ve koruması için Tanrı tarafından gönderildiğine inanırlardı. Bu, Kut anlayışına dayanan bir gelenektir. Kuzey denizinde yüzyıllar boyunca Avrupa kıtasından gelen istilacıların yağma ve yıkımına uğramış korumasız olan İngiltere adasının halkı kendilerini bu saldırılara karşı korumaya çalışan liderlere adeta bir liman gibi sığınmışlardı. Onun için büyük bir inançla bağlı oldukları Tanrı’ya onları koruması ve kollaması için gönderdiği lideri zorluklardan esirgemesi için ilahi bir yakarıyla dua edip yalvarıyorlar. Tanrı onu korursa onun da halkını herhangi bir düşman saldırısında ön safta cesurca savaşarak koruyacağına inanıyorlardı. Miladi takvime göre 5. yüzyılda İngiltere adasını istila edip ele geçire Germen kabilelerinin tarihi gelişimini yazan Romalı tarihçi Tacitus *Germania* adlı eserinde Germenlerin karakterini tasvir ederken onlardan ‘lider kazanmak için, askerler liderleri için savaşır’ diye bahseder. Burada lidere duyulan büyük bir sadakat söz konusudur çünkü putperest olan bu insanlar liderlerini bir ilah gibi görüyorlarmış.

Düşüncelerin Anlatım Yolu

Bu marşta her iki kıta çok yalın ve sade bir dille yazılmıştır. Bir dua olduğu için anonim şair halk adına dilek ve isteklerini Tanrı’ya bir yakarış şeklinde basit sözcüklerle dile getiriyor. İlk kıtada kendi iyilikleri için seçilmiş bir kul olan kralın ‘afiyette’, ‘başarılı’, ‘mutlu’, ‘şanlı’ ve ‘uzun süreli’ olması için dilekte bulunuyor. İkinci kıtada düşmanları mağlup etmesi için zıt dileklerde bulunuyor.

Metin Doğrultusu ve Tonlaması

Yukarıda birçok kez ifade edildiği gibi bu marş bir ilahiden oluşan bir nidadır. İngiliz halkı o günden bu güne kadar anonim şairin dileklerini bir koro halinde coşkun bir şekilde dile getirmeye devam ediyorlar. Birinci kıta güzel ve iyilik yüklü dileklerle doluyken ikinci kıta katı ve sert beddualardan oluşuyor. ‘Düşmanlarımı dar-madağın’ etmesi, ‘politikalarını karıştırması’ ve ‘stratejilerini bozması’ için Tanrı’ya hararetle haykırıyorlar.

Yineleme

Şair bu şiirde yinelemelerden çok yararlanmış. İlk kıtada ‘God’ (Tanrı) sözcüğü dört kez tekrarlanmış. Tanrıyla konuşuyor edasında olduğu için ona hitap ederken onun adını yineliyor de yineliyor ve ondan medet umduğunu vurguluyor. ‘Long live our noble Queen’ ve ‘Long to reign over us’ dizelerinde ‘long’ (uzun) sıfatını iki kez yinelerken biliyor ki Tanrı krala ne kadar uzun ömür verirse, o da halkını o kadar uzun süre koruyabilecektir. Aynı kıtada bir başka tekrar unsuru ise 5 tane farklı sıfatın ard arda tekrarlanmasıdır. Bunlar çok sev-dikleri ve güven duydukları kralları hakkında bilgi veren pekiştirici sözcüklerdir: ‘iyi yürekli’ (gracious), ‘soylu’ (noble), ‘muzaffer’ (victorious), ‘mutlu’ (happy), ‘şanlı’ (glorious). Şair 2. dizede ‘uzun’ (long) ve ‘soylu’ (noble), 5. dizede ‘mutlu’ (happy) ve ‘şanlı’ (glorious) sıfatlarını çifter çifter kullanılarak kralı daha da yüceltiyor. Bir kelime var ki o da ilk kıtada dört kez tekrarlanıyor ve ikinci etkin vurguyu alıyor. O da hüküm-darlarının sanı olan ‘King’ veya burada olduğu gibi aşağıdaki dizelerde görülen ‘Queen’ kelimesidir. Bilindiği gibi, şair önem katmak istediği öğeyi ya dizinin en başına, ya da en sonuna koyar ve daha da vurgulamak için sürekli tekrarlar. Burada İngilizlerin kral/krالیçelerine ne kadar değer verdiklerini ve sadakat gösterdiklerini bir kez daha tanık oluyoruz.

God save our gracious Queen,
Long live our noble Queen,
God save the Queen!
God save the Queen!

İmlâ

Bu şiirde “God save the Queen!” dizesine baktığımızda yukarıda bahsettiğimiz vurguların yanı sıra özel-likle ‘Queen’ sözcüğünün bir de ünlem işareti ile biraz daha da pekiştirildiğini bariz bir şekilde görebiliyoruz. Dize sanki şaha kalkmış bir at gibi kendini öne çıkarıyor. Bu dizeyi ilk defa söyleyen askerlerin haykırışlarının dalga dalga yayılıp günümüze kadar gelmesine, sevgili Tanrı ve krallarına duydukları bağlılığın ne kadar kuv-vetli olduğuna burada betimlenen sözcüklerden bir kez daha anlıyoruz.

Sonuç

Hem doğu hem de batı edebiyatlarında kendisini çok iyi yetiştiren Âkif’in üslûp konusunda çok titiz olduğu bilinmektedir. Bu çalışmayla bir kez daha yukarıda adı geçen bütün üslûp tekniklerini aynı anda aynı kelimelere yüklemiş olması kaleminin ne kadar güçlü olduğunu ve kısa zamanda, az sözle olabildiğince arı ve çeşitli anlamlar içeren şeyler söyleme başarısına tanık oluyoruz. Dize başlarında kullandığı fiillerle adeta kükrüyor, haykırıyor, emrediyor, ordunun ve askerinin vicdanını harekete geçirmek istiyor ve nitekim kazanılan istiklâl harbiyle de bunu kanıtlıyor! İstiklâl harbinin kazanılmasında en büyük etkiyi oluşturan millî ruhu uyan-dırıyor. ‘Endişe’ çoğu zaman asil bir histir ve insanları miskinlikten kurtarıp harekete geçirir (Canım ve Çalık, 1995). Orduya bu endişe hissini aktararak Kahraman Türk ordusu elini çabuk tutup harekete geçmezsen vatan elden gidecektir demek istiyor. Bayrağa, sancağa, hilâle insanî vasıflar yükleyerek onlarla konuşuyor, onlara yakarıyor, haykırıyor, onları ne kadar önemseydiğini gösteriyor. İngiliz Milli Marşında ise devrik ve sürekli tek-rarlanan dizeler adeta asker ayaklarının rap rap sesleri ile kulaklarda çınlıyor, “Tanrının desteği ve kralımızın cesareti ile biz yenginiz, kimseden korkmayız” diyor ve diğer dünya marşlarına örnek teşkil ediyor. İngiliz Milli Marşı’nın bir dua olma niteliği tanrıya yapılan göndermelerle açıkça vurgulanıyor. Milli marşların tempo ve sözlerini inceleyen Cerulo (1993) ‘God save the Queen!’ nidasının eşi bulunmayan emsalsiz bir saygı ilahisi olduğu dile getirir. Tanrıdan istenilen onları koruması için özel seçip gönderdiği uğruna ölebilecekleri, sevip saydıkları kral/krالیçenin uzun ve onurlu yaşaması, zaferler kazanması, toplumu yönetmesi ve düşmanlara cesurca karşı koymasındır. Bayrak ve milli marşların politik modernleşme sürecinde sembolik sözdizimsel etkileri üzerine çalışma yapan Cerulo (1993) Türk Milli Marşı’nın Ekvator Milli Marşı’ndan sonra en çok sembol kul-lanan en süslü marş olduğu sonucuna varmıştır. İngiliz Marşı ise, en sade ve en az sembol taşıyan marş olarak seçilmiş ve modernleşme sürecinde sadelik ön plana alındığı için az ve öz sözle çok şey ifade eden bir marş olarak değerlendirilmiştir. Birer bağımsızlık mesajı niteliğinde olan ulusal marşlar ulusların kurulmalarından bugüne kadar ulusların bağlılık ve vatanperverlik duygularını yüceltirler.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (1986). *Edebiyatta üslûp ve problemleri*. Ankara: Akçağ Basım Yayın.
- Canavan, J. P. (1983). *Effective English: A guide for writing*. California: Dickenson Publishing Company.
- Canım, R., & Çalık, E. (1995). *Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı*. İstanbul Yedi İklim.
- Çerulo, K. A. (1993, June). Symbols and the world system: National anthems and flags. *Sociological Forum*. 8 (2). Retrieved November 16, 2008 10:21. Springer Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/684637>.
- Colles, H., C. (1914, Oct.) National Anthems: Their birth and parentage. *The Musical Times*, 55 (860). Published by: Musical Times Publications Ltd. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/911030> Retrieved November 16, 2008 10:30.
- Çelik, Y. (ed.) (2002). *Sanat ve Edebiyatta temel kavramlar*. İstanbul Nehir Yayınları.
- Düzdağ, E. M. (2004). *Mehmet Âkif Ersoy*. İstanbul Promat Basım Yayın.
- Gür, A. (1998). *Muhteva yönüyle İstiklâl Marşı*. *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 12. 207-215.
- Karaalioğlu, S. K. (1980). *Edebiyat Sanatı*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Kocakaplan, İ. (2002). *İstiklâl Marşımız ve Mehmet Âkif Ersoy*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.
- Leech, G. (1969). *Linguistic guide to English poetry*. Harlow, Essex ; New York: Longman.
- Öncül, N. İngiliz Büyükelçiliği Kütüphanesinden verilen fotokopi metinden 'ün çevirisidir.S: http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/İngiliz_Milli_Marşı
- Özçelik, M. (2005). *Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı*. İstanbul: Lamure.
- Özgül, İ. (1996). *Müzik eğitimi ve öğretimi*. Kastamonu: Ayvatoğlu Ofset.
- Özünlü, Ü. (1997). *Edebiyatta dil kullanımları*. Ankara: Doruk Yayımcılık.
- Tepebaşılı, F. (2004). *Ulusal marşlar ve kimlikler: edebiyat bilimi açısından notlar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tepebaşılı, F. (2005). *Edebiyat yazıları*. Ankara: Hece Yayınları.
- Uzuner, B. (2001, Aralık 25). Ulusal marşlara saygı tokatla sağlanmaz. *Sabah Gazetesi*.
- Wellek, R., & Warren. (1983). *Edebiyat biliminin temelleri* (A. E. Uysal, Çev.). (Theory of literature). Ankara : Kültür ve Turizm Bakanlığı.

MEHMET ÂKİF ERSOY’UN ŞİİRLERİNDE HASBİHÂL ÜSLÛBU

Necati TONGA*

*Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince,
Günler şu heyûlâyı da er geç silecektir.
Rahmetle anılmak, ebediyet budur amma,
Sessiz yaşadım, kim beni, nerden bilecektir?”
Mehmet Âkif Ersoy*

Giriş

Mehmet Âkif Ersoy, edebiyat tarihimizde üzerinde en çok tartışılan, araştırma yapılan şahsiyetlerden biridir. Hiç şüphe yok ki Mehmet Âkif, son dönem edebiyatımızın Türk okuru tarafından en sevilen şairi, Safahât da en fazla okunan şiir kitabıdır. Bu durumun oluşmasında Âkif’in örnek ahlâkı ile birlikte şiirlerindeki samimiyet de etkili olmuştur. Âkif, Türk edebiyatında yaşadığı gibi yazan, yazdığı gibi yaşayan ender şahsiyetlerdendir.

“İstiklâl Marşı’nı yazan, son derece sağlam gözlemleri ile yerli hayatın izlerini şiire taşıyan, milli edebiyatın bizim kabul etmediği aruz veznini sokakta konuşulan Türkçeyle birleştirerek ona âdeta milli bir kimlik kazandıran şair, Safahât’ta toplanan şiirlerinde bizi biz yapan değerleri dile getirmiştir.”¹

Edebiyata sosyal bir fonksiyon yükleyen Mehmet Âkif, realist bir şair olarak karşımıza çıkar. Şair, şiirlerindeki samimiyeti “Bir yığın söz ki, samîmiyeti ancak hüneri” mısraıyla, şiirlerinin gerçekle bağlantısını ise “sözüm odun olsun gerçek olsun tek.” mısraıyla özetlemiştir.

Mehmet Âkif’in şiirlerinin dikkat çeken özelliklerinden biri de şiirlerindeki hasbihâl üslubudur. Bu üslûp, onun şiirlerine samimiyet ve gerçekçilik katmıştır. Biz bildirimizde Âkif’in şiirlerindeki karşılıklı konuşma üslûbunu değerlendirmeye çalışacağız.

Mehmet Âkif Ersoy’un Şiirlerinde Hasbihâl Üslûbu

*“Müstakbeli almayıp hayâle
Gel biz dalalım bu hasbihâle!
Edvar-ı hayât perde perde...
Allah bilir ne var ilerde.”*

1 Argunşah, Prof. Dr.Hülya, “Milli Edebiyat”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay., 2.Bas., Ank., 2005, s.219-220

Mehmet Âkif, şiiirlerinde tahkiye unsurlarını sıkça kullanan bir şairdir ve o Türk edebiyatında manzum hikâye adı verilen türün en önemli temsilcisi kabul edilmektedir. Âkif'in şiiirlerindeki hasbihâl üslubunu değerlendirmeden önce manzum hikâyenin ne olduğunu ve özelliklerini belirlemek gerekir: Manzum hikâye, hikâye ile nazmın birleştiği noktada oluşan bir edebî türdür. Tahkiyenin aslı unsurları olan *vak'a örgüsü*, *zaman* ve *mekân* bir bütün hâlinde içerisinde barındıran, belirli bir *şahıs kadrosu* ve *anlatıcısı* bulunan, fakat nesir formunda değil de manzum bir şekilde kaleme alınan eserlere "*manzum hikâye*" denir.

Fazıl Gökçek, manzum hikâyenin Türk edebiyatındaki gelişimi ile ilgili şu bilgileri vermiştir: "Manzum hikâyenin Türk edebiyatında XI. yüzyıla kadar uzanan köklü bir geleneği vardır. Bu türün bilinen ilk örneği olan Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig adlı eserinden başlayarak Tanzimat devriyle birlikte edebiyatımızda görülen büyük yeniliklere kadar manzum hikâyenin yegâne formu olan mesnevî tarzında birçok tahkiyevî eser verilmiştir. Yine mesnevî tarzında yazılmış olan surnameler ve şehrengizler de bazı özellikleri bakımından modern hikâyenin klâsik edebiyatımızdaki karşılıkları olarak değerlendirilmektedir. Bu türün son örneğinin İzzet Molla'nın Mihnetkeşan'ı olduğu kabul edilmektedir.

Tanzimat döneminde-eskiyi devam ettiren şairlerin eserleri dikkate alınmazsa- Batılı modern tarzdaki şiiirler içerisinde Şinasi'nin bazı kasideleri ve mizahî manzumeleri tahkiyevî bir üslûba sahip olmakla birlikte, günlük hayat sahnelerinin ve ferdî hassasiyetlerin manzum hikâye üslûbu içerisinde anlatımı Servet-i Fünun devrinde başlamıştır diyebiliriz. Özellikle Tefik Fikret'in ve Ali Ekrem'in bu tarz şiiirlerinin Mehmet Âkif'in geliştirip genişlettiği manzum hikâye tarzının ilk örnekleri olduğunu kabul etmek gerekir."²

Servet-i Fünun döneminde yoğun bir şekilde görülmeye başlayan manzum hikâyenin edebiyatımızdaki yetkin örneklerini Mehmet Âkif yazmıştır. Fazıl Gökçek, Âkif'ten önce yazılan Tefik Fikret'in ve Ali Ekrem'in manzum hikâyelerini, (Mehmet Âkif'in manzum hikâyelerine kıyasla) hacim bakımından daha dar ve daha çok ferdî hassasiyetlerin ürünleri olarak değerlendirmiştir.

Manzum hikâye, hem hikâyenin hem de şiiirin özelliklerini taşıyan melez bir edebî türdür. Şiire ait *vezin*, *kâfiye* gibi unsurlarla tahkiyeye ait *vak'a*, *zaman*, *mekân*, *şahıslar kadrosu*, *anlatıcı* gibi unsurlar manzum hikâyede bir bütün hâlinde karşımıza çıkar.

Manzum hikâyenin özelliklerinden biri de genel olarak vak'a örgüsünün hasbihâl üslubu³ ile ortaya konulmasıdır. Manzum hikâyede işlenen olay, çoğunlukla hasbihâllerle geliştirilir ve manzumdeki karşılıklı konuşmalar vak'a örgüsünün oluşmasına hizmet eder. Bu ön bilgilerden sonra Mehmet Âkif'in şiiirlerindeki hasbihâl üslubunu inceleyelim: Şiir kitabını "*hayatın yüzleri, safhaları*" anlamında Safahât şeklinde isimlendiren Mehmet Âkif'in manzum hikâyelerinin kaynağı, genel olarak sosyal hayat ve gerçeklerdir. Safahât'ta hayatın her kesitinden insanlar, çeşitli meseleleri ile gerçekçi bir bakış açısıyla karşımıza çıkar.

Prof. Dr. Bilge Ercilasun, Âkif'in şiiirinin tematik zenginliğini şöyle değerlendirmiştir: "II. Meşrutiyet devrinin en renkli simâlarından biri olan Âkif, bu devri bütün teferruatıyla eserine aksettiren nâdir şahsiyetlerdendir. Onun şiiirlerinde; herhangi bir tiyatro, bir romanda rastlayacağımız meselelerden çok daha fazlasını buluruz. Âkif, yaşadığı devirden aldığı bu zengin malzemeyi, sanatıyla da süsleyerek orijinal bir hâle koyar. Safahat, pek çok meseleyle, fikir ve duyguyla, teklif ve çarelerle doludur."⁴

Âkif, sosyal hayatta gördüğü aksaklıkları şiiirine mevzu yapmış, özellikle Safahat'ın ilk kitabında bu mevzuları canlı hayat tabloları hâlinde işlemiştir. Şair, özellikle manzum hikâyelerini topladığı birinci kitapta, kullanılan türe paralel olarak karşılıklı konuşma üslûbundan sıklıkla faydalanmıştır.

Birinci Kitabın ilk şiiiri olan "*Fatih Câmiî*"nde Mehmet Âkif'in kendi hayatından bir sahne ile karşılaşırız. Şair, Fatih Camii'nin uzunca bir tasvirinden sonra, sekiz yaşında başından geçen bir hatırasını nakleder. Şiirin bu bölümünde Âkif, babasının kardeşiyle kendisini uslu durmak şartıyla camiye götürüşünü anlatır. Şiirdeki konuşma da babasının şaire ve kardeşine öğütleriyle sınırlıdır:

"*Sekiz yaşında kadardım. Babam gelir: "Bu gece,
Sizinle câmie gitsek çocuklar erkence.
Giderseniz gelin amma namazda uslu durun;
Meramınız yaramazlıksa işte ev, oturun!"*

2 Gökçek, Fazıl, *Mehmet Âkif'in Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İst., 2005, s.286-287

3 Hasbihâl kelimesi, "*karşılıklı konuşma, sohbet, musahabe, muhâvere*" gibi anlamlara gelmektedir. Hasbihâl üslûbu, anlatma esasına bağlı *mesnevî*, *destan*, *halk hikâyesi*, *şehrengiz*, *fıkra*, *masal*... gibi geleneksel edebî tür ve formlardaki karşılıklı konuşmalarda (türün/formun yapısı gereği) karşımıza çıkar. Bu üslûp, şiiir geleneğimizde de yaygın olarak görülür. Divan şiiirinde, "*dedim-dedi*" redifli gazellerin var olduğu bilinmektedir. Aynı şekilde Halk şiiirinde (özellikle koşma ve semailerde) âşık ve sevgilinin yine "*dedim-dedi*" ifadesine bağlı olarak karşılıklı söyleştikleri hasbihâl üslûbuyla söylenmiş şiiirler vardır.

4 Ercilasun, Prof. Dr. Bilge, *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 1*, Akçağ Yay., Ank., 1997, s.61

Deyip alırdı beraber benimle kardeşimi.”⁵

Birinci kitabın ikinci şiiri “*Hasta*”da, şair yine şâhit olduğu bir olayı manzum bir formda hikâyeleştirmiştir. Şair, şiirin adının altına yazdığı “*Vak’a Halkalı Ziraat Mektebi’nde geçmişti.*” cümlesi ile bu yaşanmışlığı belirtmiştir. Şiirdeki hasta çocuk, şairin Halkalı Ziraat Mektebi’nden öğrencisidir. Ahmet adlı kimsesiz bu çocuk, İstanbul’un rutubetli havasında verem olmuştur. Güney vilayetlerinin birinden gelen Ahmet’in verem olduğuna okulda kimse inanmaz, çocuğun vehme kapıldığı düşünülür. Doktorların aylarca inanmadığı bu hastalık ilerler ve Ahmet sonunda ölür.⁶

Yakın dostu Mithat Cemal’e yazarken ağladığını belirttiği bu manzum hikâyede Âkif, şiirine bir muhavere ile başlar:

“—*Bence, doktor, onu siz bir soyarak dinleyiniz;
Hastalık çünkü değil öyle ehemmiyetsiz.
Sâde bir nezle-i sadriyye mi illet? Nerde!
Çocuğun hâli fenâlaştı şu son günlerde.*”(S., s.11)

Şiirin bu ilk dört mısraında, bir ilgisizliğe işaret edilmekte ve eleştiri göze çarpmaktadır. Hasta kimsesiz bir çocuk, önemsiz görülen ve incelenmeyen, önemsiz görülükçe ilerleyen bir hastalıktır anlatılan. Hastane odası dekoru içerisinde doktor, hasta çocuk, okul müdürü ve çevresindekilerin karşılıklı konuşmaları ile manzum hikâyede hasbihâl üslubu belirgin bir şekilde devam eder.

Tanzimat’tan itibaren edebiyatımızda yaygın bir şekilde karşımıza çıkan verem motifi, bu şiirle birlikte ilk defa gerçekçi bir boyut kazanmıştır. Örneğin Tevfik Fikret de Âkif’ten on iki yıl önce yazdığı *Hasta Çocuk* adlı şiirinde veremli bir çocuğu anlatır ama Fikret’in hasta çocuğu Âkif’ininki gibi gerçekçi değildir. Bunda şüphesiz Âkif’in yaşadığı bir olayı anlatmasının ve şiirdeki hasbihâllerin gerçekle bağıntısının etkisi olmuştur.

Safahat’ın ilk kitabındaki dramatik ve gerçekçi insan manzaraları “*Küfe*” şiiri ile devam eder. Şair, bu şiirinde babasından kalan eski bir küfe ile annesini ve kardeşini geçindirmek zorunda kalan Hasan’ın hikâyesini anlatır.

Ben anlatımı ile kaleme alınan Küfe’de olay, İstanbul’un ihmal edilmiş bir mahallesinin tasviri ile başlar. Bu mekân, sokaklarında yüzme bilinmeden, bir elde kandil bir elde iskandil olmadan gezilemeyen bir mahalledir. Sabah saatlerinde evden çıkan şairin, ayağına sokakta bir küfe takılır. Şiirde on üç yaşında bir çocuğun anlatıcının gözü önünde gelip yerdeki küfeyi tekmelemesi ile vak’aya giriş yapılır.

Küfe’de ele alınan vak’ayı, bu şiirde de yine karşılıklı konuşmalardan çözümleriz. Anlatıcı, Hasan ve çocuğun annesi arasındaki muhavereleden Hasan’ın babasının yeni öldüğünü, Hasan’ın tekmelediği küfe ile kardeşine ve annesine bakmak zorunda kaldığını fakat çocuğun arzusunun yaşitları gibi okumak olduğunu öğreniriz:

“—*Benim babam senin altında öldü, sen hâlâ
Kurumla yat sokağın ortasında böyle daha!
O anda karşiki evden bir orta yaşlı kadın
Görüldü:
—Oh benim oğlum, gel etme kırma sakın!
Ne istedin küfeden, yavrum? Ağzı yok, dili yok,
Baban sekiz sene kullandı... Hem de derdi ki: “Çok
Uğurlu bir küfedir, kalmadım hemen yüksüz...”
Baban gidince demek kaldı âdetâ öksüz!
Onunla besliyeceksin ananla kardeşini,
Bebek misin daha öğrenmedin mi sen işini?”
Dedim ki ben de:
—Ayol dinle annenin sözünü!
Fakat çocuk bana haykırdı ekşitip yüzünü:
—Sakallı, yok mu işin? Git cehennem ol şuradan!
Ne dırlanıp duruyorsun sabahleyin oradan?
Benim içim yanıyor: dağ kadar babam gitti...”(S., s.24-25)*

5 Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahât*, İnkılâp ve Aka Kitabevi Yayınları, (Haz: Ömer Rıza Doğrul), 14.Bas., İst., 1981, s.8(Çalışmamızda Safahat’tan örnek verilen parçalarda bu baskıdan faydalanılmış, eser adı S harfiyle belirtilmiş, ardından sayfa numarası verilmeyle yetinilmiştir.)

6 Kuntay, Mithat Cemal, *Mehmet Âkif*, LM Yay., 5.Bas., İst., 2007, s.78-80

Şair, birkaç öğüt verdikten sonra çocuğun derdine çare olamayacağını anlar ve yapacak işlerinin var olduğunu belirterek çocuğun ve annesinin yanından ayrılır. Şiirin ikinci bölümde yanında bir çocukla gezintiye çıkan anlatıcı, Hasan'la yine sokakta karşılaşır. Bu sefer, Hasan şiirin birinci bölümüne göre daha sefil bir durumda tasvir edilir. Tam o anda Mekteb-i Rüştîye'den çıkan bir yığın öğrenciyle Hasan'ın durumunu karşılaştırır ve bu durumu şair kaderin bir cezası olarak nitelendirir. Şiirin ikinci bölümünde bir konuşmaya rastlanmaz.

Safahat'ın bir diğer manzum hikâyesi "Hasır"dır. Bu şiirde şair, bir gezinti sırasında attar bir dostunun yanına uğrar. Attar dükkânındaki müşterilerin konuşmaları ile vak'aya zemin hazırlanır. Müşterilerle attar arasındaki bu diyaloglar, âdeta hayatın gerçekçi akisleridir:

"Biraz müsâhabeden sonra söktü müşteriler:
— Ver ordan on paralık zencefil, çöroğtu, biber.
Geçenki beş para borcumla on beş etmedi mi?
— Silik bir yirmilik almam...
— Uzatma gör işimi!
— Oğul, çabuk... Bana tiryak... Okunmuş olmalı ha!
Bizim çocuk adı batsın yilancık olmuş...
— Ya?
— Sübek kadar yüzü hütdağı kesildi!
— Vah vah vah!
— Hanım, geçer, nefes ettir...
— Geçer mi? İnşallah.
— Bi yirmilik paket amma sabahki tozdu bütün...
— Ayol hep içtiğimiz toz... Bozuldu eski tütün!
— Efendi amca, saktız ver... Biraz da balmumu kes.
— Kızım parayla olur ha! Peşinci herkes." (S., s.32)

Yukarıdaki diyaloglarda halkın konuşma dili, halkın yaşantısı gerçekçi bir bakış açısıyla birebir şiire yansımıştır. Hasır şiirinde bu diyaloglardan sonra, attar dükkânına giren bir diğer müşterinin konuşması yer alır. Bu müşteri, hayırsever bir kişidir ve mahallesinde beş aydır yatalak bir hasta kadının öldüğünü, cenazesini sarmak için hasır almak istediğini söyler. Bu olay, şairin hayat ve ölüm karşısında derin düşüncelere dalmasına sebep olur. Şiir hayatın sorgulandığı "hayat nâmına ya Rab, nedir bu devr-i azâb?" mısralarıyla biter.

"Meyhane" şiirinde de anlatıcı yine bir gezinti esnasında karşılaştığını belirttiği dönemin sefil bir meyhanesine bizi konuk eder. Şiirdeki karşılıklı konuşmalar, meyhanenin isli atmosferini ve şahısların kişiliğini yansıtacak şekildedir:

"—Kuzum Dimitri, bu akşam biraz ziyâdece ver...
—Ziyâde, anladık amma ya içtiğin şişeler?
—Çizersin...
—Öyle mi? Lâkin silinmiyor çetele!
Bakın tavan tebeşirden görünmez oldu...
—Hele!
—Bizim peşin paramız... Almadın mı dün kuruşu?
—Ayol tükendi mezem... Bari koy biraz turşu.
Arattı kendini ustan... Dinince dinlensin!
—Hasan be, sen de nasıl nazlı nazlı söylersin!
Nedir o türkü... Aman başka yok mu? ... Hah, şöyle!
—Ömer ne nazlanıyorsun? Biraz da sen söyle.
—Nevâzil olmuşum, Ahmed, bırak sesim yok hiç...
—Sesin mi yok? Açılır şimdi: Bir imam suyu iç!" (S., s.40)

Kahramanlar arasındaki bu ve benzeri konuşmalar, şiirin kişilerini tanımamızı sağlamıştır. Şiirin ilerleyen kısmında şahıs kadrosu daha da zenginleşir. İhtiyar bir adamla bir kadın da Meyhane şiirinin şahıslar kadrosuna dâhil olur. Böylece "Meyhane" şiiri, karşılıklı konuşma üslûbuyla zenginleştirilmiş bir tiyatro havası kazanır.

Aşağıdaki parçada kocası içki müptelası bir kadının serzenişleri duyulmaktadır:

“—Demek taşınmalı artık çoluk çocuk buraya!
Ayol, nedir bu senin yaptığın? Utan azıcık...
Anan da, ben de, yumurcakların da aç kaldık!
Ne iş, ne güç, gece gündüz içip zıbar sâde;
Sakin düşünme çocuklar acep ne yer evde?”(S., s.41)

Mehmet Âkif, “Bayram” şiirinde Fatih’teki bir bayram yerindeki insan manzaralarını gündelik konuşmalarla canlandırmıştır:

“—Muhallebim ne de kaymak!
—Şifâlıdır mâcun!
—Simid mi istedin ağa?
—Yokmuş onluğum dursun.”(S., s.51)

Fatih Camii ve Hasta şiirlerinde kendi hayatından kesitler sunan Mehmet Âkif, Selma adlı şiirinde de dört yaşında ölen yeğenini anlatır. Bu şiirde de Âkif, annesiyle ve kız kardeşiyle yaptığı hasbihâllere yer vermiştir.

Safahât’ta Akif’in kendi hayatından izler taşıyan bir diğer şiiri “Seyfi Baba”dır. Şair, Seyfi Baba şiirinde yakından tanıdığı Dülger Hasan Baba’yı anlatmıştır. Fevziye Abdullah Tansel, bu şiirle ilgili olarak şu tespitleri yapar: “Mehmet Âkif’e, mevzûunu hayatından aldığı en güzel hikâyelerinden birini ilham eden Dülger Hasan Dede’dir; hatta Âkif, çok sevdiği bu ahbâbıyla daha sık görüşebilmek için, Sarıgül’deki evini bırakarak, onun bulunduğu semte, Yüksekaldırım’ın ötesindeki Yayla semtine taşınmıştır. Âkif’in de en çok sevdiği bu şiirinde, Seyfi Baba adı ile yaşatılan, işte bu Dülger Hasan Dede’dir.”⁷

Seyfi Baba şiiri de Akif’in çoğu manzum hikâyesinde olduğu gibi bir karşılıklı konuşma ile başlar:

“Geçen akşam eve geldim. Dediler:
—Seyfi Baba
Hastalanmış, yatıyormuş
—Nesi varmış acaba?
—Bilmeyiz, oğlu haber verdi geçerken bu sabah.
—Keşki ben evde olaydım... Esef ettim, vah vah!
Bir fener yok mu, verin... Nerde sopam? Kız çabuk ol!
Gecikirsem kalırım beklemeyin... Zira yol
Hem uzun, hem de bataktır...
—Daha âlâ kalınız
Teyzeniz geldi, bu akşam, değiliz biz yalnız.”(S., s.68)

Bu konuşmalardan sonra Âkif, karanlık ve kaldırımları paramparça olmuş sokaklardan sağ elinde sopa, sol elinde fener ile Seyfi Baba’yı ziyarete koşar. Dostunun ziyaretine sevinen Seyfi Baba, biraz kendine gelir. İlerleyen mısralarda iki dostun hasbihâli başlar:

“—Nerde kaldın? Beni hiç yoklamadın evlâdım!
Haklısın, bende kabâhat ki haber yollamadım.
Bilirim çoktur işin, sonra bizim yol pek uzun
Hele dinlen azıcık, anlaşılın yorgunsun.
(...)
—Şimdi anlat bakalım, neydi senin hastalığın?
Nezle oldun sanırım, çünkü bu kış pek salgın.
—Mehmet Ağa’nın evi akmış. Onu aktarmak için

Dama çıktım, soğuk aldım, oluyor on beş gün.
Ne işin var kiremitlerde a sersem! desene!
İhtiyarlık mı nedir, şaşkınım oğlum bu sene.
Hadi aktarmıyayım... Kim getirir ekmeğimi?

7 Tansel, Fevziye Abdullah, *Mehmet Âkif Hayâtı ve Eserleri*, İrfan Yay., 2.Bas., İst., 1973, s.36 Âkif’in Seyfi Baba şiirine ilham olan Dülger Hasan Baba adlı ile ilgili Mithat Cemal Kuntay da şu bilgileri vermiştir: “İstanbul’un Yüksek Kaldırım’ının ilerisinde, Odabaşı semtinden ötede ‘Yayla’ derler bir mahalle var. Hasan Baba’nın evi orada. Hasan Baba dülger; oğlu Abdullah da hem pehlivanlara kısıbet yapar, hem güreşir. Akif kendi de pehlivan olduğu için Abdullah’ı sonra da babasını tanıyınca seviyor; bu sefer de bunların hicranına katlanamıyor. Vakti Sarıgül’deki evinden onların Yayla’daki evlerine haftada tam üç defa gidiyor ama üç defa az! Çünkü bunlar Rumelili! Ve bu baba oğul Rumeli şivesiyle görüşürlerken Akif dünyanın en bahtiyar insanı.(...) Ve bakıyoruz, Sarıgül’deki ev günün birinde perdesiz. Akif artık Dülger Hasan Baba’nın komşusudur, Yayla’da camiin karşısındaki evi kirala-
dı.” Kuntay, Mithat Cemal, age., s.61

Oturup kör gibi, nâmerde el açmak iyi mi?

Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası:

Dostunun yüz karası; düşmanın maskarası.”(S., s.70-71)

Âkif, karşılıklı konuşmalarla kurguladığı bu manzum hikâyesinde de fakirliği ele almıştır. Sabah uyan-
dığında Seyfi Baba’ya para bırakmak için kesesini karıştırırsa da mühründen başka bir şey bulamaz. Şiirini kendi
kendisiyle giriştiği iç konuşmaların neticesinde şu acı mısra ile sonlandırır: “*Ya hamiyetsiz olaydım, ya param
olsa idi!*”

Şair, yakın dostu Mithat Cemal’e ithaf ettiği “*İstibdad*” adlı şiirinde de hasbihâl üslubundan faydalan-
mıştır. Şiirin ilk bölümünde istibdad idaresi eleştirilmiş, ikinci kısımda ise istibdad yıllarında cereyan eden
bir olay anlatılmıştır. Bir jurnal neticesinde tüm mahallelinin gözleri önünde yaka paşa götürülen bir adam ve
onun peşinden feryatlar koparan bir kadındır anlatılan. Kocasını götüren askerlere ve paşaya yalvaran kadın,
konuşmaları kâr etmeyince ilenir:

“-Sürüm sürüm sürünün tez zamanda alçaklar!

Ya sen zebâni kıyâfetli, gulyabâni paşa!

İlâhi yumru başın bir geleydi sivri taş!

Yılan başlı şebek, bir bakın şunun gözüne!

Kazık boyundan utan... Tû! Herif, senin yüzüne!”(S., s.90)

İkinci Meşrutiyet’in ilanını anlatan “*Hürriyet*” adlı manzum hikâyesinde özgürlük ortamındaki çocuk
konuşmalarına yer veren Mehmet Âkif, “*Bebek Yahut Hakk-ı Karar*” adlı manzum hikâyesinde de çocuk-
ların dünyasına yönelir. Bu sefer anlattığı kendi çocuklarıdır. Şair, “*Bebek Yahut Hakk-ı Karar*” adlı şiirinde
kızlarının, beş yaşındaki Feride’yle yedi yaşındaki Cemile’nin, bebek oyunlarını ve onlarla giriştiği hasbihâli
anlatmıştır. Bu şiirde, çocuk konuşma tarzının aruz veznine tatbikinin en güzel örneklerini buluruz⁸:

“Alıp Ferîde hazin bir niyâz tavrı hemen:

—Bebeğni ver, acıcık oynayım, kuzum abla!

Demez mi? Kız ne diyor?... Gâliba:

—İnâyet ola!

Verir miyim sana ben hiç bebeğmi, yağma mı var?”(S., s.149)

Konusunu İslâm tarihinden alan “*Kocakarı ile Ömer*” adlı manzum hikâyede de karşılıklı konuşma üslubu
görülür. Bu şiirde anlatıcı, sahabe Abbas’tır. Manzum hikâyedeki olay, Sahabe Abbas’ın Hz. Ömer ile yaptık-
ları bir gezintide gerçekleşir. Hz. Ömer ile ihtiyar bir kadın arasında gerçekleşen diyalog, manzum hikâyedeki
vak’ayı anlamamızı sağlar. Halifelerin adaleti, fakirlerle nasıl ilgilendikleri dile getirilerek yaşanan zaman
için geçmişten olumlu bir örnek verilir. Konusunu yine İslâm tarihinden alan bir diğer hikâye olan “*Dirvas*”ta
da Emeviler devrinde Dirvas adlı bir çocuğun dönemin sultanı Hişâm karşısındaki belâgatli konuşmalarını
duyarız.

Şairin meşhur manzum hikâyelerinden biri de “*Mahalle Kahvesi*”dir. Mahalle Kahvesi, şiir tekniği ve tema
bakımından Meyhane şiirine benzer. Âkif, bu şiirinde Osmanlı aile hayatını bir ur gibi yok eden mekânlardan
birini ele alır: Mahalle kahvesi. Şiirin başında mahalle kahvesi (meyhaneler gibi) isli-pis atmosferi ile işsiz ve
tembel insanların doldurduğu, aile hayatının çöküşüne sebep olan bir mekân olarak tasvir edilir.

Mahalle Kahvesi’ndeki karşılıklı konuşmalar, ele alınan konuya ve işlenen mekâna paralel olarak devrin
kahvehanelerini yansıtabilecektir. Meyhane şiirinde olduğu gibi bu şiirde de külhanbeyi konuşmalar, argo
ve bayağı kahvehane söyleşmeleri canlı bir şekilde karşımıza çıkar.

Mahalle Kahvesi’nden alınan şu bölümde Âkif’in ne kadar kuvvetli bir gözlemci olduğuna şahit oluruz:

“—Asıldı bey koz’a!

—Besbelli, bak sırttı aval;

—Bacak elinde mi?

—Kır, Hamdi sen de dağlıyı al.

—Ulan! Kapakta imiş dağlı... Hay köpoğlu köpek!

—Köpoğlu kendine benzer, uzun kulaklı eşek!

—Sekizli, onlu, ne çektinse ver de oryayı tut.

—Halim, ne uğraşıyorsun bu çıkmaz işte: kaput!

—Çihâr ü yek mi o taş?

—Hiç sıkılma öldü dü-şüş!

8 Tansel, Fevziye Abdullah, age., s.35-36

–Elimde yok mu diyor? Çek babam!
 –Aman şeş-beş!
 –Hemen de buldu be? Gelsin hesaplayıp durma!
 –Bi parti yendi ya akşam, dikiz gelin kuruma!
 –Dü-beşle bağıyorum
 –Yağma yok!
 –Elindeki ne?
 –Se-yek.
 –Aman durun öyleyse: penç ü yek, domine!
 –Mızıkçı dendi mi, sensin diyor, bakın ağalar:
 Kırık mı söyleyin Allah için şu cânım zar?
 –Kırık!
 –Değil!
 –Alimallah kırık!
 –Değil billâh!
 –Yeminsiz oynıyamaz ki, ah çocuklar ah!”(S., s.122)

Şairin “Köse İmam” adlı manzum hikâyesi de kendi hayatından izler taşır. “Mehmet Âkif’in babası Tahir Efendi’nin talebelerinden Ali Şevki Hoca’nın şahsiyeti, Köse İmam adına bürünerek ve bu ismi verdiği manzumesinde hikâyeleştirilmiştir.”⁹ Mehmet Âkif’in en uzun manzumelerinden biri olan Köse İmam’da dağılmak üzere olan bir aile örneğiyle aile, evlilik, boşanma gibi kavramlar üzerine şairin düşüncelerini buluruz.

“Köse İmam” şiirinde şair, (Seyfi Baba’da olduğu gibi) bir dostunu ziyarete gider. Bu ziyaret esnasında kapı çalınır ve kocasından dayak yemiş bir kadın içeriye girer. Kadının dayak yemesinin sebebi, kocasının başka biriyle daha evlenmesine razı olmamasıdır. Bu manzum hikâyede de hasbihâl üslûbu bütün canlılığıyla ve tabîliğiyle karşımıza çıkar.

Aşağıdaki konuşmalarda kalbi kırık, gözü yaşlı bir kadının ruh hâli dile gelmiştir:

–Girsene, hemşîre hanım!
 –Varmayın üstüme!
 –Nen var a kuzum; anlıyalım?...
 –Ne kafam kaldı dayaktan, ne gözüüm, hep şişti;
 Karşı koysaydım eğer mutlak işim bitmişti.
 Ağladım, ‘merhamet ey, yapma!...’ dedim, kim dinler
 Boşamakmış beni düinden beri efkârı meğer.
 Üç çocuk annesi, emzikli kadın tek başına,
 Koca berhâneyi silsin de, süpürsün de sana,
 Yine sen bilmeyerek zâlim onun kıymetini,
 Dene biçarede, kalkıp kolunun kuvvetini!”(S., s.126-127)

Köse İmam, kadından olayı dinledikten sonra kocasını çağırır, onunla konuşur ve çeşitli nasihatler verecek karı-kocayı barıştırır.

Mehmet Âkif, “Ahiret Yolu” adlı manzum hikâyesinde bir cenazenin evden alınıp mezarlığa götürüşünü anlatır. Ahiret Yolu’nda öncelikle imamla cemaat arasındaki konuşma aktarılır. Helallik isteyen imama cemaat, “helal olsun!” nidalarıyla karşılık verir ve sonrasında ölenin yakınlarının duyguları, ağıt yakar tarzda aktarılmıştır:

–Bıraktın öyle mi, en sonra kardeşim, bizi sen?
 –Yıkıldı dostlar evim, barkım... Âh gitti kocam...
 –Dayım melek gibi insandı; ben nasıl yanmam.
 –Tamam otuz senedir komşuyuz da bir kerre,
 Kızıp da ‘ey!’ demiş inan değildi, hemşîre!
 –Zavallı Remziye! Boynun büküldü evlâdım...
 –Babam ne oldu?
 –Baban... Öldü.
 –Etme Ayşe Hanım,
 Bu söylenir mi ya? Hicrân olur zavallı kıza...
 –Ayol, şu öksüzü bir parçacık avutsanız...
 Açın da cumbayı etrafa baksın ağlamasın...”(S., s.136-137)

9 Tansel, Fevziye Abdullah, age., s.37-38

Mehmet Âkif'in şiirlerinde karşımıza çıkan hasbihâl üslûbu yalnızca Safahât'ın ilk kitabındaki manzum hikâyelerle sınırlı kalmaz. Safahât'ın diğer kitaplarında da hasbihâl üslûbu görülür.

Safahât'ın ikinci kitabı *Süleymaniye Kürsüsü*'ndedir ve kitapla aynı adı taşıyan tek şiirden oluşur. Şiir, şairin kendi ağzından Galata Köprüsü'nden Süleymaniye'ye kadar yürüyüşünü anlatan beyitlerle başlar. Şiirin ilerleyen bölümlerinde Âkif, Abdürreşit İbrahim Efendi'yi konuşturur ve onun ağzından İslâm dünyasının tenkidini yapar. Şiir, bir dua ile biter. "*Süleymaniye Kürsüsünde adlı eserde de şair, anlatıcının zaman zaman okuyucuya seslenmesiyle karşılıklı konuşma tekniğine yaklaşan bir üslûp oluşturmaya çalışmıştır, fakat buna rağmen esere tek bir bakış açısı hakimdir.*"¹⁰

Fatih Kürsüsü'nde adını taşıyan Safahât'ın dördüncü kitabı, ele alınan temalar ve şiirin kuruluşu bakımından ikinci kitaba benzer. Şiirin ilk bölümünde Galata Köprüsü'nden Fatih'e doğru yürüyen iki arkadaşa, şiir boyunca çeşitli meseleler üzerine sohbet ederler. *İki Arkadaş Fatih Yolunda* adlı bu şiir, baştan sona toplum meseleleri üzerine girilen hasbihâllerden oluşur.

"*Akif'in şiir sanatındaki felsefesini aksettiren 'Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek.' mısraını, Galata Köprüsü'nden Fatih'e kadar yürüyen bu iki arkadaştan birinin söylediği dikkate alınrsa, biri şairi, diğeri de bir arkadaşını temsil etmektedir.*"¹¹ Şiirin ikinci bölümü, *Süleymaniye Kürsüsü*'nde olduğu gibi vaizin kürsüden söyledikleri ile devam eder ve duayla biter.

Safahât'ın beşinci kitabı *Hatıralar* adını taşır ve şairin Birinci Dünya Savaşı sırasında yaptığı gezilerin deki intibalarını içerir. Hatıralar kitabının özellikle "*Berlin Hatıraları*" adlı şiirinde hasbihâl üslubu belirgin bir şekilde görülür:

— *Biletçi mösyö, tren kaçta kalkacak acaba?*
— *Ayağımı ezdin adam... Patlıyor musun ne zorun?*
— *Vurursam ağzına!*
— *Yahu! Gürültünüz ne? Durun!*
— *Yavaş be!*
— *Çüş be! Gözün kör mü?*
— *Pardon!*
— *İllâllah!*

Nasıl ki çıktı şu 'pardon' eşeklik oldu mubah!" (S., s.331)

Bu şiirde Almanya ile Türkiye'yi karşılaştıran Mehmet Âkif, ülkemizdeki yanlış batılılaşma anlayışını tenkit eder. Şairin Safahât'ta aynı manzume içerisinde, karşılıklı konuşmalara ve işlenen mevzua bağlı olarak zaman zaman vezni değiştirdiği, bu durumun da eseri yeknesaklıktan kurtardığı görülmektedir.

Safahât'ın altıncı kitabı *Âsım*, baştan sona muhaverelerle örülmüş manzum bir hikâyedir. Hoca-zâde, Köse İmam, Âsım ve Emin arasındaki karşılıklı konuşmalarda vak'a Birinci Dünya Savaşı sırasında Hoca-zâde'nin Sarıgözel'deki evinde geçer. Bu uzun manzum hikâyede *Hoca-zâde* Mehmet Âkif'i, *Köse İmam* Âkif'in babasının talebelerinden Ali Şevki Hoca'yı, *Âsım* Ali Şevki Hoca'nın oğlunu, *Emin* ise Mehmet Âkif'in oğlunu temsil eder. *Âsım*'ın hemen hemen tamamı Hoca-zâde ile Köse İmam arasında geçen hasbihâllerden oluşur.

Âsım'ın ilk bölümünden alınan aşağıdaki parçada Köse İmam ile Hoca-zâde'nin karşılaşmaları ve sohbe girişleri anlatılmaktadır:

— *Vay hocam! Vay gözümün nûru efendim, buyurun*
Hangi rüzgârdır atan sizleri?.. Lûtfen oturun!
Mütehassirdik efendim, ne inâyet! Ne kerem!
Öpmedik affediniz...
— *Çok yaşa... Lâkin... Veremem.*
— *Bütün İstanbul'un ağzında gezen elleriniz,*
Bize nâz etmese olmaz mı, efendim? Veriniz.
— *Döktüğün dillere bittim, seni çok sözlü seni!*
Ayda, âlemde olsun aramazsın Köse'ni.
Bu herif öldü mü, sağ kaldı mı, derler de, ayol,
Baba dostuysam eğer kalkıp ararlar bir yol.
Yoksa yaşlanmaya görsün, adamın hâli yaman!
Ne fenâ günlere kaldık, aman Allah'ım aman!
'Nesl-i hâzır' denilen şey pek acâip bir şey:

10 Gökçek, Fazıl, age., s.294

11 Okay, Prof. Dr. Orhan, *Mehmet Âkif Ersoy maddesi, Büyük Türk Klâsikleri*, Ötüken Yay., C.10, İst., 2004, s.348

—*Amma takdir ediyorsun, canım ilkin adamı...*
Bir selâm ver bakalım, böyle selâmsızdan mı?
—*Selâmün aleyküm*

—*Aleyküm selâm...*”(S., s.365)

Diyaloglarda Köse İmam *bedbin*, Hocaşâde ise ümitli bir kişi olarak karşımıza çıkar. Âsım ve Emin’in zaman zaman araya girdikleri, Hocaşâde ve Köse İmam arasındaki muhaverelere dâhil oldukları görülür.

Sonuç

“(Mehmet Âkif’in) emeli kendi olmaktır: Şahsiyet!... Ve şahsiyetini bir taraftan yapmaya çalışıyordu, bir taraftan da bozmamaya... Yapmak için ilk ve son vasıtası ‘üslûp’tu; birinin dediği gibi Musâ Peygamber’den Flaubert’e kadar bütün muharrirlerin yapmak istedikleri üslûp.”

Mithat Cemal Kuntay

“Kelimelerle oluşturulan orijinal bir kompozisyon olan”¹² edebî eserin aslî unsurlarından birisi üslûptur. Yazar/şair, ele aldığı konuyu işleyiş tarzı ile sosyal hayattaki tematik açılımların darlığına rağmen, edebî eserini orijinal bir hâle getirebilir. Bu sebeple edebî eserde neyin anlatıldığından ziyade, nasıl anlatıldığı daha önemlidir.

Eserini kurgularken geliştirdiği anlatım tarzları ve sunuş biçimleri, yazarın aynı/benzer konuyu ele alan diğer edebiyatçılardan farklılığını ortaya koyması bakımından önemlidir. Üslûp, bir anlamda yazarın imzasıdır. Yazar, eserini kurgularken şahsî tercihine göre; tavır koymacı, alay edici, ironik, eleştirici, tahlil edici, öğretici, telkin edici yahut objektif... bir tutum geliştirebilir.

Vak’anın veya konunun takdiminde her yazar kendi tercihlerine göre çeşitli tekniklere başvurabilir. Yazarın anlatım tarzı, bakış açısı, kelime seçiş tarzı, kelimelerin sıklığı, kelime ve cümleler arasındaki bağlam, eserde kullanılan edebî sanatlar... bir yazarın üslûbunu belirleyen belli başlı unsurlardır.

Biz bu çalışmamızda Mehmet Âkif’in şiirlerindeki hasbihâl üslubunu değerlendirmeye çalıştık.

Edebiyata sosyal fayda prensibiyle yaklaşan ve Safahât’ında bir romanda, bir tiyatrodan bulabileceğimizden daha fazla meseleyi işleyen Mehmet Âkif, yaşadığı dönemde toplumun sesi olmuştur. Âkif’in şiirinin iki önemli özelliği vardır: *samimiyet ve gerçekçilik*. Safahât’ta halka fildişî kulesinden değil, bizzat halkın içinden bakan, toplum meseleleri karşısında çile çeken bir şairin gerçekçi gözlemlerini ve samimi duygularını buluruz.

Şair, Safahât’ta realist bir bakış açısıyla yaşadığı dönemin panoramasını çizmiştir. Safahât’ın çok zengin bir şahıs kadrosu vardır. Sırtındaki küfesiyle ailesini geçindirmek zorunda olan Hasan, bakımsızlık ve ihmâl yüzünden ölen hasta bir çocuk, meyhane köşesinde kocasına serzenişlerde bulunan gözü yaşlı bir kadın, mahal- le kahvesinin yahut meyhanelerin isli ortamında hayatlarını çürüten insanlar, bayram yerindeki mesut insanlar, yemişi bir ihtiyar, bebeğini kardeşiyle paylaşmak istemeyen kız çocuğu ve daha pek çok insan Âkif’in şiirlerinde canlı tablolar hâlinde karşımıza çıkar.

Âkif’in şiirlerindeki samimiyetin ve gerçekçiliğin oluşmasında şairin kullandığı dilin ve üslûbunun da büyük etkisi vardır. “Servet-i Fünun edebiyatının doğurduğu sun’î, soğuk, çetrefil ve bunaltıcı bir dilden yeni edebiyatımızın, sıcak, gerçek, öz ve bizden olan Türkçesine geçiş işinde büyük bir yeri bulunan Mehmet Âkif, eserleriyle en temiz ve en tabii Türkçenin güzel örneklerini vermiştir. Mahallede, sokakta, evlerde konuşulan Türkçeyi, bütün özelliği, kıvraklığı ve zenginliğiyle ilk defa şiirimize getiren, büyük bir kudretle en geniş şekilde kullanan odur.”¹³

“Hasbihâl”¹⁴ adlı iki, “Müşâhabe”¹⁵ adlı bir şiiri bulunan Mehmet Âkif, Safahât’taki manzum hikâyelerinde kahramanlar arasındaki karşılıklı konuşmalarla vak’ayı ortaya koymuş, geliştirmiş yahut bitirmiştir. Safahât’ın bütününe sinen bu üslûp, manzumelere hareket ve kıvraklık kazandırmıştır.

Deyimler, atasözleri ve ünlemler kullanılan üslûbun yansıması olarak Safahât’ta geniş bir şekilde yer bulur. Mehmet Âkif’in şiirlerinde halkın konuşma tarzı; argodan küfre, duadan bedduaya, kızgınlıktan isyana, sitemden sohbe değişen tonlarda tabii bir şekilde karşımıza çıkar.

Safahât’ın okunması zevkli bir metin hâline gelmesinde, Âkif’in samimiyetinin ve işlediği insan manzaralarının canlılığının yanında, eserin büyük bir bölümünde karşımıza çıkan bu hasbihâl üslûbu etkili olmuştur.

12 Önal, Mehmet, *En Uzun Asrın Hikâyesi Yeni Türk Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım I*, Akçağ Yay., Ank., 1999, s.37

13 Timurtaş, Faruk Kadri, *Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz*, Akçağ Yay., 2.Bas., Ank., 2006, s.51

14 Bu şiirlerden biri Safahât’a alınmış, diğeri alınmamıştır. Bkz: Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahât*, Haz: Ertuğrul Düzdağ, Çağrı Yay., İst., 2006, s.45-48; s.550-555

15 Bu şiir için bkz: Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahât*, Haz: Ertuğrul Düzdağ, s.548-550

Kaynakça

- Argunşah, Prof. Dr. Hülya(2005), “Milli Edebiyat”, Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yay., 2.Bas., Ank.
- Ercilasun, Prof. Dr. Bilge(1997), Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 1, Akçağ Yay., Ank.
- Ersoy, Mehmet Âkif(1981), Safahât, İnkılâp ve Aka Kitabevi Yayınları, (Haz: Ömer Rıza Doğrul), 14.Bas., İst.
- Ersoy, Mehmet Âkif(2006), Safahât, (Haz: Ertuğrul Düzdağ), Çağrı Yay., İst.
- Gökçek, Fazıl(2005), Mehmet Akif’in Şiir Dünyası, Dergâh Yayınları, İst.
- Kuntay, Mithat Cemal(2007), Mehmet Akif, LM Yay., 5.Bas., İst.
- Okay, Prof. Dr. Orhan(2004), Mehmet Âkif Ersoy maddesi, Büyük Türk Klâsikleri, Ötüken Yay., C.10, İst.
- Önal, Mehmet(1999), En Uzun Asrın Hikâyesi Yeni Türk Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım 1, Akçağ Yay., Ank.,
- Önal, Mehmet(2006), “Yeni Yüzyılın Işığında Mehmet Âkif Ersoy 1873–1936”, Bilim ve Aklın Aydın-
lığında Eğitim, S.73, Mart.
- Tansel, Fevziye Abdullah(1973), Mehmet Âkif Hayâtı ve Eserleri, İrfan Yay.,2.Bas., İst.
- Timurtaş, Faruk Kadri(2006), Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz, Akçağ Yay., 2.Bas., Ank.

SÜLEYMANİYE KÜRSÜSÜNDE’N DÜNYA GÖRÜŞÜ ve VARLIK TASARIMI OLARAK YANSIYAN UYGARLIK ANLAYIŞI

Nesrin TAĞIZADE KARACA*

“Akif, hiçbir şey yazmamış olsaydı da bize yalnız İstiklâl Marşı’nı verseydi, yalnız bu eseriyle kendisini edebiyat tarihimizde ebedileştirmiş olurdu.”

Cemil Sena Ongun

“Akif’in hayatı da büyük bir şiidir.”

Hüseyin Cahit Yalçın

1908 sonrası Türk edebiyatının önde gelen simalarından, edebiyat ve fikir tarihimizde çok önemli bir yeri olan Mehmet Akif’i (1873-1936) şair, fikir adamı, idealist ve aynı zamanda müstesna bir seciye ve ahlak sahibi olarak ele almak gerekir. Mehmet Akif Ersoy *Safahat*’nda Türk tarihinin ve toplumunun en sancılı yılları olan 1908-1923 arasının sosyal ve siyasal panoramasını safhalar halinde verirken, aynı zamanda kendi neslinin kültür-medeniyet çatışmasını sergilemiştir. Millî Mücadele yıllarında halkı uyandırmak için yaptığı faaliyetlerle ülke geleceğinin aydınlık bir iklime taşınması yolunda fikirler öne sürmüş, ülkesinin maddî-mânevî problemleri üzerinde kafa yormuş ve bunlara çağının çok ilerisinde çözümler üretmiştir.

Akif, içinde bulunduğu coğrafyanın ve Türk-İslâm tarihinin bir aydını olarak ömrü boyunca çizgisini koruyarak sürdürmüştür. Akif’in fikirlerinin tutarlı olmasının temelinde kendisinin hem pozitif bilimlerde hem de dinî ilimlerde çok iyi bir eğitim almış olması, köklü tarihin maddî-mânevî dinamiklerini iyi bilmesi ve çağını iyi tanıması yatmaktadır. Bu özellikler onun şiirlerini çok iyi beslediği gibi fikirlerinin de tutarlı olmasını sağlamıştır.

Sanatını inancının emrine veren Akif, fikirlerini, dertlerini, ümitlerini, heyecanlarını yedi ayrı kitaptan oluşan *Safahat*’ta toplamıştır. Onun hülyalarının, ideallerinin ve ülkesine dair hedeflerinin kaynağı İslâm’dır. Şiirini, ait olduğu toplumu daha ilerilere götürmek için vasıta yapmış olan Mehmet Akif, bunu yaparken sanattından taviz vermediği gibi sığ bir propaganda batağına da saplanmamıştır. O’nun en çok görüş bildirdiği konulardan biri ilim olmuş; şiir, Akif’in ikliminde çok önemli ifade imkânlarına kavuşmuş, her yönüyle hayatın içine sokulmuş ve işlenmiştir.

Safahat şairi olarak bilinen Akif’in bu temel eseri yedi kitaptan oluşur. Birinci kitap olan 1911 tarihli *Safahat*’ta, Osmanlı toplumunun meşrutiyet yıllarındaki durumu anlatılır. Kırk dört bölümden oluşan bu ilk kitap, eserin tamamını sezdirecek mahiyette bir teşrih masasıdır. Akif’i İstanbul’un kenar mahallelerinde, esnaf arasında, meyhanede, mahalle kahvesinde, aile içinde, camide, mezarlıkta, dilenciler, çocuklar, ihtiyarlar arasında görürüz. Akif’in savunduğu değerler ve sosyal meseleler karşısındaki tavrını yansıttığı bu şiirlerde kuvvetli bir realizmle, lirik bir hassasiyeti birleştirmiştir. *Süleymaniye Kürsüsünde* isimli Sebülü’r-reşad Kütüphanesi’nin ilk kitabı olarak yayınlanan 1912 tarihli ikinci kitapta, ağırlıklı olarak Osmanlı aydınlarının halkla ilişkisi dile getirilir. Yapı bakımından giriş, gelişme ve sonuç bölümleri olan bir tahkiyeli eser görünümündedir (Doğan

2004, 31) *Süleymaniye Kürsüsünde*'de, anlatıcı durumunda olan Türkistanlı bir vaiz, Türk ve islam dünyasını dolaşıp İstanbul'a gelmiştir. Türk dünyasını iyi tanıyan ve islami değerleri iyi bilen vaiz Abdürreşid İbrahim Efendi (1857-1944) islamın asli kaynaklarından uzaklaşmış olduğunu söyleyerek cemiyetin ve devletin çöküşünü buna bağlar. Üçüncü Safahat 1913 tarihli *Hakkın Sesleri*'nde Kur'andan bazı ayetlerin serbest bir yorumunu yapmayı tecrübe eden Akif'in seçtiği ayetlerin hemen hepsi, sosyal meselelere hüküm getirir, günün siyasal ve toplumsal olaylarının yorumuna ışık tutarlar. 1914 tarihli ve *Fatih Kürsüsünde*, yeni kuşaklara çalışma ve mücadele ruhu kazandırmak isteyen düşünceler yer alır. Mithat Cemal'e (Kuntay) ithaf edilen, uzun bir tek manzumeden ibaret bu dördüncü *Safahat*'ta Mehmet Akif yine bir vaizin ağzından konuşur.

Burada sık sık tekrar ettiği söz, 'ayakta kalmanın tek şartı çalışmaktır' vurgusu yapan; "*Bekayı hak tanıyan, sa'yi bir vazife bilir; / Çalış çalış ki, beka sa'y olursa hak edilir*" beyitidir. (Ersoy 1977, 253-263) Yeni kuşaklara mücadele ve çalışma ruhu kazandırmak isteyen düşüncelerle Akif, şarkı uyuduğu derin uykudan uyandırmak, miskinlikten kurtarmak için, hem islam medeniyetinden, hem batı medeniyetinden örnekler gösterir. 1917 tarihli *Hatıralar* bölümünde, I. Dünya Savaşı sırasında yazılmış şiirler bulunur. Her birinin başına bir hadis konulan bu şiirlerde 'islam birliği' ülküsü vurgulanır. Bazı şiirler yine bir kısım ayetlerin tefsiri mahiyetindedir. Akif'in bir vesileyle gittiği Almanya seyahatinin intibaları olan "Berlin Hatıraları" da bu kitaptadır ve Mehmet Akif burada, kendine has esprilerle Berlin'i kendi şehirlerimizle mukayese eder. 1924 tarihli altıncı Safahat *Asım*, uzun bir manzum hikayedir ve Akif burada Köse imam ile Hocazade arasında geçen tatlı bir sohbet içinde, I.Dünya Savaşı günlerinden tablolar çizerek, bir çok sosyal yaramızın anatomisini çıkarır. Asım, Köse İmam'ın oğludur ve Akif'in idealize ettiği bir tiptir. İsim olarak sadece altıncı Safahatta geçen Asım, gerçekte onun bütün kitabına hakim bir karakterdir. Asım, bir idealdir ve geleceğin tasarımı onun üzerinden yapılır. Çünkü Asım; Türklüğün, islamın, çağın ve insanlığın kurtuluşunun simgesidir. 1933 tarihli bölüm olan *Gölgeler*'de ise dinsel konulu şiirler ve dörtlükler yer alır.

Prof. Mehmet Kaplan, Akif ve Safahat'ın içerik ve kompozisyonu için "... *Türk edebiyatında onun kadar içinde yaşadığı devri bütün teferruatı ile gören ve gösteren başka bir şair yoktur. Safahat, adeta, muayyen bir nokta-i nazardan tasvir edilen bir manzum romana benzer: Sokak, ev, kulübe, saray, meyhane, cami, köy, şehir, fakir, zengin, dindar, dinsiz, cılız, pehlivan, korkak, kahraman, halk, yüksek tabaka, münevver, cahil, yerli, yabancı, Avrupa, Asya, ticaret, siyaset, harp, sulh, şehircilik, köycülük, mazi, halihazır, hayal, hakikat, hemen hemen her şey Akif'in duyuş ve görüş sahnesine girer ve o bunları yalnız şiirin değil, edebiyatın bütün ifade vasıtalarıyla anlatır: Tasvirler yapar, portreler çizer, hikayeler söyler, fıkralar anlatır, konuşmalara başvurur, vaaz eder. Komik, trajik, öğretici, hamasi, lirik, hakimane her edayı, her tonu kullanır. Bu suretle Akif, şiirin hududunu nesir kadar, edebiyat kadar genişletir; hatta edebiyatı da aşar, onu hayatın ta kendisi yapar. (...) Akif'in esas konusu dünya ve cemiyettir. Onun için din, insanları nizama sokan ve yükselten bir kuvvettir. Akif, müslümanlığa sadece bir ahiret dini gözüyle bakmıyor, onun dünyayı da düzelterebileceğine iman ediyordu... Akif'e göre, insanları kötülestiren ihtiraslardır. İhtirasları tanzim eden kuvvetler -din bunların başında geliyordu- ortadan kalktı mı, fertler de, cemiyetler de hayvanlık seviyesine düşerler."* değerlendirmesi, eseri ve sahibini en veciz şekilde tanımlar. (Kaplan 1975, 166)

Süleymaniye Kürsüsünde, 1018 mısradan oluşan tek bir şiirdir. Elimizdeki 11. baskılı *Safahat*'ın 153-188 sayfalarını ihtiva eden bu bütün şiiri Mehmet Akif, 'kardeşim' dediği arkadaşı Fatin Hoca'ya (Fatin Gökmen) ithaf etmiştir. 161 sayfalık birinci baskısı Sebülürreşat Kütüphanesi'nin ilk kitabı olarak 1914 yılında İstanbul'da yapılmıştır. Dipnotunda, eserin aslında bulunmayan ve ancak 1950'den sonra yapılan üçüncü baskısından itibaren konulduğu belirtilen yirmi üç ara başlıkla, bu kütle şiire bir hareketlilik ve takip kolaylığı sağlanmıştır, denilebilir. Bu ara başlıklar sırasıyla; *Köprüden Geçiş, Yenicamii, Süleymaniye, Süleymaniye'yi Ziyaret, Mabedin İçinde, İbadet ve Dua, Vaiz, Vaiz Kürsüde, İstanbul, Rusya'da, Matbaa, Avrupa'da Tahsil, Türkistan'a Hareket, Çin ve Mançurya'da, Japonlar, Hindistan, Kanun-i Esasi, İstanbul Hülyası, Bir Müslüman Düşmanı, İstanbul'a Dönüş, Terakki, Din, Terakki Sırrı, Dua* adlarını taşırlar.

İlk 170 mısralık kısım 'Giriş' mahiyetinde olup, burada Akif'in dikkati ve eleştirel gözlemleri İstanbul sokaklarına yöneliktir. Dar sokaklardan sonra geniş İstanbul mekanı; Galata Köprüsü, Yeni Camii ve Süleymaniye Camii'ne giden güzergahla yer alır. Köprüden başlayarak yolda görülenler anlatılırken, Süleymaniye'nin mimari özellikleri, iç ve dış yapısı, orada kılınan namaz bölümler halinde çeşitli duygular eşliğinde anlatılır. Namazın ardından vaaz vardır ve kürsüdeki vaiz şiir boyunca konuşarak Akif'in duyuş ve düşüncelerinin aktarılığını yapar. Bu vaiz, muhayyel bir karakter değil, Akif'in de büyük hayranlık duyduğu Rusya Türklerinden gezgin düşünür Abdürreşid İbrahim Efendi isimli bir zattır.¹ Abdürreşid İbrahim Rusya, Hindistan, Japonya

1 Abdürreşid İbrahim Efendi'nin kim olduğundan ve kısa biyografisinden söz edersek: 1850 yılında Sibirya'da Tobolsk vilayeti'nin Tara kaza merkezinde doğmuştur. Babası Tara'nın eski Özbek ailelerinden birime mensup olan İbrahim Ahund'un oğlu Ömer Efendi'dir. 20 yaşına kadar Kaşgar'da medrese tahsili yapmış, Kırgız saharlarında dolaşarak tedris ve irşad hizmetlerinde bulunmuştur. 1877'de eğitimi tamamlamak üzere İstanbul'a gelmiş, daha sonra Mekke ve Medine'ye gitmiş, Mekke'de Şeyh Şamil

gibi ülkelerle ilgili düşüncelerini, müslüman toplulukların durumlarına yönelik gözlem ve yorumlarını işler. Düşüncelerini soyut ifadelerle değil, islam coğrafyasında görülen hayat tezahürleriyle yapar. Buralarda yaşayan toplumların sorunlarının, kaderlerinin ve çıkış yollarının ortak olduğunu, Türkiye'nin öncülüğünde birlikte hareket etmeleri görüşü dile getirilir.

Safahat'e bir değerler bütünü olan camilerden, "Fatih Camii" ile başlayan Mehmet Akif, aynı adlı ilk kitabının bu ilk manzumesinde, dinin süreklilik ve görülmeyen aleme yönelik vasıflarını izahla, manevi değerlerimize seslenerek camiinin kişiliğinde mabedi manevileştirir. (Ersoy 1977, 74).Aslında, camileri bol olan İstanbul'da yetişmiş ve yaşamış olan Mehmet Akif, ".. *camilerin maneviyatından* (Sultan Selim, Kazasker Feyzullah Efendi, Yenicamii, Süleymaniye, Şehzade, Fatih camileri..) feyz almış bir kişiliktir. (Kuntay 1986, 220) *Süleymaniye Kürsüsünde* şiirinde son derece objektif tahlillerle duygu ve düşünce dünyasını sergilemeyi, temel paradigması olan eski ile yeninin karşılaştırılması ekseninde sürdüren Akif'in şiirinin iki ucunda din ve bilim iki önemli tema durumundadır.

Girişte; mevcut durum karşısında hayallere yönelirken, gerçeğin acısına yapılan vurgu, Süleymaniye Camii önünde estetik zevke dönüşür ve Akif, din ile bilim arasında bir sentez ortaya koyarak, muhteşem Camii'nin Allah'a yükselişini parlak dönemlerin medreselerine yani bilime bağlı olarak değerlendirir. Osmanlı-Türk estetiğinin zirve eserlerinden Süleymaniye, zevk, mimari ve hendesenin yani bilimsel yetkinliğin bir sentezi olarak ortaya çıkmıştır. Matematiksel düşünce ve dini birleştiren mısralar içinde: "*Sanki Mevlâ, mütefekkir, kocaman bir beyni, / Açıvermiş bize, göstermek için her yerini.*" söyleyişi ana fikir değerindedir. Mimari ihtişamın aydınlığında hem İslam ülkelerinde hem de özellikle, Müslümanlığın merkezi gibi görünen İstanbul'daki trajik-komik durum sergilenirken, akış içinde dış dünyadan, iç âleme geçilerek ışıklar içindeki camiide kürsüdeki vaize odaklanan cemaatin tasviriyle beraber, vaizin etkileyici portresi ortaya konur. Bu isim, belirtildiği gibi Abdürreşid İbrahim'dir ve onun kişiliği, düşünceleri ve hayat hikayesine paralel bir akışla sürdürülür. "*Bana siz alem-i islamı sorun, söyleyeyim, / Çünkü hiçbir yeri yok gezmediğim, görmediğim. / .. / Hepsinin halini mazisini tetkik ettim.*" (Ersoy 1977, 162) diye başlayan vaizin, İslam dünyasının sosyal problemleri karşısındaki duruşunun yanında olan Mehmet Akif, söyleminde bu sosyal analizleri, tespit ve değerlendirmeleri sergilerken kendi duygu ve düşüncelerine göre ele alıp irdelemektedir. Şiir, yapısı ve sistematik ilerleyişi bakımından da rasyonel ve planlı bir seyir takip eder. Bir topluluğa seslenen, cemaate yönelen yapısıyla hitabet özellikleri ağır basmakta olup; kuvvetli tasvirler, açıklamalar, sarsıcı eleştiri ve yorumlar için zıt unsurlardan oldukça yararlanılmıştır. Söyleyişte üslubun tonu baştan sona değişerek, açık, sade, doğrudan düşüncelere yönelik ve nesre mahsus bir yapı yer almaktadır.

Camileri dini telkinlerin yeri olmaktan çıkartarak, dünya meselerinin ve toplumsal problemlerin sergilediği, müslamanları uyandırabilecek şuur ortamları olarak gören ve gösteren Mehmet Akif, 'vaiz' kişiliğini de; karşısındaki topluluğa yol gösteren, aydınlatan, bu misyonu yaparken zaman zaman sertleşen bir kişilik, bir fikir ve düşünce adamı olarak belirler. Kürsüdeki gerçek vaiz olan Abdürreşid İbrahim, İstanbul'da bulunduğu sıralarda tanıştığı ve yakınlık kurduğu Mehmet Akif'e; "*Ah, Akif! Ne yapayım ki, senin kalpleri tutuşturan şiirlerine can verecek yaşta değilim. Yirmi sene evvel bunları yazmış olaydın, kimbilir, bunlar bana daha ne büyük kuvvet vermiş olacaktı. Bütün Asya'yı, Afrika'yı gezdim, dolaştım; senin gibi bir şair görmedim..*" demiştir.

ile görüşmüştür. Bu tanışma ve görüşme Abdürreşid İbrahim'i çok etkilemiş, İslam ve meseleler konusunda yönlendirici olmuştur. Yirminci yüzyıl başlarında Sibiry'a'dan bir heyetle tekrar İstanbul'a geldiğinde Ahmet Mithat, Muallim Naci, Cemaleddin Efgani gibi seçkin isimlerle görüşmüş, eğitim konularında incelemelerde bulunmuş, düşüncelerini 'İslam Mekteplerinin Tedris ve Talim Programları' başlıklı Basiret gazetesinde kaleme aldığı bir yazıyla açıklamıştır.. Sibiry'a'ya döndükten sonra hizmetlerine devam eden Abdürreşid İbrahim, Ufa'daki 'Umum Rusya Müslümanları Merkez Teşkilatı' mütaka reisliğine daha sonra merkez azalığı ve umumi reis vekilliği görevlerine getirilmiştir. 'Liva-ül Hamd' adlı risaleleri İstanbul'da basılıp gizlice Rusya'ya sokulmuş, onun teşvikleriyle yetmiş bin Müslüman Türkiye'ye hicret etmiş ancak bu siyasi bir mesele yapılarak göçmenlerin bir kısmı geri dönmüştür. 1895'te Rusya'dan uzaklaşıp İstanbul'a gelmeye mecbur bırakılmış ve o sıralarda 'Çulpan Yıldızı' adlı eserini yayınlamıştır. Bir süre sonra 'Rus Otonomist-Federalist' partisinde, Rusya Türklerini temsil etme görevini üzerine alan Abdürreşid İbrahim, Petersburg'da çıkarmış olduğu 'Ülfet' ve 'Tilmiz' adlı gazetelerle Rusya Türkleri arasında önemli etkiler uyandırmıştır. 1907'de gazetelerinin kapatılması ve faaliyetlerinin durdurulması üzerine İslam memleketlerini dolaşarak Japonya'ya kadar gitmiş, gözlem ve incelemelerini Kazan'da çıkan 'Beyanü'l Hak' gazetesine göndererek yayınlamış, bu tetkikleri 1908'de Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte İstanbul matbuatına yönlendirmiştir. Japonya'da geniş temaslarda bulunan A.İbrahim, 'Asya-ğı Kay'ın (Büyük Asya Cemiyeti) kurulmasına önderlik etmiş, kitleler halinde Müslüman olan Japonlara yol göstermiş, ilk Müslümanlardan Ömer Yamaaka ile birlikte İstanbul'a gelmiş; bu süreçteki izlenimlerini 'Alem-i İslam ve Japonya'da İntişar-ı İslamiyet' adlı iki ciltlik eser halinde bastırmıştır. İstanbul'da, Sırat-ı Müstakim (daha sonra Sebülürşad) mecmuası çevresinde yer alarak vaaz, konferans ve yazıları burada yer almaya başlamıştır. 'Alem-i İslam' adlı eserinin Mehmet Akif üzerinde büyük etkisi olmuştur. İtalyanların Trablusgarb'a saldırması üzerine Afrika'daki İslam hareketine katılmak üzere oraya giden A. İbrahim, I. Dünya Savaşı ve Bolşevik İhtilali'nden sonra Doğu Türkistan'a giderek çalışmalarını buralarda sürdürmüştür. 1930-31 yıllarında, Mekke'de Japon Müslümanlarla görüşerek, buradaki hareketlerin içinde olmak için İstanbul üzerinden Japonya'ya geçmiş; 'Büyük Asya Cemiyet'i'nin faaliyetlerini Hindistan, Cava ve Malezya'ya kadar yaymıştır. Bu belde ve ülkelerin II.Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlıklarına kavuşma durumlarının ortaya çıkması ve bu ümit onun en büyük ödülü olmuştur. Bu bilge kişilik, yılmaz, yorulmaz cesur kişilik, 31 Ağustos 1944'te Tokyo'da vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir. (Düzdağ 1979, 197-200 / Eşref Edib'ten naklen..)

(Düzdağ 1979, 199-) Bu seçkin kişiliğin izdüşümünden hareketle ikinci Safahat'i kurgulayan Mehmet Akif Sırat-ı Müstakim'deki bir yazısında düşüncelerini temellendirirken; "...cemaat-ı müslimine içtimaiyât lazım, içtimaiyât. Şarkta, garpte, şimalde, cenupta ne kadar Müslüman varsa bunların zulmet içinde yaşadığını, sefil bir millet elinde kalan dinin kabil değil, i'lâ edilemeyeceğini bilmeyen, anlamayan vaizi, kürsiye yanaştırmamalı. Vaiz, milletin mazisini bilmeli, cemaati istikbale hazırlamalı..." (S. Müstakim, S: 95,s.290) ifadeleriyle Abdürreşid İbrahim'de bir rol-model, ideal bir din adamı kimliğine vurgu yapmıştır.

İlke ve nazariye bağlamında Türkçü ve Turancı olmayan Mehmet Akif, İslam birliği içinde büyük bir Türkçü ve Turancı konumunda mücadelesini yapar ve ütopyasını büyük ölçüde bu tasarım üzerine kurar. *Süleymaniye Kürsüsünde*'deki şahsiyet- bütün Türk ve İslam dünyası ile Japonya'yı gezmiş, her gittiği yerde Türkleri ve Müslümanları uyarmaya çalışmış, bütün Türk ülkelerinin Türkiye'ye bağlanmasını gaye edinmiş bir bilgedir. Mehmet Akif'in Abdürreşid İbrahim Efendi'den dinledikleri ile yaptığı hayali seyahat, Rusya'ya, Hindistan'a, Çin'e, Mançurya ve Japonya'ya kadar uzanır. Akif'in dünyasında "muazzam, mübarek Buhara'sı, Taşkent'i, "rasadhane-i dünya" olan Semerkant ile Türkistan, 'İbn-i Sina'ları yetiştiren bir iklim'dir.

Balkan savaşları ile hızlanan süreci anlatan Akif, 1913 öncesi tablolar halinde Osmanlı-Türk toplumunun yıpranmışlığını, İslam dünyasının geriliğini ve bozulmuşluğunu ortaya koyarken, düşüşü hızlandıran sebeplere de işaret etmiş ve bunları determinist bir yaklaşımla değerlendirmiştir. Bu olumsuz tabloyu oluşturan sebepler; aydın ile halk arasındaki büyük uçurum ve düşmanlık (erbab-ı tefekkür sahipleri ve avam), Batıyı taklit, özentî ve dini dışlama, halkın cahilliği ve tutuculuğu, hayatla ve sosyal gerçeklerle ilgisi olmayan edebiyat anlayışı, kültürel değerlere yabancılaşmış kalem sahipleri, toplum önderlerinin ve aydınların yanlış politikaları, islamiyetin bilim, sanat ve hayat karşısında getirilmiş olduğu konum vs... gibi toplumsal yapı taşlarının yerinden oynaması, çağın çok gerisinde kalmış olan sosyal gerilik... olarak tespit edilmiştir.

'Medeniyet', Akif'in şiirlerinde sıkça geçen bir kelimedir. Sözlük anlamı yanında terim anlamı da olan "medeniyet" kelimesi, özellikle Tanzîmat'tan sonra birçok fikir adamımız tarafından tartışılmıştır. Bugün de tartışılan bu kavrama verilen anlamlar üzerine bir seçme yaparsak: *Lügat-ı Nâcî*; "Medenîlik, şehirlilik, bedevîliğin zıddı. Terakkîyât-ı hâzıraya muvafık surette maîşet ve ictimâ" (Muallim Nâcî, 1995); *Kâmûs-î Türkî*; "İlim, teknik, sanayi ve ticâretin nimetlerinden gerçek anlamda yararlanarak, bolluk, rahatlık ve güvenlik içinde yaşayış, hazariyet, terakkî. (Şemseddin Sâmî, 1989); *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*; "Şehirlilik, hayattan tam faydalanmak, iyi ve rahat yaşama". (Özön, 1997); *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*; "Medenîlik, şehirlilik, uygarlık" (Devellioğlu, 1993); *Türkçe Sözlük*; "Uygarlık" (Türk Dil Kurumu, 1988); *Osmanlıca-Türkçe Lügat*; "Medenilik, şehirlilik uygarlık, bir topluluğun hayat tarzı, bilgi seviyesi, sanat gücü, maddi ve manevi varlığı ile ilgili vasıfların tamamı..." olarak tanımlar. Bu kavram, Mehmet Akif'te bazen sözlük anlamı ile (terakkî, ilerleme, yükselme, medenilik vb) bazen de terim anlamı ile kullanılmıştır. Ayrıca Safahat'ta Akif'in bu kavrama yeni anlamlar ve bir misyon yükleyerek medenî insanların gözünde matbûatın önemi, medeniyet ile bilimin, fennin ve teknolojinin yakınlığı, medeniyet ile ilerleme, (terakkî) yükselme arasındaki ilişki ve medeniyetin ahlak ve faziletle ilgisi, İslam toplumlarının sanıldığı gibi medeniyetten uzak olmadıkları, İslâmiyetin ilerlemeye engel olmadığı gözler önüne serilir. Akif'e göre, medeniyetin gerçek kaynağı 'Müslüman doğu'dur. Ona medenî üstünlüğünü kaybettiren sebepler, yüzyıllardır süren "dinî taassub, cehalet, sebat-sızlık, tembellek ve kendine güvensizlik"tir. İslâm dininin ilerlemeye asla engel olmadığı gerçeğini esas alıp bilinç tazeleyerek bir an önce bu kötü vasıflardan kurtulmak ve Batıyı örnek alarak aradaki medeniyet mesafesi açığını kapatmak gerekir. İslâm Birliği, ancak bu yoldan gidilmek suretiyle gerçekleşebilir.

Mehmet Akif'in sanatını, sosyal hizmete, kamu yararına vermesinde, edebiyat anlayışının payı büyüktür. Nitekim o'na göre edebiyat "halkın manevî ve ahlâkî eğitiminde en çok tesiri olabilen müessesedir." Halk için ve halkın hayatını veren bir edebiyat yaratmak, O'nun eserinin ve edebî kişiliğinin en kalın çizgisidir. Bu bakımdan, "sanat için sanat yapmak" yersizdir, "her edebiyatın vatani vardır, her edebiyat mahallîdir" ve "her memleketin büyük edebiyatı halk kitlesine hitab eder". İslâm dünyasının geri kalış sebeplerinden biri de, İslâm ülkelerindeki edebiyatların halka değil, sadece aydınlar hitab etmesidir. Bu bağlamda *Safahat*'ta 'medeniyet' ile bir çok defa kastedilen Batı medeniyetidir ve dolayısıyla Avrupa'dır. '*Safahat*'ta Avrupa nasıl ele alınmıştır?', sorusunun cevabı Akif'in medeniyet anlayışını ortaya koyar. Batı ile ilgili çekincelerinin yanı sıra oradan yani Avrupa'dan yararlanabilecek pek çok hususun da olduğunu kabul eden Akif, Avrupa'ya karşı son derece şuurlu bir yaklaşım içindedir. Kastamonu Nasrullah Camii'nde irad ettiği vaazının bir yerinde: "*Avrupalıların ilimleri, irfanları, medeniyetteki, sanayideki terakkileri inkâr olunur şey değildir. Ancak insanîyetlerini, insanlara karşı olan muamelelerini kendilerinin maddiyattaki bu terakkileri ile ölçmek katiiyen doğru değildir... ilimlerini, fenlerini almali. Fakat kendilerine asla inanmamalı, kapılmamalıdır.*" der. (Ersoy, Sebülürreşad, 1339, s. 250 "Garp" kelimesi, Akif'in şiirlerinde bir zihniyeti, dini, Avrupa kıtasını ve Batı medeniyetini temsil eder. *Safahat*'ta bir ilim diyarı olarak gösterilen Batı ile ilişkilerimizin nasıl olması gerektiği üzerinde durulur-

ken, Batının çalışkanlığı, Batı medeniyetinin güzellikleri yanında çirkinlikleri, Batının çifte standartlı uygulamaları ve maddi açıdan zenginliği ile ilim ve sanayideki üstünlüğü gözler önüne serilmektedir. Birçok aydının gözünde medeniyeti temsil eden Batı dünyasının ilim ve teknik alanındaki üstünlüğünü kabul ve takdir eden Mehmet Akif, buna karşılık Batının kendisi dışında kalan milletlere karşı giriştiği saldırılara, onlara uyguladığı zulümlere, insanlık dışı saldırılara hayret etmekte ve bunları tenkit etmektedir.

Batı ile ilişkilerimizde Japonları örnek almamız gerektiğini ifade eden Mehmet Akif'e göre "moda" gibi millî bünyeye uymayan bazı çirkinliklerin girmesine de izin verilmemelidir. Akif bu düşüncelerini: "Medeniyet girebilmiş yalnız fenniyle... / (...) / Ne kadar maskaralık varsa kovulmuş kapıdan! / Garbın eşyası eğer, kıymet-i haizse yürür, / Moda şeklinde gelen seyeye gümrükte çürür." derken idealinin ve gelecek tasavvurunun hayalini kurar;

Safahat'ın ikinci kitabı olan *Süleymâniye Kürsüsünde*'de: "Medeniyet girebilmiş yalnız fenniyle / O da sâhiplerinin lâhik olan izniyle." (1990, s. 145) mısralarında, medeniyet ile bilimin yakınlığını ortaya koyar. Batı uygarlığının sadece bilim, teknoloji ve fennini almamız gerektiği düşüncesi verilirken belirtildiği gibi bu konuda Japonlar örnek alınmalıdır. Onlar Batı'nın yalnız fennini, ilmini almışlar, kültürel değerlerinden uzak durmuşlardır. "Sade Garb'ın yalnız ilmüne dönsün yüzünüz." (1990, s.370) denilerek *Safahat*'ın bir çok yerinde Batının çalışkanlığı ile beraber ilimde üstünlüğü ön plana çıkarılır.

Bütününde olmakla birlikte, *Safahat*'ın ikinci kitabı olan *Süleymaniye Kürsüsü*'nde yer alan bu mısralarda Mehmet Akif, Avrupa ile 'medeniyet' kavramını beraber zikretmektedir.

Batı ile münasebetlerimizi bazı prensipler üzerine oturturken Batı'nın ilmini almamız gerektiğini savunup kendi değerlerimizi korumamız gerektiğini ifade eden Mehmet Akif, dünyanın sosyo-kültürel, sosyo-politik durumunu ve içinde bulunduğu çağı çok iyi tahlil etmiş, onun eksik ve artılarını, çürümüş yanlarını teşhis ederek inanç-vicdan-bilim eksenli önemli reçeteler sunmuştur. Batıya tümüyle karşı olmayan Akif'in, Batının şiddet ve vahşetle ilgisini ortaya koyduğu sözleri, Batının öteki yüzüyle ilgilidir: "Avrupa medeniyeti, bir medeniyet-i fâzile, bir medeniyet-i hakikiye-i insaniye değildir" (Ersoy, 1339, s. 392) diyerek, Batı medeniyetinin faziletten, insanlık vasfından uzak olduğunu belirtmekte, bu fikrini de özellikle Balkan Savaşları, Çanakkale Savaşı ve Millî Mücadele sırasında yaşanan olaylardan yola çıkarak *Safahat*'ta tekrarlamaktadır. Nitekim; "O zaman Rusya'da hâkimdi yaman bir taziyik... / Zulmü sevdirmek için var mı ya bir başka tarik? / Düşünen her kafanın mutlak ezilmektir sonu! / Medenî Avrupa, bilmem niye görmezdi bunu?" (Ersoy, 1977, 164) mısralarında, bilim diyarı olarak yüceltilen Avrupa medeniyetinin ikinci yüzü olarak parçalayıcılığı, bencilliği, hissizliği, vahşeti, kuvveti üstün tutma ve zayıf olanı ezme özelliği ön plana çıkarılır.

Balkan Harbi sırasında meydana gelen felaketler karşısında şairin feryatlarından meydana gelen, *Safahat*'ın üçüncü kitabı olan *Hakkın Sesleri* adlı dokuz manzum tefsirin ikincisinde geçen bu mısralarda: "Gitme ey yolcu, berâber oturup ağlaşalım! / Elemim bir yüreğin kârı değil, paylaşalım! / Ne yapıp ye'simi kahreylileyim, bilmem ki? / Öyle dehşetli muhîtimde dönen mâtem ki!.. / ... / Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar / Dipçik altında ezilmiş, paralanmış kafalar! / Bereden reng-i hüviyetleri uçmuş yüzler! / Kim bilir hangi şenâatle oyulmuş gözler! / "Medeniyet" denilen vahşete la'netler eder, / Nice yekpâre kesilmiş de sırtmış dişler! / Süngülenmiş, kanı donmuş nice binlerle beden! / Nice başlar, nice kollar ki cüdâ cisminden! / Beşiğinden alınıp parçalanmış mahlûkât; / Sonra, nâmusuna kurbân edilen bunca hayât! / Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler! / Göğsü baltayla kırılmış memesiz vâlideler! / Teki binlerce kesik gövdeye âid kümeler / Saç, kulak, el, çene, parmak... Bütün enkâz-ı beşer! / Bakalım yavrusu uğrar mı, deyip, karnından, / Canavarlar gibi şişlerde kızarmış nice can! / İşte bunlar o felâketzedelerdir ki düşün, / Kurumuş ot gibi doğrandı bıçaklarla bütün! / Müslümanlıkları biçârelerin öyle büyük / Bir cinâyet ki: Cezâlar ona nisbetle küçük.", (Ersoy 1977, 198) denilmek suretiyle Batı medeniyetinin vahşetle ilgisi anlatılmaktadır. Bu mısralarda kastedilen medeniyet Batı medeniyeti ve dolayısıyla Avrupa'dır. "Tükürün milleti alçakça vuran darbelere! / Tükürün onlara alkış dağıtan kahbelere! / Tükürün ehl-i salîbin hayatsız yüzüne! / Tükürün onların asla güvenilmez sözüne! / Medeniyet denilen maskara mahlûku görün, / Tükürün maskeli vicdanına asrın tükürün! ( ) derken; vahşî medeniyet tanımını maskara bir mahluk üzerinden yapar. Güce dayanan Batı medeniyeti, kendi soydaşları dışında kalan milletlere yapılan her türlü zulmü görmezlikten gelmektedir.

Mehmet Akif burada, Batı medeniyetinin iyi ve kötü yanlarını birlikte zikreder. Batı medeniyetinin çirkin yanları onun ahlâkî zaafıdır. İçki, fuhuş, dinsizlik, gibi Batının yaşam tarzı ve inanç sistemi, bizim toplumuza uymayan taraflardır. Bu medeniyetin iyi tarafı onların bilim, teknoloji ve sanayiye sahip olmalarıdır. Dolayısıyla Mehmet Akif'e göre bizim ihtiyacımız olan Batı medeniyetinin bilim, teknoloji, sanayi ve edebiyat gibi üst seviyede ve üstün durumda olan değerleridir. Tanzimat'la birlikte birçok genç, Batılılaşma fikriyle Avrupa'ya gönderilmiş, ancak onlar, Avrupa'nın bilim anlayışı yerine yaşam şeklini ve kültürünü getirmişlerdir.

Faruk Kadri Timurtaş'ın: "Akif, daima tırnak içine aldığı 'medeniyet' kelimesi ile, Batı emperyalizmini-ni kastediyor. Onun kaleminde 'medeniyet', müstevli, saldırgan, insaniyetsiz, zalim Avrupa karşılığı hususi bir mana ifade etmektedir." (Timurtaş, 1987, s. 65) dediği gibi Akif, gerçek medeniyeti Batıda arayanlara, Osmanlı'nın medeniyet harikası olan tarihi yapılarını (Fatih Camii, Süleymaniye Camii vs.) göstererek medeniyetin sanatla ilgisini ortaya koyar. Osmanlı'nın en buhranlı yıllarında yetişmiş, çekilen sıkıntıları yakından görmüş ve bizzat yaşamış ve yaşanan hadiseleri de tahlil ederek kurtuluş reçeteleri sunmuş olan Akif Ersoy, 'medeniyet' hususunda son derece tutarlı, akılcı ve tarihi gerçeklerle örtüşen şuurlu bir çizgide durmuştur. Batı bu unsurlara sahiptir ve bunlar Avrupa'da da olsa alınmalıdır. Ancak, Akif'in karşı çıktığı, Batı medeniyetinin ikinci yüzünü oluşturan; parçalayıcı, bölücü, vahşi, acımasız ve hak tanımaz taraflarıdır. Mesela; Rusya'daki baskıları anlatırken ironik bir uygarlık vurgusu yapar: "Medenî Avrupa, bilmem, niye görmezdi bunu?" (Ersoy 1977, 164). Japonya'nın gelişmesini de, doğru anlaşılmalı bir medeniyet tasavvuruna bağlar ve bu anlayış Âkif'in düşüncesinde çok önemli bir yer tutar: "Âdemin en temiz ahfâdına mâlik bir ada. /Medeniyet girebilmiş yalnız fenniyle.. / O da sâhiplerinin lâhik olan izniyle." (Ersoy 1977, 171). Başka bir yerde sen-ben ayırımı tuzağına düşenlere: "Medenî Avrupa üç lokma edip yutmaz mı?" (Ersoy 1977, 179)) diye sorar. Yine aynı bağlamda: "Siz ki son lem'a-i ümidisiniz İslâm'ın, / Dayanın gayzına artık medeni akvâmın!" diye direnir. Japonya'yı bize uygun bir örnek olarak görürken bu konuda epey ileri giderek, onların görünüşte Budist olduğunu, ortaya koyduklarıyla ve bağlandıkları değerlerle İslâm'ın gereklerini yerine getirdiklerini düşündür: "Şu kadar söylüyeyim: Din-i mübîn orada, /Rûh-i feyyâzi yayılmış, yalnız şekli Buda. /Siz gidin, safvet-i İslâm'ı Japonlarda görün!" (Ersoy 1977, 171). Onlara Müslüman demek için, bir tek tevhidi inançları eksiktir. Japonları elbette sadece çalışkanlıklarıyla ya da şefkatli, sadık olmalarından dolayı beğenmez. Aslında Âkif orada tam da aradığını bulmuştur: "Medeniyet girebilmiş yalnız fenniyle.. /O da sâhiplerinin lâhik izniyle. /Dikilip sâhile binlerce basîret, im'ân; /Ne kadar maskaralık varsa kovulmuş kapıdan... !" (171) diyerek Osmanlı'nın biraz gayreti olsa, orada İslâm'ın patlayacağına inanır. Benzer bir heyecanı Hind'de de görür

Halkı eğitmenin önemine inanan Akif, Anadolu'yu ve İslâm coğrafyasını karış karış gezer. İlhamı Kur'an'dan almak, bilinçli bir idrak ve algıyla Batı'ya gidip bilim, teknoloji ve sanayi öğrenip yurda dönerek çalışmak, çok çalışmak ve insanları eğitmek ilk yapılacak şeylerdendir. (Ercilasun 1986, 783-) Bütün ilimlerin ezeli dayanağı olan İslamiyetin özünde ilerlemek, terakki etmek düşüncesi vardır; (Göçgün 1991, 424-) Aslında onun bu fikirleri aynı zamanda; İslâm'ın terakkiye mâni olduğu şeklinde yöneltilen suçlamalara cevap niteliği taşır.

Onun yapıp ettikleri varolma savaşımında atılan bir çılgıktır. Öncelikle; ontolojik anlamda sahiplenilecek, sözü ve hükmün geçerli olabileceği bir vatan derindedir. Bu nedenle Âkif hemen, şimdi yapılabilir, hayata geçirilebilir pratik çözümlerin arayışındadır. Âsım kitabı bu anlamda bir gelecek tasarımı olarak okunabilir. (Ersoy 1977, 442-) Ancak, bu uzak bir gelecek değil orada öne çıkan hemen, şimdi yapılabilir olanlardır. Mehmet Akif, pratik çözümler peşinde koşarken, medeniyet tasavvurundan tamamen kopmaz ve İslâm'ın bir büyük medeniyetle zuhur ettiğini söyler. Bu vurgular Âkif'in gözünde olumlu medeniyet anlayışının somutlandığı yerlerdir. Bu somutluğu aynı şiirinde 'İstanbul hülyası' olarak tasavvur ederken, Umman denizinde kendini Marmara sahillerinde hayal ederek II. Meşrutiyet'in neler getirmesini arzuluyorsa, hepsini burada tek tek anlatır: "Görüyordum iki üç bin mil açıktan bakarak / Şu sizin kapkara İstanbul'u kardan daha ak / Parlıyor alnı uzaktan ayın on dördü gibi: / Güliyor: işvesinin cazibeler müncezibi. / Ne gezer şimdi o zillet, o sefalet? Heyhat! / Bu ne müthiş azamettir, o ne müthiş dârât! / Sayısız mektep açılmış: Kadın, erkek okuyor; / İşliyor fabrikalar, yerli kumaşlar dokuyor. / Gece gündüz basıyor millete nâfi' âsâr; / Âdetâ matba'alar bir uyumaz hizmetkâr. / Mülkü baştan başa i'mâr edecek şirketler; / Halkın irşâdına hâdim yeni cem'iyetler, / Durmayıp iş buluyor, gösteriyor, uğraşiyor; / Gemiler sâhile boydan boya servet taşıyor..." (Ersoy 1977, 175). Ancak İstanbul gerçeği tam tersidir, traji-komik bir karışıklık hakimdir (Kaplan 1975, 164-) ve vaiz haykırır: "Ey cemaat, uyanun! Yoksa hemen gün batacak. / Uyanun! Korkuyorum: Leyl-i nedâmet çatacak!" (Ersoy 1977, 180)

Akif, şiirlerinde tembel insanları şöyle tenkit eder: 'Çalış dedikçe Şeriat, çalışmadın durdun / Onun hesabına birçok hurafe uydurdun / Sonunda bir de 'tevekkül' sokuşturup araya / Zavallı dini çevirdin onunla maskaraya!' Akif'e göre, 'İlim, mü'minin yitik malıdır.' onu nerede bulursa alacaktır. Bu açıdan Akif, Batı'nın ilmini ve sanatını almamız gerektiğini ısrarla vurgular. Fakat bunları alırken, Batı'nın inanç ve kültür değerlerimize uymayan taraflarına sözleriyle çekince koyarak, insanın faydasına olan medeniyetin peşindedir. Bilim ve teknoloji insanlığın ortak malı, kültür ise milletlere özgüdür ve başka kültürlerle değiştirilemez. 1854'lerde Avrupa'yla temaslara başlamış, 1900'lü yılların başında bilim ve teknikte Batı standartlarına ulaşmasına rağmen, kendi öz kültürüne ait kurumları muhafaza etmiş olan dönemin Japonya'sına hayrandır: Akif, buradan hareketle, Batı'nın alınacak yönlerini: 'Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atini; Veriniz hem de mesâinize son sür'atini. Çünkü kaabil değil artık yaşamak bunlarsız; Çünkü milliyeti yok san'atın ve ilmin; yalnız.' (Ersoy

1977,187) söyleyişinde belirler. Akif, Tanzimat'la birlikte ilim için Batı'ya gönderilen veya ülkedeki Batı tarzı okullarda eğitim görüp de gerçeği kavrayamayıp, ülkenin millî ve mânevî değerlerinden uzaklaşan, bunun yanında Batı'nın da bilim ve felsefesini anlayamamış insanların nankörlüğünü; ata sözünden hareketle şöyle anlatır: '*Al okut, Avrupa tahsîli desinler, gönder / Servetinden bölerek nâmütenâhî para ver; / Sonra bir bak ki: Meğer karga imiş beslediğin!*' (Ersoy 1977,167)

Akif'in hayalindeki insan modeli hem Doğu'yu, hem Batı'yı bilecek ve bunlar arasında bir sentez yapacak ve bunu hayata uygulayacaktır. Âsım'ın diliyle, yarının ilminin ne olacağını çok çarpıcı şekilde dile getiren Mehmet Akif, daha 1919'larda geleceğin ilminin 'maddenin kudret-i zerriyesi' yani atom olarak ilân etmiştir: '*Yarının ilmi nedir, halbuki? Gayet müdhiş: 'Maddenin kudret-i zerriyesi' uğraştığı iş.*'

Sanatını bir ideale vakfetmiş Mehmed Akif, şiirimizin en kudretli mesajıdır. Akif'in şiirinde idealizm ile lirizmin en güzel şekilde birleşmiş, birbiri içine girmiş örneklerini buluruz.

Mehmed Âkif geleneksel edebiyatın olduğu kadar, Batı kültürünün değerleriyle etkileşimi kabul ederken, Doğuya ya da Batıya öykünmeye şiddetle karşı çıkar. Çünkü her edebiyatın doğduğu toprağa bağlı olmakla canlılık kazanabileceği ve belli bir işlevi yerine getirmediği değer taşımayacağı görüşündedir. Gerçekle uyum içinde olmayı herşeyin üstünde tutarak, toplumsal ve ideolojik konuları şiirle dile getirme, şiir içinde tartışma ve sergileme yolunu seçmiştir. Bütün çıplaklığıyla gerçeği göstermekteki amacı; okuyucusunu, muhatabını insanlığın sorunlarına yöneltmektir.

Mehmet Âkif Ersoy'un yaşadığı zamanlar, İmparatorluğun sınır uçlarında başlayan yangının içeriye de sirayet ettiği yıllardır. İmparatorluğun çöküşüyle neticelenen değişimler, dönüşümler ve gelişmeler; bir insan ömrüne sığaca kadar hızlı yaşanmış tarih safhalardır. Daha sonra tüm şiirlerine başlık olacak bu tarihi safhalar Akif'in 'medeniyet' fikrinin temellenmesinde belirleyici olmuş, onu sadece bir direniş ruhu ve aksiyonu geliştirmeye yöneltmekle kalmamış, çöküşe karşı acil ve pratik çözümler üretmeye de sevk etmiştir. Mehmed Âkif'in paradigmasında ve düşünsel gelişiminde en belirleyici öge onun çağdaş bir İslamcı oluşudur. Çağdaş islamcılık, Batı burjuva uygarlığının temel değerlerinin İslam kaynaklarına uyarlı olarak yeniden gözden geçirilmesini, Batının toplumsal ve düşünsel oluşumu ve değerleriyle özde bağdaşık, ama yerel özelliklerini koruyan güçlü bir toplum yapısına varmayı öngörür. Bu görüşe bağlı olarak, hakim düşüncelerden birisi 'hareket' kavramı olan Mehmed Âkif'in şiir anlayışı Batılı, sosyo-realist, hatta o dönemde Batıda bile örneklerine az rastlanacak ölçüde gerçekçidir. Hayatında ve eserinde hiçbir zaman ümitsizliğe düşmeyen Mehmet Akif; '*Âsım'ın nesline münkaat olacak istikbal*' vurgusunda olduğu gibi iyimser, güvenli ve gelecekte umutludur. O'nun karşı olduğu şey; '*Şark'a bakmaz, Garb'ı bilmez, görgüden yok vâyesi / Bir kızarmaz yüz, yaşarmaz göz bütün sermayesi*' mısralarında ifadesini bulan duyarsızlık, ilgisizlik kendine ve kültürüne yabancılaşmanın ortaya çıkardığı kişiliksizliktir.

1912 tarihli *Süleymaniye Kürsüsünde* de, İslam birliği düşüncesi hakim olmakla birlikte, kitapta dine karşı bir kavmiyet anlayışı ile batı hayranlığının eleştirisi yapılmış, her iki düşünce de sakıncalı boyutlarıyla değerlendirilmeğe tâbi tutulmuştur. "... *Bari müstakbeli kurtarmaya bir azm ediniz!*" (Ersoy 1977, 182) kaygısı ve çağrısında olan ve bütün hayatı boyunca idare eden fikirler olarak özellikle "vatan sevgisi, kahramanlık duygusu, islamiyete sonsuz bağlılık" temelleri üzerinde yoğunlaşan (Önberk 1987, 14) Mehmet Akif; *Hayatı Yakalayan Adam; Sokağın Anahtarına Sahip Olan Adam; Aruzla Resim Yapan Adam; Yerliliği, Bize Has Olanı Yakalayan Adam; Tabiiyet ve İçtenlik; Aruzlu Bir Türk Vezni Haline Getiren Adam; Orijinalite-Kendi olmak; Lirizm; Sehl-i Mümteni*... (<http://www.sizinti.com.tr/konular.php?KONU=666>) başlıklarıyla tanımlanmaya çalışılan 'sokaktaki adam'dır. Pek az şair sosyal meselelerle şiiri bu kadar kuvvetli bir şekilde birleştirebilmiştir. Bu sebeple bir kalkınma programı mahiyetinde olan şiiri, sosyal gerçekçilik, romantizm ve idealizm gibi birbirine zıt görünen vasıfları bir arada taşır.

Mehmet Akif Ersoy, imparatorluktan millete geçişte geniş kitlenin zevkini, dilini, yaşama biçimini ve dini duyarlılığını modernitenin dikkatiyle yorumlayıp değerlendirerek gelecek tasarımı kurarken modern edebiyatımızda da önemli bir ihtiyacı ve işlevi yerine getirmiştir. (Aktaş 2007, 203)

Kaynakça

- Aktaş, Şerif (2007) Türk Dili ve Edebiyatı Tarihi, Kültür ve Turizm Bak. Y., C: 3, s.203-207
- Akyüz, Kenan (1995) Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, İnkılâp Kitabevi, İstanbul
- Ayvazoğlu, Beşir (1986) "Mehmet Akif ve Safahat", Tercüman Gazetesi
- Çantay, Hasan Basri (1966) Akifnâme, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul
- Çetin, Mehmet (2003) İstiklal Marşı ve Mehmet Akif Ersoy, Kültür ve Turizm bakanlığı, GS Genel Müd.
- Doğan, Abide (2004) "Mehmet Akif Süleymaniye Kürsüsünde", Filoloji Meseleleri III, Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı, Bakü
- Dönmez, A. Osman (2004) "Mehmet Akif ve Modern İlim", Sızıntı, S: 311, Aralık, İstanbul
<http://www.sizinti.com.tr/konular.php?KONUID=666>
- Düzdağ, M. Ertuğrul (1979) Safahat Tetkikleri, MED Yayınları, İstanbul (1998) Mehmet Akif Ersoy, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- Enginün, İnci (1996) "Safahat'ta İstanbul'un Romanı", Vefatının 60. Yılında Mehmet Akif Sempozyumu Bildirileri, İsar yayınları, İstanbul
- Ercilasun, Bilge (1986) "Mehmet Akif ve Otokritik", Türk Kültürü-Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı, S: 284, Aralık, s.783-789
- Erişirgil, M. Emin (1986) İslâmcı Bir Şairin Romanı, Türkiye İş Bankası yay. Ankara.
- Ersoy, M. Akif (1327) "Edebiyat Bahisleri", Sırat- 1 Müstakim, c. 6, no: 147.
- (1336) "Nasrullah Kürsüsünden", Sebilü'r- Reşad, c. 18, no: 464.
- (1977) Safahat (Haz. Ö. Rıza Doğrul), İnkılap ve Aka Yayınları, 11.Ba., İstanbul
- Göçgün, Önder (1991) "Mehmet Akif'e Göre: Mütefekkirler ve Din", Türk Edebiyatı Araştırmaları III, Konya
- Kaplan, Mehmet (1975) Şiir Tahlilleri I, "Süleymaniye Kürsüsünde'n Bir Parça";Dergâh Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 1975
- (1994) Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmaları-2; "Mehmet Akif'te İlim ve Din", "Çanakkale Savaşı", "İstiklâl Marşı", Dergah Yayınları, İstanbul
- Karakoç, Sezai (1979) Mehmet Âkif, Diriliş Yay., 4 Basım, İstanbul
- Kuntay, Mithat Cemal (1986) Mehmet Akif Hayatı, Seciyesi, Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara,
- Okay, Orhan (1989) Mehmet Akif, Bir Karakter Heykelinin Anatomisi, Akçağ Y., Ankara
- Önberk, Nevin (1987) "Mehmet Akif'in Topluma Bakışı", Hacettepe Üni.-Edebiyat Fak. Der./Mehmet Akif Ersoy Özel sayısı, S: V, 1 Aralık, s. 5-14
- Sarihan, Zeki (1996) "Süleymaniye Kürsüsünde Mehmet Akif", Kaynak Yayınları, İstanbul
- Tanpınar, A. Hamdi (1977) Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, 2. Basım, İstanbul
- Tansel, F. Abdullah (1991) Mehmet Akif Ersoy Hayatı ve Eserleri, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, 3. Baskı, Ankara,
- Timurtaş, F. Kadri (1987) Mehmet Akif ve Cemiyetimiz, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Topçu, Nureddin (1998) Mehmet Âkif, Dergah Yay., 2 Basım, İstanbul
- Türkoğlu, İsmail (1996) "Mehmet Akif'in Süleymaniye Kürsüsündeki Vaizi Abdürreşid İbrahim", Vefatının 60.Yılında Mehmet Akif Sempozyumu Bildirileri, İsar Yayınları, İstanbul
<http://www.sizinti.com.tr/konular.php?KONUID=666>
<http://www.sizinti.com.tr/konular.php?KONUID=208>
<http://cemalsakar.blogcu.com/7508361>

MEHMET AKİF VE II. MEŞRUTİYET

Nihat KARAER*

Mehmet Akif, 1873–1936 yılları arasındaki 63 yıllık ömrü içinde I. Meşrutiyet dönemi ve II. Meşrutiyet’in ilanı, ittihat ve terakkinin örgütlenmesi ve iktidarı, II. Abdülhamid dönemi, çöken bir imparatorluk, I. Dünya Savaşı, Milli Mücadele, modernleşme yolunda atılan adımlar gibi birçok önemli gelişmeyi gözleriyle görmüş aklıyla idrak etmişti.

Niçin Mehmet Akif ve II. Meşrutiyet? Bu konuyu seçmedeki amacımız bu yılın 1908 devriminin 100. yıldönümü olması ve adına bugün üniversitemizde bir sempozyum düzenlenen Mehmet Akif’in II. Meşrutiyet ve o döneme ait görüşlerini irdelemektir.

Klasik bir liberal devrim modeli olarak 1789 Fransız Devrimi örnek gösterilecekse 1908 devrimi yani Meşrutiyet’in ikinci kez ilanı “geç kalmış liberal bir devrimdi.” XVIII. YY. sonunda Fransa’da başlayan ve dalga dalga önce Avrupa’nın diğer ülkelerine, sonra dünyaya yayılan özgürlükçü düşüncenin sonucu olarak ortaya çıkmış bir dönüşümün halkalarından biriydi.¹

Bundan tam 100 yıl önce, eski takvimle 10 Temmuz 1324, yeni takvimle 23 Temmuz 1908’de Osmanlı’da kurulu düzen bir devrimle yıkılıyor ve yerine başka bir düzen geçiyordu. 1876 yılında, aslında kendi içinde yetersiz ve yeterince kişi hak ve özgürlüklerine yer vermeyen bir anayasa, Türkiye’nin o günlerde yaşadığı kriz ortamından kurtulması amacıyla kabul edilmişti. Ancak hak ve özgürlükler konusunda çok da açılım içermeyen ve iktidarı seçilmiş siyasetçilere teslim etmeyen bu anayasa kısa süre içerisinde mutlakiyetçi çevrelerde rahatsızlık yaratmış ve Rusya ile yapılan savaş (93 Harbi) bahanesiyle anayasa rafa kaldırılmıştı.

1878’de başlayıp 1908’de biten bu dönem tarihçilerce çoğunlukla “İstibdat Dönemi” olarak adlandırılmaktadır. II. Abdülhamid’in yeni oluşturulmaya başlanan merkezi bürokrasinin tüm olanaklarını kullanarak, ülkeyi sıkı bir mutlakiyetçi zihniyetle yönettiği yaklaşık 30 yıllık bu dönem, Türkiye’nin toplumsal ekonomik ve siyasal anlamda liberalleşmesinin önünü kesmeye çalışmış ve büyük ölçüde de başarılı olmuştur. 1890’lı yıllardan itibaren artan ölçüde ülkeyi saran huzursuzluk havası devlet yönetiminde daha da sert önlemlerin alınması ile denetim altında tutulmaya çalışılmış ve doğal olarak da sorun çözüme kavuşacağına daha da katmerleşip karmaşık bir hale gelmişti.

Daha önce de söylediğimiz gibi 1908 devriminin asıl esin kaynağı olan 1789 Fransız Devriminin etkisi öylesine güçlüydü ki; 1908 devriminin sloganları bile 1789’daki özlemlerin aynısıydı: “Hürriyet, Müsavat, Uhuvvet” yani “Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik” ya da Fransızca orijinaliyle, “Liberté, Egalité, Fraternité”.

Fransız Devrimi’nin bu üç belirgin sloganına Türkiye’deki devrimciler bir de “Adalet” sloganını eklemişlerdi.² II. Abdülhamid Dönemi, İstibdat Rejimi’nin tüm hoş gitmeyen yönleri arasında devlet bürokrasisinin özellikle yüksek kademeleri içerisinde toplumda adalet ve namus inancını sarsan haksızlık ve yolsuzluklar, üstü kolayca örtülemeyecek boyutlara ulaşmıştı. “Adalet” kavramının rejim tarafından neredeyse tümüyle içinin boşaltıldığı bir ortamda halkın adalet istemesi en az özgürlük, eşitlik ve kardeşlik istemesi kadar gerekliydi.

23 Temmuz 1908 Perşembe günü ilan edilen II. Meşrutiyet Anayasal düzeni, 30 yıllık mutlakiyetçi Abdülhamid yönetimine son veriyordu. Burada özellikle vurgulanması gereken nokta, Türkiye’de anayasal düzenin

kurulmasının padişahın bir lütfü olarak gerçekleşmediği, tam tersine Makedonya'daki oldu-bitti karşısında artık eski düzeni sürdüremeyeceklerini anlayan devlet yöneticileri, büyük olasılıkla zaman kazanmak amacıyla hiç de istekli olmadıkları, 1876'nın ertesinde rafa kaldırdıkları anayasayı ilan etmek zorunda kaldıklarıdır.

Osmanlı Devletinde meşrutiyetin ikinci kez ilan edildiği sırada Mehmet Akif, İstanbul da "Umur-i Baytariye Dairesi Müdür Muavini" görevinde bulunuyordu.

1908 yılında bütün dünyayla beraber Akif de bir sabah haberi alır ve bu onun için yeni bir dönemin başlangıcı olacaktır. Meşrutiyet ilan edilmiştir. İlk bakışta gençliğe, genç düşünceye, ülke yönetimine katılma, devlet yapısında birtakım değişiklikler yapma hakkı tanınmıştır; Türkiye için bir daha kurtulma ümidi belirmiştir. Fakat Akif, heyecanlı ve ihtilalci ruh taşıyan, bu karmaşık duygular içerisinde bir karış ötesini görmeyen bir öğrenci değildir artık. Endişelidir; yapıda köklü bir değişime gitmek şarttır. Ancak, İttihat ve Terakki kadrosu bunu başarabilecek, yapabilecek güçte ve niyette midir? Güvenememektedir.³

Tarihimizde her askeri devrimde olduğu gibi 1908 devriminde de düşünce önce, eylem sonra gelmiyordu. Tersine, devrim önce yapılmış sonra devletin alacağı yeni yön tartışılmaya başlanmıştır. 1908 devrimi şüphesiz, Namık Kemal ve arkadaşlarının etkisiyle olmuştur. Fakat o fikirler için "olgunlaşmıştı" denemez. Çünkü: Tanzimat düşünürlerinin istedikleri, bir rejim değişikliğinden çok mevcut rejimin düzeltilmesi idi. Fakat yeni koşullar, devleti ve Türk halkını var olmak veya olmamak eşiğine getirmişti. Bu yeni durum için, Tanzimat düşünceleri yetmiyordu. Tanzimatçılar, düşüncede ve eylemde iyice aşmışlardı. Meydanlara akan ve devlete el koyan yeni kadro, Tanzimatçı düşüncenin de katkısıyla, padişahı ve eski kadroyu devirmişler, fakat sonra ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Bu tereddüdü sezen herkes, düşünce alanında kendi görüşünü bir doktrin olarak ileri sürmeye başladı.

Bu, bir görüntüsüyle tam bir düşünce öğretimi iken, diğer bir görüntüsüyle de tam bir düşünce karmaşası idi. Fakat kısa bir dönem içinde fikirler berraklaştı ve aşağı yukarı üç ana düşünce ortaya çıktı: Her şeyi tam bir Batıya dönüşmede bulan Batıcılar, Türk ırkının ve varlığının bilincine varmayı temel kurtuluş ilkesi sayan Türkçüler, devletin ve milletin kurtuluşunu İslam'a tam anlamıyla sarılmakta bulan İslamcılar. Bunların dışında tek başına, ayrı bir görüşü temsil eden Prens Sabahattin ise, Teşebbüsü Şahsi ve Ademi Merkeziyet Cemiyeti ile bir ideolojiden çok bir yöntem getiriyordu. Yıkılış döneminde merkezîyetçi görüşler destek buldukları için ilk anda savı bir kenara atıldı.⁴

İkinci meşrutiyetin ilan edilmesinin hemen ardından Mehmet Akif ve Eşref Edib başta olmak üzere aralarında pek çok aydının da bulunacağı ve baş yazarının Mehmet Akif olacağı Sırat-ı Müstakim adında bir gazete çıkarmaya karar verirler.⁵ 14 Ağustos 1324 tarihinde ilk sayısı yayınlanan gazetede yazı ve şiirlerle tüm ülkeye beğeni kazanmış ve ülkenin her tarafından şahsına kutlama mektupları ve telgrafları gelmeye başlamıştır.

Eşref Edib'e göre Mehmet Akif, siyasi mücadelelere, siyasi dedikodulara karşıdır. Bu gibi hareketler toplumu altüst etmektedir. Onun için Sırat-ı Müstakim'de siyasi didişmelere ve dedikodulara yer verilmez.⁶ Yine aynı yazısında Eşref Edip, Akif'in "millet böyle siyaset kavgalarından böyle fayda görmez, daha ziyade tezebzüp ve teşettüte uğrar, Allah bilir ama yakında büyük bir fitne kopacağından korkuyorum" dediğini nakleder. Derken 31 Mart hadisesi yaşanır ve Akif'in korktuğu fitne ortaya çıkar. Meşrutiyetin ilanından hemen sonra yayın hayatına başlayan Sırat-ı Müstakim dergisi gazetenin matbaasını basan isyancılar tarafından tahrip edilmiş, gazetenin dizilen yazıları ise matbaada asiler tarafından çevreye saçılmıştır. 31 Mart'la hürriyet de tehlikeye düşmüştür. Akif, bu yaşanan durumdan çok etkilenir. Ortalık sakinleşince "görünüşte dini, gerçekte ise siyasi ve irticai olan o hadise-i hile" hakkında Sırat-ı Müstakim de uzun bir makale yayınlamıştır. Bazı Mısır ve Hint basınının yanlış inanç ve değerlendirmelerine karşıda gerçekleri açıklanmıştır.⁷

Yıllardan beri mutlakîyet idaresine karşı, gizli bir ihtilalci örgüt şeklinde çalışan İttihat ve Terakki Cemiyeti, meşrutiyetin ilanından sonra açıktan üye kaydına başlamıştı. Bu cemiyet memlekete bir Hürriyet-i Meşrua (şeraite uygun hürriyet) getireceğini, felakette olan vatani kurtaracağını, orduyu ve yönetimi, eğitimi ve medreseleri ıslah edeceğini vaat ediyordu. Memleketin çok kötü olan durumu karşısında, henüz gücü ve kabiliyeti belli olmamakla beraber, hemen hemen bütün aydınlarla birlikte, din âlimleri ve tekke şeyhleri de Cemiyet-i bir ümit olarak görmekte ve desteklemekte idiler.⁸

Daha önceki gizli teşkilat günlerinde bu cemiyetle ilgilenmeyen Mehmet Akif, Mithat Cemal'in ifadesine göre; Meşrutiyetin ilanından hemen sonra¹ Fatin (Gökmen) Hoca aracılığı ile cemiyete kayıt olunur. Millete faydalı olacak irşat ve eğitim faaliyetlerine katılmak niyeti şeklinde anlaşılan bir istekle buraya üye olmayı kabul ettiğini anlamaktayız... Nitekim üyeliğinden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin şehzade başı kulübünde Arapça dersleri verdiği ve getirdiği tercüme usulünün ilgili çevrelerce çok beğenildiğini ve derslerinin kalabalık bir dinleyici kitlesince izlendiğini bilmekteyiz.⁹

Eski bir ittihatchi olan Fatin Hoca'nın anlattığına göre: Mehmet Akif kendisinin cemiyetle ilgili açıklama-

1 "Mithat Cemal Akif'in Cemiyete üye oluşunu "1908 Meşrutiyetinin ilanından 4 gün sonra rasathane müdürü Fatin Hoca Akif'i 11 arkadaşı ile İttihat ve Terakki Cemiyetine soktu" şeklinde ifade etmektedir.

larını dinledikten sonra, üye olunurken yapılması gereken yemine karşı çıkmış, yemindeki “Cemiyet’in bütün emirlerine, bila kayd ü şart itaat” ibaresini kabul etmeyerek: “Ben cemiyetin yalnız emr-i ma’rufuna biat ederim. Mutlak söz veremem” demiştir.

Fatin Hoca, Meşrutiyet’in ilanının daha onuncu gününde, herkesin taşkın bir heyecan içinde bulunduğu ve İttihat ve Terakki’nin “Cemiyet-i Mukaddese” olarak yüceltiildiği sırada Akif’in bu cesareti göstermesine, edeceği yemine ve vereceği söze bu kadar önem vermesine ve örgüte girip girmemeye aldırmmasına bakarak, bu üyeliğin kişisel çıkar düşüncesiyle olmadığına dikkati çekmektedir. Oysa o günlerde bir mevki kapmak ve yerinden emin olmak düşüncesi ve endişesiyle, büyük bir kalabalığın cemiyete üye yazılmak için çırpınmakta olduğu bilinen bir gerçektir.

Mehmet Akif’i daha önce elden ele dolaşan şiirlerinden tanıyan Fatin Bey, Akif’in kararlılığı karşısında, kendi iradesi ile yemini onun istediği şekilde değiştirmiş; bu ise, önce Cemiyet içinde epeyce bir tartışmaya ve sonunda yeminin değiştirilmesine sebep olmuştur.¹⁰ Bu değişik yeminle Akif, İttihatçı olur. Fakat onun İttihatçılığı bazılarıninki gibi şahsi çıkarlara ve komitacı oyunlarına bulaşmayacaktır...

Mehmet Akif’in yetiştiği bilhassa ilk kitabı olan birinci Safahat’ı yayınladığı devir hemen hemen her aydının toplumsal sorunlar ve dolayısıyla politika ile az veya çok ilgilendiği bir dönemdir. 1908 Meşrutiyet hareketinden önce hiçbir zaman toplumumuz ve insanımız siyasetle bu tarihten sonraki kadar meşgul olmuş, politikayla bu kadar iç içe geçmiş değildir.¹¹

Mehmet Akif’in içinde yaşadığı toplumsal oyunların ortalığı kasıp kavurduğu tarihsel dönem göz önünde bulundurulduğunda onun erdemli, ilkeli ve tutarlı bir hayatı benimsediğini görüyoruz.

Birçokları için hürriyet bir ağız alışkanlığı, bir moda sloganıydı. Fakat Akif için böyle değildi. O içinde yaşadığı ideal bir hürriyet rejimine inanıyordu. Şiirlerinin birçoğunda müstebit idarecilere isyanını görürüz.

Mehmet Akif’in İttihat ve Terakki üyeliği, cemiyetin Şehzadebaşı’ndaki ilmiye Mahfeli’nde verdiği Arap Edebiyatı derslerinden ibaret kalacaktır. Nitekim İttihatçıların bir süre sonra baskı ve zulüm teşkilatı haline gelmeleri ile bu dersleri de bırakarak onlardan tamamı ile kopar.¹²

Nakledeceğimiz Akif ve İttihatçılar ile ilgili 1-2 anekdot, Mehmet Akif’in şahsiyet ve ahlakını da göstermesi bakımında dikkate değerdir.

Savaş içinde bir gün, dergide oturmuş bir arkadaşı ile evden getirdiği kuru fasulyeyi yemekte olan Akif’e “Dâhiliye nezaretinden” gelen bir görevli: Nazırın selam ettiğini ve yazılarında o kadar ileri gitmemesini rica ettiğini söyleyince şu cevabı almıştır: “Nazırına söyle, kendilerini düzeltsinler! Bu gidiş devam ettikçe bizi susturamazlar. Ben fasulye aşısı yemeğe razı olduktan sonra kimseden korkmam!”.

Bu cevabın, İttihat erkânı tarafından Büyükada’da verilen ziyafetlere, hücum botla İstanbul’dan dondurma getirildiği bir zaman rastladığını unutmamak lazımdır.

Mehmet Akif, Ziya Gökalp’in ortaya attığı fikirler dolayısıyla ortaya çıkan münakaşanın halkın önünde yapılmasını doğru bulmuyordu. Savaş dolayısıyla zaten karışık ve sıkıntı içerisinde olan kamuoyu’nun birde bu yüzden sarsılmasına taraftar değildi. Bu düşünce ile “geniş bir salonda toplanarak kendi aralarında konuşmayı ve söylenenlerin kaydedilmesini” teklif eden bir mektup yazdı. Sırat-ı Müstakim yazarlarından bir kaçının da imzaladığı bu teklifi Ziya Gökalp’e gönderdi ise de cevap alamadı.

Sebilürreşad’ı kapattıktan sonra bir gün Mehmet Akif’i ve Eşref Edib’i bakanlığa davet eden Reşat Paşa: “Akif Bey, şu Merkez-i Umumi’dekilerle anlaşsan olmaz mı?” diyerek Ziya Gökalp ve yanındakileri kastedince, hiddetle yerinden fırlayan ve ellerini sadrazamın masası üzerine koyan Akif, şunları söyledikten sonra, selam bile vermeden çıkıp gitmişti: “Sen bizi bunun için mi çağırdın? Anlaşmak ne demektir? Bizim şahsi bir emelimiz, bir gayemiz mi var? Bizi simsar mı zannettin? Teessüf ederim.

Bu hadiseyi anlatan Eşref Edib Bey, Talat Paşa’nın Akif’in arkasından bakakaldığını, Mithat Cemal ise “Edirne’de tanıdığım aynı Akif, hiç de değişmemiş” dediğini nakletmektedirler¹³

Akif doğrudan doğruya Saray ve Osmanlı hanedanı aleyhinde değildir ve bu yönüyle İttihatçılardan ayrılır. Akif başından beri Abdülhamid’i sevmemiş ve aleyhinde bulunmuştur. Abdülhamid’in yönetimini “istibdat” olarak görür. Bu duygularını, gerek “istibdat” gerekse “hürriyet” şiirlerinde bütün açıklığıyla göstermektedir. Aynı zamanda, Osmanlılar gibi hürriyeti büyük bir memnuniyetle karşıladığını da görmekteyiz.¹⁴

Toplumumuzda, M. Akif Ersoy’a ilişkin farklılıklar taşıyan çeşitli görüşler mevcuttur. Bu durum, onun düşüncelerini anlama ve yeniden yorumlamada da değişiklikler doğurur. Ona yönelik kimi eleştirileri ortaya koyanlar kadar, Ersoy’u bütünüyle benimsediklerini düşünenler dahi onun fikirleriyle kendi fantezilerini bir ölçüde karıştırırlar. Örnek vermek gerekirse, Akif’e gönülden bağlı olduğunu düşünenler arasında II. Abdülhamid’e yönelik güçlü bir eleştiriye ya da onun yönetiminin bir “istibdat” olduğuna dair tanımlamaya pek rastlanmaz.¹⁵ Oysa Akif, Abdülhamid’in yönetimini “istibdat” olarak görür ve onu, “istibdat” adlı şiirinde de takip edilebileceği gibi şiddetle eleştirir.¹⁶

*“Yıkıldın gittin ey mülevver devri istibdat
Bıraktın milletin kalbinde çıkmaz bir mülevves yâd.
Diyor ecdadımız makberlerinden: Ey sefil ahfad,
Niçin binlerce ma’sum öldürürken her gelen cellad,
Huruş etmezdi, mezbuhane olsun, kimseden feryad?”*

“İstibdat” adlı bu şiirinde II. Abdülhamid devrinde geçen bir istibdat öyküsü anlatılır. Hikâyede ilk önce ayrıntılı olarak istibdat devri tasvir edilir. Daha sonra da bu dönemden bir öykü aktarılır. Aktarılan bu öykü şöyledir: Başlarında zalim bir paşa bulunan bir grup inzibat bir mahalleye baskın düzenler. Baskından önce mahalle çok canlı ve neşelidir. Baskınla birlikte mahallede bütün ışıklar söner çevreye bir sessizlik ve korku çöker. İnzibatlar bir adamı yaka paça tutup zorla götürürler. Adamın karısı ise, kocasının masum olduğunu haykırmaktadır. Oysa o adamın bir oğlu şehit olmuş, diğer oğlu ise sürgündedir. Kadının feryatları bir işe yaramaz. Adam götürülür ve kadın da bayılır. Bütün bunları izleyen anlatıcı ise, bir şey yapamamanın eksikliği içinde acı çekmektedir.¹⁷

“Hürriyet” adlı şiiri ise “İstibdat” adlı şiirinin devamıdır. İstibdat şiirinde “bir gün evvel” şeklinde bir ifade yer alıyor. Bu geçen bir günü değil de bir önceki devri ifade eder. Hürriyet şiirinin başında ise “iki gün sonra” ifadesine yer verilmiştir. Bu ifade ise II. Meşrutiyet’in ilanını işaret ediyor. Dolayısıyla “Hürriyet” şiiri İstibdat döneminden sonra başlayan ve adına “Devr-i Hürriyet” denilen zamanın başlangıcını anlatmaktadır. Bu manzumede ilk önce ülkede İstibdat devrinin bittiği anlatılır. Herkes sokaklara dökülmüş, bu zulüm devrinden kurtuldukları için adeta bayram (hürriyet bayramı) yapmaktadırlar. Bu genel manzara içinde küçük bir olay sırasıyla nakledilir.¹⁸ Babası Yemen’de sürgün olan bir çocuk da bu bayramı kutlamaktadır. Büyükbaba ise (bu adam bir önceki şiirde inzibatlar tarafından yaka paça götürülen adamdır) sürgün oğlunun da bu manzarayı görmesini arzulamaktadır. İhtiyarın duyguları şiirde:

*“Döndü birden bire siması duran ihtiyarın
Ne için ağladı? Bilmem şunu duydum yalnız!
Ah bir kere gelip görse Yemen’den babanız!...”¹⁹*

Akif’e göre hürriyet’i ilan etmek yeterli değildir. Ondan önemlisi hürriyetin hazmedilmesidir. Bu sebeple önce onun şuuruna ermek ve o şuuru taşımak gerekir. Bunun için de hürriyetin fikir olarak halka hazmettirilmesi gerekmektedir.²⁰ Bunu ise “Köse İmam” adlı şiirinde:

*“Sade hürriyeti ilan ile bir şey çıkmaz,
Fikr-i Hürriyet-i hazmettiriniz halka biraz”²¹* İfadesinde açık bir şekilde görebilmekteyiz.

Bundan başka, Mehmet Akif’in, dönemindeki Osmanlı Devlet adamları ve aydınları arasında etkili olan düşünce akımlarından birisi olan İslamcılık düşüncesinin ısrarlı takipçilerinden birisi olduğunu da görmekteyiz. Ancak I. Dünya Savaşı içerisinde yaşanan Arap İsyanı, onun bu idealinin gerçekleşme imkânının bulunmadığını göstermiştir. Bu gelişmeden sonra, Mehmet Akif’te kendisini “Müslüman Türk” olarak tanımlayan ve Batılı emperyalist devletlerin saldırılarına bu tanımın kazandırdığı ivmeyle karşı koyan Türk milletinin sözcüsü olma konumuna getirmiştir. Böylece Akif, I Dünya Savaşı ve Milli Mücadele sürecinde Türkçülük düşüncesinin bazı temel yaklaşımlarını benimsemiştir. İstiklal Marşı bu yeni yaklaşımın son ve en önemli belgelerinden biridir.²²

Bu durum, Akif’teki güçlü İslami vurgu dolayısıyla onun modernliğe muhalefet eden, bağnazlığa yakın duran birisi olduğu doğrultusundaki yanlış kanaatti de çürütmektedir.

II. Meşrutiyet döneminde siyasi bir tez olarak savunulan İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük düşünceleri aslında birbirinden o kadar da bağımsız düşünülemez. Zira hepsinde ortak bir amaç vardı. Yusuf Akçura bu amacı: “Osmanlı fikir akımları, birinci olarak Osmanlı Hükümeti’ne tabi muhtelif milletleri temsil ederek ve birleştirerek bir Osmanlı Milleti vücuda getirmek, ikincisi hilafet hakkının Osmanlı Devleti hükümdarlarında olmasından faydalanarak bütün İslamları söz konusu hükümetin idaresinde siyaseten birleştirmek, üçüncüsü ırka dayanan siyasi bir Türk Milleti temsil etmek” şeklinde sıralar. Bu ortak amaçtan ötede, İslamcılar da çoğunlukla Batıcılık gibi, Batı uygarlığının deneyimlerini önemsiyorlardı.²³

Mehmet Akif Ersoy 1914 yılı sonunda devlet tarafından görevli olarak Almanya’ya gönderilen bir heyet içerisinde Berlin’e gitmiştir. Burada 3 ay kadar kaldıktan sonra 1915 yılı Mart ayının ilk yarısı içerisinde İstanbul’a dönmüştür.

Seyahatin nedeni savaşta müttefikimiz olan Almanlar; Fransız, Rus ve İngiliz orduları içerisinde savaşırken kendilerine esir düşen Müslümanları topladıkları kamplarda onlara karşı buldukları iyi muameleyi göstermek istemişlerdi. Hatta bunlar için camiler ve okullar yaptırmışlardı. Almanlar bu düşüncelerle İslam'ın lideri olan Osmanlılara esirlerin durumunu göstermek, esirlere ise halifelerinin kendileri ile beraber olduğunu göstererek onları kazanmak istemeleriydi. Bu gibi faaliyetler askeri haber alma ve casusluk örgütü olarak çalışan Osmanlı "Teşkilat-ı Mahsusa"sı tarafından yürütülmekteydi.²⁴

Mehmet Akif o sıralarda partileşen İttihat ve Terakkinin sadece "cemiyet" üyesi olarak kalmıştır. Cemiyet üyeliğinin Mehmet Akif'e hiçbir çıkar sağlamadığı bilinmektedir. Akif, İttihat ve Terakki hükümetlerine muhalif yazılar yazmaktan kaçınmamış, İttihatçılar da onu edebiyat fakültesindeki görevinden uzaklaştırmışlardır. Dergisine destek olmamışlar, hatta bir keresinde²⁰ ay olmak üzere defalarca kapatmışlardır. İttihatçıların "vatan hizmeti" kapsamı çerçevesinde görevlerini yerine getiren Mehmet Akif'e başka noktalardan nüfuz etme çabaları da sonuçsuz kalmıştır.²⁵

İttihat ve Terakki Hükümetinin düşünce ve yönetim şekline muhalif olan Mehmet Akif'in resmi görev kabul ederek Berlin'e ve Necid'e gitmesi,²⁵ O'nun devleti ve hükümeti birbirinden ayrı görebilen vatanseverliğinin bir gereğidir. Bu davranışıyla Akif'in vatanın büyük tehlikeler karşısında olduğu bir sırada fikir ayrılıklarını mesele yapması düşünülmeydi. Zaten yerine getirdiği görevin İttihat ve Terakki Fırkası veya siyasetle bir ilgisi olmadığı gibi Teşkilat-ı Mahsusa da siyasi değil doğrudan orduya bağlı milli bir kuruluştur.²⁶

Mehmet Akif, Meşrutiyet'ten beklediğini bulamamıştır. Hürriyet değil aksine karmaşa gelmiştir. Süleymaniye Kürsüsü'nde, Abdürreşid Efendi'nin dilinden hürriyet adına yapılan maskaralıkları ağır bir şekilde hicveder.²⁷

*Zurnalar şehri ahalisini takmış peşine;
Yetisinden tutarak ta dayanın yetmişine!
Ötüyor her taşın üstünde birer dilli düdüğü
Dinliyor kaplamış etrafını yüzlerce hödüğü!
Kim ne söylerse hemen el vurup alkışlayacak
-Yaşasın
-Kim yaşasın?
-Ömrü olan.
-Şak! Şak! Şak
.....
Çamlıbel sanki şehir, zabıta yok, rabıta yok
Aksa kan sel gibi, dindirecek vasıta yok
.....
Türlü adlarla çıkan namütenahi gazete
Ayrılık tohumunu bol bol atıyor memlekete.*

Gerçekten de yerden biter gibi bir yığın gazete ve dergi ortaya çıkmış, herkes "istibdat" döneminde susmuş olmanın acısını çıkarmak istercesine sorumsuzca bir şımarıklık içerisinde davranmaya başlamıştır. Bu arada bir grup İslamcı aydın da yukarıda işaret ettiğimiz gibi Eşref Edip Bey'in çıkardığı "Sırat-ı Müstakim Mecmuası etrafına toplanmışlardı.

Köse İmam adlı eserinde ise Akif, (Mithat Cemal'in ifadesine göre; Köse İmam, Ali Şevki hocadır. Bunu kendisine Mehmet Akif söylemiştir.)²⁸ Abdülhamid'e kızar; Gölgesinden bile korkup bağırın bir ödle

33 yıl bizi korkuttu "şeriat!" diyerek, der.

İrticaa Kızar; Vahdeti muhlisiniz, elde asa çıktı herif, bir alay zabiti
Kestirdi. Sebep "Şer-i şerif" der.
Meşrutiyete kızar; Kimse söyletmiyor artık bizi bak sen derde;
"Mürteci" damgası var şimdi ellerde.
Bir fenalık görerek, alınna ta,
İniyor hatt-ı celisile hamidi tuğra!
İşte gördün ya, herif "saye-i hürriyette"

2 [DÜZDAĞ M. Ertuğrul; Mehmet...Eğitim...8] 1915 yılı Mayıs ortalarında "Teşkilat-ı Mahsusa" başkanı Kuşçubaşı Eşref Bey'in başkanlığındaki bir heyete katılarak Arabistan'ın Necid bölgesine bir seyahat gerçekleştirmiştir. Amaç, Şerif Hüseyin'in İngilizlerle anlaşmasının ve isyan hazırlığının içerisinde olduğunun anlaşılması üzerine devlete sadık kalan Necid Emir İbnürreşid ile kendisinin hükümet merkezi olan Riyad'da görüşmekti. Bu görüşme yapılmıştır.

*Diyerek, başlamak üzereydi hemen tehdide!
Eskiden vardı ya meydanda gezen ipsizler:
Hani bir saye-i şahane çekip her şeyi yer!
Onların birçoğu ahrar-ı izam oldu bugün
Mürteci, nah kafa, bizler... kerem et, hali düşün der.*

Mehmet Akif, dönemlerinde bizzat yaşadığı üç padişaktan Abdülhamid'den öğreniyor, Mehmet Reşat'a kızıyor, Vahdettin'e ise hem kızıyor hem de öğreniyordu. Akif'e göre: Vahdettin acemi bir Abdülhamid idi. Sultan Reşat ise Abdülhamid tarafından 30 yıl göz hapsinde tutulmuştu. Akif Mehmet Reşat için "Abdülhamid'in yerinde eğer ben olsaydım boynuna ip takar sokak sokak gezdirir, bakın görün, benden sonra bu adam padişahınız olacak derdim". Abdülhamid'e gelince Akif, Şair Eşref'i Abdülhamid'e en güzel söven adam diye sevdiğini ve onun şu dörtlüğünü çok beğendiğini Mithat Cemal ifade ederdi: ²⁹ Besmele guş eyliyen şeytan gibi,

*Korkuyorsun "Höt!" dese bir ecnebi;
Padişahım öyle alçaksın ki sen,
İzzeti nefsin arab izzet gibi!*

Abdülhamid'den yalnız manen değil maddeten de nefret etmektedir.

Sonuç

Yakın tarihimizin önemli simalarından Mehmet Akif Ersoy, Osmanlı'dan Cumhuriyete geçiş döneminde yaşamış, fikri dönüşümlere yazıları, konuşmaları, vaazları ve en önemlisi şiirleriyle damgasını vurmuş, nihayet İstiklal Marşımızı kaleme almış son derece önemli bir kişiliktir. Bu özellikleri dolayısıyla onun etkisi sadece dönemiyle sınırlı kalmamış, sonraki tarihlerde de fikirlerine, heyecanlarına katılan, bunları kendi zamanlarının ruhu içinde yeniden gündeme taşıyan çok geniş toplumsal kesimler var olmuştur.

Onun, İstiklal Marşı'nın şairi olması kadar, yüksek ahlakı, etkileyici kişiliği, toplumsal sorunları yürekten anlatışı, her zaman toplumun ortak bir değeri olmasını sağlamış olmakla birlikte, bazı toplumsal ve politik çevreler, onun fikirlerini diğerlerinden farklı olarak kendi kimliklerinin temel bir karakteristiği olarak takdim etmişlerdir. Öte yandan, bugüne ait siyasal mücadelenin inşa ettiği geçmiş anlatısı içine olumsuz bir figür olarak Mehmet Akif Ersoy'u yerleştirenler de vardır.

Akif, imparatorluğun çöküşünü durduracak çare olarak İslam'ı görüyordu. Onda, milliyetçilik vurgularının giderek kavmiyetçilikten ayrıldığı dikkati çeker. İslam'a mal edilen birçok konu, cahiller eliyle oluşturulmuştur. Bundan dolayı İslam, gerçek anlamında anlaşılmamakta ve sorunlara çözüm olamamaktadır. Akif, bu düşünceden hareketle "İslam'ın özünü hurafelerden arındırıp, asrın idrakine sunulması" gerektiği konusunda durmuştur.

Devrin bütün aydınları gibi, Mehmet Akif'in de II. Abdulhamid'e şiddetle karşı olduğunu biliyoruz. İslamcı bir şairin "İslam birliği" politikasını bir devlet politikası haline getiren Abdülhamid'e karşı olması ilk anda büyük bir çelişki gibi görünüyor. Fakat onun döneminde İslamcı aydınların da fikirlerini rahatça söyleyemedikleri, yayın yapamadıkları düşünülecek olursa, Akif'in muhalefetinin doğal olduğu anlaşılır.

Bunun yanında, İttihat ve Terakki Fırkası yönetimini de yazılarında eleştirerek: "Siyasete karışan subaylar ve onların komitacıları yüzünden hem İkinci Meşrutiyet'te kazanılan hürriyetin hem de Osmanlı imparatorluğunun yıkıldığını belirtir. Ayrıca, büyük umutlarla başlayan hürriyet döneminin sona ermesini, kanun ve ilim yolundan sapılmasının getirdiği yeni istibdadı, toplumda her alanda ortaya çıkan yoksulluğu ve yeni neslin bu yolda heder olmasını eleştirir. Asım nesline sorunların kanun yolu dışında çözülemeyeceğini, vurdu kırdılı kolay çözümlerin mümkün olmadığını, inkılâbın ancak marifet ve fazilet kazanmanın yolu olan eğitimle gerçekleştirilebileceğini ifade eder.³⁰

1 KANSU, Aykut; II. Meşrutiyet'in Niteliği: Geç kalmış bir liberal devrim, Radikal Gazetesi, 13 Temmuz 2008, Pazar

2 KANSU; a.g.m.

3 KARAKOÇ, Sezai; Mehmed Akif, s.15

4 KARAKOÇ; a.g.e. s.15 vd.

5 Eşref Edib; Mehmet Akif, Asarı İlmiye Neşriyatı, 1938, s.6.

6 Eşref Edib; a.g.e. s.8.

7 Eşref Edib; a.g.e. s.8,9.

8 DÜZDAĞ M. Ertuğrul; Safahat, Çağrı Yay., İstanbul, 2005, s.26.

9 DÜZDAĞ; a.g.e. s.27.

10 DÜZDAĞ; a.g.e. s.28.

11 OKAY, Orhan; Mehmet Akif'in Karakter ve Sanatı, Hece Dergisi, Sayı 133, Ankara, Ocak 2008, s.9.

12 OKAY; a.g.e. s.11.

- 13 Eşref Edib; a.g.e. s.268., Ayrıca bkz. Mithat CEMAL, Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986, s.69,70.
- 14 OKAY; a.g.e. s.12,13.
- 15 BOSTANCI, Mehmet Naci; Mehmet Akif Ersoy'un Fikir Dünyasını Oluşturan Tarihsel Arka Plan
- 16 DÜZDAĞ; a.g.e. (Safahat) İstibdat, s.81 vd.
- 17 SAĞLIK, Şaban; Mehmet Akif'in Şiirlerindeki Hikaye Unsurları, Hece Dergisi, Sayı 133, Ankara, Ocak 2008, s.371
- 18 SAĞLIK; a.g.e. s.371,372.
- 19 DÜZDAĞ; a.g.e. (Safahat) İstibdat, s.82.
- 20 BOLAY S. Hayri; Akif'in İnsana Bakışı, Mehmet Akif Dönemi ve Çevresi, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara, 2008, s.154.
- 21 DÜZDAĞ; a.g.e. (Safahat), Köse İmam, s.124-130.
- 22 GÖKÇEK, Fazıl; Mehmet Akif'te Millet Kavramı, Eğitim, Özel Sayı, Yıl 7, Sayı 73, Mart 2006, s.69.
- 23 EROL, Murat; Hece Dergisi, Sayı 133, Ankara, Ocak 2008, s.179 vd.
- 24 DÜZDAĞ; a.g.e. s.8,9.
- 25 DOĞAN, Mehmet D; Camideki Şair, Mehmet Akif, İz Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 2006, s.107.
- 26 DÜZDAĞ M. Ertuğrul; Mehmet Akif Ersoy Hayatı ve Eserleri, Eğitim, Özel Sayı, Yıl 7, Sayı 73, Mart 2006, s.8,9.
- 27 DÜZDAĞ; a.g.e. (Safahat) Süleymaniye Kürsüsünde, s.157 vd.
- 28 Mithat CEMAL; a.g.e. s.52.
- 29 Mithat CEMAL; a.g.e. s.206.
- 30 YILMAZ, Murat; Cuntadan Çanakale'ye, İstiklal Marşı'na Mehmet Akif, Hece Dergisi, Sayı 133, Ankara, Ocak 2008, s.226 vd.

MEHMET AKİF ERSOY'UN VAAZ VE İRŞAT FAALİYETLERİNDE KUR'ÂN TEFSİRİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Nurettin TURGAY*

Giriş

Büyük edip, şair, yazar ve düşünürleri her yönleriyle incelemek, edebi ve tarihi görevlerimizdendir. Böyle önemli bir görevi yerine getirmek, geleceğe hazırlanmak açısından son derece önemlidir.

İstiklal Marşı ve Safahat'ın yazarı olan Mehmet Akif Ersoy, Balkan Harbi ile Milli Mücadele'de, büyük bir gayretle halkı birlik ve beraberlik içerisinde olma hususunda çeşitli vesilelerle eğitmeye çalışmış ve bu konuda küçümsenemeyecek derecede etkili olmuştur. O, bu alanda şiir sanatını kullandığı gibi, camilerde halka sohbetler düzenlemiş ve bu sohbetlerde Kur'ân'dan ayetler okuyarak tefsirleri üzerinde durmuştur.

Biz, Mehmet Akif Ersoy'u hep bir şair olarak tanıyoruz. Aslında o, aynı zamanda bir müfessirdir. Çünkü o, şiirlerinde ayetlere yer verdiği gibi, milli mücadele yıllarında İstanbul'un Beyazıt, Fatih ve Süleymaniye camileri, Balıkesir'in Zağanos Paşa camisi, Kastamonu'nun Nasrullah camisi ve başka pek çok camide verdiği vaazlarda, hep ayetlerle insanları eğitimeğe, onlara birlik, beraberlik, sabır, azim ve irade ruhunu vermeye çalışmıştır.

Bu nedenle, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinin düzenlediği Mehmet Akif Ersoy sempozyumunda, onun vaaz ve irşat faaliyetlerinde Kur'ân Tefsirinin yeri ve önemi ile ilgili bilgi vermeye çalışacağız.

I. Mehmet Akif Ersoy

Mehmet Akif Ersoy'un Kur'ân ve tefsir ile ilgili çalışmaları hakkında bilgi vermeye geçmeden önce, onu kısaca tanıtmak istiyoruz.

Mehmet Akif Ersoy, 1873 yılının Aralık ayında, İstanbul'un Fatih ilçesinin Sarıgözel semtinde dünyaya gelmiş ve 27 Aralık 1936 yılında bir Pazar günü, hayata gözlerini yummuştur.

Mehmet Akif'in annesi, Emine Şerife Hanım (1836–1926) ve babası, Arnavutluklu Mehmet Tahir Efendi'dir (1826–1888).

Manevi bir lider ve samimi bir Müslüman olan Mehmet Akif Ersoy, Burdur ve Biga milletvekilliğini de yapmıştır.¹

II. Vaaz ve İrşat Faaliyetlerinde Kur'ân Tefsirinin Yeri ve Önemi

Önce Mehmet Akif Ersoy'un Kur'ân'a, Kur'ân tefsirine, camilere ve camilerde vazetme tutkusuna hakkında kısa bilgi vermek istiyoruz. Ardından onun camilerde verdiği vaazlarda okuduğu ayetlerden ve bu ayetler hakkında yaptığı tefsir ve açıklamalardan birkaç örnek vererek, onları yorumlamaya çalışacağız.

¹ M. Ertuğrul Düzdağ, "Mehmet Akif Ersoy Hayatı ve Eserleri", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, sayı: 73, s. 5 vd.

Mehmet Akif Ersoy'un Tefsir, Cami ve Vaaza İlgisi

Mehmet Akif Ersoy'un mesleği baytarlık olmasına rağmen, kendisi bir mücadele ve aksiyon adamıydı. Bir Kur'an sevdalısı olan Mehmet Akif, hayatının hiçbir safhasında Kur'an çizgisinden ayrılmamıştır. O, her fırsatta Kur'an'ı ve Kur'an tefsirini okumakla meşgul olurdu. Milli mücadele yıllarında, Kastamonu'nun Nasrullah camiinde halka yönelik etkili bir konuşmada bulunmuştur. O sırada yanında bulunanlardan biri, kendisine, elindeki kitabın ne olduğunu sorar. O da, "Celâleyn Tefsiridir. Bunu daima yanımda taşır, Kur'an'ı okur gibi okurum. Şimdiye kadar bu kitabı, 18 defa baştan sona okuyarak hatmettim. Şimdi bu kitabı, 19. defa okuyorum" diye cevap vermiştir. ² Bu durum, Mehmet Akif Ersoy'un Kur'an ve Kur'an tefsirine olan yakınlığını ortaya koymaktadır.

1925 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Mehmet Akif Ersoy'a, Kur'an'ın Türkçeye tercüme edilmesi görevi verilmişti. O, yedi sene gibi uzun bir sürede bu görevle meşgul oldu. Mehmet Akif, bu görevle meşgul olduğu süre için şöyle bir açıklamada bulunmuştur: "Kur'an'ın Türkçe meali için yaptığım çalışmalar, bu dünya hayatında en üstün zevk ve huşu ile geçirdiğim anlar olmuştur. Bu esnada halimde çok büyük manevi değişiklikler gördüm. Kimseye bir şey veremedim. Fakat ben çok şey aldım. Duyduğum manevi feyiz, çok büyüktür." ³

Tarih boyunca Müslümanlar için camiler ve gayr-ı Müslimler için de mabetleri, okulların yanında halk eğitiminde etkili kurumlar olmuştur. Bunun bilincinde olan Mehmet Akif Ersoy, camilerde halk kitleleriyle buluşmayı ve onları buralarda eğitip aydınlatmayı düşünmüştür. Bunun yanında, onun camiler hakkında söylediği pek çok sözleri de vardır. Konu ile ilgili bir ifadesi şöyledir: "Camiler, efkâr-ı milleti tenvir için ne müsait yerlerdir (Camiler, kamuoyunu aydınlatmak için ne elverişli yerlerdir)." ⁴ Mehmet Akif Ersoy, camilerde vazetmenin önemi hakkında da şöyle buyurmuştur: "Udebayı ulemadan Ziya Paşa merhum demiş ki, "Bizde gayet mühim iki vazife vardır ki, bililtizam en ehliyetsiz ellere tevdi olunur: Biri nahiye müdürlüğü, diğeri çocuk lalalığı." Biz, buna bir de vaizliği ilave etmek için hiç düşünmeye hacet görmüyoruz." ⁵ Damadı da onun için şöyle bir açıklamada bulunmuştur: "Hayatında yazdığı ve neşrettiği ilk şiir, "Kur'an'a Hitap"tı ve bu hitap, onun genç ruhundan semaya yükselen, sonra bütün ömrünce onun ruhuna sağanak sağanak feyiz yağdıran bir "rahmet" olmuştur." ⁶

Mehmet Akif Ersoy'un Tefsir Örnekleri

Mehmet Akif Ersoy, bazen Kur'an'dan bir ayeti ele alır ve o ayetin anlamını şiir ile yorumlayıp bir nevi tefsir eder. Bu hususa birkaç örnek vermek istiyoruz:

1 – "De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" ⁷

Mehmet Akif, bu ayeti şiir halinde 40 mısra ile açıklayıp tefsir etmiştir. O, bu ayetin tefsirine şu mısralarla başlamıştır:

*Olmaz ya... Tabii... Biri insan, biri hayvan!
Öyleyse, "cehalet" denilen yüz karasından
Kurtulmaya azmetmeli baştanbaşa millet.* ⁸

Mehmet Akif, bu ayetin tefsiri niteliğinde yazdığı şiirinin son mısrasında da, ilim ile ilgili başka bir ayetin anlamı ile noktayı koymaktadır:

Allah'tan utanmak da olur ilm ile... Heyhat?" ⁹

Bu mısra, "Allah'ın kullarından, ancak âlim olanları Allaha (hakkıyla) korkarlar" ¹⁰ anlamı istikame-tinde yazılmıştır ve Mehmet Akif, burada tefsir usulünde önemli bir yeri olan ayeti ayetle tefsir etme yoluna başvurmuştur. Ayrıca burada görüldüğü gibi Mehmet Akif, Ayetleri ele alıp şiirle tefsir ettiği gibi, şiir mısralarında ayetlerin anlamlarına da yer vermiştir. Bazen Mehmet Akif'in, şiir mısralarında ayetlerin metinlerine de yer verdiğini görmekteyiz. Örneğin:

2 Eşref Edip Fergan, *Mehmet Akif, Hayatı ve Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, İstanbul 1938, I, 674.

3 Fergan, *Mehmet Akif*, I, 109 vd.

4 Mehmet Akif Ersoy, Kur'an'dan Ayetler Nesirler, nşr. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul 1994, s. 279; İsmail Lütfi Çakan, *Dini Hitabet*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, s. 44.

5 Ersoy, *Kur'ândan Ayetler*, s. 70; Çakan, "Halk Eğitimi açısından Camiler ve Akif", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, sayı: 73, s. 149.

6 Ersoy, *Kur'ândan Ayetler*, s. 4.

7 ez-Zümer 39/9.

8 Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, yayına hazırlayan: Cemal Kurnaz ve diğerleri, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996, s. 234.

9 Ersoy, *Safahat*, s. 235.

10 Fâtır 35/28.

*Fakat bu beste-i lâhut nereden aksediyor,
Ki “Ellezî halak-al-mevte vel-hayâte...” diyor?*¹¹

Burada şiir içinde yer verilen ayetin meali şöyledir: “O, ölümü ve hayatı yarattı.”¹²

2 – “Ey oğullarım! Gidiniz de Yusuf’la kardeşini araştırınız. Hem sakın Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Zira kâfirlerden başkası Allah’ın inayetinden ümidini kesmez.”¹³

Mehmet Akif Ersoy, Safahat’ın bir yerinde bu ayete yer vermiş ve onu 42 mısralık bir şiir ile yorumlamıştır. O, bu ayetin tefsirine şu çarpıcı ifadelerle başlamıştır:

*Atiyi karanlık görerek azmi bırakmak...
Alçak bir ölüm varsa, eminim, budur ancak.*¹⁴

Mehmet Akif, bu ayetin tefsiri ile ilgili şiirine, şu mısra ile son vermiştir:

*Ey millet-i merhume, sakın ye’se kapılma.*¹⁵

3 – “Ey inananlar! Allah’tan nasıl korkmak lazımsa, öyle korkunuz!”¹⁶

Mehmet Akif, 40 mısra ile yorumladığı bu ayet hakkındaki şiire şöyle başlamıştır:

*Ne irfandır veren ahlaka yükseklik, ne vicdandır;
Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır.*¹⁷

Bu ve benzeri örneklerde görüldüğü gibi Mehmet Akif Ersoy, pek çok şiirinin başına bir ayete yer vermiş ve o ayetin anlam, yorum ve tefsirine göre şiiri yazmıştır. Zaman zaman camilerde yaptığı vaaz ve nasihatlerde de, aynı şekilde ayetleri şiir ile halka anlatmaya çalışmıştır. Ayrıca camilerde halka yönelik olarak yaptığı konuşmalarında, daha çok ayetleri ele alarak yorumlayıp tefsir etmiştir. Onun tefsir niteliğindeki bu vaazlarından bazı örnekler şöyledir:

1 – “Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman, adaletle hükmetmenizi emreder. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”¹⁸

Bu ayette anlatılan emaneti ehline verme ve insanlar arasında adaletle hükmetme meseleleri, çok ciddi ve son derece önemli meselelerdir. Aslında bu iki mesele, biri diğerinden ayrılmayacak derecede birbirleri ile irtibatlıdır. Aynı zamanda bu mesajlar, daha çok egemen olan yöneticilere yöneliktir. Rivayet edildiğine göre Hz. Ali (ö. 40/661), bu ayetin tefsiri ile ilgili olarak şöyle demiştir: “İmamın (idare makamında olan yöneticinin), Allah’ın indirdiği ile hükmetmesi ve emaneti ehline vermesi gerekir. İmam böyle hareket ettiği zaman, idare ettiği insanların da onu dinlemeleri ve emirlerine riayet etmeleri gerekir.”¹⁹

Hz. Ali’nin, bu ayetin yöneticilere yönelik olduğunu söylemesi, bu ayetin nüzul sebebine dayanmaktadır. İlmi kaynaklarda, bu ayetin nüzul sebebi hakkında şu bilgilere yer verilmektedir. Mekke’nin fethi günü, Hz. Muhammed (s.a.v.) Mekke’ye girdiği zaman, Kâbe’nin anahtarını yanında taşıyan Osman b. Talha b. Abdud-dar, Kâbe’nin kapısını kilitlemiş ve anahtarı Hz. Muhammed (s.a.v.)’e vermek istememişti. Daha sonra da, “Resulullah (s.a.v.) olduğunu bilseydim, menetmezdim,” demiştir. Hz. Ali, derhal Osman’ı tutarak kolunu bükmüş ve anahtarı ondan alarak Kâbe’nin kapısını açmıştı. Hz. Muhammed (s.a.v.) içeriye girip iki rekât namaz kılarak çıktığı zaman, amcası Hz. Abbas, anahtarın kendisine verilmesini, daha önce yapmakta olduğu zezem suyunu dağıtma ile Kâbe’nin anahtarını taşıma görevlerinin kendisinde toplanmasını istedi. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.) Hz. Ali’ye, anahtarı Osman’a iade etmesini ve kendisinden özür dilemesini emretti. Hz. Ali de anahtarı götürüp özür dileyince, Osman, “Zorlayıp eziyet ettin, sonra da gelip tamire çalışıyorsun,” dedi. Hz. Ali de, “Allah senin hakkında ayet indirdi,” dedi ve bu ayeti okudu. Bunun üzerine Osman şahadet kelimesini okuyarak Müslüman oldu. Bu ayetin nüzülü ile miftahdarlığın (Kâbe’nin anahtarını taşıma görevi) ebedi olarak Osman evladında kalması, vahye müstenit oldu (dayandı). Sonra Osman Mekke’den hicret edip anahtarı kardeşi Şeybe’ye verdi. Bu gün dahi, Kâbe’nin anahtarı, Şeybe’nin torunlarındadır.²⁰

11 Ersoy, *Safahat*, s. 74.

12 el-Mülk 67/2.

13 Yûsuf 12/87.

14 Ersoy, *Safahat*, s. 230.

15 Ersoy, *Safahat*, s. 231.

16 Alu İmrân 3/102.

17 Ersoy, *Safahat*, s. 310.

18 en-Nisa 4/58.

19 Tirmizi, *Ahkâm*, 4; et-Taberi, *Camii’l-Beyân*, V, 200.

20 Abdulfettah el-Kâdî, *Esbabü’n-Nuzul*, Beyrut tsz. s. 71; Muhammed Hamdi Yazır *Hak Dini Kur’ân Dili*, Eser Kitabevi, İstanbul 1971, II, 1372 vd.

Mehmet Akif Ersoy, bu ayetin tefsirinde nüzul sebebi olan bu olayı, müfessir ez-Zemahşerî (ö. 538/1143)'den nakletmektedir ve ardından, “Bazılarına göre de hitap, vazifelerini hakkiyle eda etmedikleri halde iş başında bulunanlara aittir” demektedir.²¹

Bilindiği gibi, ayetin nazil olmasının sebebinin hususi olması, manasının umumi olmasına engel değildir. Bu ayetin böyle bir olay üzerine nazil olmuş olması, bu ayetteki adalet ve emanet kavramlarının manasını sınırlandırmaz. Adalet ve emanet, insan haklarının ve sosyal adaletin temel esasları konumundadır. Kur’ân’ın başka bir yerinde adalet hakkında şöyle buyrulmaktadır:

“Rabb’inin kelimesi, doğruluk ve adalet bakımından tamdır. Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, hakkıyla iştir, hakkıyla bilendir.”²²

Bu ayette geçen “Rabb’inin kelimesi” hakkında çeşitli yorumlar yapılmıştır. Âlimler bunu, Allah’ın hükümleri, emir ve yasakları, delilleri²³ va’dı²⁴ ve benzeri anlamlarda yorumlamışlardır. Ancak çoğunluğun dediği gibi bunun Kur’an olarak değerlendirilmesi,²⁵ ayetin anlamına daha uygun düşmektedir. Çünkü Kur’an, Allah’ın va’dını, delillerini, hükümlerini, emir ve yasaklarını kapsadığı için, bütün bu anlam ve yorumlara şamil bulunmaktadır. Yüce Allah bu ayette bütün bu kavramların, adalet ve doğruluk bakımından mükemmel olduklarını haber vermektedir.

Mehmet Akif Ersoy, bu ayetin tefsirinde “emanet” ve “adl” kavramlarının izahı üzerine de durmaktadır. O, “emanet” için özet olarak hak, vedia, vazife, hiç kimsenin hakkını zayi etmemek, her ferde ehliyetine göre vazife tayin eylemek ve işleri erbabının eline vermek demektedir. Mehmet Akif, “Adalet” kavramının, bütün faziletleri ve bütün güzellikleri toplayan bir kavram olduğunu kaydetmekte ve ondan sonra şu ifadelere yer vermektedir:

“Hiçbir zaman hatırdan çıkmamalıdır ki, işleri ehline vermeyen, bütün muamelatında adalet ilkeleri ile hareket etmeyen milletler için yaşama ihtimali yoktur. (Memleket kılıç ile alınır; lakin adalet ile muhafaza olunur) sözünü Timurlenk gibi bir cihangirin ağzından işitmek, ne büyük ibrettir!” Burada bazı hakikatleri dile getirmeye çalıştık. Nice milletler, basit gibi görülen bu hakikatleri ihmal etmeleri nedeniyle helak olup gitmişlerdir.²⁶

2 – “Müminler, ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah’a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.”²⁷

Mehmet Akif Ersoy, bu ayetin tefsirini yaparken, yine ez-Zemahşerî’nin ayet hakkındaki görüşlerine yer vermektedir: “(Beyne ihvetikum) kardeşlerinizin arası yahut (Beyne ihvanikum) arkadaşlarınızın arası suretinde kıratlar olmakla beraber, kelime tensiye (iki kişi) sigası ile de olsa kâfidir. Zira aralarında dargınlık zuhur eden kimseler, en aşağı iki kişi olur. Azlığı barıştırmak lazım olunca, çokluğun arasını bulmak, elbette daha ziyade lazımdır. Çünkü iki adamın bozuşması yüzünden husule gelecek fenalık, hiçbir zaman cemaatin yekdiğerine darılmasından meydan alacak fesada benzemez. (Ehaveyn – İki kardeş) kelimesinden gaye murat Evs ve Hazrec kabileleridir, diyenler de vardır.”²⁸ Ardından Mehmet Akif, hakiki Müslümanların birbirine kardeş gözü ile baktıklarını, bu manevi bağın olmadığı yerde, Müslümanlığın kuru bir unvandan ibaret olduğunu anlatmaktadır. O, bu ayet hakkındaki yorumlarında, İslâm dininin hemen hemen bütün hükümlerinin birliği ve kardeşliği güçlendirmeye yönelik olduğunu açıklamakta ve namaz, oruç, zekât, hac, aynı kıbleye yönelme gibi tüm ibadetlerin, Müslümanların birliğine birer vasıta olduklarına dikkati çekmektedir. Mehmet Akif, bu açıklamaların ardından, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in bu konu ile ilgili iki hadisine yer vermektedir: “Müslümanların haline aldırmanın, Müslüman değildir.”²⁹ O, bu hadisten sonra şöyle çarpıcı ifadeye yer vermektedir: “Şu hadisi şerife göre, hakiki Müslümanların miktarını anlayabilmek için, nüfusu hazıradan ne dehşetli bir yekûn indirmek lazım gelecek!” Mehmet Akif, Müslüman olarak bizlerin, “Hiçbir Müslüman’ın vücuduna bir diken batmaz ki onun acısını kendimde duymuş olmayayım”³⁰ diyen bir peygamberin ümmeti olduğumuzu ve bunu hiçbir zaman unutmamızın gerektiğini vurgulamaktadır.³¹

21 Mehmet Akif Ersoy, Kur’ân-ı Kerim’den Ayetler (Meal – Tefsir) Mev’izeler (Vaaz’lar), derleyen ve yayınlayan: Suat Zühtü Özalp, Sevinç Matbaası, Ankara 1968, s. 43. (ez-Zemahşerî’nin nakli için bkz. Muhammed b. Ömer b. Muhammed b. Ahmed ez-Zemahşerî, el-Keşşâf an Hakâiku’l-Tenzil, thk. Muhammed Mursi Amr, Daru’l-Mushaf, Kahire 1977, I, 252).

22 el-En’am 6/115.

23 el-Maverdi, en-Nuketü ve’l-Uyunu, II, 160.

24 Muhammed Esed, Kur’an mesajı, İşaret Yayınları, İstanbul 1999, I, 250.

25 el-Kurtubi el-Cami, VII, 47.

26 Ersoy, Meal – Tefsir, s. 43, 44.

27 el-Hucurât 49/10.

28 Ersoy, Meal – Tefsir, s. 81.

29 Ersoy, Meal – Tefsir, s. 81.

30 Ersoy, Meal – Tefsir, s.81.

31 Ersoy, Meal – Tefsir, s. 80, 81.

Mehmet Akif Ersoy'un bu ayet ile ilgili açıklamalarına yer verdikten sonra, konu ile ilgili bazı ilavelerde bulunmak istiyoruz. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in, "Sizden biri, kendi şahsı için istediğini kardeşi için istemedikçe, hakiki manada iman etmiş olamaz,"³² anlamındaki hadisi, müminlerin birbirlerine nasıl davranmalarının gerektiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Âlimlerin bir kısmı, bu hadisteki kardeş kelimesini, Müslüman kardeş olarak yorumlamaktadırlar. Diğer bazı âlimler ise, bütün insanların Âdem ile Havva'nın çocukları olduğunu, dolayısıyla bu hadiste söz konusu olan kardeş kelimesinin, insan olarak kardeş anlamına geldiğini ve tüm insanları kapsadığını söylemektedirler.³³ Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v.) de, bu hadiste kardeş derken, bu kardeşlik kavramını "Müslüman" veya "mümin" kardeş diye sınırlandırmamıştır.

Bu hadiste söz konusu olan "iman" kavramı, "emn", "emân", "emniyet" ve "emânet" gibi kavramlarla aynı kökten gelmektedir ve bu kavramlar, birbirine yakın manaları ifade etmektedirler.³⁴ Bu kavramların, genel olarak ifade ettiği emniyet ve güvenin insanlar arasında meydana gelebilmesi, bu hadiste ifade edildiği gibi, her insanın, kendine arzu ettiği şeyleri diğer bütün insanlara istemesi ve kendisi için istemediği şeyleri de hiç kimse için istememesi ile gerçekleşebilir. Arzu edilen bu güvenin, insanlar arasında meydana gelmesinin daha güzel, açık ve net bir yolu yoktur. Hz. Muhammed (s.a.v.) bu hadiste, insanda kâmil bir imanın meydana gelmesini, bu şekilde insan haklarına riayet etmeye bağladığı gibi, İslam'ı da buna bağlamıştır: "Kendi nefsin için arzu ettiğin şeyleri, insanlar için istemedikçe, Müslüman olamazsın!"³⁵ Bu hadiste bildirildiğine göre, herhangi bir kişinin Müslüman olması, o kişinin kendi şahsı için arzu ettiği her türlü güzellikleri ve kendisine tanınmasını istediği tabii hakları, diğer bütün insanlar için de arzu etmesi ve tanınmasıyla mümkün olabilir. Görüldüğü gibi bu hadiste, bütün insanların hakkı, refahı, mutluluğu ve her türlü güzelliği gündeme getirilmiştir.

Bu iki hadisin manası istikametinde, bu konuda şöyle bir kanaati belirtmemiz mümkündür: Bir kişi, kendi dini inancına, genel olarak fikir ve düşüncesine, diline, kültürüne, malına, canına, namusuna, kısacası her türlü maddi ve manevi değerlerine tanıdığı hak, hukuk ve hürriyeti, eşit ölçüde bütün insanlara tanımadıkça, ne imanı nede İslam'ı olur! İman ve İslam, kendimiz için arzu ettiğimiz her türlü hak hukuk ve güzellikleri, diğer bütün insanlar için arzu etmemizle meydana gelebilir. Bu hadislerden anlaşıldığı kadarıyla, imanın da İslam'ın da ilk şartı, bu şekilde insan haklarına riayet etme şeklinde yorumlanabilir. Zaten iman ile İslam'ın kelime olarak ifade ettiği emniyet, barış ve güven de, ancak bu şekilde insanlar arasında meydana gelebilir. "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi, bu şekilde sağlanabilir. İncil'de de, bu anlamı ifade eden cümleler vardır: "Sana yapılmasını istemediğin şeyi, sen de başkalarına yapma."³⁶ Yine İncil'deki, "Nas'ın size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de onlara karşı öyle davranın! İşte budur şeriatın ve nebilerin tebliğinin özü"³⁷ ifadesi, aynı manayı ortaya koymaktadır.

Yunus Emre de, yukarıda manaları üzerinde durduğumuz hadislerin ışığında insan haklarını şiir halinde şöyle dile getirmiştir:

*Kendine ne sanırsan,
Ayrığa da onu san!
Dört Kitabın manası,
Budur eğer var ise!*³⁸

Son derece geniş olan bu konuda, daha pek çok şeyi dile getirmek mümkündür. Mehmet Akif Ersoy da, halka yönelik sohbetlerde başta yer verdiğimiz ayeti, konu ile ilgili hadisleri de okuyarak izah etmiş ve konunun sosyal hayattaki önemi üzerinde durmuştur.

3 – "Ey inananlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınmanızdır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilen ve hakkıyla haberdar olandır."³⁹

Mehmet Akif Ersoy, bu ayetin tefsiri hakkında özet olarak şu bilgilere yer vermektedir:

Rivayet edildiğine göre Müslümanlar arasında takva sahibi zenci bir Müslüman hastalanınca, Hz.

32 Müslim, İman, 71, 72; Buhari, İman, 7; Tirmizi, Kıyame, 59; Nesai, İman, 19,33; İbn Mace, Mukaddime, 9; Darimi, Rikak, 29; İbn Hanbel, III, 176, 177.

33 Muhammed b. Allan, Delilu'l-Falihin, Daru'l-Fikr, Beyrut tsz., II, 23.

34 el-Ferahidî, "emine", *Kitabu'l-Ayn*, s. 40; İbn Manzûr, "emine", *Lisânu'l-Arab*, XIII, 21 vd.

35 Tirmizi, Zühd, 2; İbn Mace, Zühd, 24; İbn Hanbel, II, 310; III, 473; IV, 70, 77.

36 Thomas Hobbes, *Leviathan*, trc. Semih Lim, İstanbul 2001, s.97.

37 Matthaus İncili, VII,12; Hüseyin Hatemi, *İslam'da İnsan Hakkı ve Adalet Kavramı, Doğu ve Batı'da İnsan Hakları*, Ankara 1996, s. 8.

38 Hatemi, *İnsan Hakları*, s. 6.

39 el-Hucurât 49/13.

Muhammed (s.a.v.) iki defa kendisini ziyaret eder ve vefat ettiğinde de onu yıkayıp defneder. Müslümanlar, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in zenci bir köleyi ziyaret etmesini ve vefatında da bu derece kendisine yakınlık göstermesini büyük bir olay olarak değerlendirirler. Bunun üzerine bu ayet nazil olur. Bu ayette anlatılan erkek ile kadından gaye, Âdem (a.s.) ve Hava'dır.

İnsanların boy ve kabilelere ayrılmaları, neseplerin karışmaması ve insanların birbirlerini tanımaları içindir. Yoksa bu durum, insanların babalar ve dedeler ile öğünmeleri için değildir. Hz. Muhammed (s.a.v.), pek çok hadiste soy sop ile öğünmenin yanlış bir fikir ve düşünce olduğunu açıklamıştır. Müslümanların, onun veda haccında bu konuda söyledikleri kıyamete kadar unutmamaları gerekmektedir.

Büyük bir ilim adamı olan Kınalı zade Ali Efendi, bu konuda şöyle bir açıklamada bulunmuştur: "İnsan, hatta peygamber sülalesinden olsa, asalet davası ile meydanı tefahüre (övünme meydanına) atılmamalıdır. Zira bu davayı ispat edebildiği takdirde, bir şey kazanmayacak. Çünkü bütün şan ve şeref, cediti muhteremine ait olup kendisi yabancı mevkiinde kalacak. Asaletini ispat edemediği surette ise, fazla olarak bir de yalancılık rezaletini yükleneyecek."

Mevlana Şah Nakşî bende, "Sizin nesebiniz silsilesi nereye varır?" diye sormuşlar. O da, "Nesebinin silsilesi ile kimse bir yere varamaz!" cevabını vermiştir.⁴⁰

Sonuç

Mehmet Akif Ersoy, Memleketin buhran ve bunalım yaşadığı bir dönemde, halkı, Kur'an ve sünnetten aldığı manevi duygularla aydınlatmaya ve eğitmeye çalışmıştır. O, bir şair ve edip olduğu kadar, bir müfessirdi.

Mehmet Akif Ersoy, şiirlerinin çoğunun başında bir ayete yer vermiş ve şiirini ona göre yazmıştır. Zaman zaman şiirlerinin arasında da ayet metinlerine ve meallerine de yer vermiştir.

Mehmet Akif, İstanbul, Balıkesir, Kastamonu ve benzeri yerlerde çeşitli camilerde Cuma namazı vaktinde halka vazetmiş, onlara ayet ve hadisleri okuyarak yorumlamış ve onları din ve dünya konusunda aydınlatmaya çalışmıştır. Onun bu konuda çeşitli vaaz örnekleri vardır. Onun bu tür yazılarının bir kısmı, yazılarak çoğaltılmış ve kitap haline getirilmiştir.

⁴⁰ Ersoy, *Meal – Tefsir*, 30, 32.

MEHMET AKİF'İN ŞİİLERİNDE ÇOCUK EĞİTİMİ VE UNUTULAN BİR DEĞER ÂMİN ALAYI

Nuri ÇELEBİCAN*

*Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım!
Oku, şayet sana bir hisli yürek lâzımsa;
Oku, zîra onu yazdım, iki söz yazdımsa
Mehmet Âkif ERSOY*

Giriş

“Bir insan sadece görünen bir ışığı görebiliyor, sadece duyulan bir sesi duyabiliyorsa hiçbir şey görmüyor ve hiçbir şey duymuyor demektir.”

Bu ifadeler Mehmet Âkif'in zamanına bakışını ve zamanını duyuşunu ortaya koyar sanırım. Mehmet Âkif dindar bir insandır. Zamanının algılarından farklı, kaynağından alınmış kadar saf ve duru bir dindarlıktır onun dindarlığı. Ne dünyaya sırt döner ne de bağlanır. Ne dış âlemden tecrit edilmiş yalnızlığında Allah'ı ve hakikati arar, ne de çağdaşlarının çoğunun bel bağladığı Avrupalı kavramı içinde kendini yitirir. Çünkü Âkif, Avrupa medeniyeti olarak bilinen garabetin ilim ve fennin verdiği kaba güçle kurulduğunu ve sonunun hayır olmayacağını da, kaba ve temelden yoksun bir din anlayışının medeniyet yolunda büyük bir engel olacağını da görmektedir. Bu iki kaba güç her zaman Âkif'te “tek dişi kalmış canavar.” olarak kalacaktır. O halde canavarlaşmadan medenileşmek nasıl olur sorusuna bu toplumun içinden biri olan şair, eğitimci, veteriner, ateşli vaiz Âkif'in hayatı ve eserleriyle açtığı pencerelerden birinden Âmin Alayı şiirinden, Âkif'in baktığı yerden bakmaya gayret edelim.

Önce çocuk kimdir, genç kimdir? Sorularını cevaplayarak konumuzu açalım.

Çocuk Kime Denir?

“1. Küçük yaştaki oğlan veya kız 2. Soy bakımından oğul veya kız, evlat 3. Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak 4. Genç erkek. 5. mec. Büyükler arasında daha az yaşlı olan kişi. 6. mec. Büyüklere yakışmayacak biçimde düşüncesizce davranan kimse 7. mec. Belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse.”¹

“Bebeklik çağı ile erginlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insan.”²

“Çocuk: domuz yavrusu; her şeyin küçüğü”³

1 TDK, *Güncel Türkçe Sözlük*, www.tdk.gov.tr

2 TDK, *BSTS / Eğitim Terimleri Sözlüğü* www.tdk.gov.tr

3 TDK, *Divanî Lüğati't-Türk* www.tdk.gov.tr

* Bilim Uzmanı, Kırıkkale (nuri_celebicani@hotmail.com)

Bu sözlük tanımlamaları dışında çocuk kimdir? dersek, ruhsal, zihinsel ve bedensel gelişimleri bakımından insanın yaşadığı evreleri göz önünde bulundurmak zorunluluğumuz ortaya çıkar. Bu konuda eğitimcilerin farklı sınıflandırmaları vardır. Biz bu sınıflandırmalar ışığında eğitim çağı çocuğunu tasvire çalışacağız.

Burada konumuzun başlığı olan Âmin Alayı düzenlenebilen çocuğun yaş, beden ve zihin gelişimi hakkında genel bir bilgi vermeye çalışacağız.

Piaget, Bruner, Havighurst, Freud, Erikson gibi eğitim bilimleri ile uğraşan isimler; kuramları bakımından farklılıklar ortaya koysalar da genelde 3–12 yaş arasını zihinsel, bedensel açıdan çocukluk kavramının karşılığı olarak zikrederler.

Zihin gelişimi açısından bu yaş aralığının genel özellikleri olarak şunları zikrederler:

(2-7) Dil gelişimi başlar, sembolik zekâ, hayal gücü bu dönemin belirgin unsurudur. (3-6) Görsel hafıza gelişmiştir. Bilgiyi sembollerle algılar.

(7-11) Somut düşünme başlar, mantık yürütür. Çocuk yaptıklarını ve anladıklarını sembollerle açıklar,

Beden gelişim denince ise akla, çocuğun bedendeki kas ve kemiklerin sinir sistemi ile motor becerilerinin değişimi süreci gelir. Buna göre 3-12 yaş aralığının genel özellikleri şunlardır: 3-7 motor hareketleri gelişir uzun süre aynı yerde oturamazlar. Konuşmayı oyun oynamayı ve hareketliliği tercih ederler. 7-12 büyümede düşme devam eder. 9–10 yaşlarına kadar erkek vücudu iri ve gelişmiş iken 10–11 yaşlarında kızların bedeni daha iri ve gelişmiş olur.

Görülüyor ki, 3–12 yaş çocuğun -modern eğitim bilimleri kaynaklarında da vurgulanan- eğitime başlama yaşıdır. Bu dönem çocuğu girişken, sevecen, canlı, hareketlidir. Kendi işini kendisi yapmayı ister. Neşeli, oyun seven, paylaşmayı bilen, kendi yaşlılarıyla oynayabilen ve bundan zevk alan bir çocuktur. Kelime dağarcığı geliştiği için güzel bir anlatım gücü kazanmıştır. Konuşkan ve hayat doludur. Sürekli soru sorar, öğrendiklerini etrafıyla paylaşır. Öğrenmeye karşı çok isteklidir. Zarar verme, kırma gibi özellikler, yerini söz dinlemeye bırakır. Girişkendir ve herkese yardım etmeyi sever. Yaramazlıkları, sevimli yaramazlıklara dönüşmüştür. Masallara, çizgi filmlere ilgi duyar. Gerçeküstü korkutucu kahramanlara, öcülere, hortlaklara inanır.

Hayal gücü çok gelişmiştir. Olayları abartma ve çarpıtma ile anlatır. Her şeye kolayca kanar. Gerçekle hayali ayırt edemez. 6yaş bir dönümdür. Bu dönemeci aşan çocuk aile ortamından çıkarak dış dünyaya açılır ve toplumsal çevreye karışır. Kişilik gelişimini tamamlayan çocuk, bekleyebilmeyi ve engellere karşı koymayı öğrenir. Okul çevresi ve eğitim, çocuğun bakış açısını genişletir. İyi kötüyü, doğruyu yanlış ayırt etmeye başlar. Kelime dağarcığı ile konuşma yeteneği gelişir. Zaman, sayı, uzay kavramları gelişir. Somut düşüncelerin yanı sıra soyut düşüncelere de geçiş başlar. Hayalle gerçeği daha rahat ayırt edebilir.

Din, ölüm, ahlak gibi değer ya da kavramların anlamları da bu yaşlarda zihinde bir yerlere oturtulabilecektir. Bu da dini terbiye ve çocuk başlığı altında ayrıca değerlendirilebilir. Gene bu kaynaklar her çocuğun yukarıda bahsedilen zihinsel-bedensel-ruhsal dönemleri birbirlerinden farklı aralıklarda ve farklı uzunluklarda yaşabileceğini de belirtmektedirler ki bu da Osmanlı eğitim sisteminde çocuğun hazır olduğunda, istediği bir dönemde okula başlayabilmesi ile örtüşen bir sonuçtur.

Mehmet Âkif'in Çocuk ve Eğitim Anlayışı

Bilinen tarih devirlerinden beri üzerinde kafa yorulan eğitim kavramı modern yaşamın da çözdüm tamam diyemeyeceği bir problem olarak karşımızda durur. Yazılan onlarca kitaba, yeni yeni yapılandırılan kurum-kuruluşlara, sırf bu iş için hazırlanmış eğitim programlarına ve bunların uygulandığı okul öncesi, ilk, orta ve yüksek öğretim kurumlarına rağmen hala bir muammadır. En doğruyu yakalama adına uygulanan yeniden yapılandırmalar, müfredatlar, sistemler... bütün bu keşmekeşin içerisinde hiç hatırlanmayan eski yaşamlar.

Bu noktada kitap sayfaları arasında kalmış geçmişin eğitim programlarından biri olan mahalle mektebini ve mahalle mektebine başlama, ilk ders ve âmin alayını tanıtmaya geçmeden eğitimin önemi ve bu konunun Âkif'teki yansımalarına da değinmek istiyorum.

Osmanlının batılma süreci Tanzimat öncesine dayanmakla birlikte, Tanzimat bir milattır. Her ne kadar yönetim kademesinde, tepede belirlenip tavana yani halka uygulanmaya çalışılmışsa da bu, dönemin taşıdığı yenilikçi anlayışı gölgelememelidir. Orhan Okay'ın dönemi tanımlayan şu satırları genel yapıyı ortaya koymasından önemlidir. "Parlamentar bir rejime girmemiş, basını olmayan, hatta dernek, kulüp, sendika vs gibi kısmen komu oyunu temsil edecek kurumlardan mahrum bir memlekette" de başka bir uygulama düşünülemezdi. Bu tez Âkif'in bakışında aile ve fertten başlayan bir terbiye ve eğitim zinciriyle yıkılabilirdir.⁴

*Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem,
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem,
İyi hatırda tutun ettiğim ihtarı demin,*

4 Gökçek, Fazıl, Mehmet Âkif'in Şiir Dünyası, Dergah Yay., İst., s.13

*Bütün edvar-ı terakkiyi yarıp geçmek için
Kendi "mâhiyet-i rûhiyye" miz olsun kılavuz,
Medeniyet girebilmiş yalnız fenniyle,
O da sahiplerinin lâhuk olan izniyle,
Alınız ilmîni Garb'ın alınız sanatını,
Veriniz hem de mesainize son süratini*

Yazımızın başında da belirtmiştik. Âkif, dinin de Avrupalılığın da taassubuna karşıdır. Özüne uyan bütün yeniliklere kapısı açıktır. Bu yeniliklerin gelmesini de beklemez, gidip kendi alma, sindirme ve uygulama taraftarıdır. Bu da ancak iki şekilde mümkündür. Birincisi, Osmanlı olmayı sağlayan değerler sistemini aslına uygun olarak anlamak ve anlatmak; ikincisi, dünyada meydana gelen değişimleri takip edip lüzumu kadarını vakit kaybetmeden almak ve toplum hayatına uygulamak. Tabii bunu yaparken birini diğerini feda etmeyecek şekilde bir araya getirmek de çok önemlidir. Bu karışımın sağlıklı yapılabilmesi aile, çocuk, genç ve yetişkine hangi dönemde ne kadar manevi ve milli değerlerin, kültürün verileceğinin; bu birikime ne kadar ve hangi ilimlerin katkı sağlayacağıının planlanmasıyla mümkündür.

Âkif, eğitimi bir proje olarak ortaya koyarken onun eksiklerini ve çarelerini yan yana zikreder. Ona göre en büyük problem cehalettir. Mehmet Âkif'in cehaletin yok edilmesi için getirdiği çözüm tabii olarak mektep ve matbuat yoluyla eğitimidir.⁵ Mektep açmak tek başına çare değildir. Bu yüzden Âkif için kurumun adının medrese ya da mektep olması içeriği değiştirmez. Önemli olan özü kaybetmeden asrın ihtiyaçlarına cevap verecek eğitim uygulanıp uygulanmadığıdır.

Süleymaniye Kürsüsü'nde vaizin birçok yerini dolaştığı Türk ve İslâm dünyasından edindiği bu ve benzeri tecrübelerin ışığında konuşan vaiz, problemin çözüm yollarını da göstermiştir. Buna göre, toplumda kabul görmesi için yeniliklerin milletin benliğine uygun olması gerekir. Başka milletlerde olumlu sonuç vermiş ve o milletlerin ilerlemesini sağlamış olan uygulamalar aynen taklit edilmekle başarılı sonuçlar alınacağını zannetmek yanlışlıktır. Çünkü her milletin yapısı ve ihtiyaçları farklıdır. Bu yüzden bir milletin gelişmesini sağlamak için girilecek faaliyetlerde, elbette başka milletlerin tecrübelerinden de yararlanılmakla birlikte, o milletin "mâhiyet-i rûhiyye" sinin de göz önünde bulundurulması gerekir.⁶

Tabii bu kurumlarda görev alacak öğretmenlerin kalitesi ve niteliği de önemlidir.

Bu kurumlarda verilecek bilgini seçilmiş olması yukarıda da belirttiğimiz gibi çok önemlidir. Boş bilgiler ve nazariyeler öğretilmemelidir. Âkif, bunu bir servetin tüketilmesi olarak görür. Nazariyeler içerisinde kaybolan çocuk ve gencin ruh dünyası çöker, çatışmalar ve buhranlara tutsak olur. Eğitim alanında yapılan yanlış izlerini birkaç nesil silemez ve milletin böyle bir hataya da tahammülü yoktur.

Elbette eğitimden beklenen önemli bir konu da ahlâktır. Ahlâken çöken milletleri Âkif ölü olarak adlandırır.

Âkif'in eğitim adına üzerinde durduğu diğer bir konu ise, yaygın eğitim ki, aile ve toplum eğitimi için -kahvehane ve meyhane kavramları üzerinden toplumdaki başıboşluğu, ataleti, cehaleti ve diğer toplumsal yaraları eleştirir- program ve kurumların oluşturulmasıdır.

Çocukların masallarla uyutulmasına da karşı olduğunu ifade eder. O, çocuklarda milli şuurun oluşması adına milli kahramanlık öykülerinin ve destanların anlatılması gerektiğini vurgular. Böylece çocukta milli bir şuur oluşacak ve milletini sahiplenecektir.

Bu çok geniş düşüncelerin yanında eğitimde dayak ile terbiye konusunda, dayağa karşı oluşunu manzumelerini okurken görürüz.

Aynı Mehmet Âkif'i, Mısır hayatında kendi oğluyla yaşadığı sıkıntıları dile getirirken, kendine has kabiliyetleri olan bir çocuk karşısında çaresiz bir baba olarak görürüz. Bütün bu genel ve özel yanılarıyla Âkif'in eserleri birer eğitim bilimleri kitabıdır desek yanlış söylemiş olmayız herhalde.

Âkif'in görüşlerini manzumelerinden parçalarla taçlandırmak isterdim fakat bu hem zaman hem de konunun aslı açısından mümkün olmadığı için bu genel değerlendirmeye sözü bağlıyorum.

5 Gökçek, age.,s.186

6 Gökçek, Fazıl,age.,s.176-177

Âmin Alayı Töreni

Osmanlıda dini bayramlarda yapılan merasimlerin dışında birçok kutlamalar yapılır ve bu kutlamalara da ‘alay’ adı verilir. Saray erkânının halkla kaynaşmasına vesile olan bu alaylar, halk tarafından büyük ilgi görür ve çok ihtişamlı olurdu. Halkın da coşku ile katıldığı bu alaylarda bakın hangi kutlamalar yapılmış. Hırka-i Saadet Alayı, Âmin Alayı, Kılıç Alayı, Surre Alayı, Gelin Alayı, Beşik Alayı, Baklava Alayı

Tabii olarak asırların verdiği bir birikimle ortaya çıkan bu ve buna benzer adetler, gelenek ve görenekler bütün ihtişamıyla Osmanlı sarayında yapılır ve yaşatılır. Bu alaylardan bazıları imkânlar ölçüsünde halk arasında da yapılır ve yaşatılır. Asıl adı “bed’-i besmele cemiyeti” olan âmin alayını, bir çocuğun mahalle mektebine başlayışının olabilecek en ihtişamlı şekli olarak tanımlayabiliriz. İlk defa ne zaman ve nasıl başladığı tam olarak bilinmeyen bu özel merasim, hususan İstanbul’da büyük kabul görmüş, saray ve çevresinden başlayarak bâzı Osmanlı vilâyetlerine kadar yayılmıştır.⁷

Tarihçiler ve eğitim bilimciler mahalle mekteplerinin “küttab” adlı okulların devamı mahiyetinde olduğu görüşündedirler. Bu anlamda konumuza temel teşkil eden mahalle mekteplerinin tarihini Selçuklulara kadar götürebiliriz. Osmanlılarda da Selçuklularda olduğu şekliyle bu mektepler camilere bitişik olarak yapılırdı. Camilerin imamları aynı zamanda bu mekteplerin de hocalarıydı. Bu kurumlarda öğretmenlik yapacak olanların yetiştirilmesi, kurumda okutulan dersler, tarih içerisinde yapılan değişiklikler gibi konularda daha geniş bilgi için eğitim tarihimizle ilgili eserlere bakmamız yerinde olacaktır. En azından günümüz eğitim sistemi hakkında daha objektif bakış açısı ve somut düşünceler üretebilmek adına bunun önemli olduğunu düşünüyorum.

Âmin alayı nedir? Ne zaman ve nasıl yapılır?

Bölümün başında da belirtildiği gibi bu törenlerin en ihtişamlıları saray ve çevresinde yapılanlar olmuştur. Bed’i besmele cemiyeti, yâni besmeleye başlama merasimi, halk arasında törene katılan mektep talebelerinin okunan ilahi ve dualara karşılık olarak hep bir ağızdan “âmin” diyerek karşılık vermeleri dolayısıyla âmin alayı şeklinde şöhret bulmuştur. Sayıların ilahi dinlerde önemli bir yeri vardır. Cenaze ardından yapılacak merasimler, bir sebebe binaen okunacak dualar... hep belirli sayılarla ve belirli aralıklarla yapılır veya tekrarlanır. Bu öneme atfen sebebi tam olarak bilinmemekle beraber çocukların dört yaş, dört ay ve dört günü doldurduğu zamanda yapılan bu özel merasim, ailelerin maddî imkânlarına göre çeşitlilik arz eder, asıl kaybedilmeksizin ilavelerle daha güzel ve şenlikli bir hale getirilirdi. Çocuğun dört yaş, dört ay ve dört günlük olmasıyla ilk ders vakti gelmiş olurdu.

İlk ders: Eûzu billahi mine’ş-şeytani’rracim / Bismillâhi’rrahmâni’r-rahîm / Rabbi yessir / Ve lâ tuassir / Rabbi temmim / Bil hayr. Besmele ve “Rabbim kolaylaştır, güçleştirme; Rabbim hayırlısıyla bitirt.” anlamına gelen dua cümlesi ve elif ba’nın ilk harfinin tekrarlatılmasıydı. Bu tören kimi zaman tek bir sefer yapılmış. Kimi zaman ailenin de durumu dikkate alındığında, ilki aile içinde veya yakın komşu ve akrabaların katılımıyla biraz daha genişletilmiş olarak varsa aile büyüğü nezaretinde, yoksa anne veya babanın öğretmenliğinde yapılmış, ikincisi ve asıl olanı çocuk okula başlarken genellikle altı-yedi yaşlarında icra edilmiştir. Osmanlı eğitim sisteminde birleştirilmiş sınıf uygulaması vardı. Bunun yanında öğrenciler istenilen yaş ve istenilen dönemde okula başlatılırdı.

Mektepte öğrencinin seviyesine göre ders okutulur, sırası gelen öğrenci hocanın karşısında dersini dinletirdi. Sıra kendine gelinceye kadar kendi dersini tekrar eder veya istirahat ederdi. Bu teknik birleştirilmiş sınıf uygulaması yapabilmek adına yegâne uygulanabilecek metottur.

Halk arasında okula başlamak için 6-7 yaşları en uygun yaşlar olarak görülürdü. Ama ailenin isteği ve çocuğun kabiliyetleri çerçevesinde bu 4 yaşa kadar çocuklar okula başlatılabilir. İlk eğitimde normal süre 4 yıl olmakla beraber istenilen seviyeye gelemeyen çocuklar için bu süre uzatılabilir. 7 yılı tamamlayan çocuklar istenilen seviyeyi yakalamamış olsa da eğitimlerini tamamlamış sayılırlardı. Aileleri isterse bu çocuklar belirli bir süre daha okula devam edebilirlerdi. Burada amaç çocuğun terbiye ve di eğitimi noktasında bir seviye yakalaması olduğundan süre esnetilebilirdi.

Bu okul mecburi olduğundan muhtar ve imam çocukları takip ederdi. Okul çağı gelmiş çocuklar eğer yollanmamışsa ailelerine ağır cezalar verilirdi. Maddî imkânsızlıkları dolayısıyla çalışmak zorunda olan çocuklar için ise diğerlerinden daha önce okutulmak kaydıyla bir saatlik bir program uygulanır ve işlerine gitmelerine izin verilirdi. Eğitimi tamamlayan çocuklar kabiliyetlerine göre ya eğitimlerine devam ettirilir yahut bir mesleğe yönlendirilirdi.

Yukarda da ifade ettiğimiz gibi bu sistemde çocuğun okula başlamasının vaktine aile karar verirdi. Başlama tarihleri de genel halk inanç ve esasları doğrultusunda kandil günlerine denk getirilmeye çalışılırdı. Eğer bu mümkün olmayacaksa gene inanç noktasında önemli olan Pazartesi veyahut da Perşembe günü okula başlama tarihi olarak tercih edilirdi.

7 Arık, Şahmurat, “Bir Kadının Hayatı” Romanında Amin Alayı, Akademi Mecmuası, Ocak 2004, s.55

Tören için okula başlayacak çocuğun evinde imkânlar ölçüsünde hazırlıklara başlanır, mahalle mektebine haber yollanır ve mektebin hocası ile talebeler eve davet edilirdi. Ailenin durumuna göre haberdar edilenlerin sayısı artardı. Hatta yakın çevre mahalle mekteplerinin de davet edildiği olurdu. Hazırlıklar tamamlanıp davet iletdikten bir gün sonra sabah erkenden yepyeni kıyafetleri giydirilmiş ve türlü takılarla da süslenmiş olan çocuğun zihninin açık ve başarılı olması hususunda himmetlerini istemek üzere, evliya türbeleri, özellikle de Eyüp Sultan, Fatih⁸ ziyaret edilirdi. Fes kullanılan dönemlerde erkek çocukların feslerine mavi püskül takılarak onun okula başlayacağı ayrı bir işaretle de duyurulmuş olurdu. Birinci kafilere bu ziyaretleri yapıp dönerken mahalle mektebinin talebeleri; önlerinde hoca, kalfa, bevvaplar ve ilâhici takımıyla birlikte, okunan ilahiler ve dualarda kendilerine işaret edilen yerlerde “âmin” diye bağırarak çocuğun evine gelirlerdi. Artık çocuk ve ailesi için alayın en zevkli kısmı başlamış olurdu.

Gelen heyetin duaları ve âminleri eşliğinde çocuk kapıya çıkarılır ve önceden hazırlanmış bir midilli veya arabaya bindirilerek kafilere düzeni alınır. Buradaki binek ailenin maddi durumuna göre daha değişik ve süslü de olabilirdi. Âmin alayının en ötünde çocuğun cüz kesesi, elif-ba’sı, minder ve rahlesini taşıyan mektep talebeleri yer alırdı. Bunları, çocuğun bindiği araba veya midilli takip ederdi. Bu sırayı çocuğa ilk dersi okutacak hocası, ilâhiciler ve mektep talebeleri takip ederdi. Bu düzenli gurubun arkasında ise, çocuğun ailesi, akraba, komşu ve davetliler yerlerini alırdı. Alayın hareket etmesiyle birlikte ilâhiler okunmaya başlar ve dualar edilir-di. Alay içerisinde yer alan çocuklar ise, duaların akabinde hep bir ağızdan “âmin!” diye bağırır-lardı.

Bu alaya yol kenarında rastlayan insanlar da duâ ve âminlere iştirak ederek katılır ve alayı şenlendirirlerdi. Çocuk, bu düzen içerisinde, mahalle ve civarında bir müddet gezdirilerek mahalle mektebine getirilirdi. Hoca burada da bir dua ederdi. Alay, özellikle çocuklar bu dualara da âminlerle karşılık verirlerdi. Çocuk, kendisinden önce okula getirilip yerleştirilen minderi üzerinde, kendi cüzünden ilk dersini alırdı. Önce hoca okur, ardından çocuk tekrar eder, Eûzu billahi mine’ş-şeytani’rracim. Bismillâhi’rrahmâni’r-rahîm / Rabbi yessir / Ve lâ tuassir / Rabbi temmim / Bil hayr. Akabinde ilk harf: Elif okunur ve tekrar ettirilirdi. “Bugünkü bu kadar.” hitabıyla biten bu ilk dersin ardından çocuk, önce hocasının, ardından da aile büyüklerinin ve davetlilerin ellerini öperek dualarını alır ve talebe olmaya hak kazanırdı. Tören bu şekilde dualarla başlar ve son bulur, çocuk evine gönderilirdi.

Ancak âmin alayı her zaman bu şekilde yapılmaz, bazen de çocuk gezdirildikten sonra mektep yerine tekrar eve dönülür ve ilk ders kendi evinde verilirdi. Varlıklı ailelerin yaptığı bu uygulamada eve gelen heyete dersin ardından yemekler ikram edilir; hoca ve ilahi okuyanlara hediyeler âmin alayına katılan çocuklara da çerez, yemiş ve harçlıklar dağıtılırdı. Her iki şekilde de okul, akraba ve tanıdıkların iştirakiyle yaşanan bu tatlı heyecan, çocuğu okullu yapardı.

Bugün, Kütahya ve Safranbolu gibi merkezlerde, dar muhitlerde de olsa devam ettirilmeye çalışılan bu âdette, bu özel günün anısına güzel bir hâtıra defteri alınır. Evvela çocuğa defterin birinci sahifesine bir besmele yazdırılır. Ardından da dede, babaanne; büyükbaba, büyükanne; ebeveyn ve âmin alayına katılan diğer misafirler, bu deftere dua ve temennilerle dolu cümleler yazarlar. Oldukça değerli olacak böyle bir defter itina ile saklanır ve zaman zaman çıkarılarak hatıralar tazelenmiş olur. Düşünüyorum da meşhur romancı, şâir yahut da diğer yazarlara âit böyle bir hatıra defteri, bugün elimizde olsaydı ne kadar ilginç olurdu. Yeni yetişen nesiller üzerinde çok önemli tesirler uyandırabilecek böyle bir tören, ne yazık ki, çok az şâir ve yazarımız tarafından ele alınmıştır. Mehmet Âkif’in “Âmin Alayı” şiiri Yahya Kemal, Celâl Esat ile Halide Nusret’in hatıraları ve Ahmet Râsim’in Falaka’sı konuyla ilgili güzel örnekleri ihtiva ediyor.⁹

Mehmet Âkif eserinde âmin alayından bahsetmekle hem yitirmek üzere olan bu güzel âdetimizi kitap sayfalarında da ol olsa yaşatmış, hem de kendi eğitim ve ahlak anlayışını ifade etmiş oluyor.

Son birkaç yıldır âmin alayına benzer bir uygulama ilköğretim okullarımızda görülmektedir. Çocuklar okula bir hafta daha erken başlayarak okula ve öğrenciliğe alıştırmaya çalışılmaktadır. Kendinden büyüklerle birlikte okula başlayanların, daha önce hiç bilmedikleri bir ortama aniden girişleri neticesinde yaşadıkları şoku burada ayrıca anlatmaya gerek yok sanırım. İlkokul birinci sınıfa annesiyle birlikte ağlayarak gelen, evine gitmek isteyen, sıraların altına saklanan... çocukları hatırladığımızda bu törenin önemini daha iyi anlayabiliriz. Toplumsallaşma, paylaşma adına da günümüz insanının en çok ihtiyaç duyduğu bu ve buna benzer törenlerin tekrarlanması toplumun devamı ve şuur kazanması adına ülkemizde yaşanan olaylara bakıldığında ne kadar önemlidir. Bunu da sizlerin takdirine bırakıyorum.

8 Arık, Şahmurat age.,s.56

9 Arık, Şahmurat, age.,s.57

Âmin Alayı Şiiri

“Gözüm ki kane boyandı, şarâbı neyliyorum?
Şarâbı neyliyorum?
Ciğer ki odlara yandı, kebâbı neyliyorum?
Kebâbı neyliyorum?
Ne yâre yaradı cismim, ne bana, bilmem hiç!
İlâhi, ben bu bir avuç türâbı neyliyorum?
Türâbı neyliyorum?
Âmin! Amin!”

En önde, rahlesi âguş-i ihtirâmında
Ağır ağır yürüten bir dokuz yaşında melek;
Beş on adım geriden, pîş-i ihtişâmında,
Şafak ziyâları hattâ ufûl edip gidecek
Kadar lâtîf, iki ma'sûmu bir açık payton
Vakâr u nâz ile çekmekte; arkasında bunun,
Küçük adımlı yaman bir tabur ki hayli uzun

O rûhtan daha sâfi olan yüreklerden,
Zaman zaman bir ilâhî terâne yükseliyor;
Bu cûş-i saffetin aksiyile tâ meleklerden
Zemîne doğru bir “amîn!” sadâsıdır geliyor.
Muhîti her birinin bir sabâh-ı nûrânî,
Bütün bu kâfile efrâdı, pür-sürûd-i sürûr,
Yarıp önünde duran halkı muttasıl gidiyor!

Bu bir ketîbe-i ma'sûmedir ki, ey millet:
Selâma durmalısın şanlı rehğüzârında;
Bu bir cenâh ki: Atîde bir ufak hareket
Yapıp cihanları oynatmak iktidârında!
Gelir de sâye-i imdâd-ı Hak'ta bir gün, bu,
Girer diyâr-ı meâlîye doğrudan doğru.
Bu ancak işte, eğer varsa, şanlı bir ordu!

Evet, ilerlemek isterse kârbân-ı şebâb,
Yolunda durmaya gelmez. O çünkü durmuyarak
Sabâh-ı sermed-i âtîye eylemekte şitâb;
O çünkü isteyemez hâle katlanıp durmak!
Onun kudümü için nâzenîn-i istikbâl,
Açar da sîne, o olmaz mı per-güşâ-yi visâl?
Durur mu artık onun karşısında, mâzî, hâl?

Fakat o zezemeler uçtu hep dudaklardan...
Sürûd-i neşve bu âlemde pek süreksizdir!
Ağır ağır geçiyorken alay sokaklardan,
Gelir de caddenin ağzında mihlanır, dikilir,
Mehîb-manzara bir anlı şanlı gerdâne;
İçinde pudralı üç kanlı çehre! Neyse yine,
Yol açtı bir iri ses mevkibin geçip önüne:

- Siz ey heyâkil-i bî-rûhu devr-i mâzînin,
Dikilmeyin yoluna kârbân-ı âtînin;
Nedir tarîkını kesmekte böyle isti'câl?
Durun, ilerlesin Allâh için, şu istikbâl.

Âkif'in şiirlerinde kullandığı kelimelerde isimlerin ağırlığını görüyoruz. Bunun anlamı, Âkif'in varlığı ya da olup biteni olduğu gibi adlarıyla veren, herhangi bir değiştirmeye tabi tutmayan bir şair olduğudur.¹⁰

Şairimizin terakib-i bent nazım şeklini kullandığı dört manzume onun birinci Safahat'ında yer almaktadır: Selma-Kör Nezen-Hürriyet manzumesinin başlangıç kısmı ve Âmin Alayı.¹¹

Şiir, mefâilün/feilâtün/mefâilün/feilün kalıbıyla kaleme alınmıştır.

Bu kalıbın kullanıldığı şiirlerinin genellikle manzum hikâyeler oluşları dikkati çekmektedir. Başka bir kalıpla birlikte kullanıldığında da genellikle şiirin tahkiyevî kısmının bu kalıpla yazıldığı görülüyor. Bu kalıpta kısa hecelerle uzun hecelerın sayısının birbirine yakın olması –ki son tef'ile feilün 8 kısa 7 uzun hece vardır-, konuşma dilinin, dolayısıyla Türkçe kelimelerin daha fazla yer tuttuğu bu tarz şiirlere uygun düşeceği tahmin edilir.¹²

Bu biçimsel özellikler yanında Mehmet Âkif, herhalde, hayatı anlamaya, müşahede kudreti gelişmeye başlayınca Sa'di'nin basit gibi görünmekle beraber hepsinden bir hisse alınan beşeri zaafı açığa vuran hikâyelerini sevmeye başlamıştır: 1898'de Resimli Gazete'de yayınladığı ilk şiirleri arasında mevcut Sa'di adlı şiirinde, Sa'di'nin, hikmetle kaynaştırdığı yazılarında hakkı söylediğinden, bunları halk terbiyesindeki rolünden bahsederek

*Gülîstân'ı hâlâ hazan bilmiyor
Safây-ı rebî'isi eksilmiyor*

beytiyle, Sa'di'nin eserlerinin yüzyıllar boyunca kıymetini, bahar canlılığını hâlâ sakladığını anlatır.¹³ Edebi eserlerden insanlığa bir hizmet bekleyen Mehmet Âkif, bu düşünceyle ki, Firdevsi'nin binlerce beyitlik Şehname'sine Sa'di'nin sekiz beyitlik bir hikâyesini üstün tutar.¹⁴

Bu halka hizmet anlayışının yanı sıra şairin, "İstibdad" şiirinin devamı olan Hürriyet'te ve Âmin Alayı adlı manzumede de birer manzum hikâye çerçevesinde hürriyet ve istibdadın karşılaştırıldığı ve hürriyetin ve II. Meşrutiyet devri hürriyetçi ortamının yüceltildiği görülür.¹⁵ Bu değerlendirme şiire siyasi bir yön de kazandırır.

Bölümün başında da belirtmiştik şiirinde isimlere ağırlık veren şair, gerçeklik hissini daha da kuvvetlendirir. Âkif'te realiteye bağlı kalma esastır. Eserde yanıltma, tereddüde düşürme yoktur. Her parça bürüne aittir. Parçalar okuyanı başka mecralara sürüklemeyiz. Merak uyandıracak ayrı bir hikâye özelliği göstermez. Tasvirler gerçeklik hissi vermeye yöneliktir.¹⁶

Manzumenin başında yer alan ilahi havaya bir kasvet verir. Bu kasvetli tabloyu melek ve nur kavramlarıyla uhrevi bir aydınlığa çeviren şair, metafizik âlemden kopup gelmiş kadar saf ve masum çocuklardan kurulu bu alayı istikbale yürüten askerlere benzeter. Halk aslında bu küçük alayı alkışlarken kendi geleceğini temsil eden bir nesli, kurtarıcılarını alkışlamaktadır. Bu ümit dolu sahne ölü çehreli insanların yolu kesmesiyle bir yeise dönüşür. Fakat Âkif'in inandığı din ümitsizliği kabul etmez. Alay ne yapacağını bilmez bir hale düşmeden gene metafizik âlemden kopup gelen güçlü bir ses, emir verici bir ifadeyle barikatı kaldırır. Alay istikbale yürüyüşüne devam eder.

Âkif şiirinin genel yapısında görülen ümitli, inanan yanını burada gösterir. Halkın tüm olumsuzluklara rağmen parlak bir istikbale doğru ilerlediğini belirtir. İnanan bir insan için sıkıntılar aslında kendini toplaması adına birer ilahi ihsandırlar. Hatta bazı evliyauallah kendilerine sıkıntı gelmediğinde Allah'ın rahmet elinin kendilerinden çekildiği korkusuna kapılmışlardır. Halk içinde sıkça tekrarlanan bir söz vardır. "Kul sıkışmayınca Hızır imdada yetişmezmiş." Buradan kasıt insanların dar anlarında kurtuluş çareleri arama çabalarının çoğalması da olabilir. Manzumede de böyle bir daralma söz konusudur. Bu daralmayı alayın önüne geçen bir ses ferahlatır. Bu ses tarihin derinliklerinden gelen milli bir sestir:

*Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çulğın bana zincir vuracakmış? Şaşarım.
Kükremiş sel gibiyim: Bendimi çiğner, aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım.*

10 Gökçek, Fazıl, age.,s.329

11 Gökçek, Fazıl, age.,s.280

12 Gökçek, Fazıl, age.,s.260-262

13 Tansel, Fevziye Abdullah, Mehmet Âkif Ersoy Hayatı ve Eserleri, İrfan Y. İst, 1973, s.17

14 Tansel, Fevziye Abdullah, age.,s.20

15 Gökçek, Fazıl, age.,s.159

16 Gökçek, Fazıl, age.,s.297-299,305

Bütün zor günlerde bu ses gelmiş, engelleri kaldırmıştır. Gene gelecektir. Âkif buna inancını hiçbir zaman kaybetmemiştir. Allah'ın bu millete iltifatları olduğuna inanmış, bu milletin de tarihi sorumluluğuyla tek dışlı canavarlar karşısında mazlum dünya adına, önce kendini daha sonra da kendine bel bağlayanları olduğuna derin bir imanla inanmıştır.

Alayın önünü kesen hafiyeler, bilmeden alay içerisinde bir kıpırdanmayı da beraberinde getirmişlerdir. Aynı zamanda bu yol kesiş şiir içerisindeki hareketi de arttırmıştır.

Mehmet Âkif, eserlerini zamanla tekrar gözden geçirme ihtiyacı hissetmiştir. Bu kimi zaman konuyla ilgili, kimi zaman da dil kaygısı ve anlam üzerine yapılmıştır. Bu manzumesinde Âkif, şiirde alayın önünü kesen ölü çehreli insanları tarif ettiği yerde bir değişikliğe gitmiştir.

*İçinde pudralı üç züppe! Sonra, neyse yine,
İçinde pudralı üç kanlı çehre! Neyse yine,¹⁷*

Bu değişim Âkif'in şiiri bir mühendis titizliğiyle işleminin bir sonucudur. Kelimelerde istenen hâsıl olmayınca Âkif gibi devrine ve ötesine hitap eden şair ve yazarlar bu tarz değişim ve dönüşümlere başvurmuşlardır.

Halktan beklediği değişimi devamlı dile getiren Âkif, manzumesiyle günümüz için belki de nostalji kavramıyla karşılanabilecek bir adeti de yaşatmayı başaran sayılı ediplerden biri olmuştur. Aynı zamanda bu tarz şiirler vasıtasıyla Osmanlı eğitim sistemiyle ilgili olumsuz imajlar yavaş yavaş yerini meraka bırakacaktır. Bir yönüyle de insanımızı kendi evinin içini tekrar bir gözden geçirmeye çağırılmaktadır.

Sonuç

Âkif, moda tabiriyle bir toplum mühendisidir. Yalnız onun mühendisliği düğmelere basmak, yıkmak... gibi olumsuz ifadeleri içermez. O'nun anlayışında toplum bir bütündür. Ne sadece genç, ne kendi çağı insanı veya kendinden yaşça büyükler! Onun hedefi, tarihin çetin sınavlarından başarıyla çıkmış bu necip millettir.

Milleti için tespit ettiği reçetesini: sadakat, ümit beslemek, ahlâk yüceliği, meşveret, gayret ve çalışma ile oluşturduğu milli ilaç oluşturur.

Böyle bir şair böyle bir millet yan yana geldiğinde de ortaya İstiklal Marşı gibi şiirlerin çıkması normaldir. Milleti Âkif'i beslemiş, Âkif'te zamanı geldiğinde gıda olmayı bilmiş, milletini besleme, bilinçlendirme yolunda ömrünü harcamıştır. Topluluğun gücüne inanır. Yürekler toplu çarptıkça onu top sindiremeyecektir. O inandığı için biz bugün buradayız. O, inandığı için manevi dinamikler adına İstiklal Savaşında ruh olmak onun ve onun gibi kahramanların görevi olmuştur.

İnanır ve inandırır. İnandığı gibi yaşar. Bu yüzden Âkif kalıcıdır; sevilir. Bilinçli topluluğun gücüne inanır. Çünkü bir araya gelen insanlar iletişim kurar, problemleri dillendirir, problemlerin çözümü için alternatifler gündeme getirir. Ayrılıklar biter, küskünler barışır. Farklılık zannedilen nice unsurun ortaklık olduğu görülür. İşte o zaman Asım'ın nesli gene kıtalar arsında koşar ve koşturur; her kurum ve kuruluşuyla gelecek nesiler için klasik olma özelliği kazanır. Bir üslup edinir. Yaptıkları imzası olur. Mostar köprüleriyle donatır, suyun iki yakasında kalmış insanları birleştirmek adına dünyayı.

Kaynakça

- AKYÜZ, Yahya(2006), *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Yay, Ankara
ARIK, Şahmurat(2004), "*Bir Kadının Hayatı*" *Romanında Âmin Alayı*, Akademi Mecmuası, Ocak.
CANIM, Rıdvan(1995), *Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı*, Yedi İklim Yay., İstanbul.
DÜZDAĞ, M. Ertuğrul(1989), *Safahat*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
ENGİNÜN, İnci; KERMAN, Zeynep(1988), *Mehmet Kaplan'dan Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bak. Yay. Ankara,
GÖKÇEK, Fazıl(2005), *Mehmet Âkif'in Şiir Dünyası*, Dergah Yay., İstanbul
ORTAYLI, İlber(2007), *Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek*, Timaş Yay., İstanbul.
ORTAYLI, İlber(2007), *Osmanlı Barışı*, Timaş Yay., İstanbul.
ORTAYLI, İlber(2008), *Osmanlı Sarayında Hayat*, Yitik Hazine Yay, İzmir.
TANSEL, Fevziye Abdullah(1973), *Mehmet Âkif Ersoy Hayatı ve Eserleri*, İrfan Yay., İst,

17 Gökçek, Fazıl, age.,s. 65

MEHMET ÂKİF’TE BATI EMPERYALİZMİNE KARŞI TAVIR ALIŞ

Nurullah ÇETİN*

Emperyalizme Genel Bir Bakış

“Emperyalizm” terimi, Latince “imperium” kelimesinden gelir. Bu da genel olarak “diktatörce yönetim”, “çevrenin merkezî hükûmet tarafından keyfî yönetimi” demektir. “Emperyalizm” genel anlamda, bir devletin veya milletin başka devlet veya milletler üzerinde siyasi, ekonomik, askerî, kültürel, zihinsel, dinî her anlamda hâkimiyet kurması çalışmasıdır.

“Emperyalizm” kavramının 1870’lerden itibaren Avrupa’da yaygınlaştığını görüyoruz.

Emperyalist uygulamada başlıca şu özellikler göze çarpar:

-Bir millet ya da devlet, kendine ait maddî ve manevî değerlerle yetinmez, başka milletlerin vatani dahil her türlü zenginliklerine göz diker.

-Emperyalist devlet ya da topluluk, egemenliği altına aldığı başka milletlerin insan ve ekonomi yönetimini onların rızasına başvurmadan üstlenir. Bu bağlamda onları köleleştirir, karın tokluğuna çalıştırır, para ve ürün değerlerinin tamamına el koyar, kültürel anlamda kendi kültür değerlerini onlara zorla da olsa benimseterek kendine benzetmeye, beceremezse yok etmeye çalışır.

-Emperyalist devlet ya da topluluk, egemenliği altına aldığı milleti zamanla her anlamda tasfiye amacındadır.

Bu özellikleri itibariyle emperyalist devlet uygulamaları, her zaman var olmakla birlikte en belirgin biçimde Roma İmparatorluğu ile başladı, Afrika ve Asya’nın önce doğrudan köleleştirilmesiyle, daha sonra da dolaylı sömürge politikalarıyla devam etti. Bütün bir Batı dünyası, o zamanlardan bu zamana kadar emperyalist politikalarından vazgeçmemiştir. Güçlü olduğu dönemlerde fiilen uygulamış, zayıf olduğu zamanlarda da ileriye dönük olarak emperyalist politika hedeflerinden vazgeçmemiştir. Bir ideal olarak her zaman hedefleri arasında canlı olarak tutmuştur.

Batının Türk Milleti Üzerindeki Emperyalist Faaliyetleri

Batı, 1071’de Türklerin Malazgirt zaferiyle birlikte Anadolu’yu fethedip bu coğrafyaya hâkim olmasını bir türlü hazmedememiş, ondan hemen sonra başlattığı Haçlı seferleri ile Türk ve İslam dünyasına yönelik emperyalist faaliyetlerine başlamıştır.

Tanzimat Sonrası Süreç

Tanzimat’la birlikte Batının Türk-İslam dünyası üzerindeki emperyalist faaliyetlerinin siyasi, diplomatik, kültürel, bilimsel, ekonomik hemen hemen her alanda bir plan ve program dahilinde yoğunlaştığını görüyoruz.

İngiltere, Osmanlı Devleti üzerinde ekonomik anlamda sömürge uygulayarak yarı sömürge kurmuştu. Osmanlı Devleti, siyaseten bağımsızdı ama ekonomik olarak serbest ticaret anlaşmaları ile yerli üretimi bitirdi, İngiliz fabrika üretimine bağlandı. İngilizler, Osmanlı üzerindeki yarı sömürge uygulamalarını hem fabrika

ürünleri için pazar yaparak, hem ucuz hammadde alarak, hem de borç verme yoluyla gerçekleştiriyordu. İngiltere ve diğer batılı devletler, Osmanlı Devleti bünyesinde azınlıklardan kendilerine yardımcı olan işbirlikçi burjuvazi sınıfı oluşturdular. Yerli gayr-i müslim azınlıklar, Avrupalıların Osmanlı ülkesindeki ticaretlerinde aracılık rolü oynuyorlar, Avrupalıların tercümanı, temsilcisi, memuru, ortağı olarak çalışıyorlardı. Avrupa devletleri de bu yerli Hristiyan azınlıkların hamisi kesiliyor, Osmanlı Devleti'nden onlar adına ayrıcalıklar alıyor, onların daha da zenginleşmesini, gelişmesini, zamanla ayrı, bağımsız milletler hâline gelmelerini sağlıyorlardı. Irak'ta Yahudiler, Mısır'da Kıptiler, Suriye ve Lübnan'da Hristiyanlar, Osmanlı'da Ermeni, Rum ve Hristiyanlar Batılı devletlerin yerli işbirlikçisi olarak çalışıyorlardı. Bu yüzden Batı, İslam dünyasında azınlık hakları siyaseti, etnik siyaset uygulamaları geliştirdi. Batı, Osmanlı Dönemi'nde gayr-i müslim azınlıkları tahrik ediyor, onların avukatı, koruyucusu kesiliyordu. Günümüzde de aynı Batı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup kendini Türk saymayanlar üzerinden etnik siyasetini sürdürüyor.

İngiltere, başlarda özellikle Tanzimat'tan itibaren Rusya ve Almanya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin dağılımadan ayakta kalması siyasetini güdüyordu. Osmanlı dağılırsa Rusya topraklarını genişletecek ve daha sonraları da Almanya, Osmanlı pazarına ortak olacaktı. Hem Rusya'yı hem de Almanya'yı kendi menfaatleri açısından engel gördüğünden Osmanlı Devleti'ni "hasta adam" olarak tutmayı yeğledi.

Sonunda da kontrolü kaybedince tamamen tasfiye etme planını devreye soktu. Almanya'nın güçlenmesi karşısında Fransa ile işbirliğine gitti ve Almanya'nın kendi sömürgecilik menfaatlerine zarar vermesi ihtimali karşısında İslam dünyasını parçalayıp dağıtmayı politikası icabı uygun buldu. İslam dünyasını parçalamak için de nasyonalist politikaları devreye koydu. Bu nasyonalist politika da Türklere karşı diğer unsurların milliyet damarlarını tahrik şeklindeydi. Yani Türk düşmanlığına dayalı bir ırkçılık politikası idi. Burada bazılarının zannettiği gibi Türk milliyetçiliği, İngilizlerin nasyonalist politikasına dahil değildir. Yani Türk milliyetçiliği, İngilizlerin ırkçı tahrikleri çerçevesinde İngilizler tarafından yönlendirilen bir hareket olarak doğmadı. Tam tersine İngiliz nasyonalist politikalarına tepki olarak Türk milliyetçiliği olarak doğdu. Bu bağlamda İngilizler ve tabii diğer batılı devletler, nasyonalist politikaları sayesinde önce Balkan milletlerinden gayr-i müslim unsurları, sonra Arap ve Arnavutları Türklere ayırdı. Şimdi de Anadolu'da Kürtleri ve diğer unsurları ayırmaya çalışıyorlar.

Bu süreçte emperyalist Batı, "hasta adam" olarak gördüğü Osmanlı Devleti'ni önce parçalayarak zayıflatmak, sonra bu parçaları siyasî ve ekonomik anlamda hâkimiyeti altına alarak sömürgeleştirmek istedi. Bu çerçevede Osmanlı ülkesinde kendisine üç muhatap belirledi: 1. Kendinden saydığı gayr-i müslim unsurlar, 2. Türklerin dışında kalan İslam unsurları, 3. Türkler.

Bu üç muhatap kitleye karşı Batının emperyalist faaliyetleri şöyleydi: Bugün Balkan ülkeleri olarak bilinen Hristiyan unsurları önce Osmanlı Devleti'nden ayırmak, sonra bunların siyasi ve ekonomik kontrolünü üzerine almak. Araplar, Arnavutlar ve diğer bazı Türk dışı İslam unsurlarını onlara bağımsızlıklarını vermek vaadiyle, ırkçılık damarlarını tahrik edip Türklere ayırmak, son olarak da Türkleri savaş ya da başka yollarla yok etmek, mümkün olmazsa Orta Asya'ya geri sürmek.

Batı, bu genel ve ana emperyalizm politikalarını bir bir uygulama alanına koymuştur. Balkan Savaşları sonucu gayr-i müslim unsurları Osmanlı Devleti'nden koparmış, sonra Birinci Dünya Savaşı sonu İslam unsurlarını ayırmış ve bunları kendisine bağlayarak ilk iki amacına ulaşmıştır. Üçüncü muhatap olan Türklere ilgili planlarını ise 1918 Mondros Mütarekesi'yle birlikte uygulamaya başladığında hiç beklemediği bir şey olmuş, Mustafa Kemal'in önderliğinde Kuva-yı Milliye adında bir Türk millî direniş ve mukavemet iradesi ortaya çıkarak Batı emperyalizminin bütün hesaplarını alt üst etmiştir. Destansı bir Türk Millî Mücadelesinin sonunda Batı, Türkleri hem toplu kıyımdan geçirerek yok edememiş hem Sevr planı gereği Orta Anadolu'da küçük bir alana hapsedememiş, hem de Orta Asya'ya sürememiştir.

Batının Türklere karşı tarih boyunca emperyalist faaliyetlerinin tarihî gelişim süreci ana hatlarıyla böyle. İşte tam bu noktada Mehmet Âkif'in Batının bizim üzerimizdeki emperyalist politika ve projelerine karşı bakış açısı, yaklaşım tarzı ve tavrı ne olmuştur? Bu süreçte Mehmet Âkif'in rolü ne olmuştur? Buna bakalım.

Mehmet Âkif'in Batı Emperyalizmine Karşı Tavrı

Mehmet Âkif, Batıyı genelde ikiye ayırır: Bilimi, teknolojisini, sanatı, çalışkanlığı, nizamı, kuralı kaidesi olan iyi Batı, bir de kendi dışındaki zayıf milletleri sömüren, onları ezen, yok etmeye çalışan emperyalist Batı. Âkif, Batının iyi yönünü takdir ederken emperyalist yönünü alabildiğine eleştirir. İyi Batının ilmini irfanını almayı tavsiye ederken, emperyalist Batının amansız düşmanıdır.

İslam ve Türk dünyası üzerinde emperyalist emeller besleyen ve bu doğrultudaki plan ve projelerini uygulayan Batı, ona göre medenî görünümlü bir barbar ve vahşidir. Âkif, cansız ve hareketsiz hâlde kimi görse boğan, canavar ruhlu Batı emperyalizmini şöyle ifade ediyor:

“Bir çift sillesi (Yahudi tokadı¹) kaç yıldır öter beynimde:
Dedi: “Farz et senin Asya’n yedi yüz milyonmuş;
Ne çıkar? Davranamaz hiç ki, serâpâ (baştanbaşaya) donmuş.
Vâkââ (gerçekte) biz bir avuç unsuruz amma boğarız,
Kimi dünyada görürsek hareketsiz, cansız.”²

Âkif’te Emperyalist Batı Tanımlaması

Âkif, siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda üzerimize emperyalist emellerle çullanan Batılı devletleri çok şiddetli, öfkeli, kızgın duyguları dile getiren kelimelerle tanımlamakta, bazen de ironik olarak onların kendi içlerindeki çelişkileri açığa vuran kelimelerle tanımlama yoluna gitmektedir. Bunları örneklendirelim:

Öfkenin Yönlendirdiği Emperyalist Batı Algısı

Âkif, Batı âleminin İslam ve Türk dünyası üzerindeki vahşice, barbarca saldırıları karşısında çoğu zaman öfkesine hâkim olamaz ve en ağır ifadelerle suçlar. Buna şu örnekleri verebiliriz:

“Bir çift sillesi kaç yıldır öter beynimde” (s.409)
“Fikr-i kavmiyyeti (Irkçılık fikrini) şeytan mı sokan zihnimize?” (s.178-179)
“Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!” (s.205-206)
“Sülük benizli vasîler (sömürgeciler) ne emdiler kanını,
.....
Gider de hursını teskine (dindirmeye) üç şakî (eşkîya) lordun;
.....

Hukuk-ı millete (milletin hukukuna) hâkim denî (alçak) bir bir istibdâd (baskı).”(s.340-341)
“Dedirir-yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,” (s.425)
“Arkadaş yurdumu alçaklara uğratma sakın” (s.525)

b. Ironik Bağlamda Emperyalist Batı Algısı:

“Medeniyet!” size çoktan beridir diş biliyor;” (s.205-206)
“Medeniyet” denilen vahşete lanetler eder;,” (s.198)
“Medeniyet denilen kahpe, hakikat, yüzüstü.” (s.425)
“Medeniyet denilen maskara mahlûku görün:” (s.199)
“Medeniyet!” dediğin tek dişi kalmış canavar?” (s.525)

Âkif’in Batının Kültür Emperyalizmine Karşı Tavrı Alışı

Batı, önce Türk-İslam dünyasının kendi kültürel değerlerine olan inanç ve bağlılıklarını sarsmaya, sonra bunları ortadan kaldırmaya, sonra da kendi kültürel değerlerini, inanışlarını, ideolojilerini, felsefelerini, dillerini, edebiyatlarını, dünyaya, olaylara bakış açılarını, yaşama biçimlerini Türk-İslam dünyasına benimsetmeye çalışmıştır. Dolayısıyla Batının bizim üzerimizde uyguladığı kültür emperyalizmi üç aşamalıdır:

1. Bizim yerli, millî, dinî, kültürel değerlerimizi aşağılamak, değersizleştirmek, anlamını boşaltmak, bizim onlar karşısında şüpheye düşmemizi sağlamak, onlara olan imanımızı, bağlılığımızı sarsmaktır. Sonra kendi kültürel değerlerimizi inkar etmemizi ve kendi elimizle yok etmemizi sağlamak. Üçüncü olarak da kendi kültürel değerlerini benimsememizi sağlamaktır. Özellikle Tanzimat’tan beri bu 3 aşamalı planını uygulamaya devam etmektedir. Bu plan, bugün de hız kesmeden devam ediyor.

Batı, bizim üzerimizdeki kültür emperyalizmini bilim kılıfı altında, eğitim kurumları yoluyla, basın yayın organları yoluyla, eğlence ve tüketim alanlarını yaygınlaştırarak, propaganda ederek, özendirerek, eğiterek, para, ödül ve değişik imkanlar vererek gerçekleştirilmeye çalışmaktadır.

Batı, kültür emperyalizmine, ekonomik ve siyasî emperyalizmini kolayca uygulayabilmek için bir altyapı, bir zemin olarak bakar. Bu bağlamda Tanzimat’tan beri Türkçe ilkel ve kaba bir dil olarak görülmüş, başta Fransızca ve İngilizce olmak üzere batı dilleri öğretilip bunlar ön plana çıkarılmış. Mesela Tanzimat’tan itibaren Türk romanlarına da konu olan konuşmaları arasına sıklıkla Fransızca, İngilizce kelime, ifade ve cümleler sıkıştırma züppeliği almış başını gitmiş. Türkçe ilim dili olamaz denmiş, ilim dili olarak Batı dilleri kullanılmış. Türk edebiyatı geri ve ilkel, gerçekdışı, olağanüstü ve insanüstü motiflerle örülmüş gerçekdışı bir edebiyat

1 Bundan sonra Âkif’ten yapacağımız alıntılarda bugünkü nesillerin anlamakta zorlanacağını düşündüğümüz kelime ve tamlamalar için böyle ayrıç içinde açıklama koyacağız.
2 Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1977, s.409 Bundan sonra yapılacak olan alıntılar, hep bu eserden olacak ve alıntı metnin hemen sonuna ayrıç içinde sadece sayfa numarası verilecektir.

olarak kabul edilmiş; bunun yerine Batı edebiyatları öne sürülmüş. Mesela Fransızca roman okuma modası almış başını gitmiş. Geleneksel Türk-İslam yaşama tarzları, toplumsal münasebetler, görgü kuralları, davranış, giyim biçimleri reddedilmiş, bunların yerine batılı bir toplumsal hayat ikame edilmiş vs.

Kültür Emperyalizminin Taşıyıcısı Olan Sefih Züppeler

Özellikle 19. yüzyıldan itibaren Türk-İslam dünyası Batıya okusunlar, bilim teknik öğrensinler ve ülkelerine döndüklerinde de milletlerine faydalı olacak işler yapınlar diye öğrenci göndermeye başlamıştır. Batıda tahsil görüp ülkelerine dönen bu gençler, bilim ve teknikten çok Batının kültürel değerlerini, inançlarını, felsefesini, ideolojisini, yaşama biçimini, eğlence ve tüketim kültürünü taşımışlar, bu durum da Batının kültür emperyalizmine hizmet etmiştir.

Safahat'ta Abdürreşid İbrahim Efendi'nin ağzından genelde Türk-İslam dünyasının emperyalizme nasıl maruz kaldığı anlatılır.

Safahat'ın 2. Kitabı olan *Süleymaniye Kürsüsünde* adlı eserinde Âkif, vaiz Abdürreşid İbrahim'in ağzından yerli aydınların Batı kültür emperyalizmine nasıl hizmet ettiklerini anlatır. Orta Asya Müslüman Türkleri, çocuklarını Avrupa'ya tahsile gönderirler. Bunların bir kısmı ülkelerine döndüklerinde kendi milletlerine kuruluş çaresi olarak şunu tavsiye ederler:

*"Bir selamet yolu varmış... O da neymiş? Mutlak,
Dini kökten kazımak. Sonra evet, Ruslaşmak!*

.....
*Din için, millet için iş görecek alçağa bak;
Dini pâmâl edecek (ayaklar altına alacak), milleti Ruslaştıracak!"* (s.167)

Orta Asya Türklüğü için dile getirilen Ruslaşmak ifadesi, Türkiye için Avrupalılaşmak, garplılaşmak şeklinde karşımıza çıkmıştır. Şimdi burada iki temel değer; yani dinî ve millî değerler yok ediliyor. Kültür emperyalizminin hedefi de Müslüman Türk dünyasında İslamî ve millî nitelikli bütün değerleri, motifleri, gelenek görenekleri, yaşama biçimlerini, âdetlerini tamamen yok etmek ve bir boşluk oluşturmaktır. Oluşan bu boşluğu zaman içinde kademe kademe yabancı inanç ve kültür değerleriyle doldurmayı hedeflerler. Âkif'in yukarıdaki mısralarda ifade ettiği aynı durumu Ziya Paşa da vaktiyle dile getirmişti. Daha işin başlarında bu tehlikenin farkına varan uyanık Türk aydınlarından birisi Ziya Paşa'dır. Nitekim Ziya Paşa, "Terkib-i Bend"inde şöyle der:

*"İslâm imiş Devlet'e pâ-bend-i terakki
Evvel yoğ idi işbu rivâyet yeni çıktı"*

(Devletin gelişip ilerlemesinin önünde ayak bağı İslam imiş. Önceleri böyle bir şey yoktu, bu söylenti yeni çıktı.)

*"Milliyeti nisyân ederek her işimizde
Efkâr-ı Freng'e tebaiyyet yeni çıktı"*

(Her işimizde milliyetimizi, millî yapımızı ve değerlerimizi unutarak Avrupalıların fikirlerine uyma işi yeni çıktı.)

Âkif de hem dinî hem de millî değerlere sınıksız sarılarak ülkemizde milletimiz üzerinde yabancıların emperyalist faaliyetlerine izin vermememiz gereği üzerinde ısrarla durur. Bu bağlamda pek çok yerde dinimize sınıksız sarılmamızın önemine olduğu gibi milliyetimize sahip çıkmamızın da gereğine aynı oranda vurgu yapar. Nitekim şöyle der:

*"Oyuncak sanmayın! Ahlâk-ı millî (millî ahlak), rûh-ı millîdir (milletin ruhudur);
Onun iflası en korkunç ölümdür: Mevt-i küllîdir (tamamen ölümdür)." (s.307)*

Bir millette milliyetçilik ruhu ölürse bu, milletin tamamen ölümü demektir, yani emperyalizme kolayca yem olabilir ve yok olabilir demektir.

Âkif, dinî ve millî değerlerinden uzaklaşarak Beyoğlu âlemlerinde sefih bir hayat yaşayan züppe tipleri birçok şiirinde anlatır. Bu züppe tipler Batıdan iyi, faydalı, güzel şeyleri alacakken hep kötülüklerini almış, böylece ülkemizde Batının kültür emperyalizmine hizmet etmişlerdir. Âkif bu tiplerden bir şiirinde şöyle söz eder:

*"Fransız'ın nesi var? Fuhşu, bir de ilhâdı (dinsizliği);
Kaptı bunları "yirminci asrın evladı!"
Ya Alman'ın nesi var zevki okşayan? Birası;
Unuttu ayranı, ma'tûha (bunağa) döndü kahrolası!" (s.289)*

Siyasî Emperyalizmin Bir Aracı: Nasyonalist Politika

Batı, Osmanlı ülkesine yönelik olarak siyasî emperyalizmini gerçekleştirebilmek için nasyonalist politikayı bir araç olarak kullanmıştır. 1789 Fransız İhtilali ile birlikte yaygınlaşan Nasyonalizm, Batı tarafından iki boyutlu olarak uygulanmıştır. Bunlardan birincisi Batı için içe dönük nasyonalist politika, ikincisi de İslam dünyasına, Osmanlı ülkesine dönük olarak kullanılan nasyonalist politikadır. Batı, kendi içinde nasyonalizmi birleştirici, İslam dünyası içinse parçalayıcı bir araç olarak kullandı. Özellikle Tanzimat'tan beri Osmanlı Devleti'ni oluşturan Türk dışı unsurlara nasyonalizmi din gibi belleterek onları ayırışan milletlere dönüştürdü. Nitekim Balkan Savaşlarıyla gayr-i müslim unsurları, Birinci Dünya Savaşı'yla da İslam unsurlarını ayırıştırdı. Batı, çok yönlü yoğun çalışmalarla Osmanlı Devleti'ni meydana getiren farklı etnik, dinî unsurları nasyonalizm politikasıyla birbirine düşman etti. Bunun farkına varan Âkif, meseleyi şöyle ifade ediyor:

*“Türlü adlarla çıkan nâmütenâhî (sayısız) gazete,
Ayrılık tohumunu bol bol atıyor memlekete.” (s.178)*

Burada II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yüzlerce çıkan gazetenin gördüğü işlerden birinin, zihinleri Batının nasyonalist politikaları doğrultusunda şekillenmiş olan yazarın, çizerin millî, dinî, etnik, coğrafi, kültürel ayrılıkları körükleyen yayınlar yapmalarındır.

Âkif, Batının nasyonalist politikalarına kanıp aldanarak Türk düşmanlığına dayalı olarak ırkçılık yapan diğer unsurları uyardırmaya çalışır. Çünkü Batı, sürekli Türk olmayan unsurlara millî, dinî, etnik aidiyetlerini hatırlatmış, onlara Türklerin baskı yaptığını söylemiş, yani Türk düşmanlığına dayalı bir ırkçılık çalışması yapmıştır. O yüzden bize Batıdan gelen milliyetçilik, Türkçülük değil, Türk düşmanlığına dayalı başka ırkçılıklardır. Türk milliyetçiliği ise Batının bu nasyonalist politikalarına tepki olarak doğmuş yerli bir harekettir. Mesela Arap milliyetçiliği, Arnavut milliyetçiliği, Batının Osmanlı ülkesine ihraç ettiği dayatılmış, yabancı bir milliyetçiliktir. Türk milliyetçiliği ise Batının bu dayatmalarına tepki olarak ortaya çıkan yerli bir harekettir. Âkif önce bütün müslümanları tek bir millet kabul edip, Batının bu İslam milletini kavmiyetçilik, yani ırkçılık belasıyla parçalamasından yakınır. O, kavmiyetçilik fikrini Müslümanların beynine sokan Batıyı şeytan olarak nitelendirir.

Âkif şöyle der:

*“Müslümanlık sizi gayet sıkı, gayet sağlam,
Bağlamak lazım iken, anlamadım, anlayamam,
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyyeti (ırkçılık fikrini) şeytan mı sokan zihninize?
Birbirinden müteferrik (ayrı) bu kadar akvâmı (kavimleri) ,
Aynı milliyetin altında tutan İslâmı,
Temelinden yıkacak zelzele, kavmiyyettir.
Bunu bir lahza (an) unutmak ebedî haybettir (sonsuz mahrumiyettir)...
Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez...
Son siyasetse bu! Hiç böyle siyaset yürümez!
Sizi bir aile efradı (fertleri) yaratmış Yaradan;
Kaldırın ayrılık esbâbını (sebeplerini) artık aradan.
Siz bu davada iken yoksa, iyâzen-billah (Allah korusun),
Ecnebîler (emperyalist Batılılar) olacak sahibi mülkün (memleketin) nâgâh (ansızın).
Diye dursun atalar: “Kal'a (kale) içinden alınır.”
Yok ki hiçbir işiden... Millet-i merhûme (rahmetli millet) sağır!
Bir değil mahvedilen devlet-i İslamiyye (İslam devleti)...
Girdiler aynı siyasetle bütün makbereye (kabre).
Girmeden tefrika (ayrılık) bir millete, düşman giremez;
Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez.
Bırakın eski hükümetleri meydandakiler
Yetişir, şöyle bakıp ibret alan varsa eğer.
İşte Fas, işte Tunus, işte Cezayir, gitti!
İşte İran'ı da taksim ediyorlar (bölüyorlar) şimdi.
Bu da gayetle tabii, koşanındır meydan;
Yaşamak hakkını kuvvetliye vermiş Yaradan.
Müslüman, fırka (parti) belâsıyla zebûn (zayıf) bir kavmi,
Medenî Avrupa üç lokma edip yutmaz mı?” (s.178-179)*

Âkif'in burada üzerinde durduğu bir şey var: "Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez..." mısraıyla Osmanlı İslam milletini oluşturan üç temel unsurdan ikisinin yani Araplarla Arnavutların Batının nasyonalist politikasına kanarak ırkçılık yapmalarını eleştiriyor. Yani Batının plan ve projelerine malzeme olarak Osmanlı İslam milleti içinde ilk kavmiyetçilik yapanlar, Araplar ve Arnavutlar. Türklerin milliyetçiliği daha sonradır ve millî tepkileri doğrudan doğruya İslam unsurlarına değil, bunları aldatan emperyalist Batıdır. Yani Âkif, Batının ayrılıkçı, ırkçı, bölücü anlamdaki emperyalist oyunlarının farkına varmış ve tepkisini onlara yöneltmiştir. Tabii bu arada az da olsa başka ırktan olanlara olumsuz yaklaşan Türk ırkçıları da çıkmıştır. Fakat bunlar, çok çok azınlıkta kalan kişilerdir. Nitekim Âkif bunları da eleştiriyor.

Âkif, yukarıda verdiğimiz mısralarında Arap ve Arnavut gibi İslam unsurlarının Türk kardeşlerine karşı ayrılıkçı ve ırkçı tavır ortaya koymalarının sonucunun ne olacağını şu mısralarıyla dile getiriyor:

"Ecebîler olacak sahibi mülkûn nâgâh.

.....
Müslüman, fırka belâsıyla zebûn bir kavmi,
Medenî Avrupa üç lokma edip yutmaz mı?"

Müslümanlar kavmiyetçilik, ırkçılık yaparak birbirleriyle uğraşırken yabancıların vatani paylaşıp ele geçireceklerini ifade eden bu mısralar, Batı emperyalizmini vurgulayan açık bir ifadedir.

Âkif, başka şiirlerinde de Müslümanların kavmiyetçilikten vazgeçmesini, bunun emperyalist Batının içimize soktuğu bir mikrop olduğunu ısrarla vurgular. Şöyle der:

"Hani milliyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!
Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyetine.
"Arnavutluk" ne demek? Var mı şeraitte yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri!
Arabın Türke; Lazın Çerkeze, yahut Kürde;
Acemin Çinliye rüçhanı (üstünlüğü) mü varmış? Nerde!
Müslümanlıkta "anâsır" (unsurlar, kavimler) mü olurmuş? Ne gezer!
Fikr-i kavmiyyeti (ırkçılık fikrini) telin ediyor (lanetliyor) Peygamber.
En büyük düşmanıdır ruh-ı Nebi (peygamberin ruhu) tefrikanın (ayrılığın);
Adı batsın onu İslam'a sokan kaltabanın!

.....
Ne Araplık, ne de Türklük kalacak aç gözüünü!
Dinle peygamber-i zîşânın (şanlı peygamberin) ilahî sözünü.
Türk Arapsız yaşamaz. Kim ki "yaşar" der, delidir!
Arabın, Türk ise hem sağ gözü, hem sağ elidir.
Veriniz baş başa; zira sonu hüsrân-ı mübîn (apaçık zarar)
Ne hükûmet kalıyor ortada, billahi ne din!
"Medeniyet!" (emperyalist Batı) size çoktan beridir dış biliyor;
Evvelâ parçalamak, sonra da yutmak diliyor.
Arnavutlar size ibret olacakken, hâlâ,
Ne bu şûrîde (karışık) siyaset, ne bu fasid (bozuk) dava?
Görmüyor gittiği yanlış yolu, zannım, çoğunuz...
Size rehberlik eden haydudu (emperyalist Batıyı) artık kovunuz!
Bunu benden duyunuz, ben ki evet, Arnavudum...
Başka bir şey diyemem... İşte perişan yurdum!..." (s.205-206)

Şimdi Âkif burada önemli bir noktaya temas ediyor. Arap, Arnavut, Türk ayırmadan ırkçılık yapan kim olursa olsun hepsini elbette suçluyor, ama özellikle kendisi Arnavut olduğu hâlde Arnavutçuluk yapanları Batı emperyalizminin oyununa gelmekle suçluyor. "Arnavutluk" ne demek? Var mı şeraitte yeri?" diyerek Arnavutçuluk davası güderek ayrılmanın İslam'da yeri olmadığı gibi Arnavutçuluğun ibretlik bir durumda olduğunu zikrediyor ve yurdunun yani Arnavutluğun bu kavmiyetçilik, ayrılık yüzünden içine düştüğü perişan duruma işaret ediyor.

"Medeniyet!" size çoktan beridir dış biliyor;
Evvelâ parçalamak, sonra da yutmak diliyor."

Mısralarında Batı emperyalizminin İslam dünyasına dış bilemediğini, önce parçalayıp sonra yutmak istediğini ni açıkça söylüyor. Demek ki emperyalist Batının nasyonalist politikası önce ırkçılık damarlarını tahrik ederek unsurları parçalamak sonra da bunları birer birer yutmak. Bugün de ülkemizde aynı oyunu oynamaya ve bazı gafiller de onlara inanmaya devam ediyorlar.

Âkif, 1915'te Berlin'de yazdığı "Berlin Hatıraları"nda İngilizlerin kavmiyetçi, nasyonalist, emperyalist politikalarını kendi ağızlarından şöyle veriyor:

"Ne söyleyip duruyor, görmedin mi İngiliz'i:

.....
*Bilirsiniz ki Mısır, kainat-ı İslam'ın (İslam dünyasının)
O sıksa gövdesi üstünde âdeta kafası;
Diyar-ı Hind (Hind dünyası) ise göğsünde kalb-i hassası (duyarlı kalbi);
Sizinkiler de kımıldanmak isteyen koludur.
Ki boş bırakmaya gelmez, ne olsa korkuludur!
Biz İngilizler olup hâli önceden müdrük (anlayarak);
O beyne pençeyi taktık, o göğse yerleştik.
O hâlde bir kolu kalmış ki bizce çullanacak,
Yolundadır işimiz bağladık mı kısıvrak!
Hem öyle zorla değil, çünkü "fıkr-i kavmiyyet"
Eder bu gayeyi teshile (kolaylaştırmaya) pek büyük hizmet.
O tohm-ı laneti (lanet tohumu) baştan saçıp da orta yere,
Arap'la Türk'ü ayırdık mı şöyle bir kere,
Ne çarpınır kolu artık, ne çarpınır kanadı;
Halifenin de kalır sade bir sevimli adı!
Donanmamızla verip, sonra Şarkı (Doğuyu) velveleye,
Birinci hamlede bayrak diker Çanakkale'ye;
İkinci hamlede Dârü'l-hilâfe! (Halifelik merkezi, İstanbul) der çekeriz!" (s.349)*

Ekonomik Emperyalizm

Mehmet Âkif, Batının İslam dünyası üzerindeki ekonomik emperyalizmine de yer verir. Emperyalist sömürge batıların İslam dünyasının yer altı ve yer üstü zenginliklerini nasıl yağmaladıklarını, çok vurgulu, etkileyici, çarpıcı bir üslupla anlatır. Mesela İngilizler Hindistan'a hâkim olup orayı sömürge yaptıklarında Hindistan'ın hem bütün hazinelerini yağmalamışlar hem de insan kaynaklarını. "Sülük benizli vasi" olarak nitelendirilen sömürgeci İngilizler, yerlilerin kanını sonuna kadar emerek canlarını çıkarmışlardır. "Şakî lord" olan İngiliz efendilerin keyfi için telef oluncaya kadar kullanılan yerli halk, hayatı ve ruhu soyulmuş yığın yığın cesetlere benzetiliyor. Emperyalist İngilizler, ayrıca yerli halkı savaşlarda asker olarak kullanarak da onların kanlarını sömürmeye devam etmiştir. Âkif bu durumları kendi ifadeleriyle şöyle dile getirir:

*"Biraz da geçmeyi ister misin bizim yakaya?
Al işte, bir günü matemsiz olmayan Asya!
O eski mabed-i irfan (bilgi tapınağı), o mehd-i İbrahim (Hz. İbrahim'in beşiği);
O şimdi, boynu bükülmiş zavallı hâk-i yetim (yetim toprak!)
Zaman-ı rüşdünü (ergenlik zamanını) andıkça ağlasın dursun,
İkiz vesayeti altında İngiliz'le Rus'un.
Sülük benizli vasîler (emperyalistler) ne emdiler kanını,
Mecâli kalmadı artık çıkardılar canını!
Bütün hazâini (hazineleri) Hind'in, o muhteşem yurdun.
Gider de hursunu teskine üç şakî (eşkîya) lordun;
Zavallı yerliyi kıtlık zaman zaman kemirir;
Bu, kan tükürmeye baksın... O, muttasıl (sürekli) semirir!
Hukuk-ı millete hâkim denî (alçak) bir bir istibdâd (baskı yönetimi).
Hayatı, ruhu soyulmuş yığın yığın ecsâd (cesetler)
Verir de hepsini kalmazsa hiç mi hiç parası;
Damarlarındaki son damlanın gelir sırası...
Ki saklı durmayacak, ister istemez akacak,
Gidip efendisinin düşmanı ile çarpışarak.
O, can alıp veredursun, bilir misin bu ne der?"*

“Ölürse hizmet eder, öldürürse hizmet eder!”
Ya çünkü her iki suret lehinde caninin.” (s.340-341)

Askerî Emperyalizm

Âkif, özellikle Batının bizim üzerimizdeki askerî anlamdaki emperyalist baskılarına uzun uzun yer verir. Balkan Savaşlarında ve Birinci Dünya Savaşı’nda ve Millî Mücadelemiz sırasında emperyalist Batı âleminin ordularıyla, modern silahlarıyla Türk milletini insanlık dışı bir şekilde acımasızca toplu kıyım tabii tutmasını bir medeniyet vahşeti olarak sunar. Kendisini dünyaya medenî olarak takdim eden batının aslında ne kadar vahşî olduğunu göstermiştir. Nitekim bir şiirinde Balkan savaşlarında hunharca katledilmiş Müslüman Türklerin hâlini şöyle anlatır:

“Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar:
Dipçik altında ezilmiş, paralanmış kafalar!
Bereden reng-i hüviyyetleri (asıl renkleri) uçmuş yüzler!
Kim bilir hangi şenâatle (kötülükle) oyulmuş gözler!
“Medeniyet” denilen vahşete lanetler eder,
Nice yekpâre kesilmiş de sırtmış dişler!
Süngülenmiş, kanı donmuş, nice binlerle beden!
Nice başlar, nice kollar ki cüdâ (ayrı) cisminden!
Beşiğinden alınıp parçalanan mahlûkât (yaratıklar);
Sonra namusuna kurban edilen bunca hayat!
Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler!
Göğsü baltayla kırılmış memesiz valideler (analar)!
Teki binlerce kesik gövdeye ait kümeler:
Saç, kulak, el, çene, parmak... Bütüin enkâz-ı beşer (insan enkazı)!
Bakalım yavrusu uğrar mı deyip, karnından,
Canavarlar gibi şişlerde kızarmış nice cân!” (s.198)

Bu parçada dikkati çeken bir şey var: Âkif, emperyalist Haçlı sürülerinin kadın, çocuk, yaşlı gibi savunmasız zavallı insanlara uyguladığı vahşetleri, insanlık dışı cinayetleri tasvir ediyor. Bundan amacı dolaylı olarak bir karşılaştırma ortaya koymaktır. Savaşın da insanî bir boyutunun olması gereğine dikkati çekiyor. İslam, Müslümanlara savaşta kadınlara, yaşlılara, çocuklara, hastalara, din adamlarına, ekinlere, meyvelere zarar vermeyeceksin diyor. Yani Müslümanlar savaşı bile insanî bir yaklaşımla yaparken; emperyalist Haçlı, insanlıktan nasibini almamış bir şekilde, kudurmuşçasına en acımasız barbarlığı sergilemektedir. Dolayısıyla Batının askerî emperyalizmi insanlık dışı boyutlardadır. Âkif’in uzun uzun Batının canavarlık görüntülerini tasvir etmekten amacı budur.

Batının bize dönük askerî emperyalizmi Balkan Savaşlarının yanında Çanakkale Savaşı’nda da karşımıza çıkar. Âkif, “Asım”da yer alan “Çanakkale Şehitleri” adıyla anılan şiirinde Çanakkale Savaşları’nda Batının askerî emperyalizm uygulamalarını anlatır. Avrupalılar, sömürgeleri olan Avustralyalı, Kanadalı, Hindistanlı ve başka yerlerdeki sömürgelerinden getirdikleri askerleri ile üzerimize vahşi canavarlar gibi çullanmışlardır. Âkif bu durumu şöyle anlatır:

“Ne hayasızca tahaşşüd (yığınak) ki ufuklar kapalı!
Nerde -gösterdiği vahşetle “bu: Bir Avrupalı”
Dedirir-yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahpesi (hapishane), yahut kafesi!
Eski Dünya, Yeni Dünya, bütüin akvâm-ı beşer (insan kavimleri, toplulukları),
Kaynıyor kum gibi, tufan gibi, mahşer mahşer.
Yed iklimi (bölgesi) cihanun (dünyanın) duruyor karşında,
Ostralya’yla (Avusturalya) beraber bakıyorsun: Kanada!
Çehreler başka, lisanlar, deriler rengarenk;
Sade bir hadise var ortada: Vahşetler denk.
Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ...
Hani tâuna da züldür (alçalma) bu rezil istilâ!
Ah o yirminci asır yok mu, o mahluk-ı asil (soylu yaratık),
Ne kadar gözdesi mevcut ise hakkiyle sefil,
Kustu Mehmetçiğin aylarca durup karşısına;

*Döktü karnındaki esrarı (sırları) hayasızcasına.
Maske yırtılmasa hâlâ bize afetti o yüz...
Medeniyet denilen kahpe, hakikat, yüz­süz.
Sonra mel'ündaki (lanetli) tahrîbe (yıkıma) müvekkel (vekil edilmiş) esbâb (sebepler),
Öyle müthiş ki: Eder her biri bir mülkü harab.” (s.425)*

Âkif, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı, tabii Çanakkale Savaşı'nda Batının askerî emperyalizmine yer verdiği gibi Millî Mücadelemiz sırasındaki savaflara ve batının askerî emperyalizmine de genişçe yer vermiştir. Mesela “Gölgeler”de yer alan “Bülbül” şiirinde Yunanlıların Anadolu'yu özellikle de Bursa'yı işgalinden duyduğu ıstırapı dillendirir ve şöyle der:

*“Ne husrândır ki; Şarkın (Doğunun) ben vefasız, kanstız evlâdı,
Serâpâ (baştanbaş) Garb'a (Batıya) çiğnettim de çıktım hâk-i ecdâdı (ataların toprağını)!
Hayâlinden geçerken şimdi, fikrim herc ü merc (karmakarışık) oldu,
Selahaddin-i Eyyûbî'lerin Fatih'lerin yurdu.
Ne zillettir (alçaklık) ki: Nâkûs (çan) inlesin beyninde Osman'ın;
Ezan sussun, fezalardan silinsin yâdı (hatırası) Mevlâ'nın!
Ne hicrândır (ayrılıktır) ki: En şevketli (büyük­lük) bir mâzî (geçmiş zaman) serâb olsun;
O kudretler, o satvetler (kuvvetler) harâb olsun, türâb (toprak) olsun!
Çökük bir kubbe kalsın mabedinden Yıldırım Han'ın;
Şenâatlerle (alçaklıklarla) çiğnensin muazzam kabri Orhan'ın!” (s.474)*

Burada da görüldüğü gibi Âkif, Batının bize dönük emperyalist saldırılarının dinî ve millî değerlerimizi yok etmek gibi iki temel hedefi olduğunu vurguluyor. Çünkü bu saldırılar, temelde Haçlı saldırısıdır ve bu vatanda Müslüman Türk varlığına son vermek, öncelikli hedefleridir. Vatandaşımızın ekonomik zenginlikleri ele geçirmek de ondan sonra gelen hedefdir.

Batı Emperyalizmine Karşı Direniş

Âkif, genelde bütün emperyalist yabancıların özelde ise Batılıların bizim üzerimizdeki emperyalist politikalarına, baskılarına karşı milletimizi kararlılıkla direnmeye, isyana, karşı durmaya çağırıyor. Âkif, pek çok şiirinde, vaazında ve yazısında emperyalist Batının gerçek yüzünü ironik biçimde “medeniyet” terimiyle ortaya koymaktadır. Yani kendisini sürekli medenî, başkasını barbar ve ilkel olarak sunan batının aslında hiç de öyle olmadığı, tam tersine asıl barbar ve vahşilerin Batılılar olduğunu, zayıf milletleri acımasızca katlettiklerini, ezip geçtiklerini ısrarla hatırlatır ve onları en hassas damarlarından vurur. Âkif medenî görünen vahşi batı emperyalizmine karşı isyanını şöyle ifade eder:

*“Siz ki son lem'a-i ümidisiniz (ümit parıltısı) İslam'ın,
Dayanın gayzına (kinine) artık medenî akvâmın (kavimlerin)!” (s.180)*

*“Tükürün ehl-i Salibin (Haçlıların) o hayâsız (utanmaz) yüzüne!
Tükürün, onların asla güvenilmez sözüne!
Medeniyet denilen maskara mahlûku (yaratığı) görün:
Tükürün maskeli vicdanına asrın, tükürün!” (s.199)*

*“Medeniyet!” size çoktan beridir dış biliyor;
Evvelâ parçalamak, sonra da yutmak diliyor.” (s.206)*

Sonuç

Mehmet Âkif, İngiltere, Fransa, Rusya gibi emperyalist devletlerin özellikle Tanzimat'tan bu yana Müslüman ve Türk dünyası üzerindeki siyasi, ekonomik ve kültürel emperyalizm plan, proje ve politikalarını yoğun şekilde ele alarak sebep ve sonuçlarıyla irdelemiş, bu politikalar karşısında bütün müslümanları ve Türkleri uyarmaya çalışmıştır.

Emperyalizm meselesi, genelde Marksistler tarafından ele alınan bir konu olmasına rağmen Âkif'in emperyalizm eleştirilerinde çıkış noktası Marksizm değildir. Âkif, bu bağlamda sınıflar mücadelesini değil, milletler mücadelesini esas alır. Onun millet kavramından anladığı şey de aşağı yukarı Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar İslam milleti, bundan sonra da Türk milletidir. Emperyalist Batıyı da genelde ehl-i salîp (Haçlılar) olarak nitelendirir. Yani Batı, hem Haçlılık ruhuyla hem de beşerî anlamda barbarlık ruhuyla İslam dünyası üzerine çullanmıştır. Âkif de buna karşı Müslüman Türk dünyasını isyana ve direnişe çağırmıştır.

OĞLU EMİN AKİF ERSOY'UN ANLATIMLARIYLA MEHMET AKİF ERSOY'UN MİLLÎ MÜCADELEYE KATILMASI VE BAZI HUSUSİYETLERİ

Osman AKANDERE*

Giriş

İstiklâl Marşı şairi Mehmet Akif Ersoy'un tek oğlu olan Emin Akif Ersoy, daha on üç yaşında iken, Millî Mücadele'ye katılmak amacıyla Anadolu'ya geçen babasının yanında bulunmuş ve zafere kadar babasının yanında kalmıştır. Emin Akif Ersoy, bilahare 1923 Eylül ayında babası Mehmet Akif ile birlikte Mısır'a gitmişti.

1948 yılında İstanbul'a geldiğinde o tarihte Cemal Kutay tarafından çıkartılan Millet Mecmuası, onunla bir röportaj yapmıştı. Bu röportajda Emin Akif Ersoy, babasının Anadolu'ya geçişini, Ankara'da geçen günlerini, Millî Mücadele içerisindeki hizmet ve faaliyetlerini anlatmıştır. Emin Akif Ersoy'un babası Mehmet Akif ile ilgili hatıralarını anlattığı bu röportaj bilahare bir yazı dizisi olarak Millet Mecmuası'nda yayınlanmıştı.

Emin Akif Ersoy'un anlatımlarında Ankara'nın ilk günlerini, zaferi, zaferden sonraki Mehmet Akif'i bulmak mümkündür.

Nitekim Emin Akif Ersoy röportajının başında anlattıklarıyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Millî Mücadele yıllarında Mehmet Akif'in büyük bir gaza telâkki ettiği bu savaşa nasıl iştirak ettiğini bugün benim kadar yakından bilen kimse yoktur; çünkü ben onun yegâne oğlu olduğum kadar, Yunan harbinin cereyan ettiği zamanlarda, bidayetden nihayete yine onun yegâne can yoldaşı ve yol arkadaşı idim”¹

Biz bu tebliğimizde oğlunun anlattıklarına sadık kalarak, Millî şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un

Millî Mücadeleye katılmak amacıyla İstanbul'dan Anadolu'ya geçişini ve bazı hususiyetlerini belirtmeye çalışacağız. Mehmet Akif Ersoy'un Ankara'ya geldikten sonraki faaliyetleri ve Millî Mücadele lehine yaptığı hizmetler ele alınmayacaktır.

Mehmet Akif'in Millî Mücadeleye Katılmak Amacıyla Anadolu'ya Geçmesi

İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edildiği 16 Mart 1920 günü ve sonrası günlerde İstanbul'da bulunan Mehmet Akif o hazin ve kara günlere yakından şahit oluyordu. Mehmet Akif, işgal edilmiş olan İstanbul'daki olayları izlerken büyük bir ızdırıp çekiyordu. Hele bazı kişilerin Anadolu'da başlamış olan Millî Mücadele'ye saldırımlarına hiç tahammül edemiyor ve bu kanaatte olanlara ciddi tepkiler duyuyordu. Bir defasında Sebilürreşad idarehanesinde bir sohbet esnasında orada bulunanlardan birinin “Millî Mücadele hareketinin bir İttihatçılık eseri olduğunu” söylemesine büyük tepki göstermiş ve bu sözü söyleyene dönerek “Hayır; artık buna da İttihatçılık denemez. Bu memleket meselesidir. Buna herkes elbirliği ile sarılmalıdır” demişti²

1 “Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz” Millet, 12 Şubat 1948, sayı: 106, s.16.

2 Eşref Edip Fergan, **Mehmet Akif, Hayatı ve Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları**, c.1, İstanbul 1938, s.675. ayrıca bkz. M. Ertuğrul Düздаğ, **Mehmet Akif Ersoy**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996, s.251.

Mehmet Akif'in İstanbul'da bulunduğu süre içinde en çok canını sıkan konulardan biri de hiç şüphesiz bazı basın ve aydın zümrenin "Mandaterlik" istemesidir. Onun endişesi mandaterliğin gerçekleşeceği düşüncesinden değil fakat bu tür fikirlerin Anadolu'da başlamış olan Millî mukavemeti kıracağı korkusundandır³. Bu endişe iledir ki Mehmet Akif "...Türklerin 25 asırdan beri istiklâllerini muhafaza etmiş oldukları tarihen müspet bir hakikattir. Halbuki Avrupa'da bile mebde-i istiklâli bu kadar eski zamandan başlayan bir millet yoktur. Türk için istiklâlsiz hayat müstahıldır. Tarih de gösteriyor ki Türk, istiklâlsiz yaşayamamıştır" diyecektir⁴

Yine Mehmet Akif, Anadolu'ya geçmeden önce Balıkesir'de "Ses" adında haftalık bir gazete çıkaran yakın dostu Hasan Basri(Çantay) Bey'in daveti üzerine 1920 Ocak ayının sonlarında Balıkesir'e gitmiş ve orada şehrin en büyük camii olan Zağanos Paşa Camisinde halka bir vaaz vermişti. Caminin içerisini ve dışarısını dolduracak kadar kalabalık bir cemaate verdiği vaazının sonlarında Mehmet Akif, Müslümanların ayrılık ve bölücülük çıkarabilecek en ufak söz ve davranışın kaçınılmalarını, fırkacılık ve komitacılığın artık ortadan kalkması ve elbirliği ile vatanın savunulması gerektiğini belirtmiş ve devamlı "Emin olunuz ki, canla başla çalışarak aradaki ayrılık sebeplerini kaldıracak olursak, vatani da, dinimizi de kurtarıyoruz" demiştir. Bu şekilde İstanbul'da Kuvayı Milliye hareketinin bir itihatçılık hareketi olduğunu iddia edenleri uyaran Mehmet Akif, yaptıkları propagandanın doğru olmadığını vurguladıktan sonra halkı şu şekilde vatanın savunması doğrultusunda bir araya gelmeye çağırdı:

"Bu hareketin, bu hizmetin sadece din ve vatan savunmasına yönelik olduğu, dost ve düşman tarafından tamamen anlaşılmalıdır. Yani bu mücadelenin herhangi bir çıkar için yapılmadığını, en yakınımızdaki ile en uzaktaki dahi bilmelidir. Bu görünümü sarsacak en ufak bir söz veya davranış hoş karşılanmamalıdır. Çünkü hepimizin amacı birdir ve bellidir. Amacı, hedefinden saptırma yolunda yapılacak bir girişim, -Allah korusun- birliğimizi zedeleyebilir.

Hepimizin bir vatan borcu, bir dini borcumuz vardır ki, onu ifa etme hususunda ufak bir ihmal bile caiz değildir. Bu konuda hiçbirimiz köşemize çekilip seyirci kalamayız. Çünkü düşman kapıya dayanmış ve namusumuzu çiğnemek istiyor. Bu namert saldırıya karşı koymak, kadın-erkek, çoluk-çocuk, genç-yaşlı her fert için farz-ı ayn olduğu, bir an bile unutulmamalıdır.

Bugün herkes varını yoğunu ortaya koymak zorundadır. Allah'ın yüce olan ismini yüceltmek için Karesi'nin (Balıkesir) kahraman evlatları, vaktiyle ne büyük kahramanlık göstermişlerdi, bunu hepimiz biliyoruz.

Rumeli'yi baştanbaşa fethedenler hep bu topraklarda yetişen yiğitlerdi. Bugün sizler o kahraman ecdadın torunları olduğunuzu ispatlamaktasınız. Anadolu'yu savunmak için, diğer vilâyetlere öncülük etme şerefini de siz almıştınız. İnşallah vatanın bağımsızlığı, mutluluk ve refahı, dünyalar durdukça duracaktır."⁵

Mehmet Akif herhangi bir resmi izin almadan Balıkesir'e gittiği ve orada Anadolu'da yeni başlayan Millî Mücadele hareketi lehinde vaaz verdiği için 3 Mayıs 1920 tarihinde baş katibi bulunduğu Darül Hikmet-ül İslamiye'deki görevine son verilir⁶. Mehmed Akif, İstanbul'da iken son Osmanlı Meclis-i Mebusan-ı 16 Mart 1920'de İngilizler tarafından basılarak dağıtıldı. Artık İstanbul fiilen de işgal edilmiş, şehir karamsar bir havaya büründü ve işgal kısa zamanda dayanılmaz bir hal aldı. İstanbul'da bu gelişmeler olurken 23 Nisan 1920 günü Ankara'da o dönemde sahip olduğumuz 66 vilâyetten gelen milletvekilleri ile işgal altındaki İstanbul'dan kaçabilen bir kısım milletvekilinin katılımıyla Büyük Millet Meclisi açılmıştı. Büyük Millet Meclisi adına

Meclis Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından bütün Türk milletine hitaben yayımlanan beyannamede birlik ve beraberlik konusu üzerinde durulmuş ve Allah'ın rahmet ve yardımını talep edilmişti⁷.

Bu gelişmeler olurken Mehmet Akif'de artık İstanbul'da kalmanın millî birlik ve beraberliğe bir yarar sağlamayacağı kanaatine vararak Anadolu'ya geçmeye karar verdi.

3 "O, kendi kendisine şöyle düşünmüş olsa gerek. "İngiliz Muhibleri" adıyla kurulan ve bizi bu milletin kötülüğüne teslim etmek isteyen adamların hain ve kötü kişiler olduğunu Türk halkı hemen anlayacaktır. Fransız mandasını isteyenler ise, beş, on züppeden ibaret. Bunların tesirleri hiç olmayacaktır. Halbuki Amerikan mandaterliği isteği öyle değil. Osmanlı İmparatorluğu Amerika'ya harp ilân etmediği için onlar memleketimiz hakkında kimseyi kesmemişler ve böylece halk arasında kin toplamamışlardır. İstanbul'da bu tezi savunan gazetelerde vardır. Bunların arasında memleketi sevdiğilerine şüphe edilmeyecek olanlar da mevcuttur. Ya onlar Anadolu'da başlayan mukavemet hareketini kırarlarsa... Halimiz ne olur" Bu anlatımlar için bkz. M. Emin Erişirgil, Mehmet Akif-İslamcı Bir Şairin Romanı, Ankara 1956. s.402.

4 "Manda Meselesi", **Sebilürreşad**, 21 Ağustos 1335 (1919), No 437-438.

5 Akif'in 6 Şubat 1920 tarihinde Zağanos Paşa Camii'nde verdiği bu mev'uzenin tam metni için bak. Sebilürreşad, cilt 18, sayı 458, 12 Şubat 1336 (1920) s. 183-186. Ayrıca bak. Hasan Boşnakçoğlu, İstiklâl Marşı Şairimizin İstiklâl Harbindeki Vaazları, İstanbul 1981, s.71-80; Neşreden Bahar Yayınevi, Mehmet Akif, İstiklâl Savaşı Hitabeleri-Manastırlı İsmail Hakkı, Vaizler, İstanbul 1983, s.475-487; Erişirgil, a.g.e., s.403-406.

6 Abdullah Uçman, "Mehmet Akif ve Millî Mücadele" Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy, Marmara Üniv. Yay. No.439, İstanbul 1986, s. 17-18; Mustafa Varlı-Necati Yağan-İsmail L. Çakan ve diğerleri. Gençliğin Kaleminden Üç Cephesiyle Akif. İslam Medeniyeti Yayınları, İstanbul 1968, s.49; Nejat Birinci, "Akif'in Hayatı ve Eserleri" Türk Edebiyatı Mehmed Akif Anıt Sayısı, Aralık 1986, s.73. Akif'in görevden alınma karamamesi 3 Mayıs 1920 tarihini taşıyorsa da bununla ilgili işlemler O, daha İstanbul'da iken yapılmış olmalıdır. Eşref Edip'in naklettiği bir konuşma bu ihtimali doğruluyor. "Bir gün Fatih Hoca ile görüştükleri sırada Üstad gülererek dedi ki: - Doğrusu böyle yapmakla yerden göğe kadar hakları var. Hem bir din müessesesinde baş katiplik et, hem de Balıkesir'e git, vatanlarını çiğnemek isteyen düşmanlara karşı halkı harekate teşvik et... İşte bu olmadı." Aktaran Zeki Sarıhan., Mehmet Akif, Kaynak Yay., İstanbul 1996, s.100.

7 **Hakimiyet-i Milliye**, 23 Nisan 1336 (1920), No.24.

İşte Mehmet Akif Anadolu'ya geçmeyi düşündüğü bu günlerde Ankara'dan yani Mustafa Kemal Paşa'dan bir davet almıştı. Mustafa Kemal Paşa, Milli hareketin manevî cephesini güçlendireceği düşüncesiyle Sebilürreşad'ın Ankara'da yayınlanmasını istemiş ve bu isteğini Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey vasıtasıyla Mehmet Akif'e iletmışti⁸.

Ankara'dan aldığı davet üzerine Anadolu'ya geçmeye karar veren Mehmet Akif, bu düşüncesini yakın arkadaşı Eşref Edip'e şu sözlerle açıklamıştır: “Artık burada duracak zaman değildir. Gidip çalışmak lâzım. Bizim tarafımızdan halkı tenvire ihtiyaç varmış. Çağırıyorlar. Mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara'ya hareket ediyorum. Hiç kimsenin haberi olmasın. Sende idarehanenin işlerini derle topla Sebilürreşad klişesini al arkandan gel. Meşihattakilerle de temas et, Harekât-ı Millîye aleyhinde bir halt etmesinler.”⁹

Emin Akif Ersoy, 1920 yılının Mayıs ayında bir sabah babasının kendisini çok erkenden uyandırdığını, ev halkıyla yaptıkları vedalaşmadan sonra gün doğmadan Üsküdar'a doğru yola çıktıklarını belirtmektedir. Mehmet Akif ve oğlu Çengelköy ile Karacaahmet arasındaki mesafeyi hızlı bir şekilde katederek güneşin ilk ışıklarıyla beraber Karacaahmet mezarlığına gelmişler ve orada bir faytonla kendilerini beklemekte olan Ali Şükrü Bey'le buluşmuşlardı. Bilahare yola koyulmuşlar ve Kısıklı üzerinden Alemdağı arkalarındaki bir çiftlik evine gelmişlerdi. Geldikleri bu çiftlik Emin Akif Ersoy'a göre Kuvayı Milliyecilerin bir karargahıydı. Nitekim gözlemlerini şöyle anlatmaktadır: “Çiftlikte pürsilâh heybetli insanlar dikkatimi çekti. Bunların bazıları göğüslerine çapraz fişeklikler asmışlar, başlarına da İzmir zeybeklerinkine benzeyen başlıklar dolamışlar idi. İşte bu kahramanlar o muazzam savaşın ilk günlerinde düşmanlara karşı cephe tutan Kuvayı Milliye'nin serhad fedailerini oluyordular”¹⁰

Geldikleri bu çiftlikte bir süre istirahat eden Mehmet Akif ve beraberindekiler, bilahare tekrar yola koyulmuşlar ve bir süvarinin yol göstericiliğinde atlarla o civardaki bir köye gelmişler ve köyün muhtarın misafiri olarak geceyi orada geçirmişlerdi.

Ertesi günü sabah erken saatlerde yola koyulan kabile bütün gün boyunca yol alarak İzmit ile Adapazarı arasındaki bir köye ulaşmışlardı. Bu köy Kuvayı Milliye çetelerinin kontrolü altındaydı. Mehmet Akif ve beraberindekiler burada Kuva-yı Milliye'ye cephane götüren kalabalık bir kabileyle karşılaşmışlar ve onlara katılmışlardı. Bilahare kabile Geyve boğazı yakınlarındaki bir köye konaklamak amacıyla gelmişti.

Emin Akif Ersoy'un anlattığına göre Mehmet Akif bu köyde Kuşçubaşı Eşref ile buluşmuştu. Birinci Dünya Harbi yıllarında birlikte Necid çöllerine yapılan seyahat esnasında Mehmet Akif, Kuşçubaşı Eşref ile iyi ve samimi bir dostluk kurmuştu. Nitekim Emin Akif Ersoy anlatımlarında Kuşçubaşı Eşref için “Bu zat Mehmet Akif'in dostlarından ve sevdiği arkadaşlarından” diyerek bu dostluğa ve arkadaşlığa işaret etmiştir¹¹. Kuşçubaşı Eşref'in yanında bir zamanlar Enver Paşa'nın yaveri Binbaşı Yenibahçeli Şükrü Bey de vardı. Türk ordusunda nişancılığı ile meşhur olan Yenibahçeli Şükrü Bey'de Mehmet Akif'in sevgisini kazananlardan birisiydi.

Aralarında Mehmet Akif ve Kuşçubaşı Eşref'in de bulunduğu ve Kuvayı Milliye'ye cephane taşıyan bu kabileye karşı o bölgede bulunan ve başlattığı isyan hareketi ile Millî Mücadele'ye büyük zararları dokunmuş olan Aznavur Ahmet kuvvetlerinin saldırıda bulunacağı beklenmişse de, bilahare isyancılar buna cesaret edememişlerdi.

Bir süre sonra aralarında Mehmet Akif, Kuşçubaşı Eşref ve Binbaşı Yenibahçeli Şükrü ile Mehmet Akif'in oğlunun da bulunduğu grup, Kuva-yı Milliye'ye silah sevk eden kabileden ayrılmışlardı. Bu ekip, tren yolu üzerinde bulunan bir dekovile binmişler ve böylece daha hızlı ve kısa sürede Eskişehir'e ulaşmışlardı. Buradan da yine Tren ile Nisan ayının son haftası içinde¹² Ankara'ya gelmişlerdi¹³.

Mehmet Akif'in oğlu Emin Akif Ersoy Ankara'ya girişlerini ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin önünde Mustafa Kemal Paşa ile Mehmet Akif'in karşılaşmalarını şöyle anlatıyor:

8 Eşref Edip 37 yıl sonra 1957 de bu olaya açıklık getirerek şöyle hadiseyi nakletmektedir. 1920 Nisan ayı içinde, Ankara'da Büyük Millet Meclisi için son hazırlıklar yapılırken Sebilürreşad idarehanesine Ali Şükrü Bey gelmiş;18

- “Haydi, hazırlanınız, gidiyoruz!” demiştir.

- “Nereye?” diye sorulduğunda, Ali Şükrü şu cevabı verir:

- “Ankara'ya. Oradan sizi çağırıyorlar. Paşa (Mustafa Kemal) sizi istiyor. Sebilürreşad'ın Ankara'da neşrini istiyor. Sebilürreşad'ın Ankara'da intişarı Millî hareketin manevî cephesini kuvvetlendirecektir. Bkz. (Yeni) Sebilürreşad, C. 10, sayı 237, Ocak 1957, s.184.

9 Eşref Edip. **Mehmet Akif, Hayatı-Eserleri**, 1938 bs. s..56; 1962 bs. s. 139.

10 “Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz” Millet, 12 Şubat 1948, sayı: 106, s.16.

11 “Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz” Millet, 12 Şubat 1948, sayı: 106, s.16.

12 M. Ertuğrul Düzdağ, Akif'in Ankara'ya geliş tarihini 24 Nisan 1920 olarak vermektedir. Düzdağ, **a.g.e.**, s.80, 90-93. Abdullah Uçman ise bu tarihin Mayıs ayı başları olduğunu yazar, **a.g.m.**, s.19. Abdullah Uçman, “Mehmet Akif'in Millî Mücadele Yıllarındaki Mev'izeleri”, **Millî Kültür**, Mehmet Akif Özel Sayısı, Aralık 1986, s.51-56 bilhassa 53.

13 “Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz” Millet, 12 Şubat 1948, sayı: 106, s.16.

“Tren öğleye doğru Ankara’ya vasıl oldu. Ali Şükrü Bey, peder ve ben yaylı bir arabadan Millet Meclisinin önünde indik. Babam bana sen burada otur diyerek, Meclisin bahçesini gösteriyordu. İşte o sırada Gazi başındaki siyah kalpağı ile gözüktü. Yanında Erzurum mebusu Gözübüyük zade Ziya Hoca var idi, daha tanımadığım iki üç kişi var idi. Evvela Ali Şükrü Bey’in elini sıkarak hoş geldiniz diyen Atatürk oldu; bilahare şaire iltifat etti.”- sizi bekliyorum efendim, tam zamanında geldiniz, şimdi görüşme kabil olmayacak ben size gelirim” dedi.”

Mehmet Akif’in Ankara’ya gelişini Hakimiyet-i Milliye gazetesi okuyucularına şu sözleri ile duyurmuş- tur:

“Pek hassas ve ulvî İslâm şairi Mehmet Akif Bey dahi İstanbul’dan çıkarak birkaç gün evvel Ankara’ya muvassalat eylemiştir. İlahî-i şâiranesinin menba-ı aslı bilhassa hakimiyet-i diniyye ve gayret-i vatananiyyesinde olan bu güzide İslam Şairi, aynı zamanda erbab-ı ilim ve hikmetin en eleri gelenlerinden bir şahsiyet-i mümtazdırlar da. Milletin giriştiği mücadele-i vatanperverâne İslâm şâiri Mehmet Akif Beyin himmet-i hamiyetkârından pek çok feyiz ve kuvvet alacaktır. Şâir-i hakîm-i İslâm’ın önümüzdeki Cuma günü halka bir mev’ıza irad buyuracağını memnuniyetle haber aldık.”¹⁴

Mehmet Akif’in İstanbul’dan Ankara’ya geldiği günlerde İstanbul’da dördüncü defa iktidara gelmiş olan Damat Ferit ve Hükümeti’nin Kuva-yı Milliye aleyhindeki propagandaları had safhaya varmış, yayınlanan hükümet beyannamesi ile Şeyhülislam Dürri Zade Abdullah’ın yayınladığı fetvada, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Halife ve Sultan’a isyan etmiş oldukları ilan edilmiş ve bu durum Anadolu’da Millî Mücadele’ye destek veren ve vermek isteyenlerde tereddüt yaratmıştı. Halkın bu hususta ciddi şekilde telkine ve aydınlatılmaya ihtiyacı vardı.

İşte böyle bir ortamda Mehmet Akif hiç vakit geçirmeden kendisinden beklenen hizmeti yerine getirmeye ve vaazları ile halkı aydınlatmaya başladı. Onları Millî Mücadele etrafında birleşmeye çağırırdı.

Mehmet Akif bu vazifeyi sadece Ankara’da değil, Ankara merkez olmak üzere bütün iç Anadolu vilayetlerinde yerine getirdi. Bu cümleden olmak üzere Mehmet Akif, henüz işgal edilmemiş vatan topraklarında seyahate başladı. Bu seyahatler sırasıyla Eskişehir, Burdur, Sandıklı, Dinar, Antalya ve çıkabilecek bir isyanın önüne geçmek için, Konya halkına nasihatlerde bulunmak amacıyla Konya’ya olmuştu. Bu seyahatleri esnasında oğlu Emin Akif Ersoy’da Akif’in yanındaydı. Mehmet Akif bilahare Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne hem Burdur’dan hem de Biga’dan milletvekilliğine seçilmişti. Ancak sadece bir yerden milletvekili olabileceği Meclis Başkanlığı tarafından kendisine bildirilince Mehmet Akif 17 Temmuz 1920’de Meclis başkanlığına verdiği cevabi yazıda; Burdur sancağı azalığını tercih ettiğini ve bu nedenle Biga azalığından istifa ettiğini bildirmiştir. Akif’in Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderdiği bu yazı şöyledir:

“Büyük Millet Meclisi Riyaset-i celilesine 14-VII-1336 tarih ve 270 numaralı emirname-i riyâsetpenâhileri cevâbıdır. Evvelce Burdur Livasından intihâb edilmiş ve livâ-yı mezkûre giderek müntehib ve müvekkillerime temasta bulunmuş olduğumdan, Burdur livası âzâlığını tercihan Biga âzâlığından istifa ettiğimi arz ile te’yid-i hürmet eylerim efendim.

17 Temmuz 1336

B.M.M. Burdur livası azasından

Mehmed Akif”¹⁵

Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne Burdur milletvekili olarak katılan Mehmet Akif, milletvekili olduktan sonra da Millî Mücadele içerisindeki hizmetlerine devam etmiştir. Nitekim onun Kastamonu Nasrullah Camii’nde verdiği vaaz ülkenin dört bir tarafında derin yankılar uyandırmıştır. Mehmet Akif Kastamonu’da iken Eşref Edip ile birlikte Sebilürreşad’ı çıkartmaya başlamıştır. Bilahare Ankara’ya dönmüş ve yine Eşref Edip ile burada da Sebilürreşad’ı çıkartmaya başlamıştır¹⁶.

Mehmet Akif Ersoy’un milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisine girmesinden Büyük Zafer’e kadarki hizmet ve faaliyetlerine bu tebliğimizde yer vermeyeceğimizden, konuyu burada noktalamak istiyorum¹⁷. Şimdi de oğlu Emin Akif Ersoy’un babasının bazı hususiyetlerini anlattığı satırlara yer vermek istiyorum.

14 “İslam Şâiri Akif Bey”, **Hakimiyet-i Milliye**, 28 Nisan 1336 (1920), No 25.

15 **TBMM ZC**, Devre 1. C.2, s.335; Ayrıca bak, Sarhan ,a.g.e, 15; Düzdağ, a.g.e, s.95; Mehmet Doğan, **Camideki Şair Mehmed Akif**, İstanbul 1998, s.46

16 Mustafa Kemal Paşanın da övgüsünü kazanmış olan Sebilürreşad 3 Şubat 1921 tarihli 467. sayısı ile Ankara’da çıkmaya başladı. Ankara’da yayınlanan ilk nüshada Akif’in Kastamonu ve ilçelerinde yaptığı konuşmalardan derlenen bir yazı yayımlandı. 17 Şubat 1337-9 Cemaziyelahr 1339 (1921) tarihinde yayınlanan 468. sayısında ise Akif’in Türk milletine armağan ettiği en büyük eseri “İstiklâl Marşı” yayımlandı. Bkz. Yaşar Semiz, Osman Akandere, “Millî Mücadele’de Mehmet Akif Ersoy Bey’in Faaliyetleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi(ATAM)**, Cilt:XVIII, Kasım 2002, Sayı:54, s.930-931.

17 Mehmet Akif Ersoy’un Millî Mücadeledeki hizmet ve faaliyetlerinin ele alındığı ayrıntılı bir çalışma için bkz. Yaşar Semiz, Osman Akandere, a.g.m., s.903-952

Mehmet Akif'in Bazı Hususiyetleri

Mehmet Akif'in Anadolu'ya geçerken beraberinde getirdiği oğlu Emin Akif Ersoy, Millet mecmuasında tefrika olarak verilen hatıralarının bir kısmında babası Mehmet Akif'in bazı hususiyetlerine yer vermiştir.

Emin Akif Ersoy bu hususiyetleri belirttiği anlatımlarının başında “Safahat şairinin bazı hususiyetlerini söylemekte hiçbir mahzur görmüyorum; pek yakınlarından başka kimsenin bilmediği itiyatları, içyüzü, kendisinin hoşlandığı veyahut sevmediği şeyler içerisinde aleyhine fikir yürütülecek hiçbir ahlâkı yoktur.” Diyerek babasının bazı hususiyetlerini şöyle belirtmektedir:

“Temizliği çok severdi. Vücutu, eli, ayağı het zaman nazarı dikkatini celpedecek derecede temizdi. Dişlerini misvak ile fırçalar, nezafetine itina ederdi. Tırnaklarını zamanında kesmeyerek temiz tutmamaklığım hayatta babamdan müteaddit defalar azar işitmeme sebep olmuştur. Sabahları gayet erken kalkar, mevsimlerin soğukluğunu nazarı itibara almayarak yaz kış soğuk su ile duş yapardı. Yatağa girer iken ayak yıkamak bu da peder ile bir arada geçen yıllar imtidadınca çarnaçar mecbur olduğum bir keyfiyet idi. Bu yüzden de şairin ağır olan laflarına ihtarlarına hedef oldum”¹⁸

Emin Akif Ersoy anlatımlarının devamında da babasının hususiyetleri konusunda şunları söylemektedir:

“Mehmet Akif'in şıklık ile hiçbir alâkası mevcut değildi. Hele erkeğin tuvalet ve süse kıymet vermesini hiç kabul etmiyordu. Gençlerin cinsiyetine yakışır bir şekilde giyinmelerine muarız değildi. O tırnaklarını manikür yapan zülüflerini acayip bir şekilde uzatan, yürüyüşüne gayri tabî bir reşakat ilâve etmeye kalkışan kimselere fena halde kızardı. Ecnebileri taklit etmek, bunu kabul ediyorum, derdi. Ancak Frenklerde taklit edilecek manikürden, danstan, tuvaletten daha mühim işler dururken ikinci hatta üçüncü derecede kalan fuzulî fantaziyelere özenenleri sevmiyorum. Baştanbaşa katılaşımağa, erkekleşmeğe muhtaç olduğumuz şu günlerde Levantenlik çok yersiz, aynı zamanda pek tehlikeli bir şey. Mehmet Akif Millî Mücadele yıllarında böyle düşünüyordu”¹⁹

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Mondros Mütarekesi ile ayakta kalan son Türk-İslâm Devleti'nin de tehlikeye düştüğünü gören Millî şair Mehmet Akif, hem İstanbul'da bulunduğu süre içinde, hem de Anadolu'ya geçtikten sonra büyük bir gayretle vatanın her türlü işgal ve baskıdan kurtarılması için çalışmıştır. Bu gaye ile Mustafa Kemal Paşanın talepleri doğrultusunda Anadolu'nun çeşitli vilâyetlerinde büyük bir coşku ile milletimize vaaz ve nasihatlerde bulunmuş; art niyetlilerin oyunlarına gelmemeleri, tefrikaya düşmemeleri ve başarılı olmak için daima birlik ve beraberlik içinde olmalarını istemiştir.

Geri kalan zamanlarında da boş durmayan Mehmet Akif, Burdur Milletvekili sıfatı ile I. Meclisin çalışmalarına katkıda bulunmuş; başyazarlığını da yaptığı Sebilürreşad Gazetesi'nde yazdığı şiir ve makaleleri ile Millî Mücadele'ye tam destek vermiştir.

Kaynakça

Resmi Yayınlar

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi(TBMM ZC), Devre 1. C.2.

Gazete ve Mecmualar

1. Hakimiyet-i Millîye,
2. Millet
3. Sebilürreşad
4. (Yeni) Sebilürreşad

Kitaplar

- BOŞNAKOĞLU, Hasan, İstiklâl Marşı Şairimizin İstiklâl Harbindeki Vaazları, İstanbul 1981.
DOĞAN, Mehmet, Camideki Şair Mehmed Akif, İstanbul 1998.
DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, Mehmet Akif Ersoy, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996.
EDİP, Eşref, Mehmet Akif, Hayatı-Eserleri, 1938 .
ERİŞİRGİL, M. Emin, Mehmet Akif- İslamcı Bir Şairin Romanı, Ankara 1956.
FERGAN, Eşref Edip, Mehmet Akif, Hayatı ve Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları, c.1, İstanbul 1938.
Neşreden Bahar Yayınevi, Mehmet Akif, İstiklâl Savaşı Hitabeleri-Manastırlı İsmail Hakkı, Vaizler, İstanbul 1983.
SARIHAN, Zeki Mehmet Akif, Kaynak Yay., İstanbul 1996.

18 Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz” Millet, 11 Mart 1948, sayı: 110, s.16.

19 Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz” Millet, 11 Mart 1948, sayı: 110, s.16.

UÇMAN, Abdullah, “Mehmet Akif ve Millî Mücadele” Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy, Marmara Üniv. Yay. No.439, İstanbul 1986,.

VARLI, Mustafa – Yağan, Necati – Çakan, İsmail L. ve diğerleri. Gençliğin Kaleminden Üç Cephesiyle Akif. İslam Medeniyeti Yayınları, İstanbul 1968.

Makaleler

Abdullah Uçman, “Mehmet Akif’in Millî Mücadele Yıllarındaki Mev’izeleri”, Millî Kültür, Mehmet Akif Özel Sayısı, Aralık 1986.

Nejat Birinci, “Akif’in Hayatı ve Eserleri” Türk Edebiyatı Mehmed Akif Anıt Sayısı, Aralık 1986,

C. 10, sayı 237, Ocak 1957.

Yaşar Semiz, Osman Akandere, “Millî Mücadele’de Mehmet Akif Ersoy Bey’in Faaliyetleri”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi(ATAM), Cilt:XVIII, Kasım 2002, Sayı:54.

“EŞYAYA HAKİKATİ SÖYLETMEK” YAHUT MEHMET ÂKİF ERSOY’UN ŞİİRLERİNDE TASVİRİN İŞLEVİ

Özlem FEDAİ*

Giriş

“Eşyanın Dış Yüzünü Görmek” -“Eşyaya Hakikati Söyletmek”

Sanatın bir “mimesis” (taklit ve yansıtma) olduğuna inanan; bu âlemdeki her nesneyi veya eşyayı, “asıl gerçek” olan öteki âlemin bir gölgesi kabul eden Platon’dan bu yana, sanatın gayesinin toplumsal aksaklıkları, ibret alınması gereken durumları yansıtmak olduğu söylenmiştir. Sanatçıya büyük bir sorumluluk yükleyen, Antik Yunan’ın insanın faydasına olan her eğilimi idealize eden anlayışına da son derece uygun olan bu anlayış, sanatçıya toplumu yansıtma biçimini de öğretmiştir. Sanatçı, bu anlayışa göre, eşyadaya sinmiş hakikati yansıtan kişi olmalıdır.

Devlet adlı eserinde Platon;

“İstersen bir ayna al eline, dört bir yana tut. Bir anda yaptın gitti güneşi, yıldızları, dünyayı, kendini, evin bütün eşyasını, bitkileri, bütün canlı varlıkları.

- Evet, görünürde varlıklar yaratmış olurum, ama hiçbir gerçekliği olmaz bunların.”¹

Şeklindeki diyaloglarında bir yandan sanatçının görevini ve değerini küçümsemiş; bir aynanın bile onun işlevini gerçekleştirebileceğini söylemiş diğer yandan “ayna” metaforu ile toplumu yansıtış şeklinde -olmasını beklediği- katı gerçekliğe işaret etmiştir. Ayrıca Platon “ayna”nın sadece görünürdeki (eşyadaki) gerçekliği yansıttığını, asıl anlaşılması gerekenin ise, eşyaya sinmiş asıl hakikatin (öte âlemin) manasını kavramak ve kavratmak olduğuna işaret etmiştir. Yani sanatçı, Platon’a göre, elindeki aynayı eşya üzerinde gezdirdiğinde ancak eşyadaki ayrıntıları, görünürdeki gerçekliği görebilecektir. Oysa eşyanın ardındaki hakikat çıplak gözle değil akıl ve gönül ile görülebilir. Bir “taş” ve “madde” medeniyeti inşa etmiş olan Batı için gerçeğin dış yüzündeki (görünürdeki) ayrıntısını anlatmak, arkadaki hakikati unutmak ya da görmezden gelmek normal sayılabilir. Oysa, bir “mâna” medeniyeti kurmuş olan Şark dünyası için eşyaya sinmiş gerçek hakikati fark etmek ve eşya yoluyla gerçek hakikati söylemek veya eşyaya söyletmek esastır.

Kehf Sûresinde Musa (a.s.) ile Allah’ın kullarından bir kul (Hızır) arasında geçen konuşmalar; bize etrafımızda olan olayların görünen yüzlerinin olduğu gibi, bir de perde arkalarının var olduğundan haberdar ettirerek, meselelere böyle bir göz ile bakmanın önemini öğretir. Rûm Suresinde; “Onlar, bu dünya hayatının sadece görünen yüzünü (zahirini) bilirler, ebedî ve nihâî olandan ise tamamen habersizdirler.”² denilirken asıl fark edilmesi gerekenin herkesin gördüğü değil, göremediklerini görmek olduğunu söyler. Hz. Muhammed’in ise; “Allah’ım! Bana batılı batıl olarak gösterip, ondan kaçınmayı, hakkı hak olarak gösterip, ona tabi olmayı nasip et. Allah’ım! Bana eşyanın hakikatini göster” diye dua ettiği bilinir.

1 Eflâtun, *Devlet* (çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. A.Cimcoz), Remzi Kitabevi, İst., 1980, s. 282-284.

2 *Kur’an Mesajı*, Muhammed Esed, (çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul, 2002, s.684.

Demek ki Şark dünyasında yani Müslümanlıkta Batı'nın aksine eşyanın ayrıntılı anlatımı/tasviri, ondaki dış gerçekliğin değil, ona sinmiş ancak arkasında sakladığı büyük hakikate yaklaşma eylemi içindir. Bu bakımda "ayna"nın katı gerçekliği dışa değil aslında ferdin ve cemiyetin içine döndüktür.

Bildirimizin hareket noktası olan Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinde yer alan eşyalar yoluyla hakikatin anlatımı da aynı doğrultuda olacaktır. Âkif'in oldukça iyi okuduğu ve etkileri altında kaldığı Fransız edebiyatındaki Hugo, Balzac, Flaubert, Zola gibi isimler de Fransız toplumundaki hem duygusal hem de ahlâk çözülmeyi; eşyalara, durumlara ve insanlara tuttukları "ayna" hatta projektör ile yani yoğun ve ayrıntılı tasvirleriyle anlatmışlardır. Hatta Âkif'in *Sefiller*'in başındaki Papaz tasvirini okudukça insanın Hıristiyanlığı seveceği geliyor.³ dediği, oradaki tasvirin gücünü takdir ettiği ve etkisi altında kaldığı bilinmektedir.

Edebî Metin ve Tasvirin İşlevi

Edebî bir metnin en belirgin özelliklerinin çok anlamlılığı ve özgünlüğü olduğu; anlam katmanları arasında dolaşmanın ise okur adına ciddî bir çaba gerektirdiği herkesin mâlumudur. Roland Barthes, edebî metnin bu durumunu yine tasvirin gücünden yararlanarak; "kâhinin alanıdır, arkalıksız kanepedir, çok yüzlü bir küptür, ilaçlara katılan bir dolgu maddesidir, bir Japon yahnisidir, bir dekorlar hayhuyudur, bir örgüdür, bir Valenciennes dantelidir, Fas'taki yitip giden bir dere dir, bozuk bir televizyon ekranıdır, açılmış yufkadır..."⁴ şeklinde çeşitlendirir. Bu sözlerde edebî metne yaklaşımın da ne denli titizliği ihtiva emesi gerektiğini işaret eder. Hâl böyle olunca edebî eserin önemli unsurlarından biri olan tasvirin işlevleri üzerinde de dikkatle durmak gerekir.

Bir edebî eseri zenginleştiren önemli unsurlardan biri tasvir dir. Tahlile ışık tutan tasvir, hem okura izlenim kazandırır hem de onu olayın içinde yaşatır. Tahlille bütünleşerek metnin derinlik kazanmasına hizmet eden bir anlatım vasıtasıdır. Betimleyici anlatımın öznesi olan tasvir, kimi zaman metnin içerdiği mesajın somutlaşmasına da hizmet eder. Bourneur ve Quillet, "tasvir, yazardan okuyucuya, dolayısıyla hikâyenin içinde bir konuda bilgisi olan kişiden, bilgisi olmayan bir kişiye haber verme görevini üstlenir"⁵ derken roman ve öyküden hareketle tasvirin işlevinden bahsederler.

Sanatçının bakışını dış çevreye yöneltmesiyle gerçekleştirilen tasvir, Bourneur ve Quillet'ye göre, aksiyonun arkasından gevşeme hissi yaratabilir ve sanatçı kritik bir anda hikâyeyi kestiğinde okuyucuya sabırsızlık getirir.⁶ Tasvir, bakış açısı ve olaylarla da sıkı sıkıya ilişkilidir. Bir sanatçı, eserindeki anlatıcısına, kendi tarih, toplum, millet, ahlâk, sanat-edebiyat, dil, felsefe vb. konulardaki görüşünü temsil etme, açıklama görevi yükleyebileceğinden tasvir; eserdeki anlatıcının; sanatçının düşüncelerini açıklama görevi sırasında birey ve toplum vicdanına, estetik anlayışına hitap ederken kullandığı en önemli vasıta dır. Ancak tasvir, Raymond Weaver'ın da belirttiği gibi, "hayal gücümüzün algılayabileceği ve ayrıntılarını ahenkli bir bütünde buluşturabileceği bir tarzda olmalıdır."⁷

Bir şiirde tasvir, okuru bir güzelliğe, çirkinliğe, hüzne, umutsuzluğa, karanlığa, korkuya hazırlamak, onu bu duyguları yansıtan metne iştirak etmeye hizmet eder. Şiirde tasvirin dile getirdiği görüntü, bir duyguyu ya da hakikati ifşa etmeye bir vasıta dır. Eğer tasvir şiirde veya bir edebî metinde, bir amaca hizmet etmezse gereksiz bir ayrıntıdan, süsten öteye geçemez.

*Nesnelerin canlılık bulması insan hayatıyla ilgileri ile mümkündür. Dolayısıyla tasvirin estetik olmaktan çok, insana ilişkin işlevsel bir anlamı olmalıdır.*⁸ der George Lucaks. Onun aslında tarihî romandaki tasvirlerin işlevi hakkında söylediği bu sözler, aslında Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerindeki tasvirin işlevi için de geçerlidir.

İşte bu özellikleri haiz olan Mehmet Âkif'in şiirlerinde de tasvir, hem izlenim kazandırma, okuyucuya gerçeklik hissi verme, toplumsal aksaklıkları yeme, bireylerin vicdanından hareketle toplumsal vicdana yönelme gibi amaçlara hizmet için kullanılmıştır.

Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*⁹ adlı âdeta bir roman gibi olan devasa eserinde, misyon sahibi bir şair olarak İslâm dünyasının, Şark'ın içinde bulunduğu içler acısı durumla, ilmîni almayı salık verdiği ancak "tek dışı kalmış canavar" olarak tasvir ettiği Garp dünyasının durumunu, sosyal problemleri; tasvir, sembol, karşılaştırma yoluyla şiirlerinde ele almıştır. Şark dünyasının durumunu, Müslümanların bir an önce sorumluluk yüklenmesi gerektiğini dile getiren Âkif, yoksa durumun felâkete doğru gideceğini gözler önüne serebilmek için sık sık

3 Akt. Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Âkif Ersoy*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004, 267 s.

4 Rb andB arh es, *Yazının Sifir Derecesi*, (çev. T.Yücel), Metis Yay. İstanbul, 1989 s. 91.

5 R. Bourneur- R. Quillet, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, (çev. Hüseyin Gümüş, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1989, s. 110.

6 R. Bourneur- R. Quillet, a.g. e., s.108.

7 Raymond Weaver, "What Is Description?", *The English Journal*, vol. 8, nr. 2, 1991, s. 66

8 D. P. Fowler, "Narrate and Describe, The Problem of Ekphrasis", *The Journal of Roman Studies*, vol. 81, s. 25.

9 Çalışmada *Safahat*'ın M. Ertuğrul Düzdağ tarafından hazırlanan Şule Yayınevine ait (İstanbul 1999, 587 s.) baskısı kullanılmıştır.

tasvirlerle başvurmuştur. Ancak bu tasvirler, metni süslemek, estetik bir amaca hizmet etmek için değil, insanın ve toplumun trajedisini gözler önüne sermek, hakikatlerin önündeki sis perdelerini kaldırmak için yapılmıştır.

Tasvirler, bir eserde hem görsel bir dil malzemesidir hem de gerçeğin kendisini ima eden, aydınlatan, bu bakımdan da işlevsel olan ayrıntılar bütünüdür. Her ne kadar şiir veya romanda tasvirin, psikolojik bir işlevinden bahsetmek mümkün olsa da, (Örneğin, dışarıda kopan bir fırtınanın ayrıntıyla tasviri aslında insanın içinde kopan fırtınayı imliyor olması gibi), tasvirler şairin dünyayı algılayış biçimine ışık tutan gerçeklik ölçütüdürler. Bu sebeple yakın dönemdeki birçok sanatçı ya da kuramcı da tasvirin, okurun zihninde, yazarın bırakacağı gerçeklik anlayışının inşasına hizmet etmesi gerektiğini savunur. Örneğin roman kuramcısı Allain-Robbe Grillet, “tasvirlerle psikolojik, sosyal ya da kültürel anlamların yüklenmesi yerine daha gerçekçi bir dünyanın inşası için kullanılması gerektiğini savunur.”¹⁰

Danimarkalı filozof Søren Kierkegaard, *Korku ve Titreme* kitabında, şairin bir iman şövalyesi olduğunu söyler ve onu şöyle tanımlar: *Şair; kalabalığı kontrol altında tutmaya, insanları kahramana ağlamak için kendi değerlerini sınamaya, insanları disipline etmeye cüret ettiği için yücedir. Ancak (...) kendisi için ağlayacak soy-lu kişiye bile ‘Benim için ağlama, kendin için ağla’ demeye cesaret ettiği için iman şövalyesinin kendisidir.*¹¹

Mehmet Âkif, bu anlamda; kalabalıkları kontrol altında tutabilen, onların vicdanlarına yazdığı eser üzerinden seslenebilen, aksaklıklara işaret eden ve kalabalıkları kendileri için ağlamaya davet eden bir iman şövalyesidir. Zira o, özellikle toplumdaki sosyal ve ahlâkî çöküntüyü gözler önüne sermek ve Müslüman Türk insanına ibret vermek için etrafındaki hakikatleri ayrıntıyla resmetmesiyle, çizdiği trajik kahramanlarla, söyledikleri ve eyledikleri arasındaki tutarlı duruşla, en karanlık işgal günlerinde köy köy, kasaba kasaba dolaşır cesur bir şövalyenin yüreğiyle cemaatlerin kendileri için ağlamaları gerektiğini fark ettirmiş; onları değerlerini/vatanlarını savunmaya davet eden vaazlar vermesiyle bir iman şövalyesi olmuştur.

Âkif, *Safahat* adını verdiği kitabında “dönemler” hâlinde Türk milletinin ve İslam ümmetinin sergüzes-tini anlatmıştır. Anlatımında sanata değil sembolik kahramanlara, diyaloglara, birbirini bütünleyen kurgulara başvuran Âkif; öfkeli, heyecanlı, inançlı bir hatip edasıyla geçmişten telmihler yaparak milleti geleceğe sevk etmeye çalışmıştır. Sezgisel kuvvetli bir şair olarak Âkif, tıpkı Yahya Kemal gibi, “millî bir tarih” şuurunu oluşturmak istemiştir. Bu açılardan onun şiirinde tasvir, eşya, görüntü, dekor üzerinden hakikati söyleme aracı; kimi zaman da bir ironi malzemesi olmuştur.

Âkif’in Safahat’ında Yer Alan Tasvirleri

1. Cemiyetin sosyal ve ekonomik şartlarına tasvir yoluyla dikkat çekme:
2. Toplumda moda hâline gelmiş Batılı yaşam tarzının, insanları pasifleştiren alışkanlıkların tasvir yoluyla alaya alınması,
3. “Yansıtıcı bilinç” olarak toplumsal vicdana seslenmek; “ideal insan”, “İslâmcılık” konusundaki düşüncelerini okuyucuya yansıtmak amacıyla tasvirten yararlanma,
4. Birliğini kaybetmiş, harap hâldeki Şark’ın durumunun buna karşılık Batı’nın vahşiliğinin eleştirisinde tasviri kullanma
5. Devlet-i ebed müddet” anlayışının, “Millî Tarih” şuurunun telmihi için tasvirin kullanılması gibi maddeler altında incelememiz mümkündür.

Aşağıda bu maddeler altında şairin tasviri kullanma biçimi değerlendirilmiştir.

1. Cemiyetin sosyal ve ekonomik şartlarına tasvir yoluyla dikkat çekme:

Mehmet Âkif, Orhan Okay’ın ifadesiyle, “sokaktaki şair”dir. “Devrine kadar da belki ondan sonra da, Âkif kadar şiiri sokağa kalabalıklar arasına, alelâde insanlar arasına sokan bir şair bulunamaz”¹² Ancak şair, ülkesinde gözünü çevirdiği noktada, acılar, yoksulluklar, zulüm, adaletsizlik, düzensizlik, tembellik görmektedir. Bu sebeple, onun şiirinde tasvir, cemiyetin içler acısı ahvâlini gözler önüne sermek, toplumun âdeti bir “günlüğü”nü tutmak için vardır. Sezai Karakoç’un ifadesiyle “onun şiiri, bir “günlük” (jurnal) olmuştur. Ancak bu günlük, “bir şairin (ben)i etrafında toplanan eşya ve olayları anlatışının değil, bütün bir toplumun günlüğü...”¹³dür.

Safahat’ın birinci kitabında şair, “Hasta”, “Küfe”, “Hasır”, “Meyhane”, “Selma”, “Seyfi Baba”, “Kocakarı ile Ömer”, “Köse İmam”, “Bebek Yahut Hakkı Karar” gibi 10 manzum hikâyesinde etrafını çeviren acıları, yoksullukları, zulüm ve adaletsizlikleri tasvir eder. Bu şiirlerde tasvir, “ayna” görevinde dış dünyayı yansıtır.

10 D. P. Fowler, a. g. e., s. 28.

11 Søren Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, (çev. İbrahim Kapaklıkaya), Anka Yayınları, İstanbul, 2002, s. 113.

12 Prof. Dr. Orhan Okay, *Mehmet Âkif- Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yay., Ankara, 1989, s. 60.

13 Sezai Karakoç, *Mehmet Âkif*, Diriliş Yayınları, 2. b., İstanbul, 1974, s. 37.

Örneğin “Seyfi Baba” şiirinde tasvir, sosyal bir hassasiyete neşter vurmak için yapılmıştır ve “hakikat”ın ilâmıdır. Yoksul sokaklar, birbirine yaslanarak ayakta kalabilen ahşap evler, ibadetten başka işleri olmaması gerekirken hayat şartları sebebiyle çalışmak zorunda bırakılmış, kapılarını pek az kişinin çaldığı yaşlılar, bu şiirde resmedilmiştir. Seyfi Baba’yı ziyarete giden “anlatıcı” durumundaki şairin, sokakları tasviri bile, yoksul, bakımsız, hizmet götürülmemiş sokaklar üzerinden insana götüren bir “hakikati” imler:

Seyfi Baba¹⁴

*Sopa sağ elde, kırık camlı fener sol elde;
Boşanan yağmur iliklerde, çamur ta belde
Hani, çoktan gömülen kaldırımın, hortlayarak,
“Gel!” diyen taşları kurtarmasa, insan batacak
Saksağanlar gibi sektikçe birinden birine,
(...)Düştü artık bize göllerde pekâlâ yüzmek!
Yakamozlar saçarak her tarafından fenerim,
Çifte sandal, yüzüyorduk, o yüzer, ben yüzerim!*

diyerek, İstanbul’un yağmur sonrası âdeta denize dönmüş fakir bir semtinde Seyfi Baba’nın evine feneriyle yürerek gitmekte olduğunu tasvir eden şair, fenerinin ışığını tuttuğu “fakirlik”i dikkatle okuduğu Hugo, Balzac, Flaubert, Zola, Daudet gibi yazarların romanlarındaki gibi bir gerçekçilikle tasvir eder:

*Kâh olur, kör gibi çarpar sıvasız bir duvara;
(...)Kâh bir ma’bed-i fersûdenin üstünden aşar;
Vakt olur pek sapa yerlerde, bakarsın, dolaşır;
Sonra en korkulu eşhâsa çekinmez, sataşır;
Gecenin sütre-i yeldâsını çekmiş, üryan,
Sokulup bir saç ağım altına gûyâ uyuyan
Hânüman yoksulu binlerce sefilân-ı beşer;
Sesi dinmiş yuvalar, hâke serilmiş evler
Kocasından boşanan bir sürü bîçâre karı;*

Bu şiirde sadece bir fakirlik manzarası çizilmez, aşağıda bir başka madde içinde yineleyeceğimiz gibi devletin yoksun olduğu cemiyette milletin yoksul olacağına da işaret etmiş olur. “Hasta” adlı şiirinde bir hastanın yoksul ve perişan durumu üzerinden tıpkı Emile Zola’nın natüralist romanlarındaki gerçekçilikle tasvirler yaparak, yokluk, hastalık, bakımsızlığı natüralist nazarla gözler önüne serer:

HASTA¹⁵

*Bir uzun boylu çocuk.. Lakin o bir levha idi..!
Öyle bir levha-i rikkat ki unutmam ebedi ,
Rengi uçmuş yüzünün , gözleri çökmüş içeri.
Elmacıklar iki baştan çıkıvermiş ileri.
O şakaklar geçerek cepheyi yandan sıkılmış;
Fırlamış alnı , damarlarla beraber çıkmış ,
Betbeniz kül gibi olmuş uçarak nur-i şebab ;
O yanaklar iki solgun güle dönmüş , bitab !
O dudaklar morarıp kavlamış artık derisi ;
Uzamış saç gibi kirpiklerinin her birisi !
Kafa yük gibi kesilip boynuna , çökmüş bağıri ;
İki değnek gibi yükselmiş omuzlar yukarı .*

Safahat’ın ilk kitabındaki, “Küfe”¹⁶, “Ezanlar”¹⁷, “Kör Neyzen”¹⁸, “Cânan Yurdu”¹⁹ “Yemişçi İhtiyar”²⁰ gibi şiirlerde de tasvirin benzer bir işlevi söz konusudur.

14 *Safahat*, s. 60-63.

15 *Safahat*, s. 11-14.

16 a. g. e., s. 20-23

17 a. g. e., s. 89-91.

18 a. g. e., s. 67-68.

19 a. g. e., s. 92-93.

20 a. g. e., s. 135.

Nurettin Topçu, “Birinci Safahat’ta gerçeğin mahir bir ressamı olan sanatkar, içtimaî sefaletlere uzanan sosyalist bir ahlâkçıdır. Sanki toplumumuzun Emile Zola’sı olmak istiyor. Perişan hayatımızın, insan sefaletinin bu kadar ince, bu derece derinleşmiş ve böylesine gözyaşı olmuş gözlemine bütün edebiyatımızda rastlamak imkânsızdır”²¹ derken, yukarıda söylediklerimizi doğrular. Âkif, Flaubert, Balzac, Zola gibi realist ve natüralist yazarların dış dünyaya dönük olarak kullandıkları tasvir aynasını almış dışın ardındaki içe yöneltmek maksadıyla kullanmış, cemiyeti asıl hakikate yani Tanrı fikrine yöneltmek istemiş; insanın iradesinin cüz’iliğini işaret etmiştir.

Toplumda moda hâline gelmiş Batılı yaşam tarzının ve insanları pasifleştiren kötü alışkanlıkların tasvir yoluyla alaya alınması

Safahat’ın birinci kitabından *Gölgeler*’e dek humour ve ironi, toplumsal aksaklıklar, eğilimler, bilinçsizlik, kalıcı olmak isteğine bağlı bireysel hırsların eleştirisi için kullanılmıştır. Bu humour ve ironiyi gerçekleştirmedi yani hakikati işaret etmede tasvir yine en önemli silahı olmuştur. Örneğin, “Ressam Haklı” adlı şiirinde cemiyetteki zengin aileler arasındaki bilinçsiz bir modanın alaya alınması tasvir yoluyla olmuştur:

RESSAM HAKLI²²

*Bir zaman vardı ya tarih-i mukaddes modası...
Yeni yaptırdığı köşkün büyücek bir odası
Mutfakta eski resimler ile hep süslensin
Diye ressam aratır hayli zaman bir zengin.
Biri peyda olarak ‘Ben yaparım’ der, kolunu
Sıvayıp akşama varmaz, sekiz arşın salonu
Sıvar ama ne sıvar... Sahibi der:
-Usta bu ne?
Kıpkızıl bir boya çektin odanın her yerine! ..
-Bu resim, askeri basmakta iken Firavun’ un
Kızıl Deniz yarılıp geçmesidir Musa’ nın
-Hani Musa, be adam?
-Çıkmış efendim karaya
-Firavun nerde?
-Boğulmuş.
-Ya bu kan rengi boya?
-Kızıl Deniz, a efendim yeşil olmaz ya bu da!
-Çok güzel levha imiş, doğrusu şenlendi oda! ..*

Şairin duvarın anlamsız bir biçimde kızıla boyanması, adına da sanat denmesi ile alay ettiğini gördüğümüz bu şiir dışında toplumdaki kemikleşmiş ve değişmeyen ancak onu eylemsizliğe iten; düşünmekten, geleceği için plan yapmaktan alıkoyan başka eğilim ve alışkanlıklarla da alay ettiğini görürüz.

Örneğin “mahalle kahvesi” kavramı artık Şark için bitmesi gereken, utanç verici, insanları tembellek ve eylemsizliğe sevk eden bir kavramdır. Şair, hem bu mekânla hem de insanları zavallı dilenciler hâline getiren kahve alışkanlığıyla “Mahalle Kahvesi” adlı şiirde tasviri kullanarak realist bir alay gerçekleştirir. Önce “Mahalle kahvesi Şark’ın harîm-i kâtilidir/ Tamam o eski batakâneler mukâbilidir: (...) Kapansın elverir artık bu perde pek kanlı!/ Hayır, bu perde, bu Şark’ın bakılmıyan yarası;/ Bu, çehresindeki levsiyle yurda yüz karası” dediği mahalle kahvesi, her türlü kiri, yağı, kahve ağzı ve Şark’ı uzun yıllar tembelleğe sevk eden psikolojisiyle tasvir yoluyla âdeta okuyucuyu içinde yaşatacak kadar canlı biçimde natüralist bir roman gibi anlatılır. Anlatım Balzac’ın “İnsanlık Komedyası” adını verdiği aslında Fransız toplumunun içler acısı durumunu anlatmak için yazdığı uzun soluklu eser külliyatındaki havadan hiç de farklı değildir:

MAHALLE KAHVESİ²³

(...)
*Çamurlu bir kapı, üstünde bir değirmi delik;
Önünde tahta mı, toprak mı? Sorma, pis bir eşik.
Şu gördüğüm yer için her ne söylesem câiz;
Ahırla farkı: O yemliklidir, bu yemliksiz!
Zemîni yüz sene evvel döşenme malta imiş..*

21 Nurettin Topçu, *Mehmet Âkif*, Hareket Yay., İstanbul, 1970, s. 78.

22 *Safahat*, s. 116

23 *Safahat*, s. 101-109.

“İmiş “le söylüyorum. Çünkü anlamak uzun iş
O bir karış kirin altında hângi mâden var?
Tavan açık kuka renginde; sağlı sollu duvar,
Maun cilâsına batmış tütüinle nargileden;
Duman ocak gibi çıkmakta çünkü her lüleden.
Dikilmiş ortaya boynundan üstü az koyu al,
Vücûdu kapkara, leylek bacaklı bir mangal.
(...)

Kenarda, peykelerin alt başında bir kirli
Tomar sürükleniyor, bir yatak ki besbelli:
Çekilmiş üstüne yağmurluğumsu bir pırtı,
Zavallının, güveden, lîme lîme hep sırtı.
(...)

Duvarda eski ocaklar kadar geniş bir oyuk,
İçinde camlı dolap var ya, raflarında ne yok!
Birinci katta sülük beslenen büyük kavanoz;
Onun yanında kan almak için beş on boynuz.
İkinci katta bütün kerpetenler, usturalar...
Demek ki kahveci hem diş tabîbi, hem perukâr!
İnanmadınsa değildir tereddüün sırası;
Uzun lâkırdaya hâcet ne? İşte mosturası;
Çekerken etli kemiklerle aynlıp çeneden,
Sonunda bir ipe, boy boy, onar onar, dizilen,
Şu kazma dişleri sen mahya belledinse, değil;
Birer mezâra işâret düşün ki her kandil!
Üçüncü katta durur sâde havlu bohçaları.
Sağında cam dolabın hücre hücre bitpazarı.
Duvarda türlü resimler: Alındı Çamlıbeli,
Kaçırılmış Ayvaz’ı ağlar Koroğlu rahmetli!
Arab Üzengi ye çalmış Şah İsmail gürzü;
Ağaçta bağlı duran kızda işte şimdi gözü.

Kahve duvarındaki bütün resimleri, beyitleri ayrıntılı bir gözlem ve gerçekçilikle aksettiren şair, şarkı miskinliğe sevk eden kahvehane alışkanlığının traji komikliğiyle alay eder. Böylece, miskin insanlara, kahvenin pisliğine iştirak eden, insanların ölmeden diri diri gömüldüğü bu batağa ve kendi isteğiyle bu batağa saplanan miskin ruhlara duyduğu nefrete okuru da dâhil etmek ister:

Harûta-vâri açılmış en orta yerde dama;
Beyaz mı taşları, yâhud siyah mı, hiç sorma!
Hutûtu: Gây-i muayyen hudûdu memleketin:
Nazarda haylice idman gerek ki fark etsin ;
Deliklerindeki pislik lebâleb olsa, yine,
Bakınca bunlara gâyet temiz kalır domine.
(...)
Zavallı ümmet-i merhûme ölmeden gömülür;
Söner bu hufrede idrâki, sonra kendi ölür:..
Muhît-i levsine dolmuş ki öyle manzaralar:
Girince nûr-i nazar simsiyâh olur da çıkar!

Mehmet Âkif’in sadece *Safahat*’taki şiirlerinde değil, *Safahat* dışında kalmış bazı şiirlerinde de toplumsal eğilimler, modalar, alışkanlıklarla alay, onları eleştiri görülür. “Yâr-ı cânım Hoca Fahreddin’e” ithafıyla *Sebilü’r-Reşad*’da yayımlanan “Yarası Olan Gocunmasın” adlı oldukça sert şiirinde, İkinci Meşrutiyet sonrası yönetimi ele geçiren İttihat ve Terakki’nin eğilimleri ve toplumda yarattığı hayal kırıklığı yine tasvir yoluyla sert biçimde şöyle alaya alınır:

YARASI OLMAYAN GOCUNMASIN²⁴

*Bıyık kırptık, sakal yontuk da tırnaklar birer parmak
Yıkanmaz bir surat; sol gözde beyzî cam, fakat parlak;
Hamamsız ensenin sırtında bir yağ var: Kayar yavşak!
Şu, kalçınlarla kıvrık pantolon altında, kısıvrak
Seken Osmanlı centilmende hiçbir duygu yok mutlak...
Utannak ver, yeter, kabilse Allah'ım, utandırmak!*

“Yansıtıcı bilinç” olarak toplumsal vicdana seslenmek; “İdeal insan” ve “İslâmcılık” konusundaki düşüncelerini okuyucuya yansıtmak amacıyla tasvirde yararlanma:

Âkif, şiirlerinden bireysel sorgulamalar, eğilimler, yanlışlar, hırslar, duyarsızlıklar ardında sürekli toplumsal mesajlar veren bir şairdir. Bu sebeple uzun şiirler yazmış, toplumun nabzını tutmuş, manzum hikâyeler kaleme almıştır. Bu sebeple kimi şiirlerinde İstanbul Türkçesi ile sokak ağzını, argoyu kullanırken, bazı şiirlerinde ise kıssa ve hadislerden yararlanmıştır. Onun için önemli olan şiir yoluyla, toplumsal vicdan, merhamet, adalet, hak, sorumluluk gibi kavramları milletin zihnine nakşeylemektir. Bunu yapabilmek için de en büyük gücü kelimeler yoluyla çizdiği trajik toplum tablolarını yansıtan tasvirlerinden almıştır.

Örneğin, meyhaneyi en koyu realite içinde tasvir ederek, içki ve kumarın aile kurumu üzerinde yapabileceği kötü tesiri en sert şekilde anlatmış olur. Ailenin toplum için ne kadar önemli olduğunu, içki ve kumar yüzünden bir ailenin yıkılmak üzere olduğunu görüp şiir yoluyla bunu yansıtarak “sokaktaki şair” olduğunu göstermiş olur.

“Meyhane” şiirinde bir erkeğin içki ve kumarla ailesini perişan etme serüvenini daha iyi anlatabilmek için içki ve kumar yuvası olan meyhaneyi bütün ayrıntılarıyla okura tasvir eder. Bu tasvir ediş, yukarıda Borunur ve Quellet’in ifade ettiği gibi sanatçıdan okuyucuya, dolayısıyla eserin içinde bilgisi olan kişiden, bilgisi olmayan bir kişiye haber verme gibi bir işleve bürünmek yanında bireylerin ahlâkdışı davranışları sebebiyle toplumsal vicdani harekete geçirmeye de yöneliktir. Şöyle der şiirde Âkif:

MEYHANE²⁵

(...)

*Bitince bir sıra ev, sonra bir de vîrâne,
Dikildi karşıma bir han kılıklı meyhâne.*

*Basık tavanlı, karanlık, sefil bir dükkân;
İçinde bir masa, yahut civar tabutluktan*

*Atılma çok ölü görmüş acıklı bir teneşir!
Yanında hurdası çıkmış bir eski püskü sedir.*

*Sakat, bacaksız on, on beş hasırlı iskemle,
Kırık dökük şişeler, bir de çinko tepsiyle,*

*Beş on kadeh, iki üç testi... Sonra tezgâhlık
Eden yan üstüne devrilme kirlî bir sandık.*

*Sönük sönük yantıyor rafta isli bir lamba...
Önünde bir küme: fes, takke, hurka, salta, aba*

*Kimıldanıp duruyorken, sefil bir sohbet,
Bu isli zulmete vermekte büsbütün vahşet:*

Görüldüğü gibi, okuyucuyla kendi kafasındaki meyhaneye ilişkin fikirleri empoze etmek, ona izlenim kazandırmak ve toplumsal vicdana seslenmek amacıyla şair, şiirde meyhaneyi sefil bir dükkân, han kılıklı meyhâne, bir bataklık yuvası, isli bir zulmet, sefil bir sohbet gibi ifadelerle tasvir etmiş, böylece tasvir yoluyla bakış açısını okuyucuyla paylaşmıştır.

24 Safahat, s. 520-521.

25 Safahat, s. 32-36.

Birliğini kaybetmiş, harap hâldeki Şark'ın durumunun ve Batı'nın vahşiliğinin eleştirisinde tasviri kullanma

Safahat boyunca Âkif'in; şiirle, şairle, İslâm ve Şark dünyasıyla, Hıristiyan Batı dünyasıyla, yumruğu havada hesaplaştığı görülür. Bu hesaplaşmada tasvir en büyük silahı olmuştur. *Safahat*'ın yedinci kitabı olan *Gölgeler*'de bakışlarını "Şark" dünyasında gezdiren şair, Şark'ın zaafına, cemaatten uzaklaşmaya meyyl olan nefesine, artık bir alışkanlık hâlini almış tembelliğine, çabuk kırılan şevkine ve her an dağılmaya müsait psikolojisine bakarak iç âlemi için görüntüler biriktirir. Bu görüntüler için tasvir yine "hakikat"i söylemeye hizmet eden bir vasıta. Örneğin, "Umar Mıydın?"²⁶, "Alınlar Terlemeli"²⁷, "Şark"²⁸ gibi şiirlerinde Şark'ın bitap düşmüş; üstelik bu hâline alışmış, birlikten yoksun durumu karşısında Âkif'in öfkesi dikkat çeker. Bu öfkeyi aktarabilmek, Şark'ı kendine getirebilmek için şair, işaret ettiği hakikatin tasvir yoluyla altını çizer. Örneğin "Şark" şiirindeki şu tasvirler benzer şekilde diğer iki şiirde eleştirilen Şark'ın durumunu da simgeler:

ŞARK

Harap iller, serilmiş hânümanlar, başsız ümmetler
Yıkılmış köprüler, çökmüş kanallar, yolcusuz yollar,
Bükülmüş beller, incelmüş boyunlar, kaynamaz kanlar,
Düşünmez başlar, aldırılmaz yürekler, paslı vicdanlar;
Tegallüpler, esaretler, tahakkümler, mezelletler
Riyâlar, türlü iğrenç iptilâlar, türlü illetler;
Örümcek bağlamış, tütmez ocaklar; yanmış ormanlar
Ekimsiz tarlalar, ot basmış evler, küflü harmanlar;
Cemaatsiz imamlar, kirlî yüzler, secdesiz başlar;"Gazâ" nâmiyle dindaş öldüren
biçare dindaşlar;
İpissiz âşyanlar; kimsesiz köyler; çökük damlar;Emek mahrumu günler; fikr-i ferdâ
bilmez akşamlar!

Şair, Mısır'da gördüğü piramitlerden hareketle, kendi varlığının bekası için tebaasına dışleriyle turnaklarıyla oyduarak piramit yaptırın ve sarayı andırın bu piramitte ölümden sonra yaşamının devam edeceğine inanan Firavun'u, "Firavun'la Yüz Yüze"²⁹ adında, uzun bir manzume içinde yargılaması da insan nefsi açısından ibretâmizdir. Zorla inşa ettirdiği bu 'saray'ında şimdi kokmuş bir leş olan Firavun'a, 'insanlar seni ansın istiyorsan onlara hizmet et ve bir eser bırak, bekaa taş ile olmaz' mesajını verirken, kullandığı tasvirler hakikati en çıplak hâliyle gözler önüne serer.

Âkif'in "Âsım'da destanlaşan "Çanakkale Şehitleri"ne hitaben yazdığı şiiri tasvir, asil bir mahlûk gibi gösterilen 20. asrın bütün "sözde medenî" silahlarını toplayıp, yüzündeki maskeyi çıkarıp, bu silahlarla yaptıkları uzun zaman unutulmayacak "Boğaz Harbi'nde" insanlığa sığmayacak bir vahşetin yaşanmasını, gökten yağın kol, çene, ayak, parmak yağmuru altında şehitlerimizin destanlaşan macerasını, onlara karşı ne yapsa borcunu ödeyemeyecek vatan evlatlarının minnettarlığını ifşa etmek için kullanılmıştır. Bu şiirde geçen:

Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı;
Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı;
Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin
Söntüyor göğsünün üstünde o arslan neferin
Yerin altında cehennem gibi binlerce lâğam,
Atılan her lâğamın yaktığı yüzlerce adam
Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer
O ne müdhiş tipidir: Savrulur enkâz-ı beşer...
Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el ayak,
Boşanır sırtlara, vâdilere, sağnak sağnak
Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller
Yıldırım yaylımı tûfanlar, alevden seller
Veriyor yangını, durmuş da açık sinelere
Sürü halinde gezerken sayısız tayyâre.

26 *Safahat*, 415-416.

27 a. g. e., s. 413-414.

28 a. g. e., s. 411-412.

29 a. g. e., s. 433-439.

gibi mısralar sayı ve kuvvet olarak bir dengesizliğin ortada olduğu Çanakkale Savaşı'nda sözde "medeniyet" in temsilcisi olan Batı'nın namertliğini ve kahraman Türk askerinin düşman tehdidine karşı sahip olduğu sağlam psikolojiyi gözler önüne serer. Bu şiirde tasvir "büyüklük sayıda mı ruhta ve imanda mı?" sorusuna şairin verdiği cevabı ortaya koymak için kullanılmış ve Garp askerleri ile Türk askerleri arasında her bakımdan kıyaslama yapmak amacıyla kullanılmıştır.

"Devlet-i ebed müddet" anlayışının, "Millî Tarih" şuurunun telmihi için tasvirin kullanılması

Türk töresi, Orhun Âbideleri'nden bugüne dek hakanın anlattığı esaslar dâhilinde devlet mevcut olduğu sürece, onun sayesinde var olmuş ve mutlu olmuştur³⁰. Devlet anlamına gelen "il" kelimesi aynı zamanda "millet" ve "ülke" anlamlarına da gelir. Zira devlet, "dersaadet" yani saadet kapısıdır, "devlet baba"dır, koruyucu ve gözeticidir. Devlet var olmadan millet olamaz. Bilge Kağan, yıkılmış olan devleti tekrar nasıl ayağa kaldırdığını, dağılan milleti nasıl toparladığını, az milleti nasıl çok eylediğini Âbidelerde anlatmış; nasihatler vermiş, devletin zaafa düşmesi durumunda milletin de fakirleşeceğini, aç kalacağını ifade etmiştir. İşte Âkif de hem "Kocakarı ile Ömer" şiirinde hem de *Âsım*'daki "Köse İmam"ın dillendirdiği mısralarda, devletin asıl görevinin ne olduğu, geçmişte devletin nasıl olduğu sorularına cevap aranmıştır. Şair, devletin eski güçlü devirlerinde milletin, toprağın hatta tabiatın bile refah içinde olduğunu oysa güçten düştüğü 1919 yılında milletin de sefalet içinde olduğunu, çağrıldığı bir köy düğünü üzerinden mukayese ederek yansıtır. Bu mukayesede tasvir, "devlet âciz düşerse millet refah içinde olamaz" mesajına hizmet için kullanılmıştır. "Kocakarı ile Ömer" şiirinde, aç torunlarını avutmak için tenceresinde taş kaynatan Kocakarı'nın, Hz. Ömer'e, "bir hakanın asıl görevinin fetih yapmak değil aç halkı doyurmak" olduğuna dair söylediği sözler, gerek yoksul kadının durumunu gerekse ondan sorumlu olan Hz. Ömer'in psikolojisini yansıtmaktadır:

KOCAKARI İLE ÖMER³¹

Ya ben yetim avuturken emîr uyur mu gerek?

Raiyyetiz, ona bizler vedâtü'llâhız;

Gelip de bir aramak yok mu?

(...)

Medîne halkını üryan bırak, Mısır'da dolaş...

Gaza! Gaza! diye git, soy cihânı, gel paylaş!

Yine "Köse İmam"ın Kartal'daki bir köy düğününe gidişi ve orada gördüğü sefil manzara karşısında devletin güçlü olduğu zamanları telmihi dikkat çekicidir:

Eskiden zurnalar öttükçe feza inlerdi,³²

O ne dehşetli düğünler, o ne derneklerdi!

Kurulur meydana harman gibi kırk elli sini;

Tablalar yığmaya başlar koyunun beşlisini.

(...)

Çorbadan sonra etin türlü sü kalkıp, yerine,

Hamurun türlü sü devlet gibi kondukça konar.

Sekiz on yerde güğümler mütemâdi kaynar.

Bu gibi mısralarla devlet-i Osmanî'nin güçlü zamanlarına özlem duyan şair, o günün içler acısı durumunu da yine tasvirin gücüyle yansıtır:

Geçti rü'yâ gibi, Allahım, o günler neydi!³³

Şu bayırlarda —ki vaktiyle bütün bağlardı —

Sesi dünyayı tutan bir bereket çağlardı.

Ya şu vâdi ki çırılçıplak uzanmış, bitâb,

Hiç yazın böyle fezasında tüter miydi serâb?

Şimdi âfâka alev püskürüyor her çatlak,

Yarılp hasta dudaklar gibi, yer yer, toprak.

(...)

30 Bu konuda bkz. Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, "Âkif'te Devlet Fikri ve Millî Tarih Şuuru", Türk Edebiyatı, nr. 158, Aralık 1986, s. 13.15.

31 *Safahat*, s. S. 82- 88.

32 a. g. e., s. 342.

33 a. g. e., s. 339

*Köylünün bir şeyi yok, sıhhati, ahlâkı bitik,³⁴
Bak o sırtındaki mintan bile tiftik tiftik.
Bir kemik, bir deridir ölmedi kaldıysa diri;
Nerde evvelki refahın acaba onda biri?
Dam çökük, arsa rehin, bahçeyi icra ister;
Bir kalem borca bedel faizi defter defter!*

Sonuç

Mehmet Âkif Ersoy, şiirlerinde cemiyetin sosyal yaşamına, eğilimlerine, alışkanlıklarına, yoksulluklarına işaret ederek okuyucunun toplumsal vicdanına seslenmek, ideal insanı betimlemek, İslâmcılık düşüncesine dikkat çekmek, Şark ve Garb'ı kıyaslamak, tâ Orhun kitabelerinden beri mevcut olan devletin zaafa düşmesiyle milletin de perişan olacağına dair tarihsel dersi hatırlatmak; tarihe, topluma, İslâm dünyasının o günlerde içinde bulunduğu acziyete işaret etmek ve birliğe çağırarak ve bu yolla bir "millî tarih şuuru yaratmak" için hakikatin koyu renkli boyasını yani tasviri kullanmıştır.

Kaynakça

- BARTHES, Roland. (1989). *Yazının Sıfır Derecesi*, (çev. T.Yücel), Metis Yay, İstanbul.
- BOURNEUR, R. - QUELLET, R., (1989). *Roman Dünyası ve İncelemesi*, (çev. Hüseyin Gümüş), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- EFLÂTUN. (1980). *Devlet* (çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. A.Cimcoz), Remzi Kitabevi, İstanbul. ERSOY, Mehmet Âkif (1999). *Safahat*, (haz. M. Ertuğrul Düzdağ), Şule Yayınevi, İstanbul 587 s.
- FOWLER, D. P. "Narrate and Describe, The Problem of Ekphrasis", *The Journal of Roman Studies*, vol. 81, s. 25.
- Hacıeminoğlu Necmettin. "Âkif'te Devlet Fikri ve Milli Tarih Şuuru", *Türk Edebiyatı*, nr. 158, Aralık 1986.
- KARAKOÇ, Sezai (1974). *Mehmed Âkif*, Diriliş Yayınları, 2. b., İstanbul.
- KIERKEGAARD, Søren (2002). *Korku ve Titreme*, (çev. İbrahim Kapaklıkaya), Anka Yayınları, İstanbul.
- OKAY, Orhan (1989). *Mehmed Âkif- Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yay., Ankara.
- WEAVER, Raymond. (1991). "What Is Description?", *The English Journal*, vol. 8, nr. 2, s. 66

MEHMET ÂKİF'İN İDEAL İNSAN TİPİ

Ramazan GÜLENDAM*

“Görmedim ben bu kadar dört başı mamur insan
Ne büyük hilkat o “ÂSİM”, ne muazzam heykel
Onu bir şi’r-i hamaset gibi, ilham-ı ezel
Sana sunduysa açıp ruhunu teşrihe çalış
Yalnız göğsünün eb’adı mı sandın yüksek?
İn de a’ mâkına bir bak, ne derinmiş o yürek!
Dalgalandıkça içinden taşan îman denizi,
Dökülen hisleri gör: incilerin en temizi
Gövde yalçın kayadan âbide, lâkayd-ı ecel;
Sanki hiç duygusu yok... Bir de fakat rûhuna gel;
O ne ifrat ile rikkat! Hani etsen ta’ mîk
Bir kadın ruhu değıldir o kadar belki rakîk!
Sonra, irfanı için söyleyecek söz bulamam,
Oğlanın bildiğı, öğrendiğı her şey sağlam.”
(Âsım’dan)

Toplumların varlıklarını devam ettirmeleri, temsil ettikleri medeniyet anlayışına uygun insan tiplerini yaşatmalarına bağlıdır. Bu insan tipleri, toplumların zaruret ve özleyişlerine tekabül ettiği için “ideal tip” ismini alırlar. Her toplumun ve her devrin ihtiyaçları ve değer yargıları farklı olduğu için ideal tipleri de farklı olur. Sözelimi, bizim toplumumuz için, ‘*Kavim Dönemi*’nde *bilge*, *alp* ve *ülüglü* tiplerinden söz edilirken, ‘*Ümmet Dönemi*’nde *vefî*, *gâzî* ve *ahî* tiplerinden bahsedilir ve ideal insan olarak da bu üç tipin özelliklerini kendisinde toplayanlar gösterilir. ‘*Millet Dönemi*’nin ideal insanında aranan temel vasıflardan bazılarını ise, “*akıllı, bilen, kentli/devletli (yerleşik), hür, iktisadî, ideali ve değerleri olan, inançlı*” vs. şeklinde sıralamak mümkündür.¹

Düşünen bir kafaya sahip ve içinde bulunduğu toplumun sıkıntılarına çare bulup bu ıstırapları dindirmeyi kendine dert edinen bir aydın olan Mehmet Âkif, tüm şiirlerini, milletine karşı duyduğu “*sorumluluk hissi*”yle ve en önemli sermayesi diyebileceğimiz “*samimiyet*” ile yazar. O, kendisinin, bir sanatçı olarak milletine hizmet etmekle sorumlu olduğuna inanır. Bu nedenle onun asıl “*gayesi*”, milleti içinde bulunduğu sıkıntılardan kurtaracak “*yeni bir insan tipi yaratmaktır. Çünkü Âkif kendi devrinin insanından şikâyetçidir.*”² Hayalci bir tip olmamasına rağmen, devrinin sıkıntılı atmosferinden bunalan Âkif, Allah’ın Müslümanlar hakkındaki

1 Nurettin Öztürk, *Türk Edebiyatında İnsan*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara: 2001, s. 10. Bunlara, Tanzimat’tan sonra ortaya çıkan ve şahsiyetine “*değişkenlik*”in hâkim olduğu “*batılı tip*”i (“*yeni aydın tipi*”ni) eklemek de mümkündür (Yavuz Demir, “Safahat’ta Bazı İnsan Tipleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S: 2, 1987, s. 286). Konuyla ilgili daha geniş bilgi için bakınız: Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar – 3: Tip Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul: 1985.

2 Şerif Aktaş, “Millî Romantik Duyuş Tarzı ve Mehmet Âkif Ersoy”, *Millî Kültür*, Haziran 1989, s. 54. (Aynı yazı için bkz: “Millî Romantik Duyuş Tarzı ve Türk Edebiyatı- III, Mehmed Akif Ersoy”, *Türkiye Günlüğü*, S: 40, Mayıs-Haziran 1996, s. 32-39).

müjdeleyici vaatlerine de güvenerek kurtarıcı bir ideal neslin hayalini kurar. O; genel olarak “*Âsım’ın Nesli*” şeklinde adlandırdığı, her yönüyle iyi yetişmiş, aklını, vicdanını, cesaretini ve gücünü iyi kullanan bu “ideal” insan topluluğunu, vatanın bekçisi, koruyucusu, kurtarıcısı ve ihya edicisi olarak görür:

“*Hâle baktıkça adam kahroluyor elde değil;*

Bizi kim kurtaracak, var mı ki bir başka nesil?

— *Asım’ın nesli, Hocam,*” (s. 384) (Vurgulama benim.)

Şiirlerine baktığımız zaman, *Âkif’in, bütün hayatı kucaklayan bir insan olarak hayatın değişik birimlerindeki beklentileri karşılayacak insan tiplerini idealize ettiğini* görürüz. Bunları; *Âsım’ın şahsında tanımladığı kurtarıcı insan (gazi veya alp) tipi*, Dört Halife ile kimi Selçuklu ve Osmanlı padişahlarından hareketle çizdiği *devlet adamı tipi* ve özellikle *Süleymaniye Kürsüsündeki Abdürreşid İbrahim Efendi’nin şahsında tanımladığı aydın (din adamı ve öğretmen) tipi* şeklinde isimlendirebiliriz.³ Peki *Âkif’in*, vatanın kurtuluşu ve geleceği için ümit bağladığı *bu ideal insan tiplerinin genel özellikleri* nelerdir?

Şerif Aktaş’ın “*millî romantik duyuş tarzı*” diye tanımladığı anlayışla şiirler kaleme alan, yani *millletin geçmiştarihine bilerek ve severek yaklaşma, İslamî ve tarihî değerleri kendi zamanına taşıyarak hâli zenginleştirme ve böylece yaşanan sıkıntılara çözüm üretmeye çalışma, içinde bulunduğu ânu çok iyi tahlil edebilme, zamanın getirdiği yeniliklere açık olma, her türlü yeni metot ve teknik imkânlardan yararlanmaya hazır bulunma* anlayışını şiirlerinin her mısrasında aksettiren idealist bir sanatçı olan *Âkif*, şiirlerinde de, kendisi için saydığımız tüm *bu ilkeleri benimseyen, kafa ve kalp bütünlüğünü kurmuş bir insan modeli* çizer.

Âkif’in ideal insan tipi, yukarıda sayılan vasıflardan da anlaşılacağı gibi, *modern bir insandır*;⁴ ancak bu insan, başka ülkeleri taklit eden bir modernleşmeyi değil, kendi aklının ve iradesinin imkânlarıyla *sahip olduğu değerler bütünü*nü yorumlayıp geliştirmeyi amaçlayan bir moderniteyi yaratmak ister. O, bu hedefine ulaşacak bilgi birikimine ve düşünce gücüne sahiptir, sahip olmalıdır. Böylece *Âkif*, modernitenin hareket noktası olan “*yaşayan insanı merkeze alarak onun dünya ve insanlıkla ilgisini aklın imkânlarıyla değerlendirmek*” ilkesini esas almıştır. Geleceğe hazırlanmak gerektiğinin bilincinde olan bu ideal insan, kendi geleceğini kendisi belirleme gayreti içindeki *modern bir insandır*.⁵ Diğer bir deyişle onun ideal insanı, toplum hayatında birey olarak kendi önemini ve gücünün farkındadır.⁶ İnsanın *kendi aklı, bilgi birikimi ve iradesiyle bu dünyadaki hayatını düzenleyebileceğini* *Safahat*’ında sık sık vurgulayan *Âkif*, “*İnsana çalıştığından (kendi gayretinden) başkası yoktur*.”⁷ ve “*Bir kere de azmettin mi, artık Allah’a dayan*.”⁸ ilkelerine gönülden inanır. Bu yüzden de, en başta, kadercilik ve tevekkül anlayışının yanlış algılanışına ve bundan doğan miskinliğe, tembelliğe savaş açar.⁹ Şaire göre, “*Bekâyı hak tanıyan sa’yi vazife bilir / Çalış, çalış ki, bekâ sa’y olursa hak edilir*.” (s. 216)

- 3 Buna yakın bir sınıflandırma için bakınız: Sinan Çitçi, *Yeni Türk Şiirinde İdeal Tipler (Tanzimat’tan Cumhuriyet’e)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 331-391.
- 4 Modern insanın vasıfları, ele alınan topluma ve bu konuda araştırmalar yapan bilim adamlarına göre değişmektedir. Kişisel modernlik yaklaşımları çerçevesinde yer alan bir anlayış, çeşitli toplumlardaki ‘modern insan’ özelliklerinin betimlenmesine yönelmiştir. Bu çerçevede Afrika ülkelerinde çalışan Doob, modern insanın özellikleri olarak “*zamana önem vermek, geçmişe değil geleceğe yönelik olmak, devlet faaliyetlerine karşı olumlu tutum, iyimserlik ve kendi kaderini kontrole inanç, yurtseverlik, bilim ve determinizm inanç, insanlara güven duygusu, ulusal liderlere karşı olumlu tutum takanma ve geleneksel inançları önemsememe*”yi saymıştır. Bunları değişime açık kişinin özellikleri olarak saymıştır. Arjantin, Şili, Hindistan, İsrail, Nijerya ve Bangladeş’te yaptığı araştırmasında Inkeles (1969) ise, modern kişilik özellikleri olarak “*yeni tecrübelerle açıklık, ana-baba otoritesinden bağımsızlık, yurttaşlık faaliyetlerine ilgi ve katılma, zamanla ilgili olma (planlama, dakiklik)*” gibi özellikleri saptamıştır. Türkiye’de yapılan araştırmalarda da (Kağıtçıbaşı, 1973), modern kişilik özellikleri arasında “*kişisel gelecek hakkında iyimserlik, başarı güdüsü, içten kontrole inanç ve yurtseverlik*” gibi özellikler saptanmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1976). <http://webmastersitesi.com/felsefe/5097-kisisel-modemlik-yaklasimi>
- 5 Şerif Aktaş, “*Mehmet Âkif ve İnsan*”, *Hece* (Mehmet Âkif Özel Sayısı), S: 133, Ocak-2008, s. 26. (Aynı yazı için bkz: “*Mehmet Âkif ve İnsan*”, *Millî Eğitim*, S: 80, Aralık 1988, s. 15-19).
- 6 “*Karşında ziyâ yoksa, sağından, ya solundan
Tek bir ışık olsun buluver... Kalma yolundan.
Âlemde ziyâ kalmasa, halk etmelisin, halk!
Ey elleri böğründe yatan, şaşkın adam, kalk!*” (s. 195)
- 7 Necm Süresi, 39. âyet.
- 8 Âl-i İmrân Süresi, 159. âyet.
- 9 “*Bu cihetten, hani hiç yulmasın, oğlum, gözünü;
Sâde Garb’in, yalnız ilmîne dönsün yüzünü;
O çocuklarla beraber, gece gündüz didinin;
Giden üç yüz senelik ilmi sık elden edinin.
Fen diyârında sızan nâ-mütenâhi pınarı,
Hem için, hem getirin yurda o nâfi’ suları.
Aynı menba’ları ihyâ için artık burada,
Kafanız işlesin, oğlum, kanal olsun arada.*” (s. 404)

Onun çizdiği ideal insan, sürekli “aktif/hareketli” ve “uyanık”tır¹⁰; hiç durmadan koşmayı ve mücadeleyi sürdürecektir *azme* ve *kararlılığa* sahiptir.¹¹ Bu insan, kendisinin farkında olduğu gibi, çevresinde olup bitenlerin de farkındadır. “O, önce kendi nefisini İslamî özelliklerle bezemiş, ruhunu ahlâkî prensiplerle temizlemiş, daha sonra çevresindeki olumsuz davranışlara karşı tepki göstermeyi kendine vazife bilmiş, devamlı olarak mücadele içinde olan birisidir.”¹²

Teslimiyetin verdiği huzur içinde ahirete hazırlanarak ölümü bekleyen insan tipine karşı olan Âkif’in çizdiği ideal insan, “Yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışma”nın yanında “hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için” çalışır. İdeal insan, dindardır ama dünyevî değerlerle dinî değerler arasında bir *denge* kurmak gerektiğinin de bilincindedir ve İslam skolastiğine karşıdır. Az önce uyanıklığına, azmine ve aksiyonerliğine vurgu yaptığımız bu insan; imanlı, birikimli, ahlâklı kısacası “*ârif*” insandır, yani “*insan-ı kâmil*”dir. Bu insan tipinin karşısında kolaycı, tembel ve miskin insanlar yer alır ki *Safahat* boyunca Âkif, çalışmayıp başkalarına muhtaç olan insanları kıyasıya eleştirir.

İdeal insanın “*hasm-ı hakikî*”si, “*cehalet*”tir. “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”¹³ gerçeğinin farkında olan Âkif’in ideal insanı, memlekete faydalı olan ilimleri tahsil ederek cehaleti izale etmeyi hedefler. Araştırmacı bir ruha sahip olup asrın ilimlerine vâkıf olması gereken bu insan, öğrendiğini (teoriyi) mutlaka hayata (pratiğe) geçirmelidir.

İdeal insan, yeniliklere ve başka memleketlerden gelecek faydalı unsurlara açıktır,¹⁴ ama bunların “*mahiyet-i ruhiyye*”mize uygun olması gerektiğinin de bilincindedir. Diğer bir deyişle bu tip, Şerif Aktaş’ın ifadesiyle, gerçek anlamda bir *mutavassıttır*; yani, kendi kaynaklarının şuurunda olarak Batı’dan ve Doğu kültürlerinden yararlanır. Mehmet Âkif, Tevfik Fikret’in İskoçya’ya ilim tahsili amacıyla (elektrik mühendisi olarak) gönderdiği oğlu Halûk’un yerine Âsım’ı koyar ve aynı amaçla onu atom fiziği öğrenmesi için Almanya’ya yollar; fakat bir şartla: Batı’dan “ilim ve sanat adına” alıp getireceği tüm yenilikler ve orada yapacağı tüm çalışmalar, “*kendi mahiyet-i ruhiyye*”mizin kılavuzluğunda olmalıdır.¹⁵ Nedir “*kendi mahiyet-i ruhiyyemiz*”? Başta din olmak üzere, tarih boyunca kazandığımızı, bizi biz yapan bütün değerlerdir. Onun bu konuda “*Süleymaniye Kürsüsünde*” örnek gösterdiği millet, Japonlardır.

İlerlemek için hangi alanda olursa olsun ilim, irfan sahibi olmak gerektiğinin bilincinde olan Âkif’in çizdiği ideal insan, “*marifet*” sahibi olmasının yanında “*faziletli*”dir de.¹⁶ Zira marifet şarttır ama insan, ancak

10 “Yıllarca, asırlarca süren uykudan artık,
Silkin de muhîttindeki zulmetleri yak, yık!
Bir baksana: Gökler uyanık, yer uyanıktır;
Dünya uyanırken uyumak maskaralıktır!” (s. 200)

11 “Âfiyi karanlık görerek azmi bırakmak...
Alçak bir ölüm varsa, emînim, budur ancak.
Dünyâda inanmam, hani, görsem de gözümle:
İmânı olan kimse gebermez bu ölümle.” (s. 194)

12 Vahit İmamoğlu, *Mehmet Âkif ve İnanan İnsan*, Ravza Yayınları, İstanbul 1996, s. 139.

13 Zümer Sûresi, 9. âyet.

14 “Heriflerin, hani, dünyâ kadar bedâyi’i var:
Ulûmu var, edebiyatı var, sanâyi’i var.
Giden birer avuç olsun getirse memlekete;
Döner muhîtimiz elbet muhî-i ma’rifete.” (s. 252)

15 “— İnkulâbın yolu mâdem ki bu yoldur yalnız,
“Nerdesin hey gidi Berlin?” diyerek yollanınız.
Altı ay, bir sene gayret size eğlence demek...
Siz ki yıllarca neler çekmediniz, hem gülerek!
Hani, bir ömre bedeldir şu geçen her gününüz;
Bir gün evvel gidiniz, bir saat evvel dönünüz.” (s. 405)
“Alınız ilmini Garb’ın, alınız san’atini;
Veriniz hem de mesâîmize son sür’atini.
Çünkü kâbil değil artık yaşamak bunlarsız;
Çünkü milliyeti yok san’atin, ilmin; yalnız,
İyi hâtrda tutun ettiğim ihtârı demin:
Bütün edvâr-ı terakkîyi yarıp geçmek için,
Kendi “mâhiyyet-i rûhiyye”niz olsun kılavuz.
Çünkü beyhûdedir ümmîd-i selâmet onsuz.” (s. 170-171)

16 “Çünkü milletlerin ikbâlî için, evlâdım,
Ma’rifet bir de fazîlet... iki kudret lâzım.
...
Ma’rifet kudreti olmazsa bir ümmette eğer,
Tek fazîletle teâlî edemez, za’fa düşer.
...
Ma’rifet farz edelim, var da, fazîlet mefkûd...
Bir felâket ki cemâ’atler için, nâ-mahdûd.
Beşerin rûhunu tasmîm edecek karha budur;
Ne musîbettir o: Tâunlara rahmet okutur!” (s. 403)

faziletle marifet bir aradaysa gelişebilir. Fazilet yani ahlâk sahibi olmanın yolu da, Âkif'e göre, Allah korkusundan geçtiğinden bu insan, aynı zamanda dine ve mukaddesata da saygılı olmalıdır. Ancak Âkif'in istediği ideal insan, dini bir seremoniyeye indirgeyerek zamanın akışına ters düşen biri değildir; aksine, *sürekli hareket* hâlinde olup *gücünü dinî heyecan ve hükümlerden alan ve zamana hâkim olan bir aksiyon insanıdır*. Bu insan, yukarıda da vurguladığımız gibi, *gelişimin kaynağı olarak önce kendini görür*. Âkif'in çizdiği *ideal insan, dünyevî olaylara aklı ve iradesiyle müdahale edip bir sosyal değişim gerçekleştirme hedefleyen insanıdır*. Çalışmayı ve dünyevî işleri insanî iradeye bağlayan Âkif, dinden de hareket ederek İslâmî değerlere gerçekten bağlı ve saygılı bir *"iradî insan tipi"* teklif etmektedir. "*Ahsen-i takvîm*" sûretinde, "*eşref-i mahlûkât*" olarak yaratılan ve Allah'ın yeryüzündeki halifesi olduğuna inanılan insanın, "*ben varım*" diyerek dünyevî işlerde iradesini ve gücünü ortaya koyması, Âkif'in ideal insandan beklentisidir.

İdeal insan, batıl inançlarla ve dinin yanlış algılanıp yorumlanmasıyla mücadele eder. O, din etrafında teşekkül eden, dinin aslına uymayan ama dine mâl edilen yaşayış tarzının karşısındadır.¹⁷ Bu konuda, aslı kaynakları (Kur'an ve sünneti) esas alır ve onları "*asrın idrâkine söylet(ir)*".

Âkif'in ideal insanı, dinî ve tarihî değerlere bağlı ve onlardan hareket ederek hâli zenginleştiren insanıdır. Aslı kaynak olan halkın değerlerinden kopuk olmayan *bu insan, kültürel değerlerimizi ve zenginliklerimizi zamanın getirdiği yeni metot ve dikkatlerle yorumlayarak geliştirme düşüncesindedir*. Yüzyıllar içinde sahip olduğumuz değerleri korumak ve dinî hükümleri hareket noktası yaparak *hayatı zamana göre yorumlamak, Âkif'in ideal insanının temel felsefesidir*.

Aklını kullanan ideal insan, geçmişine ve tarihine sahip çıkmakla kalmayıp geçmişte yaşananlardan ders alır ve aynı hataları tekrarlamaz. Çünkü "*Akl-ı selim sahipleri, sağduyulu olanlar düşünüb ibret alır*."¹⁸ Ancak bu insan; geçmişteki bir noktaya saplanıp kalan değil, devrini (hâli) yaşayan ve sürekli geleceğe hazırlanan insanıdır. O, Yahya Kemal'in deyişiyle, "*Kökü mâzîde olan âftidir*". Onun gayesi, mutlu ve müreffeh bir istikbâldir; diğer bir deyişle, geleceği hazırlamaktır.

"*İnanmayanlardan (kâfirlerden) başkası Allah'ın inayetinden ümidini kesmez*." ilkesine inanan ideal insan, hiçbir zaman ümitsizliğe düşmez. Azim ve ümit sahibi olan ideal insan, İslâmiyet'in *ümit ve hareket* dini olduğunun şuurundadır. İdeal insan, özellikle de yöneticiler, *merhamet ve vicdan sahibi, âdil ve sorumluluğunun bilincinde* olmalıdır. Âkif'e göre, bu konudaki en güzel örnekler de, Asr-ı Saadet ve Dört Halife döneminde, yani İslam'ın ilk dönemlerinde mevcuttur (*Kocakarı ile Ömer, Dirvas*). *Doğruluktan ayrılmayan ve özü sözü bir olan ideal insan*,¹⁹ zulmün ve zalimin değil *hakkın ve haklının yanındadır*; haksızlık karşısında da susmaz.²⁰ *Meşverete önem veren ve liyakat sahibi olan ideal insan, işi de ehline verir*.

17 "Ya ta'assubları? Hiç sorma, nasıl maskaraca?

O, uzun hırkasının yenleri yerlerde, hoca,
Hem bakarsın eşi yok dine teaddisinde,
Hem ne söylersen olur dini hemen rencide!
Milletin hayrı için her ne düşünsen: Bid'at;
Şer'î tağyîr ile, terzîl ise -hâşâ- sünnet!
Ne Hudâ'dan sıkılırlar, ne de Peygamber'den.
Bu ilimsiz hocalardan, bu beynsizlerden

Çekecek memleketin hâli ne olmaz, düşüün!" (s. 151)

18 Zümer Sûresi, 9. âyet.

19 "Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek:
Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek." (s. 216)

"Ne büyük söyle, ne çok söyle; yiğit işte gerek.
Lâfi bol, karnı geniş soyları taklit etme;
Sözü sağlam, özü sağlam adam ol, ırkına çek." (s. 490)

20 "Zulmü alkışlayamam, zâlimi aslâ sevemem;

Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.
Biri ecdâdına saldırdı mı, hatta, boğarım...
— Boğamazsın ki!
— Hiç olmazsa yanımdan koğarım.

Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam;
Hele hak nâmına haksızlığa ölsem tapamam.

Doğduğumdan beridir âşıkım istiklâle,
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle.
Yumuşak başlı isem kim dedi uysal koyunum?
Kesilir, belki, fakat çekmeye gelmez boyunum.
Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım.
Zâlimin hasmuyum amma severim mazlûmu..." (s. 377)

Milliyetçiliğe değil ırkçılığa karşı olan Âkif'in ideal insanı, birlik şuuruna sahiptir; tefrikaya yol açacak hâl, tavır ve hareketlere girmez ve destek olmaz.²¹ “Âsım'ın nesli” tamlamasındaki “nesil” kelimesinden de anlaşılacağı üzere Âsım, bir şahsiyet değil, müşterek duygu, düşünce ve hareket kabiliyetine sahip bir zümreyi temsil eden ideal bir tiptir. Çünkü Âkif, her ne kadar, özellikle dünyevî işlerde başarıya ulaşmak için bireye ve onun iradesine büyük önem verse de, artık eski devirlerdeki gibi ferdi kahramanlıklarla büyük işlerin yapılacağına, hele milletlerin kurtuluşunun bu şekilde mümkün olmayacağına bilincindedir ve yüreklerin ancak toplu vurdukça başarılı olunacağına inanır.

Âkif'in ideal insanı, bencil/egoist değil, diğerkâm(fedâkâr)dır. Millî menfaati, kendi ferdi menfaatinden üstün tutan bu insan, bir “cemiyet mistiği” olan Namık Kemal'in ideal insanı gibi umumun derdiyle dertlenirken kendi dertlerini hatırlamaz bile.

İlim sahibi olan ideal insan, halka yol gösterip rehber (lider) olabilecek vasıfları da üzerinde taşıyıp cemiyeti ardından sürükleyebilmelidir.²² Hemen bütün *Safahat*'ında ihtiyaç duyulan bu lider tipi üzerinde duran Âkif'e göre, geleceği temsil eden Âsım, babası Köse İmam'ın âriflere mahsus tavrını Batı'dan getireceği ilim ve teknikle tamamlayarak “mutavassıt” zevk ve anlayışın temsilcisi olan Âkif'in arzuladığı lider olacaktır.²³

Zaman darlığı sebebiyle, Âkif'in ideal insan tipinin burada üzerinde durmadığımız diğer bazı özelliklerini kısaca şöyle sıralamak mümkündür:

Sahip olduğu kıymetlerin farkında olan ve onlardan hareketle ferdi ve sosyal hayatını aklı ve iradesiyle düzenleyen ideal insan, kendi iradesini kısıtlayacak tüm baskıcı anlayışlara yani istibdata karşıdır.

Ayrıca zafere ulaşmada *sabrın önemini kavrayan* Âkif'in ideal insanı, kendinden sonra *iyi bir ad bırakmayı gaye edinen*, bugünün işini yarına bırakmamanın bilinciyle *zamanını en verimli şekilde kullanabilen*, kalbi vatan aşkıyla dolu, aile müessesesinin önemini kavramış, *taklitçi değil yaratıcı*, kafası ve kalbi gibi vücudu da sağlam ama *ince ruhlu ve hassas* (rakîk) bir insandır.

Baştan beri Âkif'in ideal insanda aradığı vasıflar olarak saydığımız tüm bu nitelikler, *kendi imkânlarını aklı, bilgi birikimi, tecrübesi ve iradesiyle yorumlayarak gerçekleştiren modern insanın vazgeçilmez özellikleridir.* Âkif'in çizdiği ideal insan tipi, “İslâm'ın özüne bağlı, tarihî değerlere hizmetkâr, azimli, çalışkan, zamanın getirdiği yeniliklere açık, dünyevî (dünyayı ihmal etmeyen R.G.), geleceği hazırlamaya gayret sarf eden, kanunlara saygılı, kendi millî geçmişinden ve tarihî değerlerinden güç alan biri”²⁴dir.

Özetle, Âkif'in ideal bir öğretmende aradığı vasıfları sayarken ifade ettiği gibi, ideal insanın dört temel özelliğinden bahsedilebilir: “*iman, edep, liyâkat ve vicdan*”. Hem millî, hem İslâmî, hem de medenî (çağdaş) gayeleri olan bir insan ve şuurlu bir aydın olarak Mehmet Âkif Ersoy, toplumu kurtaracak yeni insan tipini çizirken, “*insanı, onun değerini ve yeryüzündeki fonksiyonunu din büyüklerinin sözlerinden, âyet ve hadislerden hareketle ifadeye çalış(ır). Böylece dinî hükümleri, kendi devrinin şartlarına göre yorum(ar).*”²⁵ Onun çizdiği

21 “Müslümanlık sizi gayet sıkı, gayet sağlam,
Bağlamak lâzım iken, anlamadım, anlayamam,
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyeti şeytan mı sokan zihninize?
Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı,
Aynı milliyetin altında tutan İslâm'ı,
Temelinden yıkacak zelzele kavmiyettir.
Bunu bir lahza unutmak ebedî haybettir.
Arnavutluk'la, Araplık'la bu millet yürümez...
Son siyâset ise Türklük, o siyâset yürümez.
Sizi bir aile efradı yaratmış Yaradan;
Kaldırın ayrılık esbâbını artık aradan.
Siz bu da'vada iken yoksa, iyâzen-billah,
Ecnebler olacak sahibi mülkün nâgâh.
...
Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez.
Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez.
...
Hani, milliyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne?
Sarılp sınıksa dursaydın a milliyetine.
“Arnavutluk” ne demek? Var mı şeri'atta yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri.
Arab'ın Türk'e; Laz'ın Çerkez'e, yâhud Kürd'e;
Acem'in Çinli'ye rüchânı mı varmuş? Nerde!
Müslümanlıkta “ânâsır” mı olurmuş? Ne gezer!
Fikr-i kavmiyyeti tel'in ediyor Peygamber.” (s. 161-184)

22 “Adam ister yalnız etmeye bir kavmi adam!
'Doğru yol işte budur, gel!' diye sen bir yürü de,
O zaman bak ne koşanlar göreceksin sürüde!” (s. 163)

23 Prof. Dr. Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri Antolojisi I*, Akçağ Yayınları, Ankara: 1996, s. 197.

24 Şerif Aktaş, “Mehmet Âkif ve İnsan”, s. 37.

25 Şerif Aktaş, “Millî Romantik Duyuş Tarzı ve Mehmet Âkif Ersoy”, s. 54.

ideal insan tipi, Türk-İslâm medeniyetinin/düşüncesinin inşâ etmek istediği insan tipidir. Bu insanı, hem *hareketin* hâkim olduğu “*alp*” (“*gâzî*”) tipinin hem de *manevî gücün* hâkim olduğu “*velî*” tipinin karakteristik özelliklerini benimsediği ve şahsiyetinde barındırdığı için “*alperen*” olarak nitelemek de mümkündür.

Sözlerimizi, Âkif’in, ideal insanda aradığı bazı özellikleri içeren birkaç dizesiyle noktalayalım:

“Doğruluk, ahde vefâ, va’de sadakat, şefkât;
Âcizin hakkını i’lâya samimî gayret;
En ufak şeyle kanaat, çoğa kudret varken;
Yine ifrat ile vermek, veren eller darken;
Kimsenin ırzına, nâmusuna yan bakmıyarak,
Yedi kat ellerin evlâdını kardeş tanımak;
‘Öleceksin!’ denilen noktada merdâne sebat;
Yeri gelsin, gülerek, oynıyarak terk-i hayat;
İhtirasât-ı hususiyeyi söyletmeyerek,
Nef’-i şahsîyi umumunkine kurban etmek;” (s. 161)

“En başında **iman-ı hakikî** geliyor,
Sonra **amel-i salih**,
Sonra **hak**, sonra **sebat**.
İşte kuzum insanlık...
İşte **bu dört şey** sende birleşti mi,
Yoktur hüsrân sana artık.” (Asr sûresini yorumlarken...)

Kaynakça

- AKTAŞ, Prof. Dr. Şerif, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri Antolojisi I*, Akçağ Yayınları, Ankara: 1996.
AKTAŞ, Şerif, “Mehmet Âkif ve İnsan”, *Hece* (Mehmet Âkif Özel Sayısı), S: 133, Ocak-2008, s. 26.
AKTAŞ, Şerif, “Millî Romantik Duyuş Tarzı ve Türk Edebiyatı- III, Mehmed Akif Ersoy”, *Türkiye Günlüğü*, S: 40, Mayıs-Haziran 1996, s. 32-39.
ÇİTÇİ, Sinan, *Yeni Türk Şiirinde İdeal Tipler (Tanzimat’tan Cumhuriyet’e)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2007.
DEMİR, Yavuz, “Safahat’ta Bazı İnsan Tipleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S: 2, 1987, s. 286.
ERSOY, Mehmet Akif, *Safahat*, Akvaryum Yayınevi, İstanbul: 2006.
İMAMOĞLU, Vahit, *Mehmet Âkif ve İnanan İnsan*, Ravza Yayınları, İstanbul 1996.
KAPLAN, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar – 3: Tip Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul: 1985.
ÖZTÜRK, Nurettin, *Türk Edebiyatında İnsan*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara: 2001.
<http://webmastersitesi.com/felsefe/5097-kisisel-modemlik-yaklasimi>

DRAMADA METİN VE TEMA KULLANIMININ EKİSİ

Ramazan SAĞ*
Rabiye BIÇAKCI**

Giriş

En geniş ve genel anlamıyla eğitim, çocuk olsun, genç olsun ya da yaşlı olsun, insanlarda sosyal hayata ve çağa uygun tutum ve davranış değişikliği sağlamak olup işlevi, topluma sağlıklı bir biçimde uyum yapabilmeleri için insanları etkilemektir. Bu etkileme, geçmişteki sosyal ve ulusal değerleri tanıtop benimsetme, bugünün gerçeklerini gösterme ve geleceğe dönük değerler, hünerler kazandırma yoluyla olur (Kavcar, 1994, ss. 1). Kazandırma ise, bireyin öğrenme sürecine etkin katılımı yoluyla gerçekleştirilir. Çünkü öğrenme sürecinde sadece dinleyen, izleyen, okuyan değil; tersine dokunan, koklayan, duyumsayan, hatta olayı doğrudan yaşayan bireyler çok daha zengin bir eğitim ortamında bu özellikleri yaşama olanağı bularak etkin katılım sonucunda kalıcı öğrenme söz konusu olabilir. Bu bakımdan, bireyin öncelikle kendisini, ardından içinde yaşadığı toplumu, o toplumun çeşitli değerlerini tanımasında, içinde bulunduğu öğrenme sürecindeki yaşantılarla ilişkilendirilmesi oldukça önemlidir. Yaşantılara dayalı öğrenmede önemli bir öğrenme yöntemi olan drama, bir kelimenin, kavramın, davranışın, cümlenin, fikrin, deneyimin ya da olayın tiyatro tekniklerinden, oyunsu süreçlerden yararlanılarak anlamlandırılması ve canlandırılması gibi süreçleri içermesi nedeniyle, öğrenme ile yaşantı öğelerinin anlamlı bir biçimde bütünleştirilmesi olanağı vermektedir (San, 1996, ss. 148).

Dramanın, yaşantının somut olarak duyumsanmasıyla kişinin evrensel, toplumsal, moral, etik ve soyut kavramları anlamlandırmasına (Adıgüzel, vd., 2002, ss. 82); kendini, çevresini tanımasına, grup üyeleri arasında karşılıklı iletişim kurmasına ve doğaçlama yapmasına (Öztürk, 1999, ss.33); imgelem gücü ile bağımsız düşünme, işbirliği yapma becerilerinin yanı sıra sosyal ve psikolojik duyarlılıklar ile etik değerlerin geliştirilmesine; birlikte oldukları kişilerle arasında benzerlikleri, farklılıkları keşfetmesine, dolayısıyla hoşgörü geliştirilmesine ve kendine olan güvenini sağlamada etkili olduğu saptanmıştır (Bayram, vd., 1999, ss. 24-25). Dramatik etkinlikler toplumsal ve psikolojik duyarlılık yaratmada çok önemli işleve sahip olduğu ileri sürülmektedir (San, 1996; Öztürk, 1999). Toplumsal duyarlılıkta duygudaşlık anlayış, temeli oluşturur. Etkinliklerde yer alan birey bazı karakterlerin kimliğine bürünür. Roller gerçekleştirilirken karakterin kim olduğu, neden öyle davrandığı, diğer insanlarla nasıl ilişki kurduğu görülür ve söz konusu problemlerin hangi yolla ele alınabileceğine dair kararlar verilir. Bu yöntemle çok deneyimsiz katılımcılar bile, insanlar ve yaşam hakkındaki ayrıntıların farkına varabilirler.

Drama çalışmalarlarıyla toplumsal yaşantıların gözden geçirilmesinde “konu “ olabilecek öğenin seçiminde edebi metinlerin yanı sıra resim, fotoğraf, müzik vb. çıkış noktası oluşturabilir (San, 1996; Bayram vd., 1999, ss. 24). Sözelimi şiir bunlardan biridir. Özdemir’in de (1994) belirttiği gibi, “Şiir, yaşamı değişik yönleriyle algılamayı ve duyarlılığımızı keskinleştirmeyi sağlar. Sezme gücünü besleyip geliştirir. Her yazınsal tür gibi şiir de yaşam durumlarına yönelik kazanımlar elde etmemizde katkı sağlar. Üstelik bunu duygu dünyamızı zenginleştirerek yapar. İmgelem gücü gelişmiş ve düş gücünü geliştirmiş birey yaratıcı birey olma yolunda önemli adımlar atmış demektir (Üstündağ, 2000, ss. 63).

Bu çalışmayla, aynı zamanda üniversitemize adı verilen Mehmet Akif Ersoy’un şiir biçiminde yazmış

* Yrd. Doç. Dr. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

** Öğr. Gör. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği ABD

olduğu üç manzum yapıtının ve bu yapıtların temalarının drama yoluyla işlemenin öğretmen adaylarının görüşleri üzerine etkisi araştırılmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki üç soruya yanıt aranmıştır:

- Dramada metin kullanmanın öğrenci görüşleri üzerinde etkisi nedir?
- Dramada tema kullanmanın öğrenci görüşleri üzerinde etkisi nedir?
- İki ayrı uygulamaya bağlı olarak ortaya çıkan öğrenci görüşleri arasında benzerlik ve farklılıklar nedir?

Yöntem

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Öntest ve sontest biçiminde yapılandırılan çalışmada metin ve aynı metni kullanmak yerine temaları kullanılmak suretiyle dramada iki farklı uygulamanın öğretmen adaylarının görüşleri üzerindeki etkileri tanımlanmaya çalışılmıştır. Çalışmada Mehmet Akif Ersoy'un Meyhane, Seyfi Baba ve Hasta olmak üzere üç manzum yapıtı ve bu yapıtların üzerinde biçimlendiği sırasıyla alkol bağımlılığı ve aile, yaşlı ve yoksulluk, kimsesiz ve hasta temaları kullanılmıştır (Erdoğan, 2003, ss. 4.). Bu şiirler aşağıda kısaca tanımlanmıştır:

Meyhane: Bu şiirde mekân, sadece içinde değil, kenarında bile aşağılık rüzgârlarının estiği bir yer olarak betimlenir. İyilik ve yücelik bu ortamda asla yer alamaz. Buranın müdavimleri hem maddi hem manevi yönden sefil insanlardır. Onları ne geçmiş ne gelecek ilgilendirmektedir. İşsiz güçsüz, amaçsız insanlardır. Ailelerini ihmal ederler. Meyhane denen bu köhne mekân, ailenin yıkılmasına neden olur. Şiirdeki aile reisi de buranın müdavimlerindedir. İçki içmenin yanında kumar da oynamaktadır. Ailesini tamamen unutmıştır. Yoksulluktan çaresiz kalan karısı, toplumun bütün değerlerince kendisine yasaklanmış olan bu sefil ortama gelir; amacı kocasını eve döndürmektir. Kadın, oradakilere ailesinin kötü koşullardaki durumunu anlatır; kendisine yardım edileceğini sanmaktadır. Ancak oradaki sefil insanlar kadına yardım edecek yerde, onu çalçenelikle suçlarlar, yangına körükle giderler. Muhtemelen kendi aileleri de benzer koşullar içindedir. Oradakilerin tahriklerine kapılan ve zaten bilincini ve ruhunu yitirmiş olan koca, karısını aşağılar ve onu boşar. Akif, bu şiirde; aile kutsaldır, saygı gösterilip korunmalıdır ve meyhane, ailenin düşmanıdır, düşüncesine dikkat çekmektedir.

Seyfi Baba: Yaşlı, yoksul Seyfi Babaya yardım etme çabasının anlatıldığı “Seyfi Baba”da önce İstanbul’un çamurlu, bakımsız bir sokağı betimlenir. Şair, bu bakımsız sokaktan geçerek nihayet Seyfi Babanın evine ulaşır. Seyfi Baba’nın iş arayan, belki sefil yaşantısı olan oğlu yoktur evde. İhtiyarın bir komşusu bir ara ona bakmaya gelmiş ve ihlamur bırakmıştır. Yaşlı adam, para kazanmak için dam aktarmış, üşütüp hastalanmıştır. Adamcağız bakıma muhtaç durumda evde yapayalnızdır. Şair gece onun yanında kalır, onu iyileştirmeye çalışır; gece boyunca ona bakar. Sabah ayrılmadan, para yardımı yapmak amacıyla kendi para kesesini açtığında bir onluğunun bile olmadığını görür. O zaman şu sözleri söyler: “Ya hamiyetsiz olaydım ya param olsa idi.” Bu şiirde yoksulluk temasının yanında, toplumsal yaşamda yaşlılara sahip çıkılması gerektiği de vurgulanmaktadır.

Hasta: Akif’in seçtiğimiz bu üç manzum öyküsü içinde yazılış sıralamasında Hasta en sonuncudur. Olay, Halkalı Ziraat Mektebi’nde geçmiştir. Yatılı okuyan, kimsesiz, yoksul bir gencin veremden, çevresindekilerin duyarsızlığından ve sevgisizliğinden çektikleri anlatılır Hasta şiirinde. Çok yoksul ve kimsesiz olan bu hasta genci, okul idaresi, üzmeden okuldan göndermek ister. Genç, hem çok hastadır-doktorun teşhisine göre üç dört günlük ömrü vardır- hem de gidecek bir yeri yoktur. Bu koşullarla okuldan ayrılmak zorunda kalır. Arkadaşları onu gözyaşları ile uğurlar. Hasta genç, arabacıdan, kendisini İstanbul’un ücra bir köşesine götürmesini ister; bir şilte üzerine uzanıp ölmeyi hayal eder.

İşleniş

Her bir manzum yapıt ve bu yapıtın temaları yaratıcı drama tekniğiyle ve aslına sadık kalınarak iki ayrı grup halinde işlenmiştir. Farklı uygulamaların öğretmen adaylarının görüşleri üzerinde etkisi, öntest ve sontest aşamasındaki görüşlerine bakılarak saptanmaya çalışılmıştır.

Çalışma, 2007 – 2008 öğretim yılı bahar yarıyılında Burdur Eğitim Fakültesi sınıf öğretmenliği birinci ve ikinci öğretime devam eden ve Drama dersini alan 135 öğretmen adayıyla birlikte yürütülmüştür. Çalışma ilki sekiz haftalık olmak üzere iki aşamada ve toplam on iki haftalık bir zamanda gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların dramının özelliklerini kavraması bakımından dersin ilk sekiz haftası, konuşma ve beden dilini etkin kullanma; duyu çalışmaları; bireysel ve toplumsal konular ve drama; obje, fotoğraf, masal, öykü, anı ve şiir içerikli atölye çalışmalarına ayrılmıştır. Sekiz haftalık çalışmaların ilk üç haftasında katılımcıların önce bireysel olarak kendilerini tanımalarına yönelik, ardından birbirlerini tanımaya ve birbirlerine güven duymaya yönelik etkinlikler uygulanmış; dördüncü haftadan itibaren doğaçlamalara ve oluşumlara geçilmiştir. Dokuzuncu haftadan itibaren araştırma süreci başlatılmıştır. Bir grupta şiir, diğer grupta ise şiirlerdeki temalardan hareketle anahtar sözcükler verilmiş ve sözcüklerden dramaya geçiş uygulanmıştır. Öntest olarak tanımlanan birinci aşamada her

iki gruba “Meyhane ve alkol bağımlılığı/ yaşlılık ve yoksulluk ile hasta ve yoksulluk temaları hakkındaki görüşleriniz nedir?” sorusu ayrı ayrı sorulmuştur. Sontest olarak tanımlanan aşamada her iki çalışmadaki gruplara “dramanın önceki görüşleriniz üzerinde etkisi oldu mu, olduysa nasıl oldu?” soruları sorulmuştur. Gruplardan alınan yanıtlar, kavram analizi yöntemi yoluyla özelliklerine ayrıştırılmış ve tanımlanmıştır. Araştırma verileri, öğretmen adaylarının bu sorulara verdiği yanıtlar oluşturmaktadır. Araştırmada, herhangi bir varsayımın ya da hipotezin doğruluğu ya da yanlışlığı test edilmesi amaçlanmadığı için verilerin nicelleştirilmesi yoluna gidilmemiştir. Bunun yerine, dramanın başlangıç kısmında kullanılan iki farklı tekniğin görüşler üzerindeki etkisi hem teknik bazında hem de karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Bulgular ve Yorumları

Mehmet Akif Ersoy’un manzum eserlerini, dramalarındaki kurgularında doğrudan kullanmış olan gruplar ile, bu manzum eserler yerine, sadece onların temalarını kullanmış olan grupların görüşlerine ilişkin bulgular, üç alt başlık altında incelenmiştir. İlk iki başlık, iki farklı uygulamanın öntest ve sontest aşamasındaki görüşlerini kapsamaktadır. Üçüncü başlık ise, sontest aşamasında iki tekniğin öğretmen adaylarının görüşleri üzerinde etkisi karşılaştırmalı biçimde tanımlanmasını kapsamaktadır.

Dramaların Mehmet Akif ERSOY’un Meyhane, Seyfi Baba ve Hasta manzum yapıtlarına bağlı kalarak yapılandırılan grupların görüşleri:

Öncelikle, gruplardan drama etkinliğini, Meyhane adlı manzum yapıta dayalı olarak kurgulamaları istenmiştir. Birinci aşamada gruplardan alkol bağımlılığı konusundaki görüşleri alınmış; ikinci aşamada ise bu kez dramanın bu görüşler üzerindeki etkisine ilişkin görüşleri istenmiştir. Elde edilen veriler, Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1’de görüldüğü üzere, gruplardakilerin drama öncesi görüşleri, genel olarak, toplumsal ve kişisel temalarda toplandığı anlaşılmaktadır. Toplumsal tema altında alkol bağımlılığıyla ilgili görüşlerin dışlanma, toplumsal yozlaşma; alkolün aile yaşamına zarar vermesi ve kötülüğün nedeni olarak tanımlandığı görülmesine karşılık; bazı görüşlerde alkol tüketiminin toplumsal davranış biçimi olarak tanımlandığı anlaşılmaktadır. Alkol bağımlılığıyla ilgili kişisel görüşlerin ise; fiziksel çöküş, ruhsal yıkım ve bağımlılık gibi olumsuz yönlerinin yanında, çekicilik gibi özellikler çerçevesinde tanımlandığı da anlaşılmaktadır. Drama sonrasında, grupların görüşlerinin öntest olarak tanımlanan birinci aşamada elde edilen görüşlerden farklılaştığı anlaşılmaktadır. Sözelimi kimi katılımcılar, dramanın duygularında değişikliklere yol açmada etkili olmadığını belirtirken, kimi katılımcılar ise, dramanın duyguların pekişmesinde etkili

Tablo 1. Drama gruplarının meyhane/alkol bağımlılığı teması ile ilgili görüşleri

Gruplar	Drama öncesi		Drama sonrası	
	Temalar	Kodlar	Kodlar	
A	Toplumsal	Dışlanma	-	
		Kötülüğün nedeni		
		Sosyal kullanım		
	Kişisel	Fiziksel ve ruhsal olumsuz etkisi		
Drama	-	Duygularda değişme yok. Farketme Boşanma		
B	Toplumsal	Boşanma	-	
		Şiddet		
		Aile hayatına zarar verme		
		Toplumsal yozlaşma		
	Kişisel	Bağımlılık		
		Ruhsal yıkım ve fiziksel çöküş		
		Çekici		
	Drama	-		Duygularda değişme yok/ Duygularda pekişme Duygudaşlık kurmada yardım etmek Farkındalık Şiddetin etkisi İçki içenden dolayı dışlanış Sosyal içicilik

C	Toplumsal	Dışlanma	
		Aile parçalanması	
		Zinaya neden olmak-adam öldürmek	
		Sosyal içicilik	
Drama	-	Duygularda pekişme	
		İçenin düştüğü durumları görme	
		Aile boyutunu anlama	

olduğunu belirttikleri saptanmıştır. Yine, grupların önemli bir kısmının dramının alkol bağımlılığının olumsuzluklarına karşı farkındalık yaratmada, özellikle alkolün yol açtığı şiddetin boyutlarını anlamada, bağımlıların boşanma gibi içine düştükleri durumları görmede ve bu durumun aile yaşamına yansımaları göstermesi bakımından önemli etkilerinin olduğunu ifade ettikleri saptanmıştır. Bu konuda, Grup A'dan bir kişinin "Bunun için içkiden uzak duralım. Oyun beni çok etkiledi, çevremdekileri içmemeleri için uarmaya başladım. Bu süreçte bulunmak çevreme mesaj vermek beni mutlu etti. Yüz sayfalık yazının etkisini biz on dakikada sağladık." yine, Grup B'den "Drama ile alkol bağımlılığının insanlara nasıl zarar verdiğini gördük. Ailelerin parçalanmasına neden olduğunu, toplumun huzurunu bozduğunu drama ile açıkça gördük Zaten içki kullanmak gibi bir düşüncem yoktu. (*Oyun sayesinde*)¹ Bu düşüncem pekişti." sözlerinin dramının duygularda pekişmeye olan etkisini göstermesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Drama grupları ikinci oyunun kurgusunun yapılandırılmasında Seyfi Baba manzum eserini kullanmışlardır. Grupların bu eserdeki yaşlılık ve yoksulluk temalarıyla ilgili olarak drama öncesindeki görüşleri ile dramının bu görüşler üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri, Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Drama gruplarının Seyfi Baba/yaşlılık ve yoksulluk temalarına ilişkin görüşleri

Gruplar	Drama öncesi		Drama sonrası
	Temalar	Kodlar	Kodlar
A	Karşılılık	Yaşlılara yardım Duyarlılık	-
	Drama	-	Duygularda yoğunlaşma/ Değer yargısı anneye baba-ya bağırlmaz. Huzurevine ziyaret etme isteği Başkalarını etkileme
	Karşılılık	Ahlak ve görgü kuralı Yaşlılara yardım Çocukları olarak sahip çıkmak Çevremizdeki yaşlılara duyarlılık Komşusu açken tok yatan bizden değildir. Bencilleşme Anlama ve model olma İlgi ve sevgi	-
B	Drama	-	Duyguların pekişmesi Geleceği şimdiden görme Duygudaşlık Çalışan yaşlılar
	Karşılılık	Farkındalık Yaşlılara yardım Vefa/Vicdan	-
C	Drama	-	Duyguların pekişmesi Toplumsal dayanışma Gö ev Farkındalık Duygudaşlık

Tablo 2'de görüldüğü üzere, deney gruplarının Seyfi Baba'daki yaşlılık ve yoksulluk temalarına ilişkin drama öncesindeki görüşlerinin "karşılılık" teması altında toplanabileceği düşünülmektedir. Görüşler genelde "bir gün biz de yaşlanacağız" algısı çerçevesinde biçimlenmektedir. Nitekim bu tema altındaki görüşlerin; yaş-

1 Cümleler arasında anlam bütünlüğünün sağlanması bakımından araştırmacılar tarafından eklenmiştir.

lılara yardım etme, yaşlıların gereksinimlerinin farkında olma, yaşlılar konusuna bir ahlak kuralı olarak bakma, çocukları olarak yaşlılara sahip çıkma, bencillikten uzaklaşma, yaşlıları anlamaya çalışma, yaşlılara ilgi, sevgi gösterme ve vefalı davranma; topluma model olma konularında yoğunlaşmaktadır. Etkinlik sonrasında dramının, katılımcıların duygularının pekiştirilmesinde; yaşlılık olgusunu bir gerçeklik olarak algılama, yaşlılara karşı dayanışma içerisinde olmanın -toplumun bir parçası olarak- bireysel görevi olduğunu kavrama, yaşlıları anlamada duygudaşlık geliştirme ve huzurevlerini ziyaret etme isteği oluşturma ile ilgili görüşleri üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Drama gruplarının son çalışması, hasta ve yoksul temalarının işlendiği Hasta manzum eseri üzerinedir. Grupların drama öncesi ve sonrası görüşleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Drama gruplarının hasta teması ile ilgili görüşleri

Gruplar	Drama öncesi		Drama sonrası
	Temalar	Kodlar	Kodlar
A	T	Hastalık/dışlanmışlık Yardım edilmeli	-
	Drama	-	Duygularda pekişme Duygudaşlık Farkındalık
B	Toplum	Sivil toplum örgütleri/Yardım edilmeli	-
		Bireyleri yardımseverleri olma konusunda bilinçlendirme	
		Hastalık/Dışlanmışlık	
	Kişisel	Yapılabilecek bir şey yok Duyarlı olmak Kendi durumuna şükretme	
Drama	-	Duygularda pekişme Duygudaşlık Toplumsal dayanışma	
C	Toplum	Yardım edilmeli/ilgisizlik	-
		Toplumsal bilinçlenme	
		Yok olan değerler	
	Drama	-	

Tablo 3'te görüldüğü gibi, grupların drama öncesinde hasta ve yoksulluk temasına ilişkin görüşlerinin daha çok toplumsal nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, B Grubunda

olduğu gibi bazı görüşlerin kişisel tema altında bir araya getirilebileceği görülmüştür. Gruplardaki katılımcıların toplum teması altındaki görüşlerinin; hastalık/dışlanmışlık, sivil toplum örgütlerinin ve bireylerin yardımı, toplumsal bilinçlenme, ilgisizlik ve düşküne yardım etme gibi değerlerin giderek yok olmaya yüz tuttuğu kodlarıyla açıkladığı anlaşılmaktadır. Buna ek olarak, B'deki katılımcılar kişisel olarak bu konuyu; yapılabilecek bir şeyin olmaması, bireysel olarak duyarlı olma ve kendi durumuna şükretme kodlarıyla açıkladıkları belirlenmiştir. Grupların sontest aşamasındaki görüşlerinin; duygularda pekişme, duygudaşlık, farkındalık, duyarlı olmak ve yardım etme çabasını hissetmek konularında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Nitekim Grup A'daki "Olayın içinde olmak, olayı yaşamak hissettiklerimizi daha da pekiştiriyor. Dramadan sonra zor durumda yaşayan kişilerin hislerini daha iyi anlamaya başladım. Şimdi daha yardımsever olmam gerektiğini düşünüyorum." yine, Grup B'deki "Zor yaşam koşullarındaki insanlar hakkında duyduklarımıza hüüzlenip onlar adına üzülyorduk. Fakat durumu dramada canlandırınca çok daha iyi yaşadık ve anladık. Onların neler yaşayıp neler hissettiklerini şimdi daha iyi anlıyoruz." yönündeki ifadelerinin, başlangıçta metin kullanmanın duyguları pekiştirmede, zorlukları yaşayanların durumlarını anlamada duygudaşlık becerisini geliştirmede, konuya karşı duyarlılık geliştirmede ve dolayısıyla yardım çabası içine girmedi etkili olduğunu göstermesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Drama başlangıcında Mehmet Akif Ersoy'un Meyhane, Seyfi Baba ve Hasta başlıklı manzum yapıtları yerine bunların temalarını kullanan gruplar:

İlk olarak, gruplardan drama öncesinde "meyhane/alkol bağımlılığı" temasıyla ilgili görüşleri ve ikinci

olarak, yine aynı konuda drama sonrası görüşleri istenmiştir. Elde edilen veriler, Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Yaratıcı drama gruplarının meyhanе/alkol bağımlılığıyla ilgili görüşleri

Gruplar	Drama öncesi		Drama sonrası
	Temalar	Kodlar	Kodlar
A	Toplumsal	Trafik kazaları	-
		Aile parçalanması	-
		Çocukların olumsuz etkilenmesi	-
		Olumsuz model	-
	Kişisel	Uyum/Dışlanma sorunu	-
		Fiziksel ve ruhsal zarar	-
Dramanın etkisi	-	Değişme yok Temadan uzak bir kurgu Eğlence	
B	Toplumsal	Trafik kazaları	-
		Sosyal içicilik	-
		Aile yıkımı	-
	Kişisel	Fiziksel ve ruhsal zarar	-
		Dışlanma	-
	Dramanın etkisi	-	Değişme yok Farkındalık Duygudaşlık/hoşgörü
C	Toplumsal	Aile parçalanması	-
		Olumsuz model	-
		Değerlerin kaybolması	-
		Sosyal içicilik	-
	Kişisel	Fiziksel ve ruhsal sağlık	Dışlanma
	Dramanın etkisi	-	Değişme yok Temadan uzak bir kurgu Eğlenerek öğrenme Farkına varmak

Tablo 4’te görüleceği üzere, öğretmen adaylarının meyhanе/alkol bağımlılığı temasıyla ilgili olarak drama öncesi görüşlerinin toplumsal ve kişisel, drama etkinliği sonrası görüşlerinin ise, bu iki temaya ek olarak drama teması altında toplanmıştır. Üç grubun drama öncesi görüşlerinin alkol bağımlılığına bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal sorunlardan aile yıkımı, değerlerin kaybolması, çocuklara verdiği zararlar; kişisel olarak ise, dışlanma ile fiziksel ve ruhsal zararlar konularında yoğunlaştığı saptanmıştır. Öte yandan, bir kısım görüşlerin, alkol tüketimini toplu eğlence ve toplantılarda kabul edilebilir bir davranış olarak sosyal içicilik biçiminde değerlendirdikleri doğrultusunda olduğu anlaşılmaktadır. Drama sonrası görüşlere bakıldığında, yaratıcı dramanın etkisinin alkole karşı toplumsal duyarlılığı artırmada, aileye etkisinde ve dışlanmadaki rolü üzerindeki görüşler üzerinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Öte yandan kimi katılımcılar ise, dramanın etkisinin çok olmadığını, çünkü temanın eğlence temel alınarak işlendiğini ve yaratıcı drama kurgusunda daha çok komik unsurlara yer verdiklerini bildirmişlerdir. Katılımcıların önemli bir bölümünün, dramanın duygularında önemli bir değişikliğe yol açmadığı yönündeki görüşlerine karşılık, bir kısım katılımcının dramanın özellikle alkol bağımlılarını anlamaya çalışma, onlara karşı hoşgörü ile yaklaşma gibi insani işlevlerinin yanında, alkol bağımlılığının farklı boyutlarını görme ve işleme gibi eğitsel işlevlerini öne çıkardıkları anlaşılmaktadır. Nitekim Grup A’dan “Verilen sözcüklerle içkinin kötülüklerine dayalı bir kurgu oluşturmadık. Oyunumuzda komik yönü ön plana çıkardık. Ama oyunu kurgularken içki ile ilgili birçok olumsuz şey de geldi aklımıza.”, Grup B’den “Beklenen kurgudan farklı bir yapı oluşturduk, komik yönü öne çıkardık. Kurguladığımız oyunda içki içen genç, toplumdaki dışlanmadı; gencin yetişkinlerce yeniden topluma kazandırılması yolu seçildi... Oyundan önce, bu konuda hoşgörülü olunamayacağını düşünüyordum ama oyun aracılığıyla hoşgörü sayesinde her şeyin daha iyi gelişeceğini gördüm; drama ile hem olumlu hem olumsuz duygular yaşandı.” Yine Grup C’den “Drama sayesinde içkinin farklı boyutlarını algılama ve çevremize anlatabilme şansı yakaladık.” biçimindeki ifadeleri, dramanın

grupların temaya ilişkin görüşleri üzerinde etkisini göstermesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

İkinci olarak, Seyfi Baba şiiri işlenmiştir. Öntest aşamasında gruplardan bu şiirdeki “yaşlılık ve yoksulluk” temasına ilişkin görüşleri alınmıştır. İkinci aşamada gruplardan kurgularını bu temalara göre yapmaları istenmiş ve sonrasında dramının öntest aşamasındaki görüşleri üzerine etkisine yönelik görüşleri elde edilmiştir. Görüşler, Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5’te görüleceği gibi, üç grubun drama öncesi “yaşlılık ve yoksulluk” temasıyla ilgili görüşlerinin ‘karşılılık’ teması altında toplanabileceği düşünülmüştür. Çünkü genel olarak görüşlerin, “bir gün biz de yaşlanacağız” bağlamında, toplumun önemli bir kesimi oluşturan yaşlıları anlamak, onların sorunlarının farkında olmak, vefa gereği onları ziyaret etmek, onların deneyimlerinden yararlanmak konularında yoğunlaştığı saptanmıştır. Grupların, dramının görüşlerinde çok farklılık yaratmadığını belirtmesine karşılık, drama öncesinde ifade edilmeyen yaşlılığın bir gerçeklik olduğunu anlama, birlikte yaşlanmak kültürünü geliştirme, onlara acıma ve toplumsal çözümler geliştirme konularının drama sonrasında ortaya çıkarıldığı saptanmıştır. Gene birinci temada olduğu gibi gruplar, verilen temayı eğlence boyutunda işlediklerini; dramının

Tablo 5. Yaratıcı drama gruplarının Seyfi Baba/yaşlılık ve yoksulluk temasıyla ilgili görüşleri

Gruplar	Drama öncesi		Drama sonrası
	Temalar	Kodlar	Kodlar
A	Karşılılık	Ziyaret	-
		Sorunlarını dinleme	
		Fiziksel ve duygusal yönlerden anlamak	
		Biz de yaşlanacağız	
		İhtiyaç	
		Deneyimlerinden öğrenmek	
	Drama	-	Eğlenceli hale getirme
		-	Duygudaşlık
-		İlgi / yaşlılara yardım	
-		Gerçeklik	
B	Karşılılık	Modernleşmenin yaşlılara duyarlılığı azaltması	-
		Toplumsal duyarlılık	
		Yaşlıyı anlamak	
	Drama	-	Değişme yok
		-	Farkındalık / yaşlılara yardım
		-	Duygudaşlık/hoşgörü
-	Duygusalılık/acıma		
C	Karşılılık	Yaşlılara yardım	-
		Sorunlarının farkında olmak	
		Yaşlılar ve yalnızlık	
		Toplumun önemli bölümü	
		Ziyaret	
		Öğrenmek	
	Drama	-	Değişme yok
		-	Yaşlılığı eğlenceli hale getirme
		-	Farkındalık/ Toplumsal çözüm
		-	Yaşlılara yardım
-	Birlikte yaşlanmak		

yaşlıları anlamada ve yaşlılık olgusunun farkında olmada etkili olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin bu farklı durumu, Grup A’dan bir kişinin “Oyun komik olduğu için ilgi kuramadım. (Ancak) Oyun komik olmasına rağmen ters ilişkilendirme yaparak duygudaşlık kurabildim.” sözlerinde görmek olanaklıdır. Bununla birlikte, Grup B’den “Duygularında değişiklik olmadı. (Öte yandan) birlikte öğrenme, dramada sergilenen yardımlaşma ve duyarlılık hoşuma gitti. Dramada doğaçlama sürecinden itibaren öğrenme devam etti; yaparak ve yaşayarak öğrendim.” Son olarak Grup C’den bir katılımcının “Dramayla, yaşamda olduğu gibi, gruptakiler, kurgumuzu konunun eğlence yönü üzerine inşa ettik ve dolayısıyla dramının duygularındaki değişimde etkisi çok olmadı.” şeklinde görüş belirtmesine karşılık, dramının eğlence öğrenmenin yanı sıra, duyuşsal ve eğitsel olmak üzere iki farklı işlevi nasıl yerine getirdiğini göstermesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Üçüncü olarak gruplardan hastalık ve yoksulluk temalarıyla ilgili görüşleri alınmış ve yaratıcı dramının bu görüşler üzerindeki etkileri incelenmiştir. Elde edilen veriler, Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Yaratıcı drama gruplarının hasta ve yoksulluk temaları ile ilgili görüşleri

Gruplar	Drama öncesi		Drama sonrası	
	Temalar	Kodlar	Kodlar	
A	Karşılılık	Duyarlı olmak	-	
		Dilekte bulunmak		
		Duygudaşlık		
		Benzer deneyim		
Toplumun/Devletin görevi	Üzülme	Yaşama hakkı		
Drama	-		Değişme yok	
			Farkında olmak	
			Eğlence/komik öğe	
			Etkilenme	
B	Karşılılık	Dilek	-	
		Bireysel çözümler		
	Devletin/toplumun görevi	Hastalığın toplumsal zararlarının farkına varma		
Drama	-		Duygularda ve düşüncelerde pekişme	
			Duygudaşlık/hoşgörü	
			Farkındalık	
			Eğlence/Komik öğe	
			Devletin asli görevi/ Engellilerin topluma kazandırılma biçimleri	
			Deneyimleri ile ilişkilendirme	
			Sağlıklı olmanın farkına varmak	
C	Karşılılık	Haline şükretmek	-	
		Bireysel çözümler		
		Duygudaşlık		
		Yaşantı benzerliği		
Toplumsal	Toplum-yalnızlık	Dışlanmışlık		
Drama	-		Eğlenerek öğrenme/komik öğe	
			Etkilenme/ Dilek	
			Sağlıklı olduğunun farkına varmak	

Tablo 6'da görüldüğü üzere, gruptakilerin hastalık ve yoksulluk temalarına ilişkin görüşlerinin birbirlerinden çok farklı olmadığı; genel olarak, hastalık ve yaşlılık konusundaki görüşlerin karşılılık ile devletin ve toplumun görevi olmak üzere iki temada toplanabileceği düşünülmektedir. Örneğin duyarlı olmak, dilekte bulunmak, benzer deneyimleri olmak, haline şükretmek, duygudaşlık kurmak, bireysel çözümler geliştirmek ve dilekte bulunmak görüşlerinin karşılılık teması altında; yaşama hakkı, dışlanmışlık, hastalığın toplumsal zararlarının farkında olmak ve toplum içerisinde yalnızlık görüşlerinin ise toplumun ve devletin görevi başlığı altında toplanabileceği düşünülmektedir. Dramanın öntest aşamasındaki görüşler üzerindeki etkisi irdelendiğinde, bundan önceki ilk iki temaya karşılık, dramının hasta ve yoksulları anlamada, engellilerin topluma kazandırılma biçimlerini görmede, sağlıklı olmanın farkındalığını kavramada etkili olduğunu ve eğlenerek öğrenme olanağı sunduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, dikkati çeken bir başka nokta, dramada birlikte çalışmanın gerekliliği üzerinedir. Sözelimi Grup A'dan bir kişinin "Başlangıçta grup içi anlaşmazlık, birlikte iş yapamamak, uyumsuzluk ve bencillik vardı. Ancak, hazırlık aşamasında zevk aldım. Beklenen temanın dışında kurgulama yaptık. Etkileyici değildi ama ummadığımız insanların başkası için neler yapabileceğini gördüm." ve Grup C'den bir kişinin "Konu ile ilgili yanlış bir konu işledik. Uygulamanın konusu biraz saptı.

(Ancak) Dramanın yaratma aşamasında, zor yaşam koşullarındaki insanların yaşadığı olumsuzlukları konuşurken bile rahatsız oldum.” yönündeki açıklamalarının, dramanın birlikte çalışma kültürü ve öğrenme sürecinin niteliği üzerindeki etkilerini göstermesi bakımından anlamlı olduğu düşünülmektedir.

İki uygulamanın karşılaştırılması

Son olarak, dramada iki farklı uygulamaya bağlı olarak ortaya çıkan görüşler karşılaştırılmıştır. Gruplardan elde edilen veriler, temalar bazında karşılaştırılmış olup, Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Yaratıcı drama ile drama gruplarının drama etkinlikleri sonrasındaki görüşlerinin karşılaştırılması

Temalar	Yaratıcı drama grupları	Yapılandırılmış drama grupları
	Kodlar	Kodlar
Meyhane/ Alkol ba- ğımlılığı	Değişme yok	Duygularda değişme yok.
	Temadan uzak bir kurgu	Duygularda pekişme var
	Eğlence	Duygudaşlık
	Farkındalık	Farkındalık
	Duygudaşlık/hoşgörü	Şiddetin etkisi
	Toplumsal duyarlılık	İçenin düştüğü durumları görme
	Eğlenerek öğrenme	Aile boyutunu anlama
Seyfi Baba/ Yaşlılık ve yoksulluk	Duygularda değişme yok	Duygularda yoğunlaşma
	Eğlenceli hale getirme	Huzurevine ziyaret etme isteği
	Duygudaşlık	Başkalarını etkileme
	Farkındalık	Geleceği şimdiden görme
	Yaşlılığı eğlenceli hale getirme	Duygudaşlık
	-	Çalışan yaşlılar
	-	Toplumsal dayanışma
-	Gö ev	
Hasta ♣ yoksul	Duygularda ve düşüncelerde değişme yok	Duygularda pekişme
	Duygularda ve düşüncelerde pekişme	Duygudaşlık
	Eğlence/komik öğe	Farkındalık
	Duygudaşlık/hoşgörü	Duyarlı olmak
	Farkındalık	Etkilenme
	Etkilenmek	Yardım etme çabası içine girme
	Sağlıklı olduğunun fakına varmak	-

Tablo 7’den dramalarında metin ya da metin yerine metnin temalarını kullanan öğretmen adaylarının görüşleri arasında benzerlikler kadar farklıların da bulunduğu anlaşılmaktadır. Drama etkinliğinin farkındalık sağlamada, duygudaşlık ve hoşgörü geliştirmede, etkilenmede ve toplumsal duyarlılık geliştirmede etkili olduğu her iki grupta da tam olarak görülürken, duygularda değişme yok konusunda ise düşük düzeyde bir benzerliğin olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan, dramalarında metin kullanan gruplarda, diğer gruplardan farklı olarak, şiddetin etkisini görmede, içine düşülen olumsuzlukları anlamada, gelecekle ilgili olası durumları kavramada, huzurevlerini ziyaret etme ve yardım etme çabası içine girme gibi davranışlara güdüleme gibi görüşlerin daha baskın olarak ortaya çıktığı saptanmıştır. Bununla birlikte, dramalarında metin yerine metinlerdeki temaları kullanan gruplarda görülen ancak diğer gruplarda görülmeyen bir farklılığın da, genelde kurgunun komik öğelerin yer aldığı eğlence yönüyle işlendiği anlaşılmıştır.

Tartışma ve Öneriler

Bu çalışma her ne kadar öntest ve sontest biçiminde kurgulanmış olsa da, araştırmada deneysel yöntemin özelliklerini taşımaması nedeniyle herhangi bir hipotezin ya da varsayımın doğruluğu ya da yanlışlığı ortaya koymak amaçlanmamıştır ve bu nedenle çalışmadan elde edilen bulgulara dayalı olarak genellemelerden kaçınılmıştır. Bununla birlikte, araştırmadan elde edilen bulguların özellikle program geliştirmenin içerik öğesine yönelik çeşitli araştırmalara yol açabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada, bir grubun metin, diğer grubun metin yerine bu metnin temalarının işlendiği drama etkinliklerinin, katılımcıların görüşleri üzerindeki etkileri karşılaştırmalı biçimde tanımlamaya çalışılmıştır. Bulgulardan, dramalarında metin kullanan grupların görüşlerinin metnin içeriğiyle ilgili konular ve ana düşüncesi etrafında toplandığı görülürken, dramalarında metin yerine bu metinlerde işlenen temaları kullanan gruplardaki

görüşlerin ise, daha çok dramayı uygulayanların eğilimleri ve çağdaş yönelimler etrafında yorğunlaştığı saptanmıştır. Bunların içerisinde de en çok komik öğelerin baskın geldiği anlaşılmaktadır.

Bu bulgulara dayalı olarak, dramada kullanılan içeriğin türünün ve niteliğinin öğrencilerin görüşler ve programdaki hedefler üzerindeki etkisinin olup olmadığına dönük kanıtlayıcı araştırmaların yapılabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- ADIGÜZEL, Ö. vd. (2002). Yaratıcı Drama 1985–1995 Yazılar 1.Baskı. Ankara: Natürel Yayınevi, C.1.
- ALEV, Ö. (2001). Yaşayarak Öğrenme İçin Eğitici Drama. Epsilon Yayınları.
- ASLAN, N. (2002). İlköğretimde Drama ve Tiyatro. Oluşum Tiyatrosu ve Drama Atölyesi Yayınları. Ankara.
- BAYRAM, E. vd. (1999) İlköğretimde Drama I. Ostim Çıraklık Eğitimi Merkezi Matbaası.
- ERDOĞAN, M.B. (2003). Safahat. (3. Baskı). İstanbul:
- KAVCAR, C. (1994). Edebiyat ve Eğitim. Ankara: A. Ü. Eğit. Bil. Fak. Yayınları, No:171.
- ÖZTÜRK, A. (1999). Öğretmen Yetiştirmede Yaratıcı Drama Yöntemiyle İşlenecek Tiyatro Dersinin Öğretmen Adaylarındaki Sözel İletişim Becerilerine Etkileri. Eğitimde Tiyatroda Yaratıcı Drama, Çağdaş Drama Derneği Bülteni. Sayı: 3-4.
- SAN, İ. (1996). Yaratıcılığı Geliştiren Bir Yöntem ve Yaratıcı Bireyi Yetiştiren Bir Disiplin: Eğitsel Yaratıcı Drama. Yeni Türkiye Dergisi, 2.
- ÜSTÜNDAĞ, T. (2000). Yaratıcı Drama Öğretmenin Günlüğü. Ankara: Pegema Yayıncılık. (1. Baskı.)

MEHMET ÂKIF ERSOY'UN KÜFE'SİNİN METİN DİLBİLİMSEL AÇIDAN İNCELENMESİ

Seher ERDOĞAN ÇELTİK*

Giriş

Her edebî metin, kendi içinde oluşturulmuş bir sistemdir. Sözcükler ve cümlelerden oluşan bu sistemin anlamını keşfedip ortaya koymada metin dilbiliminden faydalanılabilir. Bu amaçla göstergeler dizgesini belirlemek, metnin yüzey ve derin yapısındaki anlamlarını, bağdaşıklık ve tutarlılığını tespit etmek gerekir (Günay 2007: 15).

Bu çalışmada “Küfe” adlı manzum hikâye, metin dilbilimsel açıdan ve özellikle bağdaşıklık ile tutarlılık unsurları göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Metinde öncelikle bilim adamlarının üstünde mutabık oldukları bağdaşıklık araçlarına yer verilmiştir. Buradan elde edilen sonuçlar metin üzerinde işlevleriyle birlikte gösterilmiştir.

Bağdaşıklık Araçları / Gönderim

Zamirler

Şahıs Zamirleri

Metin içerisinde tamlama grubu olarak kullanılan şahıs zamirleri, anlamı kuvvetlendirmiştir. Bir isme ya da nesneye gönderme yapanlar ise anlatımı daha kısa, konuşma diline yakın kılmıştır. Ayrıca şairin vezin kaygısının da şahıs zamirlerini tercih etmesinde etkisi olmuştur, diyebiliriz.

Metinde geçen şahıs zamirleri birimler arasında bağdaşıklık ve tutarlılık sağlamaktadır. Bunlar, metindeki kahramanları ve küfeyi nitelerken kullanılmıştır.

*On üç yaşında kadar **bir çocuk** gelip öteden,*

Gerildi, tekmeyi indirdi öyle bir küfeye:

Tekermeker küfe bûtâb düştü tâ öteye.

-Benim babam senin altında öldü, sen hâlâ”

“Onunla besliyeceksin ananla kardeşini.

Bebek misin daha öğrenmedin mi sen işini?”

“Adın nedir senin, oğlum?”

-Hasan.

-Hasan, dinle.

Zararlı sen çıkacaksın bütün bu hiddetle.

Benim de yandı içim anlayınca derdini...

Fakat, baban sana ısmarlayıp da gitti sizi.

O, bunca yıl çalışıp alınun teriyle seni

Nasil büyüttü? Bugün, sen de kendi kardeşini,

Yetim bırakmıyarak besleyip büyütmelisin.”

* Arş. Gör., Gazi Ü. Gazi Eğitim Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (sehererdogan@gazi.edu.tr)

“Dedim ki ben de:
Ayol dinle annenin sözünü...”
“Hasan, dayım yatı mekteplerinde zâbittir;
Senin de zihnini açık... Söylemiş olaydık bir...
Koyardı mektebe... Dur söyleyim” demişti hani?
Okutma sen de hamal yap bu yaşta şimdi beni!
“Söz anladım uzun, hem de pek uzun süreceksin;
Benimse vardı o gün birçok işlerim göreceksin;
Bıraktım onları, saptım yokuşlu bir yoldan,
Ne oldu şimdi aceb, kim bilir, zavallı Hasan?
Fakat çocuk bana haykırdı ekşitip yüzünü:
-Sakallı, yok mu işin? Git, cehennem ol şuradan!
Fakat, baban sana ısmarlayıp da gitti sizi.”
“O, bunca yıl çalışıp alınının teriyle seni”
“-Bırak hanım, o çocuktur, kusûra bakmam ben...
Adın nedir senin, oğlum?”

Dönüşlülük Zamiri

Metinde anlamı vurgulamak için kullanılmıştır. Şair dönüşlülük zamirini kahraman seslenirken kendisinin yüklendiği görevin zorluğunu vurgulamak için tercih etmiş olmalı.

“Nasıl büyüttü? Bugün, sen de kendi kardeşini,
Yetim bırakmıyarak besleyip büyütmelisin.”

İşaret Zamiri

Selâmetin yolu insan için bu, başka değil!
Elimde bir koca değnek, onunla yoklayarak,”
“Baban gidince demek kaldı âdetâ öksüz!
Onunla (küfe)besliyeceksin ananla kardeşini.”
“Fakat çocuk bana haykırdı ekşitip yüzünü:
-Sakallı, yok mu işin? Git, cehennem ol şuradan!”
“Evet, bu yavruların hepsi, pür südud-i şebab,
Eder dururdu birer aşiyân-ı nura şitab.
Birazdan oynayacak hepsi bunların (mektepten çıkan çocuklar), ne iyi!”
O, yük değil, kaderin bir cezası ma’sûma...”
“Yazık, günahı nedir, bilmeyen şu mahkuma!”
“Şu(Hasan’ın çalışmaya başlamadan önceki haline gönderme) var ki, yavrucağın hâli eskisinden elim:”

İlgi Zamiri

Vurgulu bir anlatım sağlar.
“O anda karşıki evden bir orta yaşlı kadın”
“O arkasındaki püskül ki kuyruğu olacak!”

İşaret Sıfatı

Şair anlama derinlik katmak suretiyle işaret sıfatlarını kullanmıştır. Böylece bağdaşıklık oluşturmuştur.

“O (eski evlere gönderme)sâlhurde, harâb evlerin saçaklarına,
Bu bir hamal küfesiymiş... Aceb kimin? Derken;
O anda karşıki evden bir orta yaşlı kadın”
“Zararlı sen çıkacaksın bütün bu hiddetle(Hasan’ın küfeyi tekmelemesi, annesine kızması).”
“-Hay hay! Neden bu (küfeyle mi söz öbeğine gönderme) söz lâkin?”
“Okutma sen de hamal yap bu yaşta şimdi beni!”
“Benimse vardı o gün (andan maziye zamansal gönderim) birçok işlerim göreceksin”
“O yamrı yumru beden, upuzun boyun, o bacak,(deveye gönderim)
O arkasındaki püskül ki kuyruğu olacak!”

“Çocuk, benim o sabah gördüğüm zavallı yetim...”
“Nefes değil o soluklar, kesik kesik feryad;
Nazar değil o bakışlar, dümû-i istimdâd.”
“Bu bir ayaklı sefalet ki yalnayak, baş açık;”
O anda mekteb-i rüşdiyyeden taburla çıkan
Hasan’la karşılaşırken bu sahne oldu hazin;
Fakat Hasan, babasından kalan o pis küfeyi,
Yazık, günahı nedir, bilmeyen şu mahkûma!

Karşılaştırma

“Şu var ki, yavrucağın hâli eskisinden elîm:”
“Birazdan oynayacak hepsi bunların, ne iyi,
Fakat Hasan, babasından kalan o pis küfeyi,
— Ki ezmek istedi görmekle reh-güzârında—
İlelebed çekecek düş-ı ıztırârında!”

Eksiltili Anlatım

Cümlelerin Dönüştürülmesi

Yetim bırakmayarak besleyip büyütmelisin.
— Küfeyle öyle mi?
— Hay hay! Neden bu söz lâkin?
Ayakta kundura yok, başta var mı fes? Ne gezer!

Ortak Ögelerin Dönüştürülmesi

Önüm adaysa basıp, yok, (önüm) denizse atlayarak,
Ne istedin küfeden, yavrum? (Onun) Ağzı yok dili yok,
Baban (küfeyi) sekiz sene kullandı... Hem de derdi ki: “Çok
Koyardı mektebe (seni)... Dur söyleyim” demişti hani?
Bizim çocuk yaramaz, (o) evde dinlenip durmaz;
Kızın merakını celbetti, (onun merakını) dâimâ da eder:
Bir elde olmalı kandil, bir elde iskandil (olmalı),

Eklerin Dönüştürülmesi

Selâmetin yolu insan için bu(dur), başka değil!
Ne istedin küfeden, yavrum? Ağzı yok dili yok(tur),
Nefes değil, o soluklar, kesik kesik feryâd(dır)

Nazar değil o bakışlar, dümû-ı istimdâd(dır).
Evet, bu yavruların hepsi, pür-sürûd-ı şebâb(dı),
O, yük değil, kaderin bir cezâsı(dır) ma’sûma...

Değiştirim

Fiile Dayalı Değiştirim

— Benim babam senin altında öldü, sen hâlâ
Kurumla yat sokağın ortasında böyle daha!

Cümleye Dayalı Değiştirim

O sâl-hürde, harâb evlerin saçaklarına,
Sığınmış öyle giderken, hemen ayaklarına
Yetim bırakmayarak besleyip büyütmelisin.
— Küfeyle öyle mi?
— Unuttun öyle mi? Bayramda komşunun gelini:
“Hasan, dayım yatı mekteplerinde zâbittir
Senin de zihninin açık... Söylemiş olaydık bir...”

Bağlama Ögeleri Ekleyici

Bizim mahalle **de** İstanbul'un kenârı demek:
Sokaklarında gezilmez **ki** yüzme bilmeyerek!

Baban sekiz sene kullandı... Hem **de** derdi **ki**: "Çok
Uğurlu bir küfedir, kalmadım hemen yüksüz..."
Dedim **ki** ben **de**:

— Ayol dinle annenin sözünü!

Senin **de** zihnini açık... Söylemiş olaydık bir...
Söz anladım ki uzun, **hem** de pek uzun sürecektir
Kızın merâkını celbetti, dâimâ **da** eder:
"Hasan, dayım yatı mekteplerinde zâbittir
Senin **de** zihnini açık... Söylemiş olaydık bir...
Koyardı mektebe... Dur söyleyim" demişti hani?
Okutma sen **de** hamal yap bu yaşta şimdi beni!
Zararlı sen çıkacaksın bütün bu hiddetle.
Benim **de** yandı içim anlayınca derdini...
Fakat, baban sana ısmarlayıp **da** gitti sizi.

Ayırt Edici Zıtlık Bildiren

Zararlı sen çıkacaksın bütün bu hiddetle.
Benim de yandı içim anlayınca derdini...
Fakat, baban sana ısmarlayıp da gitti sizi.
Nefes değil, o soluklar, kesik kesik feryâd
Nazar değil o bakışlar, dümû-ı istimdâd.
O, yük değil, kaderin bir cezâsı ma'sûma...

Ayakta durmaya elbirliğiyle gayret eden,
Lisân-ı hâl ile ammâ rûkûa niyyet eden—
O sâl-hürde, harâb evlerin saçaklarına,

Zaman Sıralama Bildiren

Sular karardı mı, artık gelen gelir dayanır!

Açıklama Bildiren

Sokaklarında gezilmez **ki** yüzme bilmeyerek!
Genişçe bir küfe yatmakta, **hem** epey eski.
Kuzum, ayıp mı çalışmak, günah mı yük taşımak?
Ayıp: Dilencilik, işlerken el, yürürken ayak.
Çocuk, benim o sabah gördüğüm zavallı yetim...
Şu var **ki**, yavrucağın hâli eskisinden elîm:
(Açıklama) Cılız bacaklarının dizden altı çırpıplak...
Bir ince mintanın altında titriyor, donacak!
Ayakta kundura yok, başta var mı fes? Ne gezer!
Düğümlü, alnının üstünde sâde bir çember.
Bu bir ayaklı sefâlet **ki** yalnayak, baş açık
On üç yaşında buruşmuş cebîn-i sâfi, yazık!

Örnekleme Bildiren

Şu var ki, yavrucağın hâli eskisinden elîm:
Cılız bacaklarının dizden altı çırpıplak...
Bir ince mintanın altında titriyor, donacak!

*Ayakta kundura yok, başta var mı fes? Ne gezer!
Düğümlü, alnının üstünde sâde bir çember.
Nefes değil, o soluklar, kesik kesik feryâd
Nazar değil o bakışlar, dümû-ı istimdâd.*

Kelime Bağdaşıklığı

Aynı Kavram Alanından Kelime Kullanma
*Beş on gün oldu ki, mu'tâda inkıyâd ile ben
Sabahleyin çıkıvermişim evden erkenden.
Sokaklarında gezilmez ki yüzme bilmeyerek!
Adım başında derin bir buhayre dalgalanır,
Sular karardı mı, artık gelen gelir dayanır!
Öniim adaysa basıp, yok, denizse atlayarak,
Kurumla yat sokağın ortasında böyle daha!
O anda karşıki evden bir orta yaşlı kadın
Ne istedin küfeden, yavrum? Ağzı yok dili yok,
Onunla besleyeceksin ananla kardeşini.
O bunca yıl çalışıp alnının teriyle seni
Kuzum, ayıp mı çalışmak, günah mı yük taşımak?
Senin de zihnin açık... Söylemiş olaydık bir...
Koyardı mektebe... Dur söyleyim" demişti hani?
Okutma sen de hamal yap bu yaşta şimdi beni!
O yamru yumru beden, upuzun boyun, o bacak,
O arkasındaki püskül ki kuyruğu olacak!
Çocuk, benim o sabah gördüğüm zavallı yetim...
Şu var ki, yavrucağın hâli eskisinden elim:
Cılız bacaklarının dizden altı çıırçıplak...
Bir ince mintanın altında titriyor, donacak!
Ayakta kundura yok, başta var mı fes? Ne gezer!
Düğümlü, alnının üstünde sâde bir çember.*

Tekrar

Metinde yapılan tekrarlar; aynı ya da benzer kelimenin tekrarı ile ikilemeler şeklindedir. Bu tekrarlar metne bir ahenk katmış, anlamı pekiştirmek amacıyla şair tarafından kullanılmıştır.

*Bir elde olmalı kandil, bir elde iskandil,
Kuzum, ayıp mı çalışmak, günah mı yük taşımak?
Söz anladım ki uzun, hem de pek uzun sürececek
Benimse vardı o gün pek çok işlerim görececek
O yamru yumru beden, upuzun boyun, o bacak,
Yavaş yavaş geliyorlar. Fakat tesadüfe bak:
Nefes değil, o soluklar, kesik kesik feryâd
Nazar değil o bakışlar, dümû-ı istimdâd.*

Metnin Yapısı

Yukarıda manzumenin metin dilbilimsel olarak bağdaşıklık unsurları incelenmiştir. Burada ise metin kendi içindeki alt birimlere ayrılacak ve bu alt birimlerin yapısı ile birbirleriyle olan ilişkisi üzerinde durulacaktır.

1. Bölüm	Yazarın yaşadığı mahallenin özellikleri
2. Bölüm	Küfe ile karşılaşma Hasan ve annesi ile tanışma Hasan ve annesi arasındaki çatışma Hasan ile yazar arasında tartışma
3. Bölüm	Yazarın Hasan ve annesinin yanından ayrılması
4. Bölüm	Yazarın Hasan ile tekrar karşılaşması
5. Bölüm	Hasan ile mektepten çıkan çocukların karşılaşması Yazarın bu manzara karşısında hissettikleri

1. Yapı

Anlatıcı birinci bölümde yaşadığı mahalleyi tasvir eder. Burası İstanbul'un bir kenar mahallesidir. Tasvir için tercih edilen kelimeler, İstanbul'un bu kenar mahallesini canlı bir şekilde gözler önüne sermektedir. Burası adım başı su birikintileriyle dolu çukurların bulunduğu bir mahalledir, orada dolaşabilmek için yüzme bilmek gerekmektedir. "yüzme bilmeyerek" anlam öbeği sokakların vasfını vurgulamak için açıklayıcı bir ifade olarak yer almıştır. Mahallede dolaşabilmek için elinizde bir değnek ya da bir kandilin bulunması gerekir. Anlatıcı, geniş zaman ile ifade ettiği bu tasvir cümleleri ile mahallenin her daim böyle bir manzarası olduğunu vurgulamak ister. "Buhayre", "sular", "yüzme", "deniz", "ada", "mutad", "inkıyad", "mahalle", "sokak", "ev" gibi kelimeler aynı kavram alanında kullanılan, birim içerisinde bağdaşıklık ve buna bağlı olarak tutarlılık oluşturan unsurlardır.

Mahalledeki yılların eskittiği harap evler, ayakta kalma çabasıdır. Anlatıcı, bu evlerin ayakta kalma çabaları ile eskimişliği arasında tezat oluşturmuş ve metne bir derinlik kazandırmıştır.

Birbirine sıkı sıkı kenetlenmiş binalar, rükû edercesine eğilen insanlara benzetilir.

*"Ayakta durmaya elbirliğiyle gayret eden,
Lisân-ı hâl ile ammâ rükûa niyyet eden—
O sâl-hürde, harâb evlerin saçaklarına,
Sığınmış öyle giderken, hemen ayaklarına"*

"Öyle" kelimesiyle fiziksel unsurları ifade edilen bu evlere bir gönderme yapılır.

Anlatıcı, mahallenin fiziksel özelliklerini anlatırken orada yaşayanlar hakkında ipuçları da verir. Okuyucunun çıkarımında bulunmasını sağlayacak kelimeleri seçer.

2. Yapı

Anlatıcının ikinci bölüme geçişi küfe ile karşılaşması ile olur. Birinci bölüm ile ikinci bölüm arasında bağdaşıklığı sağlayan unsurlar yazarın kendisi ve "delîl"idir. Bu bölüm diyaloglar üzerine kurulmuştur. Yazar bir önceki bölümden getirdiği anlatma tekniği ile küfeyi anlatır. Hasan'ın küfeyi tekmelemesinden sonraki bölümde konuşma; Hasan'la annesi ve Hasan'la yazar arasında diyaloglar şeklinde oluşturulur. Diyaloglardaki üslup mahalle arasında karşılaşan iki kişinin konuşması kadar samimidir. "Ağzı yok, dili yok, gel etme, def ol git şurdan" gibi halk söyleyişleri de mahallede yaşayanların kullandığı kalıp ifadelerdir. Böylece aynı anlam alanı içinde kullanılan kelimeler ile seçilen yerel söyleyişteki mantıksal uyum sağlanır.

Babası vefat ettiği için ailesine bakmak zorunda kalan Hasan, hınçla küfeyi tekmelemeler. Hasan'ın küfeye nefretle yaklaşmasının iki sebebi vardır: Kendisinin okumasına engel olması ve babasının ölümünden onu sorumlu tutması. Hasan'ın annesi ondan küfeye iyi davranmasını ister; çünkü küfe anne için evin reisi(eşi)nin yadigârıdır ve geçimlerini sağlayacaktır. Anlatıcı anne ile oğul arasındaki çatışmayı küfeye bakış tarzlarına yükler.

Hasan ile annesinin tartışmasını işiten yazar, ona nasihat vermek ister. Hasan onu da azarlar. Annesi, babası yaşında adamı azarladığı için Hasan'a kızar. Çocuklara hoşgörü ile yaklaşmak gerektiği düşüncesi burada titizlikle işlenir. Burada bir çocuğun taşıyamayacağı kadar ağır bir yük altında bocalaması da derin yapıda işlenmiştir.

Anlatıcı, Hasan'a babasının aileyi kendisine emanet ettiğini hatırlatır ve kardeşini yetim büyütmemesi gerektiğini nasihat eder. Bu bölümde alın teri ile para kazanmanın önemine dikkat çekilmiştir. Alın teri ile kazanılan para değil, el ayak tutarken yapılan dilencilik şair tarafından kınanır. Anlatıcı, Hasan'a babasının hayatı boyunca alın teriyle çalıştığını hatırlatır. Kendisinin artık ailenin resisi olduğu ve onun da alın teriyle ekmek parası kazanması gerektiğini söyler. Ancak Hasan küfeyi küçümsemektedir:

*"Fakat, baban sana ısmarlayıp da gitti sizi.
O bunca yıl çalışıp alının teriyle seni
Nasıl büyüttü? Bugün, sen de kendi kardeşini,
Yetim bırakmayarak besleyip büyütmelisin.
— Küfeyle öyle mi?"*

Anlatıcı, çalışıp yük taşımamanı ayıp olup olmadığını sorsa da bu, aslında cevap almak için sorulmuş bir soru değildir. Zaten cevabını kendisi verir. Ayıp olan aslında tembelliktir. Burada çalışmanın ne kadar kıymetli olduğu "mı" soru ekine yüklenen anlamla verilir:

*"— Hay hay! Neden bu söz lâkin?
Kuzum, ayıp mı çalışmak, günah mı yük taşımak?
Ayıp: Dilencilik, işlerken el, yürürken ayak."*

Ayrıca “hay hay” kelime öbeği konuşma dilinin hususiyetlerini yansıtmaması- mahallede bu şekilde konuşulur- yanın da onaylama anlamını da ihtiva eder.

Bu bölümde oluşturulan bir başka çatışma ise Hasan’ın okuma isteğidir. Hasan yatılı mektepte okumayı hayal etmektedir, annesinin kendisinin bu hayalini yıkmasına da tepki gösterir. Hasan’ın bu okuma isteği son bölümde daha çarpıcı bir tezat şeklinde okuyucunun gözleri önünde canlandırılacaktır. Eğitim meselesi son bölüm ile bu bölüm arasında anlamsal bir bütünlük arz etmektedir.

Bu bölümde anne, çocuk, kardeş ve baba gibi aile kavramını tanımlayan kelimeler bir arada kullanılmış ve kendi içinde bir bağdaşıklık ve buna bağlı olarak tutarlılık oluşturmuştur.

3. Yapı

Anlatıcı, anne ile oğlun yanından ayrılır. Bu bölümde Hasan ile tekrar karşılaşılacağına dair ipucu verilir. (Çıkarım) “ Ne oldu şimdi acep, kim bilir, zavallı Hasan?” ifadesi bir sonraki bölüm ile bir önceki bölümü anlamsal olarak birbirine bağlamaktadır.

4. Yapı

Bu bölümde sanatkâr ile Hasan’ın tekrar karşılaşır. Sanatkâr kızıyla birlikte Kömürcüler kapısı civarında gezerken Hasan’ı görür. Bu bölümde ikinci bölümde karşılaşılan Hasan ile buradaki Hasan’ın fizikî özellikleri karşılaştırılır. Artık Hasan, eskisinden daha elim bir vaziyette, bacakları cılız ve dizden aşağısı çıplak, kesik kesik soluklar almakta ve daha şimdiden alnında kırışıklıklar oluşmuş bir hâdedir. Başı fessiz, incecik bir mîntan giymiş ve ayakları çıplak bir vaziyette küfeyle yük taşımaktadır. Anlatıcı, Hasan’ın vaziyetinin vehametini anlatırken koskocaman, çırılçıplak gibi kelimeleri kullanmıştır. Küfe koskocaman olarak vasıflandırılırken karşısına cılız, titreyen bir zavallı yetim olarak Hasan koyulmuştur.

Kısa bir zamanda omzuna ailenin geçimi yüklenen Hasan’ı “yavrucak”, “yetim”, “elim”, “ne gezer” gibi anlam öbekleriyle tanıtan sanatçı, anlatımına duygusal bir derinlik katar. Hasan’ın tasvirinde kullanılan şimdiki zaman çekimi anlatılanların sanki o anda karşısında canlandırmasını ve okuyucunun gözü önünde olayın yaşanmasını sağlamaktadır.

Bu bölümde de anlamsal olarak birbirini tamamlayan kelimelerin tekrar edildiği görülür. Ayrıca aşağıdaki beyitte görüleceği gibi “değil” ile birlikte nefes, soluk; nazar ve bakış gibi eş anlamlı kelimelerin de anlamı kuvvetlendirdiği dikkati çeker:

*“Nefes değil, o soluklar, kesik kesik feryad
Nazar değil o bakışlar, diümü’-ı istimdad”*

5. Yapı

Beşinci bölümde Hasan ile orta mektepten çıkan çocukların karşılaşması söz konusudur. Anlatıcı burada, orta mektep çocuklarını özellikle kullanmış olmalı. Mektep çocukları birazdan oyun oynayacaklar. Hasan ise boynu bükük, yarı çıplak bir hâlde ve çalışmak zorundadır. Sanatçı, bu karşılaştırmada okuyucuya Hasan’ın vaziyetini daha çarpıcı bir şekilde verir: Hasan; ezmek istediği o küfeyi omuzlarında taşımaya mahkûm edilmiş bir masumdur. Okula girmek ve mektep çocuklarıyla oyun oynamak, artık Hasan için gerçekleşmesi imkânsız bir hayaldir. Hasan’ın fiziksel özelliklerine bir gönderme yapılmış ve bu suretle bağdaşıklık oluşturulmuştur. Bu bölümde kullanılan gelecek zaman çekimi Hasan ve diğer çocukların bu vaziyetlerinin gelecekte de aynı doğrultuda gelişeceğine dair ipucu vermektedir.

“Kader” kelimesi, bir mahkeme gibi düşünülebilir. Mahkeme ya da yargı günahı/cezaı bilmeyen bir masuma ömür boyu bu yükü omuzlarında taşıma cezası vermiştir. Kaderin acımasızlığı çok etkili bir metaforla vurgulanır. Anlatıcı burada direkt olarak Hasan’a yardım edilmesi gerektiği mesajını vermez. Onun kader karşısında ne kadar aciz kaldığını göstermekle yetinir. Ancak bu manzumeyi okuyanlar Hasan’ın bu durumu karşısında kendilerini vicdani olarak sorumlu hissetmeli ve nice “Hasan”ları kurtarmak için bir şeyler yapma isteği duymalıdır.

Hikâye, aslında bugünde sokaklarda binlerce “Hasan”ın bulunduğu hatırlatmaktadır. Âkif, bu manzume- siyle evrensel bir mesajı bu şekilde nesilden nesile ulaştırmayı gaye edinir. O, gerçek hayatta karşılaştıklarını eserlerine yansıtırken işlediği meselelerde evrensel bir mesaj vermek ister.

Sonuç

Eser, sosyal hayattan alınan bir kesiti realist bir bakış açısıyla anlatılır. Manzum hikâye olan metin nazmın imkânlarından faydalanılarak okuyucunun dikkatine sunulur. Böylece anlatılanlar daha etkili ve çarpıcı bir şekilde ifade edilir.

Metne bağdaşıklık ve tutarlılık açısından yaklaşmak, eserin içerisinde geçen kelimelerin, anlam öbeklerinin ve bağdaşıklık aracı olarak yukarıda nitelendirdiğimiz gruplamaların fonksiyonlarını ve metne katkısını ortaya koymaktadır. Eserin sağlam bir kurguya sahip olduğu, bölüm içi ve bölümler arasında tutarlı bir bütünlük bulunduğu görülmektedir.

Kaynakça

Aksan, Doğan (1999): *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin Yayınevi, Ankara.

Ayata Şenöz, Canan (2005): *Metindilbilim ve Türkçe*, Multilingual, İstanbul.

Aytaş, Gıyasettin (2008): *Çağdaş Gelişmeler Işığında Şiir Tahlilleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Coşkun, Eyüp (2002): *Lise II. Sınıf Öğrencilerinin Sessiz Okuma Hızları ve Okuduğunu Anlama Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma*, Gazi Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.

Ersoy, Mehmed Âkif (1996): *Safahat*, Haz. C. Kurnaz, A. Hayber, M. Tatçı, K. Akarsu, S. Toplu, H. Özbay, İstanbul: MEB Yayınları.

Günay, Doğan (2007): *Metin Bilgisi*, Multilingual, İstanbul.

Onursal, İrem. (2003): *Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlık Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, Multilingual, İstanbul.

MEHMET AKİF'İN SAFAHAT'INDA FARŞÇA YAZAN EDİPLERİN BULDUĞU YANSIMALAR

Selami TURAN*

Şairler bir eser ortaya koyarken, anlatmak istedikleri duygu ve düşüncelerine uygun olarak, çeşitli kaynaklardan yararlanırlar. Bu yararlanmada şair, kendi mizacına, dünya görüşüne en yakın şairleri benimser. Hatta onların şiirine ve şairliğine eserlerinde göndermeler yapmayı bir erdem ve övünç kabul eder. Şairlerin ortaya koydukları eserin arka planının anlaşılmasında bunların bilinmesi önem arz eder.

Bu yazımızda 1873-1938 yılları arasında yaşamış, örnek kişiliği ve verdiği eserleriyle Türk milletinin değer verdiği önemli şahsiyetlerden olan Mehmet Akif'in edebî kişiliğinde Farsça yazan ediplerin etkisini Safahat'tan hareketle incelemeye çalışacağız.

Akif'in önemli ve tek eseri olan Safahat, şairin sağlığında yedi ayrı kitap halinde bazıları birkaç defa basılan, ölümünden sonra ise tek cilt olarak yayımlanan ve tamamı aruzla yazılmış 11240 mısralık 108 manzumen ibaret külliyyatın adıdır¹.

Her Osmanlı şairinde olduğu gibi Mehmet Akif'in kültür ve edebiyat çevresinin teşekkülünde Batı edebiyatının yanında Arap ve Fars edebiyatının da önemli etkisi vardır².

Farsça yazan şairler bağlamında Safahat'a baktığımızda, Fars edebiyatının yetiştirdiği önemli şairlerden Firdevsî, Sa'dî, Hâfız, Ömer Hayyam, Attâr, Nizâmî, Örfî'nin yanında eserlerini Farsça yazmasına karşılık Türk edebiyatının önemli simalarından Mevlânâ ve eserlerinde Urduca ve Farsçayı kullanan İkbâl'i görürüz.

Bu şairlerin Safahat'ta nasıl geçtiğini kronolojik sırayla ele almaya çalışalım.

Firdevsi (ö. 411/1020 [?])

Gazneli Mahmud döneminin önemli şairlerinden olan Firdevsî, İran'ın Arap egemenliğine girene kadarki efsanevî tarihini anlattığı *Şehnâme* isimli eseriyle tanınır³. Safahat'ta *Acem Şahu* isimli manzumede İran'ın yetiştirdiği önemli simalardan bahsederken Firdevsî'nin ismine yer verir:

*O Sâ'dî'ler, o Hâfız'lar, o Firdevsî, o Râzî'ler,
Gazâlî'ler, o Kutbüddin, o Sa'düddin, o Kâdîler.
Yetiştirmiş; o Örfî'nin, o birçok şems-i irfanın
Ziyâsından tenevvür eylemiş iklimi dünyânın,*⁴

Attâr (ö. 618/1221)

Attâr, Horasan Selçuklularının son zamanında Nişabur'da dünyaya gelmiş, mutasavvıf bir ediptir. Yazdığı *İlahinâme*, *Esrarnâme* ve *Mantku't-tayr* isimli eserleriyle birçok şairi etkilemiştir⁵. Akif, sosyal ve ahlaki

1 M. Orhan Okay; Ertuğrul Düzdağ, "Mehmed Âkif Ersoy", DİA, C. 28, Ankara 2003, s. 437.

2 Kuntay, Mithat Cemal, *Mehmet Akif*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1990, s. 261-374.

3 Mehmet Kanar, "Firdevsî", DİA, C. 13, İstanbul 1996, s. 125-127.

4 Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, (Haz.: M. Ertuğrul Düzdağ), Kültür Bakanlığı, Ankara 1989, s. 72.

5 M. Nazif Şahinoğlu, "Attâr, Feridüddin", DİA, C. 4, İstanbul 1992, s. 95-98.

konulardaki görüşlerini dile getirdiği *Asım* isimli manzumede, yenilikçi ve müsamahakâr Hocaşâdenin ağzından beğendiği şiir tarzını ve şairleri söylerken Sa'dî ile birlikte Attâr'ın ismini de söyler:

*Sâde pek sövme ki, Peygamberimiz şi'ri sever.
-Vâkıâ "inne mine's-şi'ri... " büyük bir ni'met;
Dikkat etsen: Yine sevdikleri, lâkin, hikmet.
Ben ki Attâr ile Sa'dî'yi okur, hem severim;
Başka vâdîleri tutmuşlara ancak söverim.⁶*

Mevlânâ (ö. 1273)

Eserlerini Farsça yazmasına karşılık Klasik Türk edebiyatının kuruluş ve gelişmesinde önemli bir yere sahip olan Mevlânâ⁷, *Fatih Kürsüsünde* isimli uzun manzumede, *Divan-ı Kebir*'deki bir hikâyeye vesilesiyle geçer. Bu hikâyeye şöyledir: Evi harabeye dönen bir adam, gizlice her gün eve, aman haber vermeden yıkılma diye yalvarır. Bir gün ev ansızın yıkılır. Adam hani bana haber verecektin diye eve sitem edince ev de, çöküntüler ve çatlaklarla kaç kere sana, ağız açtım, aklını başına devşir, gücüm kuvvetim kalmadı çökeceğim dedim. Sense öfke ile boyuna ağzıma balçık tıkadın. Nerde ağız açtıysam sen ağzımı çamurla kapattın diyerek kendinin savunur. Mevlânâ bu hikâyeyi anlattıktan sonra, bu hikâyenin metaforik çözümlemesini ve asıl vermek istediği mesajı kendisi şöyle verir:

Bil ki ev, bedenindir; ağrılar, sızılar da; yarıklar, çöküntüler; ağrı sızı deliklerini ilaçla sıvamadasın a hasta.

O ilaç, o macun, samanlı balçığa benzer, hadi bakalım, boyuna yarıkları, delikleri samanlı balçıkla sıvayadur.

Beden ağız açar da gittim der sana, fakat hekim gelir de ağzını kapatır, söylemez bedeni.”⁸

Akif ise, Mevlânâ'nın bu ibretlik hikâyesini milletin perişanlığını anlatmak amacıyla kullanmıştır. Ona göre evin haliyle milletin hali birbirine benzemektedir. Fakat aralarında bir fark vardır o da, şu an için hezime-te uğramış olan millet, bu halden temelinin sağlamlığı, çalışma ve gayretin bereketiyle, bir gün adam olursa, kurtulma ümidini taşır:

*Hikâye hâlimizin aynıdır, değil mi? Evet!
Şu farkı var yalnız: Bizde yok değil kuvvet.
Yığın yığın sakatâtıyla geçmiş edvârın,
Yıkılmış olsa da bir hayli kısmı dîvârın.
Binâ-yı milleti i'lâ eden temel sağlam.
Demek ki kurtuluruz biz bugün olursak adam.
Onun da çâresi elbirliğiyle gayrettir.
Çalışmanın o kadar fevzi var ki: Hayrettir!
Hezîmetin sonu ölmek değildir elbette.
Düşenler oldu zamanyla aynı âkıbete;⁹*

Sa'dî (ö. 1292)

İran edebiyatının önemli şairlerinden olan Sa'dî, şiirle fikri ve hayatı birleştiren bir şairdir¹⁰. Yazmış olduğu *Bostan* ve *Gülîstan* isimli eserleriyle birçok şairimiz gibi Mehmet Akif üzerinde de etkili olmuştur. Akif, “Şark'ın Rûh-ı Kemâlî” şeklinde tavsif ettiği Sa'dî'yi Fars edebiyatının önemli şairlerinden olan Firdevsi'den de Hayyam'dan da daha üstün görür ve beğenir¹¹. Zaten Safahat'ta on farklı yerde Sa'dî'ye yer vermesi, Akif üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önemlidir.

Akif'in Sa'dî'yi beğenmesinde mizacının, yaşadığı çevre, aldığı eğitimin yanında; toplum hayatında görülen olumsuzlukları, beşeri zaafı ortaya koyan manzum hikâyeye yazma modasının da etkisi vardır¹².

Safahat'ta Sa'dî ya ismen ya *Bostan* ve *Gülîstan* isimli eserlerinde yer alan hikâyeye veya beyitler vasıtasıyla ya da bir şiirinin çevirisi vesilesiyle geçer.

Sa'dî Safahat'ta iki yerde ismen geçmektedir. Bunlardan ilki, *Süleymaniye Kürsüsünde* dünya iklimini aydınlatan irfan güneşleri arasında onun ismi de zikredilir¹³. Diğeri ise, *Asım*'da, muhafazakâr ve tenkitçi

6 Mehmet Akif Ersoy, a.g.e., s. 327.

7 Reşat Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, DİA, C. 29, Ankara 2004, s. 441-448.

8 Mevlana Celaliddin, *Divan-ı Kebir*, (Haz.: Abdülbaki Gölpinarlı), Kültür Bakanlığı Yayını, C. III, Ankara 1992, s. 186-187.

9 Mehmet Akif Ersoy, a.g.e., s. 244.

10 Tahsin Yazıcı, “Sa'dî”, MEBİA, C. 10, İstanbul 1988, s. 36-41.

11 Ahmet Kabaklı, Mehmed Âkif, Türk Debiyatı Vakfı Edebi Eserler Dizisi, İstanbul 1987, s. 60-61

12 Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Akif Hayatı ve Eserleri*, İrfan Yayınevi, İstanbul 1973, s. 18.

13 Mehmet Akif Ersoy, a.g.e., s. 72.

Köse İmamla, yenilikçi ve müsamahakâr Hocaîade'nin şiiir üzerine yaptığı konuşmada yer alır. Burada Akif, Hocaîade'nin ağzından şiiirde hikmetin önemini vurguladıktan sonra Attârla birlikte Sa'dî'yi de hem okuduğunu hem de sevdiğini söyler:

*Sâde pek sövme ki, Peygamberimiz şî'ri sever.
-Vâkıâ "inne mine's-şî'ri... " büyük bir ni'met;
Dikkat etsen: Yine sevdikleri, lâkin, hikmet.
Ben ki Attâr ile Sa'dî'yi okur, hem severim;
Başka vâdîleri tutmuşlara ancak söverim. ¹⁴*

Akif, yeri geldikçe anlattığı konuyla bağlantılı olarak Bostan ve Gülistan'daki hikâyelerden de istifade etmiştir.

Yararlandığı hikâyelerden ilki gayret ve çalışmanın önemini vurguladığı *Durmayalım* isimli manzumede yer alır. Bostan'da geçen hikâyede, Sa'dî, bir gece vakti Feyd çölünde kervanla ilerlerken, gecenin ve yorgunluğun etkisiyle uyuya kaldığını, kervandan geriye düştüğünü. Bunu gören devecinin, öfkeyle kendisini uyandırarak, menzile varmadan uyumanın tehlikeli olduğunu söylediğini anlatır. Sa'dî bu hikâyenin hisse kısmında, her şeyi yerinde ve zamanında, yılmadan yapmanın güzelliğini çeşitli örneklerle anlatır¹⁵.

Akif, bu hikâye ile bir maksada varmak isteyen azim ve gayreti elden bırakmaması gerektiğini Sa'dînin dilinden ifade eder:

*Varmak istersen -diyor Sa'dî- eğer bir maksada,
Tuttuğun yollar tükenmekten muarrâ olsa da;
Şedd-i rahl et, durmayıp git, yolda kalmaktan sakın!
Merd-i sâhib-azm için neymiş uzak, neymiş yakın?
Hangi müşkildir ki himmet olsun, âsân olmasın?
Hangi dehşettir ki insandan hirâsân olmasın?¹⁶*

Akif, hedefe ulaşmada azmin önemini vurguladığı *Azim* isimli manzumede, *Bostan*'da yer alan kervanda çocuğunu kaybeden adamın hikâyesini seçmiştir. Bu hikâyede, Kervanla yolculuk yaparken evladını kaybeden bir adamın, durmadan sağa sola telaş içinde koşturarak çocuğunu araması, sonunda evladına kavuşması anlatılır. Akif bu hikâyeyi anlattıktan sonra, bir gayeye ulaşabilmek için, ümitsizliğe kapılmadan azimle çalışmanın önemini vurgular:

*İm'ân ile baksak oluyor işte nümâyan,
Sa'dî bize göstermede bir meslek-i irfan:
Bir gâye-i maksûda şitâb eyleyen âdem,
Tutmuşsa bidâyette eğer azmini muhkem,
Er geç bulacak sa'y ile dil-hâhını elbet.
Zîrâ bu şu'un-zâr-ı tecellîde, hakâkat,
Tevfik, taharrîye, taharrî ona âşık;
Azmin de emel lâzımdır, gayr-ı müfârik.
Olsun da emel azm ü taharrîye mukârin;
Tevfik zuhûr eylesin sonra... Ne mümkün!
Ba'zen iki üç haybet olur rehzen-i ümmîd...
İnsan o zaman etmelidir azmini-teşdîd.
Ye'sin sonu yoktur, ona bir kerre düşersen
Hüsrâna düşersen; Çıkamazsın ebediyyen!
Mahkûm olarak ye'se şu bîçâre peder de,
Evlâdını şâyed o karanlık gecelerde,
Vaz geçmiş olaydı aramaktan, ne bulurdu?
Elbet biri candan, biri cânandan olurdu. ¹⁷*

Akif dördüncü kitapta yer alan *Vaiz Kürsüde* manzumesinde ise, *Bostan*'da geçen Dervişle Tilki hikâyesine yer verir. Bu hikâyede, dervişin biri kötürüm bir tilki görür. Bu haldeki tilkinin hayatını nasıl devam ettirdiğini düşünürken, pençesinde bir çakalla bir aslan çıkagelir. Aslan zavallı çakalı oracıkta yer, ondan artanla da tilki karnını doyurur. Ertesi gün de bir vesile ile tilkiye rızkının geldiğini gören derviş, tilkiye rızkını veren Allah

14 Mehmet Akif Ersoy, *a.g.e.*, s. 327.

15 Sadi, *Bostan*, (Çev.: Hikmet İlaydın), MEB, İstanbul 1992, s. 313-314.

16 Mehmet Akif Ersoy, *a.g.e.*, s. 24.

17 Mehmet Akif Ersoy, *a.g.e.*, s. 58,59.

bana da rızkımı verir diyerek bir mescidin köşesine çekilir ve tevekkül etmeye başlar. Fakat günlerce beklemesine rağmen ne gelen vardır ne giden. Derviş günden güne zayıflayarak bir deri bir kemik kalır. Güçsüz ve bitkin bir haldeyken, mihrabdan “hey kalb adam, kendini tilki gibi elsiz ayaksız görme; aslan ol da başkaları senden nasıplensin diye bir ses duyar.”¹⁸

Bu hikâyeyi hem Sa’dî hem de Akif, tevekkül adı altında miskinliği ve çalışmamayı eleştirmek amacıyla anlatırlar:

*Ömer, tevekkülü elbet bilirdi bizden iyi...
Ne yaptı “biz mütevekkilleriz” diyen kümeyi?
Dağıttı, kamçıya kuvvet, “gidin, ekin” diyerek.
Demek: Tevekkül eden, önce mutlaka ekecek;
Demek: Tevekküle pek sığmıyormuş, anladın a,
Sinek düşer gibi düşmek şunun bunun kabına.*¹⁹

Akif, *Bostan* ve *Gülistan*’da geçen hikâyelerden yararlanmasının yanında bu hikâyelerde geçen bazı beyitleri de yazdığı manzumelerin başına koyarak, manzumeyi o beytin anlamı etrafında oluşturmuştur.

Bunlardan ilki *Geçinme Belası* isimli manzumenin başında yer alan;

*Ömr-i giran-mâye der in sarf şud
Tâ çi horem sayf çi pûşem şitâ*²⁰

beytidir. Bu beyit *Gülistan*’ın birinci bölümünde yer alan, sultanın yanında çalışan zengin kardeşle el emeği ile geçinen yoksul kardeş arasındaki muhaverenin anlatıldığı hikâyenin sonunda yer alan dört mısralık manzum netice kısmının ilk iki mısraıdır²¹. Bu netice kısmında Sa’dî kanaatin önemini ve el emeği ile geçinmenin erdemini ifade eder.

Akif, *Geçinme Belası* isimli manzumesini bu beytin anlamı üzerine bina etmiştir. Ona göre geçim kaygısını çeken insan asla özgür değildir. Çünkü Sa’dî bile bunca hüner ve felsefesine rağmen geçim derdinden yakınmıştır:

*Doksan senelik ömre, İlâhî bu mu gâyet?
Bilmem ki ne âlem bu cedel-gâh-ı maîşet!
Korkunç oluyor böyle hakikatleri, gerçek,
Sa’dî gibi bir asr-ı fazîletden işitmek.
Sa’dî o kadar felsefesiyle, hüneriyle,
Fikrindeki hürriyet-i fevka’l-beşeriyle
Esbâb-ı maîşet denilen kayda girerse,
Yâd etmesin âzâdeliğin nâmını kimse.*²²

Safahat’ta yer alan diğer beyitler ise, *Acem Şahı* isimli manzumeyi oluşturan iki parça şiirin başında yer alır. Akif’in Mithat Cemal ile birlikte yazdığı bu manzumede, birinci parça *Mithat Cemal’e*, ikinci parça ise *Mehmet Akif’e* aittir. Her iki manzumede beyitler manzumenin çıkış noktasını oluşturur. Siyasî bir konunun ele alındığı bu manzumelerde Acem Şahı eleştirilir. Aslında bu manzumelerde Akif, Acem Şahı’nın şahsında bulunduğu dönemin yönetimine eleştiri getirmektedir.

Mithat Cemal’in yazdığı kısımda yer alan beyit, *Bostan*’da tebaya şefkat göstermenin önemini anlatıldığı hikâyenin sonunda yer alan;

*Be-merdî ki mülk-i ser-a-ser zemîn
Niyerzed ki hûnî çeked ber zemîn*²³

(Bi adama bütün dünya mülkünü versen, bir damla kanın yere dökülmesine değmez.)beytidir. Burada Acem Şahına zulmü, kibri, gururu eleştirilmiştir:

Gürz-i girân-ı zulmünü ey kanlı nâsiye;

18 Sadi, *Bostan*, (Çev.: Hikmet İlaydın), MEB, İstanbul 1992, s. 118-119.

19 Mehmet Akif Ersoy, *a.g.e.*, s. 239, 240.

20 *Gülistan*, Tahran 1382, Bab-ı Evvel, s. 50; Sa’dî, *Gülistan*, (Çev.: Hikmet İlaydın), MEB., İstanbul 1991, s. 73.

21 Manzumenin tamamı şöyledir: *Ömr-i giran-mâye der in sarf şud/ Tâ çi horem sayf çi pûşem şitâ/ Ey şikem hayre be-nânî be-sâzTâ nekunî puşt be-hidmet-i duta (Yazın ne yiyeyim? Kışın ne giyeyim? Düşünceyle kıymetli ömür yabana gitti. Bir ekmeğe kani ol da huzurda belin iki kat olmasın ey azgın mideli!)*

22 Mehmet Akif Ersoy, *a.g.e.*, s. 29, 31.

23 *Bostan*, 16. Baskı, Tahran 1382, 4. hikaye, 17. beyit; Sadi, *Bostan*, (Çev.: Hikmet İlaydın), MEB, İstanbul 1992, s. 40.

Eyvân-ı zer-cidârına as ziyetin diye!
 Al kanlı bir kefenle donat hayme-gâhını,
 Canlarla yak meçâil-i mâtem- penâhını!
 Makberlerin hufeyre-i muzlim-dehanları,
 Dendân-ı gayz u kahra şebîh üstühanları
 Yâd eylesin mezâlimini tâ ebed senin,
 Ey cephesi, kitâbesi bin kanlı medfenin!
 Ey bir hayâle tuhfe kılan bin hakîkati,
 Ey âhenîn eliyle kazıp kabr-i milleti,
 Nûr-i hayât ufuklarını herc ü merc eden
 Meyyitlerin izâmı gibi târumâr eden!
 Ey hâdimi serâçe-i mâtem feşanların!
 Rahş-ı akûr-i zulmüne pâmâl olanların
 Gül-gonce-i mezârı mıdır tâc-ı devletin?
 Tutmuşsa da avâlim-i efkârı şöhretin,
 Zannetme ki hükümetinin efseriyledir.
 Sa'dî'lerin mezâr-ı çemen-ber-seriyledir...
 Sa'dî'lerin mezârı, evet, bir avuç türâb...
 Tahtunsa bir cihan ki senin âsiüman-meâb!
 Lâkin o kabre bence fedâ taht ü efserin...
 Makber-güzîn olup da sükût eyliyenlerin
 Feryâd-ı vâpesînine değmez bu velvelen...
 Mudhik gelir nigâh-ı temâşâma hâilen!
 Bin mülkü, milleti yok eden pençe-i felek,
 Bir şahsı şüphesiz ebedî kılmamak gerek.
 Mâzî ki işte makbereler mâverâsıdır,
 Milletlerin hazîyre-i zâir-cüüdâsıdır
 Atfeylesen nigâhını ka'r-ı zalâmına;
 Milletlere gözün ilişir na's nâmuna!
 Dârâ'ların o nâsiye-i târumârını,
 Ecdâdının izâmını, çökmüş mezârını
 Pîş-i nigâh-ı ibretine al da bir düşün...
 Çoktur bu rütbe dağdağa bir kabza hâk için!
 İklîmler alan o muazzam Napolyon'un
 Bir hufredir kazandığı şey. İşte bak onun
 En son serîri makbere-i mâtemîsidir,
 Akreplerin nedîmi, yılanlar enîsidir!
 Yer kalmamış sarây-ı muallâna bak utan:
 Mâtem-sarâyılarla dolu sâha-i vatan!
 Emr-i cihan-mutâi bu dünyâyı râm eden
 Eslâfının -bugün düşünürsek -değil iken
 Toprak dolan dehenleri feryâda muktedir,
 Hâlâ senin bu velvele-i nahvetin nedir? ²⁴

Mehmet Akif'in yazdığı kısmın başında yer alan beyit de *Bostan*'da geçer. Sasani hükümdarlarından Hüsrev-i Perviz'in, saltanat sevdasıyla kendisine başkaldıran ve canına kast eden oğlu Şîrûye'ye, ölüm döşeğindeyken, verdiği öğütlerin yer aldığı hikâyede geçen beyit şöyledir:

Riyâset be-dest-i kesânî hatâst
 Ki ez destşân-ı desthâ ber Hudâst ²⁵

(Halkın, zalimliğinden Allah'a sığındığı kimselerin, devletin başında kalmaları uygun değildir.)

Akif, burada Acem şahının zulmü, kan dökücülüğü eleştirmiş, önemli insanlar yetiştirmiş İran toprağının, perişan olma sebebini anlatmış, zamanın adaletsizliği kaldıramayacağını izmihlalin ise pek yakın olduğu ifade etmiştir. Ayrıca Akif, kendi yazdığı kısımda, Mithat Cemal'e ait bölümün başında yer alan Farsça beyti, "Bü-

²⁴ Mehmet Akif Ersoy, *a.g.e.*, s. 69,70.

²⁵ *Bostan*, 16. Baskı, Tahran 1382, 2. hikaye, 13. beyit; Sadi, *Bostan*, (Çev.: Hikmet İlaydın), MEB, İstanbul 1992, s. 22, 23.

tün dünyâ için bir damla kan çoktur” şeklinde tercüme ederek kullanmıştır:

*Bu müdhiş velvelen İrân'ı dâim inletir sanma.
“Muzaffersin!” diyen sesler bütün hâindir, aldanma.
Zafer-yâb olduğun kimdir? Düşün bir kerre, millet mi?
Adâlet isteyen bir kavmi vurmak gâlibiyyet mi?
Nasîbin yok mudur bir parça olsun âdemiyyetten?
Nasıl aldirmiyorsun yükselen feryâda milletten?
Emîn ol bunca mazlûmun yüreklerden kopan âhu,
Tependen indirir elbette bir gün lâ'netu'llâhu!
Sığınmış olduğun şevket-sarây-ı zulmü pek muhkem
Hayâl etmekte... Lâkin ne bârûlar, ne müstahkem
Penâh-ı bî-amanlar, heybet-i Kakhâr-ı Mutlak'la,
Kökünden devrilip bir anda yeksân oldu toprakla!
O, bir çok memleket vîrân edip yaptırdığın eyvan
Harâb olmaz mı? Kabristâna dönmüşken bütün İran?
Evet, İrân'ı kabristâna döndürdün, helâk ettin;
Kefen yaptın girîbân-ı ümîdi çâk çâk ettin!
“Bütün dünyâ için bir damla kan çoktur” diyorlar, sen
Şu ma'sûm ümmetin seller akuttun hûn-i pâkinden!
Yüzünden perde-i temkîni artık kaldırıp attın:
Ne mâhiyyet, nasıl fitrattasın, dünyâya anlattın!
Livâü' l-hamd-i hüriyyet iken İslâm için gâyet,
Nedir pâmâl-i istibdâdın olmak öyle bir râyet?
Kazak celbeyleyip tâ Rusya'dân sâdâtı çiğnettin;
Yezîd'in rûhu şâd olsun... Emînim çünkü şâd ettin!
Şehâmet gösterip binlerce Beytullâh'ı bastırdın;
Şecâat arz edip birçok ricâlullâhu astırdın!
Ne Allah'tan hayâ ettin, ne Peygamber'den âr ettin:
Devirdin kâ'be-i ulyâ-yı dîni, hâk-sâr ettin!
Hamâset perverân-ı kavmi tuttun bir bir öldürdün,
Umûmen Şark'ı ağlattın, umûmen Garb'ı güldürdün..
Hayır, hiçbir gülen yok, sızlıyor Garb'ın da vicdânı,
Görüüp ecsâd-ı mazlûmîne meşher hâk-i İrân'ı!
O Sâ'dî'ler, o Hâfız'lar, o Firdevsî, o Râzî'ler,
Gazâlî'ler, o Kutbüddin, o Sa'düddin, o Kâdîler.
Yetiştirmiş; o Örfi'nin, o birçok şems-i irfanın
Ziyâsından tenevvür eylemiş iklimi dünyânın,
Bugün makhûr-i nâdânîsindir bir fırka haydûdun!
Nedir pinhân olan esrârı bilmem, bunda Ma'bûd'un.
Hayır, Ma'bûd'a ircânda yoktur bunların ma'nâ:
Yataklık eylemez cânîye -hâşâ- bir zaman Mevlâ.
Şehâmet perverâ, Şâhâ! Zaman, bî-dâdı kaldırmaz;
Hatâ etmekte sin şâyed diyorsan “Kimse aldirmaz.”
Bu istibdâda artık bir nihâyet ver ki: İstikbâl
Karanlık derler amma işte pek meydanda: İzmihlâl! ²⁶*

Ayrıca Akif, *Gölgeler* başlığını taşıyan yedinci kitapta yer alan, *Kıtalar* bölümünde, Sa'dî'den yaptığı bir tercüme yer verir:

*Bahâr olmuş, çemenler, lâleler, güller bütün bitmiş;
Gülüm, bir sensin ancak bitmeyen hâlâ şu topraktan.
Rebî'î bir bulut şeklinde ağlarken mezârında,
Nihâyet öyle yaş döksem ki, artık sen de fişkırırsan! ²⁷*

Hâfız (ö. 790/1390 [?])

14. yüzyılda yaşamış İran edebiyatının önemli temsilcilerinden olan Hafız²⁸, Safahat'ın ilk kitabında yer

26 Mehmet Akif Ersoy, *a.g.e.*, s. 71,72.

27 Mehmet Akif Ersoy, *a.g.e.*, s. 457.

28 Tahsin Yazıcı, “Hâfız”, *DİA*, C. 15, İstanbul 1997, s. 103-106.

alan Acem Şahı isimli manzumede İran topraklarının yetiştirdiği irfan güneşleri içerisinde Sa'dî, Firdevsî, Râzî, Gazâlî, Kutbüddin, Sa'düddin, Kâdî, Örfî gibi isimlerle beraber anılır:

*Görüp ecsâd-ı mazlûmîne meşher hâk-i İrân'ı!
O Sâ'dî'ler, o Hâfız'lar, o Firdevsî, o Râzî'ler,
Gazâlî'ler, o Kutbüddin, o Sa'düddin, o Kâdîler.
Yetiştirmiş; o Örfî'nin, o birçok şems-i irfanın
Ziyâsından tenevvür eylemiş iklîmi dünyânın,...²⁹*

Fakat ikinci kitabında yer alan *Süleymaniye Kürsüsünde* isimli manzumesinde, hem Hâfız'ı hem de onun divanını fetva kitabı gibi kullanan; tasavvuf kisvesi altında şairlerinde şarap ve sevgili muhabbeti yapan şairleri ağır bir dille eleştirir:

*Üdebâ doğrusu pek çok kimi görsen: Şâir.
Yalnız, şi'rine mevzû iki şeyden biridir:
Koca millet! Edebiyyâtı ya oğlan, ya kan...
Nefs-i emmâre hizâsında henüz duygulan!
Sonra tenkîde giriş: Hepsi tasavvufla dolu:
Var mı sâfiyyede bilmem ki ibâhiyye kolu?
İçilir, türlü şenâ'atler olur, bî pervâ;
Hâfız'un ortada dîvânı kitâbü'l fetva!
"Gönül incitme de keyfin neyi isterse becer!"³⁰*

Akif, bu eleştiriyi yaparken, Hâfız'ın divanında yer alan *nist* redifli meşhur gazelinde geçen;

*Mebâş der pey âzâr u herçi hâhî kun
Ki der şeriat-i mâ gayr ezîn gunâhî nist* *Gazel* 86/6³¹

(Kimseyi incitme de ne istersen yap, çünkü bizim kanunumuzda bundan başka bir suç yoktur.)
beytinin ilk mısramı, "Gönül incitme de keyfin neyi isterse becer!" şeklinde çevirerek kullanır.

Örfî-i Şirazî (1555-1591):

Sebk-i Hindî akımının önemli temsilcilerinden olan Örfî³², Safahat'ta ismen geçen şairlerdendir. Örfî, *Süleymaniye Künsüsünde* İran'ın yetiştirdiği önemli simalar sıralanırken onlar arasında Örfî'nin ismi de zikredilir³³.

Örfî Akif'in beğendiği şairlerdendir. Daha gençlik döneminde, değişik mecmualarda, şairlerinden tercüme yaptığı şairler içerisinde Örfî de vardır.

Bu hususla ilgili olarak Mithat Cemal, Akif'i anlattığı kitabında, Onun, *Servet-i Fünûn* dergisindeki *Bedâiyü'l-Acem* isimli köşesinde, Örfî'nin ölüm döşeginde sevgilisinin geliş haberini duyunca söylediği;

*Ey merg merâ ziyâr şermende mekun,
Nevmîdem ezan gevher-i erzende mekun;
Yâr âyed u cân mîreved, hudâyâ nefsi
Muhlet dîn u der-kıyâmeten zinde mekun.*

(*Ey ölüm beni sevgilime mahcup etme. Ümitsizim, amma O değerli cevherden beni mahrum etme. Ey Allahum sevgili geliyor amma can gidiyor. Bana bir an mühlet ver de kıyamette diriltme.*)

Rubaisini o zamanının "efkâr-ı umumiye"sine beğendirerek şöyle tercüme ettiğini aktarır:

*Nevmid-i visâl eyleme artık beni ey merg
En son emelimdir şunu bari heder etme!
Canan geliyor, can gidiyor, şimdi ilâhî,
Bir lahza emân ver de kıyamette diriltme!³⁴*

29 Mehmet Akif Ersoy, *a.g.e.*, s. 72.

30 Mehmet Akif Ersoy, *a.g.e.*, s. 154.

31 *Divan-ı Hâfez*, (Haz.: Muhammed Kazvini, Dr. Kasım Gani), Çap-ı Evvel, Tahran, s. 46; Hafız, *Divan*, (Çev.: Abdülbaki Gölpınarlı), MEB, İstanbul 1988, s. 26, 27.

32 Mohammad Shafi, "Örfî", MEB İA, C. 9, İstanbul 1988, s. 481-482.

33 Mehmet Akif Ersoy, *a.g.e.*, s. 72.

34 Mithat Cemal Kuntay, Mehmet Akif, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1990, s. 106-107.

İkbal (1877-1938):

Safahat'ta geçen bir başka kişi de, Urduca ve Farsça on bir eser yazan³⁵, şair ve mütefekkiri İktbal'dir. 1873 yılında Pakistan'ın Pencab eyaletine bağlı Siyalkut şehrinde doğan İktbal, Hindistan'daki Müslümanların İngiliz sömürmesine karşı başkaldırmalarında ve Pakistan'ın kurulmasında önemli tesiri olan kişilerdendir³⁶.

Akif, milli mücadele yıllarında Ankarada daha sonra da Mısırdaki bulunduğru dönemde Muhammed İktbal'in bazı eserlerini okumuş ve onun da birçok meselede kendisine benzediğini fark etmiştir. Akif, İktbal hakkında "hakikaten yaman şair. Zaten Hind müslümanları arasında ismini bilmeyen, şiirlerini ezberlemiş olmayan yok... Nezdindeki iki eserinden biri; "Peyam-ı Meşrik"tır. Çok güzel kıtalarla gazelleri var. Gazellerin birikisi bana sarhoş gibi nara attırdı. İlmi, irfanı, kudret-i sairanesi benimkilerle kabil-i kıyas değil, çok yüksek..."³⁷ sözlerini sarf ederek övgüyle bahseder.

Akif, hayal kırıklıklarını, acılar içinde geçen ömrünü ve İslam dünyasının içler acısı halini anlattığı *Sanatkâr* şiirinde, bulunduğru ruh halini güzel bir şekilde yansıttığı için İktbal'in bir beytini dörtlük halinde tercüme ederek şöyle kullanır³⁸:

*Figâna söyletebilmek bir ıztırâbı, hayâl!
Diyordu şâiri Hind'in o feylesof İktbal:
"Heyecâna verdi gönülleri,
Heyecanlı sesleri gönlümün;
Ben o nağmeden müteheyycim:
Ki yok ihtimâli terennümün." 39*

Sonuç olarak,

Farsça yazan birçok şairin ismi geçse de bunlar içerisinde hikmet yönü ağır basan Attâr, Sa'dî, Mevlânâ ve İktbal gibi mütefekkiri ediplerin onun şiir dünyasında daha çok yansıma bulunduğunu görüyoruz.

Akif Safahat'ta Sa'dî ve Mevlânâ'dan hikâyelere toplum hayatında görülen olumsuzlukları, insanî zaafı anlattığı manzumelerinde yer vermiştir. Şair, hikâyeler vasıtasıyla daha kolay ve etkili anlatmıştır.

Hikmetli söyleyişi önemseyen şair, manzume başlarındaki beyitlerde de bunu gözetmiştir.

Akif'in şairlerden yaptığı tercüme serbest çeviri şeklindedir. Adeta çevirirken onları yeniden yorumlamıştır.

Kaynakça

- Aydın, Mehmet S., "İktbal, Muhammed", DİA, C. 22, İstanbul 2000, s.17-23.
Ayvazoğlu, Beşir, "Mehmed Âkif ve Muhammed İktbal", *Muhammed İktbal Kitabı Uluslararası Muhammed İktbal Sempozyumu Bildirileri (1-2 Aralık 1995)*, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1997, s. 43-56.
Bostan, 16. Baskı, Tahran 1382.
Divan-ı Hafız, (Haz.: Muhammed Kazvini, Dr. Kasım Gani), Cap-ı evvel, Tahran.
Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat*, (Haz.: M. Ertuğrul Düzdağ), Kültür Bakanlığı, Ankara 1989.
Fergan, Eşref Edip, *Mehmed Akif: Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, Çelikkilt Matbaası, İstanbul 1960.
Gülistan, Tahran, 1382.
Hafız, *Divan*, (Çev.: Abdülbağı Gölpinarlı), MEB, İstanbul 1988.
Kabaklı, Ahmet, *Mehmed Âkif*, Türk Debiyatı Vakfı Edebi Eserler Dizisi, İstanbul 1987.
Kuntay, Mithat Cemal, *Mehmed Akif*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1990.
Mevlana Celaliddin, *Divan-ı Kebir*, (Haz.: Abdülbağı Gölpinarlı), Kültür Bakanlığı Yayını, C. III, Ankara 1992.
Okay, M. Orhan; Düzdağ, Ertuğrul, "Mehmed Âkif Ersoy", DİA, C. 28, Ankara 2003, s. 432-439.
Öngören, Reşat, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", DİA, C. 29, Ankara 2004, s. 441-448.
Sadi, *Bostan*, (Çev.: Hikmet İlaydın), MEB., İstanbul 1992.
Sadi, *Gülistan*, (Çev.: Hikmet İlaydın), MEB., İstanbul 1991.

35 Muhammed İktbal'in Farsça yazdığı eserlerden bazıları şunlardır: *Esrâr-ı Hôdi*, *Rumûz-ı bi- Hôdi*, *Peyâm-ı Maşrik*, *Zebûr-ı Acem*, *Câvidnâme*, *Pes çi Bâyed Kerd Ey Akvâm-ı Şark*.

36 Mehmet S. Aydın, "İktbal, Muhammed", DİA, C. 22, İstanbul 2000, s.17-23.

37 Eşref Edip Fergan, *Mehmed Akif: Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, Çelikkilt Matbaası, İstanbul 1960, s. 240.

38 M. Orhan Okay; Ertuğrul Düzdağ, "Mehmed Âkif Ersoy", DİA, C. 28, Ankara 2003, s. 437; Beşir Ayvazoğlu, "Mehmed Âkif ve Muhammed İktbal", Muhammed İktbal Kitabı Uluslararası Muhammed İktbal Sempozyumu Bildirileri (1-2 Aralık 1995), İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1997, s. 54.

39 Mehmet Akif Ersoy, *a.g.e.*, s. 479.

- Shafi, Mohammad, “Örfî”, MEB İA, C. 9, İstanbul 1988, s. 481-482.
Şahinoğlu, M. Nazif, “Attâr, Feridüddin”, DİA, C. 4, İstanbul 1992, s. 95-98.
Tansel, Fevziye Abdullah, *Mehmet Akif Hayatı ve Eserleri*, İrfan Yayınevi, İstanbul 1973.
Yazıcı, Tahsin, “Hâfız”, DİA, C. 15, İstanbul 1997, s. 103-106.
Yazıcı, Tahsin, “Sa’dî”, MEBİA, C. 10, İstanbul 1988, s. 36-41.

► I. ULUSLARARASI MEHMET AKİF SEMPOZYUMU

720

19-21 KASIM 2008

MEHMET AKİF VE NEYZEN TEVFİK

Selman YAŞAR*

İstiklâl Marşımızın şairi Mehmet Akif Ersoy, eserlerinin de ilerisinde üstün bir karakter örneğidir. Öyle bir üstün fazilet adamıdır ki bunu yaşamının her anında görmekteyiz. Mehmet Akif, dost dediklerine bağlanır, sevdiklerinin hoş olmayan ve kendi prensiplerine aykırı zaaflarına bile katlanırdı. Nitekim, içkiyi bir türlü bırakmadığı Neyzen Tevfik de sevdiklerinden ve yarenlik ettiği nâdir kişilerden biriydi.¹ Mehmet Akif'in kızı Feride Akçor'a göre Neyzen Tevfik ve kardeşi Şefik, Akif'in sevdiği yakın dostları arasındaydı.² Bir ara eğitim amacıyla İstanbul'a giden Tevfik burada İstiklâl Marşımızın yazarı Mehmet Akif Ersoy'la tanışmıştır.³ Mehmet Akif, Neyzen'i Edirneli Kocabaş Arif, Tanburî Aziz, İzmirli Hafız Ahmet, Beylikci Nasır Bey, oğulları Haşim, Selâhaddin Bey gibi kişilerle tanıştırmıştır.⁴ Kısa zamanda şehirdeki davetlere katılarak ney çalmaya başlamış ve üni kısa zamanda yayılmıştır.⁵ Mehmet Akif, İstanbul'da Neyzen'i bir gün bu davetlerden birine götürmüştür. Bu daveti Neyzen Tevfik şöyle anlatmaktadır:

"Akif Bey beni bir gece Baytar İbrahim Beyin evine götürdü. İbrahim Bey Fuad Paşa türbesi civarında bir evde oturuyordu. O gece güzel sohbet ettik. Çaldık, okuduk. Ayrılırken İbrahim Bey bana bir Hafız divanı hediye etti, Akif'e de bir Rubaiyatı Hayyam verdi..."⁶

Mehmet Akif, Neyzen Tevfik ve kardeşi Şefik'i çok severdi. Aralarında altı yaş farkı bulunan Akif'le Neyzen arasında arkadaşça bir ilişki başlamıştır. Akif'in Neyzen Tevfik'e ve kardeşi Şefik'e yaklaşımı ağabeyce, hatta babaca.⁷ Eşref Edib, Akif'in Neyzen ve Şefik'e duyduğu sevgiyi şöyle açıklamıştır:

"Üstadın çok sevdiklerinden biri de Baytar Şefik. Onu evlâd gibi severdi. Onun tahsil ve tekemmülü hususunda üstadın çok himmet ve tesiri vardır.

Kardeşi Neyzen Tevfik'in de yetişmesinde üstadın çok emeği var. Ondaki kabiliyeti görmüş, onun iyi yetişmesi için çalışmış, ona çok şeyler öğretmiştir.

Tevfik Ney'e Uurlada başlamış, İzmir Mevlevihânesinde ilerletmiş, sonra tahsil için İstanbul Fethiye medresesine gelmiş, Ney çalması medresede hoş görülmemiş, oda arkadaşları Balıkesirli Galip(eski meb'us) ve Birgivi Mehmed efendilerin delâletile Mûsâ Kâzım efendinin dersine ve evine devama başlamış, işte bu sıralarda Hafız Emin Neyzen'i üstad ile tanıştırmıştır(312-1869)

Üstad o sırada Ziraat Nezaretinde Baytar Müfettişliği Başkâtibi. Üstad esasen neye çok meraklı. Tevfikin ney çaldığını görünce hemen Sarıgüzel'deki evinin adresini verir. Artık Tevfik Sarıgüzel müdavimlerinden.

Üstad Tevfik'e Fransızca, Farişî, Arabî dersleri veriyor. Tevfik de ney çalıyor.

O sırada kardeşi Şefik babasile birlikte İstanbul'a geliyorlar. Şefik idadiye devam edecek. Fatihte Şekerci hanında bir oda tutuyorlar. Tevfik de medreseden oraya geliyor. Babaları esasen tahsil görmüş münevver bir

1 KABAKLI, Ahmet, **Mehmet Akif**, Toket Yayınları, Toket Matbaası, İstanbul 1972, s.53,65.

2 DİNÇER, Ferruh, "Mehmet Akif Ersoy'un Veteriner Hekim Olarak Meslekî ve İlmî Kişiliği", **Ölümünün 50.Yılında Mehmet Akif Ersoy'u Anma Kitabı**, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1987, s.48.

3 KABACALI, Alpay, **Çeşitli Yönleriyle Neyzen Tevfik(Hayati, Kişiliği, Siirleri)**, Özgür Yayınları:41, Kasım 2003, s.16-18.

4 Eşref Edib, **Mehmed Akif**, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, 1938, s.227.

5 KABACALI, a.g.e., s.16-33.

6 Eşref Edib, a.g.e., s.188,189.

7 ERGÜN Mehmet, **Neyzen Tevfik ve "Azâb-ı Mukaddes"**i, Tunca Yayınları, Güray Matbaacılık, İstanbul 1983, s.62.

zat, hem medreseden icazet almış, hem Darülmuaalliminden şehadetname. Muallimlik ediyor. Üstadın babasıyla da tanışıyorlar. Bu suretle aralarında samimî bir münasebet teessüs ediyor. Üstad, Maarif Nezaretinde tanıdığı merhum Halil Edib Bey'e(Mekâtibi Rüşdiye Başkâtibi) manzum bir tavsiyename yazar.

Şefikle Tevfik'i Üstad evlât gibi sever. Onların tahsillerine itina eder. Şefik Vefa İdadisine devam ediyor. Tevfik ise gece gündüz neyle meşgul. Hemen haftanın bir gecesini Üstadın Sarıgül'deki evinde geçiriyorlar.

Üstad Neyzeni ahbablarına tanıtıyor. Edirneli Kocabaş Arif, Tanburî Aziz, İzmirli Hafız Ahmet, Beylikci Nasır Bey, oğulları Haşim, Selâhaddin beyler ve diğer bazı zevatla Neyzen tanışıyor. Musikînaslar hep birlikte musikî fasılları geçiyorlar.

Şefik derslerine çalışıyor. Fakat Tevfik âvârelige vurur. Gittikçe kendini eğlenceye kaptırır, kitapları kapar. Artık musikîden, eğlenceden başka bir şey düşünmez. Nihayet Üstad ona dargın olur.

O sırada Neyzen Mısır'a firar eder. Üstad Şefiğin tahsiline itina eder. İdadiyi bitirince onu Mülkiye Baytar mektebine yerleştirir. Bu sayede Şefik bugün en yüksek bir fen müessesesinin(bakteriyolojihanenin) başında bulunmaktadır.”⁸

Şefik'i Baytar Mektebi'ne yerleştiren Akif, onun önce velisi olmuş, ardından okulunda “Kitabet” derslerini girerek hocası, mezuniyet sonrası meslekdaşı ve aynı zamanda yakın bir arkadaşı olmuştur.⁹

Neyzen Tevfik'in 1904 yılında Mısır'a kaçınca kadar geçen sürede Akif Neyzen'den hoşnut olmaz. Bunun sebebi seçtiği yaşam biçimi ve Akif'in gayretlerine rağmen çalışmayı bırakmasıdır. Oysa kardeşi Şefik sorumluluk bilinciyle hareket etmiştir.¹⁰ Mehmet Akif, Hersekli Ârif Hikmet adlı şiirinde Neyzen Tevfik'in âvâreliğini vurgulamıştır:

*Hazret'in defni uzun sürmeyerek pek öyle,
Ben çekildim oradan Neyzen-i âvâre ile.*¹¹

Şefik'in aksine Neyzen, çevresindeki kıraathanelere devam etmiş ve burada arkadaşlarıyla buluşmuştur. Bu buluşmalarda yaptığı hicivler yöneticileri kızdırmıştır. Kendisini sevenler, özellikle hocası Akif onu dilini tutması konusunda uyarmıştır. Buna rağmen Neyzen huyundan vazgeçmemiş, sonunda İstanbul'dan ayrılarak Mısır'a gitmek zorunda kalmıştır.¹²

“Aramızdan zaman zaman karakediler geçmiş olmasına rağmen hâlâ onu anarken (Hocam Mehmet Akif) demekten büyük bir haz ve şeref duyurum”¹³ diyen Neyzen Tevfik, Mehmet Akif'le tanışmasını ve O'na duyduğu sevgiyi “Tercüme-i Halim” adlı şiirinde şöyle anlatmaktadır:

*Bursalı Hafız Emin isminde bir ehl-i vefa,
Vardı, İzmir'den, tanırdım burada çıktık âşinâ.
Bence bu ademdi mizan-ı vefanın bir kefi,
O tanıttı acize Şair Mehmed Akif'i.
Hazret-i Akif ki: Sahib-i Fazl u üstad-ı Güzin,
Her cihetle hal-i dervišaneme oldu muin.
Bir çok üstadan-ı ilm-i musikiye intisab,
Eylemişdim saye-i lütfunda ki nime'l-meab
Kendisi bizzat okutmuştur fakire Bostan
Hem Fransızca, Arapça, Farisi bir çok zaman.
Mevkimde başkası olsaydı bi-şek daima,
Per açıp cevvi-i maarıfte ederdi irtika.
Adem etmek (i)çün beni pek çok yorulmuştur bu zat,
Kalmışım ruhumla minnetdari, madam'ül hayat.*

.....
*Geçdi üç beş sene bu tarz ile eyyâm-ı hayât,
Kaldı yüzüstüne tahsil-i maârif heyhât!
Himmat-i Hazret-i Akif ile aklmda kalan
Sekiz on beyt-i perîşân, bir iki fıkra heman.*¹⁴

8 Eşref Edib, a.g.e., s.225-227.

9 DİNÇER, a.g.m., s.48,49.

10 ERGÜN, a.g.e., s.64.

11 ERSOY, Mehmet Akif, **Safahat**, Hazırlayan:M.Ertuğrul Düzdâğ, Çağrı Yayınları, Enes Matbaacılık, İstanbul-1999, s.578.

12 KABACALI, a.g.e., s.19,20.

13 KUTBAY, Muhittin, “Neyzen'in Hayatından Notlar”, **Bütün Cepheleriyle Neyzen Tevfik**, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kâğıtçılık T.L.Ş., 1958, s.49.

14 Neyzen Tevfik, **Hiç**, Yayına Hazırlayan:Ethem Coşkun, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 2002, s.67-69.

Mehmet Akif ve Neyzen Tevfik, kişilikleri ve yaşam biçimleri birbirlerine zıt iki insan olmalarına rağmen aralarında sıkı bir dostluk oluşmuştur. Akif, Neyzen Tevfik gibi bir yeteneğin sorumluluk duygusundan yoksun, kendini içki ve uyuşturucuyla tüketmesine kızmakta ve ona acımaktadır. Neyzen'in içkiyi bırakması için çok çaba sarfetmiştir. Neyzen de Akif'i kıramamış, içkiyi bırakacağına dair sözler vermiştir. Ancak verdiği bu sözleri tutmamıştır. Akif, buna rağmen Neyzen'e hep anlayışlı, hoşgörülü ve bağışlayıcı bir tavır takınmıştır.¹⁵ Neyzen, Akif'in bu çabalarını ve kendisinin verdiği sözleri tutmamasını şöyle anlatmıştır:

"Rahmetli Mehmet Akif, bütün o fitrî kıymet ve kabiliyetine rağmen, çocukça izharı saffet eylemekten hâlî kalmazdı ve bütün ömrünce de bundan kurtulamadı. Bana meyhaneye ayak basmayıcağıma dair yemin ettirmesi de bu safiyetinin bir tezahürüydü. Benim gibi iradesi zaman zaman tahteşuurundaki gizli kuvvetin zebunu, bütün hayat mahkûmu olan bir biçareye hiç böyle yemin ettirilir miydi? Nitekim: daha 48 saat geçmeden, o yemin tehlikeye düşmüş ve beni, şeytanî olduğu kadar gülünç bir harekete mecbur etmişti:

Tam onunla buluşup Nurettin Paşa'nın sarayına gideceğimiz gün, çok sevdiğim, hatırandan asla çıkamayaçağım bir dost İzmir'den çıkageldi ve onun bu gelişi bana yemini de, saraya gitmeyi de unutturuverdi.

Bu zat, ta... Bodrumdan ailece tanıştığımız ve gençliğimin ilk âvânında birlikte birçok aşlar kaydattığımız Mehmet Niyazi idi. Çok meriyyül hatır olan bu misafirimi ağırlamak, izaz etmek mecburiyetinde idim, bunu da bekâr odacığında yapamazdım. Behemehal bir yere götürmek, yedirip içirmek lâzımdı.

"Akif bana yemin ettirdi, meyhaneye ayak basamam" da diyemezdim. Çünkü bu Niyazi'nin yakinen malûmu olan (dinginsiz yaşamak) prensibine aykırı bir halt işlediğimi itiraf olacak, dostumun yanında beni gülünç hale sokacaktı.

Nihayet kafamda bir şimşek çaktı, üzüntü ve endişeden kurtuluş yolunu bulmuştum. Lâleli'de elimi arkadaşımın omuzuna koydum:

-Sen doğru Kumkapı'da Bulgarın meyhanesine git, beş dakika sonra ben de oradayım, dedim ve sual sormasına vakit bırakmadan Aksaray istikametine hızla ilerledim. Burada at kiralanan yerler vardı. Ben buradan bir at kiralayıp hemen arkadaşımın yanına döndüm... Benim sevgili misafir, meyhanede bir kenara oturmuş beni gözlüyordu.

Atla geldiğimi görünce, ayrıldığım andaki meraklı ifade yüzünü tekrar kaplamıştı. Pencereye yaklaştım ve:

-Hava güzel bahçede içelim dedim.

Meyhanenin yan tarafında, bahçeye benzer bir aralık vardı, ama iç açıcı manzaradan mahrumdu. Buna rağmen Bulgar meyhaneci hemen dışarı fırlamış ve oracıkta bir masa tanzimine koyulmuştu bittabî ben at üzerinde hazırlığı seyrediyordum. Herşey tamam olunca Niyazi'ye kadehleri doldur, kumandasını verdim.

Zavallı dostum büsbütün şaşkına dönmüştü, nihayet dayanamadı:

-İnsene attan dedi.

Ben onun şaşkın halini fark etmiyormuş gibi kemali ciddiyetle:

-İnemem, diye cevap verdim, hem bak atın boyu masa ile müsavi... O hâlâ şaka yaptığımı sanarak bu garip şakaya son vermeme bekliyordu. Birinci kadehleri yuvarladıktan sonra devam etti:

-Peki, niye attan inmiyorsun?

-Meyhaneye ayak basmamaya yemin ettim de ondan.

Bidayette kemali hülûs ile Akif'e verdiğim sözü, ettiğim yemini tutmak için bulduğum çare, kadehler taakkub ettikçe tatbik kabiliyetini kaybetmeye başlamıştı. Filhakika, meyhaneye ayak basmadan meyhanede demleniyordum...¹⁶

Neyzen'in bu yönüyle ilgili olarak Mehmet Akif Ersoy, Safahat adlı eserinde yeralan ve Neyzen Tevfik'in üçbin dörtyüzüncü tövbesinden istifası münâsebetiyle "Derviş Ahmed" adlı bir şiir yazmıştır.¹⁷ Akif'in şiiri şöyledir:

DERVİŞ AHMED

"Bir ömürdür içiyorsun, bırak artık şunu! der;
Derviş Ahmed bu hidâyetle hemen tövbe eder.
Ama bir tövbe ki: Binlikleri çarpar duvara;
Tas, çanak, testi, perîşan, serilir tahtalara.
Rakı tûfânı, su girdâbı alırken odayı;
Anaforlarla dönerken mezeler firdolayı;
Bir kerametle dedem postu oturtup sedire,
Oradan, mest-i zafer, bakmaya başlar seyire.

15 ERGÜN, a.g.e., s.65.

16 KUTBAY, a.g.m., s.50-52.

17 ERSOY, Mehmet Akif, a.g.e., s.521-523.

Başlar amma, pek uzun boylu seyirden bıılır...
Derviş Ahmed de bizim, öğleye varmaz, sıkılır.
Kalkar, olmaz, yatar, olmaz, döner, olmaz dediği;
Neyle doldursa o bir türlü kapanmaz gediği?
Zikreder, vahdete girsem diye zorlar, giremez;
Hü çeker, sîne döver, hiçbiri eğlendiremez.
Sâ'atin ömrü soluktan da kısıyken, hani, diün,
O, ne yıllar devirir, sâniye geçtikte bugün!
Devrilen devriledursun, dedem "İllâllah!" der;
Cami sarsar, damı sarsar, tepinirken ter ter!
Bu kadar velvele oynatsa yerinden ya biraz,
Ne harun şey ki "zaman" hiç yürümez, hiç tınmaz!

Derviş Ahmed, bu sefer, "ben yürürüm!" der mi sana!
"Aman Ahmed'im, bana baksana!
Bozacak mısın yine tövbeni?
Kıracak mısın yeniden beni?
Sakın Ahmed'im, gideyim deme."

Cezbe kuvvetlice gelmiş ki dışarıdan dedeme,
Bu, içinden kabaran sesle hiç irkilmeyerek,
Hak erenler yola bir düşme düşer: Yelyepelek!

"Derviş Ahmed! Gidiyorsun ya, sakın sapma sola!
İşte bak, dirseğe geldin, göreyim şimdi: Mola!
Bu gidiş hayır değil Ahmed'im,
Dayan Ahmed'im, dikil Ahmed'im!
Aman Ahmed'im, göreyim seni!"

Lâkin aldırıyor Ahmed, cereyanlar müdhiş;
Karnı irkilse bacaklar gidecek, hem ne gidiş!
"Ne o? Meyhâneye geldin mi? Sakın girme, dayan!
Aman Ahmed'im, sonu pek yaman!
Kuzum Ahmed'im, gireyim deme!
Mola istemem, vereyim deme!
Asıl Ahmed'im, kasıl Ahmed'im!
Bu geçit belâ, asıl Ahmed'im!
O ne batmalar, ne boğulmalar!

Asılır, boş, kasılır, boş, dedem en sonra dalar.
"Bâri meyhâneye düştün, be mübârek derviş,
İçmeden geç ki desinler: Dedem Sultan ermiş!
Hadi Ahmed, hadi yavrum, hadi son bir gayret!..."

.....
Lâkin Ahmed, bu ne gayret, ne tahammül, hayret!
Sen kurul lök gibi meyhâneye, ser postu, otur;
Yan, tutuş, sonra dayan: Dağ gibi dur, taş gibi dur!
Dağ demiş, taş demişim doğru mu lâkin? Ne gezer!
Onu bir zelzele sarsar, bunu bir dalga ezer.
Seni kaç zelzeledir yokladı hiç sarsamadan;
Koca arslan, hani, övmüş de yaratmış yaradan!
Öyle bir tövbe geçirdin ki, hakikat, değdi;
Az belâ mıydı, seher vakti, o tûfan neydi?
Çiğnedin dalgayı, girdâbı çıkardın daraya;
Postu Cûdî'ye yanaştırdın, atıldın karaya.

*Sallamış tekmeyle bir mülke, diyorlar, Edhem;
Yumruk atmış mı yarım binliğe? Hiç zannetmem!
Hak erenler, iyi bak kendine, mikdârını bil:
Sendedir nüsha-i Kübrâ, okumuşlarda değil!
Sen ne cevhersin, a devletli, ne cansın, bilsen!
Aba altındaki sultanlara sultansın sen.
Sen ki Kevser dağıtan Haydar'a kulsun ancak,
Sana ısmarlamayan, kime ısmarlayacak? ....*

.....
*Hadi evlâd, Dede Sultan ne içer, bir sor ki...
Doldurun dervişe benden iki binlik, Yorgi!*

Hilvan, 1 Eylül 1346 (1930).¹⁸

Akif, Neyzen'in kendisine verdiği sözleri tutmamasına kızar, ona darılır. O günleri Eşref Edib şu şekilde anlatmaktadır:

"Üstad Hilvanda otururken bir gün Neyzen Tevfik çıka gelmiş. İçki içmemek şartile üstad eve kabul etmiş. İskenderiyede meyhanenin birinde bıraktığı bavulunu Eminle gidip almışlar, meyhaneyi buluncaya kadar bir hayli dolaşmışlar. Hilvanda Neyzen birkaç gün içkisiz kalınca müvazenesi bozulmuş, gene Hilvan meyhanelerine devama başlamış. Meyhaneyi üstadın evine tercih etmiş.

Fatîm Hoca anlatıyor: Bir gün idarehanede Akifle beraber oturuyorduk. Neyzen geldi. Sarhoş perişan bir halde. Akifin elini öpmek istedi. Vermedi. Dargın. Neyzen müteessir oldu. Yalvarmaya başladı:

-Üstad...Ben...Neyzen Tevfik...Tanımadınız mı?...Niçin elini vermiyorsun?

Akif sert cevap verdi:

-Hayır, sen Neyzen Tevfik değilsin. Ben Neyzen Tevfik'i gömeli çok oldu.

Bunun üzerine bir kenara çekilerek başını kolunun üzerine koydu, hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Avukat Şakir Bey naklediyor: Mütareke günlerinde idi Sebilürreşad idarehanesinde üstadla oturuyorduk. Neyzen Tevfik çıkageldi. Belinde rakı matarası. Yanında da boynundan ince bir zincirle bağlı ufak bir köpek. O kadar sarhoşdu ki ayakta durmaya mecali yokdu. Hemen şöyle yıkılıverdi. Üstad ona dargın. Konuşmuyorlar. Neyzen köpeğini okşuyor. Ve ona hitab ediyor:

-Kara arslan! Sen ne iyisin...Sen ne kadar vefakârsın...Senin gözlerin şiidir. Senin ruhun sadakatle doludur. Sen benim enîsi ruhumsun. Yaşa, benim vefakâr kara arslanım!..

Üstad hiçbir şey söylemiyordu. Neyzen söylendi söylendi, çekilip gitti."¹⁹

Babasından Tuhfe-i Vehbi, Gülistan gibi yapıtları okuyan Neyzen,²⁰ Musa Kazım, Elmalılı Hamdi'nin yanı sıra Mehmet Akif'ten de ders almıştır.²¹ Tevfik, Mehmet Akif'ten Fransızca, Farsça ve Arapça dersleri almıştır.²² Akif sayesinde şiir yazma tekniğinde ilerlemeye çalışmıştır.²³ O da Akif'e ney dersleri vermiştir.²⁴ Eşref Edib, Akif'in bu yönünü şöyle anlatmaktadır. "Üstad, musikîyi pek severdi. Musikî ile çok meşgul olmuştu. (Nisfiye) üflerdi. Bir çok ağır şarkılar, besteler mahfuzu idi. Ta gençlik zamanından beri musikî üstadlarının meclislerinde bulunmuş, yüksek eserleri dinlemiş, bir çok parçalar bellemişti.

Tanburî Ali Efendi, oğlu tanburî Aziz, İzmirli Hafız Ahmet, Bursalı Hafız Emin, Karantinadan Sadilerle çoğu zaman beraber bulunmuş, onlardan çok istifade etmiş.

Neyzen Tevfik, Fatih'te kardeşi Şefikle beraber oturduğu zaman sabahları muntazaman devam edib ondan ney meşk etmiş."²⁵ Akif'in bu çabalarını Mithat Cemal şöyle anlatmaktadır:

18 ERSOY, a.g.e., s.521-523.

19 Eşref Edib, a.g.e., s.230,231.

20 Neyzen Tevfik (Yaşamı-Sanatu-Yapıtları), Hazırlayan:İsmail Yerguz, Engin Matbaacılık Sanayi ve Tic.Ltd.Şti., Ekim 1997, s.8.

21 GEZGİN, Hakkı Süha, "Neyzen", *Aydabir*, Mart 1953, Sayı:9, s.40.

22 Eşref Edib, a.g.e., s.226.

23 Refik Korkud, *Türk Edebiyatında Şairler ve Yazarlar*, Türkiye Fikir Ajansı Yayınları, İş Matbaacılık, Ankara 1970, s.167.

24 Mithat Cemal, *Mehmet Akif Ersoy*, Hayatı, Seciyesi, Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Doğuş Matbaacılık ve Tic.Ltd. Şti., Ankara-1990, s.185.

25 Eşref Edib, a.g.e., s.91.

“Alaturka 1313 yılı

O yıl Akif, her gün Fatih'te Şekerci Hanı'na gidiyor. Çünkü Neyzen Tevfik bu handa oturuyor ve Akif ondan ney öğreniyor. Fakat iki ay süren bir dersten sonra: “Allah kahretsin, Salim Bey'in şu Hicaz peşrevini bir türlü düzgün çıkaramıyorum!” Aczini bir düşman gibi karşısına koyuyor, kendi beceriksizliğiyle acı acı eğleniyor. Fakat Hicaz peşrevi neyde çok güçmüş; insanın parmakları sar'aya tutulmuş gibi neyin deliklerinde bükülecekmiş, ne çıkar? O galebe edemediği şeyi sever. Güç bir Arap şairinin külliyatını anlamak için bir ramazan bütün bir ay, evine kapanmamış mıydı? O yıl da musikiye o türlü çalışıyor. Nihayet nota öğreniyor: Fakat Salim Bey'in Hicaz peşrevi ne âlemde? Hiçbir âlemde değil: yerinde sayıyor. O halde bu musiki sevdasından vazgeçmeli. Vazgeçecek gibi oluyor. Fakat hani o, “güç”ü severdi? Bunu kendine yine soruyor ve artan bir inatla yine musikinin peşinden koşuyor. Bu sefer Sarıgözel'deki evinden her sabah Çukurçeşme'deki Ali Bey Hanı'na gidiyor. Çünkü Neyzen Tevfik bu hana taşındı; Akif ondan yine ney dersi alacak. Ve buraya giderken birinin arkasından koşuyor gibi, ter içinde, hızlı hızlı yürüyor. “Bu ıstırap niçin”mi? Çünkü terleyerek giderse, bu ders uğrunda ıstırap çekilen bir ideal oluyordu.. “Kolay”, “yumuşak”, “yakın” bunlar Akif'in sevmediği şeyler... ve bu onun seciyesine çehreleşen tarafı.

Bu Ali Bey Hanı'nda Akif'in bir türlü ney öğrenemediği bu bekâr odası galiba o kadar da temiz bir şey değil. Çünkü Akif, bir gün bu odada yemek yerken Neyzen'in verdiği peşkire alayla teşekkür ediyor:

-İstemem, üstüm kirlenir?

Fakat titiz denecek kadar temiz olan Akif bu odada bahtiyar. Çünkü burada Neyzen'den başka da musiki kıymetleri var; meselâ İzmirli Hafız Ahmet Beyler, Karantinada memur Sait Beyler!

“Bunlar kim” mi?

Ben de bilmiyorum. Fakat isimlerinin yanında “ler” olduğu için bu meçhuller, şimdi yazarken, benim gözümde de birer sima oluyor.

Akif her sabah memuriyetine gitmeden evvel, hem Neyzen Tevfik'e hem de bu Ahmet Beylere, bu Sait Beylere koşuyor.

Sonra bu odada Akif'in çıldırdığı bir şey daha var: Sanat sahiçiliği! Bu odada öğrendim zannetmek yok. Burada öğrenmek, sahiden öğrenmektir. Bir fasıl bazen, üç ayda öğrenilecektir.

Akif'in öğrenme inadı güçlülükle beraber artıyor. Nihayet kendinden memnun olmaya başlıyor: İşte birçok besteler öğrendi; hattâ “devr-i kebîr” usulünü de.

Fakat düşünüyor: Hayır, “bilmek” bu demek değil. Ve bilgisini kendisine saklıyor; ve musikideki ufak melekesini yalnız başına kaldığı zamanlar bir şeyler mırıldanmak için gizli bir salâhiyet olarak kabul ediyor. Başkalarının yanında yalnız başkalarını dinleyecek...

Halk dostluğu Akif'in servetiydi, musiki de sefahati.

-Kaptan Paşa gibi, derdim, senin de hanendelerin, sazandelerin var.

Çünkü Neyzen Tevfik, Tanburî Aziz, Bursalı Hafız, Udî Asım, Hafız Kemal, en güç şeyleri çalmak, okumak için Akif'in arzusunu beklerlerdi...²⁶

Bu durumla ilgili olarak Münir Süleyman Çapanoğlu Neyzen'le ilgili bir hatırasını şöyle anlatmaktadır:

“Neyzene bir gün sormuştum:

-Hoca, kimlere “ney” çaldın? Bunların arasında hükümdarlar falan var mı?

Bir top gibi gürelemiş, şu cevabı vermişti:

-Hükümdarlara mı? Bırak şu mendeburları... Ben Tanburî Cemil'e, Mehmet Akif'e çaldım...²⁷

Neyzen Tevfik ile Mehmet Akif, tanıştıkları gün, bir iki saatlik konuşma, sonsuz sevgi ve dostlukla birbirlerine bağlanmalarına kâfi gelmiş ve Mehmet Akif, yeni evli olmasına rağmen, Neyzen'i hemen o akşam evine misafir götürmüştür. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra Akif, aile meclisinde etrafındakilere Neyzen'i ve eşini göstererek:

-Ben bu iki cezayı aynı tarihte tanıdım ve kendime yâr edindim demekten zevk duymuş.²⁸ Akif, Safahat'ın altıncı kitabı olan Asım'ın 1924 tarihli ilk baskısını imzalayıp Neyzen Tevfik'e hediye etmiş ve şu notu düşmüştür:

“Yar-ı kadim ve müebbedim Tevfik'e hatıra-ı muhabbetimdir...”

4 Eylül 1342 (1924) Mehmet Akif²⁹

Neyzen Tevfik, Mehmet Akif'le beraber sık sık Yüşa tepesine çıkarlardı.³⁰ Neyzen beraber oldukları bir gün buradaki duvara Mehmet Akif için şu dörtlüğü yazmıştır:

26 Mithat Cemal, a.g.e., s.185-187.

27 ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman, **Neyzen Tevfik**, Hayatı ve Eserler, Çığır Kitabevi, İstanbul 1942, s.39.

28 KUTBAY, a.g.m., s.38.

29 GÜNDÜZALP, Selim, **Mehmet Akif Ersoy**, Hayatı ve Eserlerinden Seçmeler, Zafer Yayınları, İstanbul Şubat 2008, s.148.

30 BAŞTUNÇ, Yüksel, **Ney'i Mey'i Sohbeti İle Neyzen Tevfik Uçtaki Adam**, Yılmaz Yayınları A.Ş., İstanbul 1991, s.104.

*Akif'in şî'ri bî mealıyla
Hâme-i rû siyah-ı Neyzen'den
Zill-ı zâil misâl kalmıştır
Şu karaltı gelüp geçenlerden...³¹*

Neyzen, Çukurçeşmedeki Ali Bey Hanı'nda kaldığı odanın çatlayan duvarlarını kireçle kapamasını öneren Akif için şu dördlüğü yazmıştır:

*Bu gam âbâdı gördükçe der-i divân-ı pür-sürâh,
Yıkılmış rahnedâr olmuş sakın zannetme, mihmânım.
Belâ-yı dehre karşı eyleyip temkinimi Tahsin,
Dehan-ı hayret açmış şeş cihetten beyt-i ahzânım.
1901, Çukurçeşme.*

Mehmet Akif, Hasta Adam denilen Osmanlı Devleti'nin düştüğü durumu anlatmak için şu dördlüğü yazmıştır:

*Allah, Allah yoludur insaf edin bu millete
Kalbi ile vicdan dayanmaz fakr-i zillete
Kalmamış san'at, ticaret, halk büsbütün sersemlemiş
Bir ziraat vardır amma, ehli düşmüş hayrete.*

Neyzen de Akif'in bu kıtasına karşılık şu dördlüğü yazmıştır:

*Nasıl zıd olmasın âlemde garbiyyûna şarkiyyûn?
Güneşden hepsi güya ki nâr ü mâh almıştır.
Ziraât, marifet, san'at, saadet, şimdi onlarda.
Cehâlet, meskenet, zillet, rezâlet bizde kalmıştır.³²*

Mısır'dan İstanbul'a dönüşünde Neyzen'i Çaycı Hacı'nın dükkanında karşılayanlardan biri de Mehmet Akif'tir. Neyzen bu hatırasını şöyle anlatmıştır:

"O nefis çaydan ben daha bir yudum almadan etrafım eş dostla sarılıvermişti... Yıldırım süratle etrafa yayılan şerefvürudum! haberine derhal şitabedenlerden biri de hocam şair Mehmet Akif'di.

-Vay Neyzenim! diye çayhaneden içeriye rüzgâr gibi girmiş ve iştiaqla boynuma sarılmıştı.

Merhum Akif İstanbul'a ilk gelişimde kelimenin tam mânâsile rehberim olmuş, bana sarayların, vüzerâ konaklarının kapılarını-sihirli düdüğümün de yardımı ile- o açtırmıştı. Bu meyanda devrin en mümtaz sîmalarını, değerli edip ve şairlerini tanıtan, Hersekli Arif Hikmet'lerin, İbnülemin Mahmut Kemallerin, Şair Halil Ediblerin cidden emsalsiz kıymetteki meclislerinde yer almama hususî mevki edinmeme rehber olan yine o idi.

Aramızdan zaman zaman karakediler geçmiş olmasına rağmen hâlâ onu anarken (Hocam Mehmet Akif) demekten büyük bir haz ve şeref duyarım.

Mısır'dan döndüğüm o gün bana ilk candan alâkayı gösteren yine o olmuş beni alıp evine götürmek istemişti. Fakat misafiret kabul etmemekte inadımı görünce, çaycı Hacı ile birlikte çayhanenin üstünde kendi elile bana bir oda hazırlamıştı.³³

Neyzen, 1929 yılında Mehmet Akif'i ziyaret etmek amacıyla Mısır'a gitmiştir. Mısır'a varınca, İskenderiye'de bir meyhaneye girer, içer, içer...Kalkar trene biner. Hilvan'a Akif'in evine gelir. Mehmet Akif:

-İçeceksen eve girme, der. Neyzen:

-Hayır içmeyeceğim, diye cevap verir. Daha sonra Neyzen, meyhanede unuttuğu bavulu Akif'in oğlu Emin'le beraber bütün meyhaneleri araştırarak bulur. Neyzen, burada Mehmet Akif'le paylaştığı anılarını şu şekilde anlatmaktadır:

"Âkif sabahları güneş doğmadan kalkar, Kuran tercümesine başlardı. Sabah namazını kılar, çayı hazırlar, beni uyandırır. Ona hasretini çektiğini söylediği makamlardan taksim yapardım. Gözlerinden damla damla akıttığı yaş benden saklamak ister ve sonra bana tercüme ettiği Kuran'dan parçalar okurdu. O zaman da ben çoşar, elime neyimi alır ve duygularımı neye bırakırdım..."³⁴

31 ERGÜN, a.g.e., s.427.

32 USTA, Recep, **Neyzen Tevfik**, Hayatı, Sanatı ve Eserleri, Kastaş A.Ş. Yayınları, Dizerkonca Matbaası, Temmuz 1985, s.267-285.

33 KUTBAY, a.g.m., s.48,49.

34 KARAALIOĞLU, Seyit Kemal, **Neyzen Tevfik**, Hayatı ve Şiirleri, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş., Anka Basım, İstanbul 2004, s.63,64.

Neyzen Tevfik iki insandan etkilenmiştir: Mehmet Akif ve Şair Eşref.³⁵ Şiirlerinin bazıları Akif tarzındadır.³⁶ “Tercüme-i Halim”, “Bâd-ı Muhâlif”, “Softa”, “Yobaz” gibi şiirlerinde öykülemeye başvurması, karşılıklı konuşmayı sık sık kullanması Mehmet Akif’i anımsatmaktadır.³⁷

Bazen duru bir dil kullanmış, açık sözlere yer verdiği gibi düşünceyle mizahı birleştiren şiirler de yazmıştır. Toplumsal sorunları ve yönetimi de eleştiren şiirleri vardır.³⁸ Şiirlerini ya bir meyhane masasının üstüne, ya hastane duvarı gibi³⁹ bulunduğu yerin duvarlarına yazardı. Kardeşi Şefik Kolaylı Neyzen’in yazdığı şiirler üzerinde uzun süre uğraşmadığını söylemiştir. Mehmet Akif’e göre kendisi de bir kelime üzerinde günlere uğraşır. Eğer Neyzen de bunu yapsa mükemmel eserler yazacağını söylerdi.⁴⁰

Neyzen Tevfik’in asıl hocası Mehmet Akif’tir. İstanbul’a geldikten sonra ondan aruz öğrenmiştir. Neyzen, Akif’i daima rahmetle ve saygı ile anmıştır.⁴¹ Ancak Neyzen, en yakın dostu olan Mehmet Akif’i bile hicvetmiştir.⁴² Oysa Akif, ona hocalık etmiş, borç para alarak kendisine yardımda bulunmuştur.⁴³ Neyzen’in 1912 yılında yazdığı Şaka adlıbu hicvinde⁴⁴ Mehmet Ergün’e göre, yalnızca iyilik gördüğü Akif’i bir anda batırmaya çalışmasının temelinde onun gibi olamamanın ezikliği görülmektedir. Akif, Neyzen için dostun ötesinde kendisine babacan bir ilgi gösteren, yaptıklarını her zaman anlayışla hoşgörüyle karşılayan ve bağışlayan en zor anlarında sığınabileceği bir insandır. Neyzen, Akif’te olmak istediği kişiliğin çizgilerini bulmuştur. Bu yüzden Neyzen de Akif’i benimsemiş ve onu el üstünde tutmuştur. Onun düzenli yaşamına ilgi duyuyor ve onun gibi olmak istiyordu. Onu örnek alan Neyzen, Akif’in şair Eşref’e olan sevgisinden de etkilenmiş ve o da Eşref ile yakın arkadaş olmuştur.⁴⁵ Eşref Edib, Akif ile Neyzen’in dostluğuna ilişkin bir hatırasını şöyle anlatmıştır:

“Mütareke zamanında idi. Bir gün Sebilürreşad idarehanesinde üstadla oturuyorduk. Neyzen Tevfik çıktı. Üst baş perişan, selâm vererek içeri girdi. Şöyle bir tarafa yıkıldı. Çok sarhoşdu. Biraz geçtikten sonra rakı dolu mataradan birkaç yudum aldı. Fakat artık işba’ haline gelmiş, bir yudum bile içecek hali kalmamıştı.

Biraz sonra mataradaki rakıdan avucuna boşalttı. Kolonya gibi yüzüne gözüne, başına, saçlarına içirmeğe savaştı.

Nihayet neyini alarak üstadın oturduğu koltuğun önünde, üstadın diz dibinde yere oturdu, üflemeğe başladı. O halde muhrik bir taksim yaptı.

Bakdık, üstadın gözlerinden sessiz sessiz yaşlar dökülüyordu. Neyzen bunu görünce Neyi bıraktı. Üstadın boynuna sarıldı. Sakalından, yanaklarından öpmeye başladı. Öpdü, öpdü...

Biz bu manzara karşısında mebhut kaldık. Üstad neye ağladı? Neyin hazin sesine mi? Neyzenin bu haline mi? Artık ne bizim sormamıza lüzum vardı, ne onun söylemesine!

Şimdi ne vakit Neyzeni görsem bu levha hatırıma gelir.”⁴⁶

Mehmet Akif Mısır’dayken hastalanmış ve 19 Haziran 1936 tarihinde İstanbul’a gelmiştir. Nişantaşı’ndaki Sağlık Yurdu’na yerleşerek tedavi görmeye başlamıştır.⁴⁷ “Akif’in sancılar içinde kıvrandığı bir gün kendisini görmeye giden ve avutmak için:

-Bu yaradan bende de var üstadım, diyen Neyzen Tevfik’e şöyle demiştir:

-Bırak şimdi hastalığı...Ben buraya dert dinletmeye gelmedim. Ülkemin havasını solumaya, sizlerin yüzlerini görmeye geldim. Neyin yanında mı?

-Yanımda üstat!

-Öyle ise çal Anadolu havalardan da kulaklarımın pası, yüreğimin yası dağılsın...

-Başüstüne üstat...

Neyzen, neyini bütün inceliğiyle çalarken Akif de bir gün ışığını pek andıran gözlerini yummuştu. Uzun kirpiklerinin uçlarına yığılan yaşlar, hafif kırçıl sakalına doğru yuvarlandıkça ney coşuyor ve bu yurduna düşkün insanın sızılarını dindirmiş gibi oluyordu...”⁴⁸

35 ERGÜN, a.g.e., s.59.

36 İbnülemin Mahmud Kemal İNAL, **Son Asır Türk Şairleri**, Cüz:VII-KII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s.1897.

37 ERGÜN, a.g.e., s.218.

38 **AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi**, Cilt:23, s.403.

39 Münir Süleyman, “Neyzen Tevfik Beyi Dinlerken”, **Yedigün**, 13 Eylül 1953, Sene:1, Cilt:2, No:27, s.132.

40 KARAALIOĞLU, a.g.e., s.13.

41 ÇAPANOĞLU, a.g.e., s.13,14.

42 Hakkı Süha, “Neyzen Tevfik”, **Yeni Mecmua**, 29 Birincikânun 1939, Yıl:1, Cilt:2, No:35, s.5.

43 ÇAPANOĞLU, a.g.e., s.50.

44 Neyzen Tevfik, **Azab-ı Mukaddes**, Hazırlayan: A.Ceren, Ayyıldız Yayınları, Ankara Ekim 1994, s.132.

45 ERGÜN, a.g.e., s.68-75.

46 Eşref Edib, a.g.e., s.229.

47 “Mehmet Akif İstanbul’a Geldi”, **Cumhuriyet**, Yıl:11, No:4347, 21 Haziran 1936, Pazar, s.2.

48 DOSDOĞRU, M.Hulusi, **Uyanış Servetifünun**, Yıl:47, Cilt:81/17, No:2108/123, 14 Sonkanun 1937, Perşembe, s.115.

Neyzen Tevfik'teki büyük kabiliyeti sezen Akif'tir. Sarıgözü'de Mevlevi Halid Bey'den ney dersi alması için de o ön ayak olmuştur. Akif Neyzen için çok çalışmış, ona büyük emeği geçmiştir. Neyzen de onu daima bir büyük bilmiş ve yanında saygıyla hareket etmiştir.⁴⁹

Sonuç olarak diyebiliriz ki yapı itibarıyla zıt kutuplarda olmalarına rağmen Akif ve Neyzen iki yakın arkadaş olmuştur. Akif hem Neyzen'i hem de kardeşi Şefik'i babaları gibi sevmiş ve onların eğitimleriyle ilgilenmeye çalışmıştır. Neyzen'in eğitimine devam etmesi için çok uğraşmış, ancak başarılı olamamıştır. Neyzen de Akif'den her bahsedildiğinde onu minnetle anmış ve hocam dediği Akif'in ölümünden sonra kendisi hakkındaki olumsuz fikirlere karşı Akif'i devamlı şekilde savunmuştur.

Mehmet Akif Ersoy'un Yakın Arkadaşları Neyzen Tevfik ve Kardeşi Şefik Kolaylı⁵⁰

Mehmet Akif'in Kadim Dostu Neyzen Tevfik'e İmzaladığı Safahat'ın Altıncı Kitabı Olan Asım'ın 1924 Tarihli İlk Baskısı⁵¹ "Yar-ı kadim ve müebbedim Tevfik'e hatıra-ı muhabbetimdir..."⁴ Eylül 1342 (1924) Mehmet Akif

49 AKSOY, Hasan, "Bir Türk Musikisi Muhibbi olarak Mehmed Âkif, *Eğitim*, Yıl:7, Sayı:73, Mart 2006, s.153.

50 GÜNDÜZALP, a.g.e., s.148.

51 GÜNDÜZALP, a.g.e., s.148.

Kaynakça

- AKSOY, Hasan, "Bir Türk Musikisi Muhibbi olarak Mehmed Âkif, Eğitim, Yıl:7, Sayı:73, Mart 2006. AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt:23.
- BAŞTUNÇ, Yüksel, Ney'i Mey'i Sohbeti İle Neyzen Tevfik Uçtaki Adam, Yılmaz Yayınları A.Ş., İstanbul 1991.
- ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman, Neyzen Tevfik, Hayatı ve Eserler, Çığır Kitabevi, İstanbul 1942.
- DOSDOĞRU, M.Hulusi, Uyanış Servetifünun, Yıl:47, Cilt:81/17, No:2108/123, 14 Sonkanun 1937, Perşembe.
- DİNÇER, Ferruh, "Mehmet Âkif Ersoy'un Veteriner Hekim Olarak Meslekî ve İlmî Kişiliği", Ölümünün 50.Yılında Mehmet Âkif Ersoy'u Anma Kitabı, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1987.
- ERGÜN Mehmet, Neyzen Tevfik ve "Azâb-ı Mukaddes"i, Tunca Yayınları, Güray Matbaacılık, İstanbul 1983.
- ERSOY, Mehmet Akif, Safahat, Hazırlayan:M.Ertuğrul Düzdağ, Çağrı Yayınları, Enes Matbaacılık, İstanbul-1999.
- Eşref Edib, Mehmed Akif, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, 1938.
- GEZGİN, Hakkı Süha, "Neyzen", Aydıbir, Mart 1953, Sayı:9.
- GÜNDÜZALP, Selim, Mehmet Akif Ersoy, Hayatı ve Eserlerinden Seçmeler, Zafer Yayınları, İstanbul Şubat 2008.
- Hakkı Süha, "Neyzen Tevfik", Yeni Mecmua, 29 Birincikânun 1939, Yıl:1, Cilt:2, No:35.
- İbnülemin Mahmud Kemal İNAL, Son Asır Türk Şairleri, Cüz:VII-KII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- KABACALI, Alpay, Çeşitli Yönleriyle Neyzen Tevfik(Hayatı, Kişiliği, Siirleri), Özgür Yayınları:41, Kasım 2003.
- KABAKLI, Ahmet, Mehmet Akif, Toket Yayınları, Toket Matbaası, İstanbul 1972.
- KARAALİOĞLU, Seyit Kemal, Neyzen Tevfik, Hayatı ve Şiirleri, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş., Anka Basım, İstanbul 2004.
- KUTBAY, Muhittin, "Neyzen'in Hayatından Notlar", Bütün Cepheleriyle Neyzen Tevfik, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kâğıtçılık T.L.Ş., 1958.
- "Mehmet Akif İstanbul'a Geldi", Cumhuriyet, Yıl:11, No:4347, 21 Haziran 1936, Pazar.
- Mithat Cemal, Mehmet Akif Ersoy, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Doğu Matbaacılık ve Tic.Ltd.Şti., Ankara-1990.
- Münir Süleyman, "Neyzen Tevfik Beyi Dinlerken", Yedigün, 13 Eylül 1953, Sene:1, Cilt:2, No:27.
- Neyzen Tevfik, Azab-ı Mukaddes, Hazırlayan: A.Ceren, Ayyıldız Yayınları, Ankara Ekim 1994.
- Neyzen Tevfik, Hiç, Yayına Hazırlayan:Ethem Coşkun, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 2002.
- Neyzen Tevfik (Yaşamı-Sanatı-Yapıtları), Hazırlayan:İsmail Yerguz, Engin Matbaacılık Sanayi ve Tic. Ltd.Şti., Ekim 1997.
- Refik Korkud, Türk Edebiyatında Şairler ve Yazarlar, Türkiye Fikir Ajansı Yayınları, İş Matbaacılık, Ankara 1970.
- USTA, Recep, Neyzen Tevfik, Hayatı, Sanatı ve Eserleri, Kastaş A.Ş. Yayınları, Dizerkonca Matbaası, Temmuz 1985.

MEHMET AKİF'İN AZERBAYCAN ŞAİRLERİNE TESİRİ

Seriye GÜNDOĞDU*

Gerçek aydın yaşadığı dönemi değerlendirebilmeli ve halkına yol göstermelidir. Bu özellikleri ile manevi değerleri, halkın adet ve ananelerini kendinde barındıran aydınlara sadece Türkiye’de ve ya Azerbaycan’da değil, bütün dünyada az rastlanır. Böyle az rastlanan aydınlardan Mehmet Akif ve Ahmed Cavad dikkat çekmektedir.

Aynı köke sahip Türk halklarının edebi ilişkileri sözlü edebiyattan başlayarak KK asrın başlarına kadar sıkı bir şekilde devam etmiş ve günümüze kadar gelip çıkmıştır.

1920 inkılâbından sonra politikanın edebiyata müdahalesiyle bu ilişkiler gittikçe zayıflamağa başlamıştır. Fakat Azerbaycan’da Türk halklarının edebiyatına, özellikle de Türkiye edebiyatına ilgi çok daha büyüktü. Azerbaycanlı yazar ve şairler dönemin edebi ve siyasi olaylarını izleyip, araştırarak bunları daha çok Türk edebiyatı ile alakalandırmağa çalışıyorlardı. Çünkü Türk şair ve yazarlarının eserleri Azerbaycan ediplerine manevi destek oluyordu.

Bilindiği üzere Mehmet Akif Türkiye’nin uçuruma doğru hızla ilerlediği, her taraftan saldırıya maruz kaldığı ve bin yıllık mukaddes vatan topraklarının kaybedildiği bir dönemde yaşamıştır.

8 Ekim 1912 yılında Balkan soykırımı ile sonuçlanan en ağır, korkunç bir tarihi hadisedir. Bu faciayı Akif şiirinde şöyle aksettirmiştir:

*O ne yangın ki: Ocak kalmadı söndürmediği!
O ne tufan ki: Yakıp yaktı bütün vadiyi!
Aşına bir çehre de yok, hiç birinin yadı da yok;
Yakılan bunca hayatın, hani ecsadı yok!*

*Yoklasan külleri altında eminim, ancak!
Kömür olmuş iki üç parça kemiktir çıkacak!
Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova,
Sen misin, yoksa hayalin mi? Vefatsız Kosova!1*

*İşte ey unsur-i isyan, bu elim izmihlal,
Seni tahrik eden üç beş alığın marifeti!
Ya neden beklemiyordun bu rezil akıbeti?2*

“Akif”in bu şiiri Irak’ın “En- Zuhur” gazetesine ilave olarak 1913 yılının mayıs ayında Türkçe olarak yayınlanmıştır.”³

1 M.E.Düzdağ. M.A.Ersoy “Safahat”. – İstanbul: 1988 s.185

2 M.E.Düzdağ. M.A.Ersoy “Safahat”. – İstanbul: 1988 s.187

3 M. Çetin- M.C. Çiftçigüzeli, Mehmed Akif Ersoy Albümü, Mehmed Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı, Ankara 2002.s.22

* Öğr. Gör., Kafkaz Üniversitesi (seriyye@yahoo.com)

Haksızlığa tahammül edemeyen şair Balkan faciasını şiirin dar çerçevesine hapsetmeyip, onu camilerde ve halkın içinde anlatmış, facianın boyutunu göstermekle beraber, milleti mücadele için ayağa kalkmağa çağırmıştır. Fatih, Süleymaniye, Bayazıt camilerinde vaaz vermiş, milleti gaflet uykusundan uyandırmaya çalışmıştır. O, baş veren felaketi bütün çıplaklığı ile hem şiirinde ve hem de söylediği nutuklarında ifade ediyordu. Mehmet Akif tek çare olarak halkı nifaktan, bölünüp parçalanma siyasetinden uzaklaşmağa, birliye beraberliğe çağırıyordu. Fakat felaket ve dert çok büyük idi. Millet fikren ve ruhen çökmüş, keder ve umutsuzluk girdabında çırpınıyordu. Şair için bu tam bir korku ve rahatsızlığa sebep olmuştur:

*Ya Rab, bu uğursuz gecenin yok mu sabahı?
Mahşerde mi biçarelerin, yoksa felahı!
Nur istiyoruz... Sen bize yangın veriyorsun!
“yandık!” diyoruz... Boğmaya kan gönderiyorsun!⁴*

*Yetmez mi musab olduğumuz bunca devahi?
Ağzım kurusun... Yok musun ey adl-i İlahi !⁵*

Bu satırları milletin derdini yüreğinde taşıyan bir vatan oğlunun ani bir umutsuzluğa kapılması gibi kabul edebiliriz. Çünkü Mehmet Akif hiç zaman umutsuz olmamış, hatta bu milletin en ağır günlerinde bile onu coşku ile geleceğe ve hoş günlere çağırmıştır.

*Ey Allah'ım yanıldın, her bir doğru adımı
Yoksa yoksul dünyadan, adaletin kalktı mı?
Ey dinlinin dinsizin, inandığı son kuvvet
Kalmadı mı sende de, insanlara merhamet
Ben ki, bilmek isterdim, kimler ağlar kim güler
Onun için etmiştir, felek beni derbeder
Ben söyledim derdimi, taze yeşil yaprağa
Daha derdim bitmeden, o serildi toprağa
Ne yoksuldur tabiat, ömrü ne az çiçeğin
Yazık bağban sana ki, boşa çıktı emeğin⁶*

– diyerek aynı dertlerle Mehmet Akif kadar yanıp tutuşan ve “Ben kimim?” diyen diğer vatan oğlu da Azerbaycan’ın ünlü şairi Ahmed Cavad Akundzade’dir.

*Soranlara, ben bu yurdun
Anlatayım nesiyem:*

*Ben çeynemen bir ölkenin
“Hakk!” bağırın sesiyem⁷*

Ata Muhammed Ali Bey, oğlunun babasına benzemesi, onun da vatanı ve milleti yolunda şehadete kavuşması dileği ile adını Cavad koymuştur.

*Bu tikanlı yollar bana gücümü sandın? İmanım var!
Ben bir defe inandım ki, ot kökünün üste biter,
Hekiketmi, keyalmı bu?... ne ise bol-bol yeter!⁸*

Mehmet Akif kadar A.Cavad da vatanını, milletini seven, yaşadığı ömür yolu ile genç nesle örnek olabilecek bir şahsiyettir.

Her iki şair, sosyal ve siyasi olayların girdabında boğulan milletini bu durumdan çıkarabilmek için yollar arıyor, onun derdi ile dertleniyordu. Bu iki insanın kaderi ne kadar yakın ve ne kadar benzer idi. Damarlarından akan saf kanın onları kalben ve fikren birleştirmesi hiç de hayret doğurmuyor. Bu yerde B.Vahabzade’nin “Azerbaycan-Türkiye” şiirinde geçen mısralar ister istemez akla gelir; “Bir atanın iki oğlu, O da ulu bu da ulu.” Hak aşığı olan her iki şair yaşadıkları devirde anlaşılammışlardır. Büyüklükleri yalnız düşmanlar tarafından bilindi ve düşman gibi de değerlendirildi. Maalesef bu gün bile onlar hakkında yanlış düşünerek, dar tefek-

4 M.E.Düzdağ. M.A.Ersoy “Safahat”. – İstanbul: 1988 s.191

5 Ömer Faruk Huyugüzel, Rıza Bağcı ve Fazıl Gökçek. M.Akif Ersoy Safahat -1 ZAMAN yayınları s.405

6 M.Düzdağ. İstiklal şairi M.A.Ersoy Fide Yayınları İstanbul 2006, s.112

7 Ali Saeddin. Ahmed Cavad Seçilmiş eserleri . -Bakı : “Azernes”, 1992,s. 138

8 Ali Saeddin. Ahmed Cavad Seçilmiş eserleri . -Bakı : “Azernes”, 1992,s. 126

kürleri içerisinde onlara ad koyanlar da vardır. Maalesef Güneş'in yakınlığında olanlar onun nurunu anlaya bilmezler. Fakat uzakta olanlar Güneş'in ışınlarını daha iyi sezebilir.

A. Cavad Türkiye'deki milli edebiyat cereyanını benimsemiştir. Bu bakımdan çok sade bir dilde, hece vezniyle coşkulu şiirler yazmıştır.

1920 yılına kadar yazdığı şiirleri ile Ahmed Cavad Azerbaycan istiklalinin en sevimli şairi olarak tanınmıştır. O, bir taraftan Mehmet Akif gibi şiirleri ve faaliyeti ile halkı uyandırmaya çalışmış, diğer taraftan da ona karşı planlı olarak yapılan baskılara göğüs germiştir. Her zaman mahkemelerde "hak", "adalet" adı altında korku ve baskılara maruz kalan Ahmed Cavad'ı ezmeğe, demoralize etmeğe çalışmışlardır.

Diğer şair ve yazarlardan farklı olarak A.Cavad'ın hayatı, sanatı gazete ve dergilerde, dersliklerde okumak ve okutulmak için değil, basında ve mahkeme salonlarında esas "cinayet" konusu oluşturan bir şahsın adı olarak kullanılırdı.

Böyle baskı ve şantaj yöntemi 1929-37 yıllarına özgü bir politika neticesinde A.Cavad repressiya kurbanı oldu.

Mehmet Akif'in de ömrü gezi adı ile sürgünlerde ve takiplerle geçmiştir. 63 yaşında vefat eden şaire o zaman devlet soğuk yanaşmıştır. Onun defin merasiminin sessizce halka haber vermeden yapılması planlaştırılmıştır. Fakat kadirşinas Türk milleti, Türk gençliği, ömür boyu halkı için çalışan ve hayatını onun yolunda feda eden oğlunu son menzile uğurlamakla borçlarını vermeye çalışmışlardır.

Evet, bu şairlerin ikisi de millet için yaşadı, millet için öldü. Her iki şairin edebi faaliyeti formaca farklı olsa da, konu bakımından benzerlik teşkil ediyor.

A.Cavad'ın Türkiye tarihi ile yakından ilgilendiğini dikkate alsak, yaratıcılık tesiri hakkında çok şey görebiliriz.

*Karları boyamış mezlumlar kanı,
Ölenler çok, feket mezarı hanı?
Ayaklar altında şöhreti, şanı,
Yerde kalan görüb, feryada geldim!
Verib yad ellere sırma elini,
Gelinler burakmış güzel elini.
Anasız yavrusu, söyle ninnini,
Ninnisiz yavruya imdada geldim!
Tütmez bacaları, yanmaz çıraklar,
Kardaşı bacıdan ayırmış dağlar,
Bacılar nerededir, bulutlar ağlar,
Kardaşsız bacıya, imdada geldim!⁹*

Ahmed Cavad da Mehmet Akif gibi azap ve eziyetlere katlanarak halkı için elinden geleni esirgememişti. Bu iki vatan oğlu küçük kalplerinde Türkiye, Azerbaycan, daha doğruyu söylersek, büyük Türk Dünyasını, İslam âlemini taşıyorlardı; hürriyeti ile, yenilmezliği ile...

*Asırlar var ki, hiç aydınlık bilmez afakım!
Teselliden nasibim yok, hazan oldu baharımda;
Bugün bir hanümanatsız serseriyim öz diyarımda!
Ne hüsrandır ki: Şark'ın ben vefasız kanstız evladı,
Serapa Garb'a çiğnettim de çıktım hak-ı ecdadı!¹⁰*

– diyen Mehmet Akif'e karşılık olarak Ahmet Cavad bu derdi böyle izah etmiştir:

*Arkadaşlar dörd yanıma baktıkça,
Ağlayırdım, ağlayırdı ırmaklar!
Yurd oğlunun göz yaşları akdıkça,
Ağlayırdım, ağlayırdı topraklar!*

Bu vatan oğulları milleti gaffet uykusundan uyandırmaya, düştüğü vaziyeti anlatmaya çalışmışlardır. Mehmet Akif başına gelen hadiselerden ders almayan halkı uyandırmak için çırpınıyordu.

*Bunca zamandır uyudun, kanmadın;
Çekmediğin kalmadı, usanmadın.
Çiğnediler yurdunu baştanbaşa,
Sen yine bir kere kımıldanmadın!.*

9 Ali Saleddin. Ahmed Cavad Seçilmiş eserleri . -Bakı : "Azernes", 1992,s. 61

10 M.E.Düzdağ. M.A.Ersoy "Safahat". – İstanbul: 1988 s.436

Ehmed Cavad da eyni ruhda:

*Felaket görmeyen millet olur mu?
Düşün, biraz düşün, hiç kanın var mı?*

*Gözler kör mü? Yoksa gönüller dar mı?
Ah! Yine ben niye feryada geldim.11
– diye haykırıyordu.*

Bu karşılaştırmadan başka Mehmet Akif'in "Safahat"ında yer alan aynı adlı şiirlerine Ahmet Cavad'ın eserleri içerisinde de rast gelinir ("Safahat" da geçen "Leyla", "Bayram", "Oyan", "İmdad"). Bazı şiirlerin adları farklı olsa da, aynı konuyu kapsıyor. Mesela, Mehmet Akif'in "Ceng Şarkısı", "Ordunun Duası" adlı şiirleri ile Ahmed Cavad'ın "Bismillah", "Ey Esger" ve "Türk Ordusuna" adlı şiirlerinin konusu aynıdır. Her iki şair Türk ordusunun kudretinden, yenilmezliğinden bahsediyor. Bilhassa Mehmet Akif bu şiirleri milli mücadele yıllarında yazmış ve Türk askerine kol kanat vermiştir. Aynı zamanda Ahmed Cavad da bu şiirlerini 1918 yılında Bakü'yü feth eden Türk askerine ithaf etmiştir. Ahmed Cavad 1918 yılında yazdığı "Bismillah" şiirinde Türk askerine hitaben yazmıştır:

*Atıldı dağlardan zefer topları,
Bürüdü elleri esger , bismillah!
O kan sarayında çiçekli bir kız
Bekliyor bizleri zefer, bismillah!¹²*

Mehmet Akif'in ise 1912 yılında yazdığı "Cenk Şarkısı" şiirinde Türk askerine şöyle müracaat ediyor:

*Yurdunu Allaha bırak, çık yola:
"Cenge!" deyip çek ki vatan kurtula.
Böyle müyesser mi gaza her kula?
Haydi levend asker, uğurlar ola.¹³*

Mehmet Akif'in şiirindeki;

*Türk eriyiz, silsilemiz kahraman..
Müslümanız, Hakka tapan müslüman.*

*Putları Allah tanıyanlar, aman,
Mescidimin boynuna çan asmasın.¹⁴*

- mısraları Ahmed Cavad "Ey esger" adlı şiirinde edebi söyleyişi kuvvetlendirmeye çalışmıştır:

*Ey Türk, senin hansı dinde olduğun,
Minareye buyur bize söylesin
Eşitmeyen kulaklara sesini
Esen yele buyur keber eylesin!
Yürü, yürü batan günün izine!
Gülümseyir doğan güneş yüzüne!¹⁵*

Bu türlü benzerliklere A. Cavad'ın şiirlerinde sık sık rastlanır.

Mehmet Akif'in tesiri Güney Azerbaycan'ın konuşan dili, gören gözü olan M. Hüseyin Şehriyar'ın edebi faaliyetinde de az da olsa kendini gösterir. Şehriyar da milletini, halkını canından çok sevmiş, bütün hayatını halkının öz kökü üstünde yeşerip boy atmasına sarf etmiştir.

Şehriyar başta İran olmakla Azerbaycan, Türkiye ve Türk topluluklarında tanınan bir şahsiyettir. Derin millilik hissi M. Şehriyar şiirinin hayatiliğini, kudretini onaylamış, ona halkın sevgisini kazandırmıştır. Sosyal adaletsizliğe, karşı çıkan şiiriyeti istismarı, zulmü, sahtekarlığı, ikiyüzlülüğü, yalancılığı, reddetmiş, adaletle ve ulviyete çağırıştır. Bu özellikler Şehriyar sanatının hümanist fikirleri savunduğunu ispatlıyor.

M. Şehriyar büyük mütefekkir, filozof şairdir. Şairin hayat felsefesi beraberlik, adalet, sulh, hümanizm,

11 Ali Saeddin. Ahmed Cavad Seçilmiş eserleri . -Bakı : "Azereşr", 1992,s. 58

12 Ali Saeddin. Ahmed Cavad Seçilmiş eserleri . -Bakı : "Azereşr", 1992,s. 147

13 M.E.Düzdağ. M.A.Ersoy "Safahat". – İstanbul: 1988 s.527

14 M.E.Düzdağ. M.A.Ersoy "Safahat". – İstanbul: 1988 s.535

15 Ali Saeddin. Ahmed Cavad Seçilmiş eserleri . -Bakı : "Azereşr", 1992,s. 152

manevi yücelik felsefesidir. Bu şiiriyetin felsefenin şiarı böyledir: Fakat kendin için değil, başkaları için yaşa, yarat! Hayatı ferdiyetçilik duygularından temizle, halka yakın ol! Cemiyet için, onun terakkisi için elinden geleni esirgeme! İleriye doğru inkişaf yollarını araştırıp bul! İnsanları, hayatı duy, ince duygulu ve zarif düşünceli ol! Düşün ve akılla yaşa! Her şeyi kökünden vurup dağıtma, yenini köhnenin güzel ve sağlam temelleri üzerinde kur! Halkımızın güzel adet anelerine saygı göster! Ata babalarımızın hayat tecrübesini derinden öğren, her yerde istifade et! Bütün bunlar Şehriyar sanatının başlıca gayesidir.

Şehriyar'ın divanlarına yazdığı mukaddimelerden görüldüğü gibi, o, genç yaşlarında Lele'nin, Nebati'nin ve Şükuhi'nin eserleri ile tanışmış, daha sonra Hazi'nin ve Sabir'in sanatına ilgi duymuştur.

Nizami, Rumi, Hayyam, Hafız, Sadi, Şems Tebrizi, Saib Tebrizi sanatı Şehriyar'ın edebi inkişafında büyük rol oynamıştır. Şehriyar sanatının fikren ve konu itibarıyla etkilendiği şahsiyetlerden biri de "İstiklal Marşı"nın müellifi Mehmet Akif Ersoy'dur. Şehriyar da Mehmet Akif gibi zulme karşı çıkmış, itirazını belirterek, halkı da bu konuda mücadeleye çağırmıştır. Mehmet Akif sanatı bütün millet, halk aşıkları gibi Şehriyar'ın da kalbinde taht kurmuştur.

Mehmet Akif'in: "Cemiyete, hayata yaramayan sanat yerin dibine batsın!", –fikrini savunan Şehriyar aynı ifadelerle: "Sanat, eğer içinde Allahın rızası varsa faydalıdır. Sanat sanatla, amma toplum için olmalıdır", – fikrini edebi faaliyetinde uygulamıştır.

Mehmet Akif'in "İstiklal Marşı"nda kullandığı kelimelerden M. Şehriyar da istifade etmiştir. Şöyle ki, Mehmet Akif'in "İstiklal Marşı"nın ilk mısraları ile:

*Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.¹⁶*

M. Şehriyarın "Türkiye'ye hayali sefer" adlı şiirinin son bendi üst-üste düşüyor:

*Görüm, ay nazlı hilalüm, sancak
Parlasın get-gede bu sönmez ocak.*

M. Şehriyarın hem Türkçe, hem de Farsça yazdığı "Türkiye'ye hayali sefer" adlı şiirinde M. Akif'le beraber Y. Kamal'i ve T. Fikret'i hatırlayarak, onlar hakkında hoş sözler söylemiştir:

*Gelmişem nazlı hilal ölkesine,
Fikretin ince keyal ölkesine,
Akifin marşı yaşardıb gözümü
Bakıram Yehya Kamal ölkesine.*

Yine aynı şiirin başka dörtlüklerinde de bu üç şairin adı geçiyor. Genellikle, M. Şehriyar'ın Fars dilinde yazdığı diğer şiirlerinde de bu şairlere yöneltilmiş mısralara rastlamak mümkündür.

*Deyirem Akif ile gah cumalım
Üfükün cilveyi-maviyyetine
Gah Kamaldan kol alıb, yükselelim
Bakalım Fikretin ülviyyetine.*

M. Şehriyar hiç bir ırkı başka ırktan üstün tutmuyor, millet aşığı olarak "Türk evladı, gayret vaktidir" adlı şiirinde Türklerin hem dünyalarını, hem de ahiretlerini kuracaklarına olan inancını ifade etmiştir:

*Akifin şairin oku, gör neler etmiş bize küfr
Her gedem bir guyu gazmış, ne de salmış derine
Biz de islama gaytdıkda gelin elbir olağ
Türklerin her iki dünyası gaytsın yerine.*

Şairin bu mısralarından da M. Akif'le hemfikir olduğu, aynı zamanda da ondan etkilendiği açık görülmektedir.

16 M. E. Düzdağ. M.A.Ersoy "Safahat" - İstanbul: "Şüle" Yayınları 1999 s.477

SAFAHAT'TA AHLAKÎ ÖĞELER

Soner AKPINAR*

Ahlâk toplumsal bir bilinç biçimi, toplumsal yaşamın tüm alanlarında insanların hâl ve gidişini düzene koyan bir toplumsal kurumdur. Yasalar veya kararnamelerden farklı olarak ahlâk, kitlesel etkinliği düzene koyma noktasında bu etkinliğin yerine getirilmesi ve uygulanış biçimiyle ayrılır. Ahlâk, toplumun ya da sınıfların toplumsal gereksinim ve çıkarlarını, alışkanlık, görenek ve kamuoyunun gücünden destek alan, kendiliğinden biçimlenmiş ve genel kabul görmüş yasaklama ve değerlendirmeler halinde dile getirir. (Çalışlar, 1997, 6) Yazar ve şairler de içinde yaşadıkları toplumdan bağımsız olmadıklarına ve tecrid edilmiş bir ortamda eserlerini üretmediklerine göre, eserlerinde toplumlarının ahlâkî değerlerini bulmak mümkündür.

Yukarıdaki tanımda da dile getirildiği üzere, genel ahlâkî teamüller hemen hemen aynıdır. Hırsızlık, yalancılık, zina vb. Dünyanın neresine gidersek gidelim hoş karşılanmayan davranışlardır ve önemlerine göre cezalandırılmaktadır. Edebiyat ve hatta sanat söz konusu olduğunda Platon (M.Ö. 472-M.Ö. 347)'dan bu yana kabul edile gelen genel görüş, sanatın halkın yararına olması gerektiğidir. Sanata yöneltilen bu pragmatik yaklaşım günümüzde de geçerliliğini devam ettirmektedir. Sanatçılar bu genel ahlâkî değerleri eserlerine taşıyarak toplumlarını daha mutlu ve refah kılacaklarını düşünürler. Elbette bu durum bütün sanatçılar için geçerli değildir. Bazı sanatçılar bu durumu eserlerinde problem edinmemeyi tercih edebilir; ancak yine de hemen her sanatçının belli bir dünya görüşü çevresinde oluşmuş bir ideal dünya algılaması olduğu söylenebilir.

Meşrutiyet ve Milli Mücadele yıllarının toplumsal ve psikolojik yapısını dile getiren en önemli şairlerden birisi olan Mehmet Akif, hem sanatını toplum adına yapılandırması hem de keskin bir ahlâkçı olması itibarıyla yukarıda çerçevesini çizmeye çalıştığımız sanatçı tipine bütünüyle uymaktadır. Çağdaşı Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'in saf şiiri öncelermeleri ve toplumsal konulara mesafeli kalmalarının karşısında Akif, estetikten ödün vermeden, sanatını topluma yöneltmiştir. Uzun savaş yıllarının ardından yorgun düşen ve işgalle birlikte bu yorgunluğu her anlamda çöküntüye dönüştüren Osmanlı toplumunu lirik-didaktik şiirleriyle silkelemek, uyanırmak amacındadır.

Şiirlerinin tamamına yakınında toplumsal konuları ele alan Akif'in ahlâka dair görüşleri bu şiirlere öylesine nüfuz etmiştir ki şairin en temel kaygılarından birisinin bu olduğu çok açıktır.

*Oyuncak sanmayın! Ahlâk-i millî, rûh-i millîdir
Onun iflâsı en korkunç ölümdür: Mevt-i küllidir.
"Meâl-i Celîli"*

diyen şair için bir milletin ahlâkça çökmesi ölümle eşdeğerdir.

Şiirlerinde bu unsurları tespit etmeden önce ahlâkın onun için ne denli önemli olduğunu hayatından birkaç kesitle hatırlamak yararlı olacaktır.

Akif, **Safahat**'in tamamında yüzyıllardır âleme ilim, sanat, hukuk gibi alanlarda öncülük etmiş Osmanlı'nın artık geri ve çökmüş bir toplum olduğu gerçeğinden hareketle kalkınmanın, ilerlemenin çarelerini, yollarını aramıştır. Gerilememizin sebeplerini ararken bulduğu cevaplardan öne çıkan ikisi atalet ve ahlâkî çöküntüdür. Elbette bunları doğuran şartlar, ticaretin, sanayinin, eğitimin olmaması ve memleketin harap halidir.

*Eskişehir Osmangazi Üniversitesi FEF. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sonerakpinar06@hotmail.com

Akif'e göre "ahlâk alabildiğine düşmüş, iş başındakilerin etrafını dalkavuk, rezil, edepsiz adamlar almıştır. Hayat lüzumundan fazla seviliyor. Şahsî menfaat her şeyden üstün tutuluyor. Gayretsizlik, hissizlik, lâkaytlık; vatan ve memleket meselelerinde duygusuzluk, hamiyetsizlik şiar edinilmiş. Neme lâzımcılık ve vazife hissine bigânelik her şeye hâkim. Yalancılık, riya, inhina, şaklabanlıklar makbul hareketler arasına girmiş"tir. (Timurtaş, 1962, 64) Bu nedenle 26 Aralık 1921 yılında mecliste, Burdur milletvekili Mehmet Akif ve 23 arkadaşının imzasıyla toplumdaki ahlâkî çöküntüye dikkat çekmek üzere bir bildiri okunur ve bu çöküntüyü oluşturanların cezalandırılması talep edilir. Bildiride şunlar dile getirilmektedir:

"Kurtarmak için uğraştığımız İstanbul'da dinî ve millî ahlâk ve medenî kurallarımızın üzücü bir biçimde ihlâl edildiğini her gün duyuyoruz. Türk Müslüman kadınları, hayatî düşmanımız olan yabancı işgal kuvvetlerinin subaylarıyla özel ve genel toplantılarda bir araya gelmekte ve dans etmektedirler. Bu, millî haysiyetimize ne kadar aykırı ise, dinî inançlarımıza da ondan daha çok aykırıdır. Meclis, İstanbul halkını Türklük ve Müslümanlıktan ayırmak amacını güden iç ve dış akımlara durum elverdiği ölçüde engel olmalıdır. İstanbul'da bu gibi kimselere seslenen bir bildiri çıkarılmalıdır. Bildiride bunlara cüret eden kadınların ve bundan aynı derecede sorumlu olan erkeklerin yakın bir zamanda şiddetle sorumlu tutulacağı duyurulmalıdır." (Sarhan,1996, 189)

Bir fikir adamı ve milletvekili olarak mecliste ve toplum içinde ne dile getiriyorsa, Akif şiirlerinde aynı değerlerin savunucusu olmuştur. Toplumun aileden devlet yönetimine kadar hemen her kurumunu, insanların davranış ve ilişkilerini ahlâk yönünden ele almaya çalışmıştır. Bunları ayrı başlıklar altında değerlendirmek daha faydalı olacaktır.

Ahlâk ve Din

Akif için din ve ahlâk büyük oranda birbirinden bağımsız düşünülemez. Genel ahlâkî değerler noktasında, o da, dünyanın neresinde olursa olsun vicdan sahibi bir insanın haksızlıklara, zulme karşı ortak hisleri olacağı kanaatindedir. Bizim toplumumuzda ahlâklı olmayı İslam diniyle bütünleşmekte bulan şair, diğer toplumlar içinse bunu inanca, imana bağlar. Örneğin "Berlin Hatıraları" şiirinde bir Alman kadınından bir anne olması itibarıyla, Asya'nın çektiği zulümden hislenmesini ister:

*Değil mi bir anasın sen. Değil mi Almansın!
O halde fikr ile vicdana sâhib insansın.
O halde "Asyalıdır, ırkı başkadır.." diyerek,
Benât-ı cinsin olan ümmehâtı incitecek
Yabancı tavrı yakışmaz senin faziletine...
Gel iştirak ediver şunların felâketine.*

Bu bakımdan ahlâk milletler üstü bir şeydir onun için. Fakat yukarıda da belirtildiği gibi bizim toplumumuzda ise ahlâk, İslâm'la, dini bütün olmakla özdeştir. Osmanlı'nın görkemli günlerini hayıflanarak, üzülen yad ettiği **Hatıralar** kitabındaki "Meâl-i Celfî" şiirlerinde toplumsal ahlâkın da bozulmaya başladığını dile getiren Akif, İslâmın ahlâk anlayışından, İslam düşüncesinden biraz nasiplenilseydi veya kopulmasaydı; bugün, yıkık, perişan bir imparatorluk olmayacaktı inancını taşır. Bu noktada Akif'in devletin çökmesi ve ahlâkî çöküntü arasında paradoksal bir yapı kurduğu dikkati çekmektedir. Her ikisini de birbirinin doğal sonucu olarak gören şair için, ahlâkî çöküntünün doğal sonucu da devletin, milletin çökmesidir:

*Mefâhir kaynasın gitsin de vicdanlar kesilsin lâl...
Bu izmihlâl-i ahlâkî yürürken, durmaz istiklâl!
"Umar mıydın?", Gölgeler*

Yine "Süleymaniye Kürsüsünde" şiirinde teknolojik ve kültürel ilerlemenin timsali olarak gördüğü Japonların ahlâk anlayışından hayranlıkla söz ederken; Akif'in, mutlak ahlâkın sınırlarını İslam belirler inancının ipuçlarını yakalarız:

*Sorunuz, şimdi Japonlar da nasıl millettir?
Onu tasvire zafer-yâb olamam, hayrettir!
Şu kadar söyleyeyim: Dîn-i mübînin orada,
Rûh-i feyyazı yayılmış, yalınız şekli Buda.
Siz gidin, safvet-i İslâm'ı Japonlarda görün!
O küçük boylu, büyük milletin efradı bugün,
Müslümanlık'taki erkânı siyânette ferid;
Müslüman demek için eksiği ancak tevhîd.*

Din, ahlâk, namus birbirinin tamamlayıcısı ve ilerlemenin anahtarlarıdır:
*Ne irfandır veren ahlâka yükseklik, ne vicdandır;
Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır.
Yüreklere çekilmiş farz edilsin havfı Yezdân'ın...
Ne irfan kalır te'sîri kat'iyyen, ne vicdanın.
"Meâl-i Celîli"*

"Süleymaniye Kürsüsünde"de dini bilseydik, bu kadar sersemlik göstermezdik diyen Akif, Kur'an'ın mezarlıklarda okunmak ya da fal bakmak için inmediğini, insanlık için yol gösterici olsun diye gönderildiğini belirtir. Ancak böylelikle refaha kavuşulabileceğini söyler. Bu nedenle de Rus Devletlerinin içinde bulunduğu ahlâkî çöküntüyü dinden kopmaya, uzaklaşmaya bağlar. Yüzlerce İbn-i Sinâ doğurmuş, yetiştirmiş bu toprakların Rus egemenliğine geçtikten sonra artık ilmin kucağına çocuk bırakmaması bundandır:

*Bu havalide cehalet ne kadar çoksa, nifak,
Daha salgın daha dehşetli... Umûmen ahlâk,
- "Pek bozuk" az gelecek- namütenahi düşkün!
Öyle murdarını görmekte ki insan fuhşun;
Bırakın söylenemez: Mevki'imiz câmi'dir;
Başka yer olsa da tafsile haya mâni'dir.
"Süleymaniye Kürsüsünde"*

Tevekkül, Cehalet ve Çalışmak

"Berlin Hatıraları"nda çalışmayanlar için "yok cihanda hakk-ı hayat" diyen Akif, insanı gaffete götüren yanlışların başında ataleti, çalışmamayı görür. Doğu toplumlarının yanlış tevekkül anlayışının sonunda geri kaldığını böylelikle ekonomik geri kalmışlığın ahlâkî çöküntüye yol açtığını düşünür.

Akif'in şiirlerinin didaktik yönünü oluşturan en dikkat çekici nokta halkı çalışmaya teşvik etmek noktasındaki gayretidir. İlk şiirinden son şiirine kadar bu durumu görmek mümkündür. Örneğin ilk şiirlerinden birisi olan "Küfe" şiirinde,

*Kuzum ayıp mı çalışmak, günah mı yük taşımak?
Ayıp: Dilencilik, işlerken el, yürürken ayak*

diyene şair, çalışmanın erdemi üzerinde dururken, dilencilik ayıplar. Her ne işte olursa olsun insanın rızkını çıkarması için çalışmasını, didinmesini salık verir. "Durmayalım" şiirinde ataleti "sedd-i rah", yolun önündeki en büyük engel olarak niteleyen şair, "Seyfi Baba" şiirinde dostu düşmana maskara olmamak için ekme parasını kazanmak uğruna çatı aktaran 75 yaşını geçmiş ihtiyardan övgüyle bahseder.

Şairin Osmanlı toplumunda gördüğü, tespit ettiği ve kuşkusuz en hoşlanmadığı kusur tembelliktir. Koca bir imparatorluğun ekonomik, siyasi, ahlâkî çöküşünü bu atalette bulur ve pek çok şiirinde üzüterek eleştirir:

*Harâb olan azamet, tarumar olan ikbâl;
Sukuut-i rûh-i umûmî, sukuut-i istiklâl;
Dilencilikle yaşar derbeder hükümetler;
Esâretiyle mübâhî zavallı milletler;
Harabeler, çamur evler, çamurdan insanlar;
Ekilmemiş koca yerler, biçilmiş ormanlar;
Durur sular, dere olmuş helâ-yi carîler;
Isıtmalar, tifolar, türlü mevt-i sâriler;
Hurafeler, üfürükler, düğüm düğüm bağlar;
Mezar mezar dolaşıp hasta baktıran sağlar...
Atâletin o mülevves teressübâtı bütün!
Numune işte biziz... Görmek isteyen görsün!
"Fatih Kürsüsünde"*

Çalışmak eylemini Akif iki şekilde düşünür: hem bu dünya için hem de ahret için... Ahret için çalışmakla kastettiği iman ve ibadet etmektir. Bu noktada çalışmak ve din ilişkisini yanlış anlayan bir kesim vardır ki Akif'in en şiddetli eleştirisine maruz kalırlar. Bunlar tevekkülü anlamayan ya da işine geldiği gibi anlayan yarı Müslümanlardır. Bunlar için "Fatih Kürsüsünde"de şeriat çalış dedikçe çalışmayıp durduklarını, şeriat

hesabına birçok hurafe uydurdıklarını, sonunda bir de tevekkülü araya sokuşturup, onunla dini maskaraya çevirdiklerini belirtir. Yedinci Kitap “Gölgeler”in “Azimden Sonra Tevekkül” şiirinde,

*Allah’a dayandım diye sen çıkma yataktan...
Ma’nâ-yı tevekkül bu mudur? Hey gidi nâdan*

diye seslenir. Gaflet uykusunda uyuyan tembellere ecdadlarının bu toprakları kendileri gibi asırlarca uyuyarak elde etmediğini hatırlatır. Şair, tevekkülü bu şekilde anlayanlara ironik bir şekilde serzenişte bulunur:

*Bırak çalışmayı, emr et oturduğun yerden,
Yorulma. öyle ya, Mevlâ ecîr-i hâsın iken!
Yazıp sabahleyin evden çıkarken işlerini,
Birer birer oku tekmil edince defterini;
Bütün o işleri Rabbim görür: Vazifesidir...
Yükün hafıfledi... Sen şimdi doğru kahveye gir!
Çoluk, çocuk sürünürmüş sonunda aç kalarak...
Huda vekîl-i umurun değil mi? Keyfine bak!
Onun hazîne-i in’âmı kendi veznendir!*

....
*Birinci zümreyi teşkil eden zavallı avam,
Bıraksalar edecek tatlı uykusunda devam.
Bugün nasibini yerleştirdi kursağına;
“Yarın” nedir? Onu bilmez, yatar dönüp sağına.
Yıkılsa arş-ı hükümet, tıksılsa kabre vatan,
Vazifesi değil: Çünkü “hepsi Allah’tan”*

“Hatıralar”ın 17 Eylül 1914 tarihli “Meâl-i Celîli” şiirinde tevekkül anlayışını sorgulayan Akif, İslâm dininin insanlara çalışmayı emrettiğini ama Osmanlı toplumunun “tevekkelnâ” deyip yattığını söyler. İrfanı, “farz-ı kat’î” addeden bir dinin mensuplarının bugün fazilet adına hiçbir şeylerinin olmadığını ama rezillik adınaysa kıyaslanamaz olduğunu söyler.

Toplumumuzu, genel olarak doğu ve İslâm toplumlarını saran bu atıl yapıyı değiştirmeyi kendisine dert edinen şair, bu durumu ortadan kaldırmak için çözüm yolları da arar. “Fatih Kürsüsünde” şiirinde çalışma, azmetme duygusunun, insana çocukluğunda kazandırılması gerektiğine inanır. İlk mekteple birlikte çocuğu, ilmî ve ahlâkî yönden eğitmeye başlamak gerektir. Bu bakımdan muallimlere büyük görevler yükler. Muallimlere ise,

*Muallimim diyen olmak gerektir imanlı;
Edebli, sonra liyakatli, sonra vicdanlı*

“Fatih Kürsüsünde”

diyerek bir genel şablon çizer. Ancak böylelikle, ahlâklı, ilim ve irfanlı muallimler sayesinde, temiz bir toplum oluşturulabilecektir. Yalnız muallimlerin değil elbette aydınların da ilim, irfan sahibi olanlarının halkı aydınlatmaları gerektiğine inanır. Bunun yanında ahlâken düşük olduğuna inandığı bir takım aydınları ise eleştirmekten geri kalmaz ve toplumun şu anki çöküntüsünün sebeplerinden biri olarak da bu aydınları görür.

*Kapanmak üzere iken başka rahneler çıktı;
Ayakta kalması lâzım ne varsa hep yıktı.
“Değil mi bir tükürük alna çarpacak te’dîb,
Ne hükmü var?” diye üç beş haya züğürdü edîb,
Bitirmek istedi ahlâkı, ârı, namusu;
Çıkardı ortaya, gezdirdi saksılar dolusu,
Hevâ-vı fuhşu kudurtan zehirli “Zanbak”lar*

diyerek Mehmet Rauf’un 1910 senesinde gizlice yayımladığı erotik sınıfa sokulabilecek **Bir Zambağın Hikâyesi** adlı eserini yerer. Bu tip eserlerle halkın ahlâk yapısının daha da bozulduğuna inanır

Cehalet öylesine kötü bir şeydir ki insanla hayvan arasındaki sınırları bile kaldırabilir. İnsanın cahil olması onu hayvanla eşdeğer kılar. Bu yüzden millet “cehalet denilen yüzkarası”ndan kurtulmaya azmetmelidir.¹ Öyle ki cehalet bir yerden sonra toplumların ahlâkını da bozmaktadır. Akif’in cehalet ve irfan bahsine bu denli

1 Hakkın Sesleri, “Tercümesi”, (24 Nisan 1913)

eğilmesinin sebeplerinden birisi olgunun doğal sonucunun ahlâkî çöküntü olmasıdır. Çalışmak, ilim öğrenmek ve ahlâk arasındaki bağlantıyı şair “Âsım”da şöyle dile getirir:

*Okumak bahsini geç...Çünkü o defter kapalı
Bir redif zâbiti mektepleri debboy yapalı.
Sıtma, fuhş, içki, kumar türlü fecâyi’ salgın...
Sonra söylenmeyecek şekli de var hastalığın.
Bir taraftan bulanır levse hesapsız namus;
Bir taraftan serilir toprağa milyonla nüfus.*

Kahveler ve Meyhaneler

Mehmet Akif kahvelere ve meyhanelere iki nedenden dolayı karşı çıkmıştır. Birinci sebep yukarıda bahsettiğimiz çalışmamak, tembellik etmek için en uygun mekânlar olması, ikincisi ise özellikle meyhaneler açısından düşünüldüğünde içkinin haram olması ve aile hayatını bozmasıdır.

Birinci Kitap’taki “Mahalle Kahvesi” şiirinde şair, kahvelerin canlı bir resmini çıkarır ve kendi hissiyatından ipuçları verir. Sıralama yöntemiyle kahvelerin özelliklerini belirler. Ona göre “şarkın bakılmayan yarası, yüz karası” olan kahveler, öylesine uğramış bir yolcunun bile bir gününü yiyip bitirebilir, milletin çalışkan ruhunu emer, “Girince nur-ı nazar simsiyah olur da çıkar”vb. Bu ve benzeri betimlemelerle kahveler hakkında olumsuz düşündüğünü anladığımız Akif, uç bir benzetmeyle buraların ahırdan farkını yemliksiz olmasında bulur. Ona göre son dönemdeki ahlâkî çöküntünün sebeplerinden birisi de kahve sayısının normalin üzerinde artmasıdır. Bu durumu ironik bir dille şöyle dile getirir:

*Oyup sıçan gibi her dört adımda bir kemeri,
Deden mi açmış o miskin kılıklı kahveleri?
Hayır deden sana, bak, hastaneler yapmış!
Yanında Mekteb-i Tıbbiyeler, neler yapmış!.*
“Fatih Kürsüsünde”

Yukarıdaki dizelerde dikkati çeken şey, kahvelerin vakit öldürmeye yaradığı ve buralarda zamanını boşa harcayanların, çalışmayanların yüzünden bir devletin son bulmak üzere olduğudur.

“Meyhane” şiirinde de bu defa Akif, meyhanelerin kötülüğünden bahis açar. Yukarıdaki şiirde olduğu gibi burada da meyhane atmosferi çizerek buradaki düşkünlüğü, keşmekeşliği anlatır. Mekânın müdavimlerinin sosyal hayatlarının, aile hayatlarının nasıl bozulduğunu dile getirir.

*Ne mazi var ne ati, bak şu ayyaşın hayâlinde...
Tutup bir zehr-i ateşnâk dest-i bî-mecâlinde*

dizeleri bile meyhane sakininin dünyayla olan irtibatsızlığını ortaya koymaya yetmektedir.

Şair, “Asım”da ise meyhane müdavimi için cihanın boş, sadece rakı ve şarabın hak olduğunu; kıblenin tezgâh başı, mihrabınsa meyhaneci oğlan olduğunu söyler. “Fatih Kürsüsünde”de konuya oldukça kapsamlı yaklaşan Akif, meyhanelerin, içki alemlerinin yanına kumarı da ekleyerek, bütüncül bir eleştiriye girişir.

*Bütün kebâire tiryaki bir kopuk tanırım...
-Ne oldu bilmiyorum şimdi, sağ değil sanırım-
Kumar, şenaatin aksamı, irtikâb, içki...
Hülâsa defter-i a’mâli öyle kapkara ki:
Yanında leyl-i cehennem, sabâh-ı cennettir!
“Utanmıyor musun? Ettiklerin rezalettir!”*

Aile Hayatı, Anne-Baba Sevgisi

Mehmet Akif’in ahlâk eğitimi noktasında muallimlere verdiği önemi yukarıda görmüştük. O, örgün eğitim kurumlarındaki bu terbiye ile birlikte ve hatta ondan önce terbiyenin ailede başlaması gerektiğini düşünür.

*Bu cehalet yürümez; asra bakın: Asr-ı ulûm!
Başlasın terbiyeniz, ailelerden oğlum.
“Köse İmam”*

Ona göre aile bir rabıttır. Ailenin birleştirici gücü etrafında bireyler daha da gönenir. Bu bağ ortadan kalktığında ise darmadağın olmuş aileler psikolojik yıkıma uğrar. “Seyfi Baba”, “Mahalle Kahvesi” gibi şiir-

lerde konu üzerinde yoğun biçimde durulmuştur. “Mahalle Kahvesi” şiirinde ana, baba ocağını sığınılacak bir kucak olarak niteleyen Akif, aile ile ilgili görüşlerini şöyle şiirleştirir:

*“Hayat-ı aile” isminde bir maişet var;
Sa’adet ancak odur..Dense hangimiz anlar?
Hayât-ı aile dünyada en safalı hayat,
Fakat o alemi bizler tanır mıyız heyhat!*

Burada Akif kahve alışkanlığı olanlara seslenerek, onları aile hayatlarının bozulacağı ve hayatlarının bundan sonraki kısmında onları büyük bir çöküşün beklediği ihtimali karşısında uyarır.

O, babaya ise aileyi toplayıcılık, yol göstericilik, örneklik vazifeleri yükler. Babanın iyi örnek olması durumunda, evladın da iyi olacağına inanır. Yine eğer evlat fena yola girmişse, babanın görevi onu o yoldan çekip almak, doğruya sevk etmektir. “Azim” şiirinde de metaforik olarak bu durumu ele almıştır.

Aile bireyleri ve özellikle karı-koca ilişkisi üzerinde ise yoğun olarak “Köse İmam” şiirinde durmuştur. Kocasından dayak yiyen bir kadının dramını, hikâye etme yöntemiyle şiire aktaran şair, toplumumuzda kadına karşı yöneltilen şiddet ve bu şiddeti sahte erdemli sebeplere bağlayan zihniyeti eleştirir. İslâmın yanlış yorumlanması sonucu kadının ikinci sınıfa itilmesi, pasifleştirilmesi ve evlilik kurumunun ciddiyetinin zedelenmesine öfke duyar. Davasındaki haklılığı kanıtlamak için Hazret-i Muhammed’den bir hadisi metinlerarası yöntemiyle şiire taşır:

*Karı tatlıki için bak ne diyor peygamber:
“Bir talâk oldu mu dünyada, semalar titrer”
“Köse İmam”*

Görüldüğü gibi şair, toplum hayatı içinde kadını daha ön plana çıkarmaya, söz söyleme gücünü kuvvetlendirmeye çalışmaktadır. Kadın konusundaki hassasiyetinin bir boyutu da onun davranışlarıyla, giyimi, kuşamı, inancıyla bir toplumun ahlâkı bahs olduğunda mihenk noktası olmasıdır. Bunun için “Berlin Hatıraları”nda,

*Kadın sevilme içindir bu felsefi düstür
Teammüm ettiği gün kalmaz ortalıkta fütûr.*

der.

Aileye verdiği önem o denli büyüktür ki, bu kurumun temellerinin de sağlam atılması, doğru insanların uygun insanlarla evlenmesi gerektiğini düşünür. “Asım”ın bir bölümünü bu konuya ayırmıştır. Evlenmek isteyen yaşını başını almış bir emekli paşanın anlatıldığı bu bölümde, evlenmek ve sünnet ilişkisini kuran Akif, yaşlı birisinin genç bir kızla evlenmesini, erken ölümü durumunda genç kızın biçare kalma ihtimali olduğu için sünnet değil haram diye niteler.

Görüldüğü üzere Akif, aileye ve kadına, toplumun temellerinin atıldığı en küçük birim olduğu, ahlâkî değerlerin bireylerden başlayarak topluma ulaşacak bir zincir oluşturduğu inancıyla büyük önem vermektedir.

Devlet Yönetimi ve Ahlâk

Akif, salt birey-birey, birey-toplum arasındaki ilişkide değil, devlet ve birey ve devletler arası ilişkilerde de ahlâklı olunması gerektiğine inanır. Gerek savaş, antlaşmalar, ticaret gibi uluslar arası konularda devletlerin birbiriyle olan ilişkilerinde; gerekse yönetme noktasında devletin vatandaşlarıyla olan ilişkisinde ahlâkî önceler. Bunun gerekliliğini şair, hakkın ve adaletin sembolü olmuş Hazret-i Ömer arketipi aracılığıyla, bütün olarak bir ahlâk dersi niteliğindeki “Kocakarı ve Ömer” şiirinde şöyle çizer:

*Kenâr-ı Dicle’de bir kurt aşırsa koyunu
Gelir de adl-i İllâhî sorar Ömer’den onu!
Bir ihtiyar karı bî-kes kalır, Ömer mes’ul!
Yetimi, girye-i hüsrân alır, Ömer mes’ul!
Bir âşiyân-ı sefalet bakılmayıp göçse:
Ömer kalır yine altında hiç değil kimse!...
Zemîne gadr ile bir damla kan dökünce biri:
O damla bir koca girdâb olur boğar Ömer’i!*

Görüldüğü üzere, devlet yönetmeye talip olmuş iktidar sahiplerinin vatandaş üzerindeki sorumluluğu bu denli büyüktür. Bu yüzden iktidardakilerin işgal ettikleri mevki, adaletli ve ahlâklı bir yönetim sergilemeyi zorunlu kılar, vatandaşa zulmü değil. Bu gerçeği “Acem Şahi” şiirinde şaha öfke ile seslenirken hissederiz:

*Zafer-yâb olduğun kimdir? Düşün bir kere, millet mi?
Adâlet isteyen bir kavmi vurmak galibiyet mi?*

Yine aynı şiirde İslâmın devlet yöneticilerinden isteği ve doğru, ahlâklı devlet yönetiminin amacı üzerinde durulur:

*Livâül-hamd-i hürriyet iken İslâm için gayet²
Nedir pââmâl-i istibdatın olmak öyle bir rayet³*

Devlet-birey ilişkisini yukarıdaki gibi düzenlemeye çalışan Akif, devletler arası ilişkilerde de ahlâklı olunması gerektiğine inanmaktadır. Bu noktada şair en büyük eleştiriye, kendisini medeniyet diye tarif eden, adde- den emperyalist Batıya yöneltir. Doğunun, İslâm Dünyasının savaşlarla, sömürge yoluyla kanının emildiğini **Hakkın Sesleri**'nde dile getirir. 30 Ocak 1913 tarihli "Tercümesi" şiirinde savaş diye masum insanların yok yere kellelerinin kopartılmasını, dipçik altında kafaların ezilmesini, bedenlerin süngülenmesini, kolların gövdelerinden ayrılmasını, bebeklerin beşiğinden alınıp parçalanmasını, kadınların ırzına geçilmesini, ihtiyarlara, analara yapılan türlü işkenceleri lanetle anar. Bütün bunların ise medeniyet yaftası altında yapılıyor olmasına "medeniyet denilen vahşet" diyerek bir kat daha öfke duyar. Bu durum öylesine vahim bir hal teşkil etmektedir ki, kendi yüreğinin bu elemi taşımaya takat gösteremeyeceğini söyleyerek bu acıyı paylaşacak birilerini arar. 6 Mart 1913 tarihli "Tercümesi" şiirinde ise metin ordumuzu üç sefil ordunun çevirip bizi kendi, öz yurdunuzdan kovmak istemesine sitem eder, öfkelenir. Bunun da ötesinde işgal kuvvetlerinin işgal sırasında her türlü ahlâksızlığı yaptığını söyleyerek, savaşın bile ahlâklılıca yapılması gerektiğini dile getirir:

*Kimsesiz ailelerden kimi gitsin bıçağa;
Kimi bin türlü fecâ'atle çekilsin kucağa...
Birinin ırzı heder, diğerinin hûnu helâl...
İşte, ey unsur-i isyan, bu elim izmihlâl...*

Bu toplumsal felakete, çöküntüye uğramamak için, devletin yönettiği insanlara olduğu kadar, insanların da devlete borcu vardır. Akif'e göre devlete hizmet, vatana hizmet Hakka hizmettir. Onun şiirlerinin genel atmosferine yayılan unsurlardan başlıcası devleti, vatani sevmektir. Onun için, onun gönenmesi için insanın elinden gelen her şeyi yapmasıdır. Vatan için mücadele, ilimle irfanla da, savaş meydanında da olur. Her ikisi de ibadettir, Allah adınadır. Bunu en iyi dile getiren şiirlerden bir tanesi **Hatıralar**'ın "Uyan" adlı şiiridir. Şiirde ezilmiş, sinmiş biçare halkı, milleti kurtarması için insanlara seslenir:

*Baksana kim boynu bükkük ağlayan?
Hakk'ı hayâtın senin ey müslüman!
Kurtar o bîcâreyi Allah için,
Artık ölüm uykularından uyan!*

Görüldüğü üzere vatan, Allah için kurtarılmalıdır. Bu nedenle vatan için mücadeleden kaçanlar, ahlâken en alçak şerefsiz olduğu gibi, ona göre dinen de en büyük günahlardan birini işlemektedir. Savaş meydanından kaçan bir rezil için "Fatih Kürsüsünde"de şunları dile getirir:

*Çoluk çocuk kesilirken; kadınlar inerken;
Zavallular seni erkek sanır da beklerken;
Hayayı, ırzı ekip yol boyunca, çırpçiplak,
Kaçarsın, öyle mi, hey kalp adam sıkılmıyarak!
Değil ki "dön!" diye binlerce yalvaran geride;
Dikildi karşına ecdadının mekaabiri de;
"Yolumda durma kaçarken!" dedin, basıp geçtin.
İşitmedin mi ne söylerdi muhterem ceddin:
"Zafer ilerdedir oğlum, hücum edip aşarak,
Hudûd-i düşmanı, hiç yoksa, bir mezar almak;
Geçip de ric'ate bin yıl muammer olmaktan
Hayırlıdır..." "Neyaman söz, ne kahraman îman!
Yazık ki sen şu büyük ruhu şerm-sâr ettin:
Bütün mekaabir-i İslâm'ı küfre çiğnettin!*

2 Livâü'l-hamd: Mahşerde Hazret-i Muhammed'in ümmetini altında toplayacağı sancak.
3 Pâmâl-i istibdat: İnsanlara haksızlık eden keyfi idarenin ayakları.

Birer lîsân-ı tazallîm uzattı her makber...
Zavallı taşlara lâkin bakan mı var? Ne gezer!
Değil mezardaki na'sın enîn-i tel'îni,
Figânı bunca hayâtın çevirmemişti seni!
Meramın: Ölmeyebilmek, fena değil bu karâr...
Fakat hayât için elzem hayâtı istihkaar.
Hayât odur ki: Nihayet bahâsı hûn olsun,
Senin hayât-ı sefilin: Bahâ-yı nmûsun!
Deden ne türlü yaşarmış... Adamsan öyle yaşa:
"Eğer hümâ-yı zafer konmak istemezse başa,
Haram olur sana kuzgun üşürmemek leşine!"
Nasıl, bu sözleri tutmak gelir mi hiç işine?
Mezelletin o kadar yâr-ı cânısın ki, yazık,
Ucunda yoksa ölüm her belâya göğsün açık!

İnsan-ı Kâmil: Âsım Modelinde Olgun İnsan

Buraya kadar olan kısımda Mehmet Akif'in toplumun belirli kurumları üzerinden farklı ahlâkî değerler hakkında düşündükleri belirlenmeye çalışıldı. Buradan Akif'in en başta da söylediğimiz gibi kafasında belirli bir toplumsal model olduğu ve bu modele uygun davranan insanlar arzuladığı sonucunu çıkarabiliriz. Düşüncelerini somuta geçirmek, uygulanabilirliğini kanıtlamak ve doğru yola sevk etmek istediği insanlara bir model, örnek göstermek için Âsım tipine başvurmuştur. Bu tip aracılığıyla toplumsal hayat içinde doğru, ahlâklı davranışın ne olduğu, yanlışlar karşısında nasıl bir tavır alınması gerektiği, vatan, millet, insan ve Allah sevgisinin yüceliği gibi konularda çıkarımlar sağlamıştır. Mutlak iyi bir tip olarak çizdiği Âsım'ı, toplumsal hayat içinde hareket halinde göstererek, bütün yanlışları sorgulama ve ahlâkî kurumları hatırlatma şansı bulmuştur. Âsım'ın kişiliğinin yanında, fiziki özellikleri de destanlaştırılır.

Âsım her şeyden önce bir ahlâk düzenleyici savaşçı gibidir. Ahlâksızca bulunduğu her davranışın üzeri- ne korkusuzca gitmeyi kendine bir görev, borç bilir. Örneğin kötü olduğuna inandığı için başına gelebilecek tehlikeleri düşünmeksizin bir meyhaneyi basar. Kumarbazları tehdit eder, nara atıyor diye sarhoşları kovalar, karısına eza eden bir adamı döver. Bu davranışlarıyla mahallelinin adını "Kel Kâhya"ya çıkardığını ve davranışlarının çok uçta olduğunu hatırlatan babasına Âsım'ın verdiği cevaplar tam bir ahlâk risalesi gibidir:

Babacığım, öyle değil, dinlemeyin rast geleni;
Dinleyin suçlu muyum, haklı mıyım, bir de beni
Herkes aç bekliyor kaldırımın sırtında...
Siz gidin, perdelerin hepsini kaldırtın da...
Alenî işret edin, âleme göstermek için!
Be adamlar! Azıcık saygı sayın: Gizli için.
Meze tufanına dalmış, kulaç atmaktasınız;
Yutkunan halka bakın, pencerelerden, sayısız.
Paranız yok ya, şu ben var diyeyim, bol keseden;
Hakkınız nerde sefih olmaya, dünyâ açken?
Hadi yahu, yetişir... Çok bile içtikleriniz;
Durmak olmaz, dağılın, belki uzaktır yeriniz...
Hani aldırmasalar bari, "defol git!" dediler...
Dedim: "Artık kime âidse defolmak o gider."
Kollarından tutarak hepsini attım bir bir;
Söyleyin varsa kabahat, acaba bende midir?
Gelelim şimdi kumarbazları tehlide. Evet,
Bütün evlerde ışıksız bunılırken millet,
O kulüpten sırttan şenliğe insan duramaz:
Yanıyormuş, dediler, haftada bir sandık gaz!
Ben bu israfi tabî'i çekemedim artık;
Taşdım söylenilen petrolü sandık sandık.
Bir ufak ölçü, dedim... Buldu nihayet bakkal;
Aldı herkes gazı, gülyâğ gibi, miskal miskal!
Ne donanmıştı sokak, doğrusu şehrâyindi!

*Sormayın parçalanan zulmeti: Üç gün sindi!
Babacığım, işte kumarbazlara zulmüm bu kadar;
Bir de öksüzler için bin lira aldım zor zar.*

“Âsım” şiirinin büyük bölümünde savaşın olumsuz şartlarının topluma yansımaları görürüz. O kadar çok sefil, biçare vardır ki Âsım, hangi birine yetişeceğini şaşırır; evler matemli, insanlar acz içinde, çeteler her yanı sarmış haraç kesmektedir. Âsım, bu şiirin tamamında savaşlarla, sefaletle boğuşan halka rağmen hala sefahat içinde yaşamaya devam eden gafillerle savaşını sürdürür. Ancak Âsım’ın insanları ahlâk sınırlarına çekmek isterken, gereğinden fazla müdahil olması ve kendini her ne şartta olursa olsun öne atmasına babası tepkilidir. Onun için oğluna onu teskin etmek için “bize ne şunun, ne bunun yumruğu lazım, bize kanun lazım” diyerek, kanunun üstünlüğünü anlatır. Bu noktada ahlâkın önemi vurgulanırken, ahlâkî normların kanuni yaptırımının olmadığı, bu nedenle kişilerin hürriyetlerine karışmamanın da bir ahlâkî davranış olduğu duyumsatılır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Mehmet Akif, Âsım aracılığıyla bütün kurumları sorgulamış ve bir ahlâk çerçevesi çizmiştir. Örneklerini verdiklerimiz dışında şair, bu yolla “tokken açın halinden anlamak”, “dünyanın boş olduğunu bilerek kalp kırmamaya çalışmak”, “yalan söylememek”, “çalıp çırpmamak”, “vatan hainliği yapmamak”, “ahde vefa” “çoğa kudret varken en ufak şeyle kanaat” “veren eller darken ifrat ile vermek” gibi pek çok ahlâkî değer üzerinde durur. Bunun da ötesinde şiirin bir bölümünde kâmil insan portresi çizer ve ahlâklı ve onurlu olmanın ne demek olduğunu net bir biçimde somutlaştırır:

*Zulmü alkıştıyamam, zâlimi asla sevemem;
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.
Biri ecdâdıma saldırdı mı, hattâ boğarım...
-Boğamazsın ki!
-Hiç olmazsa yanımdan koğarım.
Üç bucuk soysuzun ardında zağarlık yapamam;
Hele hak nâmuna haksızlığa ölsem tapamam,
Doğduğumdan beridir âşıkım istiklâlâ,
Bana huç tasmalık etmiş değil altın lâle.
Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum?
Kesilir, belki, fakat çekmeye gelmez boyunum,
Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım.
Zalimin hasmıyım amma severim mazlumunu...
İrticam şu sizin lehçede ma'nâsı bu mu?*

Milletimizde fazilet duygusunun en derin köklere yaslandığını ve bu kökün de İslâm dinine dayandığını düşünen Akif, savaşın zor şartları altında bazı değerlerini yitirmiş olsa da, milletin bu köklerden yeniden filizleneceğine inanır. Bu nedenle çöküş psikolojisinin ahlâklı insanları düşürdüğü karamsarlığın geçici olduğunu ve bedbinliğe düşülmemesi gerektiğini salık verir.

Bütün bunların ışığında, Akif’in şiirlerindeki yoğunluğuna, şiirlerin atmosferine ve yapısına ahlâklı olmak idealinin yayılması gerçeğine bakarak, ahlâkî öğelerin onun şiirlerinde çok önemli bir unsur olarak görülmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Kaynakça

- ÇALIŞLAR, Aziz (1997), Felsefe Sözlüğü, Cem Yayınevi, İstanbul.
ERSOY, M.Akif (2005), Safahat, Ankara B.Şehir Kültür Dairesi Yay., Ankara.
ÖZTÜRKMEN, N. Malkoç (1969), Mehmet Afif ve Dünyası, Altınok Matbaası, Ankara.
SARIHAN, Zeki (1996), Mehmet Akif, Kaynak Yayınları, İstanbul.
TİMURTAŞ, F.Kadri (1962), Mehmed Akif ve Cemiyetimiz, Yağmur Yayınevi, İstanbul.

MEHMET AKİF'TE SA'Y(İŞ/ÇALIŞMA) FELSEFESİ

Süleyman Hayri BOLAY*

Merhum Mehmet Akif Bey'in çalışmaya /iş'e ne kadar ehemmiyet verdiği malumdur. O çalışmayı, çalışanları yüceltirken tembelliği, geri kalmışlığı uyuşukluğu yermiş, ümitsizliği (ye'si) düşman ilan etmiş, evvela o büyük düşmanın gebertilmesi gerektiğini söylemiş, İş'in, çalışmanın(sa'y / mesai'nin)de felsefî temellendirilmesini yapmıştır. Akif'in bu anlayışında şu zıt kavramların muhasebesi vardır: "Ye's / ümit", "sa'y / tembellik"; "kör tevekkül" / "iş'e dayanan tevekkül"; "cehalet" / "ilim"; "ümitsizlik" / "ümit", "iman" / "inkar"; "ilhad / tevhd"; "iyimserlik" / "kötümserlik (pesimizm), "gerilik/ilerilik" "medeniyet" / "medeniyetsizlik,"sebat" / "sebatsızlık, sabırsızlık", "ahlak" / "ahlaksızlık "edeb / hayâsızlık", "emel, ideal" / "gayesizlik"

Mehmet Akif bu zıtlıkları çarpıştırıp tez-antitez kavgası içinde bir senteze ulaşma hevesinde değildir. Aksine ye'si sa'y ile cehaleti bilgi, bilim ve eğitim ile kötümserliği iyilik ile aşmağa çalışır ve bunda da başarılı olur.

Çalışma Nedir?

"İşleyen demir ışıldar, işlemeyen demir pas tutar" diye bir atasözümüz vardır. Bu sözde ifade edildiği gibi, işlemek, iş yapmak, çalışmak ve eylemde bulunmak, insan tabiatı ve onun varlığı için çok lüzumludur. Bu sebeple çalışmak insanî bir mecburiyettir. Toplumsal bir mesuliyettir, hayata tutunmanın ve hayatta kalmanın, hayata bağlanmanın esas şartıdır. Çalışmak insana itibar kazandırır, izzet/kudret katar. Tembellik ise, aksine, insanı alçaltır, zillete düşürür. Bu bakımdan şairimiz tembelliğin acı neticelerine dikkati çekmeden edemez:

"Yer çalışsın, gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur!"

...

Ey bütün dünya ve mâfthâ(içindekiler) ayaktayken yatan!

Leş misin, davranmıyorsun? Bari Allah'tan utan.

(Durmayalım, s.31)

Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası,

Dostunun yüz karası, düşmanın maskarası

(Seyfi Baba, s.71)

İş nedir? İş, zorluklar karşısında yılmadan bir maddeye nüfuz ederek onu insanileştiren, dolayısıyla manevileştiren ruhtur. Dolayısıyla iş, madde üzerine kazanılmış büyük bir zaferdir. Bu zafer, insanı maddeye bağlılıktan, esareten, tabiata tapınmaktan ve kendisine, toplumuna yabancılaşmaktan kurtarır. Bu sebeple hayvanın çalışması, hayatî hareketleri iş değildir. Zira *hayvanın bir gayesi yoktur*, o tabiatı yok eder, insan ise ona insanî bir hüviyet kazandırarak yeniden inşa eder. *Ona yeni bir değer katar.*

İş, tabiatla insan arasında bir vasıta, aracı bir rol oynar ve insan ile tabiatı yaklaştırır, sonra da birbirlerine bağlar. Her iş, bir durumdan çıkmak için acılı bir gayrettir; mevcut durumu, daha iyiye dönüştürmek için bir başlangıçtır, o yaratıcı faaliyettir, toplumu dönüştürerek kendini dönüştürmektir, Hacı Bayram Veli hazretlerinin dediği gibi "yaparken kendisi de yapılırl olmak", "oldururken kendisini de oldurmak", veya "kendisi de

tâş ü toprağ arasında, olmak'dır”, “*oluşmaktır.*” Dolayısıyla iş, çalışma aynı zamanda tabiatı da oluşturmak, insanileştirmek ve yeni üretilen kültürle onu tanıştırmaktır. Bu manada iş, tabiatın kültüre geçiştir.

İş sürekli yapma ve yaratma olduğu için durağan (statik) değil, durmadan devam eden bir istihsal, bir üretim, bir yapma, bir oluş, bir değişim ve bir yenilenmedir.

İş'in bir başka cephesi de *hürriyetle olan sıkı ilişkisidir*. Çünkü insan, iş sayesinde bedeninin zorunluluklarından, maddenin esaretinden, kendi tabiatının köleliğinden, ruhsal baskılarından bir kurtuluşa, hürriyete bir kavuşur.

İnsan çalışarak evrenin ahengine uyduğu, tabiatındaki bir takım perdeleri de kaldırdığı zaman *daha hürdür*. Çünkü çalışma yeniliktir, ilerlemedir, değişimdir, hayata, insanlara ve topluma katkıdır, dünyayı değiştiren, tabiatı insanileştiren faaliyetlerdir. Çalışma beşerî azmin yılmaz iradesinin özüdür. Çalışma her daim maddeyi manalaştıran, ona anlam katan, dolayısıyla onu yorumlayarak kültürü yaratan, tabiata nüfuz eden ruhtur, faaliyettir. Çalışma yabancılaşmayı tedavi eder, daha huzurlu yaşamak için dünyayı değiştirir. İnsan böylelikle monoton dünyaya yeni bir mana kattığı ve yeni hamle getirdiği için muntazam işleyen âlem nizamına kendisini uydurmuş olur. Ama insan, tabiatı sömürmek için değil, onunla dost olmak ve kendi içindeki ve dışındaki tabiatı aşmak, onların bağlarından kurtulmak için hayata, topluma, insanlığa ve tabiata yönelir. Tabiata yeni bir değer katar. Bu da İNSAN sayesinde olur. Çünkü Akif'e göre insan, mahiyeti itibarıyla meleklerden de ulvî bir yüce bir yaratık olmakla beraber tabiata kendi kanunlarını kabul ettirir.

*Akif Bey, bundan dolayı, insanın
“ Cılız kollarının dünya ile harb ettiğini”*

söylerken şu beyti de eklemeyi ihmal etmez:
*Esîrindir tabiat, dest-i teshîrindedir eşya,
Senin ahkâmının münkâdıdır, mahkûmudur, dünya.
(İnsan, s.72)*

Yani ” tabiat senin esirin, varlıklar/eşya senin sihirli ellerindedir; dünya ise senin koyduğun kanunların/hükümlerin mahkûmu olup onlara boyun eğer”

Burada hatırlatmakta fayda var: Bilindiği gibi alman filozofu Kant, ilk defa Kopernikvârî bir inkılâp yaptığını söyleyerek insan zihninin kendi koyduğu kanunları tabiata dikte ettirdiğini söylemişti. Hâlbuki Kant'a kadar hep aksi düşünülmüş, tabiat kendi kanunlarını zihne dikte ettirir, denilmişti. İşte Akif merhumun da burada söylediği şey, budur. Onun nazarında da insan kendi koyduğu hükümler ile dünyaya boyun eğdirir. O zaman insan çalışmalı, çalışırken de geçmişteki ustaların, üstadların eserlerinde ders alarak yeni abideler ve medeniyet eserleri üretmelidir.

*İbret al erbab-ı ikdamın bakıp âsârına:
Dağ dayanmaz, erlerin dağlar söken ısrarına
(Durmamalım, s.29)*

diyerek değişimin kaynağında ecdadın eserleri bulunduğunu işaret ederek hızını ve büyüklüğünün erlerin çalışma azminden iş üzerindeki ısrarından geldiğini ifade eder. O bir taraftan “insan olma “davasında ve iddiasında olan herkesin durmadan çalışması gerektiğini söylerken diğer taraftan çalışmanın zıddı olan “atalet”(çalışmama, tembellik)i de “*yaratılışın kanunlarına isyan*” olarak niteler:

*Atâlet fitratın ahkâmına mâdâm ki isyandır;
Çalışsın, durmasın her kim ki dâvasında insandır.
(Hasbihal, s.146)*

Demek ki mütefekkirimiz açısından insan olmak için durmadan çalışma şartı vardır.

Neden Çalışma Felsefesi?

Mehmet Akif merhumun ömrü boyunca kalbi milleti, vatani, dini, Türk dünyası, Balkanlar ve İslâm dünyası için atmıştır. Çünkü İslâm, medenileştirici bir din olarak tamamen kendi esaslarından fıskıran çok özgün bir medeniyet kurmuş idi. Bu, İslâm'ın getirdiği imanın, zihniyet farklılığının, ilmin ve dünya görüşünün eseri idi. Nitekim “dağdan getirdiği odun veya taş parçasını yontup put yapıp da yaratıcı diye ona tapan bir vahşi yığıcı” nasıl olmuş da otuz senede otuz bin yıllık ilerleme kaydederek dünyaya malik olabilmisti? Bu müthiş ilerlemenin sırrı nerededir? O faziletli medeniyet, o mükemmeliyet böyle cahil, akılsız bir kavmin içinden fıskırır vermiş? Akif merhum Hz.Siddik'daki sadakatin, Hz.Ali'deki “ilmin kapısı” olan o derin irfanın ve

Hız.Ömer'deki o eşsiz ve yüksek adaletin nerden geldiğini sorar:

*Nasıl olmuş da zuhur eyleyivermiş Siddik?
Nereden gelmiş o Haydar'daki irfan-ı amik?
Önce dehşetli zıpkırken nasıl olmuş da Ömer
Sonra bir adle sarılmış ki değil kâr-ı beşer!*

Mehmet Akif Bey buradan İslam'ın ilerlemeye(terakkiye) engel olmadığı neticesini çıkarır. Çünkü İslam'ın ruhunda hudutsuz bir ilerleme azmi ve iradesi gizli olmasaydı, o büyük harika medeniyet nereden çıkacaktı? :

*Mündemiç olmasa ruhunda onun nâ-mahsur(sınırsız),
Bir tekâmül, o kadar hârîka nerden doğacak?*

(Süleymaniye Kürsüsünde, s.185)

Bu bakımdan onun nazarında dünyada şerefli ve itibarlı yaşamak için dürüst, planlı ve muntazam çalışmaktan başka bir yol yoktur:

*Allah'a dayan sa'ye sarıl, hikmete râm ol!
Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol.*

Akif'in nazarında insanın kadri, meleklerden daha yüce ve muazzez iken hayvanlarla müsavi olmaması için devamlı çalışması iş üretmesi lâzımdır. Çünkü İslâm'ın yüce Peygamberi buyurmuştur ki “*Öyle günahlar vardır ki onları ne namaz, ne oruç, ne de hac affettirir, onları ancak çalışma siler götürür.*” (Sehavî, Ahsen'üt-Tekâsîm, Beyrut,1994,s.157)

Demek ki Akif Bey için eylemin Allah'a dayanması, Peygambere yaslanması yani temelinde sağlam bir iman olması, hikmete bağlanması lâzımdır. Çünkü hiçbir ihtiyacı olmadığı halde en çok çalışan Allah'tır.

Şairimiz şöyle ifade ediyor, bu fikri:

*Mâsivâ bir şey midir, boş durmuyor Hâlik bile,
Bak tecelli eyliyor bin şe'n-i gûnâgûn ile.*

(Durmamalım, s.31)

Bu iman-eylem ilişkisine destek olarak şeriatı da dâhil eder. Çalışmaya engel olarak Müslümanlardaki yanlış tevekkül anlayışını yani “kör tevekkül” ü gösterir:

*Çalış! dedikçe şeriat çalışmayıp durdun
Onun hesabına birçok hurafe uydurdun!
Sonunda bir de “tevekkül” sokuşturup araya,
Zavallı dini çevirdin onunla maskaraya*

(Vâiz Kürsüde, s.268)

Memleketin böyle tembelle ve dolayısıyla sefil olmasına Akif Bey bir sebep daha gösterir: O da havassın/münevverlerin halka tepeden ve geriden bakması, “doğru yol budur, gel!” diye öne düşüp yol gösterecek kalitede olmaması (2.Safahat, s.172).

Çalışmanın Kaynağı ve İtici Gücü

Bu yüksek çalışma veya iş azminin hedefi, tabiatıyla ve elbette bir yeni medeniyet projesidir. Bu gerçekleşirse imanlı, faziletli ve bilgili yüreklerle yüksek bir hedefe ulaşmak daha kolay olacaktır. Fakat bunun itici gücü veya motoru nedir? Kim olmalıdır? Yukarıda “Mâsivâ” diye başlayan beyte bakılırsa bu sorunun cevabı kolayca bulunur. Allah'tan varlıklar/mâsivâ zaten çalışıyor, fakat hiç mi hiç ihtiyacı olmadığı halde Allah, her varlıktan daha çok çalışıyor. Her an bin bir şekilde tecelli ediyor, yeni şeyler yaratıyor. O halde bu DİNAMİK Allah anlayışı, hem kâinat varlıklarına hem de bizzat insana örnek olmalıdır. Yani bütün varlıklar, Allah gibi dinamik bir şekilde çalışmalıdır. Şu halde Mehmet Akif'in iş felsefesinde bu **dinamik Allah anlayışı**, en büyük itici güç ve en büyük dinamizm kaynağıdır. Peki, Allah'ın bu dinamizmi nereden gelmekte ve insana nasıl yansımaktadır?

Bir defa şunu hatırlamalı: Descartes ve Spinoza gibi Batılı birçok filozofun da ifade ettiği gibi, Allah, mutlak varlıktır, yani “sebebi kendinde” olan “bizatihi varolan” varlıktır. Onun dinamizmi mahiyeti ve Zati icabı kendisinden gelir. O, “ol!” dedi mi olur. Buna rağmen O, her an çalışmaktan geri durmaz. Allah bütün varlıkların ve insanların da içine bu çalışma ve iş yapma yahut değişim arzusunu ve kabiliyetini koymuştur. Nitekim Aristo'nun felsefesinde formların formu olan Tanrı (İlk hareketi veren), mesele bir armut çekirdeğinin

içine koca bir armut ağacının formunu koymuştur. Şartlarını bulunca o çekirdek yarılr ve oradan o koca armut ağacı çıkar.

Bunun gibi Mehmet Akif'in düşüncesinde de ay, güneş, kuyruklu yıldızlar, yıldızlar, gezegenler, samanyolları(Kehkeşanlar), atomlar, hücreler, hatta yeni tabirle söylersek DNA-RNA'lar, madde ve hatta zaman, mekân bile daimî bir çalışmanın bir yarışın içindedir. Her biri ayrı bir aile gibi, hepsi de bir toplum gibi ahenk içinde çalışmaktalar. Kâinatın muazzam ve muntazam düzenine ayak uydurarak hepsi, bu ahengi bozmadan kervanla beraber yürüyorlar. Böylece dinamik bir Allah inancından dinamik, **çok canlı bir evren, dinamik bir dünya, dinamik bir insan** ve nihayet **dinamik bir toplum** ortaya çıkar. İnsan bu evrendeki çalışma sistemine ayak uydurabilirse ahenkli bir bütün, bir kâinat ailesi sistemi kendini gösterir.

Kâinat ve Tabiat Ailesi

Mehmet Akif merhum, kâinatı çalışma düzenini açıklarken aynı zamanda bir kozmogoni ortaya koyar. Bu kozmogoni, aslında ontolojik oluşun kısa bir hikâyesidir de. Düşünürümüz nazarında SA'Y nerelere kadar uzanmakta ve hangi çeşit eserleri meydana getirmektedir? Bakalım yaratmanın unsurları ve tabir caiz ise, aktörleri nelerdir?

-İradenin ezeli sa'yi: Oluşa ve varoluşa istikamet veren iradenin ezeli sa'yi ile varlıklar da sa'ye başlar. O, hilkatteki olayları yoğunlaştırıp yaratmaktan "ne dinlenir, ne de atıl kalır, velev bir ân".

-Her hangi bir varlık: her hangi bir mevcut, bilimsel incelemeye alınsa görülür ki o varlık, daimî bir sa'yin yoğunlaşmış/tekâsüf şekli olduğu görülür. Varlık, zıddı olan yokluktan değil, ademin zıddı olan sa'y'den meydana gelir. Bakarsınız çorak bir vadiden, ışısız, karanlık ve adem(yokluk)den İlahî iradenin ezeli sa'yi ile binbir türlü değişme, gelişme birbirini takip eder.

-Zaman: "zaman da sa'ye çıkar: Çünkü hep onunla yürür."

-Mekân: "Mekân da sa'ye varır: Sa'yi sifıra indiriniz,

Mekân tasavvur edilmez, muhal olur hayız(yer kaplama imkânsız olur.)

-Madde: Madde aynı cilvenin işi, enerjinin/kudretin yoğunlaşmış şekli, ezeldeki sa'yin tekasüfünden başka bir şey değildir. Çünkü aslında onun da sa'ye şiddetli bir meyil taşımaktadır.

-Kamer(ay), güneş, gezegenler ve kuyruklu yıldızlar: Gökyüzünün ve evrenin mühim üyeleri olan bu varlıklar da gökyüzü kainatın ezeli âhengine ayak uydurarak durmadan çalışmaktalar. Dünyaya yağın nurlar(envar),ışıklar bu gökyüzü varlıklarının "alınları"dır. Yıldızlar da "bu eski aile"nin yabacısı değil. Tabii ki bu aile bizimkilere benzemez, çünkü aralarında hiç bozuşmamışlar, dolayısıyla iş'lerinde bir aksama olmaz. Tabiatın dili onların da dilidir, sadece aralarında yapacakları iş bakımında "ince bir ihtisas" ilişkisi var:

Küçük, büyüklerin ruhu, gurratül-ayni (göz bebeği)

Büyük, küçükler için dayedir(sütanne), mürebbidir.(terbiyecisi)

Bu muhteşem ailenin sevgili reisi güneştir. Onlara şefkatini gösterir, işlerini düzene koyar, onları himaye eder."Onları sıcak şefkat kucağına alır." Bu muazzam ailenin fertleri, "el ele vererek" bir gayeye doğru koşuyorlar: Bu gaye, mümkün yani yaratılmış varlıkların kemale /mükemmeliyete erişmeleridir. Bu ahenkli çalışma ordusunda mesai incelikte taksim edilmiş olup hiç birisi, ne istirahat ediyor, ne de duraklıyor. Çünkü bir zerre nin duraklaması, bütün kâinat ailesini perişan eder, cihanların devrilmesine yol açar. Bu bakımda o zerre için atalate/tenbelliğe emeyl etmek bile imkânsızdır. Bu mutlak boyutlarda "sükûn tasavvuru" bile imkânsızdır.

Bu semavî aile grubu, ittihat içinde reisine boyun eğerek "sürekli, vakur, sevimli bir vahdet ahengiyle" fasılasız çalışan "muhteşem bir kütle" olup bu "bizim kâinatımızdır."(s.257)

-Atom (zerre): Hepsi bu kadar mı? Hayır. Daha atom(zerre) var, onun içindeki parçacıklar(züreyrat) var. Bunlar görünmemekler beraber, bunlar taşın dar vücudunda gizlice mevcuttur. Akif burada tamamen modern fizikte o zamanki gelişmelerle elde edilen bilgilere dayanır. Kendisinin bu gelişmeleri nasıl takip ettiğini biliyoruz. Hatta bu bakımda o,1919da Türkiye'de belki de ilk defa, atomun patlatılacağını ve bundan doğacak enerji ile yeryüzünün (rûy-i zemin) değişeceğini haber vermektedir.

Akif Bey, atomun içindeki vahdetten bahisle o parçacıkların, ebedî bir uyum içinde dönüp durduklarını, onların bu dönme ile sa'ylerinin her yoğunlaşmasında birçok büyük enerjiyi temessül etmekte(içleştirmekte) olduklarını söylüyor. Buradan da bakalım hangi varlıklara dönüşüyor: ya bütünüyle çekim'e, ışık'a (ziyaya) dönüşüyor, ya bir şimşekte muhtelif renklere bürünüyor, ya akışkan bir hararet meydana getiriyor yahut titreşerek dalga dalga mıknatısı hâsil ediyor.

Mehmet Akif Bey, bu cümleden olarak atomun içinde parçacıkların (elektron, proton vb.) sonsuz hareketleriyle sonsuz âlemleriyle birlikte sonsuz güneşlerden(şümûs-i bî pâyân) bahs ediyor. Böylelikle zerre içinde "bir hiç olan vücuduyla(ağırlığı olmayan varlığıyla) kâinatı temsil ediyor."

-**Hararet:**” Çalışmasaydı hararet, mevasim(mevsimler) olmazdı.” Isı bazen azalır, bazen de çoğalarak suyu buharlaştırır, sonra da buharı yoğunlaştırarak devamlı çalışır. Buhar yükselince havaya bulut yığar, onun birikimi ile de ovalara nehir gibi suya dönüşür. Hâsılı deniz, toprak, nehir, rüzgâr muntazam, silsile halinde çalışarak yeryüzünü verimli hale getirir.

-**Ziya/ışık:** Ziya da karanlıkla(zulmetle) devamlı yarışır.
Sadece bunlar mı çalışır? Hayır.

Canlılar(zevil-hayat): Bu cümleden olarak bitkiler, hayvanlar da durmadan çalışmaktadır.

İNSAN: Ye’si yenebilen insanlar da daimî çalışarak evrenin ahengine katılırlar. İnsan, bu âlemde “mücadeleyle/çalışarak yaşar çâresiz bu âlemde. Çünkü “*mücadele mahsulüdür hayat-ı beşer.*”

O mücadele olmadıkça “ne fertler, ne de aileler olur.” Fertler de, aileler de, cemaatler, kavimler ve milletler de devamlı çalışmaktalar. Çünkü “Bekayı gaye sayanlar koşup ilerlemede” olup bunlar “zaman içinde zaman etse” haklıdırlar.

Mehmet Akif Bey, İstiklâl Marşı’nda ve diğer bazı şiirlerinde Batı’ya “canavar, vahşi” gibi ifadeler kullanırken artık burada çalışıp bu teknolojik medeniyeti meydana getiren garplıya “MÜCAHİD” sıfatını uygun görüyor. Mücahit burada din yolunda cihat yapan değil, doğrudan doğruya “çalışan” manasındadır:

“*Bakin mücahid olan garba bir kerre:
Havaya hükmediyor, kani olmuyor da yere*” (s.264)

Gaye, tekâmül/kemale erme, gelişme ve ilerleme olduğuna göre, her şey neticede “sa’yin tecessümüne/gerçekleşmesine, somutlaşmasına bağlıdır.

Bütün bu izahlara tahrik eylemeye, canalandırma gayretlerine karşı hâlâ yerinden kıpırdamayan insanlara çok ağır bir ifade kullanır: **Leke.**

“*Bugün sahife-i âlemde sen ki bir lekesin.*”
Çünkü “*tevakkufun/duraklamanın yeri yoktur hayat-ı millette*”.

Bunun için “kahraman ecdadımızın kanından bir parça kana “ ,sarsılmayan bir imana ve yılmayan, durmayan bir aksiyona/eyleme dayanmak gerekir.

***

Burada Mehmet Akif’in bir farklılığı dikkatimizi çekiyor: Türklerin çok eski zamanlardan beri, hâkimiyetin kaynağı olarak ilahî iradeyi gördükleri biliniyor. Tanrı hükümdara “**kut**” verir ve onu korur. Hükümdar da ve etrafındaki idareciler, Tanrı’nın kâinatta kurduğu düzenin, insanlar arasında toplumlarda ve dünyamızda gerçekleştirmeyi bir vazife, bir borç bilirler. İşte bundan dolayı Mehmet Akif’in çalışma felsefesinin temelinde bu anlayışın yattığını rahatça söyleyebiliriz.

Daimi sa’yden ve terakkiden kurtuluş olmadığına göre, tutulacak yol durmadan çalışmaktan geçmektedir. İşte bu sebebe dayanarak mütefekkirimiz Müslümanların yeni bir medeniyet inşa edebilmesi ve Batı’nın karşısına ezilmeden aynı şartlarda çıkabilmesi için yeni bir çalışma felsefesi ortaya koymaya çalışmıştır.

Çalışmanın Gayesi

İş hayatının ve her çalışmanın mutlaka bir gayesi ve ulaşmak istediği bir hedef vardır. Bu gaye, hem ferdîdir, hem toplumsaldır, hem de cihanşümuldür.

Evet, insan çalışmalı, fakat boş yere, maksatsız ve gayesiz değil, mutlak bir gayeye bağlanarak çalışmalı. Bu gaye ne olabilir? Mütefekkirimize göre bu gaye,

-evvela “*taharri-i hakikat*”(hakikatı araştırma hırsı) ile, bilginin, ilmin ve irfanın “*ser-haddine*” yani son hududuna ulaşmak.

-Sonra da “insanlığın mânâsı”nın tecelli etmesi ve vicdan da “en son zevki “ ne ermek. Bu da insanlığa ve kâinata *iştiraktır*.

-bir üçüncü ve en yüce gaye ise **BEKA**’dır. Yani ebedî olmaktır.

Kâinata İştirak Ne Demektir?

Çalışma sahası insanın emrine verilmiş olan bütün kâinat. Fakat Allah’ın “*sarây-i vahdeti*” ne girmek yasaklı bölge. İnsan cihanın ortasına atılmalı, fezaı dolaşmalı, asumana çıkmalı, yeryüzüne inmeli, Allah’ın kâinattaki hikmetli delillerinin gaybî bir lisanı olan, varlığı inleyen ahengin tek manasını duymalı ve “*âheng-i sermediyye*”) ye yani ebedî ahenge **uymalı**. İşte tabiata, insanlığa ve kâinata **iştirak** dediğimiz şey budur. Allah insanlara şöyle seslenir:

....
*Çekil de feyz-i mübinimle tâ ezelde sana
Musahhar eylediğim bir cihanın ortasına
Atıl...Fezayı dolaş ,Asümâne çık ,yere in;
Lisan-ı gaybım olan beyinât-ı hikmetimin,
Vücutu inleyen âheng-i yek mealini duy!
Düşünme, haydi şu âheng-i sermediyete uy!*

(Vaiz Kürsüde, s.259)

Yalnız burada bir hatırlatma yapmakta fayda var: Mehmet Akif merhum, insanın bu dünyadaki bir ebedîlik için çalışmasını düşünmez. Çünkü bu âlem de, insan da fanidir. Nitekim Firavun'a şöyle seslenir:

*Evet, bütün beşerin hakkıdır beka emeli:
Fakat bu hakkı ne taştan ne leşten beklemeli!*

İnsanın ismi cihan durdukça anılsa da esas ebedîlik, “âhiret yurdunda”dır. Mehmet Akif üstadımız, bu sebeple, insanı kendine getiren şu ilahî sadâyı, çalışmanın kanunu olarak ortaya koyar:

*Bekâyı hak tanıyan sa'yi bir vazife bilir;
Çalış çalış ki beka sa'y olursa hak edilir.*

(Vaiz Kürsüde şiiri, s.255)

İnsan Emegine ve Paraya Boyun Eğmeli mi?

Yukarıda insanın emegine dayanarak kafasında yarattığı putlara taptığından bahsedildi. Aslında insanın emeginin mahsulü olan paraya servete, şöhrete ve şehvete tapması tarihin ilk devirlerinden beri vardır. Nitekim Kur'an, Firavun gibi, Haman ve Kârun gibi nefesine ve servetine tapan putperestlerden bahseder. Hatta Karun'un hazinelerinin sadece anahtarlarını bir bölük insanın taşıdığını bildirir. Böylelerinin akıbetlerinin ne kadar feci olacağını sık sık haber verir. Ama son asırlarda kapitalist sömürgeci zihniyet insanları, daha çok servete tapmaya yöneltti. Çünkü manevî dünyaları gittikçe körelmiştir İşte mütefekkirimiz Mehmet Akif Bey, insanın hürriyetini koruyabilmesi için paranın ve servetin önünde de eğilmemesi lâzım geldiğini söyler. Kendisi üstün ahlakın ve meziyetlerin mücessem(canlı, cisimleşmiş) örneği olduğu için kendi tutumunu cihana şöyle ilan eder:

*Doğduğumdan beridir âşıkım istiklale,
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle*

Demek ki mütefekkirimiz nazarında “altın lâle” ye yani paraya düşkün olmak, boynuna köpekler gibi bir tasma taktırmaktır. İnsan bu zaafardan kurtulmalıdır. Bu takdirde insanın ahlakı karşımıza çıkar.

Ahlak -İş İlişkisi:

Ahlâk, insanlar için vardır. Tanrı'nın ahlâkı olmaz. Diğer canlıların da ahlâkı yoktur. Çünkü onlar mükellef değildir, dolayısıyla mesul de değildir. Emaneti yüklenen sadece insandır. Mesul ve mükellef olunca hür olması da zarurî olarak kendini gösterir. Bu bakımdan ahlâk ile çalışma arasında sıkı bir bağ vardır. Zira çalışmak ahlâkî bir yükümlülük, bir vazifedir, insanî bir erdemdir. Sorumluluk gelince ahlâk, hukuk, adalet, ceza, mükâfat gibi kavramlar birer mana kazanır ve yerlerini bulur, birer işlev kazanır.

Netice itibariyle inanan insan her cihetten çalışmaya zorlanmaktadır. Akif Bey'in ruhu , “marifet ve fazilete/ilim ve ahlaka” dayanan daimi bir çalışma ile bize özgü yeni bir “çalışma medeniyeti, ortaya çıkarıncaya kadar rahat edemeyecektir.

Değerlendirme

Mehmet Akif Ersoy merhum, sa'y'i bir canlılık, bir değişim, bir dönüşüm, evrensel bir oluşum ve gelişim, bir medeniyet kurma, bir insan olma, canlılık ve dinçlik içinde düzenli yaşama, mesuliyetinin ve insanlık şuurunun sınırlarını zorlama anlamında evrenin düzenine uygun bir faaliyet olarak anlamaktadır. Bunu da meskenet içindeki şark'ı ayağa kaldırmak ve kervana yetiştirmek için yapmaktadır. O, hayatında bu ideallerinin tahakkukunu göremedi, gamlı, kederli bir şekilde ayrıldı, bu dünyadan. Ama bizlere ve insanlığa gösterdiği yolda onun ideallerine doğru ,”Asım'ın nesli” olarak ilerlemeye devam ediyoruz.

Rahmet-i Rahman üzerine olsun. Âmin.

Kaynakça

1. Safahat, İnkılap Kitabevi, İstanbul,1950.

MEHMET ÂKİF’TE TARİH VE MANAYI GEÇİTTE İNŞA ETMEK VEYA ZAMANI VE KUTSALI ASIM’IN NESLİNDE YENİDEN OKUMAK

Şevket YAVUZ*

*Asım’ın nesli... diyordum yâ ... nesilmiş gerçek:
İşte çiğnetmedi nâmûsunu, çiğnetmiyecek.
Şühedâ gövdesi, bir baksana, dağlar, taşlar...
O, rükû olmasa, dünyâda eğilmez başlar,
Yaralanmış temiz alınından, uzanmış yatıyor,*
Bir hilâl uğruna, yâ Rab, ne güneşler batıyor!*
(M. Âkif, Safahât, 282)

I. Giriş ve Genel Kavramsal Çerçeve

Müslüman toplumların genelde, Türk toplumunun özelde büyük dönüşümler ve çöküntüler yaşadığı zor bir zaman diliminin düşünürü ve şairi olan Mehmet Akif, bir yandan politik ve ekonomik olarak mecali oldukça zayıflamış bir devletin son anlarına ve akabinde yıkılışına, diğer yandan da birkaç asırdır yegâne baskın kültür ve teknik kodlarına sahip bir dünyanın, “medeniyet” adıyla Batı’dan gelen yeni ve farklı bir dünya görüşü ve hayat felsefesiyle çatışmasına tanıklık eder. Düşüncelerindeki dönüşüm ve değişim çağrıştıran arayışları, onun tarihi ve manayı yeni-ama-öncekini de seçici olarak ele alan; dolayısıyla “asırlardır akıp gelen”i yadsımayan ve dışlamayan bir tarzda kurmasının öncüllerine kapı aralar. Öyle ki; “Âsım’ın nesli” aslında bu öncüllerin yeniden ve yeni bir tarzda okunmasına karşılık gelir. Daha genel bir ifade ile ortaya konulacak olursa; ondaki tarih tasavvuru ve bu tasavvurun üzerine yaslandığı zaman kavramı; devrinde “medeniyet” olarak üretilen Batı’nın tarih ve zaman algısından oldukça farklıdır. Akif’te tarih, öyle görünüyor ki, ne sürekli devinim ve dönüşümü öngören ve kutsayan çizgisel-doğrusal bir yapıda, ne de sürgit kendini tekrar eden döngüsel bir süreçtir; aksine bir dereceye kadar illiyet ilkesine dayanan; ama “kendini tekrar edebilecek” kadar da daireselliği olan helezonik bir yapıdadır. Zamanın ruhunu böyle bir tarih koduyla okuyan Akif’e göre, o ruha kılavuzluk edecek olan manayı da geçmişin mirasından gelen zaferleri ve travmaları içeren “seçilmiş kökler” (*selected etyma*) den, hâlin dayattığı zor/unlu/luklar ve imkânlardan ve geleceğin ışığına delil umutlar ve muştulardan devşirir. Diğer bir ifade ile, Akif tarihi üçlü bir anlam demetiyle kurgular ve zamanının tüm meydan okumalarına yaşanan mirası (zafer ve hezimet), yaşanmakta olan realiteyi (gayret ve yeis) ve umut edilen geleceği (marifet ve fazilet) bir potada harmanlayarak cevap verir. Buna bağlı olarak da şunu iddia etmek mümkündür: Onun şaheseri Safahât genel olarak ve İstiklâl Marşı özelde başta Müslüman Türk’ün “Modern” zaman dilimindeki bu mananın yeni zaman kodlarıyla nazımsal ve tarihsel ifadesidir.

Büyük çöküntülerin yaşandığı bir zaman diliminde, bu zamanın “değişim”ini ifade eden tarihinde, “Modern” olanın talip olduğu şimdiki zaman, Akif’in mensubu olduğu medeniyet kodlarını kendi zamanın-

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fak. Öğr. Üyesi

dan “sürgün”e gönderme gayretindedir. Israrla geçmişin “zaten gerçekleştirmiş olduğu” tarihsel durumunu, “şimdi”ye yeniden inşa ederek aktarmayı ve geleceği marifet ve faziletle dokumayı şiirselleştiren Akif, tarihi ve bu tarihe yön, istikamet ve fonksiyon yükleyecek olan manayı aslında “geçitte inşa etme” gayretindedir. Bu geçit; Modernite’nin sadece ontolojik ve epistemolojik olarak değil, aynı zamanda kozmolojik ve aksiyolojik olarak da geniş bir mecrada etkinliğini empoze etme iddiasında olduğu bir zaman dilimindeki kırılmalı, tehlikeli ve zor bir tarihsel durumu ifade eder. İşte; geçmişin hâsılası ve şimdinin imkanı ve geleceğin umutları şeklinde tezahür eden bu tarihsel ve varoluşsal mana arayış çabasının medeniyet bazındaki tekili de “Âsım ve nesli” olarak metaforlaşır.

Bunlara bağlı olarak bu çalışmanın tezi şu şekilde ifade edilebilir: Geçitteki “İstiklâl Şairi”, çalkantılar ve düşüşlerle yorgun düşen tarihe yeni bir anlam katan “varoluşsal mana”yı; yaşamakta olanı kaçmadan ve yüceltmeden merkeze alıp, yeni geleni / “Modern”i çifte karşıtlıklar gereği “önceki”nin karşısına oturtmadan umutla öreri; nitekim umudu merkeze oturtan bu mananın estetik ve ideal kodlarını İstiklâl Marşı’nda ve daha genel çerçevesiyle Safahât’ta yakalamak mümkündür. Bu bağlamda şu sorularla temel tezimizin çerçevesini çizmek mümkün olacaktır: Akif’in “zaman ve tarih” tasavvurunda (nasıl ve hangi zaman ve tarih?) kutsalın ana peteklerini inşa ettiği “mana” (nasıl ve hangi mana?) kılavuzluğunda “medenî medeniyet” kulvarındaki bir milletin yaratıcı ve yapıcı aktörü olarak kendisine görev biçilen “Âsım’ın nesli” (nasıl ve hangi nesil?)dir. Öyleyse niçin Asım bir geçmiş sorgucusudur? Neden Asım burada olanın ve şimdinin ideal tipidir? Hangi umutlar bir gelecek örgüsünde Asım’a yüklenir?

II. Akif’te Tarih ve Manayı Geçitte İnşa Etmek veya Zamanı ve Kutsalı Asım’ın Neslinde Yeniden Okumak

A.Âsım’ı Şimdinin Hengamesinde Geçmişten Hareketle Gelecek İçin Aramak:

Safahât’ın altıncı bölümü olan Âsım; dört kişi ekseninde dönen diyaloglardan oluşur: Hocasâde (Mehmet Akif), Köse İmam (Akif’in hocası Tahir Efendi’nin oğlu Ali Şevki Hoca), Asım (Köse İmam’ın oğlu) ve Emin (Akif’in oğlu). “Âsım’ın nesli” ile ilgili olarak, Köse İmam pek umutlu değildir; nitekim:

*Hâle baktıkça adam kahroluyor elde değil;
Bizî kim kurtaracak, var mı ki bir başka nesil?
– Âsım’ın nesli, Hocam,
– Nerde!
– Hayır, haksızsın!
Galiba oğlana pek fazla bugünler hırsın?
– Âsım’ın nesli... diyorsun. Ne uzun boylu hayâl!
– Âsım’ın nesline müinkaad olacak istikbâl.¹*

İşte o nesil, “yedi düvel”in tüm gücüyle milletin harimine yüklendiği bir zaman diliminde kendinden bekleneni yerine getirecektir. O nesil, Çanakkale’de yeniden doğuşun ilk sancılarını ortaya koyacaktır; nitekim:

*Şu Boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi?
En kesif orduların yükleniyor dördü beşi,
-Tepeden yol bularak geçmek için Marmara’ya-
Kaç donanmayla sarılmış ufacak bir karaya.
Ne hayâsızca tehaşşüd ki ufuklar kapalı!
Nerde -gösterdiği vahşetle «bu: bir Avrupalı»
Dedirir- yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yâhud kafesi!
...
Âsım’ın nesli... diyordum yâ ... nesilmiş gerçek:
İşte çiğnetmedi nâmûsunu, çiğnetmeyecek.
Şühedâ gövdesi, bir baksana, dağlar, taşlar...
O, rükû olmasa, dünyâda eğilmez başlar,
Yaralanmış temiz alnından, uzanmış yatıyor,*
Bir hilâl uğruna, yâ Rab, ne güneşler batıyor!²*

1 Safahât, 279-80.

2 * Sebilürreşad neşrinde: “Lekesiz, tertemiz alnından vurulmuş yatıyor;” Birinci baskıda: “Vurulup tertemiz alnından, uzanmış yatıyor” şeklindedir. Safahât, 281-2.

Genellemelerin tehlikelerini de göz önünde bulundurarak şunu bu noktada ifade etmek yerinde olacaktır: Tüm Safahat, aslında bir bakıma Asım'a hazırlık kodlarını sunar; özelde ise Safahat'ın altıncı kısmı ideal bir Asım tasavvurunun inşasına odaklanır. Bu haliyle Âsım; hem gerçek / tarihsel –hem de-ideal / gelecek; tarihin içinde-ama-aynı zamanda bir ülküdür; tıpkı Mehmet Akif'in gerçekleri ve idealleri gibi. Bu açıdan Âsım, Akif'in arayıp, inşa ettiği ruh aynasıdır; zira aslında her sanatçı, şair ve yazar yarattığı tipte ve tipolojilerde bir dereceye kadar kendini yansıtır. "Asım ve nesli" "olandan" değil de geçmişte prototiplerinin var olduğuna inanılan; ama daha çok da gelecek için inşa edilmiş ideal bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Akif'in kendi ruh aynası olan Âsım, geçmişini nostaljik heyulaya sarmadan, günah keçisi haline getirip reddetmeden, travma ve zaferlerini seçip, şimdinin tehdit, tehlike ve meydan okumalarına onların "ibret aynalığı"ndan istifade ederek cevap vermenin ve marifet ve faziletle örülen muştunun ve umudun kolektif bilinçte tezahür eden küllî ülkünün tekilidir.

B. "Geçit"te Tarihi / Zamanı ve Manayı / Kutsal Asım'ın Neslinde Yeniden İnşa Etmek Asım; geçmiş, hâl / şimdi ve geleceğin varoluşsal aksının kolektif bilinçteki tekilidir.

1. Geçmişin Hesabı Hâsılası ve Yüzleş/tir/icisi Olarak Asım

Asım'ın tarihî rolünü ana hatlarıyla şu şekilde çizmek mümkündür: Müslüman tarihinin genelde, Müslüman Türk mirasının özeldeki "yaşanmış ve gerçek"-ama arketipsel olarak ideal bir modelidir. Asım bu tarihî model oluşunu ana çerçevesiyle şu şekilde ortaya çıkarır: Asım; (a) Tüm Müslüman tarihinin; ama özellikle tarihsel olarak en yakında olan Osmanlı'nın tarihsel tecrübelerinde ortaya konan kültürel ve sosyal kuruluş mayasındaki alp / gâzi-ahî-alimin yeniden inşasıdır; (b) İslam milletinin ve özellikle Müslüman Türk'ün İslam'la bulduğu özelliklerinin bitmez-tükenmez bir modele dönüşmüş şeklidir; (c) Geçmişin softalıklarının ve hurafelerinin sorgulayıcısıdır.

2. Hâlin, Şimdiki Zamanın İnşasında ve Hesabında Asım

Asım, şimdi ve burada olanın taşıyıcısı, kurucusu ve koruyucusu olan sorumlu bir karakterdir. Asım ve nesli; "diplomalarını er meydanlarında alan" ideal-ama-reel tiptir; nitekim başta Çanakkale Savaşı olmak üzere Asım'ın nesli, tarihsel olarak mevcut zamanda billurlaşan bir modeldir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Asım ve nesli; Müslüman Türk tarihindeki kırılmayı "geçitte oluş"a çeviren vahyî bir idealdir.

Asım'ın kuşanması gereken değerler arasında şunlar öne çıkar: İman, vicdan, edep, liyakat. Bunlar ile şimdiki durumun meydan okumalarının üstesinden gelinebilecek ve yine bunlarla geçmiş üzerinde geleceğe köprüler kurulabilecektir. Asım, bu açılardan samimiyet ve sorumluluk timsalidir ve Akif'in şiirlerinin hedefi de bu sorumluluğu bir şekilde ön planda tutmaktır.

Cehalet ve sefalet ile kavga halinde olmak üzere idealize edilen Asım, bu mücadelesinde bir nevi gaza payesini almaya müstahaktır.

Asım "geçitteki bir milletin doğuş sancısıdır; "geçitteki bir oluşun rahmindeki gürbüz, yiğit, irfanlı, ahlaklı ve bilgili karakteridir. Kılıç, kalem ve kubbenin tükendiği bir zaman diliminde Asım, geçitte yeniden doğuşun muştusudur.

3. Geleceğin, Umutların İşığı Olarak Asım

Misyon ve vizyon olarak Âsım; Müslüman gençliğini tarihî rolü ve durumuyla yaratma projesidir. Bu da marifet ve fazilet ile olacaktır: Okumak için önce mekan (vatan) ve özne (millet) lazımdı. Öyleyse; önce vatan kurtarılmalı ve milli birlik sağlanmalıydı. Vatan; bir merkezî değerdi, onun ardında millet, din, devlet ve varlığımız vardı.

Öte yandan, bu millette birlik ve dirlik sağlanmalıydı; çünkü serhattaki bir millet asırlarca İslam aleminin uç beyleri olarak Ehl-i Salip ile çarpışmaktadır. Eğer kaybedilirse tüm İslam dünyasının ve özgürlük arayışındaki milletlerin "cihan-ı imanı" sarsılacaktır; dolayısıyla Asım'a göre "(b)iz düşmanlarımızın lakayt kalabileceği bir küme değiliz".

Millet kavramı Akif'te dinî ve kültürel bir kimlik ekseninde şekillenen sosyal yapıya karşılık geliyordu; dolayısıyla Âsım'ın milleti, İslam milleti idi; yoksa kavmî veya etnik bir milliyetçilik değildi.

Asım hem dine, hem de devlete sadık olacaktır; çünkü bu ikisi birbirinden ayrılamazdı Akif'in dünyasında.

Asım'dan hareketle marifet ve fazilet kodları dokunur. Bilim ve ahlak yan yana gidecek; "şevket-i fenden mahrum olunmayacak"tı; zira faziletsiz bir toplum Garb'ın taklitçiliğinden kurtulamazdı. Bu açıdan kısaca

özetlenecek olursa, Asım; teknoloji ile irfanın entegrasyonunu temsil eden bir prototiptir.

Çökmekte olan bir imparatorluğun kurtuluş reçeteleri olarak 19. yüzyılda devreye giren ve 20. yüzyılın başlarında daha da açık hale gelen Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık / Garpcılık akımlarından İslamcılığa genel olarak katılan Akif, İslamî değişim projesini de İslamî modernizasyonu savunan Afgâni'nin tez dönüşüm / devrim yerine Abdüh'un tedrici dönüşümünü tercih eder. Akif'in "ruh aynası" olan Asım bu tedrici dönüşüm için Batı'ya (özellikle de Berlin) tahsile gitmeye karar verir; ama o, dönüşmeyecekti ve gittiği yerlerde kalmayacaktı. Gidip, "Garbın ilmîni ve sanatını" alacak, bilgi-teknoloji rabitası kuracak (Batı'daki sınırsız kaynağa kanallarla bağlanacak), dönecek ve burayı (Doğu'yu) imar, inşa ve tenvir edecektir.

Asım'da dillendirilen ve idealize edilen gelecek tasavvuru Akif'te—her ne kadar kendisi bu şekilde tanımlamasa da— "İslamcılık" olarak belirir. Onun İslamcılık tasavvuru, Ulusçuluğa ve Garpcılığa karşı olduğu gibi hurafeci ve "kaderci" İslamî söylem, pratik ve haletine de karşıdır. Sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel yelpazeleri kucaklayan din algısı ile İslam yeniden keşfedilecek, birlik ve düzen yeniden tesis edilecektir. Kısaca, Asım; geleceğin prototipidir ve iki büyük güçle "pusatlanmıştır": Fazilet ve marifet. Bu pusatla o, hem geçmiş ütopyasından ve/ veya reddinden, inkarından, hem de geleceğe endeksli fantezi ve ütopyalardan irak, ayakları yere basan tarihin içinde bir kurucu, yaratıcı, inşa edici bir özne olacaktır.

C. Manayı Asım'ın Kolektif Bilinci İle Okumak

Mehmet Akif'te kutsal; tüm manaların köküdür. Hayata, oluşa, başlangıca ve sona ait "mana"ların aranması aslında varoluşun idrakine varmaktır. Bu açıdan Akif'in "Asım ve nesli", manayı—burada İslam—bir varoluş serüveni olarak temellendirir.

Asım, anlamı iki eksende okunmalıydı: a) Marifet; b) Fazilet. Fazilet de başlıca şöyle ifadesini bulacaktır Asım'ın ideal tipolojisinde:

- i. Hakkı tutup kaldıran bir tiptir;
- ii. Beşikten icazet alan değil, emeğiyle ve çabasıyla ilmîni inşa eden bir yiğit idealidir;
- iii. Halk içinde, halkla beraber, halk için yaşar. Asım. Onun vizyonundaki sanat toplumu içindir. Hayatı halkla anlamlandırıp, Hakk'a hizmeti ideal olarak koyan bir anlayışın temsilcisidir. sanatta fayda ve denge
- iv. Topluma bağlı olup, millî, yerli bir modeldir. Bunun için onun sanat tasavvuru, toplumcu ve ahlakçı bir platforma oturur. Sanatta fayda ve denge prensipleri nasır ve nazımlarında sık sık karşımıza çıkar.
- v. Fildişi kulelerde oturan elitist ve Jakoben bir tip değil, insanların ıstıraplarıyla hemhal olan bir prototiptir. Prensipleri avam / halk için inşa edip, kendisi elitist ve konformist bir haleti reddeder. Nitekim onun millî mücadelede gönüllü katılması bunun ispatı mahiyetindedir.

Marifet ve fazilet bireysel ve toplumsal gelişmenin gerekli sebebidir Akif'e göre. Asım da bu iki kurucu özelliği ile zamanlara ve tüm badirelere meydan okuyabilecektir.

Anlamı canlı, dinamik ve dönüştürücü bir şekilde kurar; nitekim "asımın idrakine söyletmeli İslam'ı" derken ya / ya da tavrıyla değil; yani Doğu ya da Batı şeklinde değil; aksine Batı'yı inkar ve tahkir etmeden anlayıp, İslam medeniyet idealini ve toplum projesini yeniden bu eksende yorumlamaktır. Garbın emperyalizmini göz ardı etmeden-maarifini ve tekniğini almayı anlamlaştırır. "Batı"nın medeniyet söyleminin gücü ile eylemleri arasındaki tutarsızlıkları kamuflej tezahürleri sezmiş olan Akif, yine de Batı'dan alınması gerekenin beklenmeden getirilmesini Asım üzerinden ifade eder. Asım'ın rol modelliğinde mahiyet-i ruhiyye ekseninde hem Doğu (fazilet ve marifet), hem de Batı (bilim ve teknoloji) yepyeni bir potada harmanlanacaktır.

Mana; ancak Akif'in "mahiyet-i ruhiyye" / değerler sağlam kaldıkça varlığını ve kurucu özelliğini muhafaza edebilir; yoksa çözülmüş ve çürümüş bir "mahiyet-i ruhiyye"nin fonksiyonelliğinden bahsetmenin pek anlamı yoktur. Şiiri de aslında bu mana için bir "çığlık", bir mesaj yüklemesidir.

Onun mana kodlarında kader ve tevekkülün geleneksel şekilleri olan bağnazlık ve tembellikten bir iz bulunmaz. Kaderi ve tevekkülü, aktif, yaratıcı, inşa edici ve ruh verici bir Asım prototipiyle yeniden yerli yerine oturtmak ister sanki. Yeis ve çaresizlik Asım modelindeki ideallerin zıddıdır ve şirk gibi ruhu tahrip edebilecek unsur olarak karşımıza çıkar.

Asım üzerinden devreye sokulan medeniyet tasavvuru "Modern" olanı taklide değil, asırlardır akan damarın kök paradigmalarını yeniden keşfidir, inşasıdır.

Zamanı Asım'da üç boyutlu olarak ve helezonik olarak (ibret alınmayan benzer olaylar dizgesi) okuyan Akif, kutsalı da "aslî öz" olarak konumlandırıp, onu tüm hurafe, yığın, masal ve yobazlıklardan Asım ile arındırmak ister adeta. Kutsal; yani varlığın bozulmamış ve oluşu tahrip etmemiş olan ezeli ve ebedî gerçek Asım'ın ruh kökü ve anlam haritasının çekirdeğidir.

III. Sonsöz Yerine: Asım'da Zamanı Okumak veya Şimdiye Dönmek

Vatan, millet ve devlet sevgisi ile yaşayan Asım; idealizmi, toplumsallığı ve Modern olanı kucaklayan bir duruşun ilkesel prototipidir. Bununla birlikte bu sevgi, din adına üretilen hurafeler karşısında sessizliğe gömülme değil; aksine kutsal o kaostan ve girdaptan çıkarmak da Asım ve nesline düşmektedir.

Mazi/geçmiş, hâl /şimdi ve istikbalin / geleceğin sorgulayıcısı ve tenkitçisi olan Âsım, olanı kabul değil; olması gerektiği şeklinde misyona odaklıdır.

Asım, asırlarca yorgun düşen bir milletin hamuru olup, cumhuriyete giden yolda en büyük “köşe taşı” olmaya adaydır. Kısaca Asım; vatan, millet ve devletin önceliklerini düşünen, bilim ile ahlak dengesini kurmuş, çalışkan, diplomasını er meydanında yazan, canıyla, kaniyla gerçek-ama-gelecek idealini özünde taşıyan bir tarihsel modeldir.

Asım; imanlı, çalışkan, bilgili, ahlaklı ve yiğit bir prototiptir. Öte yandan Akif, bu prototipin muhalifi olan karakter özelliklerini, vasıflarını, pratiklerini; meselâ meskenet, cehalet, vurdumduymazlık, tembellik, serkeşlik vs.'yi negatif bir modele dönüştürmez. Safahât da aslında Asım ideali ile onun muhalifi olan tavır, tutum, düşünce ve davranışların şiirsel eleştiri üzerine kuruludur.

Tarihlerin yok edildiği ve milletlerin ötekileştirildiği bir zaman diliminde nice Asım'ları yeniden tarih sahnesinde görmeye insanlık her zamankinden çok daha muhtaç bugün...

SAFAHAT'A GÖRE KADIN VE AİLE

Şevkiye KAZAN*

*“Ne irfandır veren ahlâka yükseklik ne vicdandır
Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundadır”*

Giriş

Mehmet Âkif'in üzerinde durduğu en önemli sosyal meselelerden birisi, İslamiyet'te kadın ve aile konusundaki hükümlerin insanlar tarafından yanlış anlaşılması ve yorumlanmasıdır.

Onun şiirlerinde bizi biz yapan değerlerin önemi, ailenin huzuru ve devamı için aileyi oluşturan bireylerin görevleri, kadının önemi ve değeri, çok evliliğin sakıncaları, ailenin dağılma sebepleri ile boşanmanın yanlış anlaşılması gibi konulara sıkça yer verilmiştir.

Safahat'ta iki tip kadınla karşılaşılır:

Bunlardan birincisi Mehmet Âkif'in sosyete olarak nitelendirdiği kesimde yaşayan; ikincisi fakir ve çoğu zaman ikinci sınıf muamele gören kadınlardır.

Sosyete olarak nitelendirdiği kesimde insanların zevk ve eğlenceden başka bir şey düşünmediği; değişik eğlence mekânlarında zamanlarının çoğunu geçirdikleri anlatılır. Bu topluluk için devletin ve milletin durumu hiç önemli değildir:

*Kucak kucak taşıyor olmadık mesâvîyi;
Beğenmesek “medeniyet!” diyor; inandık iyi!
“Ne var, biraz da maârif getirmiş olsa...” desek
Emin olun size “hamallık etmedim” diyecek.
Ne kaldı arkaya? Dördüncü kısmın efrâdı.
Bu zümrenin de sefâhet hayât-ı mu'tâdı.
Hem itiyâdını hiçbir zaman değiştiremez;
O nazlı sineye zira, acıklı şey giremez!
Geçen kıyamet için “fırtınaydı, geçti” diyor.
Diyor da zevkine, vur patlasın, devam ediyor.*

(Fatih Kürsüsünde, s.289)

Bir kadın, önce anne olmayı öğrenmelidir. Çocuğun terbiyesi, yetişmesi, her yönden gelişmesi, daha küçük yaşta iken güzel alışkanlıklar edinmesi ve faydalı bilgilerle donatılması konusunda annenin rolü çok önemlidir. Sosyete olarak nitelendirdiği kesimde yaşayanların çoğu, toplumun değerlerine yabancılaşmıştır. Bu kesim, analık eğitimi alması için kızlarını Avrupa'ya göndermektedir. Mehmet Âkif, İslamiyet'in kadına, anneye, aileye verdiği değeri anlamayan ve kendilerini farklı göstermek isteyen bu insanları eleştirir:

* Yrd. Doç.Dr., MAKÜ Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi (sevkiyekazan@mehmetakif.edu.tr)

*Kadın, erkek koşuyor borç ederek Avrupa'ya...
Sapa düşmekte sizin şıklara, zannım, Asya!
Hakka tefvîz ile üç tane yetişmiş kızını;
Taşıyanlar bile varmış buradan baldızını,
Analık ilmi için Paris'e yüksünmeyerek...
Yük ağır, ecri de nisbetle azîm olsa gerek!*

(Süleymaniye Kürsüsünde, s.179)

Fakir ve çoğu zaman ikinci sınıf muamele gören kadınları kendi aralarında üç gruba ayırmak mümkündür:

Bunların ilki, sarhoş kocaların çilesini çeken, dayak yiyen, sokağa atılmakla karşı karşıya gelen ev hanımları; ikincisi, kocalarının ikinci evliliklerine sabretmeye çalışanlar; üçüncüsü, yetim ve öksüz çocuklara sahip çıkmak için mücadele veren gözü yaşlı kadınlardır. İkinci sınıf muamele gören kadınlar arasına “Küfe”de Hasan’ın annesi; “Meyhane”de kocasını arayan kadın; “İstibdat”da hakaret edilen kadın; “Köse İmam”da kocasının ikinci evliliğine katlanan kadını alabiliriz.

Kadının Önemi ve Yanlış Tanıtılması:

Mehmet Âkif’e göre en çok ilgilenilmesi gereken kişiler; çocuklar, kadınlar ve yaşlılardır. Bunlara her zaman ilgi gösterilmeli ve merhamet edilmelidir. Onlara ilgi gösterilmezse bu toplum ayakta duramaz.

*Üç sınıf halka içim parçalanır, hem ne kadar!
İhtiyarlar, karılar, bir de küçükler; bunlar
Merhamet görmeli, yüz görmeli insanlardan;
Yoksa, insanlığı bilmem nasıl anlar insan?*

(Köse İmam, s.130)

Erkek, kadının ruh arkadaşı, can yoldaşı olmalı; onun bütün sorunlarıyla ilgilenmeli ve ona karşı kibar olmalıdır:

*Demîn gerekti hamîyyet! Hem ağlamak ne demek?
Figân ederse kadın, susturur koşup erkek.*

(İstibdat, s.90)

Kadın, erkek ve çocuk bir aileyi meydana getiren unsurlar tam bir uyum içindedir.

*Gündüzün kimse görünmez: kadın erkek çalışır;
Varsa meydanda gezen tostopaç oğlanlardır.*

(Âsım, s.383)

Mehmet Âkif “Berlin Hatıraları” adlı şiirinde kadınlarımız için önyargı taşıyan bazı değer yargılarından söz eder. Aydınlarımız, Türk kadınına Avrupa’ya iyi tanıtamamış; onları korkunç bir yaratılmış gibi göstermişlerdir. Bu konuda Mehmet Âkif, aydınlarımızı suçlar:

*O annecikler için duyduğun hurâfeyi at!
Düşünme, dest-i musâfâtı Şark’a doğru uzat.
Ne hisli vâlidelerdir bizim kadınlarımız!
Yazık ki anlatacak yok da yanlış anladınız.
Yazık ki onları tasvîr eder birer umacı,
Beş on romancı, sıkılmaz beş on da maksatçı.
Nedir bu anlaşamazlık? Gelin de anlaşınız;
Lisân-ı müşterek olmaz mı kendi göz yaşınız?*

(Berlin Hatıraları, s.343)

Annelik Kutsaldır; Şehit Annesi Olmak Önemlidir:

Mehmet Âkif'e göre annelik, kadına verilmiş en önemli görevdir. Dünyadaki tüm kadınlar; milleti, dini ne olursa olsun, annelik gibi ortak bir özelliğe sahiptir ve birbirlerini kolayca anlayabilir. Annelik kutsaldır¹ ve anne, her yerde annedir.

*-Ne var hicâb edecek bunda, ey zavallı kadın?
Değil mi bir anasın sen, ölen de evladın?*

(Berlin Hatıraları, s.339)

Şair, çocuğunu kaybeden bir kadının yıkılışını anlatır, şehit annesini bir soylu olarak götür ve bu ruh hali içinde düşüncelerini söyler:

*Değil mi, bir anasın sen? Değil mi Almansın?
O halde fikr ile vicdâna sâhip insansın.*

(Berlin Hatıraları, s.341)

Mehmet Âkif, matemli Alman annesini, dünya siyasetinin yönlendirdiği cephelerde oğullarını kaybeden annelerin acısını düşünmesini ister. Onun oğlu, kendi vatanını savunurken şerefli bir şekilde ölmüştür. Doğulu annelerin çocukları, farkında olmadan, Batılı devletlerin menfaatlerini korumak için hayatlarını kaybetmişlerdir.²

Evlilik Hayatında Kadına Verilen Değer:

Mehmet Âkif'in şiirlerinde en çok eleştirdiği nokta kadınların dövülmesi ve boşanmakla tehdit edilmesidir. Namuslu, ailesine bağlı, çocuklarına düşkün, eşine karşı sorumluluklarını yerine getiren kadınlar, aynı özveriye eşlerinden bekleme hakkına sahiptirler. Bir toplumun temel direği olan ve anne olma şerefine ulaşmış kadının, dayak yemesi hoş değildir. Mehmet Âkif, kadını ruh arkadaşı olarak değil de kendi nefsi ve bedenî ihtiyaçlarını gidermede bir eşya gibi gören ve eşinin onurunu ayaklar altında çiğneyen erkekleri Köse İmam aracılığıyla eleştirir.

"Köse İmam", Âkif'in idealize ettiği "ilmi az, görgüsü çok, fıtratı yüksek" aydın bir din adamıdır. O, mahallenin bütün sorunlarıyla ilgilenir ve sorunlara bir çözüm bulmaya çalışır. Manzum hikâyede "aile, evlilik, boşanma" gibi kavramlar üzerine şairin düşünceleri belirtilir. Üç çocuk annesi bir kadın, üstüne kuma getirmek isteyen kocasına karşı çıktığı için kocası tarafından dayak yemiştir. Kadın, Köse İmam'a gelir, durumunu anlatır ve ondan yardım ister. Köse İmam; her işi yapan, evi silip süpüren üç çocuk annesi bir kadının sokağa atılmasını hoş karşılamaz:

*—Girsene, hemşîre hanım!
—Varmayın üstüme!
—Nen var a kuzum; anlıyalım? ...
—Ne kafam kaldı dayaktan, ne gözüm, hep şişti;
Karşı koysaydım eğer mutlak işim bitmişti.
Ağladım, 'merhamet ey, yapma!...' dedim, kim dinler*

1 Bir gün birisi Hz. Muhammed'e sorar: "Ben kime iyilik yapayım." Peygamber "annene" der. Sonra tekrar kime diye sorduğunda tekrar "annene" der. Adam tekrar sorar; Peygamber tekrar "annene" der. Adam tekrar sorunca bu sefer "babana" diye cevap verir." (El-Kafi, C.2, s.159); Rivayet edildiğine göre birisi Peygamberimize gelerek "Ya Resulullah, ben çok kötü işler yapmışım, acaba benim tövbem kabul olur mu? demiş. Hz. Muhammed, anne veya babasının yaşayıp yaşamadığını sormuş. O da "Babam yaşıyor" demiş. Peygamberimiz "Git ve ona iyilik et" buyurmuş. Adam çıkıp gittikten sonra, Peygamberimiz yanındakilere dönerek şöyle buyurmuş: "Keşke annesi olsaydı da ona iyilik etseydi; tövbesi daha çabuk kabul olurdu"(Bihar-ül envar, C.74, s.82); "Cennet annelerin ayağı atındadır"(Kenz-ül Ummal, Hadis: 45439) (<http://www.altinnesil.gen.tr/islamda-annenin-yeri-ve-onemi.html>).

2 Hesaba katmıyorum şimdilik bizim yakada
Sönen ocakları; lakin zavallı Afrika'da,
Yüz elli bin kadının tütmüyor bugün bacası.
Ne körpe oğlu denilmiş, ne ihtiyar kocası,
Tutup tutup getirilmiş-Fransız askerine
Siperlik etmek için- saff-ı harbin önlerine.
O ümmehâtu, o zevcâtı bir düşünmelisin:
Kimin hesabına ölmüş, desin de inlemesin,
Anarken oğlunu, biçâre, yahut erkeğini?
"Kimin hesabına?" Bir söz ki: parçalar beyini!
Bakınca kasdolunan gâyenin şenâatine,
Ne olsa çıldırır insan için fecâatine.
Ne milletin şerefyiçin, ne kendi şânın için!
Fedâ-yı can edeceksin adüvv-i cânın için! (Berlin Hatıraları, s.340)

*Boşamakmış beni dünden beri efkârı meğer.
Üç çocuk annesi, emzikli kadın tek başına,
Koca berhâneyi silsin de, süpürsün de sana,
Yine sen bilmeyerek zâlim onun kıymetini,
Dene biçarede, kalkıp kolunun kuvvetini!
- Dur kızım; ağlama sen, şimdi haber gönderiririm;
Karı dövmek ne kolaymış, ona ben gösteririm!
(Köse İmam, s.126-127)*

Kadının bu durumu onda hem acıma hem de kızgınlık uyandırır. Bekçi vasıtasıyla kocasını çağırır. Adam ilk çağırışta değil, ikinci çağırışta çıkar gelir. Köse İmam, yorgun olduğunu söyleyen ve çağırdığı halde yanına gelmeyen kocayı şu şekilde paylar:

*-On kadın dövse yorulmaz, benim İhsan Bey'imi
Bilirim ne tosundur...
(Köse İmam, s.127)*

Öfkeli koca, Köse İmam'ın tavsiyelerini "haysiyetine bir tecavüz" olarak görür ve "kendi karım değil mi ister döverim ister boşarım" diye cevap verir:

*-Hoca, bak, ben kızarım.
Size haltetme düşer... Dövmüş isem, kendi karım.
Keyfim ister döverim, sen diyemezsin: "Dövme!"
Bu, tecavüz sayılır doğrusu haysiyetime...
(Köse İmam, s.127)*

Mehmet Âkif'e göre haysiyet, önce görevini ve sorumluluklarını idrak etmek demektir. Kocasının da-yağına aile mutluluğu için sabreden vefakâr kadını sindirmeye çalışan ve boşanmayla tehdit eden cahillere karşıdır.³ Nitekim Peygamberimiz de birçok sözünde kadınların ne kadar değerli varlıklar olduklarını evlilikte kadına gösterilmesi gereken özeni sık sık belirtmiştir.⁴

Kadınlardan, Gönülleri Alınarak ve Hoşnut Bırakılarak Boşanılması

Koca, karısını maddî ve manevî olarak gözetmeli ve korumalıdır.⁵ Anlaşamıyorsa eşini boşayabilir⁶ ama keyfi olarak boşayamaz, dövemez, sokağa atamaz⁷. Bu davranış, güçsüzü ezmek olacağından hem günah hem de ayıptır.⁸

*-Döveceksin, ne boşarsın ? Boşadın, dövmek ne?
Hem günah, hem de ayıp...
- Bakma onun sen sözüne,*

3 bkz.Safahat, Köse İmam, s.127-128.

4 "Kadınlar size Allah'ın bir emanetidir." (<http://www.diyaret.gov.tr/hutbeler/300320011.htm>); "En olgun imana sahip mümin, huyu en güzel ve ailesine karşı en nazik, lütufkar olanıdır." (Nesai, Tirmizi ve Hakim'in de yaklaşık anlamda rivayetleri vardır; Huccetü'l İslam İmam Gazali, İhya'u Ulum'id-din, 2.cilt, Çeviri: Dr. Sıtkı Güllü, Huzur Yayınevi, İstanbul 1998, s.105); "En hayırlınız, hanımlarına en hayırlı olanınızdır. Ben hanımlarına karşı sizlerin en iyisiyim." (Tirmizi; Huccetü'l İslam İmam Gazali, İhya'u Ulum'id-din, 2.cilt, Çeviri: Dr. Sıtkı Güllü, Huzur Yayınevi, İstanbul 1998, s.10); "Dünya bir metaidir. Dünya metanın en hayırlısı salih kadındır"(Müslim, Rada 64, (1467); Nesai, Nikah 15, (6,69); Kütüb-i Sitte, Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, Prof. Dr. İbrahim Canan, 15.cilt, Akçağ Yayınları, Ankara, s.514.).

5 Boşanma söz konusu olduğunda eşlerin gösterecekleri tavır güzel ahlaka en uygun olanıdır. Allah Kuran'ın "Kadınları boşadığınızda, bekleme sürelerini tamamlamışlarsa, onları ya güzellikle tutun ya da güzellikle bırakın..." (**Bakara Suresi, 2/231**) ayetiyle, insanlara boşandıkları eşlerini güzellikle bırakmalarını bildirmiştir. "Annenin rızık, yiyeceği ve giyeceği meşru bir şekilde evlat kendisinin olan babaya aittir."(**Bakarâ Sûresi, 2/232**); "Allah'ın sizin için geçim kaynağı yaptığı şeyleri onları emanet edilenlarla rızıklandırın ve onları giydirin ve onlara sözün iyisini söyleyin."(**Nisâ Sûresi, 4/3-5**)

6 "Eğer kendilerinden hoşlanmadınızsa, olabilir ki bir şey hoşunuza gitmeyebilir, Allah onda birçok hayırlar takdir etmiş bulunur."(**Nisâ Sûresi, 4/18**)

7 "Kadınları boşadığınızda iddetlerini bitirdiler mi ya onları iyilikle tutun ya da iyilikle salın. Onların haklarına tecavüz için zararlarına tutmayın."(**Bakara Sûresi, 2/230**)

8 "Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl olmaz. O kadınlara engel olmanız ve sıkıştırmanız, verdiğiniz mehirlerin birazını kurtarıp götürmeniz helal değildir."; "Eğer bir zevceyi bırakır başka bir zevce almak isterseniz evvelkine yüklerle mehir vermiş bile olsanız ondan hiçbir şey almayın." (**Nisâ Sûresi, 4/19**) "Ey iman edenler, mümin kadınları nikahlayıp sonra onlara dokunmadan boşarsanız, bu durumda sizin için üzerlerine sayacağımız bir iddet yoktur. Artık (hemen) onları yararlandırın (onlara yetecek bir miktar verin) ve güzel bir salma tarzıyla onları salıverin." (**Ahzâb Sûresi, 33/49**)

*Ne domuzdur onu bilsen!
- Nesi var, hırsız mı ?
Yoksa yüz­süz mü?
- Değil hiç biri...lâkin canımı
Sıktı akşam “edemem, üstüme evlenme!” diye.
“Ne demek! Dörde kadar evlenir erkek” demeye
Kalmadan başladı şirretliğe...Kızmaz mı kafam?
-Kustuğün herzeyi yutsun diye, hey sersem adam!
Dövüyorsun, boşuyorsun elin öksüz kızını...
Haklı bir kerre ya! İnsan boşamaz haksızını.
(Köse İmam, s.128)*

İslam’da Tek Eşlilik Esastır.

Çoğu zaman erkekler, yanlış bir tutum sergilemişler ve kadını, biraz kullandıktan veya taşıdıktan sonra atılacak bir eşya olarak görmüşler; üstelik bunu da övünme konusu yapmışlardır.

*Bırak, köpoğlu kadın amma çalçenemiş hâ!
- Benimki çok daha fazlaydı.
- Etme!
- Elbet ya!
Onun için boşadım. Sen işitmedin mi Halim?
- Kadın lâkırdısı girmez kulağıma zâti benim.
Senin kadın dediğün âdetâ pabuç gibidir:
Biraz vakti taşınır, sonradan değiştirilir.
(Meyhane, s.42-43)*

Normal hayatında caminin kapısının önünden bile geçmeyen; ama dara geldiğinde dini alet eden koca, şeriatın arkasına sığınmakta ve İslam dininin birden fazla evlenme konusunda verdiği izni öne sürerek itiraz etmektedir:

*-Boşamaz? Amma da yaptın! Ya şeriat ne için
Bize evlenmeyi tâ dörde kadar emr etsin?
İki alsam ne çıkar sâye-i hürriyyette?
Boşamışsam canım ister boşarım elbette.
İşte meydanda kitap. Hem alırsız, hem boşarsız.
(Köse İmam, s.128)*

Oysa koca, hem maddî hem de manevî bakımından tekrar evlenebilecek güçte değildir. Mehmet Âkif, o günün şartları mantığı doğrultusunda İslam’da asıl evliliğin tek evlilik olduğunu, ikinci evliliğin çok özel durumlarda gerçekleşebileceğini oysa bunun keyfî bir emir olarak anlaşıldığını anlatır ve dinin emirlerini kendi arzularına göre yorumlayan bu insanları eleştirir.

*İki evlense ne varmış! Bu yenir herze midir?
Vâkıâ bazan olur, dörde kadar evlenilir...
Bu kimin harcı, a sersem, hele bir kerre düşün!
Tek kadın çok sana emsâl olan erkekler için.
Hani servet? Hani sıhhat? Ne ararsan mefkûd;
Tamtakır bir kese var ortada, bir sıska vücûd!
(Köse İmam, s.128-129)*

Dine göre kadın, sadece çocuk doğurmakla sorumludur. Diğer görevler, kocaya aittir. Kadın, görenek adı altında, erkeğin kölesi haline gelmiştir. Kadının hukuku bu yanlış ve keyfi anlaşılma yüzünden çiğnenmektedir:

*Sen dua et ki “şeri’at” demiyor: evde karın!
Yoksa, boynunda bugün zorca gezerdin yuların!
Karı iş görmeyecek; varsa piçin bakmayacak*

*Çamaşır, tahta, yemek nerde? Ateş yakmayacak.
Bunların hepsini yapmak sana âid “şer’an!”
Çocuk emzirmeye hattâ olacak bir süt anan!
(Köse İmam, s.129)*

Evlenme isteğini şerihat hükümlerine dayandırmaya çalışan adamın yaşantısı dine uygun değildir. İslamiyet’te “hem alırım hem de boşarım, kimse bana karışamaz.” zihniyeti yoktur.

*-Dara geldin mi, şeriât! Sus ulan iz‘ansız!
Ne zaman camiye girdin? Hani tek bir hayrın?
Ağzı meyhâneye rahmet okuturken, hele bak
Bana gelmiş de şeriâtçı kesilmiş...Avanak!
Hangi bir seyyie yok defter-i â‘mâlinde?
Seni dünyada gören var mı ayık halinde?
“Müslümanlıkta şeriat bunu emretmiş imiş:
Hem alır, hem de boşarmış!” Ne kadar sâde bir iş!
(Köse İmam, s.128)*

Mehmet Âkif, “dört evlilik, peygamberimizin sünnetidir” diyenleri, zevk için fazla evlenenleri veya eşlerini boşayanları, sert bir dille eleştirir:

*Öyle sünnet denemez, her zaman, evlenmek için;
Vakt olur, sünneti geç, vâcip olur erkek için;
Vakt olur, sünnet olur...
.....
Çoluğun var, çocuğun var, haremın namuslu;
Yaşın altmış beşi bulmuş, otur artık uslu.
Neren eksik, be adam, böyle ne var çıldıracak?
Karı derdiyle yıkılmaz bu kadar yıllık ocak.
.....
Herif eşşek mi dedin, eşhedü-billah eşşek;
Ağzı karnındaki uçkur düğümünden gevşek!
(Âsım, s.374-375)*

Köse İmam, din maskesi altına girmiş kocaya, kadın boşama hususunda Hz. Muhammed’in “Bir boşanma oldu mu dünyada semalar titrer” hadisini hatırlatarak “hem alırım hem de boşarım” gibi ifadelerin İslamiyet’te yer almadığını söyler.

*Karı tatlıki için bak ne diyor Peygamber:
“Bir talâk oldu mu dünyâda, semâlar titrer!”
(Köse İmam, s.128)*

Dört kadınla evlilik (taaddüt-i zevcât) İslâm’da bir emir, mutlaka yapılması gereken bir şart değildir.⁹ İslâm’da bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesini belli şartlar dahilinde izin vardır. İslâm’da tek eşlilik esastır ve Kur’an, tek kadınla evliliği tavsiye eder.¹⁰

İslamiyet’ten önce, evlenmede bir sayı sınırı yoktu. Herkes istediği kadar kadın alabilmekte ve onların üzerinde her türlü hükmü verebilmekteydi. İslamiyet, insanların davranışlarına, toplum hayatına ve insanoğlunun her türlü ilişkilerine ve davranışlarına bir çeki düzen getirdi. Erkeklerin özel durumlarını ve fitri yeteneklerini göz önüne alarak, bir erkeğin nihayet dörde kadar evlenebileceği hükmünü koydu. Bundan fazlasını yasakladı.

İslamiyet bu izni, yetim kızların malını, mehir ve benzeri hususlarla ilgili haklarını korumak gibi ahlakî

9 Kur’an-ı Kerim’de bu hususta mealen şöyle buyrulmaktadır: “Eğer yetim kızlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız sizin için helal olan diğer kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Şayet bu suretle de adalet yapamayacağınızdan endişe ederseniz o zaman bir kadınla yetinin. Bu adaletli davranmaya daha uygundur.” (Nisâ Sûresi, 4/3)

10 Eşlerinizle iyi geçinin ve kaynaşın.” (Nisâ Sûresi, 4/19); “Eğer size itaat ederlerse onların aleyhinde başka yol aramayın. Eğer karı kocanın arasının açılmasından korkarsanız onlara bir hakem erkeğin ailesinden bir hakem de kadının ailesinden gönderin. Eğer barışmak isterlerse Allah ikisinin arasında geçime muvaffakiyet verir.” (Nisâ Sûresi, 4/34). Peygamber efendimizin Veda hutbesindeki nasihatlerinden biri: “Kadınlara eziyet etmeyiniz! Onlar, Allahü Teala’nın sizlere emanetidir. Onlara yumuşak davranınız, iyilik ediniz.” olmuştur. Başka bir hadis-i şeriflerinde de: “Cennet anaların ayakları altındadır.” buyurarak, kadını korumada bir hassasiyet göstermiştir.

ve sosyal ihtiyaçlarını dikkate alarak vermiş bulunmaktadır. Lohusalık, hamilelik, hastalık, yaşlılık sebebiyle nesilden kesilmek gibi arızalar; kadını, kocasının tabî ve fitri ihtiyaçlarını temin edemez hale getiriyordu. Bu gibi haller karşısında fuhuşun yayılmasını önleyebilmek, nüfusun meşru bir şekilde artmasını sağlamak ve kadınları mahrumiyetten korumak için, bu izin verilmiş bulunuyordu. Yüz binlerce erkeğin hayatına mal olan büyük savaşların dul bıraktığı kadınları ve yetim kalan çocuklarını düşünmek zorunluluğu doğuyordu. Bunların maddi ve manevi ihtiyaçlarını dikkate alan İslam dini, birden fazla evliliğe izin verdi.

Çok evliliğin ortaya çıkardığı sorumluluk ve görevler vardır. Bunların başında hanımlar arasında her bakımdan adaleti tatbik etmek zorunluluğu gelmektedir. Bu sebeple hanımları arasında adalet göstermeyecek bir erkeğin, birden fazla kadınla evlenmesinin caiz olmayacağı açıktır. Hatta alacağı kadının nafakasını temin edemeyecek ve haklarını gözetemeyecek ise, onun bir kadınla bile evlenmesi uygun görülmemiştir.¹¹

Köse İmam, İslam dininin hangi durumlarda birden fazla evlenmeye izin verdiğini ve hangi durumlarda bunu hoş görmediğini anlattıktan sonra meseleyi tatlıya bağlar:

*“Boşarım, evlenirim” bahsini artık kapa da,
Hak ne verdiyse yiyip hoş geçinin bir arada.*

(Köse İmam, s.129)

Mehmet Âkif, ideal aile şeklinin dinimizde belirtildiğini bu yüzden İslamiyet’in iyi anlaşılması gerektiğini savunur. Din etrafında oluşan, dinin aslına uymayan; ancak dine mâl edilen yaşayış tarzına karşı çıkar. Fatih Kürsü’sünde şair, erkeklerin kader ve tevekkülü yanlış anladığına, çalışmak yerine “zavallı dini maskaraya çevirdiğine”, çoluk çocuk aç yatarken, kendisinin kahvehaneye gidip keyfine baktığına, işleri Allah’a havale ettiğine, her şeyi Allah’tan beklediğine alaycı bir dille dikkat çeker.¹²

Kadınların, Boşandıktan Sonra, Maddî Olarak Güvence Altına Alınması

Boşanma olaylarının artması, çoluk çocuğun ortada kalması ve kadınların durumu toplumun en büyük yaralarından biridir. Bunun esas sebebi cehalet ve dinin yanlış anlaşılmasıdır. Mehmet Âkif, yanlış gelenekleri ve yanlış din anlayışını eleştirir:

*Çünkü biz bilmiyoruz dini. Evet bilseydik,
Çâre yok, gösteremezdik bu kadar sersemlik.*

(Süleymaniye Kürsüsünde, s.170)

Bu yanlış uygulamalar ve kötü zihniyetler sonucunda aileler, zayıflamakta ve aile fertleri zarar görmektedir. Tüm manevî değerlerimiz bozulmaktadır. Evliliklerin azalmasının yanı sıra boşanmalar da artmıştır. Boşanmaların esas sebebi cehalettedir:

*Dinledin, gördün a oğlum, ne bozuk terbiyemiz!
Ne yapıp yapmalı, insanlığı öğretmeliyiz.
Şu bizim halkı uyandırmadadır varsa felâh;
Hangi bir millete baksan uyanık... Çünkü: sabah!
Hele bîçâre şeriatle nasıl oynanıyor!
“Müslümanlık bu mu yâhû” diye insan yanıyor.
Gölgesinden bile korkup bağırın bir ödle,
Otuz üç yıl bizi korkuttu “şeriat” diyerek.
Vahdetî muhlisiniz, elde asâ çıktı herif,
Bir alay zâbiti kestirdi. Sebep: “şer’-i şerif!”*

11 (Bkz.1/7/2007-Birden fazla kadınla evlilik <http://myvizyon.blogcu.com/4638171/>)

12 Demek ki: her şeyin Allah... Yanaşman, ırgadın O;

Çoluk çocuk O’na aid: lalan, bacın, dadın O;

Vekîl-i harcın O; kâhyân, müdür-i veznen O;

Alış seninse de, mes’ûl olan verişten O;

Denizde cenk olacaktı... Gemin O, kaptanın O;

Ya ordu lâzım imiş... Askerin, kumandanın O;

Köyün yasakçısı; şehrin de baş muhassılı O;

Tabîb-i âile, eczacı... Hepsî hâsılı O.

Ya sen nesin? Mütevekkil! Yutulmaz artık bu!

Biraz da saygı gerektir... Ne saygısızlık bu!

Huda’yı kendine kul yaptı, kendi oldu Hudâ;

Utanmadan da “tevekkül” diyor bu cür’ete... Ha? (Köse İmam, s.128)

*Karı dövmüş, boşamış... “emr-i İlâhî” ne denir!
Bunların hepsi, emîn ol ki cehâlettedir.
(Köse İmam, s.129)*

Maddi ve manevi her türlü ihtiyacını eşinin ya da evlilik ortamının sağladığı imkânlar ile karşılayan kadın, boşanmayla birlikte pek çok açıdan zorluk içerisinde kalabilir. Kur’an ahlâkından uzak yaşayan bazı insanlar, boşandıkları ve artık hiçbir beklentilerinin kalmadığı eşlerine maddi yardım yapmanın, boşa gidecek bir harcamaya olacağını düşünürler. Kur’an’da, boşanan kadının geçimini sağlaması amacıyla, maddi açıdan güvence altına alınmasının her müslüman erkeğin üzerine bir yükümlülük olduğunu bildirmiştir.¹³

Aile bağı çözüldükçe, kadınlar ve çocuklar sokaklarda perişan olmaktadır:

*Sesi dinmiş yuvalar, hâke serilmiş evler;
Kocasından boşanan bir sürü biçâre karı;
O kopan râbitanın, darmadağın yavruları;
Zulmetin, yer yer, içinden kabaran mezbeleler:
Evi sırtında, sokaklarda gezen âileler!
(Seyfi Baba, s.69)*

Mehmet Âkif, evlilik konusunda dinî hükümlerle işimize geldiği gibi nasıl oynadığımızı, yurdun durumun çok iyi bilen bir imamın ağzından anlatır: Emekli ve yaşlı bir paşa, karısını boşayarak evdeki Rum hizmetçisi Eleni ile evlenmek istemektedir. Mahalle imamı durumu fark eder ve paşanın hanımını uyarır.¹⁴ Çok saf olan hanım, söylenenlere inanmak istemez ve onu kovmaktan vazgeçer:

*O da rahmetli anamdan daha safmış be canım!
Söyledim söyledim aldırmadı “vurdumduymaz”
(Âsım, s.375)*

Bir süre sonra hocanın dediği çıkar ve paşa ikinci evliliğini hizmetçi kız Eleni ile yapar. Paşa, Eleni’nin hilelerine aldanarak bütün malını ve mülkünü ona vermeye kalkar. Böylece eşini ve çocuklarını perişan eder.

*Kendi infâkına muhtâç olan evlâdlarının,
Cümlesinden geçerek, derdine o pis karının,
Heder etmekte bütün mâlini... elbet ya bunak;
Yahut aldanmaya gayetle müsâid avanak.
(Asım, s.376)*

Hizmetçi kız Eleni, Mehmet Âkif’in ifadesiyle “kıvrak ve hakkıyla edepsiz”dir. Safahat’ta Eleni, olumsuz bir kadın tipidir. Mehmet Âkif, ailenin önemine dikkat çekerek meselenin önemine dikkat çekmektedir.

13 “Boşanan kadınların meşru bir şekilde yararlanma hakkı vardır. Bu, sakınanlar (takvâ ehli için) üzerlerine hak olan bir vazifedir.” (Bakara Sûresi, 2/241); “... Onları yararlandırın, zengin olan kendi gücü, darda olan da kendi gücü oranında, maruf (meşru ve örfe uygun) bir şekilde yararlandırın. Bu, iyilik edenler üzerinde bir haktır.” (Bakara Suresi, 2/236); “Varlığı iyi olan haline göre nafaka versin. Rızıkı dar olan da Allah’ın kendisine verdiği kadarıyla versin. Allah, hiçbir nefse ona verdiğinden fazlasıyla yükümlü tutmaz. Allah, bir güçlüğün ardından bir kolaylık ihsan edecektir” (Talâk Sûresi, 65/ 7)

14 -Kuşkulandım paşadan, gizlice gittim hanıma;
Dedim; örtün de kızım, gel bakalım, gel yanıma;
Zevcinin tavrı acayıpleşiyor zannedirim, sen ne dersin buna bilmem, bana sor, bak ne derim
İşçiniz sofracınız var mı?
-Evet.
-Kim?
-Eleni.
-Şimdi sav!,-Hiç mi sebebpsiz?
-A kızım, dinle beni:
Böyle şeylerde sebep, hikmet aranmaz... Çabucak
Savabilmektedir iş... Yoksa rezâlet çıkacak:
Paşa azmış...
Acabâ üstüme gül koklar mı?
-Onu bilmem, gülü koklar mı kocan, yoklar mı?
Beni söyletme kızım, git de hemen sav karıyı.
(Asım, s.372)

Aile Terbiyesinin Önemi

Aile, bir toplumun çekirdeğidir. Çocuğun ilk eğitimin yapıldığı yerdir. Mehmet Âkif, ailelerin çocuklarının eğitimine, terbiyesine öncelikle önem vermesini; asra damgasını vuran ilimleri öğretmesini ister. Hürriyet her şeyden önce bireylerin birbirlerinin haklarına saygı duymayı öğrenmeleriyle gerçekleşebilir. Bu, ilk önce, aile ocağında olacaktır:

*Bu cehâlet yürümez; asra bakın: asr-ı ulûm!
Başlasın terbiyeniz, ailelerde, oğlum.*
(Köse İmam, s.130)

Hürriyet her şeyden önce bireylerin birbirlerinin haklarına saygı duymayı öğrenmeleriyle gerçekleşebilir. Bu da ilk önce aile ocağında başlar:

*Sâde hürriyeti ilân ile bir şey çıkmaz;
Fıkr-ı hürriyeti hazm ettiriniz halka biraz*
(Köse İmam, s.130)

Yedi sekiz yaşlarında olan Mehmet Âkif, babası ve altı yaşındaki kız kardeşiyle yatsı namazı vaktinde camiye gitmek ister. Gitmeden önce babası “Orada gürültü yaparsanız gelmeyin.” der. “Namaz kılmayacaksınız gelmeyin.” demez. Cemaat namaza durunca, küçük Mehmet Âkif ve kardeşi hasırların üstünde özgürce koşup oynarlar ve bu duruma kimse seslenmez:

*Sekiz yaşında kadardım. Babam gelir: “Bu gece,
Sizinle câmiye gitsek çocuklar erkence.
Giderseniz gelin ammâ namazda uslu durun;
Merâmınız yaramazlıksa işte ev, oturun!”
Deyip alırdı beraber benimle kardeşimi.
Namaza durdu mu hâliyle koyverir peşimi,
Dalar giderdi. Ben artık kalınca âzâde,
Ne âşıkâne koşardım hasırlar üstünde!*
(Fâtih Câmii, s.8)

Mehmet Âkif, “Çocukları bazı şeylerde serbest bırakın, çok fazla sıkıştırmayın. Manevî konularda, içlerinde sevgi ve ilgi uyandırın.” anlamında ailelere birtakım mesajlar verir.

Anne ve baba, aile büyüğü olarak, çocuklarının geleceklere konusunda görüş ayrılığı içinde olmamalıdır. Bunun cezasını ileride çocuk çeker:

*Başlattığı gün mektebe, duydum ki, diyordu,
Rahmetli babam: “Âdem olur oğlum ilerde.”
Annemse oturmuş, paşalıklar kuruyordu...
Âdemliği geçtik! Paşalık olsun, o nerde?
Âmâli tezdad üzre giderken ebeveynin
Hep böyle harâb olmada etfâl ara yerde!*
(Husrân-ı Mübîn, s.135)

Eşlerin anlaşarak ve birbirlerine karşı olan görevlerini yerine getirerek yaşamaları gerekmektedir. Anlaşmazlık sebebiyle dağılmış veya boşanmış ailelerin esas zorluğunu, sıkıntısını çocuklar çekmektedir:

*Ne kadınlar, ne sefâlet doğuranlar görürüz;
İşte binlerce çocuk, hem baba sağ hem öksüz!*
(Köse İmam, s.130)

Aile Mutluluğunu Yıkan Sebepler: Meyhane, Mahalle Kahvesi, Fuhuş vb.

Mehmet Âkif’e göre kahvehane ve meyhaneler insanları çürüten, uyuşturan, tüketen mekânlardır ve bu yerlerin derhal kapatılması gerekir. Bu tür yerler, aile mutluluğunu da yok etmektedir.

*Sönüp gitmiş ocaklar yükselir gûyâ gubârından!
Giren bir kerre nâdimdir hayât-ı müsteârından;*
(Meyhane, s.38)

“Aile hayatı” denilen hayat tarzı, kahvehaneler yüzünden neredeyse unutulmuştur. Oysa dünya mutluluğunun ve huzurunun ilk ve önemli adımıdır:

*Hayât-ı âile” isminde bir mâîşet var;
Sââdet ancak odur... dense hangimiz anlar?
Hayât-ı âile dünyâda en safâlı hayat,
Fakat o âlemi bizler tanır mıyız? Heyhât!*

(Mahalle Kahvesi, s.119)

Aile; farklı yaş gruplarının, çocukların, gençlerin, yaşlıların bir araya geldiği bir kurumdur. Bütün aile bireyleri bir arada rahat ve huzur içinde yaşamalıdır. Mehmet Âkif, ailelerde sıcak bir ortamın olması gerektiğini vurgular ve “aile hayatı” adını verdiği yaşayış tarzını anlatır: “Sabahleyin bir kazanç için evinden çıkar. Çalışır ve akşam evine dönersin. Evinde “kemal-i izzet”le oturursun. Eşin, çocukların, annen, baban, evde kim varsa senin etrafını sararlar. Evin bir cennet sarayı olur. Evde eşin, can yoldaşı; çocukların canını; anne ve baban sığınılacak bir şefkat kucağıdır. Bu cennet sarayını bırakıp da kahveye neden gidersin?”diyerek evleri yerine kahveye gidenleri eleştirir:

*Sabahleyin dolaşıp bir kazanca hizmetle;
Evinde akşam otursan kemâl-i izzetle;
Karın, çocukların, annen, baban, kimin varsa,
Dolaşsalar; seni kat kat bu hâleler sarsa,
Sarây-ı cenneti yurdunda görsen olmaz mı?
İçinde his taşıyan kalb için bu zevk az mı?
Karın nedîme-i rûhun; çocukların rûhun
Anan, baban birer âgûş-ı ilticâ-yı masûn.*

(Mahalle Kahvesi s.119-120)

Eşlerini ve çocuklarını evde bırakarak kahvehaneye gelen ve burada vakit öldüren, hayatını kahve köşelerinde geçiren bu insanları, kahvehanenin tavanındaki yuvadan seyreden bir çift kırlangıç bile ayıplar.¹⁵

Meyhane adlı manzum hikâyede, meyhanenin toplum hayatında açtığı yara ve burada yaşanan trajik bir olay anlatılmıştır:¹⁶ Meyhanenin kapısı önüne gelen bir kadın, biraz tereddüitten sonra içeriye girer ve kocasını

15 Tavanın pervazı altındaki toprak yuvadan,
Bakıyor bunlara, yan yan, iki çift ince nazar:
“Ya sizin bir yuvanız yok mu?” diyor anlaşılın,
Dişi erkek çalışan yavrulu kırlangıçlar... (Mahalle Kahvesi, s.125)

16 Yavaş yavaş kafalar, kelleler kızıışmıştı,
Ağız, burun hele sesler bütün karışmıştı;
Dikildi ağzına baktım, açık duran kapının,
Fener elinde bir erkek, yanında bir de kadın.
Beş on dakika süren bir düşünceden sonra,
Kadın girdi o zulmet-serâ-yi menfûra.
Gözünde ebr-i teessür, yüzünde hûn-i hicâb,
Vücûdu ra’şe-i nâ-çâr-ı ye’s içinde harâb,
Teveccüh eyleyerek sonradan gelen Babaya:
-Demek taşınmalı artık çoluk çocuk buraya!
Ayol, nedir bu senin yaptığın? Utan azıcık...
Anan da, ben de, yumurcakların da aç kaldık!
Ne iş, ne güç, gece gündüz içip zıbar sâde;
Sakın düşünme çocuklar acep ne yer evde?
Evet, sen el kapısında sürün işin yoksa!
Getir bu sarhoşa yutsun, getir paran çoksa!
Zavallı ben... Çamaşır, tahta, her gün uğraş da,
Sonunda bir paralar yok, el elde baş başta!
O tahtalar, çamaşırlar da geçti, yok hâlim...
Ayakta sallanışım zorlanır Hudâ âlim!
Çalışmadın, beni hep bunca yıl çalıştırdın;
O yavrucakları çıplak, sefil alıştırdın;
Bilir mahalleli kim, aldığın zamanda beni,
Çehiz çimenle donatmıştı beybabam evini.
Ne oldu şimdi o eşya? Satıp kumarda yedin!
Evet, kumarda yedin, hem de karşılarda yedin!
Kızın yetiştii, alan yok, nasıl olur ki? Soran
“Şu sarhoşun kızı İffet değil mi? Vazgeç aman!”
Diyen kadınlara; “Pek doğru, pek” deyip gidiyor.

eve götürmek ister. Meyhaneye sonradan gelmiş olan Baba Arif'e (kocasına) yönelerek ağlamaklı bir sesle dert yanmaya başlar. Üç gecedir eve gelmemiş olan kocasını aramaya çıkmış ve bir komşusunun yardımıyla meyhanede bulmuştur. İçki müptelası olan kocası, evin hiç bir ihtiyacını karşılamamaktadır. Kadın, başkalarının çamaşırlarını yıkayarak evin geçimini sağlamaktadır; ancak koca, bu paraları da alarak içkiye vermektedir. Babasının ilgisizliği yüzünden okuldan kovulan oğlu ile evlilik çağına gelmiş kızı da zor durumdadır. Ağlamaklı bir şekilde bütün bunları anlatan kadını, sarhoş koca dinler. Meyhanedekilerin kocayla alay etmesi ve onu kıskırtması sonucunda, adam karısına hakaretler eder ve onu boşadığını söyler. Kadın hemen orada düşüp bayılır.¹⁷

Mehmet Âkif'e göre İslam'ın öz değerlerinden uzaklaşmak, aile hayatının bozulmasında önemli sebeplerden birisidir. İçki, kumar ve fuhuş gibi kötü alışkanlıklar hem toplum hem de aile için zararlıdır. Ailesinin rızkını içki ve kumar masalarında yiyenler, eşi olduğu halde başka kadınlarla yaşayanlar aile kurumunu temelden sarsarlar:

*Sıtma, fuhuş, içki, kumar, türlü fecâyi salgın...
Sonra söylenmeyecek şekli de var hastalığın.
Bir taraftan bulanır levse hesapsız nâmus;*

Bu söz zavallıyı bilsen ne türlü incitiyor!
Benim güzel meleğim, hiç de tâli'in yokmuş:
Anan benim gibi serser; babansa bir sarhoş!
Necip de minderi koltukta geldi mektepten...
Demiş ki kalfa: "Sekiz aydır almadım hele ben
Ne haftalık, ne de aylık... Senin baban olacak
Kumarcı, oğlu için az yesin de tutsun uşak!"
Koğuldum anne! deyip ağlıyor zavallı çocuk...
Ne yapsın annesi? Dünyada bir güvendiği yok!
O bâri bir adam olsun da kalmasın câhil,
Demiştin olmadı... Lâkin kabâhat onda değil:
O her sabah okuyordu gürül gürül cüz'ünü;
Ayırmıyordu kitaptan ne olsa hiç gözüünü.
Üç akşam oldu ki yoksun. Necip: Babam nerde!
Ben isterim onu mutlak, demez mi? Bak derde!
Sular karardı; bu sâatte hiç gezer mi kadın?
O, sarhoşun biri; tut kim sokak sokak aradın...
Nasıl bulursun a yavrum? Yarın gelir belki,
Dedim. Fakat çocuğun durmuyordu. Baktım ki
Avutmanın yolu yok; komşunun Hüseyin Ağ'yı
Alıp dolaşmadayım yatsı vakti dünyâyı.
Anam benim gibi evlâd doğurmaz olsaydı,
Bu hâli görmeden evvel gözüm yumulsaydı!
Herif! Şu hâlime bak, merhametli ol azıcık...
Bırak o zikkımı, içtiklerin yeter artık.
Efendiler, ağalar, siz de bir nasihat edin,
Sizin belki var evlâdımız... (Meyhane, s.38-42)

17 - Hasan, ne dedin?

- Bırak, köpoğlu kadın amma çalçeneymiş hâ!
- Benimki çok daha fazlaydı.

- Etme!
- Elbet ya!

Onun için boşadım. Sen işitmedin mi Halim?

- Kadın lâkurdısı girmez kulağıma zâti benim.
Senin kadın dediğin âdetâ pabuç gibidir:
Biraz vakti taşımır, sonradan değiştirilir.
Kadın bu sözleri duymaz, tazallüm eylerdi;
Herif mezar taşı taviyle sâde dinlerdi;
Açıldı ağzı nihâyet, açılmaz olsa idi!
Taşıp döküldü, içinden şu lâ'net-i ebedî:
- Cehennem ol seni hınzır orospu, git: Boşsun!
- Ben anladım işi, sen komşu, iyce sarhoşsun;
Ayıltımız şunu yahut!

- İlişmeyin!
- Bırakın!

Herif ayıldı mı, bilmem, düşüp bayıldı kadın! (Meyhane, s.42-43)

*Bir taraftan serilir toprağa milyonla nüfus.
Hadi aldirmayalım yükseledursun vefiyât,
Nerde noksânı telâfi edecek taze hayat?
(Âsım, s.384)*

İnsanlık aile ile başlar. İslamiyet'e göre ilk insan ve ilk peygamber Hazret-i Âdem ile eşi Hazret-i Havva, yeryüzünde bulunan ve ilahi vahiy ile terbiye edilmiş olan ilk ailedir.¹⁸ İnsan nesli onlardan çoğalmıştır. İslamiyet, toplumun huzuru ve insan neslinin sağlıklı bir şekilde devamı için, ailenin gerekli olduğunu bildirmiş; nikâhı helal kılarak, zinayı ve zinaya yol açan serbest ilişkileri yasaklamış; kadına hiç bir dinin, hiç bir sistemin vermediği değeri vermiştir. Ailenin esası, bir erkek ile bir kadından ibarettir.¹⁹ Erkek ile kadın aynı haklara sahiptir.²⁰

İnsan yaratılışı itibarıyla yalnız yaşayamayan bir varlıktır. Sevgi, şefkat ve ilgiye daima muhtaçtır. Bütün bunların sağlanabilmesi için aile ve evlilik, Kuran-ı Kerim'e göre,²¹ dünyada en önemli şeydir. Toplumsal birlik, aile kurumuyla ayakta tutulabilir. Evlilik, kadını erkeğin birbirini tamamlamasıdır. Ailenin sağlam bir temele dayanması esastır. Bu amaçla erkek ile kadının anlaşarak bir araya gelmelerine maddî ve manevî bakımından denk olmalarına önem verilir. İyi kurulmamış aile bağları, zamanla zayıflar ve ailenin parçalanmasına sebep olur.

Türk milletinin tarihi boyunca her sahada kazandığı zafer ve başarılarında, Türk aile yapısının çok büyük payı olduğunu unutmamak gerekir. Aile, ne kadar sağlam olursa, toplum o derece güçlü temeller üzerine kurulmuş olur. Bir milleti yıkmak isteyen iç ve dış düşmanlar, ilk tahribatlarına aileden başlarlar. Ailenin bozulması millî birliğin bozulması, yıkılması demektir. Âkif'e göre, ailenin yıkılması, milletin istiklalinin kaybolması demektir. Aile, insanın ahlâkını korur. Ailenin ahlâkı, milletin ahlâkıdır. Aile huzurlu ve mutlu olursa millet hayatı da huzurlu ve mutlu olur. Bir milleti yıkmak isteyen dış güçlerin hedefi, aile kurumunu dağıtmaktır. Ailenin dağılmasında etkisi olanları "deyyus" olarak adlandırır.

*Biz ki her mevcûdu yıktık, gâyesiz bir fikr ile;
Yıkmadık bir şey bıraktık... Sâde bir şey: âile.
Hangi bir bünyânı mahvettik de ıslâh eyledik?
İşte vîran memleket! Her yer delik, her yer deşik!
Bunların tamîri kâbil... Olsa ciddiyet, sebat;
Lâkin, Allah etmesin, bir düşse şâyet âilât,
En kavî kollarla hattâ kalkamaz imkânı yok.
Kim ki kalkar der, onun hayvan kadar iz'ânı yok!
"Âilât bir inkulâb olsun!" diyen me'yûs olur,
Başka bir hiçbirşey kazanmaz, sâde bir deyyûs olur.
(Hakkın Sesleri, s.225-226)*

Aile Hayatının Düzeni ve Mutluluğu İçin Çalışmak:

Aile fertleri birbirlerine karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmelidir. Ailenin bütünlüğü ve devamı için bu şarttır. Erkek, eşini ve çocuklarını seven, onları daima koruyan ve onların ihtiyaçlarını karşılayan bir baba olmalıdır. Kadın, eşine ve çocuklarına sevgi ve şefkat gösteren, eşine saygılı, namusuna düşkün bir anne olmalıdır. Hayat, çalışmaktan ibarettir.

*Değil mi ceng-i hayatın zebûnu âdemde?
Mücâhedeyle yaşar çâresiz bu âlemde.
Evet, mücâhede mahsûlüdür hayat-ı beşer,
O olmadıkça ne efrâd olur ne aileler.
Görün birer birer efrâdı: muttasıl çalışır;
Bakın ki aileler durmayıp nasıl çalışır.*

18 (1/7/2007-Birden fazla kadınla evlilik <http://myvizyon.blogcu.com/4638171/>)

19 "Ey insanlar! Biz sizi erkek ve kadından yaratık. Sizi milletlere ve kabilelere ayırdık ki birbirinizi tanıyasınız." (**Hucûrat Sûresi, 26/13**); "O ki sizleri tek bir nefisten yaratan ondan da eşini yaratan ve ikisinden de birçok erkek ve kadın üretilen yayan Allah'tan sakının." (**Nisâ Sûresi, 4/1**); "O'nun ayetlerinden biri de kendi nefislerinizden sizin için zevceler yaratmasıdır. Onlarla sükûnet bulasınız diye ve böylece sizin aranızda sevgi ve merhamet yaptı." (**Rûm Sûresi, 30/21**)

20 "Erkek veya kadınlardan kim salih amel işlerse mümin olduğu halde cennete girerler." (**Nisâ Sûresi, 4/124**).

21 "İçinizden evli olmayan salih kölelerinizi ve cariyelerinizi evlendirin. Eğer onlar fakirlerse Allah onları lutf u kereminden zengin eder. Evlenme imkânı bulamayanlar iffetli olmaya çalışsın... Genç cariyelerinizi fuhşa zorlamayın." (**Nûr Sûresi, 24/32**); "O'nun âyetlerinden biri de kendi nefislerinizden sizin için zevceler yaratmasıdır. Onlarla sükûnet bulasınız diye ve böylece sizin aranızda sevgi ve merhamet yaptı." (**Rûm Sûresi, 30/21**)

(Fatih Kürsüsünde, s.263)

Ailedeki uyum ve yakınlık gibi bir millet meydana getiren bireyler arasındaki birlik de devletin ilerlemesi için önemlidir. Ailedeki uyumsuzluk ve anlaşmazlık, çevreyi de etkiler. “Yalçın kayalar” gibi neslin de sarsılabileceği ihtimali göz ardı edilmemelidir:

*Âh o yekpârelik eyyâmı hayâl oldu bugün,
Milletin hâlini gör, sonra da mâzîyi düşün.
Kim bu yalçın kayalar sarsılacak derdi?
Öyle sarsıldı ki edvâra tezelzül verdi!*
(Âsım, s.384)

Aile, nesillerin devamı için önemlidir. Evlenmelerin seyrekleştiği ve boşanmaların arttığı yerde, ahlâk zafiyeti baş gösterir. Bu durum, gelecek için bir tehlikedir.

*Bana sor memleketin halini ben söyleyeyim:
Bir imam çünkü, bilir evleri... hâ bir de, hekim.
“Gel nikâh kıy!” demesinler, diye bazan kaçırım...
Düğün olmaz mı, gelirler de bütün komşularım:
“Yine kondun Hoca! Derler, onu bilmezler ki,
Daha memnun olacaktım o düğünsüz belki.
Zerde karşımda durur kanlı yemek tavrıyla;
Öksüz ağlar sanırım, çalgıyı duydun mu, hele!
Bu neden? Çünkü nikâhın sonu ergeç boşamak,
Yahut akşamki gelenler gibi hurgür yaşamak!
Düğün olsaydı ne âlâ idi tek bir perde;
Ayrılık faslı da var sonra bunun, mahkemede!*
(Köse İmam, s.130)

Eskiden evlenmeye önem verilir ve evlenecek olanlara yardım edilirdi. Bugün evlenmek ve aile kurmak önemsenmez hale gelmiştir. Bazı insanlar maddî sıkıntıları bahane ederek bazıları da evlilik sorumluluğunu almamak ve fuhuş yapmak hoşlarına gittiği için aile kurmak istememektedirler:

*Evlenip âile teşkîli bugün zor geliyor;
Görüyorsun ya, nikâhlar ne kadar seyreliyor!*
(Âsım, s.385)

Sonuç

Mehmet Âkif, bir taraftan gördüklerinden veya yaşadıklarından büyük bir üzüntü duyarken bir taraftan da gördüğü bu aksaklıkların ve hataların tekrarlanmaması için genç nesillere tavsiyeler eder. Cahiller, din adına ortaya çıkarak hem dini hem de Müslümanları mahvetmektedirler. Dinimize birçok hurafe karıştırılmış; karısını döven, haksız yere boşayan erkek “emr-i İlahi” diyerek sırtını şeriata dayamıştır. Dinlerini yeterince bilmeyen ve Kur’an-ı Kerim’i yanlış yorumlayan Müslümanlar, çoğu yeniliğe karşı olmuş ve “biz böyle gördük dedemizden” zihniyetiyle cehaletten kurtulamamışlardır. Kadını ve aileyi korumak için İslamiyet’teki bozulmaların önüne geçilmesi gerekmektedir.

Mehmet Âkif’e göre en büyük çıkar yol, cehaletten çıkmaktır. Bu da dini doğru anlayıp uygulamakla ve bilimle olacaktır.

Kaynakça

- BOLAY, Süleyman Hayri (1986). “Mehmet Âkif’in Aileye Bakışı”, Türk Kültürü Dergisi. Sayı: 24. Cilt: 24.
- CANBAZ, Firdevs (2008). “Mehmet Âkif Ersoy ve Müslüman Kadını”. Hece Dergisi Karakter Âbidesi ve Bir Çılgılık Olarak Mehmet Âkif Ersoy Özel Sayısı. Sayı: 133. Ocak 2008. Ankara: Hece Yayınları.
- ERCİLASUN, Bilge (1987). “ Mehmet Âkif’in Şiirlerinde Kadın ve Aile Temi”. Hacettepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi. Sayı: 1. s. 34-40. Ankara.
- ERCİLASUN, Bilge (1997). *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 1*, Akçağ Yay., Ank.
- ERSOY, Mehmet Âkif, *Safahat*, (tertip eden:Ömer Rıza Doğrul) 18.Baskı, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 1984.

Kur'an-ı Kerim ve Kelime Meali (2006). Rayiha Yayıncılık, Ankara.
ÖKSÜZ, Refik (1999). *Safahat'ta Ahlâkî Unsurlar*, Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

UÇ, Himmet (2007). Mehmet Âkif ve Hikâye Sanatı, (2.Baskı) Ankara.
(<http://www.diyaret.gov.tr/hutbeler/300320011.htm>)

(<http://www.altinnesil.gen.tr/islamda-annenin-yeri-ve-onemi.html>)

1/7/2007-Birden fazla kadınla evlilik,<http://myvizyon.blogcu.com/4638171>

ÂKİF BEY İÇİN YAZILMIŞ BİR MERSİYE VE TÂRİH MANZÛMESİ

Uğur DERMAN*

Mehmed Âkif'in vefatından hemen sonra hakkında yazılanlar arasında göze çarpmayan bir mersiye ve târih manzûmesini nazarlarınıza sunmak istiyorum.

Bunu yazan zât, Âkif'in gerçek sevdiklerinden eski bir arkadaşıdır. Hayatı ciddiyet üzerine kurulu şâirimiz bu arkadaşını gördüğünde veya gıyâbında "ceddimiz" vasfıyla andığında gayriihtiyârî güler ve onu anlatırken etrafındakileri de güldürmüştür. Bahse konu zât Kuşadalı Ali Rıza Efendi'dir. Yaşını gizlemesiyle tanınan Ali Rıza Efendi'nin ağarmamış kara sakalı, ilerleyen yaşında bile onunla tezat oluşturacak bir manzara gösterir (Resim:1). Medrese tahsîlinin yanında mizâha meylîyle de bilinir. Bunun en büyük delîli, imzâsını atarken önce bir kuş resmi çizip yanına "Adalı" yazarak ismini tamamlamasıdır (Resim:2).

Ali Rıza Efendi 1285/1868'de Kuşadası'nda doğmuş, ilk tahsîlini memleketinde tamamladıktan sonra İstanbul'a gelip Fatih Camii'nde on yıl dînî ilimler tahsîl ederek icâzete hak kazanmıştır. 1307/1891'de rüşdiye muallimliği şehâdetnâmesi de aldıktan sonra İstanbul'daki muhtelif rüşdiyelerde coğrafya, hendese ve Türkçe hocalıklarında bulunmuştur. Davudpaşa Rüşdiyesi, İdâdisi ve Sultânîsi'ndeki müdürlüğü kesintisiz 17 yıl sürdüğü için en çok bu hizmetiyle tanınır. Daha sonra medreselerde muhtelif vazîfelere bulunmuş ve 1924'de emekliye ayrılmıştır⁽¹⁾. Ali Rıza Efendi'nin –târîhi belirlenememekle beraber- 1939'dan sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır⁽²⁾. Âkif Bey'le aralarındaki mülâtafelelerden bahse zamanımız müsâid değildir. Konuyu merak edenler, Mehmed Âkif'in talebesi ve dostu Mâhîr İz'e (1895-1974) gönderdiği dördüncü⁽³⁾ ve yedinci⁽⁴⁾ mektupların ilgili bölümüne bakabilirler.

Burada tanıtacağım mersiye ve târih manzûmesine hem Âkif Bey'le, hem de Ali Rıza Efendi'yle yakınlığı olan Mahir Hoca'nın metrûkâtî arasında rastladım, bizzat şâirinin elinden çıkan bu nüsha ekranda görünürken, ben de size tamamını okuyacağım (Resim:3):

MERSİYE VE TÂRİH

Âhi mine'l-mevti ve âlâmihi

Âhi mine'l-fevti ve eskâmihi

Yâ İlâhe'l-Âlemîn, Âkif kulun âlem gibi

Lutfuna muhtaçdır, lutf u kerem kıl bu kula.

Mağfîret eyle zünûbu var ise yâ Rabbenâ,

Merhamet eyle anâ, dilhâhını âsan bula.

Yâ İlâhî, bu kulun, bir bülbül-i eyyâm idi

Sevk ederdi halkı tath söz ile doğru yola.

Doğru söyler, hakdan ayrılmaz Ömer-sîret idi.

Mâsivâya meyli yokdu, yokdu meyli bir pula.

Bülbülün ârâmgâhı gülşen ü bustân olur

Âkif'in, Yâ Rab, mahalli Ravza-i Cennet ola.

02+1253=1355 14 Şevval Pazartesi(28.12.1936)

DİĞER

Âkif öldü, sağ kalan dünyâda ânın nâmıdır
Nâmını ibkâ eden âsârıdır, erkâmıdır.
İnkılâbât-ı cihan kânûn-ı Hak ahkâmıdır
Âhlar bîhudedir, ölmek hayat encâmıdır
Ağlatan insanları hep ayrılık âlâmıdır
Ey gönül, âh eyle kim, âh eylemek hengâmıdır
Ey gözüm, kan ağla kim, kan ağlamak eyyâmıdır

(Fuzûlî merhûmun şu beyti her parça âhırinde okunacaktır)

Göçdü Âkif Bey, bütün erbâb-ı irfan ağlasın
Bağrına taş bağlasın, yârân ü ihvân ağlasın
Yolsun atsin saçların, zükrân ü nisvân ağlasın
Ehl-i ilm ü ma'rifet, ashâb-ı vicdân ağlasın
Tütüyân feryâde gelsin, andelîbân ağlasın
(Eyzan)

Ey, büyük bir şâiri köhne cihânın gitdi âh,
Gelmez artık dehre böyle şâir-i irfan-penâh
İlmine, irfânına âsârıdır âdil güvâh
Mağfîret eyle İlâhî, Âkif etmişse günâh,
Olsun Allâhım anâ Firdevs-i â'lâ cây-gâh.
(Eyzan)

Herkesin mîkdârını i'lâm eden güftârıdır,
Şâirin esrârını iş'âr eden eş'ârıdır.
Gösteren efkârını insanların âsârıdır
Âkif'in dünyâyı hayrân eyleyen efkârıdır
Nâmını i'lâ eden ebyât-ı âteş-bârıdır.
(Eyzan)

Âkif'in ahvâlini bilmekse maksûdun eğer,
Sende şâyed var ise doğru terâzû-yı nazar.
Mû-bemû âsârını gözden geçir şâm u seher
Mutlakâ doğru haber verir müessirden eser
Şâirin ahvâlin öğrenmiş olursun serteser
(Eyzan)

Mîr Âkif şâir-i meşhûr ü âlî-şân idi.
Terceme, tefsîrde allâme-i devrân idi.
Şi'r ü inşâda hele ummân-ı dürr-efşân idi.
Türk lisânında tasarruf onca çok âsân idi.
En büyük şâirler ânın nazmına hayrân idi.
(Eyzan)

Ağlayın, feryâd edin, mâtem tutun ey şâiran,
Gözlerin yumdu cihandan bir edîb-i nüktedan
Ânın olmuşdu makâm ü câhı fark-ı ferkadan
Şimdi vâ-hayfâ, vücûdu toprak altında nihan
Murg-ı rûhu Cennet-i Ulyâ'yı tutdu âşiyân
(Eyzan)

İftirâkı Hazret'in yakdı benim cangâhımı
Âsumâna eyledim îsâl enîn ü âhımı
Ağlasın gökde melekler, dinleyip eyvâhımı
Gâib etdim elli yıllık muhterem hemrâhımı
Âh ölüm, aldın götürdün yâr-i âlî-câhımı
(Eyzan)

Yâd edip nâm-ı bülend-i şâiri subh ü mesâ

Dök gözünden kanlı yaşlar, eyle ızhâr-ı vefâ.
Âteş-i firkatle dağla sîneni, ağla Rızâ,
Ağlamaktır haste-i hicrâna dârû-yı şifâ.
Dağlamaktır, ehl-i derdin derdine en son devâ.

(Eyzan)

Çâk çâk et sîneni, ağla hazîn âvâz ile
Ağlasın ehl-i zemîn ü âsuman senle bile
Hayrla yâd et, hayâl-i yâr geldikçe dile.
Âkif’i Firdevs’e koysun, Hazret-i Hak’dan dile
Gezsin âlemde mubârek ismi dillerden dile

(Eyzan)

Okuyun ihlâsla bir Fâtîha, ey aşîkan
Feyz-i Kur’ân-ı Kerîm’le rûhu olsun şâd-mân
Bu duâ-yı bîriyâyı eyleyin vird-i zebân
Kaldı bülbülsüz gülistân-ı cihân-ı hüsn ü ân
Olsun Allâhım, Mehmed Âkif’e Cennet, mekân

(Eyzan)

İstedim târîhini yazmak bu merd-i ârifin
Bekledim ihbârını bir lahza rûh-ı kâşifin
Geldi hamd olsun, nidâ-yı ma’nevîsi hâtifin
Müstecâb oldu duâsı bu Rızâ-yı râifin
Ravza-i Cennet ola, yâ Rab, mahalli Âkif’in
Âmin, âmin, âmin 1253+102=1355 14 Şevval, 2. gün

Ey gönül, âh eyle kim, âh eylemek hengâmıdır
Ey gözüm, kan ağla kim, kan ağlamak eyyâmıdır

Bu mersiye *tercî-i bend* şeklindedir ve oniki hânesinin herbiri beşer mısradan oluşmuştur. Görüleceği üzere, Kuşadalı, düşürdüğü târihi kelimelerin yerini değiştirerek burada da kullanmış, *bendin* ise Fuzûlî’den alındığını kendisi beyan etmiştir.

Âkif Bey’in vefatından sonra yapılan ilk neşriyatta, sizlere okuduğum bu mersiye ve târihe rastladım. Fakat Âkif’in dostlarından Hasan Basri Çantay’ın (1887-1964), üzerinde 1937’den itibaren çalışmaya başladığı halde bir türlü neşredemediği, kendisinin vefatından sonra ancak 1966 yılında basılan *Âkifnâme*’ye dercolunduğunu yakın vakitlerde hayretle gördüm (s.233-234). Malzeme bakımından çok zengin olan bu kitapta fihrist yer almadığı ve Kuşadalı Ali Rıza Efendi’ye atıfta bulunulmadan târih manzûmesi “Ali Rıza”, mersiye ise “Ali Rıza Çarşamba” adıyla basıldığı için benim de gözümden kaçmış olmalı. Bu vesîleyle, Ali Rıza Efendi’nin kendisine soyadı olarak Çarşamba’yı aldığını da öğrendim. Ancak Âkif’in böylesine sevdiği Kuşadalı hakkında *Âkifnâme*’ye bir tanıtma cümlesi konulmadığı için, tebliğimin bu mersiye ve şâirine açıklık getirdiğini sanıyorum.

Kaynakça

Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Ulemâsı*, I, s.362-363, İstanbul 1996.

Eşref Edib’in yazıp neşrettiği Mehmed Âkif (İstanbul, 1357/1938) kitabında Kuşadalı’dan uzunca bahsedilmektedir (s.208-214); 1357/1939’da aynı müellifin derlediği Mehmed Âkif(2) kitabında da adı geçtiğinde (s.193) “merhum” kaydına rastlanmıyor.

M.Uğur Derman, “Mehmed Âkif’den Mektuplar”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Temmuz 1975 (3), s.33-37:

Mehmed Âkif, oğluna Arapça gramer öğretebilmek için Hacı Zihni Efendi’nin (1846-1913) *El – Müşezzeb* isimli kitabını göndermesini Mâhir Bey’den ister. O da kitapçılarda bulamayınca Kuşadalı Ali Rıza Efendi’deki nüshayı Mısır’a gönderir ve bu nüshayı kendisinden temîn ettiğini de bildirir. Aldığı cevap şöyledir:

İki Gözüm Mâhir Bey,

Mektubunun gecikmesinden “El - Müşezzeb”i aramakta olduğunu, yâkîn mertebesine varan bir tahmin ile biliyordum. Var ol, haftalardan beri beklediğim cevapnâmen de geldi, kitap da. Her ikisi için ayrı ayrı teşekkür ederim.

Yalnız, Rıza Efendi Hoca’yı bilemedim. Berhayat olan yârânım içinde, böyle bir âşînâ-yı vefâdârın bu-

lunacağına ihtimâl veremiyorum. Birçok zaman düşündükten sonra hâtırına öyle bir pîr-i muhterem geldi amma, ondördüncü karn-ı hicrîde bulunduğumuzu gözümüün önüne getirince, o muazzez hâtırayı Fâtiha'yla selâmlamak istedim. Çünkü, ben pek küçük bir çocuktum, mektebe gidip geliyordum. "Üsküdar'da kâin Ravza-ı Terakkî mektebinin kudemâ-yı muallimîninden, duâsı alınacak, himmeti iğtinâm olunacak bir mubarek ihtiyar var" diye beni götürdüler; Ali Rıza Efendi isminde bir zatın huzûruna çıkardılar. Elini öptüm, duâsını aldım. Şâyed bahsettiğin pîr-i rûşen-zamîr o ise "Çürüyüp ufalanmış kemiklere can veren Allâh'ı tesbih ederim". Daha o zamanlar kendisinin onikinci karn-ı hicrîden müdevver olduğunu söylüyorlardı; aman evlâdım duâsını, himmetini almaya bak!

.....
Ali Rıza Efendi kardeşimizin ellerini, gözlerini öperim. Hediyesinden son derecede müteşekkir kaldık. Bizî duâdan unutmasın, gönülden çıkartmasın. Mektubumu kendisine oku.

29 Ramazan 344 (12 Nisan 1926) tarihli bu mektubunda görüldüğü gibi, Kuşadalı'nın yaşına ve sakalına takılmaktan çok hoşlanan Âkif Bey, mektubun bir paragrafı boyunca, Rıza Efendi'yi küplere bindirecek bir konuda hayâlî hâtıralar kaleme almıştır. Mâhir Hoca Âkif Bey'in tavsiyesine uyarak mektubu hemen Ali Rıza Efendi'ye gidip okur; Rıza Efendi de sözde kızarak Mâhir Bey'e hitâben bir manzûme yazar ve Âkif'in târizlerine cevap verir! Mâhir Bey de bu mizâhî manzûmeyi, mektubuna ekleyerek Âkif Bey'e göndermiştir.

Mâhir Beyefendi'ye
Şuarâ şeyhi cenâb-ı Âkif,
Kaptırıp kendisini tûfâna

Mısr-ı süflâda o coşkun şâir,
Başlamış Nil gibi tuğyâna.

Ne kadar eylese de taşkınlık,
Zararı olmaz anın ummâna!

Şâirin nâmesi gelmiş, duydum;
Zât-ı âlî-i fazîlet-kâna.
Anda kâhinlik edip, rûhumuzu
Yollamış bârigeh-i Rahmân'a!

O bizim akbabamızdır, ki anın
Hoş gelir nağmesi gûş-î cânâ.

Beni çok yaşlı demiş, halt etmiş,
O bunak, vardı bugün doksâna!

Bunamış, anlamaz olmuş sözünü,
Ne cesâret, bu kadar bühtâna.

Erzel-î ömre kadem basmış iken
Benzetir kendisini şübbâna!

Gençliğin hâtırası mûy-i siyâh,
Anda yoktur, arasan bir tâne!

Yakıştır mı, a kuzum Mâhir Bey?
Bu yalan, şâir-i âlî-şâna!
Ben muallim iken, o benzer imiş:
Yedi yaşındaki Ebced-hân'a.

Bana hürmette o tıfl-ı nevzâd
Gûyiyâ olmuş imiş pervâne.

*Görmedim böyle yalancı şâir!
Sözüne hande eder dîvâne!*

*O benim kavuğuma anlatsın,
Kulağım dinlemiyor efsâne!*

*O yalan kıssaları nakletsin,
Nil kenârında gezen urbâna.*

*Sözleri doğru ise, el bassın,
Kasem etsin, görelim Kur‘ân‘a*

*Ben mi andan, o mu benden yaşlı
Kerem et, gel soralım ihvâna.*

*Bembeyaz saçları meydanda iken
İhtiyâç var mı diğer burhâna.*

*Hazretin martavalı pek çoktur,
Sözü gelmez çekiye, mîzâna*

*Çok ricâ eyliyorum, söyle ona:
Uymasın vesvese-i şeytâna*

*Olmasın kizb ü dürûga mâil
İftirâ eylesin insâna.*

*Ellerinden öperim pîrimizin
Sokmasın ellerinî al kana.*

*Bellesin Hazret-i Şeyhü‘ş-şuarâ:
Girecek ehl-i hased Nîrân‘a.*

*Kapasın ağzını bundan sonra,
Çıkmasın saçmaları meydâna.*

*Atmasın Kahire‘nin taşlarını,
Ben gibi bahr-i güher-efşâna.*

Kuşadalı Ali Rıza

4. a.mlf., “Mehmed Âkif‘den Mektuplar”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak 1976(1), s.36:

Mehmed Âkif 2 Cumâdi‘l-ülâ 1345 (8 Kasım 1926) tarihli bu mektubunda da Ali Rıza Efendi‘ye yine yaşından ve siyah sakalından dolayı, mûtâdı üzere takılmaktan geri kalmıyor ve onu “İkinci Reten-i Hindî, dâimî yaşayan ihtiyar, benzeri bulunmayan Ali Rıza Hoca” şeklinde ve secî‘li bir ifâdeyle tanıtıyor: “Bizim Reten-i Hindiyy-i sâni‘ (‘Reten‘ maddesini Kamus‘dan halledersin), pir-i gayr-i fânî, Hâce Ali Rıza-yı bîmüdüânî hangi âlemde?”.

Âsım Efendi‘nin Kamus Tercümesi‘nde “Reten-i Hindî” hakkında verilen mâlûmâtı (c. 3, s. 635) sâdeleştirerek alıyoruz: “Altıyüz târihinden (mîlâdi: XIII. asır) sonra Hindistan‘da ortaya çıkan ve sahâbeden olduğunu iddiâ eden (!) biri ki, bâzılarınca tasdik edilmiştir. Rivâyet ettiği nice hadisleri kendisine yetişenlere yetişenlerden duyduk. Altıyüz yaşından fazla yaşadı(!). Hind dillerinde Bâbârtîn-i Hindî adıyla meşhurdur”.

Mehmet Akif Ersoy Resmi

Nüfus Cüzdanı Ön Yüz

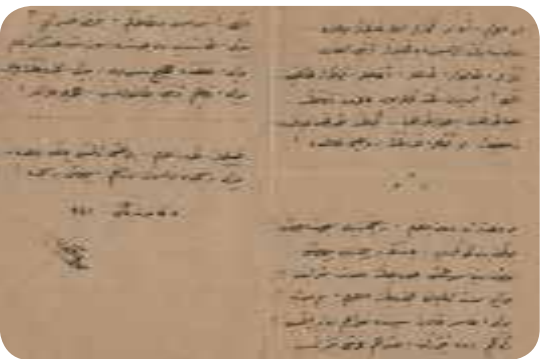
Maaş Cüzdanı Ön Tarafı

Secde Şiiri

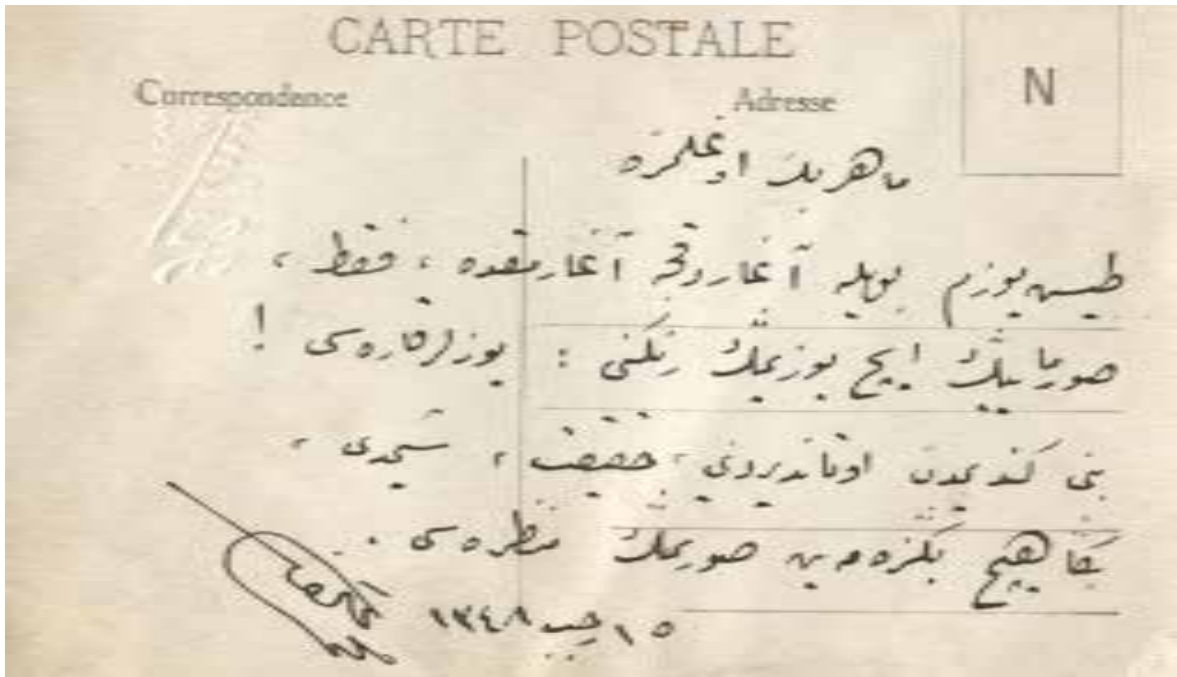
Maaş Cüzdanı Arka Tarafı

Secdenin Arkası

Nüfus Cüzdanının Yeni Harflisi

Kartpostal Arkası

ASIM'DA TAHKİYE UNSURLARI

Ümmühan BİLGİN TOPÇU*

Giriş

Değişim sanatın doğasıdır; malzeme öncelikle sanatkârların elinde renklenip çeşitlenmekte; hiçbir tür, bir sanatkârın elindeki formunu diğer bir sanatkârda bütünüyle yansıtmamaktadır. Buna toplumların değişime etkileri de ilâve edilirse edebî türlerde kaçınılmaz bir değişim, dönüşüm karşımıza çıkar. Araştırmacıya düşen, süreci takip etmek ve ele aldığı konuda olabildiğince nesnel yargılara ulaşmaktır. Bu nesnellikte en önemli araçlardan biri terminolojidir. Edebiyat sahasında sıkıntısı hissedilen konulardan biri yaygın olarak kabul edilen bir terminolojiye sahip olamamızdır. Onun için de işe başlarken her çalışma terminolojisini belirlemek zorunda.

Bu çalışmada kullanılacak tahkiye, hikâye, manzum kavramları benzer şeyleri çağırırsa da aynı şeyler değildir. Bunları kullanırken ne kastedeceğimizi açıklayarak söze başlamak istiyorum. Tahkiye kavramını, hikâye etme yerine “*tasavvur edilmiş konuları vak'aya dayanarak anlatmak*” olarak tanımlayanlar onu uzun soluklu ve farklı alanlarda kullanılabilecek bir anlatım aracı olarak alır(TURAL,1991:34). Öte yandan “*hikâye diye farklı bir formun varlığından haberdar olmayan bilinç, tahkiye ile hikâye ihtiyacına cevap vermiştir.*” (DOĞAN,2000:204) diyenler tahkiyeyi hikâyenin başlangıç evresi sayarlar. Biz, hikâyeyi bir edebî form, tahkiyeyi de çok farklı anlatım araçları içerisinde kullanılabilen “olaya dayalı anlatım” olarak alacağız.

Manzum kavramını “kafiyeli ve ölçülü söz” yerine kullanırken bu türde yazılmış eserleri çoğunlukla sanat şemsiyesinin dışında bırakırız. Mehmet Akif’in şair mi nâzım mı olduğu tartışması da bu çerçevede yürütülür. Bilim bizi genellemelere zorladığı ölçüde sanat istisnalarıyla o genellemeleri yıkmaya gayret eder; bu yüzden de bir yandan bir kabulü açıklarken yanında pek çok “fakat”lı cümleye yer veririz. Akif kendine has sanat anlayışıyla, o fakat’lı cümleleri bize sıralatan isimlerden biri. Bu çalışmada manzum değil “manzum hikâye” üzerinde durulacaktır.

Manzum hikâye, nazımla olay örgüsüne dayalı anlatım diye alındığında geleneği destana kadar uzandırılabilir bir tür; halk hikâyeleri ve mesnevîlerle ilişkilendirilirse daha da ilgi çekici bir tablo ortaya çıkar. Mazisi eskiye dayandırılabilse de “nazımla hikâye etme” anlayışı giderek etkinliğini kaybetmiştir. Şaban Sağlık’ın “*genellikle bir menkıbenin, kıssanın veya fıkranın vezin ve kafiye kullanılarak anlatılmasına verilen ad*” şeklinde tanımladığı(SAĞLIK,2008:365) türü bugün hikâye sahiplenmemiş, şiirse “didaktik” sınıfında bir anlamda sınır dışı etmiştir.

Gelenekle bağı düşünülmezsizin türün Arayışlar Devri Edebiyatımızda, Recaiâde Mahmut Ekrem ve Muallim Naci’nin bazı küçük denemeleri dışında Servet-i Fünûn’la kullanılmaya başlandığı (KABAKLI:697) ve şiirden hayali kovarak yerine tasviri getirmeye çalışan bir anlayışın ürünü olduğu kabul edilir. Edebiyat tarihçilerimiz, Tevfik Fikret’in de büyük başarıyla kullandığı manzum hikâyenin Mehmet Akif’le yeni bir anlam kazandığı görüşünde birleşir

“Hayır hayal ile yoktur benim alış verişim
İnan ki her ne demişsem görüp de söylemişim”(240)

diyen Akif için önemli olan hakikati ifade etmektir. Safahat’ındaki gerçeklik duygusunu destekleyen en önemli araçlar ise güçlü tasvir ve diyaloglardır. Bu nokta Ali Ekrem’i örnek alır. “Ali Ekrem olmasaydı ben olmazdım(...) Çünkü o nazma tasvir soktu, muhavere soktu, benim de yaptığım bundan ibaret.” dediğinde (KUNTAY,1990:362) Kuntay, Akif’in tevazusunu anlamsız bulur:“Akif, muhavereyi, Ali Ekrem’den, Fikret’ten, kimden almışsa alsın, mühim bir şey almamıştır. Muhavere Akif’in eline geçince mühim oldu.”(age:366)Edebiyat tarihimiz de Kuntay’ın bu fikrini doğrulamıştır.

Manzum hikâye olsun olmasın Akif, şiirlerinin çoğunda tasvir ve diyaloglara yer vermiş; siyasî ve sosyal yapısıyla kan kaybeden bir toplumu bütün ayrıntılarıyla şiirlerine taşıırken bir yandan da onu sarsarak uyandırmaya çalışmıştır. Onun bunu yaparken örnek aldığı isimler Sâdî, Emile Zola, Aleksandır Dumas Fils’tir.

Tahkiye unsurlarına fazlaca yer verdiği için Mehmet Kaplan, Akif’in Safahat’ının manzum bir romana benzetebileceğini ifade eder. Akif, eserin pek çok yerinde manzum hikâyelere ve tahkiye unsurlarına yer vermiş olmasına rağmen altıncı kitap Asım bu açıdan çok daha farklı bir özellik arz eder. Asım’da bir kurgu içerisine yerleştirilmiş ve giriş gelişme sonuç çizgisi içerisinde sunulan tahkiye unsurları bu bölümü, bütünlüğü olan bir hikâyeye dönüştürmüştür. Asım bu unsurlar yönünden incelendiğinde bu bütünlük çok daha net görülecektir.

Asım’da Tahkiye Unsurları

Tahkiye unsurlarında başta olayı ele almak gerekir. Bu olayı ortaya koyan şahıslar, olayın geçtiği yer ve zaman da olayı anlaşılır kılan unsurlar olarak ele alınmalıdır.

Olay

Asım’da olay bağlayıcı bir unsur olarak vardır. Hocazâde’yi ziyarete giden Köse İmam, ondan gözü kara oğlu Asım’a nasihat etmesini ister. Laf lafı açar, memleket ahvali ortaya dökülür. Karşılıklı endişeler paylaşılır. Sonunda konu artık Asım’a gelir. Köse İmam memleketin içinde bulunduğu durumda kendini her şeyi düzeltmekten sorumlu gören Asım’ın hırçlıklarından, düzeni kaba kuvvetle sağlama çabalarından söz eder. Hocazâde İmam’a hak verir ve gelen Asım’la konuşarak onu eğitimini tamamlamak üzere yurt dışındaki okulu gitmeye ikna eder ve olay sonuçlanır.

Klasik hikâyelerde vazgeçilmez unsurlardan biri olayın merak uyandıracak şekilde kurgulanması ve sonuçta buna bağlı soruların cevaplanmasıdır. Asım’da bu beklentinin karşılandığını söylemek mümkün değil. Biraz zorlanarak Köse İmam’ın anlatmalarıyla saraya baskın düzenlemeye niyetlenecek kadar kontrolünü kaybetmiş Asım’ın Hocazâde’ye ne tepki vereceği az da olsa merak uyandıracak nitelikte gösterilebilir; ancak Realist ve Natüralist yazarlar gibi gerçeğin sarsıcı etkisinden yararlanmak isteyen Akif’in merak uyandırmak amacıyla olayları yönlendirmesini beklemek doğru değildir. Bu anlamda Asım, olaydan çok bir durum hikâyesi olarak alınmalıdır.

Olay kurgusunun son derece sade olması da aynı mantıkla izah edilebilir. Son bölümde Hocazade’nin “*Seni çoktan beri gördüğümüz yok.*” dediği Asım’ın ne sebeple Emin’in yanında çıkageldiği anlaşılmaz. Vereceği mesaja fazlasıyla yoğunlaşan Akif’in kurguda bunu gözden kaçırdığını söyleyebiliriz.

Köse İmam, Hocazâde’yle şekillenen bağlayıcı kurgu bizi Asım’a ve yazarın o karakter üzerinden vermeye çalıştığı mesaja götürür. Bundan ibaret kalsaydı da mesajlarıyla çok güçlü bir eser olmayı başaracak Asım’da bu kurguya bağlanmış; Hocazade veya Köse İmam ağzından hattâ Akif’in babasından nakledilen irili ufaklı onlarca iç metin vardır. Bu iç metinler Asım karakterinin yaptıklarını anlamamızı sağlamış ve dolayısıyla da mesajı desteklemiştir. Teknik açıdan bakıldığında ise bu iç metinler, hem anlatım çeşitliliği açısından hem de duygu açısından hikâyeyi zenginleştirmiştir. “*Safahat’ta “kompleks vak’a örgüsü Süleymaniye Kürsüsünde, Fatih Kürsüsünde, Berlin Hatıraları ve Asım’dadır. Olay dizisiyle karakter arasındaki uyum Asım’da vardır. Olaylar bu hikâyede tek hatlı değildir. Asım’ın karakteri etrafında oluşturulmuştur. Vak’a örgüsüyle Asım’ın kişiliği arasında doğrudan bir bağlantı gözetilmiştir. Olaylar Asım’ın kişiliği ve tercihleri doğrultusunda seçilmiştir. Diğer hikâyelerin vak’a örgüleri olayın akışı içinde şekillenirken Asım’da kahramanın karakterine göre oluşur.*” (UÇ,2007:120)

Mesnevilerdeki metin halkaları biçimindeki anlatımı yine gözden uzak tutarsak anlatım düzeni açısından bakıldığında Asım’da modern tahkiye anlayışına ışık tutacak bir anlatım tarzı uygulandığını söyleyebiliriz. Asım’da bir ana metin yani iskeletle ona bir sohbet havası içerisinde bağlanmış kılçıklardan söz edebiliriz. Terinoloji farklılığı burada da kendini gösteriyor: Himmet Uç’un “kompleks vak’a” olarak isimlendirdiği bu anla-

tım Ali İlsan Kolcu'da "montaj tekniği" olarak ifade edilir(KOLCU,2006:56). Şerif Aktaş ise iç metinli anlatımları "metin halkaları" olarak isimlendirmiştir. Aktaş'a göre "metin halkaları, eserde dikkatlere sunulacak vak'a etrafında eserin mesajını ifade maksadıyla bu birlik prensibine ve yalnızca eserde tespit edilebilen kaideler bütününe uygun tarzda tanzim edilirler. İşte bu birlik prensibine aksiyon demek yerinde olur."(AKTAŞ,1991:53) Bu tanıma göre Asım'da aksiyonu oluşturan Hocazâde ve Köse İmam'ın diyalogudur.

"Asım parça parça yayımlanıyordu. Onu okuyanlar her parçayı güzel buluyorlardı; ama, Akif'in diğer eserleri gibi bir şey sanıyorlardı. Bitince topunu birden arkadaşlarına okudu. Bunlar şaşırılmışlardı. Akif, bu eserinde, dil bakımından, ne kendisinin, ne başkasının o vakte kadar erişemediği seviyeye yükselmişti."(ERİŞİRĞİL,1986:323) Erişirgil'in bu ifadelerinden de anlaşılacağı gibi parça parça okuyucuyla buluşan bu iç metinler daha sonra yazarın seçimiyle Asım etrafında toplanmıştır. "Vakalar didaktiktir, önceki hikâyelerdeki gibi rastlantı vak'alar değildir, zihnidir, tercihlidir."(UÇ,2007:122)

Safahat'ın birçok bölümünde bu küçük hikâyelere yüklenen dolaylı mesajlar Asım'da zirveye çıkmıştır. Akif'in bu konudaki ilham kaynağı öncelikle büyük Fars Şairi Sâdî'dir. Hem lisan hem de bulunduğu mevzular itibarıyla çok etkilendiği Sâdî'nin en önemli özelliği Akif'e göre hayattan sayfalar ve hikâyelerle insanları düşündürebilmesidir (ERİŞİRĞİL,1986:53). Mehmet Akif'in de tam olarak yapmak istediği budur.

Akla gelebilecek ilk soru iç metinlerin nasıl ana olaya bağlandığıdır. Şerif Aktaş iç içe geçmiş vakalar arasındaki ilişkiyi izah etmede anlatıcı ve bakış açısındaki değişmelere dikkat çeker(AKTAŞ,1991:77). Bunun Asım'da örneklendiğini söyleyebiliriz. Akif, Hocazâde ve Köse İmam karakterlerinin diyaloguyla hem anlatıcıyı hem de bakış açısını değiştirmiş olur.

"-Oğlanın halini evvelce mi açsam?..Lâkin
Komşunun derdi dururken bunu açmak çirkin."

diyen Köse İmam'a Hocazade:

"-Oğlanın hâli nedir, söyle merak etmedeyim" deyince Köse İmam

"-Hele dursun da o, ilkin şunu bir nakledeyim." diyerek iç metne girer:

Emekli Paşalardan birinin evin Rum hizmetçisini karısının üstüne nikâhlamak için yaptıkları ve malını mülkünü ona kaptırmasıve Köse İmam'ın bu duruma tepkisini anlatır. Bununla yozlaşmış sosyal ve dinî yapıyı aktarır.

İkinci iç metin toplumdaki bozulmadan bahisle devam eder: Köse İmam'ın

"Bugün artık hiçbirisi yok... Hepsisi masal, hepsi yalan.

Bir onulmaz yaradır, varsa yüreklerde kalan"

Mısralarına Hocazâde, "Sorma, Kartal'da idim ben de bu Çarşamba günü" girişi ardından düğün töreni izlenimlerini anlatarak maddî ve manevî yapıdaki bozulmayı örnekler. Aile toplumun değişimini yansıtabilecek en uygun örnektir. Akif bu izleri düğün törenlerinde arar ve gördüklerinden hiç de memnun kalmaz. Sefalet törenin her safhasına yansımıştır:

"Deşme oğlum yaradır, hem de yürekler yarası" sözlerine Hocazâde:

"Neydi Yarabbi, otuz kırk sene evvel burası" diyerek aynı törenlerin geçmişteki halini anlatır. Böylece okuyucuya bir karşılaştırma imkânı sağlar.

Sonraki iç metinde bir fıkra vardır. İmam, Hocazâde'den gelecek günlere dair bir tahmin ister. Olumsuz cevap alınca da "Kır ağası" fıkrasını anlatır. Aslında bu kadar belirsizliğin geleceği daha da umutsuz kıldığını anlatmaya çalışır.

Diğer iç metin, Köse İmam'ın "Fıkra gelsin mi?" girişiyle anlattığı bir fıkradır: Bu defa bir delinin bir yere vali yapılması ve herkesi şaşkına çeviren konuşması anlatılır.

Bir başka iç metinde Hocazâde "Konya'daydım" diye söze başlar ve ahalinin bir öğretmeni köyden kovmasını, Hocazâde'nin olaya tepkisini ve işin iç yüzünün anlaşılmasını anlatır.

Altıncı iç metin kısa bir fıkra'dır: Bir afyonkeşi anlatır.

Diğer iç metinde İmam, Akif'in babasıyla arasında geçen bir konuşmayı anlatır. Bu metnin içinde de bir hikâye vardır. Yine "Fıkra gelsin mi?" sorusundan sonra İmam'ın anlattığı acemi kaptan fıkrası diğer bir iç metni oluşturur.

Bu defa Hocazâde:

"Dinle bir fıkra da benden" diyerek bir kaptan fıkrası daha anlatır. Ardından gelen iç metinlerde Hocazâde ve İmam'dan birer hatıra anlatılır. Diğerinde yine İmam'dan bir fıkra : Dünya bir öküzün boyunda ise.

Sonraki iç metin Hocazâde'den bir anıdır ve o da içerisinde bir iç metin saklar.

"Şimdi oğlum sana bir vak'a da ben söylesem" diye başlar ve Erzurum'a sürgüne giderken tanıştığı Mandal Hoca'yla yaşadıklarını anlatır. Sonraki iç metin Hocazâde'den hırsız- bekçi fıkrasıdır. Bir sonrakinde Hocazâde Hz. Ömer'in bir hutbesini aktarır. Nihayet Asım'a konu gelir sonraki iç metinde Köse İmam'ın Asım'la gemide

yaşadıkları vardır. Son iç metinde Köse İmam oğlu Asım'a Muhammed Abdüh'tan bir kıssa anlatır.

Hocazâde ve Köse İmam karakterlerinin hatıraları, dost sohbetlerindeki 'ibret-amiz' anekdotlar, halk arasında dolaşan hemen herkesin bildiği fıkralar yanında özellikle Çanakkele Şehitlerine hitapla yazılan destan isimlendirmesini fazlasıyla hak eden metinle Asım aynı zamanda bir türler manzumesi. Bütün bunların bir hikâye içerisine yerleştirilmesiyle Akif, Divan edebiyatında mesnevîlerde görülen bu anlatımı modern edebiyatımıza taşımış olur.

Tahkiyeli edebî eser, "*duruma göre bir yeniden düzenleme, yeniden yazma, seçme yapma gibi bir çekip çıkarma etkinliğidir. Sonuç olarak anlatı, yorumbilimin yetki alanına girer.*" (KIRAN,2003:61)Mehmet Akif bunu ne oranda yapmıştır? İç metinlerin sıralanışında bir tercih var mıdır, diye baktığımızda ilk etapta çok net tahlil edilebilen bir bağdan söz etmek zor. Ailede başlayan yozlaşmadan toplumun düştüğü sefalet ve gaflete, yöneticilik vasıflarından öğretmenin niteliklerine, gelenin gidene aratacağını anlatan fabllardan halkın umutsuzluğuna dair fıkralara, hutbelerden hatıralara, Türk Edebiyatı'nın en güzel destan parçalarından biri sayılabilecek bir tasvirde gençlerin yönlendirilmesine kadar pek çok konu ve anlatım biçimi Asım içinde sergilenir. Başlangıçta biraz 'laf lafı açmış' görüntüsü varken giderek bu hazırlığın Asım'ın nesline olan ihtiyacı vurgulamak niyetiyle sıralandığı anlaşılır. Asım, anlatılan o toplumda yetişmiş ve bütün o olumsuzlukları yaşamış genç bir insandır. Bu şartlarda hırçın olmaması, duyarsız olması anlamına gelir. Akif bir yandan bunu anlamamızı isterken diğer yandan bütün olumsuzluklardan kanunun tesisi ve bilginin yayılmasıyla kurtulabileceğimizi göstermek ister.

"*Hikâyede ideal plan önceden dizayn edilmeyen plandır. Akif'in hikâyelerinde vak'alar umumiyetle önceden düzenlenmemiştir; ancak Asım bu yorumun dışındadır*" (UÇ,2007:122) diyen Himmet Uç, Asım'ın bu kurgunun dinamik ögesini oluşturduğuna işaret eder.

Öte yandan Mithat Cemal'in Safahat girişindeki "notlar"ına bakılırsa Mehmet Akif Asım'ın konusunu, vurdukça toz çıkaran bir un çuvalına benzetirmiş(KUNTAY,1977: LXI) Görüp de Asım'a bağlamadan edemediği problemlerle eser başlangıçta planlandığından çok farklı bir noktada sonlanmış. Yazarın başka şiiirlerle ifade etmek yerine "memleket ahvaline dair" problemleri Asım içinde değerlendirmesinde elbette bir tercih vardır. Bu da kurgunun tesadüflerle ilerlemediğinin işaretlerindedir.

Anlatım

Anlatım doğrudan tahkiye unsurlarına bağlanmasa da Asım için özel bir öneme sahiptir. Çünkü bu anlatım sayesinde eserin parçalı yapısı bütünleştirilmiştir.

Mehmet Akif, Asım'ın girişinde şöyle bir nota yer verir:

"*Bu eser bir muhavere ibarettir ki Harb-ı Umumî içinde ve Fatih yangınından evvel Hocazade'nin Sarıgüzel'deki evinde geçer. Eşhas-ı muhavere şunlardır: Hocazade, Köse İmam, Asım, Emin.*"(363)

Gerçekten de anlatımda ilk cümleden son cümleye kadar muhavere yani diyalog devam eder. Bu sohbetlerdeki bazı diyaloglar bizde edebî eserin dünyasında olduğumuz konusunda şüphe uyandıracak kadar hayattan alınmadır:

"-Hani çay gelmedi yahu?

-Ay, unuttuk, gerçek.

-Gitme, seslen yalnız, nerde Emin, yok mu?

-Emin!

Nerdesin? Baksana çay demleyeceklerdi demin...

-Demlemişler, baba.

-Sen gelsene oğlum buraya...

El öperlerdi, unuttun mu?

-Hayır.

-Oldu mu ya?

-Demin öptüm, baba...

Öptün mü, git öyleyse hadi."(370)

Buna benzer örnekleri metin içerisinde birkaç yerde bulmak mümkün. Bunlar, Akif'in Asım'ı mesajlar üzerine kurarken metnin gerçeklik duygusunu ihmal etmediği şeklinde yorumlanabilir.

Metinde gerçeklik duygusunu destekleyici diğer bir unsur da tasvirlerdir. Hayatın olumsuzluklarını bütün çiplaklığıyla gözler önüne seren Natüralist Emile Zola gerçekçi tasvirler konusunda Akif'in en çok beğendiği kalemdir. Dünya görüşü olarak kendisiyle taban tabana zıt olan Zola'nın bu yönünden övgüyle söz eder. Öte yandan bizde şiiire bu unsurları koyan Ali Ekrem'i ustası olarak gösterir: "*Onun Elvah-ı Tabiat'teki şiiirleri*

bana tasvir yolunu öğretti, Vasiyet'e ilk defa soktuğu babayanî ve tabî konuşma dilini ben de manzumelerimde kullanmaya çalıştım. O benim ustamdır. (ERİŞİRGİL,1986:83)

Asım'da eksen olayda sadece Asım tasvir edilirken, iç metinlerde daha sık tasvirlerden yararlanır. Hepsini de Akif'in okuyucuya vermek istediği izlenimi destekleyici ayrıntılar seçilerek şekillendirilmiştir.

Eserdeki belli başlı tasvirleri gözden geçirirsek ilk iç metinde Köse İmam'ın ağzından emekliye ayrılmış Paşa, birkaç mısrayla anlatılmıştır:

*“Saç, sakal tuttu, ne hikmetse acayip bir renk;
Kalfatlandı bıyıklar, iki batman, bir denk!
Çehre allıklı sabunlarla mücella her gün;
Fes yıkık, kelle çıkık, kaş yılışık, göz süzgül;
İğne, boncuk, yakalık, tasma, yular... hepsi tamam;
Koçyiğit sanki bunak!”(372)*
Bu tasvirle Paşa'yı gülünç hale sokmaya çalışır.

Diğer bir iç metinde Hocazade'nin *“Keşke, gitmem demiş olsaydım... İlahi, o ne hâl, O nasıl maskara dernekti ki tarifi muhal “* girişiyle yapılan birkaç sayfalık köy düğünü tasvirini anlatım açısından örnek gösterilebilecek nitelikte.(381-386) Bu bölümde köylünün madden ve manen düştüğü yokluk, hal ve mazi karşılaştırmasıyla anlatılır; mazinin ihtişamına daha geniş yer ayrılır.

Başka bir iç metinde köylü ağzından bir öğretmen tasviri vardır ki eğitim fakültelerinde vatandaşın öğretmene bakışını yansıtabilecek bir örnek olarak okutulabilecek kadar somut gözlemleri yansıtır.(396-397)

Köse İmam ağzından aktarılan Mandal Hoca tasvirinde Akif'in öfkelerini mizahî bir hoca karakterine söylediği görülür(414)

İkiyüzlülüğün anlatıldığı bölümde dalkavuklar, daha çok davranış biçimleriyle tasvir edilir.(420)

Son bölümdeyse Mehmet Akif uzun uzadıya Asım'ın fizikî ve psikolojik tasvirini yapar(430-431).

Ancak hiç şüphesiz Asım'da en çarpıcı tasvir hepimizin zihinlerine kazınmış Çanakkale cephesindeki savaş sahnesi tasviridir(425).

Bütün bu tasvirlerdeki canlılık seçtiği ayrıntılara Mehmet Akif'in nasıl anlamlar yükleyebildiğini bize gösterir. Tasvirleri görme duyusuna yönelik çok zengin malzemenin yanında istiare, teşbih ve mübalağalarla keskinleştirilmiş ifadelerle doludur. Seçilen ayrıntılar belli fikirleri desteklemek üzere farklı açılardan yaklaşılarak aktarılmıştır. İlk örnek Mandal Hoca tasvirinden:

*“Saçak altında o gözler uzanan kaşlardan
İki şimşek dolu gök sanki, yanarsın baksan!
Sonra hendekler açılmış gibi kat kat bir alın
Hani bin parça olur düşmeyegörsün nazarın
İri burnundan inip savruluyor duman,
El ayak bağlı, solurken bu kıyılmaz arslan “(414)*

Tasvir gücü yönünden her biri başarılı olsa da metnin zirvesini Çanakkale şehitlerini ölümsüzleştirdiği mısralar oluşturur:

*“Öteden saikalar parçalıyor âfâkı;
Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı;
Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin;
Sönüyor göğsünün üstünde o Arslan neferin.
Yerin altında cehennem gibi binlerce lağam;
Atılan her lağamın yaktığı yüzlerce adam.
Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
O ne müthiş tipidir: Savrulur enkaaz-ı beşer”(425)*

Gören ve hisseden bir aydın olarak Mehmet Akif, olan biteni kendi gibi görenlerin bu sürece kayıtsız kalamayacağını düşündüğünden gördüklerini anlatmaya çalışmıştır. Şiir dışına itilmek pahasına şiire tasviri, somut anlatımı koymaktan çekinmemiştir.

Zaman

İç metinlerle örülmüş Asım'ın tahkiye zamanını öncelikle eksen olayda incelemek gerekir: Hocazâde'nin Köse İmam'ı ziyaretiyle başlayıp Asım'ın gelmesi ve Hocazâde'yle Asım arasındaki konuşmayla ana olayın bittiği düşünülürse birkaç saatlik bir dost sohbeti bu tahkiyenin zamanını oluşturur.

İç metinlerde tahkiye zamanı en uzun olan ilk iç metindeki “Emekli Paşa” anlatımıdır ve çok net verilme-

se de birkaç aylık bir dilimde geçebilecek olay aktarılmıştır. Diğer iç metinlerdeki olaylar daha dar dilimlerde cereyan eder.

Anlatılan zaman açısından Asım'da dikkat çeken hâl ve mazi arasındaki gidiş gelişlerdir. Hem Hocaîade hem de Köse İmam sık sık maziyi yad eder.

“Neydi yâ Rabbi, otuz kırk sene evvel burası”(383)

“-Konya'daydım..bıldır yaz.”(394) gibi ifadelerle sık sık geçmişe dönülür.

Mekan

Hikâye Köse İmam'ın Hocaîade'yi evinde ziyaretiyle başlar. Bunu da *“Buyurun efendim, ne inayet, ne kerem”* sözlerinden anlıyoruz. Evden başka bir yerde de söz edilmez. Eserin ilk yer tasvirinde Kartal'da bir düğün anlatılır:

*“Topu kırk elli kadar köylü serilmiş bayıra
Bakıyor harmanın altındaki otsuz çayıra”*(380)

Bu iki mısradan sonra köylülerin sefaletine geçilir ve kişiler anlatılır.

Gelin arabası sefaleti yansıtan bir başka yerdir:

*“Ninenin rûhuna âgûş açıyorken melekût,
Tertemiz nâşını gufran gibi örten tâbût
Şu gelinlik arabanda daha şahaneydi.
Geçti rüya gibi Allah'ım, o günler neydi!
Şu bayırlarda –ki vaktiyle bütün bağlardı-
Sesi dünyayı tutan bereket çağlardı.
Ya şu vâdî ki çırılçıplak uzanmış bîtâb
Hiç yazın böyle fezasında tüter miydi serâb
Şimdi âfâka alev püskürüyor her çatlak,
Yarılıp hasta dudaklar gibi yer yer toprak”*

...

*Neydi ya Rabbi otuz kırk sene evvel burası
Dağlar orman, tepeler bağ, ovalar hep tarla;
Koca mera dolu baştan başa sağmallarla.
İğne atsan yere düşmez o ekin bir tûfan
Atlı girsen gömülür buğdayın altında kafan.”*(383)

Varlık sahneleri bu şekilde bir sayfa devam eder.

Metinde bunun dışındaki mekân herkesin bildiği Çanakkale cephesidir:

*“Öteden saikalar parçalıyor âfâkı
Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı*

...

*Veriyor yangını, durmuş da açık sînelere
Sürü halinde gezerken sayısız teyyare.”*

Sonra da şehitlere lâıyk bir kabir tasavvuru; bu Akif'in gönlündeki mekândır.

*“Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın
Gömelim gel seni tarihe desem sığmazsın...
Bu taşındır diyerek Kabe'yi diksem başına
Rûhumun vahyini duysanm da geçirsem taşına
Sonra gök kubbeyi alsam da ridâ namıyla
Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmiyle;
Mor bulutları açık türbene çatsam da tavan,
Yedi kandilli Süreyya'yı uzatsam oradan;
Sen bu âvîzenin altında bürümüş kanına
Uzanırken gece mehtâbı getirsem yanına
Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem
Gündüzün fecr ile âvîzeni lebrîz etsem
Tüllenen mağribi akşamları sarsam yarana.
Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana”*

Tasvir yapmayı seven Akif,Asım'da yer tasvirlerini sınırlı tutmuştur.. Bunun yanında iç metinlerde adı geçen yer isimleriyle geniş vatan coğrafyası kuşatılır: Kartal, Konya, Erzurum, Trabzon.

Anlatıcının Yeri

Anlatıcının konumu tahkiyeyi etkileyen unsurların başında gelir. Safahat'ın genelinde anlatıcı birinci kişidir. Eserde Akif'in farklı boyutlarıyla yaşadıkları ve hissettikleri vardır. Öyle ki onun,

“Oku, şayet sana bir hisli yürek lâzımsa

Oku, zira onu yazdım iki söz yazdımsa”(3)

mısralarını bütün eseri bağlayan bir ifade olarak alırız. Ne var ki Asım'da daha farklı bir birinci kişiyle karşılaşırız: Genel anlamıyla edebî eserlerde birinci kişinin yazarla özdeşleştirilmesi yanlıştır. *“Birinci kişi adlı kullanan anlatıcı üç değişik tipte olabilir. Anlatıcı üçüncü tekil kişi adlı gibi olayların dışında kalır. Ne adı ne yeri ne de cinsiyeti bellidir. Bir boşlukta yalnızca bir ses olarak okura seslenir(...)*

İkinci tür anlatıda konuşan hem öykünün anlatıcısı hem de kahramanı olabilir(...) Üçüncü tip anlatıcı olayların ikinci derecede kahramanıdır.” (KIRAN,2003:76)”

Bu sınıflandırmada Akif, Safahat genelinde ikinci tip anlatıcıya yakın durur; Himmet Uç otuz beş manzum hikâyenin yirmi dördünde Akif'in şahıs olarak yer aldığını kaydeder. Ancak Asım'da tam olarak hem anlatıcı hem kahramandır, diyemiyoruz. Bu eser Akif'in oluşturduğu üç karakterin ağzından aktarılır bu açıdan üçüncü kişi ağzından yazılmıştır. Eserde yazar Hocazâde karakteri ağzından konuşur; ancak biz Hocazâde'nin Akif olduğunu biliriz. Safahat'ta Asım'ın kişilerini tanıtırken kendini *“Merhum Hoca Tahir Efendi'nin oğlu”* olarak tanıtmıştır ve dolaylı yoldan kendi olduğunu da ifade etmiştir. Öte yandan Mithat Cemal onun eğitim hayatını değerlendirirken satır arasında annesinin Akif'e *“Hocazâdem”* dediğini kaydeder. (KUNTAY,1990:161) Böylece Akif'in bu ismi de hatıralarından çıkartmış olduğunu anlarız.

Diyaloga yaslanan anlatımda diğer kişiler Köse İmam ve Asım da birinci kişi ağzından konuşurlar.

Kişiler

İç metinleri de dahil edilirse Akif, yaşadığı dönemin yöneticisi, öğretmeni, ziraatçisi, hocası, paşası, kadını ile toplumun çok farklı kesimlerini bu hikâyede toplamıştır. Ana kişiler ise Hocazâde, Köse İmam ve Asım'dır. Bu ana kişilere bakılırsa Akif'in düz karakterler oluşturduğunu; kişilerin hayat ve görüşlerinde değişime yer vermediğini söyleyebiliriz. Bunun istisnası belki Asım olabilir. Düzeni kaba kuvvetle sağlamaya çalışan gencin sonunda başını yere koyup okuluna dönmesi bir değişim olarak alınabilir. Asım'ın söylenenleri kabul ettiğini ifadesiyle eser bittiği için değişim olup olmadığını göremeyiz. Dolayısıyla biz onu da düz bir karakter olarak almak zorundayız.

Asım

Asım metinde toplumu içine düştüğü umutsuzluğun öfkeye dönüşmesini temsil eder. Hocazade *‘Atak oğlandır esasen demek azdırdı işi’* deyince babanın verdiği cevap *‘Bilmem azdırdı mı, lakin hoşla gitmez gidişi’* mısraları aslında babanın bu öfke patlamasını çok da haksız görmediğine dair işaretlerdir. Hattâ oğlunu çileden çıkaran şartları uzun uzun anlatır. Hocazade'nin sadede gel, davetiyle:

*‘İşte oğlum, çocuğun ruhunu sarsan esbab;
muttasil kıvrıyor kalbi yıkık beyni harab’*

...

*‘Ne yakın der ne uzak der, ne soğuk der ne sıcak
Bu çocuk harbe koşar kaç senedir zıplayarak.
Ne zaman ‘Gitme’ dedim ‘Koş’ diyerek gönderdim,
Gönderirken de gider bir daha gelmez derdim...
diyen İmam için oğlunun şehit olması üzücü değildir ancak
“ Ama ‘katil’ deseler oğlumu, yahut ‘maktûl’
O zaman işte benim akbetim pek meçhul*

Buraya kadar babası Asım'ı hırsız, uğursuzu kendi başına yola getirmeye çalışan bir “delikanlı” olarak göstermiştir. Kendi bunun yanlışlığını anlatmayı başaramamış hatta oğlunda kendine karşı bir tepki de sezerek Hocazâde'den yardım istemiştir.

Hocazade'nin gördüğü ise başka bir Asım'dır. Önce bu kadar erdemli bir gencin yanlış yapmayacağına inancını ifade ederek babayı rahatlatır. Ardından da kendi gözüne görünen Asım'ı resmeder. Eksen olayda en ayrıntılı çizilen Asım'dır: Bu, haksızlığa tahammül edememesi, sportmenliği, merhameti yanında fizikî

gücüyle de kusursuz bir genç adam portresidir. “Akif’le Asım hem birbirinin devamı hem de daha idealle edilmiş şekli.” diyen Orhan Okay’a göre Akif Asım gibi sportmandır, ancak onun kadar aktif, kavgacı değildir.(OKAY,2007:51) .Asım’ın fizik gücüyle yaptığını Akif kalemiyle yapmaya çalışır. Bir yandan gözü pek gençten övgüyle söz edilirken diğer yandan kaba kuvvetle hiçbir şey halledilemeyeceği gibi memlekete de fayda sağlanamayacağı ona telkin edilir. Yani Asım, Akif’in çizgisine çekilir. Sonrasında maddî imkânsızlıklar içinde istediği eğitimi alamayan Akif, idealize ettiği genci bir gün evvel gitmesi ve bir an önce dönmesi şartıyla Avrupa’ya eğitime gönderir. Bütün bu telkinler Asım’ın şahsında memleket için bir şeyler yapma arzusunu şekillendiremeyen veya yanlış şekillendiren gençlerdir. Beşir Ayvazoğlu’nun ifadesiyle Asım Akif’in gelecek projesidir.(AYVAZOĞLU,2007:87).

Köse İmam

Safahat’ın bütününde Köse İmam, Mandal Hoca gibi “aydın” hoca tipleri vardır. Bunlar Mehmet Akif’in model; halkın her problemine eğilen, yozlaşmaya olduğu kadar yobazlığa da karşı, haksızlıklar karşısında direnmeyi, mücadele etmeyi bilen hocalarıdır. Akif’in babası da tok sözlü, çalışkan kimliğiyle Safahat’ın bu “hoca”larına satır aralarında eşlik eder.(402) Himmət Uç’a göre bu oturmuş yapısıyla Köse İmam tam bir karakterdir, sıradan bir insan değildir. Akif’in hikâyelerinin en canlı tipi, karakter olgusu kazanmış şahıstır. (UÇ,2007:83) Köse İmam kendine has özellikleriyle bu karakter yakıştırmasını hak etse de Akif’in kafasındaki “hoca” tipinin de en güzel örneği olmalıdır. Safahat’ındaki diğer hocalar yerine Asım’a onun baba yapılmasının böyle bir niyeti barındırdığını söyleyebiliriz. Hiç evlenmemiş Ali Şevki karakterini eserinde evli ve bir de çocuk sahibi olarak göstermesi (ERİŞİRGİL,1986:92)ona olan sevgisinin işareti kabul edilebilir.

Safahat Birinci Kitap’ta Köse İmam bir şiire adını verecek kadar ayrıntılı tanıtılırken Asım’da satır aralarına sıkıştırılır; çünkü bu defa asıl konu Asım’dır.

Köse İmam aslında Akif’in tok sözlü arkadaşı Ali Şevki Hoca’dan mülhemdir.(KUNTAY,1990:56) Yani çevresinden seçtiği bir kişiyi esere taşır. İsmine Ali Şevki demez; arkadaşının köseliğinden hareketle Köse İmam der. Safahat birinci kitapta Köse İmam isimli şiirde bir ithafla bu bağı yazar da açıkça ortaya koyar. Şiirin girişinde bu ahabplığın kökenini de ifade eder:

” İlmi az görgüsü çok, fıtratı yüksek bir imam
Tanırım ben, ki hayatında tanıtıyordu babam”(127)

Asım’da da bu yakınlığa atıflar vardır: Hocazâde ismi bunu sezdirecek şekilde Köse İmam’ın seçtiği isim gibi gösterilir. Bir yerde “babanın turnağı olamazsın” diye Hocazade’yi azarlarken başka bir yerde ona babasının boşboğazlığından dolayı kendisine kızdığını anlatır.(402)

Köse İmam şiirinin girişinde kocasından dayak yiyen bir kadının şikâyeti vardır. Asım’daki iç metinler de Köse İmam’ın eşinin üzerine evlenmeyi bir hak gören Paşa’yla mücadelesiyle başlar. Bu iki örnek onun kişiliğini tanımamızda bize yardımcı olur. O kadınların horlanmasına, üstelik bunun din adına yapılmasına karşı çıkan aydın bir din adamıdır.

Asım’daki asıl karakterlerin Mehmet Akif’in içindeki farklı kişilikler olduğunu söyleyenler vardır. Bu kişilerle halkın sağduyu ve öfkesinin Köse İmam’da, hassas, isyancı ve dinamik yanının genç Asım’da, aydın yanının da Hocazade’de yansıtıldığı söylenir. Edebî bir eserde yazarın süzgecinden geçerek aktarılan her şeyde Mehmet Akif’in tasavvurunun izlerinin olmaması anormal sayılmalıdır. Ne var ki özellikle Ali Şevki Hoca’yı tanıyıp anlatanlar onun Köse İmam’la ne kadar benzeştiklerini de kaydeder. Bunun Akif açısından bir zaaf olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle Zola ve Dumas Fils’i kendisine örnek alan biri için gözlediklerini olduğu gibi eserine yansıtmak özel bir tercih ve başarıdır. Bu benzerliğe dikkat çeken Kuntay Duma Fils’in noter karakteriyle Akif’in Köse İmam’ı arasında paralellik olduğunu kaydeder.(KUNTAY,1990:57)

Genel anlamdaki “hoca” kabulünün dışında bu eserde Köse İmam tam bir babadır:

‘ Efelik çok güzel amma sonu çıkmaz bu yolun

Etme oğlum şuna bir parça nasihatte bulun’(430) mısralarında bir babanın endişelerini ortaya koyar; ancak oğlunu bütün babalar gibi göz kırpmadan şehadete uğurlayacak kadar da vatanseverdir:

Haniümanlar çöküyor, zelzele yalnız bana mı?
Ortalık can çekişirken açamam ben yarımı
Anlamam oğlum için çekmeyi zaten helecan
Elin evladı nedir? Hepsi civan hepsi can”

Oğluna söylediği şu mısralarda ise bütünüyle memleketinin istikbalini düşüne bir aydın vardır:

“Bana anlat bakayım şimdi; şu biçare ocak

*Zorbalı saltanatından ne zaman kurtulacak?
Hiç bu mantıkla a divane hükümet mi yürür?
Bir cemaat ki erenler işi yumrukla görür,
Kafa bitmiş demek artık çekiver kıyruğunu!
Kuvvetin hakkı mıdır enselemek bulduğunu
Bize, Asım, ne şunun yumruğu lazım, ne bunun
Birinin pençesi ister yalnız, kanunun
Ver bütün kudretini kanuna ki vahdet yürüsün
Yoksa millet değil ancak dağınık bir sürüsün.”(435)*

Metinde Köse İmam'ın bu baskın özellikleri dışında kabuller dünyasına ait bazı çizgiler satır aralarına sıkıştırılır. Son mısralarda yetmiş yaşında olduğunu öğrendiğimiz bu İmam sık sık uzun yaşayıp bu kötü günleri görmekten şikâyet eder.

*“Bana dünyada emin ol ne yer kaldı ne yar;
Ararım göçmek için başka zemin başka diyar,
Bunalan ruhuma ister bir uzun boylu sefer;
Yaşamaktan ne çıkar günlerim oldukça heder
Bir güler çehre sezip güldüğü yoktur yüzümün
Gecedan farkını görmüş değilim gündüzümün
Seneler var ki harab olmadığım gün bilmem;
Gezerim abdala çıkmış gibi sersem sersem.
Dikilir karşıma hep görmediğim bilmediğim
Sorarım kendim: gurbette mi, hayrette miyim?”(376)*

Saygı gören biri olduğunu Akif “bütün İstanbul’un ağzında gezen elleriniz bize naz etmese olmaz mı efendim?” diyerek vurgular.

Komşu derdi dururken kendi derdinden söz etmekten utanır. Bir Rum kızının aldatıp evlenmeye razı ettiği emekli paşa evlilik ilmuhaberi için ona para teklif edince “Ay o murdar kağıdın pek mi büyük hatırı” diye çıkışacak kadar mert ve tok gözlüdür.

Açık sözlüdür. Şairleri sevmez: “İyi gün dostu herifler, o ne yardakçı güruh

O ne müstekreh adamlar hani bakmak mekruh” diyerek anlattığı şairlere karşılık kendini şair olarak tanıtan Hocasade’ye “Sana şair diyen oğlum seni gördüm yalnız” derken asıl amacının onu daha önce ifade ettiği sınıfın dışında bırakmak olduğu anlaşılır.

Zaman zaman büyüklüğünü de kullanarak Hocasadeyi “Kızarım haaa!” sözleriyle ihtar eder. “Tok sözlülük ve öfke.. İşte Akif’in kendinde ve başkasında sevdiği şeyler. Kızan adam çıplak gezen adam demektir; güler yüzlülük heyet-i içtimaiyenin insanlara taktığı maskeydi.”(KUNTAY,1990: 55)

Köse İmam, hem Akif’in saygı duyduğu konumu hem de fikirleriyle bu manzum hikâyeye damgasını vurmuş kişidir. Toplumun geniş kesimlerinin temsilcisi olarak konuşur.

Hocasade

Hocasade de dolaylı yoldan tanıdığımız kişilerdendir. Metin içinde geçen bir ifadeden kırk altı yaşında olduğu anlaşılır. İmam’ın ağzından babası ve dedesi uzun uzun anlatılan Hocasade çok fazla tanıtılmaz. Karakteriyle ilgili ipuçlarını da İmamın ağzından öğreniriz. “Döktüğün dillere bittim, seni çok sözlü seni”

Çok sözlülüğünün bir başka tezahürü de şakacılığıdır; kendinden çok daha yaşlı olan babasının arkadaşına bazen çıkışır:

*“-Hoca rahmetli keramet gibi söz söylerdi...
-Bari tuttun mu?
-Ne mümkün o zaman nerede akıl?
Sonradan geldiği sabit mi efendimce, nasıl?
-Döverim ha!
-Hadi dövmüş kadar ol!”
-Dur be adam, dinle zevzekliği terk et!
-Sana terk ettim, İmam!”(402)
“İşin gücün fıkracılık zaten”(403),*

“Hele bir aferin diyebildin bana da!”(413) , “Şunu anlat be adam”428

Gelenekçilere karşıdır. İmamın “Hocaların aşk ile vurduğu yerden gül biter”, sözüne “Dayak amentüye

girdiyse benim karnum tok/ Gül değil, kıl bile bitmez, sopa altında” (365) diyerek itiraz eder. Kendisini babasıyla karşılaştırmasını istediği İmam babasına iltifat ederken “*Sen onun turnağı olamazsın*” deyince “*Bu kadar doğruluğun tadı olmuyor*” diye çıkışır.

O kendini şair olarak isimlendirmesine rağmen İmam’ın ağzından kimilerinin onu mevlitçi, kimilerinin bid-atçı, kimilerinin ise baytar diye isimlendirdiğini öğreniriz. Hocazade bunlardan rahatsızlık duymaz. Hattâ mevlitçi olamadığından, baytarlığı unuttuğundan yakınır.

Özeleştiriyi yapmayı bilen biridir: Okulun öğretmenini kovduğunu söyleyen köylüleri bir güzel azarlar:”*Öyle maskara ettim ki o hain cehli./Hani kendim de beğendim*” derken övünmek değildir maksadı. Sonraki mısralarda düştüğü mahcubiyetin şiddetini artırmak üzere bunları kullanır; çünkü anlayıp dinlemeden haksız yere azarlamıştır insanları.(394)

Kişileri tanımada önemli araçlardan biri de kullandıkları kelimelerdir. Hocazade ismiyle Akif’in az da olsa öfkesine hakim olamadığı argo veya küfür sayılacak ifadelere yer verdiği görülür. Bir delinin vali yapılmasını anlatan bir iç metinde “*Nutka gelsin mi adam zannederek kendini?..*

-Eyy? ..Ne demiş?

-*Yok, ne geyirmiş diye sor!*” ifadesini kullanmaktan kendini alamaz.(391) Buna benzer birkaç argo söz metne girmiştir. Bunları gerçeklik duygusunu destekleyen unsurlar olarak da alabiliriz.

Sonuç

Mehmet Akif’in “*ne tasannu bilirim, çünkü e sanatkârım*” ifadesinde bir tevazu saklı olduğunu herkes teslim etmiştir. “Kendine bir meslek ayır.” diyen Köse İmam’a verdiği cevap bizim için de bağlayıcıdır: “Şair”. Onun şiiri için nesre yakındır, şiirinde tahkiye unsurlarını bolca kullanmıştır, diyebiliriz. Bunlar Akif’in tercihidir.

“*Sözüm odun olsun hakikat olsun tek.*” diyen Akif için toplumun gerçeklerini gözler önüne sermek önemlidir. Bu çizgisini bütün eserlerinde korumuştur. Bunun için çok sık başvurduğu araçlardan biri manzum hikâyelerdir. Küçük hikâyelerin okuyucuda yarattığı etkiyi Doğu ve Batı edebiyatlarında gözlemlemiş olan yazar, kendi şiirinde bunu örneklemeye çalışmıştır. Bu hikâyeler çoğunlukla yazarın kurgusundan değil hayattan alınmıştır. Gördüğü, duyduğu olayları; fıkraları, kıssaları halk arasındaki küçük hikâyeleri şiirlerinde kullanmıştır.

Bazen sadece diyalog ve tasvirde yararlanır. Ancak Asım bu noktada diğer eserlerinden farklıdır. Safahat’ın değişik bölümlerinde örneklenebilecek bu unsurları bir tek eserde toplamıştır. Bu tür kaygısından çok mesaj kaygısıyla yapılmıştır. Akif, cephelerde gözünü kırpmadan can verenler için anıt bir eser oluşturmak istemiştir. O gençleri ölüme götüren memleket ahvalinden bahsetmeden söyleyeceklerinin eksik kalacağını düşünmüş olmalı ki anlatmak istediklerini hikâye bütünlüğü içerisinde toplamıştır.

Eserde iki ana kişinin diyaloguyla farklı olay anlatılmayı aynı eksende toplanmış; bu tür açısından da anlatım imkânları açısından da metni zenginleştirmiştir. Tasvir ve diyalog bu anlatım tarzının en dikkat çekici birleşenleridir. Tasvirlerdeki görsel zenginlik söz sanatlarıyla desteklenmiş ve çarpıcı ifadeler yakalanmıştır. Diyaloglar günlük dilin bütün sıcaklığını yansıtacak yönleriyle metnin gerçeklik duygusunu desteklemiştir.

Asım’ın kişileri Safahat genelinde olduğu gibi başta yazar, yani Akif’tir. Ancak bir farklılık vardır, Akif bu defa kendisini Hocazâde olarak isimlendirmiştir. Köse İmam, Akif’in yakından tanıdığı bir kişi ve onun memlekette görmek istediği “hoca” tipinin temsilcisidir. Akif ona memleketin kanun ve ilim gücüyle ilerleyeceğini söyleyerek onu toplumun önünde bir yere de oturtmuş olur. Bu hikâyenin en önemli kişisi Asım, bir “nesli” temsil eden tip olarak sunulmak istense de tipten ziyade karakter özellikleri gösterir. Safahat içerisinde “kurgu” bir kişi olarak da farklı bir yere sahiptir. Akif, modellerini genelde hayattan almış; ancak Asım’la okuyucunun karşısına bir model çıkarmıştır.

Mekân unsurları açısından hikâye çok özellik arz etmez. Ana olay Hocazâde’nin evinde geçtiği halde burayla ilgili hiçbir tasvir edici ifadeye yer verilmez.İç metinlerde de memleketin sefaletini yansıtmak üzere bir iç metinde düğün yeri tasvir edilir. Çanakkale savaş sahneleri ve Akif’in gönlünde şahitlere hazırladığı istirahatgâh bütün Safahat’ın en çarpıcı mekân tasvirlerindedir. Ayrıca hikâyede geçen yer isimleri bütün memleketi kuşatacak çeşitlilik gösterir.

Ana olayın zamanı hatıra anlatımlarıyla mazi-hâl arasında gidiş gelişlerle şekillenmiştir. Genellikle kısa zaman dilimlerinde cereyan eden olaylar anlatılmıştır.

Mehmet Akif, Asım’da tahkiye unsurlarını bütün çeşitliliğiyle kullanırken belli bir amaca hizmet etmiştir. O da memleketin maddî, manevî yapısını doğru tahlil etmek ve problemlerin Asımlarla çözülebileceğini göstermektedir.

Kaynakça

- (KUNTAY),Mithat Cemal, 1990, Mehmet Akif,İş Bankası Yay.,2. Baskı, Ankara.
AYVAZOĞLU,Beşir, 2007 Akif'ten Asım'a, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
AKTAŞ, Şerif, 1991, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ Yay., 2. Baskı, Ankara,
DOĞAN, Mehmet Can, 2000, "Şiir ve Hikâye", Hece Dergisi, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı,Ekim-Kasım,
S.46-47, s.204-210
ERİŞİRGİL, Emin, 1986, Ölümünün Ellinci Yılında İslâmcı Bir Şairin Romanı, Yayına Hazırlayan: Aykut
Kazancıgil-Cem Alpar,İş Bankası Yay.Ankara,
ERSOY, Mehmet Akif,1977, Safahat
KABAKLI,Ahmer,Türk Edebiyatı,I.C.
KIRAN,Ayşe- Zeynel, 2003,Yazınsal Okuma Süreçleri,Seçkin Yay.,Ankara,2. Baskı
KOLCU, Ali İhsan, 2006, Öykü Sanatı, Salkımsöğüt Yay.,2. Baskı,
OKAY, Orhan, 2007 Akif'ten Asım'a, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
SAĞLIK, Şaban, 2008, "Mehmet Akif'in Şiirlerindeki Hikâye Unsurları",Hece Dergisi, Mehmet Akif
Özel Sayısı,Ocak,S.133,s.362-394
TURAL, Sadık,1991 "Hikâyenin Hikâyesini Anlatmak", Zamanın Elinden Tutmak, Ecdad Yay.,2. Baskı,
Ankara
UÇ, Himmet,2007, Mehmet Akif ve Hikâye Sanatı,(Yayın evi yok),Ankara ,2. Baskı

ASIM'IN SÖZVARLIĞI ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME DENEMESİ

Vedat KARTALCIK*

A. Amaç ve Yöntem

Bu çalışmada, millî şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un Safahat üst başlığı altında yayımladığı *Asım* şiiri bilgisayara aktarılmış ve bütün söz varlığı aşağıdaki esaslara göre değerlendirilmiştir. Şiirin metni, Fazıl Gökçek'in yedi kitap hâlinde yayımladığı Safahat'ın *Asım* adlı altıncı kitabından alınmıştır.¹ *Asım*'ın söz varlığının ortaya konulması ve sonuçların değerlendirilmesi, Safahat'ın leksikolojik malzemesi için de ipuçları vermesi bakımından önemli olacaktır. Bu çalışma için *Asım* şiirini seçmemizin sebebi, araştırmacı ve eleştirmenlerin bu şiirin Akif'in sanatında en üst düzeye ulaştığı görüşünde ittifak etmeleridir. *Asım*'ın söz varlığı, "Başkurt Şairi Mostay Kerim'in Söz Varlığı Üzerine"² adlı çalışmadaki tasnife ölçü, soru sözleri, psikoloji vb. gibi bazı eklemeler yapılarak tasnif edilmiştir.

Akif'in biyografisi, sanatçı kimliği ve şiirlerinin edebi değeri, pek çok bilim adamı tarafından değerlendirildiği için biz burada bu konular üzerinde durmadan doğrudan *Asım*'ın söz varlığı üzerinde duracağız.

B. Genel Söz Varlığı:

Asım toplam 2615 mısradan oluşmaktadır. Şiirde, isim ve fiillerin birden fazla çekimli şekilleri yok sayıldığında toplam **3369** söz geçmektedir. Bu sözler köken ve anlam itibarıyla tasnife tabi tutulduğunda aşağıdaki tasnife ulaşılmıştır.

B. 1. Alıntı Sözler:

B. 1. 1. Arapça Alıntılar: 1225

âbide
baytar
beşer
cihan
devâm
garaz
harekât
istiklâl
kânûn
lâyık
ma'lûm
nebî

1 Mehmet Akif Ersoy, Safahat Altıncı Kitap Asım, (Yayına Hazırlayan: Fazıl Gökçek), Dergah Yay. İstanbul 2007.

2 M. Yasin Kaya, "Başkurt Şairi Mostay Kerim'in Söz Varlığı Üzerine" I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı -Bildirileri- (Editörler: Fikret Türkmen, Gürer Gülsevin), 3. Cilt, Kasım 2007, 1031-1307. sayfalar.

rükû
şedde
tabiat
vâkıâ
yekûn
zahmet

B. 1. 2. Farsça Alıntılar: 229

abdest
bahçe
civân
çehre
dost
gerdân
hırâm
kâğıt
köşk
lebrîz
meyhâne
namerd
peder
sarhoş
sîne
şeker
vîrâne
zinde

B. 1. 3. Fransızca Alıntılar: 22

büdge
debboy
domine
farmasonu
feylesof
fotin
gaz
iskambil
iskolâstik
kanal
kulüp
madam
maske
mil
milyar
milyon
parprensip
petrol
polis
prensip
şampanya
vapur

B. 1. 4. İtalyanca Alıntılar: 15

bomba
bora
kaptan

lira
liste
mola
pala
piyasa
posta
pupa
pusula
salta
sedye
tente
tersâne

B. 1. 5. Rumca Alıntılar: 12

çingâr
efendi
fener
güğüm
halat
ırgat
kaytan
kukla
kümes
papatya
salya
semer

Asım'da ayrıca köken itibariyle az sayıda da olsa; Bulgarca *çete*, Çince *çay*, Ermenice *avanak* ve Moğolca *ceylân* sözleri de geçmektedir. Ayrıca şiirde, yukarıda sayıp döktüğümüz sözlerin yanı sıra, alıntı sözlere Türkçe yapım eki getirilerek yapılmış 159; bunlardan başka Arapça-Farsça ve Farsça-Arapça unsurlardan oluşmuş 25 tane daha yabancı kökenli söz vardır.

B. 2. Füller: 587

çalış-
çarpın-
çeviril-
çiğne-
çiz-
dinlet-
dökün-
edil-
em-
fırıla-
geber-
geç-
hoşlan-
ısın-
incit-
indir-
kalafatlan-
karış-
kıl-
lûtfet-
naklet-
okut-

öğret-
öt-
pinekle-
sars-
sokul-
sür-
taş-
yaşa-
yaz-

B. 3. İsimler: 2566

B. 3. 1. Kavram Adları: 46

adamlık
aksilik
ambarlık
bedbinlik
câhillik
dalâlin
edepsizlik
efelik
haksızlık
hastalık
hısımlık
ıssızlık
insanlık
kızanlık
maskaralık
muhâliflik
soygunluk
varlık
yakalık
zağarlık
zevzeklik
züppelik

B. 3. 2. Zamirler: 26

başkası
ben
birbiri
biri
biz
böylesi
bunlar
çoğu
filân
filânca
hepimiz
hepiniz
hepsi
herkes
hiçbiri
hüve
kendi
kim

ne
neler
o
öbürü
sen
siz
şu

B. 3. 3. Özel İsimler: 147

B. 3. 3. 1. Şahıs Adları:

Abdu
Abdühamid
Afgan'lı
Allah
Âmentü
Ankâ
Arap
Âsım
Âsım Bey
Attâr
Avrupalı
Baba Câfer
Cemâleddin
Cengiz
Çarıkçı Emmi
Çerkeş
Çıft
Çingene
Dede Cengiz
Ebû Zer-vâri
Ekrem
Eleni
Emin
Ertuğrul
Fâtîha
Fransızca
Gazâlî
Hâdi
Hakk
Halik
Hamid
Hamza
Hasan
Hazret-i Mûsâ
Hindu
Hoca
Hoca Mandal
Hocazâdem
Hu
Huda
Hüseyin Kâzım
İbn-i Sînâ
İbnü'r-rüşd
İngiliz
İslâm

Kadri Bey
Kadri Bey Zâde
Karagöz
Kâzım
Kâzım Bey
Kılıç Arslan
Kır Ağası
Köse
Kur'an
Kur'ân-ı Hakîm
Kürd
Lâhûr
Lâz
Mandal
Mandal Hoca
Mehmetçik
Mestanlı dayı
Mevlâ
Mevlid'ci
Moğol
Mösyö loran
Muhammed
Muhammed Abdu
Müslüman
Müslümanlık
Ofu
Orhan
Osman
Ömer
Pomak
Rab
Râfızî
Râfızîlik
Recaîzâde
Rimpapa'dan
Sa'dî
Selâhaddîn
Selîm
Seyyid
Sıdkı Dayı
Sînâ
Sinan
Sûre-i ve'l-asrı
Süleyman
Süleyman Dede
Süleyman Paşa
Şâfi'î
Türk
Yârab
Yesârî

B. 3. 3. 2. Yer Adları:Küre

Afyon
Akdeniz
Asya

Avrupa
Babiâlî
Bâbiâlî Yokuşu
Bafra
Bahr-i Siyâh
Bartın
Bedr
Belçika
Berlin
Boğaz
Brüksel
Cerman
Çin-i mâçin
Erzurum
Garb
Göksu
İpek
İstanbul
İzmir
Kâ'be
Kafkas
Kâğıthâne
Kanada
Kartal
Kızılırmak
Konya
Kuzguncuk
Lâzistan
Mançester
Marmara
Mısır
Ostralya
Rum
Sandıkburnu
Stanbul
Sûdân
Süleymâniyye
Süreyya'yı
Şark
Şile
Trabzon
Urbân
Üsküdar
Yeni câmi
Yıldız
Zuhûrî

B. 3. 3. 3. Eser Adları:

mir'ât
mültekâ

B. 3. 4. Edatlar: 10

evet
gibi
için
işte
kadar
meselâ
pekâlâ
peki
üzre
velev

B. 3. 5. Ünlemler: 37

a
âferin
ah
aman
âmennâ
ay
ayol
be
behey
beybaba
efendim
ey
gidi
ha
hadî
hâşâ
hay hay
haydi
hey
heyhât
hop hop
illâllah
inşallah
keşke
lâhavle
lebbey
oh
sakın
tu
tuh
ulan
vay
yâ
yâhu
yaşasın
yeter

B. 3. 5. Bağlaçlar: 28

ama
amma
bile
bister

çünkü
da / de
eğer
fakat
halbuki
hattâ
hele
hem
hem de
ile
ister
ki
lâkin
mâdem
meğer
oysa
şâyet
ü
ve
ya
ya ya,
yâhud
yoksa
zîrâ

B. 3. 6. Zarflar: 131

ansınız
başkaca
çabucak
derken
diye
doğruca
etraftıca
hâliyle
kolaylıkla
selâmetle
şöyle
yavaşça
yeniden
yüzünden

C. Konularına Göre Söz Varlığı:

C. 1. Evren, Zaman: 110

akşam
asır
ay
bahar
çağ
dün
fecd
fezâ
edvâr
esnâ
evvelki
ebedî

hafta
gün
kış
önce
sonra
vakit
yaz
yüzyıl
zaman
yıl

C. 2. Dünya, Gökyüzü, Hava Olayları: 41

bora
bulutlar
gök
güneş
hilâl
hava
karayel
kar
sağnak
rüzgâr
soğuk
taşkın
tûfan
yağmur
yel
yıldırım

C. 3. Madenler, Mineraller: 11

altın
çelik
demir
elmas
gaz
gümüş
kömür
kül
ma'den
petrol
zümrüt

C. 4. Bitkiler: 32

ağaç
arpa
buğday
çam
çam mam
çavdar
çay
çayır
çekirdeksiz
çınar
çiçek
dal

dut
ekin
enfiye
gül
hardal
kahve
kök
kütük
lâle
leblebi
meneviş
nebât
ot
papatya
sarımsak
tohm-i hayât
tohum
üzüm
yaprak

C. 5. Hayvanlar: 63

arı
arслан
at
ayı
balık
baştankara
baykuş
bülbül
ceylân
çepiç
çomar
dana
davar
deve
domuz
eşek
inek
it
katır
kaz
keçi
kedi
merkep
nal
öküz
ördek
palaz
pençe
sırtlan
sülük
sürü
şâhin
tay
tilki
zağar

C. 6. İnsan Vücudu: 96

adelât
ağız
bağır
bel
beniz
boyun
çene
deri
diş
diz
geniz
gövde
göz
kafa
kel
kılık
omuz
sinir
tırnak
yumruk
yürek

C. 7. Doğum, Hayat, Hayatın Çağları, Ölüm: 27

canlı
cansız
delikanlı
dipdiri
diri
merhum
mezar
ölü
ölüm
ömre
sağ
tâbût
vefiyat
yaş
yaşlı

C. 8. Hastalıklar, Hekim, Eczacı, Cerrah: 37

aşı
cinnet
çare
derman
hasta
hekim
hemşire
ilâç
kör
nüzûl
sağlam
sağlık
sıtma
tedavî

tükürük
uyuz
yanık
zehir

C. 9. Besin, Yiyecek, İçecekler: 18

ayran
bal
çorba
ekmek
et
hamur
içki
rakı
sakız
şampanya
şarâp
şeker
şerbet
şıra
tirit
yemek

C. 10. Giyimler, Süs, Takı: 29

aba
astar
cep
cübbe
çakşır
dokuma
entâri
etek
fes
fotin
gelinlik
gömlek
hırka
inci
kavuk
kıyafet
mintan
peştemal
potur
püskül
süslü
şal
şalvar
yaka
yen
yün

C. 11. Ev: 8

ev
kapı
konak
oda
pencere
saçak
tavan

C. 12. Mobilya, Kap Kacak: 5

elek
kap
kazan
sini
tas

C. 13. Şehir: 9

arsa
lâğam
mahalle
mevki'
mevki'
meydan
semt
sokak
şehir

C. 14. Evlilik, Aile, Akraba: 44

ağabey
aile
amca
ana
baba
bebek
cet
çocuk
dayı
dede
düğün
ecdâd
emmi
eş
kardeş
karı
kerîme
koca
mahdûm
mürüvvet
nikâh
oğlan
oğul
öksüz
peder
torunu
zevce

C. 15. Ticaret, İş, Para, Maliye İşleri: 52

bedâva
bütce
çarşı
hesâp
iktisât
kâr
lira
mâl
mangır
ortak
para
pazar
perâkende
piyasa
sanayi
sermâye
zam
zarar

C. 16. Meslekler: 47

attâr
bakkal
baytar
bekçi
çiftçilik
çorbacı
ebe
emek
hırsız
işçi
kâhya
kalfa
kaptan
köçek
meslek
meyhaneci
nalband
mühendis
polis
semerci
sofracı
vâlî
zabıta

C. 17. Tarım, Bahçecilik: 5

bahçe
yığın
zirâ't
zirâî
tarla

C. 18. İnşaat, Mimari: 10

âbide
baca
çeşme
duvar
gedik
harâbe
köprü
kubbe
ma'mûr
vîrâne

C. 19. Dil Bilgisi, Yazma Sanatı, Edebiyat: 43

akvâl
cümle
dîbâce
edebî
edebiyât
elif
fikra
imlâ
kıssa
laf
lehçe
lisan
ma'nâ
masal
mektûb
mersiye
ses
söz
şi'r
şuarâ'
şiir
türkü
yazma

C. 20. Bilimler: 26

âlim
fakîh
fen
fukahâ
hoca
ilim
ilmiyye
kudur
medâris
medrese
müderris
ulemâ
ulûm

C. 21. Güzel Sanatlar: 13

âsar
davul
eser
heykel
peşrev
sahne
san'at
şöhret
zil
zurna

C. 22. Toplum İlişkileri, Oyunlar, Sporlar: 164

alenen
an'anedir
arkadaşı
bey
bilmece
ceht
cebren
dost
domine
güreş ,
idman
iskambil
kispet
künde
paça kasnak
pehlivan
şenlik
top
yârân
yarış
yoldaş

C. 23. Yolculuk: 11

avdet
iz
kaldırım
mil
mola
pupa
sefer
seyir
yayan
yol
yolcu

C. 24. Toplum, Hükümet: 55

ahâli
cemâat
dernek
devlet
dîvân
emir

ferd
ferdiyet
hakan
halk
hükûmet
kânûn
köy
makâm
me'mûr
medeniyyet
mesâf
mülkiyye
nâhiye
öbek
saltanat
selef
vatan
zabtiye
zümre

C. 25. Yasama, Hukuk: 56

avukat
cezâ
da'vâ
da'vâcı
hacr
hakikat
hâkim
haramî
hüküm
icrâ
köle
kul
mahkeme
mahkûm
mahbûs
suçlu
rehin
vâsi'
yasa

C. 26. Ordu, Savaş: 40

asker
bahriyye
bomba
cebhe
ceng
cihâd
dipçik
donanma
düşman
esîr
gülle
harp
ordu

pala
pusu
siper
tabanca
tabya
zabit
zırh

C. 27. Dinler, İnançlar: 158

abdest
âhiret
âmîn
âyâtı
câiz
besmele
câmi
cehennem
cennet
dua
eyyühe'n-nâs
fetvâ
gazâ
gusül
haram
hutbe
imam
irşâd
kâfir
mescit
mîzân
münkir
namaz
oruç
peygamber
sanem
sûre
sübhânallâh
şühedâ

C. 28. Soyut Terimler: 36

afiyet
ahvâle
akıl
asabî
azm
baht
bereket
duygu
şüphe
tasa
evhâm
vicdân

C. 29. Vücutun Duyuları, Beş Duyu: 8

acı
aç
ağrı
koku
lezzetli
pis
tat
tok

C. 30. Düşünce, İrade, Hareket, Duygu: 136

amelî
atak
dehâ
ef'âl
emânet
fahûr
fecâyi'
felâket
fikri
garaz
habt
harekât
kızgın
öfke
şaşkın
vehim
ye's

C. 31. Değerler, Eksiklikler, Erdemler, Kusurlar: 80

çapkın
edeb
efendi
fâzıl
gözde
hâin
hödük
hazret
kaba
nâmûs
rezîl
saygı
şerefsiz
yaman
yanlış
yardakçı
şeref

C. 32. Tarih: 6

sultan
ehl-i salûbin
fir'avn
hil'at
levend
târîh

C. 33. Okul, Eğitim: 14

cehl
defter
hokka
kâğıt
kalem
kitâp
mekteb-i âlî
mektep
muallim
mürekkep
ümmî

C. 34. Sayılar, Rakamlar, Adet: 42

altı
altışar
biner
bir 5
birer
dokuz
dokuz yüz
ikinci
milyon
onluk
milyar
sekiz
sıfır
sittin
yirminci
yüz
yüzde
yüzlerce

C. 35. Araç, Ulaşım, Uçak, Araba: 11

araba
dingil
gemi
sal
taka
tayyare
tekerlek
tekne
vapur
yelken

C. 36. Coğrafya, Coğrafi Şekiller, Oluşumlar: 56

bayır
cânip
civâr
çukur
dağ
dağ taş
dalga
göl
harita

kara
kıt'a
kıyı
magrip
nehir
orman
ova
tepe
taş
sâhil
vâdi
yan
yukarı

C. 37. Eşya, Araç, Gereç: 69

asâ
bakraç
balta
bıçak
boncuk
çarık
çizme
çuval
divit
gözlük
güğüm
kandil
kazma
kırbaç
koltuk
ocak
peşkir
rahle
taht
tasma
torba
yatak
yular

C. 38. Sıfatlar: 634

acemi
açıkgöz
alçak
ayyaş
beşli
budala
cılız
çıplak
patlak
saçma
sapa
sıcacık
sıska
som
soysuz

C. 39. Renkler: 11

ak
al
beyaz
kapkara
kara
kızıl
mâvi
mor
rengârenk
yeşil

C. 40. Yansıma Sözlere: 16

bangır bangır
fır fır
fiş fiş
güm
gürül gürül
har
hımhım
küt küt
maç maç
paldır küldür
tak
tık
tıngır
tır tır
vız

C. 41. Yer, Mekan: 46

türbe
yuva
vâha
saray
pınar
kümes
köşk
kayalık
iç
höyük
harman
hâne
hacle
debboy
bağ

C. 42. Felsefe: 12

feylesof
ibtidâîlik
iskolâstik
mantık
öz
ruh

C. 43. Ölçü: 35

arşın
batman
buçuk
dar
derin
fark
en
geniş
fazla
miskal
ölçü
yekûn

C. 44. Soru Sözlere: 13

nasıl
hangi
hani
kaç
neci
neden
nedir
nerde
nerden
nere
niçin
niye

C. 45. Tiyatro ve Temsiller: 6

abdal
cümbüş
kukla
soytarı
şaka

Sonuç

Mehmet Akif'in *Asım* şiirinde toplam **3369** % 44'ü alıntıdır. Toplam 1503 alıntı sözden 1226 sözle Arapça, % 81'lik oranla ilk sırayı almaktadır. Akif *Asım*'da Türkçe sözlerin çok kullanılmasını gerektirecek konuşma üslubunu kullansa da, söz seçiminde Arapçanın etkisinden kurtulamamıştır.

Bütün alıntı sözler içinde Farsça % 15'lik oranla ikinci sırayı almaktadır.

Mehmet Akif'in *Asım*'da bu kadar farklı türden ve anlam yelpazesi bu kadar geniş bir söz varlığını kullanmasını, onun, şiirlerinde insanın günlük hayattaki doğal tezahürlerini, felsefî düşüncelerini, dünya ve din anlayışını yansıttığını göstermektedir.

Akif Berlin'de bulunmuş, şiirlerinde de Batının ilim ve tekniğinin örnek alınması gerektiğini pek çok kere vurgulamıştır. Batıyı yakından tanıyan ve iyi derecede Fransızca bilen bir şair için, *Asım*'da Batı dillerinden sadece % 3 gibi düşük bir oranda söz geçmesi, Akif'in kökleri Doğuda olan bir Batılı olduğunu göstermektedir.

Asım'ın söz hazinesi içinde 587 fiil toplam söz varlığının % 17'lik oranla isimlerin dörtte biri kadardır. Fiiller büyük oranda Türkçe sözlere, sadece 24 tane fiil alıntı sözlere Türkçe ek getirilmek suretiyle türetilmiştir.

Söz varlığının % 76'sını oluşturan isimlere zamir, edat, bağlaç, özel isimler ve ünlemler dahil edildiğinde oran % 83'e çıkmaktadır. İsimler içinde sıfatların kullanım oranının üstünlüğü Akif'in dış dünyayı algılayışı ve ayrıntılı bir şekilde tasvir edişi hakkında da bilgi vermektedir.

MEHMET AKİF VE SAFAHAT ADLI ESERİNDE EĞİTİM VE KÜLTÜR

Yaşar BARUT*

Eğitimin ne olduğu ve nasıl olması gerektiği sorusu iki insanın bir araya geldiği günden beri zihinleri meşgul eden bir soru olmuştur. İlkel topluluklardan günümüze kadar nicel ve nitel olarak farklılık gösterse de eğitimin temel hedefi insan davranışlarını değiştirmek olarak kalmıştır. Toplumun her aşamasında kültürel mirasın aktarılması ve yeni kuşakların sosyalleşmesinde en büyük görev eğitim kurumlarına düşmüştür. Eğitim bir milletin yüzyıllardır süren kültürünün bir ürünüdür. Bu anlamıyla eğitim toplumsal bir kurumdur. Günümüz eğitim anlayışında eğitim kurumları bireylerin davranışlarını değiştirmeye çalışırken her bireyin özelliklerinin ve yeteneklerinin farklı olduğunu bilmeli ve ona göre hareket etmelidir. Bu açıklamalardan yola çıkarak sosyologlar eğitimi bireyin içinde yaşadığı topluma göre sosyalleşmesi, topluma katılması ve toplumsal kültürü benimsemesi olarak tanımlarlar.

Psikologlar ise eğitimi bireyin ilgi ve yeteneklerini en üst düzeye çıkarmak, kişinin potansiyel gücünü tam olarak geliştirmek için çevre imkânları sağlamak olarak ifade ederler. Tarih boyunca milletlerin yükselişi konuştukları dilleri, meydana getirdikleri sanat eserleri ve yeryüzünde sağladıkları siyasi etki ve kazançları paralelinde olmuştur.

Mehmet Akif'i bugün de canlı tutan şey onun zamanında uğraşmış ve üzerinde düşünceler üretmiş olduğu pek çok konunun günümüzde de aynı önemde süre geliyor olmasıdır. İnsanlar yaşadıkları coğrafyaya benzerler onların hayatlarına yön veren gelişmeler ve bu gelişmeler sonucunda duygu ve düşünce dünyaları şekillenmiş olabilir. İnsanları, özellikle şairleri ve eserlerini daha iyi anlayabilmek için onların yaşamış oldukları dönem ve şartları iyi bilmemiz gerekmektedir. Kurtuluş savaşının manevi mimarlarından istiklal marşı şairi Mehmet Akif Ersoy bu zor dönem ve şartları yaşamış insanların başında gelmektedir. "sanat bütün insandır" sözü Mehmet Akif'in şahsında gerçekleşmiş bulunuyor (Topçu: 1998 14). Onun yedi ciltlik safahatı bir volkâmı andıran iç hayatının bir macerasıdır. Ruh dünyasının dışı yansıması ve bir kelime ile bir büyük ruhun romanıdır. Büyük adamlar eserleri ile hayatlarının birleştirmesini başaran adamlardır. Büyük adamların başka bir özellikleri de yalnız yaşıyor olmalarıdır. Bir başka özellikleri de büyük mevki ve makamlardan uzak durmalarıdır. Batının bilim ve medeniyetini alacak yerde madde ve cinsiyet hayatında yaşattığı cazibeye çabuk teslim olduk. Aslında taklit kötü ve tehlikeli bir yenileşme şeklidir. Bizler daha çok tanzimatla birlikte bu yöne ağırlık verdik ve hep kaybettik. Bir milletin varlığı yabancı temeller üstüne kurulamaz. Hüseyin Cahit Yalçın "Mehmet Akif'in hayatı eserlerinden çok daha muhteşem bir şiiirdir" diyor. Taklitçilik o kadar büyük boyutlara ulaşmıştır ki Yunus emre yaşamasaydı edebiyatımızda ruh, Fuzuli olmasa aşk, Namık Kemal olmasa vatan nedir bilmeyecektir. Akif, kaç tane tren bileti alacağız yerine "kaç tren alacağız" diye kendi aralarında konuşan gençlere "treni daha sizin devletiniz almadı, siz nereden alıyorsunuz?" demiştir. Güzel Türkçemizi bozanlara çok kızardı. Mehmet Akif için dört şey çamur kadar pistir: cimrilik, kibir, dünya malı ve makam şımarıklığı.

Hayal ile yoktur benim alış verişim

İnan ki her ne demişsem görüp de söylemişim

Yaşadığı dönemde Akif bazılarına göre zındık, gâvur bir baytardı. Çünkü ölümlerden şifa dilenmeye kızıyor, yağmur duası ile alay ediyordu. Bazı itihâtlara göre ise hürriyet ve itilafçı idi. O bir konuşmasında bu memleket müstakil olmaz ise cami kalmaz iddiasında bulunmuştur. Balkan harbinde medeniyetin yüzüne tükürün dediği için bazı aydınlara göre çok geri adamdır. Mahalle kahvesine hücum ettiği ve göreneğe kızdığı için zübbeden başka bir şey değildir. Mithat Cemal Kuntay Akif için “hiçbir kapı altından geçerken onu eğilmeye mecbur edemedi” demektedir. Edebiyat tarihinde pek az sanatkârın eseri ve fikirleri ile şahsiyeti arasında benzerlik hatta ayniyet Mehmet Akif’in ki kadar olabilmıştır (Okay: 2008 s.8). Mehmet Akif bir yandan milliyetçi bir fikir ve sanat adamı bazen de modernleşme yanlısı bir İslamcı olarak değerlendirilmiştir. Mehmet Akif’in eğitim ve kültür konusundaki görüşlerini Safahatdeki düşüncelerini genel olarak ele aldığımızda şöyle bir tablo ile karşılaşabiliriz. Akif o dönemin deyimi ile ilim adamlarının ve kurumlarının köhnediğini ve çürüdüğünü, babadan oğula geçtiğini görmekte ve buna içten içe kızmaktadır. Buna karşı tepkisi çok sert ve anlamlıdır.

*Hele ilmiye bayağıdan da aşağı bir turşu!
Bab-ı fetva denilen daire ümmi koğuşu
Ana karnından icazetlidir, ecdada çeker;
Yürüsün, bir de sarık, al sana kad-ı asker*

Mehmet Akif ilim ve fen konusunda hiçte bazılarının söylediği gibi tutucu ve girici değil belki de günümüz anlayışı ile tamamıyla batıcıdır, yönünü batıya çevirmiştir, ancak bir farkla. Süleymaniye kürsüsü adlı şiirinde bu durumu şöyle dile getirir.

*Alınız ilmini garbın, alınız sanatını
Veriniz hem de mesainizi son süratine
Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız.*

diyerek gerçek bir realist, eğitimde pragmatist, ileriye görebilen birisi olduğunu göstermiştir.

*Akif bize uyan, uygun olan şeylerin alınmasını istiyor ve şöyle diyor:
Garbın eşyası eğer kıymeti haizse yürür
Moda şeklinde gelen saygı ise gümrükte çürür*

demektedir. O İslami değerlerden ayrılmadan da islamın gelişmesinin mümkün olabileceğini, bunun dünyada örneklerinin bulunduğunu söyler, bunun için hep Japonları örnek gösterir.

Akif’in pek çok çalışmasında, şiirinde ve ileri sürdüğü görüşlerinde halk ile aydınlar arasındaki uçurum her ikisinin de birbirlerini anlamamaktaki ısrarını dile getirir. Bu durum geri kalmışlığımızın ve iki zümrenin birbirini daha uzun süre anlayamayacağını göstergesidir. Yüzyıllık edebiyatımıza ve bu edebiyatın kültür hayatımızdaki, sosyal hayatımızdaki yıkımlarını da dile getirir. Bu durumu geri kalmışlığımızın baş nedenleri arasında sayar. Bu edebiyat için şöyle der:

*“koca millet edebiyatı ya oğlan ya karı
Nefs-i emmare hizasında henüz duyguları”*

Mehmet Akifin Safahat adlı eseri tümüyle eğitici bir özelliğe sahiptir. Eser öncelikli olarak bir kültür hazinesi gibidir. Gündelik hayatın her yerinde, her mekânında, makamında onun sorunlarından, kıssalarından örnekler bulmak mümkündür. Mahalle kahvesi, mahallenin o dönem içinde önemli buluşma yerleri olan cami ve çevresi köse imam gözü ile anlatılır. Onun eğitim anlayışı işlevselci bir eğitim anlayışıdır. Kuramsal anlayışların yanında pratiğe, hayata dair her şey mevcuttur. Biz de bütün okulların olmasına rağmen yeterli ve uygun elemanların bulunmaması nedeniyle önemli projelerde Fransa, Almanya ve İngiltere’den uzmanlar getirilir. Batının ilmini almak ama ahlakını, örfünü onlara bırakmak gerekir. Akif eğitilmiş ülke için yararlı bir gençlik yetiştirme ideali içerisindedir. Bunu Asımın şahsında düşünmektedir. Asım onun gençlik düşüncesinin dışı yansıyan bir tezahürüdür. Asımın neslini özler, ülkenin geleceği ve ileriye gidebilmesi için Asımların sayısının artması gerektiğini söyler.

Asım sadece ülkemizin değil baştanbaşa bir İslam coğrafyasının geri kalmışlığının ıstırabını taşımaktadır. Akif döneminin batıcı ve ilerici geçinen kişinin aksine geri kalmışlığımızın nedenini islamda değil islamı yanlış yorumlamaktan kaynaklandığını ileri sürer. İslam ülkeleri içine düştükleri bu durumdan sadece ve sadece eğitim ve bilim yolu ile kurtulabilirler. Akif dil konusunda da “dilsiz millet, şivesiz dil yaşamaz” der (Erol: 2008 192). Eğitim ve öğretim çalışmalarını eski geleneksel anlayışla devam edemeyeceğini bunun yerine günümüz eğitiminin vazgeçilmez unsurlarından olan ders araç gereçlerinin, ders kitaplarının çok önemli olduğu vurgular. Örnek olarak silahsız asker olamayacağı gibi kitap olmadan da eğitimin olamayacağını belirtir. Top-

lumdaki kültürel yozlaşma konusunda da dertlidir. Bu konuda şöyle der:

*Seneler var ki harap olmadığım gün bilmem;
Gezerim abdala çıkmış gibi serser serser
Dikilir karşıma hep görmediğim bilmediğim;
Sorarım kendime; gurbette mi hayrette miyim*

Mehmet Akif'e göre çocuklar ve gençler eski kavramları yıkmakla övünürler. Onların yerine yenilerini koyamazlar. Yetkililer bütün olumsuzlukların sebebi olarak hep bir önceki nesli suçlarlar.

*Bize devlet diye sunulan şey neydi?
Çarpacak sahil arar kupkuru bir tekneydi (Ural:2008 312)*

Mehmet Akif dilin bir milletin kültürel unsurlarının başında geldiğini söyler. Dilde yenileşme olacağını, olması gerektiğini fakat bunun mutlaka uzmanlar tarafından yapılması gerektiğini söyler. Yabancı kelimelerden kurtulmak için onun yerine daha da kötüsünü bulmanın da uygun olmadığını söyler. Örneğin Fransız mentalitesine karşılık zihniyeti almanın asıl sorun olduğunu bildirir (Demirci: 2008 395). Akif'in Türkçe bilgisi, sevgisi, Türkçeyi kullanma becerisi hayran olunacak bir zenginlik ve kıvraklık gösterir. Akif'in Türk diline hizmetlerini Atsız şöyle anlatır: "Aruzun Türk dili ile kaynaşan en mükemmel örneklerini o vermiştir" der (Yeni Adam: 1937,172).

*Nevruz'a adlı dörtlüğünde
İhtiyar amcanı dinler misin oğlum Nevruz?
Ne büyük söyle, ne çok söyle; yiğit işte gerek
Laftı bol karnı geniş söyleri taklit etme:
Sözünü sağlam, özü sağlam adam ol, ırkına çek*

diyerek kültürel mirasımıza ait özelliklerimizi çok güzel bir şekilde dile getirmektedir (Safahat 573). Çocukların gelecekte nasıl olması gerektiğini belirtmek ve vurgulamak için çocuklara ait şiirinde Akif şöyle diyor:

*Ne odunmuş babanız: olmadı bir baltaya sap!
Ona siz benzemeyin, sonra ateştir yolunuz.
Meşe halinde yaşanmaz o zamanlar geçti;
Gelen incelmış adam devri hemen yontulunuz
Ama dikkatli olun: bir kafanız yontulacak;
Sakın aldanmayın: incelmeye gelmez kolunuz (Safahat 573)*

Zamana ayak uydurmanın önemini Akif şu dizelerde dile getiriyor:

*"Dünya koşuyor söz mü beraber koşacaktın
Heyhat bütün azmi sen ardında bıraktın
Mademki uyandın o medid uykularından
Bir parça olsun hadi hiç yoksa kımıldan"(Safahat, 548)
Hadi ikmale tez elden hadi sen
Çünkü milletlerin ilerlemesi için evladır. (Safahat, 521)
Hurafeler, üfürükler düğüm düğüm bağlar.
Mezar mezar dolaşıp hasta baktıran sağlar. (Safahat, 326)*

Diyerek milletin içinde bulunduğu cahilliğin derecesini bize anlatmaktadır. Din adına bize yutturulmaya çalışılan şeyin, hurafelerle dolu olduğunu maalesef hala tam olarak anlayamadık.

*Dilimiz konusunda da Mehmet Akif,
"İler tutar yanı kalmaz; lisanımız bozulur
Bu gün ne maskara olmuşsa, milletin kılığı;
Lisanı da öyle olur." demektedir. (Safahat,303)*

Toplumsal kurumlar gibi toplumların da zaman içinde değişebileceğini söylemektedir."Lisan'a hiç yenilik sokmayın." demek cinnet diyerek bu durumu belirtmektedir.

Yine Akif " Odun da isteriz artık yakında Avrupa'dan!"(Safahat,298) diyerek bugünkü Avrupa Birliği'ne girmek için, içine düştüğümüz durumu ve maskaralıkları o dönemden görebilmiş demek. Toplumda rüşvetin, yolsuzluğun diz boyu olduğunu

“Sadr-ı azam Paşamız fitre alır sunsa biri!” (Safahat,221) diyerek bu durumu dile getirmiştir. Avrupa da eğitim konusunda da;

*Bu giden kafileden birçoğu cidden tahsil
Ederek döndü. Fakat geldi ki üç beş de sefil
Hepsinin namına telvise bi hakkın yoktur.
Gönderenler ne peşiman oluyorlar şimdi!*

diyerek buradaki olumsuzluğu dile getirmektedir.

Kaynakça

- Ersoy Mehmet Akif, Safahat, Akpınar Yayınları (Tarihsiz, İstanbul)
Hece Dergisi, Mehmet Akif Ersoy, Özel Sayısı, Sayı 33 Ocak 2008
Kaya Murat, Alkış sevmeyen Şair Mehmet Akif Ersoy, Gonca Yayınları, İstanbul, 2006
Topçu Nurettin, Mehmet Akif, Dergâh Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1998
Erişirgil Emin, Ölümünün 50. Yılında İslamcı Bir Şair'in Romanı, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, İstanbul,1996
Okay Orhan, Mehmet Akif'in Karakteri ve Sanatı. Hece Dergisi, Mehmet Akif Özel Sayısı, Sayı:133, Sayfa:8-24, Ankara, Ocak:2008.
Erol Murat, Sath-ı Vatan ya da Mehmet Akif Ersoy'un Makaleleri, Hece Dergisi, Mehmet Akif Özel Sayısı, Sayı:133, Sayfa:179-796, Ankara, Ocak:2008.
Ural Ali, 6. Kitap: Asım ya da Asım Nerede, Hece Dergisi, Mehmet Akif Özel Sayısı, Sayı:133, Sayfa:310-322, Ankara, Ocak:2008.
Demirci İbrahim, Mehmet Akif'in Türkçesi, Hece Dergisi, Mehmet Akif Özel Sayısı, Sayı:133, Sayfa:395-402, Ankara, Ocak:2008.

MEHMET AKİF'İN ÇAĞINDA PROPAGANDA ve KARŞIT PROPAGANDA

Yusuf Ziya BİLDİRİCİ*

Giriş

Rakibin moral değerlerini zayıflatmak, kendi tarafını güçlü tutmaya yönelik psikolojik savaş, bilinen tarihle başlayan bir kavramdır. Psikolojik savaş¹, savaşan tarafların toplum psikolojisini iyi bilmeleri, harekâttan önce ve sıcak temas sırasında uygulamaya koymalarıyla dünya gündeminde yaşanmış tarihî olaylardandır.

Tarihteki psikolojik savaş uygulamalarına bakıldığında birbirinden farklı örneklerle karşılaşırız. Romalı Sezar, Galyalılarla yaptığı savaş sırasında, mağlup olma üzere olan lejyonerlerinin önünde atını tek başına koşturup, moral değerlerini harekete geçirerek durumu lehine çevirmişti. Mohaç Savaşı sırasında Kanunî Sultan Süleyman, kendisini öldürmekle görevlendirilen şövalyelerden üçünü kılıcıyla yere sererek askerinin moral değerlerinin zirveye çıkmasını sağlamıştı.

Yavuz Sultan Selim Mısır Seferi sırasında, olumsuz coğrafî koşullar ve vatan özlemi çeken Yeniçerilerin çadırını kurşunlamaları üzerine, atına binip onlara hitap ederek seferi sürdürmeyi başarmıştı. Mustafa Kemal Atatürk, Sakarya Savaşı'nda hatlarda yer yer kırılmaların yaşandığı sırada "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O sathı da bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk olunamaz" emrini vererek savaşın sonucunu etkilemişti.

Nakledilen tarihî olaylara bakıldığında tavır ve fiilî durum ortaya koyarak yapılan psikolojik savaşın en önemli unsuru propagandadır. Tarihte propagandasız savaş yok denecek kadar azdır.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Katılması

Hiç şüphesiz o zamana kadar görülmemiş bir büyüklükte ve etkileycilikte olan I. Dünya Savaşı, birçok ülkenin katıldığı, fakat birçok devletin çıkarları doğrultusunda şekillenen bir savaş olmuştur.

Avrupa'da Alman siyasî birliğinin kurulmasından sonra Prens Bismark'ın 1879'da Avusturya-Macaristan ittifakını gerçekleştirerek sürdürdüğü denge politikası, 1888'de imparator olan II. Wilhelm'in dış siyasette açılım yapma girişimi üzerine sona ermişti. Rusya ile geleneksel anlaşmayı sona erdiren II. Wilhelm, dünya devleti oluşturmaya yönelik yeni sömürgecilik plânlarını, geniş topraklara sahip Osmanlı Devleti ile geliştireceği yakın ilişkilerle gerçekleştirmeyi amaçlamıştı. İtalya içine düştüğü yalnızlığı Berlin Kongresinde bir kez daha gördükten sonra Bismark'a işbirliği teklif etmişti. Fransa ile Almanya'nın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Rusya arasında olası bir savaşta İtalya ile anlaşma yapmanın sayısız yararları olabilirdi. Yapılacak anlaşma İtalya'yı Fransa'nın saldırı fobisinden kurtarabilirdi. Bismark bu sırada Rusya'da oluşan Alman aleyhtarlığından endişeliydi. Onun Viyana üzerindeki uzlaştırma çabaları sonucu karşılıklı çıkar uyumunun bir göstergesi olarak Üçlü İttifak adını alacak olan İtalya, Almanya, Avusturya-Macaristan ittifakı 20 Mayıs 1882'de Viyana'da yapılmıştı. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'na Rusya'nın yanında giren ve Berlin Kongre-

1 Propaganda yöntemleri hakkında bkz.: Tahir Tamer Kumkale, *Psikolojik Savaş Küresel İşgal*, Pegasus Yay., İst 2007; Nejat Eslen, *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, Q-Matris Yayınları, İst. 2003.

* Yrd. Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğr.Üyesi (yziya@pau.edu.tr)

siyle Besarabya'yı Rusya'ya terk eden Romanya, Rusya'ya karşı ve çıkarları gereği 30 Ekim 1883 ittifakını Avusturya ile imzalamasına² karşın, içlerinde Osmanlı Devleti'nin de yer aldığı söz konusu devletlerin tümü ilerleyen yıllarda karşılıklı çıkarlara dayalı anlaşmalar yapmışlardı.

Siyasî birliğini kurduktan sonra Alman endüstri ürünlerinin kullanımının yaygınlaşması, İngilizlerin sanayi saltanatını tehdit ediyordu³. Almanlar, dolaylı yollardan Ortadoğu'da nüfuz sahibi olmak istiyorlar, bu isteklerini Osmanlı Devleti nezdinde yaptıkları ikili ilişkilere dayalı ekonomik yatırımlarla gizli den gizliye gerçekleştirmeye çalışıyorlardı. Filistin ile Suriye'de Falkenhayn'ın⁴ düşünceleriyle şekillenen Alman nüfuz ve himayesi kurmak emelleri vardı. Almanlar bu plân kapsamında Osmanlı topraklarında gözlerinin olmadığını, İstanbul'daki büyükelçileri aracılığıyla İttihat ve Terakki yöneticilerine inandırmışlar ve bölgedeki diğer Batılı misyon teşkilatları benzeri örgütlenmeyi kolaylıkla gerçekleştirmişlerdi.

Almanya'nın hızlı gelişmesinden endişelenen İngiltere, müttefikleri Rusya ve Fransa 4 Ocak 1894'te ittifak yapmış, 8 Nisan 1904 anlaşması ile ilişkilerini sağlamlaştırmışlardı. İngiltere, Fransa ile sömürge rekabetinden kaynaklanan sorunlarını halletmiş, Rusya ile Afganistan ve İran coğrafyası üzerindeki çıkarlarını 1907'de düzene koymuştu. İngiltere 1908 Reval Mülakatı'nda Rusya'yı Makedonya sorununda destekleyerek, Almanya'ya verdiği demiryolu ihalesinin sakıncalarından dolayı Osmanlı Devleti'ni kollama politikasını sona erdirdiğini ortaya koymuştu⁵.

Rusya, İngiltere'ye anlaşmak suretiyle Alman Pangermanizmi'nin faaliyet sahasındaki nüfuzuna karşı güç bulurken, Balkanlarda Avusturya'yı parçalamak, Boğazlara inmek için önemli bir gücün desteğini kazanmış oluyordu. Topraklarında önemli sayıda Slav asıllıların konumu ve Balkanlardaki nüfuz mücadelesi nedeniyle Rusya'nın⁶ Panislavizm politikasından rahatsız olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, komşusu Almanya ile yakın ilişkilere girdi. İmparatorluk katları Almanya ile birlikte hareket ederek varlıklarını korumanın yanı sıra, sömürge pastasından paylarını alabilirlerdi.

Siyasî birliğini kuran İtalya, silah sanayisinde hatırı sayılır bir ilerleme göstererek Osmanlı Devleti'nin kontrolündeki Akdeniz üzerinde yayılmak, Avusturya idaresinde kalan topraklarını geri almak istemektedir⁷. Mevcut şartlar İtalya'nın 1915 yılında İtilâf Devletleri safında savaşa girmesini gerektirecektir.

Savaş öncesi Rusya ve Avrupalı devletlerin çıkar hesaplarında Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu geniş kaynaklar ve stratejik konumu yer alıyordu. Çünkü dünyada sömürge haline getirilecek fazla bir toprak parçası kalmamıştı. Bu nedenle bütün devletlerin gözü, Osmanlı Devleti'nin topraklarındaydı⁸. Batıların nazarında Osmanlı Devleti "Hasta Adam"dı ve onun mirası paylaşılmalıydı. 1914 yılına gelindiğinde, İttihat ve Terakki katları topraklarının dışında bir savaş olamayacağını bildiklerinden, Rusya, İngiltere ve Fransa ile görüşmelerde bulunmuş ancak olumlu sonuç alamamışlardı⁹.

28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdı ve eşinin Saraybosna'da Sırp milliyet-

2 Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ank. 2003, s. 358 vd.

3 Sanayileşen ülkelerin çelik üretimlerinde ki değişmeye bakıldığında;
1000 Ton Hesabı ile Çelik Üretimi 1886 yılı 1910 yılı Artış hızı %

Almanya	954.6	13.698.6	1335.0
Rusya	241.8	2.350.0	871.2
Fransa	427.6	3.390.3	692.9
İngiltere	2.403.2	6.106.8	154.1

tablosu yıllar itibarıyla Almanya'daki gelişmeyi göstermektedir. İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İst. 1998, s. 33.

4 Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi*, Ank. 1986, c. IV, 2. Kısım, s. 8.

5 Cemal Kutay, *Bilinmeyen Tarihimiz*, II. Kitap, İst. 1974, s. 193 vd; Tahsin Ünal, *Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)*, Ank. 1977, s. 378 vd.

6 100 Ton Hesabı ile Dökme Demir Üretimi 1887 yılı 1911 yılı Artış hızı %

Almanya	4.024	15.574	287.6
İngiltere	7.681	10.033	10.6
Fransa	1.568	4.441	81.3
Rusya	612	3.588	486.3

oranlarıyla Rusya, gelişen sanayisi itibarıyla de hesaba katılması gereken bir güç konumuna gelecektir. Ortaylı, s.33.

7 Cezmi Eraslan, "I. Dünya Savaşı", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ank. 2002, c. 13, s. 340.

8 Osmanlı Devleti katları, savaş öncesi topraklarında Almanların iktisadî yayılmalarını sağlamanın yanı sıra İngiliz ve Fransızların hatırı sayılır yatırımlarını sağlayarak olası ittifak ihtimallerini göz ardı etmemişlerdi. Söz konusu devletlerin Osmanlı ülkesindeki yatırımları için bkz.: Ortaylı, *Osmanlı...*, s. 32 vd.

9 Türkiye Tarihi 4, *Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İst. 1989, s.42; Cemal Paşa, *Hatırat*, V. Baskı, İst. 1997, s. 116.

çilerince öldürülmesi ve bunun akabinde Avusturya-Macaristan'ın Rusya'nın koruması altındaki¹⁰ Sırbistan'a savaş ilân etmesiyle I. Dünya Savaşı¹¹ başlamış, tarafların karşılıklı savaş ilânıyla çatışmalar geniş bir coğrafyaya yayılmıştı. İlerleyen günlerde Almanya'nın Fransa'ya, Avusturya'nın Rusya'ya yenilmesi üzerine, Almanya ve Avusturya¹² katlarının, Osmanlı Devleti'nin yanlarında savaşa katılması için yaptıkları baskılar üzerine Osmanlı Devleti, Almanya'nın maddî yardımını kabul ederek 2 Ağustos 1914'te Almanya ile gizli bir anlaşma yapmıştı¹³.

Mustafa Kemal başta olmak üzere bazı Osmanlı subaylarının bir yıl beklenerek hazırlıkların tamamlanması isteğine karşın, İngiliz donanmasından kaçarak kıyılarıımıza gelen Goben ve Breslau savaş gemileri¹⁴ Enver Paşa'nın bilgisi içerisinde, 29 Ekim'de Yavuz ve Midilli adı altında Rus¹⁵ kıyı şehirlerini bombalamak¹⁶ suretiyle Osmanlı Devleti resmen savaşa sokulmuştu.

Türk ve Alman Propagandaları

II. Abdulhamit, XIX. yüzyıl sonlarına doğru ordu ve bürokrasinin modernleşmesine katkıda bulunacak dolgun maaşlı¹⁷ Alman uzmanlar getirilmesi yanında, Osmanlı topraklarında Alman iktisadî ve kültürel¹⁸ yayılmasını kolaylaştıran adımlar atacak, İttihat ve Terakki Hükümeti zamanında Alman nüfuzu perçinleştirilecektir.

II. Abdulhamit zamanında Devletin resmî politikası haline gelecek olan İslâm Birliği, Batı emperyalizminin dünya çapındaki yayılışı karşısında, ülkelerinin sömürgeleştirilmesine tepki gösteren Müslümanların duygu ve düşüncelerini dile getiren, buna İslâmiyette çare arayan akım¹⁹ olarak tanımlanabilir. İslâm Birliği fikri, Padişaha İslâm dünyasının lideri rolünü verdiği için, II. Abdulhamit'e de çekici görünmüştü. II. Abdulhamit, Jön Türklerin ayrılıkçı unsurlarla birlikteliğine ve Avrupalıların emperyalist girişimlerine karşın, dünyadaki 300 milyon Müslümanın halifesi olarak tanınmak yolunda geniş bir coğrafyada önemli çalışmalarda bulunmuştu²⁰. Sultanın amacı tüm dünya Müslümanlarını tek çatı altında toplamak, yabancıların işgallerini durdurmaktı. Sultan, amaçlarını gerçekleştirmek için Cawa'ya siyasî temsilci tayin etmiş, İran, Türkistan, Çin, Hindistan, Afrika²¹ ve Japonya'ya propaganda heyetleri göndermişti.

Sultan bu propagandalarla uğraşırken, Eşref Kuşçubaşı²² ve birkaç arkadaşı tarafından Arabistan'da kendisine karşı bir ihtilâlcî komite kurulmuştu. Komite 1903-1907 yıllarında oluşmuş, 1908 meşrutiyetinden sonra Enver Paşa tarafından Harbiye Nezareti'ne bağlı Teşkilat-ı Mahsusa adıyla gizli bir teşkilat olarak anılmaya başlamıştı. Bütün Müslümanları bir bayrak altında toplamak, Türkleri siyasî bir birlik içinde bulundurarak Pantürkizm'i hakikat sahasına sokmak amacıyla kurulan teşkilat; Rusya, Fransa ve İngiltere'ye karşı çalışma yapmayı hedeflemişti. Teşkilatın asıl idaresi Enver Paşa'da olmakla beraber, Cemal Paşa, Süleyman Askerî, Eşref Sencer ve Selim Sami Kuşçubaşı, Çerkez Reşid, Hüsrev Sami gibi isimler de, Teşkilat-ı Mahsusa'nın en üst kadrolarını oluşturuyorlardı²³. Teşkilat içte II. Abdulhamit taraftarlarıyla Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na karşı mücadele yürütüyordu.

Sultanın tahttan indirilmesinden sonra, 1910 Kasım'ında İttihat ve Terakki Komitesi'nin Selanik'te yapılan ikinci yıllık genel toplantısında, İslâm Birliği politikasının dinî ve millî, yani Pan-Türkist, şeklinde iki

10 Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi I*, İst. 1997, s. 109.

11 Savaşın gelişimi için bkz.: Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Ank. 1983, c. II/IV, s. 615 vd.

12 Savaş öncesi Avusturya, Alman ve Bulgar erkânının kalabalık heyetleri, İstanbul'a gelerek Sultan Raşat'ı ziyaretleriyle dostane ilişkiler kurulmaya başlanmıştı. Bkz.: A. Fuad Türkgeldi, *Görüp İştittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ank. 1987, s. 130 vd.

13 Ünal, s. 461; Ş. Süreyya Aydemir, *Enver Paşa*, c. II, s. 510.

14 S. Nafiz Kansu, *İttihat ve Terakki İçinde Dönenler*, Tan Matbaası, İst. 1960, s. 281.

15 Rusya, savaşın geliştiği sıralarda Fransa ve İngiltere'ye birer nota vererek Boğazlar ile İzmit'ten K. Anadolu'ya doğru uzanan saha ve Marmara'daki adalar üzerindeki haklarını teyit ettirmişti. Bkz.: Mehmet Saray, *Rusya'nın Türk İllerinde Yayılması*, Boğaziçi Yayınları, İst. 1975, s. 175-176.

16 Kansu, *İttihat ve...*, s. 281 vd; Ünal, *Türk...*, s. 441-442.

17 Alman uzmanlar lehine yapılan mukavele, Dahiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa'nın Hariciye Nazırı Tevfik Paşa karşısında tepkisine neden olmuştu. Bkz.: Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İştittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınları II, Ank. 1951, s. 15 vd.

18 Ortaylı, *Osmanlı...*, s. 85 vd.

19 Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle...*, s. 96.

20 İhsan Süreyya Sırma, *II. Abdulhamid'in İslâm Birliği Siyaseti*, İst. 1985, s. 31 vd.

21 Enver Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ank. 1983, c. VIII, s. 539 vd.

22 Teşkilat-ı Mahsusa Reisi Eşref Sencer Kuşçubaşı, II. Meşrutiyet öncesi ve Millî Mücadele sonu buhran devrinin emekkârlarından biriydi. Soy kütüğü Sultan Sencer'e dayanır. Babası, Sultan Aziz ve Sultan Hamid'in Kuşçubaşısı Hacı Mustafa Bey, annesi Şeyh Şamil sülalesindedir. Ayrıntılar için bkz.: Kutay, *Teşkilatı Mahsusa...Âkif...Gurbet Mektupları*, *Türk Edebiyatı Mehmed Âkif Anıt Sayısı*, Aralık 1986, sayı: 158, s. 11.

23 Philiph H. Stoddart, *Teşkilat-ı Mahsusa*, Çev. Tansel Demirel, I. Baskı, Arba Yay., İst. 1993, s. 48.

kademede yürütülmesi kararlaştırılmıştı. Komite ertesi yıl Kafkasya, Türkistan, İran, Hindistan ve Mısır halkları arasında propaganda yapılmasına karar vererek, 1911'de İtalyanlara karşı Trablusgarb'da yapılan direnişe katıldı.

Teşkilat, İlk olarak Enver Paşa'nın emriyle, Edirne'yi Bulgarlardan kurtarmak amacıyla kısa ömürlü Batı Trakya Geçici Hükümeti'ni kurdu. Teşkilat, Bulgaristan ile antlaşma imzalandıktan sonra bile, bu bölgeye işadami ve hoca kılığında ajanlar göndermeye devam etti. Çalışanların görevi, yeni çeteler oluşturarak eğitim vermek, Makedonya ve Trakya'daki Türklerin, güvenli bir şekilde Doğu Trakya ve Anadolu'ya yerleştirilmelerini sağlamaktı²⁴.

Edirne'nin savunulması sırasında Teşkilat-ı Mahsusa görevlilerinin büyük çabalar harcamalarına rağmen, Edirne'nin kaybedilmesi, göçmenlerin yerleştirilmesi plânının başarısızlıkla sonuçlanması gibi nedenlerle, teşkilatın Rumeli politikası eleştirilecektir.

Enver Paşa'nın sürdürdüğü İslâmcı ve Türkçü politika Almanların iştahını kabartmıyor değildi. Almanlar, Osmanlı Devleti'ni yanlarında savaşa sürüklemekle cepheledeki yüklerini hafifletmenin yanı sıra, hilafet makamı gibi büyük bir gücü de yanlarına çekmiş bulunuyorlardı. Almanlar, dünyanın dört bir yanına dağılmış çeşitli milletten Müslümanları, Cihad-ı Ekber ilân edilmesi suretiyle Halife'nin manevî otoritesini kullanarak, Türk ve Alman subayları önderliğinde²⁵ müşterek düşmanlarının sömürgelerinde isyanlar çıkarmayı hedeflemekteydiler.

Çıkaçak karışıklıklar kısa vadede İtilâf Devletleri'nin Avrupa'daki askerî gücünü azaltmaya, uzun vadede İngiltere'nin denizaşırı imparatorluğunu zayıflatmaya yarayabilir, Alman ürünlerine yeni pazarlar açabilirdi. Bu girişim başarıya ulaştığı takdirde, İngiltere'ye vurulacak darbenin yanı sıra, Nil Vadisi ve Kuzey Afrika'da Alman hâkimiyeti sağlanabilecekti. Plânın gerçekleşmesi durumunda Almanya, Atlantik Okyanusu'ndan Mısır ve Yakın Doğu yoluyla Orta Asya ve Hindistan'a²⁶ uzanan bir İslâm²⁷ imparatorluğuna gidişin ilk adımını atacaktı.

Savaşın seyri sırasında İngilizler, Arabistan ve Orta Doğu'da işgallere başladılar²⁸. Almanlar, bölgedeki Müslümanların ayaklanacağını düşünerek, Halife sıfatıyla Padişah V. Mehmet Reşat'tan kutsal cihad ilân etmesini istediler²⁹. Sultan tarafından bütün dünya Müslümanlarını kapsayacak şekilde hazırlanan cihad fermanı, Şeyhülislâm Ürgüplü Hayri Efendi'nin de imzasıyla 14 Kasım 1914'te ilân edildi. Hazırlanan fetvaya göre, cihad tüm dünya Müslümanları üzerine farz sayılıyor ve Müslüman halktan destek isteniyordu. Hazırlanan beyannameye göre, cihadın tüm Hıristiyan devletlere karşı değil, yalnız İslâmiyetin düşmanlarına ve İslâm halifeliğe saldıran devletlere yönelik³⁰ olduğu belirtilerek, Osmanlı-Almanya ittifakı da meşrulaştırılmak istenmişti.

Cihad ilânıyla ortaya çıkan propaganda savaşında başarı kazanmak ve tüm inananları İttihad-ı İslâm hareketi etrafında birleştirebilmek amacıyla, Alman araştırmacı ve siyasî temsilcisi Von Oppenheim'in başkanlık ettiği özel bir tercüme bürosu oluşturuldu. Osmanlı ve Alman hükümet temsilcileri İstanbul, Berlin ile İsviçre'deki Türk dostu ulema ve siyasetçilerden propaganda heyetleri oluşturdular. Müslümanları İtilâf Devletlerine karşı genel bir ayaklanmaya sevk etmek üzere Türkçe, Arapça, Farsça, Urduca, Rusça ve Çince büyük masraflarla hazırlanan çok sayıda propaganda malzemeleri Enver Paşa'nın yakın ilgisiyle³¹, Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Avrupa'ya değişik yollarla gönderildi. Gazete ve posta gönderileri dışında, tecrübeli Teşkilat-ı Mahsusa ile Alman ajanlarından³² oluşan heyetler³³ bu geniş coğrafyada görevlendirildiler.

Yapılan cihad propagandasına Müslüman memleketlerdeki dinî liderlerin, halk tabakasını cihadın gerekliliği konusunda uyararak yardım etmeleri doğal tepkiler olarak beklenmekteydi. Yapılan girişimlerin yerel halk üzerinde olumlu karşılandığı, aşiret liderleri etrafında birleştikleri, çoklukla Osmanlı Devletinin yanında yer aldıkları görülecektir.

24 Stoddart, *Teşkilat-ı...*, s. 48 vd; Metin Hülagü, *Pan-İslâmist Faaliyetler*, İst. 1994, s. 66-67.

25 Hülagü, *Pan-İslâmist...*, s. 57 vd.

26 Stoddart, *Teşkilat-ı...*, s. 15-18.

27 18 Ekim 1898'de İstanbul ziyaretlerinin ardından Kudüs ve Şam ziyaretlerini yapan II. Wilhelm, bölgedeki bütün Katolik ve Protestanların değil, aynı zamanda 300 milyon Müslümanın muhibbi olduğunu propaganda ederek, Alman misyonunun serbestisi hususunda Sultanın olurluğunu almıştı bile. Bkz.: Ortaylı, *Osmanlı...*, s. 97 vd.

28 Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, *Birinci...*, s. 3.

29 Y. Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, Ank. 1953, c. II/I, s. 329.

30 Stoddart, *Teşkilat-ı...*, s. 27.

31 Hülagü, *Pan-İslâmist...*, s. 71 vd.

32 Stoddart, *Teşkilat-ı...*, s. 49 vd.

33 Servet Avşar, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Cihad İlânı ve Propaganda", *Askeri Tarih Bülteni*, yıl: 26, Ağustos 2001, sayı: 51, s. 41 vd.

İngiltere, II. Abdulhamit zamanından sonra yeniden siyaset sahnesine çıkarılan İslâm Birliği hareketinin idarelerindeki geniş Müslüman nüfusu etkileyeceğinden endişe duymaktaydı. Cihad-ı Ekber'in kısmî başarısı bile Hindistan'da 70, Mısır ve Sudan'da 16 milyon nüfusa sahip olan İngiltere, Afrika'da 20 milyon Müslüman nüfusu kontrol eden Fransa ve topraklarında fazla sayıda Türklerin bulunduğu Müslüman nüfusla Rusya için de büyük bir tehdit oluşturmaktaydı³⁴.

Dünya Savaşı'nın çıkmasının ardından Teşkilat-ı Mahsusa Enver Paşa'nın girişimleriyle Ağustos 1914'te yeniden örgütlendi ve Osmanlı düşmanları olan Rusya, İngiltere ve Fransa'nın faaliyetlerine karşı mücadeleye hazır hale getirildi. Savaş öncesi İngilizlerin Ermeni tarafgirliği Kürtler tarafından düşmanca karşılanmasına rağmen, gizli servis elemanlarının çalışmaları aralıksız sürdürülmüştü. Suriye ile Kuzey Irak'ta Rusların Kürt ve Arap aşiretlere yönelik yoğun çabalarına, ilerleyen yıllarda İngiliz gizli servisinin çalışmaları³⁵ eklenmişti. İngilizler, Rus etkisini dengelemeyi düşünüyorlardı

İngilizler, Rusları Kürtlere yönelik faaliyetlerinde yalnız bırakmak niyetinde değildiler. Aşiretler üzerinde yapılacak çalışmalar Anadolu'nun bütünlüğü açısından uzun vadede olumsuz sonuçlar verebilirdi. Durumun hassasiyetini gören Osmanlı Hükümeti, savaşın başlamasıyla bölgede ve sınıra yakın bölgelerdeki³⁶ aşiretleri barıştırıp³⁷ af yarasını uygulamaya koyarak olası gelişmelerin önüne³⁸ geçmeye çalışıyordu.

Cihad ilânının ardından Almanlar, II. Wilhelm Kaiser'in "Hacı Wilhelm Muhammed" adını alarak Müslüman olduğunu, İngilizlerin amaçlarının Peygamberin kabrini yıkmak ve kemiklerini alarak British Museum'da Firavunları ile birlikte sergilemek olduğu propagandasıyla³⁹ Müslümanların gönüllerini kazanıp, İngiliz düşmanlığını genelleştirmeye çalışıyorlardı. İngilizler ise, Araplarla birlikte İngiltere lehine etkin çalışmaları şartıyla, Arapların bağımsızlıklarını destekleyecekleri⁴⁰ bilgisini Mekke Emiri Şerif Hüseyin'e aktarmışlardı.

Osmanlı katları eğitilmiş İngiliz servis elemanlarının olumsuz çalışmalarına karşı, bütün Müslümanları İslâmın birleştirici fonksiyonuyla etkilerden uzak tutmaya çalıştılar. Şerif Hüseyin'in cihada karşı olan kayıtsızlığının Araplar üzerinde olası etkilerini önlemek ve onları harekete geçirmek üzere Topkapı Sarayı'ndaki Peygamberin sancağı törenle alınıp Şam'a getirildi. Başta Cemal Paşa olmak üzere itibarlı kişilerin hazır bulunduğu kalabalık tarafından karşılanan sancak, daha sonra da benzer bir törenle Mekke ile Medine'ye götürüldü⁴¹.

Sultan Reşat'ın davetine uyarak İstanbul'a gelen Şeyh Ahmed el-Şerif el-Sunusî hatırı sayılır çevresiyle Osmanlı-Alman stratejisine uyarak Mısır'da İngilizlere karşı direnişi örgütleyecekti. "Şeyh Ahmed el-Şerif el-Sunusî'nin yönetimindeki İslâm mücahitleri Mısır'daki İngilizleri bozguna uğratmak üzere Batıdan saldırırken, Osmanlı Ordusu da Doğudan, doğrudan doğruya Süveyş'e yürürken ve kısa sürede Kahire'ye yaklaşırken, düşmanlarımızın durumunu düşünüm", "Yakında İngilizlerin tek güç kaynağı olan cömert Mısır'la bağları kesilecek ve İngiltere kraliyet tarihindeki en ağır bozgunu yaşayacaktır", "Sabırla bekleme zamanı gelip geçmiştir. Şimdi düşmanlarımıza karşı ayaklanmak ve yıllardır vuku bulan felaketlerin intikamı peşinde koşmak zorundayız"⁴² şeklinde yapılan propagandalarla Müslümanların artık intikamlarını alma vaktinin geldiği belirtilerek topluca isyan çağrısı yapılmaktaydı.

Arap aşiretlerinden Teşkilat-ı Mahsusa'nın çağrılarını uyarak gönüllü birliklere katılanlar olurken, bazıları bekle-gör politikası güderek tarafların çatışmalarını çıkarlarına dayanak yapıyorlar, her iki taraftan maddî kazanç sağlıyorlardı. Cihad propagandasına karşılık İtilâf Devletleri; Halifenin bir avuç mütegalibinin elinde zebun olduğunu, Hilafet makamının bu zorbalardan elinden kurtarılması gerektiğini⁴³, Almanların Bağdad Demiryolu Projesi'ni Osmanlı topraklarını sömürge yapmak amacıyla ortaya attıklarını, Müslümanların Halife'nin cihat ilânına itibar etmediklerini, Türk asker ve subaylarının Alman boyunduruğuna karşı gelecek isyan etmeleri gerektiğini⁴⁴ propaganda ediyorlardı.

34 Hülâgü, *Pan-İslâmîst...*, s. 26.

35 M. Kemal Öke, *İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Binbaşı E.W.C. Noel'in Faaliyetleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 87, Ank. 1988, s. 14-16.

36 Savaş öncesi buralarda Ruslar başta olmak üzere, İngiliz ve diğer misyonerlerin yoğun propaganda çalışmalarıyla gayr-ı memnun taraftar kitlelerini oluşturulmuştu. Ayrıntılar için bkz.: Bayram Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid'in Doğu Anadolu Politikası*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 67, Ank. 1987.

37 ATASE Arşivi, K. 3680, d. 360/62, f. 1-29'dan naklen; Avşar, "Birinci...", s. 43.

38 Hükümet, 21 Ekim 1915'te muhalif bazı aşiretlerin ise cihada katılmaları şartıyla suçlarının affedileceğini de duyurmuştu. Bkz.: ATASE Arşivi, K. 3682, d. 367/85, f. 4-2'den naklen; Avşar, s. 43.

39 Stoddart, s. 59; Hülâgü, *Pan-İslâmîst...*, s. 68-69.

40 Avşar, "Birinci...", s. 39.

41 Hülâgü, *Pan-İslâmîst...*, s. 69-70.

42 Stoddart, *Teşkilat-ı...*, s. 32.

43 Salih Nafiz Kansu, *İki Devrin Perde Arkası*, İst. 1969, s. 186.

44 ATASE Arşivi, k. 404, d. 189/1592, f. 4-1; k. 518, d. 831/2016, f. 107; k. 5103, d. 28/264, f. 4; k. 394, d. 643-A/1559, f. 1-9; k. 3471,

Osmanlı Hükümeti, Hıristiyan bir devlet olan Almanya ile ittifak halinde savaşa girilmesini İslâm âlemine açıklamakta zorlanmış, yerel aşiret reisleri ve dinsel çevreler aracılığıyla Kur'an ve benzeri kitaplardan bolca alıntılar yapılarak hazırlanmış broşürlerle karşı propagandayı kırmaya çalışmıştı. Tunuslu Şeyh Şerif Salih'in hazırladığı kitapçık; İslâmın dostu olan Almanlarla değil, İslâmın düşmanlarıyla savaş bir cihaddır⁴⁵ teması işlenerek dağıtımı yapılmış, dünya Müslümanlarının nazarında Osmanlı Halifesinin Almanlarla dayanışması makul gösterilmişti.

Osmanlı katları, 15 Ekim 1914'te İstanbul'dan Basra'ya bir Kürt aşiret reisinin oğlunu göndererek İngiliz aleyhtarı propagandayı sürdürdüler. Teşkilat-ı Mahsusa mensuplarının Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Irak'ta, Kürt aşiretlerinin Devlete bağlılıklarının sağlanması için yapılan İslâm Birliği propagandasıyla⁴⁶, Arap aşiretlerinin üzerindeki Osmanlı etkisini kırmaya yönelik karşı propagandalar kırılmaya çalışılmıştı.

Teşkilat ileri gelenlerinden Mümtaz Bey Kudüs, Ayan Meclisi üyesi Abdurrahman Maan civarındaki aşiretlerle çalışıyor, 8. Ordu Komutanı Zeki Paşa, İngiliz Lawrens ve Rusların aşiretlere yönelik maddî yatırımlarına karşın, Irak'taki Bedevilerin bağlılığını

kazanmak için teşkilatçı Süleyman Askeri⁴⁷ aracılığıyla⁴⁸ Kasım ve Aralık aylarında onlara maddî destekte bulunuyordu. İzmitli Mümtaz'ın Kudüs civarındaki çalışmalarına Sapançalı Hakkı ile eski mebuslardan Esat Şukayr Efendi⁴⁹ destek veriyorlardı.

Nasihât Heyetleri'nce yapılan görüşmelerin getirdiği özgüvenle birçok aşiret Teşkilat-ı Mahsusa'nın operasyon birimlerinde⁵⁰ görev yapmak üzere silah altına alınmaya başlanmıştı. Cihada davet beyannameleri de etkisini göstermekteydi. 11 Kasım'da Basra dahil bütün Müslümanların beden ve malen cihada katılarak halifelik yanında görev yapacaklarını bildiren Bağdad Kadısı Said'in⁵¹ Sadrazama telgraf çekmesi, İtilâfçılara karşı tabanın tepkilerini yansıtmaktaydı.

Enver Paşa, aralarında Alman subaylarının da bulunduğu 33 teşkilat çalışanını Hindistan, Afganistan ve Bulgaristan'da cihad propagandası yapmaları için yola çıkarmıştı. Trablusgarb'da İtalyanlara karşı başlayan direnişte teşkilat çalışanları arasında, Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Bey de vardı. Osmanlı Devleti'nin Suriye ve Irak eyaletlerinde Teşkilat-ı Mahsusa operasyonları 1914 yazında başlayarak gelişme gösterdi. Hicaz bölgesinde Necid Emiri İbnu's-Suud'a eğitmen subay ve cephane gönderen Enver Paşa⁵², aşiretlerin desteğini almak için çaba sarf ederken; Hükümet, Ubu Sultan Aşireti örneğinde olduğu gibi, muhalif iş yapan aşiretlerin cihada katılmaları şartıyla affedileceklerini duyurarak bağlılıklarını kazanmaya çalışıyordu.

Mısır'da Sunusî lideri Şeyh Ahmet⁵³ ve daha sonraları Kahire'deki karşı direnişi yürüten Süleyman el-Baruni, El-Hidaye Dergisi'ni çıkaran Şeyh Abdulaziz Çaviş⁵⁴, Ferit Bey, Doktor Fuad, Doktor Nasır, Doktor Tabit Mahcab ve 600⁵⁵ civarındaki gönüllü Teşkilatı Mahsusa adına İngilizlere⁵⁶ karşı çalışmaktaydılar. İngilizler, Mısır'daki muhalefetin artarak bölgeyi ve Hindistan'daki Müslümanları etkilemesinden çekinmekteydi. Görünüşte Osmanlı Ordusu'nun düşmana direnme arzusunun arttırılması amacıyla kurulan Mücahidîn-i Mevleviye adındaki taburun Hintli Müslümanları etkilemek amacıyla 1915 yılından itibaren Gelibolu ve Kafkasya'ya⁵⁷ gönderildiklerini İngilizlerin göz ardı ettikleri söylenemez.

d. 195/150, f. 8-13; k. 3471, d. 195-A/150, f. 18-3; k. 298, d. 596/1215, f. 41, 41-1'de naklen: Sadık Sarısamam, "I. Dünya Savaşı'nda Türk Cephelelerinde Psikolojik Harp", *Türkler*, c. 13, s. 458-459.

45 Stoddart, *Teşkilat-ı...*, s. 33 vd.

46 11 Kasım 1914 tarihli ve Sultan Reşat tuğralı beyannameler, kazaskerlerin adlarını taşıyan Arapça beyannameler ile Türkçe cihada davet beyannameleri yöredeki aşiretlere gönderilmişti. ATASE Arşivi, k. 243, d. 1010/30, f. 10-3, 10-4'ten naklen: Avşar, "Birinci...", s. 44.

47 Enver Paşa'nın isteği üzerine, 17.000 Arap, Kürt mücahit ve düzenli ordu müfrezeleriyle Dicle-Fırat deltasını İngilizlerden almak için 14 Nisan 1915'te çarpışmış, yenilgiyi kişisel hatası sayarak intihar etmişti. Bkz.: Stoddart, *Teşkilat-ı...*, s. 106-107.

48 Stoddart, *Teşkilat-ı...*, s. 61.

49 Samih Nafiz Kansu, *İttihat ve Terakki İçinde Dönenler*, Tan Matbaası, İst. 1960, s. 284.

50 Ayrıntılar için bkz.: Stoddart, *Teşkilat-ı...*, s. 32 vd.

51 ATASE Arşivi, k. 548, d. 192/694, f. 9-4, 9-5'ten naklen: Avşar, "Birinci...", s. 43.

52 Stoddart, *Teşkilat-ı...*, s. 49 vd.

53 Şeyh Ahmet, İngiliz kuvvetlerini Mısır'ın batısından sıkıştırılması görevini 1916 yılı ortasına kadar başarıyla sürdürmüş, daha sonraları İngiliz istihbaratı casus subayları ele geçirdiği zaman sıkıntılı anlar yaşamıştı. Bkz.: Hülagü, *Pan-İslâmîst...*, s. 100.

54 Hülagü, *Pan-İslâmîst...*, s. 101'de Çaviş, Stoddart, *Teşkilat-ı...*, s. 98'de bu adı Şaviş olarak anmaktadır.

55 Stoddart, *Teşkilat-ı...*, s. 53.

56 Stoddart, *Teşkilat-ı...*, ve Samih Nafiz Tansu, *İttihat ve ...*, s. 285'te Galib Vardar'ın; Almanların savaşta üstlendiği büyük yükü hafifletmek için Enver Paşa'nın ideallerini desteklemek suretiyle İtilâf Devletlerinin savaşı geniş cephelere yaydıklarını, İtilâf Devletlerinin oldukça geniş bir coğrafyada kuvvet bulundurmaları zorunda kaldıklarını belirtmektedirler.

57 Tabur, Süveyş Kanalı'na yapılan iki saldırıda ordunun yanında bulunmuştu. Bkz.: Stoddart, *Teşkilat-ı...*, s. 62.

Genel savaşla birlikte Bağdad'ta kurulan Genç Hindistan Cemiyeti'ni yöneten Hintli Ebu Said el-Arabî'nin yaygınlaştırdığı Arapça ve Urduca cihat beyannameleri, İngiliz Ordusu'ndaki Müslüman askerler arasında etkisini göstermiş, silahlarıyla iltica edenlerden Türk subayları nezaretinde müfrezeler teşkil edilerek Haziran ayı sonlarında⁵⁸ İngilizlere karşı savaşa sokulmuşlardı.

Cihat çağrısının cephelere sevk edilen Türk askerinin ve İngiliz sömürgelerinde yaşayan Müslümanların maneviyatını harekete geçirmesini doğal olarak karşılamak gerekir. İtilâf güçlerinin Osmanlı-Alman kaynaklı cihat propagandalarına karşı etkin çalışmadıkları söylenemez. Mısır başta olmak üzere Ortadoğu ve Hindistan'daki Müslümanlar arasında yaygınlaşması önlemek amacıyla yoğun bir çalışma içine girdikleri görülmektedir.

İngilizler sömürgelerinde cihada karşı tedbirler alırken, Hintli ve Mısırlı Müslümanlar tarafından yazılmış gibi kaleme alınan beyannamelerle cephelede çarpışan Türk askerinin inanç ve güvenini sarsmaya çalışıyorlardı⁵⁹. İngiliz ve Fransızlar, eskilere dayanan dostluklarına karşı Arapların düşmanca hareketten kaçınmaları durumunda dostluğun sürdürüleceğini ve İngilizlere itaat etmenin farz olduğunu belirten beyannameleri uçakla Mısır halkına dağıtıyorlardı. 1916 yılının Ocak ayında, El-Ezher Üniversitesi ulemalarından bir kısmını elde ederek "Osmanlıların Arapları aldattıkları, İngiliz ve Fransızların ise Arapların dostu oldukları"⁶⁰ karşı propagandasıyla Müslümanlar üzerindeki İngiliz hâkimiyetini meşrulaştırmaya⁶¹ çalışıyorlardı.

Osmanlı Devleti'nin sarf ettiği çabaların tamamen boşa gittiğini söyleyemeyiz. Propagandanın verdiği sonuç büyük olmasa da etkileri inkâr edilemezdi. İslâm Birliği çağrısını tehdit olarak gören İtilâf Devletleri karşıt önlemler almışlardı. Osmanlı Devleti ve Almanya büyük önem verdikleri propagandalarını zaferlerle destekleyebilseler ve savaşı Müslüman bölgelerine çekebilselerdi sonuç daha farklı olabilirdi.

Arap Vilayetlerinde Osmanlı Politikası

Mehmet Ali Paşa'nın işgalinden itibaren Batı kültürünün etkisine giren Mısır ve Suriye'de yoğun bir misyoner trafiği yaşanmıştır. Misyonerlerce 1866'da kurulan Amerikan Protestan Koleji, daha sonraları Beyrut'taki Amerikan Üniversitesi'nin temelini oluşturmuştu. 1875'te Beyrut'ta kurulan St. Joseph Üniversitesi aracılığıyla Suriye'ye sarkan misyonerler Türk düşmanlığını körükledikleri gibi milliyetçilik bilincini aşıladılar. Hristiyan Arap yazarlar Butros Bustani, Nazif Yazıcı, Corci Zeydan'ın yanı sıra Cemaleddin Afganî, Muhammed Abduh, Suriyeli Muhammed Reşid Rıza, Tahir Cezayiri⁶² gibi Müslüman yazarların çabalarıyla Beyrut, Şam, Haleb, Kudüs, Basra ve Bağdad'ta Arap milliyetçiliği bilinci 1908 yılına kadar birbirinden kopuk vaziyette gelişti.

İkinci Meşrutiyet'in ilânıyla uygulamaya konulan 1908 anayasasının kendilerine daha geniş haklar getirmesi ve parlamentoda temsil hakkı tanınmasını beklerken, II. Abdulhamit idaresine karşı destekledikleri İttihat ve Terakki yöneticilerinin merkezî bir politika izlemesiyle umduklarını bulamayan Arap milliyetçileri, bağımsızlık düşüncesiyle İstanbul, Beyrut, Kahire ve Paris'te gizli cemiyetler kurmuşlar⁶³, İngiliz ve Fransız⁶⁴ sermayesiyle desteklenen Arapça gazeteler⁶⁵ aracılığıyla kültürel ve politik özgürlük konusundaki düşüncelerini yaymaya başlamışlardı.

Arap milliyetçileri, İttihat ve Terakki yöneticilerinin İslâmî esaslara aykırı karaktere bürünerek Arap varlığını dışladıklarını, Arap yarımadasında Osmanlılaştırma⁶⁶ politikasına başladıklarını düşünmekteydiler. Osmanlı Devleti Arap vilayetlerinde askeri güç bakımından zayıf bir durumdaydı. 1908-1913 yıllarında meydana gelen Yemen ve Asir isyanlarını Osmanlı Hükümeti malî külfeti çok fazla olan askerî seferler sonucunda bastırabilmişti. Osmanlı katları bölgedeki hâkimiyetin zayıfladığında yeniden isyanların çıkacağını bildiklerinden,

58 ATASE Arşivi, k. 3645, d. 191/105, f. 13-1; k. 3682, d. 368/85, f. 16-7; k. 194, d. 82/506, f. 59-1'den naklen: Avşar, "Birinci...", s. 51-52.

59 ATASE Arşivi, k. 3438, d. 26, f. 11-11-3; k. 3438, d. 26, f. 9, 9-2'den naklen: Avşar, "Birinci...", s. 59-64.

60 Hülagü, *Pan-İslâmîst...*, s. 103.

61 ustun Mc Carthy, "İngiliz Propagandası, Wellington Evi ve Türkler", Çev. Bülent Keneş, *Türkler*, c.13, s. 480.

62 Ömer Osman Umar, "Arap Milliyetçilik Hareketinin Doğuşu ve Gelişmesi", *Askerî Tarih Bülteni*, yıl: 26, Ağustos 2001, sayı: 51, s. 76 vd.

63 Hülagü, *Pan-İslâmîst...*, s. 150.

64 Stoddart Stoddart, *Teşkilat-ı...*, s. 115'te; Arnavutların elde ettiği başarının yanı sıra İngiliz ve Fransız etki ve cesaretlendirmesiyle yarı özerklik fikrinin Araplar arasında geliştiğini, Eşref Sencer Kuşçubaşı'nın anılarındaki tespitlere dayandırmaktadır.

65 Umar, "Arap Milliyetçilik...", s. 80.

66 Eşref Sencer Kuşçubaşı, resmî yazışmalarda Arapça kullanılmasının yasaklanması yanında, Araplar arasında Hükümetin İslâm düşmanlığıyla eşdeğer politika yürütülmesiyle, İttihat-ı Anasır politikasının dengesizliğinin Arapları olumsuz etkilediği düşüncesindedir. Bkz.: Stoddart, *Teşkilat-ı...*, s. 114.

askerî garnizonları takviye yaparak isyanları engellemeye çalıştılsa da Arap aşiretlerin çoğunluğunun desteğini alamadıklarından oldukça sıkıntılı anlar yaşamışlardır.

İttihat ve Terakki Hükümeti'nin Arapları dışlayan politika yürüttüğü bilinci ve 1908 Anayasası'nın gayri İslâmî olduğunu açıklayarak isyan eden Yemen'e hâkim Seyyid İdris ve bazı Arap liderlerin⁶⁷ isyanı aynı nedenlere dayandırılır.

Arapların İttihat ve Terakki Hükümeti'ne olan güven bunalımı mebus seçimlerinde bariz şekilde kendini gösterdi. Araplar siyaseten İttihatçılara baskı yapmak ve Devletin siyasetinde etkili olacağı varsayımıyla Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nı destekliyorlardı. İttihatçılar, Arap vilayetlerinde itibarlı liderleri aday göstererek bu fırkanın taraftarı olan Arap milliyetçilerin seçilmelerini engellemişlerdi⁶⁸.

Hükümet Arapların ikiyüzlü siyaset izlediklerini göremek, yapılacak ıslahatlar konusunda kayıtsız davranıyordu. Henüz Trablusgarp Savaşı'ndan bile önce 1910 yılında, Osmanlı parlamentosundaki Arap mebuslardan bazılarının faaliyetlerinden şüphelenen Hükümet, Halep, Şam, Beyrut, Nablus, Kahire, Kudüs, Derne ve Sana'da gizli hücreler vasıtasıyla onları yakın takibe aldı. Arap kökenli subaylardan şüpheli hareketlerde bulunanlar gizli servis elemanlarının dikkatinden kaçmamıştı. Enver Paşa 1911'de Arap cemiyetleriyle bağlantıları oldukları bilgileri doğrultusunda bazı Arap kökenli subayları⁶⁹ yakın takibe aldirmıştı..

Araplar seçim sonuçlarından memnun kalmamışlardır. İstanbul'daki El-Muntada el-Edebi ve Beyrut Reform Cemiyeti üyeleri, Arap vilayetlerinde yaşayanlara yönelik iyileştirmeler yapılması yönündeki taleplerini Hükümete iletiler. Kâmil Paşa Hükümeti, Arabistan dışındaki diğer vilayetlerde yapılacak ıslahat görüşmelerini yürütmek üzere Talât Paşa ve Midhat Şükrü'yü gönderecek⁷⁰ ve Arapların ayrılıkçı girişimleri önlenmeye çalışılacaktır⁷¹. Ancak, Balkan Savaşları'nın çıkması, İtalya ile Trablusgarp ve Bingazi sorununun çözülmesi için yapılan yoğun diplomasi trafiği nedeniyle ıslahat programları çıkmaza giriyordu.

Hükümet, Arap vilayetlerinde yeniden yapılanma için harcanan zamanı telafi etme çabasıydı ve Türk olmayan kesimlerin de desteklerini almak istemekteydi. Batılı devletlerin sıkıştırması sonucu 1913'te çıkarılan vilayet kanunu, Ermeniler ve diğer Hıristiyan azınlıklar ile Araplara daha fazla serbesti sağlayacak⁷², yerel tepkilerin ortadan kaldırılmasıyla da merkezî yönetimin otoritesini güçlendirecekti.

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşına girdiği zaman, Suriye ve Arabistan'daki vilâyetlerde karışıklıklar ve bunların beraberinde getirdiği güçlükler ile karşı karşıya kalmıştı. Suriye, Osmanlı Devleti'nin İstanbul'dan Asir ve Yemen'e kadar uzanan askerî ve idarî organizasyonlarında köprü görevi gören önemli bir geçiş yeri konumundaydı. Bu işlevinden dolayı Anadolu'nun güvenliği açısından da son derece önem arz ediyordu. Lübnan-Suriye şeridine düzenlenecek olası bir saldırı Osmanlı Devletini çok zor bir durumda bırakabilirdi.

Arap aşiretler savaşın ilk yıllarında Osmanlı Ordusu için açık bir tehdit oluşturmamıştı. 1914 yılının son baharında Cemal Paşa 4. Ordu'ya komuta etmek üzere Şam'a gelmişti. Paşa, cihat propagandası için önemli olan Mekke, Medine, Hicaz ile diğer kesimler arasındaki garnizonlarla muharebe hattını açık tutmak, Osmanlı Devleti'nin güvenliği açısından son derece önem taşıyan Suriye hattını korumak, İngilizlerin savunma tedbirleri aldığı Süveyş Kanalı ve Mısır'a bir saldırı düzenlemek görevleriyle yükümlüydü Sorumlulukların ağırlığı Osmanlı Hükümeti'nin Cemal Paşa'ya politik ve idarî alanda geniş bir serbestlik vermesine neden olmuştu⁷³.

Cemal Paşa, Beyrut ve Şam'daki Fransız konsolosluklarında elde edilen belgelerde Fransızlarla münasebetleri öğrenilen Ellâ el-Merkeziyye adlı Arap ihtilâl cemiyetiyle ilişkili subayların subaylar hakkında Teşkilatı Mahsusa aracılığıyla hazırlanan dosyaları 1914 sonunda işleme koydu⁷⁴. Yargılamalar kendi denetiminde yapılmaktaydı. Enver Paşa, cemiyet mensuplarına karşı sert hareketlerin sakıncalarının idrakindeydi. Bu nedenle yargılanan subaylara ceza vermek yerine Gelibolu, Avrupa ve Suriye'nin değişik bölgelerine gönderilmesi yoluna gidildi.

1915 Şubatında ilk yargılama Şam, Beyrut ve Halep'de yapıldı. Yargılamalar Cemal Paşa'nın vekili ve sonradan Medine Kumandanı olan Fahrettin Paşa ile Cebel-i Lübnan Bölgesi Kumandanı Miralay Rıza Bey nezaretinde yapılmaktaydı. Binbaşı Şükrü Bey'in mahkeme⁷⁵ başkanlığını yaptığı ikinci büyük duruşma 1915

67 Hülagü, *Pan-İslâmîst...*, s. 152.

68 Umar, "Arap Milliyetçilik...", s. 83.

69 Stoddard, *Teşkilat-ı...*, s. 123.

70 Stoddard, *Teşkilat-ı...*, s. 115.

71 Umar, "Arap Milliyetçilik...", s. 84.

72 Stoddard, *Teşkilat-ı...*, s. 115.

73 Stoddard, *Teşkilat-ı...*, s. 113.

74 Cemal Kutay, *Tarihte Türkler Araplar Hilafet Meselesi*, 2. Baskı, İst. 1998, s. 162-173

75 4. Ordu Müftüsü Esad el-Şukayr ve Arap topraklarında yaşayan diğer dört mahkeme üyesi Arap komiteciler tarafından 1921 yılında öldürüleceklerdir. Bkz.: Kutay, *Tarihte...*, s. 182.

yılı sonlarına doğru Beyrut'ta Aliyye'de yapıldı ve 1916 yılı ilkbaharında sonuçlandı. Mahkemelerde, ihanete yönelik kulüp veya cemiyetlere üye oldukları ve Osmanlı Devleti'nin düşmanı olan devletlerle bağlantı kurdukları tespit edilenlere ölüm cezası verilmekteydi. Aliyye'deki mahkemede yargılanan bütün sanıklar suçlu bulunmuş, çoğu idam edilmek yerine hapis cezasına çarptırılmış, ölüm cezasına çarptırılanların infazı Ağustos 1915 ve Mayıs 1916 yıllarında Beyrut ve Şam'da gerçekleştirilmiş⁷⁶, bazı sanıkların yargılamaları gıyaplarında⁷⁷ yapılmıştı.

Hükümet, suçlu da olsa isyancı Araplara karşı yapılacak cezalandırmaların kötü bir örnek olacağına idrakindeydi. Nitekim bölgede isyan amacıyla hücre çalışması yaparak eylemde bulunanlara karşı ilk yargılamalarda itidal yolu seçilmiş ve idam cezalarından çekinilmişti. Ancak ilerleyen süreçte bölgedeki çarpışmaların kritik boyutlara varması ve Şerif Hüseyin'in isyanı nedenleriyle, gözdağı niteliğindeki idam cezalarına olur vermek durumunda kalmıştır.

Şerif Hüseyin'in İsyanı

İngilizlerin Ortadoğu politikalarını destekleyecek bir iktidar oluşturma faaliyetleri I. Dünya Savaşı öncelerine rastlamaktadır. İngilizler, Arabistan Yarımadası'nda Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in Arap milliyetçiliğinden⁷⁸ kaynağını alan bir Arap otonomisi kurma düşüncesinde olduğunu biliyorlardı. Şerif Hüseyin'in oğlu Abdullah vasıtasıyla 1912'de Kahire'de bir araya gelen İngiltere Başkonsolosu Lord Kitchener⁷⁹, 1914 Şubatında yaptığı görüşmede Şerif Hüseyin'in isyan düşüncesinde olduğunu anlamıştı⁸⁰.

Cihat ilânının ardından Enver Paşa, Mebus Talip Bey'i Necd Emiri Abdulaziz İbnussuud ve Şammar Aşireti Emiri İbnurreşid arasındaki anlaşmazlıkları çözerek İngilizlere karşı yardımlarını sağlamak göreviyle Arabistan'a göndermişti. Taraflar arasındaki anlaşmanın ardından Basra İngilizlerin eline geçmişti ve İngilizler Yüzbaşı Shakespeare ve Yüzbaşı Philby aracılığıyla İbnussuud'un desteğini almaya çalışıyorlardı. İbnussuud, İngilizlerle gizli görüşmelerini sürdüren Mekke Emiri Şerif Hüseyin'e olan rekabeti nedeniyle, iki taraftan da çıkar sağlayarak⁸¹ tarafsızlığını sürdürmek yolunu seçmişti.

Enver Paşa, cihad ilânı üzerine Sadaret Makamı'na telgraf çekerek fiilen cihada katılacağını⁸² belirten, ancak aşiretiyle direnişe katılmakta kayıtsızlık gösteren Şerif Hüseyin'den⁸³ oğullarının birinin komutasında göstermelik bir kuvveti, 1914 sonbaharında Süveyş Kanalı'na saldırı hazırlığındaki Hicaz Valisi Vehbi Bey'in küçük tümenine katılmak üzere göndermesini istedi. Askerlerinin giderleri için 60.000 lira alan Şerif Hüseyin, oğlu Ali'nin komutasında 1500 kişilik bir birliği Medine'ye göndererek bu isteğe uymuştu. Şerif, iki taraf arasında tarafsız kalma karşılığında Hicaz'da soyunun devam ettireceği krallığın tanınmasını isterken, İngilizlerle gizliden görüşerek silah ve para alıyor, "ne kâfir İngilizlere güveniyor, ne de Türklerin intikamı riskini taşımak istiyor" Gayrimüslim subayların⁸⁴ Hicaz'ın iç kesimlerine girmesine izin vermiyordu.

Kanal Cephesi'nde 1915 yılında sıcak çatışmalar yaşanırken Şerif Hüseyin oğullarından Faysal'ı Osmanlı Devleti'nin Çanakkale Cephesi'ndeki durumunu öğrenmek amacıyla İstanbul'a göndermişti. Faysal, İstanbul dönüşünde uğradığı Suriye'de, 23 Mayıs 1915'te el-Fatavet ve el-Ahd gibi Arap milliyetçisi cemiyetlerle kurulacak Arap devletinin sınırlarını belirlediler. Faysal'ın cephe izlenimleri ve Suriye'deki Arap isyancıların tutuklanmaları, Şerif Hüseyin'in Suriye'deki cemiyetlerle ortak harekât plânlarını⁸⁵ sektete uğratacaktır.

İngiltere, Çanakkale'de uğradığı başarısızlık üzerine Arapları destekleme konusundaki kararsızlığını bırakarak, onlarla daha aktif görüşmeler başlatacaktır. Şerif Hüseyin İngilizlerin desteğini alarak bölgede bağımsız bir yönetim düşünmekle kalmıyor, Arapların halifesi olarak tanınmak istiyordu. İngiltere Dışişleri Bakanı

76 Stoddard, *Teşkilat-ı...*, s. 125'te; Cemal Paşa'nın birçok görevinde yaptığı gibi yargılama görevinde de hatalar yaptığına yönelik Eşref Bey'in görüşlerini belirtmektedir.

77 Kutay, *Tarihte Türkler...*, s. 182-183.

78 Bessam Tibi, *Arap Milliyetçiliği*, Çev. Taşkın Temiz, Yöneliş Yay., İst. 1998, s. 155.

79 Yılmaz Altuğ, "Arap Ülkelerinin Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ayrılışı", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Numara: 25, Ekim 1969, s. 30.

80 Altuğ, "Arap Ülkelerinin...", s. 28.

81 Stoddard, *Teşkilat-ı...*, s. 105 vd.

82 Feridun Kandemir, *Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafası*, 3. Basım, İst. 2005, s. 19.

83 Şerif Hüseyin'in bağlılığından kuşkulanan Sultan Abdulhamit, onu İstanbul'da tutup oyalamıştı. Daha sonraları bölgeye tekrar gelen Şerif'i kontrol etmek göreviyle Hicaz valiliğine tayin edilen Vehib Bey de Cemal Paşa'ya mektup yazarak güvensizlikten kaynaklanan düşüncelerini bildirmişti. Bkz.: Stoddard, *Teşkilat-ı...*, s. 117; Kandemir, *Fahreddin...*, s. 20-21; Hülagü, *Pan-İslâmist...*, s. 125.

84 Stoddard, *Teşkilat-ı...*, s. 90-110.

85 Cemal Paşa, *Hatırat*, s. 116 vd.; Kandemir, *Fahreddin...*, s. 21.

Lord Grey, daha 1915 Nisanında Mısır Yüksek Komiseri Mc Mahon'a yazdığı bir mektupta "Majestelerinin Hükümeti, halifelik meselesinin de hiç bir Müslüman olmayan devletin müdahalesi olmaksızın, bizzat Müslümanlarca kararlaştırılması görüşündedir. Müslümanlar, Arap halifeliği için de karar verebilirler. İngiltere buna da saygı gösterecektir" demektedir. Bundan dolayı, Mc Mahon 1915 Ağustosunda Hüseyin'e yazdığı mektupta, Hilafetin gerçek Arap ırkından biri tarafından başlatılmasını İngiltere'nin destekleyeceğini⁸⁶ belirtmekteydi. İngilizlerin halifelik konusunda kendisine açık söz vermemeleri Şerif Hüseyin üzerinde soğuk düş etkisi yapmıştı.

İngiltere, Şerif Hüseyin'in bütün Arapları ayaklandırabilecek bir güç olarak görmediği gibi, Osmanlı Devleti'ni büsbütün Almanya'nın tarafına itecek bir ilişkiye girmek istememiş; ancak, Osmanlı Devleti'nin Almanya safında savaşa girmesi üzerine bölge üzerindeki plânlarını değiştirmişti. Hindistan yolunun güvenliği için Kanal Cephesi'nin dışında başka tedbirler alınmalıydı.

Suriye, Lübnan ve Filistin'in kontrolünü ele geçirecek burada bir set kurma girişimi, Suriye ve Lübnan'da hem Türk hem de Fransız etkisi nedeniyle verimli olamazdı. Arabistan kıtasının güneyindeki Yemen Osmanlı Devleti'ne sıkı bir şekilde bağlı olduğuna göre, Basra kıyılarındaki Necd Sultanlığı ve Mekke Şerifi Hüseyin ile anlaşarak Hindistan yolunun güvenliği için bir blok oluşturulabilirdi. İngilizler, 1915 Aralık ayında kendilerine yardım ettikleri takdirde, Necd Sultanlığı'nı tanıdıklarını, topraklarını savunacaklarını ve para yardımı yapacaklarını garanti etmişlerdi.

Şerif Hüseyin ile Mc Mahon arasındaki pazarlıklar 10 Mart 1916'ya kadar devam etmiş, Şerif bazı isteklerinden vazgeçmek zorunda kalmıştı. İngilizler, Şerif'le gizli den gizliye pazarlıklar yaparken, Necd Sultanı'nın tepkisine neden olacak taahhütlerde bulunmamaya dikkat ettiği görülecektir. İbnussuud ve Şerif Hüseyin ile anlaşıp tarafsızlıklarını sağlamakla, Kanal üzerindeki Türk gücünü zayıflatmayı⁸⁷, maliyeti büyük rakamlara varsa da birbirini sevmeyen bu iki gücün Bedevîleriyle sonuca gitmeyi düşünmüşlerdi.

Şerif Hüseyin, Osmanlı kuvvetlerine karşı ayaklanması karşılığında İngilizlerden para, silah, cephane ve erzak almayı sürdürdü. 1 Şubat 1916'da yapılan anlaşma gereğince oğullarından Ali Medine civarında erzak ve cephane nakliyatını engelleyecek, oğlu Abdullah Suriye'den hareket ederek kuzeyden gelecek Osmanlı kuvvetlerine karşı koyacak, bölgedeki ihtilâlcileri Türklere karşı ayaklandıracaktı.

Yemen'e giden kalabalık bir Osmanlı müfrezesine deve sağlamayı reddeden Şerif Hüseyin 5-10 Haziran 1916 tarihinde isyanını ilân etti. Şerif'in aşireti Medine çevresindeki demiryolu ve telgraf hatlarını tahrip ederek⁸⁸ saldırıya geçmişlerdi. 27 Haziran'da bir bildiri⁸⁹ yayınlarak yaptığı hizmetleri sıralamış⁹⁰, Cemal Paşa'nın Suriye'de uyguladığı sindirme politikasını kınamıştı. Kendisinin ve İngilizlerin umut ettiği gibi isyan genel bir Arap ayaklanmasına dönüşmemiş, sadece Hicaz ile sınırlı kalmış⁹¹, ancak Cidde, Mekke ve Taif asilerin kontrolüne geçmişti⁹². Şerif, Sina-Filistin Cephesi'ndeki İtilâf Devletlerinin askerî hareketlerini yoğunlaştırdığı bir sırada⁹³ isyan etme kurnazlığını göstermişti.

Osmanlı Hükümeti isyanın diğer kesimlere yayılmasını önlemek amacıyla Hz. Hüseyin soyundan Şerif Ali Haydar'ı Mekke Emiri atayarak bölgeye gönderdi⁹⁴. 28 Haziran 1916'da Şam'da Cemal Paşa tarafından karşılanan Ali Haydar Paşa, kardeşi Şerif Cafer Paşa ve oğulları Abdulmecid, Muhiddin ve Emin olduğu halde Medine'ye geçmişti. Öteden beri Şerif Hüseyin'i tasvip etmeyen şehrin ileri gelenleri Ali Haydar'ın gelişinden memnun kalmışlar⁹⁵, Hükümetin girişimiyle isyanın bölgede olası gelişmesi önlenmişti. İngiliz istihbarat

86 Fahir Armaoğlu, "Hilafet'in Dış Cephesi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Temmuz 1998, c. XIV, sayı: 41, s. 351; T.E. Lawrence, *Bilgeliğin Yedi Direği*, Çev. Yusuf Kaplan, Rey Yayıncılık, Kayseri 1991, s. 136.

87 Fransa, müttefiki İngiltere'nin Şerif Hüseyin ile olan ilişkilerini Kasım 1915'te öğrenebilmiş, İngiltere ile 9-16 Mayıs 1916 tarihinde yapılan Sykes-Picot Anlaşması'yla kendi hâkimiyet alanları dışında kurulacak bir Arap Devleti ya da Arap Devletleri Federasyonu'na razı olduğunu kabul edecekti. Bkz.: Fahir Armaoğlu, "Hilafetin Dış Cephesi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Temmuz 1998, c. XIV, sayı: 41, s. 349-350.

88 Kandemir, *Fahreddin...*, s. 35.

89 Şerif Hüseyin'in iki isyan beyannamesinin İngilizlerce kaleme alındığı bir gerçektir. Arapları isyana çağırdığında ve Türk müfrezelerine saldırısı sırasında İngiliz istihbaratıyla birlikte hareket ettiğini olayların akışından anlamaktayız. İsyân beyannamesi ve isyanın akışı için bkz.: Hülagü, *Pan-İslâmîst...*, s. 133-141; Kandemir, *Fahreddin...*, s. 34 vd.

90 Mehmed Selahaddin Bey, *İttihad ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim*, İnkılâb Yayınları, İst. 1989, s.93 vd.

91 David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış Modern Orta Doğu Nasıl Yaratıldı ? 1914-1922*, Çev.: Mehmet Harmancı, İst. 1993, s. 212.

92 Salâhi R. Sonyel, "Albay E.Lawrence Haşimi Araplarını Osmanlı İmparatorluğuna Karşı Nasıl Aldattı", *Belleten*, c. LI, sayı: 199, Ank. 1987, s. 231.

93 Umar, "Arap Milliyetçilik...", s. 84.

94 Cemal Kutay, *Tarihte Türkler...*, s. 179.

95 Kandemir, *Fahreddin...*, s. 53 vd.

görevlisi Lawrens ile birlikte çalışan Şerif Hüseyin'in oğullarının saldırıları Medine'yi savunan Fahreddin Paşa'nın⁹⁶ askerî tecrübesi karşısında cılızlaşmıştı.

Şerif Hüseyin, 1916 Ekiminde Mekke'de bir takım Arap temsilcileriyle toplantı yaparak, "Arap Kralı" unvanını kullanmaya başladı. İngilizler ve Fransızlar bunu kabul etmeyerek, onu sadece Hicaz Kralı olarak tanımışlardı. Zaten o Mekke toplantısında halifelliğini de ilân etmemişti ve bu olayda da İngilizlerin etkisi vardı. Gelişmeler Şerif Hüseyin üzerinde soğuk bir duş etkisi yapmıştı⁹⁷.

Şerif Hüseyin'in isyanı İslâm dünyasında da hoş karşılanmamış, onun İngilizler namına hareket ettiğini, Arapların Osmanlı Ordusu karşısında dayanamayacak denli bölündüğünü, Avrupa'daki savaşın Almanlar lehine sonuçlanması durumunda bölgede kontrolün⁹⁸ tekrar Osmanlılara geçeceğini düşünmüşlerdi. Arap dünyası kendi aralarında hilafet konusunda anlaşamadığı gibi, olumsuz mizacı nedeniyle Hüseyin'e sempatiyle bakmıyorlardı.

Şerif Hüseyin, bütün İslâm dünyasının manevî otoritesi sayılacak halifelik konusuna soyunmakla zaten var olan klasik Arap kabile asabiyetini olumsuz karakteriyle daha da körüklemiş, konu İngiltere ve Fransa arasında çözümsüzlüğe doğru gitmişti. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 3 Mart 1924'te halifelik kaldırılmasına dair kanunu kabul etmesinin ardından, 7 Mart'ta Hicaz Kralı olarak halifelliğini ilân etti. Bu olay onun sonunu getirecek olan olaylar zincirini tetikleyecektir.

İslâm dünyasından onun hilafetine tepkiler yükselirken, Necd'deki Suud Aşireti Ağustos ayında Taif'e yaptıkları saldırının ardından Mekke'yi ele geçirdi. Suudîler, Hüseyin'in yerine kral olan oğlu Ali'nin sığındığı Cidde'ye 1925 Aralık ayında saldırarak⁹⁹ aileyi bölgeden attılar.

Osmanlı kuvvetlerine karşı İtilâf Devletleri safında rol oynayan Şerif Hüseyin, ne halifelik konusunda, ne de Suud Aşiretiyle olan çekişmesinde İngiliz ve Fransız dostlarının yardımlarını görememişti. Hüseyin¹⁰⁰, Suudîler aracılığıyla Vehhabî inancın bölgede serpilmesine neden olmuş, Osmanlı Ordusu'nun çekildiği bölgelerde kendi manda idarelerini kuran Batılılar tarafından kullandıklarını anlayan Araplar hüsrana uğramışlardır.

Çanakkale'de İtilâf Devletlerinin Propagandaları

I. Dünya Savaşı'nın başında pek çok seyyah, diplomat ve diğer İngilizlerin yazdıklarıyla, İngiliz kamuoyunun Türkler hakkındaki duyguları olumsuz değildi. İngiltere Hükümeti karşı saftaki Türklerle karşı olan imajı değiştirmek, hem de Amerika'nın savaşta kendi saflarında yer almasını ya da hiç olmazsa tarafsız ve dostane kalmasını istemekteydi. Bu amaçla Dışişleri Ofisi'ne bağlı Savaş Propaganda Bürosu 1914'te Wellington Evi'nde çalışmalar başlatıldı. Büronun elemanlarından Arnold J. Toynbee, Ermenilerin abartılmış yazılarını rapor haline getiren Viscount Bryce'in çalışmasını abartılı şekilde kaleme aldı. Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilere Karşı Muamele 1915-1916 adıyla bastırılan kitap aracılığıyla Türkleri karalama kampanyası başlatıldı. Kitaba kaynak oluşturanlar arasında Ermenice gazeteler ve çoklukla Amerikan Protestan misyonerlerin Türkleri kötüleme¹⁰¹ amacıyla çıkardıkları yayınlardı.

Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında savaşa girmesinin ardından, Kanal Harekâtının ve Gelibolu Yarımadası'na çıkarma yapılacağı belli olduğu günlerde Yunan istihbaratı da harekete geçmişti. 1915 başlarında Kahire, Sidney Melburn, Wellington ve Londra gibi büyük şehirlerde yayınlanan bazı gazetelerde "Türkler Hıristiyanları toptan öldürüyor. Kadınlara tecavüz ediliyor. Türk askerleri, savaş esirlerine çok kötü işkenceler uyguluyor...", "Anadolu'daki Yunanlılar ve tüm Hıristiyanlar tehlikede", "Türkler Trabzon'daki Hıristiyan Rumları öldürüyor", "Türkler savaş esirlerini toptan öldürüyor" başlıklı haberlerin sıklığı üzerine yapılan bir araştırma; haberlerin Atina, Selanik kaynaklı Yunan propagandasının ürünü olduğunu ortaya çıkarmıştı. Türklerle ilgili haberler, Çanakkale'ye gidecek Avustralya ve Yeni Zelanda askerlerini derinden etkilemiş, bazı Anzak askerleri yüzük taşları altına zehir saklayıp, Türklerle esir düşmektense intihar etmeyi düşünmüşlerdi. Mısır'a uğradıktan sonra Çanakkale'ye gelen Avustralya ve Yeni Zelanda askerleri Türk askerini, acımasız, vahşi, zavallı, barbar Türk kelimeleriyle özdeşleşen "Abdul" önyargısıyla tanımlamaktaydılar. İngilizler safında çarpışmalara katılmakla Almanlara karşı zaferinde anavatana yardımcı olacaklar, zaferden

96 Stoddard, *Teskilat-ı...*, s. 119.

97 Armaoğlu, "Hilafetin...", s. 351.

98 Stoddard, *Teskilat-ı...*, s. 1120.

99 Armaoğlu, "Hilafetin...", s. 357.

100 Şerif Hüseyin daha sonra Kıbrıs'a çekildi ve sürgünde öldü. Oğullarının ve torunlarının akibeti daha acıklı oldu. Oğulları Faysal ve Abdullah öldürüldü. Torunlarından Gazi, otomobilinde parçalanarak, Tallal delirerek, II. Faysal halkı tarafından parçalanarak hayatlarını yitirdiler. Bkz.: Cemal Kutay, *Tarihte Türkler...*, s. 226.

101 Carthy, "İngiliz Propagandası...", s. 474.

sonra Londra'da eşsiz bir Noel ve Christmas geçirecek yeni yılda¹⁰² memleketlerine geri dönecekleri saflığın daydılar. Ancak cephedeki durum ne Kanal Cephesi'nde gördüklerine ne de burada çarpışan Türklerle ilgili önyargılarıyla örtüşmekteydi.

Çanakkale Muharebeleri sırasında İtilâf Devletlerinin yapmış olduğu propagandalarda broşür, mektup ve ilân gibi yöntemlere de başvurulmuştu. Müttefiklerin teknolojileri Osmanlıya nazaran çok ileri düzeydeydi. Çok kısa bir zamanda çok fazla insana ulaşılabilme mümkün iken, radyo gibi bir araç varken mektup ya da ilân gibi yöntemlere başvurmalarının nedeni, görsel ve kalıcı malzemenin daha iyi bir propaganda aracı olarak benimsenmesiydi.

İki taraf uçaklar ve balon gibi araçlarla özellikle siper bölgelerine yakın yerlere propaganda beyannameleri ve broşürleri atmışlar, silahlı mücadele yanında psikolojik savaş yöntemlerini kullanıyorlardı. Taktik propagandada genel hedef askerin savunma ve taarruz gücünü zayıflatmak, savaşmaktan vazgeçirmeye çalışmaktı. Yani bir bakıma kaleyi içten fethetmekti. Çoğu zaman anlık gevşeme, panik ve duraklamalardan istifade ederek düşmanı yenmek hedefti¹⁰³.

Taktik propagandanın hedeflerinden biri askerin içinde bulunduğu istismara müsait maddî ve psikolojik durumlardır. Askerin giyimi, kuşama, yiyecek ve içecekleri kısaca imkânsızlıkları hatırlatılarak morallerinin bozulması sağlanmaya çalışılır. Bunu yaparken de düşman tarafına esir düşenlere yapılan iyi muamele, onlara sunulan imkânlar anlatılır. Çoğu zaman fotoğrafların da desteklenen bu broşür ve beyannamelerin imkânsızlıklar içinde yüzen karşı taraf askerleri üzerinde olumsuz tesirler yapacağı muhakkaktır.

Çanakkale Muharebelerinde yapılan propagandada Mısır'da tutulan Türk esirlerinin çok iyi muamele gördüğünden, rahatlarının yerinde olduğundan bahsedilerek, askerin savaştan dışlanmasına çalışılmıştı. Muharebe sırasında 5. Türk Ordusu bölgesine 28 Nisan 1915'te Türkçe ve Almanca yazılı olarak atılan beyannamelerde¹⁰⁴ bunları çok açık bir şekilde görmek mümkündür.

İngilizler, Osmanlı askerleri tarafından yazılmış gibi kaleme alınan broşürleri siperlere atarak propagandalarını sürdürdüler. 27 Mayıs 1915 tarihinde Şimal Grubu bölgesine atılan bir beyanname ve fotoğraflarla;¹⁰⁵ Türk askerlerinin esir kamplarındaki yaşayışlarını göstermişler, esirlerin rahat ve mutlu olduklarını, iltica edenlerin beslenmelerinin bolca sağlandığını, hatta esirlere maaş ödendiği söylemiyle cephedeki askerin psikolojisini bozmaya çalışıyor, teslim olmanın kurtuluş yolu olduğunu anlatıyor, göze de hitap etmek suretiyle taktik propaganda yapıyorlardı. Türk siperlerine atılan beyanname ve fotoğraflarda Nil Nehri kenarındaki esir kamplarında hayatından son derece memnun Türk esirlerinin adları, bağlı oldukları birlikler dahi belirtilmişti.

Cephede propaganda yapılırken işlenen konulardan biri de düşman ile müttefikleri arasında şüphe, fesat tohumları ekilmesidir. "...Avrupa, son elli yıldan beri bu eski kıtada barışı tehlikeye sokan Prusya askerî gücünden ve Türklerden kurtulmuş olacaktır. Osmanlı ırkını, uzun zaman önce çıkıp geldiği Anadolu'nun karanlık vadilerine geri süreceğiz"¹⁰⁶ denilerek; Çanakkale'de Osmanlı askerleri ile Almanların arasını açmaya ve Alman komuta heyetine karşı kin ve nefret aşılmasına çalışmışlardır.

Müttefikler ülkenin iç meselelerini de propagandalarda ustalıkla kullanmışlardır. 2 Haziran 1915'te 19. Tümen cephesinde 57. Alay siperlerine atılan beyannamede İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalif olan subayların hoşuna gidecek ve böylelikle iki tarafın arasını açarak orduda ikiliğe yol açacak bir propaganda izlemişlerdi. Mevcut hükümetin politikasının yanlış olduğunu dile getirerek "...bir muvaffakiyet ihtimali, bir zafer ışığı görüyor musunuz?"¹⁰⁷ diye sorulmuş, böylece savunmanın gereksiz olduğunu ima etmişlerdir.

Savaş uzun zaman sürdüğünden dolayı, savaşa katılan insanlar ailelerinden uzak ve memleket hasretiyle doluydu. İnsanların bu psikolojisini iyi tahlil eden müttefikler bu durumu da propagandalarına katmışlar, Türk askerinin eşleri ve çocuklarıyla olan duyguları istismar edilerek psikolojisini bozarak vatan savunmasından tecrit etmeye çalışmışlardı.

Görüldüğü gibi Çanakkale Savaşı'nda müttefikler her durumu kendilerine bir propaganda aracı oluşturarak karşı tarafın gücünü kırmak ve bu yolla zafere ulaşmak istemişlerdir.

Karşıt Propagandalar ve Mehmet Akif'in Fonksiyonu

Bildiği üzere Osmanlı Devleti'nde kuvvetli bir istihbarat teşkilatı yoktu. Nitekim buna karşın her konuda olduğu gibi müttefikler istihbarat konusunda da Osmanlı Devletinden üstün durumda idiler. Daha önceleri

102 A. Mete Tunçoku, *Anzakların Kaleminden Mehmetçik*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ank. 1997, s. 18-25.

103 Hamit Pehlivanlı, "Çanakkale Muharebeleri Müttefiklerin Propagandası ve Karşı Propaganda", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.VII, Temmuz 1991, sayı: 21, s. 537.

104 ATASE Arşivi, k. 3438, d. 26, f. 1, 1-1, 1-2; 9-9, 9-1, 9-2'den naklen: Pehlivanlı, "Çanakkale...", s.538.

105 ATASE Arşivi, k. 368, d. 645/1467, f. 11; k. 3471, d. 195-A/150, f. 8-19'dan naklen: Sarısaman, "I. Dünya...", s. 459vd.

106 Tunçoku, *Anzakların...*, s. 71.

107 ATASE Arşivi, k. 3438, d. 26, k. 9-2'den naklen: Avşar, "Birinci Dünya...", s. 64.

kurulduğunu bildiğimiz Teşkilat-ı Mahsusa kısmı de olsa birtakım işler başarabilmişti. Bu olumsuzluklara rağmen Osmanlı Devleti boş durmamış imkânları doğrultusunda karşı propaganda faaliyetlerinde bulunmuştur.

İngilizler, Çanakkale Muharebeleri'nde savaşmak üzere sömürgelerden getirdikleri Müslüman askerlere, Müslüman Osmanlı halifesini esir alan Almanlarla savaşmak üzere geldiklerini ve halifeyi onların tasalluttundan kurtaracaklarını telkin etmişlerdi. İngilizlerin bu propagandasını sezen Türkler de karşı propaganda faaliyetine başlamışlardı. Cephede İngiliz siperlerine yönelik olarak ezan okutmuşlardı. Ezan sesini duyan Hintli Müslümanlar irkilmiş, gerçeği anlamışlar ve savaş çabalarını azaltmışlardı. İngilizler bundan sonra pek Müslüman askerleri kullanmak istememişlerdi¹⁰⁸. Müttefik devletler uçaklardan, balonlardan broşürler atarak Türk askerlerinin savaş şevkini kırmak istiyorlardı. Buna karşın Osmanlı Devleti de Almanlardan aldıkları birkaç uçak ve balonla karşı propagandaya girişmişlerdi.

Propaganda ve karşı propagandaların yoğunluğuna sahne olan savaş ortamında Türk-Alman heyetleri Berlin'de toplanarak yeni stratejiler belirlemek amacıyla birçok kez bir araya geldiler. İlk toplantı 1916 yılında Berlin'de bulunan Türk Büyükelçisi ve Askerî Ataşesi ile bazı tanınmış Türk ve Tunuslu Şeyh Şerif Salih gibi Arap şahsiyetleri ile Rusya Türk-Tatar Müslümanları Haklarını Koruma Derneği'nin dört üyesinin katılımıyla gerçekleştirildi¹⁰⁹.

Mehmet Akif, Teşkilat-ı Mahsusa'nın organizesiyle yapılan bu toplantıya katılan Türk heyeti arasındaydı. Akif ve aralarında Tunuslu Şeyh Şerif Salih'in de bulunduğu birçok İslâm bilim adamları, Almanların Batı cephelerinde esir aldıkları 100.000 civarındaki Müslüman esirin tutulduğu Wunsdorf ve diğer kamplarda, İttihad-ı İslâm hareketinin doğruluğuna ikna etmek ve Türk-Alman safında çarpışmalarını sağlamak amacıyla yoğun bir çalışma yapmışlardı¹¹⁰.

Mehmet Akif, Wunsdorf'da Müslüman esirler için inşa edilen camide heyecanlı vaazlar verdi. Plaklara kaydedilen bu vaazlar, Müslüman askerlerin bulunduğu cephelerde hoparlörlerle tekrar tekrar yayımlandı. Bu hitabeleri dinleyen çok sayıda Müslüman asker ilk fırsatta saf değiştirmişti. Mehmet Akif kendisine verilen vazifeyi başarıyla yerine getirmiş, hatta yaptığı hitabeler Almanca'ya çevrilerek gazetelerde yayınlanmıştı. Berlin müttefik şehri olmasına rağmen, kendi kültür yapısından uzak bir şehirdi. Mehmet Akif bu uzak diyarda vatan ve ezan sesinin hasretini çekmekteydi. Duygularını Şeyh Şerif Salih'e aktaran Akif, bu duygular içerisinde "Berlin Hatıraları"nı kaleme aldı. Teşkilat-ı Mahsusa, Akif'in Müslüman esirler üzerinde bıraktığı olumlu etkiler üzerine görev süresini uzatmak istiyordu¹¹¹.

Berlin'den İstanbul'a dönen Akif, burada yazmaya başladığı Berlin Hatıraları şiirini 5 Mart 1916'te tamamladı¹¹². Mehmet Akif, İstanbul'a dönüşünden kısa bir süre sonra, yine Teşkilat-ı Mahsusa tarafından Ceziretü'l-Arab'a gönderildi. 1916 yılının başlarında¹¹³ gerçekleşen bu seyahat, Hicaz Emiri Şerif Hüseyin ile oğullarının isyan hazırlıkları dolayısıyla plânlanmıştı. Necd'e doğru yola çıkan Mehmet Akif; Tunuslu Şeyh Salih, Teşkilat-ı Mahsusa Reisi Eşref Sencer ve Enver Paşa'nın Başyaveri Mümtaz beylerin görevi, Şammar Aşireti Emiri İbnürreşid'in¹¹⁴ Osmanlı Devleti'ne karşı geliştirecek bir isyana destek vermesini önleyerek, Osmanlı Devletine bağlılığın sürdürülmesini sağlamaktı¹¹⁵.

Berberinde Şeyh Şerif Salih olduğu halde Şam'a uğrayan Akif, 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa'yı ziyaretlerinin ardından, bu sırada şehirde bulunan Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal ile Medine'ye aynı trende seyahat ettiler. Buradan çöl yoluyla Hail Kalesi'nde İbnürreşid'le görüştüler. İbnürreşid, İngilizlerden para ve silah yardımı alan İbn-i Suud'a karşı mücadelesinde yeterince teçizatı olmadığından yakınıyor, cephane yardımları yapılmasını istiyordu. Akif, Eşref Kuşcubaşı ve Şeyh Şerif Salih, İbn-i Suud'un bulunduğu Riyad'a

108 Pehlivanlı, "Çanakkale...", s. 548.

109 1916 Eylülünde Enver Paşa'nın başkanlığını yaptığı ikinci toplantıya Türkiye, Afganistan, İran, Orta Asya, Mısır ve Kuzey Afrika'dan temsilciler katılmışlardı. Bkz.: Hülagü, *Pan-İslâmist...*, s. 73.

110 Cemal Kutay, *Necid Çöllerinde Mehmet Akif*, İst. 1979, s. 15 vd.; Hülagü, *Pan-İslâmist...*, s. 73.

111 Kutay, *Necid...*, s. 16.

112 Sema Uğurcan, "Akif'in Şiirlerinde Savaş", *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy*, Marmara Üniversitesi Yayınları No:439, İst. 1986, s. 156'da matbuat hatasıyla bu tarih 1915 olarak geçmektedir.

113 Sema Uğurcan, "Akif'in Şiirlerinde Savaş", *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy*, Marmara Üniversitesi Yayınları No:439, İst. 1986, s. 156'da Berlin'den dönen Akif'in 5 Mart'ta Berlin Hatıraları adlı şiirini tamamladığını belirtiyor. Muhtemelen Akif bu tarihten sonra Necd'e gitmiştir.

114 Enver Paşa, cihad ilânının hemen ardından 1914 Kasım'ında teşkilat ajanı Mebus Talip Bey'i, Arabistan'a göndererek, Necd Emiri Abdulaziz İbnussuud ile onun can düşmanı İbnürreşid'i barıştırıp İngilizlere karşı cihada katılmaya ikna etmeyi düşünmüştü. İbnussuud Enver Paşa'nın gayretlerine rağmen İngilizlerden de para almış, verdiği söze sadık kalarak tarafsızlığını korumuştur. Bkz.: Stoddart, *Teşkilat-ı...*, s. 105-106.

115 Kandemir, *Fahreddin...*, s. 267; Kutay, *Necid...*, s. 50.

kum fırtınası ihtimali nedeniyle gidememişler, onun vekili olan Kadı'nın ihtiyaçlarını karşılayıp, görünürde bağlılığını sağlayarak El-Muazzam İstasyonu'na¹¹⁶ dönmüşlerdi.

İstanbul'a dönen Mehmet Akif, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra yaşananlara kayıtsız kalamaz. Anadolu'nu taksim edilmeye başlandığı sırada "...Türklerin yirmi beş asırdan beri istiklâllerini muhafaza etmiş bir millet oldukları tarihen müspet bir hakikattir. Halbuki Avrupa'da bile mebde-i istiklâli bu kadar eski zamandan başlayan bir millet yoktur. Türk için istiklâlsiz hayat müstahildir. Tarih de gösteriyor ki Türk istiklâlsiz yaşayamamıştır" diyerek tepkilerini dile getiren Akif, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunan işgaline uğraması karşısında Anadolu'nun Batısında başlayan Millî Mücadele'nin kısa sürede yurdun dört bir yanına yayılacağına ve Türk vatanını düşman istilasından kurtulacağına inanmaktadır. 1920 Şubat'ının ilk haftasında mücadelenin başladığı Balıkesir'e geçen Mehmet Akif, Zağanos Paşa Camii'nde halkın şevk ve azmini güçlendirici konuşmalar yaparak İstanbul'a dönmüştü¹¹⁷.

16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilâf Devletlerince işgali üzerine, Nisan ayında şehirden ayrılarak, daha etkin görev yapmak amacıyla Ankara'ya geldi. 23 Nisan 1920'de kurulan TBMM'ne Burdur mebusu olarak seçilen Mehmet Akif, davet üzerine geldiği Burdur'da, Sandıklı'da halka vaaz ve nasihatlerde bulundu. Verilen görev üzerine, 2 Ekim'de Konya'da, başlayan iç isyana halkın aldanarak katılmasını önlemeye çalıştı¹¹⁸. Akif'in isteği üzerine Sebülürreşad Dergisi¹¹⁹ klišelerini yanına alan Eşref Edib ile 19 Ekim'de¹²⁰ Kastamonu'da dergiyi yeniden yayın hayatına soktular.

Mehmet Akif, şehirdeki Nasrullah Camii kürsüsünde¹²¹ ve Ankara Hükümeti'nin isteği üzerine Kastamonu'ya bağlı kaza ve köyleri dolaşarak halkın aydınlanması ve Millî Mücadele'yi desteklemeleri konusunda konuşmalar yaptı. Maarif Vekâleti 23 Aralık 1920'de millî heyecanı koruyacak, millî azim ve imanı zinde tutacak bir marş için ödüllü yarışma açmış ve gönderilen 724 parçanın hiçbiri Millî Mücadele'nin ruhunu ifade edecek değerde bulunmamıştı. Maarif Vekili Hamdullah Suphi'nin ricası ve verilecek ödülün kaldırılması şartıyla, kırk sekiz saat sürede¹²² Mehmet Akif'in kaleminden çıkan şiir Meclis'in 12 Mart 1921 tarihli oturumunda Türk İstiklâl Marşı¹²³ olarak kabul edildi¹²⁴.

Sonuç

Osmanlı Devleti dünyanın ileri gelen devletlerine karşı Almanya ve müttefiklerinin yanında I. Dünya Savaşı'na katılmıştı. Osmanlı Devleti'nin düşmanlarıyla eşit şartlarda mücadele ettiği söylenemez. Türk Ordusu en tabii ihtiyaçlarından yoksun olarak savaşa sürüklenmişti. Savaş geniş bir coğrafyayı kapsayan sıcak çarpışmalar kadar, tarafların kitleleri kendi amaçlarının meşruluğuna inandırarak harekete geçirmek istediği, maddî külfeti ağır ve ulaşımı zahmetli malzemelerle yaptıkları yoğun propaganda savaşına da sahne olmuştur.

Osmanlı Devleti yeterli propaganda malzemelerine sahip değildi. Savaş sırasında organize edilen istihbarat teşkilatının eksiklikleri Almanların bilgi ve teknik gücünün katkılarıyla desteklenmişti. Zamanın en modern donanımlı ordularına karşı verilen mücadele sırasında uçak, balon ve denizaltı benzeri araçları kısmen kullanabilmişlerdi.

Savaşın düğüm noktası sayılan Ortadoğu'da düşmanın uzun yıllara dayanan istihbarat yatırımları karşısında, Osmanlıların başarı şansı azdı. Bütün eksikliklerine rağmen, Türkün kendine has özverisiyle yapılan propagandalar sayesinde, bu coğrafyada genel bir isyan önlenerek, düşman propagandasının gücü sınırlandırılmıştır.

Dünya Savaşı sırasında yapılan Türk dünyasında ve Hindistan'da yapılan propagandaların hâsılatı Anadolu'da yapılan Millî Mücadele'ye maddî güç olarak yansımış, sadece Türk basınının¹²⁵ fedakârlığına ve Türk milletinin ruhuna seslenen hatiplerin propaganda gücüne sahip Mustafa Kemal'in başkanlığındaki Anka

116 İstasyonda, Enver Paşa'nın çektiği telgrafla Çanakkale zaferinin müjdesini öğrenen Mehmet Akif, o gece duygu seli içerisinde Çanakkale Destanı'nı kaleme almıştı. Bkz.: Kandemir, *Fahreddin...*, s. 266-283.

117 Abdullah Uçman, "Mehmet Akif ve Millî Mücadele", *Ölümünün 50. Yılında...*, s. 15-16.

118 Uçman, "Mehmet Akif...", s. 20.

119 Görülen lüzum üzerine, Dergi Eylül 1921'de Kayseri'de, Sakarya Zaferi'nin ardından Ankara'da yayını sürdürdü.

120 Açıkşöz, 21 Teşrin-i Evvel 1336.

121 Faruk K. Timurtaş, *Ölümünün 25. Yıldönümünde Mehmet Akif ve Cemiyetimiz*, Yağmur Yayınevi, İst. 1962, s. 17.

122 7 Şubat 1921.

123 Mehmet Akif, bu şiirin kendisine değil, Türk milletine ait olduğunu söyleyerek Safahat'a almamıştı. Bkz.: Uğurcan, "Akif'in...", 161.

124 Uçman, "Mehmet Akif...", s. 21-27.

125 Örneklemler için bkz.: Kumkale, *Psikolojik...*, s. 170 vd.; Zekâi Güner-Orhan Karataş, *Millî Mücadele Dönemi Beyânnâmeleri ve Basını*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını-Sayı: 38, Ank. 1990, s. 5 vd.

İKİ HATİP BİR KENT: MUSTAFA KEMAL ve MEHMET AKİF BALIKESİR'DE

Yücel Yiğit*

Giriş

Mondros Mütarekesi sonrası Anadolu'da işgaller başlayınca Türk Milleti, meşru haklarını korumak için top yekûn bir mücadeleye girişti. Bu mücadeledeki çarpışmaların zorluğu bir kenara esas sıkıntı: halkın ikna edilebilmesiydi. Bunun için insanları motive edecek güçlü seslere ihtiyaç vardı. Türk milletinin mevcudiyetini ispatlamak, istikbalini korumak için mücadele ettiği bir dönemde Balıkesir'e gelen Mehmet Akif, buradaki temaslarında birlik ve beraberlik, fedakârlık ve gayret şuurunu oluşturmaya çalıştı. Mehmet Akif'in gelişiyle birlikte Balıkesirliler iyice yüreklendiler. Zaten asker, eşraf, bürokrat ve diğer kanaat önderlerinin irade ve çabalarıyla Balıkesir'de Kuvâ-yi Milliye hareketi çoktan başlamıştı. Hatta Balıkesirliler, kendi imkânlarıyla bir ordu kurarak cephelere asker bile sevk etmiştiler.

Mustafa Kemal'in Balıkesirlilere hitabı ise Mehmet Akif'ten yaklaşık üç yıl sonradır. Bu hitabe XX. Yüzyıl Balıkesir yerel tarihine damga vurdu. Milli Mücadele'nin kazanılmasından henüz dört ay geçmişken Balıkesir'e gelen Mustafa Kemal'i Balıkesirliler bağrına bastılar. Mustafa Kemal Zağnos camiinde yaptığı konuşmada Milli Mücadele sürecini, zaferin nasıl kazanıldığı özetledikten sonra; halkın din ve dünya işlerine dair sorunlarını açık yüreklilikle cevaplandırır ve ileriki yıllarda yapacağı inkılapların ipuçlarını dillendirir.

Bu çalışmanın temel amacı, Mehmet Akif ve Mustafa Kemal'in hitabelerini muhteva açısından değerlendirerek ayrıştığı ve örtüştüğü noktaları tespit etmektir. Ayrıca Mustafa Kemal'in hitabesinin bir Cuma hutbesi olmadığını da özellikle vurgulamaktır. Yine her iki hatip'in konuşmalarının Balıkesirliler nazarındaki etkisi de konunun bir başka yönünü oluşturmaktadır.

Çalışma, *Ses*, *İzmir'e Doğru* ve *Karesi* gibi yerel gazeteler ile ikinci el literatürden elde ettiğimiz bilgiler ışığında hazırlanmıştır.

Mehmet Akif Balıkesir'de

Mehmet Akif'le ilgili yaptığımız literatür taramasında onun Balıkesir ziyareti ve mev'izesinin (nasihat, öğüt) yüzeysel, eksik ve yanlış bilgilerle dolu olduğunu tespit ettik.¹ Akif'in Balıkesir'de yaptığı bu konuşra Hükümeti adeta olmazı başarmıştır. Bu süreçte Mehmet Akif, sinelerdeki hürriyet aşkını ateşleyip, ilminin

1 Hatalar daha çok kronolojide yoğunlaşmaktadır. Zira Akif'in ziyareti Ocak 1920 'de gerçekleşirken aşağıda isimlerini belirttiğim eserlerde genellikle Şubat 1920 olarak görülmektedir. Aslında esas problem: böylesine önemli bir ziyaretin gerektiği kadarıyla eserlerde yer almamasıdır. Mehmet Akif'in Balıkesir ziyaretinden bahseden eserlerden bazıları şunlardır: Orhan Okay, *Mehmed Akif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1989, s.9; Ahmet Kabaklı, *Mehmed Akif*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Edebi Eserler Dizisi, TY, s.31; Faruk K. Timurtaş, *Mehmet Akif ve Cemiyetimiz*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987, s.9; Osman Nuri Ekiz, *Mehmet Akif*, İstanbul: Toker Yayınları, 1985, s.17; Kazım Yetiş, *Mehmet Akif'in Sanat-Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1992, s.117; Neriman Malkoç Öztürkmen, *Mehmet Akif ve Dünyası*, Ankara: Altınok Matbaası, 1969, s.21.

hâsılatını ortaya koymuş ve Millî Mücadele'yi eseriyle ölümsüzleştiren karizmasıyla adını yazdırmıştır. ma, hayatının önemli dönüm noktalarından birini temsil eder.² Çünkü Akif, bu konuşmasıyla ilk defa Kuvâ-yi Milliye'yi açıktan destekliyordu. *Mehmet Akif*'in Balıkesir ziyareti, haftada bir defa yayınlanan vilayetin resmi gazetesi *Karesi'nin* 26 Ocak 1920 tarihli nüshasında “teşrif” başlığı adı altında kısa bir habere konu olmuştu. Bu haberde Akif'in gelişi “*Sebilü'r-Reşat Ceride-i İslamiyesi muharriri Dârü'l Hikmeti'l- İslâmiye azasından Mehmet Akif Bey Efendi hazretleriyle Sebilü'r- Reşat müdür ve sahibi Eşref Edip Bey şehrimize teşrif buyurmuşlardır.*”³ şeklinde duyuruluyordu. Bu önemli ziyaretin birkaç satırla geçirilmiş olması dikkat çekicidir. Hâlbuki aynı dönemde yayında olan *İzmir'e Doğru Gazetesi*, ziyarete geniş yer ayırmıştı. Dolayısıyla biz de çalışmamızda “İzmir'e Doğru Gazetesi”nin verdiği haberi esas aldık. Akif yakın dostu ve mücadele arkadaşı Hasan Basri Çantay da bölgede “*Ses*” adıyla bir gazete çıkarıyordu. Fakat Akif'in geldiği tarihte bu gazete İngiltere'nin baskısıyla İstanbul Hükümeti tarafından 13 Mart 1919 tarihinde kapatılmıştı. Şüphesiz *Ses Gazetesi* kapatılmamış olsaydı konuyla ilgili çok daha geniş bilgiye sahip olunabilirdi.

Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgalinden bir gün sonra Balıkesir ileri gelenleri, ilk önce “*Okuma Yurdu'nda*” daha sonrada “*Alaca Mescitte*” toplanarak işgale karşı silahlı mücadele kararı verdiler. Böylece Balıkesir, Anadolu'yu müdafaa hususunda diğer vilayetlere ön ayak olmak şerefine layık oldu. Mehmet Akif, dostlukları ta 1908 uzanan Hasan Basri Bey'in (Çantay), davetlisi olarak 21–22 Ocak 1920 tarihleri arasında Balıkesir'e geldi.⁴ (Yaptığımız araştırmada Mehmet Akif'in tam olarak ne zaman Balıkesir'e geldiğini tespit edemedik. Zira 23 Ocak 1920 Cuma günü *Zağnos Paşa Camii*'nde bir hutbe irat ettiğine göre bundan birkaç gün gelmiş olabileceğini tahmin edebiliriz). Zaten Yunan işgaliyle Balıkesir'de başlayan Kuvâ-yi Milliye faaliyetleri ne zamandır Mehmet Akif'in dikkatini çekiyor bu mücadele onu heyecanlandırıyordu. Hasan Basri Bey'in, davetini fırsat bilen Mehmet Akif, Balıkesirlilere destek verip, mücadelelerinde yalnız olmadıklarını hissettirmek için *Sebilü'r Reşad* dergisinin sahibi ve müdürü *Eşref Edip Bey*'le birlikte Balıkesir'i ziyaret etti. Mehmet Akif'in yakın dostu Hasan Basri Bey “*Akifname (Mehmed Akif)*” adlı eserinde o günleri şöyle anlatıyor: “*Yunanlıların İzmir'imizi işgalini müteakip Balıkesir'de başlayan milli hareketlerde de Akif'i yanımızda bulduk. O zaman Akif İstanbul hükümetinin Darülhikme a'zasından idi. O, milli hareketi duyar duymaz Balıkesir'e koşmuş, (Zağnos Mehmed) paşa camii'nin kürsüsünde verdiği celadetli hitabesinde 'Ey Balıkesirliler, güzel yurdunuzu çiğnetmeyiniz, müdafaanız meşru'dur, sebat ediniz, yürüyünüz...' demiştir. Bu hitabenin memlekette yaptığı te'sir pek büyüktür. O zaman -hatırımında kaldığına göre (İzmir'e Doğru) gazetesinde de aynen intişar eden hitabe yüzünden- Akif, İstanbul hükümetince me'muriyetten azledilmişti...’*”⁵ Bir başka yazar Mehmet Emin Erişirgil, “*İslamcı Bir Şairin Romanı*” adlı eserinde, Eşref Edip'ten naklen olayı şöyle anlatıyor: “*Bir gün Sebilürreşat Mecmuası idarehanesine geldi. Çok heyecanlıydı. Yanına gelen Eşref Edip'e: Haydi hazırlan, demişti gidiyoruz. Eşref Edip: nereye? diye sorunca top ve tüfeğin patladığı yere, artık burada duramıyorum, diye cevap verdi.*”⁶

Mehmet Akif'in geldiğini duyan Balıkesirliler, o gün camiye koştular. Eşraf, ondan bir konuşma yapmasını istediler. Bu talebi kıramayan Mehmet Akif, 23 Ocak 1920 tarihinde Cuma namazından sonra *Zağnos Paşa Camii'nde* halka bir mev'ize verdi. Konuşmasına 30 Ekim 1918 tarihinde İstanbul'da yazdığı “*Alınlar Terlemeli*” adlı şiiriyle başlayan büyük şair, konuşmasının devamında sürekli birlik ve beraberliğe vurgu yaptı. Cami kalabalığı almadı, dışarılara serilen hasırlar üzerinde cemaat, Mehmet Akif'i büyük bir dikkatle dinlediler. Mehmet Akif, veciz ve belîğ konuşmasında milleti galeyana getirerek ruhları coşturdu. Halktan büyük bir kısmı ağlamaya başladı. Rumeli'yi ilk fetheden kahramanların torunları, daha büyük bir inançla Kuvâ-yi Milliye mücadelesini önemseyip, vatan sevgisini tazelediler. Neticede Millî Mücadele'ye inanmayanları ikna etti. **Balıkesirliler**, Anadolu'da hangi şartlarda özgürce yaşayabileceklerini anlayıp onu takdir ettiler. (Bildiriyi

2 Mehmet Emin Erişirgil, “*İslamcı Bir Şairin Romanı*” adlı eserinde konuyu şöyle değerlendiriyor: “Akif'in hayatını yazanlar, Ankara'ya gelerek Millî Harekete katıldığını överler ama bu Balıkesir seyahatinden ya hiç bahsetmezler yahut birkaç satırla geçerler. Hiç şüphesiz onun Balıkesir'e gidişi ve Zağnos Paşa Camii'nde vaazı hayatında en önemli ve şerefli olaydır. İstanbul'dan Ankara'ya gidenler, arasında o sıralarda istilâ kuvveti tarafından takibe uğrayanlar, aç kaldığı için iltica edecek yer arayanlar da vardı. Akif'i bunlardan nasıl ayırabilirdik: Eğer daha önce Balıkesir'e gelişi ve Zağnos Paşa Camii'nde söyledikleri olmasaydı? Sonra o, bu sıralarda Dârülhikme Başkâtibi yani İstanbul Hükümeti'nin bir memuru idi.” Ayrıntılı bilgi için bkz: Mehmet Emin Erişirgil, *İslamcı bir Şairin Romanı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1986, s.337; İsmail Acar, *Mehmet Akif ve Safahat'ta Seyahat*, Balıkesir: Liva Yayınevi, 2005, s.207.

3 *Karesi Gazetesi*, 26 Ocak 1920, s.1. Tahminlerimize göre *Karesi Gazetesi* resmi bir gazete olduğu için İstanbul Hükümeti'nin baskısından çekindiği için Mehmet Akif'in ziyaretini atlamış olabilir. Gazetenin 1920 tarihli diğer nüshalarını da incelememize rağmen herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

4 *İzmir'e Doğru Gazetesi*, 1 Şubat 1920, s.2–3.

5 Hasan Basri Çantay, *Akifname (Mehmed Akif)*, İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1966, s.23.

6 Mehmet Emin Erişirgil, *İslamcı bir Şairin Romanı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1986, s.335; İsmail Acar, *Mehmet Akif ve Safahat'ta Seyahat*, Balıkesir: Liva Yayınevi, 2005, s.204.

asıl mecrasından saptırmamak için Mehmet Akif'in mev'izesinin tamamını yazımızın sonuna eklemeyi uygun gördük. Zira bu bildirinin temel problemini: Mehmet Akif ile Mustafa Kemal'in Balıkesir hitabelerinin mukayesesi oluşturmaktadır.)

Mehmet Akif, mev'izesinden sonra birkaç gün daha Balıkesir'de kalarak Hasan Basri Bey'e misafir oldu. Bu ziyaret sırasında Balıkesir'i çok sevmiştir. Ertesi gün Balıkesir'deki mektepleri ziyaret etti.⁷ Balıkesir'den dönüş tarihini kesin olarak belirleyemediğimiz Mehmet Akif, Balıkesir'e gitmek için kâtibi bulunduğu Dârü'l Hikmeti'l- İslâmiye'den izin almamıştı. Konuşmasında Kuvâ-yi Milliye'yi öven sözleri de çabasıydı. Damat Ferit Hükümeti, tarafından 3 Mayıs 1920 tarihinde görevinden uzaklaştırıldı. Bunun üzerine Anadolu'ya geçme kararı aldı. Delibaş isyanı sırasında halkı ve asileri, yatıştırmak amacıyla Konya giden TBMM Mebus Heyeti içerisinde *Burdur Mebusu* olarak görev aldı. *Kastamonu* ve kazalarını karış karış dolaşarak halkı, işgale karşı bilinçlendirmek için vaazlar verdi. Özellikle *Kastamonu Nasrullah Camii'ndeki* etkileyici vaazları "*Sebilü'r-Reşat Mecmuası'nda*" yayınlanarak tüm Anadolu'ya dağıtıldı. Bütün vilayet ve kazalardaki camilerden halka okunarak onların gayret ve maneviyatları yükseltilmeye çalışıldı. 1 Nisan 1923 tarihinde I. Meclis, kendini feshedene kadar TBMM'de Burdur Mebusu olarak hizmet verdi.

Mustafa Kemal Balıkesir'de

Milli Mücadele zaferle sonuçlanmasının ardından, Mustafa Kemal, Latife Hanımla evlendiği hafta, Kuvâ-yi Milliye hareketinin ilk başladığı yerlerden biri olan Balıkesir'i İzmir-Akhisar-Kırkağaç ve Soma tarihiyle ziyaret etti. Mustafa Kemal'in Balıkesir'i ilk ziyaretinden önce şehirde hummalı bir karşılama töreni hazırlıkları başladı. 6 Şubat 1923'de Balıkesir'e gelen Paşayı, karşılamak için aralarında beş bayanın da bulunduğu karşılama heyeti, Belediye Reisi Hayrettin(Karan) başkanlığında bir gün önce Soma'ya hareket etti.⁸ Burada Reis Hayrettin Bey, tarafından Paşa Hazretlerine Balıkesir halkının selam ve hürmetleri arz edildi.

6 Şubat 1923 Salı günü Balıkesir'de zafer coşkusu yaşanıyor. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin muhbirine göre etraftan gelenlerle birlikte şehirde elli bin civarında kişi toplandı.⁹ Ziyaretin Köylü Pazarı'nın kurulduğu Salı gününe denk gelmesi kalabalığı iyice artırdı. Mustafa Kemal'in geçeceği yol güzergâhı, halılarla kaplanıp taklarla, bayraklarla ve çiçeklerle süslendi. Öğrenciler, esnaf, memurlar, askerler, ihtiyarlar, kadınlar, erkekler ve çocuklar istasyondan Belediye binasına kadar bugünkü Milli Kuvvetler Caddesi'nin sağında ve solunda toplanarak Mustafa Kemal'i sabırsızlıkla bekliyorlardı. Zira bu ziyaret, hem Mustafa Kemal'in Balıkesir'e ilk gelişleri hem de Anadolu'nun kurtuluşunun hemen sonrasına rast gelmişti. Paşayı karşılayan heyet arasında başta Kolordu Kumandanı Ali Hikmet Paşa, Naci (Eldeniz) Paşa, Balıkesir Mebusu Mehmet Vehbi (Bolak), Mutasarrıf Özdemir Salim Bey ve eşraftan birçok kimse bulunuyordu. Mustafa Kemal ve eşi Latife Hanım ile Kazım Karabekir trenden indiler.¹⁰ İstasyondan Belediye binasına kadar halkın iltifatları ve alkışları arasında zafer taklarının altından yürüyerek ilerlediler. Zaman zaman öğrencilerle ve halkla konuşuyor

7 Mehmet Akif, 23 Ocak 1920 tarihindeki hitabesinden sonra ertesi gün Hasan Basri Bey'le Balıkesir Mekteplerini ziyaret etmiştir. Darülmüallamin'de ayaküstü bir konuşma bile yapmıştı. Bir öğrencinin "Edebiyatta sanat sanat içindir. Sanat mukayyed değildir, diye bir şey var. Sizin kanatınız nasıldır?" sorusunu cevaplamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Hasan Basri Çantay, *Akifname (Mehmed Akif)*, İstanbul: Ahmet Sait Matbaası,1966, s.52-55.

8 Karşılama Heyeti'nde şu isimler yer alıyordu: Müftü Vekili Abdullah, Balıkesir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına Babadağlı Hacı Hafız, Tüccardan Beypazarlı Hafız Mehmet, İmamzade Hafız Rifat, Burhaniye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Hoca Mehmet Bey, Bandırma Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına Mülki Beyzade Mehmet, Susurluk Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına Hoca İbrahim Zühtü, Çalışma Derneği adına Mehmet Pertev, Balıkesir İl Genel Meclisi üyelerinden Haydar Adil ve Tüccar İsmail Hakkı Bey. Ayrıntılı bilgi için bkz.. Fuat Özer, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Balıkesir Hutbesi 7 Şubat 1923*, Balıkesir: Balıkesirliler Birliği Yayınları, 1991, s.12. 1922-1924 yılları arasında İsmail Naci (Kodanaz) ve Abdüşşekur Beyefendilerin mesuliyetinde yayınlanan *Zafer-i Milli Gazetesi*, 7 Şubat 1923 tarihinde Mustafa Kemal'in ziyareti anısına özel bir sayı çıkartmıştır. İki sayfalık bu özel sayı kırmızı mürekkeple basılmıştır. *Zafer-i Milli Gazetesi* için bkz.: Abdullah Yurdakök, *Balıkesir Basın Tarihi(1886-1991)*, Balıkesir: İnce Ofset, 1992,s.103-112. Bu özel sayı, BAÜ Necatibey Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi Dr. Fuat Özer tarafından transkript edilmiştir. Bu, Balıkesir Valiliği ve Belediyesi ile çeşitli Sivil Toplum Örgütleri tarafından neşredilmiştir. Biz bu çalışmamızda, Balıkesirliler Birliği tarafından yayınlanan kitapçığını kullanmayı uygun gördük.

9 Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları,1975, s.65.

10 Önce Kolordu kumandanı Paşa Hazretleri ile Muhterem Mebusumuz Mehmet Vehbi ve Mutasarrıf Beyler tarafından saygılar sunulurak "Hoş Geldin" denildi. Daha sonra yüksek rütbeli subaylarla diğer subayların hatırlarını sordukları gibi heyetlerle Cihan pehlivanı Kurtdereli Mehmet Pehlivan, Paşa Hazretlerine, Vehbi Efendi tarafından takdim edilerek her birinin: Nasılsınız? İyi misiniz? Samimi sözleri ile gönülleri alındı. İstasyon girişinde istasyon memurları tarafından (...) bir tören kıtası tarafından karşılama töreni yapılmış ve Paşa Hazretleri bu kıtanın önüne geldiği zaman: "Nasılsınız asker? Merhaba!" denilmiştir. Asker de gürlü ve yüksek sesle "Merhaba! İyiyiz Paşa Hazretleri." şeklinde karşılık vermişlerdi. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Fuat Özer, a.g.e., s.14.

onlara sorular sorup sohbet ederek gönüllerini almaya çalışıyordu. İzdihamdan Belediye Binasına gelmeleri saatleri buldu. Paşa, Belediye Meydanı'na¹¹ vardıklarında hazırlanmış olan kürsüde kendilerine çay ikram edilmiş, hemen ardından askeri birlikler, okullar ve esnaf dernekleri Paşanın huzurunda bir geçit töreni yaptılar. Akşam Belediye tarafından Çalışma Derneği'nde¹² verilen yemeğe katıldı. Paşa, ziyafetin daha samimi olması ve özel olmasını arzu ettiklerinden hiç kimse tarafından konuşma yapılmamasını talep etti. Ziyafetin sonunda Paşa'nın özel müezzini meşhur *Hafız Hüseyin Efendi* gayet yanık bir sesle Aşr-ı Şerif okuduktan sonra ziyafete son verildi. Dernek bahçesinde debbağların Tülü Tabak¹³ dedikleri muzip şekillerdeki oyunlarını seyreden Paşa Hazretleri, bundan pekte hoşlanmıştı. Yorucu bir yolculuğun ve yoğun bir günün ardından geceyi geçirmek üzere *Sacizâde Mahmut* beyin evine gitti.

Ertesi gün yani 7 Şubat 1923 Çarşamba günü öğleden öncesini okul ziyaretlerine ayırdı. Aynı günün öğle namazında Zağnos Paşa Camii'nde bir konuşma yapacağı duyulunca Balıkesirliler camiye akın ettiler. Kalabalık bir cemaatle kılınan öğle namazı sonrası şehitlerin ruhu için mevlit okutuldu.¹⁴ Namaz sonrası Mustafa Kemal, Camii'nin minberinden birkaç basamak yukarı çıkararak: "*Bu dakikada milletimizin hal ve istikbaline ait hususati görüşmek maksadıyla bu mukaddes yerde, Allah'ın huzurunda bulunuyoruz*" diyerek meşhur hitabesine başladı.¹⁵ Hitabeden sonra mihrabın önünde Kazım Karabekir'in namaz kıldığı yere geldi. Burada Balıkesirlilerin sorularını cevapladı.¹⁶ (Mustafa Kemal'in hitabesinin tamamını ve halkın sorularına verdiği cevaplar, metin sonundaki Ek 2 kısmında yer almaktadır.)

Mustafa Kemalle Mehmet Akif'in Hitabelerinin Mukayesesi

Mustafa Kemal'in hitabesi, titizlikle yapılmayan araştırmalara "Cuma Hutbesi" olarak yansımıştır. Tarafımızca yapılan araştırma neticesinde hem ikinci el literatürde hem de elektronik kaynaklarda bu bariz hata rahatlıkla görülmektedir. İnternette en sık kullanılan arama motorlarına "Mustafa Kemal Atatürk'ün Balıkesir Hutbesi" yazdığımızda binlerce yanlış ve eksik bilgiye rast gelmekteyiz. Hatta ülkemizin tanınmış gazeteci-yazar ve televizyon programcısı Hulki Cevizoğlu bile "Türkçe İbadet" adlı eserinin önsözünde aynı hataya düşmüştür.¹⁷ Bazıları da hitabe sonrasına not yazarak "Mustafa Kemal Atatürk camide minberden Cuma günü cemaate hutbe okuyan ilk ve tek cumhurbaşkanıdır." diyerek yanlışlığı iyice perçinlemektedirler.¹⁸

Mustafa Kemal'in Zağnos Paşa Camii'nde yaptığı konuşma ne hutbe şartları itibarıyla ne de gün olarak bir "Cuma Hutbesi" değildir. Mustafa Kemal, *Rumi 6 Kanun-i Sani 1339* (6 Şubat 1923) Salı günü Balıkesir'e gelmiş ve *7 Kanun-i Sani 1339* (7 Şubat 1923) Çarşamba günü de Zağnos Paşa Camii'ndeki hitabesini yapmıştı. Çarşamba günü Cuma Namazı kılınmadığına göre kronoloji, Cuma Hutbesi diyenlerin yanlışlıklarını bariz bir şekilde gözler önüne sermektedir. Buldukları her fırsatta Mustafa Kemal Atatürk'e saldıran bazı gruplarda bilerek ya da bilmeyerek bu yanlışlığı sürdürmektedir.

İslam dinine göre hutbe, hitap, demec ve öğüt gibi anlamlara gelmektedir. Pratikte imamların cami ve mescitlerde minbere veya yüksekçe bir yere çıkarak Allah'ı anarak, Hz. Muhammet'e dua ederek insanlara devlet başkanının mesajını namaz öncesi veya sonrası iletmesidir. Özellikle hutbe, Cuma ve Bayram namazlarından önce veya sonra yönetilenlerin sorunlarını; idarecilerin halkın bilip kullandığı bir dille ifade etmesidir.

- 11 Bugünkü Ali Hikmet Paşa Meydanı (T.C. İş Bankası Merkez Şubesi'nin Önündeki Meydan)
- 12 O günlere bizzat şahit olan İbrahim Cumalı bu yemeğin saat kulesi yanındaki Öğretmenler Derneği'nde verildiğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: İbrahim Cumalı, *Atatürk'ün Balıkesir'e Gelişleri*, Balıkesir, Balıkesir: Balıkesir Belediye Başkanlığı 6 Şubat Atatürk Özel Sayısı, 2001, s.1.
- 13 Tülü Tabak oyunu, literatür ve halk arasında "Tülü Kabak" olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla galat-ı meşhur olmuştur. Oyunun sergilenişi sırasında deriler kullanıldığı için "Kabak" yerine "Tabak" kullanılması muhtemeldir. Debbağlar tarafından milli gün ve bayramlarda oynanan bu oyun şu şekilde oynanmaktadır: en az on kişiden oluşan bir grup keçi ve koyun derilerinin tüylü yerleri dışa gelecek şekilde giyer. Deriden bir başlık, ucuna tüylü deri takılmış bir sopa ve üzerlerine dongurdaklar takarak ahalinin üzerine yürünür. Tülü grubunun başında bir "Tülü Kadısı" bulunur. Bir eşeğe ters binerek bahşiş vermeyenlere elindeki sopanın tüylü kısmıyla su atar. Ayrıntılı bilgi için bkz.: [http://tr.wikipedia.org/wiki/Balı%C4%Blkesir_\(il\)/29.10.2008](http://tr.wikipedia.org/wiki/Balı%C4%Blkesir_(il)/29.10.2008); http://www.itusozluk.com/goster_php/t%FC1%FC+kabak/29.10.2008; http://www.dailymotion.com/de/video/x6wo3c_balikesir-de-gazi-ece-amca-kitabind_music?from=rrs/29.10.2008.
- 14 Kazım Karabekir, *Paşaların Kavgası İnkılap Hareketlerimiz*, İstanbul: Emre Yayınları, 1995, s.119.
- 15 İbrahim Cumalı, *Atatürk'ün Balıkesir'e Gelişleri*, Balıkesir, Balıkesir: Balıkesir Belediye Başkanlığı 6 Şubat Atatürk Özel Sayısı, 2001, s.2.
- 16 Kazım Karabekir, *Paşaların Kavgası* adlı eserinde Mustafa Kemal'in halkın sorularına mihrabın önünde cevap verdiğini yazar. Balıkesir'de yerel düzeyde yayınlanan kitap, gazete ve broşürlerde ise şadırvan etrafında soruları cevapladığı belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Kazım Karabekir, *Paşaların Kavgası İnkılap Hareketlerimiz*, İstanbul: Emre Yayınları, 1995, s.120.
- 17 Hulki Cevizoğlu, *Türkçe İbadet*, İstanbul: Ceviz Kabuğu Yayınları, 1998.
- 18 Ayrıntılı bilgi için bkz.: <http://forum.ıpturkiye.com/showthread.php?tid=4982/29.10.2008>.

Hiz. Muhammet ve halefleri bu işi bizzat yapmışlardır. Ancak İslam Devleti'nin sınırları genişleyip her yere ulaşma fırsatı ortadan kalkınca yetki verdikleri kişiler hutbe okumaya başlamıştır. İslam dinine göre hutbe, Cuma ve Bayram namazlarında farzdır. Farz olan şartları ise şöyledir: “vaktinde okumak, Cuma namazından önce-Bayram namazından sonra okumak, hutbe niyetiyle okumak, dinleyen en az bir kişinin olması, hutbe ile namazın arasının kesilmesi ve işitilecek sesle okumaktır.”¹⁹ İslam dininin Cuma namazı kaideleri temel alındığında Mustafa Kemal'in hitabesinin bir Cuma Hutbesi olmadığı da açıkça anlaşılmaktadır. Aslında hutbe, yöneticilerin genel gidişat hakkında halkı bilgilendirmeleridir. Eskiden bu cami ve mescitlerde, minberlerden halka duyuruluyordu. Şimdilerde ise kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle beraber televizyon, radyo ve internet üzerinden yapılmaktadır. Özellikle Başbakanların icraatın içinden adlı konuşmaları, geçmişin hutbelerine denk gelmektedir. Elbette burada tek taraflı bir iletişim olduğunu da belirtmek gerekir. Çünkü karşılıklı soru-cevap faslı ortadan kalkmıştır.

Zağnos Paşa Camii'nin minberinden muhtemel aynı yüzlere hitap eden Mustafa Kemal ve Mehmet Akif'in hitabelerinin örtüştüğü ve ayrıştığı birçok nokta bulunmaktadır. Biz bu yazımızda ilk önce örtüştüğü daha sonra da ayrıştığı noktaları belirteceğiz.

Bir yerden emir almadan, genişleyen işgale karşı Müdafaa-i Hukuk davası için Kuva-yi Milliye hareketini başlatan Balıkesir, hem Mustafa Kemal'in hem de Mehmet Akif'in gözünde yeri bambaşkaydı. Eşref Edip, Mehmet Akif'in Balıkesir ziyaretini şöyle anlatır: “Bir gün Sebülirreşat Mecmuası idarehanesine geldi. Çok heyecanlıydı. Yanına gelen Eşref Edip'e: Haydi hazırlan, demişti gidiyoruz. Eşref Edip: nereye? diye sorunca top ve tüfeğin patladığı yere, artık burada duramıyorum.”²⁰ Mustafa Kemal de büyük zafer sonrası ilk ziyaret ettiği yerlerden biri Balıkesir'dir. Çünkü Balıkesir halkı bilinçli ve örgütlü bir toplumdur. Mehmet Akif ve Mustafa Kemal, şehir ahalisinin bu yapısını iyi biliyorlardı. Mehmet Akif, böylesine örgütlü bir toplumu, sözleriyle cesaretlendirerek Milli Mücadele'ye şevklerini artırdı. Mustafa Kemal'in zafer sonrası Balıkesir ziyaretini ise tesadüfî değildir. Mustafa Kemal, Cumhuriyet Halk Fırkası'nı halkımıza siyasi terbiye vermek için bir mektep olarak düşünüyordu. Bu düşüncesini en kolay uygulayabileceği yerlerden biri Balıkesir'dir. Çünkü Balıkesirliler, bilinçli ve hazırlıklıydılar. Bunu da işgal yıllarında ispatlamışlardı. Böylece Mustafa Kemal, yeni kuracağı siyasi partiyi burada söyleyerek hem kamuoyunun hem de Balıkesirlilerin nabzını tutmuştu. Aslında her ikisi de fırkacılığa karşıydı. Mehmet Akif: “Binâen-aleyh Müslümanlar arasında ayrılığı gayrılığını mucip olacak en ufak hadiselerden, dargınlığı intaç edecek en hafif hareketlerden, sözlerden kat'iyen çekinmelidir. Fırkacılık, bunlar artık susmalı. El birliğiyle bugün vatanı müdâfaa eylemeli. Asla me'yus olmamalı emin olmalıyız ki canla başla çalışırsak, aradaki esbâb-ı tefrikayı kaldıracak olursak vatan-ı İslâmı kurtarıyoruz.” diyerek fırkacılığın aramıza nifak sokan en büyük dertlerden biri olduğuna işaret ediyordu. Mustafa Kemal'de Cumhuriyet Halk Fırkası konulu bir soruya verdiği cevap sırasında şöyle demektedir: “Bu milletin siyasi partilerden canı çok yanmıştır.” diyerek Avrupa'daki siyasi partilerle bizdeki siyasi partiler arasındaki temel farklılıkları vurgulayarak fırkacılığa karşı olumsuz bir tavır sergilemiştir. O, daha çok fırkaya, halkı eğitecek bir ocak nazarıyla bakıyordu.

Mustafa Kemal ve Mehmet Akif'in hitabelerindeki temel argümanlar: Allah, Kuran-ı Kerim, Hiz. Muhammet, camii, hadis ve sahabe yaşamları gibi bir takım dini referanslardır. Örneğin Mustafa Kemal minberde yaptığı konuşmada: “Ey millet! Allah birdir, şanı büyüktür. Allah'ın selâmeti, sevgi ve iyiliği üzerinize olsun. Peygamber Efendimiz Hazretleri, Cenâb-i Hak tarafından insanlara dinî hakikatleri tebliğe memur edilmiş ve resul olmuştur. Temel nizamı, hepimizin bildiği Kur'ân-ı Azîmüşşan'daki açık ve kesin hükümlerdir. İnsanlara manevi mutluluk vermiş olan dinimiz, son dindir, mükemmel dindir. Çünkü dinimiz; akla, mantığa ve gerçeklere tamamen uymakta ve uygun gelmektedir. Eğer akla, mantığa ve gerçeklere uymamış olsa idi bununla diğer ilâhî tabiat kanunları arasında birbirine zıtlık olması gerekirdi. Çünkü bütün tabiat kanunlarını yapan Cenab-ı Hak'tır.” demiştir. Mehmet Akif'in konuşmasının tamamı neredeyse bu dini motiflerle süslüdür. Akif, Hiz. Muhammet'in Evs ve Hazrec kabileri arasında yaşanan bir kavga sırasındaki tutumunu hitabesine taşımıştır: “Ey Müslümanlar” kendilerine sizden evvel kitap gönderilenlerden bir kısmına uyacak olursanız siz şeref-i iman ile müşerref olmuşken onlar sizi yeniden neuzubillah küfre sokarlar. Ya siz henüz aranızda Cenâb-ı Hakkın âyet-i celîlesi okunup dururken, Allah'ın peygamberi içinizde yaşarken nasıl bu suretle küfr yolunu tutarsınız? Kim Allah'ın gönderdiği rabıtaya sınımsız sarılacak olursa doğru yolu bulmuş olur. Ey Müslümanlar, Allah'tan nasıl korkmak icap ederse öylece korkunuz! Ve ancak Müslüman olarak Müslümanlıkta can veriniz, sonra hepimiz birden cebel-i ilâhîyeye sınımsız sarılınız. Sakın aranızda ayrılık gayrılık girmesine

19 Hutbe konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, *İlmihal (İman ve İbadetler)*, İstanbul:TDV, 2003, s.299-302; Osman Zümrüt, *Atatürk'ün İslam Dini Anlayışı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, s.77.

20 Mehmet Emin Erişirgil, *İslamcı bir Şairin Romanı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1986, s.335; İsmail Acar, *Mehmet Akif ve Safahat'ta Seyahat*, Balıkesir: Liva Yayınevi, 2005, s.204.

meydan bırakmayınız. Hani sizler birbirinize düşman idiniz; Cenâb-ı hak kalblerinizi feyz-i İslâm ile birleştirdi de onun sâye-i nimetinde kardeş oldunuz. Hani sizler bir zaman ateş çukurunun ta kenarına kadar gelmişsiniz de Cenâb-ı hak sizi oradan kurtarmıştı. İşte, belki tarîk-i hidâyeti bulursunuz diye Cenâb-ı hak âyet-i celîlesini size böyle sarîh olarak tebliğ buyuruyor.” diyerek İslam dininin en temel kaynaklarına atıfta bulunmuştur. İkisinin bulunduğu bir diğer ortak nokta da: İslam dininin yanlış algılanıp Müslümanların geri kalmalarıdır. Yabancılar çalışıp uğraşırken Müslümanların atalet içinde hem dünya işlerine hem de ahiret işlerini umursamamışlardır. Her iki hatip de dine değil dinin yanlış anlaşılıp uygulanmasına karşıydılar. Nitekim Mehmet Akif, bu hususta bir Japon modeli geliştiremediklerinden yakınıyordu.

Elbette Mustafa Kemal ile Mehmet Akif’in konuşma yaptıkları dönemin zemini birbirinden oldukça farklıdır. Her ikisinin Balıkesir ziyaretleri arasındaki üç yıl boyunca; siyasi ve askeri yapı çok değişmiştir. Mehmet Akif, yorgun, ümitsiz, toprakları işgal edilmiş her an can korkusu endişesi taşıyan halka bir aydın olarak hitap etti. Resmi bir sıfatı da yoktu. Hâlbuki Mustafa Kemal ise zafer kazanmış bir komutan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin başkanı sıfatıyla konuşmasını yaptı. Onu dinleyen ahali de savaştan galibiyetle çıkmış kendine güveni artmış bir halktı. Buna bağlı olarak Akif’in konuşmasında bir endişe, gerginlik ve ümit arayışı söz konusu idi. Mustafa Kemal ise, zaferin gölgesinde rahatlamış ve milletine inanmış, güven veren ve telkin eden bir üslupla konuşuyordu. Konuşma yaptıkları hedef kitle aynıydı. Yalnız Akif konuştuğu sırada bu kitlenin az ya da çok endişeleri, korkuları vardı. Mehmet Akif onları motive etmek için atalarının yaptığı kahramanlıklardan bahsediyordu: “Osmanlı saltanatını a’lâ için “Karesi”nin, bu kahraman İslâm muhîtinin vaktiyle ne büyük fedakârlıklar gösterdiği herkesin ma’lûmudur. Rumeli baştanbaşa feth eden hep bu topraktan yetişmiş baba-yiğitler o kahraman ecdadın torunları olduğunuzu ispat etmelisiniz. Anadolu’yu müdâfaa hususunda diğer vilayetlere ön ayak olmak şerefini siz ihraz ettiniz. Sa’yiniz meşkûrdur.”²¹ diyerek Balıkesirlilerin son bir gayret daha göstermelerini istiyordu. Mustafa Kemal’i dinleyenler aynı ahali artık vatan savunmasında galip gelen; moral kazanan ve rahat bir nefes alan Balıkesirlilerdi. Onların gündeminde artık gelecek tasavvuru vardı.

Hitabe sonrası Mustafa Kemal, Zağnos Paşa Camii’nin mihrabı önünde muhtelif kimseler tarafından sorulan yaklaşık yirmi civarındaki soruyu cevaplandırdı. Balıkesirliler güncel konuları da takip etmekten geri durmamışlardır. Sorulan sorular arasında görüşmelerine ara verilen Lozan Konferansı bile vardı. Hatta Mustafa Kemal bunun tespitini şu sözleriyle belirtmiştir: “Arkadaşlar, buraya gelinceye kadar birçok yerlere uğradım. O yerlerin halkı ile yani kardeşleriniz, dindaşlarınız, hemdertlerinizle aynı surette sohbetlerde bulundum. Onlarında sizin gibi memleketin hal ve geleceği ile ilgili olduklarını gördüm.” Mehmet Akif’in konuşması sonrası tespit edebildiğimiz kadarıyla soru-cevap faslı olmamıştır.

Mehmet Akif’in konuşmasının temel amacı, istiklal ruhu iyiden iyiye temayüz etmiş Balıkesirlileri, millî mücadele ortak paydasında toplamaktı. Zaten Karesi Vilayeti’nde başlayan mücadeleyi iyice tetikleme istiyordu. Sözlerini hep bu paralele sürdürdü. Mustafa Kemal’in temel amacı ise zafer sonrası kuracağı ulus devletin özelliklerini anlatmaktı. Bu, özellikle hilafet üzerine sorulan soruda açıkça tebarüz etmişti. Mehmet Akif, son dönem Osmanlı Sultanları’ndan çok da memnun olmadığı bilinen bir gerçektir. Ama o, onlarla ilgili sıkıntılarını, birlik ve beraberliği daha fazla derinleştirmemek, biraz da durumun müsait olmamasından dolayı yazılarına ve konuşmalarına taşımamıştır. Mustafa Kemal, Balıkesir’e gelmeden önce Lozan Konferansı’nda ikilik çıkmasını diye 1 Kasım 1922 yılında Saltanat kaldırılmıştı. Halifelik üzerine sorulan soruda bu konudaki düşüncelerini açıklıkla dile getirmiştir. “Dünya yüzünde Osmanlı Devleti’nin çöküşünden sonra bir Türkiye devleti kurulmuştur. Bu devlet, İran ve Afganistan gibi müstakil ve Müslüman’dır. Yeni Türkiye Devletini milletin vekillerinden kurulmuş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi idare eder. Bu şartlar içinde Halîfeye, yalnız Türkiye Devleti nam ve hesabına özel kanunu ile verilmiş olduğundan başka, bir hak ve yetki verilmek gerekirse, milletin hâkimiyeti sınırlanmış ve sonunda bu hâkimiyet bölünmüş olur ki, bu da eski halin geriye dönmesinden başka bir şey olamaz.” diyerek ileriki günlerde Cumhuriyet’in kurulacağını şimdiden söylüyordu.

Akif’in Balıkesir’e hitabesi ulusal basından tespit edebildiğimiz kadarıyla Sebilü’r Reşat’ta; yerel basında da sadece “İzmir’e Doğru Gazetesi” ne haber olmuştur. Hâlbuki II. Abdülhamit Dönemi’nden beri yayınlanan(Uzunca bir süre yayın hayatına ara verse de) Karesi Gazetesi’nde sadece geldiği duyurulmuş başka bir haber verilmemiştir.²² Onun gibi önemli bir şahsiyetin ziyaretinin geçirilmesinin sebepleri nelerdir? Bu konuda pek ipuçlarına ulaşamadık. Karesi Gazetesi’nin bir vilayet gazetesi olduğunu düşünürsek belki de İstanbul Hükümeti’nin baskısı nedeniyle kapatılma endişesinden dolayı haber yapmamış olabilirler. Ya da o dönemde ülkenin işgal altında bulunmasından dolayı daha önemli haberler nedeniyle Akif’in ziyareti atlanmış olabilir. Hâlbuki Mustafa Kemal’in ziyareti için gazeteler özel sayılar çıkarıp haber yapmışlardır. Bu konu daha sonraki dönemlerde Atatürk’ün yurt gezileri ile ilgili birçok kitapta önemli bir yer tutmuştur. Zira Atatürk ile

21 İzmir’e Doğru Gazetesi, 1 Şubat 1920, s.3.

22 Karesi Gazetesi, 26 Ocak 1920, s.1. Gazetenin yayın hayatına başlayıp bitirmesiyle ilgili detaylı bilgi için bkz.: Abdullah Yurdakök, *Balıkesir Basın Tarihi (1886-1991)*, Balıkesir: İnce Ofset, 1992, s.35-58.

İlgili haberlerin çok fazla olması gayet doğal. Çünkü Mustafa Kemal, zafer kazanmış bir komutan ve devlet adamı olarak Balıkesir’de bulunuyordu.

Sonuç

Mustafa Kemal ve Mehmet Akif’in hitabelerinin, zaman ve mekân açısından tarihi birer veri oldukları meydandadır. Her iki metinde gerçekçi tarafların ağır bastığı açıkça görülmektedir. Mehmet Akif’in mev’izesi çarpınan ve çıkış arayan bir idealizm, durumu, morali çökmüş bir topluluğa gerçekçi tespitlerle anlatarak bir iman ve güven vermeyi amaçlıyordu. Mustafa Kemal’in hitabesi ise millete duyulan güven, gelecek hazırlıkları, gerçekçi ve akılcı bir üslupla izah edilmektedir.

Mehmet Akif’in Balıkesir ziyareti yaşamında önemli bir dönüm noktasını oluşturmasına rağmen mev’izesi yerel ve ulusal ölçekte yeterince ilgi görmemiştir. Mehmet Akif’in Balıkesir ziyaretini bizzat yaşamış ve görmüş kişilerin neslinden gelen ikinci ve üçüncü kuşak Balıkesirliler, Akif’in ziyaretinden haberdar olmadıklarını söylediler. Dolayısıyla kentin ortak hafızasında böyle bir bilgi olmadığına şahit olduk. Öte yandan Mustafa Kemal’in Balıkesir hitabesi ise gerek yerel gerekse ulusal bazda ilgi odağı haline gelmiştir. Yine Mustafa Kemal’in Balıkesir hitabesi, arkası kesilmeyen din tartışmaları, Türkçe ibadet gibi nazik konularda sürekli gündem oluşturmaktadır. Lakin Mustafa Kemal’in konuşmaları bazı tartışmalarda hala bir “Cuma Hutbesi” olarak ifade edilmektedir. Bu açıklamaların tarihi dayanağı yoktur. “Cuma Hutbesi” kavramını bilinçli veya bilinçsiz kullananlar, Mustafa Kemal’in Balıkesir’e geldiği tarihin hangi güne rast geldiğini araştırmadan yazıp çizmektedirler. Tüm bu bilgi yanlış bulunan konuşmaların temel eksenini “Cuma Hutbesi” oluşturmaktadır. Dolayısıyla muhteva şeklin gölgesinde kalmaktadır.

Mustafa Kemal ve Mehmet Akif, büyük ihtimalle okuma-yazması olmayan ama topraklarını savunma cesareti gösteren bilinçli Balıkesir halkına, İslam’ın temel kavramlarını kullanarak ortak şuuru iyice güçlendirdiler. Balıkesir temasları sırasındaki söz ve davranışlarıyla sürekli bunu vurguladılar. Aralarındaki en temel fark gelecek tasavvurudur. Mehmet Akif, saltanatın, hilafetin kaldırılacağı bir takım köklü reformların yapılacağını ihtimal aklının uçundan bile geçirmemiştir. O Kuvâ-yi Milliye hareketini bütün kalbiyle vatanın kurtulması için, yeniden birliğin sağlanması için destekliyordu. Buna karşın Mustafa Kemal’in zihninde ise bütün kurumlarıyla, siyasal sistemiyle yeni bir devlet vardı. Balıkesir konuşmasında hilafet, saltanat, Cumhuriyet Halk Fırkası ile ilgili sorulara verdiği cevaplardan bu düşünceler rahatlıkla tespit edilebilmektedir. Geleceğin inşası konusundaki bazı fikirlerini, örgütlü, şuurlu Balıkesirlilere anlatarak onların da görüşlerini öğrenerek düşüncelerini güçlendirmiştir. Dolayısıyla Mustafa Kemal’in ziyaretini bu açıdan değerlendirmenin daha uygun olacağı açıktır.

Ek 1- Mehmet Akif’in Balıkesir Mev’izesi (23*)

Evet, biz Müslümanlar cihan çalışırken, didinirken, uğraşırken; na-mütenâhî inkılâblar geçirirken uzaktan seyirci safiyetiyle baktık. Bi-l-hâssa şu son senelerde başımıza birçok felaketler yağdı. El’ân çilemizi doldurmadık. Sebebi? Hep seyirci kalmamız, umûr-ı dine olduğu gibi umûr-ı dünyaya karşı da bî-gâne durmamızdır.

Hayat, herkesin hakkıdır. Evet, bütün mahlûkât hakkı hayata mâliktir. O halde Allah’ın diğer mahlûkâtları arasında bizde yaşamakta haklıyız. Lâkin bilirsiniz ki haklı olmak başka, haklı çıkma yine başkadır. Herhangi hak olursa olsun ihkâk olunmadıkça sahibine hiçbir menfaat te’mîn etmez. Bugün hangi milletin mahkeme-i adâletine koşsanız elinizde kuvvetiniz varsa derdinizi duyurabilirsiniz. Yok, böyle yapmazda ağlarsanız; onun hiss-i insaniyetine hiss-i medeniyetine ilticaya kalkışırsanız hüsrandan başka bir netice elde edemezsiniz. İstihkâk davasını yükseltebilir misin, her hangi mahkemeye gitsek haklısın. Yoksa milyonlarca, milyarlarca mahlûk:

-Yaşamak hakkımdır, bu hakkı benden kimse alamaz...

diye haykırıp dururken senin, benim gibi bir miskin bir köşede ağlamış, inlemiş, merhamet dilenmiş... Hiç tesiri olmaz, hatta duyulmaz. Çocuk yürümezden evvel bilirsiniz ki emekler. Biz Müslümanlarda tıpkı henüz doğrulamayan, yürüyemeyen sabîler gibi yerlerde emekler dururken bir de gözümüzü açtık, gördük ki etrafımızdaki milletler göklerde uçuyorlar. Gelip çöldeki masumların tepesine ateşler yağdırıyorlar. Biz Bandırma’dan İstanbul’a kadar adam akıllı vapur işletemezken herifler bahr-i muhîti altından geçiyorlar.

23 *Mehmet Akif’in bu mev’izesi: Mustafa Necati, Vasıf Bey (Çınar) ve kardeşi Esad Bey’in mesuliyetinde çıkan “İzmir’e Doğru” gazetesinin 1 Şubat 1920 tarihli ve 24 numaralı nüshasında yayımlandı. Yine aynı mev’ize, 28 Ocak 1920 tarihinde *Sebil’ür Reşâd* mecmuasında “Balıkesir Mektubu” adı altında yayınlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Yücel Yiğit, “Mehmet Akif’in Balıkesir Hitabesi”, Hece, Aylık Edebiyat Dergisi (Mehmet Akif Özel Sayısı), Yıl:12, sayı:133, Ankara Ocak 2008, s.249-257.

Newyork'tan dalıyor, Hamburg'tan çıkıyorlar ki oradaki mesâfe bizim vapurların ayağıyla bir aylık yoldur. Berlin'den uçuyorlar, Trabzon'a konuyorlar. Biz ise hâlâ yeryüzünde yürümeyi te'mîn edemedik. Tabiat bin çelik pazıya sahipken insanın bir cılız kolu nasıl kâinâta hakim oluyor? Nasıl bu kadar kuvâ-yi tabî'ayayı hakimiyeti altına alıyor? Hayır, yanlışın var. Bu kadar işleri gören bir kol değil, binlerce, milyonlarca koldur. Bunların hepsi bir araya gelmiş, teşrîk-i mesâf etmişler, geceli gündüzlü çalışıyorlar, uğraşıyorlar. Çünkü anlamışlar ki, birleşemeseler kendilerini her taraftan kuşatan tehlikelere karşı duramayacaklar. Demek birleşmekte zarûret var. Bu ızdırâr olmasaydı, birleşmeleri de mümkün olmazdı.

İşte biz şimdi derdimizin başını bulduk. Başkaları zarûreti görünce birleşmişler, biz ise o zarûreti görmediğimiz için bu birliği vücûda getirememişiz, yahut gördüğümüz halde te'mîn-i vahdeti cihetine yanaşmamışız. Bugün hayatın, ma'îşetin, ihtiyaçatın aldığı tarz itibarıyla bir insan tek başına bir iş göremiyor. Bütün işler şirketler, cemiyetler, milletler tarafından meydana getiriliyor. Ne fabrikalar, ne hastaneler, ne camiler, ne mektepler, ne ticaretler, ne de din ve vatani müdâfaa edecek toplar, tüfekler cephaneler... El-hâsıl bir şey ferdi sa'y ile, yani tek başına çalışmakla kabil olmuyor. Bugün hayat öyle bir şekil almış ki tek başına çalışan bir adamın alınından damlayan terler tıpkı gözyaşı gibi dökülüp gidiyor, hiçbir fâide te'mîn etmiyor. Ne zaman bir yere gelmiş binlerce alın birden terlerse işte o vakit bu sa'yın yeryüzünde bir eseri, bir izi görülebiliyor.

Mademki tek başına sarf olunan mesâînin kıymeti yoktur, bizde aramızda vahdeti te'mîn ederek topluca çalışmaya koyulmalıyız. Cemâatsiz yaşamaya, cemâatten ayrılmaya gelmez. Cemâat-i İslamiye'nin kesâfet peydâ etmesi için çalışmalıyız. Ufak sebeplerle birbirine küsmemeli. Biliyorsunuz ki yabancılar asırlardan beri tefrika tohumlarını aramıza serptiler. Bir haylide mahsûl aldılar. Biz gözümüzü açsaydık bugün altında inim inim inlediğimiz şu felaketleri elbette görmeyecektik. Her ne ise geçmiş esefin fâidesi yoktur. Maziden yalnız ibret alınır. Eğer Müslümanlar yaşamak istiyorlarsa cemâat arasında nifaka, şikaka, dargınlığa meydan açabilecek en ufak sözlerden, en ehemmiyetsiz görünen hareketlerden bile çekinmelidirler. Yok, yaşamak istemezlerse ona diyecek yok. Ancak bu hal ile insan gibi yaşamak elde olmadığı gibi yaşamak da elde değildir. Çünkü biz mazâllah hakkı hayatımızı gâib ettiğimiz gün mahkumiyet felaketine düşeriz ki bizi tahakkümleri altına alanların nazarında behâimeden fırkamız kalmaz. Hayat gibi bizi kendi hesaplarına işletirler, sırtımızdan menfaatlerini te'mîn ederler. Dünyanın yedi iklim dört köşesinden sürü sürü, ordu ordu, getirilmiş renk renk mahkum milletlerin ne halde bulduklarını gözlerimizle gördük. Mazâllah sonra bizde onlar gibi oluruz. Biz sığırlarımızı, binerlerimizi nasıl kullanıyorsak, onlarda bizi öylece kullanırlar.

Acaba biz Müslümanlar niçin bu halde düştük? Bunun illetini ben şöyle görüyorum: Doğduğumuz günden itibaren babalarımız, analarımız, hevacelerimiz, siyâsîlerimiz, ediblerimiz, şairlerimiz, muharrirlerimiz bize istikbâl için ümit verecek bir şey söylemediler. Ben çocukluğumdan beri:

-Biz yaşamayız. Avrupalılar terakki eylemiş. Siz çok fena günler göreceksiniz!...nakaratından başka bir şey işitmedim.

-Çocuklar, siz geceli gündüzlü çalışınız ki bu memleket kurtulsun... diye sizleri sa'ye mücahedeye sevk edecekleri yerde rast gelen adam rûhlarımıza, kalplerimize ye's mayası aşıladı. Gerek terakkiyatdan bahsederken diyeceklerdi ki:

-Evlatlar, görüyorsunuz ya, Avrupalılarla bizim aramızda çok mesâfe var. Bu mesâfeyi telafi edecek sûrette çalışınız. Sakın me'yus olmayınız. Sakın azmînize fütür getirmeyiniz!.. Evet böyle diyeceklerdi. Lâkin demediler. Bil-akis yüz binlerce halk bu devletin batacağına kail idi. Bir taraftan Avrupalıların terakkiyatı gözlerimizi kamaştırdı. Diğer taraftan muhîtimizin bu gibi ma'kûs telkinleri sinirlerimizi uyuşturdu. Onun için ileri gidemedik. Hala o ye's rûhlarımızda hükümdardır.

Fırkacılık, bunlar artık susmalı. El birliğiyle bugün vatani müdâfaa eylemeli. Asla me'yus olmamalı emin olmalıyız ki canla başla çalışırsak, aradaki esbâb-ı tefrikayı kaldıracak olursak vatan-ı İslâmı kurtarırız. İn-şâ'-Allah bundan sonra âlem-i İslâm hakkındaki tecelli-i celâli cemale inkılâb edecektir. Önümüzde hamd olsun birçok başarılar var. Bugün bütün Müslümanlar uyandı. Gerek dünyayı, gerek kendilerinin dünyadaki mevkiîlerini artık anlamaya başladı. Sonra gözleri büsbütün açıldı. Müslümanlar kendi başlarını kurtarmaya, kendi hakk-ı hayatlarını ihkâk etmeye çalışmazsa kıyamete kadar zillet içinde, miskînet içinde kalacaklarını anladılar. Ona göre çalışmaya başladılar. Başkalarından merhamet, adalet dilenmenin, mürüvvet-i insanîyet beklemenin pek beyhude olduğunu bi'l fiil gördüler; asırlardan beri dalmış oldukları uykudan artık silkiniyorlar. İn-şâ'-Allah bu intibah devam edecek, bütün cihan-ı İslâma yayılacak yakın zamanda bir gün gelecek ki İslâm asırlardan beri kaybettiği şevketini, kudretini, azametini yine istirdâd edecektir. Bütün aleyhimizdeki cereyanlar biraz değişmiş, eskisinden biraz daha iyileşmiş görünüyorsa, emin olunuz ki bu inkılâb hep vatani müdâfaa yolunda ma'rûf olan bu mücahedelerinizle âlem-i İslâmın lehimizdeki galeyanları, tezahürleri saye-sindedir.

Ey cemâati müslimiyn! Memleketlerinizi kurtarmak için devam eden mücahedatınızda bir noktaya son

derecede dikkat etmelisiniz. Bu hareketlerin, bu himmetlerin sarf-ı müdâfaa-ı din ve vatan gayesine mütevec-
cih olduğu yar ve ağyâr nazarında tamamıyla anlaşılmalıdır. Fırkacılık, menfaatçilik gibi hislerden külliye-
n müberrâ olduğuna yakındakiler uzaktakiler tamamıyla kanâat gelmelidir. Bu kanâati zerre kadar sarsacak bir
harekete, bir söze kimse tarafından meydan verilmemelidir. Husûsî emeller, husûsî icthâdler yine husûsî ola-
rak sahiplerinin kafasında, kalbinde kalmamalıdır. Çünkü gaye birdir. Efrat tarafından o müşterek gayeye karşı
gösterilecek ufaklık bir inhirâf son derece muhtaç olduğumuz vahdetî temelinden sarsmaya kafidir. Onun için
bundan son derecede sakinmalıdır.

Cemâat içinde herkesin ûhdesine düşen bir vazife-i vataniye, bir farîza-i diniye vardır ki onu ifâda zerre
kadar ihmal göstermek caiz değildir. Bu husûsta hiçbir ferd kenara çekilerek seyirci kalmaz. Çünkü düşman
kapılarımıza kadar dayanmış, onu kırıp içeri girmek, harîm-i namus ve şerefimizi çiğnemek istiyor. Bu nâ-merd
taarruza karşı koymak kadın erkek, çoluk çocuk, genç ihtiyar... Her fert için farz-ı ayn olduğu bi-l-hassâ hatırdan
çıkarılmamalıdır. Bugün herkes mesâîni sarf ile mükelleftir. Osmanlı saltanatını a'lâ için "Karesi"nin, bu
kahraman İslâm muhîtinin vaktiyle ne büyük fedakârlıklar gösterdiği herkesin ma'lûmudur. Rumeli baştanbaşa
feth eden hep bu topraktan yetişmiş babayığitler o kahraman ecdadın torunları olduğunuzu ispat etmelisiniz.
Anadolu'yu müdâfaa hususunda diğer vilayetlere ön ayak olmak şerefini siz ihraz ettiniz. Sa'yiniz meşkûrdur.
İn-şâ'-Allah bu şân ve şeref kıyamete kadar artar gider. İn-şâ'-Allah vatanımızın haysiyeti, istiklâli, saâdeti,
refahı, umrânî dünyalar durdukça masûn ve mahfûz kalır.

Ek 2- Mustafa Kemal'in Balıkesir Hitabesi (24*)

"Ey millet! Allah birdir, şanı büyüktür. Allah'ın selâmeti, sevgi ve iyiliği üzerinize olsun. Peygamber
Efendimiz Hazretleri, Cenâb-i Hak tarafından insanlara din hakikatleri tebliğe memur edilmiş ve resul ol-
muştur. Temel nizami, hepimizin bildiği Kur'ân-ı Azimussan'daki açık ve kesin hükümlerdir. İnsanlara ma-
nevi mutluluk vermiş olan dinimiz, son dindir, mükemmel dindir. Çünkü dinimiz; akla, mantığa ve gerçeklere
tamamen uymakta ve uygun gelmektedir. Eğer akla, mantığa ve gerçeklere uymamış olsa idi bununla diğer
ilâhî tabiat kanunları arasında birbirine zıtlık olması gerekirdi. Çünkü bütün tabiat kanunlarını yapan Cenab-ı
Hak'tır.

Arkadaşlar! Cenab-ı Peygamber çalışmalarında iki yere, iki eve sahipti. Biri kendi evi, diğeri Allah'ın evi
idi. Millet işlerini Allah'ın evinde yapardı. Hazret-i peygamber'in mübarek yollarını takip ederek bu dakikada
milletimize ve milletimizin şimdiki ve geleceğine ait konuları görüşmek maksadıyla bu kutsal yerde, Allah'ın
huzurunda bulunuyoruz. Beni bu şerefe kavuşturan Balıkesir'in dindar ve kahraman insanlarıdır. Bundan do-
layı çok memnunum. Bu vesile ile büyük bir sevaba nail olacağımı ümit ediyorum.

Efendiler! Camiler birbirimizin yüzüne bakmaksızın yatıp kalkmak için yapılmamıştır. Camiler, söyle-
nenleri dinleme ve ibadet ile beraber din ve dünya için neler yapılması lazım geldiğini düşünmek, yani birbiri-

24 Mustafa Kemal'in Balıkesir Hitabesi, Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi Dr. Fuat Özer tarafından transkribe edilmiştir. Hitabe, Balıkesir Valiliği ve Belediyesi ile çeşitli Sivil Toplum Örgütleri tarafından farklı şekillerde neşr edilmiştir. Biz bu metinde Balıkesirliler Birliği Yayınları tarafından basılan versiyonunu kullandık. *Zafer-i Millîye Gazetesi*, 7 Şubat 1923 tarihinde Mustafa Kemal'in ziyareti anısına özel bir sayı çıkartmıştır. İki sayfalık bu özel sayı kırmızı mürekkeple basılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Fuat Özer, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Balıkesir Hutbesi 7 Şubat 1923*, Balıkesir: Balıkesirliler Birliği Yayınları, 1991. Mustafa Kemal'in Zağnos Paşa Camii'nde hitabeleri muhtevasına sadık kalmarak esas metinde kullanıldı. Bu dipnottaki orjinal hali ise şöyledir: "Ey millet, Allah birdir. Şanı büyüktür. "Allah'ın selâmeti, atıfeti ve hayrı üzerinize olsun. Peygamberimiz Efendimiz, Cenâb-i Hak tarafından insanlara hakâyik-i diniyyeyi tebliğe me'mur rasûl olmuştur. Kanun-u Esâsîsi, cümlemizce malûmdur ki, Kur'anı Azimussan'daki naslardır. İnsanlara feyz vermiş olan dinimiz, son dindir. Ekmel dindir. Çünkü dinimiz akla, mantığa, hakikate tamamen tevâfuk ve tetâbuk ediyor. Eğer akla, mantığa, hakikate tevâfuk etmemiş olsaydı, bununla diğer kavânin-i tabiiyye-i ilâhiyye beyninde tezaad olması icab ederdi. Çünkü bilcümle kavanin-i kevnîyenin menbai Cenab-ı Haktır. Arkadaşlar! Cenab-ı Peygamber mesaisinde iki dâra, iki hâneye mâlik bulunuyordu. Biri kendi ikâmet eylediği hânisi, diğeri din işleriyle işteğal buyurduğu Allah'ın evi idi. Kendi husûsî işlerini kendi evinde görür, âmmenin, ummetin hizmetini de Allah'ın evi olan câmi-i şerîf'te ru'yet eylerdi. Biz de hazret-i peygamber'in usûlüne ikdida ederek, milletimize tealluk eden husus için şu Beytullah'ta toplandık. Şimdi Hazret-i Allah'ın huzurundayız. Bunu bana müyesser eden Balıkesir'in dindar ve kahraman insanlarına arz-i şükran ederim. Çok memnunum ve bu vesile ile büyük bir sevâba nâil olacağımı ümit ediyorum. Efendiler, câmiler birbirimizin yüzüne bakmaksızın yatıp kalkmak için yapılmamıştır. Her şeyden evvel itâat ve inkiyâd-i tâmm ile ibâdet, din ve dünya için neler yapılması lâzım geldiğini düşünmek için yapılmıştır. Millet işlerinde her ferd başlı başına bir hizmet ifa etmelidir. İşte biz de burada din ve dünya için istiklâl ve istikbâlimiz için, bilhassa hâkimiyetimiz için neler düşündüğümüzü meydana koyalım. Ben yalnız kendi düşüncemi söylemek istemiyorum. Hepinizin düşüncelerini anlamak istiyorum. Amal-i millîyye, irâde-i millîyye yalnız bir salisin düşüncesinden değil, bil'umum efrâd-i milletin arzularının, emellerinin muhassalasından ibârettir. Binaenaleyh benden ne öğrenmek, ne sormak istiyorsanız serbestçe sormanızı rica ederim."

mizin görüş ve düşüncelerini almak için yapılmıştır. Millet işlerinde her ferдин zihninin başlı başına faaliyette bulunması lâzımdır. İşte biz de burada din ve dünya için, geleceğimiz için her şeyden önce hâkimiyetimiz için neler düşündüğümüzü meydana koyalım. Ben yalnız kendi düşüncemi söylemek istemiyorum. Hepinizin düşüncelerini anlamak istiyorum. Millî emeller, millî irade yalnız bir şahsın düşünmesinden değil, millet fertlerinin tamamının arzularının, emellerinin bileşkesinden ibarettir. Bundan dolayı benden ne öğrenmek, ne sormak istiyorsanız serbestçe sormanızı rica ederim.” diyerek minberden aşağıya inmiştir. Daha sonra halkın kendisine yönlendirdiği soruları cevaplamıştır. Tespit edebildiklerimiz şunlardır:

Hutbeler, üzerindeki ilk soruya cevap olarak demişlerdir ki:

“- Hutbeler üzerinde sorulan sorulardan anlıyorum ki, bugünkü hutbelerin tarzı, milletimizin duygu ve düşüncelerini, dili ve medeni ihtiyaçlarını ile uygun görülmemektedir. Efendiler hutbe demek, halka seslenmek yani söz söylemek demektir. Hutbenin anlamı budur. Hutbe denildiği zaman bundan birtakım başka anlamlar çıkarılmamalıdır. Hutbeyi söyleyen hatiptir. Yani söz söyleyen demektir. Biliyoruz ki, Hz. Peygamber, hayatta iken hutbeyi kendileri söylerdi. Gerek Peygamber Efendimiz, gerek Hulefayı Raşidin’in hutbelerini okuyacak olursanız, görürsünüz ki, söyledikleri şeyler o günün meseleleridir. O günün askeri, idari, mali ve siyasi, toplum özellikleridir. İslam ümmeti çoğalıp ve İslam memleketleri genişlemeye başlayınca, Peygamberin ve Hulefayı Raşidin’in hutbeyi, her yerde bizzat kendilerinin söylemelerine imkân kalmadığından, halka söylemek istediklerini ulaştırmaya bir takım kimseleri memur etmişlerdir. Bunlar her halde en büyük reisler idi. Onlar, camilerde, meydanlarda ortaya çıkar, halkı aydınlatmak ve uyandırmak için ne söylemek gerekirse söylerlerdi. Bu tarzın devam edebilmesi için bir şart lazımdı. O da milletin reisi olan kimsenin halka doğruyu söylemesi, halkı dinlemesi ve halkı aldatmaması! Halkı genel gidişten haberi kılma son derece önemlidir. Çünkü her şey açık söylendiği zaman halkın akli faaliyette bulunacak, iyi şeyleri yapacak ve milletin zararına olan şeyleri reddederek şunun veya bunun arkasından gitmeyecektir. Ancak millete ait olan işleri millettan gizli ettiler. Hutbelerin halkın anlayamayacağı bir dilden olması ve onların da bugünkü gereklere ve ihtiyaçlarımıza temas etmemesi, Halife ve Padişah adını taşıyan müstebitlerin arkasından köle gibi gitmeye mecbur etmek içindi. Hutbeden maksat halkın aydınlatılması ve ona yol gösterilmesidir, başka bir şey değildir. Yüz, iki yüz hatta bin yıl önceki hutbeleri okumak, insanları karanlık ve gaflet içinde bırakmak demektir. Hatiplerin her halde halkın kullandığı dille görüşmeleri gereklidir. Geçen yıl Millet Meclisi’nde okuduğum bit nutukta demiştim ki; “Minberler, halkın dimağları, vicdanları için bir gelişme, bir nur kaynağı olmuştur.” Böyle olabilmek için minberlerden aksedecek sözlerin bilinmeleri ve anlaşılmaları, bilim ve fen gerçeklerine uygun olmaları gereklidir. Sayın hatiplerin siyasi işler, toplum işleri ve medeni gelişmeleri her gün izlemeleri zaruridir. Bunlar bilinmediği takdirde, halka yanlış telkinlerde bulunmuş olur. Bundan dolayı hutbeler tamamen Türkçe ve zamanın gereklerine uygun

Halifelik konusundaki ikinci soruya şu karşılığı verdi:

“- Dünya yüzünde Osmanlı Devleti’nin çöküşünden sonra bir Türkiye devleti kurulmuştur. Bu devlet, İran ve Afganistan gibi müstakil ve Müslüman’dır. Yeni Türkiye Devletini milletin vekillerinden kurulmuş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi idare eder. Bu şartlar içinde Halifeye, yalnız Türkiye Devleti nam ve hesabına özel kanunu ile verilmiş olduğundan başka, bir hak ve yetki verilmek gerekirse, milletin hâkimiyeti sınırlanmış ve sonunda bu hâkimiyet bölünmüş olur ki, bu da eski halin geriye dönmesinden başka bir şey olamaz.”

Üçüncü soru Lozan Konferansı üzerineydi:

“- Eşef ederim ki, adli, mali kapitülasyonlar konularında karşımızdakiler eski düşünce ve davranışlarını değiştirmemişlerdir. Bu meselelerde İtalyanlar ve bilhassa Fransızlar müşküller çıkarmışlardır. Bu iki sebepten dolayı Lozan Konferansı’nın ciddi meseleler üzerindeki çalışmaları duraklamıştır. İtilaf Devletleri delege yetleri hükümetleri ile temasta bulunmak üzere Lozan’dan ayrılmışlardır. Bizim delegelerimizin de Hükümet ile Büyük Millet Meclisi ile danışmak üzere gelmeleri beklenebilir. Biliyorsunuz ki İtilaf Devletleri delegeleri aylardan beri süren çalışmalardan sonra bize bir barış projesi vermişlerdir. Bu proje kapitülasyonlar üzerindeki maddelerinden dolayı milletimizce kabul edilmesi kabil değildir. Kapitülasyonlar bir devleti muhakkak bir surette çökertir. Osmanlı devleti ile Hindistan, Türk ve İslam İmparatorlukları bunun en büyük örnekleridir. Efendiler, biz meşrû ve hayati haklarımızı medeniyet ve insanlık dünyasına tasdik ve kabul ettirmek için çalışıyoruz. Bunu tasdik ve kabul ettirmek için gereken her türlü tedbirlere başvurmaktan çekinmeyeceğiz. Milletin gerçek iradesinin bu merkezde olduğuna kaniim.”

Osmanlı borçlarının ve Halk Fırkası üzerindeki soruya şu şekilde cevap vermişlerdir:

“- Bu milletin siyasi partilerden canı çok yanmıştır. Şunu arz edeyim ki, başka memleketlerde siyasi partiler, muhakkak surette ekonomik amaçlar üzerine kurulmuş ve kurulmaktadır. Çünkü o memleketlerde muhtelif sınıflar vardır. Bir sınıfın menfaatini korumak için kurulan siyasi bir partiye karşı, diğer bir sınıfın menfaatini koruma maksadıyla bir parti kurulur. Bu pek tabiidir. Gûya bizim memleketimizde de ayrı ayrı sınıflar varmış gibi kurulmuş olan siyasi partiler yüzünden karşılaştığımız sonuçlar herkesin malumudur. Hâlbuki Halk Partisi dediğimiz zaman bunun içinde bir kısım değil, bütün millet dâhildir. Bir defa halkımızı gözden geçirelim.

Biliyorsunuz ki memleketimiz çiftçi memleketidir. O halde milletimizin çoğunluğu çiftçi ve çobandır. Bu böyle olunca, buna karşı büyük toprak sahipleri akla gelir. Bizde büyük topraklara kaç kişi sahiptir? Bu toprakların miktarı nedir? Araştırılırsa görülür ki, memleketimizin genişliğine nazaran hiç kimse büyük topraklara sahip değildir. Bundan dolayı bu toprak sahipleri de himaye edilecek insanlardır. Sonra sanat sahipleri ile kasabalarda ticaret yapan küçük tüccarlar gelir. Tabiidir ki, bunların menfaatlerini, hal ve geleceklerini temin ve koruma mecburiyetindeyiz.

Çiftçilerin karşısında olduğunu farzettığımız büyük toprak sahipleri gibi bu ticaret erbabının karşısında da büyük sermaye sahipleri yoktur. Kaç milyonerimiz var? Hiç. Bundan dolayı biraz parası olanlara da düşman olacak değiliz. Aksine memleketimizde birçok milyoneri, hatta milyarderin yetişmesine çalışacağız.

Sonra işçi gelir. Bugün memleketimizde fabrika, yapımevi vesaire gibi kurumlar çok sınırlıdır. Mevcut işçilerimizin sayıları 20.000’i geçmez. Hâlbuki memleketi kalkındırmak için çok fabrikalara muhtacız. Bunun için de işçi lazımdır. Bundan dolayı tarlada çalışan çiftçilerden farklı olmayan işçileri de korumak gerekir.

Bundan sonra aydınlar ve bilginler denilen kimseler gelir. Bu aydın ve bilginler kendi kendilerine toplanıp halka düşman olabilir mi? Bunlara düşen vazife, halkın içine girip onları uyandırmak ve onları yetiştirmek ve onlara medenileşmede öncü olmaktır.

İşte ben milletimizi böyle görüyorum. Bundan dolayı çeşitli meslek erbabının menfaatleri yekdiğerine kaynaşmış olduğundan, onları sınıflara ayırmak imkânı yoktur. Hepsini birden halktır.

Halk Fırkası, halkımıza siyasi eğitim vermek için bir okul olacaktır. Beni çok seven ve hayatımı düşünen bazı arkadaşlarım, bana öyle bir siyasi parti kurmaklığı tavsiye etmişlerdir. Gerçekten milli vazifenin bitiminde köşeye çekilerek istirahat etmeğlim benim için menfaattir. Bunu yapabilmek için şimdiye kadar elde olunan sonuçların tespit olunduğu gibi devam edeceğine güvenmek gerekir. Fakat bu hususta henüz endişesiz olamam. Hiçbirinin endişesiz olmamanızı tavsiye ederim. Şimdiye kadar elde ettiğimiz başarılar üç dört yıla sığmayacak kadar çoktur. Her tarafta olduğu gibi bizde de yeni hareketler ve cereyanlar karşısında onu hazmedemeyen kuvvetler ortaya çıkabilir.

Teessüf olunur ki bu daima böyledir. Nitekim bu hususta şeriat hükümlerine hiç uymayan ve maalesef Meclis’te aza bulunan bir zat tarafından bir broşür de yazılmıştır. Bu teşebbüs eski Osmanlı Devleti’ni yeniden kurmağa yeltenmekten başka bir şey değildir. Bunu yapan o zat hükümet ve millet nazarında mürtecidir.

Efendiler, şunu kesin olarak bilmek gerekir ki, kazanılan şey hayat ve namustur. Buna tecavüz, hayat ve namusumuza tecavüzdür. Her ferdin bu gibi hareketlere dikkat etmesi ve onlara karşı son derece uyanık bulunması lazımdır. İşte bu görüş noktasından milletin içinde bir fert olarak ve tekrar milletçe seçilmeye nail olursam, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde üye sıfatıyla çalışmayı vazife telakki ediyorum.

Efendiler, ne ben, ne siz, şahıslarımız üzerinde işler çıkarmaya çalışmayalım. Biz hepimiz o surette çalışalım ki, kuracağımız şey milli bir müessese olsun. Bu da millete siyasi eğitim vermekle olur.

Çağımızın bize verdiği dersten milletimizin gereği kadar uyanmış olduğunu görüyorum. Milletimizin özel vasıfları her işimizde başarılarımızın kefilidir. Başarımız tabidir ki, birlikte olacaktır. Eğer millet birleşik amaca hep birlikte çalışarak yürürse, muhakkak başarı kazanacaktır. İşte bunları düşünerek gelecekteki çalışmaların da başarılı olacağına inanıyorum.”

Paşa Hazretleri, sohbetlerine şu surette son vermişlerdir:

“-Arkadaşlar, buraya gelinceye kadar birçok yerlere uğradım. O yerlerin halkı ile yani kardeşleriniz, dindeşleriniz, hemdertlerinizle aynı surette sohbetlerde buldum. Onlarında sizin gibi memleketin hal ve geleceği ile ilgili olduklarını gördüm. Sonra yine bu seyahatim sırasında ordumuzu gördüm. Erler, subaylarımız ve kumandanlarımızla temasa geldim. Araştırma ve teftişlerimin sonucu bizi mağrur edecek bir haldedir. Çünkü durumumuz pek kuvvetlidir, memleketimiz hakkında ve ordusunda gördüğüm kudret ve kabiliyet, bilhassa azim ve yiğitlik, halkımızı muhakkak surette elde etmeye yeter ve kefilidir.”

Kaynakça

A- Süreli Yayınlar

Balıkesir

Hece, Aylık Edebiyat Dergisi (Mehmet Akif Özel Sayısı)

İzmir'e Doğru Gazetesi

Karesi Gazetesi

Ses Gazetesi

B- Telif Eserler

ABDULKADİROĞLU, Abdulkemal- ABDULKADİROĞLU, Nuran, *Mehmed Akif Ersoy'un Makaleleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

ACAR, İsmail, *Mehmet Akif ve Safahat'ta Seyahat*, Balıkesir: Liva Yayınevi, 2005.

CEVİZOĞLU, Hulki, *Türkçe İbadet*, İstanbul: Ceviz Kabuğu Yayınları, 2007.

ÇANTAY, Hasan Basri, *Akifname* (Mehmed Akif), İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1966.

ERİŞİRGİL, Mehmet Emin, *İslamcı bir Şairin Romanı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1986.

DÜZDAĞ, Ertuğrul, *Mehmed Akif Hakkında Araştırmalar*, İstanbul: Mehmed Akif Araştırmaları Merkezi Yayını, c.I-II, 1989.

EŞREF EDİP, *Mehmet Akif*, İstanbul: Marifet Basımevi, 1938.

EKİZ, Osman Nuri, *Mehmet Akif*, İstanbul: Toker Yayınları, 1985.

KABAKLI, Ahmet, *Mehmed Akif*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Edebi Eserler Dizisi, TY.

KAZIM KARABEKİR, *Paşaların Kavgası İnkılap Hareketlerimiz*, İstanbul: Emre Yayınları, 1995.

KUNTAY, Mithat Cemal, *Mehmet Akif*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1990.

MÜSTECABLIOĞLU, Esat Adil, *Mehmet Akif*, İstanbul: Ülkü Basımevi, 1937.

OKAY, Orhan, *Mehmed Akif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1989.

ÖNDER, Mehmet, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1975.

ÖZER, Fuat, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Balıkesir Hutbesi 7 Şubat 1923*, Balıkesir: Balıkesirliler Birliği Yayınları, 1991.

ÖZTÜRKMEN, Neriman Malkoç, *Mehmet Akif ve Dünyası*, Ankara: Altınok Matbaası, 1969.

TANSEL, Fevziye Abdullah, *Mehmet Akif Ersoy (Hayatı ve Eserleri)*, İstanbul: Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, 1991.

TİMURTAŞ, Faruk K., *Mehmet Akif ve Cemiyetimiz*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

TOPÇU, Nurettin, *Mehmet Akif*, İstanbul: Hareket Yayınları, 1970.

YETİŞ, Kazım, *Mehmet Akif'in Sanat-Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1992.

YURDAKÖK, Abdullah, *Balıkesir Basın Tarihi (1886-1991)*, Balıkesir: İnce Ofset, 1992.

ZÜMRÜT, Osman, *Atatürk'ün İslam Dini Anlayışı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

TASAVVUFTAKİ İNSAN ANLAYIŞININ SAFAHÂT'TAKİ YANSIMALARI

Zafer ERGİNLİ*

Aydınların sosyal değerleri oluşturan kültürel zenginliklerden beslenerek yetiştiği herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Kuşkusuz bu değerlerin aydını belli bir düşüncenin temsilcisi yapması gerekmez ve beklenmez. Bu bildiriye, tasavvuf düşüncesinin bir aydın olarak Âkif'i nasıl etkilediği ve bu etkilerin eserine nasıl yansıtıldığı konusuna dikkat çekilecektir. Çalışmanın hedefi, Âkif'in bir derviş olduğunu ispat etmek değil, onun düşünce dünyasında tasavvufî çizgileri tespit etmek ve bu çizgilerin, özellikle insan anlayışı üzerindeki yansımalarını görmeye çalışmaktır. Bunun için öncelikle bir zemin etüdü yapmak yararlı olacaktır. Acaba Âkif'in düşünce dünyasında tasavvufa zemin hazırlayan faktörler nelerdir?

1. Her şeyden önce, kendisinin de belirttiği gibi Âkif'in babası bir Nakşibendî bağlısıdır [Eşref Edib 1938; Düздаğ 1989]. Her ne kadar Âkif, babasının kendisine bir tarikat telkininde bulunmadığını ifâde ediyorsa da, aile içinde aldığı terbiyenin tasavvufî muhtevâdan tamamen soyutlanmış olması düşünülemez. Üstelik Âkif'in, Osmanlı insan modelinin bir görünümü olarak, zaten tasavvufun hedeflediği ahlâkî olgunluk konusunda hayli mesafe almış bir insan olduğu onu tanıyan hemen herkes tarafından teslim edilmektedir.

2. Daha bir Rüşdiye talebesiyken, bazı Mevlvî çevreleri tarafından kutub olarak kabul edilen Mehmed Esad Dede'nin Fâtih Câmii'ndeki *Mesnevî* derslerine devam ettiği kendi ifadeleriyle de sâbittir. [Eşref Edib 1938]. O dönemde Farsça'nın, biraz da *Mesnevî* okumak için öğrenildiği belirtilmektedir [Demirci 1997]. Âkif'in, aynı derslere devam eden ve daha sonra da o dersleri takrir edecek olan dostu Tâhirü'l-Mevlevî'nin beyânına göre bu dersler bir vaaz havasında geçmemekte, konudan sapılmadan tam bir ilmî disiplin içerisinde yürütülmektedir [Tâhirü'l-Mevlevî 1991].

3. Yakın dostlarının beyânına göre Âkif Mevlânâ'ya hayrandır. [Süleyman Nazif 1991; Eşref Edib 1938]. Hatta Mevlânâ'ya "*mürşidim*" dediği de ifâde edilmektedir. Şiirlerini çok beğendiği Muhammed İkbâl'e "*asrın Mevlânâ'sı*" diyen de Âkif'tir. Çengelköy'de oturduğu zamanlarda Âkif'ten *Şehnâme* okuyan dostlarından Vahyî Efendi de, onun Firdevsî, Kisâî, Enverî, Hakanî, Hayyam, Hâfız, Sâdî, Mevlanâ, Attâr ve Senâî'yi kendi hocası gibi tanıyıp, şiirlerini ezbere okuduğunu söylemektedir [Eşref Edib 1938].

Üstelik Âkif, 1911 yılında *Sırât-ı Müstakîm*'deki bir yazısında Mevlânâ'yı Hind felsefesinin nakledicisi sayan bir kişiyle münâkaşasını anlatmakta, böyle bir iddia için her iki düşüncenin beraberce mütalaa edilmesi ve kulaktan dolma şeylere itibar edilmemesi gerektiği görüşünü ortaya koymaktadır. [Cündioğlu 2000]. Âkif'in Yunus'tan sevdiği ilâhîler de vardır: *Seni ben severim candan içeru, Bu akl ü fikr ile Mevlâ bulunmaz, Ben yürürem yâne yâne* [Eşref Edib 1938]. Birinci ilâhîdeki insan düşüncesinden başka, son iki ilâhîdeki aşk vurgusunun, Âkif'in düşüncesindeki tasavvufî çizgilerin biçimlenmesinde belli bir katkısı olduğu düşünülebilir. Âkif'in özel hatıralarından çıkarıldığı kadarıyla Şeyh Galib'i de takdir ettiği, bundan başka Süleyman Çelebi, Bâkî, Nedim, Şeyhülislâm Yahyâ, Âkif Paşa gibi zevâtı da severek okuduğu belirtilmektedir [Okay 1989].

4. Âkif'in yakın dostları arasında Ferîd Kâm gibi "*üstâd-ı hakîmim*" diyerek kendisine *Gece* şiirini atfettiği vahdet-i vücûda dair kitap yazmış bir zat yanında, fiilen postnişinlik yapmış bulunan Tâhirü'l-Mevlevî gibi

Mevlevîler de bulunmaktadır. Mâhir İz'in belirttiğine göre Âkif, İkbâl'in *Peyâm-ı Meşrik*'ini okurken de Ferid Bey'i hatırlamış ve ikisinin şiirleri arasında paralellikler bulmuştur. Hatta o Ferid Bey'i, evini onun oturduğu Beylerbeyi'ne taşıyacak kadar çok sevmektedir [İz 1990].

Tâhirü'l-Mevlevî Âkif'in sohbetlerinden çok feyiz aldığı söyler [Tâhirü'l-Mevlevî 1991; Eşref Edib 1938]. Aralarındaki yakınlığın derecesi, Tâhirü'l-Mevlevî'nin Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliye medreselerine Âkif'in tavsiyesi üzerine müderris olarak tayin edilmesinde de ortaya çıkmaktadır [Şentürk 1991]. Yine Tâhirü'l-Mevlevî'nin Âkif'in Ömer Rıza Doğrul'un eşi olan kızı Cemile Hanım'a okutmak üzere Asr-ı Saadet olaylarını hülâsa ettiği ve bu notların daha sonra *Medâris-i İslâmiyye Talebesine Mahsus Tarih Hülâsaları* adıyla basıldığı bilinmektedir. Hatta *Sırât-ı Müstakîm* kapanınca Tâhirü'l-Mevlevî, Âkif'in teklifi üzerine kendi üzerinde bulunan *Sebîlü'r-Reşâd*'ın neşir imtiyazını Eşref Edib'e devretmiştir [Tâhirü'l-Mevlevî 1991].

Âkif'in bir başka dostu da adına *Secde* şiirini yazdığı, fakat beğenmeme ihtimaline karşı kendisine ithaf etmekten çekindiği Baban-zâde Ahmed Naim'dir. Üstelik Âkif Edirnekapı'da onun yanına medfundur. Ne garip bir tecellîdir ki bu zat bir öğle namazında secdeyken vefat etmiştir [Kara 2008]. Ahmed Naim tasavvuf düşüncesini, "*bizim felsefemiz*:" olarak görmektedir [Kara 2001].

5. Âkif'in Mısır'da yazdığı son şiirleri her ne kadar hayatının sonlarına doğru onun mistik damarının ortaya çıktığı düşüncesini uyandırmaktaysa da, Hasan Basri Çantay'ın muhtemelen *Gece* şiiri için kendisine sorduğu, bir husus daha açıklayıcı gözükmektedir. Bu muhâvereye göre, 1925 yılında yazılan bu şiirden başka *Hicran* ve *Secde* şiirleriyle Âkif'in şiir vâdisini değiştirip değiştirmediğini soran Çantay'a Âkif'in cevabı, aslında vâdisinin bu olduğu, diğer şiirlerini ise toplum için yazdığı şeklindedir [Çantay 1966]. Bu cevap da kendisinde bu damarın öteden beri var olduğunu göstermektedir. Hatta onun şiirini toplum için fedâ ettiği de söylenmektedir [Okay 1989; Demirci 2008; Karataş 2008]. Bununla beraber sosyal olaylara temas ettiği şiirlerinde de insanı ve toplumu hedef alan yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu noktada *Mesnevî*'deki hikâyelerle *Safahât*'taki hikâyelerin hedefleri arasında paralellikler görmek şaşırtıcı değildir. Her ikisi de toplumdaki bazı bozukluklara işaret etmiş ve bu bozuklukları düzeltme gayreti içerisinde olmuşlardır. Ayrıca Âkif, *Fâtih Kürsüsü*'nde de bir *Mesnevî* hikâyesini kullanarak tembelliğe taş atmakta, milletçe uyanmak ve çalışmak gerektiğini vurgulamakta, bu hikâyenin ardından Almanya gözlemlerini anlatmaktadır.

Üstelik onun *Tevhid yahut Feryâd*, *Ezanlar* (1908), *İstiğrâk*, *Hasbihâl* (1909) gibi ilk şiirlerinden bazılarında da mistik eğilim açıktır. 1910-1925 arasında yazdığı şiirlerde sosyal içerik ön plandadır, ancak özellikle *Safahât*'ın *Hakk'ın Sesleri* kitabında âyet tefsîri olarak kaleme alınan 1913-1914 tarihli şiirlerde en azından ahlâkî boyutta bir tasavvufî muhtevâ hissedilmektedir. Bu durum da kendisinin, vâdisi konusundaki tespitindeki haklılığını göstermektedir. Özellikle 1925 yılında yazılan *Gece*, *Hicrân* ve *Secde* şiirlerinde ise tasavvufî muhtevâ yoğunluğu yüksektir. Hatta bu şiirler, onun tasavvufî bir hâl yaşadığı şeklinde yorumlanmıştır [Okay 1989]. Bu konu dile getirilirken onun bir sûfî olmadığı, fakat diğer eski şairlerimiz gibi tasavvuf kültüründen de müstağnî kalmadığı vurgulanmaktadır [Eşref Edib 1938].

Âkif'in *Mesnevî* okumalarının yoğunlaştığı devre de, Kur'ân tercümesiyle de yoğun olarak uğraştığı bu devredir. Hatta onun daha önce parça parça okuduğu *Mesnevî*'yi, Mısır'da İkbâl'in eserleriyle meşgul olduktan sonra baştan sona okuma arzusu içinde olduğu da nakledilmektedir. Âkif'in Mısır'da tam nüshasını bulamadığı *Mesnevî*'ye kavuşmasının da menkıbevi bir hikâyesi vardır: Bir gece rüyasında kendisine bir *Mesnevî* verildiğini görmüş, ertesi günü Abbas Halim Paşa'nın eşi ve Hidiv'in üvey kızkardeşi olan Prenses Hatice, annesinden kendisine kalan bir sandık kitabı Âkif'e göndermiştir. Âkif sandığı açınca en üstünde Ankaravî şerhiyle *Mesnevî*'yi görerek sevinmiş ve bu eseri bir buçuk yılda hatmetmiştir [Eşref Edib 1938].

Şu halde Âkif'in yukarıda sözü edilen Çantay'la muhâveresi içerisinde konu edilen "*kendi vâdisi*"ne dönüşünde *Mesnevî* ve Ankaravî'nin de payı olduğu anlaşılmakta, üstelik *Gölgeler*'i Arapça'ya çeviren Mustafa Sabri'nin de Âkif'in Mısır'da yazdığı şiirlerin Mevlânâ etkisi taşıdığını söylediği kaydedilmektedir [Ürün 2008; Yeşil 2008].

Âkif'in düşünce dünyasında yeri olan bu şahsiyet ve eserler, onun insan anlayışının şekillenmesinde de rol oynamıştır. İslâm düşüncesinin bütününe hâkim olan beşer-insan farkı ve beşerden insana geçiş yollarının, onun düşüncesinde var olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber onun batılı kaynakları arasında Kant ve Emile Boutroux gösterilmektedir. Onun îmân-inkâr ikilemi ve kötülük problemi gibi temel insânî konulardaki görüşleri üzerinde de durulmuş, onun bu yaklaşımlarının, toplumun problemlerine derinlemesine çözüm arayışları içerisinde olduğu sonucuna varılmıştır [Bolay 2008].

Ancak Âkif'in insan anlayışında tasavvufî düşüncenin ve özellikle de Mevlânâ düşüncesinin önemli bir payı olduğu göz ardı edilmemelidir. Her ne kadar bu durum onun ideal insan anlayışının bir derviş olarak belirlemediği ifade edilecek olsa da, insanın yaratılış özellikleri noktasında *Mesnevî*'deki perspektifle örtüşen noktalarının az olmadığı, fakat bu çizgiyle kesişen başka düşünce tarzları da olduğu teslim edilmelidir.

Âkif, Hz. Ali'nin bir beytini şerh mâhiyetinde gözüken 1909 yılında yayınladığı *İnsan* adlı şiirinde âdetâ *Mesnevî*'nin bazı pasajlarını şerh etmektedir:

*Haberdâr olmamışsın kendi zâtından da hâlâ sen,
“Muhakkar bir vücûdum” dersin ey insan, fakat bilsen...
Senin mâhiyyetin hattâ meleklerden de ulvîdir:
Avâlim sende pinhândır, cihanlar sende matvîdir:
Zeminlerden, semâlardan taşarken feyz-i Rabbânî,
Olur kalbin tecellî-zâr-ı nûr â nûr-i Yezdânî.
Musaggar cirmin amma gâye-i sun'-i İlâhîsin;
Bu haysiyyetle pâyânın bulunmaz, bî tenâhîsin!*

Bu cümleleri *Mesnevî*'deki şu cümlelerle karşılaştırdığımızda yukarıdaki görüş açıklık kazanacaktır: “Bilgeler/filozoflar, ‘İnsan küçük âlemdir’ der; ilâhî bilgiler (ârif-i billâh olan kişiler) ‘İnsan, büyük âlemdir’ der. Çünkü o bilgelerin ilmi, insanın suretiyle sınırlıdır. Bu bilgelerin bilgisi, insanın hakikatinin hakikatine ulaşmıştır.

Pes besûret âlem-i asgar tû/Pes bemâ'nâ âlem-i ekber tû: (Türkçesi: *O halde sen, sûret olarak küçük âlemsin; Ama mânâ bakımından en büyük âlemsin.*) [Mevlânâ 1991: IV, 169^a [34/417-418] (başlık ve beyt 520-524)]

Âkif bu şiirinde insan bilgi ve irâdesinin önünde hiçbir gücün durmadığını da vurgulamıştır. Aşağıdaki şu mısralar insanın, ilâhî sûrette yaratılışının bir sonucu olarak bitmek tükenmez bir açlık içinde oluşu gerçeğini de ifâde etmektedir:

*Bir istikbâledir şevkin, odur ma'sûk-ı vicdânın,
O kudsî neşvenin şeydâ-yı bî-ârâ mudır cânın.
O şevkin dâim ilcâsiyle seyrin ıztırâdîdir;
Terakkî meyli artık fitratında rûh-ı sârîdir!
Bütün esrâr-ı hilkatten haberdâr olmak istersin,
Bu gaybistân-ı hiç â hiçten kurtulmak istersin!
Meâdın, mebdein, hâlin ki üç müdhiş muammâdır...
Durur edvâr-ı müstakbel gibi karşında hep hâzır.
Koşarsın bunların sevdâ-yı idrâkiyle durmazsın,
Hakîkatten velev bir şemme duymazsan oturmazsın.
Serâir perde-pûş-i zulmet olsun varsın isterse...
Düşürmez düştüğün yeldâ-yı hirmân rûhunu ye'se:
Emel meş'al-keşin, bir reh-nümâ hem-râhun olmuşken,
Tehâşî eylemezsin sîne-i deycûra girmekten.
Gelip bir gün tecellî etse mâhiyyât-ı masnûât,
Taharrîden geçer, bir dem karar eyler misin? Heyhât!*

Mesnevî'de de “Biz Âdemoğullarını mükerrerrem kıldık.” [İsrâ 17/70] meâlindeki âyete telmihte bulunularak, insan idrâkinin, *Mesnevî*'de ihtiyâr olarak geçen irâdeyi de kapsadığı belirtilmiştir: “Çünkü Âdem iradesiyle ‘Yücelttik’ oldu. Yarısı bal, yarısı yılan oldu.” [Mevlânâ 1991: III, 140^b [392/262] (beyt 3291)] Ancak Âkif'in mısralarında, insanın bu açlığının ilâhî sûretle bağlantısı konusu kapalı geçilmektedir. Bununla beraber insanoğlunun “şevk”ine sebep olan “o istikbâl” kavramı, belli belirsiz de olsa insanın geldiği ve bir gün döneceği vatanın sahibine işaret etmektedir.

Âkif insanın bir ikilem varlığı olduğunu da vurgulamaktadır. Bu ikilem, varlık açısından madde ile mânâ, bilgi açısından kesinlik ile şüphe, ahlâk açısından iyi ile kötü arasında bir gidip gelmesine sebep olmaktadır.

Varlık açısından bakıldığında *Gece* (1925) şiirinde insanın ilâhî sûrette yaratılmış ve O'ndan ayrı düşmüş olduğunu lirik bir dille anlatmakta ve Mevlânâ'nın sazlıktan kesilerek işlenen ney örneğiyle anlattığı yeryüzüne atılan insanı hatırlatacak şekilde insanın yüce bir yaratılıştla olmakla beraber toprağa düşüşünden şikâyet etmektedir:

...
*Evet, milyarla âlem vecde gelmiş bu'd-ı mutlakta
Benim biçâre gölgem çırpınır bir damla toprakta!
Samimîdir bütün gûş ettiğin âvâz hilkatten,
Niçin göz yaşlarım haybetle dönsün sermediyetten?*

*Diyorlar, hep senin şemsinden ayrılmış, bu ecrâmı...
İlâhî, onların bir an için olmazsa ârâmı;
Nasil dursun, benim bîçâre gölgem, senden ayrılmış?
Güneşlerden değil, ya Rab, senin sînenden ayrılmış!
Henüz yâdımdadır bezminde medhûş olduğum demler;
O demler ki yâdında kopar beynimde bin mahşer!*

Âkif burada insanın varlık sahasındaki ikileminden kaynaklanan dramını anlatmaktadır. Şiirin ilerisinde Cüneyd-i Bağdâdî'nin tasavvufî düşüncesine temel hareket noktası olarak aldığı *ezelî mîsak* anlayışı tasvir edilmekte ve insanın kaybettiği cennete özlemi derin hissiyât içinde dile getirilmektedir.

Şiirin ilk baskısında yer alan ve sonradan bestelenen şu kısımda da aynı özlem açık şekilde ortaya çıkmaktadır:

*Ezelden âşinânım ben, ezelden hem-zebânımsın;
Berâber ahde bağlandık, ne olsan yâr-i cânımsın;
Ne olsam zerrenim, kalbimde hâlâ çarpar esrârın.
Gel ey cânân gel ey cân, kalmasın ferdâya dîdârın.*

Bu özlem *vahdet-i şuhûd* terennümleri hissedilen *İstiğrâk* (1909) şiirinde de yoğun bir şekilde yer almaktadır:

*Düşün âvâre bir mâder ki: Evlâdından olsun dûr;
Tahayyül eyle yâhud bir yetîm-i hânüman-mehcûr;
O bedbahtın nasıl evlâdı hiç gitmezse yâdından;
Nasil çıkmazsa mâder, öksüzün bir dem fuâdından;
Benim yâdım da, ey ârâm-ı cân, yâd-ı güzînidir.
Ne yapsam çünkü manzûrum, senin feyz -i mübînindir:*

Şâir görünen her şeyin Hak olduğunu söyledikten sonra *vahdet-i vücûd* düşüncesini hatırlatan ifâdelerle insanın, dolayısıyla onun âlemdeki konumu ve görevinin ne olduğunu sormakta ve böylece insanın âlemdeki yerine dâir bir arayışı ortaya koymaktadır:

*Tecellî etti artık anladım: Sensin bütün dünyâ..
Bu senlikte fakat ey yâr-ı gaib, ben neyim âyâ?*

Hicran (1925) şiiri de bu özlemin zirveye çıktığı bir durumu göstermektedir:
*-Bu bir mabedse, çırçıplak yakışmaz, son gayet loş
Gelen: Ma'bûd; ışık bul, yaygı bul, git başka yerden, koş!*

*Hemen bir kandil aldım komşulardan, bir de seccade;
Dedim "Gel şimdi mihmânım, saadet-gâhın âmâde"*

Ne yanılmış hesâbım: Hiç kapımdan geçmez oldun bak!

İlâhî! Söktüm attım, işte hücrem şimdi çırçıplak:

...
*Güneşler geçti, aylar geçti, artık gel ki, mihmânım,
Şuhûdundan cüddâ îmanla yoktur kalmak imkânım.*

Bu şiirin şâiri tarafından yapılmış kısa da olsa bir şerhi Mithat Cemâl'in tanıklığıyla kaydedilmiştir. Buna göre Âkif'in daha ilk mısradaki *mâbed* kavramıyla kastedtiği *kalptir*. Başlangıçta Mâbûd'un gireceğini bilerek kalbi ilimle süslediğini, fakat aldandığını, çünkü ilmin yeterli olmadığını, bir kibir ve varlık sebebi olduğunu belirtmiş, daha sonra her şeyden soyutlanarak ona varmaya çalıştığını söylemiştir [Eşref Edib 1938].

Kalbin "*mâbed*" olarak nitelenmesi genel tasavvufî kabullerle uyusmaktadır. Burada irfânsız ilmin eksikliğine temas edildiği de fark edilmektedir. Son tahlilde *fenâ* ve *müşâhedeyle insân-ı kâmil* olma arzusu açık bir şekilde vurgulanmaktadır.

Bu mısralar Allah'a kesin bir inancın da göstergesi durumundadır. Bu noktada insanın bilgisi, bilgide şüphe ve kesinlik gündeme gelmektedir. *Gece*, *Hicrân* ve *Secde* şiirlerinde şâirin îmânını ve bu îmânın bilgide getirdiği kesinliği de hissetmek mümkündür. Bu, gayb konusundaki kesinleşen bilginin ifâdesidir. Tâhirî'l-

Mevlevî'nin “*Bu dünyâda gözü kapalı olanın âhirette de gözü kapalıdır, hatta oradaki şaşkınlığı daha fazladır*” [İsrâ 17/72] meâlindeki âyetle yorumladığı ve Âkif tarafından da tasdik edilen [Eşref Edib 1938] *Safahat*'in *Hatıralar* adlı beşinci kitabındaki şu şiir, bu kesinliği daha geniş bir muhtevâyâ kavuşturmaktadır:

*Nihâyet neyse idrâk ettiğin şey ömrü fânîden;
Onun bir ayıdır mutlak nasîbin ömr-i sânîden*

1914 tarihli bu şiirde Âkif, vahdet-i vücûdun yanlış yorumlanmasına ve tembelliğe dayanak yapılmasına da karşı çıkmaktadır:

*“Cihânın aslı yoktur, çünkü fânîdir” diyen sersem,
Ne der “Öyleyse hilkat pek abes bir şey çıkar” dersem?
Nedir dünyâyâ gelmekten garaz, gitmek midir ancak?
Velev bir anlamak hırstyle olsun yok mu uğraşmak?
Ganîmettir hayâtın, iğtinâm et, durma erkenden,
Yarın milyonla feryâd olmasın enfâs-ı ma’düden!
Bu âlem imtihan meydânıdır ervâh için mâdâm,
Demek: İnsan değilsin eylemezsen durmayıp ikdâm*

Özellikle son mısra, Âkif'in nazarında insanın irâde varlığı oluşuna bağlı olarak sürekli çaba ve ilerlemenin insan olmanın gereği olduğunu göstermektedir.

Gerek *İnsan* (1909) şiirinde ve gerekse bu şiirde Allah'a îmânın zorunlu bir sonucu olarak dünyevî ve uhrevî işlerde gayret etme gereğine yapılan vurgu, iki âlem arasındaki ayrımın kesin çizgileriyle olmadığı, dünyevî işlerde çalışmanın uhrevî işlerden kopuk olarak düşünülemeyeceği kanaatini ortaya koymaktadır. Bu noktada Mevlânâ'nın dünyevî sanatları da vahiy kaynaklı kabul etmesi hatırlanabilir [Mevlânâ 1991: IV, 178^{a-b} [60/474] (beyt 1294-1297); Mevlânâ 1994].

Âkif'in insanla ilgili asıl vurgusu değerler üzerinde toplanmaktadır. Bilgi ve bilgi açlığı konusunda fevkalâde üstün olan insan, nasıl bir değer örgüsüne sahip olmalıdır? Buna geçmeden önce, diğer varlıklar arasında değerler, irâde ve sorumluluk açısından insanın konumuna göz atmak gerekir. Onun meşhur olan yine 1914 tarihli şu şiiri de insanoğlunun değer tanımaz bir durumda olmasıyla düşeceği durumlara işâret etmekte ve bu durumdan kurtulmanın reçetesini göstermektedir:

*Ne irfândır veren ahlâka yükseklik, ne vicdandır:
Fazîlet hissi insanlarda Allah korkusundandır.
Yüreklere çekilmiş farz edilsin havfî Yezdân'ın
Ne irfânın kalır te'sîri katîyyen ne vicdanın.
Hayat artık behîmîdir... Hayır ondan da alçaktır:
Ya hayvan bağlıdır fitratla, insan hürr-i mutlaktır.
Behâim çıkmaz ammâ hilkatın sâbit hudûdundan,
Beşer hâlâ habersiz böyle bir kaydın vücûdundan!*

Şu halde irâdenen kullanılmaması insanın ahlâkî değerini düşürmektedir. Bu durumdan kurtulmak yollarından biri, korkunun itici güç olarak değerlendirilmesi, diğeri utanma duygusudur. Ayrıca irâde taklidin de ortadan kalkmasını gerekli kılmaktadır.

Âkif bu şiirinin sonunda *hayâ* vurgusu yapmaktadır. Şu halde o, insanın kural tanımaz yönünü dizginlemek için irâdesini kullanmasını, çeşitli boyutlarıyla korku (*havf* ve *haşyet*) ve utanma (*hayâ*) duygusu yoluyla kendisini kontrol altına almasını gerekli görmektedir. Buna bağlı olarak hem bu şiirinde, hem de insanı meleklerden üstün gördüğü 1909 tarihli *İnsan* şiirinde, bu kaydın dışına çıkan insanın hayvandan daha aşağı olacağı uyarısını yapmaktadır:

*Senin bir nüsha-yı kübrâ-yı hilkat olduğun elbet,
Tecellî etti artık; dur, düşün öyleyse bir hükmet:
Nasıl olmak gerektir şimdi ef'âlin ki, hem-pâyen
Behâim olmasın, kadrin melâikten muazzezken?*

Âkif'in burada Allah korkusunu irfan ve vicdânın önüne geçirmesi de, Yüce Kudret'e boyun eğme anlamında din kaydı olmayan bir vicdânî ve mistik anlayışın eninde sonunda sapmayla sonuçlanacağı temel düşüncesinden hareket etmektedir.

İnsanın hayvan ve meleklerle mukâyesesi *Mesnevî*'de de, kaynağına rastlayamadığımız bir hadis bağlamında yapılmaktadır:

“Hadiste buyrulmaktadır: ‘Yüce Allah, dünya halkını üç tür olarak yarattı. Bir bölüğün, tam olarak akli, ilmi ve cömertliği vardır. Bu, melektir; o secdeden başka bir şey bilmez. Tabiatında hırs ve heves yoktur; tam nurdur; Allah’ın aşkıyla diridir. Başka bir bölük bilgiden yoksundur; hayvan gibi otlar şışmandır. O, tavla ve ottan başka bir şey görmez; kötülükten ve şereften habersizdir.’ Bu üçüncüsü âdemoğlu ve insandır; yarısı melektendir, yarısı eşekten. Eşek yarısı, aşağılığa yönelir; diğer yarısı, akılla ilgili olana yönelir. O iki kavim, savaş ve harpten rahat içindedir; bu insansa, iki muhâlif yanıyla azap içindedir.” [Mevlânâ 1991: IV, 180^b [67-68/492-493] (beyt1496-1517)] Ancak gerçekçiliği bir dil olarak da benimseyen Âkif, insanoğluyla melekleri karşılaştırma yoluna gitmemiştir. Bu karşılaştırmayla o, bir irâde varlığı olan insanın iyiye ve kötüye yönelme potansiyelini ortaya koymaktadır.

Ancak Âkif *Tevhid yahud Feryâd* (1908) şiirinde vahdet-i vücûd terennümünün şâirâne bir görünümü olarak îmân ve küfrün kaynağını bir görmekte ve şöyle demektedir:

*Mülhid de senin, kalb-i muvahhid de senindir;
İlhâd ile tevhid nedir? menşei hep bir.*

Bu tür bir yaklaşımın tasavvuf ve Mevlânâ düşüncesinde benzerlerini daha açık bir tarzda görmek zor değildir. Bu tür ifâdelerde iyi ve kötünün Allah tarafından yaratıldığı vurgulanmaktadır. Daha anlaşılır olması açısından Mevlânâ’nın Hz. Âdem tarafından işlenen hataya sebep olan gücün de Allah tarafından verildiği noktasındaki nakil ve görüşleri hatırlanabilir [Mevlânâ 1991: I, 24^a [84-85] (beyt 1489-1494)]

Âkif *Safahât*’ın *Fâtih Kürsüsü*’nde adlı dördüncü kitabında yer alan bir başka şiirinde ise şöyle demektedir:

Biz ihtiyârımızın sûretindeniz mes’ûl

Bu iki farklı söylemden birincisi, îmân ve küfür durumlarının varlık ya da yaratılış bakımından hakikatlerine, ikincisi ise etik/ahlâkî boyutuna işâret etmektedir. Dolayısıyla insan eylemlerinin yaratıcısı Allah, irâdesi yoluyla bu eylemleri tercih eden ise insandır.

Sonuçta Âkif tüm insanların merhamete muhtaç olduklarını teslim etmekte ve Allah’tan mülhidler için de merhamet dilemektedir. Çünkü sonuçta bu kahır yurdu olan dünyâda onlar da sıkıntı içerisindeyler:

*Mü’minlere imdâda yetiş merhametinle,
Mülhidlere lâkin daha çok merhamet eyle.
Gümrâhlarıdır ki karanlıklara dalmış,
Bir rehber olur necm-i emel yok da bunalmış!
Sensin şu şebistâna süren onları elbet,
Senden doğacak doğsa da fecr-i hidâyet.
Mülhid de senin, kalb-i muvahhid de senindir;
İlhâd ile tevhid nedir? Menşei hep bir.*

Mevlânâ’nın da inançsız insanlara, potansiyel mü’min gözüyle baktığı bilinmektedir. Ona göre her insanın inanca yönelmesi mümkündür ve inanmayan insanlara da küçümseyerek değil, merhamet gözüyle bakmak gerekir [Mevlânâ 1991: VI, 298^a [373/524] (beyt 2451)].

Âkif’in insanlık ideali irka dayalı bir anlayışa kapılarını kapamaktadır. *Safahât*’ta bunun pek çok örneği bulunmaktadır. Onun *Sebîlü’r-Reşâd Mecmuası*’nda yayımlanmış bulunan bir âyetin (“*Ey insanlar, biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık*” [Hucurât 49/13]) tefsirinde ırk ve kabile taraftarlığına karşı fikirler ileri sürerken, babasının mensup olduğu tarikatın pîri olan Bahâeddin Nakşbend’in bu konudaki görüşüne de yer verdiği görülür [Düzdağ 1979]. Âkif’in bu tavrı, *Mesnevî*’de insanların köken ve yaratılıştaki birliğe bağlı olarak ortaya konan fitrat merkezli anlayışın bir yansıması görünümündedir [Mevlânâ 1991: VI, 423^b [442/663] (beyt 4706-4709)].

Âkif’le Mevlânâ’yı birleştiren noktalardan biri de aşktır. Onun, insandaki bilgi açlığını bir aşk derecesinde görmesi, insanı Allah’ın kudret ve sevgisinden kopan bir varlık olarak değerlendirmesi ve ilâhî tecelliyi büyük bir aşk içerisinde beklemesi de Mevlânâ’nın aşk vurgusuyla örtüşmektedir. Zaten onun şâirliği ve Mevlânâ’ya hayran oluşu da, bu aşk vurgusuna kayıtsız kalamayacağını göstermektedir. Bu noktada *Safahât*’la *Mesnevî* arasında yapılacak kapsamlı olmayan bir karşılaştırma bile yeterli olabilir [Mevlânâ 1991: V, 237^a [215/170] (beyt 2007); VI, 281^a [325/412 vd.] (beyt 910 vd.)].

Âkif’in ideal insan anlayışında ise tasavvuf düşüncesi belirsiz de olsa vardır. Onun ideal insan tipinin Köse İmam, ideal genç tipinin ise Âsım olduğunun söylenmesi [Düzdağ 1989] ilk bakışta tasavvufî bir çağrışım yapmamaktadır. Ancak onun Köse İmam tiplemesinde bir derviş olan babasının çizgileri olduğunu reddetmek de kolay olmasa gerektir. Köse İmam tipinin Âkif’in babasının talebesinden biri olduğu da unutulmamalıdır.

Realist yaklaşımının bir sonucu olarak her ne kadar ondaki tasavvufî yönü ortaya koymamışsa da Köse İmam tiplemesinin, dervişliğini gizli olarak yaşayan Melâmî bir mutasavvıftan, Âsım'ın ise yiğitliği ve mertliğiyle fütüvvet ehlerinden çizgiler taşıdığı söylenebilir. Çünkü *melâmet* kınayanın kınamasından korkmadan hareket etmeyi gerekli görerek riyâkârlığı reddetmekte, sözlük anlamı, “*gençlik, kahramanlık, delikanlılık, cömertlik*” demek olan *fütüvvet* ise mertlik ve yiğitliği öne sürerek her türlü ahlâkî üstünlüğü tanımını içinde toplamaktadır [Sülemî 1977; Uludağ 1996; Azamat 2004].

Sonuç olarak şu söylenebilir: Âkif bir derviş değildir, ama tasavvufî düşünceye yabancı da değildir. O, Mevlânâ'ya âşinâ ve âşıktır. Bir düşünceyi sevmek ve mahkûm etmek için onu iyi bilmek gerektiğine olan inancı, Mevlânâ sevgisinin bilgiyle beslenmiş olmasını gerektirmektedir. İnsanın ilâhî sûrette yaratılmış olması, âlemleri varlığında taşınması, bilgiye olan açıklığı ve bilgisi, değerler karşısındaki tutumu, sonsuzluğa hasreti, iyi ve kötüye yönelişindeki ikilemi gibi konularda *Safahât*'taki muhtevâyla *Mesnevî*'deki muhtevâ arasında paralellikler bulmak zor değildir. Bu durum da genelde tasavvuf, özelde Mevlânâ düşüncesinin, Âkif örneği üzerinde Osmanlı aydını üzerindeki derin etkisini ortaya koymaktadır. Âkif gibi riyâdan hoşlanmayan bir kişiliğe olan bir aydının *melâmet* ve *fütüvvet* gibi bu konuda belli bir mesâfeyi ifade eden anlayışları dolaylı olarak da olsa şiirine yansıtması dikkat çekicidir.

Kaynakça

- Azamat, Nihat, 2004. “Melâmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, c. XXIX, ss. 24-25.
- Bolay, Süleyman Hayri, 1988. *Ferîd Kam*, Ankara.
- Bolay, Süleyman Hayri, 2008. “Âkif'in İnsana Bakışı”, *Vefatının 71.Yılında Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni Mehmet Âkif Dönemi ve Çevresi*, Ankara, ss. 148-163.
- Cündioğlu, Düccâne, 2000. *Bir Kur'an Şâiri Mehmed Âkif ve Kur'an Meâlî*, İstanbul, 77-80.
- Çantay, Hasan Basri 1966. *Âkifnâme*, İstanbul, s. 25, 261.
- Demirci, Berat, 2008. “Ontolojizis Milliyetçilik ve Mehmet Âkif”, *Vefatının 71.Yılında Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni Mehmet Âkif Dönemi ve Çevresi*, Ankara, ss. 26-29.
- Demirci, Mehmet, 1997. *Mevlânâ'dan Düşünceler*, İzmir, s. 71-91.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, 1979. *Safahat Tetkikleri Mehmed Âkif'in Fikirleri*, İstanbul, s. 101-135.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, 1989. *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar*, I-II, İstanbul, I, 28; II, 132.
- Ersoy, Mehmed Âkif, 1991. *Safahat*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul, s. 12, 65, 91, 129, 133, 242, 252-253, 282-283, 286, 474-479.
- Eşref Edib (Fergan), 1938. *Mehmed Âkif Hayatı Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, I, ys., (Asarı ilmiye Kütüphanesi Neşriyatı), s. 23, 110, 143-144, 165, 194-197, 207, 395-403, 435-436, 465, 518, 559.
- İz, Mahir, 1990. *Yılların İzi*, İstanbul, s. 139, 147.
- Kara, İsmail, 2001. *Bir Felsefe Dili Kurmak*, İstanbul, s. 107-108.
- Kara, Mustafa, 2008. “Âkif'in Hayran Olduğu Şahsiyetler”, *Vefatının 71.Yılında Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni Mehmet Âkif Dönemi ve Çevresi*, Ankara, ss. 188-201.
- Karataş, Turan, 2008. “Safahat: İlk Kitap, İlk Göz Ağrısı”, *Vefatının 71.Yılında Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni Mehmet Âkif Dönemi ve Çevresi*, Ankara, ss. 30-37.
- Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, 1991. *Mesnevî (Tıpkıbasım)*, Ankara [(trc. Adnan Karaismailoğlu), I-II, İstanbul 2004; *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, (trc. Şefik Can), I-VI, İstanbul 2004].
- Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, 1994. *Fîhi mâ Fîh*, (trc. Ahmed Avni Konuk, haz. Selçuk Eraydın), İstanbul, s. 48-49.
- Okay, Orhan, 1989. *Mehmed Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Ankara, s. 38, 43, 133.
- Sülemî, Ebû Abdurrahman Muhammed b. el-Hüseyin es-Sülemî, 1977. *Kitâbü'l-Fütüvve: Tasavvufta Fütüvvet*, haz. Süleyman Ateş, Ankara.
- Süleyman Nazif, 1991. *Mehmed Âkif*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul, s. 6.
- Şentürk, Atillâ, 1991. *Tahirü'l-Mevlevî Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, s. 25.
- Tahirü'l-Mevlevî (Olgun), 1991. *Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri*, haz. Atillâ Şentürk, İstanbul 1991, s. 33-35.
- Uludağ, Süleyman, 1996. “Fütüvvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. XIII, ss. 259-261.
- Ürün, Ahmet Kâzım, 2008. “Mehmet Âkif Ersoy'da Mısır ve Arap Edebiyatının İzleri”, *Vefatının 71.Yılında Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni Mehmet Âkif Dönemi ve Çevresi*, Ankara, ss. 230-237.
- Yeşil, Kâmil, 2008. “Mehmet Âkif'in Hikâyeciliği”, *Vefatının 71.Yılında Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni Mehmet Âkif Dönemi ve Çevresi*, Ankara, ss. 238-253.

I. MECLİS'TE BİR MEB'US: MEHMET AKİF (ERSOY) BEY

Zeki ÇEVİK*

Giriş

Bundan 72 sene evvel kaybettiğimiz Mehmet Akif Ersoy Bey, Türk-İslam mütefekkirleri arasında haklı yerini almış olan büyük bir şahsiyettir. Bugün onunla ilgili bir uluslar arası sempozyumun, yine onun adını taşıyan bir üniversitemizde gerçekleştirilmesi de ona olan değer ve sevginin ulaştığı seviyeyi göstermesi bakımından önemlidir. Bu bildiride, onun I. TBMM'de Burdur mebusu olarak görev yaptığı süre içerisinde, gerek meclis içinde, gerekse meclis dışındaki çalışmalarını ele alınıp incelenmiştir. Bu sırada yakın çalışma arkadaşlarının hatıralarından mebus Mehmet Akif'in çeşitli konularda ki düşünceleri, umut ve hayal kırıklıkları da tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Mehmet Akif, Türk tarihinin belki de en buhranlı döneminde yaşadı. O'nun hayatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuş devresine rastlar. Akif henüz dört yaşındayken 93 Harbi diye bilinen Osmanlı- Rus Harbi'nin dehşetini yaşar (1877-78). Bu dönemde önce Sırbistan ve Romanya daha sonra da Kıbrıs birer birer imparatorluktan koparlar (1878). Akif sekiz yaşındayken Fransızlar Cezayir'i, İngiliz'ler Mısır'ı işgal ederler(1881). Bosna- Hersek ve Bulgaristan toprakları elden çıkar(1908). Osmanlılar'ın Girit ve Yanya'yı Yunanistan'a teslim ettikleri yılda Akif 24 yaşında bir delikanlıdır(1897). Trablusgarp(1911) ve Balkan(1912-13) felaketlerinin ardından I. Dünya Savaşı (1914-18) gelir... Düşman orduları Anayurt kapılarına dayanmışlardır. Artık kurtuluş için Milli Mücadele tek şarttır.

İşte böyle badireli bir tarihi süreçte Mehmet Akif, önce İmparatorluğun yıkılmaktan kurtarılması için ortaya atılan fikirlerden İttihad-ı İslam(İslam Birliği- İslamcılık) görüşünü benimseyip savunmuş; Türk milletinin siyasi ve idari reisliği altında bütün İslam Alemi'nin bir araya getirilmesini arzulamıştır.Çünkü faziletlere sahip olan bu millette, onun kaynağı İslamiyettir.Sağlam bir dini kültür almış olan Mehmet Akif, muhafazakar ve pozitif ilim zihniyetine sahip idi. O, toplumların başına her zaman bela olmuş cahilliğe, tembelliğe, taassup ve hurafelere kesinlikle karşı çıkmıştır. Halktan asla kopmamış, son derece mütevazı bir hayat sürerek nefis zenginliğine eriştiği ve ihtiyaçlarını asgariye indirdiği için daima cesur ve fikirlerinde hür olarak Türk-İslam kültürünün sinesine yerleşmiştir.¹

Sultan Abdülhamit'in otokrat idaresini güçlü bir şekilde yürüttüğü 1900-1908 arası genç Mehmet Akif'in kendini yetiştirdiği suskun yıllardır. Bu susma devri II. Meşrutiyet'in ilanıyla sona erdi. Sosyal konulu manzum hikayeler neşrederek şöhretinin temellerini attı. 1908'den sonra İttihatçı kadroların Türkçülük akımı, yetiştiği çevre ve aldığı dini terbiye gereği ona cazip gelmedi. Kavmiyete dayalı milliyet anlayışı İslami telakkilere aykırı idi. Zaten 1908 öncesi İslam birliği fikrinin savunucularından Cemalettin Afgani ile yakından ilgili idi. Başka İslam memleketlerindeki bu fikrin savunucularını da okumuş onlardan tercümelemeler yapmıştı. Bu ideologlara göre sonunda bütün İslam ülkeleri, Batı medeniyet alemine karşı birleşecektir.²

- 1 Abdulkerim Abdulkadiroğlu- Nuran Abdulkadiroğlu, Mehmed Akif Ersoy'un Makaleleri- (Sırat-ı Müstakim ve Sebilü'r-Reşad Mecmuaları'nda Çıkan), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 796, Ankara 1987. 1. Baskı, s.VII
- 2 Fevziye Abdullah Tansel, Mehmet Akif Ersoy (Hayatı ve Eserleri), Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları:1, Polat Ofset(Basım yeri belirtilmemiş) 1991, 3. Baskı,s.X- Önsöz'den

* Yrd. Doç. Dr.,Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğr. Üyesi (zcevik41@hotmail.com)

Bu birleşmeyi gerçekleştirecek devlet, İslam medeniyetinin en uzun ömürlü hamisi ve sancaktarı olan Osmanlı İmparatorluğudur. Bu devlet aynı zamanda 20. yüzyıla geldiğinde, dünyadaki tek “bağımsız” İslam devletidir. Batının sömürgeci güçleri ise İslam dünyasındaki zaferlerinden o kadar emindirler ki; mesela ünlü Fransız oryantalisti Luis Massignon müslümanlar hakkında: “Onların her şeylerini tahrip ettik. Felsefeleri, dinleri mahvoldu. Artık hiçbir şeye inanmıyorlar. Derin bir boşluğa düştüler. Anarşi ve intihar için olgun hale geldiler.” diyordu. İşte Mehmet Akif, İslam dünyasının son kalesi olan Osmanlı İmparatorluğu’nu savunurken onu aynı zamanda İslam’ın her bakımdan kurtarıcısı olabileceği ümidini taşıyordu. O sadece bir imparatorluğun değil, 1400 yıllık muhteşem bir medeniyetin kendisini savunduğu; kanla, canla savunduğu bir dönemin insandır.³

Mehmet Akif önce milletçe gafletten kurtulmamız gerektiğine inanmış, başımıza gelen felaketlerin baş sebebinin cehalet olduğunu dile getirmiştir. Önce ciddi bir özeleştiriri yaparak İslam medeniyetinin neden geri kaldığını tespit etmiştir: bunun sebepleri olarak da medreselerin yozlaşmasını, İslam’a hurafeleri bulaştıran ham ve kaba din adamlarını gösterir. İlme büyük önem veren Akif, sömürgeci batıdan sadece ilim ve teknolojiyi almamızı önerir. O, toplumuna tepeden bakmayan, toplumunu hor görmeyen ve Batı medeniyetine kuru bir hayranlıkla değil, kritik eden bir takdirle bakan çağının ilerisinde bir aydındır.⁴ Ona göre bir medeniyetin yükselmesinde “iki kudret” gereklidir: marifet ve fazilet. Marifet, ilim ve teknolojiyi; fazilet ise din ve ahlaki değerleri temsil eder. İslam medeniyeti ona göre bu iki güçten de mahrumdur. İslam medeniyeti, marifetten yoksun kaldığı için tek başına faziletle ayakta kalamamıştır. Sonunda onu da kaybetmiştir. Ama özünde vardır. Batı medeniyeti ise faziletten yoksun olduğu için marifeti kötüye kullanmış/kullanmaktadır.⁵

Mehmet Akif’in, I. Dünya Savaşı’nda İslam dünyasının kurtuluşunun öncüsü olarak düşündüğü Osmanlı Devleti’nin Çanakkale’de “tek dişi kalmış canavar” a karşı kazandığı büyük zaferden sonra umutları arttı. Bu zafer ona ünlü “Çanakkale Şehitlerine” şiirini gözyaşlarını mürekkebine karıştırarak yazdırdı.⁶ Fakat bu savaşın sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti açısından bir ölüm fermanı idi ve bütün ümitleri söndürdü. O uğursuz Mütareke döneminin genel panoraması kısaca şöyledir: 62 parçalık bir İtilaf donanmasının gelip boğaza demirlediği İstanbul’da ki Osmanlı hükümeti acz içinde; gayrimüslim unsurlar düğün bayram yapıyorlar, Müslüman ahali ise şaşkın; yurdun çeşitli yerleri yabancı askerlerin işgaline uğruyor; bugünkü eşkıyalık almış başını gidiyor, asayiş ve güvenlik yok; ordu terhis ediliyor; ülkede doğru dürüst yol yok, iz yok, ulaşım vasıtası yok; yarı aç yarı tok insanlar diyarı Anadolu’da, hemen hemen ateş düşmedik ocak yok gibi, savaşlar Müslüman ahaliyi yiyip bitirmiş; basın-yayın ve haberleşme son derecede kısıtlı, köyde yaşayan bir kişinin kasabasında ne olup bittiğinden haberi yok, bırakın memlekette, dünyada neler olup bittiğinden... En vahimi ise, memleketin aydınlarının büyük bölümü, vatanın ve devletin kurtarılması konusunda ümitsizdirler. Aydınlarımızın bir kısmı yabancı manda ve himayesi peşinde koşuyor, bazı aydınlarımız da mahalli kurtuluş çareleri arıyorlardı. Çok az sayıda asker-sivil aydın memleketin top yekun kurtarılması konusunda ümitlidirler. Bu aydınlarımızdan biri de Mehmet Akif’tir. İşte o günlerde (21 Ağustos 1919) Sebülürreşat’ta yayımladığı bir yazısında “Türklerin yirmi beş asırdan beri istiklallerini muhafaza etmiş bir millet oldukları tarihen müsbet bir hakikattir. Halbuki Avrupa’da bile istiklalinin kaynağı bu kadar eski zamanlara dayanan bir millet yoktur.

3 Faruk K. Timurtaş, Mehmet Akif ve Cemiyetimiz, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:758, Ankara 1987, Birinci Baskı., s.5.

4 F.K. Timurtaş, a.g.e., s.6-8.

5 Kadir Canatan, “Mehmet Akif’in “Şark” ve “Garp” İmgesi”, Hece, Aylık Edebiyat Dergisi, (Mehmet Akif özel sayısı), yıl:12, sayı:133, Ankara Ocak 2008, s.112; Ahmet Kabaklı da aynı kanaattedir ve Mehmet Akif’i Ziya Gökalp ile karşılaştırır: “Akif’teki millet ülküsünün iki esasa dayandığını görüyoruz. Bu, bir yerde Ziya Gökalp’in hars ve medeniyet anlayışına paralel de görünüyor. Akif, Gökalp’in Hars dediği şeye Fazilet diyor. Onun Medeniyet dediği şeyi ise Marifet diye anıyor. Marifet nedir?.. Marifet Garbın ilmidir. Fazilet’e gelince...İslami, manevi, töreye dayalı, ruha dayalı şeylerdir.” Ahmet Kabaklı, “Akif’te Ülkü ve Düşünce”, Mehmed Akif’i Anlatıyorlar, Aydınlar Ocağı Yay., İstanbul 1986, s. 40-41; Ahmet Kabaklı, Mehmed Akif, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul (Basım yılı belirtilmemiş), s.87-90.

6 Çanakkale muharebeleri sürerken Mehmet Akif Almanya’dadır. “Berlin Hatıraları”nı ithaf ettiği ve çok sevdiği binbaşı Ömer Lütfi Bey anlatıyor: “ Berlin’de merhumun en büyük endişesi Çanakkale idi. Gece gündüz Çanakkale cephesini düşünürdü. Her sabah tekrar ederdi:

-Ömer Bey, bu Çanakkale ne olacak? - Allah bilir amma vaziyet tehlikelidir. Askerlik noktasından düşünülünce ümid yok. Ancak fen kaidelerinin haricinde, fevkalbeşer bir şey olmalı ki dayanabilsin.

Ben böyle dedikçe:

- Eyvah, son istinatgahımız da yıkılırsa ne olur?

diyerek çocuk gibi gözlerinden yaşlar dökülmeye başladılar. Çanakkale için ağlamadığı gün yoktu.....” bkz. Eşref Edib, Mehmet Akif -Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları- , Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, (Basım yeri belirtilmemiş) 1357-1938, s.43-44.

Tarih de gösteriyor ki Türkler istiklalsiz yaşayamazlar.” diyordu.⁷ Zaten Mütareke’den hemen sonra müdafaa-i hukuk zihniyetiyle Anadolu ve Trakya’da birbirinden bağımsız mahalli kurtuluş örgütlenmesi başlamıştı.⁸ İşte Mehmet Akif büyük bir ümitle, evvela Batı Anadolu’da başlayan Kuva-yı Milliye çalışmalarının merkez üssü durumundaki yere, Milli Mücadele’nin ilk ve son kurşunlarının atıldığı Balıkesir’e koştu.⁹

Mehmet Akif Balıkesir’de

Yunanlıların 15 Mayıs 1919’da İzmir’i işgal etmeleri, aynı gün Saatçi Aziz¹⁰ isimli malul ve kimsesiz bir kahramanın yürüyüş kolundaki Yunan askerlerine sıktığı kurşun sonrasında Müslüman Türklere karşı yapılan katliam bütün Türkiye’yi ayağa kaldırmıştı. Bu olay Balıkesir’e gelen bir telgraf vasıtasıyla ertesi gün duyuldu. Balıkesirliler o gün yapılan *Okuma Yurdu*” ve 19 Mayıs 1919 günü bir mevlit bahanesiyle “*Alaca Mescit*”te ki toplantılarla direnişin ilk örgütlenmesini gerçekleştirmişlerdir. “*Balıkesir Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Hey’et-i Merkeziyesi*” adlı bu teşkilat, Balıkesir’de mahalli dört , Alaşehir’de de bölgesel bir kongre toplayarak, Batı Anadolu’da Yunan işgalinin karşısında Kuva-yı Milliye cephelerini kurarak idare etmiştir.¹¹

İşte Balıkesir’de bunlar yaşanırken Ayvalık Cephesi’nden gelen çatışma haberi bütün Türkiye’de yankılandı. Mütareke döneminin kaos ve ümitsizliğine düzenli birliklerimizce ilk kurşun, 29 Mayıs 1919’da Ayvalık’a asker çıkaran Yunanlılara karşı 172. Alay kumandanı Yarbay Ali Çetinkaya’nın askerleri tarafından sıkılmıştır. Bu olay, ümitle bir kıvılcım bekleyen Mehmet Akif’i harekete geçirip Balıkesir’e getirmiştir.¹² O gün onu Balıkesir’de karşılayanlar arasında, 1908 yılında tanıştığı, I. Meclis’te mebus arkadaşı, aynı evi paylaştığı yoldaşı ve herkese bahsi geçtiğinde övgüyle bahsettiği dostu Çantayzade Hasan Basri Bey de vardı. “*Onu anlatabilmek, yazabilmek benim haddim mi?*” demesine rağmen yazıp tamamlayabildiği “*Akifname (Mehmed Akif)*” adlı eserinde Hasan Basri Bey o günleri şöyle anlatıyor: “*Yunanlıların İzmir’imizi işgalini müteakip Balıkesir’de başlayan milli hareketlerde de Akif’i yanımızda bulduk. O zaman Akif İstanbul hükümetinin Darülhikme a’zasından idi.*

O, milli hareketi duyar duymaz Balıkesir’e koşmuş, (Zağnos Mehmed) paşa camiinin kürsüsünde verdiği celadetli hitabesinde ‘Ey Balıkesirliler, güzel yurdunuzu çiğnetmeyiniz, müdafaanız meşru’dur, sebat ediniz, yürüyünüz...’ demiştir. Bu hitabenin memlekette yaptığı te’sir pek büyüktür. O zaman –hatırimda kaldığına göre (İzmir’e Doğru) gazetesinde de aynen intişar eden hitabe yüzünden- Akif İstanbul hükümetince me’muriyetten azledilmişti...’¹³

7 İsmail Acar, *Mehmet Akif ve Safahat’ta Seyahat*, Liva Yayınevi, İstanbul 2005, s.203.

8 Geniş bilgi için bkz. Zeki Çevik, *Milli Mücadele’de “Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na” Geçiş (1918-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2002.

9 O günlerde M. Akif’in en yakınında olanlardan biri olan Sebilürreşad Dergisi’nin sahibi ve mes’ul müdürü Eşref Edip anlatıyor: “...Bütün fikirler hercü merc olmuştu. Türlü türlü cereyanlar ortalığı kaplamış, hele İzmir’in işgali (15 Mayıs 1919) büsbütün ye’si attırmıştı. Bütün ümitsizlikler içinde üstad bir an future düşmedi. O, bu milletin istiklalsiz kalacağını hatırına bile getirmiyordu. Ayvalık’ta, Karesi’de başlayan hareketi milliyenin mutlaka büyüyeceğine, bütün memlekete yayılacağına imanı vardı. O taraflarda bir avuç kahramanın müdafaası, bu güzel topraklar için canlarını siper etmesi üstad üzerinde büyük tesir husule getirmişti. Bir gün baktım, idarehaneye çok heyecanlı geldi:

- Haydi hazırlan, gidiyoruz, dedi.

- Nereye?

- Harekati milliyenin başladığı cepheye. Artık burada duramıyorum.

Ferdası hareket ettik. Balıkesir’e gelip de oradaki Milli Müdafaayı görünce üstad çok heyecana geldi.

- Zafer yolu bu yoldur, dedi.

Üstadı aralarında gören Balıkesirliler çok sevindiler, halk Zağnos Paşa camiine toplandı. Öyle cemaat doldu ki ayakta duracak yer kalmadı. Herkes üstadı dinlemek istiyordu...” E. Edip, a.g.e., s.51-53; İlk Kurşun’la ilgili geniş bilgi için bkz. Ali Çetinkaya, Ali ÇETİNKAYA’nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1993.; Son Kurşun’la ilgili geniş bilgi için bkz. Zeki Çevik, Milli Mücadele’de Son Kurşun, BA.Ü. Yay., Balıkesir 2002.

10 Utkan Kocatürk, “*Celal Bayar’la Bir Konuşma*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı: 5, cilt: II, Mart 1986.

11 M. İlgürel, a.g.e., (tüm eser) ; Zekeriya Özdemir, *Milli Mücadele Yıllarında Balıkesir Cepheleeri*, Ankara 2001, (tüm eser); Z. Çevik, *Milli Mücadele’de “Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na” Geçiş (1918-1923)*, s.20-21.

12 Mehmet Akif’in Balıkesir’e 21 veya 22 Ocak 1920 günlerinde geldiği tahmin edilmektedir. Zira 23 Ocak 1920 Cuma günü namazdan sonra Zağnos Mehmed Paşa camiinde halka vaaz vermiştir. Mücteba İlgürel, *Milli Mücadele’de Balıkesir Kongreleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. İstanbul 1999, s.20-24; İ. Acar, a.g.e., s.204-205.

13 Hasan Basri Çantay, *Akifname (Mehmed Akif)*, Ahmed Sait Matbaası, İstanbul 1966, s.23; Mehmet Akif’in Balıkesir Hutbesi, Balıkesir’de yayımlanan “İzmir’e Doğru” gazetesinin 1 Şubat 1920 tarihli ve 24 numaralı nüshası ile 28 Ocak 1920 tarihinde Sebilürreşad mecmuasında, “Balıkesir Mektubu” adı altında yayımlanmıştır. Yücel Yiğit, “Mehmet Akif’in Balıkesir Hitabesi”, Hece, Aylık Edebiyat Dergisi, (Mehmet Akif özel sayısı), yıl:12, sayı:133, Ankara Ocak 2008, s. 249-257.

Mehmet Akif bu tarihi ve ses getiren konuşmasından sonra tekrar İstanbul'a döndü. Balıkesir'de kaldığı sürede dostu Hasan Basri Bey'in evinde misafir kalmıştır.¹⁴ Onun Balıkesir ve Balıkesirlilere büyük bir muhabbeti vardır. Safahat'inde yer almayan ve Balıkesir'le ilgili iki şiiri olduğunu Hasan Basri Bey'den öğreniyoruz: "Uğursuz mütarekenin ilanı sıralarında idi. Türkiye'nin mühim dimağları İtilaf devletlerinin işgaliyle felce uğratılıyordu. Ben Balıkesir'de (Ses) gazetesini çıkaracaktım. Haykıracaktım.

*Bu münasebetle Akif'ten bir kıt'a istedim; şunu yolladı:
Düşman sesi duymak istemezsen,
Kardeş sesidir, uyan bu sestem!
Kalkınca görür ki akşam olmuş,
Vaktiyle uyanmayan bu sestem.*

(Sehli mümenten'i) a pek güzel bir misal olan bu kıt'a 17 Teşrinievvel 1918'den 13 Mart 1919 tarihine kadar intişar eden, fakat ondan sonra Ermeni ve Rumların mütemadi takipleri yüzünden kapatılan gazetemin başında bir taci san'at ve hamiyet gibi parladı durdu. O kıta Akif'in Safahat'ında yoktur. (Ses)'in o zaman ki ümitsizliklere taze ümidler ve sarsılmaz imanlar veren (İstanbul yazıcısı) üstadın arkadaşı B. Eşref Edip idi. O arkadaşı idare eden, onun yazılarını en emin vasıtalarla muntazaman bana ulaştırmayı te'min eyleyen de bizzat Akif'ti. (İstirat: Akif Balıkesir'i çok severdi. Hastalıktan kurtulmuş olsaydı Balıkesir'de yerleşecekti, hayatının son günlerini bile hep bu emelle yaşadı.

Ankara'da idik, memleketimizin yunanlılar tarafından işgali sene-i devriyesine müsadif bir günde (Yeni Gün) gazetesine yazılacak meftur bir yazıyı karalamakla meşgul idik. Akif de şu kıtayı yazıp bize verdi:

*O yeşil toprağın ey yüzler ağartan (karesi),
Şimdi binlerce şehidin kanayan makberesi,
Sana hasret kalan evladın için dünyada
Varsa kahrolmadan aram edecek yer neresi?
****

*Hani gök kubbenin altında görülmüş mü eşin?
Dağların bağ, hele vadilerin altın deresi!
Ey benim her taşı bir ma'bedi iman yurdum,
Seni er geç bana mutlak verecek ma'budum!*

Bu kıt'a (Yeni Gün)'ün 30 Haziran 1338 tarihli nüshasında intişar etmiştir. Safahat'ında yoktur .)¹⁵

Mehmet Akif Ankara Yollarında

Mehmet Akif izinsiz olarak Balıkesir'e gidip Milli Mücadele'yi destekleyen konuşmaları yüzünden İstanbul'a dönünce hükümet tarafından Darü'l-hikme Başkatipliği görevinden azledildi (3 Mayıs 1920). O tarihlerde memlekette çok önemli gelişmeler oluyordu. Batı Anadolu'da Yunan işgaline karşı Kuva-yı Milliye Cepheleleri oluşturuluyor, Güneydoğu Anadolu'da Fransızlara karşı mücadele yürütülüyor, Doğuda Ermeni, Karadeniz Bölgesinde de Pontus tehlikelerine karşı tedbirler alınıyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Anadolu'da yürütülen çalışmalar (Samsun, Havza, Amasya, Erzurum ve Sivas'ta) kısa sürede meyvelerini vermeye başladı. En son Sivas Kongresi'nde(4-11 Eylül 1919) alınan kararlar gereğince, artık Milli Mücadele'yi tüm yurttan ve tek elden, kurulan "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" nin Hey'et-i Temsiliye'si yürütecekti. Bu kongreden sonra cephe komutanlıkları belirlenmiş, İstanbul hükümetiyle de irtibata geçilmişti. Varılan mutabakat sonucu Anadolu'da Meclis-i Meb'busan seçimleri yapıldı. Son Osmanlı Meclis-i Meb'usan'ı 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplandı. Aynı meclis gizli oturumda işgalci güçlere meydan okuma ve bağımsızlık bildirisi olan "Misak-ı Milli" kararlarını alıp (28 Ocak 1920), bunu ilan edince(17 Şubat 1920) İstanbul'da kızılca kıyamet koptu. İngilizler derhal harekete geçerek, bir dizi tutuklamaların ardından, 16 Mart 1920'de İstanbul'u resmen ve fiilen işgal ettiler. Nihayet 23 Nisan 1920'de Ankara'da I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla gelişmeler son noktaya ulaştı. Artık milletin mücadelesi fiilen Ankara'dan bu Meclis ve onun hükümeti tarafından yürütülecekti. Yani "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" nin yetkilerini artık bu meclis üstlenmiştir.¹⁶

14 Bu tarihi ev yakın zamana kadar metruk ve çatısı yanmış bir şekilde duruyordu. Hatta Balıkesir Belediye Başkanı Sayın Sabri Uğur Bey'den evin restore edilip kültürümüze kazandırılması sözünü de almış idik. Ancak Başkan Bey'in Hasan Basri Çantay'ın varisleriyle görüşmesi sonuçsuz kalmış ve bu ev şimdi yıkılmıştır. Z.Ç.

15 H. B. Çantay, a.g.e.,s.24-25.

16 Z. Çevik, Milli Mücadele'de "Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na" Geçiş (1918-1923), s.180-269.

İşte memlekette bu gelişmeler olurken özellikle İstanbul'un işgali Mehmet Akif'e çok ağır gelmiştir. Anadolu'da gelişen Harekat-ı Milliye de onu heyecanlandırıp, ümitlendiriyordu. 1920'nin Nisan ayında kararını verdi. Muhtemelen Mayıs ayı başlarında (görevden alındığı 3 Mayıs sonrası) İstanbul'dan ayrılır. Gerisini bu kararını açıkladığı Eşref Edip Bey'den dinleyelim: “Anadolu Harekat-ı Milliyesi genişleyerek Ankara’da toplanmaya başlayınca üstad: - Artık burada duracak zaman değildir, gidip çalışmak lazım. Bizim tarafımızdan halkı tenvire ihtiyaç varmış. Çağırıyorlar. Mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara’ya hareket ediyorum. Hiç kimsenin haberi olmasın. Sen de İdarehanenin işlerini derle toplu (Sebilürreşad) klişesini al, arkandan gel. Meşihattakilerle temas et, Harekat-ı Milliye aleyhinde bir halt etmesinler, dedi. Elini öptük, vedalaştık, üstadın Anadolu’ya geçtiği anlaşılınca bize karşı tazyikat arttı.”¹⁷

Mehmet Akif yanında 12 yaşındaki oğlu ile Üsküdar’a geçer ve yol arkadaşlarıyla buluşarak, İnebolu yoluyla Ankara’ya ulaşır.¹⁸ Onun “ Çağırıyorlar” ifadesiyle, Mustafa Kemal Paşa’nın bir telgrafından çıkarılacak sonuca göre, Ankara’ya, meb’us olmak ve halkı aydınlatmak üzere davet edildiği sonucuna varılabilir.¹⁹ I.TBMM’ye katılma tarihi 4 Haziran 1920 olduğuna göre “çoğu kaynağın Konya dönüşü Meclis’e katıldığı şeklindeki” görüş yanlıştır. O Konya isyanını bastırmak üzere başlatılan askeri harekate destek ve halkı tenvir için Konya’ya Meclis’in gönderdiği hey’et içinde meb’us sıfatıyla bulunuyordu.²⁰

Mehmet Akif, Konya’dan tekrar Ankara’ya döndü. Bu sırada Eşref Edib’in Kastamonu’ya geldiği haberini aldı. Önceden kararlaştırdıkları üzere ve muhtemelen Ankara Hükümeti’nin verdiği irşad ve tenvir vazifesiyle, kendisi de 19 Ekim 1920’de Kastamonu’ya geçti. Sebilürreşad bir süre burada yayımlandı. Mehmet Akif, Kastamonu ve kazalarında dolaşarak halka vaazlar verdi. Bu vaazların en meşhuru Kastamonu Nasrullah Camii’nde verdiği hitabedir. Dinleyenleri ağlatan bu etkili konuşmada Akif, Sevr’in öldürücü maddelerini bir bir açıkladı ve “Sevr paçavrasını mücahitlerimiz şark tarafından yırtmaya başladılar. Bize düşen vazife Anadolu’muzun başka cihetlerindeki düşmanları denize dökmek, o murdar paçavrayı büsbütün parçalamaktır.”²¹ dedikten sonra şunları söyledi: “Milletler toplu, tüfekte, zırhlı ile, ordularla, tayyarelerle yıkılmaz. Milletler ancak aralarındaki rabutalar çözülerek herkes kendi başının derdine, kendi havasına, kendi menfeatine, kendi menfeatını temin kaygusuna düştüğü zaman yıkılır..... Ey cemaati müslimin! Düşmanlarımızın bu gün bizden istedikleri, ne filan vilayet, ne filan sancaktır; doğrudan doğruya başımızdır, boynumuzdur, hayatımızdır, devletimizdir...” (Sebilürreşad, adet 464, 25 Kasım 1920). Bu hitabeler Sebilürreşad’da basılarak, Anadolu’nun bütün vilayetleri ile, sancak ve kazalardaki, mutasarrıflara, kaymakam ve müftülere gönderildi. Anadolu’nun bütün camilerinde ve yapılan toplantılarda yüksek sesle okundu, gazetelerde yayımlandı. Ayrıca risale ve kitap şeklinde basılarak bütün cephelere dağıtıldı, köylere varıncaya kadar her yere gönderildi.²²

Artık Mehmet Akif’in Burdur meb’usu sıfatıyla üç yıla yakın sürecek olan, vatani, devleti ve hatta İslam dünyasını kurtarma mücadelesi başlamıştı.

17 E. Edip, a.g.e., s. 56.

18 Kastamonu’da yayımlanan “Açıksöz” gazetesinin 9 Mayıs 1920 tarihli nüshasından Mehmet Akif’in Ankara’ya vasil olduğunu öğreniyoruz. E. Edip, a.g.e., s.58

19 Muhtemelen Mehmet Akif’in Ankara yolunda olduğu bir tarihte, Mustafa Kemal Paşa’nın Konya’ya çektiği bu telgraf şöyledir: “Şifre-Telgraf, Konya’da 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Beyefendi’ye, Ankara 29. 4. 1336(1920)

İstifasında musır bulunan Burdur Livası BMM azası ve ahz-ı asker reisi Miralay İsmail Beyefendi’nin yerine, Liva-yı mezkur BMM azalığına, Ankara’da bulunan Şair Mehmet Akif Beyefendi’nin intihabının temin ve neticenin iş’ar buyurulmasını rica ederim. Mustafa Kemal”

Fethi Tevetoğlu, “Gazi Mustafa Kemal- Şair Mehmed Akif”, Türk Yurdu Dergisi (Akif Özel Sayısı), Aralık 1987. Bu konuda Eşref Edip ise şu bilgileri veriyor: “Üstad Kastamonu’ya gelmezden evvel Konya’ya gitmişti. Konya’da isyan emareleri görülmüş, nasihat etmek üzere üstadın Konya’ya gitmesi münasip görülmüştü. Üstad Konya’lılara nasihat etmiş, memleketin yıkılmak üzere olduğunu, bütün milletin bir vücud halinde birleşerek Ankara’da teessüs eden hükümete yardım etmeleri lazım geldiğini söylemiş...”, E. Edip, a.g.e., s.59.

20 Z. Çevik, Milli Mücadele’de “Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na” Geçiş (1918-1923), s.297 ; İ. Acar, a.g.e.,s.214 ; M. Akif, 15.7.1336/1920 günü Meclis’te yemin etti. TBMM ZC,TBMM Basımevi, c. 2, (İçtima:35, celse:2), Ankara 1981, 3. Basılış, s.339.

21 Mithat Cemal, Mehmet Akif Ersoy, Hayatı-Seciyesi-Sanati, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1990, 2. Baskı,, s. 118.

22 E. Edip, a.g.e., s. 60-67.

Meb'us Mehmet Akif Ankara'da Meclis'te

Mehmet Akif, Kastamonu'da Sebilürreşad'ın birkaç nüshasını yayımladıktan sonra soğuk bir kış gününde (25 Aralık 1920) yanında Eşref Edip Bey'le derginin klišesini alarak Ankara'ya hareket etti. Karlı Ilgaz Dağları yaylı bir araba ile bazen yürüyerek aşılmıştı. Ankara'ya gelince, zaten konut sıkıntısı olduğundan, Taceddin dergahına yerleşen Akif, İstiklal Marşı da dahil bütün şiirlerini bu dergahta yazmıştır.²³ Sebilürreşad'ın 467. sayısından (3 Şubat 1921) itibaren yayımına da Ankara'da devam etti.

Mehmet Akif'in mebusluk görevi süresince Meclis zabıtlarına geçmiş çok az konuşması vardır. Şimdi karakterinin gereği siyaseti, fazla ve hele gereksiz konuşmayı pek sevmeyen Akif'in,²⁴ Meclis zabıtlarına geçen konuşmalarını kronolojik sıraya göre verelim.

Onun en uzun konuşmasına, bir gizli oturumda, Londra Konferansı dolayısıyla Sadrazam Tevfik Paşa ile yapılan görüşmelerin değerlendirilmesi ve İstanbul Hükümeti'ne verilecek nihai cevap tartışılırken rastlıyoruz. Daha önceki gizli oturumlarda Londra'ya Ankara Hükümeti'ni temsilen bir heyet gönderilmesi tartışılmış ve karara bağlanmıştı.²⁵ Daha sonra da İstanbul Hükümeti'ne, Meclis Divan-ı Riyaseti adına Hamdullah Suphi Bey'in kaleme aldığı bir beyanname gönderilmesi gündeme gelmişti. İşte bunlar tartışılırken Mehmet Akif Bey de basılıp meclis üyelerine dağıtılan kendi beyannamesini, söz alıp meclis kürsüsünden okumuştur. Bu görüşmeler aynen şöyledir:

"1- *Sevr muahedenesi hakkında İstanbul'da Tevfik Paşa'ya çekilen telgraf.*

REİS-(İkinci Reis Vekili Hasan Fehmi Beyefendi)- Mevzuun müzarekesine başlıyoruz. Söz Heyet-i Vekile Reis Fevzi Paşa Hazretlerinin. Buyurun efendim.

FEVZİ PAŞA(Heyet-i Vekile Reisi) (Kozan)- Efendim, İstanbul ile muhaberenin neticesini arz etmiştim. Bunun üzerine Heyet-i Aliyeniz cevap vermek için bir karar ittihaz buyurmuştu. Üç, dört gündür bunun tehiri İstanbul münasebatında bazı teşevvüşata sebebiyet veriyor. Rica ederim cevap verilsin de İstanbul'la hesabımız kesilsin.

MEHMET AKİF BEY (Burdur)- Efendiler, İstanbul'la aramızdaki sui tefehhümiün kalkması bu ikiliğin bertaraf edilmesi için Meclisi Aliniz karar verdi. İstanbul'a bir telgraf yazılacaktı ve bu da Meclis tarafından yazılacaktı ve son cevap olacaktı.

HAMDULLAH SUPHİ BEY (Antalya)- Beyefendi yazmışlar, geldiler burada okudular.

MEHMET AKİF BEY (Burdur)- Sadi; Şarkın en hakim şairi der ki: "İnsan daima doğru söylemelidir. Her söylediği doğru olmalıdır. Fakat her doğruyu her vakit söylememelidir." Bendeniz o telgraf müsveddesinde bugün söylenilmesi muvafık olmayacak bir çok hakikatler gördüm. İcabeden yerlerde gayet şedit bir lisanla ifade edilmiş. Eğer maksat itilafın temini ise bu lisan tahfif edilmelidir. Daha itilafı cüyane yazılmalıdır. Biz metalibimizi bir lisanı mutedil ile, bir üslubu leyin ile ifade edersek ve onlar kabul etmezlerse o zaman mesuliyet ve vebal onların omuzlarına gider, kabul ederlerse iş bitmiş olur. Bendeniz bir şey karaladım. Müsaade buyursanız okuyayım: (Ankara ile İstanbul arasında cereyan eden muhaberattan İstanbul'un henüz gerek kendi vaziyetini, gerek Anadolu'nun vaziyetini layıkıyla ihata edemediği kanaati hasıl oluyor. Millettin berati idamından başka bir şey olmayan Sevr muahedenesini İstanbul'a kabul ettiren esbabın burada mevzubahis edilmesini münasip görmüyoruz. Ancak milletin istiklali o muahedenamenin birkaç maddesinin tadil ve tebdiliyle temin olunamayıp, büsbütün ortadan kalkmasına mütevekkif bunmasına nazaran vaktiyle o muahedenameyi kabul edenlerin bugün konferansta lazım gelen vak-ü tesiri haiz olamayacakları pek tabidir. Mütarekeden beri devam eden ve inayeti Hak'la hayat ve istiklalimizin halasına kadar devamı muhakkak olan mücahede-i milliye sayesinde bugün lehimize olarak bir vaziyet inkişaf etti. Bu müsait vaziyetten istifadeye koşmak bütün kuvvayı Devlet için bir vecibei hayatiye iken, İstanbul'un hakayiki ahvale göz yumarak ruhtan ziyade şekil ile meşgul olduğu nazarı teessüfle görülmüyor. Zaman, geçmiş vakayii tahlil ile uğraşacak zaman değildir. Ecnebler Devletimizin bütün varlığını payımal etmişler, en tabii hukukunu çiğnemekten sıkılmamışlardır. Bu tecavüzlere diğer taraflardan evvel maruz kalan ve el'an ecnebi tahakkümü altında baş bile kaldıramayan İstanbul'un bu ahvali

23 E. Edip, a.g.e., s. 69-70. Mehmet Akif'in Kasım 1919-Nisan 1921 arasında – Safahat'ine almadığı "İstiklal Marşı" hariç – yayımlanmış bir şiiri yoktur. Yani 1920 yılı tümüyle onun için vaazlar yılı olmuştur. O bütün varlığını Milli Mücadele'ye vermiş, Sebilürreşad'da makale, sohbet veya tercüme yerine sadece vaazların metinlerini yayımlamıştır. İ. Acar, a.g.e., s.217.

24 "Zaten onun politikacı tarafı hiç yoktur...Nasıl ki Büyük Millet Meclisi'ndeki meb'usluğu 4 (doğrusu 3 sene kadar olacak) senelik bir süktür. Zabıtlarda iki üç kelimesi var; bunlar bile çok defa edattır; bazen de bir nükte: Bütçe müzarekesinde, mazbata muharriri, Arap harflerinin muzipliği olarak "me'murin" kelimesini "me'mureyn" diye okuyacak, Akif oturduğu yerden haykırarak: "memureyn olsa şekerle besleriz." M. Cemal, a.g.e., s. 117.

25 TBMM GCZ, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., c.I, 4 -5 Şubat 1337(1921), (c.8, 144. ve 145. in'ikat, 4 celse), Ankara 1985, s.366-407.(Bu görüşmelerde Hariciye Vekili Bekir Sami Bey ile altı kişinin Londra Konferansı'na gitmesi oylanıp kabul edildi. Aynı yer: s.385-386)

göz önünde tutarak ona göre bir vaziyet ittihaz etmesi zaruri iken, makus bir istikamet alması cidden mucibi teessüftür. İstanbul nazarında henüz resmen asi telakki edilen Anadolu bugün istiklali için, Makamı Hilafet ve Saltanatın tahlisi için canla başla uğraşiyor, düşmanların muhacematına göğüs geriyor, bu yolda kanını döküyor. Binaenaleyh bugün söz sahibi ancak kendisi olmak icabedeceğini itiraf ve kabul etmek ve aradaki sui fehhiümü bertaraf ederek B.M.M.'ne tefvizi umur eylemek kendisinin ve bütün memleketin selameti namına İstanbul için en mütekaddim ve en mütehattim bir vazifedir. Bugün İlayeti Hakla millet vahdetini temin etmiş, meşru Meclis ve Hükümetini teşki ile ordularını tanzim eylemiş, her türlü müdahalatı ecnebiyeden azade olarak tenfizi ahkam ve kazada bulunmuş iken, bütün bu şeraitten tamamiyle mahrum bulunan İstanbul'un hala eşkal ve merasim ile uğraşması menafi millet ve maslahatı ümmetle katiyen kabili telif değildir. Bugün İstanbul'un uhdei hamiyetine düşen en mühim vazife derhal B.M.M. nin meşruiyetini tasdik ve konferansa murahhas göndermek hakkının münhasıran bu Meclis'e ait olduğunu ilan etmektir. Bunun hilafında hareket milletin halasına set çekmek, tefrika ve inkisama badi olmak, Makamı Hilafet ve Saltanatı (papalık) gibi kuvvayı maddiyeden mahrum ve gayrimeşru bir şekle sokarak ecnebilerin amalına bazice derekesine indirmek demektir. Buna ise Şeraiti garrayı İslamiyenin katiyen müsadese yoktur. Kaldı ki Müslümanlık nazarında pek büyük bir mevkii dinisi olan Makamı Muallayı Hilafeti vaz'ı meşruundan çıkarmaya hiçbir ferdin, hatta o makamı işgal eden Zati Şahanenin bile salahiyeti olamaz. İradei Şahane maslahatı ümmet üzerine ibtina ederse muteber ve muta olur. Evet, zati Şahanenin arzuyu zati ve emri hususileri başkadır; Ümmetin emini olmak haysiyetiyle deruhte buyurdıkları emaneti Hilafetten mütehasıl şahsiyeti maneviyenin iradesi başkadır. Binaenaleyh bugün Zati Şahane bütün amali hususiyelerinden tecerrüt etmek ve o, deruhte buyurdıkları emaneti kübradan mütehasıl şahsiyeti maneviye namına maslahatı Ümmet muktezası veçhile iradati aliyede bulunmak mecburiyeti şeriyesinde idirler. Maslahatı Ümmetin muktezası ise (icmai ümmet) mahiyetinde olan ve bir kuvvei maddiyeye istinad eden B. M. Meclisi, evet ancak bu Meclis izhar etmek mevkiinde bulunuyor. Malumdur ki dini İslamın kıyam ve bekası için zaruri olan teşhizi cüyüş, seddi sugur, tenfizi ahkam ve kaza şeraiti esasiesini bilküllüye iptal ile Makamı manayı Hilafeti mühmel bir hale koyan (Sevr) muahednamesini kabule cevazı şer' i yoktur. Şayet İstanbul'u böyle gayrimeşru bir vaziyete sokan sebep cebri ikrah ise bugün o sebebin zail olduğu iddia olunamaz. Binaenaleyh ecnebilerin cebri ikrahıyla bütün şeraiti esasiesi şeriyesinden tecrit edilen Makamı Hilafet ve Saltanat için o şeraiti temin eden B. M. M.'ni derhal Makamı Celili Hilafetin kuvvei müeyyidesi olarak tasdik ve bu Meclisin icmai ümmet mahiyetinde olan mukarreratını kabul ile kendi vaz'ı meşruunu iktisap etmek bir vazifei şeriyeye olduktan başka beynelmüslimin büyük bir mevkii ihtiramı bulunan Hanedanı Ali Osmanın ilelebet bu mevkii mümtazı muhafaza edebilmesi için de elzemdir. Gerek Zati Şahanenin, gerek bütün Cihanı İslamın malumu olmalıdır ki B. M. Meclisince bugün Makamı Hilafet ve Saltanatın halasını ve milletimizin istiklali tamını temin etmekten başka hiçbir gaye mutasavver değildir ve bunun böyle olduğunu her milletvekili ferdin feda yemin ile teyit etmiştir. Onun için bugün İstanbul'un manasız vesveselerle nazarı ecanipte milletin vahdetini kesredecek gayrimeşru bir tavır takınmasına B. M. Meclisi son derece müteessiftir. Artık bu gayrimeşru vaziyete bir an evvel hatime vermek; bu zavallı, bu fedakar milletin mukadderatını idare etmekte bulunan B. M. Meclisiyle tevhide mesai etmek, aynı gayenin husulüne elbirliğiyle çalışmak dini, vatani, milli vazaiifin akdemidir. Binaenaleyh gayemizin husulünden sonra aramızda halli pek kolay olan mesaili dahiliyeye ait bir takım noktai nazar ihtilaflarının bugün katiyen mevzu bahsedilmemesini ve yalnız dinü milletin menafi aliyesi düşünülerek derhal B. M. Meclisinin meşruiyetini kabul ve intihap ettiği murahhasların tasdik edilmesini, bu suretle aradaki iki liğin kaldırılarak Kur'anın ve sünneti Resulün emri veçhile Devlet ve milletimizin ecanibe karşı yeckpare bir bünyanı marsus halinde tecelli ettirilmesini selameti dinü devlet namına son defa olarak temenni ederiz. İşbu kararımız Tefvik Paşa'ya aynen tebliğ olunmak üzere Heyeti Vekileye tevdi olundu.)

Mehmet Akif'in bu konuşmasından sonra yedi meb'us söz alarak bu beyannamenin, katıldıkları ve katılmadıkları yanlarını ve kendi görüşlerini dile getirdiler. En sonra Mustafa Kemal paşa söz almış ve özetle şunları söylemiştir:

“ MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ (Ankara)- .... Malumu alileri Meclis Riyasetinden ve Heyeti Vekile Riyasetinden çekilen telgraflara cevaben Tefvik Paşadan gelen en son telgraftan takip edilmiş olan meşru hususatın, makul ve kati hususatın hiç biri kabul edilmedikten maada, bizi bir de tarih ve vicdan muvacehesinde itham ediyor.....efendiler Burdur Mebusu Akif Bey biraderimizin yazmış olduğu şeyde bazı mühim tadilat yapılması lüzumunu görmekteyim ve bu hususatı arz edebilmek için o takriri ele alayım. Baş tarafta Sevr muahedesinin bazı maddelerini kabul etmektense, Sevr muahedesinin heyeti umumiyesini tadil etmek lazımdır, diyor. Bunu bugün B. M. Meclisinin beyannamesinde zikretmek diplomatik bir hatadır. Biz Sevr muahedesini kabul etmediğimizi ilan ettik ve bu azimde bulunduğumuzu birbirimize söylüyoruz..... Sonra mesela ikinci sayfasında (....bugün lehimize olarak bir vaziyet inkişaf etti. Bu müsait vaziyetten istifadeye koşmak bütün kuvvayı devlet için bir vecibeyi hayatiye iken İstanbul'un hakayiki ahvale göz yumarak....) deniyor. Vaziyet

böyle değildir efendiler. Elhamdülillah bizim vaziyetimiz iyidir. Muhtar vaziyette değiliz, koşma vaziyetinde de değiliz. Henüz Bize yapılan teklifin ciddiyetine emniyet yoktur. Biz koşmuyoruz, fakat bazı hukukumuzu dünyaya ilan etmek için gidiyoruz.....Sonra burada deniliyor ki bu meclis meşrudur. Sonra burada deniliyor ki, (Bugün İstanbul'un uhteî hamiyetine düşen en mühim vazife derhal Büyük Millet Meclisinin meşruyetini tasdik ve konferansa murahhas gönderme hakkının münhasıran bu Meclise ait olduğunu ilan etmektedir...) Efendiler bu Meclis meşrudur ve bunun meşruyetini kimseye tasdik ettirmek lazım değildir. İkincisi; bu meşru Meclis, meşru ve salahiyattar olan murahhaslarını göndermiştir. Bu heyetin Avrupaca tanınması için Tefvik Paşaya ricaya ihtiyacımız yoktur.Binaenaleyh böyle bir şeyi beyannamemizde söylemek, giden heyeti murahhasamızın kıymetini sifira indirmek demektir. Sonra efendiler; makamu Hilafet ve Saltanatın tabiri sırasında Papalık kullanılmıştır. Makamu Hilafet ve Saltanatın Papalık kelimesiyle heyetimiz tarafından ifade olunmasına ve bu kelimenin kullanılmasına bendeniz şahsen taraftar olamam. Yine altıncı sayfada bazı izahat vardır. (Sevr muahedesini kabul etmeye cevazı şer'i yoktur) deniliyor. (Edilirse makamu muallayı Hilafeti mühmel bir hale getirir) deniyor. Halbuki Sevr muahedesini kabul edilmiş ve makamu hilafeti mühmel bırakmıştır. Malumu alinizdir ki efendiler, Şurayı Saltanatta Sevr muahedesini Zati Şahane bizzat ayağa kalkmak suretiyle kabul etmiştir. Binaenaleyh vaki bir şeydir. Eğer bu vaki gibi kabul edilirse, zaten Makamu Hilafet ihmal edilmiştir. Halbuki biz bunu itiraf etmek istemiyoruz. ....Sonra yedinci sayfasında yine Zati Şahaneden B. M. Meclisinin tasdiki talebediliyor. Evvelki başka bir manada idi, bu da başka bir manadadır. Halbuki efendiler biz Zati Şahane, İstanbul'da düşman süngüsü altında iradesini istimale gayri muktedir, yani esirdir, dedik. Binaenaleyh bizim Meclisimizi bir esir tasdik edemez. Bu da doğru değildir. Olsa olsa o zat Meclisi kabul ettiğini ve tanıdığını – dikkatle yazılmak lazım geleceğine dair bir fikir vermek için söylüyorum, tanımak başkadır, tasdik etmek başkadır. Çünkü herkes tanıyabilir- ilan etmesini.....Sonra efendiler, sekizinci sayfasında (bugün şöyle böyle anlaşalım ve bunun husulünden sonra aramızda pek kolay olan idarei dahiliyeyi.....) Şimdi efendiler, iki şahıs konuşmuyor. Bir milletle bir şahıs konuşmuyor. Öyle pazarlık olmaz zannederim. Azmü imanımızda bir tereddüt ve teşevvüs olduğunu bugünden ilan etmiş oluyoruz. Binaenaleyh kimse ile pazarlığımız yoktur. Meşruiyet üzerinde bulunuyoruz. Akıl ve mantık üzerinde bulunuyoruz. Bunlardan sarfı nazar etmek doğru bir şey olamaz. Sonra, son sahifesinde bazı ifadeler var. Şöyle böyle olursa mevcut olan ikilik bertaraf edilmiş olur. Bu da tabii siyasi bir ifade değildir efendiler. Biz ikilikten bahsetmedik ve etmeyiz efendiler. Biz vahdeti tamme halindeyiz. İkilik iddia eden onlardır. Onu biz iddia etmekle sarahaten onların vaziyetini kabul etmiş oluyoruz. Bu tabiri yazmakla onların vaziyetini tasdik etmiş oluruz. İkilik yoktur. Vahdet vardır ve bu vahdeti tanımayan hali delalette bulunanlar vardır. Binaenaleyh görülüyor ki, bu gibi icrai hususatta teferruata girişmek doğru değildir. Bir defa zaman meselesi çok mühim bir tesir yapıyor. Bendeniz yeni bir teklif arzetmek istiyorum. Meclisi Alinin tebellür eden kararı ne ise Tefvik Paşa'ya son yazdığı telgrafa cevaben iki üç madde olarak sureti münasibede ve kısaca yazmakla Meclisi Ali vazifesini ifa ederse, zannederim çok güzel olur. Yoksa şimdi bu yazılmış olanları bu heyete tevdi edersek doğru olmaz. Bu esas kararlar tespit edilir ve Heyeti Vekileye tevdi edilirse, Heyeti Vekile sureti münasibede tebliğ eder efendim.....”

Mustafa Kemal Paşa'nın, Mehmet Akif'in teklifine, tartışmalar sonunda böyle ayrıntılı değerlendirme ve tahliller getirmesi ona verdiği değer bir göstergesidir. Sonunda Reis önce müzakerelerin kafi olup olmadığını sonra da İstanbul'a bir cevap yazılmamasını oyladı ve onaylandı.²⁶

Mehmet Akif'in Kastamonu'da bulunduğu günlerde Ankara'da Maarif Vekaleti bir milli marş güfte ve beste yarışması açtı. 7 Kasım 1920 tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesindeki: “Türk şairlerinin nazar-ı dikkatine- Maarif Vekaletinden bildirilmiştir.” başlıklı bir ilanda, “Milli Marş'ın, Maarif Vekaletince kurulan edebi bir heyet tarafından yarışmaya katılan eserler arasından 23 Aralık 1920'de seçileceği; yarışmayı kazanan eserin yazarına 500 lira, bestesi için de 1000 lira nakdi mükafat verileceği” bildiriliyordu.²⁷ Yarışmaya 724 şiir katılmış fakat hiç biri Milli Marş olmaya layık görülmemişti. Başta Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey olmak üzere herkes, üstad şair Mehmet Akif'in bu yarışmaya niçin katılmadığını merak ediyorlardı. Bundan sonrasını onun mecliste daima yanında oturan ve onu istiklal marşı şiiri yazmaya ikna eden dostu Hasan Basri Bey'den dinleyelim:

“Bu marşın- İstiklal mücadelesinin içinde, Büyük Millet Meclisi'nin sakf-ı hamiyeti altında bulunan- Mehmed Akif tarafından yazılmasını kendisine söylediğimiz zaman o: -Ben ne müsabakaya girerim, ne <caiz> alırım!.. cevabını vermişti. Ben ricalarımı tekrar ettikçe o da aynı sözünü söylüyor ve: - Bırak yazsınlar. Ben bu yaştan sonra yarışa mı çıkacağım, ayıp değil mi? diyordu. Bir gün Maarif Vekili bay Hamdullah Subhi Meclis'te beni gördü, dedi ki: - Şimdiye kadar (500) den fazla marş geldi. Ben hiç birini beğenmedim. Üstadı ikna' edemez misin? Cevap verdim: - Akif bey müsabaka şeklini ve ikramiyeyi kabul etmiyor, eğer buna bir

26 TBMM GCZ, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., c.I, 8 Şubat 1337(1921), (c.8, 147. in'ikat, 3. celse), Ankara 1985, s. 410-416.

27 İ. Acar, a.g.e., s.220.

çare ve bir şekil bulursanız yazdırmaya çalışırım. Düşündü,- Dur, dedi, - ben kendisine bir tezkire yazayım. Arzusuna tabi' olacağımızı bildireyim. Fakat, tezkireyi kendisine siz veriniz...Ben de muvafık gördüm. Yarım saat sonra şu tezkireyi getirip bana verdi:

' Pek aziz ve muhterem efendim,

İstiklal marşı için açılan müsabakaya iştirak buyurmamalarındaki sebebin izalesi için pek çok tedbirler vardır. Zat-ı üstadanelerinin matlub şiiri vücuda getirmeleri maksadın husulü için son çare olarak kalmıştır. Asil endişenizin icab ettiği ne varsa hepsini yaparız. Memleketi bu müessir telkin ve tehyiç vasitasından mahrum bırakmamanızı rica ve bu vesile ile en derin hürmet ve muhabbetimi arz ve tekrar eylerim efendim.'

5 Şubat 1337(1921) Umur-ı Maarif Vekili

Hamdullah Subhi

Mecliste Akif'le yan yana oturuyoruz.Çantamdan bir kağıt parçası çıkardım. Ciddi ve düşünceli bir tavır ile sıranın üstüne kapandım, güya bir şey yazmaya hazırlanmışım. Üstad ile konuşuyoruz: - Neye düşünüyorsun, Basri? - Mani' olma, işim var! - Peki. Bir şey mi yazacaksın?- Evet. - Ben mani' olacaksam kalkayım. - Hayır, hiç olmazsa ilhamundan ruhuma bir şey sızır! - Anladım.- Şiir yazacağım da.. - Ne şiiri? - Ne şiiri olacak. İstiklal şiiri! Artık onu yazmak bize düştü! - Gelen şiirler ne olmuş? - Beğenilmemiş. -(Kemal-i teessürle) Ya! - Üstad bu marşı biz yazacağız! - Yazalım, amma, şeraiti berbad! -Hayır, şerait filan yok. Siz yazarsanız müsabaka şekli kalkacak. - Olmaz, kaldırılamaz, ilan edildi. -Canım, Vekalet buna bir şekil bulacak. Sizin marşınız yine resmen Mecliste kabul edilecek, güneş varken yıldız kim arar? - Peki, bir de ikramiye vardı? - Tabii alacaksınız! - Vallahi almam!- Yahu, latife ediyorum, onu da bir hayır müessesesine veririz. Siz bunları düşünmeyin!- Vekalet kabul edecek mi ya? - Ben Hamdullah Subhi beyle görüştim. Mutabık kaldık. Hatta sizin namınıza söz bile verdim! - Söz mü verdiniz, söz mü verdiniz? - Evet! - Peki ne yapacağız? - Yazacağız!

Tekrar tekrar (söz verdin mi?) diye sorduktan sonra ve benden aynı kat'i cevapları aldıktan sonra elimdeki kağıda sarıldı, kalemini eline aldı, benim daldığım yapma hayale şimdi gerçekten o dalmıştı...Meclis müzakere ile meşgul, Akif marş yazmakla. Ben müddeti kendisine kısaca göstermişim. Birkaç gün sonra marşı vermiş olacağız! Müzakere bitti, Akif de engin hayalinden uyandı.*

*Böyle güürültü içinde dalışa Akif bey <değirmenci uykusu> derdi. Çünkü değirmenci, uykusundan ancak güürültü kesilince uyanır!

Aradan iki gün geçti, sabahleyin erken üstad bizim evde, marşı yazmış bitirmiş. Fakat , vaktin darlığından müşteki...<Yarına kadar sizde kalsın, göstermeyin, belki tadilat yaparsınız> dedim. Artık (Milli İstiklal Marşı) yazılmıştı! Şimdi bunu - üstadı rencide etmeden- Meclisten nasıl geçirebiliriz? Ben ve - Marşı çok beğenen- Hamdullah Subhi bey hayli günler bu gizli endişe ile yaşadık. Marş yazıldıktan sonra tezkireyi de göstermişim."²⁸

Mehmet Akif İstiklal Marşı şiirinin büyük bölümünü Taceddin dergahındaki odasına kapanıp yazdı. Bu şiir 17 Şubat 1337(1921) Perşembe sabahı "Kahraman Ordumuza" ithafıyla Sebilürreşad'ın baş sayfasında yayımlandı.²⁹ Meclis kürsüsünde ilk defa 1 Mart 1921 günü Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey tarafından okunduğunda ise "meb'usların alkışlarından meclisin tavanları sarsılıyordu.....Üstad ise mahcubiyetinden, başını kollarının arasına sokmuş, sıranın üstüne yumulmuştu."³⁰ Nihayet Meclis'in 12 Mart 1337(1921) tarihli oturumunda İstiklal Marşı'nın resmen kabulü gerçekleşti.³¹ Mehmet Akif'in şiirinin İstiklal Marşı olarak kabulüne ilişkin birçok taktir verildi. En sonunda "bütün meclisin ve halkın takdirlerini celbeden Mehmet Akif beyin şiirinin tercihen kabulünü teklif eden" Karesi mebusu Hasan Basri Bey'in taktiri reyeye konularak kabul edildi. Bunun üzerine mebuslar tarafından "milletin ruhuna tercüman olan ve meclisin kabulü ile resmi bir mahiyet iktisab eden İstiklal marşının ayakta dinlenmek üzere, Maarif Vekili tarafından bir def'a daha meclis kürsüsünden okunması" teklif edildi. Bütün üyeler ayağa kalkarak Hamdullah Suphi Bey'in okuduğu İstiklal Marşı'nı bir kere daha büyük bir vecd ve heyecan içinde dinlediler.(12 Mart 1337 Cumartesi, saat: 17.45). Bunlar yaşanırken Mehmet Akif ise heyecan ve mahcubiyetinden mecliste duramamış salondan fırlayıp gitmişti.³²

28 H. B. Çantay, a.g.e., s. 62-64.

29 İstiklal Marşı şiiri, 21 Şubat 1337(1921) Pazartesi günü de Kastamonu'da yayımlanan Açık Söz gazetesinde çıkmıştır.E. Edip, a.g.e., s. 74.

30 E. Edip, a.g.e.,s. 76.

31 TBMM ZC, TBMM Matbaası, c. 9, 12. 3. 1337/1921, (İçtima:6, celse 2), Ankara 1954, 2. basılış, s.85-90.

32 E. Edip, a.g.e., s.81-82; Meclis Zabıtlarından bu görüşmeleri ve yarışmada seçilen diğer şiirleri de eserine aynen alan H. Basri Bey o anları yaşayan biri olarak şu ek bilgileri de vermiştir: "Zabıtnamede bundan sonra İstiklal marşı yazılmıştır. <Mustafa Kemal> paşa marş okunurken sıraların önünde onu ayakta dinliyor ve mütemadiyen alkışlıyordu. ...."

Ankara'nın dondurucu soğuk günlerini paltosuz ve üşüyerek geçiren meb'us Mehmet Akif, H. Basri Bey'e göre mevcut paltosunu kapıya gelen bir fakire giydirmişti.³³ İstiklal marşı için verilen para ödülünü de almamış, bu parayı yoksul kadınlara ve çocuklara örme işleri öğretmek üzere açılan "Darülmesai" ye bağışlamıştı.³⁴ O günleri Eşref Edip şöyle anlatıyor: "İstiklal marşı için tahsis edilen beş yüz lira mükafatı üstadın kabul etmemesi o zaman çok kimselerce tuhaf görülmüştü. Bahusus o sırada sıkıntısı da vardı. Bu ikramiyeden bahsedene çok kızardı. Baytar Şefik de bir gün bu sebeple üstaddan fena bir azar yedi. Üstad Ankara'da ceketle gezerdi. Paltosu yoktu. Pek soğuk günlerde Şefik'in muşambasını istiare ederek giyerdi. Bir gün Şefik: - Akif Bey, şu mükafatı reddetmeyipte bir muşamba, yahut bir palto alsaydın daha iyi olmaz mıydı? Diyecek oldu, hiddetinden ne hale geldiğini görmeliydiniz. Böyle söylediği için tamam iki ay Şefikle konuşmadı."³⁵

Mehmet Akif, hastalanarak gurbetten yurda döndüğünde (16 Haziran 1936) onu ziyarete gelen yakın arkadaşları İstiklal Marşı'ndan bahsedince, hastabakıcının yardımıyla yatağından doğrulup şunları söylemiştir: " - İstiklal marşı... O günler ne samimi, ne heyecanlı günlerdi. O şiir, milletin o günkü heyecanının bir ifadesidir. Bin bir fecayi karşısında bunalan ruhların ıstırapları içinde halas dakikalarını beklediği bir zamanda yazılan o marş, o günlerin kıymetli bir hatırasıdır. O şiir bir daha yazılamaz.. Onu kimse yazamaz... Onu ben de yazamam... Onu yazmak için o günleri görmek, o günleri yaşamak lazım. O şiir artık benim değildir. O, milletin malıdır. Benim millete karşı en kıymetli hediyem budur..."³⁶

Mehmet Akif'in Meclis'teki oturumlarda bir iki kelimelik sözleri dışında öyle uzun uzun tartışmalara katıldığını görmüyoruz. Yalnız açık celse zabıtlarında bir yerde 1921 yılı "Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti-i Umumiyesi" bütçesi görüşülürken hükümetin bazı gazete ve dergilere aynı ve nakdi yardımı gündeme gelmiş, - ki Sebilürreşad da daha önce alınan bir kararla yardım alıyordu- işte o sırada bir mebusla Mehmet Akif arasında hakarete varan sözlü tartışma vardır. Burada Mehmet Akif'in yalan, riya ve dalkavukluk karşısında ne kadar sinirlendiğine ve bir yanardağ gibi patladığına şahit oluyoruz.³⁷

Mebusluk günleri ile ilgili diğer önemli hatıraları, "Bülbül" şiirini yazıp (Mayıs 1921) ithaf ettiği Hasan Basri (Çantay) Bey'den öğreniyoruz. Mesela, Mehmet Akif Ankara'ya ilk geldiğinde yaklaşık 5-6 ay kadar Hasan Basri Bey ile tuttıkları bir evde kalmışlardır.³⁸ Ankara'ya Kastamonu'dan ikinci gelişinde, Eşref Edip Bey'le Taceddin dergahına yerleşirler. Bir gün Meclis'te bazı arkadaşları Akif'i Maarif Vekili seçtirmeye kalkarlar. Gerisini H. Basri Bey'den dinleyelim: "Üstad işitmiş, kıyameti kopardı. Diyordu ki: - Ben kendimi ve evimi bile idare etmekten acizim. Koskoca bir vekaleti nasıl yaparım? Üstüme düşerseniz meb'usluğu da atarım! Filhakikika üstadımız Akif hususi hayatında çok halim ve nazikti. O, belki idare adamı olamazdı."³⁹

Bu müzakereler başlarken- yukarıda işaret ettiğimiz gibi- üstad sıkılarak salondan dışarı fırlamış, cümle kapısından çıkmış, hatta caddeyi boylamıştı!..", H. B. Çantay, a.g.e., s. 73, dipnot(1)

33 "Müthiş bir kış günündeyiz. Akifi kur bir ceketle görüyoruz. Üşüyor. Hissettirmemeye çalışıyor. Tahkik ettim; paltosunu evinin kapısına gelen çıplak bir fakire giydirmiş! Evet, o zaman Akif 150-180 lira meb'usluk tahsisatı alıyordu. Fakat o, <bir istasyon, para bir trendi>.." H. B. Çantay,, a.g.e., s.33.

34 H. B. Çantay,, a.g.e., s.73,dipnot(1).

35 E. Edip, a.g.e., s.83.

36 E. Edip, a.g.e., s. 82.

37 Mehmet Akif'in zabıtlara geçen bu tek tartışması şöyledir: "...ABDÜLGAFUR Ef. (Karesi)- İnkâr edemem efendiler, hatırıma getirdiniz. Şunu arz edeyim ki, Matbuat Müdüriyeti elinden geldiği kadar; alemi islamin yegane bir ceridei feridesi olan Sebilülreşad'a elinden geldiği işkâli, elinden gelen tezviki reva gördü. Şahidi zihayati benim (Şayani teessif sadaları). Bugün onun Matbuat Müdüriyetince tabına Heyeti Celileri müttefikan karar verdi ve Heyeti Vekilei muhteremeye havale buyurdu ve oradan emir aldığı halde elinden gelen işkâli reva gördü. YAHYA GALİP B: (Kırşehir) -Kim? ABDÜLGAFUR Ef. (Devamla) - Matbuat Müdürü Umumi. Ama sonradan muavenet etti, Kağıt vesaire verdi (Handeler). HAMDİ B. (Ertuğrul) - Etti,etti pekala etti. MEHMET AKİF B. (Burdur) - Bilmeyerek söyleme. HAMDİ B. (Ertuğrul) - Pekala biliyorum. MEHMET AKİF B. (Burdur) - Dalkavukluğun lüzumu yok. HAMDİ B. (Ertuğrul) - Sensin dalkavuk. MEHMET AKİF B. (Burdur) - Rezil herif sus. HAMDİ B. (Ertuğrul) - Rezil herif sensin. MEHMET AKİF B.(Burdur) - Dalkavuksun hergele, sus. (Gürültüler). REİS (İkinci Reisvekili Hasan Fehmi Beyefendi) - Rica ederim susunuz....." TBMM ZC, TBMM Matbaası, c. 8, 28 . 2. 1337(1921),(İçtima: 159, celse: 1), Ankara 1945, 2. basılış, s. 517.

38 "...Ankara'ya henüz gitmiştim(Karesi Meb'usu Hasan Basri Bey'in Meclis'e katılma tarihi, 9 Mayıs 1920'dir.Z.Ç.)Üstadla birlikte kiraladığımız mütevazı bir evde oturuyorduk.Bir sabah elli yaşlarında yakışıklı, fakat gözlerinden şeytanat akan hoca kıyafetli biri üstadı ziyarete geldi. Bu zat henüz tanışmadığımız biri idi. Pek uzun bir başlangıçla mevzua giren o adamı Akif huzurundan öyle bir recm-ü tard etti ki, o asabi ve kahir sesin tanini hala kafa tasımın içinde tınlar. O adamaçayız Akifi kendisi gibi sanyordu. Ona (cem'iyet-i diniye) namı altında bir teşekkül teklifinde bulunmuştu. Akif'in verdiği cevap şudur: - Anadolu'da da bir otuz bir Mart mı çıkartmak istiyorsun? Böyle bir teşebbüs halinde karşınızda evvela Akifi bulursunuz! Haydi defol şuradan!..." H. B. Çantay ,a.g.e., s.27.

39 "Onun dünyada biricik emeli bu milletin çocuklarına ilk tahsillerinden itibaren sade, güzel şiirler yazmak, İstiklal harbi destanını nazetmek, Haccetülveda'yı tasvir eylemektir.Birinci Meclis'in hitamından sonra (Burhaniye)nin (Pelit) köyüne yerleşecek, gayaben sevdiği Mehmed Cavid (dipnotta-Birinci devre Büyük Millet Meclisi'nin hitamından sonra

Meclis zabıtlarına geçmiş oylama ve yoklama listelerinden tespit ettiğimize göre, Mehmet Akif, açık celselerde ki toplam 232 oylama ve yoklamadan 132'sinde bulunmamıştır. Katıldığı 100 oylamada ise; 81 kabul, 11 ret ve 8 çekimser oy kullanmıştır. Gizli celselerde ise verilen 6 oylama listesinin 4'ünde yoktur. 2'sine katılmış ve kabul oyu kullanmıştır. Buradan çıkarılabilecek sonuç şudur: Meb'us Mehmet Akif, Ankara'da bulunduğu düzenli bir şekilde ve önemli Meclis görüşmelerine katılmıştır. Çoğu oylamada bulunmamasının sebebi ise, bizce, Meclis dışında irşad görevine daha çok önem vermesidir. Onun Mecliste fazla önemi olmayan formalite tartışmalarla uğraşacak kadar boş vakti yoktur. Ayrıca da siyaset kendisinin belirttiği gibi, onun işi değildir. O, gönlüne sığdıramadığı imanının coşkusuyla önce vatani Türkiye'nin kurtarılmasını, sonra da onun öncülüğünde "tek dişi kalmış canavar"a karşı İslam dünyasının kurtulmasını hayal ediyordu. Hatta meb'us seçildiği Burdur'dan gelen halkın başvuruları karşısında bile sıkılır, bu istekleri yetkili makamlara iletmekten çekinirdi. O bu tür işlerin adamı değildi. Sözü yine Hasan Basri Bey'e bırakalım: "O, kendini daire müdürlerine ne diye prazanta edecekti? Ayıp değil miydi! Bu, kendi kendine zat-ü zaman vermek değil mi idi? Onu sevenler yapacağı işleri yapıverirlerdi. Bir gün Burdur'un kaza olması hakkında ez kaza kuvvetli bir teklif gelip çattı! Akif'i görmeli idiniz! O, daire-i intihabiyesini henüz tanımamıştı bile! Ne diyecekti? Bu vaziyet karşısında seyirci kalabilir miydi? Üstad istifaya kıyam etti, güç hal ile vazgeçirdik. Kendisini seven bütün arkadaşları o hadisede adeta birer Burdur meb'usu kesildiler, kazadan da kurtulduk." ⁴⁰

I. Meclis'te siyasi partiler yoktu. Ancak mebuslar çok değişik dünya görüşlerine sahip idiler. Gayri resmi olarak çeşitli isimlerle anılan gruplar oluşmuştu. Bütün meb'uslar "Müdafaa-i Hukuk"cuydular. Tek hedefleri vardı: Vatanın kurtarılması. Mustafa Kemal, işlerin daha seri yürütülmesi amacıyla 10 Mayıs 1921'de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu(I. Grup) adıyla gayri resmi bir kuruluş oluşturmuştu. Mehmet Akif başlangıçta bu grup içerisinde iken, sonradan Erzurum mebusu Hüseyin Avni(Ulaş) Bey'in altı arkadaşıyla Temmuz 1922'de örgütlü çalışmalarına başlayan II. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu (II. Grup) içinde yer almıştır.⁴¹ Zafere yakın İslam dünyasının kurtulması gibi bir fikrin ikinci plana düştüğünü gördükçe, Mecnun'un Leyla'sını aradığı gibi, o da "Leyla" şiirini yazarak kendini çöllere vuracaktır.⁴²

Sonuç

Mehmet Akif, yeni Türk devletinin kurulmasını sağlayan I. Meclis'in diğer kahraman mebusları gibi Milli Mücadele'ye ve o hareketin önderi Mustafa Kemal'e inanmış ve güvenmiş idi. Bu konuda ki hükmü, onu en yakından tanımış kişilerin ifadelerinden açıkça görmekteyiz. Mithat Cemal diyor ki: "O, ömründe bir tek defa bir saadete vukuundan evvel inandı: istiklal zaferine.

*Doğacaktır sana vaat ettiği günler hakkın,
Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın.
-Bu sefer nasıl inandın? Dedim*

-Başımızdaki adamı(Mustafa Kemal) kim görse inanırdı! Dedi."⁴³

Yine paltosunu paylaştığı yakın arkadaşı baytar Şefik anlatıyor: "Sakarya muharebesinin en heyecanlı bir gecesi. Top sesleri Ankara'dan iştiliyor. Akif beyin Taceddin dergahı yanındaki evinin bahçesinde oturuyoruz. Meb'uslar, Ankara'lı komşular, hayli kalabalık.

Ledel'icap Ankara'dan uzaklaşmak için herkes tetikte. Fena bir haber gelirse hemen hareket edilecek. Üstad endişe gösterenleri teskin ediyor:

- Telaşa mahal görmüyorum. Evvel Allah, ona (Mustafa Kemal'e), onun askerliğine güvenilir. Ordumuz inşallah galebe çalacak, buna imanım vardır."⁴⁴

Mehmet Akif, hakkında en çok kitap ve makale yazılan şahsiyetlerden biridir. Onun Mısır'a gidişini yeni kurulan Türk devleti'ne ve rejimine düşman olduğu noktasında değerlendirenler vardır. Evet laik esaslar ve

---

<Mehmed Cavid> beyin köyünde yerleşmeye karar vermişti. Ben de oraya gidecektim. Fakat ikinci devre seçimlerinde Mehmed Cavid'in ısrarla meb'us intihab olunması bu rüyanın gerçekleşmesine mani oldu... ona bir <bakla aşısı>te'min edecek, üstad da denize nazır, sakın ve asude evceğizinde bu millete şiirler yazacaktı. O, bu hülya ile ne kadar sevindi, ne kadar sevindi!" H.B. Çantay, a.g.e., s.34.

40 H.B. Çantay, a.g.e., s.35.

41 Z. Çevik, Milli Mücadele'de "Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na" Geçiş (1918-1923), s. 297, 330, 396-430; Orhan Okay, "Mehmet Akif'in Karakteri ve sanatı" Hece, Aylık Edebiyat Dergisi,(Mehmet Akif özel sayısı), yıl:12, sayı:133, Ankara Ocak 2008, s. 16 ; Muzaffer Uyguner, Mehmet Akif Ersoy, Bilgi Yayınları, Ankara 1991, s. 15.

42 Bu şiiri Ankara'da 1922 Nisan'ında kaleme almıştır. F.A.Tansel, a.g.e., s.104-105; H.B.Çantay,a.g.e.,s.208-209

43 M. Cemal, a.g.e.,s.204.

44 E. Edip, a.g.e., s. 97.

bunların kötüye kullanılması onun arzuladığı bir şey değildi.⁴⁵ Ancak bu onu, ne yeni kurulan bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılan inkılaplara düşman etmiş, ne de bu vatana..Yapılan bazı şeyleri tasvip edip, etmemek başka şey, onlara düşman olup olmamak başka bir şeydir. Bu konuda sözü yine onu yakından tanıyan iki değerli alime bırakmak faydalı olacaktır: Büyük İslam alimi, müfessir Ahmet Hamdi Aksekili, Hasan Basri Çantay'a gönderdiği 22 Ocak 1937 tarihli mektupta şunları yazıyor: “Boğazlar mukavelesinin imza edildiği (20 Temmuz 1936) gecenin sabahı erkenden üstadı ziyarete gitmişim. Fazla rahatsızdı. İçeri girerken çok oturmuyunuz demişlerdi. Kapıyı açıp ayağımı atar atmaz o, acularını his ettirmeyerek derhal gülümsedi ve ilk söz olmak üzere <Boğazlar muahedesi imzalandı mı?> diye sordu. Evet, cevabını verdim. Üstadın sevincinden gözleri yaşardı. <Oh.. Oh!... Çok büyük muvaffakiyet, çok büyük muvaffakiyet> dedi. O, gözlerini dikerek derinlere dalıyor gibi bir vaziyet almıştı.Üstadın o sırada hatırası nelerle meşgul idi, bilmem. Fakat, ben derhal Çanakkale şiirini o ölmez abideyi ve onu ilham eden büyük marekeyi hatırladım. O gün gazeteler Çanakkale şiirini yazmışlar. Yanımda olmadığı için kendisine okuyamadım. Aman yarabbi!.. Bu ne vatanperverlik, ne milliyetperverlik! Acaba bu, kaç binde bir adama nasip olabilir?Alelade zamanlarda herkes vatanperver kesilebilir, herkes milliyetperverdir. Fakat Akif'in bulunduğu şerait ve vaziyet için Boğazlar muahedesi düşünmek, o muvaffakiyetten dolayı kendi ıstıraplarını untabilmek için ancak Akif ruhlu yaratılmış olmak lazımdır...”⁴⁶

Yine Akif'in çok yakın dostu İslam alimi Hasan Basri Çantay bu konuda, bir ankete verdiği cevaplarla şunları belirtir: “ ..... Eğer < milliyetçi > demek <Türkü Türk olarak sevmek> demek ise Akif, şüphe yok, olanca temiz ve şumullü manasıyla bir <milliyetçi>dir. Çünkü o, içinde yaşadığı milleti kadar hiçbir varlığın muhabbetine, aşkına kendini veremedi, bağlayamadı..... Akif Türk inkılabının temel taşlarından. O, yalnız eserleriyle değil, bütünü varlığı ile inkılabın hizmetkârı oldu.”⁴⁷

Milli şairimizde İslam birliği fikri ile milliyetçilik hareketinin birleştiğini görmekteyiz ki, İstiklal Marşı'nda Türk ırkı ile iftihar etmektedir.⁴⁸

Büyük zaferden sonra , I. Meclis, 1 Nisan 1923'te seçim kararı alarak, son toplantısını 16 Nisan 1923'te yapmış ve sonra dağılmıştır.⁴⁹ Mehmet Akif de, Eşref Edip ile birlikte Sebilürreşad'ın klışesini alarak Ankara'dan İstanbul'a döndü (Mayıs 1923). Yanında Milli Mücadele hatırası olarak iki şey vardı: İstiklal madalyası ve Meclis'in hediyesi bir mavzer tüfeği.⁵⁰

Türk tarihinden, sessiz sedasız abide bir şahsiyet geldi ve kültür dünyamızda çok derin izler bırakarak geçip gitti : O Mehmet Akif'ti ; “ *Vekar dolu bir alın, haya dolu bir çehre; şiddet dolu bir bakış, iman dolu bir sine.*”⁵¹ Bizim de katıldığımız değerlendirmesinde Nurettin Topçu şöyle diyor: “ *Türkün Müslümanlıktan, milliyetçiliğimizin İslamdan ayrılmayacağını bize öğreten o oldu. Müslüman –Türk gençliğinin ideal tipini yansıtan Asım, lav saçan bir volkan şiddetiyle, şiirden ve sözden hayat sahnesine atılınca Akif'i İstiklal Savaşında görüyoruz.....Bazıları, Turancılar gibi, maddi unsurlardan ırka millet hayatında esaslı yer verirler. Kimisi dili, kimi de Akif gibi vatanla dini milli birliğin unsuru olarak kabul eder.. Akif, hiçbir zaman, <bu vatan için ölmemez> demedi. <Dilimizi Arap diliyle değiştirelim > demedi. Vatana dile o getirdiği gibi, dilimize en büyük hizmeti yapanların arasında yine o vardır. Onun istediği, Türklüğün mayası, ruh ve ahlakımızın temeli olan İslamı canlandırmak ve onunla milletimizi yükseltmekti. Milletin manevi ve ahlaki temelini teşkil eden unsura bağlandı. Bir kelime ile, ahlakçı milliyetçi idi.”⁵² Bu bildiriye Mithat Cemal'in şu tespitleriyle bitirelim: Akif, “ – *Dindar olmasaydım, gençliğimde ahlaksız olabilirdim..... Diyordu. ..Ahlakı, kendi sandığı gibi, daima din ahlakı değildi. İstiklal Marşı için verilen ikramiyeyi almayı; arkadaşının çocuklarını – kendi çocuklarına bakmadığı bir zamanda- evine alışı, bunlar, dinin emriyle değil, vicdan zevkiyle tahammül edilen faziletlerdir.....Akif'in fazileti malum olmaktan rahatsız olurdu...Onun resmi, onun yazdığı şu mısradır:**

45 F. A. Tansel, a.g.e., s. XI- Önsöz.

46 H. B. Çantay, a.g.e., s. 253-254.

47 Bu anket mektubu 1 Mayıs 1937tarihinde “Yeni Adam” mecmuasının müdür ve sahibi İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun isteği üzerine hazırlanmış, ancak gönderilmemiştir. H. B. Çantay, a.g.e., s. 224-227; Mehmet Akif'in milliyetçiliğine ilişkin değerlendirmeler için şu eserlere bakılabilir: E. Edip, a.g.e., s.350-353; Esat Adil Müstecablıoğlu, *Mehmet Akif (Ferdî ve İçtimai Karakteri- Vatanperverliği- Milliyetçiliği- Şairliği)*, Ülkü Basımevi, İstanbul 1937, s.23-36; Nurettin Topçu, *Mehmet Akif*, Hareket Yayınları, İstanbul 1970, s.51-72; Mehmet Narlı, “*Mehmet Akifte Sosyal Tespit ve Teklifler*”, Bir Şimdiki zaman Şairi, Mehmet Akif Ersoy, Editör: Duran Boz, Yıldırım Beyazıt Anadolu Lisesi Yay., Ankara 2008, s. 47-54; Hece, Aylık Edebiyat Dergisi,(Mehmet Akif özel sayısı), yıl:12, sayı:133, Ankara Ocak 2008, s.218-224,578-579, 588, 621-626;

48 A. Abdulkadiroğlu-N. Abdulkadiroğlu, a.g.e.,s.VIII

49 Z.Çevik, a.g.e. s.477.

50 E. Edip, a.g.e., s.98-99.

51 N. Topçu, a.g.e., s. 23.

52 N. Topçu, a.g.e., s.55,68.

(Rahmetle anılmak ebediyet budur amma)
Sessiz yaşadım, kim beni nereden bilecektir!"⁵³

Fakat koca Akif, bugün seni herkes biliyor ve hatırlıyor. Öyle görünüyor ki; Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Milleti var oldukça hiç unutulmayacak ve her zaman hatırlanacaksın.

Kaynakça

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim – ABDULKADİROĞLU, Nuran, *Mehmed Akif Ersoy'un Makaleleri- (Sırat-ı Müstakim ve Sebilü'r-Reşad Mecmuaları'nda Çıkan)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 796, Ankara 1987. 1. Baskı.

CANATAN, Kadir “*Mehmet Akif'in “Şark” ve “Garp” İmgesi*”, Hece, Aylık Edebiyat Dergisi,(Mehmet Akif özel sayısı), yıl:12, sayı:133, Ankara Ocak 2008.

ÇANTAY, Hasan Basri, *Akifname (Mehmed Akif)*, Ahmed Sait Matbaası, İstanbul 1966.

* CEMAL, Mithat, *Mehmet Akif Ersoy, Hayatı-Seciyesi-Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1990, 2. Baskı

ÇETİNKAYA, Ali, *Ali ÇETİNKAYA'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay.,Ankara 1993.

ÇEVİK, Zeki, *Milli Mücadele'de “Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na” Geçiş (1918-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2002.

ÇEVİK, Zeki, *Milli Mücadele'de Son Kurşun*, BA.Ü. Yay., Balıkesir 2002.

İLGÜREL, Mücteba *Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay.İstanbul 1999.

KABAKLI, Ahmet, *Mehmed Akif*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul (Basım yılı belirtilmemiş).

KABAKLI, Ahmet, “*Akif'te Ülkü ve Düşünce*”, Mehmed Akif'i Anlatıyorlar, Aydınlar Ocağı Yay., İstanbul 1986.

KOCATÜRK, Utkan, “*Celal Bayar'la Bir Konuşma*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı: 5, cilt: II, Mart 1986.

MÜSTECABLIOĞLU, Esat Adil, *Mehmet Akif (Ferdî ve İçtimai Karakteri- Vatanperverliği- Milliyetçiliği- Şairliği)*, Ülkü Basımevi, İstanbul 1937.

NARLI, Mehmet , “*Mehmet Akif'te Sosyal Tespit ve Teklifler*”, Bir Şimdiki zaman Şairi, Mehmet Akif Ersoy, Editör: Duran Boz, Yıldırım Beyazıt Anadolu Lisesi Yay., Ankara 2008.

OKAY, Orhan, “*Mehmet Akif'in Karakteri ve sanatı*” Hece, Aylık Edebiyat Dergisi,(Mehmet Akif özel sayısı), yıl:12, sayı:133, Ankara Ocak 2008.

ÖZDEMİR, Zekeriya, *Milli Mücadele Yıllarında Balıkesir Cepheleeri*, Ankara 2001.

TANSEL,Fezviye Abdullah, *Mehmet Akif Ersoy (Hayatı ve Eserleri)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları:1, Polat Ofset(Basım yeri belirtilmemiş) 1991, 3. Baskı.

TBMM GCZ (*Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları*), Türkiye İş Bankası Kültür Yay.,c. I, Ankara 1985.

TBMM ZC (*Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*),TBMM Basımevi, c. 2, Ankara 1981, 3. Basılış.

TBMM ZC, TBMM Matbaası, c. 8, Ankara 1945, 2. basılış.

TBMM ZC, TBMM Matbaası, c. 9, Ankara 1954, 2. basılış.

TEVETOĞLU, Fethi, “*Gazi Mustafa Kemal- Şair Mehmed Akif*”, Türk Yurdu Dergisi (Akif Özel Sayısı), Aralık 1987.

TİMURTAŞ, Faruk K., *Mehmet Akif ve Cemiyetimiz*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:758, Ankara 1987, Birinci Baskı.

TOPÇU, Nurettin, *Mehmet Akif*, Hareket Yayınları, İstanbul 1970.

UYGUNER, Muzaffer, *Mehmet Akif Ersoy*, Bilgi Yayınları, Ankara 1991.

YİĞİT, Yücel , “*Mehmet Akif'in Balıkesir Hitabesi*”, Hece, Aylık Edebiyat Dergisi, (Mehmet Akif özel sayısı), yıl:12, sayı:133, Ankara Ocak 2008.

53 M. Cemal, a.g.e. , s. 256-258.

I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy
Sempozyumu

POSTER BİLDİRİLER

SAFAHAT'IN ÇOCUKLARI

Dilek ÇETİNDAS*

Giriş

Toplumsal yapının temel öğelerinden olan çocuğun ruhsal yönden gelişmesinde, eleştiri yeteneğini kazanmasında, ahlakî değerleri benimsemesinde, zihninde iyi kötü ayrımının belirmesinde ve estetik güzellik arayışı noktasında edebiyat, çocuklara yol gösterici olabilmektedir.

Son yıllarda ilgiyle takip edilen bir edebî saha olarak çocuk edebiyatı, duygu, düşünce, hayal ve olayların, çocuksu bir dil ve duyarlılıkla, daha basit bir kurgu içeriği ve eğitsel bir amaçla yazılması olarak tanımlanabilir.

Dünya edebiyatlarında 16. yüzyıla gelene kadar, çocuklara hitap eden müstakil bir edebî anlayıştan söz edilemez. İlk kez bu yüzyılda çocuklara yönelik eser arayışları görülse de kilisenin onlar için dinsel yayımlardan başka bir şeye izin vermemesi bir süre sonra bu arayışların önünü tıkar.

17. yüzyılda gelişen imkânlar, çocuk edebiyatı da dâhil olmak üzere, edebî faaliyetleri zenginleştirmiştir. Victoria Çağı, basım tekniğinin ilerlediği, kitapların bolladığı, ödünç kitaplıkların kurulduğu, gezici kütüphanelerin oluşturulduğu, okuma tekniklerinin geliştiği ve sanatsal faaliyetlerin arttığı bir dönem olarak dikkati çekmektedir. Eagleton, geniş bir kitleye, trende okunması amacıyla basılıp satılan ucuz popüler romanların daha geniş bir alıcı kitlesine ulaştığını söylerken bu dönemin özelliğini açıklamaktadır (Eagleton, 1985, 59). Halk kültüründen faydalanılarak hazırlanan eserlerse çocuk edebiyatı için ayrı bir kaynak olmuştur. Böylece bu dönemde yazılan eserler, efsaneler ve peri masalları ile çeşitlendirilmiş ancak daha önceki dönemlerden farksız olarak yine tematik açıdan yalnızca ahlakî gaye güden ürünler verilmiştir.

18. yüzyılda artan teknik imkânlar, kitap basımında ve okuyucunun kitaba ulaşımında hızı getirmiş, pek çok türde çeşitlenme olmuştur. Çocuğun birey olarak kabulü ve hümanizmin getirdiği değerler, edebiyatta da çocuk dünyasının varlığını belirginleştirmiş, çocukların yaşları, ilgileri ve zevkleri göz önünde bulundurularak eserler verilmesi gerektiği fikri ortaya atılmıştır.

19. yüzyılda bir önceki asrın ahlakî gaye taşıyan dürüstlük, iyilik, fedakârlık gibi temalarının yanında, duygulara hitap eden eserler verilmeye ve bilimkurgu, macera gibi türlerde seçenekler çoğalmaya başlamıştır. Serüvene dayanan, eğlenceli ve öğretici alanlara yönelik, çeşitlenmeleri ve merakı artırarak 20. yüzyılda çocuk edebiyatını ayrı bir saha haline getirmiştir.

Türk edebiyatının tarihsel seyri içerisinde çocuk edebiyatının yerine bakılacak olursa bireyselliğin gelişmesine paralel olarak 19. yüzyıldan itibaren bütünüyle bu alanın varlığından söz edilebilir.

Dede Korkut Hikâyeleri başta olmak üzere, Türk ve Anadolu efsanelerinden gelen birikimle Osmanlı coğrafyasının çocukları, okumaktan çok dinlemeye yönelik eserlerle karşılaşmakta ve folklorik birikim olarak tekerleme, bilmece, öykü, masal gibi ürünlerle ilgilenmektedir. Klâsik edebiyat döneminde Nabi'nin Hayriye'si, Sümbülzade Vehbi'nin Lutfiye'si ve Doktor Rüştü'nün Nuhbet-ül Etfâl adlı eserinde bulunan hikâyeler çocuk edebiyatına yönelik ilk eserler olarak kabul edilebilir.

Tanzimat döneminde Şinasi ilk kez fabl örneklerini çevirir, daha sonra Recaizade Mahmut Ekrem, Ahmet Mithat Efendi ve Muallim Naci Fransızcadan çeviriler yaparlar. Servet-i Fünûn, Ara Nesil ve Fecr-i Âtî

* Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi

dönemlerinde çeviri faaliyetlerine devam edilir. Robinson Cruse, Güliiver'in Seyahatleri, Seksen Günde Devr-i Âlem, Arzın Merkezine Seyahat, Sefiller, Küçük Kadınlar gibi çok tutulan kitapların çevirileri bu dönemlere rastlar.

İkinci Meşrutiyet devri, aydınların idealler devridir. Beklentileri yeni bir görüş, yeni bir nesil doğurmak olan aydınlar, çocuğun gelecek üzerindeki etkilerini bildikleri için çocuk edebiyatına yönelmişlerdir. Ali Nusret, Şura-yı Ümmet gazetesinde çocuk edebiyatı hakkındaki ilk yazıyı yazar. Satı Bey Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası'nda çocuklar için müzik ve edebiyatın önemine değinir. Bu konudaki tartışmalar, yazarları ve şairleri çocuk edebiyatı kavramı üzerinde düşünmeye yönlendirir. Tevfik Fikret'in Şermin'i, İbrahim Alaaddin Gövsa ve Ali Ulvî Elöve'nin şiirleri bu dönemin çocuk edebiyatına uygun eserleridir.

Millî edebiyat dönemi ile sosyal fayda prensibi çerçevesinde hareket edilmiş, teşvik ve yönlendirme amacıyla Ziya Gökalp Kızıl Elma'yı, Fuat Köprülü Mektep Şiirleri'ni, Ali Ekrem Bolayır Çocuk Şiirleri'ni yazmıştır. Düzyazılarda çocuk hedeflenmemiştir ancak kahramanlar bir uyanış ideali olarak genellikle çocuklardan seçilmiştir. Özellikle Ömer Seyfettin, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Ahmet Rasim bu alanda sayılmalıdır.

Cumhuriyet devri ile birlikte inkılâplaşma sürecine girilmiş, dinamik nesil olan çocuklar ve gençler merkeze alınmıştır. 1923–1940 yılları arasında hızlı bir eğitim modernleşmesine gidilmiş, Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmış, yeni alfabe kabul edilmiş, anaokulları açılmıştır. Devrin şartları estetik edebiyat yapmaya uygun olmadığı için, tarihî zemini dillendirecek eserler verilmiştir. Dünya klâsiklerinden ve tiyatolarından çeviriler yapılmış, savaşlar döneminin ateşini canlı tutmak ve genç Cumhuriyet'i kalabalıklara benimsetmek amacıyla tarihî romanlar yazılmış, geçmiş dönemlerden farklı olarak ansiklopediler hazırlanmıştır. Halide Nusret Zorlutuna ve Mahmut Yesarı dönemin ünlü çocuk edebiyatçılarıdır.

1940–1960 arası dönemde batıya yönelik artmış, masallar modernize edilmiş, çoğu şair ve yazar olan eğitimciler, çocukların hem duygusal hem de didaktik açıdan zenginleşebilecekleri eserler vermişlerdir. Fazıl Hüsnü Dağlarca, Eflâton Cem Güney şiirleriyle çocuk edebiyatına katkıda bulunmuşlar; Orhan Veli, Nasrettin Hoca fıkralarını ve La Fontaine hikâyelerini tekrar modernize ederek çocuklara ulaştırmıştır. Düz yazı alanında Cahit Uçuk bu dönem çocuk edebiyatının önemli isimlerindedir.

1970–1980 arası dönemde içe kapanık ve güdümlü bir sanat anlayışının varlığından söz edebiliriz. 1979 yılının Türkiye'de de Çocuk Yılı olarak kabul edilmesi çocuk edebiyatına dair ileri bir atılım sağlar. Uzun süre devam eden dergicilik faaliyetleri hız kazanır, kitapların kapak resimlemeleri daha dikkatli ve çocuk psikolojisine uygun olarak süslenir. Devrin şair ve yazarlarının eserleri çocuklara özel seçkiler hâlinde hazırlanır.

1980 sonrasında akademik ve kuramsal çalışmaların hızlı bir şekilde başladığını görürüz. Millî Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı tarafından çocuklar için diziler hazırlatılır. Muzaffer İzgü ve Gülten Dayıoğlu çocuk edebiyatının en önemli temsilcilerinden ikisi olarak bu dönemde eser verirler.

2000'li yıllara gelindiğinde faaliyetlerin daha da arttığını ve yayınevlerinin çocuklar için karikatürler, çizgi romanlar, seriler hazırladığını söyleyebiliriz. Çok çeşitli ve birbirinden farklı dergilerin de çocuk edebiyatı yayınları arasında takip edilme olanakları vardır. Tübitak'ın desteklediği bazı çeviri ve telif çalışmalar ile çeşitli yayınevleri ya da yazar birlikleri tarafından komedi, drama, şiir gibi çeşitli alanlarda yapılan yarışmalar çocuk edebiyatının faaliyet alanını genişletmiş ve sahaya olan ilgiyi artırmıştır.¹ Tüm bu anlatılanlar göz önüne alındığında çocuk edebiyatının ülkemizde yeni yeni ilerlediğini ve ayrı bir edebî şube olarak görülmeye başlandığını söyleyebiliriz. Ayrıca bu alandaki eserlerin çocukların ruhsal gelişimlerini olumlu yönde etkilemek, dile dair bilinçlerini sağlamlaştırmak, algılamalarını güçlendirmek, kabiliyetlerinin farkına varmalarını sağlamak, estetik bir beğeni düzeyi oluşturmak, düş gücünü geliştirmek gibi işlevleri vardır.

Çoğu şair ve yazarımız tarafından çocuk, gelecek dönemlerin bugünkü özü olarak kabul edilmiş ve toplumsal sorumluluk almaları gerektiği düşünülmüştür. Çocukların nesilleri değiştirecek güce sahip olduklarına inanan bu toplum mimarlarının, onlara ütöpik bir ideal misyon yüklediğini de görürüz. Tevfik Fikret bu teorisyenlerden biridir. Onun "Yeni Mektep" düşüncesine göre, yeni insan ancak yeni bir eğitim anlayışıyla yetiştirilebilir. Okullarda sadece ders vermek yeterli değildir. Çocuklar zihinsel, bedensel, fiziksel ve kültürel sahalardan her birinde en iyi biçimde yetiştirilmeli ve onları her alanda başarılı kılmak yeni mektep ve eğitimin görevi olmalıdır. Fikret'in, oğlu Halûk'u Avrupa'ya göndermesi de bu idealinin şahsî hayatında cisimleşmesidir ancak Halûk "eve dönen adam olmamıştır" (Ayvazoğlu 2007: 87).

Fikret'in 'yeni adam'ından sonra dimağı ve kültürüyle, eğitimi ve inancıyla ideal olarak kurgulanan bir diğer isim de Âsım'dır. Mehmet Akif'in Âsım'ı hem bedenlen, hem ruhen donanımlı; çağın bilgilerine ve tek-

1 Çocuk edebiyatının tarihsel seyri için şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Kemal Demiray; Türkçe Çocuk Edebiyatı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1967. Enver Naci Gökşen; Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız, Remzi Yayınları, İstanbul 1985. İbrahim Kıbrıs, Uygulamalı Çocuk Edebiyatı, Eylül Yayınları, Ankara 2002. M. Ruhi Şirin; Çocuk Edebiyatı, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul 1994. Alemdar Yalçın, Gıyasettin Aytaş; Çocuk Edebiyatı, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.

niğine hâkim; modern olanla geleneksel olanı kaynaştırmayı başarmış ve yerli kalmış bir neslin ruhî lideridir. Kurtuluş Savaşı'nda kahramanlıklara imza atacak, gördüğü kusurlara gerekirse kuvvetiyle müdahale edecek ve vicdanı ile daima yerli kalacak olan Âsım, Âkif'in "milliyet ve inkılâp, din ve mistiklik dâvalarına çevrilmiş olarak çok cepheli bir karakter taşıyan" idealizmine uyar (Topçu 1961: 49).

Mehmet Âkif, "edebiyatın bir vatani olduğuna ve bu nedenle gerek dili gerekse temalarıyla millî olması gerektiğine inanır. Onun edebiyatı edepli olmalı ve fakirin üzerindeki libasa benzemelidir. (Erişirgil 1986: 49) Âkif, sosyal duyarlılığa sahip bir şair olarak, 'ateşler devri' diyebileceğimiz millî savaşlar döneminde halka bir kuvvet vermek, uyuyan iradeyi uyandırmak için çocuklara ve gençlere yönelmiş, onların içlerindeki kahramanlığı dışarı çıkarmalarını sağlamaya çalışmıştır.

Bütün olarak çocuklara yönelik olmamakla birlikte şiirlerinin bir kısmında çocukları konu edinmiş ve çocukların ahlaksal gelişmelerine yardımcı olacak şiirler yazmıştır. Âkif, çocukların bir hayat tarzı olarak adaletsizliğe ve eşitsizliğe öfke duyan; millî birliğe bağlı; pozitif ilimlere hâkim olmakla birlikte özünü kaybetmeyen; çağın değerlerini kendi ahlak anlayışına uydurarak yerli bir medeniyet doğurabilen dinamik birer insan olmalarını istemektedir. İleri görüşlü, açık fikirli, bedenlen sıhhatli toplumsal bireyler yetiştirmek amacıyla olan Âkif, "**Köse İmam**"da söylediği

*Üç sınıf halka içim parçalanır, hem ne kadar!
İhtiyarlar, karılar bir de küçükler; bunlar
Merhamet görmeli, yüz görmeli insanlardan;
Yoksa insanlığı bilmem nasıl anlar insan?*
(Safahat, 118)

Bu sözlere canı gönülden inanmış, insanı anlamanın yolunun çocuklardan geçtiğini savunmuştur. Âkif, "hüneri ancak samîmiyeti" (Safahat, 3) olan Safahat'ta çocuklara özel bir önem verir. Onun eserinde çocuk üç türlü görülür:

1. Hikâye Kahramanı Olarak Çocukların Seçildiği Şiirler

Mehmet Âkif, halkın içerisinde canlı olarak vardır. Seçtiği kahramanlar da sokağın canlı insanları ve da-ima çevremizde görebileceğimiz gerçek şahıslardır. Mensur şiirlerinin kahramanlarının çoğunluğunu çocuklar oluşturur. Bu şiirlerde "1880–1930 yılları arasındaki elli yılın problemlerini anlatır" (Uç 2000: 151) ve tematik vurguya göre kahramanına roller biçer. Çocuklar evde, sokakta, okulda çeşitli vesilelerle okuyucunun karşısına çıkarlar:

Aile

*"Başlasın terbiyeniz, âilelerden oğlum.
Sâde hürriyeti i'lân ile bir şey çıkmaz;
Fıkr-i hürriyeti hazm ettiriniz halka biraz"*
(Safahat, 118)

Diyerek, toplumsal huzuru bireylerin şahsında arayan ve sosyal bir kurum olarak aileye çok değer veren Âkif, ailenin gerek eğitim, gerek yetiştirme ve gerekse sosyal hayattaki çarpıklıklarının çocukları olumsuz yönde etkilediğini düşünür.

Hem sosyal bir hiciv niteliği taşıyan hem de aile hayatını konu edinen "**Meyhane**" şiirinde de ailenin çocuk üzerine etkisine değinir. Şiirin çocuk kahramanları Necip ve İffet'in babası, bütün parasını içkiye harcayan, çocukları ile ilgilenmeyen ve onları kötü koşullar altında yaşatan biridir. İffet, "sarhoşun kızı" diye anılmakta ve bu nedenle kimseyle evlenememektedir. Necip ise daha zor durumdadır. Çünkü babası kalfaya para vermediği için okuldan atılır, üstüne üstlük gururu da yaralanmıştır. Üç gün boyunca evde ağlayarak babasını bekler ancak babası gelmez. Anneleri her şeye sabretmesine rağmen oğlunun çok sevdiği okulundan kovulması sabır bardağı taşıran son damla olur. Kadın bir gece yarısı ayyaş kocasını arar ve meyhanede bulur. Orada sarhoşlar içinde derdini anlatmaya çalışır ancak kocası kadına hakaret ederek, herkesin içinde onu boşar. Bunun üzerine kadın bayılır ve "gubarından söntüp gitmiş ocaklar yükselen" (Safahat, 32) meyhane bir ailenin daha çöküşüne neden olur.

Akıl

Modern bilimlere inanan, akılı kullanmanın gerekliliğinden her zaman bahseden, çalışmayı ve ilerlemeyi insan olmanın bir gereği olarak kabul eden Âkif, iyi vatandaş olmak için akılı yararlı işlerde kullanmak gerektiğini savunur. Çocuklara gelecek adına sorumluluk yüklemek, onlara güvenmeyi gerektirir. Âkif de çocuklara güvendiğini göstermek için mensur bir hikâyeden yararlanır. Aklın yaşta değil, başta olduğuna ve dilin gücüne dikkati çektiği bu hikâyeye “**Dirvâs**”tır.

Şam’da Hişam devrinde üç yıllık bir kıtlık olur. Ölüleri dağlarda tepelerde kalan halkınsa artık tahammül kalmamıştır. Kabilelerden heyetler toplanır ve bu heyet Hişam’ın sarayına gitmeye karar verir. Kendilerine sözcü olarak çocuk yaştaki Dirvâs’ı seçerler. Heyeti kabul eden Hişam, olanca yaşlı varken Dirvâs’ın konuşmasına sinirlenir:

*“Der: Sus a çocuk, büyük dururken,
Söz sâdır olur mu hiç küçükten?
Dirvâs o zaman kelâmı tekrâr
Teshîr ile der: ‘Nedir bu âzâr!
Mikyâsı mıdır zekâvetin sin?
Dirvâs’ı çocuk mu zannedersin?
Bir dinle de sonra gör çocuk mu?’”*

Dirvâs sultanın kendisini dinlediğini görünce cesaretle Hişam’a sorar.

*“Nerden buldun bu ihtişâmı?
Halkın mı, senin mi, Hâlik’in mi?
Allâh’ın ise eğer bu servet,
Bizler de onun kuluyken, elbet
Bir pay talebinde hakkımız var...
İnsâf olamaz bu hakkı inkâr.
Halkınsa şu bî-nihâyet emvâl;
Ver, etme hukûk-ı gayrı pâmâl.
Yok; böyle de olmayıp da kendi
Mâlin ise –çünkü fazla- şimdi
Bî-vâyelere tasadduk eyle...
Dördüncüsü varsa haydi söyle!”*

(Safahat, 102)

Bu sözler karşısında Hişam çok etkilenir ve cevab-ı redde kuvvetinin olmadığını söyler.

Din

*“Doğrudan doğruya Kur’an’dan alıp ilhâmı,
Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm’ı”*

(Safahat, 402)

Diyerek çocuklara dinin yolundan ayrılmamalarını tembihleyen kalem mücahitlerinden Mehmet Akif, **Mezarlık** şiirinde dinin yatıştırıcı etkisinden ve hayatın hikmetlerinden söz eder. Şair bir gün Eyüp’te dolaşırken yolu mezarlığa düşer. Duygulanarak bir mezar taşının yanında oturur. Derken adeta oradaki sessizliği büyüleyen bir ses duyar.

“Servileri vecde getiren, taşlara lisan veren”

(Safahat, 39)

bu sesin sahibi bir mezarın başında Mülk Sûresi’ni okuyan küçük bir hafızdır. Yanındaki annesi gözyaşları içinde çocuğunu dinlemektedir. Âkif, gördüğü manzara ve duyduğu ses karşısında hayranlığını gizleyemez. Bu güzel sesli küçük çocuk Âkif için hayatın timsalidir. Mezar ise ölümü gösteren bir tablodur. Hayat ile ölümün bu kadar yan yana oluşu şairi derinden etkiler ve bunun yaşayanlar için bir ibret olması gerektiğini düşünür.

“Çocuk hayâta, o makber de mevte bir levha.

Tezâd-ı kudreti gör: Bak şu levh-i zîrûha!”

(Safahat, 40)

Ölüm

İnancı çok sağlam bir şair olarak Mehmet Âkif, ölümü sorgulamayan ve ona güzellikleri ile bakmaya çalışın bir şairimizdir. Ecel korkusu, bu hayatta ideali olmayan insanların kârına düşer. Oysa hedeflenen yeni nesil, ölümle birlikte anılacaktır:

“ ... Çocuklar koşuyor, aç çıplak,
Cebheden cebheye arslan gibi hiç durmayarak.
Yine vardır bir ölüm korkusu arslanda bile;
Yüzgöz olmuş bu çocuklar ölümün şahstyle!”
(Safahat, 409)

“**Âhret Yolu**”, ölümü anlatan bir şiirdir ve ölüm acısının geride kalanlarda görünen tarafı ile ölen için başlayan yeni yolun çelişmesini anlatır. Şiir, eski ve basık tavanlı bir mahalle evinin iç kapısının yanında duran bir tabut için son görevlerin ve duaların yapılışının tasviriyile başlar. Fatıha'nın okunmasından sonra imam helallik ister ve ahali helalliği verir. Bunun ardından ölünün akrabaları ağlaşırken, komşulardan biri beş yaşındaki Remziye'ye babasının öldüğünü söyler.

“Göründü cumbada baktım ki tombalak, sarışın,
Sevimli bir küçücek kız... Beşinde ancak var.
Donuk yanakları üstünde parlayan yaşlar,
Zavallunun eriyen rûh-i bî-günâhu idi.
Benim o mersiye yâdında ağlıyor ebedî”
(Safahat, 125)

Âkif, babasının ölümüyle yetim kalan bu çocuğun gözyaşlarından etkilenir ve ölümün yalnız başına hesaba çekilen ruh kadar, geride kalanlar için de azaplı olduğunu söyler.

Sosyal Hayat

Sanat anlayışına paralel olarak toplumdaki ve halktan hiç kopmayan Âkif; sokağa, gündelik hayata ve insanlık hallerine dair hemen her durumu ustaca yansıtır ve hatta devrin hayat görüşü ve sosyal hayatı ile ilgili bilgileri, folklorik unsurları da kullanarak bir dekor havasında okuyucuya sunar.

Canlı ve parlak tasvirleri ile gerçek bir bayram havasını hissettiren “**Bayram**” şiirinde çocukların dünyasına giren Âkif, bayramı adeta bir çocuk coşkusu ve sevinci ile okuyucuya aksettirir.

Nevmîd düşen kalbe ümîd-âver-i can
(Safahat, 41)

olan bayramda her çehre şen ve mutludur. Âkif, bayramın ilk günü hava uygun olmadığı için dışarı çıkmamış, ikinci gün havanın açılması ile Fatih'e gitmek, hem oradaki hareketi görmek hem de arkadaşlarını ziyaret etmek istemiştir. Fatih'te bayramların çok eğlenceli olduğundan bahseden Âkif, o dönemin bayram kutlamalarıyla ilgili olarak çeşitli bilgiler sunar.

“Gelin de bayramı Fâtih'te seyredin, zîrâ
Hayâle, hâtıra sığmaz o herc ü merc-i safâ,
Kucakta gezdirilen bir karış çocuklardan
Tutun da, tâ dedemiz demlerinden arta kalan,
Asırlar ölçüsü boy boy asâli nesle kadar,
Büyük küçük bütüin efrâd-ı belde hepsi de var
Adım başında kurulmuş beşik salıncaklar
İçinde darbuka, deflerle zilli şakşaklar.
Biraz gidin: Kocaman bir çadır... Önünde bütüin,
Çoluk çocuk birer onluk verip de girmek için
Nöbetle bekliyorlar. Acep içinde ne var?
'Caponya'dan gelen, insan suratlı bir canavar!
Geçin: Sırayla çadırlar. Önünde her birinin
Diyor: 'Kuzum, girecek varsa, durmasın girsin.'
...
Baloncular, hacıyatmazcılar, fırıldakçılar,
Horoz şekerleri, civ civ öten oyuncaklar;

...
*Bu kâinât-ı sürûrun içinde gezdikçe,
Çocukların tarafındaydı en çok eğlence”*
(Safahat, 42-43)

Çünkü annelerinin yanında süslenip de bayram alana gelen mini mini çocuklar, bayram alanını başka bir sevinç şenliğine çevirmekte ve insanlara bayram tadını tam manasıyla hissettirmektedirler.

Halkı ve devrin sosyal hayatını canlı biçimde aktiren bu şiirde Âkif, çocukların edebiyatında sıklıkla yer eden bir halk kültürü ürünü olarak tekerlemeden de faydalanır:

*“Deniz dalgasız olmaz,
Gönül sevdasız olmaz,
Yâri güzel olanın
Başı belâsız olmaz!
Haydindi mini mini mâşallah
Kavuşuruz inşâallah...”*

(Safahat, 44)

Şiirin sosyal mesajı son kısımda gelir. Yaşlı bir kadının yanında gür kaşlı, uzunca saçlı, güzelce bir kız çocuğu ağlamaktadır. Ninesine “evlat belası” olan bu yetim kız da diğer çocuklar gibi salıncağa binmek istemektedir. Ancak paraları olmadığından ninesi salıncakçıdan onu bedava bindirmesini ister. Salıncakçı bu teklifi kabul eder ve yaşlı kadın sevinerek salıncakçıya dualarda bulunur. Şiirleri genelde mutsuz sonla biten Âkif’in kahramanlarını acımasızlarla karşılaştırdığını söyleyebilecekken, bu şiirde yetim kız da mutlu olmuştur. Çünkü bayram şiirinde bir çocuğun ağlamasına şairimizin gönlü razı olmamıştır.

“**Âmin Alayı**”, şiirinde gündelik hayata dair bir törenden bahsedilir. Okula yeni başlayan çocukların mekteplerine alışmaları için yaptıkları bir uygulama olarak adlandırabileceğimiz Âmin Alayı’nı Âkif, oldukça canlı biçimde tasvir etmiş ve yine çocukların istikbali taşıyacaklarına olan inancını tekrarlamıştır. Şiirde, alayın önünde rahlesi kucağında bulunan dokuz yaşında melek yüzlü bir çocuk vardır. Onu bir faytonda gelen iki güzel çocuk izlemektedir. Onların arkasından da kalabalık bir çocuk grubu şiire girer. Çocuklar zaman zaman vecd içinde ilahiler söylemektedirler ve bu ilahiler o kadar güzeldir ki melekler gökyüzünden onlara âminleri ile eşlik etmektedirler. Bu öyle bir gençlik kervanıdır ki geleceğe uzanmaktadır, bu nedenle de önünde ne geçmiş ne de bugün duramayacaktır. Halk onların yanında olmalı, ilerleyişlerini seyretmeli ve desteklemelidir. Çünkü bu ağlayan millete istikbal yolunu bu gül simalı çocuklar açacaktır.

*“Bu bir ketîbe-i ma’sûmedir ki, ey millet:
Selâma durmalısın şanlı rehğüzârında;
Bu bir cenâh ki: Âtîde bir ufak hareket
Yapıp cihanları oynatmak iktidarında
Gelir de saye-i imdad-ı Hak’ta bir gün bu,
Girer diyâr-ı meâliye doğrudan doğru
Bu ancak işte, eğer varsa, şanlı bir ordu”*

(Safahat, 132)

Bu başlık altında değerlendirebileceğimiz bir diğer şiir “**Hürriyet**”tir. Meşrutiyet’in ilanından iki gün sonrasının gözlemlerine ve şairin geleceğe dair umutlarına dayanan bu şiirde Âkif, kurtuluş olarak gördüğü yeni nesle ilerlemelerini öğütler. Şiirin ilk bendinde beyaz entarisiyle bir kız çocuğunun, hürriyeti kuşanarak şafağı bile neşelendirdiğini anlatır. İkinci bentte de “tostopaç ve afacan” bir oğlan çocuğu, kabına sığamamakta ve istikbal bayrağını sevinçle taşımaktadır. Melâl devri artık geçmiştir ve istikbal fethedilecektir. Babaları Yemen’de olan bu iki kardeşe dedeleri seslenir. Çocuklar sevinçle koşmaktadır. Okuldan çıkan her çocuk yaşasın sesleriyle elinde bir hürriyet meşalesi taşımaktadır. Ahmet ve kardeşi de buna heveslenmiş, o çocukların yanına gitmektedir.

*“Derken alkış geliyor; sonra da nevbet nevbet,
Ya Vatan Şarkısı, yahut ona benzer bir şey
Okunup her köşe çın çın ötüyor... hey gidi hey
Bir mezarlık gibi dalgın yatıyorken daha dün
Şu sokaklarda bugün dalgalanan ruhu görün”*
(Safahat, 82)

Toplumsal Eleştiri

Toplumdan özellikle gençlikten çok umutlu olmasına rağmen “büyük medeniyetler tesis etmiş olan bir milletin mazisi ile hali arasındaki farklılıklar, Âkif’e zaman zaman kızgın ve bezgin adam eleştirileri yaptırır. Âkif gayretsiz, himetsiz kişiye ve topluma kızar, vazifesini yerine getirmesi için eleştirir. Çözülen hatta ölen ‘millet-i merhume’yi diriltmek ister.” (Uç 2000: 153) Bu nedenle de toplumsal eleştiriye sıklıkla yönelir.

Eğitim ve toplum hayatına dair yazdığı, çocuk kahramanlı şiirlerinden ilki şairin Halkalı Ziraat Mektebi’nde öğretmen iken bizzat şahit olduğu acıklı bir olaya dayanır. Âkif, “**Hasta**” şiirinde verem hastası olan, kimsesiz Ahmet’in macerasını hikâye eder ve şiirin başında verdiği açıklama ile de bunun gerçek bir vaka olduğunu belirtir.

Ahmet’in anne ve babası o çok küçükken ölmüştür ve geride kalan tek yakını olan küçük kardeşi de abisinin okuyup, evlerine bakmasını beklemektedir. Oysa ciğerleri çürümüş olan Ahmet, artık yaşam şansını da kaybetmiştir. Şiirin ilk tenkidi doktorlara gelir. Dikkatli tetkikler yapmadan, hatta hastayı soymadan dinleyerek şifahî biçimde hastalık tespit eden doktora Âkif:

“ - Bence, doktor, onu siz bir soyarak dinleyiniz;
Hastalık çünkü değil öyle ehemmiyetsiz.
Sâde bir nezle-i sedriyye mi illet? Nerde!
Çocuğun hâli fenâlaştı şu son günlerde”
(Safahat,.9)

Diyerek çıkışır. Bunun üzerine doktor çocuğu çağırır ve Ahmet,

“Rengi uçmuş yüzünün, gözler çökmüş içeri;
Elmacıklar iki baştan çıkıvermiş ileri.
O şakaklar göçerek cebheyi yandan sıkmış;
Fırlamış alnı, damarlar da beraber çıkmış!
Bet beniz kül gibi olmuş uçarak nûr-i şebâb;
O yanaklar iki solgun güle dönmüş, bît’ab!
O dudaklar morarıp kavramış artık derisi;
Uzamış saç gibi kirpiklerinin her birisi!
Kafa bir yük kesilip boynuna, çökmüş bağı;
İki değnek gibi yükselmiş omuzlar yukarı”
(Safahat, 10)

bir halde içeri girer. Doktor teşhisi verem olarak koyar ve çocuğun, tebdil-i hava bahane edilerek okuldan uzaklaştırılmasına karar verilir. Bu acımasızlığa da okuldaki çocukların sağlığı bahane edilir. Ahmet, üç yılını geçirdiği okulundan öleceği için gönderileceğini anlar ve durumunu sitemli bir tevekkülle kabul eder. Ahmet, hayatın acımasızlığı ile yıkılmış ve umutlarını kaybetmiş bir hâlde, iki vicdanlı arkadaşı tarafından istasyona giden bir faytona bindirilir. Hasta, herkese ve her şeye küskün olarak, kendisine ölmek için bir yer vereceklerinden emin olduğu Gureba’ya gitmeye karar verir.

Sosyal bir eleştiri olarak değerlendirebileceğimiz ikinci şiir “**Küfe**”dir. Şair İstanbul’un kirli sokaklarından şikâyet ederek yürürken, bir çocuğun hırsla yerdeki küfeyi tekmelediğini görür. Adının Hasan olduğunu öğrendiğimiz bu çocuğun babası sekiz yıl bu küfe ile hamallık yapmış, daha sonra ölmüştür. Annesi oğluna tavsiyeler verir. Şair de çocuğa nasihat etmeye çalışır. Ancak hayatın hincını küfeden çıkararak Hasan’a ne annesinin ne de şairin tavsiyeleri kâr etmektedir. Kaderi babası gibi hamallık yapmak olan Hasan, hayata karşı tepkilidir. Şair bu genci unutup hayatına devam eder. Derken bir gün Fatih’te kızını gezdirirken, Hasan’ı ihtiyar bir adamın yanında hamallık yaparken görür. Çocuğun bu hali şaire çok dokunur ve bir kıyaslamaya girişir. Okuldan çıkan çocuklar evlerine neşe içinde giderlerken ve biraz sonra belki de oyunlarına koşacaklarken, küçük yaşta ailesinin sorumluluğunu yüklenen bu zavallı çocuk

“cılız bacaklarının dizden altı çırpıplak...”
(Safahat, 75)

bir biçimde uzun yıllar o küfeyi taşımaya devam edecektir.

2. Mehmet Âkif'in Çocuklara Öğütler Verdiği Şiirler:

Adalet

Çocuklara adalet duygusunu aşılama yegâne amaçlarından olan Mehmet Âkif, adalet ve doğruluğun simgesi olarak görülen Hz. Ömer'in bir kıssasına başvurarak çocuklara seslenir. Bu kıssada yaşlı bir kadın, günlerdir aç olan torunlarına bir tencerede taş kaynatmaktadır ve açlıktan ağlayan çocukları bu şekilde susturmak istemektedir. Hz. Ömer bir gece şehri dolaşırken bu kadını görür ve neden halifeye gitmediğini sorar. Kadın halifeye kızgındır:

“- *Ya ben yetim avuturken, Emîr uyur mu gerek?*”
(Safahat, 85)

diyerek, Hz. Ömer'in görevlerini yerine getiremediğinden şikâyet eder. Kadını haklı gören ve çok utanan Halife, ambara gelip un ve yağ alarak tekrar o yollardan teyzenin yanına varır. Kimliğini açık etmeden, yarın şehre gelmesini, bir yolunu bulup ona nafaka bağlatacağını söyler. Ertesi gün kadın gelir ve dün karşılaştığı kişinin Hz. Ömer olduğunu anlar. Halife ona maaş bağlatır ve af diler. Yaşlı kadın da adalet üzerine devam ettiği sürece onu affettiğini söyler.

Azim

Bu şiirde şair, azmin önemine vurgu yapmaktadır. Ancak azim kıymetli şeyler için gösterilmeli, değersiz şeyler için mesai boşuna harcanmamalıdır. İnsan eğer istediği şeylerin peşini yılgınlıkla bırakırsa sonunda mutsuz olur. Sadi'nin bir eserinden telmihen “**Azim**” şiirinde şair, evladını kaybeden bir babanın çocuğunu arayış mücadelesine değinir. Herkesin bulamazsın demesine rağmen, baba çakıl taşlarındaki izlerin dahi peşini bırakmamış ve uçsuz bucaksız çöllerde evladına kavuşmuştur.

“*Aldatsa da tahmînimi binlerce heyûla
Azmimde fîtur eylemedim ye'si bıraktım
Madam ki dünyadadır elbet bulacaktım
Kumlarda yüzüp, zümetin a'makına daldım
Hep ruh kesildim, ne boğuldum ne bunaldım*”
(Safahat, 58)

diyerek azmin önemine değinmiş ve nihayetinde o azim sayesinde evladını bulmuştur. Bu durumu bir ibret olarak kabul eden Akif, okuyucularına ümitsizliğe düşmemelerini ve mücadele etmelerini tembihlemektedir.

“*Ye'sin sonu yoktur ona bir kerre düşersen
Hüsrana düşersen çıkamazsın ebediyen
Mahkûm olarak ye'se şu biçare peder de
Evladını şayet o karanlık gecelerde
Vaz geçmiş olaydı aramaktan ne bulurdu
Elbet biri candan, biri cânandan olurdu*”
(Safahat, 59)

diyerek öğütünü vermektedir.

3. Mehmet Âkif'in Kendi Çocukluğunu ve Yakınlarını Konu Aldığı Şiirler

Safahat'ın ilk kitabı “**Fatih Camii**”nde şair sekiz yaşında iken babası ve kardeşi ile gittiği namazları hatırlar. Camii'de çocukluğun verdiği şımarıklıkla hasırlar üzerinde koşuşunu anlatır:

“*Sekiz yaşında kadardım. Babam gelir: 'Bu gece,
Sizinle câmie gitsek çocuklar erkence.
Giderseniz gelin amma namazda uslu durun;
Merâmınız yaramazlıksa işte ev, oturun!'
Deyip alırdı beraber benimle kardeşimi.
Namâza durdu mu, hâliyle koyverir peşimi,
Dalar giderdi. Ben artık kalınca âzâde,
Ne âşıkane koşardım hasırlar üstünde!’*”
(Safahat, 6-7)

“**Hüsrân-ı Mübîn**” şiirinde okula başladığı günü anan şair şunları söyler:

“*Başlattığı gün mektebe, duydum ki diyordu
Rahmetli babam: 'Âdem olur oğlum ilerde'*”

*Annemse oturmuş paşalıklar kuruyordu...
Ademliği geçtik, paşalık olsun o nerde?
Âmâli tezâd üzre giderken ebeveynin,
Hep böyle harâb olmada etfâl ara yerde!*
(Safahat, 123)

Şairin dört yaşında ölen yeğeni için yazdığı “**Selmâ**” şiiri oldukça dokunaklıdır. Bir aile faciası olarak değerlendirebileceğimiz bu şiirde Âkif, zor bir iş gününün sonunda biraz dinlenirken, annesinin kendisini çağırıldığı haberini alır ve eve koşar. Emine Hanım oğlunun boynuna sarılır ve ağlayarak:

*“- Görme, Âkif'im, çocuğu!
Senin değil, yedi kat ellerin yanar ciğeri,
Ölüm döşekleri üstünde görse yavrucuğu.
Şükür, bugün azıcık farklıdır, diyorduk dün...
O pembe pembe yanaklar kireç kesildi bugün!”*
(Safahat, 49)

Der. Selma'nın artık mukadder olan ölümü daha öncesinde dört kez ölüm acısı görmüş annesini de derinden etkilemektedir. Emine Hanım, kızının durumuna da üzüdür. Âkif kız kardeşini teselli etmek için hastanın odasına çıkar ve orada ana kızı ayrı ayrı yataklarda görür. Ancak Selma'nın durumu hiç iç açıcı değildir.

*“Ne manzaraydı ki bir kuş kadar uçan o melek
Dururdu bî-hareket, kol kanad kımldamıyor!
Gözünde nûr-ı nazar titriyor hemen sönecek...
Dudakta nâtuka donmuş; kulak söz anlamıyor!
Türâb rengine girmiş cebîn-i sîmîni;
Ölüm merâretini duydum öpünce leblerini!”*
(Safahat, 51)

Dese de kardeşine destek vermek için, onun hastayı rahat bırakması gerektiğini söyler, hatta kızar. Daha Âkif'in lafı bitmeden kız kardeşi yavrusunun öldüğünü feryat ile duyurur ve bu acı çılglık şairin kulaklarında kalır.

Âkif, idealini kurduğu nesle ve insanlara daima anlayış ve sevecenlikle yaklaşmıştır. Kendisi de aslında çocukları için iyi bir babadır. Çocuklarını konu ettiği şiirlerde sıcak bir dil kullanışı ve onların dillerini aksettirşi, çocukları ile ilgili bir baba olduğunu göstermektedir.

“**Bebek yâhud Hakk-ı Karâr**” şiiri Âkif'in çocukları ile birlikte yaşadığı bir maceranın şiiridir. Kızları Feride ile Cemile'nin hotozlu bebek ısrarlarına dayanamayarak onlara

“kiraz dudaklı, üzüm gözlü, inci dişli”
(Safahat, 136)

iki edalı bebek alır ve kızlar bebeklerini çok severler. Hatta kafaları yemek sofrasına düşecek kadar uykuya dayanamayan kızlar, bebekleriyle oynamak için o gece uyumak bile istemezler. Bebeğini beşiğe koyan ve onu uyutmak isteyen Feride, bebeğin gözlerinin kapanmaması üzerine onu dövmeye başlar ve nihayetinde bebek kırılır. O artık:

*“Bir kafes gibi kalmış o kuş bakışlı gözü
Başında saçtan eser yok, ayak topal, kollar
Omuzdan oynamıyor, kim bilir ne illeti var?
O kanlı canlı bebek şimdi işte bir kötürüm...”*
(Safahat, 138)

olmuştur. Bebeğini kıran ve oyuncaksız kalan Feride, ablasının bebeğine sahip olmaya çalışmaktadır. Feride'nin bebeği almak için yaptıklarına Âkif şahit olur ve kızının mızıkçılığını seyreder. Çocuk psikolojisini ve lisân-ı halini çok güzel biçimde örnekleyen bu şiir, aruz vezninin çocukların konuşma tarzına tatbikinin çok güzel bir örneğidir. (Tansel 1945: 39)

“**Çocuklara**” isimli şiirinde de, eleştirel bir nasihat göze çarpar. Mehmet Âkif üslûbunun iyi bir yansıması olan bu küçük şiirde, şair, çocuklarına şöyle seslenir:

*“Ne odunmuş babanız: Olmadı bir baltaya sap
Ona siz benzemeyin, sonra ateştir yolunuz.
Meşe hâlinde yaşanmaz, o zamanlar geçti;
Gelen incelmış adam devri, hemen yontulunuz.
Ama dikkatli olun: Bir kafanız yontulacak;
Sakın aldanmayın: İncelmeye gelmez kolunuz”*
(Safahat, 482)

Aslında bu sözler, Âkif’in tutumunu açıkça ortaya koyar. Devrin sahte insanlarından sıkılan, Doğu ile Batı arasındaki medeniyet dairesinde bunalıp kalan, hangi çizgide yer alacağını bilemeyen devir insanı ya kimliğini yitirmiş ya da amacından uzaklaşmıştır. Sentezi başaran kişiler hem ülkeyi yükseltecek hem de kendilerini toplumla barışık bir entelektüel seviyeye taşıyabileceklerdir.

Türk insanına muasır medeniyetlere ulaşabilmenin reçetelerini sunan “nasihat baba” Mehmet Âkif’in, din, ahlâk, tarih, millet ve toplum görüşleri ile örülü, adeta bir sosyoloji poetikası niteliğindeki Safahat’ı, toplumsal bozulmanın kendisini iyiden iyiye hissettirdiği bu günlerde, geleceğimizi emanet ettiğimiz çocuklarımızın daha güzel bir hayatı seçmelerine vesile olabilecektir.

Özellikle şairin çocukları konu edindiği ve kuşaklar arası çatışmalara değinerek gençlerin ufuklarının ne kadar açık olduğunu gösterdiği Mahalle Kahvesi gibi şiirlerinin çizgi film yahut çizgi dizi karakterine büründürülerek okul çağı çocuklarına gösterilmesinin; Âsım idealinin kitle iletişim araçları vasıtasıyla geniş topluluklara ulaştırılmasının; Batı edebiyatında örneklerini sıklıkla gördüğümüz biçimde yaş gruplarına uygun olarak bu şiirlerin hikâyeleştirilmesinin, çocuklarımızın muhayyile ve ruh dünyalarının gelişmesinde etkili olacağı kanaatini taşıyoruz.

Kaynakça

- AYVAZOĞLU, Beşir; “Söyleşi”, Akif’ten Asım’a, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007.
DEMİRAY, Kemal; Türkçe Çocuk Edebiyatı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1967.
EAGLETON, Terry; Eleştiri ve İdeoloji, (Çev: Esen Tarım, Serhat Öztöpaş) İletişim Yayınları, İstanbul 1985.
ERİŞİRGİL, M. Emin; İslâmcı Bir Şairin Romanı, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1986.
ERSOY, Mehmet Âkif; Safahat, (Haz.: M. Ertuğrul Düzdağ), Çağrı Yayınları, İstanbul 2006.
GÖKŞEN, Enver Naci; Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız, Remzi Yayınları, İstanbul 1985.
KIBRIS, İbrahim; Uygulamalı Çocuk Edebiyatı, Eylül Yayınları, Ankara 2002.
ŞİRİN, M. Ruhi; Çocuk Edebiyatı, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
TANSEL, Fevziye Abdullah; Mehmed Akif Ersoy, İrfan Yayınları, İstanbul 1945.
TOPÇU, Nurettin; Mehmed Akif Sanatı ve İdealizmi, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, İstanbul 1961.
UÇ, Himmet; Mehmet Akif ve Hikâye San’atı, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000.
YALÇIN, Alemdar; Gıyasettin Aytaş, Çocuk Edebiyatı, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.

BİR ÖZDEŞLİK KİŞİSİ OLARAK SAFAHAT

Halil ADIYAMAN*

Edebi eserlerde eseri kaleme alan sanatçı ile eser arasındaki bağıntı sürekli tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Sanatçı eserin içerisinde kendisini hissettirmeli midir? Yoksa anlatıcı yoluyla kendisini eserin içerisinden çekmeli midir? Sorularına cevap aramaktadır. İnsanoğlu kültürünü, bilgi birikimini yıllarca yaşadığı çevreden ve özel eğitiminden alır. Bunun için yazarın/şairin bilgi birikimini, hayat tecrübesini kenara bırakıp eseri bağımsız bir fenomen olarak değerlendirmek eserin değerinin ortaya çıkmamasına sebep olacaktır. Bunun yanında eser ile şair/yazar arasında muhakkak paralellikler olacaktır diye bir kesinlik yoktur. Anlatma esasına bağlı edebi metinlerde şair/yazar kendisinden /yaşadığı dünyadan bağımsız bir dünya oluşturmaya çalışır. Hareket noktası gerçek dünyadır. Fakat bu gerçekliğin derecesi eserden esere göre değişmektedir. Bütün edebiyat kuramlarına bakıldığında gerçeklik düşüncesine sahip olduklarını lakin hepsinin bir gerçekliği ele alısında farklı düşüncelere sahip olduklarını görüyoruz. Kurmaca metinlerde hareket noktası bizi yazara/yazara şaire götürecektir. Yazar/şair bu anlatımı gözlemci olarak ben, başkişi olarak ben ve yazar anlatıcı ben olmak üzere oluşturabilir. Manzum hikâyelere baktığımızda da aynı bakış açılarını görmekteyiz. Bu bildirimizde yapmak istediğimiz şey kurmaca bir kişi olarak Mehmet Akif Ersoy ile gerçek hayattaki Mehmet Akif Ersoy'un ölçüşen tarafları nelerdir? Bunun yanında şairimiz gerçek hayattan hareket etmiş mi? sorularına cevap aramak. Akif'in şiirlerini topladığı Safahat'tan hareket ederek eseriyle hayatı arasındaki özdeşlikleri tespit etmeye çalıştık.

M. Akif'in şiirlerini içerik yönünden incelediğimizde onun kişilik yapısını biyografisini ön planda tutmamız gerektiği aşikârdır. Çünkü Safahat onun fiziki ve ruhi yapısını ortaya koyan bir itirafname gibidir.

M. Akif Safahat'tın önsözü niteliğinde ifade ettiği şiirde görüleceği üzere yaşayışı ile sözleri arasındaki uyum aşikârdır.

*“Bana sor sevgili kârî sana söyleyeyim
Ne hüviyette şu karşında duran eş'ârım:
Bir yığın söz ki, samîmiyeti ancak hüneri;
Ne tasannu' bilirim, çünkü, ne san' atkârım.
Şi'r için “göz yaşı” derler, onu bilmem, yalnız,
Aczimin giryesidir bence bütün âsârım!
Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım!
Oku, şâyet sana bir hisli yürek lâzımsa;
Oku, zira onu yazdım, iki söz yazdımsa.”(s.39)*

Şiirde görüldüğü üzere gerçekleri samimiyetle ifade eden söylemi yaşam tarzı haline getiren bir şahsiyetle karşı karşıya gelmekteyiz. Bu söyleme baktığımızda anlaşılmasının verdiği ıstırap şairimizi hüzne boğar. Akif acizliğinin gözyaşı olarak eserlerini gösterir.

1. Âkif'in Biyografisindeki Özdeşlikler

Safahatın¹ ilk şiiri olan Fatih Camii'nde şairimiz çocukluk yıllarını hatırlar. Ona bu günleri hatırlatan şey caminin içine girip oradaki kandilleri görmesidir.

*"Fezâ-yı ma'bedin encüm-nümâ meşâ'ilini,
O lem'a dizilmiş ziyâ kavâfilini
Görünce geldi çocukluk zamanlarım yâda...
Neler düşündüm o saatte bilseniz orada"* (s.41-42)

O günleri anlatmaya başlayan Akif sekiz yaşlarında olduğunu babasının kardeşleriyle birlikte kendisini fatih camiine namaza götürdüğünü ve namazla ilgili tenbihler de bulunduğunu ifade eder.

*"Sekiz yaşında kadardım.Babam gelir:"Bu gece,
Sizinde câmie gitsek çocuklar erkence.
Giderseniz gelin amma, namazda uslu durun;
Merâmınız yaramazlıkta işte ev, oturun!"* (s.42)

Safahatın ikinci şiiri Hasta'ya baktığımızda Vak'a Halkalı Ziraat Mektebinde geçmiştir ifadesiyle karşılaşıyoruz. Mehmet Akif'in hayatında da önemli bir yere sahip olan bu mektepte geçen hazin bir vak'a kaleme alınmıştır.Ziraat Mektebinden öğrencisi olan Ahmet'in veremden ölmesi Akif'i derinden etkilemiş vak'a o kadar hazindir ki Ahmet'in ölecek yeri dahi yoktur.

Küfe şiirindeki Hasan, Akif'in başından geçen olayları birebir yaşar gibidir. Küçük yaşta babasını kaybeden Hasan ailesini geçindirmek için küfeyle hamallık yapması gerekir. Hasanın annesinin ağzından olay nakledilir.

*"-Oh benim oğlum,gel etme kırma sakın
Ne istedin küfeden,yavrurum? Ağzı yok dili yok,
Baban sekiz sene kullandı..Hem de derdi ki: "Çok
Uğurlu bir küfedir,kalmadım hemen yüksüz..."
Baban gidince demek kaldı âdetâ öksüz!
Onunla besleyeceksin ananla kardeşini.
Bebek misin daha öğrenmedin mi sen işini?"* (s.54-55)

Buradaki olayın Akif'in hayatıyla örtüştüğü için görebiliriz. Akif'te küçük yaşta babasız kalmış ve yatılı mektepte okumuştur.

*"-Unuttun öyle mi? Bayramda komşunun gelini:
'Hasan, dayım yatı mekteplerinde zabittir;
Senin de zihnini açık..Söylemiş olaydık bir...
Koyardı mektebe...Dur söyleyim'demişti hani?
Okutma sen de hamal yap bu yaşta şimdi beni!"*(s.55.)

Hasan'ın karakterinde Akif kendini görür. Fakat Hasan, Akif kadar şanslı değildir.

*Çocuk, benim o sabah gördüğüm zavallı yetim...
Şu var ki, yavrucağın hâli eskisinden elîm:
Cılız bacaklarının dizden altı çıvrıplak...
Bir ince mintanın altında titriyor,donacak!"*

Akif'in biyografik yaşamında tembellik, boş işlerle uğraşma , ümitsizlik, paranın peşinde koşmak söz konusu olamaz. İstiklal Marşı'nı yazdığı kazandığı parayı almayan şairimizin paltosu dahi emanettir. Cebinde de beş kuruşu yoktur.

Seyfi Baba , Akif'in gerçek hayatında çok sevdiği Dülger Hasan Dede'dir. Akif manzumenin sonunda hem dostunun hem kendisinin parasızlığına dem vurur.

*"O zaman koptu içimde şu tahassür ededi:
Ya hamiyetsiz olaydım, ya param olsa idi!"* (s. 101)

Neyzen Tevfik de hem ders aldığı bir kişi hem de arkadaşıdır.

*"O, kendi kendine üfler mi yoksa inler mi?
Ne dinliyen duran var..Bakıp geçer herkes."(s. 106)*

1 Mehmet Âkif ERSOY, Safahat, (Haz. Yakup ÇELİK), Akçağ Yayınları, Ankara 2007.(Bildirideki alıntılar bu kitaptan yapılmıştır.)

Asım bölümünde Asım'ın güreşçiliğine değinilmiştir. Akif de gerçek yaşamında iyi güreşen biridir. Âkif devlet görevlisi olarak Mısır, Almanya ve Necid'e gider. Orada gördüklerini Hatıralar bölümünde anlatır. Berlin Hatırları, El Uksur'da ve Necid Çöllerinden Medine'ye şiirlerinde Doğu-Batı ikilemini anlatır.

Batıyı ileri götüren en önemli unsur çalışmaktır. Doğu toplumun çalışmadığını, dinin yanlış yorumlandığını, Doğu'nun içinde bulunduğu tembellik ve miskinliği eleştirir. Batılı insanlar çalışkan aynı zamanda vicdânlıdır. Akif'e göre Almanların kalkınması aydın-halk yakınlığındandır. Osmanlıdaki ikiliklere değinen Akif Batı'da bu ikiliğin bulunmadığını tespit eder.

2. Âkif'in Sözüünü Emanet Ettiği Şahısların Fikirleri

Köse İmam, Akif'in gerçek yaşamında arkadaşı olan Ali Şevki Hocadan hareketle oluşturulmuştur. Köse İmam Akif'in sözüünü emanet ettiği bir kişidir. İslâmın yanlış anlaşıldığını düşünen Köse İmam, kadının yeri ve fikir hürriyeti konularındaki düşüncelerini manzumenin içerisinde yer verir.

Karı tatlıkı için bak ne diyor Peygamber:

Bir talâk oldu mu dünyâda, semâlar titrer.” (s.154)

II. Abdülhamit'i, Köse İmam'ın ağzından eleştirir. Hürriyetin ilânla değil uygulamayla olması gerektiğini ilan eder. Eğitimin de aileden başlaması gerektiğini düşünür.

Bu cehâlet yürümez; Asra bakın asr-ı ulûm!

Başlasın terbiyeniz, ailelerden, oğlum.

Sâde hürriyeti ilân ile bir şey çıkmaz

Fikr-i hürriyeti hazm ettiriniz halka biraz. (s.156)

Eleştirisini daha da öteye götürerek ödlele ithamı yapar. Halkı uyandırmamı gereği üzerinde durur.

Şu bizim halkı uyandırmadadır varsa felâh;

Hangi bir millete baksan uyanık... Çünkü: Sabah!

Hele bîçâre şerâtle nasıl oynanıyor!

Müslümanlık bu mu yâhû? diye insan yanıyor.

Gölgesinden bile korkup bağırın bir ödlele

Otuş üç yıl bizi korkuttu “şerâat!” diyerek.(s.155)

II. Safahat'ta Âkif, sözüünü emanet ettiği Abdürreşit İbrahim aracılığıyla İttihad-ı İslâm fikrini halka yaymak ister. Abdürreşit İbrahim Efendi'nin ağzından II. Abdülhamit devrini eleştirir.

“Ne felâket, ne rezâletti o devrin hâli!

Başta bir kukla, bütün milletin istikbâli

İki üç kuklacının keyfine mahkûm olmuş:

...

Kışla yok, dâire yok, medrese yok, mektep yok;

Ne kılıç var, ne kalem...her ne sorarsan, hep yok!” (s.188-189)

Askerin eğitimi, hiyerarşi ve ilmiye sınıfın da bozulduğunu dile getirir.

“Kalmamış terbiye askerde. Nasıl kalsın ki?

Birinin ömrü mülâzımlıkta gerçekten öteki,

Daha mektepte iken tayy-ı merâtible ferik!

Bir müşürlük mi var? Allahü veliyyü' t- tevfik!

Hele ilmiye bayağından da aşağı bir turşu!

Bâb-ı Fetvâ denilen dâire ümmî koğuşu.

Ana karnundan icâzetlidir, ecdâda çeker;

Yürüsün, bir de sarık, al sana kâdîasker!” (s.189)

Osmanlı halkı ise başına geleceklerden habersiz hiçbir konu hakkında yorum yürütmez. Müslümanların Kur'an-ı Kerim'in ilk dönemlerini unutup dini kendi çıkarları için kullanan insanlara inandığını dile getirir.

II.Meşrutiyetin ilanını sevinçle karşılar.Vaiz:

Bu ne şâhin işi, ya Râb, ne sipâhin kârı...

Bu senin kudretinin havsala- çâk esrâr!

Yurdumun gülmeyen evlâdını artık güldür...

Ağladım sonra çocuklar gibi hüngür hüngür.” (s.201)

Sonrasında da Meşrutiyetin de bir şey getirmeyeceğine inanır.Vaiz dünyadaki Müslümanları eleştirir. Onların da kendisine bile faydası yoktur. Tek çare Osmanlı halkıdır.

*“Ey cemâat, uyanın, el verir artık uyku
Yok mu sizlerde vatan nâmına hiçbir duygu?(s.205)*

İslamiyet kavramının birleştiriciliği konusunda kararlıdır. Kavmiyetçi anlayışın nerde geldiği konusuna şaşırır.

*Müslümanlık sizi gâyet sıkı, gâyet sağlam,
Bağlamak lâzım iken, anlamadım, anlayamam,
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihninize? (s.206)*

Vaiz'in ağzından aydınları ve dönemin edebiyatçıları eleştirir.Halkın kurtuluş önerilerini söyler.

*“Bakarak hangi zeminden yürümüş Avrupalı
Aynı izden sağa, yahut sola hiç sapmamalı” (s.210)*

O dönemde Âkif Tarih-i Kâdim şiirine sinirlenerek Fikret'e Zangoç olarak nitelemiştir.Vaiz'de edebiyatçıları aynı şekilde niteler.

*“Üdebânuz hele gayetle bayağı mahlukat..
Halkı irşad edecek öyle mi bunlar?Heyhat!
Kimi garbın yalnız fuhşuna hasbi simsar;
Kimi,İran malı der;köhne alır,hurda satar!
Eski divanlarınız dopdolu oğlanla şarab;
Biradan,*

*fahişeden başka nedir şi'r-i şebab?
Serseri;hiçbirinin mesleği yok,meşrebi yok;
Feylesof hepsi;fakat pek çoğunun mektebi yok!
Şimdi Allah'a söver...Sonra biraz bol para ver;
Hiç utanmaz,Protestanlara zangoçluk eder!” (s.212.)*

Âkif sözü Vaiz'e verir. Vaiz çalışmak ve Allah'ın kudreti üzerine konuşur. Vaiz, Doğu-Batı kavramında çalışmayı karşılaştırır. Âkif tevekkül anlayışının İslam dünyasında yanlış anlaşıldığını anlatır.

*“Demek ki:Her şeyin Allah...Yanaşman,ırgadın o;
Çoluk çocuk ona âit:Lalan,bacın,dadın o;
Vekil-i harcın o;kâhyan,müdüf-i veznen o;
Alış seninse de ,mes'ûl olan veriştin o;”(s.181)*

Âkif herkes kendi işini yapmalı, en iyi yaptığı işi yapmalı düşüncesindedir.Bunu yaparken de fedâkarlık yapmak gerek. Vaiz, anâsır-ı İslam' bir arada tutan mukaddesleri bir anda tutmak gerektiğini ifade eder.Vaiz'in ağzından Akif'in vatan düşüncesi verilir.

*“Vatan muhabbeti, millet yolunda bezl-i hayât:
Hulâsa, âile hissiyle cümle hissiyât;
Mukaddesâtı için çırpınan yürekte olur.” (s.297)*

Vaiz cemaati harekete geçirmek ister.Âkif de gerçek yaşamında cami cami gezerek milli bilinci uyandırmıştır.

*“Fakat sen öyle değilsin:Senin yanar ciğerin:
‘Vatan’ deyip öleceksin semâda olsa yerin?” (s.297)*

Safahat'ın altıncı bölüm Asım'da eser dört kişinin konuşması şeklinde teşkil eder.

HOCAZÂDE: Merhûm Hoca Tâhir Efendi'nin oğlu,
KÖSE İMÂM: Merhûm Hoca Tâhir Efendi'nin şâkirdlerinden,
ÂSİM: Köse İmam'ın oğlu.
EMİN:Hocazâde'nin oğlu.(s.373)

Bu eserdeki Hocaîade Akif'in kendisidir. Kõse İmam babasının õğrencilerinden Ali Şevki Hoca'dır. Eser Kõse İmam ile Hocaîade arasında geçer. Kõse İmam medreseden yetişen,yeni nesle hoş bakmayan karamsar bir karakterdir. Asım ise Akif'in idealindeki tiptir. Kõse İmam'ın ağızından Hocaîade'nin yâni Akif'in babasını ve dedesini tanıtır.

*Kimin oğluydu baban? Kimdi unuttun mu deden?
İpek'in kõylüsü, ümmî, yarı vahşî bir adam...(s.377)*

Hocaîade'nin kırk altı yaşında olduğu şiirde ifade edilir. Akif'te bu yıllarda kırk altılı yaşlardadır. Yeni okulların halktan kopuk õğrenciler yetiştirdiği konusunda Hocaîade ile Kõse İmam aynı gõrüştedirler. Fakat Hocaîade Kõse İmam'a göre daha yenilikçidir.

*Hocaîade Akif hassasiyetiyle kendini tanıtır.
Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum?
Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boyunum.
Kanayan bir yara gõrdüm mü yanar tâ iđerim.
Onu dindirmek için kamçı yerim, ifte yerim.
Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım.
iğerim, iğeriririm, hakkı tutar kaldırırım.
Zâlimin hasmıyım amma severim mazlûmu...
İrticânın şu sizin lehçede mânâsı bu mu? (s. 414)*

Kõse İmam, İttihat- Terakkicilere nazaran Abdülhamit'in devrini savunur. Kõse İmam Meşrutiyetin õnde gelen isimlerini eleştirir.

*Ne dedim bilmiyorum, tâ õteden bir apkın,
Galiba sezdi ki, yekten dedi: " Halt etme sofu!
Gõrdüğün fesli senin milletinin feylesofu.
Bu ve emsâli dehâlar tutuyor memleketi.
Sen bu şenlikleri gõrdünse kimin marifeti?"
Dedim: " Ezberleyelim, saysana oğlum bir bir,
Şu dehâlar dediğin kaç kişidir, kimlerdir?
" İçtimaî biri, dehşetli siyâsî õbüri;
Hele mâliyecimiz yok mu, bu ilmin pîri."
Sayı dolmuştu, fakat bende tükenmişti sıfır;
Dön işin yoksa fııldak gibi artık fır fır.(s.422.)*

"Meşrutiyet aleyhtarı Kõse İmam'ın burada sözünü ettiği feylesof, Rıza Tevik; içtimaî Ziya Gõkalp; siyasi, Talat Paşa, veya Hüseyin Cahit; mâliyecide, Cavit Bey olsa gerek."¹

3. Âkif'in Ben Bakış Açısıyla İfade Ettiği Fikirler:

Mehmet Âkif Arnavut olduğunu kendisi ifade eder.

"Bunu benden duyunuz, ben ki evet, Arnavut'um..."(s.231)

Durmamalım da çalışmayan miskinleri anlatır.

*"Yer çalışsın, gõk çalışsın,sen sıkılmazsan otur!
Bunların hakkında bilmem bir bahanen var mı?
Dur! Mâsivâ bir şey midir, boş durmuyor Hâlık bile:
Bak tecellî eyliyor bin şe'n-i gûnâgûn ile.
Ey, bütün dünyâ ve mâfihâ ayaktayken, yatan!
Leş misin, davranmıyorsun?Bari Allah'tan utan!" (s.60)*

Geçirme Belası'nda geçen zamanı iyi kullanmayı Meyhane'de miskinliği, aileye karşı ilgisizliği,Selma'da õlüm karşısında üzülmenin Allah'a karşı isyan olduğunu õnemli olan sabır olduğunu ifade eder.

*"Cenaze şekline girmekte böyle fâide ne?
Senin bu yaptığın Allah'a karşı isyandır;*

1 İsmail, Acar, Mehmet Âkif ve Safahat'ta Seyahat, Liva Yayınları, İstanbul 2005. s.172-173.

*Azim'de ümitsizliğe düşmemek gerektiği anlatılır.
Asıl felâkete sabreleyenler insandır....” (s.86)
“Ye’sin sonu yoktur, ona bir kere düşersen
Husrâna düşersen, çıkamazsın ebediyen!
Mahkûm olarak ye’se şu bîçâre peder de,
Evlâdını şâyet o karanlık gecelerde,
Vazgeçmiş olaydı aramaktan, ne bulurdu?
Elbet biri candan,bir cânandan olurdu!” (s.96)*

Akif dönemindeki siyasi olaylara da sessiz kalmamıştır. Bir aydın hassasiyetiyle doğru bildiği neyse onu ifade etmiştir. İstibdad şiirinde istibdâdın millette bıraktığı hisleri anlatmıştır.

*“Yıkıldı, gittin amma ey mülevves devr-i istibdâd,
Bıraktın milletin kalbinde çıkmaz bir mülevves yâd!”(s.112)*

Hürriyet şiirinde II. Meşrutiyet dönemiyle başlayan özgürlük duygusunu anlatır. Ayrılkıçı Arnavut ve Arap milliyetçiliğini karşı çıkan vaiz Müslüman Türkü göklere çıkarır.

*“Hani,milliyetin İslam idi.. Kavmiyet ne!
Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyetine.
‘Arnavutluk’ne demek?Var mı şeriatte yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri!
Arap’ın Türk’e..Laz’ın Çerkez’e,yahut Kürt’e;
Acemi’in Çinli’ye rüchânı mu varmış? Nerde!
Müslümanlıkta “anâsır” mı olurmuş?Ne gezer!
Fikr’i kavmiyeti tel’in ediyor Peygamber.” (s.230)*

Hakkın Sesleri’nde ümitsizliğe düşmemeyi anlatır. Bilgisizlik, cehalet, yardımlaşma,aile ve din duygusunu işleyen Âkif üzerine ölü toprağı serpilmiş milletimizin uyanması için Allah’a yalvarır.

Fatih Kürsüsünde Âkif karakterini en iyi anlatan mısraları söyler.

*“-Hayır,hayal ile yoktur benim alışverişim;
İnan ki:Her ne demişsem görüp de söylemişim.
Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek:
Sözüm odun gibi olsun;hakikat olsun tek!”(s.252)*

Âkif sarıklı olan din adamlarını eleştirir.Bir bakıma İslam’ın ve ülkenin içinde bulunduğu durumun sebepleri onlardır.Dini iyi yorumlayamamışlardır.

*“Zamanıdır oturup,şimdi herze dinlenmenin;
O Yâve-gûları hâlâ,adam deyin beğenin!
Sarıklı milletidir milletin başında belâ...(s.253)*

Tarihi belgeleri yok etmemenin gereği, sanatta ise asaletli, milli ve orijinal olunmalıdır düşüncesine sahiptir.

*“Lisânın olmalıdır bir vakâr-ı millîsi,
O olmadıkça müyesser değil teâlîsi..” (s.257)*

Eğitimdeki ikiliğe değinen Âkif akıllı bir kişinin çıkıp ülkenin dertlerini çözmediğinden veryansın eder.

*“Olaydı koskoca millete bir beyinli kafa;
Vücuda bir yana atmak,dimağı bir tarafa,” (s.261)*

...

Seyfi Baba’da Akif çalışmanın gereğini açıkça ifade eder.

*“Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası:
Dostunun yüz karası; düşmanın maskarası!”(s. 100)*

Sonuç

Mehmet Âkif gerçek yaşamdan hareket ederek eserini teşekkül ettirmiştir. Biyografik hayatında iz bırakan şahısları isimlerini değiştirerek vermiştir. Bunun yanında sözünü emanet ettiği şahıslarla da anlatmak istediği düşünceleri etkili bir biçimde ortaya koymuştur. Bununla da kalmayan Âkif kendi ağzından eğitim, sosyal, siyasi ve ahlâk konularındaki düşüncelerine eserlerinde bire bir yer vermiştir.

Kaynakça

- ACAR, İsmail, Mehmet Âkif ve Safahat'ta Seyahat, Liva Yayınları, İstanbul 2005.
KUNTAY, Mithat Cemal, Mehmet Akif, Timaş Yayınları, İstanbul 1995.
YETİŞ, Kâzım, Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
GÖKÇEK, Fazıl, Mehmet Akif'in Şiir Dünyası, Dergah Yayınları, İstanbul 2005.
OKAY, Orhan, Mehmet Akif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
KABAKLI, Ahmet, Mehmet Âkif, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.
TOPÇU, Nurettin, Mehmet Âkif, Dergah Yayınları, İstanbul 2006.
ÖZLÜK, Nuran, Türk Basınında Mehmet Akif Ersoy Üzerine Polemikler, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.
ERSOY, Mehmet Âkif , Safahat, (Haz. Yakup ÇELİK), Akçağ Yayınları, Ankara 2007
Karakter Âbidesi ve Bir Çılgılık Olarak Mehmet Akif Özel Sayısı, Hece dergisi, Ocak 2008, S.133.

MEHMET AKİF ERSOY'UN ŞİİRLERİNDE KİŞİ ADLARI

İdris Nebi UYSAL*

Giriş

İnsanın doğuştan getirdiği güzele olan meylinin dışa yansımış müşahhas bir sonucu, duygu ve psikolojik dünyamızın kelime, nota, mermer gibi çeşitli malzemelere dökülmüş ifadesi (Çetişli, 2003: 19) olarak tanımlanan her güzel sanat eseri, bir sanatçının ürünüdür ve bu durum başta şiir olmak üzere diğer edebî metinler için de böyledir.

Her sanat eseri, sanatçı ile kendisi arasında ortaya çıkan ilişkiler ağının bir sonucudur. Dolayısıyla sanatçı ile estetik obje/nesne arasında meydana gelen bu yaratma sürecinde birçok ilişkinin olması doğaldır. Ancak bir sanat eserini sanatçının özel hayatı ve deneyimleri ile sınırlandırmak, sanatçının kişisel dünyasına indirgemek de doğru bir yaklaşım değildir. Zira eser, birbirinden farklı birçok ögenin bileşimidir.

Eserle sanatçı arasındaki ilişkiler ağı çok yönlüdür. Edebi metinlerde özellikle şiirlerde sanatçının yaşadığı dönemin dil zevki ve anlayışı, eserde ele alınan tema, benimsenen yapı ve anlatım biçimi sanatçının yaşadığı dönemin damgasını taşır. Ayrıca şairin ait olduğu sosyal çevre, etkilendiği tarihi, dini, siyasi vb. şahsiyetler, kendi mizacı, dünya görüşü eserlerinde yer alabilir. Bu bakımdan edebi eserleri tahlil süzgecinden geçirirken geniş ve derin düşünmeli, eser-dönem-şahsiyet-çevre ilişkisine dikkat etmelidir.

Dil, sosyal bir varlık olan insanın kullanımına sunulan en gelişmiş ve mükemmel sistemlerin başında gelmektedir. Bu sistematik bütünün önemli bir parçasını oluşturan adlar, kişilerin varlıklarla kurulan ilişkilerinde kendilerine büyük kolaylık sağlar. Çünkü adlar; nesnelere, olayları, durumları, kişileri yakından tanıyanların, bilenlerin işlerini kolaylaştırır. Özellikle özel adlar ve bunlara bağlı kişi adları, bu bakımdan bizlere iletişimde ve yaşamda oldukça kolaylıklar sağlamaktadır. (Karpuz, 2006: 1)

“Ad” sözcüğü, Türkçe Sözlük’te “bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz, isim” (TDK, 2005: 17) şeklinde karşılık bulurken sözcüğün dil bilgisi anlamı aynı eserde “canlı ve cansız varlıkları, duygu ve düşünceleri, çeşitli durumları bildiren kelime, isim” olarak verilmektedir. (TDK, 2005: 17) Özel adlar, yukarıda tanımlanan sözcük türü içinde ciddi bir genişliğe ve zenginliğe sahiptir.

Özel adlar tıpkı göstergeler gibi, insan zihninde birtakım tasarımların belirmesine yol açar, kişisel ve belli bir topluma özgü duygu değerlerinin bulunduğu işaret eder. (Aksan, 1999: 102) Kişi adları, bu türden sözcükler içinde geniş ve önemli bir yer tutar.

Kişi adları bilimi (antroponimi < Fr. *Anthroponymie*), adbilimi (onomastik < Fr. *Onomastique*)nin önemli bir dalıdır. Bu bilim dalının ele aldığı konular geçmişten günümüze aktarılan, günümüzden de gelecek kuşaklara aktarılacak kültürel mirasın içinde önemli bir yer tutmaktadır. (Karpuz, 2006: 1)

Aksan, özel adların insanlar için kişisel yani özel ve genel olmak üzere iki türden tasarımlar ve duygu taşıyabileceğini ifade eder. (Aksan, 1999: 102) Bu yaklaşım, kişi adlarının incelenmesinde ve sınıflandırılmasında bir ölçüt olarak ele alınabilir.

Korkmaz, Aksan’ın bakış açısıyla örtüşen bir anlayışla adları değerlendirir. O, kişi adlarını, kökenleri bakımından nesne veya madde adı olan kelimeler (Demir, Elmas, Yıldırım gibi), Türkçede bir geleneğin devamı olarak hayvan ve kuş adlarından kişiler için verilen adlar (Aslan, Doğan gibi), Türklerin İslam medeniyeti

alanına girişinden sonra kullanılan adlar (Ali, Cemal, Münevver, Zeliha gibi) şeklinde tasnife tabi tutar. (Korkmaz, 2007: 199-202) Ayrıca Suzan, Nuran, Nihal, Bülent gibi Türk Edebiyatında Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati dönemi hatırasını taşıyan Arapça ve Farsça kökenli adlarla Cumhuriyet döneminde dilde sadeleşme hareketine paralel olarak kişilere ad olarak verilen Bilge, Çetin, Dilek, Efe, Yılmaz gibi Türkçe cins adların veya sıfatların da olduğunu dile getirir. (Korkmaz, 2007: 203-205)

İnceleme

Mehmet Akif Ersoy'un "Safahat" adlı kitabında yer alan şiiirlerde toplam 375 kez geçen 136 farklı kişi adı tespit edilmiştir. Bu kişi adları ilintili oldukları statü (sosyal durum), taşıdıkları anlam, ait oldukları dil, cinsiyet ve geçiş sıklığı bağlamlarında değerlendirilerek adbilim, dil bilim, anlambilim açısından çeşitli bulgulara ulaşılmıştır.

1. Statüye Göre Kişi Adları

"Din" olgusu, Mehmet Akif'in hem kendi dünyasında hem şiiir dünyasında önemli bir yer tutar. 20. yüzyıl Türk Edebiyatının müstakil sanatkârları arasında ve bunların başında yer alan Mehmet Akif'in şiiirleri, yalnız birtakım duygu ve düşüncelerin ifadesi olarak görülmemelidir. O, realist bir anlayış çerçevesinde memleketin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal şartları dikkate alarak çözümler üretir, öneriler sunar. Bu bakımdan Akif'e "mütefekkir şair" gözüyle bakmak, onun eserlerini bu çizgide değerlendirmek daha doğru olur.

Öte yandan Akif, 20. yüzyılın başlarından itibaren Türkiye'de milliyetçiliğin dini ve fikri platformda en güçlü temsilcisi durumundadır. O, savunduğu İslam birliği idealini milli bir eksen içerisinde ele alır ve Türkçülük ruhu ile birleştirerek yorumlar. Akif dındardır ancak onun din anlayışında cemiyetten kopmak, medeniyetten uzaklaşmak, teknolojiye yabancı kalmak, içe kapanmak asla yoktur. O, İslamiyet'in özünü oluşturan hoşgörü, kardeşlik, çalışkanlık, dürüstlük gibi kavramlar etrafında düşüncelerini şekillendirir ve geniş kitlelere ulaştırmayı hedefler. Eserleri, bu ve buna benzer özellikler bakımından incelendiği takdirde mısralarında İslamiyet'in önemli şahsiyetlerine, din büyüklerine sıkça yer verdiği görülecektir.

Akif, yaşadığı yüzyılın gerçeklerinden, devletin ve milletin içine düştüğü acizlikten uzak bir sanatkâr değildir. Osmanlı toplumu ve devletinin nereden gelip nereye gittiğinin farkında olmakla birlikte yaşanan elim hadiseler karşısında sadece üzülmek, sahip olduğu derin tarih bilgisi ışığında bizzat harekete geçer. O, sadece Osmanlı toplumunu ilgilendiren meselelere de odaklanmaz. Osmanlının şahsında Doğu'nun, İslam ülkelerinin sorunlarını dile getirir, bunlara çareler üretir. Milli şairimiz, Doğu Medeniyetinin zirve adlarını, büyük mütefekkirlerini, siyasi ve askeri liderlerini bir bir sayarken adeta Doğu'yu ayağa kaldıracak, Doğu'ya yeni ufuklar gösterecek büyük dehalar beklentisi içinde olduğunu dile getirmektedir.

1.1. Peygamber Adları

Âdem	: 2	
Ahmed (Hz. Muhammed)	: 1	
Davud	: 2	
Hızır	: 1	
İbrahim	: 2	
Mahmud (Hz. Muhammed)	: 1	
Mesih (Hz. İsa)	: 1	
Muhammed	: 4	(Hz. Muhammed toplam = 6)
Musa	: 3	
Üzeyir	: 1	

1.2. Halife Adları

1.2.1. Dört Halifeye Ait Adlar

Faruk (Hz. Ömer)	: 2	
Haydar (Hz. Ali)	: 1	
İbn-i Hattab (Hz. Ömer)	: 3	
Ömer	: 46	(Hz. Ömer toplam = 51)
Sıddık (Hz. Ebu Bekir)	: 1	

1.2.2. Dört Halife Dışındaki Halife Adları

Yezit	: 1
Hişam	: 5

3.3. Peygamber Ailesine Mensup Kişi Adları

Abbas	: 1
Hamza	: 1
Hüseyin	: 1
Ümeyye	: 1

1.4. Sahabe Adları

Âs (Amr bin Âs)	: 1
Ebu Ubeyde	: 6
Ebu Zer	: 1
Huzeyfetü'l Adevi	: 1
İbn-i Avf	: 1
Hişam	: 3

1.5. Mezhep/Tarikat Önderi Adları

Hacı Bektaş	: 1
Rufai	: 1
Şâfiî	: 2

1.6. İlah-Kral Adları

Firavun	: 12
Amnofis (Kral II. Amnofis)	: 3

1.7. Padişah/Sultan/Han/Bey Adları

Abdülhamid	: 1	(Abdülhamid toplam = 3)
Abdülmecid	: 1	
Cengiz (Cengiz Han)	: 2	
Ertuğrul	: 1	
Fatih (Sultan Mehmed)	: 1	
Hamid (Abdülhamid)	: 2	
Kılıçaslan	: 1	
Murad (I. Murad)	: 3	
Orhan	: 2	
Osman	: 2	
Selahaddin Eyyubi	: 2	
Selim (Yavuz)	: 3	
Süleyman (Kanuni)	: 2	
Şah İsmail	: 1	
Yıldırım Han (Beyazıt)	: 3	

1.8. Devlet Adamı Adları

Abbas (Abbas Halim Paşa)	: 1
Lala Şahin	: 1
Sinan (Mimar Sinan)	: 1
Süleyman (Süleyman Paşa)	: 1

1.9. Yabancı Devlet Adamı Adları

Bismark	: 1
Ferdinand	: 1
Grey	: 1
Napolyon	: 2
Puankare	: 1

10.10. Mutasavvıf/Mütefekkir/Sanatkâr Adları

Abduh	: 1	
Afganlı (Cemaleddin Afgani)	: 1	
Attar (Feridüddin Attar)	: 1	
Cemaleddin (Afgani)	: 2	(Cemaleddin Afgani toplam = 3)
Dede Sultan	: 2	
Dirvas	: 4	
Ethem (İbrahim Ethem)	: 1	
Ekrem (Recaizade Mahmut Ekrem)	: 2	
Firdevsi	: 1	
Gazali	: 2	
Godoski (Müzisyen)	: 2	
Hafız	: 2	
Hüseyin Kazım (Kadri)	: 1	
İbni Rüşd	: 1	
İbni Sina	: 2	
İkbal (Muhammet İkbal)	: 1	
Kadi	: 1	
Kadri Bey (Hüseyin Kazım)	: 4	
Kazım (Hüseyin Kazım)	: 5	
Kutbuddin	: 1	
Mevlana	: 1	
Muhammed Abduh	: 1	(Muhammed Abduh toplam = 3)
Muhammed (Muhammed Abduh)	: 1	
Örfi	: 1	
Razi	: 2	
Recaizade	: 1	(Recaizade Mahmut Ekrem toplam = 3)
Sadi	: 11	
Sadüddin	: 1	
Seyyid (Seyit Şerif Cürcani)	: 1	
Süleyman Dede (Süleyman Çelebi)	: 1	
Yesari (Hattat)	: 1	

1.11. Halk Hikâyesi/Mesnevi Kahramanı Adları

Arap Üzengi	: 1
Ayvaz	: 1
Ferhat	: 1
Kerem	: 1
Koroğlu	: 1
Leyla	: 11
Mecnun	: 4

1.12. Kendi Ailesine/Çevresine/ Ait ve Diğer Adlar

Abdi	: 3
Ahmet	: 25
Akif (kendisi)	: 1
Arif	: 2
Asım	: 29

Ayşe	: 2
Bekir	: 2
Cafer	: 1
Cemile	: 4
Dimitri	: 3
Emin	: 2
Eleni	: 1
Feride	: 9
Feridun (Bey)	: 1
Hacı	: 2
Hacı Kaptan	: 1
Halim	: 2
Hamdi	: 2
Hasan	: 10
Hasan (Ağa)	: 1
Hüsam (Efendi)	: 2
Hüseyin (Ağa)	: 1
İffet	: 1
İhsan	: 2
Kerim	: 1
Köse	: 10
Loran	: 1
Mandal	: 5
Mehmet (Ağa)	: 1
Mehmet Ali	: 1
Mehmetçik	: 1
Melek	: 2
Melik	: 1
Memiş	: 2
Mestan (Dayı)	: 1
Mezarcı Mahmud	: 3
Necip	: 1
Osman	: 2
Ömer	: 2
Remziye	: 1
Savof	: 1
Selma	: 1
Seyfi (Baba)	: 2
Sıdkı (Dayı)	: 1

11. Anlamlarına Göre Kişi Adları

Özel adlar ve bunlar arasında yer alan kişi adları, genel olarak kaynağını tür adlarından almaktadır. Adlandırma sırasında dilin sözcüklerinden biri, en sık olarak da bir tür adı, bir kişiye verilince özel ada dönüşmüş olur. (Aksan, 2000: 95) Çalışmamıza konu olan özel adlar anlambilim verileri açısından dikkatle incelendiğinde bunların büyük kısmının ait olduğu dilde tür adı veya bir sıfat olduğu, diğerlerinin ise din eksenli bir anlam taşıdığı görülecektir. Bu bölümde Amnofis, Dimitri, Eleni, Grey, Godoski, Loran, Puankere ve Savof gibi Batı dillerine ait yabancı kişi adlarına yer verilmemiştir.

Abbas	: Ar.	1. Aslan 2. Sert, çatık kaşlı kimse
Abdi	: Ar.	Kullukla, kölelikle ilgili
Abduh	: Ar.	< <i>Abdühü</i> , onun (Allah'ın) kulu
Abdülhamid	: Ar.	Herkesçe övülen tanrının kulu
Abdülmecid	: Ar.	Şan ve şeref sahibi, ulu olan tanrının kulu
Âdem	: Ar.	1. Dini inanca göre ilk yaratılan insan, peygamber 2. İnsan, insanoğlu

3. İnsanda olması gereken olumlu özelliklere sahip kişi

Ahmed	: Ar.	Övülmeye layık, övülmüş
Akif	: Ar.	İbadet eden, ibadetle uğraşan kişi
Ali	: Ar.	1. Yüce, ulu, yüksek 2. Orun bakımından en üstün
Arap Üzengi	: < Ar.	'Arab + T. Üzengi 1. Arap: Arap, zenci Üzengi: düz demir halka 2. Kandehar padişahının oğlu Şah İsmail ile bir Türkmen beyinin kızı olan Gülizar'ın aşklarını konu alan Türk halk öyküsündeki Gülizar'ın diğer adı
Arif	: Ar.	Çok anlayışlı ve sevgili kimse
Âs	: Ar.	Zor, güç, muğlak
Asım	: Ar.	1. Günahattan, haramdan çekinen 2. Namuslu, iffetli
Attar	: Ar.	Güzel kokular, iğne iplik vesaire satan, aktar
Ayşe	: Ar.	Rahat ve huzur içinde yaşayan
Ayvaz	: T.	1. Koca, eş 2. Güzel, yakışıklı 3. Saçsız, kel 4. Sağır 5. Osmanlı zamanında büyük konaklarda mutfak işlerini gören uşak
Bekir	: Ar.	Sabahları erken kalkmayı alışkanlık edinen kimse
Bektaş	: T.	1. Akran, eş, yaşıt 2. Eşit, denk
Bismark	: Alm.	Alman birliğini kuran devlet adamı
Cafer	: Ar.	Küçük akarsu
Cemaleddin	: Ar.	Dinin güzelliği
Cemile	: Ar.	1. Güzel 2. Hoşa gitmek için yaranma
Cengiz	: T.	1. Güçlü, yılmaz, gözü pek kimse 2. Tarihte Büyük Moğol İmparatorluğu'nu kuran Türk hükümdar
Davud	: İbr.	1. Sevgili, aziz 2. İsraililerin, sesinin güzelliği ve şairliği ile tanınan hükümdar ve peygamberi
Dede	: T.	1. Babanın veya ananın babası 2. Ata 3. Mevlevi tarikatında çile doldurmuş dervişlere verilen san
Dirvas	: Ar.	1. Başlı büyük bir köpek türü adı 2. Boynu kalın olup ram ve zelil olan deve 3. Bahadır adam 4. Aslan
Ebu Ubeyde	: Ar.	Ubeyde'nin babası Ubeyde: kul, küçük köle, kölecik
Ebu Zer	: Ar.	Zerr'in babası Zer : karınca
Ekrem	: Ar.	1. Çok cömert, eli çok açık 2. Çok onurlu
Emin	: Ar.	1. Güvenilir, inanılır 2. Sakıncasız, tehlikesiz 3. Kuşkusu olmayan
Ertuğrul	: T.	Dürüst, doğru, yiğit kimse
Ethem	: Ar.	Karayağız at
Eyüp	: Ar.	1. Çok ıstırap çeken kimse 2. Kuran'da adı geçen ve "sabırlı insan" örneği olarak gösterilen peygamber

Faruk	: Ar.	1. Haklıyı haksızdan ayıran 2. Keskin 3. Hz. Ömer'in lakabı
Fatih	: Ar.	1. Fetheden, zafer kazanan 2. Açan, kapılar açan 3. Osmanlı padişahı II. Mehmet'in lakabı
Ferdinand	: Alm.	Avusturya arşidükü
Ferhat	: Ar.	1. Güçlüğü yenip bir yeri ele geçiren 2. Sevinç, neşe 3. Ferhat ile Şirin efsanesindeki erkek kahraman
Feride	: Ar.	Eşi, benzeri olmayan, tek, eşsiz, üstün
Feridun	: Far.	1. Eşi olmayan, tek 2. İran'da Pişdâdiyan sülâlesinin hükümdarı
Firavun	: Ar.	1. Eski zamanlarda Mısır hükümdarlarına verilen unvan 2. Pek kibirli, gururlu ve inat adam 3. Allahlık iddiasında bulunduğu için Hz. Musa'nın mücadele ettiği Mısır hükümdarı
Firdevsi	: Far.	1. Cennete ait, cennetle ilgili 2. İran'ın ünlü şairi, Şehname'nin yazarı
Gazali	: Ar.	Büyük İslam âlimi İmam-ı Gazali Gazel: Horasan yakınlarındaki Tus mevkiinde bir köy
Hacı	: Ar.	Din buyuklarını yerine getirmek için hacca gitmiş Müslüman
Hafız	: Ar.	1. Hıfzeden, saklayan, koruyan 2. Ezberleyen 3. Kuran-ı Kerimi başından sonuna kadar ezberleyen
Halim	: Ar.	Yumuşak huylu, sert olmayan
Hamdi	: Ar.	Allah'ı övmeye, Allah'a şükretmekle ilgili
Hamid	: Ar.	1. Övülmeye değer 2. Hamdeden, şükreden
Hamza	: Ar.	1. Aslan, güçlü adam 2. İslam tarihinde Hz. Muhammed'in amcası
Hasan	: Ar.	1. Güzel 2. İyi ve hayırlı iş
Haydar	: Ar.	1. Aslan 2. Cesur, yiğit kimse 3. Hz. Ali'nin lakabı
Hızır	: Ar.	Halk inancına göre ölümsüzlüğe kavuşmuş olduğuna inanılan ulu kimse
Hişam	: Ar.	1. civanmertlik 2. Sahabelerden birisi 3. Emevi halifelerinden onuncusu
Huzeyfeti'l Adevi	: Ar.	Huzeyfe: atmak fesat, kendisinde uyuzluk bulunan kimse
Adevi:		
Hüsam	: Ar.	İyi bilenmiş, keskin kılıç
Hüseyin	: Ar.	Küçük sevgili
İbn-i Avf	: Ar.	Avf'ın oğlu,
Avf	: Ar.	1. Dolaşmak 2. Geceleri dolaşıp yemek aramasından dolayı "aslan" anlamına da gelmektedir.
İbn-i Hattab	: Ar.	Hattab'ın oğlu Hattab : odun taşıyan
İbn-i Rüşd	: Ar.	Rüşd'ün oğlu Rüşt : erginlik
İbn-i Sina	: Ar.	Sina'nın oğlu

Sina	: 1. Arap Yarımadasının Mısır ile birleştiği yerde bir üçgen oluşturan yarımada 2. Bu yarımada bulunan ve Hz. Musa'ya Tanrı sözlerinin burada geldiğine inanılan dağ.
İbrahim	: <i>İbr.</i> İnananların, halkların babası
İffet	: <i>Ar.</i> 1. Temizlik 2. Namus
İhsan	: <i>Ar.</i> 1. İyilik etme, iyilik 2. Bağış, bağışlama 3. Bağışlanan şey
İkbal	: <i>Ar.</i> 1. Baht açıklığı 2. Arzu, istek
İsmail	: <i>İbr.</i> 1. Tanrıyı işiten 2. Kutsal kitaplarda adı geçen, İbrahim Peygamberin oğlu olan İbrani peygamberi
Kadi	: <i>Ar.</i> 1. Yapan, yerine getiren 2. Şeriat hakimi
Kadri	: <i>Ar.</i> Değer, kıymet, onurla ilgili
Kaptan	: <i>İt.</i> Gemi yönetimiyle görevli en yüksek kişi
Kazım	: <i>Ar.</i> Öfkesini, hırsını yenebilen kimse
Kerem	: <i>Ar.</i> 1. Soyluluk 2. Cömertlik, el açıklığı, bağış
Kerim	: <i>Ar.</i> 1. Cömert, eli açık 2. Ulu, büyük
Kılıçaslan	: <i>T.</i> Kılıç gibi keskin, yürekli kimse
Köroğlu	: <i>T.</i> Ünlü Türk halk öyküsünün kahramanı
Köse	: <i>T.</i> 1. Bıyığı, sakalı çıkmayan erkek 2. Cılız, bodur 3. Yeni evlenmiş erkek, güvey
Kutbuddin	: <i>Ar.</i> Dinin kutbu
Lala	: <i>Far.</i> 1. Çocuğun eğitim ve öğretimiyle görevli kimse 2. Köle 3. Padişahların sadrazamlara hitap ederken kullandıkları san
Leyla	: <i>Ar.</i> 1. Gece 2. Saçları gece gibi siyah kadın 3. Arabî ayların son gecesi 4. Efsanedeki kadın sevgili
Mahmud	: <i>Ar.</i> 1. Övülmüş, övülmeye değer
Mecnun	: <i>Ar.</i> 1. Çılgın, deli, divane 2. Çılgınca seven, tutkun 3. Efsanedeki erkek aşık
Mehmed	: <i>T.</i> bk. Muhammet
Mehmetçik	: <i>T.</i> Türk milletinin Türk askerine verdiği ad
Melek	: <i>Ar.</i> 1. Tanrı ile insan arasında aracılık yaptığına ve nurdan olduğuna inanılan manevi varlık 2. Terbiyeli, uysal kimse
Melik	: <i>Ar.</i> Hükümdar, hakan
Memiş	: <i>T.</i> Mehmet adının halk dilinde bozulmuş biçimlerinden biri
Mesih	: <i>Ar.</i> 1. Meshedilmiş, kutsanmış 2. Başka bir biçime girmiş, şekli bozulmuş 3. Hz. İsa'nın lakabı
Mestan	: <i>Far.</i> 1. Savruk kimse 2. Sarhoşlar

Mevlana	: Ar.	1. "Efendimiz" anlamında kullanılan bir ad 2. Hazret anlamında bir san
Muhammed	: Ar.	1. Övülmüş 2. Hz. Muhammed'in adlarından biri
Murad	: Ar.	1. İstek, dilek, arzu 2. Amaç
Musa	: Ar.	1. Musevi dininin kurucusu, İsrail peygamberi ve kanun koyucusu 2. Bir vasiyeti yerine getirmekle görevli kimse
Napolyon	: Fr.	Ünlü Fransız imparatoru
Necip	: Ar.	Soyu temiz, soylu
Orhan	: T.	Şehrin yöneticisi, hâkimi
Osman	: Ar.	1. Bir tür kuş veya ejderha 2. Hz. Muhammed'in damadı, üçüncü halife 3. Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk hükümdarı
Ömer	: Ar.	1. Yaşama, yaşayış, hayat, canlılık 2. İkinci halife
Örfi	: Ar.	Törenlerle, âdetlerle ilgili
Razi	: Ar.	Boyun eğen, kabul eden, rıza gösteren
Recai	: Ar.	Rica eden, isteyen, yalvaran
Recaizade	: Ar.	Recai + Far. zade "Recai'nin oğlu"
Remziye	: Ar.	İşaretle, simgeyle ilgili, simgeli, simgesel
Rufai	: Ar.	Yüksekliğe ait, yükseklikle ilgili
Sadi	: Ar.	Mutlu, uğurlu
Sadüddin	: Ar.	1. Dinin mutluluğu 2. Dini uğurlu, kutlu kılan
Selahaddin	: Ar.	Dinine bağlı kimse
Selahaddin Eyyubi	: Ar.	Eyyubiler Devleti'nin ünlü Türk hükümdarı
Selim	: Ar.	Sağlam, kusursuz, doğru
Selma	: Ar.	1. Barış içinde bulunma, huzur, erinç 2. Güzel, hoş kadın
Seyfi	: Ar.	1. Kılıçla ilgili, askerliğe ait 2. Asker zümresi 3. Kılıç biçiminde
Seyyid	: Ar.	1. Bir topluluğun ileri gelen kişisi 2. Hz. Muhammed'in soyundan olan kimse
Sıddık	: Ar.	Hiç yalan söylemeyen, doğru konuşan
Sıdkı	: Ar.	İçi, yüreği temiz, doğru kimse
Sinan	: Ar.	Mızrak, süngü
Süleyman	: İbr.	1. Huzur, sükûn 2. Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri
Şâfi	: Ar.	1. Suçlunun bağışlanması için aracı olan kimse 2. Şafi mezhebinin kurucusu
Şah	: Far.	Hükümdar
Şahin	: Far.	Oldukça büyük boylu, yırtıcı kuş
Ümeyye	: Ar.	Emevi Hanedanı'nın atası, Hz. Muhammed'in büyük dedesi olan Haşim Ümeyye'nin amcası
Üzeyir	: Ar.	1. Kutsal kitaplarda geçen bir ad
Yesari	: Ar.	1. Sol, solla ilgili, sol tarafa ilgili 2. Zenginlikle ilgili
Yezit	: Ar.	1. Şam'da bir nehir adı 2. Fazlalık 3. II. Emevi halifesi
Yıldırım	: T.	1. Gök gürültüsü ve şimşekle görülen, hava ile yer arasındaki elektrik boşalması 2. Çok hızlı, canlı

3. Cinsiyete Göre Kişi Adları

Bu başlıkta Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinde geçen kişi adları, cinsiyet yönüyle sınıflandırılmıştır.

KİŞİ ADLARI	GEÇİŞ SAYISI	ORANI (%)
Erkek Adları	342	0,912
Kadın Adları	33	0,088
Toplam	375	% 100

4. Dillere Göre Kişi Adları

Bu bölümde şiirlerde geçen kişi adları, dil ölçütüne göre ele alınmıştır. Arapça kökenli adların sayısı ve oranı dikkatleri çekmektedir.

DİLLER	AD SAYISI	ORANI (~%)
Almanca	2	0,014
Arapça	95	0,698
Arapça + Farsça	2	0,014
Arapça + İtalyanca	1	0,007
Arapça + Türkçe	2	0,014
Farsça	8	0,058
Farsça + İbranice	1	0,007
Fransızca	2	0,014
İbranice	3	0,022
Türkçe	11	0,080
Türkçe + Arapça	2	0,014
Diğer (Rumca, Bulgarca vb.)	7	0,051
TOPLAM	136	100%

5. Geçiş Sıklığına Göre Kişi Adları

KİŞİ ADI	GEÇİŞ SAYISI	ORANI (~%)
Ömer	48	0,130
Asım	29	0,080
Ahmed	25	0,070
Firavun	12	0,032
Hasan	11	0,030
Leyla	11	0,030
Sadi	11	0,030
Köse	10	0,026
Feride	9	0,024
Hişam	8	0,021
Ebu Ubeyde	6	0,016
Kazım	5	0,013

Mandal	5	0,013
Muhammed	5	0,013
Cemile	4	0,010
Dirvas	4	0,010
Kadri	4	0,010
Mahmud	4	0,010
Mecnun	4	0,010
Osman	4	0,010
Süleyman	4	0,010
Abdi	3	0,008
Amnofis	3	0,008
Dimitri	3	0,008
İbn-i Hattab	3	0,008
Murad	3	0,008
Musa	3	0,008
Selim	3	0,008
Yıldırım	3	0,008
Abbas	2	0,005
Âdem	2	0,005
Arif	2	0,005
Ayşe	2	0,005
Bekir	2	0,005
Cemaleddin	2	0,005
Cengiz	2	0,005
Davud	2	0,005
Dede Sultan	2	0,005
Ekrem	2	0,005
Emin	2	0,005
Faruk	2	0,005
Gazali	2	0,005
Godoski	2	0,005
Hacı	2	0,005
Hafız	2	0,005
Halim	2	0,005
Hamdi	2	0,005
Hamid	2	0,005
Hüsam	2	0,005
Hüseyin	2	0,005
İbni Sina	2	0,005
İbrahim	2	0,005
İhsan	2	0,005
Melek	2	0,005

Memiş	2	0,005
Napolyon	2	0,005
Orhan	2	0,005
Razi	2	0,005
Selahaddin Eyyubi	2	0,005
Seyfi	2	0,005
Şafi	2	0,005
Abduh	1	0,002
Abdülhamid	1	0,002
Abdülmecid	1	0,002
Afganlı	1	0,002
Akif	1	0,002
Arap Üzengi	1	0,002
Âs	1	0,002
Attar	1	0,002
Ayvaz	1	0,002
Bismark	1	0,002
Cafer	1	0,002
Ebu Zer	1	0,002
Eleni	1	0,002
Ertuğrul	1	0,002
Ethem	1	0,002
Fatih	1	0,002
Ferdinand	1	0,002
Ferhat	1	0,002
Feridun	1	0,002
Firdevsi	1	0,002
Grey	1	0,002
Hacı Bektaş	1	0,002
Hacı Kaptan	1	0,002
Hamza	1	0,002
Haydar	1	0,002
Hızır	1	0,002
Huzeyfetü'l Adevi	1	0,002
Hüseyin Kazım	1	0,002
İbn-i Avf	1	0,002
İbni Rüşd	1	0,002
İffet	1	0,002
İkbal	1	0,002
Kadi	1	0,002
Kerem	1	0,002
Kerim	1	0,002

Kılıçaslan	1	0,002
Köroğlu	1	0,002
Kutbuddin	1	0,002
Lala Şahin	1	0,002
Loran	1	0,002
Mehmet Ali	1	0,002
Mehmet	1	0,002
Mehmetçik	1	0,002
Melik	1	0,002
Mesih	1	0,002
Mestan	1	0,002
Mevlana	1	0,002
Muhammed Abduh	1	0,002
Necip	1	0,002
Örfi	1	0,002
Puankere	1	0,002
Recaizade	1	0,002
Remziye	1	0,002
Rufai	1	0,002
Sadüddin	1	0,002
Savof	1	0,002
Selma	1	0,002
Seyyid	1	0,002
Sıddık	1	0,002
Sıdkı	1	0,002
Sinan	1	0,002
Şah İsmail	1	0,002
Ümeyye	1	0,002
Üzeyir	1	0,002
Yesari	1	0,002
Yezit	1	0,002
TOPLAM	375	% 100

Sonuç

Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinde yer verdiği kişi adlarının ~ %70'i Arapça kökenlidir. Bu rakam, iki unsurlu kişi adlarında yer alan Arapça adlar da dâhil edildiği zaman ~ %74'e çıkmaktadır. Tamamen Türkçe adlarla bir tanesi Türkçe olan adların toplamının oranı ise ~ %11'dir. Bu sayısal sonuçlar, dönemin, toplumun ve milli şairimizin din-kültür-dil ilişkisini anlamak açısından son derece önemlidir. Ayrıca erkek adlarının çok kullanıldığı da dikkatleri çekmektedir.

Adlar arasında en çok kullanılan, Arapça kökenli Ömer'dir. Bu ad, toplam 48 kez geçmekte olup bunlardan 46'sı ikinci halife Hz. Ömer'i karşılamaktadır. Bu ad ve bununla ilgili ortaya çıkan rakamlar, bize sosyolojik ve psikolojik tahliller yapma fırsatı da vermektedir. Ayrıca ikinci halife Ömer ve onun diğer adları şiirlerde toplam 51 kez geçmektedir.

"Ömer" sözcüğü, gerek tür adı olarak ve gerekse özel ad olarak büyük anlam ifade etmektedir. Bu ad, o dönemde yaşanan sosyal, idari ve ahlaki olumsuzlukları ve bunların aşılmasında şairin zihninde oluşan çö-

yollarını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. İslam dünyasında ve idareciler arasında çalışkanlığı, cesareti ve dürüstlüğü ile ön plana çıkan “Ömer” adı, milli şairimizin mısralarında bir çözüm, umut dolu bir bekleyiş ve adeta bir dayanak haline gelmiştir. Sözlük anlamı “yaşamak, hayat” olan bu ad; devletin ve milletin en buhranlı günlerinde milli şairimizin devlet ve millet olarak siyasi platformda hayatta kalma, varlığını devam ettirme temennisi olarak da düşünülebilir. Bunun dışında Mehmet Akif’in hayalini kurduğu gençliği sembolize eden “Asım” adı, milli ve manevi değerlerine bağlı, temiz ve gelişmiş toplum beklentisi içinde olduğunun bir ifadesi olarak çokça karşımıza çıkmaktadır.

Akif’in şiirlerinde zikrettiği kişi adları bize, onun eğitim düzeyi, vizyonu ve misyonu hakkında da bilgiler sunmaktadır. Bu adlardan onun kuvvetli bir din eğitimi aldığı, Doğu’nun ve Batı’nın önemli kişilerini ve eserlerini yakından tanıdığı, çok derin bir tarih bilgisine sahip olduğu, sorumluluk sahibi bir aydın kimliği taşıdığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Aksan, Doğan, (1979). Kavram Alanı-Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine, *TDAY Belleten*, Ankara.

Aksan, Doğan, (1999). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yayınevi, Ankara.

Aksan, Doğan, (2000). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yayınları, Ankara.

Aydoğan, Bedri, (2007). *Mehmet Akif’in Manzum Hikâyeleri*, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi.

Banarlı, Nihat Sami, (1987). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt 2, İstanbul.

Çetişli, İsmail, (2003). *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Devellioğlu, Ferit, (1997). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Yayınları, Ankara.

Ersoy, Mehmet Akif, (2007). *Safahat*, Haşmet Yayınları, Konya.

Karpuz, H. Ömer, (2006). *Buldan İlçesinde Kişi Adları*, Buldan Sempozyumu Bildirileri, Denizli.

Korkmaz, Zeynep, (2007). *Şekil Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara.

Kuntay, Mithat Cemal, (2001). *Mehmed Akif*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Mütercim Asım, (H.1305). *El-Okyanusu’l Basit fi Tercümeti’l Kamusu’l-Muhit*, Bahriye Matbaası, İstanbul.

Ötüken-Söğüt, (1990). *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Yayınları, Cilt 10, Ankara.

Türk Dil Kurumu, (2005). *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara. www.tdk.gov.tr

Kısaltmalar

Alm. : Almanca

Ar. : Arapça

Far. : Farsça

Fr. : Fransızca

İbr. : İbranice

is. : isim

İt. : İtalyanca

T. : Türkçe

TDAY : Türk Dili Araştırmaları Yıllığı

TDK : Türk Dil Kurumu

MEHMET AKİF'İN ŞİİRLERİNDEKİ SOSYAL MESAJLAR

Metin CEYLAN*

Mehmet Akif'in söylediği her söz, dile getirdiği her düşünce, aslında düşünen ve hisseden bir insan ve toplum için hayatî önem taşıyan mesajlar içermektedir. Çünkü yaşadığı dönem itibariyle dilimizi Akif kadar güzel kullanan, edebiyatımızı, özellikle İslâmî Türk edebiyatını pek yüksek bir derecede bilerek özümseyen, binlerce yıllık tarihimizi ve toplum hayatımızı onun kadar ciddi bir şekilde ibret gözüyle inceleyerek hisseden ve hissiyatını mükemmel bir üslupla yansıtan tefekkür ve sanat erbabına rastlamak pek mümkün değildir.

Bu zamana kadar Akif'le ilgi çok sayıda çalışma yapılmış ve birçok değerli eser ortaya konmuştur. Çünkü Akif, milletimizin ve kültür hayatımızın en çalkantılı dönemlerinde yaşamış ve bu çalkantılı ortamda, kendine göre rol sahibi olmuş bir aydınımızdır.

O, ne kadar araştırılırsa ve üzerinde ne kadar fazla çalışılırsa çalışılsın, bu araştırma ve çalışmalar, Akif'in sadece çok yönlü bir şekilde tanıtımını sağlamayacak, yaşadığı dönemin de bir çok açıdan yansıtılmasını mümkün kılacaktır.

Esasında Akif'in bütün eserleri, çeşitli konularla ilgili mesajlarla doludur. Çünkü Akif hayatı boyunca yaşadığı topluma faydalı olmayı gaye edinmiş bir şairdir.

Bu çalışmamızda M Akif'in, M Ertuğrul DÜZDAĞ tarafından yayımlanmış bulunan Safahat'ını kaynak almak suretiyle, ondan derlediğimiz şiirleri esas alarak, sosyal hayatın çeşitli unsurlarıyla ilgili mesajları tespit etmeye çalıştık. Akif'in Safahatı baştan sona kadar mesaj dolu bir eserdir. Dolayısıyla Safahattaki tüm konuları ele alıp küçük bir çalışmaya sığdırabilmek mümkün değildir. Bu durumu göz önünde bulundurarak konuyu nispeten sınırlandırmaya gayret ettik. Belirlediğimiz konuları ana başlıklar altında incelemeyi uygun gördük. Ayrıca Akif'in sanatını ve söz konusu mesajlarla ilgili düşüncelerini, en yüksek derecede yansıtan şiirleri tespit etmeye çalıştık.

Bu çalışmanın amacı, Safahata mütevâzi bir ayna tutarak oradan Akif ve dönemiyle ilgili kısmî yansımalar derlemek ve onları değerlendirmektir.

Öncelikle şu hususu ifade etmekte yarar var: Mehmet Akif'in Safahatını özetleyen mısralar ve bu mısralarda vermeye çalıştığı mesajlar, Safahat'ın ilk manzûmelerinde, veciz ve açık bir şekilde ifadesini bulmuştur. Bu mısralarda Akif, okuyucuya sanki şunu demek istemektedir: "Hayatım, çöküş dönemine rastlaması itibariyle, mensubu bulunduğum millet adına çile ve ıstıraplardan ibarettir. Vermeye çalıştığım mesajlar ise; bu çile ve ıstırapların idrak edilmesi, paylaşılması ile milletimizin eziklikten kurtarılarak ayağa kaldırılması için, gerekenin yapılmasıdır."

Akif'in, Safahatına "oku" diyerek başlaması ise kanaatimizce, mesajların en mükemmeli olan Kur'ana telmihte bulunmak içindir.

*Bana sor sevgili kâri ; sana ben söyleyeyim,
Ne hüviyette şu karşında duran eş'ârım;
Bir yığın söz ki, samimiyeti ancak hüneri;
Ne tasannu' bilirim, çünkü, ne san'atkârım,
Ş'ir için "göz yaşı" derler; onu bilmem, yalnız,
Aczimin giryesidir bence bütün âsârım!
Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım!
Oku, şâyet sana bir hisli yürek lâzımsa;
Oku, zîrâ onu yazdım iki söz yazdımsa.*
(Safahat S:6)

Akif'in Aile Hayatıyla İlgili Mesajları (Aileye Bakışı)

Akif, aile müessesesini maddi ve manevi hayatın ve saadetli bir yuvası olarak görmektedir. Onun için; mücadelesini verdiği davası ne ise, aile de onun vazgeçilmez bir parçasıdır. Çünkü aile bir milletin küçük bir numunesidir. Toplumun dinamizmi, huzuru ve geleceği ailenin varlığına ve sağlamlığına bağlıdır. Fakat gel gör ki; Osmanlı'nın son döneminde bu müessesede dahi yer yer kırılmalar ve bozulmalar ciddi bir şekilde kendini göstermektedir.

*"Hayât-ı âile" isminde bir ma'îşet var;
Sa'adet ancak odur Dense hangimiz anlar?
Hayât-ı âile dünyâda en safâlı hayat,
Fakat o âlemi bizler tanır mıyız? Heyhât!
Sabahleyin dolaşıp bir kazanca hizmetle;
Evinde akşam otursan kemâl-i izzetle;
Karın, çocukların, annen, baban, kimin varsa,
Dolaşsalar seni kat kat bu hâleler sarsa;
Sarây-ı cenneti yurdunda görsen olmaz mı?
İçinde his taşıyan kalb için bu zevk az mı?
Karın nedîme-i rûhun; çocukların rûhun;
Anan, baban birer âgûş-i ilticâ-yı masûn.
Fezâ kadar sana vâsi' gelir bu dar çember.
Ne var şu kahvede bilmem ki sığmıyorsun eve?
Gelin de bir bakalım... Buyurun işte bir kahve:
Mahalle Kahvesi (S.104)*

Akif'in yaşadığı dönemde ailenin karşılaştığı en büyük problem, aile içi şiddet ve boşanmadır. Bu sıkıntının temelinde ise her sahada olduğu gibi cehalet ve fakirlik yatmaktadır. İşin en acı tarafı ise; insanların kendi kusurlarını örtmek için dini bir gerekçe olarak göstermeleridir.

*Size haltetme düşer... Dövmüş isem, kendi karım.
Keyfim ister döverim, sen diyemezsin: "Dövme."
Bu tecâvüz sayılır doğrusu haysiyetime...
-Hangi haysiyetin, oğlum? O da varmış desene!
Mahalle Kahvesi (S.113)*

Akif'e göre insanımızın en büyük yanılması, cehalet sebebiyle dini yanlış algılamasıdır. Ona göre toplum, evlenmeği, boşanmayı ve çok eşliliği keyfine göre değerlendirmektedir. Bu durum ise toplumun ilme ve hakikate dayanan hayat tarzını ve değerler manzumesini bozmaktadır.

Batıdan devşirilmeye başlanan hayat tarzı ise bu gidişatı hem hızlandırmakta, hem de alabildiğine karmaşık bir hale sokmaktadır. Zira gerekçe ortadadır... "Devr-i hürriyet değil mi? Her istediğimi yaparım..."

*Sıktı akşam "edemem, üstüme evlenme!" diye.
Ne demek! Dörde kadar evlenir erkek, demeye
Kalmadan başladı şirretliğe... kızmaz mı kafam?
-Kustuğun herzeyi yutsun diye, hey sersem adam!
Dövüyorsun, boşuyorsun elin öksüz kızını...
Haklı bir kerre ya! İnsan boşamaz haksızını.*

-Boşamaz? Amma da yaptın! Ya şeriat ne için
Bize evlenmeyi tâ dörde kadar emr etsin?
İki alsam ne çıkar sâye-i hürriyete?
Boşamışsam canım ister boşarım elbette.
İşte meydanda kitap! Hem alırsız, hem boşarırsız!
Dara geldin mi, şeriat! Sus ulan iz'ansız!
Ne zaman câmi'e girdin? Hani tek bir hayrın?
Köse İmam (S.114)

Dinin, aile yaşantısı ile ilgili ortaya koyduğu prensipler ise tamamen farklıdır. Akife göre bu yanlış gidişat, hem milletin hem de dinin geleceğini karartmaktadır.

Müslümanlık'ta şeriat bunu emretmiş imiş:
Hem alır, hem de boşarmış; ne kadar sâde bir iş!
Karı tatlıki için bak ne diyor Peygamber:
"Bir talak oldu mu dünyâda, semâlar titrer!"
İki evlense ne varmış... Bu yenir herze midir?
Vâkât ba'zen olur, dörde kadar evlenir...
Bu kimin harcı, a sersem, hele bir kerre düşün!
Tek kadın çok sana emsâl olan erkekler için.
Hani servet? Hani sihat? Ne ararsan mefkuud;

Tamtakır bir kese var ortada, bir sıksa vücûd!
Sen duâ et ki "şeriat" demiyor evde karın!
Yoksa boynunda bu gün zorca gezerdin yuların!
Karı iş görmeyecek; varsa piçin bakmıyacak;
Çamaşır, tahta, yemek nerde? Ateş yakmıyacak.
Bunların hepsini yapmak sana âid "şer'an!"
Çocuk emzirmeye hattâ olacak bir süt anan!
Boşarım, evlenirim bahsini artık kapa da,
Hak ne verdiyse yiyip hoş geçinin bir arada.
Köse İmam (S.114)

Bir toplumun yükselişini ve çöküşünü sosyolojik olarak bir iki sebebe bağlamak mümkün değildir. Anlaşılan o ki Osmanlı'nın tarih sahnesinden çekilişinin sebebi sadece cephelerde gördüğü yenilgi ve iç karışıkları değil, belki bundan daha büyük problemler, onun bünyesini içten içe yiyip bitirmektedir. Aile müessesesinin bozulması söz konusu sebeplerden sadece birisi olarak görülebilir.

Ne kadınlar, ne sefalet doğuranlar görürüz;
İşte binlerce çocuk, hem baba sağ, hem öksüz!
Üç sınıf halka içim parçalanır, hem ne kadar!
İhtiyarlar, karılar, birde küçükler; bunlar
Merhamet görmeli, yüz görmeli insanlardan;
Yoksa insanlığı bilmem nasıl anlar insan?
Köse İmam (S.116)

Akif, aileyi varlığımızın ve geleceğimizin teminatı olarak görmektedir. Onun yıkılması demek her sahada mahvolmamız demektir. Çünkü ailenin bozulması, bizi telafisi mümkün olmayan yıkımlara sürükleyecektir. Bu ise yok olmamız demektir.

Biz ki her mevcûdu yıktık, gâyesiz bir fikr ile;
Yıkmadık bir şey bıraktık... Sâde bir şey: Aile.
Hangi bir bünyânı mahvettik de ıslâh eyledik?
İşte vîran memleket! Her yer delik, her yer deşik!
Bunların ta'mîri kabil... Olsa ciddiyet, sebât;
Lâkin, Allâh etmesin, bir düşse şâyet, âülât,
En kavî kollarla hattâ kalkamaz imkânı yok.
Hakkın Sesleri (S198)

Din Anlayışı ve Dini Yaşantıyla İlgili Değerlendirilmeleri

Akif'in ortaya koymaya çalıştığı büyük yaralardan birisi de, topluma gerçek din anlayışından ziyade hurafelerin hâkim olmasıdır. İnsanlar dini, keyiflerine göre istedikleri gibi kullanmaktadırlar. Akif'e göre yapılması gereken şeylerin başında; halkı uyandırmak gelmektedir. Daha sonra ise yanlış din anlayışını ortadan kaldırmak icap eder.

*Dinledin, gördün a oğlum, ne bozuk terbiyemiz!
Ne yapıp yapmalı, insanlığı öğretmeliyiz.
Şu bizim halkı uyandırmadadır varsa felâh;
Hangi bir millete baksan uyanık... Çünkü: Sabah!
Hele bîçâre şeriatle nasıl oynanıyor!
Müslümanlık bu mu yâhû? Diye insan yanyor.
Köse İmam (S.115)*

Akif , vatanın târumâr olmasıyla birlikte dinin de en az onun kadar yara aldığını ifade sadedinde bir hadisi zikretmekte ve dinin sahipsiz olduğundan yakınmaktadır.

*Gelelim dîne: Ne mümkün çalışıp kurtarmak?
“Bede'e'd-dînu garîben” ..sözü elbet çıkacak.¹*

Akif, Kur'anın çokca tenkit ettiği; “biz atalarımızdan böyle gördük” anlamındaki Cahiliye devri ifadesini ve yaşantısını Müslümanlarda görmüş, tabiatıyla çok üzülmüştür. Ve bu bozuk anlayıştan Müslümanları kurtarmak için çarpınıp durmuştur.

*Getirin Mağrib-i Aksâ'daki bir müslümanı;
Bir de Çin sûrunun altında uzanmış yatmanı;
Dinleyin her birinin rûhunu: Mutlak gelecek,
“Böyle gördük dedemizden!” sesi titrek, titrek!
“Böyle gördük dedemizden!” sözü dînen merdûd.
Süleymâniye Kürsüsünde (S.154-155)*

Akif'e göre Kur'an İlahî bir mesajdır. Beğere nasıl yaşaması gerektiğini gösteren, tabir caizse bir talimatnâmedir. Elbette Kur'anın dua ve zikir yönü mevcuttur. Ancak ona göre Müslümanlar, Kur'anın hükümlerini inceleyip anlayarak hayatlarına mal etmekten ziyade ondan bir dua ve fal kitabı olarak yararlanmaya çalışmaktadırlar.

*Lafzı muhkem yalnız , anlaşılın, Kur'an'ın:
Çünkü kaydında değil, hiçbirimiz ma'nânın:
Ya açar Nazm-ı Celîl'in bakarız yaprağına;
Yâhut üfler geçeriz bir ölüünün toprağına.
İnmemiştir hele Kur'an bunu hakkıyla bilin,
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için!
Süleymâniye Kürsüsünde (S.155)*

Müslümanların, hem cemiyet hem de dînî hayat itibariyle Kur'anın tam aksi doğrultusunda yaşadığından şikâyet eden Akif; yanlış algılanan tevekkül anlayışını da bu miskinlik ve ataletin önemli sebeplerinden biri olarak görmektedir.

*“Çalış!” dedikçe şeriat, çalışmadın, durdun,
Onun hesâbına bir çok hurâfe uydurdun!
Sonunda bir de “tevekkül” sokuşturun araya,
Zavallı dîni çevirdin onunla maskaraya!
Fâtih Kürsüsünde (S.233)*

Akif, dinin en temel kaynakları olan; Kitap, ve Sünnete itibar edilmediğini, âlim geçinen cahillerin; Kur'an ve Sünneti kendilerine göre yorumlayarak bir çok hurafeyi dine soktuklarından yakınarak, en sarîh mevzuların bile münakaşalara sebep olduğunu ifade ediyor.

1 “İslâm, garib olarak başladı; yine başladığı gibi garib olacak.” (Hadis-i Şerif)

*Bakın ne hâle getirmiş ki cehlimiz dîni:
Hurâfeler bürümüş en temiz menâbi'ini.
Değil hakâiki şer'in, bu gün bedîhiyyât
Bilâ-münâkaşa ikrâr olunmuyor...Heyhât!
Kitâb'ı, Sünnet'i İcmâ'ı kaldırıp attık;
Havâssı maskara yaptık, avâmı aldattık.*

Fâtih Kürsüsünde (S.240)

Cehalet ve Sefaletle Mücadele

“Hiç Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”(Zümer (39) sûresi , 9.âyetin bir kısmı.)

Akif, şark milletlerinin en büyük düşmanının cehalet olduğunu belirtiyor. Ayrıca bu cehaleti onların yüz karası ve fakirliğinin de sebebi görüyor. Cehaletin bataklığı olarak gördüğü mahalle kahvelerinin ısrarla kapatılmasını istiyor.

*Mahalle kahvesi hâlâ niçin kapanmamalı?
Kapansın elverir artık bu perde pek kanlı!
Hayır, bu perde, bu Şark'ın bakılmayan yarası;
Bu, çehresindeki levsıyla yurda yüz karası;
Hayatımda gediktir “gedikli” nâmıyla,
Açık durur koca bir kavmin ihtimâmıyla!
Sakın frengiye benzetmeyin fecâ'atini:
Bu karha milletin emmekte ruh-i gayretini.
Mahalle kahvesi Şark'ın harîm-i katilidir;
Tamam o eski batakhâneler mukabilidir.
Zavallı ümmet-i merhûme ölmeden gömülür;
Söner bu hufrede idrâki, sonra kendi ölür...*

Mahalle Kahvesi (S.102)

*Fakat biz onlara âd ne varsa elde, yazık,
Birer birer yıkarak kahvehâneler yaptık!
Bütün heyâkil-i san'at yetiştiren Şark'ın,
Zemîn-i feyzi nasıl şûre-zâra döndü bakın!
Ne hastanesi kalmış zavallı eslâfın,
Ne bir imâreti, bitmiş elinde ahlâfın.
Kanalların izi yok, köprüler harâb olmuş;
Sebillerin başı boş, çeşmeler serâb olmuş!
O kahraman babalardan doğan bu nesl-i cebîn
Ne gîrûdâr-ı mâîşet bilir, ne kedd-i yemîn.
Azâb içinde kalır sa'yi görse rü'yâda!
Niçin yorulmalı zâten “ölümlü dünyâ”da?
Vücut emânet-i Hak, doğru, hem de cennetlik.
Bu kahveler gibi Cennet de müslimîne gedik!*

Mahalle Kahvesi (103)

Beşik ülması diye tavsif edilen ülema sınıfının ise ümmilerden oluşan bir sürü cahiller güruhu olduğunu acıyla dile getirmektedir.

*Hele İlmiye bayâğdan da aşâğ bir turşu!
Bâb-ı fetvâ denilen dâire ümmi koğuşu.
Ana karnundan icâzetlidir, ecdâda çeker;
Yürüsüün, bir de sarık, al sana kaadîasker!*

Süleymâniye Kürsüsünde (S.148)

Cehaletin, milleti düşmanlarına mağlup ettiren en önemli fail olduğunu ve onun mutlaka ortadan kaldırılması gerektiğini belirtiyor.

*Ey derd-i cehâlet, sana düşmekle bu millet,
Bir hâle getirdin ki: Ne din kaldı, ne nâmûs!
Ey sîne-i İslâm'a çöken kapkara kâbûs,
Ey hasm-ı hakîki, seni öldürmeli evvel:
Sensin bize düşmanları üstün çıkararan el!*

Hakkın Sesleri (S194)

Vatan Sevgisi

Akif'e göre vatan, bir toprak parçası olmaktan ziyade, bütün mukaddes değerleri temsil eden, varlığımızın, şanlı geçmiş ve geleceğimizin sembolüdür. Ona göre vatanın elden gitmesi demek her şeyimizle yok olmamız demektir. Şair, böyle bir yurdu elinden çıkararanları sefil ve rezillikle itham etmektedir.

*Enbiyâ yurdu bu toprak, şühedâ burcu bu yer;
Bir yıkık türbesinin üstüne Mevlâ titrer!
Dışı baştan başa bir nesl-i kerîmin yâdı;
İçi boydan boya milyonla şehîd ecsâdı.
Öyle meşbû-i şehâdet ki bu öksüz toprak;
Oh, bir sıksa adam otları, kan fışkıracak!
Böyle bir yurdu elinden çıkararan nesl-i sefil,
Yerin üstünde muhakkar, yerin altında rezîl!
Hem vatan gitti mi, yoktur size bir başka vatan;
Çünkü mirasyedi sâil kovulur her kapıdan!
Süleymâniye Kürsüsünde (S.165)*

Birlik ve Beraberlikle İlgili Mesajları

Mehmed Akif, Milletin birlik ve bütünlüğünü dinde görmektedir. İslâm'ın birçok etnik gurubu bir potada eriterek sağlam bir millet haline getirdiğini ifade eden Akif, kavmiyyet fikrinin şeytânî bir düşünce olduğunu, bu düşüncenin sadece vatanın elden çıkmasına sebep olmayacağını, dini de temelinden yıkabilecek bir hastalık olduğunu önemle vurgulamaktadır.

*Müslümanlık sizi gâyet sıkı, gâyet sağlam,
Bağlamak lâzım iken, anlamadım, anlıyamam,
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyeti şeytan mı sokan zihninize?
Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı,
Aynı milliyetin altında tutan İslâm'ı,
Temelinden yıkacak zelzele kavmiyettir.
Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir.
Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez...
Son siyâsetse bu, hiç böyle siyâset yürümez.
Sizi bir aile efrâdı yaratmış Yaradan;
Kaldırım ayrılık esbâbını artık aradan.
Siz bu da'vâda iken yoksa iyâzen-billâh,
Ecnebîler olacak sâhibi mülkün nâgâh.*

Süleymâniye Kürsüsünde (S.164)

Şair, ayrılık düşüncesinin girmediği bir milletin parçalanmasının mümkün olmadığını dile getirmektedir.

*Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;
Tolu vurdukça yürekler, onu top sindiremez.*

Süleymâniye Kürsüsünde (S.164)

Mehmet Akif'e göre milliyet İslâmdır. İslâmdan kopan bir halkın milliyeti de yoktur. Ona göre kavmiyet davası güderek İslâm toplumunu birbirinden ayırmak küfürdür. Ayrıca Hz. Peygamber, kavmiyet fikrini ileri sürenleri lanetlemektedir.

*Hani, milliyetin İslâm idi...Kavmiyet ne!
Sarılıp sınıksı dursaydın a milliyetine.
"Arnavutluk" ne demek? Var mı şeraitte yeri?*

*Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri!
Arabın Türke; Lâzın Çerkese, yâhut Kürde;
Acemin Çinliye rüchânı mı varmış? Nerde!
Müslümanlık'ta "anâsır" mı olurmuş? Ne gezer!
Fikr-i kavmiyeti tel'in ediyor Peygamber.
En büyük düşmanıdır ruh-i Nebi tefrikanın;
Adı batsın onu İslâm'a sokan kaltabanın!*

Hakkın Sesleri (S187)

*Artık Ey millet-i merhûme, sabâh oldu uyan!
Sana az geldi ezanlar, diye ötsün mü bu çan?
Ne Araplık, ne de Türklük kalacak aç gözünü!
Dinle Peygamber-i Zîşân'ın İlâhî sözünü.*

Hakkın Sesleri (S187)

Ataleti Tenkit Çalışmayı Teşvik Etmesi

Akif, çalışmanın ayıp olmadığını, başkalarının eline bakıp dilencilik yapmanın asıl ayıp olduğunu vurgulayarak her yaştaki insanları çalışmaya teşvik etmektedir.

*Kuzum, ayıp mı çalışmak, günah mı yük taşımak?
Ayıp: Dilencilik, işlerken el, yürürken ayak.*

Küfe(21)

Bir ayet-i kerimeyi zikretmek suretiyle, hayatın acımasız bir yarış olduğunu ve ondan geri kalanın mahvolacağını ihtar ediyor.

*"Leyse li'l-insâni illâ mâ seâ" derken Hüdâ;
Anlamam hiç meskenetten sen ne beklersin daha?
Davran artık kârbânın arkasından durma koş!
Mahv olursun bir dakîkan geçse hattâ böyle boş.*

Durmayalım(24-26)

Kâinattaki mevcûdât, zerreden kürelere kadar sürekli hareket içerisindedir. Dolayısıyla her an hareket edip gelişen ve yenilenen bu devridaime muhalefet edercesine kendini ataletle mahkûm etmek Akif'e göre fitrat kanunlarına aykırıdır ve kendi yok oluşunu hazırlamaktır.

*Söyle gözden geçse bir hilkat temâşâ-hânesi:
Çıkıyor bir zerre fa'aliyetin bigânesi.
Âsumânî, hâkdânî cümle mevcûdât için
Kurtuluş yok s'ay-i dâimden, terakkîden bu gün.
Yer çalışsın, gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur!
Bunların hakkında bilmem bir bahânen var mı? Dur!
Mâsivâ bir şey midir, boş durmuyor Hâlık bile:
Bak tecellî eyliyor bin ş'en-i gûnâgûn ile.
Ey, bütün dünya ve mâfihâ ayaktayken; yatan!
Leş misin, davranmıyorsun? Bâri Allah'tan utan.*

Durmayalım(24-26)

Akif, eli ayağı tuttuğu halde çalışmayan insanı, dip diri bir ölüye benzetmektedir. Ona göre diri olmak demek çalışıp çabalamak ve üretmek demektir.

*Ey dipdiri meyyit! "İki el bir baş içindir"
Davransana... Eller de senin, baş da senindir!
His yok, hareket yok, acı yok... Leş mi kesildin?
Hayret veriyorsun bana... Sen böyle değıldin.*

Hakkın Sesleri (S189)

Şair, ümitsizlik ve ye'sin gırdabına düşmüş boğulmakta olan milleti, bir nevi kollarından tutup silkeleyerek kendine getirmeğe çalışmaktadır.

*Karşında ziyâ yoksa, sağından, ya solundan,
Tek bir ışık olsun buluver... Kalma yolundan.
Âlemde ziyâ kalmasa, halk etmelisin, halk!
Ey elleri böğründe yatan, şaşkın adam, kalk!*
Hakkın Sesleri (S189)

Akif'e göre insanın izzet ve itibarı, çalışıp kazanmasıyla doğru orantılıdır.

*Oturup kör gibi, nâmerde el açmak iyi mi?
Kim kazanmazsa bu dünyâda bir ekmek parası:
Dostunun yüz karası; düşmanın maskarası!*
Seyfi Baba (S.63)

Eğitimle İlgili Mesajları

Eğitimin toplumun bütün katmanlarına eşit derecede verilmesini ihtar ederek, öğretmenlik mesleğinin önemine vurgu yapmaktadır.

*Teamüm etmesi lâzım ma'arîfin mutlak:
Okur yazarsa ahâli, ne var yapılmıyacak?
Donanma, ordu birer ihtiyâc-ı mübrimdir,
O ihtiyâcı, fakat öğreten "muallim" dir!*
Fâtih Kürsüsünde (S.247)

Şair, felaketin sebebini cehalette, çaresini ise eğitimde görmektedir.

*Felâketin başı hiç şüphe yok cehâletimiz;
Bu derde çâre bulunmaz -ne olsa- mektepsiz.*
Fâtih Kürsüsünde (S.247)

Akif, cehalete hayat hakkı tanımayan dinin, muhafaza edilebilmesinin, ancak eğitimde gerçekleştirilecek atılımlarla mümkün olabileceğini belirterek, din gayretiyle eğitim çalışmalarının paralel gitmesini öğüt vermektedir.

*-Kemâl-i şevk ile mâdem atılmışız dîne-
Okur yazar olacaktık siyâneten dîni:
Onun ma'ârîfine vâbeste, çünkü te'mini.
Zavallının yüzü yok cehle, anlaşılma mı?
Demekki: Atmalıyız ilme doğru ilk adımı.*
Fâtih Kürsüsünde (S.247)

Akif, ideal bir öğretmen modeli çizerek, öğretmenlerin imanlı, edepli, liyakatli ve vicdanlı olmasının önemini dile getiriyor.

*"Muallimim" diyen olmak gerektir îmanlı;
Edepli, sonra liyâkatli, sonra vicdanlı.
Bu dördü olmadan olmaz: Vazîfe, çünkü büyük.*
Fâtih Kürsüsünde (S.247)

Ayrıca çağdaş eğitimin önemini vurgularken gençlerin mukaddesata saygılı olmalarının da ehemmiyet arz ettiğini ifade ediyor.

*Evet, ulûmunu asrın şebâba öğretelim;
Mukaddesâta, fakat çokca ihtirâm edelim.*
Fâtih Kürsüsünde (S.248)

Sonuç

Mehmet Akif, milletimizin yetiştirmiş olduğu en değerli şairlerden biridir. Onun şiirleri, yaşadığı dönem itibarıyla milletimizin çile, ıstırap ve mağduriyetini bariz bir şekilde yansıtmaktadır. Mehmet Akif ne söylemişse yaşamışta söylemiştir. İnanmadığı hiçbir şeyi dile getirmemiş ve inandığı şeylerden taviz vermemiştir.

Ayrıca o sanat yapmak için şiir yazmamış, sırça köşklere keyif sürerek edebiyat yapmamıştır. Onun hayatı yokluklar ve mağduriyetler içerisinde geçmiştir. Fakat hiçbir şiirinde şahsi mağduriyetinden bahsetmemiştir. Onun derdi milletidir. Çünkü Akif kendinden ziyade milletin mutluğunu kendine dert edinmiştir. Dolayısıyla Akif, şiirlerini millete hizmet etmek için bir vasıta olarak kullanmıştır.

Akif'in Safahat'ında dile getirdiği konular daima göz önünde bulundurulması gereken ve her sahada istifade edebileceğimiz konulardır. Ayrıca ileri sürdüğü düşünceler her devirde geçerliliğini koruyan düşüncelerdir.

Akif, ilmiyle, çalışkanlığıyla, imanı ve vatan sevgisiyle bir model insandır.

Not: Yukarıdaki şiirler M.Ertuğrul Düzdağ'ın hazırladığı, Kültür Bakanlığı yayınlarından olan 1987 basılı Safahat'tan alınmıştır.

ŞAİR Mİ BABA MI? ÇOCUKLARININ GÖZÜNDE MEHMET ÂKİF ERSOY

Turgay ANAR*

Giriş

Milli mücadeleye katılıp ülkesinin bağımsızlığına kavuşması için halkı aydınlatmak görevini seve seve kabul eden, şairleriyle bu ülkenin gerçek sahiplerine samimiyetle seslenen bir şair olan Mehmet Âkif, inancıyla sanatını bir arada tutabilmiş, sarsılmaz karakteriyle de toplum tarafından sevilmiş bir şairdir. Mehmet Âkif'in kendi çocukluğuna ait küçük bilgi kıyılarına şairlerinde rastlamamız mümkündür. Babasına ve daha sonra dünyaya gelen çocuklarına nasıl davrandığı, bu kaliteli sanatkârın, çok yönlü hayatının bir cephesine ait çıkarımlar yapmamıza imkân verebilir. Onun çocuklara bakışında, imanın sarıp sarmaladığı bir ruh durumuna uygun örnekler bulunur. Yazımızda öncelikle şairimizin nasıl bir çocukluk yaşadığı kısaca anlatılmış, babası Mehmed Tahir'in de oğlunu nasıl yetiştirdiğine ve sonra da onun çocuklara bakışına kısaca değinilmiştir. Çocuklarının babalarına ait hatıralarından yola çıkarak da şairin bir baba ve şair olarak portresi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

M. Akif Ersoy'un Babası Onu Nasıl Yetiştirdi?

Arnavutluk bölgesinin İpekli kazasına bağlı Şuşisa köyünden, küçük yaşında İstanbul'a okumak için gelen ve daha sonra da tahsilini ilerleterek Fatih Medresesi müderrislerinden olan Mehmed Tâhir Efendi (1826-1888) ile Buharalı bir aileye mensup olan annesi Emine Şerif Hanım (1836-1926)'ın ilk çocuğudur Mehmed Âkif. Tâhir Efendi, Emine Hanım'ın ikinci kocasıdır. Emine Hanım'ın ilk eşinden üç çocuğu olmuş fakat bunların hiçbiri yaşayamamıştır. Tâhir Efendi, Emine Hanım'la evlendiğinde kırk beş yaşlarındaymış. Nakşibendi tarikatına mensup olan bu âlim zat, geç denilebilecek bir yaşta çocuk sahibi olmasından mı bilinmez, çocuklarına normalden daha fazla hassas davranmış, adeta onların üzerine titremiştir. Daha önce de dünyaya getirdiği çocukların ölümü dolayısıyla kötü hatıralara sahip, hassas ve dindar bir hanım olan annesi de, M. Âkif ve kardeşi Nûriye'nin bakımlarına azami bir itina göstermiş olmalıdır. Bu türden bir geçmişe sahip ailenin, çocuklarına her zamankinden daha fazla dikkat ettiği, çocuklarıyla daha yakından ilgilendiği, onlarla samimi ilişkiler kurması daha muhtemeldir. Nitekim M. Âkif'in, çocukluğunun bu "mutlu ve mesut" günleri şairlerine sızabilmiştir:

*"Çocukluğumda, evet, bahtiyâr idim cidden
Harîm-i âilenin farkı yoktu cennetten"¹*

Çocukluk, o "kaybolmuş cennet", büyüdükçe daima hatırlanan, güzel hatıralarla tüllenen bir masala dönüşür. Şairin, mutlu ve mesut bir aileye özlemini de ifade eden, aynı zamanda çocuklukta yaşanan "geçmiş güzel günlere" dönme duygusunu da içeren bu dizeleri, çocukluğun saflıkla, hesapsızlıkla, masumiyetle örülmüş çocukluk imgesine de ışık tutabilir.

1 Mehmed Âkif Ersoy, Safahat, (Neşre Hazırlayan: Ertuğrul Düzdağ), Çağrı Yayınları, İstanbul, 2005, s.536.

* İstanbul Üniversitesi Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

Bu “mutlu” çocukluk günlerinden oluşan imgeye, şairin babası ve kız kardeşi de Safahât’ın Birinci Kitap’taki “Fatih Camii” şiiriyle dâhil olurlar. Şair, bir gün Fatih camisinin ışıklarını görünce, özlemle anacağı çocukluk günlerini hatırlar. Babasının, 8 yaşındaki Mehmed Âkif’i ve kız kardeşini Fatih Camisi’ndeki yatısı namazına nasıl götürdüğünü bir şiirinde şöyle anlatır:

*“Sekiz yaşında kadardım. Babam gelir: ‘Bu gece,
Sizinle câmi’e gitsek çocuklar erkence.
Giderseniz gelin amma namazda uslu durun;
Merâmınız yaramazlıksa, işte ev, oturun!’
Deyip alırdı beraber benimle kardeşimi.
Namaza durdu mu, hâliyle koyverir peşimi,
Dalar giderdi. Ben artık kalınca âzâde,
Ne âşıkâne koşardım hasırlar üstünde!*

*Hayâl otuz sene evvelki hâli pîşimden
Geçirdi, başladım artık yanımda görmeye ben...
Yanında bir küçücük kızcağızla pek yaramaz
Beyaz sarıklı, temiz, yaşça elli beş ancak;
Vücûdu zinde; fakat saç, sakal ziyâdece ak;
Mehîb yüzlü bir âdem: Kılar edeble namaz;
Yanında bir küçücek kızcağızla pek yaramaz
Yeşil sarıklı bir oğlan ki, başta püskül yok.
İmâmesinde fesin bağlı sâde bir boncuk!
Sarık hemen bozulur, sonra şöyle bir dolanır;
Biraz geçer, yine râyet misali dalgalanır!
Koşar koşar duramaz, âkîbet denir ‘âmîn’
Namaz biter. O zaman kalkarak o pîr-i güzîn,
Alır çocukları, oğlan fener çeker önde.
Gelir düşer eve yorgun, dalar pek âsûde
Derin bir uykuya...”¹*

Âkif’in babasını çok sevdiği, ona “pîr-i güzîn” diye hitap etmesinden anlaşılmaktadır. Hakkın Sesler’indeki bir başka şiirden, şairin babasına bir “kurtarıcı” gözüyle de baktığını anlamaktayız. Osmanlı Devletinin Balkan Savaşı’yla kaybettiği toprakların acısı Âkif için büyük bir ıstırap kaynağı olmuştur. Şiirinde bu canhıraş ıstırap-tan kurtulmak için, insanlara “kurtuluşu” müjdeleyecek bir figür olarak babasına seslenmiştir:

*“Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,
Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!
Diriler koşmadı imdâdına, sen bâri yetiş...
Arnavutluk yanıyor...Hem bu sefer pek müdhiş!”²*

Şiirin ikinci dizesinde geçen “kalk, baba, kabrinden kalk!” hitabına şairin düştüğü bir notta, -aynı zamanda şiirinin daha da anlaşılmasını sağlamak düşüncesiyle- babasının onun için ne kadar önemli olduğunu gösteren cümleler vardır: “Babam Fatih müderrislerinden İpekli Hoca Tahir Efendi merhumdur ki, benim hem babam hem hocamdır! Ne biliyorsam kendisinden öğrendim.”³ Şairin babasına gösterdiği hürmette, ona beslediği sevgide, babasının ve annesinin yanında saadet içinde yaşamış mutlu bir hayatın tesiri ve ebeveynin çocukları “cennet meyvesi” gibi görmelerinin de etkisi olduğunu sanıyorum. Sevgi dolu bir aile ocağında yaşadığı güzel günler, şairin benliğinin oluşmasına olumlu yönde katkı yapmıştır. Bu sebeptendir ki toplumun sağlıklı bir temele sahip olmasının en önemli göstergesi olarak gördüğü aileye ve çocuğa verdiği değeri Âkif’in şiirlerinde ve yazılarında apaçık görebilmekteyiz.

M. Âkif Ersoy’un Şiirlerinde Çocuğun Yeri

Orhan Okay’ın çok yerinde tespitiyle “bir karakter heykeli” olarak vasıflandırılabilabileceğimiz M. Âkif, toplumun yaşadığı buhranı görmüş olmasının verdiği dikkatle, şiirlerinde bu buhranı gözler önüne serecek manzaralar anlatmış, yaşanan hayatın bir şair tarafından şiir formuna yapmacıksız bir biçimde sokulabileceğinin başarılı örneklerini vermiştir. Âkif, devrindeki diğer şairlerden ve yazarlardan ayrılır. Bu ayrılığın temel sebebi, onun sokağın diline yabancı olmamasıdır. Âkif’in yaşadığı coğrafyanın hemen her türlü rengi sokağa yansıyan

- 1 Mehmed Âkif Ersoy, *a.g.e.*, s.7.
- 2 Mehmed Âkif Ersoy, *a.g.e.*, s.205.
- 3 Mehmed Âkif Ersoy, *a.g.e.*, s.205.

yönleriyle de onun şiirlerinde yer bulabilmiştir. Bu şiirleri farklı bir gözle okuyarak da sosyal hayat ile şairin bu hayata bakışına dair önemli ipuçlarına ulaşabiliriz. M. Âkif'in şiirlerinde rastladığımız sokak tasvirlerinin başarısı, sokağın nabzına kulaklarını dayamasını bilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca sokağı ve sokağın olaylarını, şiir formuna başarıyla tahvil edebilmesi, onun sanatkâr olarak da seviyesini ortaya koyar.

M. Âkif, "mizaç itibariyle dışa açık bir insandır."⁴ Bu sebepten onun şiirlerinde ev içi çok fazla yer almaz. Onun mizacıyla- şiirleri arasındaki bağ dikkate alınmadan da, sanatı tam anlamıyla anlaşılabilir. Sosyal meselelere hiçbir zaman duyarsız kalmamış olan Âkif, şiirlerinde toplumun "saf ve merhametli" yönünü gösteren çocukları da işlemiştir.

Âsım'da, Köse İmam'ın ağzından, onun çocuklara bakış açısı ve hayata genel bakışını en veciz şekilde belirginleştiren düşüncelerini öğreniriz:

*" Üç sınıf halka içim parçalanır hem ne kadar,
İhtiyarlar, karılar, bir de küçükler bunlar.
Merhamet görmeli, yüz görmeli insanlardan,
Yoksa, insanlığını bilmem nasıl anlar insan."⁵*

Âkif için bir insanın öncelikle "insanlığını bilmesi" gereklidir. İnsanlığını bilmeyen, yani neden yaratılmış olduğunun idrakine sahip olmayanlar, çevrelerine "yaratılmış" olmanın vermiş olduğu ferasetle bakamazlar. Bu tür insanların varlığıdır ki şaire bir şiirinde feryatlar attıracaktır: "Müslümanlık nerde! Bizden geçmiş insanlık bile."⁶

Safahat'taki çocuklarla ilgili manzaralar, devrin sefalet dekoruyla bezenmiş bir hâlde şiirleşir. Verem olmuş bir gencin okuldan uzaklaştırılması sırasında yaşananlar **Hasta**'da, ölen babasının küfesine tekme atan, fakat geçim derdi sebebiyle o küfeyi sırtına almak zorunda kalan çocuğun ruh hâli **Küfe**'de, bayramda her çocukta görülen sevicin büyüklere geçmesini ve bir yetim kızın bayramı **Bayram**'da, şairin aynı zamanda kız kardeşinin kızı olan Selma'nın ölümünün hikâyesi diyebileceğimiz şiiri **Selma**'da, Hürriyet'in ilanıyla sokaklarda sevinen çocukların halleri **Hürriyet**'te, çocukların geleneksel olarak okula ilk gittiklerinde düzenlenen âmin alayı **Âmin Alayı** şiirinde devrin aynasından sosyal hayatı ve şairin bu şartlar içinde bile çocuklara merhametle karışık bakışını verirler.

Şairin şiirlerinde kendi çocuklarına da yer verdiğini görebiliriz. Örnek olması için, "Bebek yahud Hakk-ı Karar" şiirinden bir bölüme bakabiliriz:

*Bizim Cemîle Ferîde'yle bir sabah gelerek,
"Unutma beybaba, akşam birer hotozlu bebek,
Getir, kuzum..." dediler. Ben de kızların keyfi,
Kırılmasın diye reddetmedim şu teklifi.
Kiraz dudaklı, üzüm gözlü, inci dişli, iki
Edalı yosma getirdim. Aman o akşamki,
Sevinme hâlini bir görmeliydi yavruların!
Durup oturmadılar hiç dedim: "Yatın da yarın,
Bütün gün oynayınız..." Nerde! Kim yatar? O gece,
-Yemekte sızmaya me'lûf olan- Ferîde'mce,
Kabul olunmayacak söz olursa, yatmaktı.
Yatar mı hiç? O nasıl hisli bir yumurcağı.
Ferîde'nin yaşı beş yok; Cemîle'ninki yedi;
Şu var ki, abla hanım pek hanım tavırlı idi.
Büyük kız oynadı bir parça, sonradan yattı;
Küçük sabaha kadar hep bebeğini hoplattı.
Ne ninniden alıyormuş, ne öyle hoppaladan...
"Işıl ışıl bakıyor â! Bebek değil, afacan."
Sabaha karşı tükenmiş mecali yavrucuğun:
Mışıl mışıl uyuyor... Değmeyin aman uyusun."⁷*

4 Prof. Dr. Orhan Okay, *Mehmed Âkif-Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1989, s.58.

5 Mehmed Âkif Ersoy, *a.g.e.*, s.129.

6 Mehmed Âkif Ersoy, *a.g.e.*, s.310.

7 Mehmed Âkif Ersoy, *a.g.e.*, s.149-150.

Şairin küçük kızı Feride, kendi oyuncuğunu parçaladıktan sonra ablasının bebeğine musallat olur. Baba ve kızları arasındaki samimi bir muhaverenin bütün güzelliklerini de aksettiren şiirin ilerleyen bölümlerinde, ablasının bebeğine sahip çıkmaya yeltenen Feride'nin sözleri yer alır. Şairin şefkatli bir baba tonunda olayı tasvir etmesi, şiirin insanı daha da etkilemesine imkân vermektedir.

Âkif'in yanından pek ayırmadığı ve belki de diğerlerinden biraz daha fazla ilgi duyduğu büyük oğlu Emin de bir şiirinde görülür:

“—Hani çay gelmedi yahu?

—Ay, unuttuk, gerçek.

—Gitme, seslen, yalnız, nerde Emin, yok mu?

—Emin!

Nerdesin? Baksana, çay demleyeceklerdi demin...

—Demlemişler, baba.

— Sen gelsene, oğlum, buraya...

El öperlerdi, unuttun mu?

— Hayır.

— Oldu mu ya?

—Demin öptüm, baba...”¹

Âkif'in şiirlerinde bir kahraman olarak yer bulabilmiş kendi çocukları, onun şair bir baba olarak da çocuklarına gösterdiği dikkati, özeni ve ilgiyi aksettiren çarpıcı örneklerdendir.

M. Âkif Ersoy'un Kendi Çocuklarıyla İlgili Görüşleri

Mehmet Âkif, “Tophane-i Âmire Veznedârı” Mehmed Emin Bey'in kızı İsmet Hanım ile 1 Eylül 1898'de evlenmiştir. Âkif'in kayınpederi, hali vakti yerinde olan, kibar ve görgülü bir insandır. Yeni evli çift, kayınpederinin Veznedar Konağı diye bilinen evinde bir ay kadar yaşadıkdan sonra Emine Şerife Hanım'ın, yani Âkif'in annesinin evine taşınmıştır. Daha sonra ise İstanbul'un çeşitli semtlerinde ikamet etmişlerdir.²

Bu evlilikten Âkif'in ilk üçü kız olmak üzere altı çocuğu olmuştur. Alımlı, ince duygulu ve zarif bir insan olan İsmet Hanım'ın ilk çocuğu Cemile'dir. Daha sonra sırasıyla Feride'yi, Suad'ı, İbrahim Naim'i, Emin ve Tahir'i dünyaya getirmiştir. Bu çocuklardan dördüncüsü olan İbrahim Naim, bir buçuk yaşındayken vefat etmiştir.³

Âkif gibi bir aksiyon adamının, sokakla, toplumla olan içli dışlı bağı, sosyal meseleler karşısında gözlemci ve aksiyoner tavrı, onun evinde pineklemeye alışmış bir insan profilinden uzaklığını gösteren deliller olarak düşünülebilir. Ayrıca hayatının daha sonraki yıllarını dolduran, ülkesini düşmandan kurtarmak, bağımsızlığa kavuşturmak uğruna yaptığı seyahatler ve aldığı görevler şairi, ailesinden zaman zaman uzaklaştırmış, M. Âkif'in çocuklarıyla çok fazla ilgilenmesine engel olmuştur. Hatta Mısır'a gidiş gelişleri sırasında yanında götüremediği çocuklarına karşı babalık vazifesini yerine getirememiş olmasının verdiği vicdan azabını özellikle dostlarına ve yakınlarına yazdığı mektuplarda hissederiz:

“3 Mart, 1925

İki Gözüüm Fuad,

Bizim Emin çok haylazlık ediyormuş; müdavim bulunduğu Üsküdar Sultanisi'nden savuşup çarşılarda, pazarlarda dolaşıyormuş. Annesi, ben başa çıkamıyorum diyor. Düinden beri kafam alt üst oldu.

Artık mektebe kadar giderek derece-i devamı hakkında tahkikat icra edersin; sonra bizim eve de uğrayarak validesiyle konuşursun. Oğlanı azarlamak, döğmek, türlü cezaya çarpmak salâhiyyetin dâhilindedir. Benim avdetime kadar sen velisi olacaksın, anladın mı? Kat'iyen ihmal etmeyeceğinden emin olduğum için sana yazıyorum. Kuzum kardeşim, icabını icrada terahi gösterme!”⁴

Aynı konuyla ilgili yazdığı başka bir mektubunda, çocuklarıyla ilgilenemiyor olmanın şairi ne kadar sıkıntısını rahatlıkla anlatır:

“8 Mart, 1925

İki Gözüüm Fuad,

Geçen hafta kemal-i isti'cal ile yazıp gönderdiğim mektubun vusulünden emin olmadığım için tekrar yazıyorum:

1 Mehmed Âkif Ersoy, *a.g.e.*, s.373.

2 Mehmed Âkif Ersoy, *a.g.e.*, s.(25). Ertuğrul Düzdağ'ın “Mehmed Âkif'in Hayatı, Fikirleri ve Eserleri” başlıklı 128 sayfa süren yazısı, parantez içine alınmış rakamlarla gösterilmiştir. Bizde bu numaraları parantez içinde gösterdik.

3 Tahsin Yıldırım, Şaban Özdemir, *Fikirler ve Hatıralar Etrafında Mehmed Âkif'i Anlamak*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2008, s.24.

4 Yusuf Turan Günaydın, “*Mehmed Akif'in Mektupları*”, Hece, y.12, nr.133, Ocak 2008, s.482.

Evden gelen son mektupta bizim Emin'in mektebe canı isterse gittiği, canı istemediği surette sıvışıp sokak sokak dolaştığı, verilen nasihatların, edilen tevhihlerin, ihtarların müessir olamadığı bildiriliyor. Ben bu hali zaten seziyordum. İş'ar-ı ahîr, olanca aklımı başımdan aldı. Avdetime kadar çocuğun vazife-i velayetini ifa edecek dostumu, zihnen bir hayli teharriden sonra seni buldum. Eniştereli, sonra sana şifahen bildireceğim esbattan dolayı, bu işe ehil değillerdir. Kuzum kardeşim, bizim ev Üsküdar'da Selimiye'de, Eczahane'ye mutasıl Şevket Paşa'nın evidir. Acele ile öbür mektupta tarif etmesini unuttuğum. Oğlanın mektebi de Üsküdar Sultanisi'dir. Geçen sene Çengelköy'deki Havuzbaşı Numune Mektebi'nin beşinci senesini zor zar geçebilmişti. Numuneler'in altıncı senesinin kaldırılması üzerine bu mektebe vermeğe mecbur olduk.

Oğlan ahmaktır. Senelerden beri uğraştığım halde yalan söylemekten vaz geçiremedim. Yarım saat sonra meydana çıkacak yalanlarla işini görebileceğine kani olan sersemlerden!.. Doğrusunu söylemek şartıyla birçok kusurlarını bağışladığım ve bu tabiatim hakkında kendisine i'timad verdiğim halde bir türlü o huyundan vazgeçiremedim. Her neyse kardeşim, eve uğrar, mücib-i şikayet olan ahvalini validesinden öğrenirsin; tabii mektebine de giderek müdüründen, müdür muavininden lazım gelen malûmatı alırsın! Selimiye'de bizim Miralay İsmail Hakkı Bey isminde bir dostumuz vardır ki pek mübarek bir adamdır. İstersen, onunla da konuş! Hâsılı, tekdir ile, ihtar ile, dayak ile, tazyik ile, murakabe ile bu sersem çocuğu yola getirmeğe çalış! Ahval, beni canımdan bi-zar etmişti; bu hadise, yıkık maneviyatım üstüne tüy dikti!

Çoktan beri yazamıyor, imâte-i vakt için okuyordum. Şimdi aynı satırı kırk defa okusam birşey anlayamıyorum. Bu vazifeyi muvakkaten sana devretmekle azıcık teselli duyuyorum. İleride mektebini değiştirmek, leylîye kalb etmek icap ederse düşünür, birlikte kararını veririz. Arzu edersen daima murakabe edebileceğin bir mektebe geçiririz.

Ah, kendi yumurcağını terbiyeden aciz babaların mürebbi-i ümmet geçinmesi ne ayıp şeymiş! Bu hafta validesine yazdım; senin icraatına kat'iyen müdahale etmemesini sıkı sıkı ihtar ettim. Hani sen zengin olacaktın da beni şair edecektin. Ondan vaz geçtim. Şu çocukla biraz meşgul olursan beni cidden minnettar edersin. Dirîg-ı lutf etmeyeceğinden eminim. Cenab-ı Hak tevfik versin!

Onun küçüğü Tahir var ki daima kendisinden beyan-ı memnuniyyet ediyorlar. Tabii neticeye ait bana malumat verirsin!

Bakî kemâl-i iştîyak ile gözlerini öperim, kardeşim Fuad'ım.”⁵

Yine Fuâd Şemsi'ye yazdığı başka bir mektupta, oğlu Emin'le ilgili dikkat çekici birkaç cümle vardır:

“6 Nisan, 1925

İki Gözüm Fuâd'ım,

Bizim aptal oğlanla ne yaptın? Çağurdun, tekdir, yahud nasihat etmedin mi? Herifte adamlık kabiliyyeti görüyor musun? Her halde vazife-i vesayeti kemal-i ciddiyetle ifa etmelisin!”⁶

Mehmet Âkif'in kızlarıyla da mektuplaştığını biliyoruz. 1933'te kızı Suad'a yazdığı bir mektupta, küçük oğlu Tahir'in başarısı için kızından nasıl bir yardım istediğini öğreniriz: “Tahir de bu sene iyi çalışıyor. Ona bir iki satır mektup yazsan ve benim kendisinden memnun olduğumu aldığın mektuplarımdan hissettiğini söyleyerek böylece devam etmesi için nasihat versen pek isabet olur.”⁷

Mehmet Âkif'in mektuplarından da anlaşılacağı gibi büyük oğlu Emin'in bazı kötü huy ve davranışları şairi fazlasıyla üzmüş ve meşgul etmiştir. Emin Ersoy'un hayatı dikkate alındığında, M. Âkif'in tespitindeki haklılığı görmek şaşırtıcı bir durum olarak görülür.

Çocuklarının Gözünden Mehmet Âkif Ersoy

Mehmet Âkif'in iki çocuğunun anıları devrin süreli yayınlarında yer bulmuştur. Bunlardan ilki, kızı Feride (Akçor) Hanım'ın Burhan Bozgeyik'le yaptığı bir mülakattır. Bu mülakatta Feride Hanım'ın eşi, Âkif'in damadı Muhiddin Akçor da kayınpederiyle ilgili hatırlarını anlatmıştır. Damadı, kayınpederinin aile hayatını, “Mehmed Âkif Bey, ailesinden ziyade cemiyetin adamı idi. Evvela cemiyet ondan sonra vakit bulabildiği takdirde kendi ailesi ile meşgul olan bir insan idi.”⁸ cümleleriyle anlatır.

Feride Hanım, babasının Milli Mücadele'deki faaliyetlerini hatırlattıktan sonra, babasıyla ilgili bir anısını anlatır:

“Babam küçükken, zaman zaman bizi gezmeye götürürdü. Çok küçüktük o zamanlar. Hatta yorulduğum zaman beni omzuna alırdı. Gezdirirdi. Şehzadebaşı'nda meşhur bir çaycı vardı, oraya götürürdü. Babam arkadaşlarıyla çay içer sohbet ederdi. Bana da lokum verirdi. Bunları hatırlıyorum küçüklüğümden. Daima açık havayı severdi babam. Geniş bahçeli evlerde otururduk. Bizim büyük şairlerin şiirlerini okuturdu. Bazen

5 Yusuf Turan Günaydın, a.g.m., 482-483.

6 Yusuf Turan Günaydın, a.g.m., s.483.

7 Yusuf Turan Günaydın, a.g.m., s.444.

8 Burhan Bozgeyik'in bu röportajını aktaran, Tahsin Yıldırım-Şaban Özdemir, a.g.e., s.225.

açıklardı. Bir kısmını ezberletirdi.(...)Harp esnasında çok üzüntülüydü. Fazla konuşmazdı. Heyecanlıydı. Arkadaşlarıyla sabahladıkları olurdu. Konuşuyorlardı ve kazanacağımıza son derece inanıyordu.”¹

Feride Hanım’ın babasıyla ilgili hiç unutamadığı hatırası, babasının Anadolu’ya gidişi sırasında evdeki vedalaşmadır:

“Hiç unutamadığım hatıra, babamın ilk Anadolu’ya gidişi esnasında cereyan etmiştir. Annem bir sabah geldi, “Çocuklar kalkın, babanız Halkalı’ya gidiyor.” dedi.

Babam her zaman Halkalı’ya giderdi. “Dersi var.” diyorduk. Baktım, babam kapının önünde giyinik vaziyette duruyor. Baktım, babamın gözlerinden yaşlar akıyordu. İlk defa o vaziyette görüyordum babamı. Çok fena oldum. Gayet tabii bir şeyler anladım. Ben de kendimi tutamadım. Ağlayarak yukarıya koştum. Babam da arkamdan koştu. Beni kucakladı. “Üzülmeysin!” dedi. Babamın o hâlini çok iyi anlıyordum. Çünkü bir daha ya görüşecektik, ya görüşmeyecektik. Sonradan gördüğümüz bir asker, babamın Anadolu’ya gidişini anlattı. Küçük kardeşimle birlikte yola çıkmıştı. Aileden bir hatıra olsun diye onu yanına almıştı.”²

1908’de İstanbul’da dünyaya gelen Emin Ersoy, Mehmet Âkif’in hayatta bulunduğu zaman diliminde babasının yanından hemen hiç ayrılmamış, onunla pek çok yer dolaşmıştır. Babasıyla yakınlığı ve onun yanından ayrılmaması sebebiyle pek çok detaya da hâkim bir insan vasfıyla yayınladığı anılarında Emin Ersoy, Mehmet Âkif’in hayatının bilinmeyen noktalarına ışık tutan bazı detaylar vermiştir. Bu hatıralar, Millet Mecmuası’nda 12 Şubat - 6 Haziran 1948 tarihleri arasında yayınlanmıştır. Biz de bu tefrikadan yola çıkarak, Emin Ersoy’un babasıyla ilgili bazı dikkatlerine değineceğiz.

Emin Ersoy, babasının en büyük kusurunu şöyle anlatır: “Safahât şairinin en büyük kusurlarından biri de hislerini gizleyememesidir; kırıldığı zaman imkânı yok belli eder, kaşları gayri ihtiyarî çatılır, geniş alnı gerilir. Daha garip parlamaya başlar, bütün hâl ve etvarı iğbirarını izhar eder. Aksi takdirde sevindiği zamanlar, sürûrunu gizleyemez. Gözlerinin içi güler. Ben tabiatını bildiğim için hâlimden anlıyordum. Babam İstanbul’dan ayrılırken bu kadar nikbin değildi. Herhâlde onun gönül ferahının sebepleri hem de çok mühim sebepleri vardı.”³

Babasının temizliği ve itiyatlarını da anlatır: “Safahât şairinin bazı hususiyetlerini söylemekte hiçbir mahzur görmüyorum; pek yakınlarından başka kimsenin bilmediği, itiyatları, içyüzü, kendisinin hoşlandığı yahut sevmediği şeyler içerisinde aleyhine fikir yürütülecek hiçbir ahlâkı yoktur. Temizliği çok severdi. Vücudu, eli, ayağı her zaman nazar-ı dikkati celbedecek derecede temizdi. Dişlerini misvak ile fırçalar, nezafetine itina ederdi. Tırnaklarını zamanında kesmeyerek temiz tutmamaklığım hayatta babamdan müteaddit defalar azar işitmeme sebep olmuştur. Sabahları gayet erken kalkar, mevsimlerin soğuklarını nazar-ı itibara almayarak yaz kış soğuk su ile duş yapardı. Yatağa girerken ayak yıkamak, bu da peder ile bir arada geçen yıllar imtidadınca çarnaçar mecbur olduğum bir keyfiyetti. Bu yüzden de şairin epeyce ağır olan laflarına, ihtarlarına hedef oldum.”⁴

Babasının erkeklerin giyimlerine ve devrin bazı modalarına dair görüşleri de dikkate değerdir: “Mehmed Âkif’in şıklık ile hiçbir alâkası mevcut değildi. Hele erkeğin tuvalet ve süse kıymet vermesini hiç kabul etmiyordu. Gençlerin cinsiyetine yakışır tarzda giyinmelerine muarız değildi. O tırnaklarını manikür yapan, zülüflerini acayip bir şekilde uzatan, yürüyüşüne gayri tabii bir reşâkat ilave etmeye kalkışan kimselere fena hâlde kızardı. Ecnebileri taklit etmek, bunu kabul ediyorum, derdi. Ancak Frenklerde taklit edilecek manikürden, danstan, tuvaletten daha mühim işler dururken ikinci hatta üçüncü derecede kalan füzuli fantezilere özenenleri sevmiyorum. Baştan başa katılasmaya, erkekleşmeye muhtaç olduğumuz şu günlerde levantenlik çok yersiz, aynı zamanda pek tehlikeli bir şey... Mehmed Âkif, Milli Mücadele senelerinde böyle düşünüyordu...”⁵

Cephelerden kötü haberlerin geldiği günlerde heyecanlı bir ruh durumuna sahip Mehmet Âkif’in, Bursa’nın düşman güçlerce ele geçirilmesi sonunda ortaya çıkan çirkin durum karşısında gözyaşı dökabilen bir şair olduğu için Millî Marşı’mızı yazmış olması da önemli bir ayrıntıdır. Onun bu gözyaşlarını gören, yine oğlu Emin Ersoy’dur.⁶

Emin Ersoy’un hatıralarında, Âkif’in vatan için çarpışanlara gösterdiği özen ve saygıyı da işaret edilir. Emin Ersoy, atıyla dereden dönerken bahçe kapısının önünde genç bir adama çarpıp onu yere düşürmüştür. Emin Ersoy’un istemeyerek yaptığı bu davranışa şahit olan M. Âkif, gördüğü manzaradan etkilenerek, çocuğunun yere düşürdüğü kişinin, yarası kapanmamış bir gazi olduğunu anlayınca, atın üzerinde aşağı çektiği

1 Tahsin Yıldırım-Şaban Özdemir, *a.g.e.*, s.229.

2 Tahsin Yıldırım-Şaban Özdemir, *a.g.e.*, s.230.

3 Tahsin Yıldırım-Şaban Özdemir, *a.g.e.*, s.181.

4 Tahsin Yıldırım-Şaban Özdemir, *a.g.e.*, s.190.

5 Tahsin Yıldırım-Şaban Özdemir, *a.g.e.*, s.191.

6 Tahsin Yıldırım-Şaban Özdemir, *a.g.e.*, s.202.

çocuğuna orada “iki üç tokat” atmıştır.⁷ Emin Ersoy’un babasını kaybettikten sonra zor durumda kaldığı, içki ve esrara başladığı bilinmektedir. İşte bu zor durumda kaldığı bir gün de Nusret Safa Coşkun’un Memleket gazetesindeki bürosuna gelmiş, ondan yardım etmesini rica etmiştir. İşte N. Safa Coşkun’un onunla yaptığı bu röportajda da, Emin Ersoy babasının ayırt edici özelliklerini anlatmıştır:

“Bence, ilmî ve edebî kıymetinden çok, karakterinin kıymeti daha fazla idi. Çok kuvvetli bir iradesi vardı. Hatta bu bazen inatçılık derecesini bulurdu. Otuz beş sene kullandığı enfiyeyi bir sözle bıraktığını hatırlarım. Son zamanlarda çok bedbindi. Sebebi de Garp’ın dev adımlarla ilerleyişi ve yükselişi karşısında bizim, sönük kalışımızdı. Bir kusuru vardı: Çok fazla itimat ederdi. Bu yüzden pek çok nankörlükler görmüş, kırılmıştır. Diyebilirim ki ben en sevdiği bir tane oğluna, fazla itimat etmesi, hayatta başarısızlığuma âmil olmuştur.

Türkiye’den uzakta yaşamak onu çok üzüyordu. Bunu göstermek, belli etmek istemezdi. Ben çok yakınında olduğum için anlıyor, hissediyordum.

(...)

Mütedeyyindi; fakat asla softa değildi. Dinin, tababet, ziraat, iktisat gibi işlenecek, ilerlenecek, tekâmül ettirilecek bir ilim şubesi olduğuna kâniydi. Yobazlardan nefret eder, kadınların çarşaf giymeye tesettürüne aleyhtar bulunuyordu. Dinin birtakım softalar elinde şirazesinden çıktığını daima söylerdi.

- Size bir şey bıraktı mı?

- Muhteşem bir isim ve gurur. Çünkü başka hiçbir şey bırakamazdı. Çünkü bırakılacak bir şeyi yoktu.”⁸

Sonuç

Mehmet Âkif, şiiirleriyle olduğu kadar, mücadelesiyle de övgüyü hak eden, vatani için hiçbir fedâkarlıktan kaçınmayan bir kişiliğe sahiptir. Bu kişiliğin oluşmasını sağlayan en bariz sebep, ailesinden aldığı dinî- ahlâkî terbiye ve kendisini yetiştirmeye azmetmiş bir dirayettir. Bu özelliklerine hayatı boyunca sahip çıkmış, ideal-leri, fikirleri, doğru bildikleri uğrunda asla geri adım atmamıştır.

Mehmet Âkif’in hayatı mücadeleyle geçtiği için o, ailesiyle çok fazla vakit geçirme imkânı bulamamıştır. Devlet tarafından verilen görevleri kusursuzca yerine getirmek için elinden gelen bütün gayreti ortaya koyan bu inanmış şair, Milli Mücadele ve Mısır yıllarında da ailesiyle çok fazla vakit geçirme fırsatına sahip olamamıştır.

Yakınlarına yazdığı mektuplarda, erkek çocuklarıyla çok fazla ilgilenememiş olmasının vicdan azabının izleri görülmektedir. Ayrıca damadı Muhiddin Akçor’un ve daha birçok yazarın belirttiği gibi Mehmet Âkif’in öncelik sıralaması çok farklıdır. Cemiyet onun için daima ilk sırada yer almaktaydı. Bu yüzden “cemiyet”in iyiye ve doğruya yönlendirilmesi konusunda hiçbir zaman görev almaktan kaçmamıştır. Görev ahlakına aşırı bağlı bir kişilik olan Mehmet Âkif, belki çocuklarıyla çok fazla vakit geçiremedi, belki de onların her zaman yanlarında olamadı; ama o, çocuklarına yaşadıkları cemiyete faydalı olmayı, vatanları için fedâkarlık yapabilmenin önemini kendi hayatından örnekler vererek öğretmeye çalıştı. Ayrıca verdiği eserlerle bir karakter abidesinin, hayatıyla eseri arasındaki şaşmaz ölçünün nasıl olması gerektiğini gösteren iyi örneklerden biridir.

Çocuklarından Emin Ersoy, babasının karakter özelliklerini, alışkanlıklarını yazdıklarıyla ve mülakattaki görüşleriyle açıklamıştır. Babasının kendi gözünden olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya koymuştur. Bu dürüst tavrı, ona babasından miras kalmıştır. Zira, onun ölümden kendisine “muhteşem bir isim ve gurur”dan başka övünülecek hiçbir şey kalmamıştır. Asıl övünülmesi gereken miras da bu olmalıdır.

Kaynakça

Ayvazoğlu, Beşir, Mehmet Âkif ve Safahât, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1986.

Cündioğlu, Düccane, Mehmet Âkif’e Dair, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005.

Doğan, D. Mehmed, Camideki Şair Mehmed Âkif, , İz Yayınları, İstanbul, 2006.

Düzdağ, M. Ertuğrul, Mehmet Âkif Ersoy, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

Düzdağ, M. Ertuğrul, Mehmet Âkif- Mısır Hayatı ve Kur’an Meali, Şûle Yayınları, İstanbul, 2005.

Düzdağ, M. Ertuğrul, Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar-I, M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

Düzdağ, M. Ertuğrul, Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar-II, M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

7 Tahsin Yıldırım-Şaban Özdemir, *a.g.e.*, s.202-203.

8 Tahsin Yıldırım-Şaban Özdemir, *a.g.e.*, s.64-65.

- Ersoy, Mehmed Âkif Safahat, (Neşre Hazırlayan: Ertuğrul Düzdağ), Çağrı Yayınları, İstanbul, 2005.
Gökçek, Fazıl, Mehmet Âkif'in Şiir Dünyası, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005.
Günaydın, Yusuf Turan, "Mehmed Akif'in Mektupları", Hece, y.12, nr.133, Ocak 2008.
Okay, Orhan, Mehmed Âkif- Bir Karakter Heykelinin Anatomisi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1989.
Sarıhan, Zeki Mehmet Âkif, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996.
Yetiş, Kâzım, Mehmet Âkif'in Sanat Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1992.
Yıldırım, Tahsin Milli Mücadele'de Mehmet Âkif, Selis Kitaplar, İstanbul, 2007.
Yıldırım, Tahsin- Özdemir, Şaban Fikirler ve Hatıralar Etrafında Mehmed Âkif'i Anlamak, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2008.
Yücebaş, Hilmi Bütün Cepheleriyle Mehmet Âkif, Dizerkonca Matbaası, İstanbul, 1958.

I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu

Mehmet Rüyân SOYDAN'ın
Mehmet Akif Ersoy Fotoğrafları Arşivinden

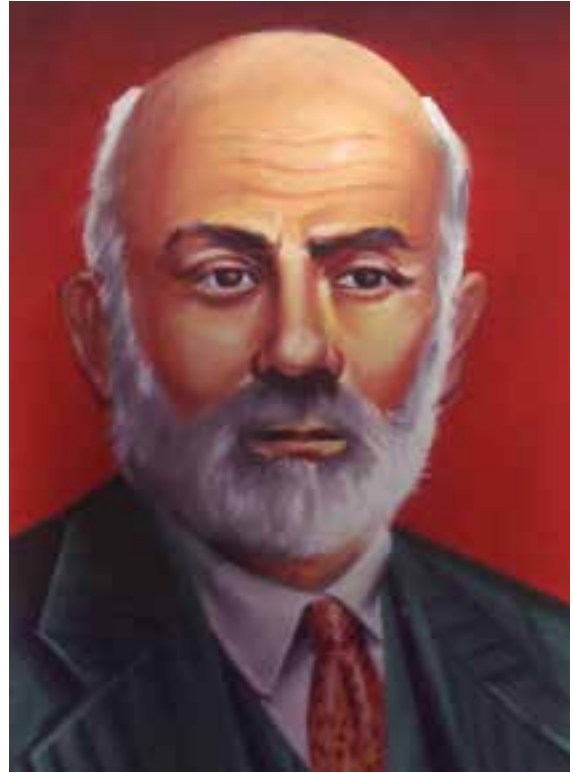
M. Akif

M. Akif

Kartpostal

Poster

A.Rifat Bey'in Diğەر Bir İstiklal Marşı

A.Rifat Bey'in Diğەر Bir İstiklal Marşı

A.Rifat Bey'in Diğەر Bir İstiklal Marşı

A.Rifat Bey'i n Diğەر Bir İstiklal Marşı

Ahmed Yekta Bey'i'n İstiklal Marşı

Akif

A.Rifat Bey'in Diğer Bir İstiklal Marşı

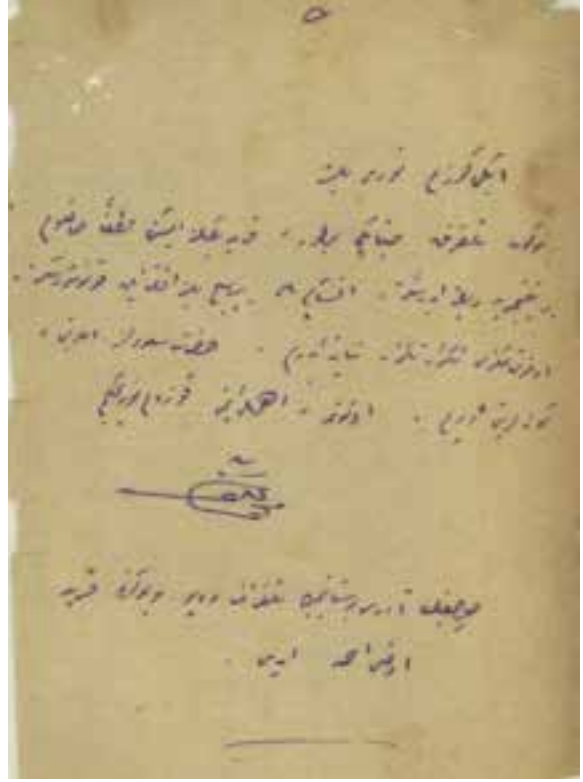
Akif'in Baytarlık Kitabı (Mühtürünü ve Elyazısını Havâ)

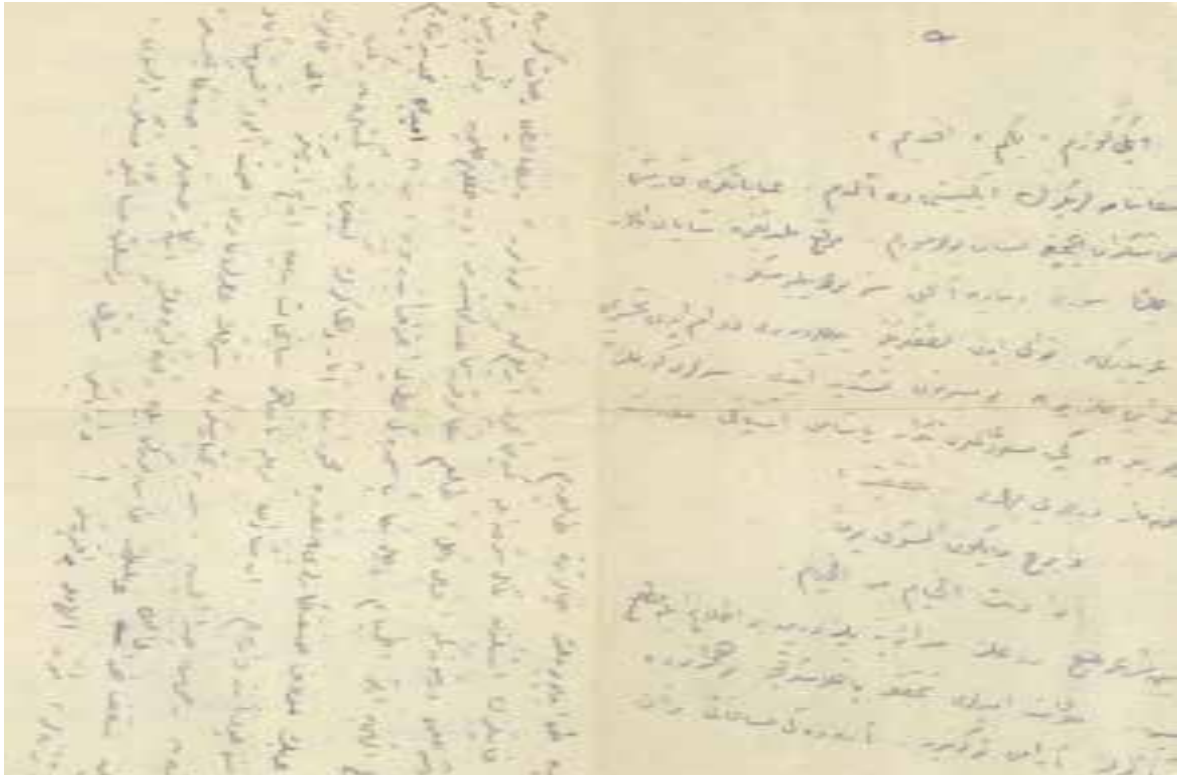

Suad Hn.

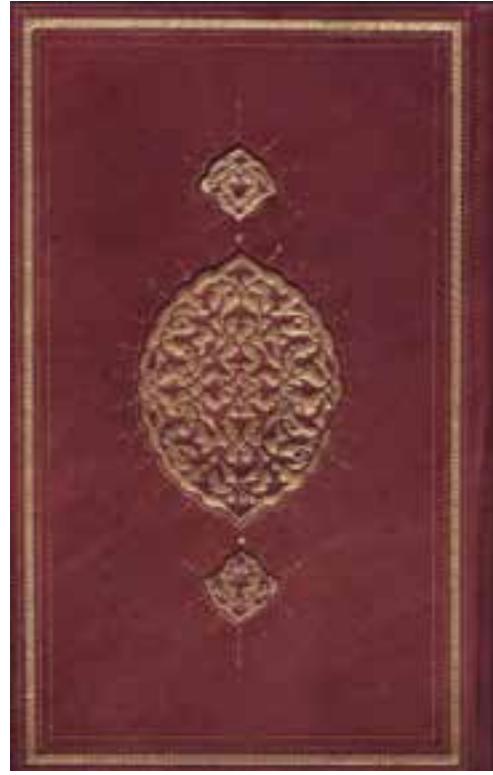
Nuri Bey'e Mektubu

Şerif Muhidin Bey'e Mektubu

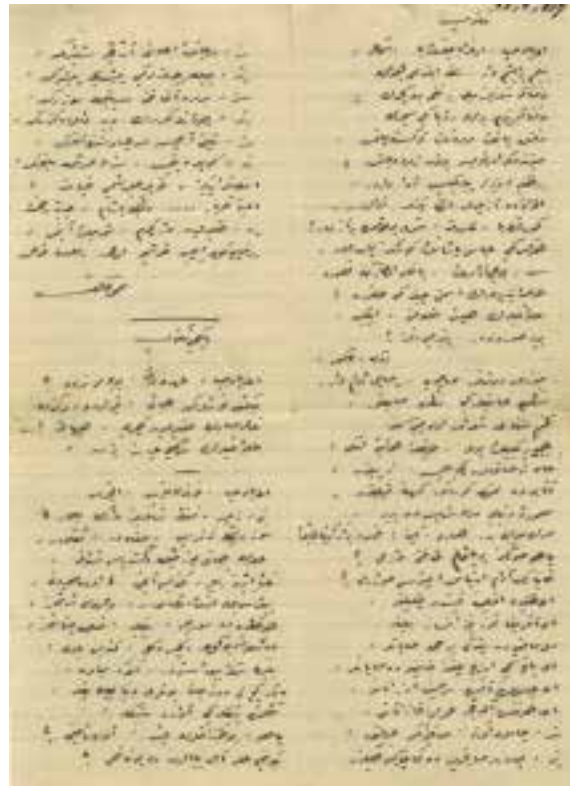
Akif'in El Yazısı İle Şiir Defteri

Akif'in El Yazısı İle Şiir Defteri (60 Sh.)

Akif'in El Yazısıyla Şiirleri

Akif'in El Yazısıyla Şiirleri

Cep Saati

El Yapımı Kartpostal

Emin Ve Tahir Beyler İle

Er-Risale Mecmuası 1937-Kahire

Birinci Meclis Albümünde

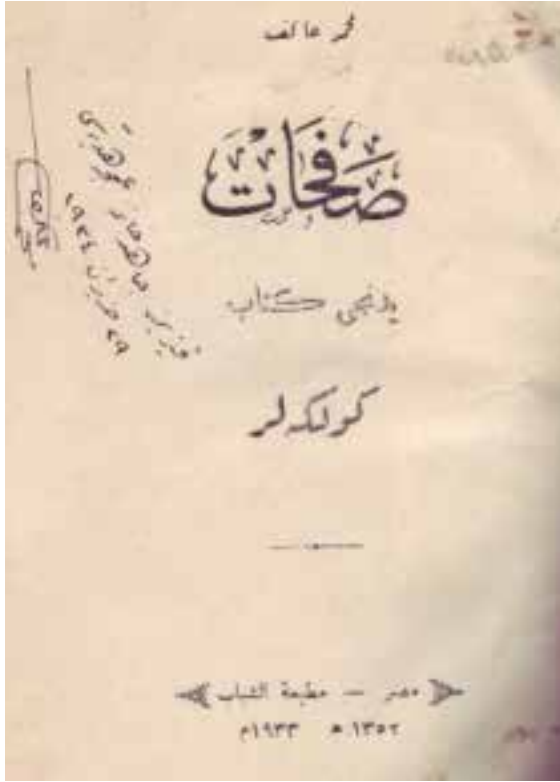

Ankara'da

Burdur'daki Heykeli

İmzalı Kitapları (Kızımız Cahid Hanım'a..)

İsmet Hn.,Tahir Bey Ve Suad Hn.

İstiklal Marşı Kartpostal

Mehmed Akif - Süleyman Nazım (Hakkında Yazılan İlk Kitap)

Eşref Edib Bey'e Mektubu

Eşref Edib Bey'e Mektubu

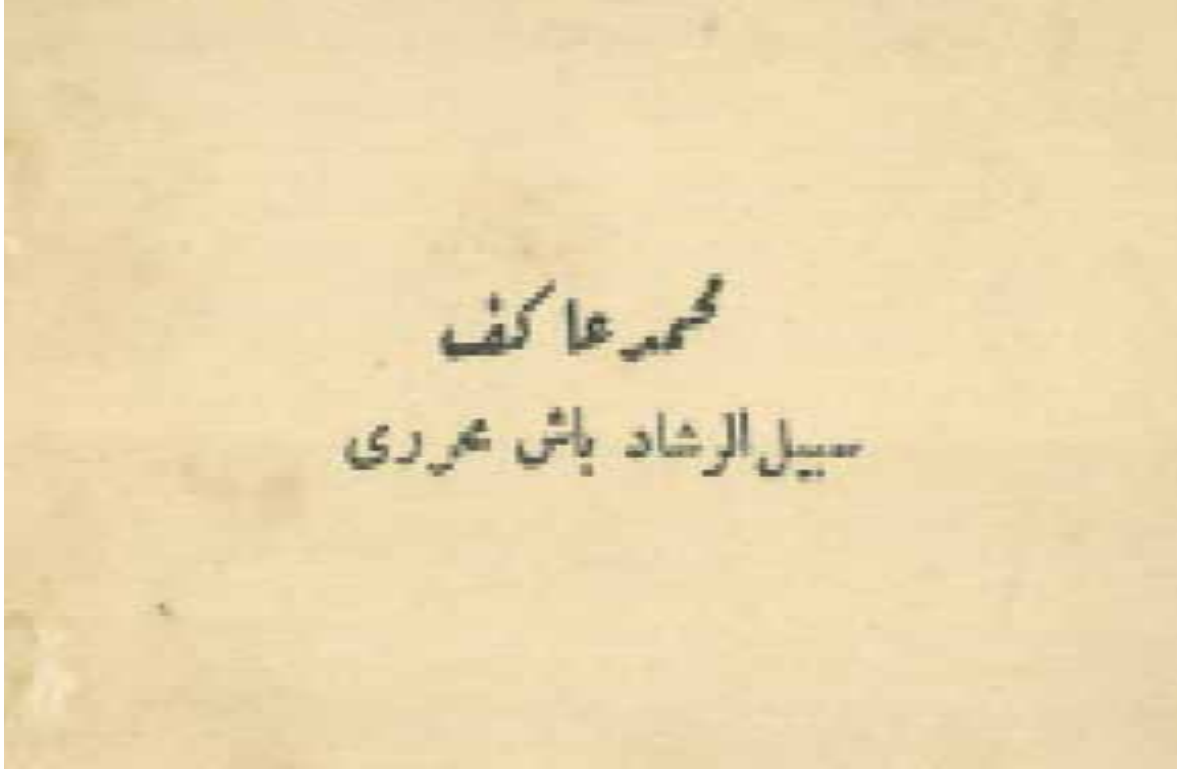
İlk Şiiri "Kur'an'a Hitab" Mekteb 1311

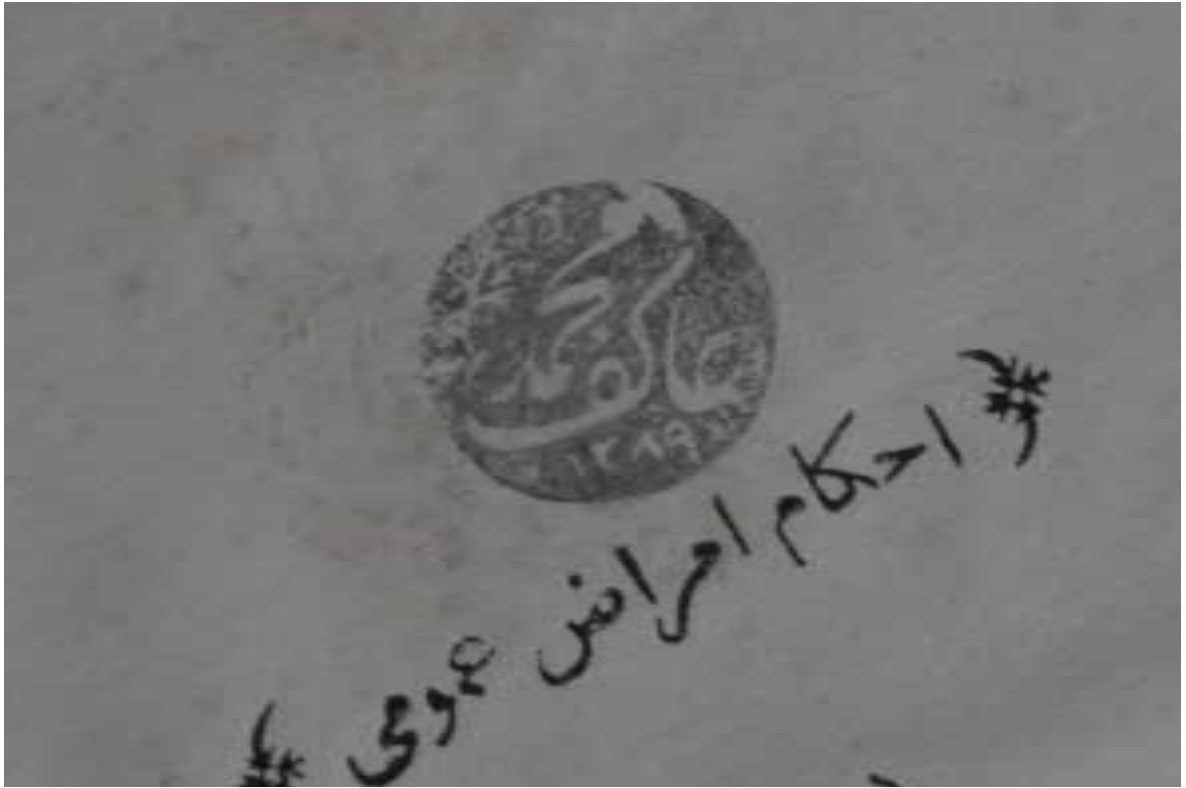
İlk Şiiri "Kur'an'a Hitab" Mekteb 1311

Kartviziti

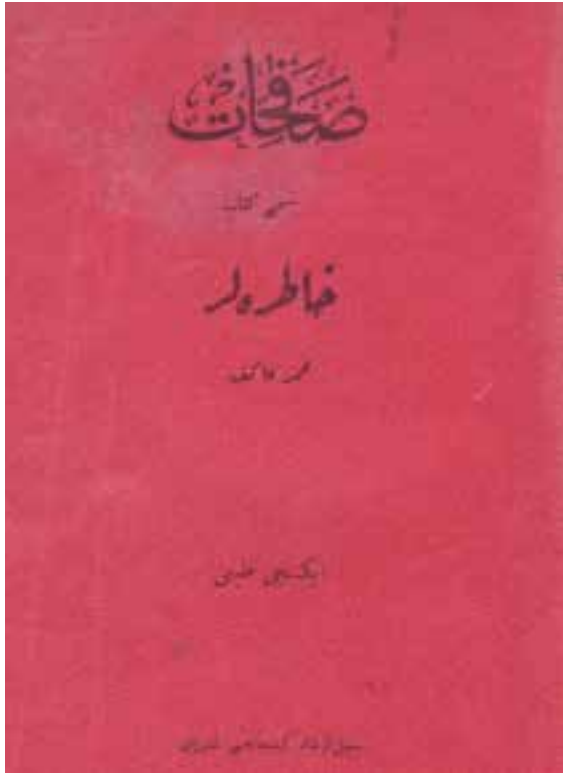
Mühürü

Sebil-ür Reşad

Sırat-I Müstakim

Safahat-Hatıralar

SAFAHAT-SÜLEYMANİYE KÜRSÜSÜNDE

Hilvan'daki Evi

Hilvan'daki Evi

I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu

Mehmet Akif Ersoy ve Özgürlük
Temalı Resim ve Heykel
Sergisinin'den Görüntüler

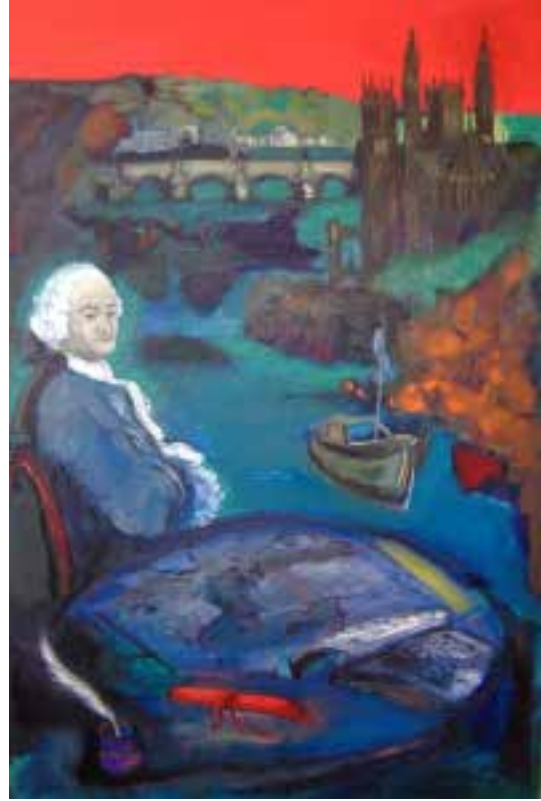
Yrd. Doç. Dr. Hatice KETEN

Yrd.Doç. Dr. Melek ŞAHAN

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

YRD. DOÇ. DR. HATİCE KETEN - ESER SAYISI:8 TEKNİK: KARIŞIK TEKNİK - BOYUT:80X120 CM - YIL: 2008

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

YRD. DOÇ. DR. HATİCE KETEN - ESER SAYISI:8 TEKNİK: KARIŞIK TEKNİK - BOYUT:80X120 CM - YIL: 2008

Bağımsızlık 2008

Bağımsızlık Mehmet Akif 2008

Bağımsızlık 2008

Bağımsızlık 2008

Bağımsızlık 2008

Bağımsızlık 2008

Bağımsızlık 2008

Bağımsızlık 2008

Bağımsızlık 2008

I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu'ndan Görüntüler

► I. ULUSLARARASI MEHMET AKIF SEMPOZYUMU

► I. ULUSLARARASI MEHMET AKIF SEMPOZYUMU

953

19-21 KASIM 2008

I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy
Sempozyumu

BASINDAN
HABERLER

Hürriyet

Türkiye
Türklerindir

19 Kasım 2008 Çarşamba

Kurucusu: Sedat Simavi 1896-1963

Fiyatı: 35 Ykr (BKTG) 1 YTL

Dört gün sürecek Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu bugün törenle başlıyor

İSTİKLAL MARSİ'nin şairi Mehmet Akif Ersoy adına düzenlenen sempozyum, bu sabah saat 10.00'da **Hürriyet Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi**nde başladı.

Sempozyumun Başkanı Rektör Prof. Dr. Gökay Yıldız, Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Zeki Yıldırım, Sempozyum Sekreteriyası Yrd. Doç. Dr. Sevgiye Kazan - Yrd. Doç. Dr. Hülya Yavuz Okuyan,

Sempozyum düzenleme kurulu ile Sempozyum Bilim Kurulu da bilim, edebiyat alanının tanınmış adlarından oluşuyor.

Dört gün sürecek (19-22 Kasım 2008) sempozyumda, başta **Hatice Keten** ile **Melek Şahan**'ın hazırladığı sergileri açılış gerçekleştiriyor.

Açılış konuşmasını Rektör **Gökay Yıldız**, Kültür ve Turizm Bakanı **Ertuğrul Günay** yapacak.

Rektör Yıldız açılış konuşmasında, **Mehmet Akif Ersoy** hakkında bilgiler veriyor ve bir görüşte odaklanıyor:

"Mehmet Akif'in ideal genci **Asım**'i tanımak, **Asım**'in üzerinden Türk gençlerine seslenişlerini duymak, bugüne ve yarıma örsenek gençler kazandırmada bize yol gösterecektir. Bir ölüde Akif, bizi özeleştirye yönlendirir ve görevimizi başarma devrecemizi sorgular."

Üniversite Çok Sesli Korosu, **İstiklal Marsi**'ni ve

Üniversitesi Marsi'ni seslendirecek. **Marsı** metrinin **Kâmilhan Semra Eren** şairi, **Seval Köse** de bestelidir. Üniversitemin **Akademik Oda Orkestrası** da **Cem Şakıranlı** yönetiminde bir dinleti sunacak.

***
MEHMET AKİF ERSOY gibi edebiyatımızda, düşünce

yaşamımızda yeri olan, bugün de etkileri geçerli olan bir adam, değişik açılardan incelenmesi, okumaları bir çeşitlik kazandıracaktır. Ancak dünkü metinleri bugünün anlayışla toplanması, bilmesi, edebiyatın geliştiği yeri eleştirelik okumak, eleştirmek gerekir.

Sempozyumları sadece okur açısından düzenliyoruz. Katılan ayır akırları işlerdir, birbirlerini dinleyerek, okuyarak, yazdıklarını zenginleştirirlerdir. Gözle farklılaşan birbirlerini etkileyecek karsındayken

incelenmeyi, değerlendirme, tartışmayı, eleştiriyi yapan ne kadar nesnel olsa da, çıkarılacakları dünya görüşünü, fikirlerini yönlendirmesi, indüstriyi sezecektir.

Hele bu ad **Mehmet Akif Ersoy** olursa, etkilerine olanın büyüldüğü daha fazla olacaktır.

***
SEMPOZYUM konuşmalarının kitap halinde yayınlanmasını düşünürüm. Daha fazla bilgi almak isteyenler için telefon ve e-posta adresi:

Tel: (0248) 212-27 00;
E-posta:

► I. ULUSLARARASI MEHMET AKİF SEMPOZYUMU

956

19-21 KASIM 2008

Akif'e yakışan etkinlik

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin düzenlediği, 800 üyeli bir öğrenci katılımıyla düzenlenen I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu'nun açılış programında konuşan Kültür ve Turizm Bakanı Erdoğan Güneş yaptığı konuşmada: "Akif'in büyük bir şair, ilahîhiyetle üslupunun yanı sıra yığınlar tarayıcı, dürüstlüğüyle, taviz vermeyen duruşuyla, bir çocuk adamı özelliğiyle, erdemli kişiliğiyle özlüğüne" vurguladı. Konuşmasında ilk kez Akif'in dışlerinden örnekler vererek Akif'i anlatan Bakan Güneş, "Millî Gazetesi'nin başkanı İktisadiyyat Fakültesi'nde kurulan Akif'in kuruluşundan dolayı büyük mutluluk duyduğumu" ifade etti.

Mehmet Akif Ersoy

... Mehmet Akif Ersoy, 1874 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul mezunu olan Akif, İstanbul'da eğitim gördü. 1908'de İstanbul'da kurulan Akif'in kuruluşundan dolayı büyük mutluluk duyduğumu ifade etti.

... Mehmet Akif Ersoy, 1874 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul mezunu olan Akif, İstanbul'da eğitim gördü. 1908'de İstanbul'da kurulan Akif'in kuruluşundan dolayı büyük mutluluk duyduğumu ifade etti.

... Mehmet Akif Ersoy, 1874 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul mezunu olan Akif, İstanbul'da eğitim gördü. 1908'de İstanbul'da kurulan Akif'in kuruluşundan dolayı büyük mutluluk duyduğumu ifade etti.

... Mehmet Akif Ersoy, 1874 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul mezunu olan Akif, İstanbul'da eğitim gördü. 1908'de İstanbul'da kurulan Akif'in kuruluşundan dolayı büyük mutluluk duyduğumu ifade etti.

Akif'e yakışan etkinlik

... Mehmet Akif Ersoy, 1874 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul mezunu olan Akif, İstanbul'da eğitim gördü. 1908'de İstanbul'da kurulan Akif'in kuruluşundan dolayı büyük mutluluk duyduğumu ifade etti.

... Mehmet Akif Ersoy, 1874 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul mezunu olan Akif, İstanbul'da eğitim gördü. 1908'de İstanbul'da kurulan Akif'in kuruluşundan dolayı büyük mutluluk duyduğumu ifade etti.

... Mehmet Akif Ersoy, 1874 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul mezunu olan Akif, İstanbul'da eğitim gördü. 1908'de İstanbul'da kurulan Akif'in kuruluşundan dolayı büyük mutluluk duyduğumu ifade etti.

... Mehmet Akif Ersoy, 1874 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul mezunu olan Akif, İstanbul'da eğitim gördü. 1908'de İstanbul'da kurulan Akif'in kuruluşundan dolayı büyük mutluluk duyduğumu ifade etti.

... Mehmet Akif Ersoy, 1874 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul mezunu olan Akif, İstanbul'da eğitim gördü. 1908'de İstanbul'da kurulan Akif'in kuruluşundan dolayı büyük mutluluk duyduğumu ifade etti.

... Mehmet Akif Ersoy, 1874 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul mezunu olan Akif, İstanbul'da eğitim gördü. 1908'de İstanbul'da kurulan Akif'in kuruluşundan dolayı büyük mutluluk duyduğumu ifade etti.

... Mehmet Akif Ersoy, 1874 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul mezunu olan Akif, İstanbul'da eğitim gördü. 1908'de İstanbul'da kurulan Akif'in kuruluşundan dolayı büyük mutluluk duyduğumu ifade etti.

... Mehmet Akif Ersoy, 1874 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul mezunu olan Akif, İstanbul'da eğitim gördü. 1908'de İstanbul'da kurulan Akif'in kuruluşundan dolayı büyük mutluluk duyduğumu ifade etti.

... Mehmet Akif Ersoy, 1874 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul mezunu olan Akif, İstanbul'da eğitim gördü. 1908'de İstanbul'da kurulan Akif'in kuruluşundan dolayı büyük mutluluk duyduğumu ifade etti.

... Mehmet Akif Ersoy, 1874 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul mezunu olan Akif, İstanbul'da eğitim gördü. 1908'de İstanbul'da kurulan Akif'in kuruluşundan dolayı büyük mutluluk duyduğumu ifade etti.

Çağdaş

BURDUR

farkı bizimle yaşayın!

Yıl: 4. Sayı: 1003

20 Kasım 2008 Perşembe

Fiyat: 35 YTL

MAKÜ, geç kalınmış bir üniversite

Burdur'da konuşan Bakan Günay, Millî Şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un isminin verildiği Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin geç kalınmış bir üniversite olduğunu belirtirken bundan böyle ülke genelindeki müzelere girişlerin ücretli olduğunu söyledi.

Millî ve Turizm Bakanı Erdoğan Günay, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Üçüncü Ulusal Sempozyumu'nun ilk günü Burdur'da yaptığı konuşmada, Türkiye'de bulunan müzelerin giriş ücretli olduğunu söyledi.

Bakan Günay, Burdur'da yaptığı konuşmada, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Üçüncü Ulusal Sempozyumu'nun ilk günü Burdur'da yaptığı konuşmada, Türkiye'de bulunan müzelerin giriş ücretli olduğunu söyledi.

Bakan Günay, Millî ve Turizm Bakanlığı'nun Burdur'da yaptığı konuşmada, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Üçüncü Ulusal Sempozyumu'nun ilk günü Burdur'da yaptığı konuşmada, Türkiye'de bulunan müzelerin giriş ücretli olduğunu söyledi.

Bakan Günay, Millî ve Turizm Bakanlığı'nun Burdur'da yaptığı konuşmada, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Üçüncü Ulusal Sempozyumu'nun ilk günü Burdur'da yaptığı konuşmada, Türkiye'de bulunan müzelerin giriş ücretli olduğunu söyledi.

Bakan Günay, Millî ve Turizm Bakanlığı'nun Burdur'da yaptığı konuşmada, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Üçüncü Ulusal Sempozyumu'nun ilk günü Burdur'da yaptığı konuşmada, Türkiye'de bulunan müzelerin giriş ücretli olduğunu söyledi.

Bakan Günay, Millî ve Turizm Bakanlığı'nun Burdur'da yaptığı konuşmada, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Üçüncü Ulusal Sempozyumu'nun ilk günü Burdur'da yaptığı konuşmada, Türkiye'de bulunan müzelerin giriş ücretli olduğunu söyledi.

Bakan Günay, Millî ve Turizm Bakanlığı'nun Burdur'da yaptığı konuşmada, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Üçüncü Ulusal Sempozyumu'nun ilk günü Burdur'da yaptığı konuşmada, Türkiye'de bulunan müzelerin giriş ücretli olduğunu söyledi.

Bakan Günay, Millî ve Turizm Bakanlığı'nun Burdur'da yaptığı konuşmada, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Üçüncü Ulusal Sempozyumu'nun ilk günü Burdur'da yaptığı konuşmada, Türkiye'de bulunan müzelerin giriş ücretli olduğunu söyledi.

Bakan Günay, Millî ve Turizm Bakanlığı'nun Burdur'da yaptığı konuşmada, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Üçüncü Ulusal Sempozyumu'nun ilk günü Burdur'da yaptığı konuşmada, Türkiye'de bulunan müzelerin giriş ücretli olduğunu söyledi.

Bakan Günay, Millî ve Turizm Bakanlığı'nun Burdur'da yaptığı konuşmada, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Üçüncü Ulusal Sempozyumu'nun ilk günü Burdur'da yaptığı konuşmada, Türkiye'de bulunan müzelerin giriş ücretli olduğunu söyledi.

Burdur'da konuşan Bakan Günay, Millî Şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un isminin verildiği Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin geç kalınmış bir üniversite olduğunu belirtirken bundan böyle ülke genelindeki müzelere girişlerin ücretli olduğunu söyledi.

Burdur'da konuşan Bakan Günay, Millî Şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un isminin verildiği Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin geç kalınmış bir üniversite olduğunu belirtirken bundan böyle ülke genelindeki müzelere girişlerin ücretli olduğunu söyledi.

Burdur'da konuşan Bakan Günay, Millî Şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un isminin verildiği Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin geç kalınmış bir üniversite olduğunu belirtirken bundan böyle ülke genelindeki müzelere girişlerin ücretli olduğunu söyledi.

Burdur'da konuşan Bakan Günay, Millî Şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un isminin verildiği Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin geç kalınmış bir üniversite olduğunu belirtirken bundan böyle ülke genelindeki müzelere girişlerin ücretli olduğunu söyledi.

I. ULUSLARARASI MEHMET AKIF SEMPOZYUMU

Cumhuriyet, aklımlı fuzlile ilâhınun bir ulusdır, Cumhuriyet fuzlilettir.

BURDURLU'NUN SESİ

14 Eylül
Cumhuriyet
Türkiye

24 Kasım 2008 Pazartesi: 1975

e-posta: burdurlununesi@hotmail.com

Gazetesi Sıvısı
Türkiye Gazetesi

Fiyatı: 10 Ykr (1000000)

TRT sanatçıları MAKÜ'de

Atı Türk Müziği Topluluğu, seslendirdiği eserlerle geçmişe götürdü.

Uzlaşması Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu kapsamında TRT Sanatçılarınin konseri gerçekleşti. TRT Sanatçılarınin oluşturduğu Atı Türk Müziği Topluluğu geçtiğimiz Cuma akşamı saat 20:00'de MAKÜ Kültür Sanat ve Kongre Merkezinde yapıldı.

Türk Müziği konasına Belediye Bakanı Sebahattin Akkaya, MAKÜ Rektörü Prof. Dr. Gökay Yılmaz, MAKÜ Dekanları, Sempozyum katılımcıları, Akademisyenler ve öğrenciler katıldı. Konserde Türk Müziği makamlarının tüm eserleri seslendirildi. Şarkılarıyla geçmişe götürülen sanatçılar ud takımı ve kanun takımıyla katılımcıları büyüledi.

Çağdaş

BURDUR
Burda bizimle yaşayın!

Bakan Günay, Burdur'da

Bakan Günay Burdur'da...
Bakan Günay Burdur'da...
Bakan Günay Burdur'da...

Bakan Günay Burdur'da...
Bakan Günay Burdur'da...
Bakan Günay Burdur'da...

Sempozyum bugün başlıyor

1. Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu
MACE'nin Türkiye'de ilk defa düzenlediği ve Türkiye ve Kültür Bakanları Ertuğrul Günay ile Bakan Yardımcısı Mustafa Altınışık'in katılımıyla bugün başlıyor.
Sempozyuma baştan itibaren 14.000'den fazla katılımcı ile birinci defasında gerçekleştirilen programla devam edecek.

I. ULUSLARARASI MEHMET AKIF SEMPOZYUMU

MAKÜ Sempozyumu, Atı Türk Müzik Topluluğu'nun konseriyle sona erdi

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin (MAKÜ) bu yıl ikinci düzenlediği "1. Ulusal Arası Mehmet Akif Sempozyumu'nun" konser etkinlikleri çerçevesinde, MAKÜ Konferans ve Sergi Salonu'nda Atı Türk Müzik Topluluğu sahne aldı.

Önceki gün akşam MAKÜ Konferans ve Sergi Salonu'nda düzenlenen Atı Türk Müzik Topluluğu'nun konserine Belediye Başkanı Sebahattin Akkaya, MAKÜ Rektör Prof. Gökay Yıldız, sempozyum konuşmacıları, öğretim üyeleri ve öğrenciler katıldı.

Yaklaşık 1,5 saat süren final konseri, Sempozyum et-

kinliklerine ayrı bir renk kattı. Konserde; Aydomir Tuncer, Tunca Tuncay, M. Emin Aydemir, Fahrettin Soysev, Nuran

Ayaz ve Mehmet Sakin, Türk Sanat musikisinden hicaz ve nihavend şarkıları seslendirdiler.

■ H. SİVRİKAYA

Aziziye Halk Oyunları ekibi oynadıkları orta oyunu ile geceye renk kattı

ORTAOYUNLU KONSER

M. Akif Ersoy Sempozyumu kapsamında halk konseri verildi.

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nde yapılan 1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu kapsamında Türk Halk Müziği Konseri gerçekleştirildi. Aziziye Köyü Halk Oyunları ekibinin orta oyunu ile geceye renk kattı.

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Konferans ve Sergi Salonu'ndaki konsere Gökhan Çağırın yönetimindeki Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi müzik topluluğu 'Aydin içinde kopali çarpi' ve 'Mektup derken bir oldu' türküleri ile başladı. İsparta, Yozgat, Tokatlağ, Uşak,

Denizli, Muğla ve Burdur yörelerinin unutulmaz türkülerini seslendiren müzik topluluğunu izleyenler ayakta alkışladı. Burdur'un Aziziye Halk Oyunları ekibi geceye renk kattı. Döşeride oturacak yer bulamayanlar ayakta izledi.

AKİF, BURDUR'A; BURDUR, AKİF'E YAKIŞTI

Konser bitiminde kürsüye çıkarak bir konuşmada bulunan Burdur Belediye Başkanı Sebahattin Akkaya, 2 yıl gibi kısa bir zamanda Türkiye'nin büyük üniversiteleri arasına girmeyi başaran Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin Burdur için bir gütür kaynağı olduğunu söyledi.

Üniversitesi bu konuma gelen Rektör Prof. Gökay Yıldız'a teşekkür eden Belediye Başkanı Akkaya, iki gündür devam eden sempozyumla üniversitemizi daha bir anlam kazandığımız ifade etti. Akkaya, "Mehmet Akif Ersoy Burdur'a yakıştı Burdur Mehmet Akif Ersoy'a yakıştı," dedi.

Belediye Başkanı Akkaya, 7-8 yaşlarında Aziziye'nin halk oyunları ekibinin dünyaya açıldığını kaydederek, uluslararası yarışmalarda bizi aldıkları hatırladı. Konuşmanın ardından Üniversite Rektörü Prof. Gökay Yıldız ve Başkan Akkaya programı hazırlayan Nurgül ve Gökhan Çağırın ile Aziziye Köyü'nden gelen halk oyunları ekibine çiçek sundu.

Akif Sempozyumu amacına ulaştı

19 Kasım Çarşamba günü başlayan **SEAKO**'nun düzenlediği "1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu" geçtiğimiz Cuma günü öğleden sonra yapılan Sempozyum Değerlendirme toplantısı ile sona erdi.

3 günde 3 ayrı salonda 100 stajyer biletli ve 4 poster bildiriminin sunulduğu Sempozyumun finalinde söz alan katılımcıların tümü, organizasyondan duydukları memnuniyeti dile getirdiler, "Sempozyumun amacına ulaştığı" noktasında birleştiler.

Genel Müdür Akif Ersoy Üniversitesi (SEAKO) 1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu'na geçtiğimiz Cuma günü öğleden sonra MAÜO kütüphanesi ve tertip bürosunda düzenlenen Sempozyum Değerlendirme toplantısı ile sona erdi. Programın başkanı olan Prof. Dr. İsmail Müezzinoğlu Tokdemir başkanlığında Prof. Uğur Demirel ve yardımcı dekanı olan Prof. Dr. M. Zeki Yıldırım başkanlığında MAÜO Başkanı Prof. Dr. Mustafa Yıldırım başkanlığında Sempozyum Değerlendirme toplantısı yapıldı.

Akif Sempozyumunun 21 Kasım Cuma günü değerlendirilme toplantısında sona erdi.

Genel Müdür Akif Ersoy Üniversitesi (SEAKO) 1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu'na geçtiğimiz Cuma günü öğleden sonra MAÜO kütüphanesi ve tertip bürosunda düzenlenen Sempozyum Değerlendirme toplantısı yapıldı.

Genel Müdür Akif Ersoy Üniversitesi (SEAKO) 1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu'na geçtiğimiz Cuma günü öğleden sonra MAÜO kütüphanesi ve tertip bürosunda düzenlenen Sempozyum Değerlendirme toplantısı ile sona erdi.

Genel Müdür Akif Ersoy Üniversitesi (SEAKO) 1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu'na geçtiğimiz Cuma günü öğleden sonra MAÜO kütüphanesi ve tertip bürosunda düzenlenen Sempozyum Değerlendirme toplantısı yapıldı.

Akif Sempozyumu amacına ulaştı

Genel Müdür Akif Ersoy Üniversitesi (SEAKO) 1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu'na geçtiğimiz Cuma günü öğleden sonra MAÜO kütüphanesi ve tertip bürosunda düzenlenen Sempozyum Değerlendirme toplantısı ile sona erdi.

Genel Müdür Akif Ersoy Üniversitesi (SEAKO) 1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu'na geçtiğimiz Cuma günü öğleden sonra MAÜO kütüphanesi ve tertip bürosunda düzenlenen Sempozyum Değerlendirme toplantısı ile sona erdi.

Genel Müdür Akif Ersoy Üniversitesi (SEAKO) 1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu'na geçtiğimiz Cuma günü öğleden sonra MAÜO kütüphanesi ve tertip bürosunda düzenlenen Sempozyum Değerlendirme toplantısı ile sona erdi.

I. ULUSLARARASI MEHMET AKIF SEMPOZYUMU

HEPİMİZİN BAŞARISI

Burdur'un ikinci sempozyumunu geçen hafta sona erdi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörü Prof. Gökay Yıldız geçen hafta düzenlenen 1. Mehmet Akif Ersoy Uluslar Arası sempozyumunu gazetemize değerlendiren, sempozyumda amaca ulaştıklarını vurguladı

Özellikle sempozyum ve konferanslar büyük başarıya imza attı. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörü Prof. Gökay Yıldız geçen hafta düzenlenen 1. Mehmet Akif Ersoy Uluslar Arası sempozyumunu gazetemize değerlendiren, sempozyumda amaca ulaştıklarını vurguladı. Yıldız, sempozyumun başarılı olduğunu ve konferansların da başarılı geçtiğini söyledi. Yıldız, sempozyumun başarılı olduğunu ve konferansların da başarılı geçtiğini söyledi. Yıldız, sempozyumun başarılı olduğunu ve konferansların da başarılı geçtiğini söyledi.

MEHMET AKİF ERSOY Sempozyumu yarın başlıyor

Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu yarın saat 14.00'de Mehmet Akif Ersoy Konferans Salonunda başlıyor.

Sempozyumun başkanı Prof. Dr. Gökay Yıldız, "Mehmet Akif Ersoy'un 100. doğum yıldırımını kutlamak için bu sempozyumu düzenledik" dedi. Yıldız, "Mehmet Akif Ersoy'un fikirleri ve eserleri, Türkiye'nin geleceği için büyük önem taşıyor" dedi.

Mehmet Akif büstü kampüs bahçesinde

Büstenin kurulumu için çalışmalar başlatıldı. Üniversite yönetimi, büstenin kampüs bahçesinde yer almasını istiyor. Kurulumun tamamlanması için gerekli çalışmalar hızla ilerletiliyor.

MAKÜ Rektörü Prof. Gökay Yıldız:

Üniversitemiz, gelişme çizgisiyle dikkat çekiyor

Üniversitemiz, gelişme çizgisiyle dikkat çekiyor. Rektörümüz Prof. Gökay Yıldız, üniversitemizin eğitim ve öğretim kalitesini sürekli olarak yükselttiğini belirtti. Yıldız, "Bizim üniversitemiz, sadece eğitim değil, aynı zamanda araştırma ve geliştirme alanlarında da önemli başarılar elde ediyor" dedi.

2007 yılında düzenlenen 1. Ulusal Ararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu'na katılan Prof. Gökay Yıldız, konuşma yapıyor.

Üniversitemiz, gelişme çizgisiyle dikkat çekiyor

Rektörümüz Prof. Gökay Yıldız, üniversitemizin eğitim ve öğretim kalitesini sürekli olarak yükselttiğini belirtti. Yıldız, "Bizim üniversitemiz, sadece eğitim değil, aynı zamanda araştırma ve geliştirme alanlarında da önemli başarılar elde ediyor" dedi.

I. ULUSLARARASI MEHMET AKİF SEMPOZYUMU

BURDURLU'NUN SESİ

Mehmet Akif ve kadın

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin düzenlediği 1. Uluslar Arası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumunun oturumlarına devam ediliyor.

MAKU partileleri içerisinde ve sempozyum katılımcılarına yönelik olarak düzenlenen 1. Uluslar Arası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumunun oturumlarına devam ediliyor.

MAKU Uluslararası Kadın Araştırmaları Enstitüsü'nün düzenlediği 1. Uluslar Arası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumunun oturumlarına devam ediliyor.

Mehmet Akif ve kadın

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin düzenlediği 1. Uluslar Arası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumunun oturumlarına devam ediliyor.

MAKU partileleri içerisinde ve sempozyum katılımcılarına yönelik olarak düzenlenen 1. Uluslar Arası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumunun oturumlarına devam ediliyor.

MAKU Uluslararası Kadın Araştırmaları Enstitüsü'nün düzenlediği 1. Uluslar Arası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumunun oturumlarına devam ediliyor.

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin düzenlediği 1. Uluslar Arası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumunun oturumlarına devam ediliyor.

MAKU Uluslararası Kadın Araştırmaları Enstitüsü'nün düzenlediği 1. Uluslar Arası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumunun oturumlarına devam ediliyor.

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin düzenlediği 1. Uluslar Arası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumunun oturumlarına devam ediliyor.

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin düzenlediği 1. Uluslar Arası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumunun oturumlarına devam ediliyor.

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin düzenlediği 1. Uluslar Arası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumunun oturumlarına devam ediliyor.

1. ULUSLARARASI MEHMET AKIF SEMPOZYUMU

İsmi aldığı çatı altında, dev organizasyon bugün başlıyor...

Burdur'da Akif rüzgarı

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin (MAKÜ) düzenlediği, "1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu" bugün başlıyor. Milli Mücadele döneminin üçü isimlerinden, İstiklal Marşı gibi doğmadık bir destanı milletimize armağan eden Mehmet Akif Ersoy, Burdur'da ismini aldığı Üniversite'de üç gün boyunca sürecek olan oturumlarda her yönüyle siz alınacak.

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin (MAKÜ) düzenlediği "1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu" bugün Burdur'da başlıyor. Milli Mücadele döneminin üçü isimlerinden, İstiklal Marşı gibi doğmadık bir destanı milletimize armağan eden Mehmet Akif Ersoy, Burdur'da ismini aldığı Üniversite'de üç gün boyunca sürecek olan oturumlarda her yönüyle siz alınacak.

AKİF PROGRAMINA KÜLTÜR VE TURİZM BAKANI ESTÜREL KUNAT KATILYOR

1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu bugün Burdur'da başlıyor.

MAKÜ'de düzenlenen sempozyumun açılış konuşmasını MAKÜ Rektörü Prof. Dr. Mustafa Kemal Kızılcıoğlu yaptı. Kızılcıoğlu, Mehmet Akif Ersoy'un Türkiye'nin en büyük şairi olduğunu ve İstiklal Marşı'nın milletimizin en büyük armağanı olduğunu söyledi.

MAKÜ'de düzenlenen sempozyumun açılış konuşmasını MAKÜ Rektörü Prof. Dr. Mustafa Kemal Kızılcıoğlu yaptı. Kızılcıoğlu, Mehmet Akif Ersoy'un Türkiye'nin en büyük şairi olduğunu ve İstiklal Marşı'nın milletimizin en büyük armağanı olduğunu söyledi.

Burdur'da Akif rüzgarı

MAKÜ, ek ödenekte de birinci sırada yer alıyor

MAKÜ'nün ek ödenekte birinci sırada yer aldığı öğrenildi. Bakanlık tarafından yapılan ek ödenek dağılımında MAKÜ birinci sırada yer aldı.

MAKÜ'nün ek ödenekte birinci sırada yer aldığı öğrenildi. Bakanlık tarafından yapılan ek ödenek dağılımında MAKÜ birinci sırada yer aldı.

MAKÜ, ek ödenekte de birinci sırada yer alıyor

MAKÜ'nün ek ödenekte birinci sırada yer aldığı öğrenildi. Bakanlık tarafından yapılan ek ödenek dağılımında MAKÜ birinci sırada yer aldı.

1. ULUSLARARASI MEHMET AKİF SEMPOZYUMU

Sempozyuma yakışır gösteri

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nde kültürler harman edildi

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nde düzenlenen '14 Eylül' sempozyumuna katılan öğrenciler, sempozyuma yakışır bir gösteri sundu. Gösteri, sempozyumun bir parçası olarak düzenlendi. Gösteri, sempozyumun bir parçası olarak düzenlendi. Gösteri, sempozyumun bir parçası olarak düzenlendi.

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nde düzenlenen '14 Eylül' sempozyumuna katılan öğrenciler, sempozyuma yakışır bir gösteri sundu. Gösteri, sempozyumun bir parçası olarak düzenlendi. Gösteri, sempozyumun bir parçası olarak düzenlendi.

Burdur Sempozyumunun bir parçası olarak düzenlenen gösteri, sempozyuma yakışır bir gösteri sundu. Gösteri, sempozyumun bir parçası olarak düzenlendi. Gösteri, sempozyumun bir parçası olarak düzenlendi.

Kültür Bakanı Günay bugün Burdur'da

Kültür ve Turizm Bakanı Günay, Burdur'da düzenlenen '14 Eylül' sempozyumuna katıldı. Günay, sempozyumun bir parçası olarak düzenlenen gösteriye katıldı. Günay, sempozyumun bir parçası olarak düzenlenen gösteriye katıldı.

Kültür ve Turizm Bakanı Günay, Burdur'da düzenlenen '14 Eylül' sempozyumuna katıldı. Günay, sempozyumun bir parçası olarak düzenlenen gösteriye katıldı. Günay, sempozyumun bir parçası olarak düzenlenen gösteriye katıldı.

▲ I. ULUSLARARASI MEHMET AKİF SEMPOZYUMU

I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu

Programı ve Katılımcıları

I. ULUSLARARASI MEHMET AKİF ERSOY SEMPOZYUMU

1. GÜN 19 KASIM 2008 ÇARŞAMBA

08.45 -10.00

KAYIT

(Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Konferans ve Sergi Salonu)

10.00 -11.00

AÇILIŞ PROGRAMI

Saygı Duruşu ve İstiklal Marşı

MAKÜ Tanıtım Filmi

Müzik Dinletisi

Açılış Konuşmaları

11.00-12.00

AÇILIŞ PANELİ

Prof. Dr. Mustafa İSEN / Prof. Dr. Talat HALMAN /
Gazeteci-Yazar Doğan HIZLAN / Prof. Dr. İrfan MORİNA

12.00-12.30

SERĞİ AÇILIŞI

Yrd. Doç. Dr. Hatice KETEN - Yrd. Doç. Dr. Melek ŞAHAN

12.30 -13.30

ARA (Öğle Yemeği)

I. ULUSLARARASI MEHMET AKİF SEMPOZYUMU

973

19-21 KASIM 2008

1. GÜN 19 KASIM ÇARŞAMBA 1. OTURUM
Konferans ve Sergi Salonu

Oturum Başkanı Prof.Dr. İsmail PARLATIR

14.00-14.15 Prof. Uğur DERMAN
Akif Bey İçin Yazılmış Bir Mersiye ve Tarih Manzumesi

14.15-14.30 Doç. Dr. Vusale MUSALİ
Kemalî's-Şuara Tezkiresi'nde Mehmet Akif Ersoy

14.30-14.45 Doç. Dr. Hüseyin KARAMAN
Nurettin Topçu'nun Düşünce Dünyasında Mehmet Akif Ersoy

14.45-15.00 Yrd. Doç. Dr. Dursun ŞAHİN
Safahat'ta Eleştirel Tavrı: İroninin "Âkif"çesi

15.00-15.15 Tartışma / Soru-Cevap

---

1. GÜN 19 KASIM ÇARŞAMBA 1. OTURUM
Rektörlük Konferans Salonu

Oturum Başkanı Doç. Dr. Ahmet ARI

14.00-14.15 Prof. Dr. Emir İchem İDBEN
İnsancıl Dünya Görüşü Açısından Mehmet Akif Ersoy

14.15-14.30 Doç. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU
Mehmet Akif Ersoy'un İnsan İradesine ve Hürriyetine Bakışı

14.30-14.45 Yrd. Doç. Dr. Ahmet Faruk KILIÇ
Uzlaşma Kültürümüzün İdeal Bir Örneği Olarak Mehmet Akif Ersoy

14.45-15.00 Doç. Dr. Yaşar ERJEM
Mehmet Akif Ersoy'un Düşüncesinde Sosyo-Kültürel Boyutuyla Hak ve Adalet Kavramları

15.00-15.15 Tartışma / Soru-Cevap

---

1. GÜN 19 KASIM ÇARŞAMBA 1. OTURUM
M. Y. O. Konferans Salonu

Oturum Başkanı Doç. Dr. Yakup ÇELİK

14.00-14.15 Prof. Dr. Ali AKPINAR
Mehmet Akif'in Kur'an Tasavvuru

14.15-14.30 Doç. Dr. Mehmet EREN
Âkif'in Dini Yazı ve Hitabelerinde Hadislerle Verdiği Mesajlar

14.30-14.45 Doç. Dr. Nurettin TURGAY
Mehmet Akif Ersoy'un Vaaz ve İrşat Faaliyetlerinde Kur'an Tefsirinin Yeri ve Önemi

14.45-15.00 Doç. Dr. Bayram DALKILIÇ
Mehmet Akif'e Göre Mantık Yanlıları ve Sonuçları

15.00-15.15 Tartışma / Soru-Cevap

---

1. GÜN 19 KASIM ÇARŞAMBA 2. OTURUM
Konferans ve Sergi Salonu

Oturum Başkanı Prof. Dr. Ahmet MERMER

15.30-15.45 Prof. Dr. Elman QULİYEV
Mehmet Akif Ersoy Yaratıcılığında Türk Zafer Tarihi ve İstiklal Duygularının Terennümü

15.45-16.00 Prof. Dr. İsmail PARLATIR
I. Meşrutiyet Dönemi Fikir Hareketleri İçinde Mehmet Akif

16.00-16.15 Doç. Dr. İsmail TAŞ
Ulus Devlet Anlayışı ve Avrupa Birliği Çerçevesinde Mehmet Akif ve İstiklal Marşı

16.15-16.30 Yrd. Doç. Dr. Sabahattin ÇAĞIN
Fikir Akımları Karşısında Mehmet Akif Ersoy

16.30-16.45 Arş. Gör. Esra KARAKUŞ TAYŞI
Mehmet Akif Ersoy'un Manzum İki Eserinin Değer Eğitimi Açısından Kullanılabilirliği

16.45-17.00 Tartışma / Soru-Cevap

---

1. GÜN 19 KASIM ÇARŞAMBA 2. OTURUM
Rektörlük Konferans Salonu

Oturum Başkanı Doç. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU

15.30-15.45 Doç. Dr. Ali EROL
Tasvir ve Tahlil Şiirleri ile İki Şair: Mehmet Akif Ersoy ve Mirza Elekber Sabir

15.45-16.00 Doç. Dr. Fergane KAZIMOVA
Türk Dünyasının İki Ünlü Şairi: Mehmet Akif Ersoy ve Ahmet Cavat

16.00-16.15 Yrd. Doç. Dr. Metin ARIKAN
Dr. Dinare DÜYSEBAYEVA
Mehmet Akif Ersoy ile Abay Kunanbayev Arasındaki Benzerlikler

16.30-16.45 Arş. Gör. Babayeva EŞKANE
Benzerlik ve Farklılıklar Bakımından Mehmet Akif Ersoy ve Necip Fazıl Kısakürek

16.45-17.00 Tartışma / Soru-Cevap

1. GÜN 19 KASIM ÇARŞAMBA 2. OTURUM
M. Y. O. Konferans Salonu

Oturum Başkanı Prof.Dr. Ali AKPINAR

15.30-15.45 Doç. Dr. Yakup ÇELİK
Mehmet Akif ve İstanbul

15.45-16.00 Doç. Dr. Nesrin TAĞIZADE KARACA
Süleymaniye Kürsüsü'nden Dünya Görüşü ve Varlık Tasarımı Olarak Yansıyan Uygarlık Anlayışı

16.00-16.15 Yrd. Doç. Dr. Cafer ŞEN
Safahat Tartışması

16.15-16.30 Öğr. Gör. Dr. Emine KISIKLI
Milli Mücadele'de Kamuoyu Oluşumunda Mehmet Akif

16.30-16.45 Arş. Gör. Hümeysra YUVA
Mehmet Akif'in Şiirlerinde İstanbul'un Yüzleri

16.45-17.00 Tartışma / Soru-Cevap

2. GÜN 20 KASIM PERŞEMBE 3. OTURUM
Konferans ve Sergi Salonu

Oturum Başkanı Prof.Uğur DERMAN

09.00-09.15 Prof. Dr. H. Ahmet KIRKILIÇ
Ayetlere Manzum Meal

09.15-09.30 Prof. Dr. H. Ahmet KIRKILIÇ
Ayetlere Manzum Meal

09.30-09.45 Yrd. Doç. Dr. Halil ÇELTİK
Mehmet Akif Ersoy'un Yakın Dostlarından Ömer Ferit Kam

09.45-10.00 Dr. Naile SULEYMANOVA
Mehmet Akif Ersoy'un Sahafat'ındaki Dinî Değerlerimiz

10.00-10.15 Prof. Dr. Danuta CHEMIŁOWOSKA
Türk İstiklal Marşı'na Polonyalıların Bakışı

10.15-10.30 Tartışma / Soru-Cevap

2. GÜN 20 KASIM PERŞEMBE 3. OTURUM
Rektörlük Konferans Salonu

Oturum Başkanı Prof.Dr. Mehmet YALÇINER

09.00-09.15 Prof. Dr. Mustafa KESKİN
Mehmet Akif Ersoy'a Göre Doğu'nun Geri Kalmışlığının, Batı'nın Gelişmişliğinin
Eğitim-Öğretim ile İlişkisi

09.15-09.30 Yrd. Doç. Dr. Yaşar BARUT
Mehmet Akif ve Safahat Adlı Eserinde Eğitim ve Kültür

09.30-09.45 Dr. İsmail CAMBAZOV
Bulgaristan'da Özel Türk Okullarında Mehmet Akif Ersoy

09.45-10.00 Öğr. Gör. Dr. Kelime Erdal
Mehmet Akif'in Şiirlerinde İdeal Türk Genci ve Öğretmen

10.00-10.15 Prof. Dr. Edit TASNADI
Mehmet Akif Ersoy'un Şiiri ile Macar Şiirinin Motif Benzerliği

10.15-10.30 Tartışma / Soru-Cevap

---

2. GÜN 20 KASIM PERŞEMBE 3. OTURUM M. Y. O. Konferans Salonu

Oturum Başkanı Prof. Dr. Murat ÖZBAY

09.00-09.15 Doç. Dr. Ramazan GÜLENDAM
Mehmet Akif'in İdeal İnsan Tipi

09.15-09.30 Yrd. Doç. Dr. Hasan TÜZEN
Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Mehmet Akif

09.30-09.45 Yrd. Doç. Dr. Mustafa TEKİN
Batılılaşma Bağlamında Mehmet Akif'in Safahat'ında Din ve Medeniyet-Sosyolojik Bir Yaklaşım

09.45-10.00 Öğr. Gör. Berna ÜRÜN
Mehmet Akif Ersoy'un Eserlerinde Sosyal Hayat

10.00-10.15 Prof. Dr. Maarife HACIYEVA
Mehmet Akif Ersoy ve Ahmet Cevat

10.15-10.30 Tartışma / Soru-Cevap

---

2. GÜN 20 KASIM PERŞEMBE 4. OTURUM Konferans ve Sergi Salonu

Oturum Başkanı Prof. Dr. H. Ahmet KIRKILIÇ

10.45- 11.00 Prof. Dr. Menderes COŞKUN
Mehmet Akif'in Şiir Anlayışı ve Şiir Seviyesine Yükselmiş Manzumeleri

11.00- 11.15 Doç. Dr. Bilal AKTAN
Mehmet Akif Ersoy'un Manzumelerinde Dil ve Üslup

11.15- 11.30 Yrd. Doç. Dr. Abdurahman ÖZKAN
Safahat'ta Kelime Grupları

11.30- 11.45 Dr. Gatibe MAHMUDOVA
Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinin Dili ve Üslubu

11.45- 12.00 Arş. Gör. Dr. Vedat KARTALCIK
Asım'ın Söz Varlığı Üzerine Bir Çözümleme Denemesi

12.00-12.15 Tartışma / Soru-Cevap

---

2. GÜN 20 KASIM PERŞEMBE 4. OTURUM Rektörlük Konferans Salonu

Oturum Başkanı Prof.Dr. Mustafa KESKİN

10.45- 11.00 Doç. Dr. Osman AKANDERE
Oğlu Emin Akif Ersoy'un Anlatımlarıyla Mehmet Akif Ersoy'un Millî Mücadele'ye
Katılması ve Bazı Hususiyetleri

11.00- 11.15 Doç. Dr. Mehmet AZİMLİ
Arnavut Mehmet Akif ve Devletin Bütünlüğü

11.15- 11.30 Yrd. Doç. Dr. Zeki ÇEVİK
Birinci Meclis'te Bir Mebus: Mehmet Akif Ersoy (Bey)

11.30- 11.45 Arş. Gör. Yücel YİĞİT
İki Hatip Bir Kent: Mustafa Kemal ve Mehmet Akif Balıkesir'de

11.45- 12.00 Arş. Gör. Mehmet TEKİN
Mehmet Akif ve Antakya

12.00-12.15 Tartışma / Soru-Cevap

---

2. GÜN 20 KASIM PERŞEMBE 4. OTURUM M. Y. O. Konferans Salonu

Oturum Başkanı Prof.Dr. İsmail YAKIT

10.45- 11.00 Doç. Dr. Hüseyin HAŞIMLI
Mehmet Akif Ersoy ve Azerbaycan Şairleri

11.00- 11.15 Yrd. Doç. Dr. Mehmet UYSAL
Mehmet Akif'in Berlin Hatıraları'nda Batı(lı) İmgesi

11.15- 11.30 Öğr. Gör. Dr. Ali Baykan
Mehmet Akif ve Alfred Döblin'in Berlin Şehri
Perspektifinde Alman Sosyokültürel Olgusu Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma

11.30- 11.45 Öğr. Gör. Dr. Filiz İlknur CUMA
Mehmet Akif Ersoy ve August Heinrich Hoffmann Von Fallersleben'in Şiirlerinde Vatan Düşüncesi:
İstiklal Marşımızın ve Alman Milli Marşının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi

11.45- 12.00 Öğr. Gör. Dr. Ahmet CUMA
Mehmet Akif ve Johann Christoph Friedrich von Schiller'in Şiirlerinde Hürriyet Motifi

12.00-12.15 Tartışma / Soru-Cevap

2. GÜN 20 KASIM PERŞEMBE 5. OTURUM
Konferans ve Sergi Salonu

Oturum Başkanı Prof. Dr. Bilge ERCİLASUN

13.30-13.45 Prof. Dr. Ahmet MERMER
Bir Dostun Penceresinden Mehmet Akif Ersoy

13.45-14.00 Prof. Dr. İsmail ÇETİŞLİ
Mehmet Akif Ersoy'un Şiir Kaynaklarından Biri: Kur'an-ı Kerim

14.00-14.15 Yrd. Doç. Dr. Mithat DURMUŞ
Mithat Cemal Kuntay'ın Mehmet Akif'le Tanışması ve Şiire Başlayışı

14.15-14.30 Dr. Bayram GÜNDOĞDU
Azerbaycan'da Mehmet Akif Hayranı Bir Şair: Bahtiyar Vahapzade

14.30-14.45 Arş. Gör. Dr. Namık Kemal KARABİBER
Süleymaniye Kürsüsü'ndeki Vaiz: Abdurreşid İbrahim (1857/1944)

14.45-15.00 Tartışma / Soru-Cevap

2. GÜN 20 KASIM PERŞEMBE 5. OTURUM
Rektörlük Konferans Salonu

Oturum Başkanı Prof. Dr. Abide DOĞAN

13.30-13.45 Yrd. Doç. Dr. Mehmet OKUTAN
Mehmet Akif ve Eğitim

13.45-14.00 Öğr. Gör. Rabiye BIÇAKCI
Mehmet Akif Ersoy'un Manzum Öykülerindeki Bireysel ve Toplumsal
Değerlerin Eğitsel Yaratıcı Drama Tekniği İle Uygulanabilirliği

14.00-14.15 Arş. Gör. İclal DAĞDEVİREN
Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÇOBAN
Mehmet Akif ve Eğitim

14.15-14.30 Öğr. Gör. Erol OGUR
Mehmet Akif'in "Asım" Şiirinde Eğitimle İlgili Değerler

14.30-14.45 Öğr. Nuri ÇELEBİCAN
Akif'te Çocuk Eğitimi ve Unutulan Değer Amin Alayı

14.45-15.00 Tartışma / Soru-Cevap

2. GÜN 20 KASIM PERŞEMBE 5. OTURUM
M. Y. O. Konferans Salonu

Oturum Başkanı Prof. Dr. Nurullah ÇETİN

13.30-13.45 Prof. Dr. İsmail YAKIT
Mehmet Akif ve Tıp Etiği

13.45-14.00 Yrd. Doç. Dr. Fatih ARSLAN
Metaforik Tercihler Bakımından Akif'i Yeniden Okuma Denemesi

14.00-14.15 Yrd. Doç. Dr. Cafer GARİPER
Arş. Gör. Yasemin KÜÇÜKCOŞKUN
Kendi Şiir Anlayışının Dışına Düşmüş Bir Şair:Mehmet Akif'in Poetik Görüşleri Işığında Sanatına Bir Bakış

14.15-14.30 Yrd. Doç. Dr.Şevket YAVUZ
Mehmet Akif'te Tarih ve Manayı Geçitte İnşa Etmek veya Zamanı ve Kutsalı Asım'ın
Neslinde Yeniden Okumak

14.30-14.45 Okt. Emine ERSÖZ
Mehmet Akif Ersoy'un Arap Dili ve Edebiyatına Dair Tespitleri

14.45-15.00 Tartışma / Soru-Cevap

---

2. GÜN 20 KASIM PERŞEMBE 6. OTURUM Konferans ve Sergi Salonu

Oturum Başkanı Prof. Dr. Olcay ÖNERTOY

15.15-15.30 Prof. Dr. Nahas Mohammed MAHIEDDIN
Deux poètes nationalistes L'Algérien Moufdi Zakaria et le Turc Mehmet Akif Ersoy

15.30-15.45 Prof. Dr. Bilge ERCİLASUN
Mehmet Akif ve Kader Meselesi

15.45-16.00 Doç. Dr. Ali YAKICI
Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Halkbiliminden Yararlanma Yöntemleri

16.00-16.15 Yrd. Doç. Dr. Halil Altay GÖDE
Mehmet Akif'in Şiirlerinde Halk Edebiyatı Unsurlarından Kalıplaşmış Sözler

16.15-16.30 Erbay KÜCET
Mehmet Akif Ersoy ve Hiciv

16.30-16.45 Arş. Gör. Kamile ÇETİN
Mehmet Akif'te Bülbül İmgesi

16.45-17.00 Tartışma / Soru-Cevap

19:00 Akşam Yemeği

20:00 Türk Halk Müziği ve Halk Oyunları Gösterisi (MAKÜ Konferans ve Sergi Salonu)

---

2. GÜN 20 KASIM PERŞEMBE 6. OTURUM Rektörlük Konferans Salonu

Oturum Başkanı Prof. Dr. Menderes COŞKUN

15.15-15.30 Prof. Dr. Nurullah ÇETİN
Mehmet Akif'te Anti-Emperyalist Tavır

15.30-15.45 Yrd. Doç. Dr. Hasan Duran Uzman M. Enes Salkın
Mehmet Akif Ersoy'da İslamcılık ve Milliyetçilik Düşüncesi

15.45-16.00 Öğr. Gör. Metin CEYLAN
Mehmet Akif'in Şiirlerindeki Sosyal Mesajlar

16.00-16.15 Öğr. Gör. Dr. Soner AKPINAR
Safahat'ta Etik Öğeler

16.15-16.30 Doç. Dr. Mustafa AKÇAY
Mehmet Akif Ersoy'un Temel İnanç Esaslarına Bakışı

16.30-16.45 Arş. Gör. Ebru KAVAS
Mehmet Akif Ersoy Şiirinde II. Meşrutiyet İstanbul'unun Sosyal Tipleri

16.45-17.00 Tartışma / Soru-Cevap

---

2. GÜN 20 KASIM PERŞEMBE 6. OTURUM M. Y. O. Konferans Salonu

Oturum Başkanı Prof. Dr. Fuat YÖNDEMLİ

15.15-15.30 Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY
Mehmet Akif'in İş ve Çalışma Felsefesi

15.30-15.45 Yrd. Doç. Dr. Hasan AYDIN
Mehmet Akif Ersoy'un Şiirsel Söyleminde Doğu'nun Geri Kalmışlığının Felsefi Çözümlemesi

15.45-16.00 Dr. Lütfü CENGİZ
Mehmet Akif'te Kader ve İrade İkilemi

16.00-16.15 Yrd. Doç. Dr. Kadir ŞEKER
Mehmet Akif'te Doğu-Batı Düşüncesi

16.15-16.30 Yrd. Doç. Dr. Nazlı GÜNDÜZ
Türk İstiklal Marşı ile İngiliz Milli Marşı'na Üslup Açısından Karşılaştırmalı Bir Bakış

16.30-16.45 Turgay ANAR
Şair mi Baba mı? Çocuklarının Gözünden Mehmet Akif

16.45-17.00 Tartışma / Soru-Cevap

---

3. GÜN 20 KASIM CUMA 7. OTURUM Konferans ve Sergi Salonu

Oturum Başkanı Prof. Dr. İsmail ÇETİŞLİ

09.00-09.15 Prof. Dr. Fuat YÖNDEMLİ
Yirminci Yüzyıl başlarına Eliot'a Göre Tarikat-Medrese Mensupları ve Atatürk'ün Bu Konuya Bakışı

09.15-09.30 Yrd. Doç. Dr. Yusuf Ziya BİLDİRİCİ
Mehmet Akif'in Çağında Propaganda ve Karşıt Propaganda

09.30-09.45 Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÇEBİ
Akif'in İlk Şiir Toplamı Safahat'ta Eğitbilimsel Göstergeler

09.45-10.00 Dr. Terane HAŞİMOVA
Mehmet Akif Ersoy'un Azerbaycan'da Araştırılması

10.00-10.15 Doç. Dr. Tahir KAHHAR
Mehmet Akif, Şiirler ve Türkistan

10.15-10.30 Tartışma / Soru-Cevap

---

3. GÜN 20 KASIM CUMA 7. OTURUM Rektörlük Konferans Salonu

Oturum Başkanı Prof. Dr. Zeki YILDIRIM

09.00-09.15 Prof. Dr. Himmet UÇ
Mehmet Akif'in Eserlerindeki Ruhi Değişmelerin Psikinalitik Yorumu

09.15-09.30 Doç. Dr. H. Seval KÖSE
Okt. Beste ESEN Mehmet
Akif' in Bestelenmiş Şiirlerinde Makam ve Form Özellikleri

09.30-09.45 Yrd. Doç. Dr. Mehmet TEMİZKAN
Sadi'nin Edebiyatımıza Etkisi ve Mehmet Akif'in Sadi'den
Yaptığı Alıntılar Üzerine Bir Değerlendirme

10.00-10.15 Yrd. Doç. Dr. Selami TURAN
Farsça Yazan Ediplerin Safahat'taki Yansımaları

10.00-10.15 Okt. Dr. Selman YAŞAR
Mehmet Akif ve Neyzen Tevfik

10.15-10.30 Tartışma / Soru-Cevap

---

3. GÜN 20 KASIM CUMA 7. OTURUM M. Y. O. Konferans Salonu

Oturum Başkanı Prof. Dr. Hikmet ALTUNAY

09.00-09.15 Prof. Dr. Ebülfez AMANOĞLU
Mehmet Akif'in Kurtuluş Savaşı Dönemindeki Edebi Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme

09.15-09.30 Yrd. Doç. Dr. Ümmühan BİLGİN TOPÇU
Asım'da Tahkiye Unsurları

09.30-09.45 Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNDÜZ
Çağdaş Türk Düşüncesinde Mehmet Akif'i Anlama ve Konumlandırma Sorunu

10.00-10.15 Öğr. Gör. Dr. Özlem FEDAİ
"Eşyaya Hakikati Söyletmek" ya da Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Tasvirin İşlevi

10.00-10.15 Yrd. Doç. Dr. Kadir PEPE
Mehmet Akif Ersoy'un Spor Sevgisi ve Gençlik İdeali

10.15-10.30 Tartışma / Soru-Cevap

---

3. GÜN 20 KASIM CUMA 8. OTURUM Konferans ve Sergi Salonu

Oturum Başkanı Prof. Dr. Mahiye ÖZÇELİK

10.45-11.00 Prof. Dr. Abida Haneef
Türkiye'nin Milli Şairi Mehmet Akif ile Pakistan'ın Milli Şairi Muhammed
İkbal'in Karşılaştırılması

11.00-11.15 Dr. Sevin Ali
Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Hüzün

11.15-11.30 Yrd. Doç. Dr. Muharrem DAYANÇ
Anekdot ve Şiirlerinin Işığında Mehmet Akif Ersoy'un Temel Nitelikleri

11.30- 11.45 Yrd. Doç. Dr. Şevkiye KAZAN
Safahat'a Göre Kadın ve Aile

11.45-12.00 Arş. Gör. Evren KARATAŞ
Safahat'ta Kadın Olgusu

Tartışma / Soru-Cevap

---

3. GÜN 20 KASIM CUMA 8. OTURUM Rektörlük Konferans Salonu

Oturum Başkanı Prof. Dr. Himmet UÇ

10.45-11.00 Prof. Dr. Ahmet SEVGİ
Mehmet Akif'in "Hikmet" Cephesi

11.00-11.15 Arş. Gör. Dr. Kadriye TÜRKAN
Safahat'te Giyim-Kuşamla İlgili Tespitler

11.15-11.30 Doç. Dr. Mehmet AKGÜL
Mehmet Akif'in Düşüncesinde Dini Yenilenme

11.30- 11.45 Yrd. Doç. Dr. Hüseyin TUNCER
Fikret-Akif" Meselesine Nesnel Bir Bakış

11.45-12.00 Uzman Necati TONGA
Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Hasbihal Üslubu

12.00- 12.15 Tartışma / Soru-Cevap

3. GÜN 20 KASIM CUMA 8. OTURUM
M. Y. O. Konferans Salonu

Oturum Başkanı Doç. Dr. Ali YAKICI

10.45-11.00 Yrd. Doç. Dr. Zafer ERGİNLİ
Tasavvuftaki İnsan Anlayışının Safahat'taki Yansımaları

11.00-11.15 Doç. Dr. Muhittin ELİAÇIK
Mehmet Akif'in Yazmak İstedığı Kur'an-ı Kerim Mealinden Vazgeçmesi

11.15-11.30 Yrd. Doç. Dr. Nihat KARAER
Mehmet Akif ve II. Meşrutiyet

11.30- 11.45 Dr. Ahmet Hilmi BALCI
Felsefe, Basım Tarihi ve Göstergibilim Ekseninde Mehmet Akif Ersoy'un
Teşkilat-ı Mahsusa Günlerinde "Gönderenlerin" Kudreti

11.45-12.00 Arş. Gör. Neslihan ÖKSÜZ
Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Kapsamında İdealize edilmiş Çocuk Tipleri ve
Mehmet Akif'in Asım'ı

12.00- 12.15 Tartışma / Soru-Cevap

3. GÜN 20 KASIM CUMA 9. OTURUM
Konferans ve Sergi Salonu

Oturum Başkanı Prof.Dr. Kubilay AKTULUM

13.30-13.45 Yrd. Doç. Dr. Nazım ELMAS
Mehmet Akif'in Şiir Estetiği

13.45-14.00 Yrd. Doç. Dr. Hülya YAZICI OKUYAN
Mehmet Akif Ersoy'un "Küfe" Şiirinde Yoksulluk İmgisinin Betimlenmesi

14.00-14.15 Dr. Seriya GÜNDOĞDU
Mehmet Akif Ersoy'un Azerbaycan Şairlerine Tesiri

14.15-14.30 Arş. Gör. Ferah BURGUL
Arş. Gör. Seher ERDOĞAN
Mehmet Akif Ersoy'un Manzum İki Hikâyesinin
Metin Dil Bilimsel Açıdan İncelenmesi

14.15-14.30 Tartışma / Soru-Cevap

3. GÜN 20 KASIM CUMA 9. OTURUM
Rektörlük Konferans Salonu

Oturum Başkanı Prof. Dr. Ahmet SEVGİ

13.30-13.45 Yrd. Doç. Dr. Hasan BAĞCI
Mehmet Akif Ersoy'un Manzum Hikâyelerinin Okunabilirliği

13.45-14.00 Öğr. Gör. Ali PULAT
Mehmet Akif'in Şiirlerinde Yalnızlık

14.00-14.15 Öğr. Gör. K.Semra EREN
Mehmet Akif'in Şiirlerinde Seslenme(Hitap) Söylemi ve Ünlemler

14.15-14.30 Arş. Gör. Elif Emine KÜÇÜK
“Hasta” ve “Hasta Çocuk” Şiirlerinin Hasta İmgesi Çerçevesinde Karşılaştırılması

14.15-14.30 Tartışma / Soru-Cevap

---

3. GÜN 20 KASIM CUMA 9. OTURUM M. Y. O. Konferans Salonu

Oturum Başkanı Doç. Dr. Bayram DALKILIÇ

13.30-13.45 Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNEŞ
Mehmet Akif Ersoy'un Çanakkale Zaferi Destanı Üzerine

13.45-14.00 Arş. Gör. Yusuf AKÇAY
İstiklal Marşının Metin Dilbilimsel Değeri

14.00-14.15 İbrahim AKYOL
Mehmet Akif Ersoy'un Milli Mücadele Yıllarında Çankırı'ya Gelişi

14.15-14.30 Tartışma / Soru-Cevap

---

3. GÜN 20 KASIM CUMA 10. OTURUM Konferans ve Sergi Salonu

15:30-17:00 Sempozyum Değerlendirme Oturumu
19:00 Akşam Yemeği

Poster Bildiriler- 2. Gün MAKÜ Konferans ve Sergi Salonu

09.00-12.00 Dr. Sabri ALAGÖZ
Mehmet Akif ve Balkanlar

09.00-12.00 Doktora Öğr. İdris Nebi Uysal
Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Kişi İsimleri

09.00-12.00 Doktora Öğr. Turgay ANAR
Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılmış Kitapların Açıklamalı Bibliyografyası

09.00-12.00 Yrd. Doç. Dr. Kadir ŞEKER
Mehmet Akif'in Şiirlerinde Milli Mücadele

09.00-12.00 Arş. Gör. Zekerya BATUR
Asım'ın Nesli'nin Eğitim Anlayışı ve Asım'ın Nesli'nin Yeni Nesle Eğitim-Öğretim Mesajları

09.00-12.00 Doktora Öğr. Dilek Çetindaş
Safahat'ın Çocukları

POSTER BİLDİRİLER- 2. GÜN
M. Y. O. Konferans Salonu

13.30-17.00 Arş. Gör. Baki Bora HANÇA Arş. Gör. Ulanbek ALIMOV
Safahat ve İlköğretmen

13.30-17.00 Veli SİPAHİ
Türkiye'de "Mehmet Akif Ersoy" İsminin Kullanımı

13.30-17.00 Öğr. Gör. Metin CEYLAN
Mehmet Akif Ersoy'un Çağdaşlaşma Kriterleri

13.30-17.00 Okt. Halil ADIYAMAN
Bir Özdeşlik Kişisi Olarak Safahat

13.30-17.00 Öğr. Tahsin YILDIRIM
Bir Ümmet Şairi Mehmet Akif'in Milliyetçilik Algısı

13.30-17.00 Öğrt. Seher KEÇE TÜRKER
Safahat'ta Adı Geçen Yerler ve Bu Yerlerde Mekânları İfade Edilişi

4. GÜN 22 KASIM 2008 / CUMARTESİ

Burdur-İnsuyu Mağarası-Sagalassos Antik Kenti (Ağlasun)-Burdur GEZİ PLÂNI

08.00-09.00 Kahvaltı

09.00 Üniversite Kampusundan Hareket

9.30-10.00 İnsuyu Mağarası Ziyareti

10.15 Sagalassos Antik Kentine Hareket

11.00-12.45 Kentin Önemli Yapılarına Ziyaret

13.00-14.30 Onur Alabalık Tesislerinde Öğle Yemeği

14.45 Tesislerden Ayrılış

15.15-15.45 Susamlık Tepe'den Burdur'u Seyir

16.00 Burdur'a Varış

HAVA MUHALEFETİ DİKKATE ALINARAK HAZIRLANAN (B) GEZİ PLÂNI

Burdur Evleri-İnsuyu Mağarası- Eksküriyon Plânı

08.00-09.00 Kahvaltı

09.30-11.00 Burdur Müzesi Ziyareti ve Burdur İli Antik Kentleri-Kibyra ve Sagalassos Antik Kenti
Kazıları Dia Gösterisi (Müze Konferans Salonu)

11.00-11.30 Taşoada Ziyareti

11.45-12.30 Baki Bey Konağı Ziyareti

12.45- 14.00 Öğle Yemeği (Susamlık Tepe)

14.00- 14.30 Burdur'u Seyir ve Bilgilendirme

14.30 16.00 İnsuyu Mağarası Ziyareti

16.30 Burdur'a Varış

KATILIMCILAR

- Abdulvahit İMAMOĞLU*, Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi
Abdulkadir İNALTEKİN, Muğam Medeniyet Merkezi
Ahmet CUMA, Öğr.Gör.Dr., Selçuk Üniversitesi
Ahmet Faruk KILIÇ, Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi
Ahmet ÇEBİ, Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Ahmet KIRKKILIÇ, Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi
Ahmet SEVGİ, Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi
Ali AKPINAR, Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi
Ali BAYKAN, Öğr.Gör.Dr., Selçuk Üniversitesi
Ali EROL, Doç Dr., Ege Üniversitesi
Ali PULAT, Öğr. Gör., Uşak Üniversitesi
Bayram DALKILIÇ, Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi
Bayram GÜNDOĞDU, Öğr. Gör., Qafqaz Üniversitesi, Bakü
Beste ESEN, Okutman, Süleyman Demirel Üniversitesi
Bilâl Aktan, Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi
Bilge ERCİLASUN, Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi
Cafer GARİPER, Yard. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi
Cafer ŞEN, Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi
Dursun ŞAHİN, Yrd. Doç. Dr. , Giresun Üniversitesi
Ebru KAVAS, Arş. Gör., Ankara Üniversitesi
Ebülfez AMANOĞLU, Prof. Dr., Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi
Elman Kuliyevev, Prof Dr, Azerbaycan Dövlət Pedakoji Üniversitesi
Emine ERSÖZ, Okutman, Süleyman Demirel Üniversitesi
Emine KISIKLI, Öğr. Gör. Dr., Başkent Üniversitesi
Emir İçhem İDBEN, Prof. Dr., Bağdat Üniversitesi, Irak
Erbay KÜCET, TBMM, Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı
Erol OGUR, Dr. ,Uludağ Üniversitesi
Eşkane BABAYEVA(EZİMOVA), Öğr. Gör., Kafkas Üniversitesi
Evren KARATAŞ, Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi
Fatih ARSLAN, Yrd.Doç.Dr., Fırat Üniversitesi,
Fergane KAZIMOVA, Doç.Dr, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi
Fethi Ahmet POLAT, Doç, Dr., Selçuk Üniversitesi
Filiz İlknur CUMA, Öğr. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi
Fuat YÖNDEMLİ, Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi
Halil Altay GÖDE, Yrd.Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi
Halil ÇELTİK, Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi
Hasan AYDIN, Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Hasan BAĞCI, Yrd.Doç.Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

- Hasan DURAN*, Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi
M. Enes SALKIN, Uzman, Dumlupınar Üniversitesi
Himmet UÇ, Prof. Dr., Dicle Üniversitesi
Hülya YAZICI OKUYAN, Yrd.Doç.Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Hüseyin KARAMAN, Doç. Dr., Rize Üniversitesi
Hüseyin TUNCER, Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi
H. Seval KÖSE, Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
İbrahim AKYOL, Çankırı Belediyesi
İsmail CAMBAZOV, Dr., Sofya
İsmail ÇETİŞLİ, Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi
İsmail PARLATIR, Prof. Dr., Ankara Üniversitesi
İsmail TAŞ, Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi
İsmail YAKIT, Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi
Kadir PEPE, Yrd.Doç.Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Kadir ŞEKER, Yrd. Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Kadriye TÜRKAN, Arş. Gör. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Kamile ÇETİN, Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi
Kamuran Semra EREN, Öğr. Gör., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Lutfiye ASGERZADE, Doç. Dr., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Lütfü CENGİZ, Dr., Selçuk Üniversitesi
Maarife HACIYEVA, Prof.Dr., Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Mehmet AKGÜL, Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi
Mehmet AZİMLİ, Doç.Dr., Dicle Üniversitesi
Mehmet Cemal ÇİFTÇİGÜZELİ, Mehmet Akif Ersoy Fikir Ve Sanat Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı
Mehmet EREN, Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi
Mehmet TEKİN, MKÜ Emekli Uzman, Araştırmacı-Yazar
Mehmet TEMİZKAN, Yrd. Doç. Dr. ; Ege Üniversitesi
Mehmet UYSAL, Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi
Menderes COŞKUN, Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi
Mustafa AKÇAY, Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi
Mustafa GÜNEŞ, Yrd.Doç.Dr., Dumlupınar Üniversitesi
Mustafa KESKİN, Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi
Namık Kemal KARABİBER, Dr. Harran Üniversitesi
Nazım ELMAS, Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi
Nazlı GÜNDÜZ, Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi
Necati TONGA, Bilim Uzmanı, Kırıkkale
Nesrin TAĞIZADE KARACA, Doç.Dr., Başkent Üniversitesi
Nihat KARAER, Yrd. Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Nurettin TURGAY, Doç. Dr. Dicle Üniversitesi

Nuri ÇELEBİCAN, Bilim Uzmanı, Kırıkkale
Nurullah ÇETİN, Prof.Dr., Ankara Üniversitesi
Osman AKANDERE, Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi
Özlem FEDAİ, Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi
Ramazan GÜLENDAM, Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi
Ramazan SAĞ, Yrd. Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Rabiye BIÇAKCI, Öğr. Gör., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Seher ERDOĞAN ÇELTİK, Arş. Gör., Gazi Üniversitesi
Selami TURAN, Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi
Selman YAŞAR, Dr., Ege Üniversitesi
Seriye GÜNDOĞDU, Öğr. Gör., Kafkaz Üniversitesi
Soner AKPINAR, Osmangazi Üniversitesi
Süleyman Hayri BOLAY, Prof.Dr., Gazi Üniversitesi
Şevket YAVUZ, Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Şevkiye KAZAN, Yrd. Doç.Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Uğur DERMAN, Prof.Dr., Türk Petrol Vakfı,
Ümmühan BİLGİN TOPÇU, Yrd.Doç.Dr., Kırıkkale Üniversitesi
Vedat KARTALCIK, Arş. Gör. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi
Yasemin KÜÇÜKCOŞKUN, Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi
Yaşar BARUT, Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Yusuf Ziya BİLDİRİCİ, Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi
Yücel YİĞİT, Arş. Gör., Balıkesir Üniversitesi
Zafer ERGİNLİ, Yrd. Doç. Dr., Rize Üniversitesi
Zeki ÇEVİK, Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi

POSTER BİLDİRİLER

Dilek ÇETİNDAS, Atatürk Üniversitesi
Halil ADIYAMAN, Okutman, HDPÜ
İdris Nebi UYSAL, Pamukkale Üniversitesi
Metin CEYLAN, Öğr. Gör., Uşak Üniversitesi
Turgay ANAR, İstanbul Üniversitesi

GÖREV ALAN ÖĞRENCİLER

Hüseyin TEKELİ
Oğuzhan AY
Ömür BALLIKAYA
Salih ÖZBOSTAN
Erkan ALIŞIK
Cemil YILMAZ
Veli KORKMAZ
Ramazan PEKER
Havva TUNCER
Emel ÖZDOĞAN
Betül GÜNEN
Emine ÖLMEZ
İlknur POLAT
Nurhak CEYLAN
Zahide ATAŞ
Ömer KÜÇÜKMUTAF
Öznur KARADENİZ
Tuğba YAMAN
Ayşegül AKTAŞ
Deniz ÖZDEMİR
Faruk Salih ŞEKER
Yıldız YİĞİT
Hatice ALTINSOY
Özgül KABAL
Didem İŞÇİ
Mustafa İŞİK
Galip Balkar YALÇIN
Kadir DEMİR
Amine ŞENSES
Zeynep KARAALP
M. Sedat YASAN
Gökhan MIZRAK
Ezgi BİNİCİ
Gönül KURTGÖZ
Özlem ÖZTÜRK
Derya ADIGÜZEL
Şefika Gümüş
Ata GÜDÜCÜ
Seda BİLGİÇ
Burcu UYSAL

Özlem ÇETİNTAŞ
Ahmet BEŞKAZALIOĞLU
Ayşen RIŞVANOĞLU
Fuzuli AYDIN
Selçuk KATDAR
Ebru GÖZE
Serap GÜLBEN
Tülay KARİP
Funda MANDAL
Süheyl AKGÖL
Elif AYHAN
Ayhan ÖZDİL
Hasan BAŞDEMİR
Zeynep ZEYBEK
Gamze ÖZTÜRK
Özgür AKBAŞ
Cansu İLÇİN
Faruk NAYMAN
Okay IŞLAK
Erdoğan ARSLAN
Veli ACAR
Aslıhan FENLİ
Harun KAYA
Recep KARADAŞ
Hüseyin TEKELİ
Mehmet ÇELER
Serkan SOYLU
Mevlüt DENİZ
Yasemin USTAOĞLU
Hidayet BİLDİRİCİ
Dilan SEVİNÇ
Çiğdem TANIŞ
Mehmet Fatih ÇELİK
Ayten YILDIZ
Öznur KABA
Elanur KILIÇ
Pakize ALTAN
Öykü GÜÇLÜ
Ekin BEDEL

**MEHMET AKİF ERSOY
ÜNİVERSİTESİ**

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Bahçelievler Mah. 15100 BURDUR
Telefon : 0 248 212 27 00
Faks : 0 248 212 27 18

**MEHMET AKİF ERSOY
UNIVERSITY**

Mehmet Akif Ersoy University
Bahçelievler Mah. 15100 BURDUR / TURKEY
Phone : +90 248 212 27 00
Fax : +90 248 212 27 18

▲ I. ULUSLARARASI MEHMET AKIF SEMPOZYUMU

991

19-21 KASIM 2008

▲ I. ULUSLARARASI MEHMET AKIF SEMPOZYUMU

993

19-21 KASIM 2008

